14.4.9.20

DE FATO

LIBRI NOVEM,

IN QVIBVS INTER ALIA,

[redacted] Rastelly

De { Contingentia, Necessitate, Prouidentia, Præscientia } diuina, Prophetia, & Diuinatione,

TAM SECVNDVM PHILOSOPHORVM opinionem, quàm secundum Catholicorum Theologorum sententiam, doctè, & copiosè disseritur,

Iulio Sirenio Brixiano auctore.

Accesserunt HIERONYMI MAGII in eosdem libros Periochæ, cum rerum, & uerborum insignium Indice locupletissimo.

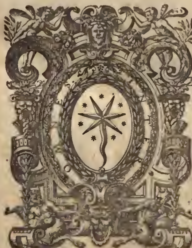

CVM PRIVILEGIO.

Venetiis, ex Officina Iordani Zileti. 1563.

Questo libro fu presto a m. Costolo contoli il quale lo presto a m. Lin... Volpetti da la pergola e fu venduto e dopo nella terza me lo restitui... Pedani a 20 di settembre 1570

... Fran. de ...

ILLVSTR.^MIS ATQVE REVER.^MIS

DOMINIS, HERCVLI, OECVMENICI TRIDENTINI CONCILII PRO SANCTISS. D. N. PIO IIII. LEGATO PRIMARIO, FEDERICO, ET FRANCISCO GONZAGIS, S. R. E. CARDINALIBVS AMPLISSIMIS,

Iulius Sirenius Hieronymianus, S. P. D.

MAGNI, atque præstantes ingenio, & doctrina uiri, GONZAGÆ Cardinales amplissimi, cùm multis de rebus, quæ Philosophia continentur; grauiter, & copiosè disputarunt, tum nulla de re, aut grauius, aut copiosius, quàm de ea, in qua uim omnem, & naturam Fati, quantum rei tantæ difficultas patiebatur, explicarunt. Ex omnibus autem, qui ueterum memoria, hanc perobscuram, & difficilem, ad intelligendum quæstionem tractauerunt; uidentur Stoici longè cæteris præstare. Nam eorum omnis in hac re diligentia, atque industria ita uersata est, ut hanc unam in primis explicare uoluisse, uideantur. Non potuerunt tamen illi, quam uis incredibili quadam ueri perspiciendi cupiditate tenerentur; tantum inquirendo, & disputando proficere; ut huiusce rei cognitionem assequerentur. Est enim res una omnium difficillima, & tanta obscuritate, & quasi caligine operta, ut hanc ipsam depellere nullo modo potuerint. Quod ipsum uidetur etiam quibusdam Astrologis accidisse; qui multa quidem de Fato disseruerunt, sed eiusmodi, quæ neque naturæ, neque rationi consentiunt. Vtrique tamen ita multas, easdemq́; subtiles, ad eam, quam sequerentur, opinionem tuendam, rationes attulerunt; ut excellentibus etiam ingeniis, eas refellere, difficillimum semper fuerit. Etenim quantopere in Stoicis refutandis Alexander ille Aphrodisieus, post Aristotelem, & Theophrastum, Peripateticorum facilè princeps, laborauerit; quantopere Ioannes Picus Mirandulanus, diuino propè uir ingenio, in Astrologorum rationibus diluendis, Petrus etiam Pomponacius, quàm multos subierit labores, ut, quæ aduersus Stoicos Alexander attulerat, confutaret, uix dici potest. Mihi quidem hæc semper uisa est difficilis & obscura quæstio; sed nunquã tamen aut difficilior, aut obscurior, quàm cum cœpi de hac ipsa aliquid literis mandare. Augebat etiam illud huiusce rei difficultatem; quòd mihi non cum uno duntaxat, sed cum multis, & iis peritissimis uiris, erant propemodum manus conserendæ; ut uerendum es-

ſet, & uehementer quidem, ne aut ex pugna uictus diſcederem, aut certè non ita uincerem, ut à me res ſuſcepta poſtulare uidebatur. Itaque & ſi in tali, ac tanta difficultate ego uerſarer, tamen & Stoicorum, & Aſtrologorum, & Pomponacii rationes, ita refellere conatus ſum; ut nodum omnium firmiſſimum diſſoluerim, & quæſtionem omnium obſcuriſſimam illuſtrauerim. Neque uerò eſt hæc omnis à me de Fato diſputatio, è Philoſophia tantùm petita, ſed etiam è ſacris literis; ut uno propè aſpectu, quiſque uidere poſſet, quæ uel Philoſophorum, uel Theologorum de hac re ſententia fuiſſet. Vtrunque autem præſtare, ut maximè ualuit ad ueritatis cognitionem; ſic maximè me ipſum hac de re dies, noctesque cogitantem defatigauit. Accedit quòd iis mihi rationibus reſpondendum fuit, quæ ſingulæ ſingulos ferè libros requirere uidebantur; & tamen ita breuiter, & perſpicuè (niſi fallor) ſum omnia perſequutus; ut modum quendam, & rationem hac in re non contemnendam adhibuerim. Quare habetis, Illuſtriſs. ac Reuerendiſs. Domini, hoc uolumine nō ſolùm quæſtionem de Fato, à me quàm à cæteris hactenus diligentius explicatam, ſed etiam pulcherrimas, eaſdemque difficillimas diſputationes de Contingentia, de Neceſſitate, de Prophetia, de Oraculis, de Præſcientia, & de Prouidentia Dei. Quæ omnia quanti ſint, & eorum cognitio quantopere ſit expetenda; uos profectò Præſules ampliſſimi noſtis, uiri ſingulari ingenio atque doctrina præditi. Hoc igitur opus cùm tandem aliquando multis laboribus, multisque uigiliis abſoluiſſem; non mihi cogitandum fuit, cui'nam illud dicarem. Nam uos iampridem delegeram, quos hoc munere quamuis exiguo, afficerem. Fuerunt autem conſilii mei, cùm aliæ multæ rationes, tum in primis, duæ. Altera, ut hiſce ingenii mei monimentis teſtarer; quàm te HERCVLEM uerè maximum, à quo me plurimum amari ſentio, obſeruauerim ſemper, atque coluerim: neque te ſolum, ſed etiam FEDERICVM GVLIELMI Ducis Mantuæ Excellentiſſimi, quem honoris gratia nomino, fratrem, & FRANCISCVM FERDINANDI GONZAGÆ, Principis maximis rebus geſtis clariſſimi filium, qui ambo, tua ueſtigia ſequuti, eadem, qua tu maximo cum uniuerſæ GONZAGAE familiæ ornamento, atque ſplendore, in Chriſti Eccleſia dignitate fulgentes, magnam omnibus de ſe expectationem excitauerunt. Quis unquam tribus eandem familiam quamuis nobiliſſimam, eiſdem temporibus uidit, in Romana Eccleſia Cardinalibus illuſtratam, uti nunc GONZAGAM Orbis uniuerſus contuetur? & (quod maximum eſt) tam doctis, tamque Chriſtianis? Altera, ut excellentiſſimæ uirtuti ueſtræ, Principes Illuſtriſſimi, quæ iam omnium gentium ſermone, & literis celebratur, ſi non quantum debeo, quantum tamen poſſum, tribuerem. Hæc autem ſi tam præſtans ac propè diuina non eſſet; neque uos in ſacrum illud collegium ſanctiſſimi ſummi Pontifices aſciuiſſent: neque te, HERCVLES prudentiſſime, ac colendiſſime, PIVS IIII. Pont. Max. ad tam altum dignitatis gradum euexiſſet; ut totius Eccleſiæ Synodo præeſſes. Quod ipſum cum fecit, profectò te maximis omnibus ornamentis dignisſimum iudicauit. Neque enim cuiuſque eſt tot, tantaſque res ſuſcipere; eaſdem ſuſtinere; in luce, & oculis omnium mortalium, ſumma cum laude uerſari. Nunc te præclariſſimi uiri illi Reipub. Chriſtianæ proceres, & piæ religionis lumina, res magnas gerentem, & adminiſtrantem intuentur, admiranturque. A te nunc Reges, & Imperatores pendent; in te populi omnes, omnes nationes,

nes, omnia regna, omnes, quæ CHRISTVM Seruatorem nostrum cognoscunt prouinciæ, oculos coniiciunt. Sed utinam, ut tu, quæ debes, omnia Christianæ Reipub. præstas; sic talis rerum euentus consequatur, ut omnis de fide, & religione controuersia, communi omnium consensu tollatur, & quicquid ad religionem,& Christianam pietatem facit, quam diligentissimè explicetur. Equidem quantopere id cupiam, cum tua, tum multomagis Ecclesiæ causa, dici non potest. Iam enim res in eum locum adducta est, ut optimo cuique, non parum de communi salute dubitandum sit. Sed respiciet Ecclesiam suam Deus; respiciet etiam eos omnes, qui in pietate, & religione præsidium omne sibi positum esse arbitrantur. Quorum in numero, cùm tu maximè esse uolueris; adducor, ut sperem, omnia tibi, Reique pub. Christianæ fœliciter esse successura. Sed ut eò reuertar, unde discessi; à uobis uiri amplissimi, atque præstantissimi, qui literarum studia colitis, & ita quidem, ut hac una re in primis delectemini, peto, ut meos pro uestra in me singulari humanitate labores & uigilias, meque ipsum in uestrum patrocinium ita accipiatis, ut eorum soletis, qui uos ex animo obseruant, reuerentur, & colunt. Hoc autem non solùm me incredibili afficiet uoluptate, sed ualde etiam, ad alia in lucem edenda excitabit: quæ, si difficultatem spectetis, nihilo minus sint, quàm hæc difficilia; si utilitatem, multò etiam fortasse utiliora futura sunt. Equidem in certissimam spem uenio, fore, ut uos de me, atque de meis uigiliis, illud iudicium reddatis, quod semper à uobis sapientissimis expectaui: Quos incolumes nobis ac uniuersæ suæ Ecclesiæ, fœlicesq; diu seruet IESVS CHRISTVS. Venetiis è Cœnobio D. Mariæ à Gratiis, Calendis Mart. MDLXIII.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS CARMEN
In Iulii Sirenii libros de Fato.

ENELOPES coniux, qui ſulcas æquora puppi,
Littora ſi legis hæc Neriton ipſe petens;
Nec comitum ſtipes aures, nec uincula necti
Ipſe tibi iubeas: cauſa timoris abeſt.
Lethiferis hic non modulis Acheloia proles
Incautos ſæuis mergere tentat aquis:
Non hic inſidiæ, non ulla pericula nautis,
Vlla nec Adriaco littore monſtra latent.
Brixia SIRENVM tulit hunc præclara diſertum
Seruantem merſos fluctibus eloquio.
Abdita fatorum hic retegit ſecreta profundis
Æquoris, atque Herebi, quæ latuere locis.
Scrutatur ſummas ſagax rerum vndique cauſas,
Et quas ſtellarum clarior orbis habet.
Humanas linquat iam nunc veſania mentes,
Nam fati amiſit fabula priſca fidem.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS,

In Iulii Sirenii libros de Fato,

AD C. V. ET SENATOREM OPTIMVM IOANNEM DONATVM C. V. BERNARDI FILIVM,

PRÆFATIO;

Qua singulorum librorum Periochæ continentur.

ENSIBVS superioribus, IOANNES DONATE uir nobilissime, & nostræ ætatis Oratorum facilè princeps, cùm essemus apud IO. ANDREAM BADOARIVM V. C. qui de patria magnis rebus gestis benemeritus, nunc octogesimum agens annum uiridi planè senectute, mentis acumine haud quaquam destitutus, semper aliquid, quod ad Venetæ Reipublicæ incolumitatem, atque amplitudinem pertineat, molitur: Et artificiosissimam triremis recèns ab eo excogitatæ formam, qua nihil ad bellicos usus utilius unquam inueniri potuit, satis contemplati essemus; eius ex ædibus digressi, uariis, ut scis, de rebus cōmentari cœpimus. Cumque tu multa de Rep. ut soles, doctè & copiosè loquereris, è re nata de Fato, & rerum euentu, à quibus omnia pendere non solùm uulgus existimat, sed sapientes etiam nonnulli censuerunt, uberrimam habuisti orationem. Multas uerò à Græcis, Latinisque auctoribus afferri nugas, cùm, ex abditiore Theologia, & Philosophia erutis argumentis, ostendisses; honorificam doctis hac in re patere scribendi prouinciam affirmabas: ac mox percunctatus es, num aliquem forte ex recentioribus auctorem legissem, qui strenuam in Fati ui, ac natura explicanda operam nauasset; quique eam uiam, & rationem sequutus esset, quæ à doctis & Theologis, & Philosophis probari posse uideretur. Dixi penès me esse Iulii Sirenii Philosophi, & Theologi omnium concessu doctissimi, elegantissimique, huius argumenti libros nouem, quibus res hæc Cimmeriis hactenus circumfusa tenebris, atque inoumeris obstructa difficultatibus, & mirum in modum illustrata sit, & facilè explicaretur. Hic tu, qui olim Bononiæ, eius magna cum laude publicè Philosophiam edocentis auditor aliquot diebus fuisses (Bononiensium nanque Senatusconsulto sibi demandatam prouinciam, multis honestissimisque de causis sponte ille, ægreferentibus auditoribus, reliquit) & hominis incomparabilem doctrinam perspectam, cognitamque haberes; incredibili horum librorum desiderio ardere cœpisti: atque ut eorum tibi quamprimùm copiam facerem, qui iubere debebas, pro summa, qua præditus es humanitate, rogasti. Id enim temporis, quod tibi à Reip. cura, & gerendis magistratibus, in quibus omnes te Venetum esse Catonem iure prædicant, uacuum est (quod profectò breue esse uideo) Philosophiæ

ſophiæ ſtudiis, & nobilioribus quibuſque id genus auctoribus legendis, te impendere affirmabas. Ego, qui non poſſum non tibi perpetuò debere (ſiquidem quàm ſit egregia tua erga me uoluntas, & beneuolentia, re ipſa non ſemel intellexi) ac eam ob rem tibi morem gerendi incredibili uoluptate duco; me libros eos ad te ſedulò miſſurum, pollicitus ſum. Verùm cùm poſtea Chalcographi eos excuſuri efflagitaſſent, diemque diffindere, atque hoc æs alienum ſoluere, mihi non eſſet integrum; rem ad hanc uſque diem, qua ſoluendo ſum, non ſine fœnore duxi extrahendam. Vt enim te publicorum commodorum rationibus præpeditum, atque ideo tumultuario ſtudio bonas literas excolentem, labore leuarem, ſingulis libris lemmata Laconica præfixi, rerumque ſummam atque περιοχὰς haſce tibi conſcripſi, ut quid quoque libro contineatur, ſub uno aſpectu poſitum, facilè perſpicias.

Libri primi Perioche.

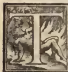

TRES de euentu rerum opiniones afferuntur; quarum prima cœco caſu, & temere cuncta euenire aſſerit. Huius rationes adducuntur; mox uerò opinio eliditur, reiiciturque, & quæ ab ea ſtabant rationes ſoluuntur. Secunda ineuitabili omnia neceſſitate euenire contendit: cuius ſolidiores duntaxat rationes afferuntur, moxque opinio improbatur. Rationes uerò quibus illa fulciebatur, libro ultimo diluuntur. Tertia, aliqua temere, alia finis intentione euenire affirmat; horumque nonnulla contingenter, nonnulla uerò ex neceſſitate. Sed quorundam ex his neceſſitatem declinari poſſe, aliorum non item. Quæ opinio paſſim toto opere comprobatur.

Libri ſecundi.

PHYSICIS, Theologicisque rationibus auctor doctè, atque eleganter, de ipſa contingentia, deque ipſa neceſſitate diſſerit, nullumque non mouet lapidem, quærens, An ſint? Quid ſint? & Vnde ortum ducant?

Libri tertij.

DE Fato peculiarius diſſertationem apponit: ac primùm mira ſolertia, antiquorum omnium, quæ de Fato ad ætatem noſtram peruenerunt, opiniones uenatur, & non ſine delectu colligit. Mox per ſolidiora ἐπιχειρήματα, Fatum adſtruit probatque. Tertiò firmis adeò argumentis, & demonſtrationibus, tanquam Arietibus, Stoicorum Mathematicorumque opinionem quatit, atque euertit, ut qui librum hunc attentius legerit, Fato deinceps, & impermutabili immotæque rerum euentus ſanctioni, quempiam poſſe aſſentiri, uix credam. Quartò ſoluit, refellitque omnia, quibus Fatum aſſerebatur. Demum quid de Fato Theologi noſtri ſentiant, breuiſſimis edocet.

Libri quarti.

HIC de Diuina Prouidentia ad Physicorum opinionem agitur: bifidaque est dissertatio. Priore parte, Platonis, & Academicorum sententia ponitur. Posteriore uerò, quid Aristoteles, ac Peripateticorum Schola existimet, explicatur, & ex Aristotelis interpretibus adducta quædam, quæ auctori negocium facessere, atque aduersari uidebantur, nullo planè negocio soluuntur.

Libri quinti.

HOC libro, de Diuina Prouidentia ad Theologorum sententiam auctor disserit: in cuius exactissima disquisitione, multa admodum Theoremata, quæ mirum in modum lectorem oblectare, & afficere possint, declarat.

Libri sexti.

TRIBUS Stoicorum rationibus, quæ libro primo adductæ fuerunt, confutatis, de Diuina Præscientia ad Physicorum opinionem, præsertim Academicorum, & Peripateticorum, non sine eximio lectoris fructu, differitur.

Libri septimi.

PROPHETIÆ uim omnem, & naturam, rerum recessus, atque adyta perscrutatus, auctor euoluit; deque ea non solùm Physicis, sed Theologicis, eisdemq; optimis rationibus agit; quærens, An sit? Quid sit? Vnde eius uis, & facultas homini concilietur: &, An, quæ Prophetæ ipsi uentura prædixerint, necessariò eueniant.

Libri octaui.

DE Diuina Præscientia, pulcherrima instituta disputatione, hic auctor ea omnia dissoluendo pertractat, edisseritque, quæ uel minimam in euentibus necessitatis opinionem ex præscientia efficere poterant. Ac tandem, non solùm cuncta ineuitabili necessitate non euenire colligit; sed eorum, quæ eueniunt, ne unum quidem, contingenter uerò omnia, euenire probat. Verùm quanquam contingenter omnia eueniunt, multis tamen, mirisque modis, cuncta rursum necessitati annexa esse demonstrat.

Libri noni.

EA omnia dissoluit, eliditque, quibus Fatum primo libro adstruebatur: atque his soluendis, de Diuinatione, & cunctis diuinandi generibus, ut

de Augurio, Extiſpicio, Sortibus, Portentis, & Ominibus, quibus antiquitas, Dæmonum circumſcripta artibus, fidei plurimum adhibuit; ita doctè, & copiosè agit, ut nihil prorſus lector, quod ad eam rem ſpectet, deſiderare poſſit. Potiſſimùm autem de Oraculis agit, de Diuinatione per ſomnium, & de Aſtrologorum Genethliacorumque reſponſis, quæ ἀποτελέσματα, nomine à perfectione falsò indito, uocant. Adhæc nonnulla de Phyſiognomorum, Geomantumque prænunciationibus ſcitu digna affert, cunctaque hæc Phyſicè, & Theologicè pertractat.

Operis totius ſumma.

TOTIUS uerò operis huius præclariſſimi ſumma eſt, Fato, hoc eſt ineuitabili neceſſitate, Orbe in uniuerſo; fieri nihil. Omnia uerò Fato, ideſt diuina ſic moderante Prouidentia, euenire.

AD affines uerò, ſeu cognatas potiùs diſſertationes, de Libero Arbitrio, de Prædeſtinatione, ac Reprobatione, quod attinet; ſeorſum Sirenius hic noſter, fœcundiſſimi uir ingenii, aliis libris, adeò doctè, atque eleganter diſſeruit; ut omnibus, qui has res pertractarunt, palmam præripuiſſe, & aliorum ſtudia reſtinguere poſſe, uideatur. In his ita diſpoſitè, atque ordinatè, &, quod maximum eſt, ita ſolidè, & conſtanter ueritatem demonſtrat, & piè catholiceque exprimit, ut perturbationes, quæ harum rerum diſquiſitione, curaque implicitas mentes diuexarit, exagitantque; ſedari, & rerum inuolucra explicari, paruo negocio poſſint. Hos libros, cùm per auctorem licuerit, ſi quos nunc mitto, tibi placuiſſe intellexero, ad te perferendos curabo.

Vale DONATE Senator optime; & libros meos De Serpentum ueneno & temperamento, ſi non eruditionis nomine, quam exiguam in me ſemper eſſe ſenſi, at certè ob nominis tui amplitudinem inclytos futuros, propediem expecta.

ELENCHVS CAPITVM
SINGVLORVM LIBRORVM.

PRIMI LIBRI.

LIBRI SECUNDI.

rum euentum introducunt (ut faciunt Stoici) consultationem tollere; & quàm malè praeterea illam Stoici ipsi defendant. Cap. 27.

Qui fatum & ineuitabilem rerum cunctarum necessitatem introducunt (ut faciunt Stoici) humanam libertatem tollunt; quam nihilominus ineptè Stoici tueri conantur. Cap. 28.

Quòd id, quod in nobis esse dicitur, non magis, secundum Stoicos mereatur dici, quod in nobis, quàm quod in ipsis. Cap. 29.

Qui fatum, & in rebus cunctis ineuitabilem necessitatem, introducunt (ut Stoici faciunt) uirtutes, & uitia, & per sequelam poenas, & praemia, laudes, & uituperationes; poenitentiam, & increpationem; & alia multa humanae uitae ornamenta, de medio auferunt; quae Stoici tueri frustrà conantur. Cap. 30.

Qui fatum, & ineuitabilem cunctarum rerum euentum introducunt, tollunt oracula. Cap. 31.

Eos, qui fatum, & ineuitabilem cunctarum rerum euentum introducunt, pietatem, & Deorum cultum, penitus auferre. Cap. 32.

Aduersus eos denuo quoscunque, qui fatum, & ineuitabilem in rebus cunctis necessitatem defendere conantur, arguit Auctor, quoniam ipsi sibi fatum aduersaretur, si esset. Cap. 33.

Aduersus fatum secundò arguit Auctor, ex his, quae libro secundo, tanquam proloquia, posita fuerunt. Cap. 34.

Aduersus fatum tertiò arguit Auctor; quoniam, si fatum est, maximo errore ferè omnes detinemur. Cap. 35.

Aduersus fatum & ineuitabilem rerum cunctarum necessitatem quartam Auctor, quae ex diuina bonitate sumpta est, rationem adducit. Cap. 36.

Aduersus fatum quintam rationem ponit auctor, quae ex oppositione, quae inter necessitatem, & contingentiam existit, erigitur. Cap. 37.

Ultimo loco ex comparatione mutua, duarum propositionum, fatum est, fatum non est; Fatum ipsum euertitur. Cap. 38.

Improbata relinquitur ab Auctore opinio quaedam de Fato, & ad Nemesium lector remittitur. Cap. 39.

Ad ea, quae pro opinione de Fato & rerum cunctarum ineuitabili necessitate adducta fuerant; et ad confirmationes, prius, deinde ad rationes, & primò ad sextam, & ultimam confirmationem, quae ex cuiusque rei periodo procedit, respondetur. Cap. 40.

Ad penultimam confirmationem, quae ex fatalibus ab Aristotele nuncupatis generationibus procedit, respondetur; & in responsione, quid de Fato, senserit Aristoteles, declaratur. Cap. 41.

Fatum de sententia Aristotelis, idem esse quod natura, & euentus, non quidem ineuitabiliter necessarij, sed ut in pluribus esse causam. Cap. 42.

Tria, ex his, quae dicta fuerunt, de mente Aristotelis colliguntur. Unum est, quid in Fato est praeter fatum. Alterum quòd supremis causis aliquando fatum ascribimus. Tertium, Qui Fato uiuere, & mori dicantur. & ad Aristotelis opinionem antiquiores modo quodam pertrahuntur. Cap. 43.

Diffinitur fatum ad sententiam Aristotelis, & diffinitio breuissimis exponitur. Cap. 44.

Ad confirmationem quartam respondetur, & quid de Lauris, quas Imperatores pangebant, & de phalangio dicendum sit, exponitur. Cap. 45.

Ad confirmationem respondetur ex libro primo Meteorum factam, quia Mundus iste superiori continuus est, ut inde omnis uirtus eius gubernetur; & cur planta aliqua ad Solis motum uertantur, declaratur. Cap. 46.

Ad confirmationem ex quarundam lapidum dispositione procedentem respondetur. Cap. 47.

Ad rationes pro fati, et ineuitabilis rerum cunctarum necessitatis opinione deductas, respondetur. Et primum ad rationem postremam D. Thomae responsio ponitur, & responsio reprobatur. Cap 48.

Ad eandem dubitationem responsio propria, in qua declaratur, quòd, si etiam nulla uirtuti coelesti, sit resistentia ex parte passi; non tamen ab illa, ineuitabili necessitate, ea omnia eueniunt, quae in his inferioribus eueniunt; Et motu, & lumine coeli qualitates omnes per se generari declaratur. Cap. 49.

Dubitatio soluitur, coelum'ne lumine, an motu magis, in haec subcoelestia, & inferiora agere, dicendum sit. Cap. 50.

Ad secundam rationem pro Fato & pro rerum cunctarum ineuitabili necessitate adductam, responsio aliquatenus differtur, & suborientes prius duae dubitationes tanguntur. Cap. 51.

Ad priorem difficultatem respondetur, et ad quem modum ex Empedocle, & insuper ex Democrito & Leucippo tum necessariò tum temerè, cuncta res eueniant, declaratur. Cap. 52.

LIBRI QVARTI.

Deo

LIBRI QVINTI.

Ad

niunt

Ad

Ad

Elenchus.

FINIS.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber primus.

In quo opiniones ferè omnes, quæ de rerum euentu, apud ſcriptores extant, referuntur; & earum plurima rationibus aſtruuntur, mox verò breuibus eliduntur.

Quæſtio diſputanda, quæ uniuerſi operis ſcopus eſt, proponitur: quæſtionis titulus ex Cicerone exponitur, & Ciceronis expoſitio reprobatur.

CAPVT PRIMVM.

RDVA ſanè non ſolùm Philoſophis omnibus, ſed & catholicis Theologis ſanctitate, ac eruditione clarisſimis, difficultatibusq; & anfractibus plena, nunquam non uiſa eſt quæſtio illa. An quippiam in tota rerũ uniuerſitate contingens ſit? uel ineuitabili potius necesſitate, quæcunque fiunt, ac eueniunt; & fiant, & eueniant? Huius tam arduæ quæſtionis titulum, & eiuſdem tituli ſenſum, cum aliquando exprimere libro de Fato conaretur Cicero, confudit illum magis (ut ingenuè, quod

C ſentimus, fateamur) quàm expreſſerit. Hæc ſunt in eo libro Ciceronis uerba. Quæro igitur (atque hoc latè patebit) ſi fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla uis eſſet; & fortè, temerè, & caſu aut pleraque fierēt, aut omnia; num aliter, ac nunc eueniunt, euenirent? Hæc ille. Miror ego, tantum hominem, oratorem præſtantisſimum, philoſophumq;, in Stoicorum præſertim dogmatibus, quæ fatum undiq; reſonare ſentimus eruditisſimum; non uidiſſe; iſtâ te quæſtionis tali ſuppoſito (nam quæſtio omnis, ut libro ſeptimo Diuinæ philoſophiæ docet Ariſtoteles; quod & quiuis per ſe ipſe dignoſcere facillimè poteſt, quippiam certum ſupponit) quæſtioni locum relictum fuiſſe nullum. Nunquid ſi fatum abſtulerimus, & fortè, temerè, ſiue caſu, aut pleraque, aut omnia fieri dixerimus; dubitabimus etiam, an ea, quæ eueniunt; aut non euenire, aut ſecus quàm eueniant, euenire posſint? Non'ue tota ille erraret uia, qui quippiam fortè, temerè, & caſu fieri; idemque uel non poſſe non fieri; uel non ſecus quàm factum ſit, potuiſſe fieri, crederet? cùm ex communi philoſophantium omnium ſententia, caſuale, & temerarium, illius naturæ ſit; ut æque fieri, & non fieri posſit. Neceſſarium uerò contrà illius, ut non fieri non posſit. Vnde ſiue aliqua dubitatione conſequitur illud, ut necesſitas caſum prorſus, & temeritatem tollat. Quod autem illis uerbis quæſtionem toto illo libro exami-

D nandam propoſuerit Cicero, cum ex multis aliis, & ex uniuerſo libelli illius proceſſu, tum ex ea parentheſi (atque hoc latè patebit) quam quæſtionis propoſitioni inſeruit, manifeſtisſimum eſſe poteſt. Niſi igitur mendum ſit in codice, cùm in ſuppoſito quæſtionis, quæſtio ipſa funditus euertatur; Ciceronem qui tueri ualeamus non uideo. Mihi profectò tam rudi, & tardo, quæſtionis titulus (& ſi quæſtio ipſa difficillima eſt) atque ipſius tituli ſententia, perſpicua adeo eſſe uidetur, ut nullo interprete, nullaque expoſitione egeat. Si enim quippiam caſu, temerè, ac fortuitò factum ſit, uel nunc fiat (quod modò nobis contingenter fieri dicatur) aliter, quàm uel prius factũ fuerit, uel nunc fiat, ſine dubitatione fieri uel potuit; uel nunc poteſt. Ex quo necesſitate nulla ineuitabili illud fuiſſe factum, aut fieri, conſequens eſſe, manifeſtum eſt. Quæritur ergo, num aliquid eueniat, uel euenerit, uel etiam in poſterum euenturum ſit; quod uel omnino non euenire, uel aliter, quàm euenerit, aut eueniat, aut ſit euenturum; euenire uel poterit, uel posſit, uel potuerit? an eo potius modo, quo uel prius euenerint, uel nunc eueniant, uel in poſterum etiam ſint cuncta euentura; ita ſuis temporibus ſingula eueniant, ut uel non euenire, uel alio, quàm eueniant, modo euenire, non posſint? Hæc eſt ardua illa, & perdifficilis quæſtio; in qua explicanda non ſolùm noſtræ ætatis homines, ſed omnes antiqui plurimùm deſudarunt; multaq; multi dixe

runt; non à catholica ueritate solùm, sed à physica etiam ratione distantia prorsus, & aliena. Hanc E ego nunc, ut Christi fidelibus seruis, piis, atq; catholicis inseruiam, quantum in me est, & gratum faciam: non physicè tantùm, (quod multi quidem ante nos fecerunt, licet imperfectè admodum, quòd unam tantùm, uel alteram scrutati fuerint opinionem) sed & physicè & theologicè (quod facere ante nos, quem equidem sciam, aggressus est nemo) quàm diligentissimè indagandam, examinandamq; suscepi. In huius uerò quæstionis explicatione, quicquid à nobis uel dictum, uel exaratum fuerit, & sacrosanctæ summi Romani Pôtificis censuræ, & omnium Theologorum iudicio, qui periti, catholiciq; sint, ultrò submittimus: Deumq; supplices precamur, ut mentem, & stylum nostrum ita pro sua bonitate, & clementia dirigat; ut & nobis constare, & ea dicere possimus; quæ esse catholicæ ueritati consentanea, quiuis facilè intelligat, & dignoscat.

Opiniones, quæ in hac difficillima quæstione occurrunt, omnes ad tria capita reducuntur. CAP. II.

VAESTIO igitur cùm perplexa sit (res enim nulla est, de qua tantopere non F solùm docti, sed etiam indocti controuersentur, & dissentiant) uarias admodũ, ac dissidentes habuit inter se sententias: quæ, etsi innumerabiles ferè sunt, ad tria tamen capita, atque ad tres primarias, omnes non incommodè redigi possunt: quarum duæ omnino contrariæ, totaq; inter se (quod aiunt) diametro pugnantes sunt. Et harum una quidem contingentiam, quam uocant fortunam, aut casum, aut etiam temeritatem; altera uerò contrà ineuitabilem, & absolutã in rebus, & euentibus cunctis necessitatem, quam fatum uocant, tueri conatur. Tertia in aliquibus quidem euentis contingentiam, in aliquibus uerò necessitatem asserit. Quæ in medio illarũ constituta, ueluti honorario iure consedet. Atque hæc sanè, iis, quæ ex latere sunt, rectior à nobis ac nerior, demum esse iudicabitur.

Ponitur caput primum, & est opinio illorum, qui contingenter, id est fortè, temerè, & casu omnia euenire putauerunt. CAP. III.

XTREMARVM opinionum una eorum est, qui ea omnia, quæ eueniunt, for- G tuitò, temerè, & cæco casu euenire contendunt. Quæ licet Epicuro passim à physicis, & ab aliis scriptoribus ascribatur; qui mundum ipsum nec ratione ulla, nec arte, nec fabrica instructum; sed naturam (ut fusè inferius declarabitur) quibusdam rerum minutis seminibus, & insecabilibus, temerè conglobatam asseruit: libro tamen secundo Physicarum auscultationum, ad textum tertium supra quadragesimum, Empedocli attribuitur; quinimmo Democrito etiam, & eius præceptori Leucippo, in procemio Metaphysicæ, ab Aristotele, hæc eadem opinio ascribi uidetur. Inquit enim loco antecitato Aristoteles; Democritus & Leucippus de motu suorum prin « cipiorum dicere, negligenter dimiserunt. Credendum est propterea (quod libro tertio uberius « intelligemus) Democritum ipsum, & Leucippum, qui quidẽ multo ante Epicurum uixerunt, temerario minutissimarũ, indiuisibiliumq; atomorum concursu, cuncta fieri existimasse; Et fortuitis similiter quibusdam inter se elementorum compactionibus, eorundemque, siue à lite, siue ab amicitia temerè factis ab inuicem dissolutionib. fortuitò, & casu; Empedoclẽ cuncta generari & corrumpi putasse. quæ omnia in sequentibus & fusius, & accuratius à nobis declarabuntur. Sunt huius opinionis (etiam si libello de fato cap. II. secus uisus sit sensisse Plotinus, & Plotini sententiæ H in disputatione de rerum naturalium principiis Simon Portius subscripserit) quicunque præter rudem materiam, physica alia principia non agnouerunt; sed aquam tantùm, uel aerem, uel ignẽ, uel horum plura, uel omnia, uel quid inter hæc medium, uel aliud quippiã huiuscemodi materiatum; ut sunt corpuscula illa, quæ atomi dicuntur ab Epicuro, ut paulò ante dicebamus, & ante Epicurum à Democrito & Leucippo posita, rerum omnium principium asseruerunt. Non enim cuinspiam tandem effectus causam, nisi materialem, ii reddere queunt. Prima nanque ab iis posita causa, ad quam cæteræ tandem omnes reducendæ sunt; materia est. Ea uerò, quorum denique omnis ratio in materiam refertur: etiam si ex necessitate hyles (ut Auerrois loquendi modo utamur) eueniant; nisi fortè priuationes fuerint, ut senectus, mors, corruptio, & huiusmodi alia, non casualia tamen, ac temeraria esse non possunt; quod monstra, quæ ab excessu uel defectu materiæ eueniunt, apertè nobis admodum significant. Eiusdem opinionis sunt, qui an sint Dii, sicut Protagoras Abderites, & alii plerique dubitauerunt. Protagoras sanè, inquit Cicero in principio sui libri, sic posuit. De Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere. Ratio dubitandi (ut lib. primo «

A de Consolat. Philos. prosa IIII retulisse uidetur Boethius) apud Protagoram fuit: quòd Deorum tantam & bonitatem, & uirtutem esse ille crederet; ut mala cuncta, si Dii essent, ab uniuerso orbe profliganda actutum forent. Contrà rerum ipsarum tantam impuritatem, malitiam, & imbecillitatem, ut, si illi non essent, nihil in rebus boni, sinceri, & perpetui esset relictum; sed fœda, turpia, caduca, & noxia futura essent omnia. Quamobrem nutabundus ille arguebat, Si Dii sunt, nn de mala? si nòn sunt, unde bona originem trahunt? Cum Protogora, & aliis, an Dii sint dubitantibus, quid prohibet, Cottam quamuis Pontificem, immo Ciceronem ipsum connumerare? Ita enim Cicero (quicquid deinde in lib. tertio dixerit) primo de Natura Deorum, facit Cottam de se ipso loquentem. Itaque ego ipse Pontifex qui cærimonias, religionesque publicas sanctißimè tuendas arbitror is, hoc quod primum est, esse Deos, persuaderi mihi, non opinione solùm, sed etiam ad ueritatem, planè uelim. Multa enim occurrunt, quæ conturbent, nt interdum nulli esse uideantur. Hæc Cotta. Quid enim illi potest esse rati, & certi; nedum ineuitabilis, & necessarii, cui an Deus sit, incertum est, & in dubium uertitur? Eidem opinioni longè apertius subscripserunt & Callimachus, & quotquot cum Callimacho senserunt: qui ideo effictos, ab hominibus, potentibus scilicet, & prudentibus uiris, Deos esse putauerunt; ut sibi subiectos homines facilius

B Deorum timore compescerent; à peccatisque religione quadam eosdem magis deterrerent. Iuxta illud, *Et faciunt animos humiles formidine Diuum*. Cum enim leges conscientiam punire non poßint, ad peccata cohibenda, utile est; ut aliquis desuper terror impendeat: quo rectius, & innocentiusque uiuatur. Scriptum reliquerunt nonnulli, hunc in modum, aduersus Deos, Callimachum prorupisse. In suburbanum delubrum confecti ite: in quo iampridem æreum, qui finxit, Iouem, insolens senex improba scribat uolumina. Aliàs quoque, ad Deos tollendos, ista usus fuit ratione: Si deum nosti, scito quoque, quòd factu nihil non Deo poßibile est; atqui Deus non omnia potest; quandoquidem si Deus est, faciat niuem atram, & ignem gelidum, aut quòd simul idem sedeat, & non sedeat. quòd si hæc fieri nequeant; neque cuiquam ullos Deos putare licebit. A Callimacho, sine dubio, non multum absunt Critias, & Prodicus Chius, qui relata in Deos existimarunt ea omnia, quibus homines iuuarentur, Solem, Lunam, Terram, Flumina, Ignem, & id genus innumera. Nempe ii omnes, quos diximus, etsi Deos uerbotenus affirmarunt, eos tamen re ipsa negarunt, ac penitus nullos esse crediderunt. Quod faciunt etiam Mathematici illi, qui cœlestia corpora, unde perpetui quidã ad nos influxus delabantur, quib. necessitate ineuitabili eueniant

C cuncta, quæ eueniunt; Deos esse crediderunt. Ii certè, etiam si & Deos, & in uniuersis euentis, ineuitabilem necessitatẽ uerbis fateantur, & statuant; utrunque tamen Deum, & ineuitabilem necessitatem ratione, ex propriis decretis, sumpta, denegare coguntur: cùm illorum principium primum, quod cœlũ est, materia sit; quæ neque Deus, neque euentus simpliciter necessarii, & ineuitabilis prima causa esse potest. Inter eos, qui Deos sustulerunt, & libro primo, & libro secundo de Natura Deorum, Democritum, & Epicurum enumerauit Cicero. Nam etsi, ut paulò ante dicebamus, uerbotenus Deos esse Epicurus confessus fuit, attamen quoniam, si Ciceroni libro secundo de Diuinatione credamus, monogamos illos, & perlucidos, & perflabiles, & habitãtes inter duos lucos, sic inter duos mundos, propter metum ruinarum, posuit; eosque habere eadem membra putauit, quæ nos: nec ullum usum habere membrorum: uerborum circuitione quadam, is Deos abstulit potius, quàm posuerit. Quamobrem nonnulli peritißimi uiri, non malè opinati sunt, Deos Epicurum, in Stoicos tantùm iocandi causa, confessum fuisse. Sed præ cæteris, rerum cunctarum, ac euentuum uniuersorum temeritatem, illi maximè confirmarunt, qui Deos impiißimi negare, euertere, atque de medio, funditusque tollere, uel tentare ausi fuerunt. quemadmodum Hyppon cognomento Atheus, Theodorus Cyreneus, Euemerus Tegeates, Diogenes

D Phrygus, & alii multi; sed in primis impius ille Diagoras Melius dithyramborum scriptor; cuius etiam impietas in prouerbium euasit. Diagoras Melius, quod de scelerato, ac fœdifrago, & impio homine dici solitum est. Hic enim, capta Melo, uixit Athenis: sed Atheniensium sacrorum mysteria ita contempsit, ut contra fas, nefarius homo in uulgus ea omnia, modis omnibus, irridens protulerit. Refert de eo Cicero, quòd cum Samothraciam insulã, à Samo Threicia sic dictam, aliquãdo ille uenisset, eique pictas tabellas Neptuno, uel Deorum cuipiam pro uoto oblatas amicus quidam attulisset, dixissetque, Videas ô Diagoras, qui non credis Deum ullum mortalia curare, quot Deorum benignitate, naufragio liberati, salui in portum peruenerint: eidem illum respondisse: at qui naufragium fecerunt, nusquam picti sunt: casu uidelicet cœco, & temerè, non autem Deorum prouidentia, & benignitate, illos liberatos inuenitem: iuxta illud Virgilianum.

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat.

Idem cum aliquando quopiam ueheretur, nectoresque, aduersa tempestate perterriti, hæc non iniuriã pati se dicerent, quòd Diagoram Atheum ueherent, ueritus ne, communi nauigantium consensu, in mare præcipitaretur: eosdem aduocat, iubetque, alias quasdam naues intueri, simili modo periclitantes, inquiens; num creditis, & illis nauibus, uehi Diagoram Melium?

Opinio prius recitata, & euentuum cunctorum temeritas, aliquot rationibus breuiter persuadetur. CAP. IIII. E

PRo opinione, quam modò recitauimus: quæ in rebus uniuersis temeritatem defendere nititur: nonnullæ, sed leues admodum ab aliquibus, & futiles adducuntur rationes. Vna est, quæ à cuiusque euentus causarum infinitate desumitur. Quemadmodum enim, inquiūt, in illa continuæ quantitatis diuisione, quæ geometrica proportione fit, per ablationem, diminutionemq́; descendendo; & similiter in illa quantitatis discretæ aggregatione, quæ numerus nuncupatur, per additionem, accumulationemq́ue ascendendo; nullus est finis, & terminus. Sed uel post quamlibet diuisionem, alia fieri potest diuisio, unde aliquid auferatur; uel ante quemlibet numerum, alius numerus addi potest, & cōstitui, unde prior numerus augeatur, & hoc in infinitum. Ita & in rerum causis (inquiunt isti) siue anterioribus, & præteritis, siue posterioribus, & futuris: quas uel geometricæ diuisioni, & ablationi, uel numerali additioni ideo dicere possumus esse similes; quòd ante quamlibet causam, alia præcesserit, & post quamlibet, alia item futura sit causa, ut nullus sit in causis status: sed utrinque uel in addendo causas causis, uel in diminuendo, F atque auferendo causas à causis, in infinitum procedatur. At ubi infinitas, ibi nulla præfinita ratio, & nulla determinatio est; sed temeritas tantùm. Cuncta igitur temerè eueniunt. Ratio ista ex æterna rerum generatione, & corruptione, tanquam ab exemplo declarari potest. Ante enim cuiusuis rei generationem, si mundus, ut putant Physici, æternus est, infinitæ & generationes, & corruptiones, quæ fuerunt eiusdem rei generationis causæ, præcesserunt. Post iterum cuiusque rei corruptionem, infinitæ, ex eiusdem rei dissolutione, corruptiones succedentibus temporibus, & generationes erunt. Hoc enim corrumpitur, quia illud generatur; illud autem, quod generatur, quoniam generatur, tandem corrumpetur; at quia illud corrumpetur, aliud generabitur: quod rursus, quia generabitur, corrumpetur, & ex eius corruptione, aliud item generabitur. et sic in infinitum, in futuris temporibus, quasi prioribus causis causas addentes, procedemus. Sed & in præteritis temporibus idem euenit. Quoniam nanque hoc genitum est, illud fuit corruptum, quod corruptum non fuisset, nisi prius fuisset genitum. At illud ipsum genitum non fuisset, nisi alterius item rei corruptio præcessisset. Et hoc modo absq; fine aliquo in præteritis, & præcedentibus causis, à quibus demas quotquot uolueris, aliæ supererint: unde demere procedendo semper poterimus. Sed de priori ratione hactenus. Altera ratio est, quæ fuit Epicuri, diuinam prouidentiam abnegantis. Quoniam plurima præter cōsuetum ordinem causarum fieri ubique locorū G uidemus, multa præter rationem impunè committi; bella ab inconsulto Imperatore quandoque prosperè confici; contrà peritissimum Ducē succumbere; & parua manu innumerabiles copias fundi, conspicimus. Probos, & doctos uiros sæpenumero egere, pelli, trucidari: improbos contrà diuitiis affluere, iuuari, atque defendi: mortem sine personarū, aut sexus discrimine sæuire: quosdā infantes rapere; alios in adolescentia, & suæ ætatis flore; alios in senecta; alios ætate cōstantiori. ipsa etiam Deorum domicilia, & tēpla fulminibus prosterni, & conflagrari uidemus. Omnia denique pro fortunæ arbitratu misceri, temereq́; ita se habere cuncta, atque confundi palàm est; ut in dialogo septimo de Legibus, non ab re dixerit Plato, Hominem esse iocum, & ludum Deorum: quòd Homerus ante Platonē sensisse uisus est; cùm libro XXIII Iliadis, in morte Patrocli, ludos Achilles constituat, & præmia uariorum certaminū; in quibus singulis, ii succumbant, qui magis uicisse debuerant. Cūcta igitur pro fortunæ, uel Deorū illusione erga miseros mortales, fortuitò, temerè, & casu euenire existimandū uidebitur. Vt non absque causa cecinerit Claudianus Poeta,

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem, H
Curarent superi terras, an nullus inesset «
Rector, & incerto fluerent mortalia casu. «

Obiicitur recitatæ opinoni, quæ omnia temerè, & casu fieri asseruit. CAP. V.

ADVERSVS Epicurum quidem, & Empedoclem, & eos deniq; omnes, qui cuncta, quæ fiunt, temerè fieri asseruerunt (quamuis & Empedocles & Epicurus à Cicerone & aliis nonnullis, inter eos, qui fatum, idest ineuitabilem in euentis omnibus necessitatem astruxerunt, connumerentur: de qua re inferius libro tertio fusius aliquanto dicemus) sufficiat nobis una auctoritas, & una itidem ratio. Auctoritas est Plotini Philosophi celeberrimi, in initio primi libri de Prouidentia; ubi sic ille. τῷ αὐτομάτῳ, καὶ τύχῃ, διδόναι τοῦ δὲ τοῦ παντὸς τὴν αἰτίαν, καὶ ξύστασιν, καὶ ἄλογον, καὶ ἀνδρὸς οὔτε νοῦν, οὔτε αἴσθησιν κεκτημένου: idest, casui, & fortunæ, orbis uniuersi causam, & constitutionem attribuere; alienum est à ratione; & uiri, qui neque mentis, neque sen-

sus

A sus compos sit. Ratio est una illa, ut breuis, ita pulchra, Plutarchi, libro de Fortuna, ubi, nulla (inquit) regio est, quæ non libra, numeris, mensura, & regulis utatur; ne in rebus agendis locum habeat temeritas, & sine consilio contingens casus. Quæ quidem ratio, eò uehementius urget, quò populorum communi omnium experientia, & usu, confirmata est. His, qui ad materiam, rerum omnium causas, & principia reducunt, cœlestium corporum maximè ordinatus motus; seminum rerum præfixa ratio, partium earundem, uel similium, aut proportionalium, siue in homine, siue in bruto, siue in plantis, certa quædam, & admirabili ratione digesta distributio refragatur. Pes enim in animalibus omnibus, quibus pedes natura non negauit, supponitur; caput contrà reliquis animalis partibus semper eminet; cor in omni animali situm medium obtinet; radix item in arboribus cunctis, terræ innititur; surgit truncus; extolluntur rami. At quid in singulis moror? Orbis uniuersi (ut infinita unico uerbo perstringamus) & eorum omnium, quæ orbe uniuerso continentur, admirandus ordo, illius opinionis absurditatem perquamclarissimè demonstrat. Qui nanque fieri potest, ut ea, quæ tam certa, tamque immutabili ratione, tanto, tamq; admirabili ordine, perpetuoq; quodam, ac inuariabili tenore eueniunt; temerè euenire dici possint? nullamq; suæ constantissimæ regulæ, suiq; tanti, ac tam solidi ordinis, præter B materiam (quæ rudis est, indigestaq; moles, & tantùm ad patiendum apta) causam habeant? Illis deniq;, qui Deos esse uel negant, uel dubitant; cùm ea, quæ nuper dicta sunt, omnia, tum plurima alia, de quibus in posterum uberius dicendum erit; in primisq; illa Lucilii Balbi pulcherrima, in libro secundo de Natura Deorum, à Cicerone recitata, obstat ratio. Quoniam opinio de Diis, quòd sint, adeo humanis animis stabilis inhæret, ut nec temporis diuturnitate conuelli possit. Cùm opiniones alioqui fictæ, ac uanæ, diuturnitate temporis aboleantur. Opinionum enim commenta, delet dies; naturæ autem iudicia, & causas ueras confirmat. Quicquid certè fictum, & commentitium, quoniam nulla ratione subnixum est, facilè dissoluitur.

AFFIRMAT summus ille naturæ interpres Aristoteles principio libri de Cœlo, siue de Simplici corpore, Tex. XXII primi libri, Deum nationes omnes confiteri. Omnes leges (dicebat Auerroes libro Physici auditus octano, commento LXXX) ponunt Deum habitare in cœlo; sed si gentes omnes ponunt illum in cœlestibus locis habitare (quòd eorum legibus ita cautum sit) cui dubium, quin eundem etiam existere affirment? cùm unumquodque prius natura esse, quàm alicubi esse existimetur? Plato in decimo de Legibus, & Græcos, & barbaros omnes, Deos, cõmuni consensu fateri, asseruit. Deosque ibidem non solùm esse; aduersus eos, qui Deos nega- C bant; sed omnia etiam replere, ex motu cœlestium corporum, quàm aptissimè demõstrauit. Iamblichus (quod Picus etiam libro tertio Contra gentes cap. XI scriptũ reliquit) hominibus inditã esse, & tanquàm ingenitam unius Dei cognitionem, asseruit. Non longè enim à principio libri de Mysteriis, ita ille ex interprete scriptum reliquit. Ante omnem rationis usum, inest naturaliter insita Deorum notio; immo tactus quidam diuinitatis melior, quàm notitia; ex quo incitatur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atq; iudicium. Et paulò post. Cognitio diuinorum fuit semper in anima, per simplicem intuitum, uel contactum. Plato in Protagora asseruit, Homines antequàm etiam congregarentur, uel artes aliquas exercerent, uel etiam loquerentur; statim ab initio, ob naturalem cognitionem, Deum adorasse, arasque in eius honorem extruxisse; & ipsi, tanquàm rerum omnium auctori sacra fecisse. Cicero libro primo de Legibus. De ipsis, inquit, hominibus nulla gens est, neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Hinc Aeliani prodit admiratio; quando nulla prorsus barbararum gentium εἰς ἀθεότητα [illegible], idest Deum negauerit. Sed desinat, quæso, admirari Aelianus, si (ut multi Platonicorum asseruerunt) est ita fermè cultus diui- D nus hominibus naturalis; sicut equis hinnitus, & latratus canibus. Nostri Theologi inter prima ferè cognita, Deum esse, reponunt. Damascenus propterea, quòd item libro primo Contra gentes Arnobius affirmauit; cognitionem, quòd Deus sit, omnibus esse insitam asseruit. Quam obrem cap. VIII libri de Diuinis nominibus, B. Dionysius, sicut nihil esse ignotius, quàm quid sit Deus, ita quàm quòd sit, esse notius asseruit nihil. Sed ut nunc Theologos nostros mittamus, ad Aristotelem redeo, qui firmissimis semper, quantum sensu ducente fieri potuit, rationibus, & libro Physicarum auscultationum octauo, mouentem primum; & libro secundo Primæ Philosophiæ, & Metaphysicæ, causam in omni genere primam; & libro duodecimo eiusdem; primam naturam, & causam, primam formam, primumq; rerum omnium finem demonstrauit. Est autem primus mouens, prima forma, primus finis, prima causa ipse Deus benedictus. Quod in omnibus suæ philosophiæ partibus, ante Aristotelem Plato demonstrauerat: & ante utrunque, ex Seleuco quidem, uiginti millibus uoluminibus; ex Menetheo autem, uiginti & sex millibus, & quingentis & uiginti quinque editis libris, non solùm Deos esse, sed cuncta demum, quæ de Diis, & de primis rerum principiis dici poterant, Mercurium Trismegistum, apud Aegyptios, exquisitè demonstrasse, Iamblichus copiosissimè testatus est.

Ad

Ad rationes pro superiore opinione, & euentuum cunctorum temeritate adductas, respondetur. CAP. VI. E

N V N C ad eas, quæ ab opinionis superius recitatæ assertoribus, adductæ fuerunt rationes, facillimè respōdebimus. Quippe ad rationē primam, quæ ex causarum, in unoquoq; euētu infinitate procedit, dicimus; quòd etsi eiusdē effectus causæ per acidens, in eodem ordine causarum, plurimæ esse possint, & (mundi æterni tate ad physicorum quorundā opinionē supposita) infinitæ; causæ tamen per se, & essentiales, à quibus causarū ordo ritè semper sumendus est, in suo ordine, finitæ prorsus in unoquoque genere, & certæ ita sunt; ut in infinitum eas producere, sit penitus impossibile. Vt si, exempli causa, Agamemnonis dixerimus causam fuisse Atreum, Atrei Pelopem, Pelopis Iouem, atque ita in patribus, & auis, atauis, proauisq; deinceps processerimus; causas in uno, eodemque causarum ordine, sine dubitatione, respectu etiam unius, eiusdēq; effectus, & indiuidui, ut Agamemnonis mundi (ut diximus) æternitate supposita, in infinitum prosequemur. Sed istæ neq; sunt essentiales Agamemnonis causæ, neque essentiali ordine ad Agamemnonem usque deductæ. Non quidem essentiales causæ sunt; quoniam etsi Agamemnon esse non potuerit, nisi ab Atreo, Atreus similiter, non nisi à Pelope; Pelops tamen Atreum, & Atreus similiter Agamemnonem, ex accidenti, generarunt. Ex accidenti inquam trifariam. Primò, quia ratio generandi primò conuenit naturæ, secundò supposito. Quamuis enī operatio sit primò suppositi (ut in proœmio Metaphysicæ optimè dicebat Aristoteles) ratio tamen operandi primò conuenit naturæ. Secundò, quoniam generatio, etsi non fuerit impedita; potuit tamen impediri. Tertiò, quoniam etsi generatio impedita non fuerit, & quia impedita nō fuit, Atreus, uel Agamemnon de necessitate natus uideatur: accidit tamen huic genito, ut fuerit post hunc generantem. Poterat enim non esse. Quamobrem libello de Substantia orbis cap. II dicebat Auerroes, Cœlum per se à suo motore generari; quoniam non potest impediri. Igitur à Pelope Atreus, & ab Atreo Agamemnon non dicentur fuisse per se geniti; quòd eorum generationes impediri potuerint. Et libro octauo Physicarū auscult. comm. XLVII dicebat; Quādo Sortes generat Platonem, & Plato Ciceronem; tunc Plato non generat Ciceronem propter generationem eius ex Sorte, sed propter uoluntatem eius; quia scilicet proiicere uoluit semen in illam fœminam. Sortem enim generare Ciceronem, est per accidens. Hæc ille. Non sunt igitur, ut ostensum est, Iupiter, Pelops, Atreus, Agamamnonis essentiales causæ. Sed neque sunt similiter essentiali, ordine, ad Agamemnonem usque, illæ causæ deductæ. Quòd ordo essentialis (ut cunctis philosophantibus notissimum est) inter causas eiusdem speciei, & naturæ, & effectui non essentiales, sed accidentarias, esse non possit. Auerroes propterea libro quinto Physicarum auscultationum, commentario XIII rectè dicebat, Hominem generari ab homine in infinitum; esse uerum per accidens, non per se. Sed Agamemnonis, in ratione efficientium causarum, essentiales causæ erunt, uerbigratia, Atreus; quoniam sicut effectus ullus esse non potest, nisi proxima aliqua causa ad causandum accedat; ita Agamemnon esse non potuit, nisi ab Atreo: Sol, idest cuncta suo ordine corpora cœlestia: Item mouentes illæ separatæ superiores substantiæ; & tandem Deus benedictus. A' quo, sicut causarum omnium essentialis ordo procedit, & emanat; ita in illum ipsemet relabitur, terminatur, & finitur; ut progredi ulterius nequeat. Exempla igitur tam à geometrica diuisione, quàm ab arithmetica additione desumpta, constat esse admodum dissimilia, ut huic opinioni, & causarum per se ad effectum requisitarum infinitati faueant nihil. quòd quocunque modo in essentialibus causis progrediaris, non in infinitum proficisceris, cum tandem in Deum gloriosum uenire, & in eodem consistere cogaris. Sed ad priorem rationem hucusque. H

A D rationem posteriorem, inferius libris quarto, & quinto, in quibus de Diuina prouidentia erit nobis sermo, fusius dicturi sumus. Nunc illud tantùm dicimus, omnia temerè euenire, ex illa ratione, minimè consequi; sed aliqua tantùm, quod nos minimè negamus. Verum est tamen, illa, quæ nobis cœco, ac temerario casu, euenire uidentur; si in diuinam prouidentiam referantur; suo ordine ita disponi singula, ut temeritati locus non relinquatur. Sed de his postea uberius. Hanc igitur opinionem, quæ casum, in euentibus cunctis, & temeritatem defendit, uelut uanam, & absurdam, rationiq; ac naturæ, & rerum omnium ordini aduersantem, communi quoque omnium penè mortalium sententiæ repugnantem, imbecillis præterea fundamentis, & rationibus; absurdis subnixam, & fultam, mittamus; alteriusq; idest aduersantis opinionis, quæ cuncta ineuitabili necessitate, euenire, persuadere contendit, rationes solidiores, explicare incipiamus.

A Ponitur secundum caput; & est opinio illorum, qui omnia Fato, hoc est, ineuitabili necessitate fieri autumant; & ratione Diodori primùm, deinde sequenti capite Chrysippi, opinio ipsa comprobatur. Cap. VII.

ALTERA est recitatæ prius, & breuiter refutatæ sententiæ aduersa; &, ut dictum fuit, ex diametro repugnans opinio; quæ nihil cœco casu, nihil temerè, aut fortuito; sed omnia necessitate quadam absolutè & simpliciter ineuitabili, & fieri, & euenire asserebat. Quam ineuitabilem necessitatem, Deorum prouidentiam aliqui, alii fatum, alii causarum complicationem, alii Mundi nexum, nõnulli nulgato nomine ἀνάγκην, idest necessitatem, alii aliis modis appellauerunt. Verùm cùm uariæ sint, siue de Fato, siue de fatalis, idest ineuitabilis necessitatis causa, opiniones; reliquis nunc omissis (fusius enim aliquanto in libro tertio, in quo de Fato præcipuè agemus, istas inferius perscrutabimur) Stoicorum opinionem, quoniam ii de Fato, & de cunctarum rerum ineuitabili necessitate, fuerunt magis cum ratione loquuti; propiusq; ad illam persuadendam accessisse uisi sunt; quam ex diuina prouidentia, & ex rerum cunctarũ,
B apud Deum, præcognitione proficisci, atque præordinatione, quæ falli neqnaquam potest, opinati fuerunt; unde certam quandam, & ineuitabilem, quam sibi effinxerunt, causarum omnium cõnexionem, ab æternitate progredientem, & determinatam earum pro uniuscuiusque euentus generatione, distributionem, & mutuam earundem complicationem, & seriem, quam similiter tum prouidentiam, tum Fatum, idest, εἱμαρμένην, tum ἀνάγκην, eorum quidam appellauerunt, prouenire crediderunt: profectò cum propter diuinam prouidentiam, tum propter causarum nexũ & seriem, cuncta Fato, & necessitate ineuitabili fieri Stoici asseruerunt; horum, inquam, opinionem, & sententiam nunc aliquot rationibus, ut, & quantum ista opinio firmitudinis habeat, cognosci posit; & in illis dissoluendis ueritas ipsa tandem magis elucescat, comprobabimus.

Primùm igitur ex Diodoro Zenonis iunioris præceptore, ita mihi arguendum uidetur. Dixi, quòd ita mihi arguendum uidetur; quoniam non me interea præterit, Alexandrum Aphrodisieum semel, atque iterũ & in libro de Fato, & in libro primo Quæstionũ naturalium cap. IIII, ex perpetua illa causarum serie, Diodori, & si nomen semper non expresserit, rationem secus, quàm nos fecerimus, ita protulisse, ac conformasse. Ea quæ ex certo & præstituto ordine causarum fiunt, Fato & ineuitabili necessitate eueniunt; sed cuncta certo præstitutoq; causarum ordine fiunt; cun-
C cta ergo Fato atque ineuitabili necessitate eueniunt; illa etiam, quæ alioqui à Peripateticis & ab omnibus ferè hominum generibus uulgò possibilia nuncupantur; & quæ, ut euenire, ita non euenire posse, existimantur. Ea nanque secundum Diodori & Stoicorum decreta, possbilia tantùm sunt, quæ non sunt prohibita fieri. At ea, quæ fieri prohibita non sunt, per certum denique, & præstitutum causarum ordinem fiunt; sed quæ per certum causarum & præstitutum ordinem fiunt, fato & necessitate minimè euitabili fiunt: igitur illa, quæ possibilia dicuntur, & fieri possibiliter existimantur, fato & ineuitabili necessitate fiunt. Vnde sequitur, ut illud, quod possibilis nomen adeptum fuerit, uel nunc existat, uel aliquando ut existat, prorsus futurum sit; ita, ut id, quod neque nunc est, neque aliquando futurum est, possibilis nomen ex Stoicorum sententia sortiri minimè posit; sed tantùm inter impossibilia censeatur. Tollitur igitur ex Stoicorum decreto, possibilis, & contingentis natura: quod distinctius per duos prosyllogismos idem Alexander deduxit. Vnus est, Ea, de quibus, quispiam uerè dixerit non fore, ex necessitate non erunt, ponas enim fore, non uerè ille non fore dixerat. At de illis omnibus, quæ extra fatum sunt, id est, quæ, ut fiant, fatata, ita dixerim, non sunt; uerè non fore, quispiam dixerit. Quæ igitur, ut sint, fato destinata non sunt, ex necessitate non erunt. Alter, Ea, de quibus, uerè quispiam dixe-
D rit fore, fato, & ex necessitate erunt; sed de illis omnibus, quæ eueniunt, quis fore ea uerè prius dixerit. Cuncta igitur fato, & ineuitabili necessitate eueniunt, temere autem, siue contingenter nihil. Hæc in uniuersum est ratio Diodori, breuissimis à nobis ex Alexandro repetita. Sed nos pluribus omissis, facilius, simpliciusq;, quàm ille fecerit, ex prosyllogismis tantùm ita rationem conformemus. Duarum inter se aduersantium, contradicentiumq; propositionum, unam ueram, alteram falsam esse, prorsus necessarium est. Constat hoc esse uerissimum, non solùm quia ea sit oppositionis contradictoriæ natura, ut illius semper unum extremum uerum sit, alterum falsum; sed etiam, quoniam ex Stoicorum decreto certa causarum series ad extremi unius euentum tendit, non alterius; & ita tendit, ut non posit in illud non tendere, & extremum illud ex ea, non euenire, non queat: alterum autem contrà ab eadem euenire ualeat nequaquam. Harum ergo propositionum Socrates cras est de diuina, uerbi causa, prouidentia disputaturus. Socrates cras non est de diuina prouidentia disputaturus; una prorsus uera (pugnãt enim hæ inuicem) altera omnino falsa censenda erit. Illa igitur, quæ uera est, cuius scilicet ueritatem euentus olim rei probabit; etiam antequam id, quod per eam enunciatur, eueniat, est uera; quoniam præ-

teritis

teritis temporibus semper fuit uera. Si uera est, igitur, quòd per eam enunciatur, non euenire E
non potest. Argumentum eo probatur; quoniam ex opposito consequentis, antecedentis oppo
situm de necessitate sequitur. Nam si id, quod enunciat, non euenerit, propositio non erat uera,
sed falsa: sed ueram esse ponebamus, cuius ueritatem, rei euentus erat probaturus. Sed illa rursus
duntaxat, quæ uera est propositio, est possibilis, quoniam quæ falsa est, impossibilis est. Nam si-
cut illa, quæ uera est, ideo est uera, quoniam ad positam causarum seriem, non sequi non potest
euentus, quem enunciat: ita ista, quæ falsa est, ideo est falsa; quoniam ad eam, quæ ponitur,
causarum seriem, sequi nequaquam potest euentus, quem illa prænunciat. Igitur sicut illa (quia
ex posita à diuina prouidentia causarum complicatione euentus futurus est) non esse uera non
potest: ita ista, quia euentus, quem prænunciat, non est futurus, contrà esse uera non potest. Est
igitur impossibilis. Enunciatio certè, quæ neque uera est, neque uera esse potest, impossibilis est.
Si est impossibilis, sequitur ut id, quod per eam enunciatur, per alicuius potentiam fieri, ut sit,
poterit nunquam. Fit igitur, ut illa tantùm propositio, quæ uera est, sit etiam possibilis, cùm il-
la, quæ falsa est, impossibilis sit. Quòd si illa tantùm est possibilis, quæ uera est; ad eam autem,
ut ex iis patuit, quæ ante deducta fuerunt, euentus non sequi non potest. Si enim non sequeretur,
non esset uera. quod autem non sequi non potest, sequitur ex necessitate; quoniam impossibile F
est non sequi, igitur sequi necessum est. Consequens ergo est, ut quicquid, secundum Diodori de-
creta, possibile est, ex necessitate, uel iam actu sit, uel saltē futurum sit. At non euenit, quod nō est
possibile euenire. Illud igitur omne, quod euenit, ineuitabili necessitate euenire omnino cōsequi-
tur. Nullæ res ergo erunt, quæ temere, & cæco casu, uel contingenter fiant; sed quæcunque eue-
nient, uel etiam possibiles sunt euenire, ineuitabili necessitate cunctas euenire, dicemus. Exē-
plum est apud Ciceronem libro de Fato, propositio illa, Morietur noctu in cubiculo suo Scipio
ui oppressus. De hac enunciatione, inquit ille, quod uerè diceretur; quoniam id fore diceretur,
quod (supple tu ex serie causarum posita) futurum erat. futurum autem fuisse, ex eo, quia factū
est, intelligi debet. Semper enim fuit uerum dicere, quòd noctu in cubiculo suo, ui fuerat Scipio
opprimendus. fuit ergo ita uera illa propositio, ut secundum illam non sequi non potuerit euen-
tus; quoniam si potuerit non sequi, ponatur non sequutus. propositio igitur non uera, sed falsa
fuerat. Contrà, plenissima falsitatis est ista, nec non esse falsa non potest. Non morietur noctu
in cubiculo suo Scipio ui oppressus, cuius falsitas ex rei euentu conuincitur; quoniam quod per
eam enunciatur, ita impeditur fieri, ut poni in esse, & fieri sit impossibile. Quamobrem
ad Varronem libro nono Familiarium, Cicero ita scribit, περὶ δυνατῶν me scito, κατὰ Διόδωρον κρί- G
νειν. Quapropter si uenturus es, scito, necesse esse te uenire; si autem non, τῶν ἀδυνάτων est te ue-
nire. Sectione item secunda libri cui titulus περὶ ἑρμηνείας; siue de interpretatione, sumpto rei
euentu huiusmodi, qui in nostra uideretur esse potestate, pro Stoicorum opinione, & ineuitabili
euentuum cunctorum necessitate, & Magentinus Mytilenæus, & Ammonius Alexandreus no-
bilissimi Philosophi, & Aristotelis interpretes præstantissimi, syllogismo hypothetico disiunctiuo
contradictoriis partibus constante, sic arguebant. Cras aut metes, aut non metes. Necesse est e-
nim alterum. Si cras metes, non forsitan metes, forsitan non metes; sed omnino metes. Eodem
modo si cras non metes, non forsitan non metes, forsitan metes; sed omnino non metes. Quodcun-
que igitur euenerit (alterum enim omnino euenturum est) ex necessitate, & ineuitabiliter, quo-
niā forsitan ablatū fuit, prorsus euenisse putandum erit. Sed ad eundem modum de re quacunque,
& de quocunque euentu facillimè syllogismus confici poterit. Cuncta igitur ineuitabili necessita-
te eueniunt. Est rursus (ut decreta Astrologorum cum Stoicorum dogmatibus coniungamus)
apud Ciceronem exemplum alterum, ex Astrologorum præceptis desumptum, per hypotheti-
cum conditionalem syllogismum deductum; in quo, ex uno posito colligitur alterum, quod uer-
bis ipsiusmet Ciceronis producemus. Sunt, inquit ille, Astrologorum præcepta huiusmodi. Si H
quis uerbi causa, oriente canicula natus est, is in mari non morietur. Tunc sic arguitur, Si uerum "
est id, quod ita connectitur, Si quis oriente canicula natus est, in mari non morietur: illud quoque "
uerum est, Si Fabius oriente canicula natus est, Fabius in mari non morietur. Pugnant ergo hæc "
inter se, oriente canicula Fabium natum esse, & in mari illum moriturum. Et quoniam certum in "
Fabio ponitur, ortum esse eum, canicula oriente; hæc quoque pugnant, Et esse Fabium, & in ma "
ri moriturum. Ergo hæc quoq; coniunctio est ex repugnantibus. Et est Fabius, & in mari Fabius "
morietur. Quod, ut propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, Morietur in mari Fa- "
bius, ex eo genere est, quod fieri non potest. Hactenus Cicero. Eodem modo de re quacunque & "
de quocunque euentu, tam ex Astrologorum, quàm ex Stoicorum præceptis, sine ulla difficul-
tate syllogismus confici facillimè poterit. Vt quemadmodum illud (sicuti prius ex Stoicis dice-
bamus) quod ex certa causarum serie euenit, non potest non euenire: ita id, quod certa quapiā
siderum constitutione euenerit, hoc uel illo modo non euenisse, aut hoc uel illud non egisse,
uel non passum fuisse, non potuerit. At singula ex certa causarum serie, & sub certa, & determi-

A nata quadam fyderum constitutione, & configuratione eueniunt. Igitur de rebus cunctis certus quidam euentus est, & certa quædam enunciatio uera, cuius opposita est falsa, & uera (ut dedu ctum fuit) necessaria est; falsa uerò impossibilis: quod sicut ista non potest fieri, ita illa non fieri non potest. Omne igitur, quod falsò fore dicitur, id fieri non poterit. Contrà quod uerè, non poterit id non fieri. Eueniunt igitur, quæcunque eueniunt, ineuitabili necessitate. Sed de Diodori ratione hactenus.

Altera ratio, quæ est Chrysippi, ad eandem opinionem. Cap. VIII.

SECVNDO illo Chrysippi Tarsensis Cleantis discipuli argumento; cuius & libro primo Quæst. natural. cap. IIII, Alexander Aphrodis. & libro de Fato Cicero meminerunt; Stoicorum fulcitur opinio. Argumentum autem est, Quod causa antecedente fit, id ineuitabili omnino necessitate fit. Ponas, si potest nō fieri, quòd non fiat; non habuit igitur antecedentem causam: at supponebatur habuisse. nihil autem sine antegressa causa sua fieri potest. alioquin sequeretur, B quòd Mundus diuelli, & non idem semper permanere posset. quoniam non eodem ordine, neque una, & eadem ratione, & administratione eum gubernari, disponi, & administrari esset possibile. Sequeretur præterea (inquit Chrysippus) posse esse motum sine causa. ad hoc autem (inquit ille) non omnem enunciationem aut ueram, aut falsam fore, consequitur. Quod enim (inquit Chrysippus) causas efficientes non habebit, id nec uerum, nec falsum esse poterit. Hæc autem, quæ sequuntur, cuncta absurda, & impossibilia, periti Philosophi omnes censent. Omnino ergo quod euenit, quoniam ex propria antecedente euenit causa, non potest non euenire. Fit ergo nihil, quod necessarium non sit fieri. Igitur quæcunque eueniunt, ineuitabili necessitate eueniunt.

Tertia omnium, pro Stoicorum, & eorum, qui in euentibus uniuersis, ineuitabilem necessitatem tueri conantur, opinione, fortissima ratio ponitur, quæ ex diuina rerum cunctarum præcognitione procedit; & multis Physicorum argumentis, ipsius rationis assumptum, hoc est, quòd Deus omnia præcognoscat, probatur. Cap. IX.

C

TERTIO ad suam confirmandam sententiam firmissima, ac omnium, quæ pro opinione adduci poterant, ualidissima, & Stoici, & aliorum plurimi, qui in cunctis euentibus, ineuitabilem necessitatem esse affirmant, eamq; defendere conantur, utuntur ratione ea, quæ non Philosophis cunctis solùm, illis inquā, qui & contingentiam, & temeritatem tuentur, sed plurimis etiam nostris Theologis doctis, simul ac sanctis uiris uim, difficultatemq; aliquam semper uisa est attulisse. Duas enim, quæ maximè urgere uidentur rationes, Stoici ad ineuitabilem rerum cunctarum necessitatem suadendam, protulerunt: quarum unam, ex æterna quadam causarum cōplicatione, alteram ex diuina infallibili præcognitione, desumpsere. Priorem in ferius tertio libro, in quo de Fato præcipuè agemus, conformabimus: posteriorem nunc allaturi sumus. quæ quidem ratio, est argumentum hypotheticum conditionale prioris speciei, ab assertione uidelicet antecedentis, ad assertionem consequentis, ex diuina rerum cunctarum præ D cognitione procedens. Si Deus, certa & infallibili cognitione, id, quod futurum est, prænouit; illud non euenire non poterit. Sed est primum, ergo secundum. connexio clarissima esse uidetur. Nec fallere sanè, nec falli potest Deus benedictus. At si id quod ille futurum præcognouit, non eueniret (cum enim per te contingenter, uel etiam temerè eueniat; poterit & euenire, & non euenire) falleretur sine dubio. Rationem istam per multa connexa, deduxisse ita uidetur Cicero. Si præscita sunt futura omnia, hoc ordine singula euenient, quo uentura esse, præscita sunt. Et si hoc ordine uenient; certus est ordo rerum præscienti Deo. Si certus est ordo rerum; certus est ordo causarum. (Non enim aliquid fieri potest, cuius non aliqua efficiens causa præcesserit) Si autem certus est ordo causarum, quo fit omne quod fit; consequens est, ut Fato, hoc est ineuitabili necessitate, fiant omnia, quæ fiunt. Ex qua ratione apud Ciceronem postea colligebatur, nihil in nostra potestate esse, Sed mox hoc, quod sequutum, & ex multis præmissis collectum fuerat, hoc est, in potestate nostra esse nihil negauit Cicero, quod aliquid in nostra situm esse potestate, ille experiri uideretur. Quamobrem diuinam potius præscientiam, de qua dubitabatur, quàm humanam libertatem, quam certò nouerat, euerti, auferriq; passus est. Sequitur igitur, ut si nos illud admiserimus, quod non admisit Cicero, uidelicet quòd Deus om-

nia præsciat; admittendum etiam illud à nobis sit, quod idem negauit, ut omnia Fato, & ineuitabili necessitate eueniant. Est autem, ut paulò ante dicebamus, admittendum, primum; ergo & secundum. Cuncta igitur ineuitabili necessitate eueniunt, quæ eueniunt. Multis rationibus assumptum ipsum, idest, quòd Deus omnia præsciat (Vnde & connexionis uim, & consequentis ueritatem, & ineuitabilem in rebus cunctis necessitatem Stoici demonstrasse crediderunt) ex Philosophantium disciplinis, quamplurimis mediis probari potest. nos paucissimis, pariterq; ad soluendum Philosophis illis; qui secus opinantur, & in plurimis euentibus contingentiam, & temeritatem defendunt (inter quos Peripatetici potissimùm connumerandi sunt) difficillimis, rem, quàm breuissimè fieri poterit, aggrediemur. Probatur itaque assumptum per deductionem ad incommodum. Primò, Quoniam si Deus futuros euentus certa, & distincta, atque infallibili cognitione, non cognosceret; duorum alterum sequi necessarium uideretur; aut quòd illorum cognitionem tanquam ignauus, ac segnis, Deus ipse negligeret: aut si non, quòd etiam si in illorum intelligentiam niteretur, eam tamen tanquã impotens, assequi Deus non posset. Vtrunque absurdissimum est. Primum sanè, tum quoniam ab omni materiæ contagio separata forma, purissima, & simplicissima, quæ sui muneris sunt, negligere nequaquam potest. Tum etiam, quoniam (ad Aristotelis præsertim doctrinam loquendo) quæ illi adesse possunt; statim adsunt: ut negligere, quod sua intersit, quicquam non possit. Adde, quòd ignauia, & torpor ex caussis, ut inferius susius patebit, ortum ducunt; quæ in Deo nec sunt, nec esse possunt. Secundum autem, idest quòd impotentem, ut deductum fuerat, & uilem Deum esse sequeretur; patet, dicente Auerroe lib. primo Physicarum auscultationum, com. XXXIX: Agens qui nititur, quod perficere non potest, uilis dicitur. Adde incommodum tertium, quod ex prius dictis consequitur, quoniam humanæ cognitioni, diuina non anteponeretur cognitio. At quemadmodum eximiæ dementiæ est; cognitioni brutorum, humanam non præferre cognitionem; ita summæ profectò est impudentiæ, non plus diuinæ, quàm humanæ tribuere cognitioni. Nos autem de rebus singulis, non præsentibus tantùm, aut præteritis, sed futuris etiam, consusaneam (quod spes & timor latissimè testantur) & indistinctam quandam cognitionem sæpenumero habemus: relinquitur ergo, ut certam omnino de eisdem omnibus, & claram diuinus intellectus notitiam semper habere censeatur. Quamobrem lib. terrio Metaph. contra Emped. tanquam graue absurdùm, litem Deos ignorare, Aristoteles deduxit.

E F

Iterum probatur assumptum; eò quòd prima rerum omnium causa Deus sit. CAP. X.

G

SECVNDO idemmet assumptum, Deum uidelicet cuncta etiam antequàm ueniant, præcognoscere, probatur. Deus citra dubium ex communi illorum omnium, qui Deum esse confitentur, sententia, & sapientissimus est, & prima, supremaq; rerum omnium causa: Ergo & res omnes producit, & certa, ac infallibili easdem cognitione cognoscit. Assumptum quo ad priorem partem, per quam asseritur, Deum esse sapientissimum; quòd ab omnibus ultro admittatur; sine probatione aliqua dimittimus: quo autem ad posteriorem tantùm, qua dicitur, quòd Deus sit rerum cunctarum causa prima; paucissimis demonstramus. Sententia est Aristotelis in plerisque philosophiæ locis. Libro etenim duodecimo Diuinæ philosophiæ, parte octaua supra trigesimam, Deus (inquit) est tale bonum, à quo dependet cœlum, & tota natura. dependet autem à Deo cœlum, & tota natura, idest & orbis ipse, & ea, quæ orbe uniuerso continentur, cuncta, in genere etiam causæ efficientis. Si dicas, quòd non in genere causæ efficientis; sed uel finalis tantùm, uel ad summum in duplici genere causæ, finalis, scilicet & formalis; à Deo Opt. Max. uniuersa dependeant: Dicemus, proposito nostro illud officere nihil. cum satis sit, ad assumptum ostendendũ; quòd sit prima rerum omnium causa: sit autem, in quo uolueris causarum genere, prima. Adde quòd tueri commodè possumus; illum esse in genere etiam efficientium causarum, primam rerum omnium causam. Auerroes nanque libello de Substan. orbis, cap. II, inquit, Finis significat agens significatione necessaria. quod quidem dictum uerum nequaquam esse posset, nisi omne, quod finis est, esset etiam aliquo modo efficiens. Huic sententiæ subscripserunt & Io. Scotus in primo, dist. VIII. quæst. IIII. Et D. Thomas lib. quinto Metaph. lect. II. etiam si primam causam orbem primum effectiuè minimè mouere, hi præstantissimi uiri, ad Aristotelis doctrinam, fuerint arbitrati. Quinimmo Alexander Aphrod. ante Auerroem libro primo Metaph. sua expositione XXI (si tamen illa expositio sit Alexandri, quæ Alexandri titulo latina circunfertur) & ipse Aristoteles ante Alexandrum, tum libro tertio Metaph. tex. III, tum libro secundo de Generatione animalium, cap. IIII, ubi habet, quòd pars illa, quæ est finis, & prima, & potissima est illa; in qua principium motus continetur, finem moue- H

uere,

A uere, atque efficere, docuerunt. Sed uerum nequaquam istud esset; nec tot, ac tantos stipulatores haberet; si quispiam esset finis, qui efficiens non esset, aut efficiendi rationem nullam subiret. Ar redeo unde discesseram. In prooemio rursus eiusdem partis philosophiæ, & Metaphysicæ, Deus (inquit Aristoteles) est principium, & causa omnium. Et paulò post, Sapientis, ait, est ordinare. At diximus, & omnium consensu supposuimus; Deum esse sapientissimum: eius erit igitur ordinare omnia. In libro etiam de Mundo (si liber est Aristotelis, quod asseruerunt Bessarion, Instinus philosophus, & martyr, Dominus Ioannes, & Dominus Ioannes Franciscus utrique Pici Mirandulani: negāt uerò tum alii multi, tum inter recentiores Alcyonius, & Pet. Victorius) qui scriptus est ad Alexandrum, ita ex interprete inquit, Mundus uniuersorum est ordo, & exornatio, à Deo, & per Deum, custodita. Theophrastus in principio suæ Metaphysicæ, Diuinū, ait, principium est, per quod, & sunt, & permanent uniuersa. Plotinus. ἐξ ἑνὸς νοῦ, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ λόγου, ἀνέστη τὸ δὲ τὸ πᾶν, καὶ ἔστη; idest, Ex una mente, & ex eo, quod ab illa est, uerbo, constitutum, atque dispositum est uniuersum. Iamblichus cap. XXVII libri de Mysteriis. Deus (ex interprete, inquit) est omnia; potest omnia; implet omnia semetipso. Et Trismegistus in Pimandro. In Deo, ait, & à Deo omnia. Et ad finem, eiusdem libelli. Nisi enim (inquit idem)
B faciat omnia; aut superbus est, aut potius imbecillis; quorum utrunque nefarium. Et in Asclepio, finem uersus. Sine Deo, inquit, nec fuit aliquid, nec est, nec erit. Omnia enim ab eo, & in ipso, & per ipsum. Patet igitur, ex omnium ferè rectè philosophantium consensu; Deum esse rerum uniuersarum causam primam, non solùm, inquam, causam finalem primam; sed etiam effectricem primam. Et hæc de ueritate assumpti.

SEQVELA, quo ad priorem quidem partem, idest, quod Deus res uniuersas producat, tum per ea, quæ nuper diximus, tum per ea, quæ dici possunt, fermè infinita (sed ex multis pauca nunc dicemus) demonstrari quàm facillimè poterit. Auerroes in Destruct. disput. IX, dubio II, Si in creaturis, inquit, aliqua esset quantitas, uel qualitas, ab illa diuina sapientia non producta; sequeretur, nos attribuere creatori, seu primo efficienti, id, quod non deberet attribui alicui uilissimo artifici materiali. Et disput. X, dub. III, Patet (inquit) quòd oportet, quòd Mundus habeat unum efficiens sagacissimum, & sapientissimum; à quo entia seriatim ministrentur. Et prius disput. III, dub. II, Deus, dixerat, est agens, & efficiens dictas causas, protrahensq; totum de priuatione ad actum. Prima item propositio lib. de Causis (cuius cuius sit liber ille) affirmat, quòd prima causa plus influat in effectum quemlibet, quàm quæuis causa secun-
C da. Huic sententiæ subscribunt & Plato in Timæo; ubi asseruit ipsum bonum, esse omnium causam, magis, quàm sequentes causas. est autem secundum Platonem, prima rerum omnium causa, bonum ipsum. Et Aristoteles in libro octauo Physicarum auscultationum, parte XXXVIII. Vbi quod mouetur (inquit) mouetur à superiori, & maximè à primo mouente. Et tex. item XLI, libri eiusdem, qui aliàs de motu etiam ab Aristotele inscriptus est, inquit. Quod enim prius est, magis est causa mouendi, quàm sequens, & mouebit magis. Sed quo ad sequelæ priorem partem, hactenus. Quo uerò ad posteriorē, i. quòd res cunctas infallibili Deus cognitione intelligat (quod à principio probare intendebamus) ex iis, quæ ad priorem partē dicta sunt; manifesta, atq; euidens illa derelinquitur. Cum enim Deus Opt. Max. prima, ut ostendimus, rerum omnium sit causa; plusque, ut nuper diximus, in quēlibet effectū, quàm quæuis alia causa, & possit, & efficiat; idemq; citra controuersiam, sapientissimus, immo ipsissima sapientia sit: qui fieri poterit, ut effectus suos, & ea, quæ ab ipso proueniunt, illum ignorare dicamus? Sed ponamus ignorare: cōstituenda igitur erit aliqua superior causa, quæ & cuncta præcognoscat, & Deum in suis effectibus dirigat; ne scilicet ignarus erret, atque labascat: & ne effectus eius ab Orbis uniuersi ordine pro-
D labantur. Sed quæ dementia? quod monstrum esset, ista uel somniare? Non est igitur dicendum, Deum isthæc ignorare. Quòd si ista Deum ignorare affirmandum non est; certa, & infallibili prorsus cognitione eadem illum cognoscere, negandum non erit. Per regulam rursus summulistarum, idem argumentum compendiosius ostendi poterat; quòd oppositum consequentis, antecedenti quàm euidentissimè repugnet. Non enim potest Deus sapientissimus esse; & illa ignorare, quæ idem ipse efficiat (cum præsertim efficiat cuncta) & quorum non solùm sit aliquo modo causa, sed causa potissima, & prima.

Idem assumptum probatur, quoniam successiuum in permanens reduci debet. CAP. XI.

ERTIO assumptum ipsum principalis rationis denuo sic demonstratur. Omnis succesio, & omnis transmutatio ad aliquod unum, quod permanens, & intransmutabile sit, omnium legitimè philosophantium communi consensu, reducenda est; non secus quàm multitudo quælibet ad aliquam unitatem. Propositio uidetur ab Arist. sæpe recepta; lib. præsertim Physicarum auscultationum octauo; ubi omnem, quæ in physicis corporibus reperitur, motuum diuersitatem, & multitudinem, ad motum quendam minimè uarium, sed uniformem, & unum ille reduxit. Huius quoque uniformis motus transmutationem, ad mouentem quempiam, qui omnino permanens sit, & immobilis, & intransmutabilis, eum reduxisse, manifestū est. Plato itidem in Repub., & in Philebo, sensibiles multitudines, ad intelligibiles redigit unitates, idest ideas: deinde unitates intelligibiles, ad ipsum simpliciter unum, quod Deus est. Astrologi item cunčti omnem motus, quam, per artis suæ instrumenta, in cœlestibus corporibus inueniunt, diuersitatem, quam irregularitatem appellant, ad aliquam statim cuiuspiam alterius motus regulam, atque uniformitatem reducunt. A' pari igitur, omnem temporis succesionem, & transmutationem, ad quodpiam, quod sine succesione, & sine transmutatione sit; sed constans, & firmum perseueret, reducendum esse, censendum est. Istud autem firmum, & permanens ad quod temporis succesio est reducenda, uel secundum nostros Theologos æternitatem, uel secundum Philosophos (ut lib. primo de Cœlo tex. c. magis placuit Aristoteli) æuum appellabimus. Ea ergo omnia, quæ tribus temporibus, præsenti, præterito, & futuro continentur; ac eisdem ueluti ambiuntur, & mensurantur, unica, constantisimaq; æternitate, siue unico, permanentisimoq; æuo contineri, mensurari, ac definiri, censendum est. Aeuum autem, & æternitas, cum (ut diximus) sine succesione aliqua, permanentia, constantiaq; perpetuò sint; non nisi instans unum esse possunt. Et illud, non fluxione percurrens, sed stabile, fixumq; perseuerans; præsens semper, & ubique totum persistens. Et quamuis æternitate Deum solum nostri (si fas est dicere) metiantur Theologi; æuo tamen non Deum tantùm, sed supremos etiam intellectus, separatasq; à materia naturas omnes, quinimmo has quoque caducas, loco citato, & fragiles substantias (ea uidelicet ratione, qua substantiæ sunt) metiri opinatus est Aristoteles. At tribus temporibus ea etiam, quæ in futurum euentura sunt, omnia circum ambiri, circumamplectiq; certum est. Aeuum ergo, & æternitas rei cuiusque etiam futuræ euentus tempora circumambiunt, & complectuntur. Quemadmodum igitur cognitrix illa poteutia, & uirtus, quæ tempore mensuratur, tribus illis temporibus, de futuris etiam contingenter, & temerè euentibus, determinatam, atque certam potest, pro ratione naturæ suæ habere notitiam; ita uis illa, cuius actio tempore non metitur, sed æuo, uel æternitate, qualis est diuina; omnia eodem instanti præsentia, præterita, & futura determinare, infallibiliterq; cognoscere; nullum erit impossibile. Hæc præterea fuit clara lib. decimo de Legibus diuini Platonis senteutia. Dicebat Amonius, eandem lib. duodecimo Diuinæ philosophiæ fuisse Aristotelis opinionem. Fuit ante hos clarisima Parmenidis opinio ab ipsomet carminibus decantata. Deum uidelicet gloriosum omnis transmutationis tam spiritualis, quàm realis expertem, omnia non solùm præsentia, & præterita, sed etiam futura certò cognoscere; non ea quidem ut præterita, uel ut futura, quòd non sit apud Deum fuit, uel erit; cum tempori non subdatur diuina cognitio, sed ut præsentia dumtaxat, non in instanti temporis, sed in instanti æternitatis.

Idem assumptum probatur ex cōparatione diuini intellectus ad Solem. CAP. XII.

VARTO ad idem assumptum astruendum, in hunc modum, ex similitudine diuini intellectus ad Solem, arguitur. Intellectui diuino nihil obstat, quo minus cunctos cuiuscunque generis futuros euentus certè, & determinatè intelligere, ac præcognoscere ualeat; eos igitur omnes, (etiam si aliqui contingenter, fortuitò, temerè, & cæco casu futuri sunt) certè, & determinatè Deus intelligit, ac præcognoscit. Deductio ostenditur tum auctoritate, tum ratione. Auctoritas est Aristotelis, portione XXXII, lib. tertii Physicarum auscultationum; quem librum de Principiis idem nonnunquam appellauit. Et portione XVII lib. noni Primæ philosophiæ; in quibus locis scriptum ille reliquit, In iis, quæ à materia seiuncta sunt, & æterna, non differt posse, ab esse. Ratione præterea, sequela ipsa probatur. Intellectus toto posse, quantum ad se attinet, totaq; ui sua (nisi quid obstet) in proprium obiectum, idest, in rem per ipsum cognoscibilem, qua uidelicet cognoscibilis est, fertur. Sed res cunctæ, non præsentes tantùm, aut præteritæ; sed futuræ etiam, ab intellectu diuino, cognoscibiles sunt. probatur. Sunt enim res omnes à nobis, & ab humano intellectu, intelligibiles. quanto igitur magis ab intellectu omnium perfectisimo, & diuino? Libro nanque tertio commentariorum de Anima

A ma, Aristoteles semel atque iterum, & Auicenna primo capite secundi lib. Metaphysicæ, uisi sunt dicere; quòd entia omnia possunt à nobis intelligi; & quod intellectus noster agens, est omnia facere: intellectus uerò posibilis, est omnia fieri; & breuiter quòd intellectus noster est totius entis, quod inter alia diuinæ Aristotelis philosophiæ, & libri τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ scopus, qui est de Ente, qua ens est (de quo libellum edidimus, quem S. R. E. Raynutii Farnesii amplifs. Card. im mortalitati dicauimus) latisimè intelligenti demonstrat. Intelligit ergo diuinus intellectus, & quodcunque, & quantumcunque potest intelligibile, idest illud omne intelligit, quod ab intellectu quocunque natum est intelligi, & percipi. Hoc autem est, quod ostendendum susceperamus. Assumptum, idest quod diuino intellectui nihil obstet; quo minus non solùm præsentia, & præterita, sed etiam futura omnia, & ea quæ cæco casu euentura sunt, cognoscat, ratione, probatur. Nam si quid diuinæ intelligentiæ obstaret; uel illud intrinsecum esset diuino intellectui, hoc est ex parte ipsiusmet intellectus diuini, & diuinæ naturæ intelligentis desumeretur; uel esset ab eodem extrinsecum, hoc est non ex parte diuinæ intelligentiæ, sed ipsius obiecti intelligibilis eueniret. Tantùm enim ab altero duorum (ut lib. primo minore Primæ philosophiæ Aristoteles, & eiusdem interpretes declararunt) hoc est uel ab intellectu, uel à re obiecta, & intelligibili, con-

B tingit in cognitione difficultas. Non quidem primùm. Illud enim quod diuino intellectui poneretur internum, esset materia. In sui igitur natura, materiam, diuinum intellectum includere, sequeretur. Sola nanque materiæ labes (quòd ab actu multum illa deficiat) intelligentiæ uidetur obstare. At quomodo erit in materia mersus diuinus, si humanus intellectus (ut in lib. tertio commentariorum, quæ de Anima inscribuntur, ab Aristotele declaratum fuit) à materia seiunctus est? Ibi nanque, cum de humano ille dissereret, Anaxagoram commendauit, quòd intellectum (quamuis de diuino forsan Anaxagoras loqueretur) omni labe materiæ immunem asseruerit. Neque secundum. Si enim obstaret obiectum, uel hoc ideo esset, quia esset quid futurum. At diximus, æternitatè futura cuncta complecti; Vel secundò, quia materiam illud haberet partem sui: cum enim tantùm ex Analogia (ut in Timæo docuit Plato) nothaque, ac spuria cognitione, deprehendi posit materia: rei, cuius ipsa pars est, cognitionem absolutam, & claram impedire, atque subobscurare, obtenebrareq; constat. Dicebat enim Auerroes lib. tertio Physicorum

» commento xv. Difficultas quandoq; contingit propter rem latentem: & hoc erit propter im-

» perfectionem suæ naturæ. Hæc ille. Res quippe latens, & obscura, est ipsa rei materia; à qua rei

C compositæ, & materiatæ imperfectio uniuersa ortum deducit. Vel hoc tertiò propterea esset, quia numerosa, atque infinita esset rerum ipsarum multitudo. Infinita autem multitudo, quòd infinitum (ut ex libro secundo primæ, & ex libro primo secundæ Aristotelis Philosophiæ manifestum derelinquitur) qua infinitum, sit ignotum; ab aliqua potentia, etiam diuina deprehendi non potest. Verùmenimuero illi, qui diuinum intellectum plura, uel etiam infinita, absque aliqua difficultate, non posse intelligere arbitrantur; uim diuinam, diuinamq; cognitionem penitus ignorare uidentur. Nec de illa, meliora, quàm de nostra opinantur cognitione. Immo (quod blasphemia est) in Deum, nostram impotentiam iniquè transferre uidentur. Illi uerò, qui materiam, quæ sit pars obiecti, diuino intellectui obstare, quin minus rerum omnium omnimodam Deus habeat cognitionem, asserunt; possunt ista ratiuncula pro ueritate persuaderi. Deus gloriosus longè sine dubio in cognoscendo potentior est, quàm Sol in illuminando sit; tum quoniam substantia est omnino immaterialis, non ita Sol; tum quia cognitio ipsa est operatio illuminatione longè spiritualior, efficacior, penetrantiorque. At Sol omnia, paucis illis exceptis, quibus pro tempore per opacum aliquod, lumen intercipiatur, illuminat: & quòd ea, inter quæ opacum intercipitur, non illuminet; in causa est, non Solis impotentia, sed sola opaci interpositio.

D Deus ergo ui sua cognitrice omnia simpliciter, & absolutè penetrate, & omnia ex consequenti ad amusim cognoscere, atque intelligere poterit. Videtur hæc ratio non solùm Arriani in Epictetum, sed diuini etiam Trismegisti ad finem cap. VII, libri, cui titulus, Asclepius. Probato igitur iis modis tertiæ rationis assumpto, uidelicet quòd Deus cuncta exactisimè ante præcognoscat, quàm eueniāt; conclusio sequi uidetur euidentisimè; omnia scilicet, quæ eueniunt, cum à Deo Opt. Max. etiam antequàm eueniant, exactisimè præcognita sint; nec in præcognitione falli ille posit; qualicunque modo illa eueniant, ineuitabili penitus necessitate euenire. Cum secus quàm eueniāt (alioqui in diuina scientia posset error cōtingere) euenire non posint. quòd .n. sic uel aliter, nunc, uel alio tēpore in hoc loco, uel alibi euentura sint; iam æternis sæculis sunt ante ad amusim præcognita. Hæ sunt rationes, & ualida admodum argumēta, quæ cùm maximè Stoicorum opinioni, & ineuitabili euentuum omnium necessitati fauere uideantur; nostris Theologis aliquam, philosophantibus uerò quàm plurimis, Aristotelicis præsertim, qui in multis euentibus cōtingentiam, & in aliquibus temeritatem defendunt, difficultatem facere possunt maximam. Solitum est etiā abs Stoicis duci ualidisimum argumentum ex ordine perpetuo, & æterna complicatione causarum: à prima, quam illi, & liberè, & ex necesitate mouere asserunt, depēdentium,

dentium; quod superiore capite nos ex Alexandro indicauimus solùm; quoniam de eo inferius li bro tertio, in quo de Fato præcipuè agendum erit, fusè satis, & dilucidè dicemus. Nunc autem nonnullis, præter adductas rationes, & illis quidem satis urgentibus mediis, prætactam opinionem, & ineuitabilem in euentibus cunctis necessitatem, confirmabimus. E

Multis modis recitata Stoicorum opinio, euentuumq; cunctorum necessitas ineuitabilis confirmatur. Et primò ex sacrorum codicum auctoritate. CAP. XIII.

PINIONEM hanc (quæ siue ex diuina præcognitione, & intelligentia, siue ex diuinis, fatalibusq;, hoc est urgentibus Deorum decretis, siue ex diuina prouidentia, & rerum cunctarum præordinatione, siue ex perpetua quadam causarum serie, & complicatione, siue ex siderum configuratione, & proportione quadam, & influxu, siue ex alia qualibet causa, & ratione, ineuitabili necessitate, omnia fieri, autumat) multis modis confirmant & Stoici, & illi, qui in hac saltem causa, Stoicorum placita, ac statuta prosequuntur. Sed ex multis, quæ ad hanc astruendam, confirmandamque opinionem, ab iis adduci solent, aliquot tantùm colligemus, quæ nobis ualidiora, urgentioraq;, & ad soluendum difficiliora uidebuntur. Primò igitur eam confirmant, ex sacrorum codicum auctoritate. Libri (inquit ex Platone Ammonius, parte secunda libri de interpretatione Aristotelis) qui in Deorum sacris habentur; de quibus uel suspicari mendacium, nefas putatur, Deum omnia cognoscere, temperare, & moderari constanter affirmant. Igitur pro Deorum cognitione, & institutione, cuncta ita ineuitabili necessitate eueniunt; ut secus, quàm eueniant, euenire non possint. F

Idem confirmatur ex diuinatione. CAP. XIIII.

SECVNDO idem confirmatur, ex ipsa diuinatione, quæ diuinam præcognitionem, diuinamq; prouidentiam, nec non decerta diuina potissimùm adstruere, uidetur. Vetus (dicebat in principio libri de Diuinatione Cicero) opinio est, iam usque ab heroicis ducta temporibus, eaq; & populi Romani, & omnium gentium firmata consensu; uersari quandam inter homines diuinationem, quam Græci μαντικὴν appellant; id est præsensionem, & præsagitionem rerum futurarum. Veniunt igitur cuncta, quæ eueniunt, cognita prius à Diis (ab eis nanque uaticinandi, ac diuinandi donum impenditur hominibus) ac prædefinita. Igitur ineuitabili necessitate. Non enim si temerè aliqua, uel etiam contingenter euenissent; aut à Diis præcognosci, aut ab hominibus prædiuinari illa, certeque ac definitè prænunciari quiuissent: cum ut euenire illa, ita non euenire potuissent. Hæc nempe (ut libro quarto cap. 11, de Præparatione Euangelica retulit Eusebius) erat una ex Chrysippi rationibus. quoniam Vatum prædictiones, ueræ, ac certæ esse non possent, nisi Fato, hoc est, ineuitabli necessitate fierent uniuersa. Qui nanque tot ante temporibus, ab Oedipo filio patrem Laium necatum iri prædixisset Apollo; si in diuina præcognitione, aut etiam præordinatione, & in causarum seriata complicatione, ineuitabili necessitate contentum illud prius non fuisset? G

Diuinatio, & ineuitabilis rerum necessitas, ex oraculis ipsis persuadetur. CAP. XV. H

VERVM, & euentuum præsensio, ac diuinatio, ex eorum oraculorum, quæ futuros euentus determinatè prædixerunt, obseruatione, constare imprimis uidebitur. Passim enim de oraculis historiæ patent. Pausanias se Trophonium (ut ex quarto eiusdem libro colligi potest) in Lebadia Bœotiæ consuluisse fatetur. Quid de famosissimo oraculo Delphico dicemus? Quotusquisque fuit insignis, qui illud (cum floreret) non consuluerit? Quot, ac quanta, quæ alioqui temeraria, & cæco prorsus casu emergentia uideri poterant, ab eo præcognita, ac prænunciata, & diuinata fuisse leguntur? Nunquam (dicebat Quintus ille Ciceronianus) oraculum illud Delphis tam celebre, & tam clarum fuisset; neque tantis donis refertum omnium populorum, atque Regum; nisi omnis ætas, oraculorum illorum ueritatem esset experta. Inde Licurgus, qui Lacedæmoniorum Rempub. institutis, & legibus temperabat; leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmari cupiebat.

Diuinatio

A Diuinatio, & ineuitabilis euentuum necesſitas, ex ſortibus perſuadetur. CAP. XVI.

TEM ex ſortium miſsione (quæ & ipſa diuinationis ſpecies quædam exiſtimatur) idem, quòd prius, oſtenditur. nempe omnia ineuitabili necesſitate euenire. Ex talis, & abaco, apud Burenſes, in Achaia, uerisſima reſponſa Herculem dediſse auctor eſt Pauſanias. Libro nanq; Hiſtoriarum ſeptimo ita, ex interprete, ſcriptum ille reliquit. Quà ad mare deſcenditur, amnis Buraicus nomine; in proxima ſpelunca non utique magnum Herculis ſignum; Buraico & ipſi cognomen, Oraculi ſortes capiuntur ex tabula, per talos. Qui conſultum uenere, præcatione ad ſignum peracta, uotisque nuncupatis, talos ex ea, quæ in promptu eſt, copia, iniiciunt quatuor ſuper menſam, inſcripti ſunt certis notis tali ſinguli; earum illi notarum interpretationem in tabulis ſimilitudinem ſequuti requirunt. Hæc ille. Geryonis quondam oraculum in agro Patauino fuiſse, quidam aſſeruerunt; & inter alios, in uita Tyberii Cæſaris, Suetonius, & nuper Nicolaus Leonicus in dialogis, uir apprimè doctus: ubi iactis i Aponi fontibus, ſub aquam, talis, certisſima conſulentibus dabantur reſponſa. Oraculo iſto, uſum aliquando Tyberium fuiſse, idem Suetonius tradidit. Præneſtinarum ſortium quid attinet hic multis commemorare oracula? Quotannis namq; (inquit Cicero) calendis Ianuarii, excauata columna, in qua reſeruabantur, ſortes eximebantur; illisq; ea, qua eductæ erant, ſerie, mutuò iunctis, integra reſponſa abſoluebantur. Domitiano Cæſari mortem has prænunciaſse, Suetonius annorauit. Autiatina ſors, referente etiam Suetonio, Caii Caligulæ morte inſignis fuit, quem aliquanto ante obitum, ut Casſium, à quo poſtea occiſus fuit, caueret, præmonuerat.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus ex aruſpicio perſuadetur. CAP. XVII.

X Aruſpicina obſeruatione, quæ, inter præcipuas diuinationes, à plurimis, computatur; idem aſſeritur. Huic namque (inquit, ex Quinto, Cicero) quotquot non obtemperauiſse legimus; legimus quoque periiſse. Infinita conſultò prætermimus exempla. Vnus Sergius Galba Rom. Imperator ſufficiat; quem prius quàm ab inimico occideretur; in Palatio mane inter ſacrificia monuit Vmbricius Aruſpex, ut caueret periculum, non longè enim percusſores abeſse. Cuius caput (cùm ille minus ſacrificanti obtemperatus fuiſset) eodem die, per gregarium militem, inſerto per os pollice, Othoni inimico delatum eſt. Quamobrem non malè forſan dicebat Heraclitus, in extis, & aliis huiuſmodi ſignis, declarare Deos uoluntatem ſuam, & futuros euentus.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex Augurio perſuadetur. CAP. XVIII.

X Auguribus, non deſunt apud Ciceronem, atque Valerium cognomento Maximum, exempla. Innumeris tamen omisſis, illa ſufficiant, quæ de Rege Deiotaro, & de ipſomet Cicerone legimus. Quorum alter domum quandam ſibi ad quieſcendum paratam, aquila ſuper eiuſdem tectis conſpecta, ingredi renuit; quæ ſequenti nocte ſolo æquata eſt. Alter uerò, Cicero ſcilicet, cum eſſet in uilla Caietana, ferrum quoddam horologii à coruo excuti conſpexit; protinusq, ad ipſum aduolans Coruus ille, morſu ita firmo, atque acri ipſius togam apprehendit, detinuitq;, ut non niſi à ſeruis occiſus, eandem deſeruerit. paulò poſt Cicero uitam obiit.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex omine perſuadetur. CAP. XIX.

X OMINIBVS idem confirmatur, quod prius de quibus habentur multa, & conſtantisſima exempla apud Valerium lib. primo, cap. v. quorum duo, libro primo de Diuinatione, recenſuit Cicero. Vnum, quod L. Paulo Conſuli; alterum, quod Ceciliæ Metelli contigerat. Nam cùm Paulo prius, bellum, uti cum Rege Perſa gereret, obtigiſſet; deinde ad ueſperam, cùm domum rediiſſet, filiolam ſuam nomine Tertiam, uel (ut nonnulli dixerunt) Thraciam, admodum paruam oſculatus, triſticulam animaduertit, cuius triſtitiæ cauſam cum interrogaſſet,

E

gasset, illa respondit, Persa periit. Decesserat autem catella, quam puella in delitiis habnerat, nomine Persa. Tunc ille arctius puellam amplexus, accipio omen, inquit, atque ex ipso, ita temere effutito, uerbo, quasi certam sequuturæ uictoriæ, clarissimiq; futuri triumphi spem, & gloriam animo præsumpsit. Vir tam hnmanus, ut Persi regis à se capti calamitatibus, pias impenderit lacrymas. Cum etiam Cecilia Metelli, sororis suæ filiam, in matrimonium locare uellet; in sacellum quoddam, ominis capiendi causa, secesit. Nec, cum aliquandiu persedisset, aliqua uox audita fuit, quæ proposito deseruiret: puella interim, longa standi mora, desatigata, rogauit materteram, ut in eius sella paululum requiesceret, cui illa, Ego uerò tibi meas sedes libenter concedo. quod omen res sequuta est. Ipsa enim breni mortua, uirginem in matri moninm Metellus duxit. Sed hoc loco, silentio præterire non possum, omen illud, quod Pompeo, in acie Pharsalica à Cæsare superato, contigisse legitur. Hic nanque cùm fuga salntem quæreret, cursu in Cyprum insulam, ut aliquid in ea nirium contraheret, classem direxit; cumq; ad oppidum Paphum appulisset, conspexissetq; in litore speciosnm ædificinm; gubernatorem interrogauit, quod illi nomen esset; qui respondit; κακοβασιλεία. At ille ita abominatus est uocem, ut ab omni spe deciderit protinus, & auersis ab ædificio oculis, dolorem, quem ex diro omine concep erat, gemitu patefecerit. F

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex portentis persuadetur. CAP. XX.

EX PORTENTIS. Tiberius Gracchus (ut primo lib. de Diuinatione recitat Cicero) Publii filins, qui bis Consul, & Censor fuit; idemq; & summus augur, & uir sapiens; duobus anguibus domi compræhensis, Aruspices conuocauit, qui cum respondissent; si marem emisisset; uxori breui tempore esse moriendum: si fœminam; ipsi. Aequius esse censuit, se maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adolescentem. Fœminam emisit; ipse autem paucis post diebus mortuus est.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex præsensione per somnium, persuadetur. CAP. XXI.

G

EX PRAESAGITIONE per somnium, ineuitabilem rerum euentum denuo persuademus. Cicero lib. de Diuinatione, ex Aristotele, refert, Eudemum quendam Cyprium, Aristotelis familiarem, iter in Macedoniam facientem, Pheras uenisse, quæ cùm urbs esset in Thessalia admodum nobilis, ab Alexandro Tyranno crudeli dominatu premebatur; atque in eo oppido, ita grauiter illum ægrotàsse; ut omnes medici diffiderent. Illi autem uisum esse interea in quiete, egregia facie iuuenem dicere; citò quidem illum esse conualiturum; Alexandrum uerò Tyrannum citò interiturũ; atque ita, ut somniauit, euenisse confirmat. Conualuit ille, iste uerò ab uxoris fratribus paulò post interfectus est. Simonides per somnium, ab eo, quem pridie humauerat, nauigare est uetitus; & nauis die sequenti periit. Ptolemæus quidam, Alexandro cognomento Magno, familiaris, in prælio cum fuisset telo uenenato ictus; cumq; ex uulnere, summo dolore, ita premeretur, nt extremum iam agere credi poterat; Alexandro eidem asidenti uisum est per quietem, draconem illnm, quem sua mater alebat Olympias, radicem quandam ore ferre, mox sibi eam tradere, simulq; enarrare, & quo illa loco nasceretur, & quod eidem tantùm uirtutis inesset, ut Ptolemæum amicum facilè sanare posset. Alexander experrectus, amicis somnium narrat, ad quærendam radiculam mittit; defertur illa; relatam cùm amico ægrotanti comedendam dedisset, mox ille sanatus est. Radiculam istam, quidam dixerunt, fuisse illam, qnam Empirici hiperbaton appellant. Quid de illo admirando somnio dicemus? per quod, ad rabidi canis morsum, lib. uigesimo quinto Historiæ naturalis, cap. 11, repertum fuisse remedium, Plinius narrat. Scribens enim de herbis quibusdam, ista ad uerbum adicit. Alias inuenit casus; alias, uerè dixerim, Deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus; pauorem aquæ, potusq; omnis adferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit, in quiete, ut radicem syluestris rosæ, qnam, cynorhodon uocant, blanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte; casuq; accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas ex pauescere; superueniret epistola orantis, ut pareret religioni, seruatusq; est ex insperato; & postea quisquis auxilium simile tentauit. Hæc Plinius. Galenus medicus, cum circa diaphragma, ægrotaret, somniauit se liberatum iri; si ex uena, quæ inter pollicem est & indicem, sanguinem mitteret: emisit, & conualuit. H

A valuit. Mitto interea medicinæ præclarisſimum auctorem Hippocratem; qui in libro de Somniis, imaginibus illis, quæ ſibi per quietem morbos, & morborum curationes indicare uiſæ fuerant, ſupplicationes uarias inſtituit. Vt illud quaſi uideatur affirmari poſſe; quod in uita Luculli ex Sylla recitat Plutarchus. Nihil certius, nihil credi dignius eſſe; quàm quod per ſomnium fuerit præſignatum. Vndę Orpheus in hymno ad ſomnium ait.

» Ἄγγελε μελλόντων θνητοῖς χρησμῳδὲ μέγιστε
» Ἡσυχίᾳ γὰρ ὕπνου γλυκεροῦσι, γάλλοις ἐπιλθὼν
» Προσφωνῶν ψυχαῖς θνητῶν νόον αὐτὸς ἐγείρεις
» Καὶ γνώμας μακάρων αὐτὸς καθ᾽ ὕπνους ὑποτίμπεις
» Σιγῶν σιγώσαις ψυχαῖς μέλλοντα προφέρων:

Ideſt; Mortalibus futurorum nuncie uates optime, ad animas ſomni quiete demulctas accedis; eaſq; compellans, mentem ipſe excitas mortalium; eis per ſomnium Deorum indicas ſententiam; & ſilens ſilentibus animis futura prænuncias. Quamobrem, qui præerant (inquit, lib. primo de Diuinatione Quintus Ciceronianus) Lacedæmoniis, non contenti uigilantibus curis, in Paſitheæ fano (quod eſt in agro propter urbem) ſomniandi cauſa excubabant; quia uera inde quie-
B tis oracula ducebantur. Ad Amphiarai quoque fanum, ſomnia, tota ferè Aſia, celebrata, uerisſimam futurorum præſignificationem habuiſſe, antiquitas exiſtimauit.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex Aſtrologorum prædictionibus perſuadetur. Cap. XXII.

X ASTROLOGIS certo cœleſtium corporum motus ordine, præfixoq; ſtellarum concurſu, ſiue aſpectu, mutuaq; quadã inter ſe relatione, & configuratione, ac neſcio quo ab eiſdem poſito influxu, futura certè, & determinatè prædicentibus; idem, quod prius, ineuitabili ſcilicet omnia neceſsitate euenire; confirmari poteſt. Multa hoc loco poſſẽt à nobis adduci; ſed duo exempla nobis ſufficiant. Vnũ ſit Petrus Leo; uel ſi mauis cum Ficino dicere, Pierleonus Spoletanus medicus celeberrimus; cuius etiã primo lib. de Fato cap. XI. Petrus Mãtuanus meminit. Hic nempe, cùm eidem aliquando ab iſtis diuinantibus Aſtrologis dictum fuiſ-
C ſet; ut artem medicam defereret; alioquin fore, ut aquis necaretur; Patauii tunc quidem medicinam ille publicè profitebatur, ſæpeq; Venetias ad nobiliores curandos aduocabatur; clam autem inde diſcedens, quo ineuitabile Fatum euitaret, Florentiam commoraturus acceſsit; quòd ab aquis, uideretur locus ille ſecurior. Sed quadam die, ſiue dum Laurentio Medici nobiliſsimo, ſuæq; patriæ amantiſsimo mederetur, id caſu euenerit, ſiue, ut quibuſdam placet, paulò poſt eius obitum, Petrus Laurentii filius, cui in patre curando ſatis negligens Petrusleo uiſus fuerat, illum in puteum proiici iuſſerit; in puteo (tanta eſt ſtellarum, & Fati neceſsitas) ſuffocatus inuentus eſt,
» Vt de Cæſare dixerit Manilius. *Totiens prædicta cauere Vulnera non potuit.* Alterum quum ex
» multis aliis, ut Diogene, Plutarcho, Plinio, Cicerone, & aliis, tum ex Ariſtotele ſumi poteſt, qui
» primo libro Politicorum cap. VII, futuram olei ubertatem per Aſtrologiæ peritiam Thalerem his
» uerbis ex interprete, præcognouiſſe aſſeruit. Hæc cuncta utilia ſunt his, qui augere patrimoni-
» um ſtudent. Quale eſt illud, Thaletis Mileſii (eſt autem hoc per lucratiuam quandam intelligen-
» tiam) ſed illi quidem attributum propter ſapientiam. Accidit autem hoc in uniuerſum. cui cum
» obiiceretur philoſophiæ ſtudium propter inopiam, quaſi inutile, & infructuoſum, proſpexiſſe
» ferunt illum per aſtrologiam, oliuarum ubertatem futuram. Cumque coegiſset pauxillum pecu-
D niarum, hyeme adhuc urgente, emptionem olei feciſſe in Mileto, & in Chio, pro paruo admodum
» pretio, utpote nemine plus offerente, arraſque dediſſe. cum itaque poſtea tempus ueniſset,
» multis ſubitò quærentibus, uendidiſſe oleum quanti ipſe uoluit, ac magnam uim pecuniarum
» inde ſuperlucratum, oſtendiſſe amicis, perfacile eſſe Philoſophis ditari, ſi uellent; ſed illis hoc curæ
» non eſſe. Hactenus ille. Quibus uerbis eorum placito ſubſcripſit; qui per aſtrologiam futuros euentus præcognoſci poſſe dixerunt; quos quidem inde non cognoſcerent; niſi inde ineuitabili neceſsitate manarent.

Ex Geomantum prædictione, idem, quod prius perſuadetur. Cap. XXIII.

VID de Geomantibus dicemus? qui punctis ex arena, uel ex cineribus, ſiue ex pagina collectis, quaſdam ſibi figuras, & certa delineamenta confingunt, per quæ, & facta occultiora intelligunt; & futura, certa cognitione, pro ſiderum diſpoſitione (figuris etenim ſuis errones, & ſigna Zodiaci adaptant) prænoſcere, & eadem longè ante euentum, prædicere, didicerunt?

Diuinatio ex Chiromantibus, & rerum euentus ineuitabilis persuadetur. Cap. XXIIII. E

VLTIMO ex Chiromantibus, Pedemantibus, & breuiter Physiognomicis cunctis idem persuaderi potest: qui parte aliqua nostri corporis inspecta, non solùm ea, quæ nobis instant, intelligunt; sed ea etiam, quæ futura sunt, certa cognitione longo quàm eueniant ante tempore prænoscunt, ualde & prædicunt. Inquit Arist. Qui magnum habent caput; hebetes sunt; qui seueram frontem, audaces; « qui exporrectas aures, loquaces. & alia huiusmodi multa. « Hæc autem quomodo aut uera esse possunt, aut certa, ab eis cognitione intelligi; si ea, quæ eueniunt, nulla ineuitabili necessitate, sed cæco casu, fortuitò, temerè, & contingenter eueniant? Quam obrem Iamblichus libro de Mysteriis cap. XXV, tantam esse, dicebat, erga hominem, ad ostendenda nobis de futuris euentibus indicia diuinæ prouidentiæ, exuberantiam; ut non solùm in lineamentis, nostro undiquaque corpore diffusis; sed etiam in calculis, uirgis, lignis, lapidibus, frumento, farina; omnibus denique, quæ nobis passim obuia fiunt, indicia Deus præbeat futurorum. ubi mirabiliter inanimatis animam, immobilibus motum, ratione carentibus F intelligentiam quandam præstare uidetur, quasi hæc cognoscere, illa uideantur; ubi nobis futura portendunt.

HAEC sunt potiora argumenta, quibus rerum omnium euentum, esse necessarium, & fatali, idest, ineuitabili necessitate cuncta fieri; & Stoici, & qui Stoicorum opinionem insequuntur, ut sunt astrorum inspectores, & diuini; ostendere, ac persuadere conati sunt.

Opinio Stoicorum, & aliorum, ineuitabilem in cunctis euentibus necessitatem persuadere contendentium, breuissimis improbatur. Cap. XXV.

VERVM enimuerò, huic, quam hactenus recitauimus, Stoicorum, & eorum omnium, qui ineuitabilem in euentibus cunctis necessitatem defendere conantur, opinioni, totius primo humanæ uitæ usus apertissimè refragatur. Deum enim G uitæ nostræ curam penès nos disposuisse, eiusq; cõseruandæ rationibus, ac studiis nos instruxisse; periculorum quoque nos sæpissimè præscios fecisse; ne incautos semper opprimerent; cautiones præterea, & remedia suggessisse, certum est. Ex quibus omnibus perspicuum derelinquitur, quid nostri sit officii. Nempe ut uitam nostram, corpusq; tueamur, ne subsidia, & remedia negligamus, in pericula ne temere irruamus; sed pro ratione, & consilio, & libertatis arbitrio, quæ profutura, uel nocitura uidentur; declinemus, uel prosequamur.

SECVNDO, Ad opinionem multa, & maxima sequuntur incommoda. Id autem, ad quod, uel unum duntaxat, nedum multa, sequatur incommodum; non absurdum esse non potest. Leges enim, & commertia, (si cuncta Fato, & necessitate ineuitabili eueniant) uirtutes, & uitia, pœnæ, & præmia in primis de medio penitus tolluntur. humana omnis iustitia, fides, pietas, & alia id genus multa uitæ nostræ præclarissima ornamenta, ab hominum uita, procul abiguntur.

TERTIO, Homini à natura, maxima esset indita ignorantia. Omnes enim, paucissimis exceptis, multa contingenter, multa fortuitò, casu cœco, & temerè, fieri opinamur. Quòd si uerum non fuerit; si nihil temerè, nihil contingenter, efficiatur; sed fatali, hoc est, ineuitabili necessitate eueniant omnia; quantis, quæso, ignorantiæ tenebris humanum genus uniuersum obrui, H necessum erit?

QVARTO, peculiarius aduersus Stoicos; quoniam, si id, quod ab illis factum est, aut etiam fit, qui huius opinionis uel sectatores, uel etiam auctores sunt, in exemplum tradatur; nobis non suadebit solùm, ut hanc eorum opinionem reiiciamus, sed nos, si sapimus, coget etiam. Illi nanque & docent, & discuut, & hortantur, & consulunt; increpant, etiam, castigantq; suos, tanquam propria uolũtate, peccantes. Vt ex ipsismet Fati, & ineuitabilis in rebus omnibus necessitatis assertoribus, uel nullius, uel non omnium saltem esse Fati necessitatem, citra dubium, penitus consequatur. Multa inferius, ubi de Fato erit præcipuus sermo, nonnullis prius ad opinionem suadendam, atque astruendam iterum adductis epicherematibus, quo in illis dissoluendis rei ueritas illustrior euadat; contra istam opinionem, & contra rerum cunctarum fatalem, & ineuitabilem necessitatem producemus. Rationes uerò, quæ hactenus multæ pro Fato, fatalíq; rerum cunctarum, & ineuitabili necessitate adducta fuerunt, ad calcem huius nostræ disputationis, hoc est libris sexto, & nono à nobis, omnes quàm facillimè dissoluentur. Nempe in sexto rationes tres in nono uerò confirmationes omnes, quas adduximus, dissoluemus.

A Tertia opinio, quæ aliqua necessariò, aliqua contingenter, nonnulla etiam temerè, & cæco casu euenire concedit, approbatur. CAP. XXVI.

XTREMIS igitur utrisq; inter se è regione pugnantibus opinionibus; ut falsis ita nunc breui reiectis; media inter utranq;, ut uera, ita non altera tantum, sed utraque (quod aiunt) manu amplexanda, immo toto uerius pectore retinenda opinio superest; quæ cum quorundam euentuum necessitate ineuitabili, aliorum contingentiam, quorundam etiam temeritatem affirmare non dubitat. Hæc enim humanam libertatem admittit, Fatum uel penitus tollit, uel in aliquibus tantum concedit; aut si etiam in omnibus; illud sic moderatur, ac temperat; ut cum Fato, contingentia, & temeritas locum habere possint: diuinamq; prouidentiam, & si qualem Stoici,
B anum scilicet (ut utar uerbo Epicuri) fatidicam euertat; qualem tamen peritiores, atque sapientiores existimarunt, admittit. Prouidere nanque rebus singulis Deum, admissa etiam in rebus fortuna, & temeritate, concedit; & modum, quo cum diuina prouidentia temeritas stare possit, ostendit. Sed hæc in sequentibus & uberius, & explanatius declarabuntur. Sed de euentus rerum opinionibus, hucusque.

C

C 2

D

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,
De Fato liber ſecundus.

In quo de ipſa contingentia, & de ipſa neceſsitate agitur.

Ad propoſitam quæſtionem examinandam, quæ ſint à nobis conſideranda, & in eiſdem conſiderandis, quomodo ſit à nobis procedendum.

Capvt primvm.

VONIAM operationibus, & effectionibus cunctis quaruncunque, &
qualitercunque operantium cauſarum, ac efficientium; & euentibus
omnibus, quicunque, & undecunqne, in Orbe uniuerſo euenire con-
tingant, & à quacunque illi cauſa producantur, unam ex quatuor il-
lis, quas mox nominabimns, cauſis, tanquam primariam, & præ-
cipuam cauſam, cuncti, ſiue Ethnici ſint, & Philoſophi, & Mathema-
tici; ſiue Chriſtiani, & catholici Theologi aſcribere ſoleut. Hæ autem
ſunt. Deus unà cum diuina prouidentia, nou enim inter Deum, quem G
nunc ut ordinatorem, uel etiam effectorem conſideramus, & diuinam
pro u identiam, differentiam conſtituimns; quòd faciat Deus, uel ſtatuat, quæcunqne facit, uel
ſtatuit, pro ineffabili ſua prouidentia. Altera, Fatum, quocunque modo ſumatur nunc fatum.
Multis ſanè modis (nt libro tertio ſuſius declarabitur) fatum ſnmi poteſt. Tertia eſt Natura,
quæ à phyſicis, principium motus, & quietis definitur. Quarta Homo, qni per ſibi inſitum libe-
rum arbitrium agit. Idcircò ut de iis quatuor rerum, & euentuum cauſis, hoc eſt, de diuina pro
uidentia, de Fato, de Natura, & de Libero humano arbitrio, ſermonem præcipuum, & eum ſa
tis exquiſitum habeamus, neceſſe eſt. Nempe ſine harum cauſarum notitia, an res, & rerum e-
uentus, à ſuis cauſis, ineuitabili neceſsitate, proficiſcantur, nec'ue, intelligere, non poſſumus.
Quoniam præterea ſub altera duarum cauſarum, id eſt ſub Fato, uel ſub Diuina prouidentia, Natu
ram ipſam conſtituere perbellè, accommodateque poſſumus (ea enim quæ à natura ſiunt, uel
à Fato, uel à diuina prouidentia, hoc eſt, ab ipſo naturæ opifice, & conditore Deo Opt. Max.
proficiſci, communiter, nec perperam, immo quàm rectiſsimè exiſtimantur) tres tantùm pro
pterea, uel melius, unam ex tribus primariam rerum, & euentuum omnium cauſam, & præci-
puam, ſtatuere, ſatis aptè, & commodè poſſumus. Deum uidelicet, nel Fatum, uel Hominem H
(niſi etiam ſub altera, hoc eſt ſub Fato, uel ſub Diuina prouidentia Hominem conſtituere uolue
rimns) à quibus eueniant cuncta, ut diximus, quotquot in Orbe uniuerſo euenire contigerint.
Homo nanque, & ſi ſub altera duarum cauſarum, hoc eſt ſub Deo (ad ueram catholicorum ſen-
tentiam) uel ſub Fato (ad multorum Ethnicorum opinionem) conſtitui poteſt; quia tamē ſua
rum actionum dominum plerique omnes illnm rectè diiudicant; plurimorum propterea effe-
ctuum præcipua, potiſsimaq; cauſa eſſe exiſtimatur. Ideo inter primarias cauſas locum illi quē-
piam conſtituimus. Vt manifeſta igitur magis, magisq; & ordine, & facilitate illuſtris, præſens
diſputatio noſtra reddatur, & eius, quod inquiritur, ueritas magis euidens, & clara emicet, at
que eluceſcat; non grauabimur, & ad opinionem gentilium Philoſophorum, Ariſtotelis præſer
tim, quem inter philoſophos præcipuè ſemper ſequuti fuimus, quòd eius opinio uiſa ſemper no
bis fuerit naturæ accommodatior; & ab erroribus (ut dicebat Auerroes, & ante Auerroem, A-
lexander Aphrodiſieus, alienior: Et ad ſententiam catholicorum Theologorum, de ſingulis iis tri
bus rerum cauſis, ſiue ſint reuera cauſæ omnes, & in rerum natura extra omnem conſideratio-
nem exiſtant; ſiue aliquæ (ut fatum) hominum tantùm opinione, & exiſtimatione conſiſtant; hoc

eſt

A est de Diuina prouidentia, de Fato, & de Homine, idest de humano arbitrio, quod humanarum operationum principium esse dicitur, aliquanto fusius, differere. Inuestigabimus autem prius an necessitate ineuitabili, uel an contingenter, uel etiam temerè, & fortuitò, & cœco casu, & per accidens, res semper, aut aliquando, & rerum euentus, ab his, quas diximus, causis proficiscantur. Sed quoniam ipsius necessitatis, & ipsius contingentiæ ignorata natura, ad ista tria (quorum unum, uel alterum rerum, & euentuum omnium principium, & primariam, atque præcipuam, necessariam, aut contingentem causam esse existimamus) consideranda, nostra incassum festinaret oratio: in primis propterea de ipsa contingentia, & de ipsa necessitate, à nobis erit suscipienda consideratio. Ea autem, quæ in iis duobus considerandis dicentur à nobis, erunt tanquã suppositiones, & totius nostræ disputationis proloquia recipienda. Tria autem in his omnibus, & singulis primariis causis considerandis, quin etiam in ipsa necessitate, & contingentia, inquirenda nobis proposuimus. Primum, an sint: secundum, quid sint: tertium unde sint. Quid, inquã, sint, secundo loco inuestigabimus quidem, sed quid nominis magis, quàm quid rei uenaturi sumus. Ista nanque de quibus inquirere differereque proposuimus, omnia, usque adeo difficilia
B sunt, ut uix humano ingenio, & non nisi per effectus, & signa tenuissima, ueluti per umbram, apprehendi possint. Eorum nempe naturæ, & essentiæ, & quidditates, nos procul fugiunt. Aliqua uerò eorum sunt, quæ non nisi ad uulgi opinionem existant; ut quidditate, & definitione penitus carere ea, sit necessarium. Ex illis nihilominus, quæ in secundæ, uel etiam tertiæ inquisitionis, & theorematis perscrutatione inuenientur, adducenturque, quid re ipsa sint singula; & ipsum, quod à Logicis dicitur, quid rei, si quidditatem, essentiam, & definitionem illa habeant, colligere utcunque, quod minus nos exactè fecerimus, diligentiores, acutioresque poterunt studiosi. Ex diligenti denique eorum omnium, quæ proposuimus, indagatione, luculentaq; indagatarum rerum declaratione, modus tandem, quo rerum, & euentuum cunctorum sunt ista principia, & primariæ causæ; et an ab iis, euentus ipsi ineuitabili semper necessitate, uel aliquando potius & contingenter, & temerè procedere, & emanare possint, manifestum erit. Verùm quoniam tractatus de humana libertate, illum, qui de prædestinatione est; & hic, illum, qui est de sibi opposita reprobatione, secum trahere existimatur: quòd & una opponatur alteri, & utraque libero arbitrio aduersari pluribus uideatur: non possumus propterea de humani arbitrii libertate exactè utcunque differere; quin de duobus iis, prædestinatione uidelicet, &
C reprobatione, nonnulla etiam differamus. Quoniam rursus de diuina prouidentia perscrutatio, diuinæ præscientiæ considerationem complectitur; & hæc illam, quæ de prophetia est; quòd diuinæ præscientiæ prophetia, tum signum, tum pars esse uideatur; & utraque, tam prophetia, quàm præscientia, diuinæ prouidentiæ indicium maximum sint, ne dicam insignis pars; & cuncta simul euentuum temeritati, & contingentiæ repugnare uideantur; de iis omnibus propterea, quòd ita, & susceptæ disputationis series, & eius, quod inquiritur, intelligentia exigere, atque deposcere uideatur agemus, uidelicet,

1 De Contingentia.
2 De Necessitate.
3 De Libero arbitrio.
4 De Prædestinatione.
5 De Reprobatione.
6 De Fato.
7 De Prouidentia diuina.
8 De Prophetia.
D 9 De Præscientia diuina.

Ac de his tam ad dogmata philosophorum, quàm ad catholicam ueritatem, quamuis diligenter, breuissimis tamen, & ueluti per compendium; & quantum duntaxat nostræ disputationi sat erit, perscrutabimur. Atque in horum omnium, postremo excepto, perscrutatione & consideratione; ea, quæ ante proposuimus, theoremata, omnia, uel eorum plurima, quàm breuissimè fieri poterit, inuestigabimus; dissolutisq;, posthæc, tandem illis rationibus, quæ pro rerum, & euentuum cunctorum ineuitabili necessitate, in principio præsentis disputationis superiori sectione plurimæ adductæ fuerunt; nostræ demum difficillimæ inquisitioni, ac laboriosissimæ disputationi, extremum (quod inquiunt) manum, & fœlicem finem imponemus. Verumtamen, ne uolumen nimia sui magnitudine, ac mole, lectorem obrueret; seorsum de humano arbitrio, & de illis, quæ eius considerationem comitantur, hoc est, de prædestinatione, & de reprobatione perscrutaturi sumus; reliqua autem, quæ consideranda proposuimus, omnia, hoc uolumine considerabimus.

An

An contingentia, & temeritas accidant rebus; & ad Physicorum opinionum, & ad Theologorum sententiam, inquiritur. Cap. II. E

RIMVM igitur, quod in hac nostra tam ardua, tamq; difficili disputatione, considerandum occurrit, est ipsa contingentia. Vtimur autem eo sensu, contingentiæ nomine, quo aliis uerbalibus uocibus uti solemus. à contingo nanque, contingentia dicitur. contingere autem pro accidere, hoc est nulla ineuitabili necessitate euenire; Philosophis, in nostra præsertim latina lingua, communiter usurpatur. Ea nanque contingere, siue accidere dicuntur, quæ possunt & euenire, & non euenire. Iam igitur de primo eorum, quæ de ipsa contingentia consideranda proposuimus, hoc est, an sit affirmanda in rebus, & rerum euentibus, contingentia; hoc est, an dicendum sit, quidpiam contingenter euenire: & non contingentia solùm, sed etiam temeritas, casus, atque fortuna affirmanda sint, uideamus.

DICIMVS igitur, quòd & si ita nudè, & nulla alia ante exposita, atque allata ratione, contingentiam uelle asserere; error, qui à Logicis petitio principii dicitur, esse uideatur; quia tamen, & F nostræ disputationis series exigit; ut hinc tractationem nostram exordiamur, & indocti, ac rudis est, omnium quærere causam, & rationem; non uerebimur sine ratione aliqua (cum præsertim rationem in multis frustrà quæramus) sed uel sola auctoritate, uel adhibita magistra rerum cunctarum experientia, dicere; hæc omnia, idest contingentiam, fortunam, & temeritatem, esse omnino asserenda. Auctoritas sufficiat Aristotelis, & sectione secunda de Interpretatione, ubi ostendit, in iis, quæ contingenter futura sunt, hoc est ἐν τοῖς μέλλουσι, nullam partem contradictionis esse determinatè ueram, uel falsam; sed ut una euenit, ita altera euenire potest: Ex libro sexto, & undecimo Prioris Philosophiæ, & Metaphysicæ, in quibus locis, multa esse per accidens asseruit. libris item passim Moralium, & ciuilium commentationum, idem confirmat. In quibus & priuatorum mores, & leges publicas, & rem familiarem, affatim componere docuit. quod frustra profectò fecisset, nisi & humanarum actionum libertatem, & euentuum plurimorum contingentiam, ut notam, & confessam supposuisset. Sed in primis libro secundo Physicarum auscultationum hoc ipsum confirmauit prorsus Aristoteles. ubi rerum naturalium seriò perscrutationem incoepturus ex industria, de temeritate, & de fortuna considerationem fecit: & quid utraque sit, & in qui- G bus præterea consistat, distinctè admodum, & eleganter speculatus est. Fortuna autem, & temeritas, uel contingentiæ quædam sunt, uel longius à necessitate absunt, quàm ipsa contingentia. Ex iis nempe locis omnibus, atque aliis quos consultò omisimus, plurimis, & contingentiam, & illud quod per accidens, & temerarium dicitur, uersari in rebus, constantissimè asseruisse; & fortunam in iis, quæ ex ratione, & ex proposito, hoc est ex præstituto sibi fine, quippiam agunt: quæ scilicet ratione præstitutum finem minus attingunt; Aristotelem constituisse, locupletissimè probari potest. Atque in hoc sanè imitatus est Platonem præceptorem, qui in his, quæ de Legibus, deque Repub. copiosè disseruit: fortunam aliquando ξύμπτωμα φύσεως ἢ προαιρέσεως, idest, accidens naturæ, uel electionis appellauit. Porrò fortunam uterque & Plato, & Arist. in bonam, & malam diuisit. Si enim propositum sibi finem homo quispiam non assequitur, sed quidpiam fine præstituto melius, bonam; si quid peius, malam fortunam, dixere. Quòd si permultum fuerit illud, quod aliquis assequutus fuerit, præstituto fine melius, uel peius: fortunium, uel infortunium, siue fœlicitas, uel infœlicitas, uulgo solet nuncupari. Quamobrem ex doctrina Platonis, Apuleius in H Dogmate Platonis, de bona, & mala fortuna, nobis hæc retulit. « Instabile quiddam, & incurrens « intercedere ea solere, quæ consilio fuerant, & meditatione suscepta: quòd non patiatur meditata « ad finem uenire. & tunc quidem, cùm impedimentum illud utiliter prouenit, res illa, fœlicitas no- « minatur: at ubi repugnationes istæ nociuæ erunt, infœlicitas dicitur. Hactenus Apuleius. Casum & in iis quæ cum ratione, & in illis Aristoteles asseruit, quæ sine ratione, sed naturà tantùm agere dicuntur: quatenus præter uel suæ naturæ, uel sui cuiusque propositi intentionem, eisdem aliquid accidere, & interrepere iudicatur.

EXPERIENTIA rursus esse hæc omnia, & ea rebus accidere, cui non posit meo iudicio, quispiam refragari; conuincitur. Potest enim hæc, qua induor, uestis incidi, & non incidi. possum ego scribere, & non scribere. Poterat prudentissimus PIVS IIII. in summum Pontificem eligi, & non eligi. Hæc enim omnia contingenter posse euenire, uel non euenire, uel aliqua etiam contingenter euenisse, certissimum est. Non tamen omnia temerè, sed temerè forsan uestis incisa est; fortuitò à me scriptum est; contingenter, diuina tamen sic dispensante prouidentia, in maximum Pontificem PIVS IIII. electus est.

SVPERVACANEVM est profectò contingentiam ipsam ex sacris uelle codicibus demonstrare. quod (quemadmodum in sequentibus clarum magis reddetur) aliud non sonent Euange-lia,

A lia, & Prophetæ, & cuncta sacrorum codicum uolumina. Quamobrem apud Theologos illos, qui scholastici dicti sunt, hæc propositio (Aliquod ens est contingens) & uera, & indemonstrabilis, id est, euidentissimæ ueritatis esse censetur. Quòd ad exquisitam eiusdem intelligentiam, uocũ, ac terminorum eorum, quibus eadem coalescit, sola cognitio sufficiat. Sed de primo theoremate, an uidelicet insit rebus, & rerum euentibus contingentia, hactenus.

Contingentia quid sit, & ad Physicorum opinionem, & ad Theologorum sententiam; quin etiam ad uberiorem doctrinam, quid sit casus, & fortuna, ostenditur. CAP. III.

QVVM hactenus an sit contingentia, & per quandam consequentiam an contingenter aliquid eueniat, ut fieri potuit, breuiter à nobis inuestigatum fuerit; sequitur, ut quid ipsa sit contingentia, unde quiuis intelligere facillimè poterit, quid sit contingenter quidpiam euenire, consideremus. Dicimus igitur, quòd
B non est, ut fuerunt quidam opinati, contingentia priuatio, aut causæ cuiuspiam defectus, uel efficientis causæ debilitas, & impotentia: sed (de ea porissimùm cõtingentia loquendo, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur) est (ut communẽ Philosophantium loquendi consuetudinem insequamur) modus quidam rei positiuus: & est proprietas quædam, uel euentus, uel naturæ rei illius, quæ contingenter & possibiliter euenire dicitur, intrinseca, qua res ipsa, uel ipsius rei euentus esse, uel non esse indifferenter potest. Nam posse ab interno, & naturali aliquo principio esse, uel non esse, est propriè contingenter, siue possibiliter esse, posse itidem ab intrinseca cum efficientis, & caussæ. tum effecti, & causati, ratione quidpiam euenire, uel non euenire, est contingenter, siue possibiliter euenire. Differunt autem inter se, secundum Peripateticos, contingenter esse, & possibiliter esse: sed, meo iudicio, ratione tantùm. Nam qua ratione quidpiam est, & potest non esse; ea possibiliter illud esse dicitur: qua uerò aliquid non est, & esse potest; ea illud contingenter esse perhibetur. Quod enim est, & potest non esse, possibile; quod uerò non est, & esse potest; in primo libro, cui titulus, Priorum cap. XII, contingens ab Aristotele appellatum fuit. Sed differentia (ut diximus) rationis est. Ideo & id, quod est, sed potest non esse; & id, quod non est, sed potest esse; & contingens, & possi-
C bile, promiscuè sæpe ab ipsomet Aristotele dictum fuit. Nec (ut, quid casus, & fortuna sint, uideamus) idem prorsus putandum est, contingenter esse, & casu, uel fortuitò esse: ad eorum præsertim doctrinam, qui candidè sunt philosophati. ut interea Epicuri, Democriti, Leucippi, & aliorum id genus minus probatorum, Philosophorum opinionem, qui temerè omnia euenire dixerunt, secludamus. Hi enim nullam inter fortuitò, casu, & contingenter esse, uel euenire, distinctionem posuisse uidentur; sed hæc cuncta, & quidem ineptè, simul confuderunt. Sanè contingentia ab intrinseca, ut dictum fuit, causa est; sed fortuna, siue temeritas, ab extrinseca. illa naturalis est; ista aduentitia. illa habitus quidam est; ista uerò, ut mox declarabitur, priuatio. Verum est tamen, quòd latius paulò sumpto contingentiæ nomine, ut uidelicet id tantum significet, quod esse, & non esse potest, nil ultra, & casus, & fortuna contingentiæ dici possunt. sed tunc inter contingentiam, casum, & fortunam, distantiam constituemus huiusmodi; ut quemadmodum casus (sicut docetur lib. secundo Physicæ auscultationis) est amplioris significationis, quàm fortuna; ita contingentia est amplioris ambitus, quàm sint & fortuna, & casus simul. Nam si Socrates in balneum lauaturus descendat, non fortuitò, aut casu descendit: sed tantùm contingenter. si dum descendit cecide-
D rit, fortuitò id fieret si ouis; dum ad pastum properat, à lupo diripiatur, non fortuitò, sed casu diripitur: contingenter autem omnia, & Socratem in balneum descendisse, & dum descenderet cecidisse, & ouem à lupo direptam fuisse dicemus. Quicquid igitur fortuna, uel casu euenerit: id contingenter quoque euenisse putabitur: non autem contrà. Quicquid similiter fortuitum est, est etiã temerarium, & casuale: non autem contrà recurrit oratio. Fortuna est quicquid præter intentionem, ex proposito, & per rationem agenti contigerit. Casus & temeritas, est omne id, quod agenti quidpiam, ac molienti præter siue uoluntatis suæ propositum, & electionem; siue naturæ suæ intentionem, & propensionem acciderit. Vel fortunam esse casum, agenti cum ratione; casum uerò esse fortunam, agenti tam cum ratione, quàm sine ratione dicamus. Sed & si casus fortunam, & temeritatem sub se contineat, ac compræhendat: casum nihilominus temeritati illi (quia proprio nomine illa caruit) quæ agenti sine ratione contingit, appropriatur. Contingentia uerò sit quidquid euenerit sine necessaria, & ineuitabili causa.

SEU obiicietur nobis; quòd alio modo contingentiam paulò ante diffiuierimus; cùm eam modum diximus esse, & innatam rei, cuius est, proprietatem: qua res ipsa esse, uel non esse potest. At hæc facillimè obiectio diluitur, si contingentiam prius pro modo, qui rei qualitas intrinseca quædam sit; nunc uerò pro modo, qui rei qualitas quædam sit, siue intrinseca, siue extrinseca,

per

per quam res contingens euenit; & à sua causa in uniuersum producitur; definitam fuisse, intelligatur. Ad quem modum & fortunam, & casum definitum fuisse, existimandum est. Nempe sicut contingentia, ita fortuna, & casus sunt qualitates; & modi quidam rei cuius sunt: sed illa quidem intrinsecus, ut dictum fuit, & rei naturæ intimus modus est; ista uerò, modi extrinseci sunt: & à rei natura, cui accidunt, alieni. Quòd res nulla, & euentus nullus, ex sui natura fortuitus, uel casualis sit: sed per relationem ad efficientem causam. Nam ab efficiente, uel potius ab efficientis defectu, & impotentia (est autem defectus, siue impotentia, priuatio quædam) fortuita, & casualia ortum ducunt. Vt hoc etiam modo utrunque definire posimus. Fortuna est defectus causæ cum ratione agentis; casus est defectus causæ, siue natura, siue etiam cum ratione efficientis. Vel si casus appropriatè diffiniatur; dicemus, casus est defectus causæ sine ratione efficientis. Possumus rursus utrunque simul & fortunam, & casum, sed confusius paulò definire: ut si dixerimus, Casus, & fortuna, sunt priuationes, & defectus quidam causarum efficiẽtium in suis effectibus. Vel si cum Platone dixerimus; quòd fortuna, & casus (quamuis non casus, sed fortunæ tantùm ille meminerit: sub fortunæ autem nomine, casum etiam compræhendit) sunt causæ eorum, quæ secundum aliquod accidens fiunt. Si rursus obiicias, quòd thesauri fortuita inuentio, non uidetur esse priuatio, uel defectus effodientis agricolæ: Dicemus ad hanc dubitationem paulò post accuratius: nunc autem dicere sufficiat, quòd si temerè, & præter intentionem, effossio, & inuentio thesauri acciderit: est ipsa quoque thesauri inuentio, ac effossio defectus, & priuatio quædam, hoc est actionis agricolæ, quatenus agricola est. At si ex intentione, illa euenerit; non amplius habet effossor ille agricolæ rationem; nec thesaurum casu, uel fortuna, repertum fuisse dicemus. Hæc omnia tam ad sententiam catholicorum Theologorum, quàm ad opinionem Philosophorum, Aristotelis præsertim, dicta putamus. Et de contingentia quid sit, hucusque.

Vnde sit in rebus contingentia, & insuper casus, & fortuna, ex Philosopho declaratur. CAP. IIII.

De tertio Theoremate, hoc est, unde sit in rebus, & in rerum euentibus contingentia, & præterea casus, & fortuna: hoc est, unde euenire quidpiam contingenter dicatur, uel etiam temerè, & casu; nunc inquirendum superest. Ad Physicorum autem opinionem prius, deinde sequenti capite, ad sententiam Theologorum, contingentiæ, & temeritatis causam inquiremus. Dicamus igitur, quòd quāuis Philosophi multifariam diuidant ipsum contingens; ad eum.s.(ut inquit primo libro Prior. Alexan.) modũ, quo lineam bifariam secare solemus: aliquando quidem in portiones æquales; aliquando uerò in portiones inæquales: quarum sanè altera alteram excedat. Vt quoddam sit contingens, quod ut in pluribus dicitur: quod lineæ portioni maiori respondet: alterum, quod ut in paucioribus, quod contra minori lineæ portioni: & tertium, quod ut æqualiter nuncupatur: quod æquis portionibus diuisam lineam refert: singulisq; contingentiæ generibus, peculiaris quædam causa posit ascribi. ut contingentis quidem ut in pluribus, natura: ut uerò in paucioribus, materia: at ut æqualiter, humana libertas. Est enim contingens triplex: secundum naturam, secundum intellectum, & secundum materiam. Absolutè tamen, & simpliciter loquendo, omnis contingentia secundum doctrinam & Aristotelis, & eorum qui rectius, candidiusq; philosophati fuerunt, ortum ducit à materia. Nam libro sexto primæ Philosophiæ, tex. v. materiam dicit esse causam eius, quod accidit. Et lib. septimo eiusdem, text. XXII. Posibile, inquit Aristoteles, esse, & non esse, in uno quoque, à materia. In primo etiam libro de Cœlesti natura, siue de simplici corpore, parte trigesima sexta supra centesimam, inquit. Materia est potentia eadem contradictionis, & est causa eius, quod est esse, & non esse. Et Auerroes lib. secũdo de Generatione, cõmento LI. causa, inquit, contingentiæ, est materia. Sed hæc cum illis pugnare uidentur, quæ superiori capite fuerunt; dicta ubi casum ab efficiente originem ducere asseruimus. Verùm istam pugnantiam facillimè auferemus, si rem (ut par est) rectè intellexerimus. Hoc enim quod diximus, contingentiam ortum ducere à materia, duplici ratione ueritatem habere intelligendum est. Vna, quoniam cùm nullam (ut primo libro Physicarum auscultationum probauit Arist., & ante Aristotelem Plato in Timæo) propriam formam materia teneat: ad omnes peregrinas, & aduentitias formas sua natura, materia ipsa potentiam habet. à qua quidem potentia, contingentiæ illius, quæ uerè, & propriè contingentia est, origo deducitur: quæ quidem materia, quia est de essentia rei cuius est: ideo contingentiam istam esse rei cuius est, internam proprietatem asseruimus. Altera, quoniam, cùm materia per se existere nequeat, quòd ens sit in potentia, hoc est (ut dicunt Græci interpretes) est actu ens, sed non est ens in actu; ideo, ut existat, necessum est, ut formam aliquam semper habeat, & posideat. Ob formam igitur, quam pro tempore posidet, perinde ac si esset ab illa uiribus aucta, aduersus eius efficientis actionem, & uim, qui formam illam à materia abiicere, & nouam ex eadem euellere, atque educere conatur,

rebellis

A rebellis, & contumax ſemper redditur. Hinc alterationes ad rei cuiusq; generationem, atque ad
recentis formæ ab ea eductionẽ, & præuiæ quædam in materia diſpoſitiones, ad eam naturaliter a-
genti ſubiiciendam, tanquam pugnæ apparatus quidam ad oppidum debellandum, de neceſsitate
prærequiruntur: quòd ea natura conſtituta illa ſit: ut & ſi illam, quam non obtinet formam, ſua
natura, & quadam (ita dixerim) connata ſibi propenſione appetat: hanc tamen, quam habet
ægrè dimittat. cuique nempe magis naturale eſt, ab aduerſantibus, & pernicioſis ſeſe tueri: quàm
ex ſeipſo aliud quidpiam promere, & generare. Dedit enim (inquit lib. ſecundo proſa x. de Con-
ſol. Philoſ. Boethius) diuina prouidentia creatis à ſe rebus, hanc uel maximam manendi cauſam:
ut, quoad poſſunt, naturaliter manere deſiderent. Ob priorem rationem, contingentia illa,
quæ uerè, & propriè contingentia dicitur: ob poſteriorem, fortuna, & temeritas; ab ipſa materia,
duxerunt originem. Nam ſi uirtus effectrix, & à qua iam materia afficienda, & pro cuiuſpiam
formæ eductione, diſponenda erat: ex aliquo accidenti debilis effecta fuerit, & infirma; ut for-
mæ, quæ dudum in ipſa exiſtit materia, contumaciam obtundere, & humillimam ſibi, atque pa-
tientiſsimam materiam reddere, ac ſubiicere nequeat; prodit ſtatim temeritas. Et contumax
materia, temerariaque, quæ agenti illi (qui principiò rem aggreſſus fuerat) ſuperuenit cauſa; in
B eum agentem, quem diximus, inſultat; & fœdæ ſuæ uictoriæ non parua, neque pauca ſigna oſten-
tat, gibbos, claudos, ſedigitos, bicipitia, & innumera id genus alia monſtra, quæ longum admo-
dum eſſet enumerare: ut tandem ab efficientis cauſæ impotentia, & priuatione monſtra, & teme-
ritates ducere originem, rectiſsimè dictum fuerit. Hinc nempe euentus fortuitos, & caſuales, hinc
monſtra illa, quæ plurium (quaſi mutuò pugnantium militum cicatrices, & uulnera) repugnan
tium formarum ſimul imagines præſeferre uidentur; hinc denique totam temeritatis naturam or
tum ducere putandum eſt. Hæc, quam diximus, materiæ pertinaciam, in fortuitis, & temerariis
euentibus, cum ex multis accidere poſsit, tum potiſsimum ex agentium omnium ſublunarium
(quòd à primo, ac præſtantiſsimo agente iſta ſubcœleſtia efficientia ualde recedant) debilitata
admodum (ut diximus) in uniuerſum, atque inefficaci uirtute, quæ uel intrinſecus deficit, uel ex
trinſecus à circunſtantibus rebus, ut à regionis intemperie, à circunfuſa diuerſorum agentium uir
tute; & ab aliis huiuſmodi cauſis multis impeditur; ne uel ſi quid materiæ deeſt, ſuppleat; uel
demat ſi quid ſupereſt; uel pro formatione eandem diſponat, & humilem pro fine, quem intendit,
ſuæ uirtuti ſubiiciat. Quamobrem nonniſi aliud quidpiam agentibus, ac molientibus, fortuitos,
C & temerarios euentus in medium obiter obrepere, conſpicimus. ut omnino in his (quæ alicuius
gratia fiunt) fortuna, & caſus contingant, obiectis quibuſdam, quæ prioris, & principalis agentis
ſcopum impediant.

QVOD ſi hic obiiciatur, quòd contingentiã eſſe priuationem, uel efficientis impotentiam,
ſuperius negauerimus; ſed dixerimus, rei cuius eſt, eſſe modum, & proprietatem quandam na-
turalem, & habitum quendam poſitiuum; nunc autem à priuatione omnium formarum, quæ eſt
in materia (quod cum prius dictis pugnare uidetur) ortum illam ducere fateamur. Reſpondebi-
mus, quòd nunc, non quid ſit ipſa contingentia; ſed unde ipſa, & fortuna, & temeritas ortum ha-
beant, exponamus. Licet enim ea contingentia, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur, pri-
uatio, & defectus non ſit: ſed ſit modus quidam rei poſitiuus; & rei (ut dictum eſt) naturalis quæ-
dam proprietas, qua eſſe res poteſt, & non eſſe: à priuatione tamen formarum omnium in materia,
hæc contingentia, & iſta proprietas, & ab efficientis impotentia, temeritas, & caſus ſecundum Ari
ſtotelem, & omnes rectè philoſophantes, eo, quo dictum eſt, modo, originem ita trahunt; ut ſi-
ne huiuſcemodi formarum omnium priuatione in materia, cõtingentia; & ſine proximorum agen
D tium imbecillitate, & inefficacia, temeritas, & caſus emergere, ac produci non poſsint.

SI dicas. In fortuita theſauri inuentione, nulla eſt effodientis imbecillitas; immo (ut ex libro
de Bona fortuna; & ex lib. ſecundo Magnorum moralium affatim intelligi poteſt) eorum qui for
tunati ſunt, uires à uirtute quadam ſuperiore intendi, confirmari, atque augeri dicuntur. Vnde in
iis, in quibus minus eſt rationis, plus eſt fortunæ.

DIXIMVS prius, quòd duplex eſt fortuna, bona, & mala. De mala, dubium non eſt, quin ex
imbecillitate agentis procedat. quum ſit cuique à natura tributum, ea declinare, & propellere,
quæ ei nocitura uideantur. De bona autem, ad calcem capitis præcedentis, ſumpto ab illis exem-
plo, qui inter fodiendum, theſaurum reperiere, dictum fuit; quòd ipſa etiam eſt ex imbecillitate
agentis: ſumpto agente (ut uerbi cauſa fodiente) ea tantùm ratione, qua agens & fodiens, & qua
(ut in exemplo perſiſtamus) agricola eſt. Nulli ſanè dubium eſt, quòd ut agricola, aliud quid-
piam ille intendebat, quàm uel theſaurum effodere, ut theſaurum eſt; uel circa illum occupari,
& actionem priorem morari, uel etiam penitus derelinquere. Nunc præter hanc, alteram, & for-
tè meliorem afferimus reſponſionem; quæ eſt, Quòd bona fortuna (ut theſauri effoſsio) non eue
nit præter agentis intentionem; ſed agentis intentio duplex eſt, actualis, & habitualis; ſiue, quod
idem eſt, in actu, & in habitu. Ita nempe intentionem, & Phyſici, & Theologi ſæpius diſtinxe-

runt. Actualis quidem intentio circa rem est, & circa finem illum spectatur, qui ab agente ipso actu proponitur, & intenditur. Habitualis uerò circa finem est; qui non actu, sed habitu tantùm ab agente intenditur. à quo nihilominus actu intenderetur, si illi, ad eum consequendum, spes aliqua superesset. Qui nempe actu militem agit, militiæ principatum habitu intendit. qui sacerdotii dignitatem actu desiderat; Episcopatus amplitudinem, autem etiam summi Pontificatus celsitudinem, habitu exoptat. qui noualia item actu proponit, atque intendit, rerum copiam, ac diuitiarum ubertatem, habitu concupiscit, atque thesauros. quanquam igitur præter actualem aliquando; nunquam tamen, aut perrarò præter habitualem intentionem, thesauri inuentio poterit euenire. Quotus quisque est, qui si thesaurum reperire speraret; non effoderet? Quod si nihilominus præter utranque intentionem & actualem, & habitualem, thesaurum inueniri contigerit; non erit effossio, aut inuentio thesauri bona fortuna; sed uel mala, uel neutra. quin etiam si agricolæ operationem, & uineæ plantationem, auri effossio retardauerit, aut impedierit aliquo modo ex inefficacia agentis, auri inuentionem processisse, affirmabimus. quòd efficaciter agens illud tantùm agat, quod agere intendit; nec aliqua ratione, ab actione sua, uel retrahi, uel aliquo modo se impediri permittit. E F

SI dicas, Non retrahitur, aut retardatur fodiens, ab opere, quod agere instituerat: quoniam aurum, quod effodit, non admiratur, nec illud pendit magis, quàm id terræ, quod proiicit; sed effodere accuratè prosequitur. Dicimus tunc, quòd & si casu, & fortuitò, aurum, quã aurum est, inuentum fuerit, & effosum, & proiectum; per se, tamen, ille, qui effodit, quatenus fodiens est; ea omnia intendebat effodere, & proiicere, quæ uineæ, uerbi gratia, in hoc loco plantationi erant futura impedimento. quicquid enim impediturum erat; inuentum per se, & effossum, & proiectum fuit, sed, ut diximus, contigit ei, quod proiectum est, esse aurum; sicut etiam contigit aliud quidpiam, quod proiectum fuit, esse lignum, uel lapidem. Sed de contingentia, unde sit, & præterea de casu, & fortuna, secundum eorum dogmata, qui candidè philosophati fuerunt, hactenus.

Vnde rebus accidat contingentia, & insuper temeritas, & fortuna, ex Theologorum sententia. CAP. V.

THEOLOGI nostri his, quæ iam ex Philosophis dictæ sunt, contigentiæ, & temeritatis causis, diuinæ uoluntatis hunc à se fabrefactum mundum, sine ulla coactione, liberrimè gubernantis eximiam perfectionem, & libertatem, tanquam supremã, præcipuamq; omnis contingentiæ causam, & originem adiiciunt; à qua, & in prima materia formarum omnium priuatio; & ad eas rursus omnes in eadem potentia, & naturalis quædam (Ita dixerim) propensio; & in iis aut illis efficiẽtibus causis uniuersis & concursus, & uirtus, & infirmitas, nec nõ efficacia, & inefficacia, atq; humanæ præterea uoluntatis arbitrium, & cæterarum insuper potentiarũ, ac uirtutum omnium uigor, & imbecillitas, & actus deniq; cuncti quorumcunq;, uel qualitercunq; causarum agentium, pro cuiusq; natura, & pro uniuersi Orbis administrationis ratione, moderantur, & pendent. In plateas enim hastiludia, & alia tum torque aurea, tum aliis magnificis à primoribus urbis, propositis uictoribus præmiis, (singularis ex electione noui, Pontificis conceptæ lætitiæ symbolum) magnificè gerenda spectaturus ciuis ille, contingenter nuncpro perat; quoniam diuina uoluntas liberè, & contingenter, ab æterno illa ad ista spectanda accedere uoluerit; uoluerit inquam, non imperando, sed permittendo; quatenus sua libera uoluntate, eum illius naturæ, ut ad ista spectanda, pro arbitrio, accedere, uel non accedere ualeret, effecerit; & accessuro etiam suppetias ferre decreuerit. G H

PIVS IIII, uir prudentissimus, ac sapientissimus pastor totius nunc Christi gregis, ac caulæ domini curam gerit, quòd clemẽtissima diuina uoluntas his turbulentissimis temporibus, præstantissimum, atque prudentissimum sui ouilis pastorem liberè, & contingenter illum esse & uoluerit, & decreuerit. Ad quem autem modum de rebus, & rerum euentibus cunctis, non necessariis solùm (si qui sint necessarii) sed contingentibus etiam, & temerariis Deus Opt. Maximus statuat ab æterno, ac decernat; inferius sectione octaua uberius declarabitur. Interea notatũ pauli sper optamus; nonnulla Theologos nostros in æternitate signa, instantia, pro modulo nostræ intelligentiæ, quæ signa, signa originis illi uocitarunt, perpendere; in quorum primo, Deum, & diuinam essentiam purè, & simpliciter intelligunt; in secundo, personarum emanationẽ, & pluralitatẽ, utpote Patrem à se, Filium à patre, Spiritum sanctum à patre, & filio, cũ quadã etiam signorum distinctione. In tertio, Deum triunum intelligentẽ. intelligit nanq; omnia per diuinã essentiam, incõplexa quidẽ, ut hominem, animal, lapidem, substantiam, elephantum, & id genus alia signo quodã priore; posteriore uerò cõplexa; & horum quædam affirmatiuè, ut hominem esse animal, lapidẽ esse

A esse substantiam; alia negatiuè, ut hominem non esse elephantum lapidē non esse aīal, & huiusmo
di. Et tam eorum, quæ diximus, Deum affirmatiuè cognoscere; quàm eorum, quæ negatiuè; ali-
qua intelligit esse possibilia, alia impossibilia, nonnulla necessaria; & alia contingentia; hoc est di-
ctu, aliqua ita intelligit, quæ si aliquando sunt, à causa necessaria producuntur; alia uerò, quæ à
minimè necessaria; & quæ uel actu eueniunt, uel possunt euenire. nonnulla etiam intelligit quæ
tantùm imaginatione, & intelligentia queunt esse; cæterùm causam suæ ueræ, ac realis existentiæ
nullo modo habere possunt, sicut illa sunt, quæ impossibilia dicũtur. In quarto signo determinat
Deus de aliquibus quod sint, uel non sint, & quando, & cum quibus. non quidem de absolutè im
possibilibus id determinat; sed neque de absolutè necessariis. Hæc .n. talia sunt, ut nulla diuinæ
uoluntatis præcedente determinatione, hæc non esse, illa uerò esse, non possint. Sed de possibi-
libus tantùm, & contingentibus, quæ & esse, & non esse possunt, quin etiam de necessariis, & de
impossibilibus decernit; sed (ut dictum fuit) non de illis quæ absolulè, uel necessaria, uel impossibi
lia sunt, sed quæ talia respectiuè dicuntur; hoc est, ut ad physicam, & naturalem causam referuntur;
quæ nihilominus, ad supernaturlem causam, & ad Deum relata, contingentia, & possibilia dici pos
B sunt. De quibus, ad quem modum diuina uoluntas ab æterno constituat, & determinet, inferius
libro octauo cap. XIIII, declarabitur. Nunc autem tantùm dictum sit, quòd ea, quæ siue neces-
sariò, siue contingenter, siue etiam temerè eueniunt (eueniunt certè cōtingenter cuncta, si ad De-
um euentum referas, quæ in orbe uniuerso eueniunt) non nisi præcedente diuinæ uoluntatis de-
terminatione euenire possunt. Verùmenimuerò illud in primis sciēdum est, quòd & si multa, im
mo (quod paulò ante diximus, & fusius postea declarabitur) ad diuinam uoluntatem relata cun
cta, contingenter eueniant: quod tamen fortuitò re uera, & propriè, si ad eandem referatur;
quod temerè, quod (ut inferius copiosè exponetur) sine ratione, aut præter rationem eueniat,
est nihil. Sed ea, quæ fortuita re uera dicuntur; ut ad humanam libertatem, & inferiorem aliquā
causam inefficaciter operantem relationem, habent, ita dicuntur; quæ rursus casualia, uel teme-
raria nuncupantur; ut ad materiam, uel magis, ut ad secundam aliquam inefficacem causam im
becilliter quidem, sed tamen naturaliter agentem, cuius actioni, præter intentionem obiter quæ
piam impediens obrepserit causa, relationem habent, ita nuncupantur. Illud semper (quod se-
quenti capite plenius disputabitur) in huiuscemodi fortuitis, & temerariis euentibus omnibus in
telligentes: quod cuncti tam Theologi, quàm Philosophi (Stoicos excipio, & eos, qui euenti-
bus singulis aliquam per se causam ascripserunt, de qua te sequenti capite uidebimus exactius)
ultrò confitentur: quòd ea ratione, qua casuales & temerarii illi sunt; non esse in eis per se inqui
C rendam aliquam causam; quoniam causam per se, & propriam, renuit eorum natura. sed à mate-
riæ pertinacia, & ab efficientium (ut dictum fuit) infirmitate, præter eorundem intentionem,
uel propensionem, & rebus, & ipsis efficientibus causis obiter, aliudq; quidpiam illis molienti-
bus, adueniunt temeritas, & casus, & fortuna. Satis igitur nunc sit, unde ortum secundum Theo
logos, & secundum Physicos habeant effectus temerarii, & contingentes, in uniuersum indicasse.
Quomodo autem inde singuli oriri dicantur, exactissimè declarare, non solùm extra propositam
& disputationem, & eam, quam in disputatione, nobis proposuimus, breuitatem omnino est;
sed extra methodum omnem, & disciplinam: cum præsertim, nulla sit scientia: quæ non singu-
lares euentus reiiciat.

An fortuiti, & casuales euentus, per se causam habeant, inquiritur. Cap. VI.

QVONIAM ad calcem superioris cap. temerariis effectibus, per se causam, ab
ipsa natura, denegatam diximus; & cunctos tam Physicos (paucis quibusdam
D exceptis) quàm Theologos, ita (ut res se habet) existimare affirmauimus; non
ab re forsitan fuerit, eorum nunc rationes, siue argumentationes adducere,
qui secus sunt opinati; & casui causam determinatam, & certam, & essentia-
lem, & necessariam posse assignari crediderunt. Ex iis autem hæc una est; ea
de quibus, tanquam de conclusione, & effectu, perfecta scientia haberi potest;
causam per se, & certam habere dicuntur. Fortuita autē (ut uerbi causa) mōnstra, eiusmodi sunt,
de quibus perfecta scientia potest haberi. Nam & libro quarto de Generatione animalium, cap.
IIII, contra Democritum, affert Arist. causas cur monstra generentur. Et Albertus cognomē
to Magnus, uel potius Alemannus cap. III, tractatus tertii, lib. II, Physicorum, multa differit de
effectus temerarii, & monstri causa. Multis modis confirmari potest, quod dictum est. Nempe li
bro tertio Mineralium cap. primo asseruit idem Albertus, scientiam inueniendi thesauri. Post e-
nim aliquot de metallis, hæc ad uerbum ille subiecit. In quibus locis, & montibus hæc inue
niantur; & quibus indiciis, partim est scientiæ naturalis, & partim est scientiæ magicæ; quæ uo
catur, de inuentione thesaurorum. Hæc ille. Est autem inuentio thesauri, quid temerarium, &

 fortui-

fortuitum. Fortuitorum igitur poteſt eſſe ſcientia, eorum ergo cauſa certa, & per ſe erit. Adde quòd monſtra ſimilia, ut homo ſedigitus, uel biceps, habent ſimiles, & certas cauſas, à quibus, ſi ille extiterint; non eſſe iſta non poſſunt. E

ALTERA ratio ſit iſta. In illis efficientibus cauſis, à quibus monſtra, & caſualia fieri dicuntur, natura poſuit principia, & dedit potentias; quibus illiuſmodi temeraria euenta efficerentur. niſi enim ita ſe res haberet, fieret id, quod impoſsibile eſt fieri. Etſi poſuit (cùm fruſtrà, atque incaſſum illa faciat nihil) ad actum igitur ſunt iſta principia, & iſtæ potentiæ aliquando reducendæ. potentia nanque deficiendi (dicebat Auerroes lib. ſecundo Phyſicorum, commentatione XLVIII) quæ non reducitur ad actum, ocioſa eſt in natura. Verba Auer. ſunt, Si non inuenitur impedimentum extrinſecum; contingeret tunc; ut poſsibilitas in illo eſſet ocioſa. Hæc ille. Si igitur ex impedimento iſto, monſtra eueniunt, erit impedimentum iſtud & per ſe cauſa monſtri, & per ſe intentum à natura.

TERTIA, quoniam quæ natura intendit, cauſam habent per ſe, & certam; intendit autem potiſsimùm natura Orbis uniuerſi integritatem, & perfectionem; igitur ea omnia, quæ ad huiuſcemodi perfectionem faciunt, & integritatem, per ſe natura intendit; & habent per ſe cauſam, ſed ad eam monſtra, & caſualia faciunt; hæc ergo ſunt per ſe à natura intenta, habent igitur certam, & per ſe cauſam. Accedit, quòd ſæpe idem effectus, qui ad unam aliquam cauſam relatus dicitur eſſe per accidens; relatus ad aliam, & maximè ad primam, dicetur eſſe per ſe. Sed dici, eſſe per ſe, non poſſet; ſi modo aliquo cauſam per ſe non haberet. Poterant & aliæ ad hoc idem adduci rationes plurimæ: ſed hæ ſunt inter eas, quæ adduci poſſunt firmiores. Siquidem in his diluendis, ad ea omnia, quæ poſſunt obiici, refellenda, aditus aperietur. Nos contra diximus caſualia minimè per ſe cauſam habere. Nempe ſi caſualia, & temeraria propriam, & per ſe cauſam haberent, & certam; temeraria non eſſent temeraria; quod contradictionem, & impoſsibilitatem includit. Non enim (ut ſæpe dictum fuit) habent temeraria per ſe cauſam; ſed obrepunt cauſæ per ſe, & eſſentiali; dum aliud illa moliri contendit. Exemplum. Lapis dum ſui grauitate, & naturali ſua propenſione ad rerum grauium locum, & ad mundi centrum deſcendit, in caput prætereuntis decidit: illudque fregit: cùm nulla tamen ſit in lapide, ad frangendum caput, naturalis propenſio, ut omnino nulla poſsit huius effectus, & capitis fractionis eſſe per ſe cauſa. Si dixeris. Si lapidi decidenti, caput ſuberit Socratis; non poterit caput eius non infringi; poſita cauſa, ſequitur effectus. Eſt igitur deſcenſus lapidis cauſa per ſe, & neceſſaria illius effectus, quem alioqui caſualem nuncupamus. Reſpondebo ego, quòd poſitis cauſis omnibus cuiuſcunque effectus, quamuis maximè fortuiti, & temerarii, non poterit effectus ille non produci. Non enim dicitur quiſpiam effectus fortuitus, aut temerarius, quia non ponatur, poſita eius adæquata cauſa, quæ ex multis ſæpe cauſis, ſiue ſimul, ſiue quadam ſerie poſitis, proficiſcitur; ſed uel quoniam eius adæquata cauſa per accidens ponitur; quoniam neque à natura, neq; ab aliquo per ſe agente, eius poſitio intenditur, uel quoniam effectus, ut ſit ab hac cauſa, uel ab his cauſis, ita ab alia, uel ab aliis fieri poterat, uel etiam propter utrunque. Per hæc autem quæ dicta ſunt, ad obiecta facillimè reſponderi poteſt. Ad primum, duas dare poſſumus reſponſiones. Vna eſt, quòd monſtra, ut monſtra ſunt; non habent (ut dictum fuit) certam, & per ſe cauſam; quoniam multis modis poteſt monſtrum fieri; ut ſi fiat quis ſedigitus, monſtrum eſt, aut ſi biceps, uel ſi monoculus, aut claudus, & aliis ferè modis infinitis. cum enim extra naturalem ſuam diſpoſitionem unaquæque res fuerit, monſtrum erit. At quot quæſo modis, rem præter ſibi naturalem diſpoſitionem fieri contingit? Altera, quòd eſto, quòd uno tantùm modo, & per unam, & certam tantùm præter naturalem cauſam diſponi res poſſet; ad cuius cauſæ poſitionem, monſtrum ex neceſsitate ſequeretur; non propterea diceretur monſtrum habere per ſe cauſam; quoniam natura non intendit cauſam illam, uel (ſi plures cauſæ fuerint ad idem monſtrum, & ad ſuæ adæquatæ cauſæ integritatem concurrentes) illarum cauſarum coniunctio (ut diximus) non intenditur à natura. Sed per accidens, & caſu coierunt illæ cauſæ. Sed inſtas, quoniam per ſimiles cauſas monſtra ſimilia fiunt, certè hoc uerum eſt (ut iam diximus) quòd poſitis cauſis, omnibus cuiuſcunque effectus, etiam temerarii non poteſt non ſequi effectus; ſed ponuntur cauſæ monſtri, & temerarii effectus non per ſe, ſed per accidens; tum quoniam loco quarundam, aliæ conſtitui poterant: tum quoniam non ſunt earum connexiones à natura intentæ; tum quoniam monſtrum (qua monſtrum eſt) priuatio eſt; priuationis autem cauſa (ut aliàs demonſtrabimus) non niſi priuatio eſſe poteſt; quæ priuatio, cum ſit non ens, non poteſt poni in eſſe, nedum habere per ſe cauſam. ea enim tantùm, quæ habitus à Phyſicis, & poſitiones dicuntur, uerè habent eſſe, & uerám per ſe habent cauſam. Si dicas, ſextus digitus non eſt priuatio, ſed actuale quidpiam, & poſitiuum. Dicendum, quòd bifariam conſiderari poteſt digitus ſextus, ut eſt deformitas manus, & præternaturalis quædam diſpoſitio, & ſic eſt priuatio, & monſtrum, & non habet cauſam niſi priuatiuam: & nullam per ſe cauſam habet alio modo, ut tale quid & hoc modo non eſt ſimpliciter

A ter priuatio, sed potius positiuum quidpiam, & suo modo habitus quidam, & habet causam positiuam, quam dicere possumus non esse per se, sed per accidens; quoniam neque Sol in generatione, neque homo, neque, breuiter, natura illum sextum digitum intendebat, sed obiter & temerè causis per se,& essentialibus illa causa irrepsit.Quòd si obstinatè contendas,effectũ illum habere causam per se,quoniam ad positionem unius certæ causæ: ponitur ille effectus. Dicendum, quòd monstrum illud ad certam suam, & determinatam causam relatum, non habebit rationem amplius monstri, & priuationis,sed positiui,cuiusdam,& speciei,& naturæ: quod inferius sæpius, sed potissimùm sectione sequenti cap. XXI, & XXII, uberius declaraturi sumus. Quamlibet autem speciem,& naturam, causam habere per se, necessarium est. Sed de monstro, non ut est species, & natura quædam, sed ut monstrum, est quæstio .de eo nanque diximus, & repetimus quòd nullam per se causam habeat. Vnde sequitur ut nulla de ipso scientia haberi posit: quòd si,non ut monstrum, sed ut species, & natura quædam est, consideratur; habet per se, causam, & perillam eadem scientia propriè haberi poterit. Ad secundam tria dicimus. Vnum, quòd illa principia, & illæ potentiæ, quibus monstra efficiuntur, ut monstra sunt, sunt potius impotentiæ, & principiorum defectus,& priuationes, quàm potentiæ, & principia. Vt ea quamuis priuationes sint,
B poni in natura, & existere sit imposibile. Existentia nanque habitus, & rei positiuæ, proprietas quædam est, quæ priuationi conuenire non potest. Alterum, quòd non ualet argumentum. Si potentia cum defectu sibi posibili non reducitur ad actum, sequitur, ut frustra sit data illa potentia; nisi cum addito, hoc est, sequitur, quòd frustrà sit data illa potentia deficiendi. Sed dices, est argumentum Auer. Negamus in hoc Auerroem, si illo modo intellexerit: multa nanque dixit Auerrois, quæ mera sunt philosophiæ deliramenta. Omnis nempe potentia tam passiua, quàm actiua, data est à natura cuique, non ut deficiat, sed ut perficiat. Tertium, quòd esto etiã, quòd argumentum Auerrois admitteremus; non tamen admittendum est hoc argumentum, si potentia deficiendi non reducitur ad actum, est ociosa; ergo si reducitur, per se reducitur, & à natura, eius reductio intenditur. Non est dubium, si posibilitas deficiendi potentiæ uisiuæ non reduceretur ad actum, quod potentia illa deficiendi, esset ociosa; at si reducatur, & fiat cæcitas; non dicendum est propterea, cæcitatem habere causam per se, & à natura intentam. Si tamen ratio aliquid concludit; demonstro, non ut est monstrum, concludit, sed ut species est quædam in natura, & de defectu causæ, non ut defectus, sed ut, ex modo deficiendi, causa alia per se, & positiua statim insurgit.
C AD tertiam,& ultimam rationem dicendum est; quòd temeraria,ut monstra,sub ratione qua monstra sunt, sunt (ut paulò ante dicebamus) priuationes; priuatio uerò est non ens; non ens autem non potest esse de integritate, & perfectione uniuersi, nisi ualde per accidens,ad quem modum furis suspensionẽ,dicimus esse de perfectione ciuitatis. sub ea tamen ratione, qua ea, quæ appellamus monstra, entia quædam, & naturæ quædã sunt;possunt esse de integritate uniuersi;Quoniam species quædam in natura sunt, & habent per se causam, & sunt à natura intenta, idcirco mũdi integritatẽ, & perfectionem per se faciunt,sed ita sumpta, & hoc modo considerata, monstra nõ sunt. Ad confirmationem,dicimus,quòd effectus per accidens,sunt in duplici differentia;quidam secundum quid,quidam simpliciter. Illum uoco per accidens secundum quid, cuius causarum cõcursus ab una earum intenditur,ab altera non;ut fit cum clàm inimicum suum quispiã aggreditur, inimicorum certè concursus ab uno tantùm,ab inuasore .s. intenditur. Simpliciter uerò illum uoco, cuius causarum concursus, à nulla earum intentus est. Iste,quidem, ad quod uolueris, comparatus, semper est per accidens, etiam si ad cœlum, & ad Deum retuleris: quod inferius commodius demonstrabimus. Ille uerò si ad eam causam referatur, intuitu cuius casualis dicitur, &
D temerarius est, & per accidens. Vt semper effectus quilibet, qua casualis est, per accidens sit; & nullo modo causam per se, & essentialem habere dicatur. Et de his in præsentia dicta, sufficiant. De contingentia autem an sit, & quid sit, & unde sit, tam ad Physicorum opinionem, quàm ad Theologorum catholicam ueritatem, hactenus.

De Necessitate, an sit, & ad opinionem Philosophi, & ad sententiam Theologi inquiritur. CAP. VII.

E CONTINGENTIA, quantum disputationi nostræ sat est, hactenus disseruimus. Verùm tum quia oppositorum eadem est facultas, & disciplina; & unius notitia (quòd mutuò referri illa dicantur) ad alterius cognitionem mirificè faciat. tum quia disputationis nostræ series, & intelligentia deposcit, ut tam necessitatis, quàm contingentiæ naturam in primis diligenter perspectam habeamus (etenim sine ipsius contingentiæ, & necessitatis cognitione, qui fieri potest, ut an rerum euentus necessariò à suis causis, an contingenter emanẽt

uel

uel non, aliquo modo percipiamus?) propterea de ipsa necessitate, quæ contingentiæ formaliter opponi censetur (quod fusè satis inferius libro tertio, cap. xxxi. declarabitur) ea percurrere theoremata operæprecium fuerit, quæ de ipsa iam contingentia declarata fuerunt. Omnis igitur non ineptè philosophantium, sed in primis Peripateticorum schola, in æternis omnibus, quà æterna sunt; siue numero, siue etiam specie, æterna illa sint; necessitatem absolutam affirmauit; etiam si in eorum aliquibus, dependentiam non negauerit. Cœlum sanè, ad Physicorum disciplinam, & si à superiore substantia dependeat, omnino tamen, ad illorum dogmata, & ineuitabili necessitate, & est, & mouetur. ad eundem modum inferior intelligentia, & si à superiore dependere censeatur; simpliciter tamen, & absolutè necessaria est; præsertim penès Aristotelem, quem à præceptore Platone in hac causa non dissentire, tenent Alexander Aphrodisieus, Ammonius Alexandreus, Ioannes cognomento Philoponus, Simplicius, Syrianus, & uniuersi denique Græci Aristotelis fideles interpretes. Nec profectò, cum in Timæo Plato, tempus ortum habuisse, aut cæteros intellectus, & inferiores Deos ad suam æternitatem summi illius Dei, quem Deorum Deum patrem, atque opificem loco citato idem Plato appellauit, opera indigere, asseruerit; aliud nobis, quàm & temporis ab æuo, & inferiorum intellectuum à superioribus, & cunctarum denique rerum ab uno Deo Opt. Max. dependentiam significare uoluit. Quamobrem hæc in scholis Philosophorũ, Platonis præsertim, & Aristotelis, & aliorum candidius philosophantium, absolutè necessaria est enuntiatio. Cœlum mouetur. Et ista similiter. Equus est animal; etiam si huius quidem à cœlesti corpore, illius uerò à superiore substantia, ueritas in esse dependeat. Quòd æternis temporibus & cœlum sit, idemq; moueatur, et equus sit, idemq; sit animal, causa enim inhærentiæ prædicati in subiecto in his propositionibus, ad eorum disciplinam impediri non potest. Nostri Theologi, quamuis cum Philosophis, in illo conueniant, quòd in æternis absolutam necessitatem confireantur, discrepant tamen ab eisdem; quoniam illi innumera æterna astruunt; hi uerò unum Deum benedictum. Ad calcem namque prioris ad Timotheum epistolæ, Paulus ita scribit. Quem suis temporibus ostendet beatus, & solus potens, « Rex regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem. Et lib. secundo Ma- « chabæorum, capite primo dicitur. Deus solus iustus, solus omnipotens, solus æternus. Sed de « necessitate eorum, quæ æterna esse dicuntur, hactenus. Ea autem, quæ neque à Theologis, neque à Physicis, æterna dicuntur, sed caduca, fragilia, & temporaria sunt; secundum philosophantium disciplinam, necessitatis duplicem speciem recipere possunt; tum conditionis, tum relationis. Causæ enim naturales, & naturaliter agentes, à causis item superuenientibus, non impeditæ, non possunt, secundum Aristotelem, & aliorum rectè philosophantium disciplinam, pro ratione suæ uirtutis, & naturæ in materiam prædispositam, & modo debito approximatam, effectum non producere. Hanc quidem necessitatem relationis, ego necessitatem uoco; quòd effectus in suas naturales causas referamus, à quibus, iis, quæ requiruntur, conditionib. positis, non produci non possunt. Illam uerò necessitatem, conditionis necessitatem ego appello, quàm Logici necessitatem consequentiæ nuncupauerunt. Ea autem est, quando uno posito (& si illud, quod ponitur & cõtingens sit, & contingenter ponatur) alterum tamen prorsus, & ineuitabili quadam necessitate consequitur, etiam si illud, quod sequitur, contingens, uel etiã casuale esse possit. Exemplum. Si Socrates currit, Socrates ineuitabili necessitate mouetur. Quamuis enim accidentarium sit penitus, & aliquando etiam casuale, Socratem loco moueri; supposito tamen quòd currat; etiam si contingenter currat, ipsum tamen moueri, est adeo necessarium, ut non moueri, sit penitus impossibile. Priorem illam necessitatem, qua effectus in causas suas retulimus; in duas partes diuidere possent accuratiores. quoniam & si naturalis causa, in materiam prædispositam, non impedita de necessitate agat; impedita tamen, pro ratione impedimenti, aut non agit penitus, aut ægrè. Impediri autem potest, uel à nobis, uel à causa superiore. Quamobrem si effectus temporaneus à causa naturali euenerit, quæ à nobis uec impedita sit, nec impediri potuerit; absoluta & ineuitabili quadam relationis necessitate, euenisse dici potest: ineuitabilitatis nunc ratione latius sumpta. ut nauis mersio ex tempestate, domus euersio ex terræmotu; arboris ustio ex ictu fulminis; & alia id genus innumera. At si à causa euenerit, quæ potuerit à nobis impediri, & non impedita fuerit, necessitate quidem illum euenisse dicemus; sed non ita, ut prius, ineuitabili. cùm clarissimum sit, potuisse à nobis effectum uitari. Omnis necessitas relationis, conditionis etiam necessitas appellari poterit, non contrà. quoniam in necessitate relationis non solùm in causas effectus referimus; sed, ponimus præterea (ecce conditionem) quòd causæ ponantur, & positæ non impediantur; à quibus demum non impeditis non potest, non sequi effectus. Et huius generis innumera sunt apud Physicos necessaria. Quæ quidem, quoniam necessaria sunt, eo modo, quo necessaria sunt; quo non esse non possunt. ut autem non possunt non esse; speciem quandam ineuitabilis necessitatis præseferre uidentur; à qua nihilominus ineuitabili necessitate, sæpe longissimè absunt. At paulùm ad Theologos nostros me conuerto, penes

A nès quorum catholicam ueritatem, præterquàm in repugnantibus, & in his, quæ ex conditione nuper diximus, esse necessaria; qualia sunt illa, Si currit mouetur; Si est equus, est animal; currere certè, & non moueri; equum esse, & non esse animal (quod idem de aliis huiuscemodi infinitis sentiendum est) implicant, & contradictionem includunt; ut illa fieri sit penitus impossibile. His, inquam, & aliis id genus, exceptis, nullum, non in iis inferioribus, & materiatis tantùm, sed in uniuersa prorsus creaturarum natura, necessitatis genus asserendum est. Nec est in istis (quæ dicta sunt) absoluta aliqua, aut ineuitabilis, sed tantùm conditionata necessitas, quæ nihilominus, quoniam, antecedente supposito, non sequi consequens, est impossibile; ineuitabilis necessitatis speciem, præ se ferre uidentur. Nullam namque relationis ineuitabilem necessitatem, aut in iis, quæ temporanea sunt, aut in illis, quæ à Physicis æterna putantur; confiteri, Theologi nostri coguntur, quòd omniū & naturaliter, & liberè, & temporaliter, & æuiternè agentium uim ac potestatem impedire, suspendere, uel etiā in oppositam suæ uirtuti operationem trahere, & impellere Deus ualeat; ut inter omnes naturales causas, nulla sit, quæ tantum uirtutis ha

B beat, ut absolutè, & simpliciter impediri nō posit. Quamobrem cogitaui sæpe ego, quid, exclusis Physicorum principiis, quibus Theologus minimè tenetur, poterat in mentem uenire D. Thomæ doctissimo, qui & in lib. secundo Contra Gentiles cap. xxx, in quibusdam creatis rebus, absolutam necessitatem, debilibus admodum rationibus, asseruisse; & in plerisq; suæ Theologiæ locis, multos effectus absolutè necessarios construxisse; quibus causas etiam simpliciter necessarias connexisse, uidetur. Vt ea quidem dixerit absolutè necessaria, quæ corruptibili, & potentiali carent materia: & illos effectus absolutè necessarios asseruerit, quorum causæ essent necessariæ. Ea uerò contingentia, quæ materiæ potentia sui partem haberent. Et illos effectus contingentes, quorum causæ contingentes essent. Sed, quæso, inter effectus omnes, qui in toto mundo, uniuersoq; Orbe reperiri possunt; quos'nam magis necessarios iudicabimus, quàm ignem urere? Cœlum moueri? Solem lucere, uel etiam moueri, & ulterius (ita dixerim) progredi? si enim ista, effectus absolutè necessarios ille non existimat; nescio, quæ alia possunt illi uideri effectus absolutè necessarii. Hæc autem quòd absolutè, & simpliciter contingentia sint, ex sacris literis liquidò edocemur. Nam & tribus pueris ignem accensæ fornacis, & B. Ioanni Euangelistæ feruentis olei dolium pepercisse; & Solem ad iussum Iosuæ perstitisse; et precibus Isaiæ

C etiam retrocessisse, & sub morte D. N. non illuxisse, in sacris codicibus legere possumus. Non equidem negamus, effectus illos esse simpliciter, & absolutè necessarios; quorum causæ sunt absolutè & simpliciter necessariæ; & impediri non possunt, sed ad quem modum, creaturam aliquam, causam absolutè necessariam, & minimè impedibilem ille faciat; non intelligo. Cum in sententiam B. Augustini super Gen. ad lit. communi consensu, Theologi omnes, ipso etiam D. Thoma non excepto, facillimè ueniant; quæ est; quòd ad esse quod creaturæ obtinent omnes, non se eus illas se habere, quàm aeris illuminatio, ad lumen solis se habeat. Habenti igitur in se ipsis cunctæ deficiendi principium, sicut aer tenebrarum absente solari lumine: ut non solùm impediri quælibet, sed etiam non esse posit. At hæc missa faciamus. Manifestum igitur hactenus factum est, quæ sint absolutè, & ineuitabiliter necessaria: quæ rursus minimè ineuitabiliter. Quæ item etsi non sint, dici tamen, utcunque possunt, ineuitabiliter necessaria; & quæ ineuitabilis præseferre necessitatis speciem uideantur; & quomodo; tam ad physicam disciplinam, quàm ad Theologicam ueritatem. Quæ enim causam habent necessariam, & quæ impediri nullo modo posit; ineuitabili necessitate eueniunt. At ea quorum causæ impediri possunt, ineuitabili necessitate non eueniunt, & si euenire non illa uideantur.

D Quid sit necessitas penès Physicos, & penès Theologos, declaratur. CAP. VIII.

E secundo Theoremate, quod deinceps sequitur; hoc est, quid necessitas sit; nunc est dicendum. Inquirimus autem non illius necessitatis in hac nostra disputatione, diffinitionem, quæ commodum, uel utile magis, quàm necessitas sæpenumero dicitur; sed eius, quæ uerè necessitas, & propriè nuncupatur: & ipsi contingentiæ, è regione, & formaliter opponitur. Nisi forte, quemadmodum superiori capite diximus, necessarium esse trifariam, simpliciter, relatione, & conditione: ita triplicis necessitatis diffinitionem inuestigare uoluerimus. Et illius, quæ contingentiæ ex diametro, & formaliter opponitur; quæ uerè sola, & propriè, & simpliciter necessitas est, necessitatisq; nomen sibi sola iure uendicare, meretur. Et illius, quæ ad causam non impeditam, sed sua natura operantem, consequitur; quam necessitatem, relationis necessitatem uocabamus: Et illius præterea, quæ aliunde, siue ab extrinseca aliqua causa, & minus forte naturali, rebus accidere potest, per uiolentiam, & coactionem; siue per simplicem cuiuspiam

iuſpiam accidentis inhæſionem ; ſiue per cuiuſpiam rei poſitionem ; eſſe intelligitur ; quam ne- E
ceſsitatem, conditionis neceſsitatem nos prius appellabamus. de his igitur tribus neceſsitatibus
ad ampliorem ipſius neceſsitatis, doctrinam, quid unaquæque ſit, inueſtigandum à nobis nunc ſu
pereſt. Dicimus igitur, quòd ſicut contingentia illa, quæ uerè, & propriè, & formaliter eſt con-
tingentia; modus eſt (ut dictum fuit prius) rei cui ineſt, intrinſecus, & poſitiuus, quo id, quod
eſt, natura ſua, id eſt, ex aliquo ſibi interno, & naturali principio, & eſſe, & non eſſe poteſt. For-
tuna autem, & temeritas modi ſunt contingentiæ (ita dixerim) extrinſeci, & rebus quibus adue-
niunt, extrinſecus omnino aduenientes: qui fuſius ſumpto contingentiæ nomine, modi contin-
gentiæ nuncupari poſſunt. ita neceſsitas illa, quæ è regione propriæ huiuſcemodi contingentiæ
opponitur, modus eſt rei, cui ineſt, intrinſecus, & poſitiuus (non enim eſt neceſsitas quid addi-
tum, extra animum, ſuper eſſe rei; ut nonnulli, quos, in Deſtruct. diſp. I I I. dub. X I I I I, repræ-
hendit Auerr. falsò exiſtimauerunt) & eſt, illius rei quæ neceſſaria eſt, modus, & proprietas quæ
dam intrinſeca, & naturalis, qua id, quod eſt, ſua natura, hoc eſt, ex ſibi inſito, & naturali princi-
pio, abſolutè, & ſimpliciter non eſſe non poteſt. Alii autem neceſsitatis modi extrinſeci ſunt,
& rebus, quibus adueniunt, extrinſecus penitus accedentes: qui fuſius ſumpto neceſsitatis no-
mine, non autem uerè, & propriè, neceſsitates appellantur. Et quamuis de iſta tantùm neceſsita
te, quæ (ut diximus) rei intima, & naturalis eſt; qua etiam neceſſaria dicuntur illa, quæ uerè, & F
proprie, & ſimpliciter, & ineuitabiliter neceſſaria ſunt: ſufficeret nobis ſermo; tum quoniam ſo-
la illa contingentiæ, ut ſuperius diximus, & inferius libro tertio, capite X X X I, copioſè demon-
ſtrabimus, è regione opponitur; tum quoniam Stoici neceſsitatem abſolutam, quam Fatum ap
pellarunt, & ineuitabilem prorſus, in cunctis rebus ita tuentur, ut ab extrinſecis cauſis, ſicut in
libro primo Quæſt. naturalium, cap. I I I I, teſtatus eſt Alex. Fatum deduci minimè omnium ſa-
teantur. Quia tamen Fati aſſertores quamplurimi, rerum, & euentuum extrinſecam cauſam, hoc
eſt, cauſam effectricem à forma, & natura rei, quæ efficitur, longè diuerſam, illud eſſe aliquando
aſſeruerunt; & ipſi etiam Stoici, æternam quandam cauſarum colligationem, quæ ab æterna diui
na præordinatione procedat, Fatum dixerunt: in qua, ut multas, uel ipſis inuitis, extra rem, &
rei naturam, & euentum cauſas eſſe neceſſum eſt; ita in eam neceſsitatis ſpeciem, quam relatio-
nis paulò ante appellabamus, ut Fati neceſsitatem conſtituant, eſt neceſſarium. non ab re propte
rea fuerit: neceſsitates etiam illas conſiderare, & definire, quæ modi rerum extrinſeci eſſe per-
hibentur: quales, ut diximus, citra controuerſiam, & conditionis, & relationis neceſsitates ſunt;
quas nulla certè difficultate tunc diffiniemus, uel deſcribemus potius; quum id, quod de uero, G
& legitimo neceſſario dictum fuerit; uidelicet, quòd illud ſit, quod ſua natura, & ab interno, ac
naturali principio ſimpliciter, & abſolutè, atque ineuitabiliter non eſſe non poteſt, ad omne,
quod modo aliquo neceſſarium eſſe dicatur, commodè, & pro neceſſarii natura transferemus.
Omne etenim neceſſarium, quà neceſſarium eſt, non eſſe ineuitabiliter ſuo modo non poteſt.
Et ſi quoddam neceſſarium ſit, quod ab interna, quoddam uerò, quod ab externa cauſa, ineuita-
bilitatis ſuæ principium recipiat. Si nanque paleæ apponatur ignis; non poterit non ſequi incen
dium: hæc autem neceſsitas, eſt neceſsitas relationis. Qui ſimiliter quidpiam coactus agit; illud
idem, ut patet, quod agit, non agere non poteſt. Lapis etiam, qui ui quapiam in altum defertur,
quantum ad ſe attinet, pro impetus ratione, non aſcendere, ac ſurſum ferri non poteſt. Qui ho-
mo eſt, non poteſt non eſſe animal; Item qui currit; non moueri non poteſt. neceſſaria ſunt nan-
que hæc omnia, neceſsitate conditionis, aut relationis. Quin etiam æger, qui ſanitatis eſt cupi-
dus, quatenus utilitati ſuæ conſulit, & ſaluti, in phlebotomiis, & uenarum ſectionibus, chlyſte
riis, potionibus, & aliis huiuſcemodi, medico non obtemperare non poteſt. Quæ neceſsitas, &
ſi commodum, & utile dicitur; nihil tamen prohibet, ut ſub conditionis neceſsitatem utcumq;
reducatur: quòd uno poſito, aliud modo quodam ineuitabili, non ſequi non poſsit. Illi igitur H
neceſsitatis modi, qui ab extrinſeca etiam cauſa fiunt, ſiue ea ſecundum ſubiecti naturam patien
tem moueat; ſiue præter, uel etiam contra patientis, & ſubiecti naturam, impellat; & qui cauſa
rum complicatione, à Stoicis, & colligatione, conſequentia quadam ineuitabiliter fieri dicun-
tur: non penitus negligendi, & à noſtra conſideratione abigendi ſunt: quoniam & ſi re uera mo-
di extrinſeci ſunt (quicquid ſecus Stoici ſomniauerunt, putantes neceſsitatem ex nexu cauſarum
prodeuntem, non ſolùm abſolutam, & ineuitabilem eſſe, ſed etiam euentui rei intrinſecam eſſe,
& naturalem) & eius contingentiæ, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur, rationi haud forma
liter opponantur; illorum tamen, ut dictum eſt, plurimi, qui fatum aſtruunt, illud, neceſsitatem
eſſe ineuitabilem, uel per agentis naturalis uirtutem, uel per cauſarum nexum, & conſequen-
tiam, uel etiam per cuiuſpiam rei poſitionem, extrinſecus rebus accedentem, non negarent. Di-
camus ergo, quòd neceſſarium ſimpliciter, eſt illud, quod ſimpliciter, id eſt natura ſua, & ab in-
terno principio non eſſe non poteſt. quod quidem, uel non habet cauſam, ut Deus ipſe, uel ſi ha-
bet, illa nec impeditur, nec impediri poteſt, ut quod à Deo immediatè fit. Neceſſarium ex rela-
tione,

A tione, est illud, quod non quidem simpliciter, & ab interno principio, sed secundum quid, idest ab extrinseco principio, & à causa, uel naturali, & naturaliter operante, uel etiam minimè natura li, modo tamen aliquo in naturalem redacta, sed non impedita, non esse non potest. Nec te moueat, quòd dixerimus à causa uel naturali, uel minimè quidem naturali, modo tamen aliquo in naturalem redacta, quasi à causa nō naturali, ut non naturalis est, huiusmodi necessitas prouenire non possit. Nam ideo à causa tantùm uel naturali, uel in naturalem redacta, eam necessitatem euenire posuimus; quoniam & si euenta plurima, præter, uel etiam contra intentionem, & propensionem, ac naturam & subiectorum patientium, & agentium remotiorum eueniant; sunt tamen omnia suorum quàm propinquorum, ac immediatorum, & patientium, & agentium naturalia, exemplum. Incendium & si accidat paleæ, contra eius formæ naturam; est tamen secundum naturam, & ab igne excitatum, & in palea receptum. Quin etiam monstrum, ut homo biceps, & si contra naturam est patris, siue eius, qui semen in uterum emisit; est tamen secundum naturam illius proximæ, quæ superuenit, causæ; & quæ bicipitem hominem fecit; quæcunq; illa sit. Cum autem necessitas relationis fit in comparatione effectus ad suam quàm proximam caussam, quæ naturaliter agit, diximus propterea necessarium ex relatione esse semper à causa uel natu

B rali, & naturaliter operante; uel in naturalem suo modo redacta. Necessarium autem expositio ne est omneid, quod uno posito, siue secundum naturam, siue præter, uel etiam contra naturam, illud ponatur; non esse non potest. Sed cùm hoc quod dico [non esse non posse] congruat modo quodam omnibus his tribus necessitatis generibus; manifestum est, quòd & hoc, quod di co [ineuitabiliter esse] singulis necessitatibus dictis, suo modo, conueniat. Quoniam id, quod non esse non potest; sicut non potest non esse, ita esse ineuitabiliter iudicatur; hoc est dictu, quod dam est simpliciter, quoddam uerò secundum quid ineuitabile. sed iam omnes necessitatis modos paucissimis definiuimus. Verùm & si modos omnes necessitatis definierimus; & neminē, ut dictum fuit, contempserimus: de eo tamen, in suscepta disputatione, necessitatis genere, potissimùm est nobis sermo; quod contingentiæ per se, & formaliter opponitur, & rei, uel euentus illius, qui necessarius dicitur naturæ quàm intimum est; undecunque illud eueniat: quod ali quando absolutè necessarium; aliquando uerò necessarium ineuitabile dicitur; quoniam uidelicet euitari illud, & declinari, aut illius causa impediri non possit: de hoc inquam nobis potissimum sermo est. Quoniam hoc unum nostræ disputationi mirificè, & plenè deseruiat; in qua perquirimus, an res, & rerum euentus necessariò penitus, uel contingenter, hoc est ineuitabili-

C ter'ne, an euitabiliter absolutè, & simpliciter eueniant. alia nanque præter hoc unum, necessita tis genera, ut illud, quod dicitur commodum, uel utile, & huiusmodi; quin etiam ea, quæ relationis, uel conditionis necessaria nuncupauimus; ut diffusè inferius notum erit; contingentiæ potius quædam sunt, quàm necessitates; & euitari illa sine dubio possunt; quoniam & eorum po sita causa potest impediri; & id, quod ponitur, potest non poni, & non esse. Illud autem unum necessitatis genus, quod contingentiæ per se, & formaliter opponitur; est modus, ut prius dictū fuit, intrinsecus, & intrinseca quædam rei, uel etiam euentus (si aliquis euentus sit ita necessarius) proprietas, à ratione, ut paulò post dicetur, formæ, & intrinsecarum causarum desumpta, atque ita desumpta, ut id quod illo modo necessarium est; absolutè, & simpliciter, & ineuitabiliter est; & non esse non potest. Alia autem omnia necessitatis genera, sunt modi extrinseci, & aduentitii: non à ratione formæ rei, & intrinsecæ cuiuspiam causæ, sed à ratione efficientis, uel fi nis, uel alterius cuiuspiam extrinsecæ causæ (si aliqua sit, præter has duas, extrinseca causa) & sæpenumero aduentitiæ, & obiter interrepentis suscepti; quas contingentiam, uel etiam, temeritatem magis, quàm necessitatem indicare, suo loco demonstrabimus. Quam rem cum animad uertissent Stoici; errori errorem addiderunt, & ab extrinseca causa (quamuis ab illa perpetua cau

D sarum serie, à qua si esset, intrinseca etiam rei cuiusque natura orrum deduceret) fati rationem, propriam uocem ignorantes, se sumere, non sunt arbitrati: quòd præcedentem causam, non ex accidenti aliquando, sed ex se, & per se posteriorem causam semper generare existimauerint: sic ut inter ipsas causas omnes, esse essentialem ordinem, facilè opinati fuerint. posterior autem cau sa, & si causa sit sequentis effectus; est tamen effectus præcedentis causæ; uel potius totius ordinis præcedentium causarum: ut omnes omnino effectus, à causis, à quibus, generantur, per se, & essentialiter ita generari, arbitrentur: ut nec ab aliis causis generari queant: nec ab iis ne generentur, aliquo modo impediri possint. Sed de necessitate quid sit, hactenus.

E Vnde

 E

Vnde necessitas ortum ducat, & iuxta Philosophorum, & iuxta Theologorum dogmata, declaratur. CAP. IX.

ERTIO loco de Necessitate considerandum superest; unde, sive à quibus causis originem necessitas ipsa trahere dicatur. Omissis nunc illorum opinionibus, qui fatum, in rebus uniuersis, & ineuitabilem necessitatem struxerũt; qui à primis ab se constitutis principiis, quæcunque illa fuerint, siue cœlum, siue unum elementorum, uel plura, siue atomi, & minuta corpuscula, siue diuina præcognitio, & diuina prouidentia, siue nexus quidam causarum, siue aliud quodcunque, cunctam necessitatem uisi deduxisse fuerunt. de quibus omnibus opportuniore loco dicemus uberius. Aristoteles, & alii, qui rectius, candidiusque philosophati fuerunt; quemadmodum contingentiam omnem, ut superius diffuse satis declaratum fuit, à materia,& ab ea, quæ omnium formarum in materia est priuatione,& potentia ad easdem germinare dixerunt; à qua imbecillitas etiam efficientium causarum procedit: ita omnem necessitatem à forma, & ab eo, qui in forma reperitur, actu oriri,& quasi scaturire asseruerunt: à quo plurimum sæpe qualitatum, & connatarum proprietatum cumulus, sequela quadam, & comitantia, deriuatur. Ea nempe necessitas, quæ uere, & propriè necessitatis nomen meretur; & quæ ipsi contingentiæ per se, & formaliter opponitur (ut ex libro secundo Physicarum auscultationum cuiuis qui philosophiam uel à limine salutauerit, notissimum esse potest) à substantiali forma, & à formæ substantialis habitu, & actu, atque ab eiusdem actus constantia, & ab earum proprietatum, quæ hunc actum comitantur, sequela, originem ducit. Sed si non de ea tantùm, sed de omni superius posito necessitatis genere, loquendum sit; dicimus in uniuersum; quòd sicut omnem contingentiam à materia deduximus; ita necessitatem quamlibet à forma, non quidem substantiali tantùm, sed uel à substantiali, uel ab accidentali, & quæ per accidens inest, originem trahere, existimare debemus. Si quid enim aliter quàm sit, se habere non potest; uel simplex est forma, uel saltem hoc quod est (non posse aliter se habere) habet beneficio cuiuspiam formæ, uel substantialis, & naturalis, uel accidentariæ, & aduentitiæ. Deus propterea, qui simplex forma est; ab Aristotele lib. de Mundo, non solùm quid necessarium, sed etiam necessitas, est appellatus. Verba Aristotelis, in quibus allusisse ille uidetur, opinioni eorum, qui fatum, & ineuitabilem in cunctis rebus necessitatem à Deo esse dicebant; ex interprete hæc sunt. Equidem necessitatem ipsam etiam nihil aliud, quàm Deum dici censuerim, & intelligi. Hæc ille. Idem dicimus de sententia Theologi; penès quem, sicut omnem passiuæ potentiæ materiæq; contagionem Deus solus absolutè, & modis omnibus excludit; ita ipse solus, & simpliciter necessarius est, & absolutè necessitas nuncupari potest. Et hanc, quam habet Deus, absolutam, & simplicem necessitatem, non solùm alii à se non communicauit, sed neque communicare ille potuit. Hoc est dictu; illam tantam necessitatem, alteri communicari non erat possibile. Contradictionem nanq; implicat, ut alibi fusius declararunt Theologi nostri, plura esse, quæ illo modo, quo Deus necessarius est,necessaria sint; nihil minus, quàm plures esse Deos. Diuina nanque sublimitas habere consortem non potest; cùm sola omnem teneat potestatem. Sed quamuis solus Deus sit absolutè, apud Theologum, & simpliciter necessarius; & ex relatione apud eum (ut prius diximus) absolutè necessarium sit nihil; multa tamen sunt, apud eundem,ex conditione, siue ex suppositione, ut superius dicebamus, ita necessaria; ut aliter esse, sit penitus impossibile. ut hac ratione, absolutè etiam, & ineuitabiliter necessaria dici possint. Quorum omnium necessitas à forma antecedentis (quæ enim ex suppositione necessaria sunt, connexione duorum enunciatorum exprimuntur) siue quod idem est, à forma subiecti, quæ quidem subiecti forma, per prædicatum antecedentis exprimitur, ducit originem. Antecedens autem illud est, quod poni dicitur. Et ideo quemadmodum antecedentis prædicatum, potest & substantialem idest, quæ per se, & accidentalem,idest quæ per accidens insit, formam dicere: ita & forma, à qua hæc suppositionis necessitas sumitur, & accidentaria per accidens, & substantialis,& propria esse potest. Exemplum,quando ab ipsa rei, quæ supponitur, specie, natura, & forma substantiali ortum deducit, est; ut si dixero, Socrates est animal. Hæc nanque propositio & apud Philosophum, & apud Theologum ex suppositione subiecti, siue ex suppositione formæ illius, quæ per prædicatum antecedentis intelligitur, est necessaria. sit autem uerbi causa antecedens, Socrates est homo. sine etiam, Socrates est. Nempe ad utrumque assumptum, ineuitabili necessitate sequitur: ut Socrates sit animal. Profectò, & si subiectum aliquando sit, aliquando non sit, (non enim necessarium est Socratem semper esse) posito tamen quod sit; non esse animal, est impossibile. Impossibile nempe est prorsus, ut Socrates sit, & idem non sit animal. Quoniam autem existentia non distinguitur à candidis Philosophis, ab essentia; huic propterea consequenti, Socrates est animal (cuius necessitatem à forma substantiali subiecti antecedentis sumi diximus) duplex antecedens assignamus,

F

G

H

uimus,

A uimus, tum illud, Socrates est homo, tum hoc, Socrates est. Et diximus utriusque antecedentis prædicatum, formam substantialem subiecti dicere. Quòd illius etiam posterioris antecedentis. Socrates est, prædicatum, quod est, est, siue ipsa existentia, formam indicat substantialem. Exemplum quando ab accidentali, & aduentitia forma subiecti necessitas emanat, est, ut si dixero. Socrates mouetur: hæc nanque propositio consequentiæ ratione est penitus, & ineuitabiliter necessaria, posito antecedente, quòd Socrates currat. Currere nanque, est forma subiecti antecedentis quidem, sed accidentaria, quæ per prædicatum antecedentis illius, Socrates currit, exprimitur. ex qua, inquam, forma Socratem moueri, tanquam necessarium sequebatur, & ineuitabile. Impossibile profectò est, currere Socratem, & eum non moueri. Illa rursus propositio. Homo est animal. quæ apud Philosophum, non Zenonem quidem, aut Empedoclem, & alios, qui orbem uniuersum temerè conflagratum iri, uel alio modo corrumpi, & dissolui; & denuo generari, & conglobari affirmarunt: sed apud Aristotelem, & Platonem, & alios candidius Philosophantes; qui nel sensu, uel cuiuspiam ratiocinii persuasione ducti, mundum æternum putauerunt; est simpliciter (quidquid Alexander ex Aphrodisiade Philosophus alioqui excellentissimus libro primo Quæst.nat.cap.xxiii, secus sensisse, sit uisus) & absolutè necessaria. Quòd hominem non esse, hoc est humanam formam non existere, & materiæ potentiam (ita dixerim) nō actuare, sit apud eosdem penitus impossibile. apud Theologum non absolutè, & simpliciter, sed ex suppositione tantùm antecedentis necessaria est; quòd apud illū, hoc est, penes catholicā ueritatem, humana forma materiei potentiā actuare, nel non actuare possit; & ex consequenti homo ipse possit esse, & non esse. at idem dum est, animal, non esse non potest. Quoniam ita requirit, atque ineuitabili necessitate ita exigit hominis species, & forma. quæ quidem species, & forma, & sīt à Deo, nulla necessitate, sed contingenter prorsus, pro diuinæ uoluntatis ratione, & arbitrio effecta sit; et tunc, quando ipse uoluerit, illo nihilominus modo est ab eo instituta, & effecta, ut nonnulla eius existentiam, necessitate ineuitabili sequerentur; hoc est ita sequerentur; ut ea posita, illa non poni, & non consequi, ac comitari esset penitus impossibile. Vnde nō ista solùm propositio, Homo est animal. sed istæ etiam, Homo est rationalis, Homo est substantia, Homo est risibilis, Homo est erectæ figuræ, & aliæ id genus innumeræ; quæ illam, Homo est, de necessitate ita consequuntur, ut non consequi nequeant; ad philosophorum dogmata sunt ita simpliciter, & absolutè necessariæ, sicut illa, Homo est animal. uel etiā illa, Homo est. Ad theologicam autem ueritatē, sunt necessariæ tantū ex suppositione. Quoniam illa, Homo est animal, uel illa etiam, Homo est. est similiter tantùm ex suppositione, apud illū necessaria. Omnis igitur, quæ uel in hac propositione, Homo est animal, uel in aliis, quas expressimus, Et illis similib. omnibus, apparet necessitas; ab ipsa forma subiecti siue suppositi, siue quod idē est, à prædicato antecedētis, hoc est ab hominis existentia (nempe antecedens erit illud; Hō est) ut patet, deducitur. Et quod de necessitate istarum propositionum dictum est, idem de reliquis, quas, tam apud Theologum, quàm apud Philosophum ex conditione, & positione necessarias appellauimus, dictū esse opinari debemus. illius semper memores quòd multæ propositiones apud Physicū simpliciter necessariæ existimantur; quæ apud Theologum tātùm ex suppositione necessariæ sunt. De illis uerò enunciationibus quas ex relatione necessarias appellauimus; & sunt illæ, in quibus prædicatum non inhærentiam tantùm, ut in prioribus, dicit, sed actionem præterea quampiam naturalem, actualem, uel aptitudinariam significat; ut sunt istæ, Cœlum mouetur, Sol lucet, Ignis urit, & id genus innumeræ. Dicendum est; quòd in his, & aliis huiuscemodi enunciatis omnibus, ad Theologorum sententiam, & catholicam ueritatem, nel nulla (ut semel, atque iterum dictum fuit) est necessitas, uel saltem non est in eis aliqua necessitas, ut prædicata relationem, & actionem important;

D etiam si illa adsint omnia, quæ ad actionem requiruntur. quòd ablatis etiam omnibus, quæ à quauis causa naturali, prouenire possunt, impedimentis, apud theologum possibile sit (ut prius dicebamus) cœlum non moueri; Solem non lucere; ignem non urere. Sed si in huiusmodi propositionibus, theologicè loquendo, necessitas aliqua sit, erit tantùm, ut prædicata aptitudinem dicunt; & nec tunc ex relatione, sed ex conditione tantùm, siue ex suppositione, hoc est, posita suorum subiectorum existentia. Nempe si cœlum sit, ex necessitate consequitur, non quidem ut circulo statim moueatur, sed ut moueri possit. Si ignis sit, sequitur similiter necessariò, non ut urat, sed ut urere ualeat. Non enim absolutè, & simpliciter necessarium est, ut uel hic urat, uel illud moueatur, etiam si existat. At secundum opinionem Physicorum, huiuscemodi propositiones omnes sunt etiam ex relatione simpliciter, & absolutè necessariæ, quantum uidelicet necessitati ex relatione, absoluta necessitas cohærere potest. Tum quia uirtutes illæ, quibus naturaliter agunt agentia naturalia, non sunt in agentium potestate, sed necessariò, quantum ad se attinet, in actionem ita ruunt; ut non ruere non possint, si adsint ea, quæ actionem recipiant, & non impediantur. tum etiam quia in tota specie impediri nulla possunt; quædam uerò neque in indiuiduo. Dubitare forsan hoc loco lector diligens poterit, de illis propositionibus; Homo ridet. Ho

mo intelligit. Homo hominem generat, & huiuſcemodi; an ad Peripateticorum doctrinam ſint censendæ ſimpliciter neceſsariæ; quum homo in ſuis operationibus, & Peripateticis, & cordatis cæteris Philoſophis, ſui iuris eſſe, uideatur; unde nullam neque relationis, neque conditionis uidentur, ad Phyſicorum etiam dogmata, iſtæ propoſitiones habere neceſsitatem. Sed ſine dubio ſunt & iſtæ ad Phyſicorum dogmata ſimpliciter, & abſolutè neceſsariæ. Verum eſt tamen quòd bifariam ſumi poſſunt earum prædicata, uel ut dicunt aptitudinem tantùm, uel ut cum aptitudine actionem coniunctam important. Primo modo abſolutam neceſsitatem habent tam in ſingulis indiuiduis, quàm in tota ſpecie, ſi occaſionatos præſertim, & ad non nulla obeunda præter naturam diſpoſitos quoſdam excipiamus. At ſecundo modo, tantùm in ſpecie, & in uniuerſum. Neceſsum eſt.n. ad Phyſicorum dogmata, Peripateticorum præſertim (quod uberius in quinta commentatione libri tertiĳ de Anima ab Auerroe declaratum fuit) ut ſemper aliquis homo rideat, aliquis generet, aliquis intelligat, quinimmo aliquis etiam ſit fœlix. Sed hæc de primo eorum, quæ propoſuimus conſideranda, hoc eſt, de Contingentia, & de Neceſsitate, atque de iis, quæ tanquam proloquia erant nobis ſupponenda, ſufficiant. E

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber tertius.

In quo præcipuè de Fato agitur.

In hoc libro tertio de Fato, quomodo sit à nobis procedendum.

CAPVT PRIMVM.

CVM de contingentia, & de necessitate, satis hactenus, ut suscepta à nobis disputatio postulabat, dictum fuerit; ostensumque, & quòd sint, & quid sint, & à quibus causis ambæ originem ducant. quæ omnia tanquam suppositiones, & proloquia, ad rem, de qua disputaturi sumus, præmissa sunt. Vt qui, ea, uel intelligentia non consequatur, uel non admittat ut uera, frustra ad illa, quæ sequuntur, capescenda laboret: cùm communem hic usum, & significationem utriusque uocis contingentiæ, & necessitatis ignoret. Hac autem ignorata, nullus ad tantæ, tamque difficilis rei, de qua disputatur, intelligentiam aditus relinquetur. Nunc illud superest; ut ad rem ipsam propius accedamus, atque de Fato, quod rerum, & euentuum, uel omnium, ad quorundam opinionem, uel saltem plurimorum, ad aliorum sententiam; necessaria, & ineuitabilis causa (licet frustrà) existimatur; itemque de diuina prouiden
C tia, quam nonnulli Fati nomine complectuntur; agamus. Nam & si totus hic, ac uniuersus liber, de Fato est à nobis inscriptus; quippe quòd res, & rerum euentus, de necessitate ne, an contingenter à suis causis eueniant; ubique ipse perquirat; non erit tamen ab re, si huius ipsius libri, quem de Fato inscripsimus, aliqua pars priuatim eidem Fato dicetur: in eaque primùm quæratur, Illud sit nec'ne: deinde si sit; quid sit: postremò à quibus causis proficiscatur, uel potius proficisci existimatur. Neque parum certè ad uitam traducendam refert; credere, uel non credere Fatum esse, & ineuitabilem euentuum cunctorum necessitatem. Non enim, ut rectè inquit Alexander, simili modo operabitur ille, qui fatum esse, crediderit, ut ille, qui illud esse, negauerit. Nempe, si reuera illud fuerit, & extra hominum mentem, in re, & natura constiterit, dubiũ non relinquetur (nisi frustra illud esse dixerimus) euentus cunctos, uel saltem plurimos ineuitabili necessitate euenire; ut illi qui esse illud crediderint, ad labores suscipiendos iuepti, propter eam rationem; quam ἀργὸν λόγον appellauit Cicero, de qua uos lib. de Prædestinatione dicturi sumus, & ad opera perficienda pigri, & segnes reddendi sint homines uniuersi. At si non esse (nisi forte in uana hominum opinione) aut si sit, longè secus, quàm illi existimant, qui aliquam de Fato opinionem hactenus habuerunt, esse ostenderimus; quod ineuitabili necessitate eueniat,
D supererit nihil. Ex quo sanè fiet, ut qui non esse fatum persuasum habebunt: ii suis quisque cõmodis, & utilitati, qua maiore poterint diligentia, inseruient; nullumque non suscipient laborem, & periculum; quo à se, suisq; rebus mala omnia depellant. post hæc autem, de diuina prouidentia, quæ prima re uera, & suprema est rerum omnium causa, differemus, eamq; fati illius, non quod in hominum tantùm opinione consistit, sed quod rè uera est, matrem, nec non contingentiæ, & necessitatis altricem; quæ in hoc Orbe uniuerso tanquam in communi nido utranque ueluti binos pullos, simul souere, educareque demonstrabimus. In hoc igitur libro, & præcipua quam de fato instituimus, disputatione, ut exactius, perspicaciusq; an fatum sit, uel non sit, intelligere ualeamus, primùm de ea inuestigabimus, quid sit, deinde, an sit, inquiremus; imitati Aristotelem, qui lib. quarto Physicarum auscultationum, de uacuo disputaturus (quòd uacuum, non in rerum natura, sed in opinione tantùm, & uana antiquorum quorundam philosophantium existimatione esset) Primùm, quas eidem assignauerant illi definitiones retulit; illas deinde, quasi an sit, disputaturus, illudq; non esse probaturus, redarguit. Nobis igitur, qui de

de Fato, hoc est, de re, (de Fato inquam, eo modo loquendo, quo de eo Stoici, Mathematici, E quin etiam uulgares promiscuè, & communiter loqui solent) de re inquam, quæ in re nequaquam, sed in opinione duntaxat quorundam hominum est; considerationem aggredimur; nostrorum theorematum, atque in his quidem considerandis, propositi à nobis, ordinis rationem immutare; primumq; quid fatum sit; deinde, an sit; pro instituta breuitate, disserere liceat. Quod & si adeo notum, & clarum uideatur Alexandro, ut & nullo modo, Fatum an sit, perquirendum ille censeat; sed quid sit duntaxat; & Anaxagoras Clazomenius, quia fatum negauit, & communi de eodē existimationi reclamauit, minus extiterit apud peritiores fide dignus: quo tamen & nostræ disputationis ordo seruetur, perscrutatioq; de Fato suo ordine progrediatur, & quoniam in opinione de Fato, non penitus cum Alexandro, sentimus, immo ab eo, & Peripateticis omnibus plurimùm dissentimus; idcirco an fatum sit nec'ne, inuestigandum suscepimus. In cuius sanè inquisitione diu nobis, ac multum paulò post laborandum erit. Verùm quemadmodum cum de prædestinatione, alio uolumine, hoc est libro, de Libero arbitrio, atque reprobatione ageremus; missos tantisper Philosophos fecimus; quòd illa à nostris tantùm Theologis tractarentur: ita nunc de Fato disputaturi (quòd à catholicis, & ritè theologiam profitentibus, in F uniuersum ferè fati nomen ignoretur) Theologos, uel prorsus omittemus; uel ex eorum sanctissimis disciplinis, ad calcem huius tertii libelli, paucissima, ut congruum, atque opportunum uidebitur, producemus. Sed iam ad rem ipsam ueniamus.

Opiniones de Fato per diuisionem auctor uenatur. CAP. II.

PLVRES, & uarias passim de Fato opiniones, & eidem, à diuersis, diuersas ascriptas definitiones, uel potius descriptiones, & ueluti ipsius nominis declarationes, & circumloquutiones uidere, nulli non licet. ut autem has omnes tam definitiones, quàm opiniones facilius assequamur; utemur diuisione huiusmodi, per quam cunctas de Fato & opiniones, & descriptiones, siue definitiones; & quo singulæ inter se differant, quo item conueniant, depræhendere nulla difficultate poterimus. Duobus conuenerunt Ethnici Physici, Aristotele, & Peripateticis etiam non exceptis, omnes quicunque de Fato opinionē aliquam hactenus habuerunt. Vnum est, quòd corpora cœlestia, & sidera ipsa, uel tanquam primariæ, & principales causæ; uel saltem tanquàm primarum, & præcipuarum causarum instrumenta principalia, intra Fati rationem constituerentur. Eos nempe qui à causis materialibus, infra lunare globum, existentibus, Fatum deduxerunt; sicut Epicurus, Democr. Leucippus, & eorum sectatores ab atomis; Empedocles ab amicitia elementorum, & inimicitia, alii ab elementis ipsis, uel omnibus, uel aliquibus, aut à corpore aliquo, quod inter elementa medium uisum fuerit; Longè non modò à ueritate, sed à recta etiam opinandi ratione distare; primo libro huius nostræ disputationis, cap. III. utcunque demonstrauimus; ostendimusq; nullam in rebus necessitatem posse à materia oriri; præterquàm in priuationibus quibusdam, quæ priuationes nihil sunt. Sed inferius in hoc tertio libro idem susius ostensuri sumus; ubi non tam ineuitabili necessitate, quàm, quod implicat, euitabili temeritate, & cœco casu; ad eorum opinionem, qui prima principia materiata esse dixerunt euenire ea, quæ eueniunt cuncta, uberius ostendemus. Sed de uno eorum in quo omnes conuenere, qui non absurdè admodum de Fato disseruerunt hactenus. Alterum est, quod ea, quæ Fato eueniunt, ineuitabili necessitate eueniant. ut, quod in fatis sit, euitare possimus nihil. in his inquā duobus, præter Aristotelem, & eius sectatores (quod inferius suo loco susius declarabitur) omnes fati assertores conuenerunt. Aristoteles nanque & Peripatetici, & si multa eorum, quæ Fato eueniunt, ineuitabili necessitate euenire dixerunt; longè plura tamen & Fato, & euitabiliter euenire rectissimè putauerunt. sed hucusque Fati assertores conuenere. Dissenserunt uerò, quia eorum quidam, ut principio libri quinti de Ciuitate Dei notauit Augustinus; & in libro de Fato, ad calcem capitis secundi Plotinus, à sideribus, corporibusq; cœlestibus Deum, & diuinam uoluntatem alienarunt; putaruntque (quicquid interea de Deo sit) uirtutem tantùm, & actionem huiusce modi corporum, quocunque modo ad nos illa delaberetur, illud esse, quod Fatum iure uocitatur; quòd hæc ipsa regeret, urgeret, & cogeret uniuersa; à qua ineuitabili necessitate euenirent cuncta, quæ eueniunt. Alii uerò fatalem uim, etsi à motu cœlestiū corporum, & stellarum configuratione quadā, & habitudine ortū illā ducere, & inde ad hæc subcœlestia iugiter delabi fateantur; à Deo tamen aliquo modo, atque à Deorum uoluntate, & decreto pendere, paulò rectius, ac moderari, existimauerunt. Non enim cœlestium corporum uirtutem tantùm, sed Deum etiam, diuinamque uoluntatem, intra Fati rationem constituerunt; & Deum, non autem cœlestia corpora, primam rerum cunctarum causam rectius asseruerunt. Verùm hæc opinio subdiuiditur. Quidam nempe intra Fati rationem, præter Deum, & astra, siue cœlestia corpora posuerunt

A fuerunt nihil; alii uerò intermedias etiam causas, quæ inter rei euentum, & primam, supremamq; causam, quæcunque illa sit comprænhenduntur, intra fati diffinitionem concluserunt. Priores quidem illi, in duas partes, iuerunt. Quidam Fatum permutabile, quidam uerò (ut paulò inferius declarabitur) impermutabile asseruerunt. Posteriores autem, & qui non Deum solùm, & astra; sed causas etiam intermedias, idest causas, quæ inter primam, supremamq; causam, & rei euentum, concurrunt, intra fati rationem posuerunt; sunt etiam, meo iudicio, bipartiti. Quidam enim omnes secundas; & interpositas causas; quidam uerò non omnes, sed causas tantùm naturales, & naturaliter agentes, intra fati rationem, admiserunt. Sed rursum, priores illi, qui intercidentes causas omnes intra Fatum constituerunt; in duas partes secari possunt; quatenus eorum aliqui, Deum, idest primam, supremamq; causam liberè, sed necessario (non enim libertati necessitas omnis aduersatur) aliqui uerò liberè, & contingenter mouere, & efficere, quæ efficit, asseruerunt. Et utrique fatum duplex esse tradiderunt; partiale, & uniuersale. partiale erit certa, uerbi causa, cœli reuolutio, uel certus causarum ordo, unde certus euentus emanare dicatur. Vniuersale uerò Fatum, erit tota cœlestiũ corporum, & cæterarum mobilium omnium causarum explicatio, quæ
B dam, & series, siue animales causa sint, siue corporeæ, siue superiores, siue inferiores. unde omnes quotquot in Orbe uniuerso fiunt; ducantur euentus. Illi qui primam causam liberè, sed necessariò agere dixerunt; & præterea omnes, & singulas intermedias causas intra Fatum posuerunt; & eas necessitate quadam mutuò connexas, & complicatas asseruerunt; euadere nequeunt; quin omnia ineuitabili necessitate ita eueniãt; ut possibilis, & contingentis, quod uerè & propriè possibile, & contingens dicitur, naturam de medio statim tolli, sit prorsus necessarium. Et quemadmodum isti in omnibus infallibilem necessitatem asserunt (quoniam causa prima ex necessitate operatur, quæ operatur; à qua certus etiam causarum ordo ad unumquenque effectum usque, connexionis necessitate progreditur) ita contrà, illi, qui Deum liberè, & contingenter efficere existimant; necessitatem omnem simplicis, & absolutæ ineuitabilitatis auferunt, & contingentiam in rebus omnibus; aut si in aliquibus, necessitatem admittunt, eam non penitus ineuitabilem, statuunt; fatum tollunt, quod nihilominus in cunctis rebus (mirabile dictu) charissimè complectuntur. Hoc autem, ad quem modum, ueritatem habere queat; suo loco quàm clarissimè declarabimus. Sed de diuisione opinionum de Fato, hactenus. sequitur ut de eiusdem definitione dicamus.

Quid fatum sit, ad Mathematicorum opinionem. Cap. III.

C POSTQVAM de Fato iam, per diuisionem, opiniones multas & fortè omnes collegimus; sequitur, ut quid fatum esse existimet unaquæque, uideamus. Sed in primis scitu dignum est; quòd in occultarum causarum inuestigatione, suborta est, inter philosophos, opinio Fati. Et quoniam cùm causa occulta est, Deo, & superioribus causis, quæ in effectum quemlibet influere dicuntur, effectus ascribitur; ideo communi quadam notione, ita à quibusdam fatum definitum est. Fatum est necessitas quædam desuper rebus illata. cum dicitur [quædam] modus necessitatis significatur, quoniam non est quæcunque necessitas; sed necessitas ineuitabilitatis. Cum dicitur [desuper] cœlestia corpora, aut etiam superiores causæ designantur. Sed distinctius, ac (propè dixerim) particularius, ab uno uel altero modo de eodem opinantibus, de quibus modis, superiori capite, diffusè satis dictum est, diuersimodè definitur. Illi namque, qui uel astra solùm, & corpora cœlestia, (ut faciunt Mathematici) uel ad summum, cum astris, Deum intra fati definitionem admittunt; illumq; (quicquid agat) quamuis liberè; ex ne-
D cessitate tamen agere existimant; hoc modo fatum definire uidentur. Fatum est, quod suus cuique astrorum conspectus necessitate decernit. Vel fatum est dispositio ex actione corporum cœlestium, in rebus inferioribus immobiliter derelicta. Vel fatum est uis cœlestis, qua eueniunt, quæcunque eueniunt. In idem autem incidit postrema hæc definitio cum superioribus. Dicitur primò [uis] cœlestis quoniam est uirtus motus, luminis, configurationis, habitudinisq; cœlestium corporum, & siderum; est præterea occultæ cuiusdam cœlestis proprietatis uis quædam, & energia. Dicitur secundò [qua eueniunt, quæcunque eueniunt] intelligas tu ineuitabili necessitate, communis nanque opinio est; quæ uulgo Mathematicis ascribitur; cuncta, à nescio qua uirtute cœlesti, ineuitabili necessitate, euenire. Ita ut homini, equo, abiecti, lapidi, & aliis quibuscunque rebus, quæcunque contingunt (quòd ex huiusmodi siderum) corporumq; cœlestiũ uirtute, & influxu, eueniant) necessitate infallibili contingant, eueniantque. Hanc opinionem, atque hanc fati descriptionem Plotinus Platonicorum maximus, libro de Fato cap. 11, ubi opiniones quatuor de Fato retulit, ita ex interprete posuit.
» Alii totius Mundi circuitum om-
» nia complectentem, motuq; singula facientem; atque habitibus, configurationibusq; stellarum

tam

tam errantium, quàm non errantium mutuis peragentem; fatum iudicant. Et prædictionibus E
per cœlestia factis freti, singula inde fieri arbitrantur. Hæc ille. Manilius uerò libro quarto Astrologiῶν sic inquit. »

» *Fata regunt Orbem; certa stant omnia lege;*
» *Longaq; per certos signantur tempora cursus.*
» *Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet.*

Et Seneca in Tragœdiis.

» *Primusq; dies dedit extremum.*

Et libro sexto Iliad. Homer.

» *Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν.*

Quem uersum ita nonnulli uerterunt.

» *At fatum effugit nemo (mihi crede) uirorum.*

Et Menander.

» *Imminet unicuique quod debet pati.*

HAEC est opinio; quam Mathematicis communiter ascribi diximus; sidera ipsa, & ipsa cœlestia corpora, quæ natura tantùm, non etiam uoluntate aliqua agere norunt, Deos esse existimantibus; quibus nulla superior instat uirtus, à qua uel corpora ipsa, uel ipsorum corporum uirtutes, & influxus dependeant, & moderentur. Quæ opinio, quoniam nil nisi gentilitium sapit; gentilibus propterea promiscuè ab Augustino, à Gregorio, & ab omnibus denique catholicis expositoribus solet ascribi. Sunt nihilominus Mathematicorum quidam, & illi egregii; quibus cœlestia corpora disponere tantùm, & inclinare; non autem urgere, & cogere placuit. Iuxta quorum opinionem, B. Thom. lib. sexto Metaphysicæ, circa finem, Fatum esse, dicebat rebus inferioribus inhærentem dispositionem, ex actione corporis cœlestis. Ab hac, quam fusè satis recitauimus Mathematicorum opinione, non multum absunt philosophi quidam theologizantes Aegyptii; qui sicut libello de Fato Gregorius Nyssenus & libro de Natura hominis, ca. XXXV, Nemesius scriptum reliquerunt; fatum quidem in astris constituerunt; idemq; ex sideribus, ad nos deriuare, emanareque sunt opinati; sed precibus uel ad Deum, uel ad alia quædam astra effusis, permutari, ab iraque, & indignatione auerti posse crediderunt. Esse enim quosdam astrorum cultus, & obseruationes, mitigantes, & irata pacantes fatalia astra; & excellentes insuper alias quasdam potentias; quæ ipsa uertere, & propitia reddere possint; autumarunt. De iis quidem, non autem de Stoicis, intelligendum est opinor, quod lib. secundo Physicorum, cap. XIX, secundi tractatus, Albertus cognomento Magnus, uel potius Alemannus Stoicis deceptus ascripsit. Et inter alia, illud quod ait; Arcalus & Cerina patres, in timore malorum fatorum, capite agnæ albæ, & immaculatæ, Iouem placari, præceperunt; quia caput admonet sapientiæ, & agna mansuetudinis. sexus nempe fœmineus de facili à proposito dimouetur. Albedo autem meliorem fortunæ partem significabat. Hactenus ille. Hi nanque illi sunt, quos permutabile fatum asserere superius dicebamus. Sed notandum hoc loco est, quòd & si uerbis dissentire uiderentur; re tamen cum Mathematicis illis hi conueniunt; qui ineuitabilem in cunctis rebus necessitatem affirmant. Quoniam & si fatum auerti posse dicunt, & permutari; Fato nihilominus superiore auerti posse, crediderunt. ut in fatum omnino, idest in uim quandam cœlestem, & siderum cogentem influxum, & in ineuitabilem rei euentum incidere tandem, necessarium sit. Sed de Fato quid sit, ad Mathematicorum opinionem, dicta in præsentia sufficiant.

Quid item fatum sit ad Platonis, & Stoicorum opinionem. CAP. IIII.

SEQVITVR, ut, ad eorum opinionem, qui Deum, & astra, & secundas, intermediasq; causas omnes, intrà Fati rationem posuerunt; quid fatum sit, uideamus. H Hi nempe sunt Stoici, & Academici. (Academicos nunc eos appello, qui Platonis sunt philosophiam sequuti) qui quidem Academici, meo iudicio, in eandem sententiam ueniunt cum Stoicis; differunt uerò in uerbis. quoniam Deorum minorum, uel angelorum, & dæmonum, aut nulla apud Stoicos, aut rara est mentio. Etenim Seneca, cum esset Stoicus, dæmones negauit; contrà apud Academicos frequens; ut qui his ducibus, & auctoribus, multa fieri eorum, quæ fiunt, arbitrantur. At quoniam Dii isti, quicunque sint; & dæmones, & angeli (si eos ponimus) intermediæ causæ sunt; ideo re conuenire cum Stoicis, Academicos asseruimus. Igitur tam isti, quàm illi, Deum cuncta, præsentia, præterita, & futura, suo modo, idest modo præstantissimo (de quo plura in sequentibus opportunius dicemus) cognoscere, rebusq; omnibus liberè etiam prouidere, dixerunt. liberè inquam, non ita, ut ad hanc, uel ad illam contradictionis partem rem; sine rei euentum, pro libito, hoc est, ut facit homo, qui mutabilis, modò sic, modò aliter de re eadem

delibetat

A deliberat, ualeat mouere, uel etiam inclinare; quòd cum necessitate quadam, suæ naturæ congrua (est enim, ut dicebat Orpheus, insuperabilis necessitas Deus) & secundarum simul omnium causarum æterno ordini, perpetuæq́;, ac præordinatæ earundem complicationi conueniente; ad alteram tantùm contradictionis partem determinata sit hæc libertas, & prouidentia diuina. ita ut effectus nec possit non euenire, nec aliter possit euenire, quàm eueniat; nec secus eum Deus producere, quàm producat, aut aliter de eo decernere, quàm decernat. sed liberè, idest non coactè (necessitati nanque nulla præesse potest necessitas) sed uoluntariè, & ex sui ipsius uoluntatis ratione. Hoc est, dicebat Bœthius, ex ratione in summo rerum omnium principe constituta. Hanc rationem rerum cunctarum euentus, & euentuum ordo, explicare dicitur. quem quidem rerum ordinem, sicut liberè, ita necessariò Deus prædestinat, ac præordinat; eundemq́; certis mediis causis, causarumque colligationibus, & liberè, & necessariò in lucem deducit. Et hæc opinio, etiam si uariæ, in materia de Fato, sint, apud scriptores, de Stoicorum, & Platonis opinione, sententiæ; Stoicorum mihi opinio, & Academicorum uidetur; perspicuè, & clarè

B (ut fieri potuit) à nobis ex posita. Quamobrem hanc, quam recitauimus, opinionem, in ultimo de Legibus, Platoni utcunque ascripsisse uidetur Ficinus; cùm Fatum de Platonis sententia, immobilem quandam rerum mobilium dispositionem, in anima mundi, statuerit. quæ quidem mundi anima, & liberè, & ex necessitate agit ea cuncta, quæ agit; cuius instrumentum (ut Plotinus, Proculus, & Auicenna disputant) est cœlestis natura, & cœlestis motus; materia uerò, atque subiectum, in quo eius uis, mediante instrumento, recipiatur, hæc moles est elementorum; & ea insuper omnia, quæ ex elementis, & elementorum qualitatibus, cõponuntur. In eo nanque quod ait [immobilem rerum mobilium dispositionem] causas primas, secundas, tertias, & omnes denique, quæ ad rerum mobilium, id est rerum generatione, alterationeq́;, uel alia quacunque permutatione transmutabilium existentiam, uel mutabilitatem faciunt; intra Fatum conclusit. Quin & modum agendi primæ causæ liberum, & necessarium tetigit; liberum, cùm [dispositionem] dixit, necessarium cùm [immobilem] per quod etiam uerbum, rei euentus ineuitabilitas subindicari potuit. Diximus, subiectum fati; & illud, quod à fato pati dicitur, esse naturam corpoream; quòd in uim intellectinam, & in ipsam rationalem animam fatum nihil agere, per hæc instrumenta, rectè putauerit Plato. quamuis in eam ex Platonis, & Platonicorum multorum sententia (ut principio tractatus nostri de Libero hominis arbitrio dictum fuit)

C fatum, hoc est Deorum decretum; quod alio nomine prouidentia dicitur; tum per se, quòd uirtute infinita (quæ omnium actiones attingit) Deus polleat, tum per quorundam minorum Deorum, & per dæmonum quorundam ministeria (quod fusius postea declarabitur) agere uideatur.

Ad ampliorem intelligentiam opinionis Platonis de Fato, nonnulla ex Platonicis annotantur. CAP. V.

ERVM ENIMVERO ut Platonis, de Fato, opinio melius à nobis percipi possit; non erit ab re fortasse, ex Platonicis, nonnulla hinc inde collecta referre. In primis autem ex libro decimotertio de Animorum immortalitate Ficini, nonnulla hoc loco producemus. Inquit igitur ille; tres esse rerum ordines; qui ad humanam animam pertinere uidentur. Prouidentiam, Fatum, Naturam. Prouidentia est series mentium; Fatum series animarum; Natura series corporum, mens supra animam, corpus infra, anima in medio utrinque. Mentium plures sunt gradus. quædam à corpore solutæ penitus; quædam animarum cœ

D lestium corporum; quædam dæmonum; quædam humanarum animarum sunt. Deus mens est: quæ est caput mentium omnium. Deus autem, & mens suprema, radium suum rerum omnium creandarum rationibus præditum, per angelos omnes, demittens gradatim, format omnes; ita ut in mentes etiam humanarum animarum, quasi in quosdam infimos angelos, radium eundem traducat; iisdem præditum rationibus. Qui quidem radius, lex diuina mentibus inscripta, dicitur. Et hæc mentium dispositio, prouidentia nuncupatur. Verùm enimuero animæ rationales non modo uim illam habent intelligendi; per quam angelicæ sunt, & in ordine prouidentiæ numerantur; sed uim etiam regendi, & uiuificandi corpora sua; alendi corpus in corpore; sentiendiq́ue corporea per corpus. Hanc uim idolum, id est simulachrum rationalis animæ, Platonici nuncupauerunt. In hoc idolo sunt semina motionum, & qualitatum omnium, quæ in corpore explicantur ab anima. Caput omnium idolorum, est idolum animæ mundi. Huic connectuntur idola duodecim animarum, duodecim sphæras agitantium. Hæ autem sphæræ duodecim sunt; Terræ sphæra, Aquæ, Aeris, Ignis, Lunæ, Mercurii, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, & Firmamenti. Quoniam uerò in qualibet sphæra plures sunt animæ; harum omnium idola ad unum idolum uniuscommunisque animæ contendunt, & religantur; quæ totam illam sphæ-

F ram

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ram temperat; eidemque præsidet. Vnde fit, ut omnia animarum rationalium idola, mutua quadam conspiratione, ex uno pendeant idolo summo: ita ut nutus quilibet primi idoli, in media; & mediorum in infima transeant; & semina rerum omnium corporalium à primis idolis; idolis sequentibus inserantur. Hæc conspiratio idolorum, & seminum traductio, Fatum esse, ad Platonis decreta, arbitratus loco citato, est Ficinus. Tertius ordo natura dicitur. Natura autem est certa quædam complexio in corpore, & affectio quædam; quam efficax, atque uitalis uiuifica uirtus animæ suo corpori tribuit. Hanc autem experiri facilius est, quàm describere. Volunt Platonici, quòd sit uestigium quoddam, & ueluti umbra corporis; quæ fit cum diuisione corporis diuisibilis. Et hæc affectio statim iuest animæ; & per animam corpori tribuitur; cum tenue corpusculum, à Diis minoribus, & secundis, id est à sphærarum duodecim mentibus, ex simplicissimis elementis compactum, & fabricatum (de quo aliàs opportunius dicendum est) anima ipsa ingressa fuerit. His igitur ita breuibus explicatis, dicunt Platonici, quòd anima per mentem est supra Fatum; in solo prouidentiæ ordine constituta; per idolum est in Fato, non autem sub Fato; per naturam uerò, siue per corpus, est sub Fato. Cum enim corpusculum istud, quod nonnulli Platonici secundum animæ uehiculum nuncuparunt; ingressa fuerit, anima; Fati legibus statim subiicitur, & astringitur. Hæc uolui paulò altius quidem, sed, quàm fieri potuit breuioribus, ac facilioribus, repetere: quò Platonicorum & de Fato, & de prouidentia, de qua libro sequenti disputaturi sumus, modo aliquo opinionem perciperemus, intelligeremusque facilius nonnulla, tum principio libri de Libero hominis arbitrio, ex Platonicis, à nobis posita, tum hoc tertio libro, & sequenti ponenda. Sed de his hactenus. redeo unde discesserat oratio. F

Quidquid igitur Fatum sit; ad opinionem Platonis, & Stoicorum; ad nos per seriem intermediarum causarum (quæcunque intermediæ istæ causæ fuerint) delabitur, à prima, & suprema causa. Nam, ut ex paulò ante dictis, facillimè intelligi potest; à Deo est ordo mentium; sub quo est ordo idolorum, & animarum, quod Fatum dicitur; sub hoc autem, & sub Fato ipso est ordo corporum; qui ordo, ut diximus, natura appellatur. ut hæc omnia, ita disposita, intermediarum causarum seriem, meritò appellare possimus. Demandatur nanque uis ista fatalis, non solùm secundum Chrysippum, & Stoicorum disciplinam; sed & Platonis, & Academicorum; à prima causa, ad postremum effectum, & rei euentum usque; per successiuum quendam, & perpetuum ordinem, atque mutuam quandam conspirationem, continuatamque quandam seriem, & certam complicationem causarum; in qua causarum serie, & complicatione, Deos secundos, & minores, siue mentes, & idola, & dæmones, tanquàm primi Dei ministros, & corpora cœlestia, tanquam diuinæ administrationis instrumenta; & reliqua ordine quodam sub cœlestia corpora, uti intermedias causas constituere (ut ex Apuleio in dogmate Platonis liquet) connumerareq; Platonicè possumus; quomodocunque hanc causarum seriem, siue mentium, idolorum, & naturæ conspirationem, siue mediarum causarum nexum, & complicationem, appellare libeat. Minores Dii, siue, mauis dicere, dæmones, ut refert Iamblichus, singuli cuiusq; uitæ accommodantur; tanquam fati executores. Sic enim cap. XLII, libri de Mysteriis scriptum ille, ex interprete, reliquit. Sors alicuius propria tribuitur animæ, dum descendit ex toto mundi corpore; & uita, prout nunc se habet ad illam; & illa Sors certo dæmone ducitur, & impletur. Hæc ille. Quamobrem Nemesii nobis de Platone censura, quam libro de Hominis natura, capite XXXVII, expressit, non arridet. inquit enim, quòd Fatum non ab æternitate Plato deduxit, suppletu, ut fecerunt Stoici; sed ab his, quæ in manu nostra sunt. Quæ uerba ut intelligamus, repetenda sunt breuibus ex libro de Libero hominis arbitrio non nulla. Diximus enim eo in loco: quòd aliquæ sunt suppositiones, ut bellum gerere, uel nauigare: aliqua uerò ex suppositionibus, ut prosperè nauigare; uel fœliciter bellum gerere. Illa, inquit ex Platone Nemesius, in nobis sunt; ista uerò in fatis. Sed mihi magis dicendum uidetur secundum Platonem, hæc, & illa in fatis esse; modò fatum paulò fusius sumamus; ut prouidentiam, & Deorum decreta, & leges diuinas includit; & ab immutabili lege diuina, omnia dependere, & per Deos, ac dæmones, & ut uno uerbo dicamus, per intermedias causas cuncta ex Deorum decretis in lucem perduci. Sed de his in sequentibus uberius.

(Margin letters: G beside "tanquam diuinæ administrationis instrumenta…"; H beside "in fatis. Sed mihi magis dicendum…")

Ex Stoicis, & Academicis, Fatum diffinitur, & multis modis, hoc est, pro serie causarum, pro ratione huius seriei, pro præscientia diuina, & aliis modis Fatum sumi posse, declaratur. CAP. VI.

His

A
IS igitur ita breuissimè prælibatis, ad quem modum & Stoici, & Platonici Fa
tum diffiniant, uideamus. Stoici, & aliorum plurimi, de Stoicorum sententia,
Fatum, quod illi ἀπὸ τοῦ εἱρμοῦ (ut inquiunt Plutarchus, & Aphrodis. Alex.) idest
à serie, & nexione causarum εἱμαρμένην, idest eimarmenem uocitant; ita diffi-
niunt. Fatum est series, atque ordo causarum, à prima ad ultimam necessaria
connexione procedens. Dicitur primò [series siue ordo causarum] quoniam
ineuitabili necessitate prima causa secundam mouet, si in rei natura est; si non
est, illam generat prius, deinde mouet; secunda similiter tertiam, tertia quartam; & ita dein-
ceps. Et hoc in causis cuiuscunque euentus existimandum est. dicitur secundò. [à prima ad ul-
timam] à prima, quæ, ut dictum est, liberè, sed necessariò operatur; quicquid operatur; & ne-
cessariò mouet, quicquid mouet. ad ultimam usque siue proximam; à qua rei euentus, imme-
diatè producitur. Dicitur Tertiò, [necessaria connexione procedens] propter causam, quam di
ximus; quoniam prima secundam generat, si in rerum natura non sit, & genitam mouet; secun
B da tertiam; & ita successiuè ad rei euentum usque. Non enim illa, quæ futura, & euentura sunt,
subitò existunt; sed quasi ad modum rudentis, à causa in causam explicantur. Cum autem effe-
ctus quilibet, ex certa quadam (quæcunque sit illa) serie, & connexione causarum, ita efficiatur,
ut uel ab alia effici, uel ab ista non effici, non posse crediderint Stoici; colligebat primo libro cap.
IIII, Quæst. naturalium Alexander, fieri ita ad Stoicorum disciplinam omnia ex necessitate; ut
possibilis, & contingentis rei natura penitus euerteretur. Stoicorum hoc placitum Cicero. li-
bro de Diuinatione, quantum potuit, φυσικώτερον, idest rei naturæ accommodatius, exposuit, in-
» quiens. quòd ideo est fatum, iste nexus causarum perpetuus; quoniam causam causa ex se gi-
» gnit; Intelligas tu (ut paulò ante in diffinitionis expositione dicebamus) quòd præcedēs causa se
quentem causam, & sibi proximam generet; si non existat, atque genitam moueat; & hæc aliam
immediatè sequentem; atque ita perpetuo quodam tenore procedatur. Et subdit ibidem, se, &
» Stoicorum placitum, de fato, magis declarans Cicero. Ea autem est, ex omni æternitate, fluens
» ueritas sempiterna. Ex quo intelligitur; ut Fatum sit; non id, quod superstitiosè; sed id, quod
» Physicè dicitur causa æterna rerum; cur & ea, quæ præterierunt, facta sunt; &, quæ instant, fiant;
» & quæ sequuntur, futura sunt. Hactenus Cicero. sed hoc loco omittendum non est; quòd non ex
C serie ipsarum causarum tantùm, sed ex ratione etiam, siue præuidentia ipsius seriei, & ex præcogni
tione rerum, quam in Deo esse crediderunt, & Stoici, & Academici, fati sæpe rationem desumpse
re: nec immeritò. Profectò si tanti quispiam, tamq; perspicacis ingenii esset; ut præteritarum,
præsentium, & futurarum causarum omnium animo colligationem, qualis qualis illa sit, atque
complicationem perspicere posset; adde & tantæ præterea uirtutis, ac potestatis; ut suo nutu,
ordinem causæ ipsæ reciperent, & regerentur uniuersæ; ita ut cæteræ quæcunque agentes causæ;
ad eius nutum actiones suas collimarent; quocunque modo seu per naturam, seu per uolunta-
tem ageret; siue liberè & contingenter; siue liberè & necessariò; hic rerum quarumuis euentus
omnes Physicè, & non superstitiosè longissimis ante temporibus calleret, & prospiceret; nihilq;
eum falleret; sed omnia certé, quamuis futuris (ut dictum est) longissimis temporibus, euentu-
ra, naturali quodam ordine, præuideret; ac firmissime præcognosceret; hicque meritò, atque
eius uoluntas, & ratio, & præscientia, & ordinatio, fatum, & ineuitabilis, insuperabilisque neces
sitas, atque inuincibilis potestas nuncupari posset; & suprema rerum cunctarum prouidentia.
Verùm cum nemo hominum, sed Deus solus (si tamen ista intelligere illum fateamur, quod fa-
ciunt Stoici, & Academici) huiusmodi causarum ordinem, (quem cum Homero libro octauo
Iliadis, Iouis cathenam, uel cum Platone decimo de Repub. fatalem fusum dicere possumus) &
D istam causarum colligationem intelligere posit: naturam quidem, sed in primis Deum, qui illum
nexum & nouit, & operatur (propter quam causam Deum ipsum ἀνάγκην, teste Arist. libro de
Mundo ad Alex. nonnulli, & potissimum Stoici, & ante Stoicos Orpheus appellauerunt; Cice-
ro autem causam æternam rerum nuncupauit) ipsamq; diuinam uoluntatem, uel etiam præco-
gnitionem diuinam, & præordinationem, plurimi non solùm ex Stoicis, sed ex Academicis etiã,
& fatum, & prouidentiam uocitauerunt; quamuis diuersa, eorum quidam, ratione; à qua om-
nia, quæcunque eueniunt, ineuitabili necessitate euenire putauerunt. Hinc Virg. libro septimo
Aeneidos, de Rege Latino inquit.

» *Filius huic fato Diuum, prolesq; uirilis* *Nulla fuit.*

Vbi per Fatum, idem quod Deorum uoluntatem significauit. Simili modo ubi in eodem
libro ait,

» *Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris* *Fata Phrigum.*

Homerus eo modo, ni fallor, Fatum sumpsit cum & Vlyssem lib. quinto Odysseæ, & Hecto-
rem lib. uigesimoprimo Iliadis, in naufragii periculo exclamantes inducit.

» Νῦν δέ με λευγαλέῳ θανάτῳ εἵμαρτο ἁλῶναι. hoc est,

» *Nunc autem me ingloria morte fato sancitum est perire.* E

QVAMOBREM lib. quarto cap. XVII, de Platonica Theologia dicebat Proculus; ineuitabilis numinis statuto obedire omnia; & cunctas Deorum distributiones, & mensuras quasque, ac conseruationes, propter illud esse, subdebatque, quòd ex Orphæi sententia, opifex uniuersa custodit; & æreos baculos sumens tympano tantopere personat; quod Deos omnes ad se conuertit. Hæc Proculus. Si nanque Deos cæteros ad se supremus Deus conuertit, (ii autem rebus omnibus præsunt) & (ut libro sequenti ex Platone uberius declarabitur) uelnti ex puppi, etiam hominem ipsum regunt; & cunctos hominis actus dirigunt: immo agentium omnium operationes uniuersas; non est dubium, quin uniuersa necessitate ineuitabili secundum hanc opinionem eueniant. Vnde Zoroastes Deorum uoluntatem, necessitatem appellat, cùm de cœlo inquit. ἀιδίῳ βουλῇ φέρεται ἀεὶ τρέχει ἔργῳ ἀνάγκης. idest, sempiterna uoluntate fertur, semper, necessitatis opera currit. Et Orpheus (cuius auctoritatem magni Plato, & Platonici faciunt, inquit, Δεινὴ γὰρ ἀνάγκη πάντα κρατεῖ. Idest, fortis necessitas, omnibus dominatur. Rebus, inquit, omnibus dominatur inuincibilis necessitas; per quam inuincibilem necessitatem, non nisi Deum, & Deorum uoluntatem, atque decretum intelligere potuit; qui immobilis manens cuncta mouet. Quum igitur in sui ratione, ac præordinatione, & præcognitione, ut in primo libro argumentatum prius fuerat, falli non possit Deus; item quum Dii cæteri primò (quod etiam ex Orpheo Plato confirmauit) & summo Deo ad nutum obediant omnes; quum rursus omnibus cuiuscunque effectus collectis insimul causis, effectum non euenire sit impossibile; euenire autem necessarium; quarum omnium causarum nexum, & colligantiam, ut summus Deus solus æternis ante sæculis nouit; ita statuit, & ut ille statuit, ita cæteri minores Dii, & eorum pedissequi dæmones, & ipsa natura subinde operantur; nec cessant ab opere, & causarum complicatione, donec ad effectus generationem, pro summi Dei uoluntate, & decreto, peruentum fuerit; sequitur, ut siue diuinam uoluntatem, & rationem (ut facit Virgilius libro septimo Aeneidos, & alii Poetæ alibi, ut paulò ante dicebamus) siue præcognitionem illam ordinis causarum in intellectu diuino; siue illam ipsam præordinationem, & decretum; siue ipsam etiam extra diuinam mentem causarum seriem, & nexum, ex Deorum uoluntate liberè, sed necessariò, per cœlestium corporum motum, qui in orbe fit, & per inferiorum Deorum, & dæmonum administrationem; & insuper per naturam ipsam; siue per istarum sublunarium causarum mutuam consequutionem, & operationem, uel per aliũ quemcunque modum, perpetuo quodam tenore, & ordine, procedentem, Fatum appellaueris (quod ad nostram disputationem attinet) nihil refert. quod ex uno uel altero dicendi modo, idem ad Stoicorum, & Academicorum disciplinam sequatur. omnia uidelicet (etiam si hominis uoluntatem liberam statuant) ex infallibili, & ineuitabili necessitate euenire.

Ex Stoicorum monumentis, plures Fati definitiones ponuntur. CAP. VII.

SVPERIVS capite quarto, eam fati definitionem posuimus, quæ & Stoicorum & Academicorum placitum magis, & simplicius, & exactius explicare nobis uidebatur, nunc alias intellectu obscuriores, & explicatu difficiliores, ex Stoicis collectas afferemus; quarum aliquæ seriem causarum tantùm, aliæ seriei diuinam præcognitionem, aliæ utranque, aliæ prouidentiam, aliæ aliud explicare uidebuntur. Ex quibus nihilominus tamen omnibus, idem indicatur, hoc est ineuitabilem rerum euentum, quod quisque facillimè intelligere poterit. Hesiodus, à præcognitione diuina, fati rationem sumpsit; cùm fatum Διὸς νοῦν, idest Iouis mentem appellauit. Chrysippus, apud Gellium, fatum esse dixit, naturalem compositionem rerum omnium, ab æternitate aliarum ex aliis nascentium, immutabili ordine complicatarum. In qua definitione, non illam ordinis causarum in Deo præordinationem, atque rationem, & præcognitionem; sed ipsam causarum seriem in re, & natura existentem per quarundam, antegressarum scilicet causarum effectionem, & in primis per cœlestium corporum multiplex ministerium, ab æterno, in lucem, nexu, ac successione perpetua prodeuntem; quibus res, & rerum causæ immutabili ordine mutuo complicatæ, & connexæ sunt; unde res ineuitabili necessitate euenire dicuntur; fatum appellasse uidetur. Plutarchus libro primo de Placitis, quem secutus est Pontanus, libro priore de Fortuna; fatum ex Chrysippo, uim esse putauit spiritualem, quadam ratione uniuersi constitutricem; seriemque quandam causarum rerum omnium gubernatricem; à qua cuncta causam ducerent. Ex quibus uerbis, & causarum seriem, & (ni fallor) diuinam simul rationem, & præcognitionem, ac prouidentiam, quam appellauit uim spiritualem (nisi forte ignem, caloremque quendam, quem Stoici, ut libro quarto de Lingua latina Varro affirmauit, uiuificare omnia putauerunt, per uim spiritualem intelligere uelimus) intra fati rationem admisisse uidetur. Aliquando fatum, idem Chrysippus dixit esse mundi rationem, & legem eorum, quæ in mundo prouidentia constituuntur, quibus diuinam tantùm uel rationem,

A uel præcognitionem, siue præordinationem, & prouidentiam, & tandem Deum ipsum, fatum esse existimauit; à qua nihilominus ratione, & præcognitione, causarum colligationem pendere est arbitratus. Zeno Citiæus Stoicorum facilè princeps, fatum, ut quidam retulerunt, diffiniebat, potestatem esse materiæ motricem. In qua diffinitione & corpora cœlestia, & seriem illam causarum, & naturam, & diuinam præcognitionem, & potestatem, & prouidentiam, siue Deũ ipsum (quanquam satis occultè omnia) posuisse uidetur; quod sequenti libro, ubi à nobis ista definitio copiosè satis exponetur, commodius explicabitur. Quamuis enim à Deo tantùm prima materia, quæ formarum istarum omnium receptaculum esse dicitur, pro ratione moueatur, (à nullo enim, præterquàm à Deo, iuxta Stoicorum, & Academicorum doctrinam, ut libro sequenti declarabimus, materia prima moueri potest) ab eo tamen, & ab agentibus cæteris naturalibus, ut puta à cœlestibus corporibus, & aliis intermediis causis materia, quæ sit aliqua qualitate affecta, moueri, & transmutari potest. Vnde fit, ut non Deum tantùm, sed causas etiã omnes, & causarum connexionem intra fati diffinitionem Zeno posuerit; cùm, fatum, dixerit, potestatem esse materiæ motricem. Heraclitus substantiam fati (inquit Plutarchus) mentem esse ait; per uniuersæ essentiam naturæ pertinentem; eam autem esse æthereum corpus, semen pro

B creationis uniuersi. Quam diffinitionem diligens interpres ab illa Zenonis nihil, uel parum admodum distare cognoscit. Cum ait [fatum esse mentem] Deum, diuinamque prouidentiam, & rationem, in fati definitione constituit; quod indicant maximè uerba illa [per uniuersæ naturæ essentiam pertinentem] essentiam autem cuiusque in igne, hoc est in calido, ut paulò ante dicebamus, consistere Stoici sunt arbitrati. Idcirco subditur [eam autem esse æthereum corpus]. quamuis æthereum ab Arist. lib. tertio de cœlo, parte xxxv, dictum sit ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν, hoc est à perpetuo motu. Stoici tamen, & Anaxagoras à uerbo αἴθειν, deduxere, quod ardere significat; unde solein μυδρὸν, id est candentem. ferrum uocitabant. hunc autem ignem, & hoc æthereum corpus, est illud, quod appellant [semen procreationis uniuersi] Hanc opinionem libro sexto Aeneidos tetigisse uidetur Virgilius, cum diceret,

» *Principio cœlum, & terras, camposq; liquentes,*
» *Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra* *Spiritus intus alit.*

Et aliquot interpositis.

» *Igneus est illis uigor, & cœlestis origo* *Seminibus.*

C Alexander Aphrodisieus principio libri de Fato, ad Stoicorum opinionem, fatum ita simplicissi- » mè diffiniuit. Fatum est impermutabilis, siue ineuitabilis causa, per quam fiunt ea, quæ fiunt; & » eo modo quo fiunt. Sed de diffinitione fati ex Stoicorum monumentis, hactenus.

Ex Platonicis plures Fati diffinitiones ponuntur, & nonnulla ex eisdem de Parcis recitantur. Cap. VIII.

VIDIMVS præcedenti capite plures ex Stoicorum placitis Fati diffinitiones superest, ut ad quem modum illud Platonici definiant, uideamus. Sed prius ex Hermete Ter maximo, quoniam maximus rex, maximus sacerdos, & maximus Philosophus fuit; illud diffiniemus, quòd ab eo Plato, & Platonici doctrinæ, ac Philosophiæ plurimum, atque Theologiæ hauserint. fatum igitur in libro cui titulus Asclepius, ita Hermes descripsit. fatum est complexio causarum singulis temporaliter distribuens; quæ sacramento Deorum cœlestium sunt præordinata. per Deos cœlestes, exponit D. Thom. suo libello de Fato, stellas, & earum motores; quæ sitibus, spatiis, imaginibus, proportionibus, coniunctionibus, angulis, radiorum intersectionibus, & aliis rationibus, in hæc agant inferiora. Iterum ad finem eiusdem libelli ita illud diffiniuit. fatum est necessitas omnium, quæ geruntur, semper sibi cathenatis nexibus iuncta. quæ necessitas, inquit, uel est Deus, uel à Deo. In qua diffinitione, nõ solùm Deum, diuinamq; rationem, & præscientiam, & cũ ea seriẽ causarum posuit; sed unde etiam hæc causarum series, & complexio ortum deducat, expressit; à ratione. s. & præordinatione, siue præcognitione, ac prouidentia Deorum. Ita ut utrunq;, & prænotionẽ diuinam, siue rationẽ, & uoluntatem, quam sacramentum dicit esse Deorum. sic enim & ad Ephes. Apost. scribit cap. 1, Vt notum nobis faceret sacramentum uoluntatis suæ. Est autem sacramentum hoc loco, idem quod sacrum absconditum, & seriem ipsam causarum, fatum appellauerit; uel magis ex utroque fatum constitui putauerit; quòd unum ex altero dependeat. Et ideo loco citato subdebat Hermes; quòd tribus fatum constaret, uidelicet, εἱμαρμένης, id est imarmene, quæ rerum omnium parit initia, necessitate, quæ initia illa ad progressũ cogit; ad finemq; ea perducit; quæ ex imarmenes primordiis pendent; & ordine, idest textura, & dispositione temporis rerum perficiendarum. Et post pauca inquit. Hæc ergo etia εἱμαρμένη, necessitas, & ordo, Dei nutu maximè effecta sunt; qui mundum gubernat sua lege, & ratione diuina.

uina. Vbi (ut uides) tam diuinam ordinis causarum rationem, & præcognitionem, ac prouidentiam; quàm seriem illam causarum, fatum appellauit; & ex utroque ipsum perfici existimauit. Hæc tria, nisi ego fallor, uim Fati quasi in triplicem personam partientes, appellarunt Poetæ, Lachesim, Clotho, Atropon, tres filias Demogorgonis; De quibus Plato in lib. de Repub. diffusè. Lachesis sit ipsa εἱμαρμένη, quæ causarum serie, & connexione rerum omnium parit initia, atque causas. Clotho, est, ordo & textura ipsarum rerum, atque causarum; quarum per Lachesim, & causarum seriem subministrantur initia: Atropos uerò rerum necessitas; qua ineuitabiliter ea producantur; & quæ Lachesis, hoc est, nexus causarum statuit, & præordinauit; & quæ Clotho, idest rerum series, & causarum ordo, & temporum reuolutio deposcit. Hæc omnia uisus est uno carmine perstrinxisse Ouidius, cum inquit:

» *Clotho colum baiulat, Lachesis trahit, Atropos occat.*

Præterquàm, quòd munera (ant ego fallor) Clotho, & Lachesis uisus est permutasse; & quod Lachesi Plato tribuat, ille Clotho; & contrà, id quod Clotho, ille Lachesi tribuisse uideatur. In fine lib. de Theologia Platonica, multa de Parcis ex Platone Proclus comminiscitur; in quo loci quandoque Lachesi præterita, Clotho præsentia, Atropo futura ascribit; quandoque rursus Clotho dextra, Atropon sinistra fusum uertere ait; quatenus una auspicatur actus eos, quos altera prosequitur, & terminat. Et post pauca. Lachesis, inquit, ante delectum agit in animas; Clotho « post delectum torquet; & congruum singulis Fatum distribuit; post quas Atropos fatalium regularum, descendentisq; ab uniuerso ad nos ordinis finem concludens, reuolutis immutabilitatem, & terminum indidit. Sed quod de Clotho, & Lachesi, ante, & post delectum Proclus ait, difficile est. Ad cuius intelligentiam notandum, quòd animæ (ut sæpius à Platonicis dictum, & repetitum fuit) tria induunt corpora; æthereum, aereum, & ostreaceum. Ab extremo & ostreaceo, in morte se absoluunt; à medio, & aereo dum apud inferos expurgantur; ab æthereo nunquam. Dum hoc æthereo potiuntur solo, sunt animæ Diis persimiles; & cum eisdem regunt, & temperant mundum, cum ad aereum descendunt; uitæ quædam illis influitur species; quæ irrationalis dicitur; idest, affectionibus, & uariis desideriis referta; (tangitur enim, inquit Plotinus, anima amore corporis priusquam tangatur à Fato) propter quæ desideria ab æthereo ad aereum deuolutæ sunt; ut sibi illam uitæ speciem animæ delegerint. ante delectum igitur dicitur Lachesis, in eam agere; quoniam sunt Deo persimiles; post delectum uerò Clotho; quoniam pro ratione delectæ uitæ Clotho fusum torquet; ut congruum singulis Fatum distribuat. Sed de hac re, à nobis in libro de Libero hominis arbitrio fusius. Alii de Platonis etiam sententia, per Atropon ἀπλανῆ, idest aplanem & inerrantem sphæram, sic dictam, quòd nullo pacto uel à superiore corpore trahatur; uel à superiore uirtute secus, quàm mouens proprium moueat, circumuoluatur; atque ita circumflectatur; ut proprii motus sui ordinem (quod aliæ sphæræ facere uidentur) permutet; per Clothon erraticas; per Lachesim sortem, quæ in hæc sublunaria, per sidera tam errantia, quàm non errantia distribuitur, intellexerunt. Marsilius cap. xv, libri Plotini, cui Titulus, Vtrum stellæ aliquid agant, Lachesis nomine sortes ait, formasq; uiuendi significari; nomine Clotho connolutionem earum, euolutionemq; ostendi per uniuersum; Atropos denique necessarium huius explicationis effectum. necessarium, inquam, quatenus consistit in natura fati, & quantum huic anima cedat. Vt iis omnibus Fatum constare; & à Deo per cœlestia, & superiora corpora, item per minores Deos, & per dæmones, radium quendam diuinum, idest uim illam iis inferioribus demandari; unde cuncta, quæ eueniunt, ineuitabili necessitate eueniant, intelligatur. Porrò in Deo cunctæ res sunt; & (ut dicunt Platonici) speciebus, & ideis quasi fons scaturire Deus non desinit. In cœlestibus item corporibus, & animabus, quinimmo in terrenis etiam, animabus, & rebus, latere quasdam euentuum causas affirmant omnes; uti in semine latent segetes; & in floribus fructus. Propterea quæ in Deo, uel etiam in mundi anima, uelut in glomo continentur inuoluta, & complicata; per huiusmodi, & superiorum, & inferiorum corporum permutationes; & per aliorum Deorum, & dæmonum ministeria; certo quodam ordine euoluuntur, & explicantur. Deus nanque rerum in se cunctarum exemplaria gestat, & eis, quasi scaturire, fertur; per motum uerò (immobilis nanque manens dat cuncta moueri) ea omnia, & singula, in materia, suis temporibus, depromit, atque explicat; Dei igitur uoluntas per motum ab Aplane, & à Planetis confectum, & per elementorum, ac subcœlestium causarum, adde, & dæmonũ, & Deorum cæterorum operam, tanquam Fatum, in res istas descendit: cui aduersari quidpiam impossibile est. Ideo Ouidius.

» *Frustra Medea repugnas; Nescio quis Deus obstat ait,*

Et Virgilius,

» *Manent immota tuorum, fata tibi.*

Et Homerus loco prius citato ex Iliad. ζ.

Nemo fatum effugiet.

Et

A Et alius Poeta,

» *Te tua fata trahunt, ne cœpta relinquere possis;*
» *Ne trahas animum, te tua fata trahunt.*

Idem fortasse uoluit Posidonius Stoicus; cùm fatum, tertium, à Ioue statuerit. Nam rerum harum primas Deo, secundas naturæ, tertias fato partes assignauit; ea forsitan ratione, quoniã à Deo, mediante cœlestium corporum, & aliarum causarum naturalium opera, perueniat ad nos id, quod dicimus fatum. Id est eueniant cuncta iueuitabili necessitate. Ita nempe Posidonium in telligo; ut simul sint hæc tria rerum cunctarum causæ; & iis tribus debeat unaquæque res, quòd sit, à Deo primùm tanquam præordinanti; deinde naturæ ceu causas connectenti; demum ipsi Fato, hoc est certæ cuipiam causarum colligationi, & ordini; ex quo effectus tandem, & id, quod est, productum non quidam utcunque, sed ineuitabiliter esse intelligatur. Apuleius de Doctrina Platonis, fatum diuinam legem esse credidit; per quam ineuitabiles Dei cogitationes, atque incœpta compleantur. Ex qua definitione à Dei ratione, & præcognitione fatum deduxisse; diuinamq; uoluntatem, & præcognitionem; quam legem, & cogitationem appellauit diuinam, & seriem causarum, per quam ineuitabiles Dei cogitationes implentur; fatum esse, & rerum
B præterea cunctarum initia esse in Deo, ex Platone, opinatum fuisse, facillimè deprehendi potest.
» Consimilem fati definitionem alii quidam ex Timæo Platonis tradiderunt; dum inquiunt, Fatum
» est diuina sententia, à qua cuncta, ordine, & necessitate quadam ineuitabili, producuntur. Ficinus (ut paulò ante dicebamus) ad finem libri de Legibus, fatum hoc modo ex Platone rectè defi-
» niuit. Fatum est rerum mobilium immobilis in anima mundi dispositio. Et Plutarchus libro de
» Placitis, ex Platone ita fatum diffiniebat; fatum est sempiterna ratio, lexq; æterna, uniuersalis
» naturæ. Vt parum interfuerit Platonis interpretibus, uel per seriem causarum, uel per seriei præ ordinationem, & præcognitionem; quam rationem sempiternam, legem æternam, dispositionem immobilem, diuinam sententiam, uel etiam cogitationem, & mille modis aliis appellarũt; uel per utrunque fatum diffinire. quòd, quocunque modo illud diffiniatur; idem (ut dictum est) sequi semper manifestum sit; cuncta uidelicet ineuitabili necessitate fieri. Sed de fati diffinitione ad Stoicorum, & Academicorum opinionem, hactenus.

Diffinitio fati ex Boethio ponitur; & quarundam capite secundo positarum opinionum diffinitiones de Fato differuntur. CAP. IX.

BOETHIVS, libro quarto de Consolatione, prosa sexta, Fatum definiuit; &
C ita uerbis definitionem temperauit; ut & si ritè, & catholicè exponi diffinitio possit; eam tamen Boethius met ita exposuit, ut Stoicorum, opinioni, & Pla
» tonicæ de Fato diffinitioni subscripsisse, uideri potuerit. diffinitio est. Fatum est
» inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam suis quæque prouidentia nectit ordinibus. Hanc diffinitionem Doctor sanctus tum in loco citato, in librum quartum, prosa sexta, de Consolatione philosophica (si modò expositio sit diui Thomæ) tum in prima, quæst. CXVI; tum in tertio libro Contra gentes, cap. XCIII, piè, & catholicè exponere fuit conatus, cum dicitur [inhærens dispositio] non sumitur, inquit, disposi tio, qualitas; sed dispositio relatio; id est sumitur, ut rerum, & causarum ordinem dicit. sequitur [rebus mobilibus] ut hinc diuinæ prouidentiæ ordinem, à rebus ipsis, contingentiamq;, & mobilitatem non auferre intelligas. dicit [rebus inhærens] ut à prouidentia fatum distinguatur. non enim illa rebus inhæret, sed in diuina mente persistit. dicit ultimò] per quam suis quæque nectit ordinibus [quoniam, & si ad inferiores causas relatum quidpiam fortuitum, uel casuale dici possit, relatum tamen ad aliquam superiorem causam, & in primis ad Deum, (quic-
D quid illud sit) per se intentum, esse dicitur. Ea enim, inquit ille, quæ hic per accidens aguntur; siue in rebus naturalibus, siue in humanis; reducuntur in aliquam causam præordinantem; quæ est prouidentia diuina. Hæc B. Doctor. Ea certè, quæ iste sanctus Doctor dicit, doctè, & ritè dicta sunt; sed an ad mentem Boethii, in eo præsertim loco; & præterea an, ita dicendo, con tingentia in rebus, & temeritas seruari possit; ualde ego dubito. Mihi profectò (cui forte ob meã id tarditatem contingit) Platonicorum eo in loco, & Stoicorum magis quàm sanam, & rectam catholicorum opinionem de Fato, Boethius secutus fuisse uidetur. Tria sunt, quæ in hanc me sententiam ducunt, ne dicam, trahunt. Vnum, quòd eo in loco philosophum, non Theologum agit Boethius; quod patet, tum ex eo, quòd ubique philosophiam loquentem faciat; unde etiam liber titulum sumpsit; tum etiam cum alicubi, ex Theologo quopiam, depromere sententiam
» uoluit, inquit, Vt quidam me quoque excellentior ait. Alterum quoniam uerba Boethii indissolubilem causarum nexum passim affirmant, ut faciunt Stoici, quo admisso ineuitabili necessitate eueniunt cuncta, quæ eueniunt. Non enim à Stoicis distant catholici, quia illi ab aliqua causa-

rum

rum ſerie, ii uerò à nulla, euentus proficiſci arbitrentur. quum nihil ſit, quod ab aliqua cauſarum complicatione, non ueniat. ſed quia illi cauſarum nexum indiſſolubilem, atque impermutabilem aſſerant; quod catholici nō faciunt. Tertium quoniam immobilitatem, & neceſsitatem ubique Fato euidentiſsime ille tribuit, quod non tribuunt Theologi. primū ex ſe ſatis euidens eſt. Secundum autem, & tertium patebunt, ſi uerba Boethii percurrerimus. qui poſtquam oſtendit aliqua non ſubeſſe Fato; ſtatim ſubdit [ſi ſupernæ mentis hæſerit firmitati motu carens; fati quoque ſupergreditur neceſsitatem] ecce, inquit, fati quoque ſupergreditur neceſsitatem, ergo ea, quæ Fato ſubſunt, fati neceſsitatem non effugiunt. Et aliquot interpoſitis, ſubdit. [Ea ſeries (uide licet cauſarum, de qua prius mentionem fecerit) cœlum, ac ſidera mouet; elementa in ſe inuicem temperat, & alterna commutatione transformat. Eadem naſcentia, occidentiaq; omnia per ſimiles fœtuum, ſeminumq; reuocat progreſſus. Hæc actus etiam, fortunasq; hominum indiſſolubili cauſarum connexione conſtringit, quæ cum ab immobilis prouidentiæ proficiſcantur exordiis; ipſas quoque immutabiles neceſſe eſt eſſe. Ita enim res optimè geruntur; ſi manens in diuina mente ſimplicitas, indeclinabilem cauſarum ordinem promat; hic uerò ordo res mutabiles, & alioquin temere fluituras, propria incommutabilitate coerceat.] hactenus Boethius. In quibus uerbis, fati neceſsitatem; cauſarum complicationem indiſſolubilem, temeritatis ablationem, humanorum actuum coactionem, ſi ſingula uerba paulò exactius, perpenderis, facilè percipies. Et adeo aperta uerba hæc ſunt; ut B. Doctor in prima parte, Quæſt. citata, art. 111, Boethium ſecutus, dixerit; hæc omnia ſublunaria, eſſe Fato ſubiecta. fati autem immobilitatem articulo præcedente concluſerat; quæ ſi admittantur; ad quem modum fortunæ, liberi arbitrii, poſſibilis, contingentisq; natura permaneat, non uideo. Sed de fati diffinitione, à Boethio nobis exhibita, hucuſque. de qua inferius libro octauo, capite penultimo nonnulla dicemus; eamque; ſicut nunc Stoicè Boethius expoſuit, ita tunc catholicè nos exponemus. Quid quidem fatum ſit, ad Academicorum, & Stoicorum opinionem, & eorum breuiter, qui cauſas omnes intermedias, intra fati diffinitionem, conſtituunt, hactenus uidimus. Quid autem fatum ſit, ad eorum opinionem, qui cauſas eas intermedias tantùm, quæ naturales ſunt, & naturaliter agunt; prima liberè, & neceſſariò agente; aut etiam quid idem fatum ſit, ad eorum ſententiam, qui omnes quidem intercidentes cauſas intra fati rationem conſtituunt; ſed primam ſupremamq; liberè, & contingenter agere exiſtimant, inferius ſuo loco dicemus. Interea, quoniam non ſolùm ii, qui fatum definire hactenus tentauerunt (catholicos excipio) ſed alii etiam multi paſsim reperiuntur, qui fati opinionem, ideſt rerum cunctarum ineuitabilem neceſsitatem, mordicus defendunt; aliquot propterea rationibus, præter eas, quas, in principio diſputationis, primo libro multas adduximus; quòd fatum, & ineuitabilis rerum cunctarum neceſsitas, admittenda ſit; confirmaturi nunc ſumus; ut tam ex harum, quàm ex illarum rationum, argumentationumque diſſolutione, rei ueritas, & contingentiæ natura, ac temeritatis ratio magis, ac magis euidens, ac illuſtris euadat.

Proponitur, quid à nobis excutiendum nunc ſit; & uulgatior, famoſiorq; Stoicorum de Fato diffinitio repetitur. CAP. X.

POSTQVAM tum ex Stoicorum, & Academicorum monumentis, tum ex Mathematicorum diſciplinis, aliquam iam de Fato concepimus exiſtimationem, nouimusq; , non quid ſit (nam quod non eſt, ut principio libri Poſteriorum dicebat Ariſtot. non eſt ſcire) fatum autem, quale illi ſunt opinati, ut paulò poſt demonſtrabimus, non eſt: ſed quid ſaltem ſibi uelit uox ipſa, Fatum, & quid per eam, Fati aſſertores intelligant; audaciuſculè poſſumus nunc inquirere; an reuera, & non tantùm in opinione hominum, ſed extra hominum mentes, & opiniones, in ipſa rerum natura fatum conſiſtat (quamuis non an ſit fatum, ſed tantùm quid ſit, inquirendum Alexander exiſtimauerit) & an ſingula, ut fati aſſertores arbitrantur, quæ eueniunt, fato, hoc eſt, ineuitabili neceſsitate eueniant; uel an potius hominum quorundam ambitione, & quadam dicendi curioſitate, fallaciis illud inuentum fuerit; & hominum mentibus turpiter inuectum. Verùmenimuero, cùm fatum ad Stoicorum dogmata, ſit ſeries (ut dictum fuit) ordoque, & nexus, complexioq; quædam perpetua cauſarum ſecundarum omnium; tum ad ſeinuicem, tū ad primam; à qua ſecundæ ſuo ſingulæ ordine, & dependent, & diguntur. quemadmodum (ut plurimas interea eorum opiniones mittamus, qui intellectualem naturam, intelligentemq; primam cauſam non agnouerunt) de prima ipſa cauſa, atque de Deo duæ ſunt opiniones. Aliqui enim, ſicut Theologi noſtri, de quibus nonnulla paulò poſt dicturi ſumus; primam cauſam liberè, & nulla neceſsitate, ſed contingenter prorſus, & pro uoluntate, ac pro uoluntatis arbitrio, atque electione mouere, efficereque ea, quæ efficit, rectiſsimè, ſanctiſsiméque affir-

A affirmauerunt. Alii uerò, ut Arist. & ante Aristotelem (nisi me mea fallit opinio) Plato, & Stoici, & alii aliarum sectarum philosophantium plurimi, ne dicam omnes, primam causam & si liberè, non tamen contingenter; sed ex suæ naturæ necessitate, ita mouere, atque ita agere, sicut mouet, & agit, putauerunt; ut secus quàm agat, agere; & secus quàm moueat, mouere, non ualeat. Quemadmodum inquam duæ sunt, de modo, quo prima causa mouet, opiniones. Ita duæ, ut in superioribus dictum est, in genere de Fato illo, intra cuius essentiam, uel, ut melius dicam, circumscriptionem, præter cœlestia corpora, Deus inseritur; constituendæ sunt, & opiniones, & fati definitiones, siue descriptiones; ut una quidem sit illa; quæ ita fatum diffiniat. Fatum est series, & ordo, siue nexus secundarum causarum omnium ad primam liberè, & contingenter mouentem; unde omnia, idest, suo ordine singula, liberè, & contingenter eueniant; quæcunque eueniunt. Altera uerò quæ ita ipsum describat, Fatum est series & ordo, siue nexus causarum secundarum omnium, ad primam liberè quidem, at non contingenter (etiam si Deum esse fateamur, & intelligentem primam causam illum, statuamus) sed de necessitate mouentem, &
B agentem; unde omnia, quæcunque eueniunt, de necessitate eueniant; nec non euenire, aut alio modo quàm eueniant, euenire non possint. Quarum quidem opinionum, & diffinitionum prior paulò post, idest ad calcem huius tertii libri, à nobis fusius considerabitur. Posterior uerò diffinitio (ut cap. XXVII, libri de Placitis Philosophorum, inquit Plutarchus) est diffinitio fati (si præsertim causam primam cuncta hæc subcœlestia intelligere dicamus) ad mentem Heracliti, & Platonis: adde, si libet, omnium etiam rectius in sua secta sentientium Stoicorum, & Academicorum. Hanc igitur Fati diffinitionem, & opinionem præterea Mathematicorum, Stoicorum, & Academicorum de fato, & de impermutabili, ineuitabiliq; rerum cunctarum euentu, excussuri nunc sumus quàm diligentissimè. Quid autem esse fatum sentiant Peripatetici, paulò post opportunius manifestum erit.

An fatum sit, quale nobis Mathematici, Stoici, & Academici tradiderunt, inquiritur; & pro parte affirmatiua aliquot rationes adducuntur. CAP. XI.

C POSTQVAM plurimas iam ex antiquorum monumentis de fato opiniones, & diffinitiones, siue circunscriptiones collegimus; à quo putant (ut uidimus) Mathematici, & Stoici, & forte etiam Academici, ineuitabili cuncta necessitate euenire; inquirendum superest; An Fatum iuxta positas definitiones existat; præsertim secundum diffinitionem Stoicorum, & Mathematicorum. Pro quorum diffinitione, & Fati cuncta necessariò cogentis, ac (prope dixerim) necessitantis opinione confirmanda; præter ea, quæ multa superius, principio huius nostræ disputationis, ad probandum cuncta, quæ eueniunt, Fato, & ineuitabili necessitate euenire; ad calcem totius operis dissoluenda, adducta fuerunt; pauca quædam nunc quoque adducemus, quæ & non minorem, quàm priora illa, ad soluendum difficultatem facere; & non minus pro Mathematicorum recitata de Fato opinione; quàm pro Stoicorum, & Academicorum decretis, Fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem necessitatem concludere uidebuntur. Primùm igitur rationes, deinde sequenti capite rationum confirmationes aliquot afferremus. Prima ratio est communis illa uulgata hominum sententia; *Præteriti ratio scire futura facit.* quemadmodum igitur ad fatum se habet id, quod præteritum, & factum est: ita se habere uidetur & id, quod futurum est. Sed quod factum est, fato, & ineuitabiliter factum est; ita, ut infectum fieri
D non possit. ergo quod futurum est, fato, & ineuitabiliter ita est futurum, ut non aliquando fieri non possit. ponas non fieri; non erat futurum. cuncta igitur ineuitabili necessitate eueniunt. Secundò sunt duæ graues admodum, & ad soluendum difficiles rationes; quarum una pro fato ad opinionem præsertim Stoicorum, altera uerò pro eodem ad opinionem Mathematicorum, facere maximè uidebitur. prior illa est, quæ à Ficino cap. VII, libri Plotini de fato, iis uerbis explicatur. „Quarta de fato sententia, unà cum secunda, conuenit in eo, quòd ab uno quodam uitali principio cunctis infuso, singula per rationes seminales existimat generari; quod est potissimùm à Stratone probatum. dissentit uerò in eo; quòd non solùm eiusmodi uitale principium esse efficax arbitrantur; sed multa præterea sub eo, aliquam agendi efficaciam possidere; ita tamen ut non aliter agant, quàm à primo trahantur. Addunt causas sub his alias deinceps, aliasque subinde consequi, atque ita connecti; ut & à prioribus sequentes necessariò deducantur, atque ducantur: & quicquid agunt; necessariò facere; quicquid inde fit; necessariò fieri, atque ad omnem ubique euentum, cunctas inuicem, quamuis aliter alibi, conspirare: quæ maximè uidetur sententia fuisse Chrysippi. Hæc Marsilius. Eandem rationem ex libro Alex. de Fato cap. XIII, breuissimis, interpretem quasi, & paraphrastem agentes, ita explicabimus. Mundus (in-

quit Alexander) unus est, & res uniuersas intra se complectitur; à uitalique, & rationali, ac in- E
tellectuali natura regitur; & serie quadam, atque ordine procedentem dispensationem habet per
petuam. priora nanque causæ sunt posteriorum; cuncta autem sunt ita mutuò connexa; ut in
Orbe uniuerso fiat nihil, quod idem non sit cuiuspiam rei alterius causa; quæ ex præcedentibus,
& anteiactis causis ineuitabili necessitate consequatur. Nam si secus fieri, & à prioribus poste-
riora absolui possent; mundus non esset unus; motus esset sine causa; & una eademque admini-
stratione regi, & gubernari, mundus non posset. ad quem gubernandum, propria, & singulari
cunctarum rerum natura, ac opera Deus Opt. Max. utitur. Hactenus Alex. In quibus uerbis &
rationem, & eorum quæ in ratione sumuntur causam, ad Stoicorum placita, compendio explica-
uit Alex. Sed nos rationem hanc nostro more quàm facillimè sic erigamus. Si prima causa, siue li-
berè, siue non liberè, modò ex necessitate secundam moueat; secunda prorsus de necessitate mo
uebitur. sed eodē necessitatis genere secunda tertiam mouebit; quo eadem à priori, & à prima ip
sa mota fuerit. ergo secunda etiam de necessitate prorsus & mouebitur à prima, & mouebit ter-
tiam. At tertia rursus propter eandem rationem, ex necessitate & mouebitur à secunda, & mone
bit quartam: quod idem de quarta respectu quintæ; & de omnibus breuiter successiuè ad euen-
tum usque rei sequentibus causis, dicendum est. Sequitur igitur, ut si prima ex necessitate mo- F
ueat; quòd intermediæ uniuersæ causæ de necessitate & moueant, & moueantur. Vnde sequi
prorsus est necessarium; ut cuncta tandem ineuitabili necessitate eueniant. assumptum quidem, 5
idest primam causam de necessitate, mouere; tenent cum Stoicis, & Academicis Peripatetici;
illationem uerò ii formidant, & abhorrent; qui contingentiam in multis rebus, quin etiam te-
meritatem in aliquibus doctè tuentur; ac rectè, & eam, ad sensum etiam, demonstrare, conan-
tur. At illatio pro Stoicis & Academicis persuaderi potest; tum quoniam in actione sua posterio
res causæ à prioribus dependent; & ab eisdem (ut dictum fuit) mouentur: tum etiam, quoniam
positis cuiusque effecti omnibus causis; non potest effectum illud non esse, & non euenire; & nō
in lucem deduci; at causæ omnes, pro temporum explicatione, non solùm ponuntur utcunque
(si prima causa de necessitate secundam moueat) sed etiam ineuitabili necessitate: quoniam in
causis mouentibus, & motis, eousque de necessitate proceditur; quousque ad causam illam ulti
mam tandem, & proximam deuenitur; à qua effectum, & rei euentum producitur. Igitur non
posse eam effectum illud non producere, quod producit, fateri cogimur; cum de necessitate à
prioribus causis (ut diximus) posteriores ad effectum producendum semper moueantur, & pen
deant. Effecta igitur, quæ ab ipsis primis, & remotis simul, & ab ultimis, immediatisque, & pro-
ximis causis producuntur; non poterunt, ut dictum est, non produci. sed cuncta à suis causis re- G
motis, & proximis producuntur; ergo cuncta necessitate ineuitabili produci, & euenire inficia-
ri minimè poterimus. Hanc rationem uisus est confirmasse Aristoteles, cum in fine lib. secundi
de Generatione, & corruptione, hoc est parte LXIX, & multis prius dictis collegerit; omnia,
quæ apud nos sunt, ideo ex necessitate moueri in circuitu, quia quod in circuitu mouetur, sem-
per aliquid mouet. Verba Arist. ex interprete hæc sunt. Hæc profectò rationabiliter, cùm per-
petuus sit circularis motus; & ille, qui cœli est; quoniam hæc ex necessitate fiunt, & erunt;
quotquot sunt, sunt motus huius, & propter hunc. Si enim quod circulariter mouetur, semper
aliquid mouet; necesse est & horum motum circulo esse. Vt si est superior latio circularis, Sol ita
circulo mouetur: quoniam autem sic, sunt temporum uicissitudines; idcirco circulo fiunt, &
reiterantur. His autem factis, cætera ab his fiunt. Hactenus ille. quibus uerbis ostendit cuncta
moueri, & mouere; quia à motu circulari cientur.

ALTERA non minus urgens, & efficax ratio, quæ pro fato, ad Mathematicorum præser-
tim opinionem, concludere uidebitur, est, Quoniam effectus cuiuscunque agentis, ineuitabili ne
cessitate sequitur in subiecta materia, & in ipso patiente; quando uirtus efficientis tanta fuerit,
quanta ad patientem materiam sibi plenè subiiciendam requiratur. Diximus enim libro secun H
do, ex efficientium infirmitate, quibus uel materia per uirtutem formæ, qua pro tempore a-
ctuatur, resistit; uel aliunde intercurrentes causæ obiiciuntur; temeritates, & euenta fortuita
proficisci. Sed tota hæc sublunarium rerum omnium collecta materies, uirtuti cœlestium corpo
rum, mentiumque corpora illa mouentium (si cœlestibus corporibus motrices intelligentes
substantias adhiberi dixerimus) effectioni patientissimè, humillimeque ita subiecta est, ut ad il-
lam plenè, & exactè subiiciendam, plus in illis uirtutis minimè requiratur. Ergo corporum cœ
lestium, mouentiumque huiusmodi corpora uirtutum effectiones, in hac materia, ineuitabili ne-
cessitate prorsus recipiuntur; quæ à Mathematicis influxus appellitantur. Innuit nobis hanc ra
tionem forsitan Aristoteles, quando libro primo de Historia animalium, cap. XXVIII, ex inter-
prete, inquit. Tum etiam multis in locis cœli, & situs conditio causa, ut in terra Illyrica, & Thra
cia, & in Aepyro, asini parui habentur, in Scythica, & Gallica nulli, propter immodicum frigus;
in Arabica lacerti, magnitudine cubitum excedunt, & cætera huiusmodi. Omnia igitur, quæ sal-
tem

A tem in iis inferioribus, & materiatis rebus eueniunt; ita ex cœlestium uirtutum influxu de necessitate eueniunt penitus; ut uel non euenire, uel secus quàm eueniant, euenire non possint. fatum igitur, & cunctarum rerum impermutabilis necessitas.

Opinio de Fato, & necessario, impermutabiliq́, cunctarum rerum euentu, multis modis confirmatur. CAP. XII.

VLTIS modis opinio de Fato, & impermutabili rerum cunctarum euentu, confirmatur. Primò ex communi, & uulgata, quam omnes homines habent de Fato opinione, quòd sit; atque adeo celebri; ut nequaquam an Fatum sit, sed quid sit Fatum, tantùm inuestigandum esse, Alexander censuerit. Illæ nanque opiniones, quæ hominum mentibus, non per alias antepositas opiniones, & rationes; sed quasi à natura insertæ esse uidentur (ut tradunt Philosophi, & præsertim lib. septimo Ethicorum cap. XIII, & t libro de Somno, & uigilia Arist.) falsæ penitus esse non possunt. Est enim (inquit Cicero) hominum consensus, quasi naturæ uox.
B Hesiodus propterea posteriorem partem libri cui titulus, ἔργα καὶ ἡμέραι his clausit uersibus.

» φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
» λαοὶ φημίξωσι. θεὸς νύ τίς ἐστι καὶ αὐτή.

» hoc est. Fama, quam multi populi celebrant: perire funditus non potest. Dea etenim quædam,
» & ipsa est. Quamobrem Anaxagoras uir alioquin grauissimus, cuius dictis maxima à cunctis adhibebatur fides; cùm Fatum negaret; & puram, uanamq́; uocem esse Fatum assereret: minus apud suos fide dignus extitisse perhibetur. Secundò, ex primo libro cui titulus Meteora, Ne
» cesse est (dicebat ibi Arist.) hunc mundum superiori esse continuum; ut omnis uirtus eius inde
» gubernetur. Si nanque uirtus omnis subcœlestis, ab illa cœlesti regatur, ac moueatur; quocunque modo; siue ex necessitate, siue ex contingenti illa cœlestis agat, & moueat; qui hanc subcœlestem non de necessitate (quantum ad se attinet) agi, & moueri, non confirebimur? quanto autem magis; si & illa, à qua regitur, & mouetur; de necessitate, ut aiunt Peripatetici, agat, quicquid agit. Istud est, puto, quod sub maximi Clitiæ erga Solem amoris fabula, uelarunt Poetæ; quam ita illũ deperire confinxerunt, ut eandem ex Zelotypia in uirgultum illud, quod Empirici Helitropium uocant, ferant conuersam; quòd præcurrentem solem undiquaque suis aspectibus, iu
C giter illud prosequi uideatur. Vnde etiam nomen Helitropium ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἥλιον τροπῆς, id est ab ipsa ad Solem conuersione, Poetæ desumpsisse uidentur. Id nempe, quod fabula insinuat, mihi esse uidetur, quòd terra, & hæc moles elementorum, atque sublunaria cuncta, qualitatibus affecta cœlestibus, ab eisdem undiquaque rapiantur; quoniam omnis illorum uirtus inde, ut dicebamus ex Aristotele, gubernatur. Quinetiam libro quarto de Historia Plantarum cap. x, Flores loti Aegyptiæ Sole occidente comprimi; lotumq́; ipsam sub aquis successiuè, ut Sol occidit; utq́; sub imis tegitur, contegi, oriente uerò eodem, mox aperiri, & ab aquis (ut Sol oritur, utq́; ab imis supra orizontem surgit) exurgere, tradidit Theophrastus. Quæ res ut paulò ante dicebamus, regi hæc inferiora à superioribus, & terrena à cœlestibus moueri, demonstrare uidetur. Mirum illud omnium est, quod libro XVIII. cap. XXVII, scriptum reliquit Plinius de herbis quibusdam, quæ Vergiliæ ea causa dictæ sunt, quòd cum stellis eiusdem nominis oriantur, & occidant. Quid nanque hæc, & alia id genus innumera aliud nobis significare possunt, quàm quòd omnis harum subcœlestium rerum uirtus, à cœlesti corpore & excitetur, & dirigatur? ut in rebus quidem omnibus Fatum asseramus, & si non in omnibus sit æque manifestum. Nempe si ex una luna globosa, & rotunda ostensa, libro secundo, de Cœlo & Mundo; parte LIX, & aliquot se-
D quentibus, omnes stellas globosas, & rotundas collegit Arist. quid nobis, ex cœlesti, in una, uel altera re, qualitate, & influxu ostenso; unde ad motum aliquem, rem illam cogi conspicimus; de cæteris similiter rebus omnibus colligere, prohibebit? Idem etiam tertiò confirmari ex lapidibus quibusdam potest; quorum aliqui pro Lunaris luminis permutatione, ex cæruleo colore in candorem, & contrà ex candore in cæruleum permutantur. Alii uerò maculis quibusdam insigniti sunt; quæ ad Solis motum singulis horis permutari uidentur. hunc puto helithem, & illum selynethem; & utrunque fortitan astritem, nonnulli lapidarii appellitarunt. Narrarunt mihi quidam, Leonem X, & Clementem VII, huius generis lapides habuisse. Vnde quæso, his lapidibus hæc impressio; nisi ex cœlesti quodam rebus uniuersis influxu demisso, quo uaria uariis modis, insuperabili quadam necessitate, afficiuntur? Quid de lapide magnete dicemus? qui à stellis poli borealis conuerti dicitur; de quo hoc obseruatum affirmant multi (ut lib. de Sympathia & antipathia retulit Hieronymus Fracastorius, uir apprimè eruditus) perpendiculum in nauigatoria Pixide, magnete illinitum, in nostro quidem hemisphærio à Fortunatis insulis ad Catygaram declinare dextrorsum, in altero uerò hemisphærio nutare sinistrorsum.

Quartò. opinio recitata de fato confirmatur. Quoniam Suetonius Tranquillus, dum de Vita Sergii Galbæ Imperatoris edisserit, nobis scriptum reliquit; triumphantibus Imperatoribus morem fuisse, lauros quasdam, pangere (lauri puto ramos illos, quos ipsi triumphantes gestabant manibus) & obseruatum præterea fuisse, sub cuiusque Imperatoris obitum, arborem ab ipso institutam elanguisse. addit, Nouissimo Neronis anno, lauretum totum radicitus exaruisse. Quomodo namque accidere ista potuissent, nisi ab una cœlesti quapiam, eademq; uirtute, & ab uno aliquo, eodemque fato, triumphantis, & à se institutæ lauri, Neronis & syluæ, siue laureti uiredo, & ariditas; uita & mors dependissent? Quid de Phalangio, qui uulgo Tarantola nuncupatur, dicemus? à quo siquis morsus fuerit, uel quotanuis (ut quidam retulerunt) tempore, quo fuit morsus, uel nunquam (ut alii affirmare uidentur) stare loco nequit; quoad phalangius ni xerit; eo autem uita functo, cessat ille motus; nisi uirtute cœlesti aliqua istud fiat; qui fieri poterit? Quinimmo (& est confirmatio quinta) expressisse sæpe nobis fatum uidetur summus illæ naturæ interpres Arist. ut libro quinto Physicarum auscultationum, ad tex. LVII, & libro quarto de Generatione animalium, in ultimis ferè uerbis, & libro quinto de Historia animalium cap. XIX. Quasdam enim in his locis generationes fatales affirmauisse illum, quilibet uidere poterit. Libro item primo cui titulus Meteora, capite ultimo, dixit. magnas æstates, & magnas hyemes fatalibus temporibus fieri. Multis præterea locis (& est confirmatio sexta) ut libro primo de Cœlo, libro secundo de Generatione, & corruptione, libro secundo siue minore primo Metaphysicæ, libro quarto de Generatione animalium cap. ultimo, & sæpe alibi; certam rebus periodum à natura institutam; & præscriptum uitæ, & suæ durationis cuique rei terminum esse, affirmauit. quod eleganter in libro decimo Virgilius exprimit, dum inquit, *Stat sua cuique dies.* Ista periodus, & hoc uitæ præscriptum, unde esse habet, si non à fato? si periodum admittimus, cur fatum negamus? Hæc sunt, quæ post rationes, & confirmationes illas, quas multas, & admodum ualidas in principio nostræ disputationis libro primo posuimus; nobis pro ineuitabilis fati confirmatione occurrerunt; quæ cuncta ad finem huius tertii libri dissoluemus. Interea ne simplicior quispiam his adhæreat, multis epicherematibus, & machinamentis, & certis adeo rationibus, ac euidentib. demonstrationibus aduersus fatum ita spero, dimicabimus; ut fatum ipsum & ipsam, quam de ineuitabili, impermutabiliq; rerum necessitate plurimi habent opinionem, penitus euertisse nos, quiuis facilè intelligere, poterit.

Aduersus fatum communes aliquot rationes adducuntur. Cap. XIII.

ERVMENTVERO & si multis confirmationibus, & ualidis admodum rationibus, ad fatum astruendum, usi fuerimus; aduersus nihilominus eam, quam de fato communiter habent homines existimationem, ut quod fatum sit illius generis, cuius opinati sunt, uel Stoici, & Academici, uel Mathematici, uel alii qui cunque; scilicet ut uel certo siderum influxu, uel præfixa causarum complicatione, uel diuina præordinatione, uel alio quocunque necessitatis modo, quæ eueniunt, ab eo ineuitabiliter eueniant. Quin contrà, quòd nullum omnino in rerum natura sit tale fatum; aut si sit in uana tantùm quorundam hominum opinione consistere; præter solidas, inconcussasq; illas rationes, quas in primo lib. aduersus fatum, & cunctarum rerũ impermutabilem necessitatem prius adduximus; alias nunc non minus constantes; & solidas immo solidiores forsan, & efficaciores adducemus. Aliquot igitur nondum à nobis productis ante epicherematibus, contra fatum arguitur. Et primò est auctoritas Anaxagoræ Clazomenii, qui (ut lib. de Fato cap. primo retulit Alexander Aphrod.) fatum esse penitus denegauit. Ait enim loco citato ex Anaxagora Alexander; nihil eorum quæ fiunt, fato fieri, uanumq; esse hoc fati nomen. Secundò, quoniam omnis humanus sensus, contra istius generis fatum, quod cuncta necessariò cogere, impellereq; dicitur (ut superius dictum fuit) euidentissimè reclamat. Consilia enim euertit; humanas negociationes destruit; liberum arbitrium, & id, quod est in nobis demolitur; fortunam præterea, & casum abigit; leges, pœnas, & præmia tollit; otium, ignauiamque hominum, & torporem nutrit; nihil denique in uita honesti, & commodi relinquit. Multa etiam alia, quæ statim admisso huius generis fato consequuntur incommoda, quiuis animo comprehendere, quin etiam oculis quasi cernere; & quotidie experiri magis, quàm ego nunc oratione prosequi, facilius poterit. Cuncta fortunæ tribuere (dicebat Plutarchus. per fortunam fatum intelligens) nihil aliud est, quam omnem uiuendi rationem funditus tollere.

CONFIRMARI potest ratio. quoniam natura sicut non deficit in necessariis; ita superfluò, ac frustrà operatur nihil. tribuit autem homini uim consultandi, atque deliberandi. non igitur frustrà. at frustrà ocioseque eam tribuisset; si omnia fato euenirent. Non me interea præterit, quibusdam argumentorum ineptiis, quæ ab Alexandro in extremis duobus capitibus libri

A bri de Fato, recitantur; conari Stoicos, cum fato consilia, deliberationes, fortunam, leges, præ-
mia, pœnasque coniungere. Sicut cum dicunt; Non est fatum id est εἱμαρμένη, & series causarum,
& non πεπρωμένη id est, quod omnia terminat; Non est pepromene, & non Αἶσα, idest quod sem-
per est; Non est Αἶσα, & non nemesis, id est rerum distributio; Non est nemesis, & non lex; non
est lex, & non recta ratio, quæ agenda imperet, & contraria prohibeat; quæ nanque imperat,
sunt rectè facta; quæ prohibet sunt peccata; non sunt hæc, & non uirtus, & uitium; uirtus est ho
nesta, & laudabilis, uitium uerò uituperabile; non sunt laudabile, & uituperabile, & non sunt pœ-
næ uel præmia; igitur non est Fatum, & non leges, & pœnæ, & præmia. Et cum dicunt: Non
omnia fato finnt, & non est libera, atque soluta mundi administratio: Non est hoc, & non est mun
dus; Non est mundus, & non sunt Dii; At Dii sunt, si uerò Dii sunt, boni sunt: si boni sunt, uirtus
est; si uirtus est, prudentia est; si prudentia est, scientia rerum agendarum, & non agendarum
est; si hæc est, consilium, & fortuna, & rectè facta, & peccata sunt; si hæc sunt, & laudabile, &
uituperabile sunt; si hæc sunt & præmium, & pœna sunt. Igitur non est Fatum, & non sunt leges,
B & consilium, & præmia, & pœnæ: Vt sicut negare Fatum, sit leges tollere; ita Fatum pone-
re, sit leges, & consultationes, & præmia, uel pœnas statuere. sed harum, & id genus aliarum Stoi
carum rationum infirmitas, atque ineptia, magis manifesta est, quàm ut pluribus sit nunc demon
stranda. Illud tantùm referam, quod eisdem obiecit Alexander; quoniam lex iis datur, quibus
utrunque uidelicet rectè agere, uel non rectè, potest contingere: non iis autem qui impulsione
quadam ineuitabili, & à circunstantibus causis ad unam consultationis, & eius quod est in con-
trouersia, uel alteram partem compelluntur. unde sequitur oppositum eius, quod Stoici puta-
uerunt, arguentes. si est Fatum, est lex; immo si Fatum est, lex non est. Simili modo claudicat
argumentum illud. Si est fatum, est Deus; immo contrà, si fatum est, Deus non est. quoniam
Deus si esset, mundum regeret, & non auferret ab homine libertatem, & ab ipsis humanis re-
bus contingentiam, & casum. Eodem modo sequitur: si fatum est, prudentia non est: contra
quàm putant Stoici. Quid enim prudentia opus est, ubi nihil fit, quod per hominem aliter di-
sponi, aut uitari possit? Item quod dicunt. si Dii sunt, uirtus est; si uirtus est, prudentia est. ma
lè certè collectum est, & ineptè in Diis esse prudentiam: quoniam prudentia non est uirtus Deo-
rum, sed hominum. Prima etiam sequela posterioris rationis, id est, si est fatum, est mundi admi-
nistratio; non bene colligit. quoniam in mundi administratione, permittuntur euenire aliqua
C contingenter, aliqua ex electione, aliqua ex fortuna, & casu; quibus omnibus fatum aduersa-
tur. Sed tum ex incomposito modo loquendi, tum ex multitudine argumentorum, auditoris
animum occupare, decipereque conantur Stoici. Tertiò, est ratio Plutarchi libello de Fortuna
quòd cum homo unus, ut meminit Plato, & lib. septimo Naturalis historiæ scripsit Plinius, iner-
mis inter omnia animalia, nudusque sit à natura relictus: ut non sit satis æstimare, parens melior
homini, an tristior nouerca fuerit. ante omnia unum animantium cunctarum alienis uelat opi-
bus: cæteris uariè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, uillos, setas, pilos, plu-
mam, pennas, squamas, uellera: truncos etiam, arboresque cortice interdum gemino, à fri-
goribus, & calore tutata est: hominem tantùm nudum, & in nuda humo natali die lacrymabun-
dum abiicit, contenta unum illi dedisse; quo omnia moliri posset: nempe rationem, curam, &
prudentiam. Porrò experientia, atque longo usu, memoria, sapientia, & bonis artibus (teste
Anaxagora) bona earum animantium, quas armauit natura, nobis usurpamus: mel colligi-
mus; lac mulgemus; uellera conficimus; omnia denique in usum nostrum conferimus, atque
traducimus: ita ut nullæ hic sint fortunæ partes: sed totum agat consilium, & industria.

Hoc ipsum artes omnes astruunt. Quæ nanque (ut lib. de Fato cap. III. inquit Alexander)
D foret dementia, domum, lecticam, lyram, calceos, & ea breuiter, quæ ex arte, maxima sæpe
industria fiunt, fato fieri dicere, aut etiam opinari? At dicunt Stoici: ea etiam, quæ ex arte, &
industria facimus: ex circunstantibus, circunfusisque quibusdam circa nos causis, ineuitabili ne
cessitate facimus. Sed, amabo, si ita se res habeat; quid laborem arti, & industriam adhibere
necesse erit? Quid ad lyram pulsandam ratione, ad choream ducendam numero, ad canenda
carmina rithmo, ad aliquid denique faciendum, quid inquam mente, & singulari quadam ani-
mi attentione opus est? quorsum in scholis sub clarissimorum uirorum disciplina diutius immo
ramur? & tempora frustra conterimus? si ex circunfusis causis, & earum complicatione quales
sumus, tales euadimus? Sed aduersus uanam Stoicorum opinionem inferius; nunc autem in u-
niuersum fatalem necessitatem impugnamus.

Aduersus opinionem Mathematicorum de Fato arguitur. CAP. XIIII.

ATHEMATICI (ut diximus) in uniuersum, fatum dixerunt esse nim quan- E
dam, quæ à sideribus, cœlestibusque corporibus emanaret, rebus his sub-
cœlestibus omnibus insinuandam: qua ineuitabili necessitate fierent, & eueni-
rent, quæcunque fiunt, & eueniunt; communiter inquam Mathematici (ut
Ptolemæum, & alios multos probè doctos, de Fato modestius loquentes exci-
piamus) nec Mathematici tantùm, sed ex idiotis, & uulgaribus permulti, ne
dicam ferè omnes, ita de Fato, & fatali rerum cunctarum necessitate sentire ui
dentur. Atque hi quidem Mathematici (paucis quibusdam Aegyptiis exceptis, de quibus pau
lò superius dicebamus, qui uim fatalem quibusdam precibus auerti posse crediderunt) à nulla
sideribus, & corporibus cœlestibus superiori nirtute, uim istam fatalem deriuari, uel moderari
posse putauerunt: quòd hæc corpora cunctarum rerum supremam causam existimauerint. Ve-
rùmenimuero, quòd ii in hac sua opinione bis (ut dicitur) per omnia decipiantur; iam sumus
breuibus ostensuri. Inquirimus, igitur ab his in primis: an uis ista siderum, & cœlestium corpo
rum, quam Fatum appellant, quæ in ista feriora, & subcœlestia delabitur: & siue agant ista ali-
qnid, siue patiantur: agere, aut pati necessitat, atque impellit. An inquam istiusmodi uirtus
uoluntate aliqua, & sui iuris arbitrio, an nulla potius uoluntate, sed sola natura sua, & modo tan- F
tùm naturali agat, illud omne, quod agit? Voluntate (quæ sui præsertim iuris sit, & arbitrii)
illam agere, dicere isti (puto) non possunt. Primò, Quòd diuinam, id est spiritualis cuiusque su-
perioris substantiæ ab hac uirtute (in quo etiam pessimè errant) segregant uoluntatem. nulla
autem alia, quam superioris naturæ; & breuiter diuinæ huic uirtuti, & ipsi cœlesti corpori ui-
detur posse ascribi uoluntas. Secundò, Quoniam cum ab hac una uirtute, talis, tantaque, ut
patet, rerum, & actionum diuersitas, passim, ubertimque proueniat. Si uoluntate, & non na-
tura, nim istam agere dixerimus: liberè omnino, & contingenter hoc, uel illud uirtutem istam,
& uelle, & efficere (contra eam, quam de Fatali uirtute ipsimet habent opinionem) fateri coge
rentur. hoc est à uoluntate cuncta, quæ sui iuris esset penitus, & non quæ de necessitate ageret,
euenirent. Tertiò. quod magis, urget: non siderum, siue cœlestium corporum uirtutem eam di-
cemus, quòd hæc quicquid agat, necessitate, atque naturæ suæ propensione, non autem uolun-
tate, agere dicatur, sed alicuius intellectus (contra propriam opinionem) intellectualisque cu
iuspiam naturæ, atque uoluntatis, & Dei summi Opt. Max. hanc uim esse, negare, illi non possent.

SI antem non aliqua uoluntate (quemadmodum reuera isti dicere uidentur) sed natura tan
tùm sua, atque propria, licet occulta qualitate in nos ipsos, & in hæc inferiora agere dicantur cœ- G
lestia corpora, & ipsa sidera, siderumque uirtutes: cum in homine uno, & eodem tam distan-
tes sæpennmero inter se opiniones, & appetitus, in eodem tempore simul ingeneret (quod in
seipso nullus non expertus est) omnium miserrima erit humana conditio. Quòd tam in diuersa
à uirtute superiore per uiolentiam distraheretur. Adde quòd cùm natura quælibet, omni uolun-
tate semota (ut experientiis infinitis cuilibet manifestissimum esse potest) in unum tendere, in
idemque omnino semper niti, conspiciatur: qui tantam in rebus, tantam in rerum actionibus
& passionibus, tantam in hominum uel iudiciis uel desideriis, tantam in cæterarum animan-
tium appetitibus, diuersitatem, & inconstantiam, ab hac una ui, ab isto uno quod isti putant,
necessitatis Fato, & ab hac una siderum occulta uirtute proficisci, atque emanare, putabimus?
cùm isti præsertim (ut lib. secundo de Diuinatione copiosè admodum retulit Cicero) uelint, o-
mnes eodem tempore exortos, ubi ubi terrarum nascantur: eadem conditione nasci. Vt nihil
ad natum, uentos, imbres, tempestates, cœli serenitates, uel perturbationes; sed hanc tan-
tùm cœlestium siderum fatalem uirtutem, facere existiment. Quis non uidet, quantam in mo-
ribus, à parentibus filii instructi diuersitatem referant? Quot eodem etiam temporis spacio nati
sunt: qui tamen longè dissimiles & educationes, & naturas, & uitas, & casus habuerunt? H

QVOT similem uitæ exitum habuerunt, in uitæ moribus dissimillimi, atque distantissimi?
Plutarchus in uita Niciæ, & Crassi, hos asseruit eundem ferme uitæ exitum habuisse; cum ta-
men Nicias, nullum diuinationis signum aliquando neglexerit; Crassus uerò contra, omnia
Deorum portenta penitus contempserit. Filiorum forma (inquit Plotinus) parentibus si- «
milis testatur pulchritudinem, deformitatemq; ab ipsa stirpe, non ab astrorum motibus profici- «
sci. Addit. Probabile est insuper eodem in tempore animalia omnigena, hominesq; simul ori- «
ri; in quibus eadem omnino oporteret accidere; quibuscunque stellarum eadem dispositio im- «
minet. At quomodo homines simul, & cætera per easdem cœli figuras exoriuntur? Cap. VII «
lib. quinti de Ciuit. Dei, istam opinionem, istamque Mathematici fati uanitatem, pulcherrimo
exemplo illudebat B. August. Eodem etenim (inquit ille) die, adde, si libet, & eodem temporis «
momento, ad seminandum agrum, multa grana simul in terram ueniunt; simul germinant; & ex- «
orta segete simul herbescunt; pubescunt; flauescunt; & tamen inde spicas cæteris coeuas, atque «
(ita dixerim) congerminales, alias rubigo interimit; alias, aues depopulantur; alias homines e- «
uellunt.

A uellunt. Quo nanque modo istis, alias constellationes fuisse dicturi ii sunt; quas tam diuersos exi
» tus iidem habere conspiciunt; cum eodem temporis momento semina ad terram uenerint, & ger
» minarint? Quod si (ut nos aliquid addamus) una est granorum cunctorum constellatio, sicuti (si
Mathematicorum modum loquendi sequamur) unam esse dicendum est; & illa naturaliter (ut fa
tentur) agere dicatur: ad quem modum ab eodem agente, & ab una, & eadem uirtute naturali,
& naturaliter operante, tanta prouenire in effectibus diuersitas potuit? Si in illa constellatione,
& in illo tempore constellationis, Fatum erat flauescentia grana manibus euelli; unde aliqua ab
auibus depasta sunt? si ab auibus depasci; unde aliqua manibus hominum sunt auulsa? Quotidie
ingentes terra, mariq́ue hominum clades inspicimus, aut gladio, aut impetu tempestatis: ut ali-
quando centena hominum millia simul pereant: dicemus'ne illos omnes habuisse ex genesi, ut
uel tunc pereant, uel ex eodem ferè genere mortis?

Tollitur quædam Mathematicorum euasio, & eorum Fatum uehementius improbatur. Cap. XV.

B SED ne fortasse ad ipsorum subiectorum huius uirtutis impresionem recipien
tium, atque ad rerum, ab eadem ui, patientium discrimen, aut ad temporum uel
minimam permutationem, uel ad stellarum errantium, aut non errantium mu
tui aspectus, suiq; situs, & configurationis, ac proportionis repentinam trans-
mutationem, uel ad locorum, opportunitatumq; aliarum diuersitatem confu
giant; duo subiecta huius uirtutis influxum æquè, quantum ad se attinet, reci-
pientia; quæ quidem eiusdem naturalis prorsus temperamenti, & huic fatali, ac
cogenti uirtuti; æquè proxima sint in eodem simul loco, quantum posibile est, constituta, eo-
dem quoque temporis momento concepta, & in lucem ædita sumamus. Sint non Proclus, & En
ristenes Lacedæmoniorum reges gemini fratres, qui, & si simul orti, non tamen pari tempore ui
ta functi sunt; nec æquali cum gloria uixerunt. Non Polystratus, & Hippoclides Epicuri discipu
li, eodem, die nati, eodem die mortui, quibus diuersa multa nihilominus contigerant; ne di-
catur, quòd diuersis utcunque temporibus, & momentis nati fuerant. Non Iacob & Esau, quam
uis, ut lib. secundo cap. XVII, super Genesi, dixèrit Beatus Aug. manus sequentis, Iacob scilicet,
dum nasceretur, inuenta sit pedem præcedentis fratris, hoc est Esau tenens; & usque adeo sic na
ti sunt; ut quasi unus infans in duplum prolixior nasci uideretur. Non plura sata eodem tempo-
C re grana. Non alia breuiter duo distincta subiecta, ne (ut dicebamus) ad patientium diuersita-
tem confugiatur, sed sint duo aliqua eiusdem subiecti, & patientis, ut eiusdem hominis, ut De-
mosthenis membra; ut, uerbi causa, duæ manus; immo (ut duo patientia ista, in unum, quàm
maximè fieri potest, cogamus) sint duo eiusdem manus digiti inuicē quàm proximi. Sint index,
& medius. Horum unus uehementer doleat, alter uerò incolumis prorsus, sine aliquo dolore
permaneat, & uigeat. Neque profectò hoc imposibile est; cùm multi, & plures, quàm ego ali
quando uellē, hoc in seipsis non rarò experiantur. Quinimmo uirum quendam ego noui, cuius
index sæpè propemodum emoriebatur, medio prorsus incolumi permanente. Si uis ista natura
lis est, & in ea, quæ eodem tempore, & simul prorsus, & seminantur, & concipiuntur, & oriun
tur, eduntur q; in lucem, omnino naturaliter agit; cur unus horum digitorum tam uehementer
dolet, alter uerò sibi per quàm proximus eodem tempore cum illo conceptus, ab eisdemq; pro
genitoribus satus, unà in hanc lucem cum eo editus, sine dolore prorsus permanet? Nam si eos am
bo igni æquè admouerimus, non unus calefiat, & alter incalefactus permanebit; si aquis, non
unus frigescet uel madefiet, altero frigoris, & humiditatis, prorsus ex parte; sed uterque uel cale
D fiet, & ab humiditate patietur; uel non calefiet, nec patietur ab humido; quod ignis, & aqua qui
bus illi admoti fuerant, agentia sint naturalia. Si igitur & ista uirtus fatalis, à qua cuncta, ut illi
aiunt, impermutabili necessitate proueniunt, uirtus naturalis sit: &, ut iidem fateri tenentur,
naturaliter agat: cur duobus istis patientibus sibi æquè appositis, nec non æquè dispositis in eo-
dem loco, & tempore, & sub eadem stellarum configuratione simul genitis, simulq; in lucem e-
ditis, & eiusdem speciei utrisque, & temperamenti, ne forte limum & ceram ignibus ad mota
nobis obiiciant, æqualem qualitatem, dolorem, uel indolentiam uis ista fatalis non impartitur?
SI dicas unius digiti humores intemperiem patiuntur, non alterius; ideo dolet unus, non al
ter. Hoc est, quod nos quærimus, si cuncta ab ista fatali uirtute, & naturaliter, & de necessitate
fiunt; & hæc uirtus, si non semper, singulis tamen temporis instantibus una, atq; eadem est in toto
cœlesti corpore, & in toto uniuerso; unde ea (ut superiori cap. dictū fuit) quæ in diuersissimis etiā
distantissimisq; locis oriuntur; eadem, pro ratione naturæ suæ, si eodē tempore oriantur, pati de
berent; quòd sub eadem siderum configuratione, & constellatione sint orta. Non enim in isto tem
poris instanti collocata sunt, uno modo Venetiis, cœlestia corpora, alio uerò modo Neapoli,
uel

uel Byzantii, sed eadem ubique locorum est corporum, & siderum cœlestium constitutio; & ex consequenti idem ubiq; debet esse Fatum; quod ultrò isti uidentur admittere; Si præsertim Ciceroni lib. secundo de Diuinatione (quem locum prius citauimus) credendum sit; nec est aliqua hic, & ibi in illis cœlestib. corporibus diuersitas; nisi fortasse relatiua, & ipsius aspectus (cum dixi aspectum, omnem relationẽ, quæ inter nos, & cœlestia corpora esse potest, significare uolui) quæ quidem diuersitas, Fatum nequaquam esse potest; tum quia diuersitas ista in cœlo minimè est, nisi fortassis ut in relationis termino; sed est tantùm in nobis, hoc est in sola aspectus nostri habitudinis diuersitate; nec aliter in nobis est, nisi ut in altero comparationis, & relationis termino. tum quia relatio ipsa, quatenus uidelicet relatio est, actione penitus carere, ex omnium Philosophorum consensu, clarissimum est. at hæc cœlestia corpora, atque iste stellarum influxus, & uirtus ista siderum, & agit, & naturaliter, quod si etiam fatali (ut illi putant) necessitate nos undique premit, urget, cogit. cui dubium, quod etiam atque etiam uehementer agit. non ergo potest ex uaria aspectus nostri relatione, quæ infirma res est, uariari. Cur ergo illa etiam, quæ in distantissimis locis oriuntur, non eadem agunt, & patiuntur? cur non ubique terrarũ eadem animalium, plantarum & lapidum genera non oriuntur? cur (inquam) iterum, in duobus iis digitis, qui eiusdem speciei, eiusdemque temperamenti sunt, simul conceptis, simul in lucem editis, atque ita quàm proximè, ut in eodem loco dicere possumus, tanquam idem subiectum constitutis, & æque à principio dispositis, in eodem temporis instanti, tam diuersa producit una uis ista, ut in uno, non in altero huiusorum æqualitatem dissoluat? E F

Acrius aduersus Mathematicos instatur. Cap. XVI.

SED quid diutius in duobus digitis moror? Dicant nobis ii, quæso, cur unius, & eiusdem digiti articulus unus, dolore uehementer urgetur, cæteris illæsis; unius similiter, & eiusdem uirgulti una pars aret, altera tamen illi proxima, & (dixerim) continua, simulque cum ea nata, uiridi permanente? cur Hector uulneratur in brachio, non in crure, & in parte brachii A. non autem in parte B. sibi proxima, & continua, simul cum parte A. concepta, nata, edita, adulta. & eiusdem prorsus temperamenti, & dispositionis? Diceret hoc loco fortasse quispiam decreti Mathematici defensor, id, quod nobis excellentissimus D. Vincentius Madius conciuis noster, uir eruditissimus, & Philosophus nostri temporis nemini secundus, secum pridem familiariter colloquentibus obiecerat. illud autem est. Non partes, sed totum ipsum fatalem uim commouere, & urgere. index propterea digitus dolet, non medius; similiter una pars uirgulti est uiridis, altera aret sibi proxima, aut eiusdem digiti unus articulus dolet, non alter, uel in A. parte brachii Hector uulneratur, non in B. quia Fatum erat, ut & Demosthenes & Hector, & uirgultum, ita per partes disponerentur. G

SED aduersus euasionem istam est primò argumentum B. Gregorii; quoniam uirtutẽ constellationis in ictu puncti statuunt Mathematici; multa autem, pro partium orientium multitudine, est mora natiuitatis; igitur uel plura sunt unius, & eiusdem rei fata, pro partium, & eorum momentorum, quibus ipsæ partes eduntur, multitudinis ratione, & non unum; uel si unum est; totius, & singularum partium unum, & idem fatum erit; quòd si totius, & partium unum, & idem fatum sit; sequitur, uel ut nullum sit fatum; uel saltem ut minimè naturaliter agat; sed liberè; cum tam diuersi sint ipsarum partium casus. utrunque Mathematicis absurdum est. Si nanque unum, & idem est, cum una, & eadem siderum constitutio uix per instans temporis perduret (uelocissimum nanque esse motum cœli, quis ignorat?) partus autem editio longo tempore absoluatur; qui fieri potest ut unum sit nati fatum? ita ut non partes, sed totum ipsum sit illud tantùm, quod fato urgeatur? Adde si fatum naturaliter agit; quomodo patientia sibi æquè admota, tam uariè disponit? Ignis nempe subiectum, & patiens ipsum totum, & singulas totius partes, æquè sibi propinquas, uno-, & eodem modo disponit, & afficit; & aqua similiter, & aer; quin etiam Solis radius, & cuncta breuiter ea, quæ naturaliter agunt. Si uerò non unũ, & idem est; quod uidentur illi Mathematici dicere; qui singulis animalis partibus ex firmamento signum proprium assignare conantur, quod eisdem dominetur; & illis uim quandam cœlestem præcipuam influat, ut capiti Arietem, collo Taurum, humeris Geminos, cordi Cancrum, Leonem pectori, & ita in singulis discurrendo. Sequetur eiusdem rei, ut animalis, non pauciora esse fata, quàm partes, & mẽbra. Et cùm membrum quodlibet plures etiam partes habeat, & quælibet alias rursus habeat partes, quæ non omnino simul in lucem prodire queunt, sed post alia, alia, fata propè in infinitum, augebimus; quod cùm absurdissimum sit; unum cuique rei (si fatum asserendum est) & quarumlibet eius partium dicemus fatum; sed cum longam in nascendo temporis moram trahat, & tot (ut dicebamus) in partibus diuersi casus eueniant; uel tollemus fatum; uel ipsum rursus non naturaliter H

A turaliter agere confitebimur. quoniam ea, quæ naturaliter agunt, & uno eodemq; modo agunt, & in unum, eundemq; finem singula, pro ratione naturæ suæ, tendere conspiciuntur ut tam uarios euentus illa non proferant.

SECVNDO, si fatum sit totius, & non partium, sequitur, ut, quæ partibus eueniunt, non Fato eueniant; sed forte, uel contingenter; quod similiter suis dogmatibus pugnat. Dicemus enim, si Hector in brachio uulnerabitur, Hectorem quidem in brachio ineuitabili necessitate uulnerari; brachium uerò contingenter. quod profectò ridiculum adeo est, ut nihil magis.

TERTIO est unus quispiam, qui simul uellet, & non uellet adulterari; quo nanque modo ab una, & eadem cœlesti uirtute, & illa naturaliter agente, in eodem patiente subiecto, & in eodem tempore, tam diuersa, & contraria poterunt prouenire? Si fatum est, uelle; quomodo non uult? Si, non uelle; quomodo uult? Dices fortasse idem uult, & non uult: sed per aliam, & aliam potentiam, ut per sensum uult; per intellectum uerò, & rationem non uult; non inconuenit autem hoc, etiam si fatum sit unum; & idem naturaliter agat. Videmus enim quòd idem Solis calor, & lutum durat, & ceram emollit; & eiusdem mulieris pulchritudinem sensus appetit, ratio

B contemnit.

SED euasio ista defendi non potest, tum quia non sunt hic plura subiecta, sed unicum, ut uerbi causa, Alcibiades, tum quia uoluntates, & appetitus, & operationes illæ, etiam si sint per plures potentias; sunt tamen operationes non ipsarum plurium potentiarum, sed ipsius unius subiecti, & totius; quod & unum, & idem est, & una, & eadem fatali uirtute asseris urgeri. Non enim dicendum est (ut quidam uidentur dicere) quod sensus uelit, ratio non uelit. non enim ratio, uel sensus uult, aut non uult; sed is cuius est ratio, ut sensus, ut, uerbi causa, Alcibiades. is nempe per sensum id appetit, quod per rationem cótemnit. Dices fortasse, Fato uult Alcibiades, & non uult, adulterium. cupit contemptum, & contemnit cupitum. Sed quid dici potest insipientius? Quid excogitari potest absurdius? sed sit, ut libet. Si in eodem subiecto, & eodem temporis instanti tam diuersa fatum producit; sequitur euidentissimè, & quòd uirtus fati, uirtus naturalis agentis non sit; & quòd illa necessitandi uim minimè habeat. Ea nanque, quæ naturaliter agunt, & urgent, coguntq; impermutabiliter, non diuersa, & opposita in eodem tempore, & in

C eodem subiecto producunt (cum in eodem patiente opposita simul; & pugnantia idem ut faciat, sit impossibile) sed unum. quòd si uirtus naturalis non fuerit; præter hoc quòd non urgebit, non erit uirtus cœlestis corporis, aut siderum cœlestium; quòd hæc quicquid agit, naturaliter agat.

Aduersus iterum Mathematicorum Fatum, instatur; quoniam de Fato negligenter Mathematici dixerunt. Non enim declararunt unde sumendum sit rei Fatum. CAP. XVII.

VRSVS aduersus Mathematicorum opinionem de Fato, arguitur. (Id nanque Mathematicis possumus obiicere, quod aliàs Empedocli, & Democrito Arist. obiecit) De eo enim negligéter Mathematici dixerunt. primò, Quoniam ab istis declarandum erat, unde sit rei cuiusque Fatum auspicandum. an ex ea hora, qua primùm rem opifex aggreditur. an qua idem aggredi cogitauit. an qua res primùm effecta est. Vt si de hominis Fato, exempli causa, loquamur; declarandum erat, Vnde'nam sit illius Fatum sumendum. An cùm homo ad prolem suscipiendam, uxorem ducere cogitauit. An cùm primùm cum illa congreditur. An cùm semen uiri ac-

D crescit in utero. An cùm primùm cordis forma imprimitur. An cùm ultima forma fœtui acquiritur. An cùm in lucem editur. Quid horum potius statuemus? cum omnia sint eiusdem rei principia, eaq; cuncta digna principatu conspiciantur; unde rei Fatum desumendum secundum Astrologorum dogmata decernatur. Ptolemæus plus conceptui quàm genituræ: alii contrà plus genituræ quàm conceptui tribuerunt; ut ex ipsorum met multiplici, contrariaq; sibi inuicem opinione, Fatum nullum esse, facilè conuinci possit.

Non declararunt iidem ad quem modum ad nos uis Fati delabatur. CAP. XVIII.

ECVNDO ab istis etiam declarandum erat; quomodo hæc uirtus tam potens, ut omnia cogat, atque necessitet; à corporibus cœlestibus ad nos delabatur: Et'an deferat illa corpora ad nos accedens; quod uisus est, ex Platone, Proclus aliquando dicere; qui circa finem libri de Theologia Platonica, ubi de trinitate Parcarum edisserit; fatalem uirtutem cœlum attingere, & tempore illud deferere affirmauit. An potius cœlum, & terram simul, ueluti duabus quibusdam extremitatibus, attingat? quod alii dixerunt. Mercurius Trismegistus à cœ

lestibus corporibus per luminosos radios uim istam ad nos delabi semel, atq; iterum dixisse fuit E
uisus. Fatum igitur (si hoc uerum est) erit ipsa cœlestium siderum lux. A' luce nanque lumen, lu
minosiq; radii descendunt ad nos, atque proueniunt; quæ ergo in tenebris fiunt, non poterunt
Fato esse subiecta. Sunt enim ita tenebræ ex perspectiuis priuatio omnis luminis, sicut umbra lu
minis principalis. at homines intra ipsius uteri tenebras concipiuntur: dum igitur concipiuntur,
nihil (quod suis dogmatibus pugnat) à Fato perpeti poterunt. Sed cum ex utero prodibunt,
tunc demum fato subesse credentur; interea nulla imprimitur uis fatalis fœtui.

Sed dicent isti; quòd & si non perueniat intra uterum lumen, peruenit tamen luminis uirtus,
à qua illa, quæ ibidem fiunt, non secus quàm ea, quæ in tenebricosis terræ uisceribus, non ex lu-
mine, sed ex alia quadam solari, cœlestiq; uirtute oriuntur, ineuitabili necessitate fiunt. Verùm
aduersus euasionem istam arguitur. Primò nanque sequitur, quòd uis ista non descendet tātùm
per lumen, sed per quodpiam aliud descendere poterit. Secundò. quoniam uis ista, quæ à lu-
ce, siue à lumine, siue ab alia occulta qualitate cœlesti descendit; quæcunque illa sit; & quomodo-
cunque, & usquecunque illa descendat; uel est tantæ actionis, & efficientiæ, quantæ est lumen, siue
lux ipsa, siue alia qualitas, quæ in cœlo est; & à qua descendere ipsa dicitur; uel minoris, atque
imbecillioris (amplioris nempe esse non potest; quoniam effectus suam causam superare non ua- F
let.) Si primum. necessumest, ut uirtus illa, sit infinita. Omnis nanque uirtus, quæ finita est; ut
eo remissior fiat; quo longius ab origine protrahatur, atque in plura diffundatur; necessarium es-
se, demonstrat experientia. quod nos etiam inferius cap. x l. præsentis libri fusius ostendemus. Sed
hanc uirtutem esse infinitam, est impossibile. Primò. quoniam si lux cœlestis infinitæ uirtutis
fuerit; nullo egebit instrumento naturali. Instrumenta nanque naturalia, uirtuti finitæ naturali na
turaliter debentur; uel igitur non aget illa lumine, aut qualitate aliqua delabente; sed per se & im
mediatè, cum sit uirtus infinita, uel si aliquo medio agere dicatur, frustrà erit in natura medium
illud. per plura nanque id fiet; quod per pauciora æquè bene, & accommodatè fieri poterit.

Secundo'. sequetur quod in corpore finito erit uirtus infinita. quod impossibile esse lon
go progressu lib. octauo Physicarum auscultationum, & libro primo de Simplici corpore, quàm-
plurimis, hisque firmissimis rationibus demonstrauit Aristoteles.

Si uerò postremum dixeris & uirtutem istā, quo à fonte distantior processerit, eo infirmio-
rem fieri, non negaueris; tunc per rationes similes Aristotelis rationibus sexto, & octauo libris
Physicorum, & libro primo de Cœlo, & Mundo, & alibi. hoc est per calculum augmenti, & de-
crementi uirtutis mouentis super resistentiam mobilis; & resistentiæ similiter ipsius mobilis si G
per motricem uirtutē (qui quidem calculus per maiorem, uel minorem distantiam, uel appro-
pinquationem; seu per aliam quamcunque dispositionem, uel indispositionem agentis, & eius,
quod patitur; ualde admodum euariari poterit) ab huiuscemodi fato ineuitabili necessitate fieri
tandem colligemus nihil. Casum fortasse dices impossibilem; quòd nec uirtus mouentis, nec re
sistentia mobilis augeri possit, aut minui. Nempe uis mouens est uis cœlestium corporum; quæ
inuariabilis, & impermutabilis est. Patiens, & mobile est hæc moles elementorum uniuersa;
& eorum, quæ ex elementis constare dicuntur; quæ quidem penès totalitatem (ita dixerim) &
uniuersitatem suam æterna est, & impermutabilis; mutabilis autem tantùm secundum partes, &
indiuidua. Longior item, ac maior distantia inter agens, & id, in quod agit, unde uirtus ista fatalis
remissior ac infirmior fiat, esse non potest. Terra nanque, quam habitamus, & in qua uiuimus,
orimur, & occidimus; non potest distare amplius, quàm distet. distat nanque tota diametro.

Sed euasio nulla est. Multa namque esse sæpe supponuntur; quæ nihilominus impossibilia
sunt. Lib. septimo Physicorum, dimensionem sine subiecta re; & prius, hoc est lib. quarto, sonum
à corpore separatum, supposuit Physicus. Mathematicus lineam in infinitum pertrahi, & sphæ-
ricum corpus planum in puncto contangere; supponit; quæ sunt quidem impossibilia omnia: H
& non ita, ut supponi non possint; quo, quid inde sequatur, uideamus. sola namque (ut princi-
pio lib. septimi Physicarum auscultationum ex Alexandro declarauit Simplicius) illa ad supposi-
tionem inepta, & impossibilia esse dicuntur, quæ contradictionem includunt, & mutuò pu-
gnant, atque inuicem destruuntur. Exemplum erat apud eundem. si quempiam per saxa naui-
gare supposuerimus; aut uti quempiam naue lapidea, uel ferrea. Sed talis non est suppositio; qua
cœlum à terra fieri longius, aut propinquius, supponebamus.

Verùm absque impossibili aliqua suppositione, immo duce experientia, ex iis, qui in al-
tissimis montibus, & iis, qui in imis conuallibus oriuntur hominibus, & degunt; arguatur. Illi
nempe, ut sunt cœlesti lumini proximiores, (& si approximatio ista percipi sensu non possit) ita
fatalem uim istam exactius recipere; & ab eadem intimius affici deberent: at res, si illis præsertim
credamus, qui sideribus (quod libro nono, & ultimo luce meridiana clarius demonstrabimus)
uim maleficam iure denegant, contra longè se habet. sunt enim illi immanes, ac crudeles, & ue-
luti ferini, qui altiores montes incolunt, contrà qui conualles habitant mansueti, ac humani. ut
à cœlesti

A à cœlesti uirtute mores ſnos illi uel non ſuſcipiant; uel ſi ſuſcipiant; tam modico interſtitio uis iſta, quæ in ſummis altiſsimorum montium cacuminibus influit, cum ad imam conuallem perue nerit; infirma, ac debilis adeo eſt effecta (quippe ex ferina in humanam uerſa eſt) ut, ſine permuta bilis, ſine impermutabilis illa ſit; ſi à cœlo oriri longiuſculè, & degere nos contigiſſet, nos prorſus, qui uallis imum habitamus afficere, uel inficere; nihil aduerſarii faceri cogerentur.

Non declararunt Stoici an Fatum aliquo egeat nec ne. CAP. XIX.

ERTIO declarandum item ab iſtis erat, An uirtus iſta, quæ ab ipſis fatum appellatur, aliquo conſeruante egeat, an nullo potius. Si nullo eget, quid hæc ipſa ſit uirtus nullo indigens, declarandum erat. Certè non accidens nis iſta, ſi nullo indiget, eſſe poteſt. Quòd (ut omnibus confeſſum eſt) ad ſui conſeruationē, & tutelam ſubſtantia aliqua, accidens quodcunque prorſus indigeat. Non enim per ſe ſtare poteſt, conſequens eſt ergo, ut ſubſtantia omnino ſit. Sed quæſo quæ? Spiritalis'ne? at negant cœleſtibus corporibus aliam præeminere ſub-

B ſtantiam: præemineret autem, ſi uis iſta ſubſtantia ſpiritualis eſſet: cùm ipſa cœleſtia corpora ſub ſtantiæ (ut patet) corporeæ ſint: corpoream uerò naturam, præcedat ſpiritus.

ADDE quòd ſi ſpiritualis ſubſtantia eſſet; intellectus eſſet, at intellectus omnis appetitum habet annexum, uoluntatem: ſed iſti ab hac uirtute omnem iam abegerunt uoluntatem: ne liberè ageret. non ergo ſpiritualis ſubſtantia poterit eſſe. Ergo corpus eſt: quòd omnem omnino ſubſtantiam uel corpum, uel ſpiritu eſſe, ſit neceſſarium. Sed quod eſt iſtud corpus? nunquid ipſum cœleſte? cœleſte enim uidentur omnes dicere. At quomodo ipſum cœleſte corpus, fatum erit; ſi ſato, ſecundum iſtos, idem & moueatur, & regatur? Aut quomodo hæc cuncta terrena noſque item ipſi fatis agemur; ſi tantùm à nobis cœleſtia abſunt corpora? Agunt autem (ut Phyſicorum rationes & copioſè, & efficaciter probant, per contactum aliquem naturaliter agentia cūncta. Docet enim ratio Mathematica, quam primo libro Meteorologicarum impreſsionum etiam Ioan. Gramm. docuit; quam iſtis notam eſſe oportebat; quantum à terra Luna diſtet: quantum Luna à proxima Mercurii ſtella abſit: multo autem longius à Veneris, maiori interuallo à Solis diſtat; reliqua uerò tria interualla infinita, & immenſa, à Sole ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni ſtellam, inde ad Firmamentum ipſum; quod extremum, atque ultimum mundi eſt. Quæ poteſt igitur contagio ex infinito penè interuallo pertinere ad terram? & tam potenter afficere noſtra corpora? nec noſtra ſolùm, ſed elementorum, plantarum, pecudum, uolucrum, pi-

C ſcium; hominis denique uim omnem commouere? rapere? cogere?

AT dicunt Mathematici, quòd per occultam uirtutem cœleſtia corpora nos contangunt: quæ ab eis ad nos iugiter delabatur.

Sed quæro ab illis, an hæc ipſa uirtus, quæ ad nos delabitur, & nos contangit; ſit ea, quam illi fatum appellant; an non ipſa fatum ſit, ſed ſit fati naturale inſtrumentum, per quod eueniant, quæ eueniunt ineuitabili neceſsitate; ad quem modum ad proprias operationes obeundas, igni inſtrumentum naturale, eſt caliditas.

Si primum. primò ſequitur, quòd corpus cœleſte non erit fatum, quod prius conſeſsis aduerſabitur.

Secundò. quòd fatum non erit ſubſtantia, ſed accidens; quod ſimiliter prius admiſsis refragatur.

Tertiò. quòd hæc uirtus, quæ talis ac tanta eſt, ut cuncta cogat, atque neceſsitet; aliquo ſuſtentante indiga erit: quod abſurdiſsimum prorſus eſt.

Quartò. cùm illud ſuſtentans, non poſsit eſſe niſi ſubſtantia: cui omne accidens inhærere tan-

D dem eſt neceſſarium; & ſubſtantia præſtantior ſit accidente; non ſolùm relabemur denuo in priores difficultates, ſed longè etiam difficiliores incurremus.

Si uerò ſecundum & uirtutem iſtam eſſe fati naturale inſtrumentum dixerimus; urgebit nos argumentum ſuperius factum. Quum enim omne naturale inſtrumentum (ut prius dictum fuit) ſit uirtutis finitæ inſtrumentum; & uirtus finita, quo longius labitur, eo magis diminuatur; delabatur autem tanto, atque iterum tanto ad nos (ut diximus) interuallo. ſequitur, ut admodum remiſſa (cum ad nos peruenerit) ac ualde impotens exiſtat. Sic ut ex calculo (quod dictum eſt prius) augmenti, & decrementi uirtutis agentis, & reſiſtentiæ paſsi, & aliorum aliunde obiter occurſantium interpoſitione, ex toto, uel ex parte in ſua operatione facilè impediri ualeat: unde omnem denique in iis ſaltem ſubcœleſtibus, & ab illa fatali uirtute adeo diſtantibus rebus ineuiabilem neceſsitatem tollere, fuerit neceſſarium.

E

Aduersus item Mathematicorum fatum, per incommoda, quæ sequuntur innumera, argumentatur. CAP. XX.

D ISTAM Mathematicorum de fato opinionem innumera, eademq; maxima sequuntur absurda. Absurdum autem ex Logicorum principiis, non nisi ex absurdo procedit, sequiturque opinio igitur est absurdissima. cogitur nanque opinio stellas maleficas, in sui conditoris iniuriam, & iniustas facere; quòd ad iniusta opera, ut ad furta, ad homicidia, ad incestus, ad stupra, ad parricidia, ad proditiones, ad alia denique id genus innumerabilia nefanda facinora homines cogant: ad hoc autem præmiorum, & pœnarum ablatio, legum corruptio, liberi arbitrii denegatio, diuini cultus amotio, pietatis omnis neglectus, ciuitatum euersio (sed rem cœpimus numerare inexplicabilem) totius (ut semel finiamus, & simul infinita colligamus) orbis confusio denique sequitur maxima.

MITTO multa Augustini, multa Gregorii, multa Origenis, innumera Illustrissimi Domini Pici Mirandulani, & aliorum doctissimorum uirorum, quæ à nobis adduci poterant, argumenta: quòd compendio disputationem agere, & ex nobis, non autem ex quinterno dicere statuerimus. Hæc nihilominus, quæ diximus, tot ac tanta, atque tam firma, & urgentia sunt: ut plura, aut maiora, ac firmiora, urgentioraque ad opinionis uanitatem, & absurditatem, uel demonstrandam, uel conuincendam, cordatum, & doctum uirum haud desiderare, crediderim. Non tamen negamus interea; quin cœlestia corpora, siue cœlestium corporum uirtutes, in hæc ima, & sub cœlestia cuncta (intra nanque eorum ita dixerim, uiscera, ista inclusa sunt, & in nos ipsos non quidem in iis, quæ ad animum; sed in iis tantùm, quæ ad corpulentam constitutionem attinent, agant; & multum agant. Nec negamus similiter, quin ex cœlestium corporum motu, & ex siderum configuratione, & aspectu, tanquam ex signis quibusdam, multa prædici possint: & omnia fortasse, quæcunque in Orbe uniuerso eueniunt; quod inferius libro ultimo diffusè satis declarabitur. Sed nunc illud tantùm constantissimè inficiamur, quòd aliqua sit in cœlesti corpore, quæ uel in eo permaneat, uel ab eo ad nos, modo aliquo, demandetur, ac delabatur naturalis uirtus, quæ talis, ac tanta sit, ut Fatum dicatur. hoc est, à qua, illa quæ fiunt, & eueniunt, omnia; ita fiant, & eueniant; ut non fieri, & non euenire; uel aliter, quàm fiant, & eueniant; fieri, & euenire non possint. Sed aduersus Mathematicos hactenus.

Aduersus opinionem Stoicorum de Fato, rationes sex, ex Stoicorum met disciplinis collectæ, adducuntur. CAP. XXI.

VLTAS prius ex Stoicorum, & Academicorum disciplinis, de Fato, diffinitiones, uel descriptiones potius, & nominis circumloquutiones posuimus; ex quibus, ad eorundem opinionem, ex Deorum prouidentia, per æternam quandam causarum complicationem, omnia ineuitabili necessitate euenire; non solùm latissimè colligebatur, tanquàm sequela quædam; sed in ipsa etiam Fati diffinitione, hoc ipsum, tanquam eius essentiale quidpiam perspici facillimè poterat. Verùm enimuero aduersus hanc opinionem, ex ipsismet Stoicis, aliquot hinc inde collectis rationibus, arguitur; illaque sagittis (quod aiunt) suis confoditur, & ex propriis principiis funditus tollitur, ac euertitur. PRIMO, quoniam rationalem animam, quam liberam putarunt, & prædicarunt Stoici; electionis libertate, & actionis auctoritate, proculdubio hæc eorum opinio priuat. Cum enim (ut cap. VIII, Libri, de Fato retulit Alexander) ponant Stoici, omnia, quæ in Orbe uniuerso sunt, secundum naturam suam agere, à circunstantibus causis impulsa, ut lapidem descendere naturaliter, adiuuantibus circunstantibus causis. animal moueri, ut mouetur naturaliter, per impulsum (impellitur enim imaginatione) adiuuantibus externis, & circunstantibus causis. hominem similiter per uelle, aut nolle, naturaliter moueri; sed imaginatione, & ab eo quod sibi apparet, impulsum; externis item, & circunstantibus causis adiuuantibus. quæ, quæso, potest præterea in homine libertas remanere? Nam si inanimata, ut dicunt Stoici, mouentur per naturam; animalia per naturam, & impulsum; & hoc commune est omni animali; iuuantibus hæc, & illa, circunfusis externis causis, non magis remanebit in homine liberum arbitrium, quàm in quouis bruto; immo quàm in quouis insensato, & inanimi lapide. Ad quem modum autem animalia per impulsum, ad Stoicorum opinionem, moueantur; non declarauit Alex. fortasse possumus nos, & quidem non absurdè admodum, existimare, animæ operationes ab impetu quodam, qui impetus, ut appetitus dicatur, nihil prohibet, emanare: impetum porrò istum ab imaginatione; imaginationem à præsentibus rerum phantasmatibus, & simulachris, circa nos circunfusis; & in nobis etiam, hoc est in extrinsecis sensuum nostrorum sedibus,

F G H

A dibus, uel (ut uulgo uocantur) sensiteriis, agentibus; ac pro ratione naturæ suæ sensum prius, mox animum nostrum pulsantibus, & impellentibus, deriuari (quæ quidem simulachra, tum spe ctra, tum uisa, ab illis appellitantur) uisa autem ab ipsis rebus, res denique à perpetuo causarum ordine ineuitabili necessitate proficisci. Quòd si, uel per coniecturam, Stoicorum opinionem assequuti sumus; quid amabò in nobis arbitrii; quid in nostra uoluntate relictum esse poterit libe ræ potestatis? Sed dicunt Stoici; uisa non impellunt; sed tangunt solùm, & adiuuant. At quòd ui sa non tangant solùm, & (ut illi dicere solent) adiuuent tantum; sed etiam animum ad assentiendum, uel dissentiendum (hi nempe sunt motus animi) impellant; inferius libro sexto, dum ad rationem quandam Chrysippi dicemus, manifestum erit. Sed rursus dicunt Stoici; quocunque res se habeat modo; hominis est, uelle, aut nolle; ut liberi semper sit arbitrii. In his enim (inquiunt illi) humana libertas consistit. At contrà (inquit Alex.) non in uelle tantùm, aut nolle, hoc est in ipso actu uolendi, aut nolendi, stat hominis libertas; sed in uelle, & nolle, cum electione, & cum consultatione libera, & ratione præcedente (quod nos libro de Humano arbitrio copio-

B sè demonstrauimus) ex principiis autem Stoicorum, cùm homo uult, aut non uult; ita naturaliter (non autem liberè, & ex electione) quàm uelit, & ineuitabiliter uult, aut non uult; ut secus, quàm statuat, uelle, & statuere non possit. Quamobrem rectè dicebat Cicero in libro de Fato. Qui introducunt causarum seriem sempiternam; ii mentem hominis uolũtate libera spoliatam, necessitate Fati deuincunt. Hæc ille. SECVNDO adueršus illos egregiè arguit Cic. lib. de Diuinatione. Quum enim cum Fato Stoici diuinationem defendant; diuinationem autem diffiniant, præsensionem esse earum rerum, quæ in fortuna sunt positæ: (Ita enim apud Ciceronem Stoicos Quintus sequutus diuinationem diffiniebat,) aliquas omnino res esse, quæ in fortuna, secundum Stoicos, positæ sint, ex necessitate consequitur. sed si aliqua in fortuna ad opinionem Stoicorum sunt posita, quorum præsensio, diuinatio sit; proculdubio uel fatum non esse; uel saltem non omnium esse, Stoici fateri coguntur. Quoniam fatum diuinationi (stante illa diuinationis diffinitione) & diuinationem ipsi fato penitus aduersari, necessum est. Vt duorum alterum, uel fatum, uel diuinationem de medio omnino tollere, illi cogantur. Sed diuinationem Stoici (uti in principio noni & ultimi libri uidebimus) mordicus defendunt. Fatum ergo ex necessitate tollendum erit. Quòd si, cum diuinatione, fatum etiam, quod faciunt, admittunt, & tueri conantur; cùm diuinationem præsertim eo, quo dictum est, modo diffiniant; quid aliud quàm nugas, ut di

C citur, agunt? & nugis nugas ineptè contexunt? Sed respondebunt fortasse ad argumentum Stoici: Fortunam non esse, ut nos putamus, causam, quæ temerè obrepat; sed quæ certa, & determinata sit, licet occulta. At quàm inepta sit ista euasio, inferius capite XXIII, copiosè satis demonstrabimus.

TERTIO est argumentum B. Augustini ex Stoicis petitum, contra Stoicos ipsos lib. quinto de Ciuitate Dei, cap. IX. quoniam in ordine, & serie illa à Stoicis posita causarum, & complicatione perpetua, à quibus effectus cuncti ineuitabili necessitate ab ipsis Stoicis produci dicuntur; magnum habent locum nostræ uoluntates, quæ secundum Stoicos liberæ sunt; ergo non omnia de necessitate eueniunt. quæ enim à causa merè, & uerè, atque essentialiter libera proueniunt; ineuitabiliter necessaria esse non possunt; nisi effectui amplius, quàm causæ (quod absur dum est) tribuere uoluerimus. Tollenda est ergo, uel nostræ omnino uoluntatis libertas, ita ut uel non sit penitus, uel saltem in ordine causarum locum non habeat; uel rerum omnium ineuitabilis necessitas. Sed quodcunque abstuleris, Stoicorum statim dogmata, & uanas structuras de molitus fueris. Qui nanque cum Fato, libertatem uoluntatis, uel cum uoluntatis libertate, Fatum annectere putant; oleum quod aiunt, & operam se tandem perdidisse cognoscent. Si dicas li

D bertatem tuentur Stoici humanæ uoluntatis; sed illam in uelle, & nolle statuunt, ut causarum seriem, & euentus ineuitabilem necessitatem, impediat nihil. diximus paulò ante, & inferius etiã dicemus fusius, non in actu tantùm uolendi, aut nolendi, humanam libertatem consistere.

QVARTO est argumentum Alex. Aphrod. libro de Fato cap. XII; quod primo libro nos prius adduximus; quo contra Stoicorum de Fato opinionem, ex ipsismet Stoicis arguebatur. per quod B. August. prius factum argumentum ualidissimè confirmatur. Quoniam ipsimet Stoici docent, discunt, hortantur, consulunt, increpant, castigantq; suos seruos, tanquam propria uoluntate peccantes; Libros scribunt, quibus iuniores instruantur. Non ergo iuxta ipsorummet etiam Stoicorum opinionem, omnia ineuitabili necessitate eueniunt. Alioquin (ut bene alibi aduersus Mathematicos dicebat August.) seruos suos in domo peccantes, non prius uerberare quispiam sineretur; quàm Deos suos in cœlo radiantes idem blasphemare cogeretur. Quis'nam ex Stoicorum familia, seruum: uel filium, quem uel ineptiarum suarum pœnitere, uel scelerum pœnas luere cupiat; uerberaret, qui prius Deos, Deorumq; prouidentiã, & præscriptum illum causarum ordinem, unde euentus ille, repræhensione, & uerberibus, dignus emanauit; non blasphemaret? Non'ne ridiculum est; quod de Zenone scribit Diogenes, seruum propter furtum uerberante

uerberante? cui cum ex uerberibus, Fato furatum fuisse clamitaret, ait; Et ego te Fato uerbero. E
Sed ad argumentum redeamus. Nam si quosdam hortari student; ut agnoscant, oportet, quosdam sua oratione concitari posse; contraq;, quàm faciant, facturos fuisse, si ipsi tacuissent. Si libros complures, quibus erudiri adolescentes optarunt, scriptos reliquerunt; hominis certè libertatem confessi fuerunt, & fatalem illam necessitatem ab humanis operationibus abdicarunt. Non igitur cuncta, ex serie causarum, ineuitabili necessitate, eueniunt; neq; ex circunfusis, ut illi aiunt, circa nos causis, ea omnia de necessitate agimus; quæ agimus. Quinta ratio ex lib. I Natu. Quæst. Alex. cap. IIII, sumi potest. in quo loco ex causarũ colligatione, id quod contingens, & possibile dicitur Stoicos auferre demonstrauit. Verum est, quòd uoce saltẽ, id quod possibile dicitur, illi admittant; sed cùm possibile re uera illud dicatur, quod & esse, & non esse potest; quod autem ex causarum cõplicatione fit; non possit non fieri, sequitur, ut quod re uera possibile sit, relinquatur nihil. Quoniam autem poterat fortassis hoc loco dicere pro Stoicis, quispiam, idem esse possibile, & necessarium. possibile quidem sui natura, necessarium uerò ab extrinseca causa, & ab illa causarum colligatione. Hoc, inquit Alex., Stoicorũ non sapit opinionem; qui Fatum, & ipsam seriem causarum, inter ea, quæ extra rem sunt, poni minimè permittunt. Sed contra hoc Stoicorum placitum, & quòd extriuseca causa fatum sit arguitur. PRIMÒ; quoniam causa efficiens, F
& effectus ita in plerisque effectis omnibus distinguuntur realiter; ut causa sine dubitatione præcedat effectum. Igitur extra effectum est. Nisi enim extra effectum esset, illum non præcederet. SECVNDÒ. Nõ sit causarũ series extra effectum; sequitur quòd posita quam uolueris causarum serie, ponerentur omnes omnino effectùs; quod maximum erit incommodum. sequela ostenditur. posita serie, A, causarum, ponitur, B, effectus; quoniam fatum per uos, & causarum series non est de extrinseca, sed de intrinseca ratione effectus; igitur simul est cum effectu; sed positis, A, &, B, ponitur, C, effectus, propter eandem rationem; posito autem, A, B, C, causarum ordine, ponitur, D, effectus, & ita in infinitum prosequendo. Igitur si fatum de intrinseca effectus ratione sit; fatum autem sit series illa causarum; consequens est, ut supposita quamuis causarum serie, ut, uerbi causa, posita serie causarum, A, ponantur effectus, B, C, D, & reliqui, qui ab iis causis sequuntur omnes; ii autem sunt, quotquot tandẽ in Orbe uniuerso eueniunt. Hoc autem tanquã absurdissimum derelinquitur. TERTIÒ. ipsimet Stoici (nisi nos & Alex. & Cicero decipiant) confitentur ad certam causarum seriem, certos sequi effectus. si igitur causarum seriem effectus sequuntur; cui dubium quòd illa præcedit, & extra effectum est? Non solùm igitur fatum erit quid, à ratione effectus, extrinsecum; sed illa etiam, quæ ex fato proueniet, necessitas, necessitas erit extrinseca, hoc est uel relationis, uel consequentiæ, siue suppositionis, in qua uidelicet uno posito, siue secundum naturam, siue præter naturam illud ponatur; ex necessitate sequatur alterum; & erit ac si multos lateres erexeris; & eosdem ita constitueris ut unus, si cadat, siue secundum naturam cadat, siue præter naturam; alterum sibi proximum impellat, & cadere faciat; Et iste in casu suo alium sibi proximum; & ita prosequaris. posito certè quòd primus cadat, sequitur ex posito, ut alii ex necessitate suo ordine prosternantur singuli. Tunc sic arguitur; Quod ex suppositione necessarium est; sua natura contingens est; probatur; quoniam si natura sua non esset contingens; esset absolutè, & simpliciter necessarium; non igitur necessarium ex suppositione; at res & rerum euentus, per uos, ò Stoici, ut paulò ante colligebamus, necessarii ex suppositione sunt, fiunt enim ex posita quadam, & certa causarum serie; alioquin non sequerentur certum ordinem causarum, sed essent omnino, siue poneretur, siue non poneretur ille ordo; quod uos non dicitis, absolutè igitur, & simpliciter contingentes erunt. Nempe quod ex suppositione necessarium est; ut sæpius admonuit Arist. absolutè, & simpliciter inter contingentia reputatur. Adde quòd id quod ex suppositione necessarium est (ut hoc modo necessarium est) à causa extrinseca est necessarium. Fatum autem per uos intrinseca rei causa est; & absolutam dicit necessitatem. Ergo aut nihil Fato fieri, cùm omnia à causa extrinseca, idest à serie causarum fiant, aut H
in apertam contradictionem uos, trudi necessarium erit.

SEXTO loco est ratio, quam tum ex libro de Fato Alexandri, cap. XV, tum ex libro Paradoxorum Ciceronis colligere possumus. Ea autem est. Quum ex Stoicorum sententia, sola uirtus sit bonum; solum uitium sit malum; hominem uelint, nolint, omnium animantium pessimam naturam fuisse nactum, illi confiteri coguntur, quum præsertim sint mali omnes, secundum ipsos, paribus uitiis contaminati; ut nihil alius ab alio differat; & æque insaniant, quicunque sapientes non sunt; sapientem autem, & bonum uirum unum, aut ad summum alterum, fuisse nugentur; tanquàm animal quoddam inopinarum, & mirabile; præterquã naturam, & magis quàm Phœnicem Aethiopicum solitarium. Erit igitur, ut dicebamus, omnium animantium homo miserrimus; quippe cui uitiositas, & insania uel insitæ sunt, uel saltem ex circunfusis, ut illi aiunt, causis ineuitabili necessitate attributæ. At quod monstrum est; illud animal, quod inter omnia animalia, absolutum, perfectumq; est, & quasi diuinum; & propter quod (ut ipsimet Stoici ul

trò

A trò fatentur) facta sunt cætera omnia; pessimam, inter omnia, naturam nactum fuisse, fateri? Pugnat igitur Stóicorum opinio, & sibi ipsi, & communi mortalium omnium consensui. absurdissima ergo est, & ab humanis mentibus prorsus abiicienda.

Aduersus item Stoicorum de Fato opinionem, tria argumenta; quorum primum est Alexandri Aphrodisiensis, duo postrema Petri Pomponacii. Cap. XXII.

ETSI multa cap. superiore, Stoicorum de fato opinioni, adeo firma obiecerimus argumenta; ut uel mediocriter doctos, opinionem funditus fuisse à nobis euersam, intelligere facilè, confidimus; non desunt tamen, quæ obiici adhuc possint, quamplurima. Ex quibus tria sunt à nobis in præsentiarũ adducenda; quorum primum ex Alexandri, reliqua ex Petri Pomponacii monumentis ce feremus.

B PRIMVM est. Quum sibi de Philosophia potissimùm blandiantur Stoici, ut qui soli præ aliis, & uideri & appellari Philosophi uehementer percupiant; mirandum est; quo modo de rerum euentu, repudiato sapientum uirorum iudicio, cum plebe indocta, & ignaris uulgaribus, opinentur, & sentiant. Docti nempe, & sapientes uiri, inter alia multa, quæ non admittunt solùm, sed ad sensum etiam percipiunt; quæ tum à Stoicis apertè negantur, tum perfequelam, ex positis ab illis principiis, negare illi coguntur; humana libertas est. qua si bene (ut par est) homines usi fuerint; uirtutes, præmia, laudes, & gloriam eos sibi comparasse. sin malè, in uitia, pœnas, uituperationes, atque ignominiam incurrisse, certum est. Quòd si iidem, qui hac ipsa libertate abusi sunt, resipiscant; sese que colligant; siue id per se ipsi, siue ab aliis admoniti id faciant (hoc autem multis usu uenire solet) profectò cognoscunt, reque ipsa experiuntur; se esse omnium suarum actionum dominos. Vulgares uerò, ut qui imperiti sunt, & imprudentes, ad fatum, & in rebus quidem duntaxat aduersis, confugiunt; eique ascribunt, quod sibi imprudentia sua pepererunt. Cæterùm cùm res bene, & ad uota successerint; quasi non fatali aliqua necessitate, sed sua prudentia, ac proprio (quod aiunt) Marte ita res euenerint; de euentu sibi plaudunt, & gloriantur; ab aliisq; laudari ita percupiunt; ut illis etiam indignentur, qui Deorum tantùm prouidentiæ fatali, & non prudentiæ suæ, & studio, ac diligentiæ, euentus fœlicitatem

C ascribi uoluerint. Sed de obiectione Alexandri hactenus; quæ eo firmior, & solidior est; quò mortalium penè omnium usu, atque experientia confirmata esse uidetur. Argumentatus est etiam aduersus hanc opinionem capite primo libri secundi de Fato pluribus mediis Petrus Pomponacius; quorum cùm plurima, quæ nos etiã superius adduximus, ab aliis ipse sumpserit, omittemus: duo autem duntaxat sunt, quorum auctorem putamus ipsum Pomponacium. quòd si eorum alterum imperiti etiam, ignari, & uulgares adducere soleant; & uulgus potius, quàm Petrum illius auctorem facere uoluerimus; certè alterum, quod, ad soluendum, Stoicis non solùm erit admodum difficile; sed stantibus eorum principiis, etiam impossibile, à nullo alio, quàm ab ipso Pomponacio (quem ego uiderim) adductum fuit.

HOC autem ideo dixi; ne à me sua laude, quispiam, & mercede illa, quam à Mandryato Priennensi discipulo, Thales ille Græciæ sapientissimus expostulauit, fraudaretur. Is enim (ut libro tertio Floridorum tradidit Apuleius) cùm discipulum, quotiens Sol magnitudine sua circulum, quem permeat, metiatur, docuisset; ille noua, & inopinata cognitione impendiò delectatus, optare iussit; quantam sibi uellet mercedem, pro tanto documento, rependi. Satis mi-

D hi, Thales inquit, mercedis fuerit; si id, quod à me didicisti, cum proferre ad quospiam cœperis, tibi non adsciueris; sed eius inuenti me potius, quàm alium repertorem prædicaueris. Sed uenio ad argumenta.

PRIMVM est, Quoniam si curam Deus, & prouidentiam habet rerum humanarum, qualem Stoici habere illum fatentur; ita ut ab eo, certo causarum ordine, & quadam earundem cõplicatione, ineuitabili necessitate, singula siue bona, siue mala, nobis eueniant; et per eum nostræ (quod non denegant Stoici) uoluntatis arbitrium, ad unam, uel alterum contradictionis partem; hoc est uel ad agendum, uel ad non agendum; & ad uno, uel altero modo agendum, determinetur; consequens sine aliqua dubitatione, est; quòd Deus sit quocunque homine iniustior, qualibet fera immanior, omni denique cacodæmone truculentior. Probatur; Anima uel est immortalis, ut multæ Philosophantium scolæ tenuerunt (mittimus interea ueritatem Euangelicam) uel mortalis, ut putauerunt Stoici, qui omne, quod uiuit, non propter animam, idest propter substantiam quandam corpore superiorem, sed propter inclusum in eo calorem, quem aliquando ignem appellarunt; uiuere sunt opinati. Vnde Virgil. lib. quarto Aeneid. ad finem.

Omnis

" *Omnis & unà — Discessit calor, atque in uentos uita recessit.* E

Si mortalem dixeris, quum huius mundi uoluptatibus, fortunæ bonis, diuitiis, honoribus, & gloria nulli in mundo gaudeant, & potiantur magis, quàm improbi, & scelerati homines, & ignari, & fatui; probi, contrà, & modesti, & docti, ac sapientes pellantur ab omnibus, potentibus præsertim, trahantur, dilanientur, modisq; omnibus irrideantur, ac floccipendantur. Quam rem omnium gentium annales cuncti copiosissimè manifestant. Quis hominum Deo uel excogitari poterit iniustior? Aristides quoniam iustus, domo ac patria exulat. Pompeius quoniam urbis libertatem defendit, obtruncatur. Boethius quoniam probus ac doctus, urbe eiicitur, & tandem interficitur. Socrates quoniam sapiens, ueneno tollitur. Aristarchus quoniam fidelis, flagellatur. Sed cœpimus τὴν ἄμμον μετρεῖν, idest, metiri harenam. Nobis Christianis tot, tantorumq; Martyrum innocentissimus effusus sanguis, & ipsa denique crux fulgentissima hoc ipsum demonstrat perquàmclarissimum. Sed redeo ad probandam sequelam. Si lupus fera est immanis; quòd ouem, animal innocens, deuoret; si Herodes atrox, quòd Ioannem sui sceleris piũ admonitorem; aut si Nero crudelis, quòd præceptorem sapientissimum Senecam interfecerit; quantum esset, quæso, secundum Stoicorum placitũ Deus iniustior, crudelior, atque immanior? F cuius non in unum uel alterum, sed in omnes, & singulos homines iniustitia, & immanitas sæuire conspiceretur? Quis enim est hominum, qui non, uel in quempiam iniustè agat, uel ab aliquo iniustè patiatur? Quot immaniter in innocentes sæuiunt? Quot rem alienam deprædantur? Quot uitæ alterius miris modis insidiantur? Sed hæc iniustitia atque immanitas penès Stoicos, & ista tam atrox sæuitia à Deo ad hominem permeat, ac demandatur; ut longè immanior homine, atque atrocior censendus sit, qui humanæ huius tantæ iniustitiæ, & immanitatis causa est Deus. Si animam immortalem dixerimus, & scelerum (ut par est) post mortem luat pœnas suorum grauissimas; quid Deo crudelius, ac truculentius excogitari poterit? quum animas eorum scelerum tam graues pœnas subire iubeat? quorum auctor non animæ, sed ipsemet Deus fuerit?

Hoc argumentum non Stoicos tantùm, sed Mathematicos, & eos denique omnes, qui inevitabilem rerum cunctarum euentum introducunt, & eum à Deo, aut Fato ad nos emanare contendunt, uehementissimè perurget. Hæc de priore argumento.

Alterum est. quoniam illud tantùm putarunt Stoici esse possibile, quod fatali necessitate, & certo quopiam causarum ordine, uel iam actu esset, uel omnino futurum esset; quòd si nec esset, nec futurum esset aliquando; illud non possibile, sed impossibile à stoicis iudicabatur. G Ponatur igitur, quòd aliquis homo ut, uerbi causa, Crassus senior nec rideat, nec aliquãdo sit in posterum risurus (hoc enim multis grauibus uiris, ut Crasso Crassi iunioris auo, Diogeni Cynico, Pyrrhoni, Heraclito, Timoni, & aliis contigisse apud Plinium lib. septimo, cap. XIX legimus) sequitur ut Crassus ille non fuerit risibilis; quoniam non habuit ridendi potentiam; sed quod risibile non est, homo non est, erit igitur homo, & non erit; quo quid, quæso stultius dici, aut excogitari potest?

Si dicas. esto quòd non rideat, aut etiam non sit risurus; est tamen risibilis; quoniam potentiam habet ridendi. Contra arguitur, quia si non ridet, & risurus non est secundum Stoicorum dogmata, impeditur ne rideat; quod impeditur esse, non potest esse, quod non potest esse, necesse est non esse, quod necesse est non esse, impossibile est esse; igitur qui non ridet, nec est risurus, ridere est impossibile. at quod impossibile est ridere, non habet potentiam ridendi. Igitur ex primo antecedente ad ultimum consequens, quæ omnia ex Stoicorum præceptis sumpta sunt, qui non ridet, aut non est risurus; non habet potentiam ridendi. at id quod non habet potentiam ridendi, non est risibile, quod autem non est risibile, non est homo, sequitur ergo omnino H contradictio, ut idem simul & sit homo, & non sit homo. quod ne quidem excogitare ualemus.

Ponuntur ad hæc duo postrema obiecta, euasiones Stoicorum, ex Pomponacio, & euasionum confutationes. Cap. XXIII.

Pomponacius (ut uideo) in libro de Fato, quem manuscriptum; non autem impressum habemus: partes Stoicorum, & nescio, an seriò magis, quàm ioco, defendere nititur. Ad hæc propterea, & ad multa alia, quæ Stoicis, ab Alexandro obiecta sunt, argumenta, respondere pro uirili conatur. Nos autem, ut stolidæ, Stoicæ (uolebam) opinionis uanitas magis appareat; ad eas, quas ad communiores, & uulgatiores, quæ etiam firmiores, difficilioresq; sunt, obiectiones attulit Pomponacius euasiones, respondebimus; ostendemusq; facillimè, quàm incassum oleum (quod aiunt) & impensam, in defendendo Stoicorum placito ipse perdiderit; & quàm sit ista opinio futilis, & hominum duntaxat quorundam uanitate, & simplici solummodo uerborum structura suffulta.

A AD primum eorum, quæ superiori capite obiecta fuerunt, respondet Pomponacius, & in respondendo argumentum retorquere nititur in eas omnes opiniones, quæ omnium, & singularum rerum curam in Deo opr. max. & prouidentiam posuere: sicut inter alias est Christianorum immaculata religio. Quoniam uelint (inquit) aut nolint, res ita se habet, ut cuncta à Deo Optimo Max. dependeant; & ipse sit rerum omnium causa, improbi honoribus mundanis potiantur, probi latitent, uel pellantur, ac delapidentur; domo ac patria exules floccipendantur. Quòd si (inquit) huius rei à Physicis causa aliqua, quæ naturæ & rationi consentanea sit, reddi potest; est illa, quam iidem cõmuniter afferre solent; uidelicet, quòd ordo, natura, integritas, & perfectio Vniuersi ita exposcat. Deus propterea, esto quòd omnium sit auctor, uitii etiam, & improbitatis; non tamen est iniustus, aut immanis. Illud nempe, quod nobis immanitas, & crudelitas apparet, & quod uni, uel alteri immaniter, & iniustè inferri uidetur; iustitia est, & pietas. Quoniam ad Orbis (ut diximus, uniuersi integritatem, & perfectionem, ista sic, ut eueniunt, maximè faciunt. Cuius longè maior, ueluti totius corporis, quàm singularum partium, est habenda ratio.

AD alterũ quod obiectum est, cap. VII, secundi lib. de Fato, respondet idem Pompo. & duas ad illud exhibere uidetur responsiones. Vna est, Quòd differentia est inter aptitudinem, & potentiã.
B Homo habet aptitudinem ad risum, non potentiam; de aptitudine autẽ non sequitur argumentũ ut de potentia. Altera, Quòd omne, quod possibile dicitur, uel nunc est, uel aliquando erit; nisi adfuerit impedimentum. Vnde si quispiam, ut Crassus non risit, adfuit impedimentum. Argumentum propterea, & contradictio, quam inferunt arguentes, quòd idem homo esset, & non esset; nullo modo sequitur. Verùmenimuero istæ Petri euasiones (quod bona uirorum doctorum uenia dictum cupimus) nugæ sunt; & non dignæ Philosopho tanti nominis. Vtpote quæ uel Stoicorum opinionem non sapiant; uel si sapiunt, argumenta aduersus Stoicos prius facta cõfirmant magis quàm infirment, tantum abest, ut auferant. Illud quod ad primum respondet; quid ad Stoicorum placita faciat, non uideo; qui honestatem ubique, probitatem, sapientiam, cunctum denique uirtutum genus etiam atque etiam commendant, extolluntque; quod cum ex multis aliis, tum ex libris & Paradoxorum, & Officiorum Ciceronis, manifestum esse potest. Vitia contrà, ac turpitudines, & peccata horrent, ac detestantur. Si hoc igitur penès Stoicorum placita, uerum est; ut est uerissimum, tanto Orbis uniuersi natura (si probi omnes, & sapientes essemus) esset perfectior, & magis integra, atque absoluta; quanto improbitati probitas, & stultitiæ sapientia præstat. Si studiosi esse omnes non possumus; probi saltem, & docti in honore haberentur; improbi uerò, & ignari despicerentur, interea peritioribus, & prudentioribus,
C parere discerent. Non igitur iniustitia, & immanitas, quæ passim in omnes grassantur, ad integritatem faciunt uniuersi Orbis; sed ad ruinam. Nam (ut ait Lactantius) suis uitiis perditi homi
» nes sæuiunt, & grassantur, ut perdant. Ad illud, quod ait de Christiana religione, & ad quem mo dum Deus, qui est auctor omnium, non sit auctor mali; quamuis interea malos, & improbos, non solùm sufferat, sed diuitiis etiam, & honoribus extollat; in libro quinto, in quo de diuina prouidentia ad catholicam ueritatem, diffusè satis dicemus. Sed uenio ad euasionem secundi epicheraematis.

PRIMA responsio, quam ad postremum argumentum attulit, nulla est; cùm nullam Stoici, inter potentiam, & aptitudinem, distantiam constituerint. Si aliquam nempe statuissent; ab Alexandro utique suisset quandoque recitata.

POSTERIOR responsio tantum abest, ut tollat; ut etiam ualidius argumentum confirmet. Nam (ut pauló ante dicebamus) & cap. IIII, primi libri Quæst. natural. ab Alexandro, ex disciplinis Stoicorum uberrimè declaratum fuit, id, quod impeditur, ne fiat; non impediri non potest. Quod non impediri non potest, fieri item non potest. Quod fieri non potest, impossibile est fieri. A' primo igitur antecedente, ad ultimum consequens; quod impeditur ne fiat,
D impossibile est fieri. Sed qui non ridet, nec est risurus; impeditur per te ne rideat. Et qui sic impeditur (per ea quæ deduximus) impossibile est ut rideat. Non igitur habet potentiam, siue aptitudinem ridendi. At qui hanc non habet, non est risibilis; Qui risibilis non est, non est homo. Sequitur igitur illud maximum, & ab omnibus ex sibilandum absurdum; Vt is, qui homo est, homo non sit. Cum enim (ut libro primo Elench. cap. III, docuit Arist.) quinque sint ea absurda, quibus respondentem urgere nitimur; uidelicet, Solœcismus, Nugatio, Inopinabile, Falsum, & Contradictio; maximum incommodum, contradictio est. At quæ uel maior, & ei dentior, pugnantior, uel absurdior esse, aut excogitari potest; quàm de eodem homine affirmare simul, & negare, quòd homo sit; & non sit. Aut quid inconstantius excogitari potest; quàm de eo, quem uerè scimus esse hominem, ex Stoicorum præceptis, ita syllogismum conficere: ut colligamus, quòd homo non sit? Ruunt igitur euasiones. perstant autem argumenta illa Petri Pomponacii aduersus Stoicos; conuincuntq; eorundem opinionis absurditatem; quum omnium flagitiorum, Deum esse auctorem, & atrocem (quod aures horrent) truculentumq; tyrannum,

præterea quempiam simul esse hominem, & non esse, opinio fateri cogatur. Quid autem Christiani, & catholici Theologi ad argumentum Petri, dicturi sint, omnes, qui Deum cuncta, quæ in Orbe uniuerso sunt, & singula curare asserunt, Pomponacius illud epicherema retorsit; libris quinto, sexto, & octano manifestum erit. E

Qui Fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem euentum introducunt (quod faciunt Stoici) fortunam, & casum tollunt; Stoicos autem Petrus Pomponacius conatur defendere. Cap. XXIIII.

Vonıam Petrus Pomponacins, uir certè perspicacis ingenii, & plurimæ literaturæ, in suo libro de Fato, Stoicis plurimum fauere uidetur; nt librum illnm legentibus constare facillimè potest; in qno inter alia argumenta, quibus certè urgentur Stoici, uel dissoluere, uel saltem in arguentes retorquere, nec non aliquorsum quouis modo, euadere ille conatnr; operæ propterea precinm dnximus, eiusdem responsiones, & euasiones in medium adducere, ut, & quàm parui sint illæ roboris, ne dicam, quàm futiles, & insulsæ, & quàm, uelit, nolit, multum momenti habeant epicheremata (in scholis Physicorum persistendo) & in Stoicos facta argumenta, exactius uideatur. F

Svmma cunctorum ferè, quæ non in Stoicos solùm; sed in Mathematicos etiam, & eos omnes, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum, introduxere, cōiter, & nulgo adduci solent argumentorum, est absurdorum, & incommodorum agmen prope maximnm. Multa nanque isti nel apertè negant, uel per sequelam saltem negare coguntur; qnæ admittere nō ratio tantùm urget sensus, & communis experientia. Horum igitur sunt à nobis nonnulla nunc breuibus percurrenda, paulò post exactius excutienda. Coguntur nanque ii omnes negare fortunam, & casum; contingens, & possibile; consultationem, & electionem; liberum arbitrium, & quod dicitur in nobis; uirtutes, & uitia, pœnas, & præmia; naticinium, & oracula; Deorum cultum, & pietatem, & alia id genus innumera. Sed per ineuitabilem nrgentemq; cœlorum uirtutem, & influxum Mathematici; per Deorum autem prouidentiam, & præfixam causarum complicationem Stoici; hæc uniuersa abstulerunt. Ad quem modum singula tollat Mathematicorum opinio; & quibus commentis eidem nonnulli opitulari studuerint, consultò prætermittemus; tum quòd à Ioanne Pico, & aliis doctis uiris res diligenter tractata uideatur; tum quòd non Astrologum hoc loco, sed Philosophnm tantùm, & Theologum agimus; tum etiam quoniam & ex illis, quæ superius in hoc eodem libro tertio dicta fuerunt, & ex illis, quæ lib. nono, & ultimo à nobis dicenda sunt, in quanta errorum abysso Astrologorum illi qni genethalici dicti sint, nersentur, notissimum erit. Quoniam uerò inter Philosophos, qui Fati, & ineuitabilis necessitatis opinionem habuerunt, Stoici φυσικώτερον, hoc est naturaliter magis, & magis cum ratione processisse uisi sunt; ideo ad quem modum singulum eorum, quæ paulò ante enumerauimus, incommodum, & absurdum ex Stoicorum decretis sequatur, & ad quem similiter modum unumquodq; auferatur, nunc ex Alex. Aphrodisieo uidebimus. Quid præterea ad Alexandri obiectiones respondeat Pomponacius pro Stoicis; & qno modo illius obiectiones euadat; quantum insuper ponderis Pomponacii euasiones habeant, breuissimis considerabimus. Tollunt igitur Stoici fortunam, & casum. Probatur, Ea non fiunt fortuna, aut casu, quæ à causa certa, & determinata, siue à certa, & determinata causarum complexione fiunt. Sed cuncta, per nos, ò Stoici, fiunt à causa determinata, siue à certa causarum complexione, & serie. Nullus est enim per uos, effectus, qui ab æterna, certa, & determinata causarum complicatione non fiat. Quod ergo fortuna, nel casu efficiatur, superest nihil. Hæc fuit aduersus Stoicos Alexandri ratio. Sed respondent Stoici, & pro Stoicis Pomponacius, & ante Pomponacium Alex. lib. de Fato cap. v; argumentnm non sequi; quoniam in harum uocum [Fortuna, & casus] significatione, cum cæteris Soici minimè conueniunt. Non enim dicitur casu, aut fortuna quidpiam fieri; quoniam à causa determinata, uel indeterminata fiat; sed potius quoniam à casu fit; quæ nobis incognita est, & occulta. Cæterùm fiunt singula, à causa determinata. fiunt nanque cnncta à certa, & determinata causarum complicatione. Verùmenimuerò aduersus istam Stoicorum euasionem Alex. G H

Primò. Quoniam non ita uulgo, & commnniter hæc nomina [casus, & fortuna] sumuntur; ut effectum significent; cuius sit nobis occulta causa. Sunt autem sumenda nomina penès uulgatam eorum significationem, alioquin incassum esset omnis disputatio.

Secvndò. Quoniam fortuitum euentum perperam diffiniunt. Multi nanque effectus fortuiti sunt, quorum non sunt nobis occultæ causæ. Nam si cadente lapide Icadii crus perfractum fuerit; uel si uomicam incidendo, prætorem quis sanauerit, quem intendebat perimere; aut si fodiendo,

A diendo, thesaurus fuerit inuentus; non erit huius, uel id genus alterius effectus (etsi fortuitus & casualis sit) occulta causa; immo contra quammaxime manifesta erit.

TERTIÒ. Amulæta, Philtra, & incantationes, effectum aliquem inducunt, qui non putatur fortuitus; & tamen eius est occulta causa. Sed quid Lamias, Amulæta, & cantilenas adducit Alexander? Certè si debet diffinitio, ut debet, conuerti cum diffinito; quum maris æstus, Nili crementi, ferri à magnete attractionis, magnetis ad polum conuersionis, & aliorum id genus multorum effectuum causæ occultæ sint; erunt ii effectus secundum Stoicos fortuiti, & casuales nuncupandi; quo, nihil insipientius dici, aut excogitari poterit.

HAS tres obiectiones Alexandri, & si ualidissimæ, firmissimæq; sint, demoliri tamen, atque abiicere nititur Pomponius; sed quàm frustra id tentauerit, ostendamus. In primis autem responsionem illam, quam ad principale Alexandri argumentum, attulerunt Stoici, uidelicet quòd & si à certa, & determinata causa, & causarum connexione singula fiant, fortuita tamen casualia non auferantur. ita declarare Petrus contendit; ut in hanc sententiam cum Stoicis uenire Peripateticos, posse se persuadere, existimet. Duo dicunt Stoici. Vnum, Cuncta à causa determinata fieri. Alterum, Fortuita esse illa, quæ à causa occulta fiunt, non autem ab indeterminata; cum

B omnia à certa & determinata causa fiant. Pro prioris declaratione, duo aduertit Pomponacius. Primùm quòd effectus determinatæ causæ, duplex est; sicuti & ipsa determinata causa bifariam considerari potest, uno modo, ut uigens, & perfecta, & quæ (pro naturæ suæ ratione) absolutū effectum producat; alio modo ut imperfecta, & infirma, & quæ integrum effectum producere nequeat. Omnis enim, in his inferioribus, causa, multis modis infirmari, & deficere potest. Posuit enim (inquit lib. secundo Physicorum, commentatione XLVIII, Auerr.) Natura in causis inferioribus potentiam deficiendi; quæ ad actum aliquando est reducenda; alioquin ociosa esset illa potentia. Si quidem causa perfecta est, producit (inquit Pomponacius) effectum, qui à Physicis uulgo, effectus ut in pluribus appellatur. Si uerò imperfecta, effectum (inquit ille) qui, ut in paucioribus, dicitur; & à quibusdam (inquit) ut puta à Peripateticis, effectus casualis, & fortuitus nuncupatur. Cum autem iste effectus, qui, ut in paucioribus, appellatur; ab eadem (ita ait Pomponacius) causa producatur, à qua effectus, qui, ut in pluribus, dicitur; licet non eodem modo se habente; & ille à causa determinata fiat; sequitur sine dubitatione, ut etiam effectus casualis, & fortuitus (sic enim, inquit Pomponacius, effectum, ut in paucioribus, Peripatetici nuncupant) à causa determinata producatur.

ALTERUM, quod Pomponacius aduertit, est; quòd per nomen causæ, in illis præsertim euentis, quæ remeraria, & fortuita nuncupamus, duo intelligere possumus; tum unam causam tātùm,

C utputa, in inuentione thesauri, effossionem tantùm; aut tantùm auri priorem defossionem; tum omnes, quæ ad effectum concurrunt; ut effossionem auri, & priorem eiusdem in hoc loco occultationem, agricolæ de uinea plantanda intentionem, & similes. Et tunc, inquit Pomponacius, si effectus ad unam, uel alteram tantùm causam referatur; casualis est. At si ad omnes simul, & potissimum ad primam, & uniuersalem causam, quæ particulares omnes simul contexuit; effectus, cum sit maximè (ut ad omnes suas causas simul sumptas refertur) & ineuitabiliter necessarius; casualis dici non potest. Adeo nempè (ita relatus) necessarius est; ut etiam atque etiam mirum esset; si uel hoc loco, in quo olim fuit thesaurus absconditus, effodienti thesaurus non occurrisset; uel in antro sedenti Icadio, decidens lapis, crus non fregisset. Post hæc tres, quas superius ex Alexandro adduximus, obiectiones euadere, nititur Pomponacius; immo ita sibi euasisse sua sit, ut suis nugis rationem Alexandri efficacissimam, firmissimamq; dissoluisse putauerit.

AD primam uidetur ille dicere; quòd de nominum & uocum significatione, melius est cum sapientibus, ut sunt Stoici, quàm cum uulgaribus, & ignaris sentire.

AD secundam. sicut non est inuentionis thesauri occulta causa; ita non est ille effectus casua

D lis; nisi forte ad alteram tantùm eius causam referatur. Nam si ad omnes illum referamus, cum effectus ita consideratus oppido quàm necessarius sit; qui fortuitus, aut temerarius censeri poterit?

AD tertium, inquit. Ad effectum casualem tria secundum Stoicos requiri. Vnum, quod dictum est, quòd causa sit occulta. Alterum, quòd relatio non fiat ad omnes causas. Tertium, quòd effectus sit de numero eorum, qui à causa, ut in paucioribus, producantur. Effectus autem qui per amulæta, & incantationes fiunt, est effectus, ut in pluribus, non autem ut in paucioribus. Hæc Pomponacius.

Petri Pomponacii præcedenti capite positæ euasiones tolluntur. CAP. XXV.

RATIONEM superiori capite posuimus Alex. per quam, fortunam & casum ab- E
stulisse Stoicos, clarissimum erat; & præterea obiectiones quasdam, aduersus
fortuiti euentus diffinitionem ab Stoicis positam; & quid insuper & ad ratio-
nem dicant Stoici, & ad obiecta omnia pro Stoicis respondeat Pomponacius,
qui Alexand. obiectiones cunctas euadere conatus est; explicatè satis hactenus
declarauimus. Sed quàm malè Stoicos ille defendat; & quàm Alexandri obiecta
minimè euadat; non multa difficultate ostensuri nunc sumus. In primis illud
quod dicit, de duplici determinata causa perfecta, & imperfecta; & quòd perfecta quidem effe-
ctum, qui dicitur, Vt in pluribus; imperfecta uerò effectum, qui dicitur, Vt in paucioribus, pro-
ducat; modica cum ueritate, commixti mendacii plurimum habet. Verum est, quòd determina-
ta causa tum perfecta, tum imperfecta esse potest. Item uerum est, quòd perfecta causa effectum
producat; qui Vt in pluribus, appellatur. Tertiò uerum est, quòd causa perfecta, perfectè, & inte-
grè effectum suum absoluit. Sed falsum est, quòd causa imperfecta effectum faciat, qui dicitur, Vt
in paucioribus. Item falsum est, quòd effectus, Vt in paucioribus, fiat à causa determinata. Ter-
tiò falsissimum est, quòd ab eadem determinata causa, non tamen eodem modo se habente, tàm F
effectus proueniat, qui, Vt in paucioribus, quàm qui, Vt in pluribus, nuncupatur. Hæc autem
omnia erunt clarissima; si tantùm quid sibi uelit uox hæc, à nobis dicta determinata causa, intelli
gamus. ut frustra distinctionibus, & additionibus, & mille præposteris næniis Pomponacius
omnino elaborauerit. Determinata causa, effectiua præsertim (de ea enim nunc præcipuè disseri
mus) ex communi, & uulgata, tam apud uulgares, quàm apud sapientes significatione ea dicitur;
quæ cum finis intentione, opus aggreditur; & aggressum per certa, & determinata media, ad fi-
nem usque, nisi impediatur, perducit. Intentio autem & ex electione, & (ita dixerim) ex sponta-
neo, & ex natura esse potest. Hæc causa multis modis appellatur. Dicitur nanque aliquando cau
sa per se, aliquando causa necessaria, aliquando causa in pluribus, aliquando causa essentialis,
aliquando causa determinata, aliquando aliis modis. Si causa perfecta fuerit, effectum (nisi quid
obstet) perfectum, & absolutum facit; si imperfecta, imperfectum, & non numeris omnibus us-
que adeo absolutum. Sed siue perfecta, siue imperfecta fuerit, quantum ad se attinet, sicut est cau
sa determinata; ita causa, ut in pluribus, semper censetur; quoniam eundem effectum quidem, G
hoc est, effectum, qui ut in pluribus dicitur, licet non eodem penitus modo, nisi impediatur,
producit. Si autem hæc causa, quam determinatam diximus, impeditur: certè ab alia superue-
niente causa impediri, necessum est. (nihil est enim, quod sibi ipsi impedimento sit) impediens
autem causa, & quæ operi superuenit, nec opus olim fuit aggressa; nec operis illius, finem ali-
quando sibi proposuit: aut iis mediis utitur, quibus utebatur, & quem interidebat causa determi
nata; & quæ pridem operationem incœperat. Quamobrem causa ista, quæ de improuiso obrepsit;
& unde ortum habuit prioris causæ impedimentum; non est causa determinata. Non enim opus
(ut diximus) illa cœperat. Ab hac autem fortuitus euentus, & effectus ut in paucioribus, ortum
deduxit. Non rectè igitur putauit Pomponacius; quòd ab eadem causa, licet non eodem modo
se habente, tàm effectus ut in paucioribus, quàm ut in pluribus, proueniant; aut quòd istorum
effectuum causæ non differant; nisi penès magis, & minus perfectum, quum specie, & tota ratio-
ne differant. Ex his, quæ diximus, trium à nobis paulò ante dictorum falsitas manifestissimè ap
paret; & præterea falsum conuincitur illud esse, quod primo loco, præcedente capite, pro Stoi-
corum responsione, notatum fuerat à Pomponacio. uidelicet quòd omnia à causa determinata,
fiant fortuita, & temeraria, ut in paucioribus, non fortuita uerò ut in pluribus. quum à quibus H
non fortuita proueniunt, fortuita prouenire non possint, nisi fortuitum esse dixerimus causam
à sua perfectione, & effectum ab absoluta sua integritate defecisse; de qua re aliàs oportunius
dicendum est. Falsum item apparet, & quòd à causa determinata, sed imperfecta effectuus pro-
ueniat, qui ut in paucioribus dicitur: immo effectus prouenit, qui ut in pluribus appella-
tur, licet fortè ab absoluta sua perfectione deficiat. Et quòd à determinata causa, eo modo
determinatam causam intelligendo, quo iam exposuimus, possit esse effectus ut in paucori-
bus. Illud similiter quod superiori capite, secundo loco ab eodem animaduersum fuit, tum
uerum tum falsum est. Verùm est; quòd per nomen causæ, in euentis fortuitis, immo tam
in fortuitis, quàm non in fortuitis, possumus; tum omnes, tum unam tantùm causam intelli-
gere. Verùm est item; quòd si ad unam, uel alteram causam effectus referatur; temerarius
appellabitur. Verùm est tertiò, quòd si ad omnes simul collectas referatur, necessarius sit. Fal-
sum autem est, quòd non sit casualis, si ad omnes etiam causas referatur. Quoniam & si euen
tus, necessarius sit; non tamen absolutè necessarius est, sed ex suppositione causarum; at quot,
quæso, causæ fortuitò, & temerè positæ fuerunt? Item falsum est, quòd non sit temerarius, si ad
causam uniuersalem idem met referatur. id autem ad quem modum ueritatem habeant, suo loco
dicemus. Et multis denique modis Physicè loquendo (in Scholis enim philosophorum sumus)

peccat

A peccat Pomponacius. Sed probare ille nititur utrunque. Primùm quidem, hoc est, quòd effe ctus casualis non sit, si ad cunctas suas causas referatur. Quoniam illo modo consideratus, atque ad suas causas omnes relatus, effectus necessarius est. Quasi non possit idem effectus & temerarius, & necessarius esse; si præsertim uel ad aliam, & aliam causam referatur uel si ad eandem alio tamen, & alio modo se habentem, uel si eius causæ, quales quales fuerint, esse supponantur. Moueri nempe Socratem est necessarium, si currat; nec propterea dissonum est, ut contingenter, & fortasse temere moueatur, & currat. quotus quisque effectus est, qui & si necessarius sit, si ad omnes causas suas referatur, & præterea in esse, causæ illæ omnes constituantur, non etiam contingens absolute, & simpliciter esse potest, & temerarius? ut sunt contingenter eiusdem uel temere omnes, uel aliquæ positæ causæ. De necessitate nanque prætereunti Socrati caput frangitur; si cadat in illud grauior tegula; nec cessat propterea effectus esse casualis, tum quia nec Socrates transiens, nec cadens tegula hunc effectum intendebant; sed ille amicum, hæc uerò terræ centrum petebat: tum quia ex accidenti coniunctæ sunt istæ causæ; à quacunque superiore causa, & quocunque modo coniunctæ fuerint, casus certè & temeritas fuit: ut dum transiret Socra-
B tes, tegula ceciderit. Nec istam causarum coniunctionem Natura, aut Deus intendebat aliquando.

At, inquit, Pomponacius, quòd non ex accidenti fuerunt iunctæ istæ causæ; sed per se, à superiore, & uniuersali causa.

Sed hoc est alterum, in quo errasse Pomponacium paulò ante dicebamus. Certè, si aliqua esset causa una & eadem, à qua effectus casualis (ut casualis est) per se intendi posset, & produci; effectus casualis, casualis non esset. Naturæ nempe temerarii euentus, ut testis locuples mille locis est Arist. repugnat, unã aliquam, & eandem posse esse per se causam. Sed posse esse declarabat Pompon. exemplo uulgatissimo, de duobus seruis à domino ita missis, ut se inuicem obuiarent; concursus quorum ipsis quidem casualis fuit; sed non domino. Verùm tum quia non currit similitudo in agente naturali, & qui de necessitate agat; qualis est Prima causa; & Natura, & in agente libero, & qui contingenter operetur; qualis est seruorum dominus. Tum quia quocunque res se habeat modo, non ab una, & eadem aliqua per se causa, aut euentus, & capitis fra-
C ctio fit, aut eius causæ connexæ sunt, ut putà non à superiore; Tum tertiò, quoniam casualis euentus, qua ratione casualis est, ad quamcunque causam referatur, etiam si ad primam retuleris, semper est casualis; quod inferius, ubi de diuina prouidentia erit sermo, facilè declarabitur (nam seruorum concursus, quoniam seruis casualis fuit; ideo si ad eorum dominum, uel etiam ad primam causam referatur; fieri non poterit, quin seruis fuerit ille casualis) causæ propterea fortuiti euentus, ut fortuitus est, ex accidenti iunctæ fuerunt. Nisi enim per accidens fuissent coniunctæ, effectus ea ratione, qua temerarius est; nequaquam (quod pugnat) temerarius esset. Sed de duobus, quæ incassum pro dissoluenda ratione Alexandri, aduersus Stoicos animaduertit Pomponacius, hactenus. Sequitur ut quàm inepte tres illas Alexandri obiectiones euadat, inspiciamus.

Qvod ad priorem respondet, nihil (ut dicitur,) aduersum. sentit etiam Aristot. cum sapientibus esse sentiendum potius, quàm cum uulgaribus. At non loquimur de sententia, sed de nominum significatione. Nam & si cum probatis, & sapientibus uiris sentiendum sit; utendum est tamen (nisi forsitan soli nos ipsos tantùm conuenire uelimus) nominum significatione uulgata; & non sunt nomina à suis propriis, & uulgatis significationibus amouenda; & à rebus, quibus imposita fuere. Quod tamen temerè faciunt Stoici, qui ubique nomothetas agunt, & no-
D minum, ut libet, semper significatione abutuntur. Aut ergo soli secum loquantur, & si solos doceant, solique cum solis disputent; aut si cum aliis loquuturi, & disputaturi sunt, aliosque instructuri; ut nominum, & uocum significationem cum aliis communem habeant, est necessarium.

Ad alterius euasionem, iam patuit, quid dicendum. siue enim ad alteram tantùm, siue ad utranque causam, siue ad omnes effectum casualem referas; semper est casualis; etiam si ad omnes simul, uel suo ordine collectas relatus necessarius ita sit (præsertim si in esse ponantur uniuersæ illæ causæ) ut non possit non esse. Quoniam ex accidenti conuenerunt illæ causæ, ad effectum producendum. Ea semper ratione effectum sumendo, qua temerarius dicitur. Multæ enim sunt fortuitò, & casu positæ causæ, quæ poni, & non poni æquè poterant.

Ad euasionem tertii obiecti, & de priori conditione, quæ est, quòd effectus fortuitus dicatur, quia eius causa sit occulta: satis hactenus dictum fuit, ostensumque, quàm inepte ita fuerint Stoici opinati; quum innumerabiles sint in natura effectus, qui casuales minimè omnium dici possunt; quorum causæ absditissimæ sunt, atque occultissimæ. Secunda, quæ est, quòd non ad omnes causas fiat relatio, sed ad unam, uel alteram. si effectus censeri debeat casualis, est conditio, quæ Stoicorum disciplinã minimè olet; cùm in ordine causarum, omnẽ causam esse per se causam,

sam, illi ex professo confiteantur; ideo siue ad unam, siue ad omnes effectum referas, nunquam E penes Stoicos erit casualis, sed per se semper intentus. Tertia autem, quæ est quòd effectus fit de eorum numero, quæ à causa, ut in paucioribus eueniunt; sicut temere, & propria, ut puto, ceruice à Pomponacio fuit adiecta (illius uempe conditionis apud Alexandrum nulla fit mentio, immo ista conditio, sicut illa superior, Stoicorum decretis aduersatur) ita à nobis multa cum ratione reiici potest. Adde, Si causa occulta est; qui sciri poterit, an effectus ab ea fit, ut in pluribus, an ut in paucioribus? Nemo certè hominũ, cui sit aliqua causa occulta, cognoscere poterit, si effectus quispiam ab ea, ut plurimum, uel rarò producatur. Adde tertiò, Quòd amulæta, & Philtra, & huiusmodi (quæ à Stoicis afferuntur) rarissimè (ut cuique potest esse notissimum) eundem effectum producunt. Quot, quæso, fuerunt ad cuiuspiam morbi curationem exhibita, quæ non modicè nocuerunt? quot ad amorem, quæ odii plurimum excitauerunt? Quàm malè igitur Alex. argumenta Pomponacius euadat; & quàm malè fortunam, & casum Stoici tueantur; & quàm ineptè Stoicorum causam Pomponacius defendat; hactenus.

Eos, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt (quod Stoici faciunt) contingentis, & possibilis naturam tollere; Et quàm malè illam Stoici defendant. CAP. XXVI. F

QVAM ineptè fortunæ, & temeritatis naturam tueantur Stoici; & illi, qui uel Stoicorum placita sequuti sunt; uel eorum partes tueri conati fuerunt: hucusque uidimus. Quòd autem contingentis, & possibilis, non magis aptè rationē illi defendant; nunc uidendum est.

DIXIMVS pridem; quòd eorum opinio auferat illud, quod contingens, & possibile dicitur. Nempe si cuncta (inquit Alex.) certa, & determinata (quod aiunt Stoici) causarum complicatione, ineuitabili necessitate, fiunt; id, quod possibile, & contingens dicitur, ablatum est. Quum possibilis, & contingentis natura illa sit; ut id, quod contingenter, & possibiliter euenit, nulla necessitate eueniat; sed posit æque euenire, & non euenire. Cuncta autem ad Stoicorum opinionem certa causarum serie, ineuitabili necessitate fiunt. Periit igitur possibilis, & contingentis natura. Nihil sanè eorum naturæ repugnat magis, quàm ut à determinatis ab æterno causis, impermutabili necessitate fiant; cum tam contingens, quàm possibile, si eueniant; non nisi contingenter, & possibiliter euenire queant; hoc est, sicut euenire, ita non euenire æque ualeant. Sed euadere nititur argumentum Pomponacius, ea Stoicorum euasione, quam in libro de Fato cap. VI. nobis Alex. exhibuit. Quoniam contingens, aut possibile illud non est (nisi forte secundum existimationem) quod esse, & non esse, indifferenter potest. sed possibile quidem potius illud, dicitur, quod ut fiat, uel fit, à nullo impeditum est. contingens uerò illud, non quod & esse, & non esse indifferenter potest; sed quod non semper est; sed uel in præterito aliquando non fuit; uel in futuro quandoque tandem esse definet. Id autem quod uel fieri non impeditum est, uel non est semper, sed aliquando, quin ex certa, & ab æterno determinata causarum conuexione ineuitabili necessitate fiat, uel fit, uel futurum fit, prohibet nihil. quod si contingens, aut possibile illud non sic opinamur, quod sicuti esse, ita non esse potest; decipimur, inquiunt Stoici, ab ignorantia causarum impedientium, atque impossibile illud esse reddentium; quod possibile esse nos existimamus, sumi potest exemplum ex lib. undecimo Metamorph. ab Alcyone, quæ Cæycem uirum suum mari mersum, & enectum, non solùm posse domum reuerti, credebat; sed eius aduentum, uotis omnibus exoptabat: cum tamen redire illum iam mersum, esset impossibile. Dat exemplum Pomponacius, Quis putat posse nūc Persarum Regem deambulare; quòd ignoret Regem iam esse uita functum; propter cuius obitum, impossibile redditum est id, quod ille possibile existimauerat. Sed ideo existimauerat possibile, quia impedientem causam, & illud, quod prius possibile erat, impossibile reddentem, hoc est Regis mortem, ignorabat. A pari impedientes causas cum ignorent plerique, possibile illud iudicant, quod tamen est omnium impossibile. Et quidpiam posse esse, & non esse, arbitrantur; quod ineuitabili necessitate, ad unam partem contradictionis pridem determinatum est, altera prohibita, & impedita existente. G H

SED aduersus istam Stoicorum euasionem arguit Alex. Primò, Si contingens illud appellant stoici, quod non semper est; & si id possibile dicunt, quod fieri non prohibetur; sequitur, ut minimè utantur Stoici nominum impositione, à primis institutoribus, facta; sed pro libito, uocum significationem instituant, mutent, demant, & addant; sic autem faciendo, Fato quidem cuncta coaptare, & cuncta ea, quæ alioqui iudicantur impossibilia, possibilia facere; & contrà, quæ possibilia censentur, impossibilia reddere, & inuicem pugnantia conciliare, facillimè poterimus. At non Philosophum; & rei naturæ contemplatorem, sed potius uomothetam, uel etiam impostorem

A impoſtorem agemus.

SECVNDO, ſi ignorantia cauſæ in cauſa eſt, ut idem aliquod ab uno poſsibile, ab altero impoſsibile iudicetur; conſequens erit; ut non re ipſa, ſed hominum exiſtimatione (quod maximum abſurdum eſt) poſsibile, & impoſsibile definiatur. Vnde ſequitur, ut idem (quod abſurdius eſt) poſsibile ſimul, & impoſsibile eſſe poſsit.

TERTIÒ. ſi poſsibile eſt, quod fieri non impeditur; nulla erit inter poſsibile, & neceſſariũ differentia. Quod enim non impeditur eſſe, neceſſarium eſt. Si dixeris (ſicut dicere uidentur Stoici) quòd neceſſarium nec impeditur, nec impediri poteſt; poſsibile autem non impeditur quidem; ſed poteſt impediri. Contrà ex his, quæ ab ipſis Stoicis admittuntur, ita arguitur. Quod non impeditur, prohibetur impediri; Quod impediri prohibetur, impediri non poteſt; Quod non poteſt impediri, impoſsibile eſt impediri; Quod impoſsibile eſt impediri, neceſſe eſt non impediri; Quod neceſſe eſt non impediri, neceſſe eſt ut ſit; igitur quod non impeditur, neceſſe eſt ut ſit; poſsibile autem eſt, quod non impeditur. Sequitur ergo, tum quòd poſsibile, ſicut non impeditur, ita impediri non poteſt; tum etiam quòd inter poſsibile, & neceſſarium, nullum ſit interſtitium, quod uolebamus. Vſus eſt Alexander conſimili argumento, cap. IIII, libri primi Quæſt. natural.

B QVARTÒ. quoniam dicunt contingens eſſe illud, quod non ſemper eſt; & ſi dum eſt, uel futurum eſt; ineuitabili neceſsitate ſit, uel ſit futurum. Ponatur igitur caſus, quòd die craſtina ſit futurum nauale bellum; quæro ab illis, qualis eſt iſta propoſitio, Cras nauale bellum futurum eſt; neceſſaria'ne? ſi negaueris, ſequitur aduerſus Stoicos, ut non ex ante iactarum cauſarum ſerie, ineuitabili neceſsitate futurum ſit cras nauale bellum; Si affirmaueris, futurum igitur (contra eoſdem) nauale bellum erit quid neceſſarium, quod tamen non ſempiternum eſt.

SED reſpondent Stoici (ut ex cap. VI, libri de Fato Alexandri, facilè intelligi poteſt) quòd propoſitio illa, Cras bellum nauale futurum eſt. ante nauale bellum eſt neceſſaria; peracto uerò bello, neque etiam uera eſt, nedum neceſſaria.

ADVERSVS reſponſionem iſtam arguit Alex. Quoniam ſi propoſitio illa, Cras eſt futurum nauale bellum, quandoque, ut aiunt Stoici, eſt uera, quandoque non; conſequens eſt, ut ea nunquam (quod Stoicis aduerſatur) fuerit neceſſaria. Si nanque (ſecundum decreta Stoicorum) neceſſarium illud tantùm eſt, quod eſt ſempiternum, quod ſemel fuerit neceſſarium, ſemper erit neceſſarium; quoniam ſempiternum. Igitur ſi aliquando propoſitio illa neceſſaria fuiſſet; etiam

C nunc profectò, nauali bello peracto, eſſet neceſſaria; At quantum, quæſo, per uos, abeſt à neceſsitate; ſi neque uera ſit. Non igitur potuit aliquando eſſe neceſſaria. quòd ſi nunquam fuit illa neceſſaria; nec futurum eſſe nauale bellum, fuit aliquando neceſſarium. Quòd ſi impermutabili neceſsitate futurum eſſe nauale bellum afferas, quemadmodum ſine dubitatione aſſeris, ante quàm nauale bellum fuerit, ſequitur & quòd propoſitio illa, Cras eſt futurum nauale bellum, adhuc ſit neceſſaria, & quòd non omne neceſſarium, ſit ſempiternum; neque omne temporaneum contingens. quum propoſitio illa per uos definat eſſe neceſſaria: ſecundum autem rei ueritatem quod ſemel neceſſarium eſt, ſemper neceſſarium ſit. Sequitur nanque ut non contingat non fore nauale bellum; ſi fuit aliquando illa propoſitio neceſſaria quod ſi non contingit, non fore, impoſsibile eſt non fore; ſi impoſsibile eſt non fore, neceſſe eſt fore. Igitur Cras fore nauale bellum; eſt de numero eorum, quæ neceſſaria ſunt; non autem de numero contingentium, & quæ aliquando non eſſe poſſunt. Illa ergo propoſitio, Cras erit nauale bellum. eſt propoſitio neceſſaria. Quæ enim propoſitionem neceſſariam enunciat, neceſsaria eſt. & ſempiternæ ueritatis, ſi ſemel (ut uos dicitis) neceſſaria fuit, nec aliquando eſse poteſt, ut non ſit futurum craſtinum nauale bellum. At ſi non poſſe non futurum eſse craſtinum nauale bellum, eſt abſurdum; abſurdum quo

D que illud eſt quod aſseritis propoſitionem illam cras eſt futurum nauale bellum, aliquando quidem neceſsariam eſse. aliquando autem ne ueram quidem. quam abſurditatem ſi clamore, & pertinacia defendere uultis, alia plurima ſequentur abſurda: ut puta quòd dies craſtina nunquam erit, quia neceſsariam eſt ſemper, die craſtina fore nauale bellum; quòd Sol à ſuo motu ceſsabit; quòd aliqua ſit propoſitio neceſſaria, quæ non eſt ſempiternæ ueritatis; quòd aliquod ſit neceſſarium, quod non eſt ſempiternum; ut bellum nauale futurum; quòd euentus omnes ſint contingentes, qui in præteritum tranſeunt; quòd euentus cuncti, dum futuri ſunt, ſint neceſſarii; quoniam ſicuti de futuro nauali bello argumentatum eſt, ita de futuro alio quocunque euentu argumentari poterit; & per Stoicorum principia oſtendi, illud eſſe neceſſarium; quoniam ſi aliquid futurum eſt, non contingit illud non fore; ſi non contingit non fore, impoſsibile eſt non fore; ſi impoſsibile eſt non fore, neceſſe eſt fore; igitur ſi quidpiam futurum eſt, neceſſe eſt fore, & tandem ſequitur, ut ſublata ſit omnis poſsibilis, & contingentis natura; quod à principio dicebamus uidelicet, quòd Stoicorum opinio contingens, & poſsibile in totum ita auferat, ut fruſtrà eorum nonnulli contingentis, & poſsibilis naturam tueri conentur.

Eos, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt (ut faciunt Stoici) consultationem tollere; & quàm malè præterea illam Stoici ipsi defendant. CAP. XXVII. E

VIDIMVS quàm fortunæ, & cæci casus, item contingentis, & possibilis naturam Stoici ineptè defendant; quàm similiter consultationis rationem & electionis illi præpostere tueantur, nunc demonstrandum est. Diximus in superioribus, Stoicorum opinionem, consultationem abstulisse; Siquidem cuncta, ad eorum placita, ineuitabili necessitate, eueniant. Nempe ut libris tertio, & sexto Moralium rectè nobis tradidit Aristoteles, sicuti non est consilium de impossibilibus, ita non est de necessariis; nec de his, quæ non euenire non possunt. Nō enim consultamus an per saxa nauigandum sit, uel equis alatis uti debeamus, nec de Solis ortu, aut de æstu maris consilium capimus. Sed de iis tantùm, quæ cum in nobis esse dicantur, & nobis utilitatis aliquid afferant; ut esse, ita non esse æquè possunt. Sed hæc sunt & à Stoicis, & ab illis omnibus iam ablata, qui fortunæ, aut casus, & contingentis, aut possibilis naturam abstulerunt, & cunctorum euentuum impermutabilem necessitatem asseruerunt. Ab eisdem igitur, simul & ipsa consultatio prorsus ablata est. Quisquis certè id aufert circa quod ars aliqua uersari dicitur, artem abstulisse uidetur. F

RESPONDET pro Stoicis Pomponacius, quòd consultatio, ratiocinium est quoddam, & discursus, ad quamlibet partem contradictionis; qui certè discursus non aufertur, etiam si & ipse discursus, qui consultatio dicitur, & conclusio, & electio, & cætera denique omnia, quæ ex consultatione procedunt, ineuitabili necessitate fiant, & eueniant. Verùm & si aptè satis ad opinionem, & consequenter, dicat Pomponacius (non enim aliter Pomponacius ipse, & ipsi Stoici dicere possunt) pessimè tamen, ita dicendo, & ipse, & Stoici consultationem tuentur. Primò nanque, Si hoc quod dicunt [Consultatio est discursus ad utramlibet partem contradictionis] est completa (ut illos dicere uidere uideor) & perfecta consultationis diffinitio; non magis erit consilium de possibilibus, quàm de impossibilibus, uel necessariis, & quæ secus, quàm sint, esse non possunt. Nec item de iis magis, quæ nostra sunt, quàm alienorum, & per infinitum (propè dixerim) interstitium à nobis distantium, quorum ne cognitio quidem, aut memoria apud nos extet. De iis nanque omnibus, ac de quocunque proposito problemate, ad utramuis partem discurrere, & diuersos, mutuoque contrarios syllogismos facere (ut notum est) facillimè poterimus. Sed hoc & diffinitioni consultationis, quæ ab aliis ponitur, & ipsi consuetudini, & experientiæ euidentissimè repugnat. Quis nanque de impossibilibus, & quæ esse non possunt, unquam consuluit, aut de necessariis, & quæ non esse non possunt, aut de illis, quæ ad se nullo modo pertinere iudicauit? G

SECVNDO, quoniam quam consilii partem malueris, quis eligat, Fato (inquient Stoici) & ineuitabili necessitate illam elegit. Si igitur ipsa electio fatalis, & ineuitabilis sit; sequitur, & ut ipsa electio, electio non sit; & ut ex consultatione, nihil boni nobis indipiscamur, ad quod tamen tendit tota consultationis ratio. Idem nanque post consultationem, eligimus, & agimus; quod sine consultatione elegissemus, & egissemus. Ex quibus consequens est; Naturam frustrà dedisse consulendi facultatem hominibus.

SED ad hoc obiectum respondet pro Stoicis Pomponacius, consilium esse ueluti medium, per quod ineuitabile fatum expleatur. Ea nanque, quæ consilio aguntur, ita (inquit ille) Fato per consilium aguntur; ut absque consilio, ea fieri sit impossibile. unde sequitur, ut neque eligamus, aut agamus, quæ sine consultatione elegissemus, uel egissemus; neque frustrà consulendi potentia, hominibus, à natura tributa fuerit. Sed ex annalibus error Pomponacii facillimè deprehenditur. multos enim, non solùm hominum, sed Deorum etiam consiliis, se obiecisse legimus. Plutarchus, Crassum omnia Deorum uaticinia, & consilia contempsisse asseruit. Papyrius cursor (inquit Cicero) cum à pullario admoneretur, ne cum Samnitibus prœlio decerneret, contemptis auspiciis, fœliciter dimicauit. Quid, quæso, ad ea efficienda, quæ Crassus, & alii, hominum, & Deorum consilia contemnentes effecerunt, profuit consultatio: si egerunt, ex consultatione nihil? quo modo non absque præcedente consultatione, eadem fuissent effecta; si non per consilium facta fuerunt? Nisi forte tot absurdis illud absurdissimum addere uoluerint, ideo consilium profuisse, quia de agendis consuluerunt, ut non pro consilio, sed contra consilium agerent; ut etiam quæ contra consilium facta sunt, effecta non fuissent, nisi consilium præcessisset. Sed delirent illi, ut libet. H

TERTIO. quoniam fatalem electionem faciunt, tollunt à nobis optionem agendorum; qua sublata aufertur id, quod dicitur in nobis, & ipsa arbitrii libertas; quæ si auferatur; uniuer-

A sa hominis natura, & essentia erit ablata. Non enim (ut rectè Alexander admonuit) naturam humanam libertas, ut accidens, quamuis proprium insequitur; sed ipsam potius humanæ naturæ quidditatem, & essentiam illa depromit, & manifestat. Vt quod homini intimius, atque essentialius sit, quàm ipsa libertas, sit nihil. Sed de consultatione hactenus. de libertate autem sequenti capite fusius.

Qui fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum necesitatem introducunt (ut faciunt Stoici) humanam libertatem tollunt; quam nihilominus ineptè Stoici tueri conantur. CAP. XXVIII.

INTER ea absurda, quæ ad uanam quorumcunque de fato, hoc est de rerum cunctarum ineuitabili euentus necessitate, opinionem, sequuntur, plurima, unum est maximum, maximeque præcipuum. Humani liberi arbitrii euersio. Qua euersione, inquit Alexander, & iactura nulla homini maior, ac deploratior fieri, aut etiam excogitari potest. Quòd autem arbitrium auferatur, ita Alexander demonstrauit. Si, ex opinione, perit consultatio (ut superiori capite demonstratum fuit) periet etiam electio. Electio nanque, finis est consultationis: finis autem periit, cùm ea, quæ ad finem sunt, periere. Si electio periit; ablatum est liberum arbitrium; quod sanè uel est electio, uel in electione, cum ratione, consistit. Non enim electio tantùm spontanea est, & non libera (ut quidem dicere uisi sunt) sed spontanea, & penitus libera, est si præsertim cum recta ratione fiat. Vt in libro de Humano libero arbitrio, à nobis fusè declaratum fuit.

RESPONDET Pomponacius, & declarat primùm, ad quem modum, in nobis, ex Stoicorum decretis, liberum arbitrium permaneat; deinde in Aristotelem, & Peripateticos, & eos omnes, qui secus de humano arbitrio sentiunt, Alexandri argumentum retorquet.

DE primo. Permanet, inquit, in nobis liberum arbitrium; quoniam in nobis remanent semper uelle, & nolle. Nam & si, quod uolumus; aut quod nolumus, ineuitabili necessitate, nolumus, aut nolumus; uolumus nihilominus, uel nolumus. In uelle autem & nolle, nullo prætereà addito uniuersa secundum Stoicos consistit humani arbitrii libertas.

SI id obiiciatur, quod sentiunt Peripatetici, uidelicet quòd non in uelle duntaxat, & nolle, nostra consistat libertas. Non enim quia uolumus, aut nolumus, liberi arbitrii sumus; sed quia cum ratione, & electione uolumus, aut nolumus. Et quoniam uolumus, aut nolumus cum ratione, ideo quod, & quando uolumus, aut nolumus (ut discurrentibus, ac ratiocinantibus nobis oportunius uisum fuerit) uelle, aut non uelle possumus.

REPLICAT aduersus hanc obiectionem Pomponacius; & quasi argumentum retorquet; ita, ut non solùm ad Stoicorum, sed etiam ad Peripateticorum decreta, demonstrare conetur; quòd id, quod uolumus, aut nolumus, quando uolumus, nolumus, ineuitabili necessitate uelimus, aut uolimus. Si nanque (ait) uoluntas, eo tempore, quo quidpiam uult, potest non uelle; quæro, inquit Pomponacius, de modo, quo id fieri potest. Voluntate'ne, eodem ad quamlibet contradictionis partem, modo se habente; an alio & alio? quopiam scilicet uoluntatem ad alteram oppositionis, & contradictionis partem trahente, ac determinante? Non est dicendum, quòd eodem modo se habente. Aristotelis nanque libro posteriore, cui titulus de Generat. & corrupt. " parte LVI. Idem, inquit, manens idem, non est natum facere nisi idem. Et eiusdem commenta- " tor Auerroes libro secundo de Cœlo, commentatione XCII. contraria (dicebat) impossibile est, ut attribuantur eidem agenti, & eodem modo. Alio igitur, & eam aliquo, ad alteram partem, ducente, ac determinante. Tunc quæritur de ipso determinante, naturale'ne sit, an uoluntarium. Si uoluntarium dixeris; ex quo uoluntarium est: ad utranque contradictionis partem indifferens erit. igitur alio egebit determinante; de quo similiter inquiretur, an uoluntarium sit, uel naturale; & uel in infinitum in determinantibus abibimus; uel ad naturale quodpiam tandem, à quo uoluntas determinetur, perueniemus. Id autem, quod naturale est, naturaliter, hoc est, uno tantùm modo, & non ad utranque contradictionis partem indifferenter se habendo, sed determinatè unam, & impermutabiliter agit. consequens igitur est; ut eo tempore, quo noluntas determinatur, unum tantùm, & uno duntaxat modo & uelle, & operari possit uoluntas. non potest igitur non uelle id, quod uult, & quando uult. Sed si uult, impermutabili necessitate uult, aut si non uult, impermutabili similiter necessitate non uult.

ARGVMENTVM hoc non paruam difficultatem petit; quæ est; à quo ipsa humana uoluntas ad actionem, & ad modum actionis, determinetur; de qua re libro, octauo, & penultimo aliquanto ex actius disseremus. Nunc autem raptim dicimus; quòd rectà obiectum fuerat Pomponacio. Quoniam non in uelle, solùm aut nolle, sed in uelle, uel nolle cum ratione, & discursu, &

(ita dixerim) cum consilio, & electione consistit humana libertas. Cum replicas, quòd uoluntas ineuitabiliter uult, quod, & quando uult; ut nihil ad libertatem ratio faciat, & iudicium; E
quoniam uel fato ineuitabili, uel aliquo naturaliter determinante; uoluntas uult, id quod uult, & eo tempore quo uult. Dicendum quòd nullo extrinseco determinante uoluntario, uel naturali, sed se se, & solo praecedente cum ratione consilio; ad quam maluerit partem, determinat, quae determinatio aliud est nihil, quàm ipsa uoluntatis electio; quae electio aliud nihil est, quàm practici syllogismi conclusio. Est enim ita sui iuris, ut & si ab extrinseco persuaderi, & allici aliquo modo queat; nullo tamen modo à re extrinseca, ita impelli potest; quin semper, quam maluerit contradictionis partem, eligere possit. Ideo eodem tempore, quo unum agere uoluerit hoc omitere, & aliud uelle, & agere poterit.

SED huic responsioni bifariam obiicit Pomponacius. sequetur inquit; quod uoluntas aut non mouebitur, aut simul ad duo opposita. cum enim seipsam determinat, & nullo pacto ab extrinseca re determinetur; nulla erit maior ratio; cur ad unam partem contradictionis se determinet, & moueatur, quàm ad alteram. Ratio praeterea principio libri octaui Physicarum auscultationum, ad motus aeternitatem demonstrandam, ab Aristotele posita, statim corruet. Argueba- F
tur, Si motus aeternus non est, sed incoepit esse quandoque; mouentis primi ante motum fuisset uoluntas mutata; & ita motus fuisset, antequàm esset motus, immo dicam (inquit ille) quòd nulla facta mutatione, & uoluntate eodem modo se prorsus habente; in coepit ita mouere primus mouens; ut ante motum primum, nulla praecesserit mutatio.

VERVM enimuero haec obiecta facillimè tolluntur. Primùm quidem, Quoniam ratio illa non urget, de mouente libero; sed tantùm de naturali. Quòd autem se determinet magis ad unã, quàm ad alteram partem uoluntas, & moueatur; tota causa est; non quia ab extrinseca re quapiam moueatur; urgeatur, aut determinetur; sed quia ita sibi ratione, consilio, & iudicio mouendum uideatur. Nec huius est alia perquirenda causa; quàm ipsa propria libertatis, & uoluntatis natura. Alterum uerò, quoniam supposuit in ratione sua Aristoteles, (ut parte VII. eiusdem libri uideri potest.) Primum motum, quietem praecessisse; ita ut si motum incoeperit motor; ante motum quieuerit; quies autem, ut ibidem dicebatur, est priuatio motus; igitur, tum quia est motus priuatio quies ipsa, tum quia à priuatione ad habitum non fit transitus, sine aliqua G
inter priuationem, & habitum media mutatione; colligebat propterea Arist. mutationem praecessisse, & fuisse motum, atque in primo mouente mutationem ante motum; si motus esse coepisset. Hoc praemisso, manifestum est, quàm minimè ualeat argumentum Pomponacii. Voluntas se se determinat, ergo potest incipere motum sine aliqua praecedente mutatione; unde ruat Aristotelis ratio. Nam uoluntas nostra ex imperfectione (ut libro de Humana libertate à nobis fusè declaratum fuit) est libera libertate contingentiae, & contradictionis; hoc est quae ualeat ad opposita. Voluntas primi ex perfectione est libera, libertate necessitatis; quae tantùm in unum ualet; quoniam non ut nostra, fluctuat inter opposita; ut discursu, & ratione egeat ad alteram partem eligendam. Ideo uoluntas nostra modò ad unam, modò ad alteram partem contradictionis se mouet quidem, quod non facit uoluntas diuina, sed non sine aliqua omnino praecedente mutatione; sicut neque diuina secundum Aristotelem si nunc moueret, prius autem non, hoc facere sine aliqua mutatione posset, sed bene sine aliqua à re extrinseca proueniente mutatione, & nostra, & diuina motũ incipere potest. Nam si uoluntas primi mouentis fluctuaret, ut nostra inter opposita, & modò moueret, modò non; cui dubium, quòd permutaretur, licet non ab extrinseca re? & ante motum esset mutatio? Esto nanque quòd etiam uoluntas prima se se determinaret ad motum; & non ab extrinseca aliqua re determinaretur; non posset tamen Physicè loquendo, motum incipere, aut se ad motum determinare, non praecedente, ut diximus, aliqua mutatione; qua, de priuatione & quiete, ad motum incipiendum se transmutaret. Nam & si uoluntas nostra, eodem modo se habens, id est à nullo extrinseco, & à nullis extrinsecis causis impulsa, seipsam, ad agendum, determinet; non tamen aut opus quod agere determinauit, aggreditur; aut se ad actionem determinauit quin in ea ante mutatio illa praecesserit; qua uel à cessatione, ad actionem, uel à principiis ad conclusionem, & electionem transmutatur. Ratio igitur Aristotelis Physicè loquendo, in suo robore permanet; & si uoluntas nostra se ipsa (ut diximus) & non aliunde determinetur. Quamobrem optimè à nobis superius dictum fuit; libertatem nostram, non in uelle solùm, aut nolle, consistere; sed requiri praeterea rationem. Non enim (ut capite IX. libri de Fato rectè aduertit Alexan.) idem sunt uoluntarium, & liberum arbitrium; siue, quod idem est, id quod dicitur in nobis, & nostra libertas. Voluntarium enim est, quidquid ex non coacto assensu fit, at quod in nobis, illud esse dicitur; quod ratione, & iudicio, absque ulla assensus coactione eligitur. Vnde & si omne quod in nobis est, uoluntarium fit; non tamen contra recurrit oratio; ut omne, quod uoluntarium sit; etiam quod in nobis esse dicatur, & per liberum arbitrium. H

Quòd

A Quòd id, quod in nobis eſſe dicitur; non magis, ſecundum Stoicos, mereatur dici, quod in nobis, quàm quod in ipſis. CAP. XXIX.

PRAETEREA aduerſus liberum Stoicorum arbitrium,& id,quod illi in nobis eſſe aſſerunt, & quod in nobis appellant: egregiè argumentatus eſt Alexander. quoniam ex ſuis decretis,id, quod in nobis dicitur, non magis quod in nobis, quàm quod in ipſis appellandum eſt.

SI quidem non magis in nobis, quàm in cæteris quibuslibet animantibus, illud conſtituerint Stoici; quod Alexander ex multis oſtendit.

PRIMÒ Quoniam cuncta (inquiunt Stoici) animalia ſecundum naturam, impulſum, & aſſenſum,uiuunt.Vt nanque ſecundum naturam animalia agant,impulſus (aiunt) & aſſenſus requiritur. Niſi enim animantis naturæ impulſus prius, mox aſſenſus accedant; non quidpiam operabitur animal. Sed hæc eadem omnia, & nihil præterea,per uos, in homine ad agendum acquiruntur.Non magis igitur,quàm in cæteris animantib.quibuſcunque,eſt in homine B illud,quod dicitur in nobis.Vt quid ergo appellant illud Stoici quod in nobis magis, quàm quod in ipſis? Omnia certè animalia (quod commune eſt homini cum cæteris) ab occurrentibus imaginationibus, & ſimulachris,& extrinſecis cauſis iuuari, & impelli, & eiſdem, ſi operari debeant,aſſenſum, uel diſſenſum, qui tamen diſſenſus ſpecies quædam aſſenſus eſt, præbere Stoici docuerunt.

SECVNDÒ; Quoniam tanquam proloquium,inquit Alexander, & axioma celebre, apud Stoicos eſt; quòd ex iiſdem ſpecie occurrentibus externis cauſis, hominum quempiam, aut cæterorum animalium aliquod, uel aliud quodlibet agens,modò agere, modò non agere; aut modò ſic,modò aliter agere; motum ſine cauſa introducere ſit.ad cuius rei introductionem, innumera,dicunt illi,ſequuntur abſurda,de quibus aliàs. Ex quo axiomate, ſequitur; ut aliud quàm id, quod agit; aut alio modo quàm ſicuti agit, agere, agentium quiſpiam nequeat. Conſequens eſt igitur euidentiſsimum; quòd non magis ſit in nobis id, quod in nobis dicitur; quàm in cæteris quibuſcunque animantibus; immo (inquit Alexander) quàm in cæteris quibuſcunque plantis, uel etiam rebus inanimatis. Cum & illa, ab eiſdem cauſis, impulſa, non modò agunt, modò non agunt; aut nunc uno, nunc altero modo agunt. Vt illud quod in nobis dicitur, non ma- C gis mereatur dici quod in nobis, quàm quod in ipſis, immo potius quàm quod in omnibus. Vnde tandem ſequitur, ut id quod in nobis dicitur, nullum ſit. Quorum tamen omnium abſurditatem, nec non proloquii illius falſitatem, ab eo quod uerè eſt, & propriè dicitur, quod in nobis; quod alio nomine à Græcis αὐτεξούσιον appellatur,quòd quilibet in ſeipſo experitur,quiuis deprehendere facillimè poteſt. Sed de re iſta, plura in libro noſtro de Humano libero arbitrio.

TERTIÒ; Quoniam dicere poterant Stoici, id quod in nobis dicitur, eſſe in homine tantùm; non etiam in cæteris animantibus, & rebus, quòd ſolus homo conſultatione utatur. Ideo hanc euaſionem egregiè ſic Alexander euertit. Nam etſi ſolus homo conſultatione utatur; mouetur tamen, ut ipſi aiunt, per impulſum, & aſſenſum. Inquiunt enim, quòd ille etiam, qui conſulit,apparentibus aſſentit;quod imaginationem,& phantaſiam conſulens ipſe ſequatur. Vt idem omnino, quod prius, ſit colligendum; uidelicet, id quod in nobis dicitur, non magis eſſe in nobis, quàm in cæteris quibuſcunque animantibus, & rebus. Vnde propter euaſionem iſtam bifariam peccant Stoici, Tum quoniam, ut dictum fuit, quod in nobis, non magis quàm quod in ipſis, aut quàm quod in omnibus,eſt appellandum; Tum quoniam inter imaginationem, ſiue inter D id, quod per phantaſiam, & id, quod per conſultationem apparet conſulenti, nullam diſtantiam conſtituerunt; cum tamen bis, quod dicitur, per omnia hæc inuicem differant. Nam phantaſia apparentia ſimplex eſt; & ſine diſcurſu; & quæ ab extrinſecis (ut in brutis latiſsimè patet) occurrentibus, producatur; uiſioni perſimilis, & auditioni, & ſimplici breuiter per exteriores ſenſus factæ ſenſationi. Id autem, quod apparet conſulenti; non extrinſeca quapiam ſimplici occurſione ſit; ſed complexione, & diſcurſu, internaque quadam plurium iugatione, & ratione, & iudicio. Quod igitur liberum arbitrium, & id quod in nobis dicitur, tollant Stoici; & eo magis, quo magis tueri illud conantur, hactenus.

Qui Fatum, & in rebus cunctis ineuitabilem neceſsitatem introducunt (ut Stoici faciunt) uirtutes, & uitia; & per ſequelam pœnas, & præmia; laudes, & uituperationes; pœnitentiam, & increpationem; & alia multa humanæ uitæ ornamenta de medio auferunt; quæ Stoici tueri fruſtrà conantur. CAP. XXX.

ixi mvs pridem ex Stoicorum, & eorum, qui ineuitabilem in rebus cun- E
ctis necessitatem affirmant, omnium opinioue, uirtutes, & uitia auferri; ex
quo consequens est, ut pœnæ, & præmia, laudes, & uituperationes, pœnitentiæ,
& increpationes, & alia multa humanæ uitæ ornamenta simul tollantur. quòd
pœnæ, & uituperationes uitiis, uirtutibus contra præmia & laudes debeantur.
Certè si ablatum est (ut superiore capite snsè satis uisum fuit) ab illis liberum
arbitrium, & id quod in nobis dicitur; iam uirtutes, & uitia ablata sunt;
quum haud natura, sed ex facta per liberum arbitrium, à nobis electione, & actione nobis insint.
quamuis interea turpium operationum, quocunque eas nomine appellare uolueris, ac facino-
rum, atque impietatum semina opinio iaciat, & ferat. Quoniam nanque uirtutes multa difficulta-
te acquiruntur (si Fato, & ineuitabili necessitate eueniunt omuia) ad eas adipiscendas conabitur
nullus; sed contra per uitiorum abrupta unusquisque feretur. Pomponacius retorqnet argu-
mentum. Si ab omnibus, tanquam quoddam excellens bonum, uirtutes mirificè laudantur; ui-
tia contrà, ut ingens malum, repræhenduntur, ac nituperantur; cur est, qnòd rari sint uirtutum
appetitores; cum præsertim uoluntas non nisi in bonum feratur? improbi uerò, ac uitiosi innu-
meri? Alia profectò (inquit Pompouacius) assignari causa non potest, quàm Fatum, & ineui- F
tabilis quædam necessitas, quæ nos illhuc sæpe pertrahat; unde pridem longè abesse uoluisse-
mus. Sed decipitur Pomponacius, totaq; ut fertur, diametro, à rei ueritate dissentit. Quod
enim non est, effectus cuiuspiam causa esse non potest. Causa certè cur rari sint uirtute præditi,
plurimi uerò uitiis fœdati; non est (ut falsò cum Stoicis putauit Pomponacius) Fatum; non so-
lum quia non est; sed etiam quia nulli uitia darentur uitio. Cur enim cniquã id ascriberemns; quod
caueri ab eo non potuit? cur incendiarios, aut sacrilegos leges punirenr, si legibus parere minimè
quiuissent. Sed tota causa est id, quòd est in nobis, atque ipsa arbitrii, & uoluntatis libertas. de qua
re aliàs uberius à nobis dictum fuit. Quum enim triplex sit actus liberæ Voluntatis, uelle, nolle,
& alterutrum suspendere. Vult illa quidem bonum semper, non uult autẽ aliquando malum. Sed
bonum duplex est; uerum, & apparens. quod neque re, neque similitudine ullum in se retinet bo-
num; id expeti nullo modo potest. Suspendit autem ita alterutrum, ut duobus bonis proposi-
tis, quorum unum sit bonnm maius altero, ant unum reuera sit bonum, alterum uerò appa-
rens tantùm, suspendere potest intellectus considerationem à uero, nel à maiore bono; & uel mi
nus bonum, uel bonum tantùm apparẽs eligere. atque hoc modo per prauam uidelicet electionẽ,
quopiam uitio deturpari. Vt, quòd relictis sæpenumero honestatis semitis, ad uitia prolaba-
mur omnes, non in Fatum, sed in insitam, & propriam, & connatam cuique homini libertatem,
qua id concupiscimus, quod uitare tenebamur, referendum sit. Sed de euasione Pomponacii ha- G
ctenus. Ad quem modum autem quibusdam textis ambagibus conati fuerint ipsi Stoici, demon-
strare; se seruare uirtutes, & uitia, pœnas, & præmia superius, cap. XIII huius tertii libri uidimus;
& quàm præposterè ista tueantur ibidem ex Alexandro demonstrauimus. Si nanque Fato, & ine-
uitabili necessitate eueniant omnia; uirtutes (ut diximus) quæ non nisi maxima difficultate ac-
quiruntur, spernerent omnes; uoluptates contrà, quæ ad se homines facillimè alliciunt, prose-
querentur. artes tam liberales, quàm mechanicæ, quæ tanto stndio, tamq; improbo à nobis labo
re acquiruntur, exercenturq; spretæ iacerent. negociationes item, quibus tam multa, & expor
tantur, & importantur. & qnarum ergò non raro mare transmittimur, horrendarum tempestatũ,
ac pyratarum crudelium arbitrio; quis exerceret? His autem neglectis, qnor, quæso, uita homi
num incommoditatibus urgeretur? Adde, quòd sicut opinio de Fato, & cunctarum rerum im-
permutabili necessitate, uirtutes tollit; ita mundnm uitiis complet. Nempe fatum huiusmodi,
qualẽ Stoici, uel Mathematici profitentur, & defendnnt; maximum est prauorum, sceleratorũ
que hominum patrocinium. Cum enim ii, qui moribus, & disciplinis, & breuiter uirtute sibi
præditi esse uidentur; non Fato, sed studio suo, labore, & diligentia illa sibi acquisiuisse se putent; H
& bonus quilibet suarum se actionum rectarum dominum esse, arbitretur; harum enim cau-
sam habere boni à se iudicant; neque occursura fuisse, quæ se obtulerunt; nisi ipsi potius hæc, quàm
illa elegissent, & fecissent; cum possent etiam ab his abstinere; relinquitur, ut prauis tantùm, cri
minosisq;, ac facinorosis hominibus, ad pœnas emeritas deuitandas, huiuscemodi Fatum pa-
trocinetur. ut negent improbi uoluntatem, qua peccant; confingant uerò necessitatem, qua
peccata defendant. Quemadmodnm & Zenonis seruus sine causa uapulare se aiebat: quòd non
propria uoluntate, sed fato compulsus, furtum fecisset. Et Lucianus ille Samosetanus Deo-
rum irrisor, & ἄθεος, Sostratem nefarium prædonem, in dialogis mortuorum, & uirum pessi-
mum, à pœna demerita, cui iam per Minoem erat adiudicatus, absolui ab ipsomet iudice effin-
xit; ea scilicet de causa; quoniam ea, quæ in uita pessimè gesserat; fati necessitate impulsus pa-
trasset. Et alibi. Quædam sunt, inquit Lucianus, quæ inuitis nobis à nobis ipsis geruntur; Et
nescio (ait) quis Deus nos ducit, quocunque ipsi placet, atque impossibile est illi repugnare.

Per

A Per hæc omnia, fatum intelligis, fœdis sceleratorum tantùm hominum facinoribus patrocinaturum.

Qui Fatum, & ineuitabilem cunctarum rerum euentum introducunt, tollunt oracula. CAP. XXXI.

QVVM Fatum Stoici simul, & diuinationem affirment; pugnent autem ita se inuicem ista; ut necesse sit, si unum ponimus, alterum auferamus; quod aliàs de Anaxagora Aristoteles dixit, nos de Stoicis rectè dicere possumus suam ipsorum uocem, & quid tandem dicant Stoicos ignorare. Oracula (inquit Alexander) & uaticinia, aut ut cōsilia, aut ut decreta Deorum ab hominibus suscipiuntur. Sed quocunque modo suscipiantur; incassum certè (si Fato cuncta eueniunt) exhibentur hominibus. Si uanq; tanquā quædam à Diis decreta, frustra sunt. quòd frustra tam mala, quàm bona, prænuncientur. Bona nempe prænonciata cum ueniunt, minus admodum grata ueniunt. Nec modicum certè damnum est, si beneficio gratiæ multum adi B matur. Mala si pelli non possunt, obsunt maximè. In uesaniam nanque, & desperationem hominē trudunt. Si uerò, non ut decreta, sed tanquā consilia à Diis exhibentur, uanissima sunt; si quicquid futurum est, ineuitabili necessitate futurum sit. Consilium nempe de iis esse dicitur, quæ uel euenire, uel non euenire, euitari, uel non euitari possunt; quorum euentus consilio uel pelli, uel iuuari potest. Dicere ad hoc argumentum uidentur Stoici (ut lib. de Fato retulit Alexander) quòd neque ut consilia, neq; ut decreta Deorum sumenda sunt oracula; sed potius ut media quædam; non quibus admoniti uel mala euitemus, uel bona procuremus; sed quibus fata ipsa, & ipsa decreta Deorum, & uoluntates expleantur. Non enim (aiunt) ideo Pythias Laio consuluit; ut Laius se abstineret à sobole, aut ne tota eius domus sanguine redundaret; sed magis, quoniam ni si ita fuisset, exhibitum oraculum; nihil eorum euenisset; quæ euenerunt. Et quæ pridem in fatis erant. Profectò genitum Laius non exposuisset; non expositum bubulco non suscepisset; nō susceptum Polybo Corinthio non fuisset traditus; in filium non traditus adoptatus ille non fuisset; nec tandem patri obuiam factus, illum interfecisset, per ignorantiam; aut matrem in uxorem duxisset. Quæ nihilominus omnia Fato, & certo quodam Deorum decreto, per Pythiæ responsum, tanquam per fatale medium, perfecta, & completa fuerunt.

VERVM enimuero libro de Fato cap. XVI, aduersus hanc responsionem, doctè admodum insurrexit Alexander. Primò. Quoniam responsio ista multis modis indigna est oraculo, atque ip C sis diis. Indignum certè est, quòd mala Dii præstituant, & decernant; indignius, quòd ea prænuncient; indignissimum, & abominandum, quòd eadem illi perpetrent, causasq; præordinent, & decernant; quibus mala proueniant; præcipuè tam nefanda, ut filius patrem interimat; matrem ducat in uxorem; & ab ea filium, & fratrem simul suscipiat.

SECVNDÒ. Quoniam axioma apud Stoicos indubitatum, & celebre est; Deum, & Fatum uti opera, agentium omnium, pro ordine, & salute uniuersi. Sed ad quem, quæso, ordinem, uel ad quorum salutem, uece Laii patris, Oedipi parricidio, incestu, & impio nuptiarum sacrilegio Dii usi fuerunt? Orbi uniuerso quid hinc ordinis firmatur? quam salutem adipiscitur? quid utilitatis affertur?

TERTIÒ. Si impium est, patrem à filio interimi, matris abusu filium inquinari, & facinora huiusmodi (ut Stoicis uisum est) à fatis, & Deorum prouidentia decreta sunt; quàm amabò profanam, quàm impiam, quamque improuidam Deorum prouidentiam Stoici nobis exhibuerunt. Profectò si tam absurda, tam impia dicant Stoici, de diuina prouidentia, à circunstantibus causis impulsi, & acti; parcendum illis est. At si facultas nobis est (ut est sine dubitatione) me D liora scribendi, & docendi; quali, ac quanto essent illi plectendi supplicio; cum non solùm cuncta nobis uitæ nostræ præclara auferant ornamenta, leges, pœnas, præmia, uirtutes, studium, diligentiam, consilium, electionem, libertatem; sed tam impia etiam, & detestanda de diuina prouidentia sunt commentati; ut longè sit tolerabilior Epicurus, qui prouidentiam abstulit, & negauit, quàm Stoici, qui illam tam fœdam, tam turpem, tamque impiam, & contumeliosam facere, & alios de illa, tam sacrilege instruere, fuerunt ausi.

Eos, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt, pietatem, & Deorum cultum, penitus auferre. CAP. XXXII.

Absurdis

ABSVRDIS, atque incommodis omnibus, quæ ad Stoicorum opinionem de Fato, & cunctarum rerum ineuitabili euentu sequuntur; quæ innumera (ut uidimus) & maxima sunt, ipsi rerum euentui, & illi, quam de rerum generatione, successione, & euentu habemus existimationi, & experientiæ, *δὶς διὰ πασῶν*, hoc est, bis per omnia, aduersantibus, & repugnantibus, colophonem imponere uidemur, cum dicimus; quòd admisso huiusmodi fato, quale Stoici, aut etiam Mathematici profitentur, & ineuitabili in cunctis rebus, & euentis necessitate, cultus erga Deos, & pietas omnis statim euertitur funditus, atque tollitur. Quorsum enim sacrificia facere, supplicationes, & uota offerre; templa Deorum tot, tãtisq; laborum, & pecuniarum expensis extruere; si prodesse, & auxiliati, & suppetias nobis Dii ferre non possunt? Si bona, quæ nobis contingunt, non Deorum munere; si mala, non nostra improbitate; sed cuncta, quæ nobis accidunt, fati necessitate ineuitabili contingerent, frustra diuinas aures precibus pulsaremus; immo ex lib. sexto Aen. cum Virgilio dicere possemus. E

» *Desine fata Deum flecti sperare precando.*

Gregorius Nyssenus libro de Prouidentia diuina, cap. primo, ex interprete dicebat, Si Deus « non prouidet; neque prauos punit; neque bene agentibus præmia elargitur, neque patientium F læsiones inhibet; quis amplius Deum adorabit, in nullo nobis quicquam conferentem? Idem « & sub eisdem fermè uerbis, libro de Hominis natura habet Nemesius; ut suspicari facillimè possit, librariorum incuria errorem incidisse; & pro Nysseno Nemesium legendum esse. Quæ in Deo « (dicebat Firmianus lib. de Ira Dei aduersus Epicurum) potest esse beatitudo; si semper quietus, « & immobilis torpet? si præcantibus surdus? si colentibus cæcus? Et paulò post aduersus Epicuros simul, & Stoicos intulit. Neque honos ullus deberi potest Deo; si nihil præstat colenti; nec « ullus metus, si non irascitur non colenti. Et post aliquot. Si Deus nihil unquam boni tribuit; si « colentis obsequio nullam gratiam refert; quid tam uanum, tam stultum, quàm templa ædificare; « sacrificia facere; dona conferre; rem familiarem minuere; ut nihil assequamur? Quis honos « deberi potest nihil curanti, & ingrato? Si Deus talis est (inquit Cicero) qui nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat. Quid contemptius (inquit Lactantius) dici potuit in Deum, « quàm dicere, ualeat. Valeat, inquit, idest abeat, & recedat; quando prodesse nulli potest. Hæc « autem est illa impiorum blasphemia, de qua Malach. cap. III. Dixistis, inquit, uanus est, qui seruit Deo; & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius; & quia ambulauimus tristes corãm domino exercituum? G

Aduersus eos denuo quoscunque, qui Fatum, & inuitabilem in rebus cunctis necessitatem defendere conantur, arguit auctor, quoniam ipsi sibi aduersaretur, si esset. CAP. XXXIII.

ETSI tot, tantisque, atque tam firmis, & urgentibus rationibus actum sit à nobis hactenus aduersus eos, qui Fatum, & ineuitabilem, in euentibus cunctis, necessitatem opinati fuerunt; ut & hanc opinionem ab eorum mentibus euellisse, & Fatum ipsum funditus euertisse facilè ipse crediderim. His nihilominus multis rationibus, & demonstrationibus, quas ex aliorum ditissimis penuariis produximus, aliquot ex nostro, quamuis tenui, armariolo depromptas, ad Fatum, & ineuitabilem in euentis necessitatem undique fugandam, tanquam auxiliarias superaddemus. Aduersus igitur hanc de Fato impiam opinionem. H

PRIMVM arguo, Quoniam fatum fato pugnare, & aduersari non potest (idem enim sibiipsi aduersari, seipsumq; destruere, atque interimere impossibile est) at nos quidem fato iamdiu aduersati fuimus; ipsumq; acriter adeo impugnauimus; ut nullam iam de ipso superfore, apud eos, qui sine inuidia hæc nostra legerint, opinionem, modò mentis, & rationis compotes fuerint; mihi facilè sim persuasurus. Non igitur potest esse, ut hoc ipsi fato egerimus. quod si fato istud non egimus; non omnia igitur fato fieri, necessarium est: quin etiam sequitur quòd nullum sit tale fatum, quod euentus cunctos urgeat, ac necessitet.

Aduersus fatum secundò arguit auctor, ex his, quæ lib. secundo tanquam proloquia, posita fuerunt. CAP. XXXIIII.

Secundò.

A

SECVNDO, Fatum iis aduersatur, quæ libro secundo tanquam proloquia sup posuimus, ubi dicebamus, contingentiam à materia, temeritatem ab agentis inefficacia, & necessitatem à forma ortum habere. Non enim à materia contingentia esset; aut temeritas ab inefficacia agentis; si nulla contingentia, uel temeritas esset. Non à forma necessitas, sed ab efficiente, si à Fato ortum necessitas omnis haberet. At causa efficiens secundum omnium ritè philosophantiū disciplinam, extrinseca causa est. libro nanque septimo Prioris philosophiæ, ad tex. nonum supra quinquagesimum, efficiens est causa rei in fieri. Quòd si aliquando, ut à Platone in Phædone, & ab Arist. lib. secundo Physicarum auscultationum, dicatur, causam efficientem formam esse, intelligendum est, non de forma eius, quod efficitur; sed de forma eius, quod efficit; & quæ in mente, uerbi causa, architecti iam residet. Si igitur causa efficiens, rei, quæ efficitur, causa extrinseca est; & cuncta necessitate fati (quod efficiens causa est) eueniant, duo sequūtur absurda. Vnum, quòd omnia necessaria sunt; possibilia autem aut contingentia, aut temeraria, & fortuita nulla. Alterum, quòd omnis necessitas, quæ in rebus reperta fuerit, ab extrin
B seca causa, ut pote ab efficiente, erit. Cōueniunt enim omnes fati assertores in eo, quòd inter efficiētes causas illud esse connumerandum existimant. nulla autem ab intrinseca, & ab ipsa forma rei; quo admisso, non solùm sequitur falsum esse quod supposuimus, & ex Philosophorum coryphæo Aristotele latissimè demonstrauimus; necessitatē uidelicet originem ducere à causa rei intrinseca, & à forma; sed illud etiam omnino aduersus Stoicos (qui nullam ex fato uiolentiam, & coactionem rebus euenire existimauerunt) consequetur omnino; cuncta uidelicet uel in uiolenta, uel in præternaturali saltem dispositione perpetuis temporibus esse constituta. Quoniam quicquid in rebus est, necessarium est; omnis autē necessitas (ut dictum fuit) ab extrinseca euenit causa. Necessitatem nempe, quæ ab extrinseca causa est, coactio comitatur; coactionem uerò uiolentia, & præter naturam dispositio. quod tamen asserere, non tantùm ad ueritatem, sed etiam ad Stoicorum opinionē est inter absurda absurdissimum. Si dixeris non est Fatum penès Stoicos extrinseca causa. Respondebo, quòd paulò ante, id est cap. xv. ostendimus, necessum esse, ut fatum extrinseca causa sit; Si est series causarum; longè magis; si influxus est siderum. dicere autem cuncta
C per coactionem & uiolentiam fieri, certè mirum in modum stultum est. Nam (si Arist. lib. Ethic. tertio cap. primo sententiam probamus) uiolentum id est, quod & ab extrinseco est, & ad illud uim aliquam non confert id quod uim patitur. Experimur autem uim ad spontaneas operationes nostras quascunque nos ipsi conferre; non igitur per uiolentiam illæ sunt. ergo non ab extrinseca causa sunt. igitur non à Fato. cùm fatum siue sit siderum, & cœlestis corporis uis aliqua; siue sit series causarum, siue quoduis aliud præter formam, & materiam eius, quod patitur; ut extrinseca causa sit, sit penitus necessarium.

Aduersus Fatum tertiò arguit auctor, quoniam si fatum est, maximo errore ferè omnes detinemur. CAP. XXXV.

ERTIÒ. Si fato, & ineuitabili necessitate cunctæ res adueniant; quum quàm plurima in nostra esse posita potestate, plerique omnes existimemus; illud certè maximum sequetur incommodum, quòd maximo quodam errore seducti, & incredibili quadam tenebrarum caligine, tot sæculis detenti, à natura penè
D omnes fuissemus. Tantum autem incommodum abiicere non possumus, non abiecta prius insulsa, & anili superstitione fati, & ineuitabilis rerum cunctarum necessitatis existimatione.

Aduersus fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum necessitatem, quartam auctor, quæ ex diuina bonitate sumpta est, rationem adducit. CAP. XXXVI.

VAMVIS opinio de fato, & ineuitabili rerum cunctarum necessitate, tot ac tanta secum trahat incommoda; ut numerari, ac recenseri illa sit impossibile, nec pauciora aduersus illam in ferri possint ualidissima argumenta. statuendus est tamen epicherematum modus; ne plurium, quàm in re non multum obscura, opus erat, rationum argumentorumque, & demonstrationum multitudine lectoris animum uel molestius obruamus, uel ad reliqua properantē diutius immoremur. Tres propterea adhuc tantùm aduersus Stoicorum, & eorum omnium, qui fatum, & ineuitabilē in cunctis enentis necessitatem tuentur opinionem, ex nostro admodum paupere armariolo producturi sumus, firmissimas rationes, & quæ rem maximè urgeant

geant, ac probent. Postquàm autem has produxerimus, diluemus argumenta omnia, quæ pro istorummet opinione, principio huius tertii libri adducta sunt. Harum igitur postremarum nostrarum rationum, prima sit illa; quam non ex Theologorum nostrorum tantum, quos Stoici, & alii, qui Stoicos sequuntur, irridere potuissent; sed ex antiquorũ etiam Philosophorum, & Ethnicorum Theologorum, ut Platonis, Hesiodi, Orphei, & aliorum multorum, quibus illi plurimùm tribuerunt, monumentis, & disciplinis collegimus. Quoniam Deus, & si natura sua & bonus sit, & necessarius adeo, ut etiam ab ipsis Stoicis, ipsa necessitas dicatur, & existat; non tamen qua necessarius, sed qua bonus mundum fecisse, & uniuersa, quæ in mundo sunt, bona condidisse; ab Stoicis, & cæteris mundi sapientibus, & creasse, dicitur. Quinimmo hæc omnia, quæ fecerat, cũ uidisset; ualde bona reperiisse; non in sacris tantùm, iisdemque uerissimis libris; sed in profanis etiam Hesiodi, Platonis, Hermetis, Orphei, & aliorum codicibus legimus. In rebus autem istis, quas cunctas, quatenus bonus est, Deus, bonas creauit; malitias, & prauitates multas, quas in hac humana uita, experimur; quæ quidem prauitates, & ipsi Deo, quatenus creator bonus est; & ipsis rebus conditis, quatenus bonæ conditæ sunt, non solùm modo aliquo, sed quasi è regione, & ex diametro aduersari, & pugnare uidentur: Deus Opt. sustinet, ac permittit (sua nempe prouidentia etiam secundum Stoicos, singula disponuntur, & ueniunt) contingentiam, F uel etiam temeritatem, quæ nec ipsius conditoris bonitati, nec rerum conditarum ulli conditioni aliquo modo aduersatur & pugnat; cuius contrarium, idest necessitatem, neque de singulis sese orsum, neque de cunctis simul collectis rebus, aliquando, neque in sacris nostris codicib. neque in Philosophorum scripturis, & gentilium libris, nisi penès speciem fortasse, & quandam tantum uniuersitatem, aut penès eos tantùm, qui uanam sibi de ineuitabili fato opinionem fabricauerũt legimus; Idem Deus Opt. Max. sua prouidentia non sustinebit? & eandem in rebus non permittet? Sed ab Orbe uniuerso illam nullo merito penitus abdicabit? & procul abiiciet?

Aduersus Fatum quintam rationem ponit auctor; quæ ex oppositione, quæ inter necessitatem, & contingentiam existit, erigitur. CAP. XXXVII.

SECVNDA ratio illa est, Necessitas est per istos, qui fatum, & impermutabilem necessitatem mordicus tueri conantur; in natura; eamque isti non solùm admittunt; sed, quantum etiam possunt, aduersus necessitatis propugnatores defendunt. Ergo contingentiam esse in natura, & in orbe uniuerso admittendum ab ipsismet Stoicis est, & defendendum. Sequela probari posset ex auctoritate Aristotelis lib. secundo de Cœlo, tex. XVIII. (si tamen illam ex Aristotelis auctoritate potius, quàm ex notissima rerum experientia, atque tandem ab ipsa natura desumptam fuisse crediderimus) ibi namque ait interpres naturæ Arist. Si unum contrariorum est in natura, & alterum esse necesse est. Idcirco & libro primo de Cœlo, & libro secundo de generatione, & corruptione, tex. XLIII. idem Arist. arguebat. Est motus uiolentus, ergo est etiam motus naturalis. tex. et XLIX. eiusdem libri secundi de Generatione, sic arguebat. In misto, quod est circa terram, est terra & aqua; ergo & ignis, & aer. sequelam deducebat, quoniam ista sunt illis contraria elementa. In libro rursus secundo de Cœlo, tex. XXXVII, Si in cœlo, dicebat, intensio fuerit, & remissio in eodem erit. Sed quoniam Aristotelis tanti uiri nihil illos urget auctoritas, ex ipsa in rebus omnibus compertissima, constantissimaque experientia, quam renuere, qui sit compos mentis, poterit nemo: cui omnes illæ Aristotelis auctoritates, & rationes, tanquam solidissimo principio & fundamento innixæ sunt; quàm facillimè, & quàm constantissimè ratio, & sequela nostra, probari poterit. Naturam nanque in rebus ipsis contrarietatem adamare, aduersusque omnem exuperantiam per contrarium semper moliri, excessusque H per defectus, & contrà defectus per excessus quosdam corrigere uidemus. Non calidum solùm, non frigidum, aut siccum solùm, non albedinem tantùm, non dulcedinem duntaxat illa genuit, & effecit: sed sua singulis contraria molita est. caliditati nanque, frigiditatem, siccitati humiditatem albedini nigrorem, dulcedini amarorem opposuit. Hoc est quod apud Heraclitum, Scotinum ab obscuritate cognominatum, legi, ex interprete in libro de Mundo asseruit Aristoteles, siue, quisquis libri illius auctor fuerit, Crispa & minimè crispa unà uinxeris, consentiens, & dissentiens, consonans, & dissonans, unum etiam ex omnibus, omniaque ex uno. quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue natura opposuit. hactenus ille. Hoc est, quod Ouidius cecinit.

» *Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,*
» *Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.*

A' PARI & existimandum est, necessitatem minimè solam Deum, & Naturam effecisse, ac produxisse

A produxisse, uel eam in orbe uniuerso solam, & sine suo aduersario stare permisisse; sed id, quod si bi erat ex diametro contrarium & pugnans, rebus ipsis Naturã adiici uoluisse. Hoc autem est ipsa contingentia. Nihil profectò uerè & propriè, & (ut in scholis frequens est) formaliter necessitati aduersatur, nisi sola contingentia. Probatur. Aut enim necessitati aduersatur possibilitas, aut impossibilitas, aut contingentia. Necessarium nanque est, ut horum trium, unum sit necessitati contrarium. Necessario quidem id quod formaliter opponitur, & contrariatur; non est ipsum possibile. Compatiuntur enim ambo, cùm omne quod necessarium est esse, sit etiam possibile esse; alioquin si non esset possibile esse, quomodo esset necessarium esse? Non est etiam ipsum impossibile. Includi enim in ratione impossibilis aliquo modo necessitatem; & contra, in ratione necessitatis, impossibilitatem, manifestum est. Nam illud impossibile esse dicimus, quod non esse est necessarium; Et illud rursus esse necessarium dicimus; quod non esse est impossibile. At contrarium in eo, quod sibi uerè, propriè, & formaliter contrarium est; includi impossibile prorsus est. Sequitur ergo, quòd contingentia sit illa, quæ necessitati propriè & formaliter aduersatur. Quamobrem contingentiam dari, & eam in rebus reperiri, si in eisdem reperitur necessitas, & in rerum uniuersitate uersari, erit omnino & penitus necessarium. Quid enim in tota hac
B sublunari machina reperire quis poterit, quod contrario careat? ut omnino illud Euripidis ue-
» rum sit. οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἐσθλα. idest, non sunt per se bona producta. Quæ res, ut perspecta fuit Themistio, sicuti ex sua oratione, pro amicitia, patere potest; in maximam statim admirationem illum protraxit. & ante Themistium (ut cap. IIII. libelli Metaphysicæ patet) Theophrastum præ
» clarissimum Philosophum, ita scribentem, pertraxerat. δόξειε δ᾽ ἂν καὶ τοῦτ᾽ ἔχειν ἀπορίαν, εἰμὴ ἄρα περι-
» εργίαν τοῦ ζητεῖν. τί δήποτε ἡ φύσις, καὶ ἡ ὅλη δ᾽ οὐσία τοῦ παντὸς ἐναντίοις ἐστί. καὶ σχεδὸν ἰσομοιρεῖ τὸ χεῖρον τῷ
» βελτίονι. μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ πλεῖον ἐστὶν. idest Præterea illud quoque dubitationem, nisi curiosa quærendi diligentia sit, habere uidetur. Cur nam ipsa natura, totaque uniuersi substantia, in contrariis consistat; idque quod deterius est, æquales fermè cum optimo partes habeat; immò uerò etiam
» longè numerosius sit. Et paucis interpositis ἐστὶ δὲ καὶ τὸ δοκοῦν παραδοξότερον ὡς οὐχ οἷόν τε τὸ ὂν ἄνευ τῶν ἐναντίων. idest. Est etiam & illud, quod præter opinionem, & magis paradoxum esse uidetur; cur fieri non potest, ut id quod est, absque contrariis existat. Non ergo potest esse in natura necessitas sine aduersante sibi & contraria contingentia. Immo ex iis, quæ ex Theophrasto dicta sunt; quod rerum usu notissimum est. cùm contingens ac necessarium relatum, rationem habeat con
C trarii imperfectioris; sequitur, ut longè plura sint illa, quæ contingentia sunt, & contingenter eueniunt; quàm ea, quæ necessaria sunt, & ex necessitate euenire dicuntur. Quamobrem & Auerroes libro secundo Physicorum, com. XLVIII. scripsit probè, quòd sermo dicens omnia esse necessaria, nullus est. Et Enomaus contra Chrysippum, homines consilio uiuere; & Diogenianus Philosophus contra eundem, non omnia in euitabili illa serie causarum effici, rectissimè probauerunt. sed alia propria quadam & singulari natura, alia uerò fortuna, alia consilio nostro, alia uoluntate Deorum fieri, isti Philosophi rectius putauerunt.

Vltimo loco ex comparatione mutua duarum propositionum, Fatum est, Fatum non est; Fatum ipsum euertitur. CAP. XXXVIII.

TERTIA omnium postrema ratio, quam in libro de Fato innuisse uisus est Alexander, est, Quoniam si duo proponerentur, quæ ita se haberent; ut unum non esset altero notius; sed foret utrunque æque dubium. Et de utroque dubitaretur, an esset. Vnum autem illorum (si illud esse admitteretur) maxima esset hominibus allaturum incommoda; alterum uerò quàm pauca, & minima,
D aut forte nullum. Tollendum dubio procul statim esset; quod maximum detrimentum allaturum foret; & illud admittendum (quando alterum admittere esset necessarium) quod nullum, uel quàm minimum incommodum ueheret secum, & traheret. Sint igitur ista, Fatum esse, Fatum non esse (de eo loquimur fato, quod euentis rerum necessitatem ineuitabilem inducit) æque dubia; & unum altero minimè sit notius; nec stent pro una parte demonstrationes ualidiores, firmiores, urgentioresque, quàm pro altera; sed utrinque sint apparentes duntaxat, & probabiles rationes. quum ad unum illorum, quod est, fatum esse; incommodorum cumulum ingentissimum, & quasi pelagus infinitum sequatur: & fatum esse opinari, uitæ hominum multa, & maxima inferat detrimenta; ad alterum quod est fatum non esse, ne minimum quidem absurdi sequatur; & (fatum negare) damnum afferat prorsus nullum, immo contrà utilitatis quamplurimum: cui dubium, quòd pars illa, quæ dicit, fatum esse, erit ab hominum pectoribus extirpanda protinus, & abiicienda? altera uerò, quæ dicit, fatum non esse utraque manu, & totis uisceribus amplexanda, & retinenda? Quid enim hæc pars, quæ dicit, fatum non est, secum trahit incommodi? Non certè, si fatum abstulerimus; peribit, (quod

imperiti putarunt quidam, præscientia, & prouidentia diuina, non rerum ordo peruertetur: non cessabunt à suo motu corpora cœlestia; quæ omnia suo loco inferius ostendemus. At illa, quæ dicit, fatum est. quid intactum relinquit? quod non affert incommodum? quid non demolitur? fortunam aufert & temeritatem, contingens & possibile, uirtutes, & uitia, pœnas & præmia, uituperationes, & laudes, repræhensionem, & pœnitentiam, constitutiones, & leges, consilium, & electionem, liberum arbitrium, & quod in nobis dicitur; hominem bestiis parem facit, ne inferiorem dicam, probis uiris non nisi obesse, improbis contrà ac sceleratis tantùm prodesse potest, quibus impendiò patrocinatur; furta, homicidia, incestus, stupra, fraudes, proditiones, & uniuersam uitiorum omnium latrinam fouet, atque tuetur; Deos denique (ut semel finiam) & religionem omnem, ac Deorum cultum, & pietatem, aut de medio tollit, aut saltem in contemptum adducit; ferit autem impietatem καὶ ἀθεότητα, fidem, & iustitiam aufert, et cunctum humanæ uitæ ornamentum abiicit, atque prosternit. Vt earum, quæ hominibus, hominumque actionibus, affert incommoditatum, ac detrimentorum numerum, qui scite uelit, E

» *Lybici uelit æquoris idem*
» *Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ.*

Neganda est igitur pars illa, quæ dicit fatum esse; & ab hominum mentibus eradicanda penitus, & longè adeo abiicienda; ut ne uel leuis quidem eiusdem odor, qui est odor mortis ad mortem, nares nostras aliquando pertingat; eoque longius releganda quòd nullam pro se uel probabilem rationem habeat; cum interea pro parte altera ualidissimas, firmissimasque demonstrationes multas adduxerimus, plures animi intelligentia conspiciamus, intueamurque. Sed aduersus fatum, hoc est rerum ineuitabilem necessitatem, in uniuersum satis sit dictum. F

Improbata relinquitur ab auctore opinio quædam de Fato, & ad Nemesium lectot remittitur. CAP. XXXIX.

DVERSVS Aegyptios, qui fato fatum addiderunt; & fati unius indignationem, per alterius fati uirtutem, uel amoueri, uel saltem placari posse crediderunt; esseque nonnulla sidera, quæ exculta, & uenerata, maleficum aliorum influxum aut abigant, aut nobis pacatum reddant, insipienter existimauerunt; unde ineuitabilem (sic dixerim) ab illo priore procedentem necessitatem amouerunt; euitabilemque fecerunt; dicturi sumus nihil. quòd opinio uel proximè ad catholicam ueritatem, de qua paulò post, accedat; uel longè rudior sit; G quàm illa Stoicorum & Mathematicorum; ut ei etiam obiicere, & contra eam argumentari uelle, turpe sit. Veruntamen sicuti illam opinionem, loco citato, Nemesius recitauit ita eandem acriter impugnauit. ad eum igitur locum lectorem mittimus; Eorum autem interea, quæ ante obiecta fuerunt, omnium dissolutionem parabimus.

Ad ea, quæ pro opinione de Fato, & rerum cunctarum ineuitabili necessitate adducta fuerunt; & ad confirmationes prius, deinde ad rationes, & primò ad sextam, & ultimam confirmationem, quæ ex cuiusque rei periodo procedit, respondetur. CAP. XL.

VVM aduersus Stoicorum, & Mathematicorum, & eorum omnium, qui fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem necessitatem affirmarunt, opinionem, H satis strenuè, & apertissimis admodum, urgentissimisque rationibus ita dimicauerimus, ut & fatum illud suum, & illam rerum cunctarum ineuitabilem ab ipsis assertam necessitatem (uel hominum peritorum iudicio) euerterimus funditus, atque sustulerimus; nec non in plurimas præterea contradictiones (quod maximum est scribentis uel opinantis uitium) atque pugnantias lapsos Stoicos demonstrauerimus; superest, ut illa, quæ prius, idest cap. undecimo, & duodecimo huius tertii libri, pro fato, & rerum omnium necessario, ineuitabilique euentu, adducta fuerunt argumenta, ne quorundam imposturis simplicior quispiam, maiorem, quàm par sit, fidem adhibeat; & fato, deceptus, ineuitabili necessitate inhæreat, dissoluamus.

AD illa igitur omnia, quamuis efficacia multis, ualidaque uideri potuerint, argumenta respondeamus. Primùm autem ad confirmationes, deinde ad ipsas rationes dicemus. Liceat enim (ut à facilioribus, ad difficiliora, tendamus, quòd hic sit ordo tradendæ doctrinæ) in responsionibus ad epicheremata, ordinem permutare.

AD

A Ad illud, quod ultimo loco obiectum eſt; Omnia certa periodo circumſcribi, quæ aliorum alia eſt, dicimus. Hanc Stoico uel Mathematico fato & ineuitabili quadam neceſſitate, conſtare periodum, multi pntauerunt; ut cuius uis uitam, uel rei cuiuſpiam durationem, per horam, aut per breniſſimum temporis ſpatium ultra iſtam fatalem periodum producere, ſit penitus impoſſibile. Quod quidem fatum, non εἱμαρμένην, & præfixum canſarum ordinem, & ſeriem, inoffenſo tenore procedentem: ſed πεπρωμένην, ideſt præfixum rerum ſtatum, & terminnm appellauerunt. Verùm ſine dubio, errore iſti maximo decepti ſunt. Non enim ad fatum, & ad aliquam ineuitabilem canſarum complicationem, & neceſſitatem (quæ nulla eſt) uel ad pepromenem, & præfixum inuiolabiliter durationis cuiuſqne indiuiduæ, & ſignatæ rei terminum; ſed ad uiuacitatem rerum, pro earum diuerſa natura; & fortioris, uel infirmioris temperamenti ratione; non antem ad aliquam fatalem neceſſitatem (niſi expoſuerimus fatalem, ideſt naturalem, quæ expoſitio, qnàm commodè, ut ſequenti capite dicemus, defendi poteſt) illa periodus referenda eſt, quæ non adeo certa, & præfixa eſt. Quin in eadem natura, & ſpecie, pro ratione (ut diximus) dinerſitatis eius indiuiduorum temperamenti, pro cibi, & circumambientis aeris, & aliarum id genus rerum diſpoſitione, in indiuiduis enariari, & uideamus ſenſu, & loco in obiectione cita-
B to, hoc eſt lib. quarto de Generatione animalium affirmauerit Ariſtoteles, qui etiam lib. ſecundo de Gener. & Corrupt. parte LVIII. ex interptere, inqnit. Videmus enim quòd adueniente Sole,
» generatio eſt, recedente autem, diminutio, & in æquali tèmpore utrnnque. Aequale enim tem-
» pns generationis, & corruptionis, quæ ſecundnm naturam, ſed contingit; mul totiens in mino-
» ri corrumpi, propter mutuam mixtionem. Inæquali enim exiſtente materia, neceſſe eſt inæqua-
» les generationes eſſe, & has quidem citiores, has autem tardiores. Hæc ibi. quibus uerbis re-
» rum durationem & periodum non influxui, aut æternæ cauſarum complexioni, ſed temperamento mixtionis, & diſpoſitioni materiæ aſcripſit. Nihil enim fato, & ineuitabili Stoicorum, uel Mathematicorum neceſſitati iſtam periodum fauere, compertum eſt; cum non ſit adeo præſertim
» exacta, & certa; quin (ut dictum fuit euariari accelerari, uel tardari non ſolùm per horam, ſed per annos plurimos non poſſit. Homerus propterea ultra Fatum, quorundam uitam productam fuiſſe; ſæpe commemorat. quòd humanæ eorum uitæ & ualetudinis periodum naturalem exceſſiſſe, illi uideantur.

C Ad penultimam confirmationem, quæ ex fatalibus ab Ariſtotele nuncupatis generationibus procedit, reſpondetur: & in reſponſione, quid de Fato ſenſerit Ariſtoteles, declaratur. CAP. XLI.

AD ILLVD, quod de generationibus fatalibus ex Ariſtotele obiectnm eſt, dicamus; Et, quid de fato ſentiat Ariſtoteles, paucisſimis aperiamus. Græci expoſitores Themiſtius præſertim, & ante Themiſtium Alexander, & poſt ntrunque Simplicius, & alii Græci Ariſto. interpretes ferè omnes, exponunt ubique fatales, ideſt naturales; quòd fatum, ad ſententiam Ariſtotelis, nihil ſit aliud, qnàm ipſa natura. Quamobrem libro quinto Phyſicarum auſcultationum parte ſeptima ſupra quinquageſimam, dicebat Ariſtoteles; quòd aliquæ erāt generationes uiolentæ, & non fatales. ex quo loco, de ſententia Ariſtotelis, citra dubium euidentisſimè colligitur; uiolentis generationibus, fatales aduerſari. Sed ſecundum doctrinam eiuſdem, niolentis generationibus illæ etiam ſuut oppoſitæ, quæ ſunt ſecundum naturam. Igitur aut idem ſunt generatio ſatalis, & generatio ſecundum naturam; aut non idem, ſed duo diuerſa. Non duo eſſe
D poſſunt; alioquin libro primo de Cœlo, parte, x, mentitus fuiſſet ipſe Ariſtoteles, in quo loco ſemel, atque iterum dixit; Vnum tantum uni eſſe coutrarium. At duo iam eidem eſſent aduerſa. Vnùm igitur & idem ſunt, fatales generationes, & naturales. ſed uiolentis fatales oppoſuit; eiſdem etiam naturales oppoſitæ ſunt. Igitur per fatales ibidem, naturales ille intellexit. in quo etiam loco Simplicius meminit Adonidis horti; in quo citiſſimè, & antequàm ferè radices emitterent, ſata afflorebant. Hæ enim, & huiuſcemodi aliæ præcoces generationes, ſicut non ſnnt naturales, quia naturæ uim præuenire uidentur; ita fatales dictæ non ſunt ab Ariſtotele; ſed uiolentæ; quòd naturam (nt olim dictum eſt) & fatum idem & rectè ſatis exiſtimauerit Ariſt. Alex. propterea dicebat lib. de Fato; in tractatione de rerum phyſicarum cauſis, & principiis, Ariſtotelem, non egiſſe de Fato, ſicut de caſu, & de Fortuna; quia iam de ipſa natura egerat. Eſt antem (ut nuper diximus) fatum, ſecundum doctrinam Ariſtotelis (quod libro de Fato cap. II, & III, declarauit copioſè Alex.) idem quod ipſa natura. Et fato illa, ſecundum Ariſtotelem, dicuntur euenire, uel fieri; quæ ab ipſa natura eueninnt, & finnt. In quem modum fatum ſumpſit, cum de Didone lib. quarto loquebatur, Virg.

» *Nam quia nec fato merita, nec morte peribat.*

E

Et lib. primo Georgicorum de auibus.

» *Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis*
» *Ingenium; aut rerum fato prudentia maior.*

Non enim credidit diuinus ille Poeta; auibus ingenium aliquod esse diuinitus attributum, in præsensione futurorum euentuum; nec prudentiam maiorem illa, quæ conueniret earum naturæ; quam fatum appellauit. Et Ouidius

» *Est aliquid fatoque suo ferroque cadentem*
» *Insolita moriens ponere corpus humo.*

Et Martialis lib. undecimo epigrammate LXX, & ultimo canem Phidiæ ab apro dente diremptum, ita loquentem facit,

» *Non potuit fato nobiliore mori.*

Et Plato XII, de Legibus in eadem significatione, fati nomen accepit, cum ita ex interprete inquit, Hæc cum ita se habeant, rem familiarem atterere, minimè debemus, quasi arbitremur hanc carnis molem, quæ sepelitur, nostrum illum esse; cùm ille filius, aut frater, aut quiuis alius à nobis desideratus, quem sepeliri putamus, hinc aliò fatis suis exactis profectus fuerit. Hæc Plato: « Sed redeo ad Arist. qui (ut diximus) fatum, & Naturam idem existimauit. « «

F

Fatum de sententia Aristotelis, idem esse quod natura; & euentus, non quidem ineuitabiliter necessarii, sed ut in pluribus, esse causam. CAP. XLII.

Cum fatum de opinione Aristotelis, idem sit quod natura, ut per eiusdem au-ctoritatem superiori capite probatum fuit; quod mox per rationem ex ipsiusmet disciplinis, atque principiis sumptam demonstrabimus; consequens est, ut quemadmodum natura ipsa in quibusdam errare, & fine suo frustrari potest, in quibusdam uerò minimè; & in quibus intentione sua frustratur, id accidat rarò, ut plurimum autem finem, quem intendit, assequatur; quoniam in his subcœlestibus, & inferioribus rebus natura est de numero eorum, quæ ex intentione agunt, & non semper sed ut in pluribus, intentum finem consequuntur: ita fatum, fit de numero efficientium causarũ; quæ & ex intentione efficiunt; & in aliquibus fine suo nunquam frustrentur, in aliquibus uerò aliquando, sed rarò. quoniam ut in pluribus, non autem semper, aut (ut dicunt fati assertores) necessitate ineuitabili, finem suum fatum adipiscitur. In cœlestibus quidem, & sempiternis corporibus, natura, & fatum frustrari non potest; neque etiam in subcœlestibus, quo ad eorum naturam, & uniuersalem speciem consideratis, ita ut quicquid illis in specie, uel numero, istis in specie tantùm sumptis euenerit, ineuitabili necessitate de sententia Aristotelis, euenisse est existimandum. At in his inferioribus & indiuiduis rebus, nihil est, quod tanta necessitate eueniat, ut etiam non euenire non possit. Verum est tamẽ quòd ut in pluribus, in istis etiam id fit, quod Fato faciendum erat. Quoniam ut dictum est, natura ut plurimum finem intentum assequitur. Quòd autem secundum doctrinam Aristotelis, sit idem fatum, quod natura, & superiori capite de auctoritate à nobis probatum fuit, & probauit loco citato hoc est, capite II, & III, libri de Fato perbellè Alexander. Est enim sine dubitatione uno eorum omnium consensu, qui ipsum astruunt, fatum inter causas afferendum. In iis nanque quæ iam facta sunt, illi, qui Fato subscribunt, Fato illa euenisse dicunt. Sunt autem apud Aristotelem causarum genera tantùm quatuor, materia, forma, efficiens, & finis. Fatum non nisi (ut sæpe in superioribus dictum fuit) ad efficientem causam ab ipsismet fati assertoribus reducitur. Ad id, quod efficit, duplex est; quoddam quod nullo præstituto fine efficit; ut si pomum attrectauerit quispiam, uel barbam; quoddam uerò quod absque finis intentione nil efficit; quod item duplex est; unum quod natura, & propensione quadam, alterum quod ratione sibi & consilio finem proponit. Vnde sequitur, ut effecta etiam ipsa, & euenta trifariam à suis efficientibus causis proficisci dicantur; quædam temerè, & cæco casu, nonnulla natura, alia electione. Quæ quidem temerè fiunt; absque finis intentione, & absque ordine fiunt. Quæ uerò à natura, certis numeris, certoque, ac determinato quodam ordine, in finem tendunt; nisi impediantur. Impediri certè illa aliquando clarissimum est. & præterea intra se habent sui motus ac eius (quem diximus) ordinati progressus principium. ut rarò naturæ ordinem euentus prælabatur. Quæ uerò ratione, & consilio efficiuntur; & si certo quodam ordine finem, & scopum attingant; quia tamen non intra se, sed extra habent principium sui motus, & progressus; multa, propterea de sententia Aristotelis, obrepere possunt, quæ de agentis intentione non sunt quæ fortuita, & casualia nuncupauit Aristoteles. Tunc autem obrepsisse iudicamus, cum finem, quem ratione prosequuntur, non indipiscantur, ut quæ consilio, & ratione fiunt, ineuitabili necessitate fieri minimè dici possint; & longè minus, illa, quæ nullo fine, sed temerè solùm effici diximus. relinquitur igitur, ut

G

H

uel

A uel nulla Fato fiant, uel si aliqua, ea potissimùm, quæ mediis magis certis, & determinatis, magisq; mutuò connexis, eueniunt. Hæc autem illa sunt, quæ ab agente naturali, & propter finem naturaliter operati (nomine enim fati inquit Alexander, in illis semper utimur, quæ alicuius gratia fiunt) effici, atque intra se sui principium motus, & ordinis habere dicantur. ut rarò ordinem suum prætermittant. Sed quæ illo modo fiunt, à natura fieri, declaratum est ab Aristotele. Fatum igitur ex disciplina eiusdem, idem esse, quod natura prorsus & de necessitate consequitur. Vt non sit differentia inter naturam, & fatum, nisi secundum nomen.

Tria ex his, quæ dicta fuerunt, de mente Aristotelis colliguntur. Vnum est, Quòd in Fato est, præter Fatum. Alterum quòd supremis causis aliquando Fatum ascribimus. Tertium. Qui Fato uiuere, & mori dicantur. & ad Aristotelis opinionem antiquiores modo quodam pertrahuntur. CAP. XLIII.

B QVAM obrem tria, ex iis, quæ diximus, pulcherrima, & scitu dignissima colligere possumus. Vnum, quod etiam in principio superioris capitis posuimus, & nunc referimus. Et est. quòd in iis, quæ Fato fiunt, locum habent illa quæ præter fatum fiunt. Non enim natura intentum finem semper assequitur, sed ut in pluribus. Naturam autem non assequi quod intendit. præter fatum est. sicut est præter naturam. Alterum. quòd quoniam primæ ipsius naturæ causæ sunt Dii & cœlestia corpora (agunt enim ista, & influunt in omnes omnium causarum effectus) quæ sæpe per occultas nobis proximiores, & magis proprias causas in hæc subcœlestia naturaliter agunt; illis propterea multa; quorum proximæ causæ nos latent, (tanquam quæ Fato fiant) omnes ascribimus. Quæ tamen omnia uel à natura, & secundum intentionem agentis, uel præter naturam, & præter intentionem agentis, fiunt. Tertium. Quòd non malè uisus est dicere Alexander cap. XXII. libri de Fato, à quo sumpsit Simon Portius, uir egregiè doctus. quòd illi homines ad Aristotelis disciplinam Fato uiuere dicendi sunt; qui tum pro temperamenti ratione, longam aut breuem uitam; tum pro ingenii sui natura plus uel minus honestè uiuere dicuntur; eosdem itidem Fato mori dicemus; qui illud mortis genus incurrunt, quod eorum uitæ, & consuetudini, & naturali (ita dixerim) inclinationi, quasi consequens esse uideatur, ut is,
C qui naturâ gulosus est, ciborum cruditate obruatur; qui iracundus, ferro tollatur; qui fur est, laqueo strangulante finiatur. Has profectò uitas, & mortes, fatales, penès Aristotelis disciplinam, nuncupare meritò possumus; quòd effectus & dispositiones naturales uitæ istæ, & istæ mortes consequantur; & naturali pronitati consentaneæ uideantur. cui nihilominus pronitati, si uoluissent, obuiam ire potuissent. quòd in fatis, rerum sublunarium necessitatem ineuitabilem Arist. statuerit nullam. In hanc Aristotelis sententiam, quæ fatum, & naturam idem esse censet, possunt fortasse, licet quàm ægerrimè Democritus, Heraclitus, & Epicurus pertrahi; qui fatum, & necessitatem; idem existimarunt. Est autem (ut in secundo libro diximus) necessitas à forma; forma autem ex libro secundo Naturalium auscultationum, maximè natura dicitur. Referunt quidam Zenonem etiam Citiæum, Stoicorum principem illius fuisse opinionis, ut fatum & naturam, Deum & prouidentiam non differre, sed idem esse existimaret. Plato (ut lib. quinto cap. XXVII. de Theologia Platonis, retulit Proclus) necessitatis nomine, naturalem efficientiam appellauit, quasi idem naturam, & necessitatem, siue fatum esse senserit. sed hi longè re uera ab Aristotele secus sensisse uidentur.

D Diffinitur Fatum ad sententiam Aristotelis, & diffinitio breuissimis exponitur. CAP. XLIIII.

CAETERVM Aristoteles, & Peripatetici illi sunt, quos superius cap. secundo huius tertii libri, Deum corpora cœlestia, & causas secundas non omnes, sed naturales tantùm, intra fati rationem, posuisse dicebamus, ut fatum ad Aristotelis, & Peripateticorum doctrinam hoc modo diffinire possimus, Fatum est series causarum naturalium à prima ad ultimam; ex qua posita quod naturaliter euenit, & eo modo, quo euenit, non euenire non potest. Dicitur [causarum naturalium series,] quoniam naturales tantùm causas intra fatum à Peripateticis admittuntur; dicitur [à prima ad ultimam] quoniam sine ultima, idest proxima causa, & sine prima, & suprema, effici potest nihil. Inter primam autem, & ultimam, medias intelligito. dicitur [ex qua] scilicet causarum serie. dicitur [posita] quoniam in subcœlestibus, & materiatis

riatis indiuiduis, ineuitabili necessitate, absolutè loquendo, euenit nihil. ex conditione autem, & antecedentis positione, multa de necessitate consequuntur. sequitur [quòd naturaliter euenit] & bene naturaliter; quoniam quæ præter naturam eueniunt, non eueniunt Fato. dicitur [& eo modo quo euenit] quoniam ea, quæ naturaliter agunt, quamuis impediri possint, & finem suum ineuitabili necessitate minime consequantur, ut tamen agunt naturaliter; nec aliud, nec alio modo quàm agant, agere possunt, ideo subditur [non euenire non potest.] non quidem necessitate ineuitabili, sed necessitate aut suppositionis, aut relationis. de quibus libro secundo abundè à nobis dictum fuit. sed de fati diffinitione, & de opinione Aristotelis de ipso Fato, & præterea de responsione ad penultimam confirmationem, hactenus. E

Ad confirmationem quartam respondetur; & quid de lauris, quas Imperatores pangebant, & de Phalangio dicendum sit, exponitur. CAP. XLV.

PEr ea quæ in superioribus dicta fuerunt; facilè patere potest responsio ad illud; quod quarto loco ex suetonio de lauris, & lauretis obiectum fuerat. Nulli dubium lauris illis & lauretis, certam quandam uitæ suæ; & durationis pro arbustorum, & plantaturum earum ratione, & temperamento, instare periodum; easdemq; aliquando defecturas, quisquis illas pangeret, ac perituras esse non dubitabat. Sub Sole quid est, quod perpetuum sit, aut etiam admodum longæuum? propriam uerò laurum sub mortem sui agricolæ, & Imperatoris illius, qui eam pridem in triumphis gestasset, mox effodisset, atque instituisset, languisse; tum multis certis de causis, tum etiam sine aliqua certa causa euenire poterat, sed temerè & casu. quid enim prohibet in uno Imperatore casu euenisse ut sub eius mortem elangueri ab eo instituta laurus; & à multis ueluti quidpiam admirandum obseruatum fuisse? Successores uerò, ad illius prioris æmulationem; ut sub eorũ similiter mortem, aliquid quod stupendum uideretur, accideret: aliquam ab eisdem laurum institutam, & excultam; per occulta ministrorum opera, elanguidam prius reddi, deinde opportunè prorsus exiccari iussisse. Quid etiam uetat Imperatoribus minus ista procurantibus, eorum familiares aliquos, ne dicam adulatores, quibus principium aulæ plenæ sunt, ad suorum dominorum honorem (ita illi forsan existimabant) & gloriam, per se ipsos, nullo iubente, rem tam stupendam occultissimè suis temporibus, & ambitiosissimè procurasse? Dæmonis etiam hæc potuit fuisse opera, uanitati Romani Imperii, Deo ita permittente, illudentis. Hoc unum certum est; non communi aliquo fato, non communi aliqua, illisq; tantùm duobus fatori, & fato propria cœlesti uirtute, esse istud factum. Non solum quia (ut prius fuit demonstratum) fatum, necessitansq; in ipso cœlesti corpore, aut ab eo demissa atque uniuersa diffiniens uirtus non est: & quia (secundum multos multa cum ratione philosophantes) influxus aliqui, quales sibi Mathematici effinxerunt, (ut prius etiam à nobis fusè demonstratum fuit) non sunt: Sed etiam quoniam si fatum, uel influxus essent, nulla esset ratio; propter quam homini & plantæ, Imperatori, & lauro, hoc est adulto iam uiro, & nuper satæ lauro quispiam, qui utrique communis esset, influxus huiusmodi, uel etiam ipsa cogitatione posset ascribi. Vt aliquod esset fatum, quod duobus iis specie, natura, temperamento, propriis qualitatibus, & aliis mille modis differentibus commune esse diceretur. Nonnulli de Laureto & Nerone (sub cuius mortem lauretum penitus exaruisse fertur) dixerunt; quòd quia descendentium ab Aenea Imperatorum ultimus Nero fuerit; propterea ad Neronis mortem exaruisse Syluam illam. Quasi uel sensum habuerit lauretum illud; senseritq; Aeneæ propaginem defecisse; & succedentium Imperatorum, quòd ab Aenea illi originem non ducerent, tẽpora, sit idem dedignatum. Vel quasi tribuere debeamus plantis, quod brutis, & cunctis bestiis terræ Pythagorici (ut lib. tertio de Abstinentia ab esu carnium tradidit princeps illorũ Pythagoras) & Strato Physicus, & Epicurei uniuersi tribuerunt; rationem scilicet, & intelligentiam. deesse autem illis sermonem & manuum usum. Quin etiam orationem eisdem tribuerunt Melapus, & Tiresias ante Pythagoram; & post illos Apollonius Thyanæus; qui etiam cum esset in amicorum cœtu, auiculam se audiuisse quæ asinum tritico onustum propter urbem cecidisse nunciaret, asseruit. O' dementiam singularem, ò indoctam doctrinam? Quid auiculæ cum asino, aut tritico? Quid laureto cum Nerone? Quid syluæ cum Aeneade? Quid plantæ cum Imperatore? Sed dices ea illis temporibus euenerunt. Eia, age, quid si euenerint? Non'ne uel casu (ut diximus) caco, & temeritate, uel hominis quadam ambitione, & adulatione; uel callidi serpentis occulto dolo, euenire illa potuerunt? Nulla in Imperatoribus, nulla in lauris, nulla in lauretis, nulla in fato, nulla in uirtute stellarum, nulla in seriebus causarum ineuitabilibus uel fingi potest fuisse huius, & illius simul mortis causa. Sed si aliquam huius stupendi effectus causam

F

G

H

A sam effingere; & imaginari cuipiam libeat; si hominum adulantium ministeria ab euentu, si casum is abigi cupiat, Dæmonibus idem hunc effectum ascribat; quibus multa, quæ alioqui fortuitò nobis accidere dicuntur; & D. Augustinus, & Platonici (ut inferius à nobis uberius dicetur) & Romanorum historiæ sæpennmero ascripserunt. De phalangio quid aliud dicendum putas, quàm quòd occulta animantis proprietate, adde & occulta quadam inter hominẽ & phalangium sympathia, illud euenire; quæ occulta proprietas, & sympathia, per motum corporis cœlestis, & lumen, ad uitam phalangii in eo qui læsus est, conseruatur. Dices hoccer tè mirum est. Quot, quæso, etiam atque etiam admiranda natura nobis produceret. si agentibus patientia applicare sciremus? ut non absque ratione & ab Aristotele dæmonica, & ab antiquioribus magica natura dicta fuerit.

Ad confirmationem respondetur ex lib. I Meteoron factam, quia Mundus iste superiori continuus est, ut inde omnis uirtus eius gubernetur, & cur plantæ aliquæ ad Solis motum uertantur, declaratur. CAP. XLVI.

B

AD ILLVD, quod aduersarii, ex lib. Meteorou adduxerunt, dicimus, locum illum nihil amplius probare, quàm omnia, quæ in Orbe uniuerso uel sunt, uel fiunt, aliquid à cœlo recipere; ab eodemq; aliquo modo omnem sublunarem uirtutem dependere; quod ipsa testante experientia, nos ultro libentissimè admittimus. Nec helyotropium duntaxat, sed lupinum, maluam, cicorium, & aliàs id genus plantas innumeras, quarum, trunculi alicuius cauitatis sunt, à Sole plus nel minus rapi, experti nos fuimus. Huiusq; raptus, non uis aliqua cœlestium corporum, quæ fatum dicatur, ad has plantas demandata, aut ex siderum aspectu influxus quispiam ad easdem demissus; est, ut multi falsò existimarunt, causa. inter quos quidã etiam ridiculè admodum asseruerunt; quòd in illa helyotropii ad Solem circumuersione, pulsatio quædam ab helyotropio in aere fiat, quæ sonum ædat suauem adeo, ut si à nobis audiri posset; harmoniam, & concentum admirabilem, planeque suauem perciperemus auribus. Sed ualeant nugæ istæ. Spiritus, qui intra illas plantarum concauitates (uacuum enim undique pellit natura) conclusus est; illhac uersus, qua Sol mouetur, alteratur, calefit, rarescitq;, & alteratus,

C ac rarefactus per corticis meatulos, à Sole (ita dixerim) rapitur, atque trahitur; non influxu uel fatò, sed naturali lumine radiorum. Lumen certè illius naturæ est, ut si reflectatur, calorem generet. truncum illum propterea, in quo iidem spiritus continẽtur, & à quo tenuissimi propter calorem expirant; ad eam Orbis partem, ad quam fertur Sol; secum ita affecti illi, & expirantes inclinant. Rationi nempe congruum est; ut ea parte inclinetur surculus, qua iam inclusus spiritus calidus & tenuis factus, expirat, & euanescit. Idem putamus dicendum de loto Aegyptia: Spiritus enim intra canum illius plantæ existentes, accedente Sole, incalescunt, rarefiunt: rari, & leues effecti ascendunt, & flores (quòd illhac sursum tollantur) iidem rarefacti, quasi aperiunt: contrà eodem recedente frigescunt Spiritus illi, & condensantur, & grauescunt: densati autem, & graues effecti, descenduut: atq; hac ratione flores illi contrahuntur, & spirituum frigiditate dẽsantur, clauduntur, & constipantur; idcirco sub aquas descendunt, rectà quantũ possunt, illhac plantæ summitatem, quæ pars tenuissima est, inflectunt, eamq; demergunt. Cæterum truncus ea, qua diximus, ratione, à Sole, uel magis à spirituum in eo contentorum, & à Sole affectorum rarefactione, uel densatione, ita mouetur, & trahitur: ut Sole ipso decedente, & occidente, & (ut Poetæ aiunt) in Oceanum se mergente ipsa etiam loti summitas & eius flores sub aquis mergãtur, & ab-

D scondantur; & eo magis quo aquæ, in quibus est lotus, tenuiores fuerint: quòd nel Solis actionibus, uel loto decedenti, idest, sum mitati ipsius loti, iam spirituum densatione, grauescenti, & se sub aquas mergenti, minus resistaut, & aduersentur. Quamobrem nonnulli asseruerunt, loti illius, quæ in Euphrate nascitur, flores magis, ac magis ad mediam noctem usque, continuè ita demergi, ut nec piscatorum manibus attingi possint: qui deinde recedente ab angulo noctis, & ab Oceano exoriente Sole, successiuè ad aquarum superficiem reuertuntur, & extra aquas continuè ad meridiem usque, magis ac magis emergunt, seque extollunt. Consimilis ratio illius esse potest, quod aliqui dicunt de olea, de populo alba, & de salice; quòd in ipso die solstitii folia arbo-
» res istæ circum agant. Plinius lib. secundo cap. XLI. olea inquit, & populus alba, & salices folia
» solstitio circum agunt. Et Varro de re rustica lib. primo cap. XLVI. de olea, populo, & salice edifferens, inquit, quòd horum folia cum conuerterunt se, solstitium dicitur fuisse. Eius etiam quod lib. quarto cap. XXXVII. scribit Dioscorides de floribus tripolii, quòd mane colorem habent album, meridie purpureum, uesperi puniceum, hæc ipsa, quæ dicta fuit, est ratio. maior enim, uel minor spiritus, intra truncum clausi copia, à Sole, pro ratione situs & dispositionis, plus, uel minus agitati, & rarefacti, uel condensati, istorum, & aliorum huius generis effectuum omnium,

est

est causa. Plinius propterea loco citato lib. secundo, cap. XLI. postquam de olea, & populo alba, & salice dixerat, quòd solstitio circumagerent folia; de pulegio hæc subdit. Floret, ipso brumali die, suspensa in tectis arentis herba pulegii; rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Hæc ille. ubi spiritum (ut patet) intra herbæ membranas inclusum, moxque erumpentem, causam esse, quòd illa efflorescat asseruit. E

QVÒD plantæ Vergiliæ dictæ cum ortu, & occasu stellarum illius nominis oriantur, & occidant; nihil ad Mathematicum fatum. Negandum enim non est; ad diuersum solis situm, & ad diuersum eiusdem motum, in signis Septentrionalibus, uel Meridianis, in tropicis, siue solstitiis, & æquinoctiis, tum alias, & alias oriri nobis, & nostro hemisphærio stellas, & occidere; tum (ut quotannis experimur) aliam & aliam aeris dispositionem in primis qualitatibus caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate & in rebus mistis earum commistione, & temperamento, fieri: & fato fieri, hoc est naturali dispositione, pro cuius alia, & alia dispositionis ratione, tum alia, & alia nobis, & cæteris animantibus, & rebus eueniunt: cum aliæ & aliæ plantæ in terris fato exoriantur, & occidant: Fato, inquam, Peripatetico, non Stoico, uel Mathematico: idest natura, non influxu, uel perpetua aliqua, & ineuitabili quarumlibet causarum serie, & complicatione. F

Ad confirmationem ex quorundam lapidum dispositione procedentem respondetur. CAP. XLVII.

AD ILLVD, quod exhelythe, selynethe, & magnete obiicitur, una est responsio: quòd non ex Fato, idest non ex cœlesti aliquo peculiari influxu (ut Mathematici sunt opinati, & cum Mathematicis Proclus in libello de Sacrificio, & magia, falsò existimauit) sed ex interna istiuscemodi lapidum, & naturali uirtute, lapis unus trahit ferrum, ut magnes, alter paleam, ut succinum, alter oculum confortat, & alius aliud operatur: pro diuersa similiter in eis elementorum commistione, præsertim aeris & aquæ, cum fumo terrestri diuersis coloribus eduntur lapides. Et ex aliquo intra eos concluso, sed non plenè digesto, humore, hoc totum proficiscitur, quod in coloris transmutatione in quibusdam apparet, quæ uirtus, & cuius humoris affectio, quia nobis occulta est; & eius causam ignoramus proximam; cœlo propterea, & influxui, tanquam cuipiam diuinitati, uel uerius tanquam rerum uniuersarum communi, & uniuersali origini; affectus illi imputantur, & ascribuntur. Quum enim cœlestia corpora, causæ sint omnis motus, & transmutationis, causæ sunt eorum omnium, quæ in his inferioribus, & subcœlestibus fiunt: illis propterea, non usque adeo præter rationem, ea ascribuntur omnia, quorum propriæ & proximæ causæ nobis occultæ sunt. Vt hinc fortasis influxus cœlestis, & fati primitus exorta fuerit opinio. sed absque causa proxima (ut paulò post exactè demonstrabimus) in his sublunaribus, corpora illa cœlestia, & eorum motus, & lumen, agunt nihil. Quæ, quoniam nulla (ut pridem ex Aristotele ostensum fuit) ineuitabili necessitate operatur, idcirco huiusmodi, quæ certis lapidibus adueniunt, nulla absoluta necessitate aduenisse, putemus. Et ad confirmationes omnes præterquam ad primam, hactenus. Ad primam autem, ad calcem huius tertii libri dicemus. G

Ad rationes pro Fati, & ineuitabilis rerum cunctarum necessitatis opinione deductas, respondetur. Et primùm ad rationem postremam D. Thomæ responsio ponitur, & responsio reprobatur. CAP. XLVIII. H

HACTENVS ad obiectas confirmationes ὕστερον πρότερον diximus. nunc ad singulas rationes ordine similiter præpostero respondeamus. Ad rationem igitur tertiam pro aduersa opinione, & pro his, qui fatum (ut potissimùm Mathematici faciunt) & impermutabilem rerum cunctarum necessitatem, ex cœlestium corporum actione, & influxu tueri conantur, deductam à nobis in primis est. illa autem erat huiusmodi Vniuersa hæc elementorum & sublunarium rerum moles, est patientissimum subiectum actioni, & efficaciæ corporum, & uirtutum cœlestium. igitur cùm nulla in hac sublunari materia uniuersa, aduersus cœlestem uim istam possit esse resistentia: cuncta pro actione, & efficacia istius uirtutis eueniunt: agit autem uirtus illa naturaliter, idest necessariò: ita ut non agere non possit illud ipsum, quod agit aut alio modo. Igitur cuncta ineuitabili necessitate ita eueniunt, ut, non euenire, uel secus quàm eueniant, euenire non possint. Ad hanc rationem D. Thomas art. VI. Quæst. CXV. primæ partis, argumentum non sequi, respondet. Quoniam cœlestis inquit, corporis uirtus infinita non

A non est; cuius signum, quòd ad uarios in hac elementorum machina, effectus producendos, » uaria Solis uel longinquitas, uel approximatio requiratur. pro situs propterea Solis diuersitate, » in Orbe uniuerso, uarii admodum producuntur effectus. In Dacia non est idem caloris effectus, » qui in Aethiopia. Nec Solis tantùm distantia effectum tum uariat, tum impedit, sed & materiæ » grossities. hactenus ille. Multifariæ nanque in materia dispositiones impedimẽto esse possunt, quo minus sequantur, in hac elementorum mole, effectus omnes: quos alioqui producere posset Fatalis (ita dixerim) uis illa cœlestis, ut cuncta ineuitabili necessitate eueniant.

SED responsio, meo iudicio, etsi excellentissimi Philosophi, & præstantissimi, sapientissimiq; Theologi sit, dubitatione tamen non uacat. primò, Quoniam ad subiiciendam sibi omnẽ hanc sublinaris materiæ, elementorumq; omnium molem, uis in cœlesti corpore, uel in substãtiis cœlestia illa corpora uoluentibus, & regentibus, infinita minimè requiritur. probatur, Agentia naturalia cuncta simul sumpta, omnem hanc rerum sublunarium generationibus, alterationibusq; uariis obnoxiam, sibi ita plenè subiiciunt materiam: ut ad illam prorsus aut plenius subiiciendam plus uirtutis requiratur nihil. quorum tamen omnium unita uis, & complexa, tam B ad mentem multorum ritè Philosophantium, ut Aristotelis, & Peripateticorum omnium: quàm ad sententiam sapientissimorum Theologorum, infinita non solum non est: sed nec etiam esse potest.

QVINIMMO (& est contra eandem B. Thomæ responsionem dubitatio altera) quum D. Thomas lib. octauo Physicarum auscultationum, lectione XXI, de Aristotelis opinione, primum motuentem infinita uirtute præditum asseruerit; eundemque lib. duodecimo Diuinæ Philosophiæ, quamuis liberè, de necessitate tamen, agere, sine dubitatione sit Arist. opinatus; uereor, ne Arist. hoc argumento, pro Fato & ineuitabili rerum cunctarum necessitate, ex Thoma, contra Thomam, conuinci quispiam propemodum fateatur. Cum enim ex Arist. sententia, per B. Thomam, primus mouens, uirtutis sit infinitæ: suam actionem impedire potest nihil. cum uerò per ipsum Arist. de necessitate ille agat, quicquid agit (agit autem ex prima propositione libri de Causis, cui & D. Thomas in expositione eiusdem propositionis, & Arist. in plerisque Philosophiæ locis abundè subscripsere) omnia. Sequitur igitur contra utrumque & D. Thomam, & Arist. ut quæcunque fiunt, & eueniunt, ineuitabili necessitate fiant, & eueniant.

C TERTIÒ. Negare totam hanc elementorum molem, istamque rerum caducarum materiam uniuersam; tot, tantorumque cœlestium corporum uirtuti; tot, tantarumque cœlestium uirtutum efficaciæ plenè, & sufficienter subiici: fortasse non admodum iure, ne dicam doctè, factum esse uidebitur. Ad principium etenim magnæ Constructionis, quam Almagestum uocant, terram ad firmamentum relatam, ueluti punctum se habere locupletissimè Ptolemæus probauit. Sed sit cum aqua plus quid; cum aere, & igne adhuc aliquanto amplioris quantitatis rationem habeat: non efficiet tamen B. Thomas, quin uniuersa hæc elementorum quantitas, & si aliquanta sit, si ad orbem solarem referatur; si tamen ad firmamentum comparetur, nulla ferè sit; sed se habeat uel ut punctum, uel ut quid puncto paulò maius: quæ si ad totum cœlestium simul corporum globum relata illa fuerit: rursum ne puncti quidem rationem subibit. Quomodo igitur tam exiguum, tamque (ita dixerim) nullum patiens, tanto agenti, tantæque, ac tam immensæ, & tam efficaci uirtuti, qualis est illa cœlestium simul corporum omnium, & uirtutum illa mouentium, non erit quàm patientissimè subiectum, ac humile? Quomodo ex eo, quicquid uirtus illa uoluerit, siue uoluntate, siue natura necessariò agat, non educet? non perficiet? quid'nam hoc loco erit impedimenti? quid obstabit?

D

Ad eandem dubitationem responsio propria; in qua declaratur; quòd, si etiam nulla uirtuti cœlesti, sit resistentia ex parte passi; non tamen ab illa ineuitabili necessitate, ea omnia eueniunt, quæ in his inferioribus eueniunt. Et motu, & lumine cœli qualitates omnes per se generari declarantur. CAP. XLIX.

VAMOBREM responsione. B. Thomæ, Philosophi alioquin, ac Theologi quàm sapientissimi reiecta; nos ad dubitationem eandem, rectius fortassè dicemus. Omnem hanc sublunarem materiam, atque totam istam generationi, & corruptioni obnoxiam molem, cœlesti quàm plenissimè, quamq; patientissimè subiectam esse uirtuti, ultrò, & libenter concedimus; nec effectus propterea, qui ab eadem, in hac ipsa materia, & inferiori machina, producuntur; fatali, hoc est ineuitabili necessitate, & cœlestis cuiuspiam quamuis potentissimæ uirtutis influxione, ineuitabiliter produci, confitebimur. Huius autem rei causa est; quoniam cœlestia

corpora, & diuinæ substantiæ corpora illa mouentes, non omni genere actionis, in subiectam E
hanc sibi materiam, & elementorum molem, agunt; uel agere possunt; quo hæc ipsa materia, &
hæc subcælestis moles uniuersa agi, alterari, & permutari potest. Sed secundum opinionem illo-
rum, qui candidius Philosophati sunt, motu tantùm, & lumine, & modis lumini solùm, & mo-
tui congruentibus, in eandem agere, illa dicuntur. Et si hoc loco, obiter à nobis inquirat quispiã:
primò, Qui fieri potest, ut tantùm motu & lumine agant in hæc subcælestia, corpora illa superio-
ra, cum per illa instrumenta calidum tantùm produci posit; sunt autem multa corpora frigida,
multa humida, multa sicca, & in ipsis quatuor elementis sunt præter caliditatem, tres aliæ quali-
tates. hæc autem non esse possunt à cœlo, si motu agat tantùm, & lumine. Dixerunt ad hanc diffi
cultatem multi multis modis. Ioa. Picus lib. tertio aduersus Astrologos, cap. IIII. dixit, cœlum
per se quidem calorẽ tantùm generare, per accidens uerò cæteras qualitates; sicuti uidemus calo
rem per accidens frigefacere. at si cœlum non per se sumatur, & ut cœlum est, sed ut est uniuersalis
causa, & prima, annexa tamen cum secundariis causis, agere illum per se tam frigiditatem, siccita-
tem, & humiditatem, quàm caliditatem. Sed responsio, pace tanti uiri, tolerari non potest: quo-
niam cælum per se agit nihil, & nihil adeo, ut ne calorem quidem, aut etiam illuminationẽ. non
enim lumen calefacit, aut illuminat, nisi reflectatur: & reflecti non potest, nisi ab extrinseco cor- F
pore. Dixerunt alii nonnulli, & nuper R. D. Antonius Bernardus Episcopus Casertanus, uir
egregiè doctus, lib. XXIII. sectione II. Euersionis Monomachiæ, posse illas elementorum quali-
tates ad duplicem causam referri, ad efficientem, ut ad cœlum, & ad lumen; & sic tres accidenta-
riæ sunt; & ad finem, & cuius gratia, & sic omnes per se in uniuerso sunt; & à cœlo intentæ. Hæc re
sponsio si diligentius consideretur, uerbis tantùm differre à priore uidebitur; quod ego ostende-
rem, nisi à proposito nimium digrederer. Idcirco ut illa prior ita & hæc posterior, est reiicienda.
Dicerem ego motum & lumen, esse instrumenta cœli, per quæ ea, quæ sub cœlo sunt, existunt po
tisimùm ac permanent: hoc est, sunt instrumenta, quibus cœlum substantiam & existentiam in
primis communicat elementis, & mixtis: quoniam autem nonnulla per caliditatem, alia per frigi
ditatem, alia per humiditatem, uel per siccitatem potisimùm existunt; ideo in motu & lumine
sunt per se, ut in instrumentis cœli, qualitates omnes. nullam tamen harum qualitatum per se,
cœlum generare potest: quoniam generationes causarum particularium sunt; cœlum autem est
causa uniuersalis: causæ autem, quæ uniuersales sunt, nisi per particulares determinentur, produ
cere quicquam non possunt. Sunt enim in motu, & lumine omnes qualitates, sicut sunt formæ
omnes in forma cœli, & corpora omnia in corpore cœlesti, & motus omnes in motu circulari &
fructus omnes in semine, uel etiam radice & numeri omnes in unitate per quandam (ita dixerim) G
uirtutẽ & emanationem ab eis. alioquin si motus, & lumen essent tantùm instrumẽta caloris, mo
tus in aliquo corpore frigiditatem generare non posset: quod esse falsum maximè in aquis experi-
mur: quæ quo magis, ac magis mouentur, cò frigidiores euadunt. Nec potest quis dicere, hoc esse
per accidens; quòd uapores à calore Solis geniti magis ascendant, & aquas, potisimùm egredian
tur; quia motus uelocitas impedit potius uaporum egressus, quàm excitet; quis non uidit, in fri
gidisimis temporibus à pueris uas carbonibus, ac cineribus plenum, circunduci tanta uelocita-
te, ut nec carbones nec cineres uas egredi, & descendere queant; quæ certè descenderent si mino
ri uelocitate uasculum circunduceretur, Sed locus non est, ut de his fusius disseramus, cum præser
tim altera suborta sit nobis dubitatio, lectori, puto, quàm hæc fuerit, gratior: non quidem ita ne
cessaria ut absque ea progredi nequiret disputatio nostra, sed certè digna, ut non prætermittatur.
de ea igitur capite sequenti dicendum est.

Dubitatio soluitur. Cœlum'ne lumine, an motu magis, in hæc subcœlestia, & inferiora, agere dicendum sit. CAP. L.

OSTQVAM diximus motum, & lumen instrumenta esse corporum cœlestium, H
pulsatus est mirum in modum, animus meus dubitatione illa, utro in infe-
riora ista, corpus cœleste uehementius agat; motu'ne, an lumine? & quamuis
in hac difficultate, multi multa, & sibi non nunquam pugnantia dixerint: & ple
rique omnes lumine fateantur: ego tamen motu dicerem, ratione quidem non
contemnenda. Ea autem est, Quoniam motus ipsius formæ mouentis magis,
quàm corporis moti essentiam; lumen uerò contra ipsius corporis, & materiæ
motæ magis, quàm formæ mouentis naturam consequitur: uim propterea cœlestis corporis
(quanquam plurimos & quidem peritisimos uiros secus sensisse certò sciam) uehementius, at-
que intimius hæc corpulenta, atque materiata contangere; in eademq́ue magis motus, quàm
luminis ratione agere, ac penetrare, putamus. Hanc rem, quo multorum error (etsi forte à
proposito aliquantisper digredimur) qui secus, quàm sit à nobis expositum, opinati sunt; faci-
lius

A lius depræhendatur; in ipsis cœlestibus corporibus luculentisſimè declarabimus. Suum quip-
pe motum (uno & Philoſophorum & Aſtrologorum, quin etiam Theologorum omnium conſen
ſu) aliis orbibus firmamentum clariſsimè largiſsimeq́ue communicare confitemur. quod etiam
per eiuſdem motus aſtronomicam obſeruationem conſpicimus. an uerò lumen etiam eiſdem o-
mnibus firmamentum impartiatur; non adeo clarum eſt. Quinimmo contrà, ſtellas firmamen-
ti à Sole lumen recipere; non Aſtrologi ſolùm omnes, ſed ex Philoſophis etiam multi ſunt opina
ti: quos tamen Macrobius, Cleomedes, & aliquot alii excellentisſimi uiri, errore, detineri, rectiſ
ſimè putauerunt; cùm firmamentum ſit ſolari corpore natura ſua longè præſtantius; de quo li-
bro duodecimo Methaphyſicæ dicebat Ariſtoteles. quòd erat τῶν φαινομένων θειότατον. hoc eſt om
nium quæ apparent, & quæ mortalium oculis conſpiciuntur, diuiniſsimum. præſtantiorem
autem ſubſtantiam, & naturam, accidentia, & proprietates præſtantiores conſequantur. Quam-
obrem ſicut motus uelocitate, atque potentia, ita luminis magnitudine, atque ſplendore orbi-
bus cæteris firmamentum præſtare; eiſdemq́ue quemadmodum motum, ita & lumen abundè
communicare, ac impartiri, exiſtimandum eſt. Verum eſt tamen, quòd tanti, atque tam ful-
B gentisſimi (quod ſtellarum firmamenti eſt) luminis, tum propter earum maximam à nobis lon-
ginquitatem, tum propter eiuſdem luminis diſtinctionem, diffuſionemq́ue, ac ueluti in ſingu-
las ſtellas diuiſionem excellentia, non ſatis à nobis; quemadmodum lumen Solis, quod & ſatis
propinquum, & unitum eſt; percipi commodè poſsit. Firmamenti igitur ſtellarum lumen, effi-
caciorem, quàm Solis, præſtantioremq́ue, in rerum generationibus, eſſe cauſam, atque maio-
rem habere in eiſdem producendis uirtutem; non ſine ratione (ut ſemper arbitrati ipſi fuimus)
ita nunc arbitramur. Nec nobis illa obſtant; quæ uel à Mathematicis dictitantur; quòd Sol ſit
pater luminis; Mundi oculus, dator uitæ; & alia id genus multa; uel aliquando in horum ſublu-
narium permutationibus, generationibus, corruptionibusq́ue, & omniſariis alterationibus ſo-
lari lumini aſcripta fuerunt ab Ariſt. Vt in lib. ſecundo de Generat. & Corrupt. quòd pro ratione
acceſſus per obliquum circulum; & receſſus Solis, generationes fiant, & corruptiones; quaſi ad
harum rerum omnium tranſmutationes, & uiciſsitudines, uel ſolus, uel maximè Sol operari ui-
deatur. Ita enim propter antedictas cauſas, hoc eſt, tum propter propinquitatem, tum pro-
pter luminis ſolaris unitatem, ſenſibus noſtris apparet. Rem tamen contrà, non ſolùm quæ di-
cta, ſed etiam quæ nunc dicenda eſt perſpicax ratio, ſe habere indicabit. Eſt enim apud philoſo-
C phantes conſtantisſima regula; quòd cauſæ differentium ſpecierum, ad eundem effectum produ-
cendum concurrentes, quanto magis ab effectu remotiores fuerint; ſupremæq́ue cauſæ proxi-
miores; tanto magis; quanto uerò contrà, effectui producendo proximiores, à ſuprema uerò
cauſa diſtantiores; tanto minus in effectum operentur. Alioquin prima propoſitio libri de cau-
ſis, quam in primo etiam libro citauimus; & aliquot ex Ariſtotele citatis auctoritatibus, confir-
mauimus; ab omnibus recepta, ſine dubitatione falſa eſſet; quæ primam cauſam magis, quàm
ſecundas cauſas in quemlibet effectum agere affirmat. Confirmat iſtud idem Ioannes Scotus in
libro Quarto Theologicarum ſententiarum, diſtinct. x I I. quæſt. I I I. ubi habet; quòd agens
ſecundum Entitatem præſtantius: & ſecundum etiam uirtutem ſimpliciter perfectius eſt. Non
eſt autem dubium: quòd quo agens ſuperius ſit; eo etiam ſit in Entitate, & in ſua natura præ-
ſtantius. Et Ariſt. lib. primo Politicorum, cap. I I I, elaboratum aiebat, à melioribus, eſt opus
melius. Obiicies nobis fortaſsis; quoniam non ſibi Sol, & prima cauſa, ſed homo hominem ſibi
ſimilem faciat. Ad hanc dubitationem, doctè admodum dixerunt nonnulli, quòd & ſi tam pro-
pè procedat rei cuiuſlibet effectus à Deo, ſicut à cauſa propria, non tamen ita propriè. Nam etſi
tam propinqua ſit uirtus Solis uuæ, ſicut eſt uitis; non tamen uuæ eſt ita propria cauſa Sol, ſicut
D uitis. ideo effectus propriæ cauſæ, & proximæ, & particulari, non autem communi aſsimilatur.
Eſt altera præter hanc, ſi non doctior, certè magis in promptu, & magis uulgata reſponſio; quòd
non ſui, in ipſo effectu, ſed agentis proximi ſimilitudinem Sol, et prima cauſa intendat; ad quam
quidem ſimilitudinem efficiendam, producendamq́ue, plus longè, quàm homo, Sol, citra du-
bium, operatur. Indicauimus ſanè iis uerbis rationem illam; qua & motu, & lumine firmamen-
tum longè efficacius, quàm reliqui conſueuerunt orbes, Sole etiam non excepto; & penetratius
agere perſuaſum habemus. Nulli nanque dubium eſſe poteſt, quin firmamentum, ſit cauſa pri-
mæ, ac ſupremæ cauſæ longè proximior, quàm Sol, & natura Sole longè præſtantior, atque an-
guſtior. Verùm ad rem, atque ad dubitationem ſoluendam, ſermonem nunc demum uertamus.
Dicimus ergo phyſicè loquendo; quòd quæcunque uel ſolo motu, uel ſolo lumine cœleſti, ue-
tiam utroque ſimul ex hac materia, & uniuerſa mole elementorum produci poſſunt; illa nece-
ſitate prorſus ineuitabili (quam neceſsitatem, ſiue Fatum, ſiue naturam appelles, nihil moror) à
cœleſtibus corporibus producuntur: at illa, quæ præter has duas cauſas, alias, ad ſui generatio-
nem, & productionem, determinatiores requirunt; ſicut ſunt omnia ferè (ſed quid dico ferè) o-
mnia prorſus, quæ per Orbem uniuerſum fiunt: nulla impermutabili neceſsitate à cœlo, cœleſti-

busque tantùm uirtutibus producuntur. Nec istud est, quia cœlesti corpori, tantæque (ut putabat D. Thomas) cœlestium corporum uirtuti, elementorum materia, aut materiæ grossities, & moles tam exigua aduersetur: sed potius quia uis ipsa cœlestis uniuersa plus non potest. quum igitur inter illam supremam, ac cœlestem uirtutem, & hanc materiæ subcœlestis molem, ad producendos effectus, intermediorum efficientium, de necessitate, opera requiratur; quæ nulla sæpè necessitate, sed casu sæpisime, & temerè (ut inferius cap. LII. huius libri tertii declarabitur) nedum contingenter apponitur; consequens est; ut iu rebus cunctis, fatalem illam non solùm Mathematicorum, sed etiam Stoicorum, & ineuitabilem necessitatem, tum propter cœlestium corporum, superiorumque agentium magnitudinem, & efficaciam; tum propter patientis materiæ exiguitatem, atque infirmitatem; tum propter influxum, tum propter causarum complicationem, opinari, atque arguere; argumenti sit imbecillitatem, atque rationis infirmitatem non uidere; operamque intermediarum causarum necessariam quidem, sed sæpe contingenter, & temerè appositam, non intelligere, propter hanc rationem, & intermediarum causarum operis necessitatem lib. uigesimo secundo sectione quarta Euersionis Monamachiæ, cœlestes omnes influxus R. D. Antonius Bernardus Episcopus Casertanus, doctè admodum abiecit atque destruxit. sed ad hanc rationem hucusque. E F

Ad secundam rationem pro Fato, & pro rerum cunctarum ineuitabili necessitate adductam, responsio aliquatenus differtur, & suborientes prius duæ dubitationes tanguntur. CAP. LI.

X HIS, quæ hactenus dicta sunt; & si ad rationem secundam, quæ ex necessaria primi efficientis, ac mouentis (qui cuncta à se cætera mouet) actione, & ex necessaria causarum complicatione procedit; quæ multum roboris, apud Stoicos, ac momenti semper habuit, & multorum antiquorum ingenia plurimum torsit; clara iam satis dissolutio colligi potest. propriam tamen ad eandem inferius, & peculiarem allaturi sumus responsionem. Nam propter hoc argumentum, uarii in uarias de Aristotele opiniones inciderunt. Ioannes Scotus in primo Theologicarum sententiarum, & distinc. II, & distinct. XXXIX, & in secundò earundem, distinct. XII, quæst. II, Aristotelem in asserendis temeritatib. & effectis contingentib. sibi parum constantem fuisse putauit: quòd etsi temeritatem uerbis, & contingentiam semper affirmare uisus est: quia tamen Deum, qui est, de eiusdem sententia, prima cunctarum rerum causa, non pro arbitrio, & liberè contingenter agere; sed non posse non agere, & de necessitate pro diuinæ naturæ excellentia, ac maiestate mouere, est opinatus; ad cuius actionem & motum, reliquas omnes, suo ordine, causas ex necessitate prorsus, de Aristotelis opinione, & moueri, & mouere, arbitratus est Scotus; fatum propterea, & cunctarum causarum perpetuum nexum, rerumque omnium ineuitabilem necessitatem, præter opinionem, Aristotelem posuisse, idem est opinatus. Petrus etiam Mantuanus in suis commentariis de Fato, libro quinto, cap. II, idem de Aristotele quod Ioannes Scotus, sed non eadem ratione ductus, affirmauit. Cicero propter eandem fortassis causam, propter quam Io. Scotus in lib. de Fato cum Democrito, Heraclito, & Empedocle Fatum (inquit ille) & necessarium cunctarum rerum euentum asserentibus, connumerauit Aristotelem. Eadem etiam de Aristotele (Cotta lib. primo de Natura Deorum referente) Antiochi fuit opinio. Cum Peripateticis propterea Stoicos, & cum Stoicis Peripateticos re sentire; uerbis autem tantùm inuicem discrepare putabat Antiochus. Sed Antiochi, Io. Scoti, Petri Pomponacii, & aliorum error paulò inferius apertissimè depræhendetur. ubi uniuersam contingentiæ naturam, Aristotelem defendisse semper, ostendemus, non autem asseruisse tantùm. G H

VERVM enimuerò in non dissimulandam difficultatem incidimus. ea autem est. Quo Cic. & Antiochus Democritum, & Emped., omnia fato fieri, fuisse opinatos fateantur; Arist. uerò contrà; omnia ex eorundem sententia temerè, & casu euenire, tum in lib. secundo Physicarum auscultationum, tum in primo Metaphysicæ confessus fuerit. pugnantia enim inter se hæc tantorum, ac tam in re literaria, & præsertim physica disciplina, clarissimorum uirorum, de iis, opinionibus, uidentur iudicia.

SECVNDO & illa succurrit non contemnenda dubitatio, Si contingentiæ natura & euentus contingens sicut nunc est; ita semper elapsis temporibus fuerit; atque futuris sæculis semper erit; qui fieri potest ut necessitas quædam ipsa non sit? quæ enim æterna sunt, ex Arist., & omnium sincere philosophantium sententia, necessaria sunt. Quòd si contingentia ipsa, quoniam æterna est) necessitas quædam est; & illa, quæ contingenter euenire putabimus, necessaria esse, & ex necessitate

A fitate euenire, exiſtimandum erit. omnibus igitur modis, & quocunque pedem feramus; in ne-
ceſsitatem omnino, & in ineuitabile fatum incidere, neceſſarium eſſe uidebitur.

Ad priorem difficultatem reſpondetur, & ad quem modum ex Empedocle, & inſuper ex Democrito, & Leucippo tum neceſſariò, tum temerè, cunctæ res eueniant, declaratur. CAP. LII.

DVAS ſuperiori cap. tetigimus dubitationes; quarum poſterior curioſa admo-
dum, ſed prior ualde difficilis eſt; Ad quam dicimus. Vtrunque & Ariſtotelis,
& Ciceronis de philoſophantibus illis iudicium rectiſsimum eſſe. Nam & teme
rè, & ineuitabili rurſus quadam neceſsitate, ſecundum Emp., & ſecundum De
mocritum, & Leucippum eueniunt omnia. Secundum Emp. quidem, cuncta
de neceſsitate eueniunt; quoniam lis, & amicitia (ſunt autem hæc ad Empedo
clis opinionem, prima ſummaq; rerum cunctarum efficientia principia) non ra
tione aliqua, & electione, aut arbitrio, & uoluntate, uel ſponte, ſed natura, & naturali impetu
B quodam, ſiue ad rerum generationem, ſiue ad earum diſſolutionem, in hanc materiam, atque
in iſtam elementorum molem, ſeſe (ita dixerim) protrudunt, feruntque. Qui nanque fatum ex
Emp. diffiniere; dixerunt, fatum eſſe neceſsitatem principiorum, elementorumq; uiolentiam,
impetuq; progredientem cauſam. Rurſus, eodem auctore, caſu omnia fiunt; quod non ordine
certo, & præfixa ab illis (quæ dicta ſunt) efficientibus principiis ratione; ſed temerè, & tumul-
tuariè, & ut ſors tulerit elementa in rerum compoſitionem, uel diſſolutionem perducantur, at-
que trahantur. Exemplum eſt in Ariſtotele, lib. ſecundo de rerum naturalium principiis; ubi bo
uigenea, & uiriprora, ſiue hæc diuerſa ſint genere monſtra, ut quàm plurimis Ariſtotelis expo-
ſitoribus placuit, ſiue una, & altera uoce idem ab Empedocle deſcribatur monſtri genus (quod
magis Ioanni Gram. arridet) quicquid ſit, hæc & alia monſtra. Ariſt. de Empedoclis opinione,
conſtituit. Innumera enim de opinione & Emped. & Epicuri, diuerſorum genere animalium fru
ſtra, ad alicuius unius animalis generationẽ; ac compoſitionem, & ſæpe ualde diſsimilia temerè
concurrunt; ſed fruſtra illa, & partes illæ, quæ ualde diſsimiles ſunt; ut, uerbi cauſa, partes homi
nis, & tauri; equi & uitis; abietis, & elephanti, & huiuſmodi, ſi coeant, & ad animantis,
C cuiuſpiam productionem, & conſtitutionem ueniant; breui ab inuicem diſſoluuntur; & ea, quæ
hiſce Partibus compoſita, & producta ſunt; citiſsimè pereunt; quod in quibuſdam monſtris non
nunquam cernere licet; quæ diſconuenientibus admodum partibus conſtare uidemus. Durant
autem illa tantum: quæ & conſimilibus, mutuoq; ualde cognatis partib., & iis modo congruen
ti mutuo compoſitis conſtare contigerit. Cæterùm tam hæ partes, quàm illæ, caſu, &, ut ſors
tulerit, temereq; inuicem connectuntur, & animantis compoſitionem efficiunt. Lib. primo pro-
pterea de Partibus, cap. item primo, hæc de Emp. habet Ariſt. Quamobrem Emp. pleraque in
» animalibus propterea ita contineri; quia ita cum orirentur, acciderit. Et lib. ſecundo Phyſica-
» rum auſcultationum, ad tex XLIII. ita de ipſomet Emp. ex interprete ſcriptum reliquit Ariſt.
Non ſemper aerem ſegregari ſuperius, dicit; ſed ut accidit, dicit enim in Coſmopœia, ſæpè alias
» aliter, ſed tunc ſic fortè cucurrit; & partes animalium à fortuna fieri plurimas ait. Hæc ibi. Et
» de Empedocle hactenus. Secundum etiam Democriti, & ſui præceptoris Leucippi ſententiam,
de neceſsitate omnia eueniunt; quatenus ſua ui, & naturali quodam impetu, ac proprio ſuo pon
dere atomi feruntur, reflectuntur, reſultant, concurrunt, & plagam materiæ iniiciunt. Eſt e-
nim (ut Pontanus & alii eruditiſsimi uiri ſcripſerunt) fatum, ſecundum Democritum, & Leucip
D pum, reflexio, reſultatio, concurſus & plaga materiæ, omnia rurſum uel ipſis inuitis caſu fiunt;
quatenus in infinito inani; in quo nec ſummum, nec infimum, nec medium nec ultimum, nec i-
nitium nec extremum ſit, irrequietis motibus uolitant, & reflectuntur, atque concurſitant; ſiue
ad cathetum, ſiue etiam non ad cathetum deferantur illæ atomi. certum eſt enim in infinito ua-
cuo fieri iſta non poſſe; niſi temerè, & nulla ratione, uel cauſa; ſed caſu tantùm. Temerè igitur
pro rerum generatione inuicem concurſitant; pro earundemq; corruptione ab inuicem temerè
diſpeſcuntur, diuelluntúrque ipſæ atomi. Quamobrem cum inter opiniones eas quæ fatum, & re
rum cunctarum ineuitabilem euentum admittunt; recenſuiſſet in libro de Fato Plotinus opinio
» nem Democriti, & Leucippi; illam protinus redarguit, ita ex interprete inquiens. In primis ex
» illa atomorum commotione, non ſequitur neceſsitate omnia fieri; immo nullo modo fatum illa
» opinio ſtruit; ſed deſtruit; cum nullo ordine, ſed, ut contingit, atomi moueantur. Subdit. Tol
» lit etiam prædictionem, uaticinium, oracula, & omnia ex arte præſagia. Quo enim pacto in re-
» bus inordinatis, ars ulla eſſe poterit? Animæ uerò actiones, & paſsiones, quibus atomorum
» motibus illi aſcribere poterunt? Dicant rurſus, inquit, per quas atomorum differentias homi-
» nes compellentur, ut alii Geometræ ſint, alii Arithmetici, alii Aſtronomi, alii Philoſophi? Et

alia

alia multa aduersus istam opinionem, cap. III libri de Fato, prosequitur Plotinus; quæ breuitatis studio nunc silentio præterimus. sat nobis nunc erit hæc pauca adduxisse, & locum præterea Plotini indicasse. E

Opinio Epicuri aduersus Democritum, & Leucippum de rerum euentu ponitur; & ex Plotino, & Firmiano, Epicurus reiicitur. CAP. LIII.

ON me interea præterit, quòd Democrito (inquit Cicero) quasi auxiliaturus Epicurus, ad quem modum, in rerum compositionem, & generationem, atomi uenirent; demonstrare, conatus est; quam rem Democritus; & Leucippus minimè fortasſis declarauerunt. Illa nanque indiuidua corpuscula, de sententia Democriti, & Leucippi, suo pondere, ut opinor, rectà deorsum ferri, Epicurus putauit. Illud propterea occurrebat; si deorsum illa ad cathetum feruntur; non uidetur, quomodo uel atomus altera alteram pro rerum generatione posſit attingere; uel cuncta non eueniant ineuitabili necesſitate. F Vt ergo & rerum generationem strueret Epicurus, & simul ineuitabilem necesſitatem demoliretur; qui, cum Democrito, corpuscula illa rerum omnium esse principia, existimauit; rem commentitiam, ut & libro primo de finibus, & lib. de Fato Cic. scriptum reliquit, in medium attulit, dixitque, à catheto, atque à perpendiculari linea, nulla adhibita causa; sed per se declinare in suo motu atomos per paulum; atque ita per paulum, ut nulla posſit fieri declinatio, & motus minor. Et per hunc minimum motum cõplexiones, & copulationes, & adhæsiones atomorum effici, ex quibus, & Mundus, &, quæ in Mundo sunt, partes omnes efficerentur; & ineuitabilem necesſitatem, euerti; quoniam sine causa declinatio illa fieret; ille putauit. Hoc igitur tantillo motu, quem, quia minimus erat, ἐλάχιστον propterea Epicurus illum appellabat, & hac minima atomi declinatione posita, & rerum generationem ponere, & ineuitabilem, quam ex Democriti, & Leucippi opinione est arbitratus, necesſitatem euertere, Epicurus opinatus fuit. quam declinationem, ut diximus, ad euitandam rerum necesſitatem, sine causa finxit Epicurus, atque commentus est. quum enim sine causa efficiatur; & ex ea, cuncta originem ducant; nulla erit in rebus necesſitas cum ea, quæ necessaria sunt, & causam habeant; & urgentem (ita dixerim) cogentemque habeant.

VERVM Epicuro multa obiecit Plotinus cap. primo libri de Fato; & illud in primis. G Nihil sine causa fieri. quod tanquam axioma Physici cuncti ultrò confesſi fuerunt, præter unum Epicurum, qui motum hunc, quem introduxit, & minimum appellauit, fieri sine causa asseruit. Nam si quidpiam (inquit Plotinus) sine causa posset fieri; animi prorsus tolleretur arbitrium. fieri (inquit ex interprete Plotinus) aliquid sine causa, nullo modo admittere debemus; patefacientes uidelicet aditum, uel inclinationibus, incursionibusque uanis; uel repentinæ corporum motioni; nullo præcedente, duceque prodeunti; uel impetu animæ temerario, atque subito, nullo uidelicet animam incitante ad aliquid agendum, eorum, quæ antea non agebat; fortè uerò ex hoc ipso, maior animã astringet necesſitas; quod sui ipsius minimè sit. hactenus Plotinus. Alia item multa ibidem ille prosequitur. inter quæ, illud aduertendum est: in quo Plotinus de opinione Democriti ab Epicuro dissentit; quoniam (ut arbitror) de sententia Democriti, atomos tantùm deorsum, ut paulò ante dicebamus, ad cathetum ferri Epicurus putauit; alioqui motum, ἐλάχιστον, & minimam declinationem illam atomorum, quam sine causa fieri dixit, non excogitasset. at Plotinus de atomorum motu, de eiusdem Democriti disciplinam edisserens, hæc ex interprete inquit. Hæ igitur mouebuntur partim quidem deorsum (si modo quicquam sit deorsum) partim uerò è transuerso, utcunque contigerit, alio uidelicet aliæ; nihil utique omnino, ordine scilicet non existente. H

FIRMIANVS lib. de Ira Dei, non ex Epicuro (ut facit Cicero) sed ex ipsomet Leucippo, & eius discipulo Democrito; dubitationem illam, ex motu atomorum, emergentem, ad quem uidelicet modum, si ad cathetum illæ deferantur, in rei generationem ueniunt; soluisse uidetur, inquiens. quoniam & si rectà, secundum Democriti opinionem, deorsum, & ad perpendiculum ferantur atomi; ad rerum tamen generationem facere possunt, quòd & leuia sint & aspera, & rotunda, & angulata, & hamata. quo fit, ut sese inuicem uincire, & colligare ualeant. Sed eis obiicit idem Firmianus. Primò, Quia si leuia, & rotunda sunt, non poterunt utique inuicem se appræhendere; ut aliquod corpus efficiant; ut si quis milii multitudinem uelit in unam coagmentationem constringere; leuitudo ipsa granorum, in massam coire, non sinat. Secundò, Si aspera, & angulata, & hamata sunt; ut posſint cohærere, ergo diuidua, & secabilia sunt. Hamis enim necesse est, & angulis eminere; ut amputari posſint. Frustra igitur, & perperam ab eis atomi appellitantur. alia etiam multa aduersus eosdem ille prosequitur, quæ omittimus; ne in re minus necessaria, & utili, æquo plus nimii, legentibus, uideamur. Et de Democrito, & Leucippo,

A cippo, atque quo modo de eorum, & insuper de Empedoclis opinione, in rebus cunctis, & temeritatem, & necessitatem fateri debeamus, hactenus.

Iterum ad priorem difficultatem, quantum ad illud, quod ad Aristotelem attinet, respondetur; & opinio Aristotelis de rerum euentu, quæ ultimo capite primi libri uix tacta fuit, explicatur, & duæ subortæ dubitationes tolluntur. CAP. LIIII.

RISTOTELEM cum quarundam rerum contingentia, uel etiam temeritate, aliarum fatum, & tum euitabilem, tum ineuitabilem necessitatem posuisse, superius confessi fuimus: quod nunc non solùm non negabimus: sed etiam, in quibus contingentiam, uel temeritatem, & in quibus necessitatem, sed euitabilem, & in quibus præterea necessitatem ineuitabilem posuerit, breuissimis repetemus, atque explicabimus. A` cœlestibus nempe corporibus omnibus,
B & ab uniuersis æternis substantiis, siue cœlestes illæ sint, siue supercœlestes (quæ quidem æternæ sunt) omnem temeritatem, & casum, atque uniuersam contingentiæ, & accidentis eius, quod actu inesse, & non inesse potest, naturam, sæpissimè procul abegit. quippe quòd in illis, quicquid eueniat, fatali, idest ineuitabili prorsus necessitate, & naturali tantùm ordine, qui in substantiis illis permutari non potest, cùm Platone, euenire, semper existimauerit. Nam Plato, & Platonici fatorum regnum firmum, & uerum, in Cœlo, esse dixerunt. quibus non raro subscripsit Aristoteles, qui à cœlesti natura casum semper procul abegit, atque abiecit penitus. In globo etiam sublunarium, et harum rerum, quæ in perpetua generationis, corruptionisq;, & omnifariam transmutationis uicissitudine sunt, non solùm respectu eorum effectuum, qui tantùm motu & lumine, si aliqui huiusmodi essent, à cœlesti uirtute producerentur, sed illorum etiam, quorum cuasæ naturales uel impediri non possunt, uel si possunt, minimè tamen impediuntur: fatum esse, & ea quæ inde eueniunt omnia, licèt euitabili quædam, alia ineuitabili necessitate fiant, fato fieri tenuit Aristo. Ea nempe, quorum naturales causæ, & si impediri possunt, non impediuntur tamen, quoniam naturaliter fiunt, fato quidem, non tamen ineuitabili necessitate fieri, tenuit Aristoteles. ea uerò, quorum causæ naturales, nec impediuntur, nec possunt
C impediri, fato, & ineuitabili necessitate idem fieri, diceret: quòd fatum (ut prius uidimus) à natura nequaquam ille distinxerit, sed idem utrunque & quidem longè rectius quàm Mathematici, aut Stoici, aut etiam Platonici opinati sunt, existimauerit. Natura autem in sublunaribus de numero eorum agentium est, quæ ex intentione agunt, & quæ non semper, sed ut plurimùm finem suum attingunt, & consequuntur: quoniam impediri potest. In cœlestibus & superioribus substantiis natura (si in illis etiam naturæ nomine uti liceat) pati impedimentum non potest. Quin immo neque etiam in sub cœlestibus, ratione illa, qua æternæ sunt; & in sua speciæ considератis. Quamobrem in sublunaribus rebus loquendo, fatalis necessitas in indiuiduis quidem, ac signatis rebus, & materiatis euitabilis est, in speciebus uerò, & in his quæ ad speciem pertinent, quoniam species æternæ sunt, ad Mundiq; integritatem, & perfectionem potissimùm faciunt, ineuitabilis est. In aliis uerò euentibus quibuscunque, quorum institutio à natura nõ est, tum ex materiæ nouas semper formas appetentis potentia, tum ex eiusdem in agentem rebellione (ut dictum fuit in superioribus) & contumacia; tum ex infirmata, & debilitata efficiẽtium uirtute: Vnde ipsis agentibus multa præter, & contra sententiam accidunt impedimenta: tum propter alia de nouo semper emergentia accidentia, & occasiones; contingentiam, fortunã,
D & temeritatem locum habere, semper asseruit, & acriter quandoque defendit Aristoteles. Sed si obiicias; quoniam tunc ad Aristotelẽ sequi uidebitur, quòd omnia fato fiãt, nullus profectò aut quàm rarissimus effectus est, qui à causa sua, etiam si de numero eorum fuerit, quæ temere fieri dicuntur, non naturaliter producatur. Dicendum quòd secundum Aristotelis disciplinam effectus naturales, sunt in triplici differentia. Quidam sunt naturales, & intenti à natura; & eorum causæ impediri non possunt. ut motus cœli, æstus maris, & huiusmodi; & ii fato, & ineuitabili necessitate fiunt. Quidam uerò naturales & naturaliter intenti; ut parentibus filiorum similitudo, decens in membris Platonis dispositio: & id genus alii, sed eorum causæ impediri possunt; non quidem in tota specie, sed in indiuiduo; & ii fato etiam fieri dicuntur; & ex necessitate, non tamen ineuitabili. Quidam tertiò naturales sunt, quoniam à natura agentis, & passi producuntur; non tamen sunt à natura intenti, nisi per accidens; & ii neque fato, neque etiam natura fieri dicti sunt ab Aristotele; sed temerè & cœco casu. Exemplum, Tegula cadens, Socrati prætereunti infringit caput. Certè ex natura adeo tam agentis, quàm passi natus est iste effectus: ut si

in

in casu tegulæ, super caput, caput non fuisset fractum, cunctis quid admirandum uisum fuisset? E
Quoniam durum cadens super molle, naturaliter illud uel discindit, uel obtundit; & omnino ce
dere facit. At quoniam nec tegula intendebat in caput cadere; sed tantùm ad locum grauium se
ferre; nec Socrates intendebàt casui tegulæ se subiicere; sed ad inuisendum amicũ properanti inci
dit tegula; effectus propterea iste, & si naturalis sit (quatenus accidit à natura agẽtis & patiẽtis utri
usq; posita coniunctione productus est) quia tamen ab eorum natura, & naturali propensione,
ullo modo fuit intentus, ab Aristotele propterea temerarius, non autem naturalis appellatus est;
& longè minus ab eodem, fato productus censebitur; sed potius præter fatum. Quoniam effectus
& si naturaliter à sua proxima causa productus est; hæc tamen causa proxima, non fuit à Natura
intenta, sed aliud quid Natura intendente, ac procurante, ista causa obiter obrepsit.

DVBITABIT rursus hoc loco diligens lector? Non'ne in tota humana specie, quæ eterna est,
casus, & temeritates contingunt? Quomodo igitur à nobis dictum est; quòd in æternis iis infe-
rioribus, quà æterna sunt, fato, & ineuitabili necessitate adueniant cuncta; & temere nihil? Cui
dicendum est, quòd temeritates illis quidem adueniunt; sed non quà æterna sunt & in ipsa spe-
ciei uniuersitate. Quoniam casus, & temeritates, non sunt re uera nisi in signatis indiuiduis: quæ,
ut patet, generabilia & corruptibilia sunt, non autem in rerum naturis, & speciebus æternis, ut & F
ante diximus, & paulò post dicturi sumus. Sed ad priorem difficultatem hactenus.

Ad posteriorem dubitationem respondetur; & quòd contingentia ipsa, contingentia non sit, declaratur. CAP. LV.

AD POSTERIOREM dubitationem, qua ex contingentiæ perpetuitate, il-
lam esse quandam necessitatis, & falti ineuitabilis speciem probabatur, Petrus
Pomponacius, qui fatum, quantum potest, nescio an disputando potius, quàm
asserendo tueatur, uisus est aliquando confugisse, ut uel inde saltem contingen
tiam sub Fato contineri; & ea, quæ contingenter eueniunt, ineuitabili quadã
necessitate euenire, persuaderet. Sed hanc admirabilem huius uiri quamuis ap
primè docti doctrinam derideamus; dicamusq; considerari bifariam posse ip-
sum contingens; nec solùm contingens, sed illud etiam, quod casuale, & temerarium nuncupa- G
mus, tum in genere, siue etiam specie, idest quatenus absolutè, & simpliciter, & solùm contin
gens, uel etiam temerarium est; tum in tali genere, siue specie, uel magis in indiuiduo, idest qua
tenus contingens, & temerarium tale est; ut est, me scribere, Ciceronem orare, Homerum ca-
nere, & huiusmodi. Primo modo contingens, aut temerarium, nec contingens nec temerariũ
est; sed necessarium hoc est, est natura quædam, quæ fatali quadam, & ineuitabili necessitate con
sistit. Aeternum enim. Secundo autem modo id quod contingens, aut temerarium est, contin-
gens prorsus, & temerarium esse, & contingenter, & temerè euenire, dicitur. Nec de contin-
gente aut temerario primo modo, de quo procedebat ratio Pomponacii, sed de contingente, &
temerario secundo modo, nostra disputatio est. Euentus nanque, qui accidunt; singulares, &
indiuidui sunt, & in indiuiduo eueniunt; ideo de iis dubitatio est; an ea, quæ indiuiduis, & sin-
gularibus eueniunt, necessariò, an contingenter, uel etiam temerè uel eueniant, uel possint eue
nire. Ei autem, quod nos diximus, quod casuale & contingens in specie, & in uniuersitate natu
ræ suæ ineuitabilia sint, & necessaria, non autem contingentia, & casualia; sed talia tantùm sunt,
ut sunt in hoc, uel illo indiuiduo, & hoc tantum modo considerata talia dicantur; consimile quic
piam in commentariis libri Prædicamentorum, scripsit Simplicius. Dubitatio erat; quomodo H
æquiuoca, cum in nomine, & ratione conuenirent omnia; non potius uniuoca essent, quàm æ-
quiuoca. Dicebat dubitationem dissoluens; Simplicius; æquiuoca, quatenus æquiuoca sunt, uni
uoca esse; & quatenus talia, esse æquiuoca, ut sunt canis; cancer, & huiusmodi. Hæc enim ita sum
pta, æquiuoca prorsus censenda sunt. Quin Alexander cap. VII. primi libri Quæst. naturalium
asserebat, contraria quatenus contraria sunt, non esse contraria, sed quatenus talia; ut puta al-
bum, nigrum, dulce, amarum, & id genus alia. Cæterùm quatenus contraria sunt, non qualitates
sed relationes, & ad aliquid sunt. Sed de ista dubitatione hucusque.

Ad rationem illam soluendam, quæ ex causarum connexione procedit, propter quam, ut superius dictum est, uarii uaria de euentu rerum, ex Aristotelis opinione senserunt, duo præmittuntur. CAP. LVI.

A SED redeamus unde fluxit oratio; atque illam dubitationem ex ferie, & nexu caufarum fecundarum ad primam, quæ fiue liberè moueat, fiue non, ineuitabili necefsitate mouet, exortam, ex qua quidem caufarum connexione & complicatione, necefsitate quadam fatali, & ineuitabili, cuncta euenire putarunt Stoici, diffoluamus. Dicimus igitur, quòd propter hanc rationem, & propter caufarum connexionem, prima præfertim caufa ex necefsitate mouente, de Ariftotelis etiam opinione, Ioan. Scotus (ut pridem diximus) lib. fecundo Theologicarum fententiarum, Diftinct. x i i, quæft. i i, & Petrus Pomponacius libro de Fato, & alii multi (quicquid de fortuna, & temeritate lib. fecundo Phyficorum, & de contingentia in finities alibi dixerit, & libro fexto Metaphyficæ, parte v i i. aduerfus eos, qui cuncta ex necefsita te euenire funt opinati; fcriptum reliquerit) Fato & ineuitabili necefsitate cuncta euenire exifti mauerunt. Sed quàm à recta, & germana Ariftotelis fententia, ii omnes abfint; tunc demum manifeftum erit; quum hanc rationem, quæ multum urgere uidetur; & quam maximi femper Stoici fecerunt; quibufdam prius fuppofitis, diffoluerimus. Primum igitur fupponendum eft, quòd uirtus finita qualibet, quanto longius labitur, latiusque diffunditur; tanto continuè mi-

B nor, ac minor redditur. Secundum, quòd quicquid in alio recipitur; non per modum naturæ eius, quæ illud demandat, & tribuit; fed per modum naturæ eius, quæ illud ipfum fufcipit, recipitur. Rationibus & experientiis poffunt hæc ambo fuppofita infinitis propemodum demonftrari; fed res magis clara eft; quàm ut uel longiori experimento, uel acriori ratione egeat. Declarabimus nihilominus exemplis utrunque; paulò quidem inferius primum oftendetur quàm clarifsimè; nunc uerò iftud fecundum, ab illis coloribus, qui in uitris feneftrarum cernuntur, manifeftare perbellè poffumus. Colores etenim illos, quamuis in fe uni & iidem, atque, ita dixerim, fimplices funt, in chriftallo tamen, in aere, in pariete, in aqua in oculo, pro ratione fcilicet naturæ recipientis (alio nanque atque alio modo in aliis & aliis naturis difpofitos illos uidemus) recipi; & alios quodammodo, & alios effici, perfpicacifsimè confpicimus. Auerroes propterea celeberrimus Arift. interpres, in lib. Deftruct. difputa. i i i. dubiis x v i i i. & ultimo; res eafdem, quæ in alio, & alio fubiecto recipiuntur, gradus & nobiliores, & minus nobiles, pro natura eius, quod recipit, poffe fortiri; rectè exiftimauit. Ex priore fuppofito illud confequitur; quòd uirtus primæ caufæ, quamuis inter omnes omnium caufarum uirtutes, maxima, atque efficacifsima fit; lateq; per Orbem uniuerfum diffundatur; quia tamen ad dogmata faltem Arift. &,

C ut puto, etiam Stoicorum loquendo, finita eft; per fuccefsiuas propterea, ab eiufdem fontis origine, emanationes, & gradus, continuè magis, ac magis diminuitur, & infirmatur. Declaramus quod diximus, exemplo fumpto à motu; quem prima caufa, fecundum doctrinam Arift., & peritiorum eiufdem interpretum, per fe & immediatè efficit. Mouet enim primum mouens, non (ficuti plerique funt opinati) ut finis duntaxat; fed opere etiam, & effectione primum & fupremum cœlefte corpus, quod mobile primum nuncupatur. Hoc eodem motu mouet idem mouens reliqua corpora cœleftia: quinimmo ipfa etiam elementa, ignem, & aerem, & fecundum aliquos, Oceanum circumagitat, & in gyrum mouet. non mouet tamen omnia, æqua uelocitate. Maxima fine dubio commotione, atque permutatione prorfus uehementifsima ac uelocifsima, primum mobile, ideft corpus fibi quàm proximum, & quàm proprium mouet; fed fecundum minori, tertium adhuc minori, reliqua quoque fequentia corpora pro ratione diftantiæ minori continuè, ac minori adeo agitatione circummouet; ut aer (ficut iis patere potuit, qui cometarum motua obferuauere, uix moueri uideatur. Oceanum autem in orbem ferri atque moueri non nifi longa diligentifsimaq; peritifsimorum nautarum obferuatione, deprahendi tandem uix poteft. deprahenditur tamen, ut Reuerendifsimus Card. Gafpar Contarenus, uir apprimè eruditus, li

D bro fecundo de Elementis, fatis fusè declarauit: cuius non grauabimur hoc loco uerba referre.

» Aqua, inquit, in Oceano mouetur continenti, ac perpetuo lapfu, ab Oriente in occidens. Mo-
» tum hunc nautæ, qui Oceanum nauigant, certifsimè deprahendunt. Nam fi foluerint à Nerito
» Hifpaniæ promontorio; & uela fecerint Britanniam uerfus, ad orientem Solem, longè tardius
» procedunt; quàm fi ex Britannia nauigauerint in Hifpaniam, ad occidentem Solem; quod affe-
» runt accidere, ob aquarum curfum, ad occafum Solis. Illi quoque, qui ab Hifpania nauigant ad
» eas infulas, terramq; continentem, quas noftris temporibus Columbus Genuenfis inuenit, ad
» occidentem Solem; uiginti quatuor diebus circiter iter perficiunt. Quòd fi inde reuerti in Hifpa-
» niam uelint; ob aquarum nixum in contrariam partem; tribus menfibus, quatuor'ue, uix perfi-
» ciunt inftitutum iter. Idem animaduertunt Lufitani, qui circumflectentes Africæ oram, promon
» toriumq;, cui Bonæ fpei nomen indiderunt; tendunt in Indiam, ad orientem Solem. De iis audiui
» ego, cum effem in Hifpania; ac legatione fungerer apud Carolum Quintum Cæfarem; nifi fecun-
» dos uentos uehementius fpirantes habeant; fuperare fe non poffe promontorium illud; ac con-
» trà in Indiam tendere; ob maris motum occafum uerfus. Et poft aliquot. eandem diurnum mo

tum in mari mediterraneo esse deptæhensum, iis uerbis, idem Contarenus declarauit. Nam in E
sinu hoc nostro Adriatico, si quis legerit oram Dalmatiæ, Histriæ, Illyridisq; totius, sentiet ma «
ris motum perpetuum esse uersus occidentem Solem: ac deinde in intimo hoc recessu, ubi Vene «
tiæ sunt sitæ; flecti ad meridiem, uersus Flaminiam; indeq; flecti Apuliam uersus, ad orientem So «
lem. Is maris motus, iuxta littora, à solertibus nautis ubique ferè depræhenditur in mari hoc me «
diterraneo; quo uideri potest mare hoc ueluti in gyrum moueri. Nam ab Hellesponto occiden- «
tem uersus flectitur; ac perpetuo eius cursus tenore circuit uniuersam oram continentis ad co- «
lumnas usque Herculeas: inde uerò per oras Africæ, Aegypti, Syriæ, flectitur ad Solis ortum. Hu «
ius autem motus nullam aliam esse posse causam existimauimus, præter motum diurnum cœlo- «
rum: cuius ui sphæræ etiam ignis, aerisq; bona pars circumducitur. Hactenus Contarenus. Cu «
ius uerba eò libentius citauimus; quo mihi Oceanum, ac mediterraneum mare in gyrum à cœle-
sti corpore moueri asserenti; si non mea, huius saltem doctissimi, atque grauissimi uiri auctorita
te, & longissimæ nautarum experientiæ, fides adhiberetur aliqua. idem fortasse significare uoluit
nobis Aristot. cùm lib. secundo de Cœlo, parte sexta supra sexagesimam, dixit, terram non mo-
ueri, proximum autem terræ corpus moueri exiguis mutationibus. Sed de iis quæ supponenda F
erant hucusque.

Nunc ex iis, quæ præmisimus, ratio illa, ex nexu secundarum causarum tum ad inuicem, tum ad primam ineuitabili necessitate mouentem, procedens peripateticè dissoluitur. CAP. LVII.

HACTENUS ea, quæ ad tollendam difficultatem, ex cõplicatione secundarum causarum, tum interse, tum in ordine ad primã ineuitabili necessitate mouentem, exortam, opportuna nobis uisa fuerunt, præmisimus. age illam iam ad Peripateticorum dogmata prius dissoluamus, deinde quæ aduersus eandem, habet Alexander, afferemus. Dicebamus ex priori supposito, sequi; uirtutem primi mouentis, & primæ causæ, quo longius illa, latiusque diffunditur, eo minorem continuè, ac minorem reddi. Ex posteriore, quod supposuimus, necessum est sequi; ut quemadmodum à motricibus illis perpetuis substantiis, quæ non solùm necessariæ sunt, sed necessitates etiam quædam esse dicuntur, descendentes cœlestibus corpori- G
bus obuiamus; quæ non usque adeo, ut superiores illæ substantiæ, necessaria sunt; cùm & reali, & spirituali transmutationi obnoxia sint; non quidem cuicunque, sed locali tantùm transmutationi, necnon lumini, & spirituali cuidam alterationi subiecta sunt. hoc autem ideo illis euenit; quoniam cùm necessitates non sint, aliquo modo transmutantur, cùm uerò sint fonti necessitatis quàm proxima, paucissimis motibus, & his inter omnes, absolutis, & perfectis mouentur. Ita ab his descendentes, compositis substantiis, & materiatis, promiscueque uagantibus corporibus, obuiam imus; quæ omnia generationibus, corruptionibus, multifariisque alterationum, & transmutationum uicissitudinibus, obnoxia sunt. quod istis idcirco accidit, quoniam neq; necessitates sunt, neque necessitatis origini proxima, sed ab ea quàm longissimè absunt. Quemobrem sicut cœlestia illa corpora, quoniam quàm proxima (ut diximus) sunt necessitatis principio, quàm paucissimis, & quàm perfectissimis motibus mouentur; & quoniam ita mouentur nil temere agunt, nil temere patiuntur; sed illis quidquid euenit, fatali quadam, & ineuitabili necessitate euenit. ita corpora ista, quibus, ab illis descendentes, occurrimus; quoniam à necessitate, & à necessitatis principio, hoc est, ab æternis illis motricibus substantiis, sunt maximè distantia, quàmpluri H
mis, id est omnis generis mutationibus, & quàm imperfectis semper mouentur. & quoniam ita mouentur, paucissima ex necessitate, multa autem tum contingenter, tum etiam cœco casu, & temerè, & agunt, & patiuntur. Vt sicut in illis cœlestibus corporibus quidpiam, quod necessarium, & ineuitabile (Physicè loquendo) non sit; inueniri non potest: quòd si quid euitabile apparet, ut lumen Lunæ, quod adest & abest, ita ut ineuitabiliter inesse non uideatur: hoc quoque suis & statis temporibus ineuitabili prorsus necessitate inest, & non inesse nõ potest. sic contrà, in istis indiuiduis, firmum, ac stabile, & ineuitabile inuenire possimus nihil. Cuncta nempe, ista ut bene Heraclitus, & Hippasus & tota breuiter Cynicorum schola dicebat; à quibus Plato, & à Platone Aristoteles non dissensit, fluxu perpetuo irrequieta mouentur. Vt quod ineuitabili necessitate in his eueniat, inueniri poterit nihil. Quamobrem ab iis, quæ absolutè, & simpliciter necessaria sunt, descendentes; in contingentia, & accidentaria euenta, quanuis eorum nonnulla necessitatis, aut etiam ineuitabilitatis speciem quandam præ se ferant, & in temeritates multas, & fortuitas opportunitates, & in contingentium euentuum, ac temeritatum causas, & in fortuitos ac cœcos casus innumeros, in uariabilem præterea, & permutabilem meteriam, in debilitatam insuper, & inefficacem efficientium uirtutem, & impotentiam, ut incidamus, necessarium est. In quibus

A quibus efficientibus, uis illa cœlestis, quæ quamuis per se se uehementissima sit; & quantum ad se attinet, urgeat (ita dixerim) cuncta, ac necessitet adeo; ut fatalis, hoc est, quæ euitari fermè non possit; obtunditur nihilominus in his caussis inferioribus, & hebetatur. Quoniam illa quanuis potentissima sit uirtus, in his tamen subcœlestibus non agit, nec potest agere, nisi in aliqua prius causa particulari, & determinata, & in aliqua natura inferiore, qua mediante agit, recipiatur; in qua quoniam non nisi infirmissimè, pro ratione uidelicet naturæ recipientis, tenuissimeque recipitur; & debiliter adèo, ut agentis illius cœlestis, præstantissimæque uirtutis uix speciem referat: & sit quoddam ueluti illius excellentissimæ uirtutis tenuissimum simulachrum; ideo sicuti augustissimam uirtutem illam per sese urgere, & (quantum ad se attinet) impellere uniuersa, ac cogere posse dicebamus. ita istorum efficientium impotentiam in quibus uis illa cœlestis obtunditur usque, atque infirmatur; sine qua agere illa non potest, contrà remittere, impedire, infirmareque cuncta, ac (ita dixerim) temerare, idest temerè, & cœco casu generare conspicimus. Quamobrem & si omnibus, ab hac postrema, à qua rei euentus immediatè producitur,
B ad supremam usque, & primam, unà compræhensis intermediis collectisque caussis, impossibile est unumquodque non effici, quod efficitur: & non euenire, quod euenit: quia tamen uirtus, quæ in hæc caduca, fragilia, & materiata agentia, à supremis illis, & cœlestibus causis, demandatur: in iis ipsis caducis fragilibus, & materiatis agentibus, recipi non potest; nisi modo quodam instabili contingente, fluxibili, irrequieto, debili, fragili, infirmo, & illi denique naturæ, quæ eam recipit, cõgruo; quæ scilicet in immensum & tota, ut dici solitum est, diametro ab ipso necessitatis principio elongatur, & distat. hæc ipsa propterea inferiora, & sublunaria agentia, in illa causarum serie & complexione; qua à prima, supremaque causa, ad has extremas, à quibus res produci dicuntur, contenditur; non nisi ut contingentia, sæpe etiam ut temeraria & temerè aliunde obrepentia principia; & ut contingentium, & fortuitorum effectuum contingentes, & fortuitæ sæ
» pè, & temerariæ causæ esse possunt, & compræhendi. Istud nobis lib. quarto de Generat. animaliũ
» cap. x. significauit Arist. cum inquit. Natura ita sibi uult, ut rerum numeris, generationes, & cor
» ruptiones numeret, sed exquisitè id facere nequit, propter materiæ ineptitudinem, & quoniam
» multa principia incidunt, quæ generationes destinatas secundum naturam, & corruptiones im-
C pediant. atque ita causa sint earum, quæ præter naturam. Vnde in iis inferioribus materiatis, propter prædictas causas, & sublunaribus rebus, & rerum euentibus, secundum præsertim ritè philosophantium Peripateticorum dogmata, effectus aliquos, aliquosque rei euentus, iis exceptis, qui Mundum uniuersum, communemque uniuersi totius ordinem, qui præteriri non potest, respiciunt, & ad illius essentiæ integritatem, & absolutã perfectionem faciunt absolutè & simpliciter necessarios & ineuitabiles reperire, minimè poterimus. Nempè quòd homo hominem generet; equus equum; elephantus, elephantum; immo quòd ipsi etiam contingentes effectus, & temerarii, in rerum natura sint; & quòd reliqua id genus in Orbe uniuerso innumera contingant, & eueniant; iuxta Philosophantium Platonis præsertim, & Aristotelis doctrinam, absolutè, & simpliciter necessarium, & ineuitabile est: quòd ad Mundi, qui æternus, & necessarius est, uniuersitatem, & uniuersitatis integritatem (cuius quippe Orbis uniuersi perfectionem prima præcipuè, & suprema causa, liberè quidem, sed ex necessitate procurat) ista facere uideantur. Sed quòd hic homo hunc hominem, hic equus hunc equum, hic elephantus hunc elephantum generet: quòd hæc ficus, hæc abies, hæc pinus nascatur; quòd iste uel ille contingens uel temerarius
D effectus eueniat; quòd reliquæ id genus rerum singularium actiones, uel passiones, in rerum natura aut sint; aut ueniant, & in esse constituantur; contingens prorsus, ad peripatetica documenta: & sæpissimè casuale, & temerarium est. quoniam non nisi à contingentibus, atq; infirmis, ac debilibus, & sæpè (ut dictum est) temerariis proximis uel intermediis causis, & aliud sæpe intendentibus, huiuscemodi effectus produci conspicimus: quæ uim illam (ita dixerim) fatalem efficaciter (quantum ad se attinet) & ex necessitate omnia producentem, quam à superioribus, & necessariis effectui causis demandatam, asseruimus, recipiunt quidem pro ratione naturæ suæ singulæ; & intra se continent fouentque pro uirili: sed non nisi remissè admodum (ut dictum est) illam pro sua infirmitate, & debilissimè recipiunt: atque tuentur. ut hæc eadem uirtus tanta, ita infirmè in iis recepta, uix aliud à se quidpiam sæpenumero producere ualeat. Et antequàm quid producat, multa adeo tam ex parte ipsius uirtutis agentis, quàm subiecti patientis, prærequiruntur, quæ adsunt rarissimè omnia, ut ab illa sit quasi impossibile, ineuitabili quidquam necessitate euenire. Potest nanque uirtus illa quàm facillimè uel à circumuagantibus caussis impediri; uel per se intrinsecus marcescere, & deficere. potest & ipsum subiectum patiens mille modis. ad actionem suscipiendam ineptum reddi; ut raro inter effectum, & causàm sit habitudo utcunq; necessaria, ineuitabilis autem nunquam. nisi in illis (ut diximus) quæ ad naturæ essentiam & speciei uniuersitatem, & Mundi perfectionem spectare uideantur.

Ad maiorem capite ſuperiori datæ ſolutionis intelligentiam, quæ ad euentum abſolutè, & ineuitabili neceſſitate, neceſſarium requirantur, declaratur. CAP. LVIII. E

IDIMVS quàm frigidè, & quàm remiſsè uirtus effectiua cœleſtis, in his inferioribus, quæ à neceſsitatis principio longiſsimè abſunt; recipiatur, & quàm hæc ipſa ſubcœleſtia ad agendum inepta ſunt, & quàm facillime in ſuis actionibus impediri poſſunt; ut nullus ſit effectus certus, & ſignatus, qui abſolutè neceſſarius dici poſſit; Hoc autem ut accuratius intelligatur; quid ad effectum ſimpliciter & ineuitabiliter neceſſarium, requiratur, declaraturi nunc ſumus. Non enim (quod mirum alicui forte uidebitur) ſi cauſa remota ſimpliciter neceſſaria ſit, & de neceſsitate agat; mox omnis inde euentus proueniens neceſſarius eſt; quemadmodum & in argumentationum collectionibus, non ſufficit ad concluſionem neceſſariam colligendam, quòd maior propoſitio ſit neceſſaria. Et longè minus ſequitur, ut ineuitabili neceſsitate effectus productus, alterius effectus ſit cauſa. Sed, ut id ſequatur, requiritur præterea; ut non tantùm ſuperiorum, & cœleſtium; ſed omnium etiam ſublunarium, præcedentium cauſarum effectus cuncti ſint aliorum effectuum, ineuitabili neceſsitate, cauſæ; Et ii ſimiliter aliorum in infinitum. ita ut non remotæ duntaxat & ſuperiores, ſed inferiores etiam, & propinquiores cauſæ omnes, abſolutè, & ſimpliciter neceſſariæ ſint; & ineuitabili neceſsitate, quod agunt, agant. At quotus quiſque harum præcedentium cauſarum effectus, effectum alium producit? uel quota quæque cauſa eſt, in iis materiatis, & caducis cauſis loquendo, quarum nihilominus opera (ut ſuperius oſtendimus) ad rerum euentus eſt neceſſaria; quæ uel ineuitabili neceſsitate id agat; quod agit; uel etiam neceſſaria ipſa ſit; & de neceſsitate exiſtat? certè nulla. Inde euenit, ut etſi ab effectu ad cauſam ſuam ſemper in naturalibus ualet argumentum, & conſequentia. ut eſt domus, igitur fundamentum, igitur architectus præceſsit. igitur protegi poſſumus a frigore & æſtu, & huiuſmodi, non tamen ualet à cauſa ſuper effectum, niſi rarò. Non enim ualet, eſt fundamentum, uel architectus, igitur domus eſt, uel fuit. Hinc factum eſt; ut Alexander breuibus ab hac argumentatione, quæ ex cauſarum complicatione procedit, & rectè ſe expedierit, inquiens; quòd ex neceſsitate cauſæ neceſsitatem effectus in naturalibus colligentes, modum ignorant; quo in eiſdem arguatur, & quidpiam concludatur. quoniam ex poſterioribus priora ſequuntur, non ex prioribus poſteriora. Sed iam demonſtrauimus ad ineuitabilem euenti neceſsitatem, non ſufficere, quòd prima cauſa, & neceſſaria ſit, & de neceſsitate agat. Nunc addo, G quòd non ſolùm ad effectus neceſsitatem non ſufficit, quòd prima cauſa ſit neceſſaria, & ineuitabili neceſsitate agat; ſed neque (quòd fortaſſe magis quiſpiam admirabitur) ſufficit, quòd ultima etiam cauſa, & proxima ineuitabili neceſsitate illud agat, quod agit. Non enim effectus quiſpiam dicitur, ad mentem Ariſtotelis, & eorum omnium, qui legitimè philoſophati ſunt, abſolutè & ineuitabiliter neceſſarius; quia ab hac proxima, & immediata cauſa (quantum ad cauſam attinet) ineuitabili neceſsitate productus fuerit. Lignum ſanè ad incendium prædiſpoſitum; ignique (ut par eſt) applicatum, non poteſt ignis non comburere; ita ut ineuitabili quadam neceſsitate, ignis illud comburere uideatur; nec propterea dicemus lignum, ſecundum ipſum Ariſtotelem, neceſsitate abſolutè, & ſimpliciter ineuitabili, ſed bene forſitam relatiua, eſſe combuſtum; quod igni quidem applicatum, non comburi non potuerit; ſed applicari contingenter, & temere potuit. Non igitur de neceſsitate abſolta, & ſimpliciter ineuitabili, ſubſequuta eſt uſtio. Ad effectum nanque abſolutè, & ſimpliciter, ſiue (quod idem ſit) ineuitabiliter neceſſarium producendum (ſi non ſolùm Ariſtotelis, ſed Platonis, & omnium rectius philoſophantium doctrinam, & ipſarum rerum genitricem naturam ſequamur) neceſſum eſt, (quod etiam ſenſu, & experientia conſtare poteſt) ut non tantùm prima & poſtrema, ſed quotquot à prima in illa cauſarum ſerie, à qua effectus prouenit, ad poſtremam, & proximam uſque, incluſiuè ſunt poſitæ cauſæ; & neceſſariæ ſint; & neceſſariò in ſerie cauſarum ſint poſitæ, & ſimpliciter, & de neceſsitate, & ineuitabiliter operentur. nec ab aliquo poſsint impediri, aut modo aliquo illa ſeries intercipi. Et quòd effectus præterea ipſi, ab aliqua alia cauſa, uel ab alia cauſarum complexione, eſſe non poſsint. Nam, ſi uel ab alio cauſarum ordine poſſet effectus produci; uel iſta cauſarum ſeries poſſet à quapiam potentiore cauſa impediri, & intercipi, uel aliquot in eadem ſerie poſitæ cauſæ, poſſent permutari, & earum loco aliæ collocari; quis non crederet, & oculata fide uideret; ſi ab hac ſerie, & ab iis cauſis effectus produceretur; non niſi contingenter illum produci? Cum igitur, ita admonente, & demonſtrante experientia, in iis ſublunaribus, & materiatis cauſis, & cauſarum ſeriebus, & ordinibus, omnes, uel plures ſaltem prædictarum conditionum ſemper deficiant; non ſolùm non omnia ad Ariſtotelis, & aliorum, qui candidè philoſophantur, ſententiam, aduerſus Stoicorum opinionem, de neceſsitate & ineuitabiliter eueni-

re

A re (quod putant illo se argumento demonstrasse) negabimus? Sed res contrà omnino, & penitus esse affirmabimus. In hoc uidelicet inferiore mundo, quòd absolutè, & simpliciter, siue (quod idem fit) ineuitabiliter eueniat, reperiri posse nihil. Euentus nanque rerum singularium sunt. Vniuersalia enim non sunt nisi in suis singularibus, & æterna sunt ut illa euenire dici possint, nequaquam. At singulare, quod apud nos eueniat, ineuitabili necessitate euenisse, ex Aristotelis disciplina; quin ex ipsa rerum cunctarum experientia; si cuncta, quæ ad ineuitabilem effectum producendum necessaria sunt, diligentius expendantur, admitti poterit nullum. Sed ad hanc, quæ multis præclarissimis uiris difficillima uisa est, difficultatem, nos satis dixisse uideri possumus; nisi illud etiam in memoriam reuocare uoluerimus, quòd non solùm aduersus Aristotelem nihil cogat; sed quòd nihil pro Stoica, & fatali necessitate aliquid faciat, illa ratio, quæ ex causarum posteriorum cum priorib., & omnium simul connexione cum prima causa, de necessitate mouente procedebat. Ita enim ratio, & captiuncula illa dissoluta est; ut contingentiam, & temeritatem, pro Aristotele, solutio tueatur; & contra Stoicos ineuitabilem euentuum in iis, subcœlestibus necessitatem omnem destruat penitus; ac euertat. Veruntamen etsi satis superque ad rationem illam dictum est; non erit tamen inutile uidere, quid huicmet Stoicorum rationi, Alexander ipse & respondeat, & obiiciat.
B

Ad eandem Stoicorum rationem, ex causarum complicatione procedentem, quid Alexander respondeat; & quid idem eidem obiiciat. & quid ad unum obiectum dicat Pomponacius; quid ad Pomponacium auctor. CAP. LIX.

TSI rationem, ex complicatione, ac prope dixerim cathenatione causarum, tam sequentium cum præcedentibus, quàm præcedentium cum subsequentibus, procedentem, quæ maximi semper ponderis, apud Stoicos fuit atque momenti, clarè, perspicueque nos dissoluimus; operæ tamen precium esse arbitramur, ea etiam omnia breuibus afferre, quæ cap. XIIII. libri de Fato, aduersus illam, attulit Alexander. Superius cap. IX. huius libri tertii, ad quem mo dum hanc Stoicorum rationem exponat idem Alexander, atque conformet, po
C suimus. Igitur respondendo, in primis negat ille, quòd in mundo sit illa concathenatio, ac connexio rerum, & causarum; ita ut cuncta, quæ præcedant, sint omnium eorum, quæ sequuntur, causæ. Nempe si res ita se haberet; sicut pater est causa filii; & res, quæ præcedit, alicuius rei sequentis; ita filius esset causa nepotis, ac nepos pronepotis; & res quæ facta est, rei alterius efficiendæ; quod tamen falsum est. quod ostenditur. Primò. Quoniam filiorum plurimi sine sobolis successione decedunt. Secundò. Certamina Isthmica, quæ olympica præcedebant, ipsis olympicis (quæso) quid afferrebant causæ? Sed aduersus Alexandrum insurrexit Pomponacius. Et ad id, quod primo loco obiectum est, respondet, quòd etsi plerique filii, absque eo quòd patri nepotem generent; uitam obeant; omnes tamen cuiuspiam post se sequentis rei causa sunt; ut saltem cadaueris. Quòd ad ueritatem Stoicæ propositionis, & celebris illius axiomatis, quod ait, præcedens semper est causa eius, quod sequitur; sufficere uidetur.

CONTRA Pomponacium ex Alexandro nos instare facillimè possumus. Primò. Quoniam Stoicorum axioma est, (ut loco citato apud Alexandrum facillimè uideri potest.) Ad mundi administrationem quæ per causarum nexum expletur, Deum, & Fatum ea uti agentium opera; quæ ex propria cuiusque, & peculiari natura proficiscitur. Per hanc enim secundum Stoicos, germanam cuiusque rei operam; uniuersarum rerum connexio, & mundi administratio in columis
D conseruatur; & ea quæ antecedunt sequentium causæ fiunt. Si hæc igitur ita se habent (ut Stoici, se habere, arbitrati sunt, & absque uerborum inuolucro latissimè confitentur,) qui fieri poterit, ut sine nepote filius, & item sine pronepote nepos, diem ultimum claudat? Nunquid cadaueris generatio est peculiaris filii, aut nepotis, & propria operatio? Est'ue hæc illa, quæ ex propria eorum & peculiari natura proficiscitur? & non potius sibi simile ædere, & generare?

Ad alterum obiectum Alexandri in quo, id quod procedit esse semper causam eius quod sequitur, negauit; Pomponacii responsio, & responsionis confutatio. CAP. LX.

AD ID, quod secundo loco obiectum est, respondet Pomponacius, quòd non ita intelligendum est Stoicorum proloquium illud, & axioma. Præcedens est causa sequentis, ut cuncta, quæ præcedant, sint eorum omnium causæ, quæ sequuntur; sed aliqua aliquorum. E

VERVM aduersus Pomponacium. Primò. Si præcedentia omnia, non sunt modo aliquo, hoc est mediatè, uel immediatè causa eorum omnium, quæ sequuntur; non erit illa in rebus connexio, & in causis complicatio, quam Stoici mordicus defendere sunt conati. immo erunt res aliquæ, & erit aliqua causarum series; quæ cum alia causarum serie, & cum cæteris rebus, nullam connexionem habebunt. quod afferere, præter hoc, quod maximum Stoicæ opinionis euertitur fundamentum; illud uidelicet, Id quod præcedit, est semper causa eius quod sequitur; quo euerso, uniuersa rationum suarum structura funditus euerti uidetur: admittitur etiam, Mundi unitatem diuelli, ac dispartiri, & eiusdem administratio destruitur.

SECVNDÒ. Si sunt ita ab inuicem diuulsæ causarum series; ut unus quispiam effectus ab aliqua earum causarum serie, quæ iam præcesserunt nihil dependeat; consequens est; ut nulla sit prima causa, à qua deducantur, uel ad quam reducantur causarum omnium series, & complicationes. Quod eo maximè patere potest, quòd in qualibet serie sunt primæ causæ, mediæ, & extremæ; in alia igitur, & alia, erunt aliæ, & aliæ primæ causæ; nulla igitur erit una prima, sed tot causæ primæ, quot series causarum. Dices forasse, quòd quemadmodum idem est centrum in circulo, qui est principium plurium & diuersarum linearum; ita eadem potest esse causa prima plurium, & diuersarum connexionum, & serierum causarum. Sed hoc dici non potest; tum quia centrum est magis terminus, quàm principium linearum principium; nanque debet sumi à loco nobiliore, & superiore, centrum autem est extrema, & infima pars eius, cuius est centrum; quod tam uerum est in quolibet circulo, quàm uerissimum in orbe uniuerso, magis igitur, ut diceramus, termini quàm principii rationem sibi bit, ut primam causam referre, nisi ineptissimè non posit. Tum quia Deus à Physicis, non in centro, sed in circumferentia ponitur: libro nanque octauo Physicarum auscultationum, Deum statuit Aristoteles in maxima circunferentia primi corporis, quòd ea uelocissimè moueatur, quam Astrologi & cingulum primi motus, & æquinoctialem appellat. Tum tertiò quoniam non descenderet à prima causa series illa; sed contrà à serie prima causa descenderet. infra nanque centrum demitti lineæ quidpiam non potest. Immo sicut ab eodem circunferentiæ puncto, plures lineæ deduci non possunt, sed una tantùm; quòd si plures deducantur, plura & diuersa sunt eorum capita, & non unum; ita si plures & diuersæ sunt causarum series (sicut esse opus est, si non cuncta, quæ præcedunt, sunt causæ omnium quæ sequuntur) necessum erit, ut nulla sit causa; quæ absolutè, & simpliciter propria causa dici posit. Si autem nulla sit prima causa; nulla erit ultima; si nulla prima, & ultima, nulla media; si nulla prima, ultima, & media; nulla erit causarum series, quæ æterna dici posit; igitur si unus fuerit effectus, qui ab omnibus præcedentibus causis non dependeat; nulla erit secundum Stoicos, æterna series causarum. quod longè maius incommodum erit; & Stoicorum opinionem arietabit magis, quàm admittere; non esse unam aliquam causam, uel à qua deducantur, uel ad quam reducantur cunctæ series causarum. F G

TERTIÒ. quoniam non res tantùm, quæ diuersarum complicationum esse uidentur; ut sunt Isthmica, & olympica certamina? Sed illæ etiam, quæ non nisi unius ordinis, & seriei, ab ipsismet Stoicis censeri poterant; non ita se habent, ut prior semper sit causa posterioris. Ecce, (inquit Alexander) ambulationem præcedit sessio; nox diem; æstas hyemem; & tamen neque sessio ambulationis, neque nox diei, neque æstas hyemis est causa. Immo idem Socrates utriusque sessionis scilicet & ambulationis; idem Sol motu diurno diei, ac noctis; idem etiam Sol, sed motu obliquo, æstatis, & hyemis causa est. Verùm hoc loco Pomponacius, quòd quo fugeret, aut unde sibi auxilium peteret, non habebat; admittit noctem esse diei causam; & æstatem hyemis; quo nescio, quid admitti posit absurdius? Si dixeris. Non debet hoc tam ingens absurdum uideri, cùm aquarum sæpe caliditatis frigiditatem circunstantis aeris causam esse uideamus. Dicam ego, communi Physicorum omnium sententia. illud uerum esse per accidens. sed iam Stoici in causarum connexione, id quod per accidens dicitur, abstulerunt, & id tantù, quo per se & essentiale est, admiserunt. Quæ rursus igitur dementia est, dicere noctem esse diei æstatem hyemis, caliditatem frigiditatis, tenebras luminis, contrarium contrarii per se causam. cum alioqui contraria se mutuò expellant, atque euertant, non autem se generent, aut construant. H I

QVARTÒ. si etiam admiserimus; ut ea, quæ præcedant, omnia sint eorum, quæ postea sequuntur, omnium causæ; non tamen inde colligendum erat; ut sint causæ necessariæ; id est tales causæ, ad quas ineuitabili necessitate, posteriora ipsa sequantur. Nam & si Sophroniscus, qui præcesserat; causa fuerit Socratis; non tamen causa fuit illo modo necessaria; quoniam, ut insu-

perioribus

A periorib. capite LVIII. dicebamus) in iis quæ natura, uel arte constant, ex prioribus posteriora inferre non licet; sed bene contrà, ex posterioribus, priora. Quòd si præcedentia essent ita sequẽtium causæ, & priora posteriorum; ut effectus, quos producunt, ineuitabili necessitate produ cerent; non minoris esset roboris argumentum, à prioribus ad posteriora, quàm contrà à poste rioribus ad priora; quod tamen uerum non esse docet, non sophistarum regula, sed magistra rerum omnium experientia. tenet nanque sequela, Est domus, igitur fundamentum. Est Socrates, ergo Sophroniscus; Non autem contrà, Est fundamentum, ergo domus. Est Sophroniscus, igitur Socrates. Adde, quòd multæ sunt accidentariæ causæ; ex quibus singulis, qua accidentariæ sunt, ut effectus quispiam de necessitate sequatur, est impossibile; nihil minus; quàm ut accidens per accidens fit necessarium.

QVINTO, si res eam inuicem connexionem haberent; quam opinati sunt Stoici; abiremus ita in rebus, & in rerum causis in infinitum; ut nulla foret causa, quæ esset prima; sed ante omnem causam, alia esset causa; quod quidem ingens per sese absurdum est; & eo maius, quod inde aliud consequitur, uidelicet, quòd nullam poterimus habere scientiam; siquidem scientia, est B cognitio per demonstrationem; quæ ex immediatis principiis, & primam causam referentibus, coalescit.

SED ad hanc obiectionem respondet Pomponacius; quòd in causis eiusdem rationis, processus, etiam à Peripateticis, infinitus admittitur; cum Mundi æternitatem, quantum possunt, tueantur. In quibus etsi nulla sit simpliciter postrema; assignari nihilominus postrema aliquo modo potest; ut dies hodiernus, hic pater, & huiusmodi; quæ quidem postrema causa, non est postrema simpliciter, sed ut nunc.

VERVM enimuero hoc, quod dixit, Pomponacius; etsi bene, rectéq; dictum sit; argumentum tamen Alexandri non tollit; nec Stoicorum placitis commodè coaptatur. Quoniam causæ, quæ ad unum, & eundem effectum ineuitabiliter necessariæ sunt; nec sunt, secundum ueritatem, nec esse possunt eiusdem rationis omnes. Ordo nanque in causis impermutabiliter necessarius, est inter causas diuersarum rationum. Vt bifariam grauiter admodum errarint Stoici, nec ab errore defendi possint à Pomponacio, tum in necessariis causis (sunt enim omnes præcedentes, penès eos, ad effectum ineuitabiliter necessariæ) infinitatem admittendo; tum in causis eiusdem rationis ineuitabilem necessitatem constituendo. Cùm causæ quæ eiusdem speciei, & naturæ C sunt; non per se, sed per accidens causæ sint.

SEXTO Quoniam ex huiuscemodi sibi ipsis somniata rerum omnium complicatione, Mundi unitatem Stoici ineptè collegerunt. Non enim ex illa rerum connexione, & concathenatione (esto quòd illam admitteremus) Mundus unus est; sed ex unitate; & perpetuitate cœlestium corporum, & earum mentium, quæ illa circumuoluunt, & mouent; quòd ista sint modis omnibus una, & eadem, numeroque perpetua; reliqua uerò non una sint, nisi in specie & uniuersitate, sed plurima.

SEPTIMO, Stoicis obiicit Alexander, quòd dicunt, si quid esset in Mundo sine causa, uel sine administratione, idest, quod diuinæ non esset subiectum prouidentiæ; Mundus collaberetur, & rueret. Non enim regna, aut priuatorum domus euertuntur: etiam si quidpiam in regno, aut in domo, præter regis & domini familiæ uoluntatem eueniat.

SED negat similitudinem Pomponacius: quum Deum lateat, aut eius prouidentiam subterfugiat nihil: multa autem interea principis, aut patris familias cognitionem, & procurationem præterlabantur. At quod dicit Pomponacius οὐδὲν πρὸς ἔπος hoc est, nihil ad rem. Non enim regis, aut patris familiæ cognitionem, & prouidentiam, diuinæ æquari, uel diuinam quidpiam, D quantumuis minimum, præterfugere posse, Alexander existimauit. Sed tantùm admisso casu, quòd nonnulla diuina administratio negligeret (quod non solùm multi dixerunt Peripatetici, sed, quod libro sequenti manifestum erit, Stoicorum etiam nonnulli) per similitudinem regni, & domus, non euerti propterea Orbem uniuersum idem ostendit. supponere autem impossibilia (esto quòd diuinam prouidentiam aliquid fugere sit impossibile) à præceptore Aristotele didicisse potuit Alexander. Nempe cap. v. libri quarti Topicorum, hominum quempiam ex mortali immortalem fieri. Lib. quarto Physicorum, parte LVIII. sonum à corpore separari, & aliàs quantitatem à corpore seiungi; & lib. quarto Cœli, in concauo orbis Lunæ terram poni, & sæpe alibi alia impossibilia, supposuit Aristoteles.

OCTAVO, & ultimò. & si ista ex rerum & causarum complicatione procedens Stoicorum ratio, futilis adeo, & rimarum plena sit; ut quiuis uel mediocriter eruditus eiusdem imbecillitatem, sumptarumque in ea propositionum falsitatem, & ingentem, quæ ad eam sequantur, incommodorum cumulum depræhendere facillimè possit; si tamen tam etiam occultæ fallaciæ esset; ut uel ad diuinandum, Oedipode, uel ad nodum dissoluendum, Alexandro egeremus; qualis plurimis uisa fuit illa Zenonis ad motum tollendum; cuius libro sexto Physicarum auscultationum

tionum, parte septima supra septuagesimam meminit Arist. quam Achillem, quòd uehementer urgere uideretur, appellitabant; quia tamen motum auferre, hoc est rem notissimam, & ad sensum manifestissimam tollere nitebatur; fidem apud auditores habuit nullam, sed à cunctis semper abdicata procul atque abiecta fuit. Abiicienda igitur similiter, & toto pectore contemnenda est ista ratio: & abiiciendus hic Stoicorum modus; etiam si nullam haberemus ad eam responsionem, & dissolutionem. Tollit enim rerum notissimarum, & præstantissimarum ingentem multitudinem; hoc est fortunam, casum, electionem, consultationem, uirtutes, laudes, præmia, liberum arbitrium, studium, diligentiam, cultum, pietatem, iustitiam, & tot, tantaque alia, ut singula enumerare sit impossibile. quanto autem magis negligendam nunc illam existimare debemus; cum ad amussim, exactissimeque dissoluta fuerit; & tot, tantaque, atque tam urgentia & firma in eam, ab Alexandro eruditissimè, exquisitissimeque eiaculata propemodum fuerint. ut pote qui eidem laruam dempserit, absurditatem detexerit, falsitatem ostenderit, totamque prorsus eius structuram funditus euerterit? E

Ad rationem primam Stoicorum respondetur, & quod idem, ut est præteritum, & ut futurum longè diuersis modis se habeat, breuissimis declaratur. CAP. LXI. F

AN PRIMAM Stoicorum rationem, quæ à præterito ad futurum, & à facto ad fiendum procedit; neganda est consequentia. cuncta enim quæ futura sunt, quæ dum sunt futura, contingentia, possibilia; uel etiam temeraria esse possunt; cum præterierunt, necessaria sunt; ut omnino sit alia & alia ratio euentus præteriti, & futuri. sed de re hac libro octauo, & penultimo fusius dicemus; in quo loco quot modis euentus contingens in necessarium transeat, declarabimus.

Ad eam confirmationem, quæ ex uulgata hominum de Fato opinione procedit; quæ inter confirmationes prima est, respondetur; & quorundam hæreticorum Tehologorum de Fato sententia ponitur. CAP. LXII. G

AD ILLVD quod ex communi hominum de Fato existimatione, obiiciebatur; duæ sunt responsiones, quæ à nobis afferri possunt. Vna, Quòd quemadmodum secundum multorum Philosophorum, & omnium ferè doctorum hominum opinionem, cunctarum rerum, & euentuum omnium fatum, & ineuitabilem necessitatem asserere; non est multum ab insania & fatuitate, nedum à sapientia, & eruditione alienum; ita quarundam rerum & euentuum Fatum admittere & aliqua, quæ aut non esse, aut secus, quàm sunt, esse non posse, fateri; non uidetur prorsus à sapienti, & recta ratione remotum. Multa enim Fato, & necessitate euenire, prius ex Aristotele admisimus; quorum aliqua (physicè loquendo) necessitate ineuitabili eueniunt; illa scilicet, quæ & naturali ordine; & à naturalibus illis causis, quæ impediri non possunt proficiscuntur: aliqua uerò euitabili, illa scilicet, quæ à naturalibus causis, quæ & si impediri possunt, non impediuntur tamen, producuntur. Sed hæc in superioribus & fusius & exactius declarata fuerunt.

ALTERA responsio est, quòd quamuis Stoicorum uel Mathematicorum de Fato opinio, siderum influxionibus, uel causarum omnium connexionibus inuoluta, & implicita, quæ in rebus uniuersis ineuitabilem necessitatem affirmat, sit penitus commentitia, & falsa: ac ab humanis mentibus radicitus extirpanda, euellendaque prorsus ab omni omnium hominum opinione; quæ à nobis superius multis, & iis firmissimis rationibus funditus puto, fuit euersa: ipsa tamen, quæ hominibus de fato passim, & uulgo inhæret existimatio (non ad modum opinandi nunc descendimus; sed ipsam per se fati opinionem sumimus) non solùm falsa non est; sed uera adeo; ut & Anaxagoras maximus alioqui sui temporis Philosopus quia fatum prorsus negauit, & fati nomen anile putauit, non fuerit meritò in hac re apud suos fide dignus. Nos autem Physicorum magis probatorum opinionem sequuti, & physicè loquuti in rebus & euentibus multis Fatum pridem admisimus, sed non necessitatem illam, quam ex sideribus, & siderum influxionibus ineuitabilem fingunt Mathematici; aut anum illam fatidicam, diuinam prouidentiam, perpetua quadam causarum complicatione ad nos, unde cuncta ineuitabili necessitate eueniant perpetuo tenore delabentem, qualem Stoici defendere conati sunt: sed fatum partim euitabile; & H

quod

A partim ineuitabile, & quod ineuitabile diximus alia ratione, quàm Stoici faciant, diximus esse ineuitabile. In multis præterea, ut in iis, quæ uel cœco casu, uel præter naturam fiunt, fatum negauimus. Theologorum; sanctissima dogmata, non in plurimis tantùm, ut prius, sed in cunctis euentibus, Fatum affirmandum esse, non perperam existimamus. Ad quem modum autem ex catholicorum Theologorum decretis, Fato cuncta euenire: ueritatem habeat; tum ex Boethio, tum ex B. Thoma, tum ex D. Aug. (quum Theologorum quorundam de fato prius opiniones recensuerimus) capite sequenti manifestum faciemus. Theologorum igitur, non audeo dicere nostrorum, sed eorum, qui ex nostris erant, nonnulli, Fatum, tanquam illud ex quo omnia ineuitabili necessitate eueniant, (nullam puto inter diuinam prouidentiam, de qua illi minùs etiam rectè senserunt, & fatum distinctionem statuentes) asserere, nec ueriti sunt. Quemadmodnm asseruerunt Priscilianus Hispanus, Manichæus, Petrus Abailardus, Ioannes Vuitclef; & alii quam plurimi; quorum opiniones, tanquam fæces in Lutherum ut in cloacam deriuarunt. inter quos Bardassanes Syrus ab Aug. libro de Hæresibus cap. xxxv, & ab aliis quibusdam (sed perperam, si non solùm Marsilio Ficino, nisi fortè sit in nomine æquiuocatio, sed etiam Eusebio libro sexto de Præparatione Euangelica, cap. VIII, credamus) connumeratur. Contra quos disceptare omnino superfluum putamus.
B Tum quia istis reclamant passim apertissimè sacræ literæ, quæ undique ad monitionibus, increpationibus, exhortationibus, prohibitionibus, præceptis & aliis id genus scatent. quæ frustrà sine dubitatione fierent omnia: si Fato idest (ut illi dixerũt) ineuitabili necessitate cuncta euenirent. tum quia nihil ad hanc suam fatuissimam opinionem astruendam adduxerunt; quod & ex iis, quæ à nobis hucusque dicta sunt; & ex illis, quæ de prouidentia, & de præscientia diuina inferius dicenda supersunt; abduci facillimè, & dissolui non possit. His igitur omissis hæreticis, ad probatorum de Fato & Catholicorum uirorum opinionem ueniamus.

Catholicorum Theologorum de Fato sententia exprimitur, & differentia inter prouidentiam, & Fatum, tam ex Platonicis, quàm ex Catholicis Theologis constituitur, & declaratur. CAP. LXIII.

C OSVIMVS Stoicorum, & Mathematicorum de Fato opiniones; easque, tanquam uana, & commentitia deliramenta respuimus; easdemque uerissimis iisdemque firmissimis rationibus refutauimus; ex hominumque mente (modo hi imperiti prorsus non sint) radicitus (ut puto) euulsimus. Horum autem opinioni nonnulli (ut paulò ante dicebamus) eorum qui ex nostris erant, Theologi, sed hæretici subscripserunt; Fatoque, atque ineuitabili necessitate, quam tũ ab influxibus cœlestibus, tum à causarum connexionibus, sed in primis à diuina uoluntate & prouidentia, deduxerunt, euenire omnia asseruerunt; aduersus quorum stolidissimam, indoctissimamque doctrinam & profanam, atque execrandam impietatem pluribus uel le agere, censemus esse superfluum, cum præsertim; sacri codices aduersus eos plusquam apertè proclament, & multa patrum concilia definierint, & ea in illos torqueri possint omnia, quæ in Stoicos & Mathemticos, toto hoc uolumine eiaculata fuerunt. His igitur prætermissis, nunc demum superest, ut quid de Fato sacri nostri Theologi, & Catholici sentiant, breuissimis intelligamus. Fuerunt igitur nonnulli, & hi peritissimi uiri, & cordati. Theologi, qui & diuinam prouidentiã asseruerunt, & cum ea Fatum quam commodè coaptarunt, atque omnia sicut ex diuina prouidentia pendere; ita de Fato euenire pientissimè sanctissimeque opinati fuerunt. inter Fatum autem & prouidentiam distinctionem posuerunt: quorum quidam tantùm rationis; sicut
D Bessarion; uir egregiè doctus, & Theologus Catholicus imitatus fortasse quosdam Platonicos (erat enim Platonicæ philosophiæ sectator egregius) qui quemadmodum diuinam prouidentiã aiunt, diuinam sententiam esse, effectricem, & conseruatricem uniuersi; ita fatum inquiunt, ipsam eandem diuinam sententiam esse (quam aliquando diuinam legem appellarunt) quatenus recta ratione, sed necessitate quadam res cunctas efficit, & producit. Apuleius propterea in dogmate Platonis dicebat: si quid prouidentia agitur, id agitur etiam fato: & quod fato terminatur, prouidentia debet susceptum uideri. ita ut ad ea omnia fatum extendat, ad quæ diuina prouidentia pertingit. Vt nulla sit inter fatum, & prouidentiam distinctio nisi rationis. Alii ex platonicis nihilominus sunt, qui inter fatum, & prouidentiam, differentiam etiam realem constituunt: qualis est inter calorem & lumen: uel inter Spiritum, & animam, & huiusmodi. Ad plura nanque diffundi prouidentiam isti asserunt, quàm Fatum; sicut & lumen & anima plura gignit, quàm calor, uel spiritus. mirabiles enim (ut inquiunt) latent in lumine, quæ non sunt in calore, uirtutes. Quam obrem nonnulli (sicut Nemesius recitat) asseruerunt, ex Platone Fatum sub prouidentia contineri: ita ut quicquid fato fiat; etiam prouidentia fiat; non contrà recurrat oratio. Plotinus lib.

secundo de ptouidentia, & plurimi Platonicorum (quod parte secunda libri de Prouidentia Dei E
Dominus Ioan. Franc. Picus asseruit) eius sunt opinionis, ut prouidentia in rebus tanrùm à ma
teria seiunctis; fatum uerò in rebus tantùm sensilibus constituatur. dicebat Ficinus, ut principio
huius tertii libri à nobis ante diffusè satis dictum fuit, prouidentiam in mentibus, fatum uerò in
corporibus esse; Et fatum prætetea dicunt subesse prouidentiæ, non quidem ad quem modum
animal substautiæ in prædicamentaria ordinatione; sed ad quem modum caduca æternis, sublu-
naria cœlestibus & corpora animis subesse dicuntur. Hi igitur posteriores inter fatum, & proui-
dentiam distinctionem realem & admodum manifestam, illi uerò priores aut nullam, aut distin-
ctionem tantùm rationis affirmauerunt. Inter has opiniones medius processit Boethius: quem
in primo libro Theologicarum sententiarum sequutus est B. Thomas. hos autem catholici Theo
logi mulri, ne dicam omnes; qui post istos tam egregios doctores & graues Theologos scripse-
runt. Nempe ferè cuncti inter prouidentiam, & fatum distinctionem tum realem, qualis est in-
rer causam, & effectum, ut, uerbi causa, inter lumen, & calorem constituerunt, quatenus fa-
rum asseruerunt effectum quendam esse dininæ ptouidentiæ; tum rationis qualis est inter ho-
minem, & animal, ut animal in homine est. ab eadem nanque forma Socratis & ratio homi-
nis, & ratio animalis sumitur: quum per unam, & eandem formam & homo, & animal So-
crates sit: diuersa tamen quadam ratione quatenus quidem in effectis & rerum euenti- F
bus cunctis prouidentia, & Fatum coniuncta ita sunt; ut nequaquam abinuicem realiter
diuelli possint: eatenus non nisi ratione inuicem ista, in his, quæ fiunt, uel facta sunt, distin-
gui uidentur. quatenus uerò prouidentiam in Deo, Fatum autem in ipsis sensilibus rebus sta-
ruunt; realiter ista ab inuicem separari, manifestum est. Rursus quatenus terum explicatio, quæ
Fatum dicitur, in diuinæ mentis prospectu adunata est, & in diuinæ mentis ratione (quæ pro-
uidentia dicitur) ipsa rerum explicatio consistit, eatenus fatum & prouidentia ratione differunt.
At quatenus eadem adunatio & locis & temporibus suis, in rebus explicatur, quam explicatió-
nem Deus intelligit: & per rationem æternam ante disponit; quæ ratio prouidentia est; realiter,
non autem ratione tantùm Fatum, & prouidentiam; distingui existimandum est. Quamobrem
distinct. xxxix, lib. primi Theologicarum sententiarum, quæst. II, art. primo, inter fatum & pro-
uidentiam, utranque distinctionem, idest, & rationalem & rationis tetigisse uidetur Doctor san-
ctus, cum inquit, Ratio gubernationis rerum, aliud esse habet in mente diuina, ubi prouiden-
tia dicitur; & aliud in causis secundis; quarum officio gubernatio dinina expletur; ex quibus Fa-
tum dicitur. Hæc Thomas. distinctionem quidem rationis uidetur posuisse in unitate guberna-
tionis cum ait, unam, & eandem rationem gubernationis, aliud esse babere in mente diuina, & a- G
liud in causis secundis. realem uerò indifferentibus esse, quæ in mente diuina, & in secundis cau-
sis habet illa eadem gubernatio & gubernationis ratio. Boethius similiter libro quarto de Con-
sola. philos. prosa sexta, inter Fatum & prouidentiam distinctionem (ut diximus) tum realem,
tum rationis, posuisse uidetur. quæ omnia ex suis uerbis quibus, & prouidentiam, & fatum de-
finiuit colligere quilibet diligens lector non multa difficultate poterit. Ita enim loco citato ca-
tholicè scriptum ille reliquit. Prouidentia est ipsa illa diuina ratio in summo omnium principe
constituta, quæ cuncta disponit: Fatum uerò inhærens rebus mobilibus dispositio; per quam
prouidentia suis quæque nectit ordinibus. Prouidentia nanque pariter quamuis diuersa, quam-
uis infinita complectitur. Fatum uerò singula dirigit in motum, locis, formis, ac temporibus
distributa; ut hæc temporalis ordinis explicatio in diuinæ mentis adunata prospectu, prouiden-
tia sit. eadem uerò adunatio digesta, atque explicata temporib., Fatum uocetur. quæ licet di-
uersa sint: alterum tamen pendet ex altero. Ordo nanque Fatalis ex prouidentiæ simplicitate pro
cedit. Sicut enim artifex faciendæ rei formam mente percipiens, mouet operis effectum; & quod
simpliciter, præsentarieque prospexerat: per temporales ordines ducit; ita Deus prouidentia H
quidem singulariter, stabiliterque facienda disponit; Fato uerò hæc ipsa, quæ disponit, multipli-
citer, ac temporaliter administrat. hucusque Boethius. cum nempe ponat prouidentiam in Deo.
Fatum uerò in rebus; distinctionem realem, inter Fatum & diuinam prouidentiam, significauit.
cum uerò eandem rerum distributionem bifariam ait posse considerari; ut adunatam in diuinæ
mentis prospectu, & ut per temporum successionem explicatam in reb., & illo modo prouiden-
tiam, isto uerò Fatum appellari dixit. distinctionem inter eadem rationis innuisse uidetur. una
nanque & eadem rerum distributio est; quæ & in diuina mente adunatur, & in rebus explicari in-
telligitur. Sed cum rursus Fatalem ordinem, & multiplicem eius explicationem in pronidentiæ
simplicitatem reducit, eam inter utrunque statuit distinctionem. quam satis apposité per exem-
plum paulò post exposuit dicens, Quod quemadmodum se habet id, quod gignitur, ad id, quod
est; tempus ad æternitatem: ratio ad intellectum; circulus ad centrum; sic fati multiplex expli-
catio ad pronidentiæ simplicitatem, atque unitatem. Secundum igitur B. Thomæ, & Boethii, &
aliorum de fato rectè sentientium opinionem; quam superius in principio huius tertii libri ubi
opiniones

A opiniones de fato per diuisionem uenabamur, innuimus, fatum hoc modo poterit diffiniri. Fatum est secundarum causarum, tam inter se, quàm in ordine ad primam causam, nulla necessitate sed liberè, & contingenter, mouentem, contingens nexus, & temporanea complexio quædam, per quam pro diuina prouidentia, quæ prima rerum omnium sine dubitatione causa est, cunctæ res liberè & contingenter quidem à prima causa, naturaliter uerò, & necessariò nonnullæ à secundis causis eueniunt. Sed diffinitio, & Boethii de fati diffinitione sententia, non nisi post tractationem de diuina prouidentia, nec non de diuina præscientia de quibus in sequentibus dicemus, ad plenum intelligi potest. Nempe post eam, quam paramus de diuina prouidentia perscrutationem; nbi de diuina præscientia, ad nostrorum Theologorum sententiam, erit sermo; Boethii de fato diffinitionem breuibus declarabimus; ostendemusque, & si illam ad Stoicorum potius (ut cap. VIII. superius dictum, & demonstratum fuit) & Academicorum opinionem exposuerit idem Boethius; ad sanam nihilominus catholicamque ueritatem exponi posse; quam etiam ibidem catholicè breuissimis exponemus. Differt nempè hæc nostra (quæ catholicorum est) diffinitio ab illa Mathematicorum; tum quia illi à fato diuinam abdicant uoluntatem; tum quia fatum ineui-
B tabilem causam constituunt. Ab illa uerò Stoicorum, tum quòd nexum causarum afferant, illi perpetuum, & necessarium; tum quòd Deum ex necessitate, non autem contingenter dicant agere, quidquid agit; ut ineuitabili necessitate euenire quæ eueniunt, fateri minimè uereantur. Ab illa tertiò, quæ est Aristotelis, & Peripateticorum; tū quia Deum (ut Stoici) de necessitate, non autem contingenter agere dixerunt; tum quia in multis, quæ à natura fiunt, ineuitabilem necessitatem affirmauerunt. Hæc autem catholicorum fati diffinitio, quam nos apertam posuimus & facilem, Deum liberè & contingenter mouere asserit; causarum nexum temporaneum, & contingentem & euitabilem facit; cuncta (si ad Deum referantur) contingenter euenire permittit; ineuitabilem demum (ut ad Deum stat relatio) necessitatem à rebus; & rerum euentibus uniuersis procul abigit; & in eisdem nihilominus uniuersis, fatum, idest, uirtutem, & potestatem Dei, & eius prouidentiam, & ordinationem atque dispositionem constanter admittit. Quamobrem libro quinto de Ciuit. Dei, cap. primo, ad eos, qui hanc de fato haberent opininnem, dicebat Aug. ut sen-
» tentiam quidem tenerent, linguam uerò cohercerent. Christiana enim (inquit) religio, fati no-
» men semper abhorruit: quoniam non in re uera consueuit intelligi. consueuit (inquit Augusti-
C nus) in re minimè uera intelligi, quia in rebus omnibus per fatum ineuitabilis necessitas consueuit significari. Gregorius propterea (quòd in re non uera consueuerit uox fatum intelligi) in Ho
» milia quadam super Matthæum. Absit (inquit) hoc à fidelium cordibus, ut esse aliquid fatum dicant. Quin etiam lib. secundo de Diuinatione idem abhorruit Cicero. Anile (inquiens) & plenum superstitionis est, Fati nomen ipsum. Anaxagoras similiter nomen fati uanum semper existimauit. At si rectè (ut par est) saneque fati nomen sumptum fuerit; atque intellectum, ut sumitur à nobis, & exponitur, nulla (puto) religiosis quibusdam & superstitiosis, cauillandi, atque obloquendi ratio derelinquitur.

Tollitur incidens dubitatio, & sermo de Fato completur.
CAP. LXIIII.

D ERVM ENIMVERO hoc loco nobis quispiam fortassis obiiciet; quòd cum ad fatum tollendum, diu ipsi laborauerimus; acriterque aduersus Stoicos, & Mathematicos, & alios, qui fatum tueri conati fuerunt, prius dimicauerimus; nunc demum fatum ipsum admiserimus, & (quod plus est) ex sententia catholicorum Theologorum. Nec solùm aliqua (ut faciunt Peripatetici) sed (quod maius etiam absurdum uidetur) cuncta sicut ex diuina prouidentia disposita sunt; ita fato fieri, et pro temporum, successione explicari singula confessi fuerimus. quæ & si liberè, & contingenter eueniant, quantum uidelicet ad diuinam uoluntatem attinet; quantum tamen ad nos, & ad res ipsas pertinere uidetur; cuncta siue uelimus, siue nolimus, ut à Deo disposita sunt, euenire necessarium apparet; quod in collecta quadam canit
» etiam Ecclesia. Deus cuius prouidentia in sui dispositione non fallitur &c. cuncta igitur, quantum ad nos, ineuitabili necessitate euenire dicemus.

AD istam obiectionem, quæ fuit Theologis multis, erroris maximi causa; propter quam decepti fuerunt Priscilianus, Manichæus, Abailardus, & alii (de quibus paulò ante dicebamus) innumeri, inferius respondebimus. non enim nisi post tractationem de diuina prouidentia, & de diuina præscientia, hæc dubitatio explicatè quidem & planè dissolui potest. In quibus si (ut speramus) rerum contingentiæ, & humanæ libertati; quinimmo & fortunæ, & temeritati diuinam prouidentiam non aduersari, ostenderimus: quanto magis, fatum eidem non refragari, ostensum esse putabimus? illhucusque igitur integra dubitationis solutio differatur. Interea duo sunt

à nobis notanda. Vnum in definitione Boethii, qui inhærentem rebus mobilibus dispositionem, fatum dixerit: quo uerbo omnis ab ipsis rebus, & rerum euentibus fati ineuitabilis necessitas adimi potest. Hæc autem dispositio quæ sit, & qualiter sit in rebus, uniuersis intelligenda, inferius cap. XIIII. octaui libri declarabitur. uerbum illud [mobilibus] lib. tertio Contra gentes B. Thomas cap. XCIII, dicebat, Boethium ideo addidisse, ut ostenderet, quòd ordo prouidentiæ à rebus contingentiam, & mobilitatem nõ auferat; de qua re inferius opportunius dicemus. Alterũ. quòd ex ipsa fati diffinitione, quam nos prius ad catholicorum Theologorum opinionem tradidimus; in qua diximus pro diuinæ uoluntatis prouidentia, res cunctas liberè, & cõtingenter euenire; omnem ineuitabilem in rebus cunctis necessitatem similiter, si in Deum referantur abstulimus. quũ uerò causarum nexum temporaneum & contingentem esse diximus, omnem fere ineuitabilis in rebus necessitatis suspicionem, ut etiam ad causas proximas referuntur abegimus. quæ omnia diffusè inferius declarabuntur. Verùm cum iam de fato satis disseruerimus: à quo enim fatum sit, inquirere est superfluum: quòd si de eo, quod asseruerunt Stoici, uel Academici, uel Mathematici, loquamur, nullum fit. Quamuis ad imaginationem loquentes, uel cœlesti uirtute, uel à necessaria causarum connexione illud deducant. si uerò de eo, quod admittunt Theologi: uel sit idẽ realiter quod diuina prouidentia: uel si diuersum, ab illa dependeat. Vt tempus dependet ab æuo: & id quod fit, ab eo quòd est. quamobrem unde fatum esse habeat; tum ex iis, quæ dicta fuerunt: tum ex illis, quæ de diuina prouidentia dicenda sunt: manifestissimum euadet. Iam igitur reliquum est: cùm id præsertim maximè ualeat, uel ad uim fati penitus declarandam, uel ad nostræ disputationis ordinem retinendum, ut, quæ ad diuinam prouidentiam pertinent, ea persequi incipiamus.

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI,
ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber quartus.

In quo de diuina prouidentia ad philosophantium opinionem agitur.

De diuina prouidentia, Epicuri opinio.
CAPVT PRIMVM.

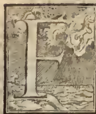

FATVM unum eorum est, quæ nostræ disputationis initio, consideran-
da nobis in primis proposueramus. (De Humano nanque libero arbi-
trio seorsum agere, iam pridem decreuimus) de quo quidem Fato fusè
satis, & dilucidè dictum est, hactenus. Alterum est diuina prouidentia,
quæ inter eas causas, & principia, locum maximè habet, quæ mouere
cuncta, disponere, moderari, efficereque, existimantur à Stoicis, ab
Academicis, à Peripateticis, ab omnibus denique, qui non absurdè phi
losophantur; quin etiam à nostris grauissimis, & sapientissimis Theo-
logis; uimque inter omnes causas, ac momentum, habere præcipuum
& Philosophi & Theologi confitentur; quæ ut potentissimè cuncta, ita
sapientissimè administrare, ac temperare creduntur. De diuina igitur
C prouidentia, quoniam de Fato satis multa diximus, reliquum est, ut agamus. Et quanuis de il
la, uel mediocriter dicere, arduum adeo, ac difficile est, ut ab instituto planè nos deterreat; at-
que (quod aiunt) è curru, quo, ut potuimus, hucusque fœliciter admodum properauimus, ferè
deiiciat; diuino tamen freti auxilio, sine cuius prouidentia, ne hanc quidem opellam, atque ip
sam de diuina prouidentia, quam scribimus, disputationem aggressi aliquando fuissemus; pro in-
stitutæ breuitatis ratione, de ipsamet diuina prouidentia, dicere experiemur; cũ eademq; casum,
& fortunam, & totam breuiter integramq; contingentiæ naturam stare posse; nulliq; rerum euen
tui ineuitabilem necessitatẽ afferre; demonstrabimus. Cõsiderandum igitur est, an sit diuina pro-
uidentia; aut etiã quid sit; unde nanque illa sit, nemo hominum, modò diuinam prouidentiam
fateatur, dubitare fuit ausus. multis interea in dubium fuit, an diuinæ uoluntatis, uel an potius
intellectus diuini prouidentia opus, ita dixerim, & actio esse dicatur. & præterea quibusdam'ne
mediis, an per se Deus Mundum curet, & administret uniuersa. Quas difficultates, inter dicen
dum, obiter quidem, sed præclarè admodum dissoluemus. De iis autem omnibus, quæ ad diui
næ prouidentiæ inteligentiam (quantum proposito nostro sat est) spectare iudicabimus; secun-
dum opinionem Physicorum prius, deinde iuxta catholicam nostrorum rite sentientium Theo-
D logorum ueritatem, considerabimus. Philosophantiũ igitur Epicurei (ut illos interea, qui Deos
uel expressè negarunt; uel an essent, dubitarunt, Non enim de diuina prouidentia, possunt hi
meliora opinari; quàm de diis ipsis faciant, omittamus) Epicurei inquam inter eos Physicos
qui Deos utcunque admiserunt, diuinam prouidentiam sustulerunt. Eorum etenim princeps
Epicurus Neoclis filius, ut ex Posidonio retulit Cicero, nullos Deos esse existimauit; nonnul
la licet depellendæ (dixit Firmianus) inuidiæ causa, de Diis aliquando dicere uisus fuerit. Fertur
Epicurum quandoque beatæ Naturæ egisse gratias, & ipsi Deo; quòd quæ necessaria erant, fece
rit parabilia; difficilia autem paratu, non necessaria. Sed (ut aliàs diximus) uerbo tenus Deos
admisit. Cæterùm Epicurus, ut lib. secundo de Natura in eorum retulit Cicero, Deos monogrã
mos, & nihil agentes commentus est. Epicuros igitur & illi, qui eius placita sequuti sunt, fu-
tili admodum uanaque prorsus, ac commentitia persuasi ratione, diuinam prouidentiam penitus
abstulerunt; eamque deridentes, anum Stoicorum fatidicam appellauerunt. Ratio à multis & in-
ter alios à Iamblicho ex Epicuro, hæc affertur. Quemadmodum sine labore, & sine aliqua soli
citudine, non potest esse apud nos, qui corpulenta hac mole constamus, prouidentia; ita neque
apud Deos, quos ad Epicureorum opinionem, si tamen ad eorum, opinionem, utcunque aliqui

sint corpore aliquo constare, credibile est, sine negotio, & molestia aliqua, eam posse esse illi exi E
stimauerunt. negotium autem, & labor, & solicitudo impedimenta quædam uidentur esse fœlici-
tatis. Quamobrem ne Deorum beatitudinem aliqua molestia inficerent ac perturbarent; ab eis
omnem de rebus quibuscunque siue æternis, siue non æternis prouidentiam relegauerunt. Ra-
tionem istam cap. XXVII, libri de Mysteriis Iamblichus tetigisse uisus est. Lactantius ad principium
libri de Ira Dei, in hunc modum Epicuri rationem posuit, ac conformauit. Quoniam caret Deus «
ira, caret propterea & gratia, & beneficentia. Ne illi igitur uitium, idest iram concederet Epi- «
curus, uirtutis etiam eum fecit expertem. Ex hoc intulit Epicurus beatum, & incorruptum es «
se Deum; quia nihil curat; nec habet ipse negotium; nec alteri exhibet. Hucusque, inquit La- «
ctantius, peruenit Epicuri ratio. cætera, quæ sequuntur obticuit scilicet, quia nec cura, nec «
prouidentia in eo est; ergo nec cogitatio aliqua, nec sensus in eo est ullus. quo efficitur; ut nec «
sit quidem. Epicuros sequuntur Metrodorus, Xenophanes & alii quamplurimi philosophan-
tium; quorum dogmata nonnulli sunt etiam Poetæ sequuti, ut Ennius; qui, inquit,

» *Ego, Deum genus esse semper dixi, & dicam cælitum;*
» *Sed eos non curare, opinor, quid agat humanum genus.* F

Et Euripides, & Menander, qui, ut Nemesius refert, uniuscuiusque intellectum unicui-
que, Deos uerò nemini prouidere asseruerunt.

Epicuri opinio ex Firmiano, & Cicerone improbatur. Cap. II.

Verùm enimuero aduersus Epicurum instat Firmianus, primò. Quoniam uno
modo sentire, & alio modo scribere, deceptoris est, & bilinguis, & mali homi-
nis, & stulti. Sentit autem Epicurus eos non esse, sed ad depellendam tantùm
inuidiam eosdem esse confitetur. est igitur bilinguis, & deceptor, si eos Mun-
dum non curare, persuadere conatur. Secundò. Quoniam etsi quo ad rationem
modo posteriore, hoc est modo illo, quo à Firmiano superius deducta est, ex prio
ri sequatur posterius; quia in rebus, ut idem ait, diuersis; aut in utranque par-
tem moueri necesse est, aut in neutram. Idem nanque (ut in scholis Philosophorum frequens est) G
utrique contrario ex eorum natura subiectum debetur, quia tamen id, quod prius positum fuit
falsum est, scilicet non irasci Deum; ideo & quod postea illatum est, non esse illum benificum,
falsum erit.

Tertiò, In alio etiam ratio Epicuri peccauit, quòd ex re minus nota processerit ad magis
notam; cum ex principiis Dialecticorum contra sit procedendum. Deum nanque benefacere &
gratia moueri, est quid magis notum; & ab omnibus mortalibus magis admissum; quàm eundem
non irasci. Contrà propterea argumentandum erat. Deus gratia mouetur; ergo & irascitur.
Aduersus etiam rationem modo priore deductam, idest modo illo quo eam Iamblichus dedu-
xit, multa obiici possunt, ut quòd Dei corpore aliquo constent; inter diuinam & nostram proui
dentiam sumpta similitudo; quod negotium, & solicitudo, idest diuina actio, sit fœlicitati impe
dimentum, & alia multa; ut undique erroribus scateat Epicuri ratio. quam siue ex Firmiano,
siue ex Iamblicho erexeris, hæc carmina complectuntur.

» *Omnis enim per se diuum natura necesse est,*
» *Immortali æuo summa cum pace fruatur;*
» *Semota à nostris rebus seiunctaq; longe.* H
» *Iam priuata dolore omni, priuata periclis,*
» *Ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri;*
» *Nec benè pro meritis capitur, nec tangitur ira.*

Quòd autem Epicuri, & eorum, qui illum sequuti sunt, opinio, & falsa, & impia sit; &
quòd Mundum Deus curet, & huius nunquam procurationem intermittat; facilè quiuis, con-
tra ineptam ipsius Epicuri rationem sublatis tantùm in cœlum oculis perspiciet. Quin etiam di-
ligens lector multa, aduersus istam planè impiam opinionem, tam ex illustriam Philosophorum
monimentis (nam Theologorum rationes, ad quintum usque librum distulimus) quàm ex iis,
quæ sensu percipi possunt; colligere poterit; idque cum ex hoc toto opere, tum præsertim ex ali
quot, quæ deinceps consequentur capitibus. si quis autem plura cupiat, is adire poterit Alexan
drum in libro de Fato, eundem in Quæstionibus naturalibus, Plotinum in tractatu de Prouiden
tia, Senecam in libello item de Diuina prouidentia, & alios quàm plurimos; ex nostris etiam Theo
logis Lactantium de Ira Dei, & de Opificio Dei, Theodoretum, Dionysium Areopagitam, Hie-
ronymum, Augustinum, & alios innumerabiles. Nos autem præsenti capite, postquam La-
ctantii obiecta retulimus, tantùm quid Cicero lib. primo de Natura Deorum, contrà hanc ipsam
opinionem scriptum reliquerit, referemus. Sunt (inquit) Philosophi, & fuerunt, qui omni-
no

A no nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos. Quorum si uera sententia
» est; quæ potest esse pietas? quæ sanctitas? quæ religio? Hæc enim omnia purè, ac castè tribuen-
» da Deorum numini ita sunt, si animaduettuntur ab his, & si est aliquid à Diis immortalibus ho-
» minum generi tributum. Sin autem Dii neque possunt nos iuuare; nec uolunt; nec curant om-
» nino; nec (quid agamus) animadnertunt; nec est, quod ab his ad hominum uitam permanare
» posit: quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie
» autem fictæ simulationis, sicut reliquæ uirtutes, ita pietas inesse non potest; cum qua simul & san
» ctitatem, & religionem tolli necesse est. quibus sublatis, perturbatio uitæ sequitur, & magna con-
» fusio. Atque haud scio, an pietate aduersus Deos sublata; fides etiam, & Societas humani gene-
» ris, & una excellentissima uirtus iustitia tollatur. Hæc Cicero. qui ergo Deorum prouidentiam tollunt; pietatem, sanctitatem, religionem, fidem, societatem, iustitiam, bonitatem denique omnem ab Orbe uniuerso auferunt; resque humanas (Nam sine religione, inquit Firmianus, ui ta hominum stultitia, scelere, immanitate completur) in perturbatione, ac confusione maxima constituunt; susque deque omnia miscent, confunduntque, atque cuncta tam diuina, quàm humana permiscent, simulatque perturbant.

B

Diuina prouidentia, non contra Epicureos solùm; sed aduersus eos omnes, qui uel eam de medio tollere sunt conati; uel eandem non esse, opinati fuerunt: physicis, & ad sensum ferè manifestis rationibus, comprobatur, & primo ex communi hominum existimatione. CAP. III.

VAMVIS sapienti uiro diuina prouideutia, & humanarum rerum apud Deum procuratione est nihil notins; quod impii tamen atque scelesti libentius impugnant: quodque magis tollere, euertereque conantur, quàm diuinam prouidentiam, est nihil. Etenim ut suis sceleribus improbi faueant; & sua peccata prophani homines defendant (quid enim, dicebat Atticus ille Platonicus, non audet ille, cui Deorum prouidentia non est persuasa?) & improbitatem suam scelesti tueantur: Deum uel non esse, uel si est, non posse, uel si potest non uel

C le ista curare; sed abiicere ea; atque negligere; & sibi ipsis, & aliis pro uirili persuadere conantur. Aduersus igitur uanam horum cuius cuius sectæ, & cuius cuius generis hi sint, hominum improbitatem, & improbam uanitatem nefariamque impietatem, instituta est huius capitis & aliqnot sequentium disputatio. Neque uerò cum his auctoritatibus aut rationibus Theologicis, quas irridere impii homines facilè potuissent, & abiicere, sed physicis, idest uulgatis, & ad sensum ferè no tis congredi uoluimus. Hoc enim pacto repræhensionem illam uitabimus, in quam, & Firmiano lib. quinto Aduersus gentes: & B. Hieronymo ad Magnum quendam oratorem romanum Cyprianus eloquentia, atque martyrio clarus, uisus est incurrisse. cum enim Demetrianum ueritati (utar uerbo illius) obstrepentem ac oblatrantem Cyprianus redarguere conaretur: scripturæ testimoniis, quam ille fictam, & commentitiam putabat, & floccipendebat, non argumentis, & rationibus usus est; & iis, quæ ille recipiebat, gentium monumentis. Hostes nanque diuinæ pro uidentiæ iisdem, quibus utuntur, armis prosternendi sunt.

PRIMA igitur sit nobis illa ratio; qua, ea prorsus non esse falsa censent cum Arist. multi sapientissimi uiri; quæ omnium ore uulgantur. Vox Naturæ est, quidqnid suapte natura in hominum

D animis residet: atque omnes gentes, & omnes nationes diuinam prouidentiam confitentur. Nempe in rebus aduersis, diuinum omnes auxilium implorasse; & secundos, ac prosperos euentus supplicationibus procurasse; ex monumentis historiarum satis constat. siquidem Romani, Athenienses, gentesque cæteræ, omnibus in rebus siue inchoandis, siue perficiendis, & oracula sciscitabantur; & iis, quos putabant Deos, sacrificabant; ut pote à quibus bona uel mala, hominibus pronenire existimarent. sed historias, & annales mittamus. Quis in subita spe, uel repentino metu, numen aliquod non inuocat: cuius auxilio se uoti compotem fieri posse, credat. Quis in quopiam uitæ suæ periculo constitutus, non manus (ut potest) moneat, & nocitura propellat? sed quid hoc facere aliud est, quàm diuinam prouidentiam confiteri; & in auxilium Deos uocarem? iuxta ueteris senarii sententiam.

» Τὴν χεῖρα προσφέροντα τὸν θεὸν καλεῖν. hoc est. Qui manum admouet, deum inuocat.

SED ne tibi ratio, ex communi hominum existimatione petita, leuis uideatur: memineris, Aristotelem, multis in locis, communi hominum opinioni tantùm tribuisse; ut in lib. decimo Moralium, eos nihil dicere asseruerit, qui bonum id esse, quod omnia appetunt, negauere. Quòd communi de bono existimationi, & ab omnibus ferè approbatæ, eiusdem diffinitioni illi aduer-

aduersarentur. Verba Aristotelis in Libr. decimo Ethicorum cap. II. Hæc sunt. οἱ δὲ ἐνιστάμενοι ὡς E
οὐκ ἀγαθὸν οὗ πάντες ἐφίενται, μὴ οὐθὲν λέγωσιν, ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναι φαμὲν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν,
οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. hoc est. qui negant bonum id esse, quod omnia appetunt, ii nihil penitus dicunt,
id enim quod uniuersis uidetur, esse dicimus. qui autem fidem hanc tollit, non ualde credibiliora
dicet; quanto igitur magis eos nihil dicere, & minus credibilia afferre, dicendum est; qui. Deorum
prouidentiam negant? quam omnes, deliris quibusdam, & iis paucissimis exceptis, & uerbo, &
re ipsa confitentur.

Secunda ratio ad diuinam prouidentiam asserendam adducitur, & hæc ab actione, quæ est cuiusque rei naturæ propria, sumitur. CAP. IIII.

SECVNDA ratio sit illa, propter quam lib. secundo de natura Deorum, Philosophi (inquit Cicero) diuinam asseruere prouidentiam. Nam uel Deos esse, negandum est: aut, si illos esse confiteamur, fatendum est etiam, eos aliquid agere. Mihi enim (inquit rectè Cicero) siue ille Ciceronianus Balbus Lucilius, F
qui nihil agit, esse omnino non uidetur. Sunt enim (inquiunt Peripatetici) ea, quæ sunt; ut pro ratione naturæ suæ singula aliquid agant. Si ergo aliquid Dii agunt: illud, quòd agunt, præclarissimum esse oportet. At nihil præclarius est Mundi administratione. Deorum igitur consilio administratur Mundus. Quid enim illud est, quod, non solùm secundum communem uulgi existimationem, sed etiam iuxta præstantium illustriumque Philosophorum, sententiam, Mundo, & mundi administratione, uel maius, uel excellentius excogitari potest? Quòd si Dii non torpent ignaui & segnes; sed aliquid semper agunt (Agere nanque non ociari agentis naturæ rationem, & præstantiam indicat) cum actio, ex rite Philosophantium disciplinis, formæ agentis naturam, & qualitatem, atque præstantiam consequatur; excellentissimæ Deorum naturæ, quæ operatio nisi excellentissima, & quis agendi modus, nisi excellentissimus ascribi poterit? at rursus quid Mundi est administratione excellentius? quid augustius?

Tertia ratio ad diuinam prouidentiam asserendam ex Mundi constitutione sumitur. CAP. V. G

TERTIA ratio sit ista. Mundus quàm optimè effici potuit, effectus est. Mundi igitur partes ita constitutæ sunt; ut neque ad usum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores. Argumentum ex uulgatissima illa summulistarum regula; facillimè cõprobari potest; qua dicitur rationem illam ualere, cuius oppositum consequentis repugnat antecedẽti. Si nanq; Mundi partes & meliores, & pulchriores potuissent esse; non fuisset factus Mundus quà optimè poterat effici: at meliori modo quo effici potuit, effectus est: nõ ergo casu & temere, sed diuina sic moderante prouidentia, sunt partes Mũdi constitutæ, & administratæ. Non est cur multũ laboremus, ad ostendendam assumpti rationis adductæ ueritatem, cum præsertim id uberius in Timæo declaratum sit à Platone. Cui sanè in plerisque Philosophiæ locis, ille naturæ interpres
Arist. subscripsit. ut lib. VIII. Phisycarum auscultationum, parte LVI. lib. II de Cœlo & Mundo; H
parte XXXIIII. lib. II. de. Generat. & Corrupt. parte LIX. lib. II. cap. XIIII. lib. III. cap. IIII.
li. IIII. cap. X. de Partibus animaliũ. & sexcentis aliis locis, in quib. Naturã semper quo ad eius fieri potest, rei melioris, & nobilioris esse auctorem asseruit. Quamobrem illius interpres Auerr.
lib. nono Metaphysicæ. com. XVI. ita ex interprete scriptum reliquit. Natura non cessat mouere "
rem: donec perueniat ad ultimam perfectionem. Eidem sententiæ Theophrastus Arist. discipu- "
lus libello Metaphysicæ, cap. VI. subscripsit. Quinimmo Ioannes Scotus maximus certè Theologus, & in lib. secundo Theologicarum sententiarum, distinct. II. quæst. XI. & in lib. quarto distinct. XLV. Quæst. II. ubi Naturam esse, quantum fieri potest, dignificandam asseruit, dictum
Aristotelis confirmauit. Lactantius lib. de Opificio Dei, considerans, inquit, conditionem rerũ "
intelligo, nihil fieri aliter debuisse, quàm factum est; ut non dicam potuisse: quia Deus potest "
omnia; sed necesse est, quòd illa prouidentissima maiestas id effecerit; quod erat melius & re- "
ctius. Hæc Lactantius. desipit igitur penitus ille, atque iterum desipit, qui secus opinari audet: "
egetque (ut de eo, qui ignem negaret esse calidum, dicebat Arist.) pœna, uel sensu: nec Mundi particula, cuius curam Deus gerat, esse meretur. Reprehendebat aliquando, ut in libellis cuiusdam docti uiri alias legimus, quod tum ioci, tum Mundi à Deo optimo Max. administrationis

singula-

A singularumque eiusdem partium legitimæ distributionis confirmandæ gratia fit dictum, hunc rerum, quem in Mundo latè conspicimus, ordinem, singularumque in eo partium distributionis rationem nescio quis, qui in fruteto quodam recreandi animi causa deambulabat: quòd cucurbitæ, pepones, cucumeri, & id genus alii amplæ magnitudinis fructus humi reperent; pyra uerò & mala, costaneæ, & amygdalæ, & omnis generis & nuces, & fructus alii nullius ferè quantitatis, & molis, in excelsis arboribus ederentur: cum contrà rerum omnium parens Deus paruos fructus humiles, magnos uerò sublimes editosque, quòd ad Mundi ornamentum isti maximè facere uideantur, collocare debuisset: sed ecce inter eloquendum, perexiguum pyrum in huiusce caput decidit: quod sanè cùm liuoris aliquid ita obloquenti, & tumoris, & doloris induxisset; tunc ille demum benè cuncta Deum administrare confessus est. si nanque pyrum hoc, cucurbita uel pepo fuisset, me aiebat, dubio procul decollasset, atque interfecisset.

ADDE, quòd si meliori modo effici mundus poterat, quàm sit effectus: uel impotentem, uel inuidum mundi auctorem Deum esse, necessariò sequeretur. Quod absurdum nemo, nisi absurdissimus pateretur.

B

Ad diuinam prouidentiam asserendam, quarta ratio, quæ ex naturæ supra artem præstantia sumitur. CAP. VI.

QVARTA illa accedat ratio. Meliora sunt ea, quæ natura constare uidemus: quàm illa, quæ arte perfecta sunt: cùm ars, ut sæpè monuit Arist. & constat experientia, sequatur tantùm, non etiam assequatur naturam. Sed ars quidquam non efficit sine ratione, & sine prudentia, atque (ita dixerim) prouidentissima prouidentia. Non est igitur rationis, & prouidentiæ expers habenda rerum natura. Qui nanque conuenit (inquit Cic.) signum, aut tabulam pictam cum aspe-
» xeris, scire adhibitam esse artem; cumque procul cursum nauigii uideris, quin
» id ratione, atque arte moueatur, non dubitare; aut cùm solarium, uel descriptum, aut ex aqua
» contemplere, intelligere declarari horas arte, non casu; Mundum autem, qui & has ipsas artes,
» & earum artifices, & cuncta denique complectitur; consilii & rationis esse expertem putare? At
» si diuinam administrationem, & Deorum à rebus prouidentiam secluserimus: quæ in natura, uel
» excogitari poterit ratio; per quam, ea quæ à natura fiunt, administrari dicantur?

C HANC quidem rationem, quæ pulcherrima, & imperitorum hominum rudioribus ingeniis accommodatissima est, confirmamus exemplo. Nam si quispiam sphæram illam, quam uel Archimedem Syracusanum, uel Posidonium celebratissimos Mathematicos olim ex ære constituisse, antiquiores tradiderunt: quæ & Solis, & Lunæ, & omnium tam errantium, quam inerrantium siderum conuersiones, & motus omnes cœlestes: quantum ars patitur, æmulabatur: qualem etiam fortasse lib. X L. Historiarum, apud Paulum Iouium, Ferdinandum, tunc Vngariæ Regem, nunc Christianæ Reipub. summum Imperatorem nostris temporibus, Budam Solymano Turcarum principi dono misisse legimus, intueretur, non'ne artem, artis rationem, rationis, prudentiam: prudentiæ opificium, & opificis in opificio prouidentiam etiam atque etiam suspiceret idem, atque admiraretur? Sed ars naturam tantùm (ut diximus) sequitur; assequitur uerò nunquam. Quomodo igitur non maiori, atque longè incomparabili artificio, prudentia, & prouidentia Mundum regi uniuersum, & circumferri, non affirmabimus? Num plus dicemus ualuisse, in imitandis sphæræ conuersionibus, Archimedem, uel Posidonium: quàm naturam in efficiendis? præsertim cùm multis partibus sint illa perfectiora, quàm hæc simulata solertius? An cum

D machinatione quadam moueri aliquid uidemus, ut sphæram, horologium, machinas illas prægrandes, quibus sericum tam commodè uent uiri egregii Bononienses, ut ex septem, & sæpè decem millibus perforatis cannis, fericia fila perbellè simul deuoluantur; uel etiam ligneam illam columbam, quam Architas Tarentinus fecit, librauit, inflauit spiritu, adeo ut uolaret. Deorum statuas, quas (ut tradit Mercurius) Aegyptii sic construebāt, ut loquerentur, & irent, & alia id genus permulta; non dubitamus, quin illa opera sint rationis & quidem non exiguæ: cum autem impetum cœli admirabili cum celeritate, certissima cum ratione, moueri, uertique uideamus; ac statis temporibus constantissimè conficere uicissitudines anniuersarias, uer. æstatem, autumnum, hyemem; cum summa salute, & conseruatione rerum omnium; dubitabimus, quin is, non solùm ratione fiat, sed etiam excellenti quadam diuinaque ratione?

CONFIRMARI rursus potest hæc ratio, ex ratione illa Chrysippi, per quam atomorum Leucippi, Democriti, Epicuri, & sequacium uanitatem & temeritatem libro De Ira dei reprehændebat Lactantius. Ex qua etiam ratione, quid per naturam (quo nomine tum sæpè alibi, tum in iis rationibus, quas ad diuinam demonstrandam prouidentiam adhibuimus, non rarò usi fuimus) intelligendum sit, doctissimè declarabitur. Est igitur eiusmodi ratio. si quid est quod efficiat ea,

quæ homo, licèt ratione sit prǽditus, facere non posit: id profectò est maius, & fortius, & sapientius homine. Homo autē non potest cœlestes res facere, & cœlestia corpora; ergo illud, quod hæc efficiet uel effecerit, superat hominem arte, consilio, prudentia, potestate. Quis igitur potest is esse nisi Deus? Natura uerò, quam ueluti matrem esse rerum putant, si mentem nō habet; nihil efficiet unquam, nihil molietur. Vbi enim non est cogitatio, nec motus est ullus, nec efficacia. Si autem consilio utitur, ad incipiendum aliquid, ratione ad disponendum, arte ad efficiendum, uirtute ad consummandum, potestate ad regendum, & continendum, cur natura potius quàm Deus nominetur? Vtique Deus cum inchoaret hoc opus mundi; quo nihil potest esse nec dispositius ad ordinem, nec aptius ad utilitatem, nec ornatius ad pulchritudinem, nec maius ad molem; quæ fieri ab homine non poterant, fecit ipse; in quibus etiam hominem ipsum, cui particulam de sua sapientia dedit; & instruxit eum ratione; quantum fragilitas terrena capiebat; ut ipse sibi efficeret, quæ in usus suos essent necessaria. Si uerò in huius Mundi (ut ita dixerim) republica, nulla prouidentia est, quæ regat; nullus Deus, qui administret; unde igitur mens humana tam solers, tam intelligens orta esse credetur? hactenus Lactantius. E F

Ad diuinam prouidentiam astruendam ratio quinta; quæ ex singularum partium in plantis uel animalibus distributione sumitur. CAP. VII.

QVINTA ratio sit illa; quæ ex admirabili rerum singularum, plantarum præsertim, & animalium structura, ducitur. Plantæ etenim, & animalia summa ratione sunt fabricata; summa prouidentia, quod sensu patet, & experientia, sunt administrata. Hæc igitur ratio & hæc prouidentia, ut alicuius sit, necessarium est. Sed amabo cuius? nullius certè, nisi diuinæ naturæ ratio, & prouidentia esse potest. In arboribus quippe, & in animalibus, & in cæteris huiusmodi natura constantibus; nihil temerarium, nihil non ordinatum, nihil non sua ratione firmatum, nihil non affabre administratum conspicitur. Quis enim naturæ prouidentiam in singulis non admirabitur: modo ad eorum considerationem animum intendere paulisper uoluerit? Radix à natura plantis exhibita est, ut commodum illæ ex terra, ad sui nutritionem, attrahant alimentum: quibus, ut per singulas partes, aptè illud distribui posset; uenas aptauit. Radicis diffusione sedem arboribus immobilem, & constantem fecit; quo uentorum, & imbrium procellis resistere omnino possent. Corticem præterea eas superinduit, & eum quidem aliquando duplicem; ut ab æstibus uel rigoribus essent tutiores. Folia eisdem tribuit; quibus uel ab imbribus, uel à Solis ardoribus, teneri, ac molles fructus protegerentur. semina uerò, in quibus posteritatis, & perpetuitatis spes omnis collocata esse uidebatur, quali, ac quanto cuncta præsidio muniuit? mitto dicere quanto ingenio, sagacitate, & prouidentia flores, florum colores, colorum uarietatem, & elegantiam, cum incredibili sæpè odoris fragrantia coniunctam, natura produxerit. Vt hinc potissimum maximus Philosophus Plotinus, quod etiam libro decimo de Ciuitate B. Augustinus notauit, ad hæc usque terrena & ima pertingere diuinam prouidentiam comprobarit. Adde, quòd speciei sæpe deformitatem fructus utilitate pensauerit; quod cum in multis plantis, in uite præcipuè potest esse manifestissimum. Sed uenio ad partes animalis. Nempe qui libros de Vsu partium Galeni doctissimos legerit; non solùm in fabricandis animantibus, homine præsertim, naturæ diligentiam contemplabitur; sed diuinam in singulis partibus & producendis, & suo quibusque loco, & ordine constituendis, ex ipsis membrorum, & singularium partium officiis, & usibus, solertiam, ac prouidentiam, & suspiciet, & admirabitur. Cuiuslibet nanque partis sedem, tutelam, officium, rationem, nexum, complexionem, temperamentum, & alias conditiones, & qualitates, sine admiratione, & stupore considerare, qui sit mentis compos, profectò poterit nemo. Omnia ita disposita, ita nata, atque ita locata sunt; ut nihil eorum superuacaneum sit; nihil ad uitam retinendam non necessarium. Non'ne (ut interea prætereamus innumera) mirum est in omnibus nostri corporis partibus uenas, & arterias ita propinquas constitutas fuisse; ut se etiam attingerent; in cerebro autem, quòd huiusmodi uasorum continuata propinquitas maximo erat futura detrimento, tantùm fuisse seiunctas, quantum ex anatome conspicitur? Libro nono commentationum de Vsu partium cap. V, In omnibus (inquit ex interprete Galenus) partibus, ita sunt propinquæ uena, & arteria; ut etiam se inuicem attingant; in cerebro autem, quoniam melius erat ex diuersis regionibus, aut potius omnino contrariis, illas in ipsum cerebrum innasci, & applicari; non'ne mirabimur prouidentiam Creatoris? quippe qui à corde per thoracem, & totum collum, uenas cum arteriis usque ad ipsum caput simul cum eduxisset; inde arterias ad retiformem plexum, uenas autem ad extremam capitis summitatem deduxit. Hæc Galenus. Quid de admirabili neruorum illorum, qui à medicis reuersiui appellantur, constructione dicemus? referam tantùm, quæ idem Galenus G H

A nus libro decimosexto præfatarum de Vsu partium commentationum dicit. Verbis quidem (inquit rursus ex interprete Galenus) difficile est, tantam artem interpretari. Incredibilis enim est naturæ solertia in huius flexionis innentione; ut nisi quis eam uiderit; fabulari potius, quàm uera dicere eum putet; qui hæc exponere aggredietur. hactenus Galenus. Rem ego Andrea Vesalio incisore præstantissimo demonstrante cognoui; quæ, si quando eam mente contemplor; ita mihi naturæ solertiam, atque de humanis rebus diuinam Physicè prouidentiam, & persuadet, & demonstrat, ut nihil magis. Sed quid in una uel altera humani corporis parte declaranda diuina prouidentia diutius moror? Circunspice, obsecro, inquit ex interprete D. Basilius, totius corporis opificium. Quis tam pulchræ imaginis conditor? Quis oculorum pictor? Quis nares, aures que tornauit? Quis labia distendit oris? Quis neruos tetendit, atque ligauit? Quis irrigauit uenas? Quis ossa congessit solida? Quis carnem pellicula tenui circuntexit? Quis digitos articulos que discreuit? Quis fundamenta pedum extendit? Quis perforauit poros, atque meatus aperuit? Quis splenem coegit, atque compressit? Quis Pyramidis impressit cordi figuram? Quis iecoris texit fibras? Quis pulmonum sculpsit fistulas? Quis aluo capacem amplitudinem tradidit? B Quis honoranda corporis membra in propatulò figurauit? Quis obscœna in obscuro prorsus abdidit? eaque aspectu cernentium uoluit secreta iacere? Vide quot diuinæ artis opera, in una materia, demonstrantur; singulaque pulchrè ac rectè dimensa, nec non propriis inuicem officiis differentia. Si igitur imaginem, si statuam, sine fabro, & pictore, sine arte, & ratione fieri nullus asserere audeat; humanæ huiusmodi quàm decentissimæ constitutionis, & tanti singularum partium ordinis auctorem. Deum Opt. Max. auctorisque prouidentia negabimus? Hanc eandem rationem uoluit nobis significare B. Aug. lib. secundo de Lib. arb. cap. XVII, cum ostendit primam formam esse incommutabilem; & per eam mutabilia cuncta subsistere; quoniam habent (inquit) ab illa formam; qua subtracta, nulla sunt. sed inde habent, ut formarum suarum numeris impleantur, & agantur. Et subdit, ipsa est eorum prouidentia. Non enim ista essent, si illa non esset. Hactenus Augustinus. Hanc rem euidentius in priore ad Corinth. cap. XII, Apostolus indicauit, inquiens. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut uoluit. Vnde antiquiores sapientes totam hominis fabricationem considerantes, non temerè illam esse conclusere; sed eam admirantes καλὸν ποίκιλμα σοφοῦ τέκτονος iudicauere, hoc est, prudentis fabri pulchrum opus uarium. Si igitur uitis, abietis, aut etiam uilioris plantæ procreatio, nutritio, augumentatio, uel fœcunditas, & partium digestio, ingentem; si equi, uel C hominis constitutio, & tum singularum in eis partium, tum certæ in singulis partibus uirtutis distributio, & ornatus maiorem; si totius denique animantis miranda quædam administratio, maximam naturæ solertiam latissimè prædicat, ac demonstrat; quantam (quæso) ipsius Mundi atque Orbis uniuersi & constitutio & administratio (modo acrius rem perscrutari uoluerimus) artem, solertiam, & prouidentiam intelligenti demonstrabit? Aut igitur nihil esse, quod naturæ, & Deorum solertia eueniat, & regatur; aut Mundum maximè diuina regi administratione, & prouidentia erit confitendum. Etenim qui reliquas naturas omnes, earumque semina, tanta cura, ac prouidentia intra se teneat; quomodo potest ipse non aliqua solùm, sed maxima etiam prouidentia non administrari? Illum enim (dicebat Cicero) qui dentes & hominis pubertatem natura dicat existere; ipsum autem hominem, cui existant ea, non constare natura; quis non irrideat; adde. & ex omni philosophantium schola, ac peritorum simul hominum cœtu, non exsibilet? Quis adeo stupidus est; ut non intelligat ea, quæ efferunt aliquid ex se, perfectiorem habere naturam; quàm ea, quæ ex iis efferuntur? Omnium autem rerum, quæ in hac mundi machina, atque in Orbe ipso uniuerso sunt, seminator, & sator, & parens (ut ita dicam) atque e-D ducator, & altor est ipse Mundus; omniaque sicut membra, & partes suas intra se continet, & nutricat. Si igitur mundi partes singulas solerti consilio ac diligenti quadam naturæ industria, atque sagacitate administrari uidemus; Mundum ipsum uniuersum prouidentia destitui existimabimus? Qui sanè quanto consilio regatur, nullo consilio, nullaque ratione assequi possumus.

Ad diuinam prouidentiam confirmandam sexta & ultima ratio; quæ ex elementorum & simplicium corporum dispositione sumitur. Cap. VIII.

SEXTO, Ea non est prætermittenda ratio; quòd cùm corpora illa maxima, qui bus Orbem uniuersum constare potissimùm philosophi asseruerunt, elementa quatuor, & cœlestia octo, uel plura; ita à natura constituta sint; ut eorum duo, quæ uel eiusdem quantitatis & amplitudinis; uel eiusdem naturæ penitus, & dignitatis, & excellentiæ sint, reperiri non possint; Eo ordine singula ab ipsa natura, atque ab ipso rerum omnium auctore Deo Opt. Max. disposita sunt; ut quod maius, & amplius est, & sua natura præstantius; reliqua, quæ mino-

ra, ac minus præstantia sunt corpora contineat, & complectatur, ac ueluti foueat. Quamobrē E
firmamentum continet orbem Sarurni, quod quia supremum orbem putauit Arist., illud pro-
pterea lib. octauo Physicarum auscultationum, totius uniuersi cor, idest partem præstantissimā
esse affirmauit; quòd complecteretur, animaret, foueretq; intra se omnia. Saturnus Iouis, iste
Martis, hic uerò Solis, hic Veneris hic Mercurii, hic tandem orbem Lunæ; Luna similiter ignis
sphæram circumambit, ac fouet; ignis aerem, aer aquam complectitur; nec hucusque à suis or-
dinibus, hanc rerum administrandarum artem, & singularum partium distributionis rationem
deflexam uidemus; aqua sola, quæ & quia maioris quàm terra magnitudinis, est (quanquam
non desunt, qui secus opinantur, sed mihi quidem, ut uidetur, errant, ut inter recentiores Hie-
ronymus Cardanus, uir alioqui doctus, & eruditus) & quia natutam sortita est præstantiorem.
Est enim terra leuior, terræ molem erat undique complexura; illam tamen non complectitur,
non ambit, non continet. Quid hunc in natura, & in tot reliquis amplissimis Mundi partibus, om
nibus, in corporibus inquā cœlestibus cunctis, atque elementis, constantissimum ordinem in so
lis aquis euariat? Quid prohibet, ne aquæ terram obruant? Quid aquis terras ipsas, repugnante
earum natura, eminere, atque, ita dixerim, supernatare docuit? Nempe nil aliud quàm di-
uina prouidentia; de uita scilicet, & salute animalium omnium, in primisq; hominum solicita. F
In cuius etiam unius honestum commodum, ea tum inuenta, quæ in Orbe uniuerso sunt, tum
parata omnia esse creduntur.

ASSERERE profectò quod nonnulli alioqui peritissimi certè uiri fecerunt, Boreales stellas, &
quia plures, & quia maiores sunt, quàm sint stellæ poli Austrini; ad se sua caliditate, hanc terræ
partem, quæ aquis discooperta est, uel attrahere, uel ita exiccare, ut hæc terræ pars sua siccitate
aquas obsorbeat, somnium est potius hominum, quàm ratio tantæ, tamque admirabilis rei.
Qui enim norunt isti rem ita se habere; si stellas Austrini poli conspexerunt nunquam?

ADDE, quòd qui Oceanum ultra æquatorem nauigarunt, & stellas poli illius diligenter con
spexerunt, eisdemque (ut nautarum est) usi fuerunt, illas & plures, & maiores, insignioresq;
esse affirmarunt; quàm sint stellæ uerticis huius nobis semper conspicui; ut tantæ demum tamq;
admirandæ rei sola, & uniuersa causa sit ipsa, quam diximus, diuina prouidentia. Quemadmo-
dum enim (ut & exemplo, & uerbis Lactantii lib. de opificio Dei utar) si quis peritus archite-
ctus cum magnum aliquod ædificium facere constituit; primo omnium cogitat, quæ summa
perfecti ædificii futura sit; & ante emetitur, quem locum leue pondus expectet; ubi magni ope-
ris statura sit moles; quæ columnarum interualla; qui aut ubi aquarum cadentium decursus, & G
exitus, & receptacula. Hæc inquam prius præuidet, ut quæcunque sunt perfecto operi iam ne-
cessaria, cum ipsis fundamentis, pariter ordiatur; ita cur Deum quisquam putet machinandis
animalibus, non ante prouidisse; quæ ad uiuendum necessaria essent, quàm ipsam uitam daret.
Quid autem pulmones habentibus spirantibus aere est magis necessarium; quem cum intra aqua
rum uiscera attrahere nequirent; terras ita aptauit; ut sicut uictum affatim illæ emitterent; ita
pro attrahendo ad cordis refrigerium spiritu, terrestres animantes, illas potissimum, quæ pul-
monibus præditæ essent, commodè sustentaret, ac eas, quarum uitæ aquarum copia erat obsutu
ra; sine periculo tueretur.

HAS lib. primo diuinarum aduersus Gentiles institutionum, cap. 11, fere omnes colligens ra-
tiones Lactantius ille Firmianus doctissimus ita scriptum reliquit. Nemo est tam rudis, tam fe-
ris moribus; quin oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cuius Dei prouidentia regatur
hoc omne, quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat, ex ipsa rerum magnitudine, motu, di
spositione, constantia, utilitate, pulchritudine, temperatione, nec posse fieri quòd id, quòd
mirabili ratione constar, non consilio maiori aliquo sit instructum. Hæc ibi. Et in lib. de ira Dei. H
Nec tanta rerum magnitudo, tanta dispositio, tanta in seruandis ordinibus temporibusq; constā
tia, aut olim potuit sine prouido artifice oriri; aur constare tot sæculis, sine incola potenti, aut
in perpetuum gubernari sine perito rectore; quod ratio ipsa declarat. Quicquid est enim, quod
habet rationem, ratione sit ortum necesse est. Ratio autem sentientis, sapientisq; naturæ est. Sa
piens uerò, sentiensq; natura, nihil aliud potest esse quàm Deus. Mundus autem quoniam ratio
nem habet, qua & regitur, & constat; à Deo factus est. adde, & per Deum regitur & administra
tur. Absurda, dicebat Philon libro de Opificio Mundi, opinio est, atque inutilis; Mundum tan-
quam rempublicam, sine magistratu, inducere; cui non præfectus: non præses, non iudex præ-
sit; quem omnia dispensare, gubernareque deceat. Ad principium libri de Prouidentia scriptum
reliquit Seneca. Superuacaneum est, inquit, in præsentia ostendere, non sine aliquo custode tan
tum opus stare posse; nec hunc siderum certum cursum, & discursum fortuiti impetus esse; &
quæ casus incitat sæpè turbari, & cito arietare. Hanc inoffensam uelocitatem procedere æternæ
legis imperio; tantum rerum terræ, mariq; gestantem, tantum clarissimorum luminum ex di-
spositione lucentium, non esse materiæ errantis hunc ordinem, neque quæ temerè coierunt, tan

ta

A ta arte pendere, ut terrarum grauissimum pondus sedeat immotum; & circa se properantis cœli fugam spectet. Vt iususa uallibus maria molliant terras; nec ullum incrementum fluminum sentiant. Vt ex minimis seminibus nascantur ingentia. Hæc Seneca. Boethius quoque lib. tertio de Consol. Philos. prosa xii. Mundus hic, inquit, ex tam diuersis, contrariisq; partibus, in unam formam minimè conuenisset; nisi unus esset; qui tam diuersa coniungeret; coniuncta uerò natu rarum ipsa diuersitas inuicem discors dissociaret; atque diuelleret; nisi esset unus, qui quod nexuit, contineret. Non tam uerò certus naturæ ordo procederet; nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitatibus explicaret; nisi unus esset; qui has mutationum uarietates manens ipse disponeret. Hoc quicquid est, quo condita manent, atque agitantur, usitato cunctis uocabulo, Deum nomino. Et paucis interpositis. Hic est ueluti quidam elatius, & gubernaculum; quo mundana machina stabilis, atque incorrupta seruatur. Hactenus Boethius. Sed etsi tam Seneca, quàm Boethius & alii multi multa alia ad diuinā administrationē confirmandam copiosè prosequantur, nobis tamen ad diuinam ex physicis rationibus prouidentiam probandam, hæc, quæ hactenus adducta fuerunt, sufficiant; quæ & tot, & tanta sunt, atque tam conspicua, ut in meridie (quod est in prouerbio) eos cæcutire dicendum sit, qui diui-
B nam ab Orbe uniuerso administrationem & prouidentiam abiiciunt. Immo ne homines quidem esse, sed bruta; cum nequeant ad sidera tollere uultus; uel magis talpas; cùm oculorum imagines tantùm, non ipsos oculos habeant; fateamur, necessarium est.

De diuina prouidentia Poetarum opinio. Cap. IX.

QVAMOBREM longè rectius quàm faciant Epicurei, & qui Epicureos sectantur; qui diuinam prouidentiam à rebus abigere student; sentire; propiusque, sine dubio, & rationi, & naturæ, atque communi hominum existimationi accedere mihi uidentur Græci Poetæ ferè omnes, Homerus, Sophocles, Diphilus, Epicharmus, & alii multi; inter quos nonnulli doctissimi uiri, repugnante nihilominus docta Nemesii censura, & Menandrum, & Euripidem posuerunt; qui Deos rerum humanarum procurationem habere carminibus cecinerunt; Græcos nostri sunt imitati fermè uniuersi; qui & Elysios campos, & fortunatas quasdam beatorum insulas, atque tartarum, & phlegetontem, & (ut semel dicam) proborum præmia, & improborum pœnas uberrimè decantauerunt. De Homero, Plutarchus, ubi eiusdem uitam enar-
C rat, inquit, quòd Deos cum hominibus conuersantes introduxerit; non solùm oblectandi animi, aut admirationis gratia; sed magis ut hominibus Deorum prouidentiam persuaderet; ostenderetque Deos humana curare, non negligere. Hinc factum est, quòd Iouem, idest supremum Deorum ille sæpe appellauerit tum πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε. hoc est, patrem, hominumque, Deumque, tum εὐρύοπα, quasi latissimos habentem oculos, & rebus omnibus etiam minimis prospecturum. Musonius Poeta Deum Mundi φρόνησιν appellauit. quoniam Mundum diuina administrari prouidentia rectè existimauit. Nonnulli Iouem ipsum tribus etiam oculis insignem faciunt; quòd triplicis generis rerum prouidentiam teneat, tum præteritarum, præsentium & futurarum, tum cœlestium, infernarum, & terrenarum. Vnde ab Homero & ab Orpheo non pluto tantùm, sed etiam ipse Iupiter Ζεὺς καταχθόνιος aliquando uocatus est. Orpheus perfectum oculum habere Iouem, & per uniuersum mundum uniuersa inspicere, asseruit: quem aliquando ἀπείρον ὄμμα. hoc est immensum oculum appellauit. Homerus nōnunquam singulis uitæ momentis talem asseruit, mittere Iouem mortalibus mentem, qualem illi habent; lib. secundo de Anima parte quinquagesima supra centesimam ab Aristotele Homeri uersus citantur.

D Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. idest,

Mortalibus hominibus mens adest illa, quam in dies mittit pater hominumque Deumque. Hos uersus ita quidam uerterunt.

Mens etenim humana est talis, qualem ipse dietim
Iuppiter attulerit hominum pater atque Deorum.

PHOCYLIDES diuinum iudicium decantauit, inquiens. ἂν σὺ κακῶς δικάσῃς σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει. Si tu malè iudicaueris, te Deus postea iudicabit. Hesiodus, & si à Proclo illius opinio non probatur, quod Tyrius Maximus in sermone quodam confirmat, homines illos, qui Saturni temporibus, ætate aurea, extabant; quòd probi ferè omnes essent; Iouis decreto corpore isto ostreaceo exutos, in bonos dæmones conuersos, credidit; quibus etiam humanarum rerum curam ab eodem creditam fuisse putauit. Virgilius noster diuinam eo usque prouidentiam duxit; ut alienis etiam meritis, ad Elysios campos peruenire posse putauerit. Ideo lib. sexto Aeneidos Sybillam fingit inter alia decantantem.

Quique

» *Quique sacerdotes casti, dum uitam anebat;*
» *Quique pij uates, & Phœbo digna locuti;*
» *Inuentas aut qui uitam excoluere per artes:*
» *Quique sui memores alios fecere merendo.*
» *Omnibus ijs niuea cinguntur tempora uitta.*

Versum illum, Quique sui memores &c. B. Augustinus lib. uigesimo primo de Ciuit. Dei, cap. XXVII, finem uersus, ita exposuit. Mirari autem soleo, etiam apud Vergilium, istam Domini repe riri sententiam, ubi ait. Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut & ipsi recipiant uos in tabernacula æterna. cui est & illa simillima; qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. Nam cùm Elysios campos Poeta ille describeret; ubi putant habitare animas beatorum; non solùm ibi posuit eos, qui propriis meritis ad illas sedes peruenire potuerunt; sed adiecit, atque ait, Quique sui memores alios fecere merendo, idest, Qui promeruerunt alios, eosq; sui memores promerendo fecerunt. prorsus tanquam eis diceret, quod frequentatur ore Christiano; cùm se cuique sanctorum humilis quisque commendat, & dicit; Memor mei esto; atque ut id esse possit, promerendo efficit. Hæc Augustinus. Ex communi, quam Poetę ferè omnes de diuina prouidentia habuerunt, opinione, & consensu, factum est; ut uariis orbis partibus, uaria ab eisdem ascripta fuerint numina; tanquam eisdem partibus præsidentia, & earundem tutelam habentia. F Cœlo namque Iouem ascripserunt; cui etiam Saturnum, Cybelem, Mercurium, Apollinem, Martem, Iunonem, Mineruam, Venerem, & alia quamplurima numina adiunxerunt. Mari Neptunum assignarunt; cui addiderunt Amphitritem, Leucotheam, Nereũ, & ingentes Naiadum, Nereidum, Crynetidum, & aliarum id genus nympharum cohortes. Terræ in uniuersum, Ephialtem, Castorem & Pollucem, Herculem, Dionysium, Nemesim & alios. Montibus & syluis Alsitides ascripserunt Nymphas, & Oreadas, & Dryadas, & Amadryadas, & Napeas, & Agapeas. Faunos æquoribus, campisq; latissimis, atque pratis, & Syluanos, & Panes, & Satyros assignarunt. Quin etiam concauis locis Echo: & intimis terræ cauernis ac recessibus Plutonem, Proserpinam, Iaccum, Harpocratem, Hecatem, & alios præfecerunt. Quamobrem Orpheus, ad Musæum.

» Δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἀερίους, καὶ ἐνύδρους,
» Καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἠδὲ πυριφοίτους.
» *Dæmones cœlestes, & aereos, & aqueos*
» *Et terrestres, & subterraneos, & igneos.*

Nisi forte ad dæmonum naturam, de qua inferius nonnulla dicemus, Orphei carmina referenda G sint. Sed ad tutelam earundem referri possunt, ut singulis Mundi, uel terræ partibus, & maris, uel naturæ corporibus (ut aliàs ostendemus) & animantium speciebus uniuersis peculiaria quædam adesse numina tutelaria, eisdem præsidentia, & prouidentia decantarunt Poetæ. Sed Poetas nunc missos faciamus.

ROMANI ingentem Deorum multitudinem habebant; quos rerum procuratores putabant: inter quos recensentur Dii maiorum gentium Iupiter, Saturnus, Mars, Apollo, Neptunus, Vulcanus. Habebant Deos penates, Iunonem & Mineruam: Deos geniales, Terram, Aquam, Aetem, Ignem, Solem, & Lunam: quibus natali die, quisque sacrum faciebat, quòd rerum gignendarum, producendarumque uim habere crederentur. Habebant Lares priuatarum rerum Deos. Quid plura? Varronem, qui Ethnica numina præcipua conquisiuit diligentia, supra triginta millia commentitiorum numinum reperiisse; qui rebus humanis præsidere, & prouidere credebantur; & annotasse, quidam tradiderunt. Sed Poetas, Romanorumque Deorum multitudinem relinquamus; philosophantium uerò de diuina prouidentia opiniones aggrediamur.

De diuina prouidentia Platonis ex eiusdem interpretibus recitatur opinio. Cap. X. H

OSTQVAM rerum humanarum multis, & illis euidentibus ac firmis rationibus curam, & procurationem Deos habere demonstrauimus, & Poetarum præterea raptim percurrimus opinionem, qui non solùm hæc nostratia Deos curare in uniuersum, sed præcipua quadam diligentia, alia ab aliis procurari dixerunt, & singulis ferè rebus Deos quosdam præsides fecerunt: redeamus iam ad Philosophos, qui rerum naturam longè diligentius quàm Poetæ perscrutati fuerunt; dimissaque nunc Aristotelis, & Peripateticorum opinione, de qua paulò post seorsum accuratius, & uberius dicturi sumus: Platonis, & Academicorum (iandudum autem per Academicos, eos tantùm intelligimus, qui Platonis sunt placita prosequuti.) atque Zenonis, & Stoicorum in hac causa quàm fieri poterit breuissimis, sententiam uideamus.

Plato igitur longè sanius, quàm faciat Epicurus, & doctius quàm Poetæ faciant; multaque rectius de diuina prouidentia, atque intelligentius sensisse uidetur; qui in lib. decimo de Legibus, in Phædro, in Phædone, in Gorgia, in Sophista, in Timæo, in Epinomide, & alibi sæpißimè diuinam prouidentiam asseruit; & multis eam tum exemplis, tum rationibus, confirmauit: Deosque rerum omnium etiam minimarum curam habere, nihilque illos in Orbe uniuerso negligere, doctißimè rectißimeque existimauit. Cum enim Dii sint; non conuenit (inquit Plato) eos esse otiosos. Ita sane & otium, & negligentiam, quemadmodum otiosos, & negligentes odio Dii habent; at hos habent quàm maximè. Adde quòd otium & pigritia ex duorum altero generari uidetur; uel ex uoluptate, uel ex formidine; siquidem aut uoluptate aliqua allecti, segnes pigrescimus: aut ex timore, ab opere formidantes desistimus; neutrum autem horum de Deo, uel cogitare fas est. Quòd si Dii otiosi non torpent: res ergo humanas, Mundumque uniuersum, cum nihil sit eo excellentius, atque præstantius, curare autem eos decet, quod præstantissimum est, atque omnem & cœlestem, & subcœlestem naturam illi curant, atque administrant. Cumque item omniscii sint (turpe namque est dicere, Deos aliquid ignorare, quum rerum cunctarum ipsi sint causa) omnia quæcunque in Orbe uniuerso sunt; & non magnas res tantùm (ut quidam existimauerunt) aut duntaxat paruas; sed maximas quasque, & minimas, & norunt, & uident, & procurant. Marsilius super Protagora, quasi in duas partes diuinam ad mentem Platonis, prouidentiam est partitus: ut summo quidem Ioui ac Deorum principi uniuersalem, idest (sic seipsum alibi, & præcipuè cap. VII. libri Plotini de Pulchritudine, interpretatus uidetur Ficinus) rerum omnium curam, & tutelam ascripserit: quoniam Deus summus omnibus tribuit omnia; in primisque illa, quæ ad bonitatem, & perfectionem, integritatemque maximè totius uniuersi faciant. Dæmonibus uerò particularem, idest rerum earum, quæ ad bonitatem, & perfectionem uerbi gratia hominis, aut bouis, aut uitis, aut abietis, aut etiam unius ciuitatis, uel prouinciæ, & regni, & id genus alicuius singularium rerum faciunt curam, prouidentiamque Plato ascripserit. Gregorius Nyssenus lib. de Prouidentia, cap. III. quem prima parte quæst. XXII. art. III. D. Thomas sequutus est: & Nemesius libro de Narura hominis, capitulo ultimo, Et Plutarchus libro de Fato: quin etiam Ficinus ipse in argumento Apologiæ Socratis: & in libro, quem edidit, de Theologia Platonica, & sæpe alibi; in tria, de mente Platonis, diuinam partiti sunt hi uiri doctißimi prouidentiam. Rerum quidem omnium, sed præcipuè spiritualium causarum, & uniuersalium rerum, & æternarum specierum, atque intellectualium mentium curam summo Ioui ac Deorum principi tribuerunt; harum uerò generabilium, & corruptibilium rerum, non quidem ut generabiles, & corruptibiles, & cum tempore fluentes sunt: sed ut modo quodam æternæ sunt; & in suis quidditatibus, uel ideis, æternitate, siue æuo metiuntur; & motu, ac succeßione quadam immortales, & perpetuæ sunt; & ut breuiter ad uniuersi incolumitatem quandam potisimùm, & integritatem pertinent; quatenus fœliciter progrediantur singulæ; & fœcundæ uirtutis sint; & motum feruent; curam & prouidentiam quidam Deorum principes habere dicantur; qui Dii secundi uocantur. Nam primo loco est Deus ille summus, qui aliorum Deorum opifex & pater à Timæo dicitur. Hi autem illi sunt, qui corpora cœlestia agitare, ac circulo mouere, & elementa uiuificare, atque (ut uno uerbo dicam) sphærarum duodecim mentes, & animæ dicuntur. Elementa namque quatuor, diuina quadam anima uiuere sunt opinati, idcirco apud antiquos Deorum quorundam nominibus sunt appellata. Ignem namque Vulcanum dixerunt, Aerem Iunonem, Aquam Neptunum, Terram Plutonem. At rerum singularium quæ interituræ sunt, ut singularis hominis, uel singularis etiam cuiuspiam naturæ & speciei, & earum similiter rerum, quæ ad unam aliquam singularem speciem, ut humanam, bouinam, ficulneam & huiusmodi aliam spectant; curam, & prouidentiam Dæmonibus, idest minoribus quibusdam Diis relegari Plato putauerit. Ficinus cum sæpe alibi, tum loco paulò ante citato, idest cap. VII. libri Plotini, cui titulus de Pulchritudine, quid de Deorum prouidentia ad opinionem Platonis sentiendum sit, apertè admodum his uerbis declarauit. In ipso quidem Deorum Deo prouidentia est uniuersalis omnino. Nam & omnibus, & omnia prouidet, atque largitur. Vniuersalis etiam quodammodo in mente diuina, & anima Mundi; In Diis uerò sequentibus, siue inuisibiles sint, siue uisibiles; prouidentia quodammodo etiam uniuersalis est; sed conditione quadam particulari. Aut enim rebus omnibus munera dant, sed munera quædam; aut dant quidem omnia, sed quibusdam. In dæmonibus autem prouidentia & particularis est, & conditione rursus particulari. Nam & certa quædam munera tantùm, & certis quibusdam rerum generibus, regionibusque distribuunt. Neque, sicut Dii, sunt ab omni paßione, uel solicitudine, uel affectu penitus segregati. Nam ad hæc ipsa, quæ curant, quodammodo declinare uidentur. Adde prætera quòd unum quenque Deorum, siue cœlestium, siue subcœlestium dæmones multi sequũtur, ut ducem. Hæc ibi. Quid igitur de triplici diuina prouidentia, de qua differebamus, dicendum sit; per hæc uerba satis declaratum esse arbitror. Hoc est, puto, quod libro secundo cap. VIII.

VIII. de Theologia platonica, Proclus uberrimè declarauit: quod item ad Dionysium Tyrannum obscurè admodū, & sub innoclucro scripsit Plato ipse cum ait. περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ' ἐστὶ, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν, δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα. hoc est. Circa regem omnium omnia sunt, & ipsius gratia cuncta, & bonorum omnium ille est causa; circa secundum uerò, secunda: & circa tertium, tertia. Eadem uidetur Iamblichi cognomento diuini, lib. de Mysteriis, fuisse de Platone sententia, dum inquit. Opera quidem absoluta ducunt Dii: media Angeli: Tertia Dæmones. Et alibi idem Iamblichus inquit, Deorum prouidentia uniuersalis est; Dæmonum uerò particularis. Deus primus dat omnibus omnia; Dii sequentes omnibus aliqua largiuntur; Dæmones, atque animæ aliquibus solùm, & aliqua tantùm. Hæc Iamblichus. Non tamen negandum est, quin in sequentibus idem Iamblichus addiderit etiam prouidentiam heroum; quorum officium est uiuificare, ratiocinarique, & animas custodire; easque à corporibus soluere. Vt in quatuor diuinam prouidentiam partitus fuisse Iamblichus uideatur. Aliquando etiam in partes sex, uel septem uisus est idem partiri diuinam prouidentiam; sed in quot, & in quas, & quomodo, uide apud ipsum eodem lib. capit. XIX. Singulis præterea animalium generibus, & naturis, siue speciebus, quod in Apologia Socratis facit etiā Ficinus, cap. XXXV. eiusdem libri de Mysteriis, & alibi, distinctos sæpe dæmones custodes Iamblichus Platonem imitatus ascripsit. Sequenti item capite, F idest cap. XXXVI. per prouincias, & per diuersas Orbis terrarum partes, diuisos dæmones idem affirmauit, partes Mundi custodientes, eisdemque præsidentes. Et singuli commendatarum (inquit) sibi partium tantam; habent curam: ut ne uerbum quidem illius ordini, dispensationique contrarium ualeant tolerare: perpetuam uidelicet immutabilemque mundanarum rerum perseuerantiam obnixè custodientes. Idem Porphyrius lib. secundo de Abstinentia ab esu carnium, ex Platone, asseruisse uidetur. Plotinus in partes quatuor diuinam prouidentiam partitus uidetur: ut primas partes dederit tribus primis rerum principiis; quæ sunt bonum siue Deus, mens, & anima. quæ aliis nominibus à quibusdam appellantur Oromasis, Mitris, & Arimanis; Dei proprium est unire; mentis ordinare; animæ mouere. quælibet naturalis species à Deo habet, ut sit, & una sit, à Deo per mentem habet ordinem, ab utroque perpetuitatem: sed ab anima cœloque habet, ut multiplex per singula sit; atque mutabilis. Secundas stellis, & cœlestibus corporibus, cœlestiumque corporum animabus, & mentibus: Tertias Dæmonibus, qui quidem non habent (inquit) ut putauit Porphyrius, ortum à stellis, sed à Deo. Extremas humanis animabus, quæ animæ ita se habent (ut in Timeo tradidit Plato) quòd singulæ singulis astris sunt distributæ. Sed de diuina prouidentia ad Platonis, ex illius interpretibus, opinionem, hactenus. G

De diuina Prouidentia Platonis opinionem ex eiusdem interpretibus rursus auctor, sed diffusius exponit; & in primis tripartitam prius positam diuinam prouidentiam ex Proclo interpretatur.

CAP. XI.

PLATONIS hactenus ex eiusdem interpretibus, de diuina prouidentia, breuissimis uidimus opinionem. Liceat nobis, quid de eadem, ad Platonis decreta, ex eiusdem iterum interpretibus, sentiamus, sine inuidia aliqua fusius copiosiusq; in medium proferre. Res ista certè, quoniam pulcherrima, & difficillima est: inter eas ritè annumerari poterit; de quibus Horatius.

» *Decies repetita placebunt.*

In multis itaque locis triplici Deorum generi, ut cap. superiore dictum fuit, rerum humanarum curam impartiri uisus est Plato; quid autem potissimum unumquodque procuret, lib. sexto Platonicæ Theologiæ cap. item VI. breuissimis exposuit Proclus, ubi cùm H multa de tribus opificibus dixisset; ex interprete subdit. Si placet tres hos opifices singulos, & quid'nam ex ratione contingat, perspice. Primùm mundanis effectis substantiæ essendi'ue causam; secundum motus, ac uitæ, ut generationis sensilium conditorem; tertium disiectæ formationis, partitæque circunscriptionis, ac orbicularis uniuersorum unum ad principium conuersionis, auctorem asserimus. Et paulò post, de eisdem edisserens inquit. Alium essentiæ, alium motus, aliū conuersionis causam affirmamus. ut Mundus uniuersus quà est entis particeps à primo parente: quà motus, à secundo: & quà diuisus omnifariamque post sectionem proprium ad principium regreditur, à tertio prodeat. & post pauca. primum appellat patrem, secundum potestatem, tertium mentem. Et ait, quòd primus est utriusque pater: secundus utriusque potestas: tertius utriusque mens. Et circa finem illius cap. sub horum trium prouidentia sortiri animas, quicquid sortiuntur asseuerauit. ut ante generationem sub primo, in generatione sub secundo,

A post generationem sub tertio, defæcationis uidelicet indigas. Hos, puto, in Gorgia Plato appellat Iouem, Neptunum, Plutonem. De quibus longè abundantius in eodem sexto lib. cap. x. idem
» Proclus edisserens, inquit. Si audire molestum non sit. Primò, secundum totum uniuersum constat, quum alius substantias producat, alius uitas, ac generationes reddat, alius formalibus diuisionibus studeat. Itemque alius uno in opifice omnia inde progredientia stabiliat; alius ad progressum uocet; alius ad primum conuertat. Secundò, secundum uniuersi partes alius primus uidelicet, fixarum orbem, identitatisque circumuectionem disponat; alius medius errabundum regat; multiformesque eius motus efficaces, ac fœcundos efficiat; Postremus sublunarem locum curet, & terrestrem mundum intellectualiter perficiat. Tertiò, ex Timæo, Iupiter generabilium uerticem regit, igneum orbem ac aerem purissimum moderatur. Neptunus elementa media agitat, uniuersæque humidæ substantiæ, quæ in aere, & aqua consideratur, dux est. Pluto terræ & iis quæ in terra sunt omnibus consulit; quocirca terrenus Iupiter nuncupatur. Item Iupiter orienta le centrum occupat, Pluto occidentale, Neptunus medium. Et alia multa ibidem prosequitur Proculus, quibus sine difficultate, ad quem modum diuina, prouidentia multifariam tripartiatur, intelligi potest.

B

Diuinam prouidentiam in partes quinque secari. CAP. XII.

ERVM enimuero ex dialogo cui titulus est Epinomis; qui aliàs à Platonicis legum appendix, & Philosophus appellatur; quintuplici animalium generi, liceat nunc, animalis nomine fusius uti, rerum omnium mihi curam, ac prouidentiã, Platonem ascripsisse uisus est; quorum quidem duo uisibilia sunt; tria uerò inuisibilia. uisibilia rursus duo sunt, immortale & æternum unum, cœlum, intelligimus autem nunc per cœlum, non solùm corpus illud, quod igne & æthere potissimùm constare opinantur Platonici; sed quatuor etiam elementorum sphæras, & earum animas. Duodecim nanque sphærarum animæ, octo cœlestium & quatuor subcœlestium, & ipsarum animarum mentes. duodecim Mundi principes à Platonicis appellantur. Has igitur animas cum suis sphæris animalia ego appellauerim. Necesse est enim, inquit Pla
C to, ut his sphæris animæ uel insint, uel ad sint. Hoc inquam animal suo complexu, illuminatione, circumgiratione, & aliis multis modis hæc inferiora ita curare uidetur, ut rebus omnibus, non quidem omnia, sed pro rei ratione, aliqua elargiri dicatur. Mortale & corruptibile alterum, quod terreno maximè elemento constat & aqueo; ut sunt animalia omnia, quæ elementis quidem omnibus, sed terra potissimùm & aqua constare, certissimum est. Hoc autem in infinitum ferè pro custodientium numero augeri, ac plurificari censendum est. Nam inferiora cuncta animalia, quæ successione quadam, perpetua sunt; & numero quasi infinita; generationi, corruptioni, omnifariamq; transmutationi obnoxia, natis suis; homo uerò non natis suis tantùm sed toti etiam uni gentium nationi, & prouinciæ; quin etiam pluribus simul, pro humanæ infirmitatis ratione, prouinciis, & amplissimis terrarum partibus & regnis prouidere; & multarum gentium maximarumq; simul rerum curam ita habere conspicitur, ut tamen aliquibus tantùm, &
» aliqua tantùm; & ratione tantùm particulari, conferat, & elargiatur. Inuisibilium uerò genus unum sit Anima Mundi, prouidentia cuius, orbis uniuersus administratur, & regitur, à qua omnibus omnia elargiuntur, non quidem tanquam à summo rerum omnium principe, & Mundi domino, sed ueluti à primi, & summi principis & domini Vicario. cuius quidem etsi in Epinomide
D non satis expressè Plato meminit, eius prouidentiam tamen alibi non reticuit. Alterum uerò ex elementis duobus igne scilicet, & aere, aereisq; corporibus constituitur; Et illis quidem tenuissimis adeo, ut sensum effugiant. & hoc est genus dæmonum, quod pro ratione stellarum, multifariam à nobis diuidi posset. Hoc autem rerum ita procurationem gerit; ut aliquibus tantùm, & aliqua tantùm attribuat, sed in quadam uniuersitate. Aer duplex est. Quidam nanque purior est; quidam uerò crassior, & corpulentior; qui etiam aquæ nomine à Platone appellatur, illud Deorum sine diuinum, hoc uerò dæmonum siue dæmonicum genus dicitur. Præter hanc quatuor animalium prouidentiam, qui sunt, animal terrenum, animal cœleste, hoc est Dii maximi, & Mundi principes, Anima Mundi, & dæmones; est Deorum summus; qui tanquam rerũ omnium princeps & dominus, omnibus omnia germana, atque innata sua bonitate elargitur; de quo paulò post nonnulla dicemus.

De Dæmonum prouidentia paulò uberius agitur, sed in hoc capite de Dæmonum natura potissimùm. CAP. XIII.

VONIAM humanarum rerum curam Dæmonibus platonicos demandasse, sæpe diximus; non ab re forsitan fuerit; de illis accuratius dicere; ut, quæ & qualis sit diuina prouidentia; percipi tandem à nobis facillimè posit. Dæmonum igitur quidam sunt, apud Platonicos, immortales; quidam uerò mortales quidem, sed longæui; omnes autem, siue quòd sint saltem longæui, si non immortales; siue quod igneo, & aereo, hoc est subtili corpore eos constare putauerit; prouidentiæ admirabilis participes Plato in Epinomide existimauit. Quos acuto suo ingenio, ac tenaci quadam memoria, & longa rerum obseruatione, intimas etiam nostri pectoris cogitationes; ut pote quid agere, quid omittere intendimus, & quando, & cum quibus, aliquo modo penetrare posse, crediderit. Et de illis, & circa illa, & similia, quæ oportuna illi nobis existimant; quotidie eos curam habere, putauit. Dæmones illos, quos ex aqua, siue aqueo, & crassiusculo illo aereo corpore, de quo paulò ante dicebamus, constare Plato asseruit; quandoque, inquit idem Plato, cernimus; sed à conspectu citissimè illi subtrahuntur; & cum uidentur; non nisi tenui uisu percipiuntur; perceptiq; admirationem afferunt. Dæmones autem in uniuersum, ut in Apologiam, & in Phœdrum notauit Ficinus, in totidem platonici distribuūt ordines, quot in cœlo sunt stellæ; immo quot in sphæris stellæ sunt; tot ordines statuunt, & dæmonum, & animarum; ut alii dæmonum Saturnii sunt, alii Iouiales, alii Martiales alii iuxta aliarum stellarum nomina, denominationem suscipiant. quod idem de animabus intelligendum est. Aliæ nanque Martiales, aliæ Iouiales, aliæ Saturniæ, aliæ Solares, alia aliis stellarum nomenclaturis denominantur. Nonnulli platonicorum sunt, qui dæmonicos ordines cunctos in duobus elementis collocant, igne scilicet, & aere; & eorum, quos in aere, quosdam quidem in aete puro, ratione scilicet aerea; quosdam uerò in aere crasso, ratione magis aquea, quam aerea, collocant. Conueniunt illi inuicem, qui in igne, uel puro aere locantur; tum quòd immortales, sed affectu erga corpora patibiles sunt; tum etiam, quòd rationali uitæ utrique maximè faueant. Differunt uerò, tum inter se, quoniam ignei rationis discursum ad sublimiora contemplanda conuertunt. ignis enim, quia corporum leuissimum est, in sacris etiam literis, contemplationem significat. Ideo Psal. XXXVIII. legitur, In meditatione mea exardescet ignis. Et Psal. CXIX, Ignitum eloquium tuum uehementer. Et Boethius libro quarto de Consolat. prosa sexta, uiuacissimum mentis ignem dixit. Aerei uerò actiuæ uitæ magis inseruiunt. Et ignei affectus quidem habent erga corpora; sed secundum quendam tranquillæ prouidentiæ morem; aerei uerò humanos quidem & illi habent affectus sed moderatos. Conueniunt hi tam ignei quàm aerei cùm aqueis, quòd res particulares simùl omnes administrant; & quibusdam (ut dicebat Iamblichus) largiuntur quædam. Differunt uerò ab illis, tum quia ignei, & aerei rationali; aquei uerò sensuali, ac uegetali naturæ potissimùm fauere dicuntur. Tum etiam quia in affectibus aquei ad perturbationes nostras declinant; uoluptuosæque uitæ potissimùm fauent; Tum tertiò, quoniam aquei, & si longæui sint, diutissimeque uiuant; corruptibiles tamen, atque mortales sunt. Suadent Platonici, ut Proclus, & Maximus Tyrius, hanc Deorum mortalium multitudinem. Maximus quidem, in sermone quodam de Dæmone Socratis, hac ratione. Quoniam magno interuallo mortale ab immortali, & aspectu, & consuetudine seiungitur; ac propterea dæmonibus est opus; qui utranque naturam, diuinam scilicet, & humanam, affinitate attingentes, harmonicis uinculis alterius imbecillitatem, cùm alterius pulchritudine connectant. Nam perinde atque inter Græcos & barbaros; inter quos est magna uocis & linguæ differentia; interpretes sunt; qui alterutrorum uoces suscipiendo, significationemque uicissim deferendo, diuersitatem illam nonnihilum conciliant, commerciaque inuicem inducunt. Ita intelligi potest dæmonum genus cùm Diis, cumque hominibus uersari. Hactenus ex interprete Maximus. Proclus hanc ipsam dæmonum multitudinem suadere conatus est ratione: quæ quorundam Aegyptiorum antea fuit. Hæc autem est. quoniam ad perfectam mundi consonantiam oportet, non solùm animalia quædam rationalia, immortaliaque, atque contrà animalia irrationalia, & mortalia simul; uerùm etiam multa inter hæc media rationalia quidem, sed mortalia; non in terra solùm, sed etiam in cæteris elementis, uelut dæmones partim propinquos nobis, partim longè sublimiores; quorum corpora gignantur, atque intereant; quàmuis diutius, quàm nostra, certis suis periodis uiuant. Non enim decere existimant; ut à cœlestibus animalibus rationalibus, sempiternis, fœlicissimisque, ad animalia terrena rationalia quidem, sed infœlicissima, uitaque breuissima, subitò & nullo medio descendatur. immo per gradus quosdam animalium rationalium, quæ fœliciora quidem sint, & diuturniora quàm homines, & omnino beatiora; non tamen sempiterna. Et fœlicissima. Hæc ratio Plutarcho, & eius familiari Demetrio Philosopho, atque Aemiliano Rhetori mirificè placuit; quam ex multis prodigiis, quæ suis temporibus euenerunt, confirmare conati sunt. Huius fortasse generis dæmones quosdam, ex patre suo Facio lib. de Subtilitatibus decimonono, in quo de dæmonibus tractat Hier. Cardanus, recensere uidetur; quos

A quos idibus Augusti MCCCCXCI, patri suo apparuisse, eorumque uitam ad annos CCC, plus minus extendi, inter multa alia, dixisse eos, & tandem obire, scriptum ille reliquit. Apud Plutarchum, & apud Eusebium, de morte Panis, qui primùm eiulauerit, deinde obierit, legitur. quod retulit etiam D. Io. Franciscus Picus prima parte libri de Prouidentia Dei, cap. VI. Ioannes item cognomento Grammaticus libro cui titulus Posteriorum, parte secunda, cap. XV, retulit ex Platone, inuentum Nereidis cadaue aliquando fuisse. Proclus etiam lib. sexto Platonicæ Theologiæ, cap. III, nonnulla esse Deorum caduca genera asseruit. Nonnulli & inter moderniores Nicolaus Leonicus, uir apprime eruditus, in dialogo quodam, cui titulus, Aluerotus, uisus est ad opinionem Platonis, homines triplicis generis posuisse; quosdam, qui æthereo quodam simplicissimo, tenuissimoque corpusculo immortales uiuant; Alios, qui hoc nostratio, caduco ac terrestri, &, ut utar uerbo Platonis, ostreaceo corpore constant: Medios, qui medio quodam corpore, hoc est non æthereo, aut cænoso; sed ex purioribus, ac simplicioribus elementorum portiunculis composito: quod à prædominio trifariam euariari potest: quoniam uel aqueum, uel aereum, uel igneum esse potest. Huiuscemodi corpus animis ita à diis secundis accommodatur; B sicut primum & æthereum à primo, & summo Deo. De his fortassis hominibus Plutarchum, Io. Gramm. Picum, & uniuersam Platonicorum, & Aegyptiorum scholam exponere possumus. Vt hos, dæmones terrarum incolas esse censeamus; qui corpora sua aliquando exuant; tunc scilicet, cum à nobis mori existimantur. Fuerunt etiam alii; qui non ex Plutone tantùm, & eius sectatoribus; sed ex Aristotele etiam, mortalia quædam numina asseruerunt. Sed redeo ad Platonicos. Dictum est hominibus dæmones nonnunquam apparere, & ab eis uideri. Videri autem quorundam dæmonum corpora, contingit maximè, inquit Zoroastes, in Perside, & in Aphrica. Ficinus lib. quarto de Animarum immortalitate cap. primo, dixit credidisse Porphyrium; eos uideri, in quorum corporibus ignis abundaret; idque præsertim in Oriente accidere, & Meridie; tangi uerò illos; in quorum, terra; quales apud Tuscos suis temporibus fuisse asseruit. Sed de natura dæmonum, dicta in præsentiarum sufficiant.

De dæmonum prouidentia in uniuersum. CAP. XIIII.

PRo ratione quatuor illorum, quæ ante diximus, animalium, & pro natura C similiter eorundem, & dignitate, atque præstantia, inconuenit, meo iudicio, nihil; ut, secundum Platonem, in partes (ita dixerim) quatuor, Orbis uniuersi, Mundique totius curam, atque administrationem, & Deorum prouidentiam partiamur. Et immortale sed uisibile animal rerum omnium subcœlestium curam, suo motu, lumine, & temporum distinctione, ac saluberrima quadam anniuersione, habere dicatur. Visibile sed mortale certis animalibus, aut etiam rebus prouideat, pro cuiusque natura, ingenio, atque ratione. Turtur nempe prouidet turturi, elephas elephanti, homo homini. Inuisibile & immortale, hoc est dii ætherei rerum omnium curam gerunt: rebusque omnibus de quibusdam prouident, curantque. Inprimis ut Mundi totius forma, & ordo persistat; eaque, quæ ad eius integritatem faciunt, & perfectionem, suo modo, & pro eorum naturæ ratione permaneant uniuersa. ne à generationibus, & corruptionibus successiuis, desistant; aut rerum species aliquæ deficiant; sed cuncta in uniuersum, & in suo genere singula, omnibus numeris, quoad fieri potest, absoluta sint, & perfecta. Dii ignei, aerei, & aquei, hoc est dæmones (si de cunctis simul loquamur) res subcœlestes, & humanas in uniuersum curant; atque tuentur. Sed horum quidam quercus, alii abietis, non- D nulli bouis alii asini curam gerunt. eisque præsident. Nulla nempe est in toto terrarum Orbe natura, & plantæ, uel animantis species, quæ, secundum Platonicorum decreta, aliquo dæmonum genere non custodiatur. Homo similiter proprios custodes dæmones habet. An autem ad turpitudinem, & ad uitia dæmonum aliqui nos alliciant; uel contrà potius ad honestatem omnes & uirtutem, Platonicis disputandum relinquatur. Aegyptii, ut lib. decimo de Animorum immortalitate cap. II, inquit Ficinus, quos Origenes, & Numenius, & Porphyrius sequuntur; multos aiunt esse dæmones, qui ad superiora animum eleuant; multos, qui ad inferiora detorquent. Bonos dæmones in meridionali plaga, optimos in orientali, malos in septentrionali, pessimos in occidente esse, Aegyptii affirmauerunt. Dæmones secundum Platonicos, in plura partiti sunt munera; quod copiosè satis declarauit Proclus in Alcibiadem dum inquit. Præterea dæmonum alii purgatoriam & incontaminabilem possident potestatem; alii uerò genitricem, alii » perfectoriam, alii opificem, atque omnino secundum Deorum proprietates, uiresque, sub qui- » bus ordinati sunt, dæmones diuiduntur. hæc Proclus. Dæmones nanque, ut in Phœdrum cap. » XI, notauit Ficinus, à Platonicis, ut à Iamblicho, Syriano, Proclo, in quosdam ordines digeruntur, scilicet in Deos, archangelos, angelos, dæmones, principatus, heroes. Et alii dæmones

aliis Diis subministrant; uel si Deo eidem multi seruiunt, uarii tamen ad uaria Dei eiusmodi officia conferunt. Inter dæmones autem non est Saturnus aut Iupiter, aut Neptunus aut Pluto unus; sed multi in qualibet sphæra Saturni, multi Ioues. Saturni uidelicet uel Iouis officiis administrantes; cæteri que cæteris similiter seruientes multi sunt, & non unus. Hinc Proclus cap. IIII lib. sexti de Theolog. Plat. post multa de Deorum prouidentia, & inferiorum progressu à superioribus, hæc ex interprete subiecit. Hac de causa, quæcunque solarem influxum uendicant; dico autem non modo præstantiora nobis genera, sed etiam animarum, animaliumque, & plantarum, ac lapidum numerum, à Solis circuitione dependent; Et quæ à Mercurio proprietatem hauriunt, mercuriali adiudicantur; & eodem modo in Diis cæteris. Omnes enim ductores sunt, ac principes in uniuerso; quos multi angelorum ordines, plures dæmonum numeri, non pauciores herorum turmæ, quamplurimæ particulares animæ, uariæ denique plantarum, & lapidum uires, circunstant, quæ omnia ductores, ac principes suos exoptant. hæc Proclus. Non me interea præterit, Platonicos, Proclum lib. sexto Platonicæ Theolog. cap. XVIII. Ficinum lib. quarto cap. I, de Immortalitate animorum, & alios duodecim principes Orbi uniuerso præposuisse; qui sunt anima orbis primi & stellati, animæ septem Planetarum, & animæ elementorum quatuor. Et unicuique ex Orpheo uim geminam tribuisse; unam in cognoscendo positam, alteram in sphæræ corpore uiuificando, atque regendo. Vt in elemento terræ illam uim Plutonem Orpheus nominauit, hanc Proserpinam. In aqua Oceanum illam, hanc Thetim, in aere Iouem & Iunonem, & ita in reliquis corporibus, ut apud Ficinum loco citato uidere potes. Animam uniuersæ machinæ, & Orbis uniuersi, Iouem, Plato nuncupat; animas uerò duodecim sphærarum uocat, Deos Iouis pedissequos. De iis puto intelligendus est Iamblichus; quando cap. VII lib. de Mysteriis, inquit, quòd quælibet Mundi pars accipit aliquid à quolibet Deo. Quilibet nanque Deus cuilibet parti Mundi totus adest; sed partes aliæ aliter hinc accipiunt. Aether quidem ætheria, aer autem aeria suscipit ratione. Addunt insuper Platonici, quòd ea quæ, uerbi causa, Iouialia sunt; siue illa sint angeli, siuè archangeli, siue dæmones, siue heroes, siue animæ, siue animalia, siue plantæ, uel lapides, non possunt mercurialia, aut solaria fieri. Quamobrem anima, ut in Phædro declaratum est, & si permutare potest custodem dæmonem, non tamen dæmonum genus, aut Deum. Sed anima quæ, uerbi causa, Iouialis fuerit; dæmones Iouios custodes semper habebit, cum etiam custodem permutauerit. Circa nanque eiusdem stellæ, ut Iouis proprietates, multi sunt Iouii dæmones; qui in uniuersum Iouiales animas custodiant. Idem de Martialibus animabus, uel Solaribus, uel Saturniis dicendum est. Sed de dæmonibus & de dæmonum prouidentia in uniuersum, hactenus.

De dæmonum prouidentia in particulari. Cap. XV.

DIXIMVS de dæmonibus, & de dæmonũ prouidentia in cõmuni, & in quadã uniuersitate. Nunc de eadem rursus à nobis distinctius dicendum est: sed non exactè adeo, ut nullo fructu, multo autem tædio, sermo prolixius deducatur. Ea nempe tantùm afferenda censemus, quæ ad diuinæ prouidentiæ intelligentiam magis facere uidebuntur. Singulares igitur dæmones res singulares curant & eis opportuna administrant. Quidam unam Orbis partem custodiunt, quos in Phedro Deos locales appellauit Plato, alii aliam. & quidam ciuitatem unam, alii aliam; sicut inquit in Critia Plato; quòd Athenas cust odiebant Vulcanus, & Minerua. Ita nanque loco citato ex interprete scriptum ille reliquit. Dii quondam uniuersum terræ Orbem singillatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum. Et post pauca. cæterum iudicii, iurisque sortibus, sua quique ad notum suscipientes, curantesque amicorum singula: regiones habitandas disposuerunt. Hosque ueluti greges ipsorum, possessionesque, & armenta nutriuerunt: hoc tamen excepto, quòd corporibus corpora cogere noluerunt; quemadmdmodum plagis pecora, iumentaque pastores. At uerò tanquam docile, & obediens animal, quasi ex puppe, ratem agi lem dirigentes, persuasione, pro gubernaculis, utebantur; eaque animam attingebant; & ad mentem ipsorum ita ducentes, mortale genus omne gubernabant. Et alii quidem Dii aliorum locorum gubernationem sortiti, ea instituebant. Vulcanus autem, Mineruaque naturam habentes cõmunem; tum quia eodem ex patre sunt; tum quia per sapientiæ studium, perque artiũ diligentiam ad eadem tendunt; ita per communem sortem hãc nacti sunt regionem: ut pote uirtuti prudentiæque natura propriam, atque congruã: procreantesque in ea uiros indigenas admodum generosos, eorum mentibus reipublicæ ordinem infuderunt. & post multa. Ex Solone (inquit) partiti sunt Dii uniuersam terram, partim in ampliores portiones, partim angustiores, templaque & sacra sibi instituerunt, Tunc sanè Neptunus insulam sortitus est Atlanticam. Hæc Plato. Macrobius in urbium obsidionibus, apud antiquos, hunc morem, atque hanc religionem

A nem fuiſſe, teſtatus eſt. Vrbem nempe oppugnaturi, à uatibus cui Genio, & dæmoni eſſet urbs
commiſſa, & credita, in primis intelligere conabantur; ut illum aliquot ſacrificiis allicerent: quo
à cura urbis deſiſteret: ita enim uictoria potiri facilius opinabantur. Rurſus ſunt quidam, ut pau
lò ante dictum fuit, qui certas rerum naturas cuſtodiunt: quorum alii uitem, alii abietem: item
alii bouem, alii equum, alii hominem. Et eorum qui hominem cuſtodiunt; alii eas animas, quæ
Iouiales eſſe dicuntur, alii eas quæ ſolares; alii alias, pro ratione ſtellarum, & animarum. An
uerò ſinguli, uel bini, uel terni, uel in alio numero huius, uel illius hominis parti cularem, di-
ſtinctamq́ue curam habere dicendum ſit, aliorum iudicio derelinquimus. Certè quòd homi-
num angeli, ſiue demones cuſtodes ſint, antiqua opinio fuit; & inde cauſam attulerunt nonnulli,
cur ab Homero hominibus quibuſdam, & præſertim Heroum principibus, ut Vlyſsi, Diome-
di, Agamemnoni, Achilli, certi Dii diſcriminum, & periculorum ſuorum comites adiungerentur.
Socrates multa ſæpe de ſui erga ſe, dæmonis cura, & prouidentia recenſet. Aegyptius quidam
(inquit Proclus) admiratus eſt Plotinum, tanquam diuino quodam proprio dæmone guberna
tum; quem dæmonem, ſi Porphyrio credamus, ipſi Plotino Aegyptius ille demonſtrauit: quæ
B res, ad quem modum effici potuerit, in argumento lib. Plot. de Dæmone proprio, Ficinus decla
» rare eſt conatus. Proclus in lib. cui titulus de Dæmone proprio, ex interprete inquit; Iā uerò ſe
» cundum eorū ſubſtantiam ſinguli clientibus ſuis, ad beatam uitā patrocinantur; alii quidē ad de-
» teriorum curā nos mouentes. alii uerò ab actionibus retrahentes externis. Hæc ille. Apul. lib. dè
» Deo Socratis, loquens de proprio cuiusq; dæmone, inquit. Ex hac ſublimiore dæmonū copia, Pla
» to autumat, ſingulis hominibus, in uita agenda, teſtes, & cuſtodes ſingulos additos; qui nemini
» conſpicui ſemper adſint; omnium non modò, actorum teſtes, uerùm etiam cogitatorum. Ac ubi
» uita edita, remeandum eſt; eundem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico, & trahere ue-
» luti cuſtodiam ſuam, ad iudicium; atque illic in cauſa dicenda aſsiſtere; ſi qua commentiatur,
» redarguere; ſi qua uera dicat, aſſeuerare prorſus; illius teſtimonio ferri ſententiam. Et poſt pau-
» ca. Hic quem dico proprius cuſtos, ſingularis præfectus, domeſticus ſpeculator, indiuiduus arbi-
» ter, inſeparabilis teſtis, malorum reprobator, bonorum probator, ſi rite animaduertatur; ſedu-
» lò cognoſcatur; religioſè colatur; ita ut à Socrate iuſtitia, & innocentia cultus eſt; in rebus incer
» tis proſpectator, Dubiis præmonitor, periculoſis tutator, egenis opitulator: qui tibi queat, tum
» ſomniis, tum ſignis, tum etiam fortaſſe coràm cùm uſus poſtulat, mala auertere; bona proſpera-
C re; humilia ſublimare; nutantia fulcire; obſcura clarare; ſidera aduerſa corrigere. Hactenus Apu
leius. De his igitur dæmonibus, & de certis ſingulorum hominum cuſtodibus, inquit in Epino-
mide Plato, quòd res humanas curant; & quòd eorum nonnulli aut ſomniis, aut uaticinio, aut
uoce, uel à ſanis, & corpore uegetis, uel ab ægrotantibus & ualetudinariis audita, nobis multa
prænuntiant; & in ipſo etiam è uita exceſſu nobis ſeſe offerunt; & noſtros animos mouent. Hinc
ſæpe ii, qui è uita mox demigraturi ſunt, diuini non nihil demonſtrare uidentur; ut Socr. ſicut
ſcribit Xenophon, morti propinquus prædixit Anyto; filium eius, qui tunc modeſtus uidebatur,
fore flagitioſiſsimum; quod etiam euenit. Idem tractus à falſis accuſatoribus in iudicium, prædi
xit primò iudicibus futuram pœnitentiam; accuſatoribus ruinam, ciuitati ſeditionem; & tan-
dem in carcere diem mortis ſuæ prædixit. Theramenes in carcere uenenum bibiturus, Critiæ ad-
uerſario ſuo proximam mortem prædixit. Scribit Poſsidonius Stoicus, Rhodium quendam mo-
rientem, ſex æquales nominaſſe, prædixiſſeque, qui primus eorum, qui ſecundus, qui deinceps
moriturus eſſet. Calanus Indus iam moriturus, citam Alexandro Regi mortem prænunciauit. Vi
D ctoriam aduerſus Magneſios Pherecides Syrus moriens uaticinatur. Hæc (inquiunt Platonici) &
alia id genus multa ſuis clientibus, & uaſallis dæmones aliqua uia & ratione prænunciant.
Non hoc loco præteribo ſilentio Galeottum Martium, & alios nonnullos, hæc ex abecedariis ele
mentis, & literis illis, quibus, cuiuſque nomen coaleſcit, poſſe dignoſci credidiſſe: ut uel hinc no
mina etiam hominum, nedum cætera euenta, ab aſtris deriuari, perſuaderent. Literas nempe pla
netis iſti ſubiiciunt, aſcribuntque, A B C, Saturno. D E F, Ioui. G H I, Marti. K L M, Soli. N O P, Lunæ.
Q R S, Veneri. T V X, Mercurio. Capiti draconis Y. caudæ uerò Z: & pro ſitu & poſitura harum lite-
rarum in ipſis nominibus, cùm alia multa, tùm quis prius, quis poſterius moriturus ſit, iudicari
poſſe iſti crediderunt. qui quidem quàm turpiter errent, ſapientes norunt, qui & literas & lite-
rarum iugationes, & nomina ipſa ab humano arbitrio, non autem ab aſtris pendere per quàm eui
dentiſsimè intelligunt. Sed de dæmonibus, & dæmonum prouidentia hactenus.

De primi & ſummi Dei prouidentia. CAP. XVI.

E

PARTITI hactenus diuinam prouidentiam in partes quatuor fuimus: quarum unam cœlesti corpori; alteram duodecim mundi principibus, & animabus; tertiam dæmonibus; extremam terrenis animalibus, ad Platonis opinionem distribuimus. Sed non est hoc loco prætereundum, Ficinum egregium certè Platonicum, in libro decimosexto de Animorum immortalitate, cap. VI, ad finem, in partes quatuor animarum prouidentiam partitum fuisse; muneraque singularum posuisse; ad quem locum, & si lectorem mittere poteramus; ut temporis nihilominus dispendio, & perquirendi loci eum tædio leuaremus; Ficini uerba subscripsimus. Animas rationales diuinam prouidentiam modis quatuor imitari, Platonici disputant. In primò quidem gradu animam mundi collocant; in qua uniuersalis circa Mundum sub Deo sit prouidentia; per quam omnibus omnia largiatur. In secundo uerò duodecim sphærarum animas; in quibus uniuersalis particularis prouidentia sit; per quam uidelicet mundanis omnibus nonnulla distribuant. In tertio animas tum stellarum, tum numinum quorumlibet, in quauis sphæra mundi regnantium: apud quas esse censent prouidentiam particularem uniuersalem: qua scilicet nonnullis Mundi membris, quæ ipsis congruunt, singula tribuant. In quarto F nideque particulares animas, illas uidelicet, quæ ab intelligibili ad sensibile, uicisimque recurrunt; quarum esse prouidentiam particularem adeo putant; ut aliqua iam tantùm aliquibus impartiant; præterea multis uitarum cursibus impleant; quæ, & superiores paucioribus periodis agunt, & prima unico circuitu complent. Hactenus Ficinus.

Præter has quatuor animas, quæ illa sunt, de quibus ante diximus, quatuor animalia; atque præter ea, quæ diximus, Deorum, uel dæmonum, uel animarum genera; quibus diuinam prouidentiam, ad Platonis, & Platonicorum opinionem, semel atque iterum distribuimus (nam mortale animal & uisibile, etsi Deus minimè esse dicatur; diuinæ tamen prouidentiæ subseruit) Deus summus omnium opifex, atque pater est; quem in Philebo Socrates constitutricem omnium; & in Timæo Deum Deorum; & ad Dionysium, regem omnium & bonorum omnium causam, appellauit Plato. Hunc autem per ea, quæ capite decimo dicta fuere; ociosum esse minimè omniū opinandum est; sed rerum omnium mortalium, & immortalium, corporum, & animarum, hominum & dæmonum, igneorumque, & aereorum, ac aqueorum Deorum curam suo modo, nec non æternæ suæ legis imperio, habere; cunctaque, & singula, ineuitabili quadam prouidentiæ diuinæ lege, quam platonici Adrestiam uocant; administrare, atque de uniuersis rebus tum G per Deos inferiores & dæmones, & animas, & ideas; tum per seipsum, tanquam per rerum omnium causam; in quo omnes ideæ una idea sunt; tum alio præstantiori, modo si tamen modus alius præstantior excogitari potest, suæq; maiestati congruentiori notitiam, & procurationem, ac prouidentiam habere, censendum est. Quamobrem hunc Orpheus, ἄπειρον ὄμμα idest infinitum oculum; & Plato in Repub., Mundi superioris Solem uocauit. Vtpote qui non tantùm rebus uniuersis prospiciat; sed ut Sol in se lucendo illuminat omnia; sic Deus ipse seipsum intelligendo, atque uolendo, & sciat, & efficiat omnia. Et ideo à nonnullis aliis Mundi φρόνησις est dictus. Et in epistola ad Dionysium, circa ipsum, ait, esse omnia, & eius gratia omnia, & ipsum bonorum omnium esse causam. Dum enim, ut Proculi uerbis utar, se animaduertendo, seipsum gignit; in se simul generat omnia; de quo Proculus cap. XXI, libri quinti de Theolog. plat. ex interprete inquit. Ecquid non'ne is est opifex, qui bonorum horum omnium nobis est causa? qui Mundum totum regit; qui eundem optimis proportionibus colligat; qui omnem in sese rempublicam firmat? qui fati leges habet, & continet? qui ineuitabilis numinis statuta, uel usque ad ima diffundit? qui omnia æqua lance cum cœlestia, tum sublunaria gubernat? Et post pauca. Is est etiam, qui fatales leges uocat; iurisq; mensuram præscribit; & statutis cuncta disponit, ut ait Timæus. Et cap. III, libri sexti idem inquit. Cuncta in opifice etiam posteriorum Deorum genera resident; & æque ac anteriorum est plenitudo omnium; ita etiam congestas posteriorum causas complectitur. Quas ob res etiam uniuersum perficit; assimilando operatur; uniuersa pariendo uiuificat; H animarum est parens; corporum fabricator; concinnitatis subministrator; indissolubilium uinculorum molitor; insectilium, & sectilium generum causa, figurarum denique effector est omnium. Quæ ipsæ quidem unitæ, sed Dii posteriores disiectim constituunt. cap. VIII. Et eiusdem libri, Principium, medium, & finem rerum omnium Deus habet; & rectè omnia terminat; & secundum causam unam, æquato examine, posterioribus omnibus imperat. Huius assecla est iustitia; quæ uniuersorum existimationem terminat; & limitibus præscribit propriis. Quod etiam Orphei auctoritate confirmat, qui ait,

» *Iustitia hunc sequitur cunctis subsidia præstans;* Et iterum,

» *Principium, mediumque est Iupiter, ex Ioue cuncta,*

Hactenus Proclus. Et in hymno Apollinis idem Orpheus

» *Ἔχεις δέ τε πείρατα κόσμου*

A » *Παντὸς, σοὶ δ' ἀρχὴ, τελευτή τ' ἐστὶ μέλλουσα*
» *Παντοθαλὴς σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ*.
» *Ἁρμόζεις*. Hoc eſt.
» *Tu habes Mundi terminos uniuerſi.*
» *Tibi cura eſt principium, atque finis, per te,*
» *Vireſcunt omnia.*
» *Tu ſphæram totam cithara reſonante contemperas.*

Et in hymno Nemeſis idem inquit.

» *Πάντ' ἐσορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις καὶ πάντα βραβεύεις*. id eſt.
» *Omnia uides, & omnia audis, & omnia diſpenſas.*

Sed de ſummi Deorum principis prouidentia hactenus.

B

Deos rerum omnium procurationem habere, ex Platone breuibus oſtenditur; & Stoicorum quorundam de diuina prouidentia opinio tangitur, & reprobatur. CAP. XVII.

QVAE nobis uiſa fuit, de diuina prouidentia, Platonis opinio, enarrata iam eſt; & quot Deorum in uniuerſum genera ſunt, qui rerum humanarum procurationem habeant; & quomodo, declaratum eſt hactenus. His quæ dicta fuerunt, quo tenacius Platonis in hac materia ſententiam teneamus, illud, quod ſuperius dictum & tum exemplis, tum rationibus, breuiſsimè probatum fuit, aliquanto fuſius repetemus; uidelicet, quòd ii ſimul Dii omnes, non maximas ſolùm, ut quidam ſunt opinati, ac ingentes & graues res: ſed quaſcunque etiam minimas, quod probat loco citato, id eſt libro decimo de Legibus Plato, partita inter ſe opera, pro ratione, & dignitate procurant, & adminiſtrant. Nam ſi non omnia curarent, ſed maxima tantùm, minima autem poſthaberent, & negligerent; uel hoc ideo eſſet, quia non poſſent illa curare; uel quia ſi etiam poſſent, nihil intereſſe totius putarent; ſi parua negligantur; uel quia licet intereſſe opinarentur; pigritia tamen, mollitieque detenti, ea procurare, negligerent. Non primum, quòd parua facilius, quàm magna gubernari, & adminiſtrari queant. Deus res magnas curabit; paruas autem, quæ facilius moderari poſſunt, curare, eiſdemque prouidere non poterit? Non ſecundum, non enim magna ſolùm, ſed minima etiam in Deorum poſſeſsione eſſe, ſunt exiſtimanda. Qui cùm prouidentiſsimi, & optimi ſint; negligendam ſibi non eſſe ſuam poſſeſsionem agnoſcunt. Tertium minus eſt confitendum; abſit ut Deos otioſos, timidos, pigros, molleſque faciamus; cùm homines etiam iis uitioſis, criminoſiſque affectos qualitatibus, odio Dii habeant, & pœnis proſequantur. Adde quòd ſi (ut pridem probatum fuit) ocioſi non ſunt; ut aliquid, quod præclariſsimum ſit, agant, oportet. Cum rurſus, ut ſuperius dictum fuit, ſint omniſcii, ut rebus cunctis aliquid conferant, niſi fruſtra quarundam rerum ſcientiam habeant, neceſſum eſt (eſt enim Deorum ſcientia, rerum quæ ſunt, aut fiunt, prima ac potiſsima cauſa). Non magnarum igitur ſolùm, ſed minimarum etiam rerum illos procurationem habere, opinioni platonicæ maximè conſentaneum erit. Quamobrem Proclus lib. primò de Theologia Platonica, ſi non omnium, inquit, mundanorum curatores Dii eſſent, ſed aliquorum: utrum maioribus proſpicerent, minoribus neglectis? an contrà maiorum ſolicitudine uexari renuerent; minoribus autem in cumberent? ſi ſecundum aſſeris: quàm compoſita erit hæc prouiſionis ſeries? quum id, quod cuique propiuquius eſt, & ſimilius, ut bonorum etiam ab eo proficiſcentium magis ſit particeps, maximè conueniat. Si primum, Deos imbecilles facis. poteſtatis nanque eſt maiora cuſtodientis, etiam minora protegere. Adde ſi ad ima uſque, ſuo proſpectu, progredi Dii nequeunt; quo obice Deorum aduentui reſiſtitur? maiorum compotes, quomodo minorum erunt impotes? aut quo pacto minorum ſubſtantiam producentes: eorundem etiam perfectionis, ceu perturbatis, effectis, fractiſque uiribus, non erunt domini? Hæc Proclus. Hoc idē, quod pulcherrima, accommodatiſsimaque ratione Proclus probauit, hoc eſt quòd quum maioribus proſpiciant; minora Dii nequaquam contemnant: lib. decimo de Legibus appoſitiſsimo

C

D

» exemplo declarauit diuinus Plato, tum à ſapientibus medicis ſumpto; qui minimas etiam ægritu» dines, & non maximas tantùm curare nituntur; tum rurſus à peritis architectis, qui magnos, & pergrandes lapides ſine paruis lapillis aptiſsimè ſtrui poſſe, denegant. Proclus in Alcibiadem inquit. quòd qui diligentiores ſunt in rerum rationibus aſsignandis: duo hæc elementa potiſsima diuinæ, dæmonicæque prouidentiæ tradunt. Primùm, per omnia deſuper prouidentiam ad ultimum uſque procedere; ac ne minimum quidem ſui expers alicubi prætermittere. Secundùm, nihil omnino eam ex gubernatis accipere; nec eorum natura repleri; nec eis alicubi commi-

commisceri. Hæc Proclus. in quibus uerbis (ut patet) res uniuersas, ex Platonis sententia, Deos curare tradidit. quod sæpissimè in libro, quem de Theologia Platonis, idem inscripsit, inculcauit. Et præterea tanquam ex puppi, hominibus actus singulos Deos distribuere; & omnia dirigere, asseruit. Plotinus cap. VI lib. secundi de Prouidentia, Prouidentiam (ait) se per cuncta « porrigere; idque eius officium esse; ut nihil prorsus alicubi negligat. Apuleius propterea de dog- « mate Platonis inquit, quòd hæc de Deo Plato sentit; quòd sit incorporeus, quod unus sit, ape- « rimetros, genitor, rerumque omnium extortor, beatus, beatificus, & optimus, nihil indi- « gens, ipse conferens cuncta. Hæc ille. Nec uero simile illud esse uidetur; quod egregii quidam « alioquin uiri, de Platonis sententia sunt arbitrati. ut uidelicet, sicut nihil nisi per ideas Deus cognoscat, ita ea, quorum non sunt ideæ propriæ, à Deo Opt. Max. cognosci, negandum sit. quod etiam si uerùm esset, obiectiuè loquendo (liceat nobis summulistarum uocibus aliquando uti) id est ita, ut non mouerent, tanquam obiectum, illa diuinum intellectum; non tamen illud uerum esse potest; terminatiuè; hoc est ita, ut non terminarent etiam, & finirent actum diuinæ intellectionis; cùm singula suo modo intra entium multitudinem, comprehendantur; Et per ideam aliquam siue propriam, siue non propriam diuino intellectui (ut possunt) adsint, atque apprehendantur; ut tandem illum latere possit nihil; Sed comprehendat omnia; & curam prouidentiamque gerat omnium. quod denuo ratione illa Procli, aduersus Peripateticos, quam cap. XXXII, Commentariorum in Parmenidem adduxit Ficinus, probari potest. Ea autem est. Intellectus primus distinctè, & perfectè intelligit se ipsum, ut omnium effectorem, & ut quid omnibus appetibile, omnibus inquam etiam materiæ primæ, & his quæ tantùm per reductionem, inter entia, numerantur. cùm autem & effector ad effectum, & appetibile ad appetentia relatiuè dicatur, necessariò & distinctè, & perfectè cognoscit, & suos effectus omnes, & quæcunque ipsum appetunt. Et cùm cognitio, & prouidentia secundum Platonicos, &, ut dicit Proclus, secundum etiam Peripateticos, per cuncta æquè procedant; quemadmodum res uniuersas quocunque modo esse habeant, ut probatum fuit, Deus cognoscit, etiam minimas, & infimas; ita illarum curam & procurationem eum habere; per sequelam manifestè conuincitur. Adde quòd cum idearum suarum naturam & uirtutem proculdubio perfectissimè Deus cognoscat; scit quot modis, quot gradibus, quousque procedere, & participari, uel non participari possit; ut omnino res etiam infimas, & minimas, & quæ inter non entia aliquando computantur & noscat, & in curam habeat. Quamobrem nunquàm à Diis iri contemptum quippiam, etiam si uel tam eminens, ac grande sit, ut naturæ suæ præstantia, cœlestem, diuinamq; naturam attingat; uel etiam superet; uel tam paruum, ac humile sit, ut uel ad non entis naturam proximè accedat; uel ad terram serpat; uel etiam intra Marpesiæ cautem, & infra terræ imam profunditatem secedat; sapiens ille hospes rectissimè fatebatur. Et Proclus in Timæum, Omnia, inquit, ex Deo ita sunt, ut « nusquam uel minima quæque deserantur à Deo. Hæc est de diuina prouidentia Platonis opinio; « quæ licet erroribus multis referta sit, longè tamen melior, sanior, doctiorque est; & magis Philosopho ac naturæ perscrutatore digna; quàm sit uel Epicureorum omnium, quam prius uidimus, omnem à Diis rerum humanarum curam, & prouidentiam amouentium; uel Poetarum multis incommodis, ne dicam obscœnis actionibus Deorum beatitudinem perturbantium; uel quàm sit Stoicorum quorundam opinio; qui cùm hoc, quod omnia fato; quod nihil est aliud, quàm Deorum consilium & prouidentia; quæ causarum, unde cunctæ res originem ducunt, seriem & liberè, & ex necessitate connectit; ex qua connexione, quæ eueniunt, ineuitabili necessitate proueniant; & per quam Orbis uniuersus à Diis administratur. cùm hoc inquam, quod Fato omnia fieri, & à Deorum prouidentia per causarum seriem ordinatamque concathenationem cuncta emanare, pendereque existimauerunt; crediderunt nihilominus eorum plerique, sicut lib. secundo de Diuina natura, ad finem tradidit Cicero, non nisi magnos uiros, ut, cùm ex multis aliis, tum ex hoc ipso, quàm sibi ipsis parum illi constent, immo quàm apertè sibi inuicem pugnent, uidere nulli non liceat: magnos inquam non nisi uiros, magnasque tantùm res Deos curare; parua uerò negligere. Nemo, inquiunt, uir magnus sine aliquo afflatu diuino fuit. Et paulò post, ex horum sententia subdit Cicero. Magna Dii curant, parua negligunt; Et Euripides, ut in Politica refert Plutarchus, magnas res Deos attingere, paruas uerò fortunæ committere, atque negligere asseruit. Istorum Cæsar opinionem apud Lucanum sequutus uidetur; cùm ad milites tumultuantes ita alloquitur.

» *Nunquam se cura Deorum*
» *Sic premit; ut uestræ uitæ, uestræque saluti;*
» *Fata uacent; procerum motus hæc cuncta sequuntur.*

& Plutarchus in uita Romuli, Fortuna (fortunam autem fatum & Deorum auspicium appellat) magnarum tantùm rerum artifex, atque architecta est; nihilque magnum euadit, nisi ex diuina origine primordium accipiat. quasi ea, quæ magna non sunt, originis suæ primordia à Diis non

A nou accipiant.

VERVM enimuerò opinio illa, quòd rerum omnium non magnarum tantùm, sed minimarum etiam prouidentiam Dii habeant; fuit ante Platonem Parmenidis, Pythagoræ, Anaxagoræ, Heracliti, qui ab orationis obscuritate (cuius quidem obscuritatis Virgilius meminit in Aetna, cum inquit

» *Quod si quis lapidis miretur fusile robur,*
» *Cogitet obscuri uerissima dicta libelli)*

cognominatus est σκοτινὸς, idest Scotinus, siue obscurus, & aliorum nobilium Philosophantium; de quibus puto locutus fuerat Cicero lib. primo de Deorum natura, cum inquit. Sunt aliqui philosophi, & ii quidem magni, atque nobiles; qui Deorum mente, atque ratione omnē Mundum administrari, & regi censeant. Neque uerò id solùm, sed etiam ab iisdem uitæ hominū consuli, & prouideri. Nam & fruges, & reliqua, quæ terra pariat, & tempestates, ac temporum uarietates, cœliq́ue mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubescunt; à Diis immortalibus tribui generi humano putant. Hæc Cic. Hæc fuisse uidetur Zenonis principis Stoicorum opinio; qui ipsius Mundi omnia complexu suo coercentis, & continentis naturam, non B artificiosam solùm, sed planè artificem appellauit, consultricem, & prouidam utilitatum, opportunitatumq́; omnium. Platonici, & Stoici, quin etiam Peripatetici, de quibus paulò post dicturi sumus, Deorum prouidentiam in his potissimùm occupatam tradiderunt. primùm, ut Mundus quàm aptissimus sit ad permanendum; deinde, ut nulla re egeat; maximè autem ut in eo eximia sit pulchritudo, atque omnis ornatus. Κόσμον propterea illum appellauerunt. Sed de diuina prouidentia an sit, & amplius quorum sit, & quomodo, ad mentem præsertim Platonis, sed & ad Stoicorum placita, dicta sufficiant.

Quid sit diuina prouidentia ad opinionem Platonis. & primò ponitur Apuleii diffinitio, quæ item breuibus declaratur. CAP. XVIII.

OST hæc, ad mentem Platonis primùm, deinde ad opinionem Stoicorum, quid diuina prouidentia sit, considerandum sequitur. Sed reminiscamur in primis eorum oportet; quæ a nobis in principio præsentis disputationis dicta fuere, quoniam res de qua considerationem suscepimus, difficillima est, & eius essentia nos procul fugit; Idcircò quid ad mentem Platonis uox ipsa diuina pro- C uidentia significet, per quandam uerborum circumloqutionem declarabimus magis; quàm quid ipsa sit diuinæ prouidentiæ natura. Apuleius in dogmate Platonis, prouidentiam diuinam hoc modo diffiniuit. Diuina prouidentia est diuina sententia conseruatrix prosperitatis eius, cuius causa tale suscipit officium. Definitionem hanc breuibus exponamus. Cum inquit [diuina sententia] legis diuinæ immobilitatem indicat; à qua cuncta ex necessitate illo modo eueniunt, quo eueniunt. De qua quidem lege diuina, deque diuinæ legis immobilitate, lib. quarto de Theolog. Plat. cap. XVII edisserens Proclus, ex interprete, inquit.

» Eo igitur, ut dicebam, in loco residet, scilicet Deus, & à summis usque ad ima diuinis cunctis uniformiter dominatur legibus; statuta quoque uniuersa intellectualia supermundana'ue, ac mundana, in unum suimet decretum coaceruauit. Siue igitur Saturniæ sint leges quædam, ut ait in GorgiaSocrates, quæ apud Deos nunc etiam extent; siue Iouiales, (ut inquit Atheniensis hospes) hunc sequitur iustitia diuinam legem deferentium ultrix, siue fatales. Timæus enim leges ipsis fatales dicere edocuit. Ex quibus omnibus unica intellectili simplicitate, ineuitabilis numinis statutum continet; iisq́; omnibus, & essendi rationem, & uirium mensuras suggerit. Hæc D Proclus. Sed pro maiore eius, quod de lege Saturnia, aut Iouia ille dixit, intelligentia; operæ fortitan precium fuerit; ea hoc loco afferre; quæ lib. quarto quartæ Enneadis Plotini cap. XXXVIII

» Marsilius scripsit. Dispositio, inquit, rerum latior est in mente, quàm in ipsa natura; in mente inquam non solùm prima, sed etiam mundanæ, cœlestisq́, animæ; dispositionem uerò rerum in mente prima, legem Saturni Plato nominat in Politico; eandem in intellectu animali, legem appellat Iouis in Politico, atque Legibus; eandem in natura legem fatalem uocat in Politico, & Timæo. Quoniam uero ubique firma est, ineuitabiliterq́; procedit; in Phædro nominat Adrastiæ legem. Tum uerò quoniam simul cum lege, liberam conseruat efficaciam animorum; in Legibus ait; in animis quidem existere principium actionum; in lege uerò terminum. Hactenus Ficinus. Cuius uerba ultima, & ad quem modum cum diuinis legibus, stet ad mentem Platonis in nobis libertas; & quomodo sit in nobis actionum nostrarum principium liberum; quarum finis & terminus sit fatalis; in libro de Humano libero arbitrio abundè ex Platonicis declaratum à nobis fuit. Sed redeo ad diffinitionis expositionem. Cum ait [conseruatrix] ad rerum tutelam, & per fectionem, non autem ad perniciem, prouidentiam diuinam facere potissimum significauit.

quòd si mala, & detrimenta multa in Orbe terrarum uninerso contingant; ad Mundi salntem illa E
etiam, & ad eins integritatem, & ad aliarum rerum utilitatem, & commodum facere, secundum
Platonem, existimare debemus; qnod in libro sequenti qui erit quintus in ordine, fusius declarabi
tur. Cum snbdit [prosperitatis] exponas integritatis, & perfectionis eius; [cuius causa tale su
scipit officium] prouidentiæ scilicet. Et cùm rerum cunctarum causa, prouidentiæ officium
Deus suscipiat; relinquitur, ut suæ legis imperio, prosperitatis rerum omnium conseruatrix sit
ipsa diuina prouidentia, æterna, ut quæ nullo modo peruerti potest.

Alia definitio ponitur; & illa breuibus exponitur; & in eius expositione, de rerum finibus, nonnulla obiter declarantur. Cap. XIX.

LONGE' præclariorem Platonici quidam, illam nobis, ad mentem Platonis, de
diuina prouidentia, diffinitionem, siue descriptionem attulerunt. Prouiden-
tia Dei est sua propria bonitas, ut in institutum ordinem, in suumq; finem rem
unamquanque dirigit, atque ordinat. In qua definitione notandum est, quod F
inquit [est sua propria bonitas] quoniam, quemadmodum naturale est Deo bo
num esse, est autem Deo ita illud naturale, ut igni esse calidum, homini ratio-
nis participem, & alia, quæ rei, cuius naturam, & essentiam indicant, natura-
lia esse dicuntur, uel etiam longè magis. ita eidem naturale est, quod Proclns ad calcem primi li-
bri de Theologia Plat. copiosè disseruit, rebus cunctis prouidere. ex quo illud sequitur; quòd si-
cut nullo labore, ignis calidus est; & homo particeps rationis; & Deus ipsæ bonus est; ita nulla
difficultate (quod Epicurus intelligere noluit) terrarum orbi, marium amplitudini, cœlesti-
um corporum immensitati, Mundoque demum uniuerso ille prouidet; ac cuncta sine mole-
stia aliqua, & perturbatione, iugiter curat, atque administrat. Nempe, si, inquit Proclus lo-
co citato, prouidere rebus uniuersis non esset Diis naturale; nec illi natura boni essent.
Nam quemadmodum uita uitæ, & mens intellectricis illuminationis est conditrix; ac om-
ne primò ens, in quauis natura secundò entis gignitiuum est; sic etiam bonum boni erogatiuum
est. Hæc Proclus. Plotinus lib. secundo de Prouidentia, diuinæ prouidentiæ facilitatem per quàm
bellè declarauit. Ne quis certè difficilē opinetur esse Deo, Mundi totius curam: propterea quòd
innumerabilia in hoc sunt, atque contraria, omnia quantumcunque diuersa in unam coire for- G
mam rectissimè tradidit Plotinus: qua facillimè uni subdantur anctori. Verba Plotini ex in-
terprete hæc sunt. Si in mixtis, elementa contraria in unam formam conueniunt: si in plan-
tis, & animalibus membrorum contrariæ dispositiones, & qualitates uni uiuentis animæ obe-
diunt, unamque formam admittunt, idque naturæ particularis officio; cui mirum uideri debeat,
si partes quoque Mundi contrariæ in unam formam desinant? Idque offiicio & opera naturæ uni
uersalis, quam naturæ particulares ubique sequuntur. Hæc Plotinus. Quia uerò hæc ipsa diuina
bonitas trifariam considerari poterat; tum qua ea (sic dixerim) Deus bonus est: tum qua per eā
res cunctæ bonæ sunt; tum tertiò qua per eam res nniuersæ, quæ bonæ sunt, in fines suos, qui si-
militer boni sunt, destinantur, ac ueluti diriguntur: sub hac tertia ratione diuina bonitas proui-
dentia nuncupatur. Idcirco subditur in diffinitione [ut in institutum ordinem, in suumque fi-
nem rem unamquanque dirigit, ac ordinat] in eo autem, ordine, in quo res unaquæque in finem
suum dirigitur: quemadmodum singulæ ubique in bonum proprium diriguntur: ita cunctæ si-
mul, ad bonum commune, conducunt. In duplicem nanque finem rem unamquanque dirigi, ac
destinari, existimare debemus, proprium uidelicet & communem. Sed ad communem, per pro-
prium quælibet destinatur. Ad finem nanque communem contendit, quod ad finem proprium
assiduè properat. proprius quidem uniuscuiusque rei finis est ille, in quem res ipsa, ut talis est, H
& quatenus à rebus aliis secreta atque distincta est, destinatur. ut uerbi gratia, equi sit finis pro-
prius hinnire, sessorem ferre, & huiusmodi. Bouis mugire, arare, plaustrum trahere, & id genus
alia. Communis uerò est ille, in quem res ipsa, non quà talis est, & ab aliis distinguitur; sed con-
trà quatenus est pars mundi, & cum aliis rebus communicat, inclinatur, atque dirigitur. ut e-
quo & boui cōmunis finis, cæterisque animalibus cunctis sit, uerbi causa, sibi simile, generare: pro
le perpetuitatem intendere: se ab aduersis tueri, & huiuscemodi alia. Vniuersis autem quæ in
mundo sunt rebus communis finis sit, ad perfectionem, & integritatem uniuersi facere; bonum
quod appetunt, adipisci. & id genus plurima alia; ad quæ per finem proprinm, ut pote per pro-
prias operationes singula contendere, & destinari uidentur. Sed cum cætera sublunaria unius
tantùm generis finem proprium, & peculiarem, singula habeant; illum scilicet, qni cuiusque na-
turæ magis congruus est; qui & si plures gradus habeat, qui plurium quasi finium rationem subi-
re uideantur; unus tamen re uera est. Homo solus duos de sententia Platonis fines proprios ha-
bere uidetur: unum (sic dixerim) naturæ, in quo omnes homines pro naturæ suæ ratione com-
municant:

A municant; alterum uoluntatis. finem uoluntatis nunc illum uoco, qui cuique pro ratione bonarum, uel malarum suarum operationum (hæ namque à uoluntate, siue ab intellectu uolente, iuxta Platonicorum decreta, libere procedunt) ex diuina sententia, & prouidentia, pro iustitia, & Deorum iudicio debetur. Et ideo lib. duodecimo de Legibus, cum dixisset, unumquenque nostrum esse ipsam animam, quæ immortalis est: subdit; quòd illa ad alios Deos proficiscitur, rationem suorum operum redditura, quemadmodum lex, inquit, patria continet. In Dialogo etiam cui titulus Axiochus, ex Gobria quodam mago, retulit Plato, uel Platonicus quispiam: in Delo insula fuisse quasdam æneas tabulas: quas ab Hyperboreis Opis & Hecaergus attulerant: in quibus animas esse immortales declarabatur: & animam à corpore absolutam, in ignotum quendam locum, subterraneo discedere recessu: in quo Plutonis sit regia, nihilo minor quàm aula Iouis; uestibula autem, quibus ad Plutonis regnum est aditus, ferreis esse claustris, atque clauibus obsfirmata. Aperientem illam fluuius excipit Acheron: post quem Cocytus est. Eos ubi quis traiecerit, ad Minoem, & Rhadamantum accedere necessum est, in agro, quem campum ueritatis uocant, in quo Iudices sedent, recognoscentes eorum, qui aduenerint, singulorum uitam: Eos,

B qui pii, ac probi fuerint, innumeris bonis afficiunt; illi uerò, qui improbi, ac scelerati uixerunt, per Tartarum à Furiis ad Erebum, Chaosque rapiuntur; ubi impiorum est locus, inexplebilesque Danai filiarum urnæ; ubi Tantali sitis; præcordia Titii; Sisiphi inexplicitum saxum, cuius finis ab alio incipit rursus labore, ubi circumlambentibus eos feris, indesinenter lampadibus adusti, & omnium pœnarum afflicti cruciatu, tormentis laniantur immensis. In Phædone similiter & terram descripsit, in cœlo stellato, pulchritudine inenarrabili, bonis omnibus refertissimam: ad quam emigraturas dicit animas eorum; qui piè, ac sanctè uitam transegerint; & Acherontem, Phlegetontem, Stygem, Cocytum, Tartarum denique apud inferos constituit: in quibus pro ratione transactæ uitæ improborum animæ miserè torqueantur. Item in Apologia, animarum Iudices Minoem, Rhadamantum, Aeacum, Triptolemum, & alios semideos, qui rectè uixerunt, expressit. Idem ferè in Dialogo, cui titulus Gorgias, pluribus uerbis Plato nobis exposuit. Et in libro siue Dialogo decimo de Repub. Erum Armenicum genere Pamphylium, uirum præstantissimum in prælio occisum, ac domum delatum, ut sepeliretur, post duodecimum ab obitu diem, ex mortuis dum pyræ mox cremandus esset impositus, suscitatum affirmauit. Et multa, quæ apud inferos gererentur, enarrasse ait; sed præsertim de diuino iudicio, de mortuorum resurrectione, de impiorum suppliciis, ac piorum fœlicitate, & de hiatibus quibusdam, duobus uidelicet terræ proximis, duobus item aliis è conspectu supernè, in cœli regione, sibi conspectis differentem

C multaque iis similia narrantem descripsit. In quo loco, ex Iustino Platonico, & Martyre Christiano, Ficinus inquit: quòd hoc, quod Plato de Ero narrat, non est fabula, sed historia. Plutarchus in lib. cui titulus, de Sera numinis uindicta, similia narrat, de quodam Soleo Cilico, post triduum ex mortuis suscitato. Apuleius, quem locum prius etiam citauimus, lib. de Deo Socratis. Plato, inquit, autumat singulis hominibus, in uita agenda, ex sublimiore quadam dæmonum copia testes & custodes additos; qui nemini conspicui semper adsint: omnium non modò actorum testes, uerùm etiam cogitatorum. Ac ubi uita edita remeandum est; eundem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico, & trahere, ueluti custodiam suam ad iudicium: atque illhic in causa dicenda assistere: si quid commentiatur, redarguere: si qua uera dicat, asseuerare prorsus, illius testimonio ferri sententiam. Quæ omnia & Deorum de humanis rebus curam, & prouidentiam comprobant; & cunctos homines in finem non tantùm ex natura, sed ex operibus etiam sibi debitum, dirigi tandem euidenter declarant. Sed de illa diffinitione & de rerum finibus hactenus.

D

Tertia de diuina prouidentia ex Platonicis ponitur diffinitio; & eadem exponitur. CAP. XX.

A NONNVLLIS non ignobilibus Platonicis, hæc etiam ad sui principis dogmata, adducitur de diuina prouidentia pulcherrima diffinitio. Prouidentia diuina est summa, in eo, qui materiam mouet, rerum omnium ratio. Quæ diffinitio, quia cæteris breuior, & obscurior est, debet à nobis aliquanto fusius declarari. Quod dicitur [est summa rerũ omnium ratio] ita interpretatus est Boethius. Est ratio in summo rerum omnium principe constituta, per quam res in suo ordine cunctæ sunt dispositæ. Quod uerò dicitur [qui materiam mouet] obscurissimum ac difficillimum est: id propterea diligentius exponere cogimur. Cum enim propter finem, nuumquodque, quod agit, agat: quòd uiamquamque causam finis moueat. finis nanque mouet agentem: agens formam: forma materiam. Vt omnes igitur aliquo modo causas finis ipse antecedat, necessarium est. quòd in iis, quæ arte, uel consilio aguntur; manifestum fieri facilli-

mè potest. Qui enim terram effodit, lapides, & calcem parat, ligna pro ratione incidit, quæ o- E
mnia materies sunt; domum fabricare, est autem domus forma, & se ab æstu, & frigore protege-
re, quod harum omnium operationum, & ipsius denique domus finis est, intendit. At finis iste,
uel etiam domus ipsa, quam nuper formam appellauimus (formam autem cum fine incidere af-
firmant Plato, Arist. & uniuersa Academicorum schola) priusquàm incisa sint ligna; erecti parie-
tes; & superimpositum sit tectum: propter quam parantur hæc omnia: & quæ, hæc cuncta mo-
do quodam mouere, disponere, & necessitare, uidetur; ubi est, quæso? Alicubi nempe ut sit: ne
cessarium est. Quod enim nullo modo est; ne mouet, quidem. igitur & calcem, & ligna, & la-
pides finis iste (ut dictum fuit) & domus ipsa præcedit. Sed ipsa domus nullibi profectò est, nisi
in artifice, & in ipso domus fabricatore, & architecto. Simili modo si quæras, ubi'nam sit finis il-
le de quo præcedente capite satis disseruimus, in quem res natura constantes destinantur? (nunc
autem naturæ nomine fusius utimur; ut contra figmenta, & entia rationis distinguitur) non enim
existimandum est, nullo eas fine præstituto à natura constitutas fuisse uel temere & nullo dirigen
te res ad generationem moueri & in lucem produci; cum tanto tamque admirabili ordine, singu
læ uel ad generationem disponantur, & moueantur; uel locum certum in Mundo, & gradum F
tueantur. Natura enim (ut libro secundo Physicarum auscultationum copiosè declaratur ab A-
ristotele) est de numero eorum agentium, quæ agunt propter finem. ubi est igitur naturalium re-
rum finis, qui res ipsas, antequàm etiam effectæ intelligantur, ut præcedat, quemadmodum di-
ctum fuit, necessum est? Vbi inquam rerum naturalium & generabilium finis, antequam na-
turales res productæ, & in lucem editæ, & genitæ sunt; & in finem suum peruenerunt? dum
scilicet ad generationem, & ad finem suum mouentur; habet & esse, & permanentiam? Non
enim, ut patet, est in materia; cum sit materia ex se sine forma aliqua, & sine aliquo a-
ctu; finis uerò & forma & actus sit. Non in ipsa forma; non enim rem antecederet, sed
contra rationem finis, esset simul cum ipsa re. Forma nanque, ut forma est simul est cum
re, non antecedit rem, non post rem permanet, sed simul cum illa re est, cuius est forma. Nec,
præceptore Aristotele lib. duodecimo, Primæ Philosophiæ parte XVII, uocandum est nunc
in dubium; an res ita prorsus se habeat, in humana forma; uel an potius illa remaneat dis-
soluto composito. Satis sit ad doctrinam Platonis, in omnibus saltem aliis naturalibus for- G
mis, ea ratione qua formæ sunt hoc (quod diximus) formam simul esse semper cum ea re, cuius
est forma & rem non antecedere, ueritatem habere. At præcedit semper finis rem illam, cuius
est finis. inquirimus igitur ubi, uel in quo habeat finis esse; dum rem antecedit. non in re ipsa,
nondum enim res est; non in forma, non in materia, non stat per se. Ergo est in agente; atque in
eo, qui materiam ad formam mouet. in eo nanque qui certam materiam mouet; certus quidam
finis est. in eo uerò, qui omnium materiam mouet (est autem materia communis omnium, ma-
teria prima) est rei cuiusque finis, & forma; non secus quàm finis, & forma domus est in illius
mente; qui calcem, lapides, ligna, & uniuersam breuiter domus materiam præparat ad formam.
Finem autem præponere iis, quæ nondum sunt; & ea, cum uel ad generationem, uel ad perfe-
ctionem mouentur; ad finem dirigere, ordinemque ad destinatum, rebus singulis, finem usque
seruare perpetuum, prouidentis, non cuiusque, sed eius, qui rerum omnium curam, & proui-
dentiam habeat, hoc est Dei Opt. Max. munus est proprium. Erit igitur prouidentia diuina, ra-
tio summa rerum in primo motore, qui primæ materiæ nunc motor est dictus, qui Deus est, con-
stituta. Diximus in tertio libro, quod modo ratione ostendimus, materiam primam non nisi à
Deo optimo, ex Platone, moueri posse; à quo Stoici non dissentiunt. At ne uel in uerbis error
tibi contingere posit; notabis, materiam moueri, duobus modis secundum Platonicos intelli- H
gi posse, uidelicet uel ad esse, uel ad bene esse. Ad esse ut in Parmenide copiosè probatum fuit à
Platone, à Deo solo potest moueri. Ab anima uerò ad bene esse, moueri potest. A non habet
tunc rationem materiæ, sed subiecti potius. Nec amplius dicitur esse materia prima. Hæc nem-
pe tantùm ad esse mouetur. Ab hoc ergo primò materiæ motore, per ipsummet primæ materiæ
motorem, qui cuncta (suis æternis legibus) administrat; & per inferiorum Deorum, & Dæmo-
num ministeria, qui ad diuinas illas primi motoris leges, & regulas, semper collimant: tanquam
per pædagogorum operam, ad fines suos singula, & ad unum denique cuncta, lento, ac suaui gra-
du, & certo ordine, iugiter, ut destinata sunt; deducuntur. A quo quidem ordine, non solùm
non discedit res ulla; sed nec potest discedere. quòd si quando res aliqua ab illo recedere uideatur;
non recedit (inquiunt Platonici) sed ad sibi destinatum ordinem, & finem, alia uia delabitur.
Nihil sanè ita præuaricatur; ut uel ordinem uniuersi perturbet; uel ordinatoris effugiat prouiden
tiam. Sed de ista diffinitione hucusque. Nonnulli ex Platone prouidentiam diuinam dixerunt
esse diuinam sententiam, conseruatricem, effectricemque uniuersi. cuius diffinitionis ex his,
quæ prius cap. XVIII, dicta fuerunt; iam sensus manifestus est. Sed de diuina prouidentia an sit,
& quid sit ad Platonis & Platonicorum decreta. Hactenus.

Quid

A

Quid sit diuina prouidentia, ad mentem Stoicorum, ponitur; & de diuina prouidentia, Synesii opinio breuissimis tangitur, & improbatur. CAP. XXI.

ROVIDENTIAM diuinam non ad eundem modum Stoici omnes diffinierunt. Zeno, ut superius diximus, diuinam prouidentiam Mundi naturam artificem, consultricem, & prouidam utilitatum, & opportunitatum omnium existimauit; eamque ipsam, & Mundi mentem, & prouidentiam appellauit; ut illam, ex Zenone, ita deffinire possimus. Prouidentia diuina est ipsa Mundi natura; qua est artifex, consultrix, & prouida utilitatum omnium. Nonnulli ex ipso Zenone Citiæo, ut Picus ille Io. Franciscus doctiss. qui librum de Diuina edidit prouidentia, & alii, eam ita diffinierunt. Prouid. diuina est materiæ motrix potentia. de qua quidem diffinitione capite superiore, fusè satis à nobis dictnm fuit. Chrysippus πρόνοιαν dixit, quæ
B πρὸς τὸ χρήσιμον οἰκονομεῖ ἕκαστα. idest. Prouidentia est, quæ ad id, quod est utile unumquodque disponit. Potest etiam ex iis, quæ de Fato, ab illis, tradita fuerunt; huiuscemodi de diuina Prouidentia colligi descriptio. Diuina Prouidentia est æterna rerum uel omnium, uel magnarum saltem, in suos fines; à Diis præordinatio; quæ per seriem & ordinem causarum, ineuitabili necessitate, exprimitur, atque perficitur. Erat enim fatum ex Chrysippi sententia, motio perpetua, ineuitabilis, continua, & ordinata. Ab Epicuro propterea ab Stoicis posita diuina prouidentia, dicebatur anus fatidica; anus propter æternitatem, fatidica propter ineuitabilem necessitatem. Heraclitus diuinam prouidentiam rationem putauit esse per uniuersum euntem, quæ definitio, ut cæteris bræuior, ita obscurior est, & paulò addito, tam ad Zenonis, quàm ad Platonis sententiam conuerti, atque exponi potest. Ficinus in Parmenidem cap. XXVIII. Stoici (inquit) diuinitatem eminentia sinceritateque priuauerunt. prouidere enim illam, & agere, putauerunt, per Mundum usque quaque diffusam, & instar spiritus ignei discurrentem. Sed quia de Prouidentia ad Stoicorum opinionem, nihil ferè legimus, quod ad tractatum etiam de Fato, non pertinere uideatur; cùm autem iam de Fato, ad eorum dogmata, satis diffusè dixerimus; super uacaneum siue dubitatione nunc est; in opinione Stoicorum, de diuina Prouidentia, & in inquisitione quid
C eadem sit, ad eorum sententiam, diutius immorari. De Prouidentia igitur ad Academicorum, & Stoicorum dogmata, quæ dicta sunt sufficiant. Velle pluribus has diffinitiones & has opiniones, improbare; superfluum profectò cunctis uideri potuisset; quoniam de his à nobis non est suscepta ratio, nisi ut disputationi & inquisitioni nostræ, qua res ineuitabili ne necessitate, an non eueniant, inquirimus, sat est. per ea autem quæ præcedente libro multis & iis firmissimis rationibus demonstrauimus, hæ quoque de diuina Prouidentia opiniones, & diffinitiones, qua in rebus temeritatem, & contingentiam tollunt; reiectæ sunt. Vt pluribus aduersus easdem agere, nugari esset potius, quam differere. Ex industria prætermisimus eorum opinionem; qui Deorum Prouidentiam, per temporum interualla, statuerunt. Vt non nisi, cum in maximo periculo res mortalium sunt; aut etiam cum funditus corruerunt; tunc demum, inquiunt isti, curam Dii suscipiant; in pristinam uel etiam perfectiorem conditionem omnia reuocaturi. fuit huius opinionis Synesius maximus alioqui Philosophus in libro de Prouidentia; qui prouidentiam non instar matris, quæ modò in lucem ediderit infantem; in abigendis scilicet quibuscunque aduolantibus occupandæ; cum à se nuper natus, omni præsidio, careat; sed similitudinem potius matris illius se habere, est arbitratus; quæ & uires iam soboli, & arma suppeditauerit; quibus uti,
D ea filio præcipiat; ut per se ipse sibi nocitura propulset. Hæc nempe opinio inter alia absurda mutationem maximam, quod absurdissimum est, in Deorum natura ponere uidetur; cùm eos non semper prouidere demonstret, sed aliquando. At tempus iam est; ut quid de diuina prouidentia Peripatetici sentiant; uideamus.

Diuina prouidentia an sit ad mentem Aristot. inquiritur: & multorum eiusdem interpretum opiniones recitantur: & primò eorum, qui rerum tantùm æternarum curam & prouidentiam Deum habere putarunt; & illorum opinio reiicitur. CAP. XXII.

OSTQVAM Platonis, & Stoicorum de diuina prouidentia opinionem, iam copiosè satis explicauimus superest: ut missis nunc aliorum Philosophantium opinionibus, paululum circa Aristotelis tantùm opinionem immoremur: & quæ de prouidentia diuina fuerit eiusdem, summi alioquin, ut neque Platonem repugnante Cicerone excipiamus, ac prestantissimi Philosophi, philosophorumque omnium principis, & Coryphæi sententia breuissimis inuestigemus: eamque, quod certe multis; ne dicam omnibus Peripateticis, hacte-

hac

nus difficillimnm fuit, qnod fieri poterit fincerius, ac candidius, demonftremus. Verùm ut in hac tam graui & tam ardua difficultate maturè, & ordine certo procedatur: aliorum prius Ariftotelis interpretum, non omnium quidem, fed magis in Peripatetica familia nobilium, & pro batorum opiniones recitabimus: deinde quid de eadem, nos fentiamus, pancifsimis aperiemus. de diuina igitur prouidentia ad mentem Ariftotelis uarii uaria fenferunt. E

CHALCIDIVS fuper Timæo Platonis (quod lib. fecundo de Fato, capite primo, aduertit etiam Pomponacius) opinatus eft de fententia Ariftotelis, æternarum duntaxat rerum, non au tem harum caducarum curam & prouidentiam Deum habere. Idē de Ariftotele fenfit Theodore tus uir doctifsimus, in libello, cui titulus, Diuinorum dogmatum epitome, cap. de Prouidentia. Eadem fuit de Ariftotele Tatiani Syrii, Iuftini Martyris difcipuli, in omni literarum genere doctifsimi, & aliorum multorum Ariftotelis interpretum fententia. Perfuadetur aliquot rationibus opinio.

Primò. quia, fragilia hæc, & fluxibilia ex lib. duodecimo. Diuinæ Ariftotelis philofophiæ, parte prima fupra quinquagefimam, non cognofcit Deus. non igitur iifdem prouidet. fequela eo conftare uidetur, quòd prouidentia rei, cui prouidetur, in prouifore cognitionem de necesfitate requirere uideatur, æquè nanque procedere dixerunt diuinam cognitionem, & prouiden tiam. Affumptum probatur. F

Primò. quia harum rerum cognitio inftabilis eft: cum effe omnino infirmnm, multiplicibusque tranfmutationibus obnoxium, & inftabile cunctæ res fublunares obtineant: cognitio autem rei illi cuius eft, quadrare, ac refpondere teneatur. ab illa ergo rerum harum notitia abigenda eft penitus cognitione, quæ non nifi ftabilifsima, conftantifsimaque effe poteft: ad quem modum diuina, fine dubitatione, ita fe habet, ut aliter fe habere non pofsit.

Secundò. adderent aliqui incommodorum nexum: ut quod fequeretur primo Dei intellectionem effe uilem.

Secundò. non idem illam effe cum diuino intellectu.

Tertiò. quòd aliquo modo diuinus intellectus pateretur.

Quartò. quòd diuina intellectio non effet una & fimplicifsima, fed multiplex, pro multitudine & numerofitate rerum intellectarum.

Quintò. quòd de potentia ad actum educeretur diuina intellectio, pro eductione rerum ad actum ex potentia primæ materiæ.

Sextò. quòd intellectus diuinus effet uirtus, quæ mutari, laffari, & fatigari poffet; & alia id genus multa deducere ifti nituntur incommoda. G

Tertiò. quia iam tolli uideretur omnis libertatis noftræ, omnis temeritatis, & omnis denique contingentiæ natura. cum enim ficut neminem fallere, ita in fui prouidentia ab aliquo falli non pofsit Deus; fi res uniuerfas intelligeret, eifdemque prouideret: cuncta appofitè & definitè pro ratione diuinæ cognitionis, & prouidentiæ euenirent. Quamobrem Boethius lib. quinto de Confolat. philofophica, profa III, & prius lib. quarto pro. VI dicebat. Humani arbitrii liber tatem diuinæ repugnare prouidentiæ, uifum femper fuiffe philofophis. Cicero propterea ut hu manam libertatem tueretur, diuinationem, nec non diuinam prouidentiam in commentariis fuis de diuinatione, & de Deorum natura, uifus eft abftuliffe. Et ideo de illo lib. quinto de Ciui tate Dei cap. IX, dicebat rectè B. Auguftinus; quòd hominem reddidiffet facrilegum: dum eundē tueri liberum niteretur.

VERVM Chalcidio, & Tatiano, & iis, qui Chalcidii nel Tatiani de Ariftotele opinionem fequuntur: uerbum Ariftotelis in procemio Diuinæ philofophiæ manifeftifsimè aduerfari ac repugnare uidetur: ubi fapientis eft (inquit) ordinare, quod eft dictu, res in finem fuum dirigere. Sed hoc loco notandum eft: quòd fapiens bifariam fumi apud Ariftotelem poteft. Vno modo in re aliqua καὶ κατά τι hoc eft fecundum quid. ad quem modum lib. fexto Ethicorum cap. VII, Phidiam fapientem fculptorem, & Polycletum fapientem ftatuarinm appellauit Ariftoteles. altero modo abfolutè & fimpliciter, ad quem modum fapientem Metaphyficum loco citato, idem nobis de liniabat: cùm fapientis dicebat effe ordinare, quafi diceret, cuncta ordinare, atque in finem fuum res uniuerfas dirigere, eius, qui fimpliciter fapiens effe dicitur, munus eft. Deus autem citra dubium de fententia Ariftotelis fapientifsimus eft: tractatum propterea, quem de diuinis ipfe edidit: & eam cognitionem, que de rebus per Dei diuinarumque, & altifsimarum caufarum cognitionem atque contemplationem haberi potuit, fapientiam nuncupari cenfuit. omnia igitur in finem fuum Deus dirigit, hoc autem prouidere eft, rebus igitur uniuerfis, non æternis tantùm fed etiam generalibus & corruptibilibus Deum prouidere dicemus. H

ITEM in lib. de Mundo ad Alexandrum (fi liber eft Ariftotelis, ut multis eruditis uiris placuiffe certum eft: quamnis aliquibus uideatur effe Nicolai Peripatetici; non nullis etiam Theophrafti, nec defint qui dicant effe Philonis Iudæi; Sed cuiufcuius fit; fatis fit nobis, uel ab Ariftotele, uel

A uel ad dogmata saltem Aristotelis, librum fuisse conscriptum, ita ad uerbum ex interprete legi-
» tur. Mundus uniuersorum est ordo, & exornatio a Deo, & per Deum custodita. cui dubium, inter uniuersa illa, quorum Mundus & ordo, & exornatio est, habere locum caduca hæc generationi, & corruptioni obnoxia? Primo etiam libro, cui titulus de Sublimibus, ad principium.
» Necesse est, dicebat Arist. hunc Mundum inferiorem, continuari superiori, ut omnis eius uirtus inde gubernetur. Mundus inferior, certè mundus est generabilium & corruptibilium; non immortalium & æternorum. Et ne continnationẽ istam Mundi inferioris cũ superiore, atque hunc nexũ, penès tantùm uniuersitates quasdam & species intelligeres, quæ tantùm successione quadam æternæ sunt, apposuit signum uniuersitatis [omnis] inquiens [ut omnis eius uirtus inde gubernetur] si omnis inferior uirtus inde gubernanda est, quo modo non inde etiam generabilium, & corruptibilium, & breuiter indiuiduorum omnium uirtus omnis gubernanda non erit? sed quid aliud gubernare est, quàm curare, regere, & prouidere?

ITEM in proœmio Metaphysicæ inquit, ὅτι γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι ἀρχή τις, idest. Videtur omnibus Deum, causarum esse principium quoddam. Non'ne indiuidua generabilia, &
B corruptibilia causæ sunt? immo quàm maximè sunt; quum ex proœmio Metaph. actiones sint indiuiduorum. horum ergo erit Deus principium. sed quomodo, si ab eis diuinam prouidentiam abstulerimus? Illnd etiam quod lib. secundo Physicarum auscultationum declaratur, Naturam agere propter finem, rebus cunctis Deum prospicere, intimius propositionem consideranti manifestat. quum Natura ipsa aut Deus sit, aut à Deo in finem suum dirigatur. Natura autem, quæ agit, certè indiuiduum est. non species & uniuersitas quædam. actiones, ut sæpius dictum est, indiuiduorum sunt, & rerum singularium, non autem uniuersalium & specierum. Auerroes pro-
» pterea in eodem loco, hoc est parte quinta supra septuagesimam dicebar, Si diuinus non concesse-
» rit eam propositionem; eorum, quæ sunt hic, Deum habere sollicitudinem, probare non poterit. quasi diceret de rebus uniuersis, non autem de æternis tantùm Deum habere sollicitudinem, tenetur probare Metaphysicus. quod hac propositione, Natura agit propter finem, uel probare uel saltem confirmare poterit. uidentur igitur ex istis tum Aristotelis, tum eius interpretum dictis, & citatis locis, cuncta diuinæ administrationis, & diuinæ prouidentiæ legibus administrari & gubernari; non autem æterna tantùm.

C Ponitur opinio eorum; qui ex Aristotele rerum quidem omnium prouidentiam posuerunt in Deo glorioso; sed rerum sublunarium in uniuersali tantùm, & illa reiicitur. CAP. XXIII.

QVAMOBREM fuerunt aliorum nonnulli, qui rerum omnium tam sublunarium, quàm cœlestium, tam caducarum, quàm æternarum prouidentiam, ad Aristotelis sententiam, & curam Deum habere asseruerunt, sed modis diuersis. Harum enim caducarum & fragilium rerum, in uniuersali tantùm & secundum speciem: illarum uerò cœlestium, incorruptibilium corporum, atque æternarum illarum mentium, quæ corpora illa sempiterna, sine cessatione, transmutant, & cient, etiam in particulari, prouidentiam Deum habere existimauerunt. Videtur hæc opinio Auer., Themistii, & aliorum non ignobilium Aristotelis interpretum. Huius in diuina prouidentia diuersitatis, duæ rationes istis esse uidentur. Vna quòd prouidentia contingentiam, & temeritatem tollere; & ineuitabilem necessitatem inducere uideatur. In iis autem generabilibus, & corruptibilibus rebus, ineuitabilis necessitas tantùm est, quo ad ea, quæ ad suam speciem, & ad suam uniuersitatem attinent; & quæ earum naturam & formam conse-
D quuntur. in illis uerò sempiternis rebus, nulli temeritati, nulli corrumpenti alterationi, aut transmutationi obnoxiis, non ea solùm, quæ ad speciem pertinent, & earum essentiam & uniuersitatem: sed quæ etiam ad singula spectant indiuidua; & æterna, omnia prorsus et necessaria sunt; & necessitate impermutabili eueniunt. Quamobrem in plerisque philosophiæ locis, casum & Fortunam negauit in Cœlo Aristoteles. Nam lib. secundo de Cœlo, parte tertia supra trigesimam.
» In æternis inquit, non est fortuna aut casus. Et lib. secundo, de Principiis, tex. XLVI, antiquos repræhendit, qui in Cœlo casum asserebant. In iis similiter, quæ ad alicuius naturæ uniuersitatem pertinent, casum abstulit Aristoteles. Nam lib. secundo de Cœlo, commento XLIIII, & XLV,
» Impossibile esse, aiebat Auerroes, ut casus sit in uniuerso alicuius speciei, in cuius genere cadit casus, nedum in specie, in qua est impossibilis. Sed de priori ratione hactenus.

ALTERA & posterior ratio est, quòd cum intellectus noster non nisi per accidens, quòd sit sensui coniunctus, singularia hæc singillatim materiata intelligat; si tamen, ut Ioanni Grammatico, & aliis quibusdam placuit, ea intelligit; sequitur, ut ista minimè singillatim cognoscat intellectus ille, qui à sensibus, & à materia prorsus seiunctus fuerit: qualis est diuinus. Sicut igitur hæc sin-

A & incorruptibile futurum, ubi futurum dixit corpus, quod æternum est, & immortale. Vtitur suo modo loquendi; corporibus omnibus per intelligentiam Deum, & naturam etiam quo ad eorum existentiam præferendo. In eo loco libri secundi Auerr. ait. Sed creator optimè fecit, cùm posuit substantiam conuenientem saluti eorum, quæ sunt hic. at ea, quæ sunt hic; quorum saluti prospiciendum erat à Creatore, & Deo Opt. Max. non'ne sunt singularia & indiuidua ipsa? cùm species æternæ sint; quarum incolumitati uel uanum fuisset prouidere, uel saltem non modo alio, quàm, suorum singularium procuratione, eisdem prouideri poterat? Adde, quòd eodem libro, in cœlesti corpore, contingentes difficultates, ut, cum cætera corpora unico, cur multis & innumeris sideribus firmamentum insignitum sit? cur cœlestium corporum quoddam uno tantùm, quoddam pluribus, & diuersis motibus moueatur; & aliàs id genus, plurimas per quandam diuinæ prouidentiæ ad hæc ipsa indiuidua, & singularia relationem, dissoluit. Item lib. duodecimo Metaphysicæ, commento LII inquit, idem Auerroes. Si aliqua sine prouidentia proueniunt, istud est ex necessitate materiæ, non autem ex diminutione agentis. Ergo si non omnia, quæ determinatè & in particulari eueniunt, multa saltem, & quasi omnia abs diuina prouidentia secundum Auerroem proficisci dicemus. quod pronomen [istud] singulare demonstratum, B & (ut in scholis dicitur) signatum indicet. Quid de illa Aristotelis auctoritate primi Rhet. cap. VI dicemus? in quo loco, inter multas diffinitiones ipsius boni, hanc attulit. Bonum est, quod unicuique dat intellectus (suppleas tu) diuinus. Nec enim locus ille aliter intelligi potest. Sed ad hanc dici potest, quòd non Philosophum ibi, sed Rethorem agat Aristoteles. Auerr. in lib. Destruct. disputat. XI dubio primo, sic inquit. Et ideo ait Princeps philosophorum, uidelicet Aristoteles, quod satis patet; quòd intellectus naturaliter omnium dominatur. At quis est iste intellectus, qui omnium dominatur, nisi diuinus? aut quomodo omnium dominari ille dicitur; nisi rebus singulis prouidendo, & pro ratione, singulis aliquid bonitatis impartiendo? Lib. primo Ethicorum si hominibus quicquam confertur à Diis, rationi consonum est, fœlicitatem illis diuinitus conferri; eamque maximè, quæ humanorum bonorum est optimum. non de hominibus in uniuersali, intelligi locus iste potest; cùm non omnes, sed aliqui tantùm fœlicitatem consequantur. Lib. item decimo Ethicorum. Nam si qua Diis rerum humanarum cura est, (quemadmodum uidetur) & consonum utique est, gaudere illos optimo, sibique maximè cognato. ubi Auerr. Et siquidem sit cura Deo de hominibus (ut creditur) & ut debitum est, gaudet de eo; C qui est melior, & qui ei nititur assimilari. & paucis interpositis. Est ergo ut bene faciat eis; qui amant ipsum plus; & ut honorificet eos; & uisitet ipsos; sicut est dispositio amici cum amico suo. Nunquid etiam hoc loco de humana natura in uniuersum, non autem de hominibus in singulari, & Auerroem, & Aristotelem interpretabimur? Auerr. & lib. quarto Metaphysicorum, & ad calcem libri Elenchorum dicit, se uelle aliquot de animalibus, & Elenchis rationibus, fusius perscrutari; si Deus uoluerit; & si creator sibi uitam prorogauerit. interpretemur si libet, uerba Auerrois, non de Auerroe, sed de humana natura in uniuersum. Quid, quod librum duodecimum Diuinæ suæ Philosophiæ illa Homeri sententia Arist. terminauit, Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω· εἷς βασιλεὺς quæ multorum Mundi dominatum & principatum damnauit; unum uerò Orbis uniuersi esse principem sanciuit; quòd ea, quæ sunt, nolint prauè gubernari. quo quid (quæso) aliud nobis significari uoluit Arist., quàm Deum unum res uniuersas gubernare; atque eisdem prospicere? ut dux & princeps toti exercitui: Hæc (quæso) quomodo uera esse poterunt; si singularium rerum curam & prouidentiam à Deo Opt. Max. negauerimus? Adde, quòd libello de Virtutibus, iuxta Theodori Gazæ interpretationem, inter iniustitiæ genera, impietatem numerat; quam errorem esse ait in Deum, & genios, aut etiam uita functos, aut parentes, aut patriam; at genius certæ signatæque rei Deus præses est. quin etiam Deos regnis, & urbibus, & cer- D tis regionibus præsides, & tutelares cum Antisthene Aristoteles (si Firmiano lib. de Ira Dei, & Isidoro antiquiori, & Clementi in stromatis, credamus) ascripsit. Laertius etiam in uita Aristotelis tradidit, iussisse illum matris nostræ Cereris imaginem sculpendam esse; & locandam, aut in Nemæa, aut ubicunque uideretur; quæ mentem aliquam seminibus præsidem asseruisse deprehenditur; alioquin matrem nostram Cererem non appellauisset. sed plura quàm statueramus, adduximus; inferius autem suo loco rationes pro aduersa opinione deductas dissoluemus.

Ponitur opinio illorum; qui rerum cunctarum, etiam caducarum & in particulari prouidentiam ponunt in Deo: sed modus dicendi eorum improbatur; & obiter, monstra, & casuales effectus ut etiam ad Deum referuntur, esse effectus casuales, & monstra asseritur.

CAP. XXIIII.

QVAMOBREM Simplicius, & ante Simplicium, Ioannes Gram. lib. secundo Physicarum auscultationum; & ante utrunque, Ammonius de Philosophiæ diffinitione, in commentariis super Porphyrium edisserens; omnium harum caducarum rerum non in uniuersum tantùm, sed in particulari etiam de sententia Arist. apud Deum, & scientiam esse, & prouidentiam putauerunt. quod etiam lib. secundo de cœlo tex. LVI repetit Simpl. ubi monstra, inquit, & si relata ad aliquam proximiorem causam, casu, & præter intentionem, fiant; nequaquã tamen casu, aut præter intentionem fieri dicuntur: si ad primam, supremamq; causam referantur. Ex quibus uerbis, colligitur euidentissimè; quòd non de monstris tantùm in uniuersali, sed in particulari etiam loquatur, immo in particulari maximè; cùm monstra in uniuersum, monstra non sint; sed magis species quædam; quam rem in superioribus accuratius declarauimus. Adde quòd illa, quæ ad aliquam proximam causam referuntur; non uniuersalia, sed particularia, & singularia sunt; quæ ad Deum relata, non temeraria; sed præuisa & ueluti præordinata ab iis doctissimis uiris existimantur. E

VERVM quamuis hanc opinionem multis ex Arist. hinc inde collectis auctoritatibus capite superiori confirmauerimus, Deumq; singularia etiam, & in singulari curare, ostenderimus. ei tamen illud obstare uidetur; quòd non satis Arist. sententiam rectè illa explicauerit; immo contraditionibus & repugnantiis ipsum Aristotelem magis inuoluerit. Nam lib. secundo de Interpretatione, probare nititur Arist. in his, quæ futura contingenter sunt; nullam, apud quemcunque intellectum etiam Diuinum, esse determinatam, & certam ueritatem; sed quælibet, in huiuscemodi, contradictionis pars uera, uel falsa indifferenter esse potest; indeterminataq; perstat. At in contingentibus, quomodo quælibet pars indifferenter uera, uel falsa esse poterit; si iam intellectus diuinus alterius partis ueritatem certè & definitè cognosceret? (cognosceret nanque, si rebus omnibus tam in uniuersali, quàm in singulari prouideret) & æternis ac generabilibus speciebus, & indiuiduis determinatè prospiceret? tolleretur enim statim, ut superius arguebatur, ex principiis suis fortuna, & temeritas, & omnis breuiter contingentiæ natura; quam in plerisque suæ philosophiæ locis, multis & rationibus, & experientiis confirmare semper conatus ille fuit. Vbi nanque locum in Mundo habebit temeritas, si cuncta sunt apud Deum prospecta & præcognita, & præordinata? F

SECVNDÒ non multum tuta est cautela Simplicii, Ioannis Gram. & multorum Arist. interpretum, ut dicamus; quòd temeritates, & casus sint in effectis, & ad secundas causas, non autem ad primam, & ad Deum, comparatis. Monstrum enim, ut monstrum est, ad quamuis causam relatum fuerit siue proximam, siue remotam, monstrum est. Error nanque pictoris, ad quamcunque causam illum referas, semper est error, & casus. G

SI obiicias, quòd casum & fortunam diffinierit Arist., per relationes non ad primam, sed ad secundas causas, ut fortuna id sit, quod præter uoluntatem agenti cum ratione, casus uerò id, quod agenti sine ratione, præter naturæ intentionem contigerit; agentia nanque ista, sunt agentia proxima, & singularia, obiectionem facillimè dissoluemus; quoniam necessitatem similiter ad finem lib. secundo Physicarum auscultationum; contingentiam etiam & possibilitatem, tam in lib. de Interpretatione, quàm in primo libro Priorum, definiuit per habitudinem ad secundas causas. Et ratio cur hæc omnia ita diffinierit est; quoniam illæ quæ in diffinitione ponuntur causæ, proximæ sunt; & longè magis quàm prima causa notiores; quibus constare debet quælibet diffinitio, nec tamen propterea dubitandum est, ad doctrinam Arist.; ea, quæ ad secundas causas relata necessaria sunt, uel contingentia, uel temeraria, quin ad primam etiam causam relata sint similiter necessaria, uel contingentia uel temeraria; æque igitur ea, quæ ratione causarum secundarum fortuita, & casualia sunt; ad primam etiam causam relata, & fortuita, & casualia erunt. Clandus enim, monoculus, trimanus, & huiusmodi omnes, præter naturam, dispositi, monstra quædam ut sic, & fortuita quædam, siue casualia sunt ad dogmata Arist. si etiã ad mille Deos illos retuleris. H

Probatur monstra, ut monstra sunt, ad Deum etiam physicè loquendo, & primam causam relata, monstra esse, & ad quem modum aliorum Aristotelis interpretum opinionem de diuina prouidentia improbet auctor, exponitur. CAP. XXV.

Diximus

A IXIMUS superiori capite, monstra ea ratione, qua monstra sunt, ad Deum etiam relata, monstra esse; huius rei, quæ multis admirationis plena uidetur, causam physicam, & planè facilem nunc reddituri sumus, ne sine ratione loqui erubescamus. causa igitur est; quoniam Deus in hæc subcœlestia, uel nullo alio instrumento agit, quàm cœlesti corpore; uel si alio quopiam, illud est agentium sublunarium uniuersa multitudo; in qua unum per aliud agit, ut per hunc ignem illum ignem, & per hunc hominem illum hominem generat. Diximus enim in superioribus, uniuersalem causam sine particulari non posse in his sublunaribus generare quidpiam, aut modo aliquo producere. Sed cœlestia corpora nihil agunt, nisi naturaliter; & hoc quidquid agunt; ad tutelam, & conseruationem Orbis uniuersi & eius perfectionem agunt. Idem autem intendunt agentia simul cuncta naturalia. Vt in intentione & scopo hæc & illa non differunt, differunt autem tantùm in exequenda intentione, quia illa in uniuersali, hæc uerò in particulari intentionis suæ finem attingunt. Intendunt igitur hæc & illa per se nihil, nisi quod ad in-
B tegritatem & perfectionem faciat Orbis uniuersi. Ad huius igitur integritatem effectus agentium naturalium, & naturaliter, idest pro cuiusque naturæ ratione perfectè operantium faciunt maximè; effectus autem qui præter naturam adueniunt, ut monstra, aut non faciunt, ad uniuersi Orbis integritatem, aut per accidens. quòd si obstinatè afferas quòd per se faciant: respondebo, quòd non ea ratione qua monstra sunt; sed bene qua species, & naturæ quædam sunt, quæ etiam hoc modo causam per se habent. Igitur effectus & monstra ipsa, ut monstra sunt, aut non intenduntur; aut per accidens solùm intenduntur à Deo; aut si per se intenduntur, non saltem ut monstra sunt, sed ut subeunt speciei rationem. exemplum, error, qui dicitur esse pictoris; aut ab ipso pictore non intenditur; aut si intendi dixeris; per accidens tantùm intenditur, ut error est; quoniam nisi ille pinxisset, non errasset pingendo; at pingere non potest, nisi aliquid, idest ipsam picturam intendat. quod si per se etiam à pictore errorem intentum fuisse clamaueris; iam non erit error. Non enim errauit, si illud depinxit; quod intendebat depingere. De errore, autem & de monstris loquimur ut sunt monstra, & errores. quà nanque errores sunt, per se intentos esse est impossibile. Non enim credendum est in doctrina Aristotelis, si homo ex suo semine intendat naturaliter hominem generare; quòd cœlum, uel superior uirtus, & intelligentia, ex eodem, intendat capram, aut serpentem, uel quid aliud huiusmodi monstrum, tametsi huiuscemodi monstra, quandoque generari contingat, quòd non cognitione, & arbitrio, sed
C natura tantùm in hæc subcœlestia cœlum, & cœlestes mentes agant, quicquid agunt: aut si mentes cognitione & intelligentia agere dixerimus, rectà ratione & eadem semper & secundum Arist. lib. duodecimo Metaph. & secundum Platonem in Epinomide agere dicemus, ut ex eodem humano semine modò hominem modò capram uelle eas generare sit impossibile. nil aliud autem cœlum intendat, quàm quæ & Deus ipse, cuius cœlum instrumentum est; & particulares naturæ intendunt; quæ similiter Dei instrumenta dici possunt; ut quod ab his causis particularibus non intenditur, nec à cœlesti corpore, nec à deo ipso, in hac inferiore machina, intenditur. At hæ nihil plus intendunt: quàm quæ sua cuiusque indiuidua naturaliter agere intendunt; quæ nihil intendunt aliud; quàm effectum suum perfectissimè, quantum natura sua patitur, edere; quicquid igitur contra, uel præter naturam agentis particularis, & eius intentionem, quatenus agens naturalis est, euenerit; illud idem contra, uel præter diuinam intentionem euenisse, putandum erit; ita ut siue ad hanc particularem causam, siue ad Deum illud referas; casu euenisse existimandum sit. Verùm est tamen quòd multa (ut benè dixerunt Platonici, quod & Peripatetici affirmant) in effectibus à primo longè distantibus eueniunt, ex uirtute, actione, atque intentione superiorum; ad quæ mediarum quarundam causarum intentio non extenditur. Talia cum e-
D ueniunt, præter intentionem inferarum quarundam causarum fiunt prorsus: non ita superiorum. Hæc nimirum ad inferiores causas relata fortuita ac prodigiosa dicuntur, tanquam præter naturam harum particularium causarum & intentionem, & ordinem contingentia. cum interea superiorum ordinem, modo aliquo, propositumq; sequantur. Nempe unus quispiam effectus ut uerbi causa canis, ex humano semine ortus, qui ad hanc inferiorem particularem, & certam causam relatus non potest esse, nisi casualis; aut si intentus, intentus tantùm per accidens; ad causas superiores & præcipuè ad Deum comparatus potest esse & casualis, idest non intentus; nisi per accidens; & non casualis, sed intentus; intentus inquam non per accidens, sed etiam per se. Quam rem amice lector ut intelligas, aduerte. Iste effectus referri potest, tum ad hominem, à quo semen decisum est, tum ad seminis uitium. canis certè ex humano semine generari non potuit nisi uitiato, & corrupto, quod semen corruptum, ut erat ad hominem generandum ineptum, ita ad canis generationem aptum fuit. si ad hominem, unde decidit semen, canem referas, nullum est dubium, quin monstrum sit & casuale: si uerò ad uitium seminis retuleris, canis per se genitus est; quoniam à causa illa particulari seminis; quæ ut naturaliter nisi canem facere, ita na-

turaliter nisi canem intendere, non poterat. quum autem omnis particularis causa à causa uniuersali & cœlesti in sua actione dependeat: & agat illa cœlestis id omne, quod certa & singularis agere dicitur, Sequitur ut iste effectus siue ut est ab homine, siue ut est à semine uitiato, sit effectus cœli & causæ uniuersalis. quia autem non est à cœlo nisi causa particulari & certa mediante, ideo ad cœlum tanquam ad causam referri iure non potest, nisi mediante causa particulari & indiuidua. Si igitur mediante homine effectum ad cœlum referas, casualis est, monstrum est, si mediante uitio seminis, intentus per se est, & speciei cuiuspiam indiuiduum est: ut omnino id uerum sit, quod superius diximus, eãdem rationem habere effectus ad cœlum, quam ad suas particulares causas habent: & monstra, ut monstra sunt, monstra esse si ad mille cœlos, & ad mille deos retuleris. Hoc ipsum, quo melius intelligatur, altero exemplo declarare non grauabimur. Lupo sit uerbi causa ouis præda, præda hæc sicut per se, intenta à lupo est, ab oue antem non; sed illi inopinatus & horribilis casus est. ita à Deo hæc eadem præda & per se intenditur, & non intenditur per se, sed per accidens; ita ut casu (etiam si ad Deum fiat relatio) quadam ratione hoc accidisse dici possit, intenditur quidem præda illa à Deo per se; quia lupum intendit Deus esse in natura, & in lupo lupinæ speciei conseruationem; quæ non seruatur nisi per indiuiduorum suorum conseruationem; at non seruantur indiuidua, nisi cum per alia, tum per cibum sibi congruum. est autem inter alia ouis cibus congruus lupo. at præda eadem rursus non per se adeo intenditur; quia intendit etiam Deus, ouem esse in natura, & in oue ouilis naturæ tutelam, & conseruationem; non autem à lupo eiusdem direptionem. Iste igitur raptus sicut præter intentionem sed casu oui contigit; quæ suam salutem & uitam intendebat; Ita si effectum ad ouem referamus, & oue mediante ad Deum, præter Dei intentionem præda euenit; quia ouinæ speciei tutelam, & incolumitatem per se in oue ipsa intendebat; cuius rei illud maximum indicium est; quod hæc propriæ salutis intentio quæ in oue præerat, ipsi oui à Deo & ab ipsa natura indita fuerat. Si igitur quid contra hanc intentionem euenerit; contra etiam diuinam intentionem, ut sic, euenisse putandum erit. At si effectus ad lupum, aut mediante lupo ad Deum referatur, præda non casu euenit, sed per se & ex intentione. De cæteris monstris simile fiat indicium, mutant nanque casuales euentus, & monstra ipsa naturam & speciem si ad alias & alias causas particulares & proximas referantur ex humano semine capra nascatur: si effectus ad hominem referatur, casualis est; & ut sic, apud Deũ etiam casualis erit; at si idem ad causam suam proximam referatur: non erit casualis, nec monstri rationem habebit, sed indiuidui alterius speciei, à natura suæ causæ intenti. Quoniam autem utraque particularis causa, ut uerbi causa, lupus & ouis, aut homo, & causa, quæ ex humano semine sed uitiato capram eduxit, subordinata est primæ causæ; & ambæ ueluti instrumenta sunt diuinæ uirtutis. Ideo si effectum ad hominem, & (ut dictum fuit) mediante homine ad Deum referas, effectus causualis est: si uerò effectum ad seminis uitium tanquàm ad causam proximam, & ad Deũ mediante proxima causa retuleris, effectus casualis non erit, sed per se intentus. Hinc forte Simplicii, & aliorum multorum Aristotelis interpretum opinio ortum deduxit; putantium monstra ad Deum relata, non esse monstra; quòd ad suam naturalem causam quæ Deo & primæ causæ subordinata, relata monstra non sint; sed si sumantur, ut monstra sunt; & ut ad causam accidentariam referuntur; etiam si, ut sic, ad mille Deos referas, monstra semper erunt. Quoniam causa accidentaria, ut accidentaria est, non est subordinata primæ causæ, nec cadit intra causarum ordinem, nisi per accidens. Si nanque inter causas per se numeranda esset: non esset per accidens causa, sed per se. Sed de his hactenus. Verùm hoc loco non esse silentio prætereundum duximus quòd & si illorum doctissimorum Aristotelis interpretum sententiæ, qui Deum, aut perpetuarum rerum duntaxat, aut si etiam harum, singularium in uniuersali tantùm, prouidentiam habere dixerunt; & illi modo dicendi quo alii Deum rerum etiam singularium prouidentiam habere putauerũt, non subscripserimus; non negamus tamẽ absolutè, & simpliciter, immo probamus utcunq; horum omnium sententiam; modum autem tantùm eorum opinionis improbamus, ad quem igitur modum rerum uniuersarum, tam in singulari, quàm in uniuersali, ex Arist. curam, & prouidentiam Deus habeat, capite sequenti exponemus. De diuina autem prouidentia, an sit, & quorum sit ad aliorum Aristotelis interpretum sententiam, hucusque.

De diuina prouidentia ad mentem Aristotelis, quantum attinet ad quæstiones illas, An sit, & quorum sit, quid sentiendum uideatur, propria opinio. CAP. XXV.

QVID

A VID igitur aliorum interpretum reiectis, nel melins non plene receptis, &
approbatis expoſitionibus, de ſententia Ariſtotelis, ad quæſtiones illas, An ſit
dinina prouidentia, & quorũ ſit, nobis dicendum uideatur; cum alii multi eiuſ-
dem interpretes ant minns rectè attigiſſe, ant non accuratè ſatis tanti Philoſo-
phi opinionem declaraniſſe uiſi ſuerint; paucisſimis aperiemus. Deum iſta ſin-
gularia & materiata aut ullo modo, aut tantùm in uninerſali cognoſcere conce-
dendum putamus: quòd horum alterum, poſterius præſertim, Ariſtotelis dog-
matibus magis conſonnm eſſe uideatur & propoſito noſtro, ideſt diuinæ de rebns omnibus et
ſingnlaribus, & in ſingulari, prouidentiæ officiat nihil. In uniuerſali inquam non per ſpeciem
uniuerſalem, & à ſingularibus rebns abſtractam, ad quem modum homo in uninerſali dicitur, in-
telligere: alioquin diuina cognitio imperfecta (quod abſurdisſimum eſt) & cum potentia eſſe cen
ſeretur. Sed per propriam ſui ipſius eſſentiam. Ita nt hæc omnia quocũq; modo Deus agnoſcat, co
gnoſcere dicatur: ea ratione ſe ipſum cognoſcit. ita enim lib. duodecimo Metaphyſicæ commen-
to L I dicebat Auerr. Deus ſcit omniá: ſecundum quod ſcit ſeipſum. In eins nanque eſſentia non
B formaliter, ſed ut ſuperius dicebamus modo eminenti, res omnes continentur; modo inquam
eminenti, ideſt modo, qno, uerbi cauſa, obolnm in ſcutato, & negetatiuum in intellectiuo, & tri
gonum in tetragono contineri dicimus. Nec tamen interea me ſugit, quoſdam ad ſententiam
Ariſtotelis, Deum putaſſe, per eſſentiam ſuam alia euncta ea ratione intelligere, qua aliarum re
rum omnium Deus eſt cauſa. Seipſùm nanque exactè intelligendo, rerum cunctarum exactè cau
ſam intelligit: exacta autem cauſæ cognitio, ſine effectus cognitione haberi non poteſt. ex quo
ſequitur, ut res cunctas intelligat etiam. uniuerſæ nanque res eius effectus ſine dubitatione ſunt.
Secundæ ſimiliter intelligentiæ per eſſentiam ſuam ſe exactisſimè intelligunt; quòd ipſæ ſint ſuæ
eſſentiæ. intelligunt ſuperiora: quòd ſuperiorum effectus ſint. intelligunt inferiora, quòd infe-
riorum ſint cauſæ. Cæterùm quia apud nos ſcientia rei particularis, dicitur ſcientia in actu, uni-
nerſalis uerò ſcientia in potentia: ideo in Deſtruc. diſpu. V I dub. I I I ſcientiam Dei aſsimilari ma-
gis ſcientiæ particulari, quàm uniuerſali, Auerr. rectè eſt arbitratus. Sed quo quo modo res ſe
habeat, Intellectum diuinum nihil extra ſeipſum tanqnam obiectum mouens intelligere, opi-
natus eſt Ariſtoteles. Non enim diuinam intelligentiam mouere aliud poteſt: quàm diuina eſſen
C tia. ſed hæc ſi hoc modo extra ſe intelligat nihil, iſtud tamen nihil obſtare fatemur, quominus &
res omnes aliquo eorum (quos prius diximns) & precipuè priore modo, hoc eſt per eminentiam
cognoſcat: & rebns omnibus tam æternis, quàm caducis, tam uniuerſalibns quàm ſingularibus,
tam in uniuerſali, quàm in ſingnlari pronideat. Si obiicias, cognitio (nt ſemel atque iterum di-
ctum fuit) & pronidentia in Deo, æquè procedunt: cognoſcit autem (ut diximns) hæc ſingula-
ria per eminentiam tantùm, eiſdem igitur in ſingulari proſpicere non poterit. Obiectionem ſa-
cillimè diluemns. quoniam eminet Deus rebus cunctis: quo quo modo ſine in uniuerſali, ſiue in
ſingulari illæ ſumantur. eiſdem ergo tam in ſingulari, quàm in uniuerſali prouidet. Adde quòd Ari
ſtoteles cognitionem & prouidentiam in diuinis æquè procedere nunquam aſſeruit. Nec iſta de
rebus cunctis apud Deum prouidentia, contingentiæ & temeritatis naturam tollit. Nec certam,
de futuris contingenter euentibus, apud diuinum intellectnm, cognitionem decernit. Nec
monſtra (non eſſe monſtra) etiam ut ad Denm relata ſunt, facit. quæ omnia quomodo nerita-
tem habeant, longius declarabimus, eo interea animaduerſo, quòd hæc prouidentia & uoluntaria
eſt, & libera: ueruntamen etſi uoluntaria ſit, & libera: neceſſaria tamen eſt. Non enim liber-
D tati diuinæ noluntatis, ſecundum etiam Theologos noſtros doctisſimos, repngnat necesſitas.
Nam Spirirus ſanctus, cuius productiuum principinm eſt diuina uoluntas, & liberè & neceſſa-
rio à patre, & à filio, à catholicis Theologis, produci dicitur. Sed mittamus nunc quæſo Theo-
logos noſtros. in Timæo Plato, & in compendio ſuper Timæum Ficiuus cap. X I I I I idem aſ-
ſeruerunt & ad quem modum libertati necesſitas cohæreat, declararunt. Nos quoque cùm librũ
aliàs duodecimum Diuinæ Ariſt. philoſophiæ exponeremus: oſtendimus motum cœli, de Ariſto
telis ſententia, liberè quidem à diuina uoluntate procedere, neceſſariò ramen: qnod nunc breui
tatis ſtudio oſtendere prætermittimus. Plato in Epinomide inquit, id quod intellectui non erran
ti uidetur, maximè eſſe neceſſarium, ut hanc necesſitatem nulla necesſitas ſuperare poſsit. ſed
redeo unde diſceſſeram: & hanc noſtram de Ariſtotele, ideſt de diuina prouidentia ad Ariſlotelis
ſententiam expoſitionem, ne uel temerè tanto Philoſopho aliquid impoſuiſſe, uel ſine cauſa ab
aliorum eiuſdem interpretum expoſitione recesſiſſe, uideamur: ex ipſomet Ariſtotele, tum ra-
tionibus probare, tum auctoritatibus confirmare, non erit ſuperuacaneum. Ratio grauisſima
certè & multum euidens illa eſt. Quoniam Deus eſt rerum omnium cauſa, nec utcunque cauſa,
ſed à cauſa prima, hoc eſt; quæ in quemlibet effectum magis agit, quàm poſteriores cauſæ, à qua
cauſæ cæteræ ex diſciplina tam Ariſtotelis, quàm Platonis proprietatem habent; per quam & cau
ſæ ſint quarundam; & res eas, quarum ſunt cauſæ; pro ratione naturæ ſuæ ſingulæ tueantur, &

pro

protegant: quotquot (inquit Proclus lib. v. de Theolog. Plat. cap. XVI) ab illis pluribus generantur; longè præclarius singulari illa ex efficientia prodeunt; quæ occidua æternè, agitata immobiliter, diuidua insectiliter regit. meritò igitur nim hanc habet. Deus potissimùm, ut omnia curet, & singula; quatenus maximè causa est; & causa singulorum; quæ quidem nisi singillatim custodiantur; non custodientur unquam cõmunia; quæ & conseruantur in singulis, & ad Orbis uniuersi integritatem de necessitate faciunt. Adde quòd sicut fœcunditas atq; procliuitas ad agẽdum, agentibus omnib. ab agentis primi fœcunditate ingenita est; sic diligentia in custodiendis operib. inserta est singulis, à diligentia prima agentis primi, omnium tanquam filiorum procuratoris. In quo quanto maior fœcunditas est quàm in cæteris, tanto & maior diligentia & diligentior prouidentia in eodem esse uidetur: istud, quod hactenus ratione graui admodum ex doctrina Arist., & efficaci probatum est; cunctis uidelicet rebus tam in uniuersali, quàm in particulari Deos prouidere, rursus auctoritatibus ab eodem Philosopho hinc inde petitis ostendamus. Lib. secundo de Cœlo, Firmamentum pluribus stellis, alios orbes unica insigniri, inquit Arist., propter generationem istorum inferiorum. Non sunt autem generationes, ex procœmio lib. Metaph. nisi singularium rerum; prouidentiam ergo ex Arist. de singulis & quibuscunque quamuis caducis, ac fragilibus, ac Deo etiam ignotis rebus, si ponamus hæc eum ignorare, apud Deum esse asseuerabimus. F

SECVNDÒ. quoniam lib. secundo de Generatione & Corruptione, propter horum inferiorum, & singularium rerum generationes succesiuas, & corruptiones, moueri asseruit Solem in obliquo circulo. Non enim species generantur aut corrumpuntur, cùm æternæ sint. Quinimmo motum etiam illum cœlestem primi, ac supremi corporis, perpetuum, & uniformen esse dicebat. ut & perpetua sit horum caducorum (quantum sibi possibilis est) permanentia, & perpetua sit eorundem, successioue scilicet, generatio. Ergo non tantùm naturis omnium uniuersalibus, & speciebus, sed omnibus etiam ipsarum specierum singularibus & indiuiduis, Deum prouidere, ad Aristotelis dogmata, non negabimus.

TERTIÒ. quoniam lib. secundo de Anima, parte quarta supra trigesimam, & lib. secundo de Generatione Animalium cap. primo. Vnumquodque (inquit Aristoteles) nisi mutilum fuerit; quale ipsum est generat; ut uel hoc modo diuinum esse participet. Vbi Auerr. Solicitudo (inquit) diuina (& est hoc quod dicit Auerr. sententia etiam Aristotelis primo lib. Aeconomicorum) cùm non potuerit facere ipsum permanere secundum indiuiduum, miserta est ei, in dando uirtutem, qua permanere possit in specie. quid uox illa (ipsum) significat? non'ne singulare, & indiuiduum? quid illa (unumquodque) non'ne indiuidua singula cuius cuius illa sint naturæ, & speciei? Quid igitur pro nostra expositione confirmanda potest adduci clarius aut constantius? Consimile habet Auerr. lib. secundo de Cœlo com. XXXIIII. ubi Manifestum est (inquit) de animalibus, quòd natura per diuinam sollicitudinem, posuit in eis, aliquas res non ex necessitate &c. quòd nanque intelligit, cum dicit in eis, nisi singularia? G

QVARTÒ. quoniam lib. duodecimo Primæ & diuinæ Philosophiæ, Mundum & Orbis uniuersi ordinem, à prima intelligentia, idest à Deo benedicto, ita dependere, affirmauit Aristoteles; quemadmodum ipse exercitus, & ipsius exercitus ordo, ab ipso duce, & ab Imperatore dependet. Qui enim fieri potest; ut hæc uera sint; si ab ipsis materiatis, & singularibus rebus (ut etiam singulares sunt, diuinam prouidentiam penitus secluserimus? Faciunt ad istam opinionem confirmandam multa, quæ hin c inde ex Auerroe, & aliis Aristotelis interpretibus, colligi possent. quorum superius cap. XXI nonnulla aduersus Tatianum & Chalcidium adduximus. sed præter illa. In Destruct. disput. XI dub. primo, Dicunt (inquit) Peripatetici loquentes secundum ueritatem; quòd Entia procedunt à Deo, modo altiori, quàm sit natura. per Entia, certè ea omnia, quæ esse dicuntur intelligit. in quorum numero nulli dubium, quin hæc singularia comprehendantur. Et lib. de Substan. Orbis cap. IIII Dator continuationis motui, est dator esse omnibus aliis Entibus. Et lib. secundo Physicorum comm. LXXV. Si diuinus (inquit) non concesserit omne agens agere propter finem, tunc probare non poterit; quòd Deus habeat sollicitudinem eorumque sunt hic. Alexander in ultimis uerbis lib. Octaui Metaphysicæ Deum rerum cunctarum parentem & conditorem appellauit. quæ dicta quomodo uera esse poterunt; si à rebus indiuiduis & singularibus, ut etiam singulares sunt, diuinam prouidentiam secluserimus? Faciunt ad idem confirmandum nonnulla; quæ superiori cap. fuerunt à nobis deducta. Longè plura etiam hinc inde colligere poteramus. Sed missis aliis, duo tantùm omnium pulcherrima ex lib. de Mundo, producturi sumus loca: quem prius uel Aristotelis, uel cuiuspiam Peripatetici esse diximus. Vnus est paulò post eius operis medietatem; qui sic ex interprete se habet. Vnus igitur sermo est, à maioribusque proditus inter omnes homines, Vniuersa tum ex Deo, tum per Deum constituta fuisse, atque coagmentata; nullamque naturam satis instructam ad salutem esse posse; quæ citra Dei præsidium suæ ipsa demum tutelæ permissa sit. Sed ne per naturam, H

A ram, ſpeciem ipſam tantùm in uniuerſum, non autem ipſa ſpeciei indiuidua intelligas, prohi-
» bent & illa, quæ paulò ante præceſſerant, uerba nimirum hæc, Reſtat, ut ſummatim de cauſa diſ-
» ſeramus; quæ cunctarum rerum uim habet tutricem &c. Et quæ ſubſequuntur in hunc modum,
» Quocirca ueterum nonnulli euſque prouecti ſunt; ut hæc omnia dubitarent Deorum eſſe ple-
» na; hauririque eorum ſpectra, ab hominibus, oculis, & auribus, reliquisque ſenſibus. Senten-
» tiæ illi quidem fundamenta iacientes, diuinæ fortaſſe potentiæ, non item diuinæ naturæ con-
» gruentis. Etenim cunctorum, quæ rerum natura complectitur, cum ſeruator eſt Deus, tum
» uerò quæcunque in hoc mundo, quoquo modo perficiuntur, eorum omnium idem genitor eſt.
» Et poſt aliqua. Quare auguſtius id decentisſimum exiſtimandum eſt, Deum ſummo in loco ita
» eſſe collocatum; numinis ut tamen eius uis, per uniuerſum mundum pertinens, tum Solem, Lu-
» namque moueat; tum cœlum omne circumagat; ſimulque cauſam præbeat, eorum, quæ in ter-
» ra ſunt ſalutis, atque incolumitatis. Et paucis interpoſitis. Illud autem diuinitati maximè con-
B ſentaneum, ut formas rerum omnium citra difficultatem, ſimplicique motu abſoluat; non ſe-
» cus atque illi machinatores ſolent; qui inſtrumento uno demittendo, multos & uarios effectus
» edunt; aut ut illi præſtigiatores faciunt; quos νευροσπάστας ob id appellant: quòd imagunculas
» animatas eſſe, fidiculis ductitandis, ementiuntur. Qui cum funiculum ipſi, aut neruum abdu-
» xerunt; cieri ceruicem, & manum quaſi animantis ſimulachri, humerumque itidem, & oculum
» faciunt; interdum etiam omnia membra: Idque quadam, cum uenuſtate, atque æquabilitate mo-
» tus. Hoc igitur modo natura diuina ab uno eodemque ſimplici motu primo, uim ſuam immit-
» tit, in ea, quæ ſunt primò continentia; ab illisque ſubinde in ea, quæ longius atque longius ab-
» ſunt. quoad permeauerit per uniuerſa. hæc ibi.

FICINVS quoque lib. ſecundo de Animorum immortalitate cap. XIII, ſe olim Florentiæ ui-
diſſe narrat Germani opificis tabernaculum; in quo diuerſorum animalium ſtatuæ, ad pilam u-
nam connexæ, atque libratæ, pilæ ipſius motu, ſimul diuerſis motibus agebantur; aliæ ad dex-
tram currebant, aliæ ad ſiniſtram, ſurſum, atque deorſum; aliæ ſedentes aſſurgebant; aliæ ſtan-
tes inclinabantur, hæ illas coronabant, illæ alias uulnerabant. Tubarum quoque, & cornuum
ſonitus, & auium cantus audiebantur; aliaque illhic ſimilia fiebant quamplurima, uno tantùm u-
nius pilæ momento. Sed quantum à ueritate, & à diuina prouidentia exempla deficiant; faci-
C lè intelliges; ſi cùm multa alia, tum illud perpenderis; quod per exiguo tempore, id eſt quo ad
tantùm uirtus illa, & paruus ille motus, in neruo, ſiue in corda, uel in pila perſtiterit; illud præ-
ſtet; & in minimis præterea, paucisſimisque rebus. cùm Deus interea perpetuo, & in rebus uni-
uerſis, uim ſuam, & prouidentiam effundat. Syneſius propterea lib. de Prouidentia, non diui-
næ, ſed humanæ prouidentiæ Ariſtotelis exemplum aptauit: quòd à diuinæ indicationis expreſ-
ſione, miris illud modis, deficeret. Alter locus eſt, in eodemmet libello, finem uerſus. Vbi mul
» ta prius uberrimè dicta perſtringens inquit, Vt uerò ſummatim iam loquamur. quod in naui
» gubernator eſt; quod in curru agitator; quod in choro præcentor; quod denique lex in ciuitate;
» & dux in exercitu: hoc in mundo Deus eſt. Hæc ibi. Exiguo nanque ab his motu prius facto,
mox motus multi, & maximi conſequuntur; non ſecus quàm ex tantilla centri mutatione, ma-
xima fit in circunferentia tranſmutatio. Deus, qui per eſſe ſuum (quod ſimplicisſimum eſt) eſt
quoddam ueluti mundi centrum; in mundi circunferentia poſitum, hoc eſt non uiliori & magis in
fimo, ſed in excelſiori auguſtiorique loco collocatum, à quo cætera omnia, quæ in mundo ſunt,
tanquam lineæ à centro, & riuuli à fonte, & radii à luce ducantur, & pendeant. Nunc nanque
facillimè uibrat, quicquid inde dependet. quum igitur gubernator ſingula, quæ in naui: agitator
D ſingula, quæ in curru; dux ſingula, quæ in exercitu curet, atque adminiſtret; quis dubitabit; an
ſingula; quæ in Mundo ſunt, ſecundum opinionem Ariſtotelis, deus procuret? Sed dicet hoc lo-
co quiſpiam; probatum fuiſſe, curare Deum ſingula, ſed non in ſingulari; quot nanque in naui, in
curru, & in exercitu ſunt, quæ ducem, agitatorem, & gubernatorem effugiunt, & latent? Re-
ſpondebo. ſingulare in uniuerſali curari non poſſe; niſi rem aliter quàm ſit; curari poſſe, intel-
ligamus. Res enim quælibet ſingularis, eſſe habet non in uniuerſali, ſed in ſingulari. Adde quòd
ea à diis curari potisſimùm dicuntur; quæ potisſimùm ſunt; ſunt autem potisſimùm ſingularia,
non uniuerſalia; quum uniuerſalia non niſi in ſigularibus eſſe habeant. Secundæ nempe ſubſtan-
tiæ in primis ſunt; & habent magis rationem dicendi, quam eſſendi. Eſt tamen uerum quod cùm
dicimus Deum curare ſingularia in ſingulari, non eſt ſenſus ad Ariſtotelis placita, quod hoc curet
non illud, ut nutrices quæ infanti uno non alteri proſpiciunt; quoniam Deus non eſt cauſa ſingu-
laris ſed uniuerſalis, ſed ſenſus eſt; quod à Deo ea omnia ueniunt quibus res quælibet & ſingula-
ris, ut uerbi cauſa, Socrates, habet quòd ſit, quòd uiuat, quòd moueatur, quòd addiſcat, quòd
doceat, aut ediſſerat, & quibus denique quicquid agit, agat. Nec habet à cœlo aut à Deo tantùm
quod ſit homo, ſed etiam quod ſit hic homo, aut tantùm quòd ſedeat aut moueatur, ſed etiam
quòd nunc ſedeat, aut moueatur, & reliqua id genus, quæ ei, ut hic homo, & ut Socrates eſt,
eueniant

eueniant. Sed ad diuinam de rebus cunctis, æternis, & non æternis, ſed generabilibus, & cor- E
ruptibilibus, uniuerſalibus, & ſingularibus, non in uniuerſalitan tùm, ſed in uniuerſali, & in ſin-
gulari prouidentiam, ex his, quæ nobis tradidit Ariſtoteles, oſtendendam, pro inſtituta breui-
tate, dicta ſufficiant. ad quem modum autem cum diuina prouidentia temeritatis & contingentiæ
natura ſtare poſsit, & ex his quæ dicta ſunt, intelligentia quiſque per ſe facilè conſequi ualeat in
ſequentibus nihilominus declarabitur.

Quid ſit diuina prouidentia, ad mentem Ariſtotelis; & quotuplex, & aliqua ipſius diffinitionis declaratio. CAP. XXVII.

POSTQVAM de ſententia Ariſtotelis, rerum cunctarum, non autem perpetua-
rum & æternarum tantùm: ſed generabilium etiam, & corruptibilium, & om-
nifariam denique tranſmutationi obnoxiarum, non in uniuerſali duntaxat, & in
genere, ſed in ſingulari etiam, apud Deum prouidentiam eſſe demonſtrauimus:
adminiſtrareque illum ſuo modo, hoc eſt pro dignitate, & naturæ ſuæ ratione, F
& præſtantia, res uniuerſas: supereſt, ut quid tandem, ad eiuſdem met Ariſtote
lis opinionem, diuina prouidentia ſit: quàm breuiſsimè fieri poterit, uideamus.
In hac autem re, & difficultate quàm maxima, atque quàm grauiſsima, & ſi multi dicere tentaue
rint: ad Ariſtotelis tamen ſcopum & mentem qui, meo iudicio, propius acceſſerit, quàm nobi-
liſsimus eiuſdem interpres Alexander Aphrodiſieus, eſt nemo: cuius ego, cum in pleriſque aliis,
tum in hac cauſa ſententiam, aliorum qui in hac materia ſcripſerint, omnium opinioni, præferen
dam eſſe cenſeo. Et quanquam ille non planè expreſſerit, in diffinitione, opinionem, & mentem
Ariſtotelis: ita tamen illam diffiniuit: ut ſi illius diffinitioni modicum quid addatur: nec melius,
nec ad Ariſtotelis ſententiam explicandam, accommodatius, dici potuerit quidquam. quod ille
profectò uerum eſſe cognoſcet: qui non prorſus negligenter in Ariſtotele uerſatus fuerit. Libro
igitur primò quæſt. naturalium capite XXV, diuinam ille prouidentiam, bifariam diffiniri poſſe
affirmauit. Vno modo ea ratione, qua prouidere ſit in aliquod quouis modo mutationem &,
motum, propter aliquid, inducere. Et hoc modo rebus omnibus tam generabilibus, quàm æter
nis, tam in ſingulari, quàm in uniuerſali, primus intellectus, id eſt Deus Opt. Max. prouidet: qui
ſtabilis permanens efficit, ut cuncta non temere, ſed ex finis intentione, moueantur. Nempe pro G
pter aliquem finem, in res omnes tam æternas, quàm non æternas, tam in ſingulari quàm in uni
uerſali, pro earum ratione & captu motum, uel mutationem aliquam Deus glorioſus inducit. nec
ſolùm in rebus, quæ abſolutæ in actu & perfectæ exiſtere dicuntur: ſed (quod non ſine admiratio
ne aliqua dicere poſſumus) in primam etiam materiam, quæ ens potentia eſt, & entium cuncto
rum imperfectiſſ. neſcio quid diuina prouidentia producit. Quo ueluti excitata, ut in libro pri-
mo Phyſicæ auſcultationis oſtendit idem Ariſt. diuini & ipſa, ut poteſt, nonnihil appetere dicitur.
Alio modo diuina (inquit Alex.) prouidentia diffiniri poteſt: quatenus prouidere ſit nonnulla,
propter alia, mouere: ut eorum dicatur quiſpiam curam & procurationem habere, quorum gra
tia alia nonnulla moueat præter ea, quorum ille prouidentiam, ſiue procurationem habere dici-
tur. Hic enim, qui aliorum gratia, alia mouet, eis propter quæ illa mouet, promouentium, &
motorum ratione prouidere dicitur. Et hoc modo rebus potiſsimùm, materiatis, & ſublunari-
bus, caducis, ac fragilibus, ſecundum Ariſtotelem Deum prouidere dicemus, quod ſententiæ il-
lorum opponi, è regione, uidebitur: qui æternis tantùm, non autem caducis rebus, ex Ariſtotele
Deum prouidere putauerunt. quòd & propter ordinatam in hiſce materiatis, & ſubcœleſtibus re
bus, ſuo modo mutationem; & propter perpetuam earundem per ſucceſsionem & in ſpecie per-
manentiam, & generationem, & corruptionem; & propter ſalutem ſingulorum indiuiduorum, H
atq; incolumitatem (ut fieri poteſt) ſeruandam; & propter alias cauſas, ab illis à materiæ labe pror
ſus abſtractis intellectibus, perpetuoq; motricibus ſubſtantiis, cœleſtia corpora moueri, & circũ
uolui dicantur. Quamobrem lib. ſecundo Queſt. naturalium, cap. XXI, idem Alex. diuinæ proui
dentiæ hanc innuiſſe diffinitionem uidetur. Diuina prouidentia eſt executio propriæ operatio- “
nis, ad uſum alterius. Declarabimus diffinitionem, cum illud primùm monuerimus: quod etiam “
aduertit Alex. quòd ſicut Deus duo ſignificat ad mentem Ariſtotelis: ita diuina prouidentia, ad “
ſententiam eiuſdem, bifariam ſumi poteſt. Aliquando enim primam tantùm, ſupremamque ab-
ſtractam ſubſtantiam; aliquando uerò totum genus abiunctarum à materia ſubſtantiarum, atque
ſimplicium, & diuinorum intellectuum uox hæc, Deus, ad Ariſtotelis doctrinam, ſignificat. Et
ut id, quod mihi de hac uoce uidetur, ingenuè fatear: rariſsimè uoce hac in priori, ſæpiſsimè ue-
rò in ſignificatione poſteriori, & ferè ſemper Ariſtoteles uſus eſt. Si igitur primo modo ſumatur
Deus: diuina prouidentia erit actio primæ, ſupræmeque ſubſtantiæ, ad uſum alterius. Cum au-
tem ſuprema illa ſubſtantia non tantùm propter hæc ſublunaria, ſed propter ipſa etiam corpora
cæleſtia,

A cœlestia moueat: quæ quidem corpora cœlestia cuncta (ut lib. duodecimo Primæ Philosophiæ Arist. declarauit) primus ille intellectus realiter & effectiuè mouet, primum quidem & supremũ omnium corpus immediatè, reliqua uerò huius primi corporis motu mediante. Nec propter cœlestia corpora tantùm, quin etiam propter ipsas à materiæ labe penitus abiunctas secundas substantias, & ipsorum cœlestium corporum motrices intelligentias cunctas moueat, neque propter eas solùm, sed eas etiam mouet, non quidem ut corpora, realiter, sed spiritualiter tantùm, hoc est desiderio, atque amore quodam à Deo moueri illas, ad Aristotelis dogmata, existimandum est; sequitur, ut non tantùm rebus subcœlestibus, sed ipsis etiam cœlestibus corporibus, sanctissimisque demum ac purissimis illis primis intellectibus, Deum prouidere, sit confitendum. Prima etenim intelligentia non in has subcœlestes naturas tantùm, sed in ipsa etiam cœlestia corpora, & in eorundem motrices diuinas substantias, motum pro ratione subiectæ substantiæ, mutationemque quandam inducit. secum nanque cuncta reliqua æterna corpora firmamentum, quod à suprema, ut dictum fuit, immediatè intelligentia circumuoluitur, rapit. in ipsas uerò posteriores & secundas intelligentias, mutationem quandam, & appetitionem, & desiderium prima ingenerat. Declaratur etenim & ab Aristotele, & ab Aristotelis expositoribus uniuersis, separatas B illas substantias omnes propter quandam erga primam, & supremam substantiam, inclinationem, propensionemque, & amorem, mouere. Nam propter tres causas, uidelicet, propter hæc sublunaria, propter seipsas, & sua perpetua corpora, & propter primam (cui quantum possunt assimilari conantur) mouere, substantiæ illæ posteriores dicuntur. dicebat enim lib. secundò de Cœlo, textu L X VI, Arist. μάλιϛα μὲν γὰρ ἐκείνου τυχεῖν, ἄριϛον πᾶσι, τοῦ τέλους hoc est cuique optimum est finem illum (primum scilicet) consequi. Prima igitur substantia omnibus tam spiritualibus, quàm corporeis, tam fragilibus, quàm æternis, tam in singulari, quàm in uniuersali, & in genere, aliquo modo impartitur mutationem. Hoc autem est, Deum in priori significatione, secundum expositionem Alexandri, rebus omnibus prouidere. Si uerò secundo modo & in posteriori significatione Deus sumatur: diuina prouidentia erit actio omnium simul separatarum formarum, & substantiarum, abstractarumque mentium. Et eo, quo prius, diffinietur modo: nisi quid forte sit huic (de quo inferius) addendum diffinitioni. ad quem modum libr. primo Quæst. naturalium, cap. X X V, & lib. secundo cap. X X I (ut paulò ante dictum fuit) illam diffiniuit Alexander. ut dicamus. Diuina prouidentia est motus uel mutationis, ab omnibus separatis substantiis, in hæc sub C cœlestia, ad aliquem finem, inductio. Vel quod idem est, diuina prouidentia est operatio omniũ separatarum substantiarum ad usum alterius. Dicitur [omnium separatarum substantiarum], quòd hæ simul omnes Deus, in posteriore significatione, dicantur. dicitur uerò [ad usum alterius] quoniam, & si prouisor quispiam singularis, & materiatus, de nonnullis prouidere sibi possit: hæc tamen prouidentia, qua sibi quispiam prouidet, deo, qui nullo indiget, aptari aliquo modo non potest. Lib. etenim septimo Moralium ad Eudemum, fœlicem (dicebat Aristoteles) non multum egere amico: quod maximè manifestum erat in Deo: qui nulla re indigus est. Non igitur sibi Deus prouidet, sed alteri. hoc est, quod in definitione dicitur [ad usum alterius.]

Exhibita de diuina prouidentia definitio uberius declaratur. CAP. XXVIII.

ERVMENIMVERÒ ad hanc diuinæ prouidentiæ, quam ex Alexandro, ad Aristotelis sententiam, exhibuimus, definitionem intelligendam, ex ipsomet Alexandro, considerandum maxime est, hoc quod in definitione dicitur, [ad usum alterius] Ad usum nanque alterius Deum agere; trifariam intelligi potest. Vno modo per se prorsus, & primaria intentione. ad quem modum seruus, ea ratio D ne qua seruus est; ad usum est domini. Domino nanque obsequi, & seruire, in primis ille tenetur. Ad hunc modum, instrumenta omnia, quatenus instrumenta sunt, gratia alterius, per se, & principaliter sunt. ut gladius incisionis gratia, malleus percussionis, nauis itineris, & alia id genus aliorum gratia sunt. Iis nanque non nisi aliorum gratia, utimur. Alio modo, non per se, sed per accidens tantùm. ad quem modum, lapis, qui forte fortuna ceciderit, ad sessionem accommodatè præparatur; aut ille, qui inimicum occiderit, aliis quibusdam, opes & bona inimici parasse uidetur. quod enim ad usum sedentium decidens lapis fuerit aptus; aut illis, de quibus, qui inimicum occidit, ne cogitabat quidem, tot bona compararit; non lapidis delapsi, uel inimici occisoris prouidentia aliqua fuit; sed casu, & temere id euenit. Tertio modo ad usum alterius, Deum agere intelligi potest; idest tum per se, tum per actiones; non autem per se omnino, aut omnino per accidens; ad quem modum, ouibus pastor prouidere dicitur. Duo nanque in cura ouium, & diligentia, pastor accuratè agit. Vnum, ut ouibus ipsis bene sit. Alterum, ut ipsi sibi, ex ouibus rectè se habentibus bene sit. Ita nanque lacte, lana, & fœtu, lucrum, & commodum suum auget, Et sicut posterius ex priori, hoc est lu-

crum, ex recta ouium habitudine per pastoris procurationem euenit; & quadam quasi efficientis E necessitate consequitur; Ita primum ex posteriore, hoc est bona ouium habitudo ex lucro quadam quasi finis necessitate dependet. Nempe ut oues, si rectè ualent, sunt lucri causa; ita lucrum est pastoris finis in grege curando. Deus igitur propter res alias, & à se distinctas uno uel altero horum trium modorum operatur, illisq; prouidet. Non est dicendum primo modo. Nulla est enim actio, quæ per se, & principaliter, ab agente intenditur, quæ ad usum rei agente uilioris fit, aut etiam esse possit. cuius rei illa à Platonicis, & à Peripateticis redditur ratio. Quoniam operatio ipsa per se, operantis quædam perfectio est; ad deterius autem, nisi aut ui, aut inscitia, labitur nihil. inscitia autem, aut uiolentia in Deum, qui cadere potest? Hanc autem rem, & ratio nem, quum D. Io. Fran. Picus, in libello suo alioqui docto, minus aduertisset; quem de diuina prouidentia, ad mentem Aristotelis, inscripsit Alexandrum Aphrodisieum ausus fuit, in ipsius diuinæ prouidentiæ diffinitionis expositione, repræhendere; quasi, nisi per se, & ex principali in tentione res illas Deus curare minimè queat. Sed redeamus unde fluxit oratio. Neque secundo modo de rebus, Deum prouidentiam habere, dicendum est; cum modus secundum prouidentiam destruat magis, quam extruat; temeritatem autem in euentibus cunctis affirmet. prouide re nanque eo modo, & per accidens, casus, & temeritas, non prouidentia censebitur. temeritas autem à diuinis operibus procul certè abigenda est. Relinquitur ergo, ut modo tertio, ex F Aristotelis sententia, secundum Alexandrum, Deum rebus cunctis prouidere dicamus. Deus enim mobile primum (quicquid nonnulli de mente Arist. secus sentiant) effectiuè (ut non semel dictum est) & per se, & immediatè mouet. Ab huius motu, cætera, ut longa compertissimaque, apud peritiores, constat experientia) cœlestia corpora mouentur; ab horum autem omnium, iugi perpetuaq; transmutatione, harum, quæ apud nos sunt, fragilium, singulariumq; rerum generatio, & corruptio, & alteratio, & auctio, & ipsius denique rei cuiusque (quæ in Orbe uniuerso est) essentiæ, ac naturæ, & speciei tutela, atque incolumitas dependet. colligatum propterea, ut sæpè dictum fuit, Mundo superiori, istum Mundum, inferiorem esse, dicebat Arist. ut inde omnis uirtus eius gubernaretur. Extra cuius gubernationem, & prouidentiam, ne quid effluat, & labatur; miracula uidemus aliquando Naturam, & Deum facere; ad uacuum, scilicet, per quod cœli uirtus, & administratio, ad inferiora ista, pro salute eorum, & uita tutanda, demandari non poterat, prohibendum; ad rerum continuum & perpetuum ordinem, & nexum, quo uirtus ista cœlestis ad omnia meare, & transfundi commodè possit, retinendum. Nō G enim benè sensit lib. de Sympathia Hieronymus Fracastorius, uir alioquin eruditus, qui ultimū finem ascensus aquæ, qui nobis notus esset, esse amotionem uacui existimauit. non enim ascendit aquæ tantùm ad tollendum uacuum; ita ut huius nulla sit ulterior causa, immo est, & est illa, quam nuperrimè nos diximus. Ideo nanque ad tollendum uacuum laborat natura; ut uis cœlestis, propter prædictas causas ad nos usque delabi possit; sine qua res subcœlestes esse, & persistere, & operari, & à Deo Opt. Max. regi & administrari non possent, delabi nanque per uacuum, non potest uis illa. Sed redeo unde fluxit oratio. Operatio igitur Dei secunda, quæ motus est, (prima nanque & principalis, Dei operatio, intellectio est) propter ista inferiora est. propter hæc enim, ut superius uisum fuit) Deus mouet. Non tamen propter ista caduca, & fragili natura constantia; quæ ab illa perpetua, immutabiliq; essentia diuina, ualde in perfectione, ac naturæ præstantia, & quasi per infinitum interstitium, distant, principali intentione corpora cœlestia Deus agit & uoluit; sed tantùm secundaria. Prima enim & principali intentione, propter seipsum ad doctrinam Aristotelis, cœlestia corpora Deum mouere dicimus; quod copiosè satis lib. secun H do de Cœlo, & uberius lib. duodecimo Diuinæ philosophiæ idem Aristoteles declarauit. intentio ne autem, secundaria, propter alia à se mouere dicitur; quæ autem secundaria intentione fiunt; illa tum per se, tum per accidens fieri dicuntur. Hæc igitur est diuinæ prouidentiæ secundum Alex. diffinitio, & ipsius diffinitionis ad dogmata Aristotelis explicatio.

Additur uerbum diffinitioni Alexandri, & uberius tota diffinitio declaratur. CAP. XXIX.

QVAMVIS à nobis, satis copiosè ex Alexandri sententia, diuinæ prouidentiæ definitio, quam ad doctrinam Aristotelis ritè exhibitam arbitramur, explicata sit; ne quid tamen in illius expositione, à quopiam desiderari possit; uerbum unum addemus definitioni. Sic enim explicatior, illustriorque erit; & nihil nō continebit; quod in hac ipsa, ex Aristotelis sententia, desiderari possit. Est igitur diuina prouidentia ad Aristotelis sententiam, executio propriæ operationis ad usum alterius; per quam & in suo ordine constituuntur omnia; & tum in proprium singula, tum in communem finem diriguntur uniuersa. Hæc nanque copiosa explicata

A cata ac quammaximè facilis est diuinæ prouidentiæ, penès Aristotelem diffinitio. Illud, quod à
nobis additum fuit, uidelicet [per quam & in suo ordine cuncta constituuntur, & cum in pro-
prium finem singula, tum in communem diriguntur uniuersa.] etsi in illo uerbo, Ad usum alte
rius, si illud diligentius perspicaciusq; intelligatur], contineri nullus non cognoscere posit. nulli
tamen dubium esse potest; quin hoc modo explicata diffinitio & clarior, & apertior, atque illu-
strior euadat. Diuina nanque, ut dictum est, operatio ad omnium aliorum beneficium, & uti-
litatem est quidem per se, sed secundario, idest neque omnino per se, neque omnino per accidens;
sed quodam modo medio, idest partim per se, & partim per accidens. ad quem modum pastoris
operationes esse ad usum ouium, dicebamus. Orbes enim cœlestes à propriis, & naturalibus
motoribus suis mouentur, motu circulari, primò & per se; ut & orbes ipsi (quantum eorum na
tura patitur) ipsis mouentibus substantiis; persimiles fiant, quæ sicut æternæ, & perfectæ sunt,
ita & corpora, quæ ab illis mouentur æterna, & perfecta, & motus, quibus eadem illæ mouent,
æterni & perfecti suo modo sunt; cum quoniam, ut lib. quarto de Cœlo tex. XXIIII, dixit Aristo
teles, motus localis, est generatione ultimus, primus autem perfectione: tum quoniam, ut in lib.
octauo Physicarum auscultationum ostenditur, inter omnes motus locales, circularis est perfe-
B ctissimus. est enim maximè regulatus, est mensura aliorum motuum, nihil abiicit à subiecto,
quia caret contrario, est æternus quoniam in principio semper, & semper in fine est. Et ipsæ se-
cundæ mouentes substantiæ per se & primò mouent: ut primæ, supremæq; formæ persimiles, quã
rum possunt, euadant; per se uerò, sed non primò, sed secundo, idest, ut paulò prius dicebamus,
secundaria intentione, propter bonum Orbis uniuersi; idest propter res ipsas omnes, quæ in Or
be uniuerso sunt; ut singulæ scilicet pro ratione naturæ suæ perfectionem propriam consequan-
tur. A' prima nanque substantia mouentur secundæ intelligentiæ, & ab omnibus simul separatis
intellectibus, per se non primò, sed secundò, idest tum per se, tum per accidens, propter istas in
feriores, & subcœlestes substantias; cœlestia corpora mouentur quoniam & mouent, & mouen
tur illa; ut ista inferiora, materiataq; singularia, & fiut, & suum ordinem in natura retineant;
atque in statu, ut possunt, & incolumitate sua permaneant; & suo modo æterna sint; & suis offi
ciis singula, quod est in finem proprium illa dirigere, pro naturæ suæ ratione fungi posint. Est
autem propria uniuscuiusque rei operatio, proprius (ut superius diximus) illius rei finis, &
propria perfectio. lib. nanque de Cœlesti natura secundo, parte septima supra decimam dicebat
C Arist. unumquodque habens opus, est gratia suæ operationis. Et Auerr. lib. quarto commentatio
„ ne secunda supra uigesimam, scribit, Actio est finis formæ, forma uerò generation is. operari igi-
„ tur ad usum, siue ad beneficium alterius (ex descriptione superius de prouidentia secundum A-
„ lexandrum tradita) est illi, ad cuius usum dicitur operari, pro uidere; illudq; in suo ordine con-
stituere: & in sibi proprium finem dirigere. Proprius nanque rei cuiusque finis est ille; quem nu-
per diximus: operationibus uidelicet quibusdam pro cuiusque natura & ratione, quasi propriis
officiis in hac scena, & in hoc Orbis theatro, unumquodque fungi: in quo decet esse ociosum ni-
hil. communis uerò rerum simul uniuersarum finis est (ut uno uerbo dicatur) perpetuitas, quod
hæc una inter cætera, & ad Orbis uniuersi perfectionem faciat; & rem unamquamque Deo (quàm
fieri potest) simillimam reddat; sed singulæ pro ratione naturæ suæ & appetendæ, & consequendæ
huius perpetuitatis modum distinctum habent. Materia prima per formam, metalla per con-
cretionem, plantæ per germinationem, animalia per generationem, corpora cœlestia per mo-
tum localem, abstractæ substantiæ per intelligentiam, perpetuitatem ambiunt. Etiam quemad-
modum appetitus modi in singulis rebus naturaliter distincti sunt; ita distincta sunt singularum
rerum naturales operationes: ad quarum usum, & beneficium aliquid agere, eisdem (ut dictum
fuit) prouidere est: quod per suas operationes in finem & proprium, & communem dirigantur,
D & ueluti ad manus ducantur singulæ. Sed de posteriori diuinæ prouidentiæ, diffinitione hucus-
que. Prior etiam illa diffinitio superius posita; per quam diuinam prouidentiam diffiniebamus;
esse actionem primæ, supremæque substantiæ ad usum alterius; uel illam quam dicebamus, pro-
uidentiam esse motus uel mutationis ab aliquo, in aliquod, propter aliquid, inductionem, & a-
liæ huiuscemodi, intelligendo per Deum primam tantùm, supremamque intelligentiam, uno si-
militer addito uerbo absolutè atque perfectè reddentur, ut dicatur, Diuina prouidentia est mo-
tus uel mutationis à prima atque suprema intelligentia inductio; per quam cuncta tam spiritualia
quàm corporalia; tam æterna quàm corruptibilia & in suo ordine constituuntur, & in suum fi-
nem singula diriguntur, Nam isto modo prolatis utrisque diuinæ prouidentiæ Alexandri diffini-
tionibus, & quid Alexander ipse per illa uerba (ad usum alterius) uoluerit: & quid Arist. de di-
uina prouidentia senserit, expressius sine dubitatione atque intelligentius significatur. Deum er-
go & iis caducis tantùm generabilibus, & corruptibilibus rebus; & non iis duntaxat, sed cun-
ctis, quæ in Orbe uniuerso sunt rebus, tam æternis, quàm non æternis, tam spiritualibus, quàm
corporalibus (quamuis modis diuersis in utraque prouidentia Deus sumatur) tam in singulari,

A per accidens. ita contrà, qui per se primò mulierem apperit, prolem per se secundariò intendere necessum est. Admotum enim cœlestium corporum, qui per se & primò ab illis motricibus substantiis propter seipsas intenditur; consequitur necessariò & per se, sed secundariò; idest tum per se, tum per accidens motus & operatio rerum harum inferiorum; ut qui per se & primò motum illum intendit; & hunc aliquo modo, licet non principaliter sed secundariò, per se tamen, hoc est dictu, partim per se, partim per accidens intendere sit necessarium. Hanc denique Alexandri doctrinam, licet inuitus, ad calcem primæ partis disputationis suæ de prouidentia Dei fateri tandem Dominus ille coactus fuit. cum enim argumentum illud Alexandri; si Dii per se res humanas curarent, hoc perinde esset, ac si dominos seruorum gratia esse & operari diceremus, nul-
» lum esse, niteretur ostendere; hæc ad uerbum post multa ille subiecit. Nulla consecutione pen-
» det à uerò, si Deus curat humana; ut sit, aut agat propter illa: nam in Deum uti in finem om-
» nium ultimum, illa ipsa referuntur: quare propriè & exactè propter seipsum, non propter hu-
B mana aut est, aut operatur. Nec seruorum exemplum, & mortalis domini, Deo quadrat: uel
» si quadrat, tibi, qui illud producis, aduersatur. Nam dominus, cum in seruos aliquid confert be
» neficii, aut propter eos seruos, aut propter seipsum operatur; si primum dixeris, te ipsum tedar-
» guis; qui reris falsum esse, ut domini seruorum gratia operentur; si secundum, teipsum redargui-
» mus; qui affirmamus seruorum beneficium in domini, si non utilitatem, & commodum; in ho-
» norem certè referri. hactenus D. Ioannes Franciscus. sed in hoc tam longo uerborum apparatu, quid aliud uel inuitus sibi uult ille, nisi quòd Dii curant humana, & per se & per accidens. quia dum cuncta referunt in seipsos, hoc autē illud est quòd per se & principaliter intendunt, & uolunt secundaria intentione, hoc est tum per se tum per accidens, ut rebus ipsis humanis benè sit; ut bonum istud ad Deum, & Dei gloriam tandem referatur. Sed Alexander idem asserit, & doctissimè, & ad dogmata Peripatetica rectissimè. Non'ne & dominus seruos, & Pastor oues per se secundaria intentione curat; quatenus illis benè uult; ut ex bono illorum, aliquid sibi adipiscatur. siue illud utile, & commodum, siue honor & gloria sit, & dicatur, non est nunc curandum; satis est Alexandro, quòd Dii non sistant in humanis rebus quibus bene faciunt, sed res humanas & propter seipsos, & propter res ipsas tandem procurent; & sibi ex ipsis quidpiam uelint, quicquid illud sit; ita ut non per accidens absolutè, non per se absolutè, sed tum per se, tum per acci-
C dens, mortalibus rebus, Deos prospicere, ad Peripateticorum disciplinam, rectissimè Aphrodisieus asseruerit.

Soluuntur ea, quæ singulæ prius Aristotelis interpretum opiniones pro se adduxerant, quatenus his, quæ ab auctore dicta fuerunt, aduersantur.

CAP. XXXI.

OSTQVAM ipsius diuinæ prouidentiæ ex Aristotele, diffinitionem, & diffinitionis ex Alex. expositionem explicanimus; & eam ab obiectis D. Io. Francisci Pici defendimus, & ad quem modum Deus Opt. Max. rerum cunctarum procurationem habere dicatur declarauimus; superest, ut ea omnia, quæ pro se singulæ prius Aristotelis interpretum opiniones adduxerant: si iis præsertim, quæ de eius sententia, nos diximus, aduersari uidebuntur, dissoluamus. Ad primum pro positione Chalcidii: quoniam non cognoscit Deus hæc singularia materia
D ta; ergo eorum curam habere non potest. assumptum uidetur Aristotelis lib. duodecimo Metaphysicæ, parte LI. Dicimus quidquid sit de assumpto, argumentum nullum esse: cum probas: quia prouidentia cognitionem supponit rei, cui prouidetur, in prouisore: istud falsum esse ex mo
H do, quo diuinam prouidentiam asseruimus, manifestum est. Possumus etiam admittere, Deum cuncta etiam materiata & singularia cognoscere; nec obstant ea, quæ fuerunt obiecta: si modus, quo omnia ille intelligit, aduertatur: qui quamuis diuersimodè non solùm ab Aristotelis, sed etiam ab Auerrois interpretibus exponatur; nobis tamen (ut rem breuissimè expediamus) sufficiant, ad illud declarandum, uerba ipsius Auerrois lib. duodecimi Metaphysicæ commentatione LI, quæ sic se habent. Et ueritas est, quòd primum scit omnia, secundum quod scit se tantùm.
» scientia in esse: quod est causa eorum esse, uerbi gratia, qui scit calorem ignis tantùm, non dicitur
» nescire naturam caloris existentis in reliquis calidis; sed iste est ille, qui scit naturam caloris se-
» cundum quod est calor: & similiter primus scit naturam entis, in eo, quod est ens simpliciter,
» quod est ipsum. hactenus Auerroes. in quibus uerbis idem Auerr. sensit, Deum, se perfectè intel
» ligendo, cœtera omnia intellexisse; quòd se perspicuè intelligendo, qui rerum omnium perfectissima res est, habens esse perfectissimum, reliqua Entia, in eo quòd entia sunt, intelligat. cuius sententiam pluribus & diffusius in primo libro commentariorum in sententias Theologicas distinc. XXXV, & distinc. XXXIX, excussit Ioan. Bacconus. & nos in tractatu nostro de subiecto Metaphysicæ

taphysicæ sectione secunda, quid sit dictu, intelligere ens in quantum ens, diligenter admodum expoſuimus. E

Cvm obiicitur rerum instabilitas.

Dicitvr quòd modo stabili, res etiam instabiles cognoſcit: quemadmodum immobilis mens, dat cuncta moueri.

Ad secundum quod obiicitur, & ad primum eius incommodum, dicendum, illud non sequi; quoniam ut ex uerbis Auerrois colligi potest: non haurit diuinus intellectus harum rerum cognitionem ab ipsis rebus: sed à propria essentia.

Ad secundum illud non sequitur; sed contra quòd idem sint: cum intellectus & diuina essentia sint idem prorsus.

Ad tertium, non patitur diuinus intellectus à rebus: quòd ab alio quidquã minimè recipiat: sed contrà omnibus ea, quæ habent singula, præbeat, & elargiatur.

Ad quartum ex dictis ad secundum & ad tertium patet responsio. Est enim intellectio illa simplicissima: cuius intelligens & intelligibile, idest id quod intelligitur sit unum idem re modis omnibus simplicissimum. F

Ad quintum & sextum incommodum. Quomodo illa sequuntur, si unico & simplicissimo actu, se intelligens, omnia intelligit? nulla est ibi successio: nihil extrinsecus ille haurit: nulla diuersitas cognitionum: non igitur uel de potentia ad actum, uel de quiete ad motum, uel de indefesso ad lassitudinem potest ille intellectus deduci: & si res ipsæ, quæ intelliguntur, de potentia ad actum perducantur.

Ad tertium dicemus fusius libro sexto in responsione ad tertium principale: satis sit nunc illud admonere; quòd si prouidentia diuina sit (ut prius uidimus) ad usum alterius aliquid operari; nemo est, qui non uideat, hinc non sequi aut istarum rerum in Deo cognitionem: aut ex cognitione & prouidentia libertatis, uel temeritatis, & breuiter contingentis naturæ euersionem: ut multis uisum fuerat, libertati arbitrii diuinam prouidentiam repugnare, si etiam poneremus distinctam harum rerum apud Deum cognitionem: nullum ex illis, quæ obiecit aduersarius, incommodum sequeretur. quod & superius aliquo modo uidimus, & inferius fusius à nobis ex Iamblicho declarabitur: & ad ea, quæ pro Chalcidii opinione adducta fuerant hactenus.

Ad primum quod pro se altera opinio adduxerat, patet quid dicendum. Nam si diuina prouidentia est motus & operatio Dei, ad usum & beneficium rerum harum subcœlestium, non impedit earum operationem, sed contrà adiuuat maximè. Ac ex earum operatione, ortum suo modo deducunt actus contingentes, temerarii, & liberi. prouidentia igitur non solùm non aufert, & destruit sed struit, & fauet potissimùm libertati temeritati & omni denique contingentiæ rationi. Ad hoc idem obiectum dicemus fusius, & diligentius, cùm ad tertiam principalem obiectionem libro sexto respondebimus. Posito nanque quòd cuncta etiam distinctè & exactè intelligat primus intellectus: quod tamen ponere non cogimur: immo mihi arridet magis multorum Aristotelis interpretum opinio illa, quæ negat Deum extra se, & præter seipsum quidpiam intelligere: non tollitur propterea temeritatis & contingentiæ natura, ut accuratè & diligenter in libro sexto à nobis declarabitur. G

Ad secundum, non cogimur in Deo asserere earum rerum cognitionem; quarum curam ipse gerit: quod diffusè patere potest, ex modo, quo nos ad Arist. opinionem, diuinam prouidentiam asseruimus.

Ad Ioannem Gramm. Simpl. Alexandrum & ad eos, qui uel à diuina prouidentia temeritates excludunt, & fortunas: aiuntque casualia ordinem egredi, & dispensationem diuinæ prouidentiæ, uel propter diuinam prouidentiam auferunt casum & fortunam: uel tantùm in relatione ad secundas causas illũ admittunt, diximus prius satis diffusè, ostendimusq; Physicè loquentes, monstra, casus, & fortuita, ut talia sunt, ad quamcunque causam referas, talia esse & excludi à diuina prouidentia, ut monstra sunt, quia tamen nil esse potest, quod diuinæ dispensationis ordinem penitus subterfugiat, idcirco nec monstra penitus ab ordine exclusa sunt, sed ut speciem & naturam aliquam inducunt, ad diuinæ prouidentiæ ordinem rediguntur. Ex modo nanque quo diuinam prouidentiam Peripateticè asseruimus: temeritati eam non obstare, manifestum iam factum esse putamus. *Non enim affirmare aut Deum hæc materiata, & singularia cognoscere; aut euertere contingentiam, libertatem, temeritatem, casum, & fortunam cogimur: quomodo multis uisum est libertati, & temeritati, diuinam prouidentiam (ad Aristotelis dogmata) repugnare. Iam perfectò iis non aduersari, sed contra istis omnibus, diuinam prouidentiam eo modo, quo nos fecimus, declaratam, mirificè suffragari, cuique constare potest: quoniam sine huiuscemodi Diuina Prouidentia esse non possunt (Peripateticè semper loquendo) temeritas, fortuna, & arbitrii nostri libertas, immo neque nos neque res ipsæ, quæ per Orbem uniuersum diffusæ sunt, operari aliquid, sed neque subsistere, possunt; & illa, quæ eueniunt, H

A & illa, quæ eueniunt, siue necessariò, siue contingenter, siue fortuitò & temere, siue alio quocunque modo eueniant, si non esset diuina Prouidentia, hoc est si Dii cœlestia corpora non mouerent, euenire non possent. Est igitur diuina Prouidentia, ita ad Peripateticorum doctrinam explicata, non ad impedimentum, uel ad coactionem nostrorum operum. quæ ut nostra sunt, libera sunt; si enim libera non essent, nostra non essent; sed ad usum, & beneficium eorundem, quo magis etiam (si fieri potest) non serui nostrarum operationum sed domini efficiamur. & quod de nostris operationibus diximus; idem dicendum de cæterorum qualitercunque agentium effectionibus, quorum opera, ab ipsa diuina Prouidentia iuuantur quidem, sed nullo modo, plusquam eorum natura patiatur cogitur, uel necessitatur. iuuare autem quempiam ad opera sua perficienda, quibus finem & proprium & communem, idest, perpetuitatem consequatur, est ei prouidere, & eiusdem curam & procurationem habere. Quòd si aliquando ab ea perpetuitate; ad quam prius diximus omnia suo modo tendere; & ab ipsa diuina prouidentia, & à fine communi, uel proprio, multa multis modis deficere uideantur, ut, uerbi causa, homo per connatum, uitium aut per testium euulsionem, uel per nuptiarum contemptum

B prolem & perpetuitatem, qualem homini natura tribuit, assequi non potest. uidentur quidem ista à perpetuitate & à communi fine, & ab ipsa denique diuina prouidentia delabi, non delabuntur autem, sed alia uia ex diuina prouidentia, ad perpetuitatem, & ad fines suos contendunt. Ad aliqualem nempe uniuersi perfectionem monstra, & spadones, & cœlibes perpetuos, esse oportebat: quòd hæc omnia, quadam ratione, species & natura quædam sunt. Ex quo patere illud potest, quod Ioan. Gram.; & post Ioannem Simpl. nobilissimi Aristotelis interpretes prius dicebant; quòd monstra ad primam causam relata, non fortuita uel temeraria esse dicebantur; nihil enim fortuitò, nihil temerè respectu primæ causæ simpliciter & absolutè accidere potest; quoniam nihil est; quod diuinam Prouidentiam subterfugere queat. Hoc est quod libro octauo Physicarum auscult. parte quinta supra decimam dicebat Arist. Naturam in rebus inordinati tolerare nihil. si autem aliquid inordinatum uideatur, ut monstrum, non ita inordinatum & temerarium, quin modo aliquo ad ordinem, & ad causam per se reduci possit. de qua re prius cap. x x v huius libelli diffusè à nobis dictum fuit. Verùm etsi quod diuinam Prouidentiam subterfugiat, est nihil; multa nihilominus, diuina de rebus cunctis prouidentia supposita, contingere possunt, quæ

C etiam (ut ad Deum, & ad primam causam relationem habent) casu, & temere contingere dici possunt; quod quomodo esse queat; fusè satis superius loco citato à nobis declaratum fuit. Illud etiam ex dictis manifestum est; quòd non tantùm rerum æternarum, uel non tantùm uniuersalium, & specierum, ad mentem Aristotelis (ut nonnulli prius dicebant) apud Deum prouidentia est; sed omnium administrationem, atque rerum cunctarum prouidentiam Deum habere, ab omnibus ritè confitendum, & firmiter, ex disciplina Aristotelis, credendum est. Nec propterea hæc singularia eo modo, quo in se sunt, à Deo cognosci, fateri cogimur: quemadmodum putarunt aliqui; etiam si eisdem eo modo, quo in se habent esse, diuina bonitas prouideat. Rebus enim (ut dictum est) omnibus tam æternis quàm generabilibus tam in singulari quàm in uniuersali, & in specie, eo, quo expositum est, modo, absque materiatarum rerum cognitione, de sententia Aristotelis diuina bonitas, & natura prouidet.

SED de Diuina Prouidentia ad mentem Philosophorum Aristotelis præsertim, & Platonis; & de Alexandri aduersus Domini Ioannis Francisci Pici calumniam defensione, hucusque. Superest iam, ut de ipsa diuina Prouidentia quid nostri catholici Theologi definiant, uideamus.

D

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber quintus.

De diuina prouidentia ad Theologorum ſententiam.

An ſit diuina prouidentia inquiritur, & ad partem falſam arguitur.
CAPITVLVM PRIMVM.

PHILOSOPHANTIVM, Platonis potiſsimùm, & Ariſtotelis, de diuina
prouidentia an ſit, quorum ſit, & quid ſit, hactenus conſiderauimus
opiniones, & illam, quæ eſt Ariſtotelis, non ſolùm non aduerſari euen
tis fortuitis, & contingentiæ, ſed illi maximè patrocinari demonſtraui-
mus. illam autem, quæ eſt Platonis & Stoicorum, improbatam omiſi-
mus, illis contenti rationibus, quibus eorum fatum improbauimus.
eiſdem certe, & eorum de diuina prouidentia opinionem, inquantum
euentuum contingentiæ aduerſatur, improbatam ſatis oppugnatamq;
exiſtimamus. Nunc demum ſupereſt; ut ea, quæ prius de ipſamet diui
na prouidentia ad opinionem Philoſophorum explicauimus Theoremata; ad mentem Theolo-
gorum noſtrorum, & ſecundum catholicam ueritatem, conſideremus. Primùm igitur conſi-
derandum eſt, An ſit diuina prouidentia; resque Deus, quas condidit, adminiſtret; uel negligat
potius, aut omnes, aut plurimas. Sed ueritatem, quàm firmiſsimis rationibus fieri poteſt, op- G
pugnemus. Has enim cum diluerimus; res tota clarior, atque illuſtrior erit. Ac primùm qui-
dem non uidetur prouidentia eſſe ſine prudentia; prudentia autem ex lib. ſexto Eth. cap. VI, & ali
quot ſequentibus ſine ratiocinio, & diſcurſu eſſe non poteſt; diſcurſus autem omnis à Deo peni
tus tollendus eſt; quòd imperfectionem ſemper quandam intra ſe claudat, & annexam habeat;
omnis autem à Deo procul abigenda eſt imperfectio; ab eodem igitur uidetur tollenda eſſe pru-
dentia atque prouidentia.

SECVNDÒ quoniam ſtante diuina prouidentia, perire uidebitur & caſus, & fortuna, & præ-
mium, & pœna, & tota breuiter, quam acriter hactenus defendimus, contingentiæ natura. Eo
enim modo cuncta, de ſuis cauſis, procederent, atque in lucem ederentur, quo diuina uoluntas
in ſua prouidentia, ab æterno, & procedere, & euenire ſtatuiſſet: cuius & ſecundæ cauſæ omnes,
& cætera cuncta quomodocunque agentia, & nos ipſi uniuerſi, inſtrumenta ſine dubitatione,
eſſemus. Nobis igitur benè agentibus, nihil præmii, cum præmium ſit agentis, non inſtrumen-
ti; nihil ſimiliter malè agentibus pœnæ eadem de cauſa merebimur. Et cùm uoluntati diuinæ ni
hil poſsit obſiſtere; nihil illius conſiliũ impedire; nihil illius decretum infirmare; aut eius ſtatutũ
euertere: nihil temerè, nihil fortuitò, nihil caſu poterit euenire: ſed eo modo cuncta ineuitabili ne
ceſsitate euenient: quo (ut dictum eſt) per diuinam ab æterno, uoluntatem & prouidentiam eueni H
re decretum atq; ſtatutũ fuerit. Eſaiæ XLIII. Non eſt, qui de manu mea eripiat: operabor, & quis
auertet illud? & cap. LV. Verbum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum,
ſed faciet quæcunque uolui. Et Pſal. LXXV. Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? Item Heſter XIII.
Omnipotens in ditione tua cuncta ſunt poſita: & non eſt, qui reſiſtere poſsit uoluntati tuæ: ſi de
creueris ſaluare Iſrael: dominus omnium es; non eſt, qui reſiſtat maieſtati tuæ.

TERTIÒ. cùm ſapiens prouiſor à re, cuius curam gerat, malum omne, quantum poteſt, expellere debeat: uel Deum rebus iſtis non prouidere, aut non omnibus; uel ſaltem (quod maius forte incommodum erit) non ſatis ſapientem prouiſorem eſſe, ſequi uidebitur. Multa enim mala, ut ebrietates, adulteria, inceſtus, abuſus, ſtupra, ſacrilegia, bella, furta, homicidia (ſed iam cœpimus τὴν ἄμμον μετρεῖν, id eſt arenam metiri.

» *Non mihi ſi linguæ centum ſint oraq; centum,*
» *Ferrea uox, omnes ſcelerum compræhendere formas*
» *Omnia malorum percurrere nomina poſſem)*

A mala inquam huiuscemodi innumera in Orbe uniuerso non solùm conspicimus, sed eorum etiam plurima inuiti sæpissimè nos experimur. Huic tam graui absurdo, atque tam magno malo, ex Boethio lib. quarto de Philos. Consol. prosa prima, aliud maius absurdum, & maius malum adiungitur. Nam imperante florenteque nequitia, uirtus non solùm præmiis caret; uerùm etiam sceleratorum pedibus subiecta calcatur; & in locum facinorum supplicia luit. Quæ fieri in regno scientis omnia, potentis omnia, sed bona tantummodo uolentis Dei, nemo satis potest nec admirari, nec conqueri.

QVARTÒ, est ratio illa Epicuri, cuius lib. de Ira Dei meminit Firmianus. Quoniam Deus aut uult mala tollere, & non potest: aut potest, & non uult: aut neque uult, neque potest; aut & potest, & uult. Si primum, imbecillis Deus est. Si secundum, inuidus. Si tertium, utrunq; & inuidus, & imbecillis est. Si quartum, unde ergo sunt mala? aut cur illa Deus non tollit, si res humanas curat? cum igitur ea non auferat, nostra nequidquam curat.

B

Ad eandem partem falsam, aliquot confirmationes adducuntur. CAP. II.

CONFIRMATVR id ipsum, quod ratione probatum hucusque uidetur. Primò, quia non solùm mala non exclusit Deus à rebus: sed illa bonis præstare uoluit multitudine, celeritate, facilitate, frequentia, magnitudine, & mille aliis modis. probi homines quàm rari sunt? contrà nequam quàm multi? ut multo magis improbitas, quàm probitas homini naturalis uideatur. Hora, & penè temporis momento, infirmamur; at ut sanemur, longo tempore longaque sæpe medicorum opera opus est. modicum uenenum statim enecat; multa pharmaca uix sanant. multis morborum generibus sola contagione inficimur; nullo contactu tam repente iuuamur: quod sectione VII. Problem. dubitationem maximam fecit Aristoteli: ut uix illud credi posit, quod Suetonius in uita Vespasiani scriptum reliquit: solo contactu, & loripedem direxisse cæsarem, & cæcum illuminasse. Vno uerbo periclitamur; sed multis periclitati amicorum auxiliis uix seruamur. citissimè omnia fortunæ bona amittimus; at non nisi longissimis temporibus, uix ditari possumus. est denique.

C » *Facilis descensus Auerni:*
» *Sed reuocare gradum, hic labor, hoc opus est.*

ADDE (& est confirmatio altera) quòd ea, quæ nos ad malum patrandum, ad scelus, & ad peccatum irritant; ut sunt uinum, adolescentia, conditio, occasio, uis, pœnæ timor, præmii spes, decor, siue formositas, & id genus alia, in magno adeo numero Deus condidit; ut sincerioris uitæ, rectiorisque nostri itineris, nec non summæ ab eo promissæ prius fœlicitatis, nobis Deum inuidisse fermè credi posit; quòd persistere, non labi in uitium, non decipi, fit nobis quasi impossibile. Vinum uires ministrat, imprudens adolescentia quid non audet? conditio iuuat, occasio accelerat, uis urget, pœnæ timor suadet, spes præmii allicit, decor solicitat & dementat, cuncta denique ferè ad turpitudinem, & uitium nos impellunt. at ea quæ contrà ad bonum, & ad probitatem, & uirtutem, & innocentiam, nos allicere, & oscitantes expergiscere, tardosque prouocare, ac urgere debebant; paucissima, rarissimaque, & eadem paratu nimis difficilia, & ardua esse uoluit: ut non nisi post magnos sudores, post diutinos & improbos labores, post infinitas ærumnas, & tunc etiam uix consequi uirtutem, aut bonum quodpiam ualeamus. ut dicat rectissimè Poeta.

D

» *Multa fecit, tulitque puer, sudauit, & alsit.*

sperata quippe bona atque exoptata uix pauca, & cum maxima ærumna proueniunt; ut si Homericæ fabulæ in re tam seria alludere nobis liceat; malorum dolium effudisse Iouem, bonorum uerò clausam urnam ostentasse tantùm, ut humanum animum uehementius accenderet; dicere possimus.

ADDE rursus (& est confirmatio tertia). Quoniam ad fœda facinora, ut ad uitia patentem mirum in modum uiam, ad uirtutes contrà angustum aditum, eundemque difficilem esse uidemus, ut de industria Deum homines uniuersos in peccata prolabi; in uitia ruere; per flagitiosa facinora errare; nullos uerò aut quàm paucos bene (ut decebat) & honestè ac studiosè agere, uelle, fateri, quasi possimus. Nec solùm à prouisis rebus Deum mala excludere noluisse: sed eis contrà (quod pessimi prouisoris officium est) hominem quasi rapi, atque tanquam quibusdam inexplicabilibus retibus præpediri, concludi, atque intercipi Deus uoluisse uideatur. Quam rem affir-
» mare uidetur non solum Sapiens lib. sap. ca XIIII, inquiens, Creaturæ Dei factæ sunt in muscipulã
» pedibus insipientium. & Apostolus ad Roma. cap. XI, Conclusit Deus omnia in incredulitate. & ad
» Gal. III, Conclusit scriptura omnia sub peccato: sed ipsemet etiam D. N. IESVS CHRISTVS Matth. VII, dum inquit. Quàm lata porta, & spaciosa uia est, quæ ducit ad perditionem. Con-

tra, quàm angusta porta, & arcta uia est, quæ ducit ad uitam: & pauci sunt, qui inueniunt eam. Quam rem libro primo, cui titulus Opera & Dies, aliquot uersibus ita expresit Hesiodus.

» Τὴν μέν τοι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστὶν ἑλέσθαι
» Ῥηϊδίως, ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
» Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
» Ἀθάνατοι; μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν.
» Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον. idest.

Mala quisque sibi & facillimè & cumulatissimè capere potest. Breuis quippe ad illa est uia: quàmproximè enim adsunt. Sed uirtutem Dii immortales sudore parandam iusserunt. Est enim ad illam & longus, & arduus callis, atque primùm asper. Vnde Arist. Ἀρετὰ πολυμόχθε γένει βροτείῳ. O' uirtus ardua, laboriosáque generi humano.

CONFIRMATVR quartò idem quod prius. Quoniam multis quidem sensibus, unico autem intellectu Deus hominem constitui uoluit. Multi nanque in homine constituendo, tum interni, tum externi adhibentur sensus; qui ab obiectis suis, & ab ipsis sensilibus rebus, ui quadam etiam pertrahi, & rapi uidentur; ut hominem fermè cogant, & opprimant. at intellectiua ac rationalis uirtus unica est: quæ quanuis rationis sit apprimè capax: quia tamen sola est; & ab obiecto suo F quod est quid intelligibile, ut intelligibile, id est res infirma, ac debilis et ueluti imaginaria est, uix moueri illam, atque excitari conspicimus. ut non labi hominem, & illecebris sensuum, ratione interim consopita, non urgeri, sit quasi impossibile. Quinetiam ipsa ratio & intellectiua facultas, etsi (quantum ad se attinet) in bonum & honestum (est enim ratione prædita) in uirtutem, ac beatitudinem ueram semper enititur: comitem tamen præter ipsorum sensuum satellitium, inconstantem illi uoluntatem Deus adhibuit: quæ falsis fucatisque sensilium illecebris delinita, & illecta, non solùm ad uoluptates ipsa facillimè (quod naturæ est omnium) inclinatur, & trahitur; sed ipsam etiam sodalem mentem, & rationem educere, & ad uanas delitias, futilibus quibusdam, miserrimisque suasiunculis, miserè delinire; cunctumque rectum consilium euertere, atque inanibus falsisque uoluptatibus illam occupare, seducereque non cessat. cui si (quod sæpissimè facit) imponit, & persuadet: eam ueluti impudentissimam meretriculam ignominiosè ita prostituit; ut homo sui ipsius, atque suæ dignitatis oblitus, in beluã conuertatur, & iis artibus, quibus sibi ad uoluptatem aliquam iter parari persuadetur, indulgere, inseruireque adeo G fœdè & miserè conspicitur; ut belua neque ardentius, neque fœdius inseruiat. ut qui primus uoluntatem dixerit; quasi uoluptatem, hoc est fucatam, inanem, uanam, inconstantem, titillationem καὶ τῶν κακῶν δέλεαρ, id est malorum omnium escam, uoluisse dicere uideatur; sic toti (mente seducta) in uoluptates quamuis uanas, & pudendas labimur, & ueluti irruimus.

CONFIRMATVR idipsum quintò experientia; quia bonos sæpenumero malis, & quidem innumeris, sine aliqua causa miserrimè affici; malos & sceleratos uiros contrà bonis, iucundissimè potiri uidemus: ut indignabundus Euripides in Bellorophonte dixerit. Οὐ γὰρ ἄξιον λεύσσειν φάος κακοὺς ὁρῶντας ἐκδίκως τιμωμένους. Indignum est cœlum suspicere, malos cum uideamus iniustè honoratos. Quòd si de rebus humanis, prouidentiam haberet Deus sapientissimus; uel (ut prius arguebatur) malum omnino ab iis rebus omnibus, quarum curam gerit, excluderet; uel saltem si admitteret, prauis tantùm, & sceleratis hominibus admitteret; iuxta illud Thelamonis, Nam si curent (Dii scilicet) benè bonis sit, malè malis. quod etiam Psal. CXXIIII implorare uidetur propheta inquiens, Benefac Domine bonis & rectis corde. Quæ nam igitur, quæso, improuida, prouidentia est; bonos atque innoxios domo priuare, patrimonio spoliare, suppliciis, igne, ferro, cruce, tollere; malos, & improbos uiros contrà, diuitiis, honoribus, & gloria sæpè euehere; & iis bonis, illos quasi saturare; & ad cœlum usque tollere? Archelaus & fratris, & patrui, & patruelis, immanis sicarius, Macedoniæ imperat gloriosus, Diogenes Cynicus H dicere solebat. Harpalum (qui temporibus suis prædo fœlix habebatur) contrà Deos testimonium dicere; quòd in illa fortuna tandiu gloriabundus uiueret. Dionysius Tyrannus, cum Fanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigaretque fœlicissimè Syracusas; familiaribus suis dicebat; Videte amici, quàm bona, à Diis Immortalibus, sacrilegis nauigatio datur. Agamẽnon contrà rex bonus, atque acerrimus armis, ab adultero, adulteraque exceptus, dolo interemptus est. Et Hercules cum de rebus humanis optimè meruisset; noxiis plerisque monstris Orbe desecato, à Deianira uenenatus, & incautus confectus est.

CONFIRMATVR hoc ipsum sextò & ultimò tum ex Paulo in priore ad Corinth. cap. IX. Non est Deo cura de bobus. Tum ex Iob cap. XXII. Nubes latibulum eius (scilicet Dei) nec nostra con «
siderat, & circa cardines cœli perambulat. Tum ex Matth. XXII. Non est Deo cura de aliquo. «

Rerum

A Rerum cunctarum & in primis ipsius hominis curam, ex sacris literis, & prouidentiam Deum habere, probatur. CAP. III.

ERV'M enimuerò etsi ea, quæ adduximus, nullam uel quam frigidam rerum humanarum habere Deum curam, utcunque persuadere uideantur: in oppositam tamen partem, Deumque Opt. Max. rebus uniuersis, magnis, & paruis, æternis immortalibusque, & caducis, uniuersalibus & singularibus, in uniuersali, & in singulari prouidere, & eas quamdiligentissimè curare, & procurare multis ex Philosophorum scholis, repetitis auctoritatibus, & rationibus, exactè satis, & diligenter præcedente libro demonstrauimus. Vt operæ nobis plurimùm (quam nunc insumere opus erat) ademerimus; qui præmissis iam Physicorum probè claris, & notis demonstrationibus, per sacrarum duntaxat scripturarum testimonia, diuinam
B prouidentiam, ob oculos omnium, proponemus. ac primùm, Exod. cap. III. Quis dedit os homini, & quis fecit mutum & non audientem, uidentem & cœcum, non'ne ego Dominus Deus? Prouerb. III. Dominus sapientia fundauit terram; stabiliuit cœlos prudentia, sapientia illius erumperunt abyssi; & nubes rore concrescunt. Et Sap. XI. Omnia in mensura & numero & pondere disposuisti domine. quæ uerba B. Thom. prima parte quæst. V. art. V, & uer. q. XXI art. VI ex B. Augustino lib. IIII super Genes. ad literam exposuit, inquiens. Mensura omni rei modum præfigit; & numerus omni rei speciem præbet; & pondus omnem rem ad quietem, & stabilitatem trahit. Et lib. tertio contra Gentes cap. XCVII ita exponit, ut per mensuram, quantitatem siue modum, aut gradum perfectionis unius cuiusque rei, intelligamus; per numerum uerò diuersitatem, & pulchritudinem specierum, consequentem ex diuersis perfectionis gradibus; per pondus uerò inclinationes diuersas, ad proprios fines, & operationes, & ad propria agentia, & patientia; quæ specierum distinctionem sequuntur. Rursus Sap. cap. XIIII. Tu autem pater gubernas omnia prouidentia. Ecclesiastici cap. XI. Bona & mala, uita & mors, paupertas & honestas, à Deo sunt. Psal. CIII. Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. Increpantur Esai. XL. cap. qui à Deo prouidentiam abigunt. Quare dicis, Iacob, & loqueris Israel. Abscondita est uia mea à Domino; & à Deo meo iudicium meum transiuit? nunquid non
C scis, aut non audisti, Deus sempiternus Dominus: qui creauit terminos terræ: & non deficiet; neque laborabit; nec est inuestigatio sapientiæ eius; qui dat lasso uirtutem; & his, qui non sunt, fortitudinem, & robur multiplicat &c. Legas quæso Psalmum CXXXVIII, & quantam de nobis & de humanis rebus uniuersis curam gerat clementissimus Deus, contueri ualebis. Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longe: semitam meam, & funiculum meum inuestigasti; & omnes uias meas præuidisti. Ecce domine tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illhic es; si descendero in infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; Etenim illhuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. suscepisti me de utero matris meæ &c. & Prouerb. XV In omni loco speculantur oculi Domini bonos & malos. Et Ierem. XXIII Ego Deus appropinquans, & non est Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis; ego non uidebo eum. Non'ne cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. D. N. Iesus Christus Matth. VI. Omnem de rebus humanis cibo, potu, ueste, domo, parentibus, & id genus aliis curam depo-
H nere; regnum autem tantùm cœlorum inquirere, quòd hoc unum inquirentibus, de cæteris bo-
D nis omnibus, Deus ultro prouideat, huicque uni duntaxat germanæ, atque legitimæ philosophiæ incumbere, discipulos & auditores suos etiam atque etiam est hortatus. quod facit discipulus eius, & apostolorum Coryphæus Petrus in ultimo cap. prioris Epistolæ, dum inquit. Omnem solicitudinem uestram proiicite in Deum, quoniam ipsi cura est de uobis. Illa uerba Matth. X. Non'ne duo passerculi minuto asse ueneunt? & unus ex illis non cadet in terram sine patre uestro? Vestri uerò etiam capilli capitis omnes numerati sunt: Et illud ex Psalmo XXXIII. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex iis non conteretur: non solùm res uniuersas Deum administrare: sed quantam de eisdem curam ac prouidentiam gerat, clementissimus omnium pater Deus benedictus; plusquàm satis ostendere; eandemque ob oculos conspectissimam cuiuis proponere, atque demonstrare uidentur. Quamobrem sanctissimè ostensurus Atheniensibus Dei Optimi prouidentiam Paulus, in ipso (aiebat) uiuimus, & mouemur, & sumus. Maximum autem diuinæ prouidentiæ, excellentissimumque, atque admirandum opus fuit, Dei met, & Filii eius unigeniti incarnatio: quæ propter hominem facta est: eiusdemque precio fissimi sanguinis effusio per quam ex trifaucis cerberi barathro, ad æternam ipsiusmet Dei filii gloriam euocamur: & ex hostibus in amicos, & Dei filios adoptamur. Sed pluribus sacræ scripturæ auctoritatibus, quàm opus erat, fine dubitatione egimus; cùm una id efficiat, atque demonstret; quod

mille simul. Quid enim ad rem ostendendam poterat dici & breuius & clarius, quàm id quod E
Sap. VII. legimus, Diuina sapientia attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia sua-
uiter. quem locum in sequentibus, hoc est lib. nono cap. XIIII paulò diligentius exponemus.

Diuinæ prouidentiæ ministros hæc inferiora agentia, sed in primis angelos, esse. Cap. IIII.

T si Deus optimus Maximus sua infinita sapientia, & prouidentia, res cun-
ctas, siue quæ ad totius Orbis integritatem; siue quæ ad uniuscuiusque quam-
uis minimæ rei salutem attinent, indesinenter sine labore aliquo, & mole-
sta solicitudine, sed simplici, uoluntatis suæ nutu administrat: & pro subiecta-
rum rerum ratione, omnibus libentissimè opportuna omnia & abundantis-
simè prouidet: ministros nihilominus suæ prouidentiæ habere plurimos non
est dedignatus non quia per seipse ea, non posset omnia, & pari facilitate, quæ
unà cùm ministris suis potest: sed magis, ut abs se factis creaturis amplissimæ bonitatis suæ non
nihil impartiretur. Hoc est. quantum unaquæq;, uel pro ratione naturæ, uel pro meritorũ dispo- F
tione fuerat capax. Horum igitur ministrorum suorum aliqui paucarum, alii multarum, alii plu
rium, & maximarum rerum curam habere dicuntur; bestiolæ natos suos curant: immo Deum
bestiolarum ministerio, eosdem curare, dicendum est. Homines non filios suos tantùm, sed ci-
uitates, & prouincias, & regna, resque multas, & maximas eorum plurimi administrant:
immo Deum hæc cuncta, hominum ministerio rectius gubernare dicemus. ita nanque sentien-
dum esse, in priore ad Corinth. cap. XV, docuit Apostolus: qui cum abundantius cæteris Apo-
stolis se laborasse dixisset: quasi seipsum corrigens, subdit. Non ego autem, sed gratia Dei me- «
cum. Sed ante homines, angeli sunt diuinæ administrationis perpetui, in rebus omnibus quidẽ,
sed in iis præsertim, quæ ad hominis salutem pertinent, & indefessi diuinæ prouidentiæ admini-
stratores. In psalmo enim CIII, & in Epistol. ad Hebræos cap. I, legitur. Qui fecit angelos suos «
spiritus: & ministros suos flammam ignis. & eodem cap. Non'ne omnes sunt ministri spiritus in «
ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Angelorum autem aliqui qui «
dem hominum singulorum res curare dicuntur. Ideo Matth. XVIII. Videte ne contemnatis u- G
num ex his pusillis. Dico enim uobis, quia Angeli eorum semper uident faciem patris mei. Ge-
nes. XVI. Angelus consolatur Agar eiectam ab Abraham. Gen. XXXII. Fuerunt Angeli Dei ob-
uiam Iacob. Et prius cap. XIX Eripiunt ab incendio Loth, cum tota familia sua. Genes. XLVIII
Angeli sui meminit Iacob. In libro Tobiæ per totum, habetur mira erga Tobiam, & filium eius,
Angeli custodia. Act. XII Petrus ab Angelo è carceribus eripitur: & cum ad domum Mariæ ma-
tris Ioannis diuertisset: & ianuam frequentius pulsaret: dicebant quidam, quòd Petrus non esset, «
qui ianuam pulsaret: sed Angelus eius. Communis est catholicorum Theologorum sententia de
uno, uel duobus Angelis, cuiusq; uitæ comitibus atq; custodib. à qua Ethnici quidam Theologi
non dissentiunt: ut Euclides Socraticus. quod Lucilius in satyra quadam testatus est, & Empedo
cles (ut Plutarchus in libello de trãquilitate animi asseruit) & Porphyrius, ut Iamblichus in lib.
de Mysteriis enarrauit, & multi, ut Socrates, de cuius dæmone apud Platonicos copiosè legitur,
Plato, Plotinus, Proclus, Apuleius, & alii prisci Aethnici Theologi, ut Homerus nobis quàm-
plurima de custode dæmone tradiderunt. cuius custodiam Seneca, qui aliàs dæmones negaue-
rat, epistola CXI confirmauit. & Menander inquit. Δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται εὐθὺς γενομένῳ, unicui H
que nato adest continuò Dæmon. & Theocritus in Pharmaceutria σὺν δαίμονι τάχα, ubi inter- «
pres. cum suo ipsius Dæmone. Synesius etiam libello de Insomniis, adesse cuique proprium Dæ
monem, iugiter asseruit. Quamobrem Bruto, noctu, ante prælium, in Philippis, à quodam
horrendæ formæ dictum fuisse legitur, Ego ò Brute genius tuus malus sum: me in Philippis uide
bis. Curtio Ruffo, dum Africam obtineret, & inclinata iam die, in quadam porticu spatiaretur:
mulieris figura oblata est, quæ ei multa uentura predixit; & inter cætera, uenturum illum breui
Romam, honoresque gesturum, cum summoque postea imperio, in eandem, in qua tunc erat,
prouinciam reuersurum. Elisius quidam, ut Plutarcus in oratione consolatoria, ad Apollonium
testatus est, dæmonem Euthynoi filii sui per somnium uidit. Consimile de Cassio Parmensi lib.
primo cap. VII commemorat Valerius. In uita Antonii de genio Cæsaris superante genium An
tonii, mentionem facit Plutarchus. Genius (puto) Pisistrati Atheniensium Tyranni erat uir il
le, qui grandi & tetra forma, eidem dormienti apparuit: illudque in aures insusurrauit.
» Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει,
idest. Nemo iniustus pœnam effugiet. Plato (ut in uita Marii narrat Chæroneus) gratias de mul
tis dicitur egisse & fortunæ, & genio proprio. & in uita Cimonis, manes adamatæ Cleonicæ à
Pausania temerè interfectæ, eiusdem quietem turbare, Cleonicesque umbram frequenter sibi
per

A per ſomnium uiſam iratè illud dictare : Ad ſis iudicio,mala res iniuria ualde eſt, ipſemet Chæ-
neus aſſeruit. Sed iam Ethnicorum exempla mittamus, & ad Theologos noſtros reuertamur.
Nonnulli ſunt Angeli, qui non tantùm ſingulares homines, ſed nationes etiam quaſdam curare
dicuntur, & prouincias, & regna. Et ideo Eccleſiaſtici XVII legitur, In unamquamque gen-
tem præpoſuit rectorem. & cap. primo & ſecundo Apocalyp. Septem Eccleſiis angelos, &
cuique illarum proprium angelum præeſſe, ex reuelatione Domini ſcriptum reliquit Beatus Io-
annes. Sanctus Ambroſ. lib. ſecundo ſuper Lucam, Non ſolum inquit Epiſcopos ad tuendum
gregem Dominus ordinauit, ſed etiam angelos deſtinauit. Et B. Gregorius in quarto Dialogo-
rum libro. In mundo uiſibili, nil niſi per inuiſibilem creaturam, quæ angelius eſt, diſponi aſſeruit.
D. Auguſtinus lib. IX de Trinit. corporalia cuncta & regi tradidit, & diſponi, per ſpiritualem ali-
quam & inuiſibilem creaturam. Idem lib. LXXXIII Queſt, Rem unamquamque uiſibilē in mun
do, præpoſitam ſibi habere angelicam poteſtatem affirmat. ubi Deus (inquit) quædā facit per
ſeipſum, ſicut illuminat animas, & beatificat eas; alia per ſeruientem ſibi creaturā, integerrimis
legibus, pro meritis, ordinatā, uſque ad paſſerū adminiſtrationē, & uſque ad fœni odorē, & uſque
B adnumerū capillorū noſtrorū, diuina prouidētia procedēte. Quāobrē lib. Numer. cap. XXIII, Ho
mil. XIIII Orig. aſſeruit angelos dari, qui iuſſu altiſsimi terrenis exercitibus, beſtiis, animaliū natiui
tati, & uirgultorū, plantationumq; incrementis præſideant. Quamobrē. B. Thomas pp. q. CXIII
in arcam Noæ, imminente diluuio, per cuſtodes angelos, animalia plurima inducta fuiſſe, rectè
exiſtimauit. Non præteribo ſilentio, hanc B. Hieronymo non multum arridere ſententiam, qui
cum primo cap. libri Abacuc, poſtquàm nonnulla poſuit, quæ ut Deus cognoſceret indignum
uideretur, hæc ſubdit. Ex quo liber ille Apocryphus ſtultitiæ condemnandus eſt; in quo ſcriptum
eſt; quendam angelum nomine Tyri præeſſe reptilibus; & in hanc ſimilitudinem piſcibus quoque,
& arboribus, & beſtiis uniuerſis, proprios in cuſtodiam angelos aſsignatos. Hactenus Hier. Sed
quid per hæc uerba ſentiat B. Hieronymus Eccleſiæ Doctor, aliàs opportunius dicemus Daniel. x.
ait Angelus, Noli timere, Daniel; ex die primo, quo poſuiſti cor tuum ad intelligendum, ut te
affligeres in conſpectu Dei tui; exaudita ſunt uerba tua; & ego ueni propter ſermones tuos. Prin
ceps autem regni Perſarum reſtitit mihi uiginti, & uno diebus: & ecce Michael unus de principi
bus primis uenit in adiutorium meum; & ego remanſi ibi iuxta regem Perſarum, & paucis inter-
C poſitis. Nunquid ſcis quare uenerim ad te? & nunc reuertar, ut prælier aduerſum Principem Per
ſarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum ueniens &c. Hæc & alia ibidem pro
ſequitur Daniel, quibus angelorum curam pro nobis ſuſceptam intueri liceat. ſunt enim ii princi-
pes angeli non homines, boni non mali, qui prouinciis & regnis præſunt. Non enim mali angeli
principes ſunt nationum uel prouinciarum, uæ nobis uæ inquam iterum prouinciis illis, quibus
mali angeli præeſſent. Et paulò poſt illa uerba ſubiecit. Nemo eſt adiutor meus in omnibus his,
niſi Michael princeps ueſter. Ex quibus uerbis collegerunt Lyranus, & Euthimius, & alii pluri
mi, quòd quemadmodum nunc Michael dicitur princeps Eccleſiæ Chriſti; ita tunc erat cuſtos Sy
nagogæ. Iudic. II. Angelus exprobtat Iſraelitis quòd fœdus inierint cum Chananeis. Exod. XIIII
Angelus præcedit Iudæorum Caſtra. Et cap. XXXIII Populi Iſrael dux angelus eſt. Iud. II Aſcen
dit angelus domini de Galgalis, ad locum flentium. Lib. IIII Regum cap. XVIII Angelus Domi
ni interficit centum octoginta millia Aſſyriorum, pugnantium contra Ezechiam, duce Sennache
rib. Ioſua cum obſidione, cincturus erat Hierichunta; lociq; ſitum, atque conditionem explo
raret; mane uirum; ſtricto, gladio, armatum ſibi obuium conſpicatur; qui interrogatus quis eſ-
D ſet, reſpondit; ſe eſſe ducem exercitus populi Dei; miſſum, ut multitudini Iſraeliticæ opitulare-
tur. Act. XVI Paulum hortatur Angelus Macedoniæ, ut Macedonibus auxiliaretur. Quamobrē
rectiſsimè B. Dionyſius lib. de Angel. Hierarch. cap. IX, ſingulis gentium nationibus, cuſtodes
certos angelos eſſe deſignatos, affirmauit. Et Paul. in priore ad Corinth. cap. XI, Mulierem ha-
bere uelamen ſuper caput ſuum iubet, & propter uirum, & propter angelos; eos ſcilicet, qui in
Chriſtum credentibus præſunt. Ipſorum etiam angelorum curam aliquam Archangelis delega-
tam eſſe, lib. quarto in Beatum Iob, cap. XXVII Gregorius ex Zachariæ II aſſeruit. Ecce, inquit
Zachar., angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur; & angelus alius egrediebatur in occur-
ſum eius; & dixit ad eum; curre, & loquere ad puerum iſtum dicens; abſque muro habitabitur
Hieruſalem. ſunt nonnulli, qui principatuum curam, circa reſpublicas, principes, & recto-
res; Archangelorum circa myſteria, & ſacras cæremonias; Angelorum circa priuatas res eſſe di
xerunt. Cæterùm ex iis & aliis innumeris ſacræ ſcripturæ locis apertè edocemur; angelos res qui
dem uniuerſas, ſed in primis humanas indeſinenter cuſtodire; & unam rerum omnium eſſe apud
Deum prouidentiam; uiſibilibus omnibus, & inuiſibilibus rebus ſuper eſſentialiter collocatam
ad quam, tanquam ad proprium, ut inquit B. Dionyſius, principium, & ſcopum, omnes ſiue
gentibus, & nationibus, ſiue ſingularibus hominibus, ſiue cæteris quibuſcunque minimis, uel
maximis rebus, præſidentes angeli, ſua miniſteria collimant. Vt cum Boethio proſa VI lib. prio-
ris

ris de Consol. philos. quilibet probus exclamet. Operi suo conditorem præsidere Deum, nec unquam fuerit, dies qui me ab hac sententiæ ueritate depellat. E

Circa ea, quæ dicta sunt, duæ difficultates tolluntur. Cap. v.

AN VERÒ mali etiam angeli ministri sint diuinæ prouidentiæ, Et an inter angelos bonos sit pugna, & controuersia; ut uerba ex Danielis x significasse uidentur, dubitare hoc loco, quispiam, facillimè potuisset. Sed prior dubitatio nulla difficultate tollitur. Quoniam ad quem modum, de quo modo paulò inferius dicturi sumus, peccata hominum, & facinora quamuis grauissima, & (ut uno uerbo dicam) mala uniuersa sub diuinam prouidentiam reduci, & uenire dicuntur; ad eundem angelos malos diuinæ prouidentiæ ministros esse, asserimus. Lib. nanque undecimo super Genesi cap. XXII. Deus (inquit Aug.) in illo opere prouidentiæ, quo creatas naturas administrat, subdit angelos malos, angelis bonis; ut malorum improbitas non quantum nititur; sed quantum finitur possit. Hæc Aug. Huius rei Tobiæ VIII exemplum habemus; ubi dæmonium Asmodeum in deserto superioris Aegypti Angelum Raphaelem religasse legitur. Et lib. VIII de Ciuit. Dei, idem August. inquit, Mali angeli beneficia præstando amicis suis, magis decipiunt: sed nihil horum possunt, nisi quando permittuntur, alta & secreta Dei prouidentia. hi autem à sanctis angelis tam longè absunt; quàm longè absunt à uirtutibus uitia, & à bonitate malitia. Libro etiam de uera religione cap. XL. asseruit morbos, dolores, distorsiones membrorum, tenebras oculorum, animorum simultates, & id genus alia, Deum facere per infima ministeria: quibus, inquit, sic agere, uoluptatis est: scilicet per exterminatores, & quos angelos iracundiæ, diuinæ scripturæ nominant: quamuis ipsi nesciant, quid de se agatur boni. His similes, inquit, sunt homines, qui gaudent miseriis alienis: & risus sibi, ac ludicra spectacula exhibent: uel exhiberi uolunt: euersionibus: & erroribus aliorum: atque ita in iis omnibus boni admonentur; & exercentur; & uincunt; & triumphant; & regnant: mali uerò decipiuntur; cruciantur; uincuntur; damnantur; & seruiunt non solùm uni omnium Domino summo, sed ultimis seruis illius, uidelicet angelis malis; qui doloribus & miseria damnatorum pascuntur; & pro ista sua maleuolentia, bonorum liberatione, torquentur; ita ordinantur omnes officiis & beneficiis suis in pulchritudinem uniuersitatis. Hæc Aug. per quæ dubitationis clarissimam dissolutionem habemus. Sunt quippe mali angeli diuinæ prouidentiæ ministri; sed per accidens, quod nesciant boni quid per ipsos agatur; cum malum tantùm intendant; quorum malitiam, in utilitatem, & salutem bonorum, atque electorum Deus optimus uertere non desinit. & ad priorem dubitationem hactenus. G

AD posteriorem, quo modo in Daniele bonos & sanctos angelos inuicem aduersari & pugnare legamus: dicendum quòd lib. decimo octauo moralium B. Gregorius & tangit dubitationem & dissoluit. tangit quidem cum inquit. Quæ pax in sublimibus esse potest: si inter ipsos quoque angelicos spiritus præliando certamen agitur: qui semper ueritatis conspectui assistunt? soluit uerò cum subdit, Sed quia certa angelorum ministeria dispensandi singulis quibusque gentibus sunt prælata: cùm subiectorum mores aduersus se uicissim, præpositorum opem spirituum merentur: ipsi, qui præsunt, spiritus contra se uenire referuntur. Is nanque angelus; qui Danieli loquebatur; captiuis Israeliticis populis in Perside constitutis, prælatis agnoscitur. Michael autem his, qui in Iudæa remanserant, ex eadem plebe præpositus inuenitur. Et paucis interpositis: cumque, ut aduersus principem Persarum prælietur, egreditur; Græcorum sibi princeps apparet: aduersum quoque Græcos, Iudæa aliqua commiserat; quorum profectò causa illius ereptioni resistebat. Hæc Gregorius. princeps quippe regni Persarum, angelus bonus ad custodiam eiusdem regni deputatus fuerat; qui uel quia ex Iudæorum conuersatione, Persas proficere intelligebat; uel quia ex Iudæorum discessione, Persarum regionem absque uera Dei religione remansurã præuidebat; idcirco Iudæorum ereptioni se opposuerat. uerum cum quid Deus de Iudæorum liberatione decerneret, ignorarent angelici spiritus; super his diuinam prouidentiam consulebant. Non ergo inuicem angelici Spiritus pugnant; sed mores hominum, angelorum quorundam præsidentium sæpè administrationibus, aduersantur. Vnde & sibi inuicem, si eos maximè diuina uoluntas lateat, beati spiritus consulendo, non dimicando pugnare dicuntur. Cæterùm de angelorum erga hominem solicitudine, & prouidentia, lib. Soliloqu. cap. XXVII, ita scriptum reliquit Aug. Diligunt nempe conciues suos, per quos suæ ruinæ scissuras instaurari, expectant. Ideoque magna cura, & uigilanti studio adsunt nobis, omnibus horis, & locis, succurrentes, & prouidentes necessitatibus nostris. Et post pauca. Ambulant enim nobiscum in omnibus uiis nostris. intrant, & exeunt nobiscum. Et paulò post. Adiuuant laborantes; protegunt quiescentes; H

F

A tes; hortantur pugnantes; coronant uincentes; congaudent gaudentibus; de te inquam gau-
dentibus; compatiuntur patientibus; pro te inquam patientibus. Grandis est eis cura de nobis. Et multa alia ibidem de angelorum cura & procuratione prosequitur Aug. sed cùm iam satis ad ostendendam de humanis rebus diuinam prouidentiam, ex sacris literis, & sanctorum patrum monumentis, pro instituta breuitate, dictum sit; superest, ut quid illa sit, uideamus. ex ipsius autem quidditatis consideratione, unde illa sit, & à qua potissimum diuina uirtute dependeat, non multa difficultate intelligere poterimus. Postremò ea, quæ aduersus diuinam prouidentiam, prius obiecta fuerant omnia, facillimè dissoluemus.

Quid sit diuina prouidentia ad Theologorum sententiam declaratur: Et primò ponitur diffinitio B. Thomæ, & eiusdem diffinitionis explicatio. CAP. VI.

B POSTQVAM de diuina prouidentia an sit, & quorum sit, quoniam rerum omnium est, hactenus catholicè uidimus; & eorum omnium, quæ ipsi diuinæ prouidentiæ obstare uidebantur, dissolutionem, ad calcem huius quinti libri, distulimus; tempus nunc est, ut quid sit ipsa diuina prouidentia; catholicè similiter, & cum Theologis nostris, nunc demum cõsideremus. Quod quidem Theorema, à nobis discussum satis existimabimus; si eam, quam & peritissimi nobis, & Christianissimi priores Thologi tradiderunt diuinæ prouidentiæ diffinitionem, candidè, luculenterque exposuerimus. Nam si in rebus naturalibus, & nobis passim obuiis, Mathematicam exquirere certitudinem damnant, ueluti quid fatuum & uenatu impossibile, Philosophi, si in disputatione de cœlesti corpore, & in inquisitione cuiuspiam eiusdem affectionis, & proprietatis, quod tamen utcunque interea intueri licet, & sensu aliquo ueluti tangi, ad modicas, idest debilissimas, præceptore Aristotele, persuasiones est standum; si ad diuinos idest angelicos; qui tamen ualde, & infinito, à diuina præstantia, interstitio distant, contemplandos, intellectus nostri natura plusquàm ad iubar Solis noctuæ oculus, hallucinatur; Quid in re non solùm ardua, ut pote diuina, sed inter diuinas diuinissima, abstrusissimaque, & inter diuini secre-
C ta consilii recondita; à nobis, & ab imperitia nostra expectandum erit? Legitur cap. IX, libri Sapientiæ. Difficile æstimamus, quæ in terra sunt; & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore; quæ autem in Cœlis sunt: quis inuestigabit? Mihi igitur profectò uidetur; quod satis, superque, si ipsius rei magnitudinis, & præstantiæ; & nostri simul intellectus infirmitatis ratio habeatur, fecerimus; si eam, ut paulò prius dicebamus, quàm ante nos catholicam, de diuina prouidentia; catholici doctissimi, simul & Christianissimi uiri attulerunt diffinitionem; faciliorem nostra expositione, luculentioremque, quàm hactenus à quoquam factum sit, reddiderimus. Videtur igitur prouidentia diuina, à diuersis catholicis uiris, diuerso modo diffiniri: quanquam sicut illa ipsa in se una, & eadem est, ita cunctæ sanctorum patrum, de diuinæ prouidentia, nobis exhibitæ, in unum coire cernuntur diffinitiones. Sit igitur hæc ipsius diuinæ prouidentiæ diffinitio, Prouidentia diuina, est ratio ex alto, ordinandorum in finem. Diffinitio ex multis & Sanctorum patrum, & canonicæ scripturæ locis colligi potest, ponitur à B. Thoma prima parte quæst. XXII, art. primo, in corpore quæstionis: & aliquatenus declaratur. Nos eandem & copiosius, & luculentius ita decalarabimus; ut minimè lusisse operam uideri possimus. Sunt igitur primũ à nobis termini in hac diffintione positi declarandi.

D DICITVR in primis. [ratio] non quia in Deo (ut superius non semel dictum fuit) discursus, & ratiocinium aliquod sit; sed quoniam non casu, non temerè, non fortuitò, sed ineffabili à nobis, inexplicabilique ratione, & consilio, Deus effectus suos omnes metiatur; & temperet. cùm scriptum sit, Deum omnia in numero, pondere, & mensura fecisse. Quamobrem non satis rectè illi mihi facere uidentur (quod plurimi docti & catholici uiri faciunt) qui cuncta, in unam ita Dei uoluntatem, reiiciunt: ut diuinæ uoluntatis, idest cur Deus ita uoluerit, ulteriorem, ac superiorem rationem esse, nequaquam existiment; facillimeque ab omnibus se quæstionibus, cur hoc, uel illud ira fit à Deo effectum, interrogati dissoluunt: quòd scilicet ita effici Deus uoluerit; ut puta, cur creat Deus animas, quas nouit fore damnandas? respondent, quia uult, & hic est status suarum responsionum & terminus quasi arbitrii quadam (ita dixerim) temeritate, & imperii potestate, non etiam ratione, efficiat Deus, quicquid efficit. Cuncta profectò ratione Deus Opt. Max. instituit. Psal. CIII. Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. quid est dictu, in sapientia fecisti omnia? nisi summo consilio, prudentia, & ratione ea fecisti, quæ fecisti; fecisti autem omnia. quam sanè rationem, & si planè assequi non possumus; tamen quantum fert intellectus nostri infirmitas, inquirenda nobis est; nisi uerè brutorum

rum instar, uiuere malimus. Quid enim Parmenides, Pythagoras, Plato, Aristoteles, & tota E
breuiter rectius Philosophantium, mundique sapientum turba, quos sæpè mundus retinere non poterat, perquirebant; nisi rationem, & causam, propter quam Deus (quem eorum nonnulli naturam appellabant) singula condidisse dicatur? cæteroqui frustra tot suscepissent labores; si nulla alia, præter uoluntatem diuinam, esset in rebus inquirenda causa. B. Thom. lib. tertio aduersus Gentiles cap. XCVII, & prius lib. primo cap. LXXXVII, Errant (inquit) illi, qui credunt; quod omnia simplicem uoluntatem sequantur, absque ratione; qui est error loquentium in lege « Saracenorum, ut Rabi Moses dicit, secundum quos, nulla differentia est; quòd ignis calefaciat, « & infrigidet; nisi quia Deus ita uult. Hæc Thomas. Supra nanque uoluntatem in Deo intelle- « ctus est, atque ratio: quæ, quid, quantum, quomodo, quando, ubi, & cum quibus, singula « efficienda sunt: & quid illa, quæ efficiuntur, pro ratione loci, temporis, & opportunitatum aliarum per se, uel cùm aliis possint, & ualeant, exquisitissimè perpendit. quæ uniuersa, sapientissimo diuinitatis suæ consilio, inuicem cum contulerit; hoc uult; hoc eligit; hoc uel alio modo, iis uel aliis temporibus; in hoc uel alio loco, prout uni uel alteri expedire, atque in primis suæ ipsius politiæ & totius Orbis integritati, uel republicæ Christianæ incolumitati, ac saluti, congruere diuino suo iudicio uisum fuerit; uel mandat fieri; uel saltem fieri permittit. Non F
enim tantùm secundum uoluntatem, sed secundum consilium, & intelligentiam, id est secundum quandam (si fas est dicere) consultationem, quæ natura, & signo aliquo (ut dicunt Theologi) originis, determinationem uoluntatis præcedat, omnia Deum operari, ad Ephesios primo scribit Apostolus, inquiens. Qui operatur omnia, secundum consilium uoluntatis suæ. Quod consilium sapientiam sæpissimè uocant sacræ literæ, ut citatus Psal. CIII. Omnia in sapien « tia fecisti. & Ecclesiastici primo dicitur, Deum effudisse sapientiam suam, super omnia opera « sua. Et idem Apostolus paulò ante, sacramentum uoluntatis suæ appellauerat. Quod cum sæ- « pissimè non possit à nobis, aliquo consilio, percipi, uel indagari; altitudinem quidem diuitia- « rum sapientiæ, & scientiæ humiliter suspiciamus; noscamusque cum propheta, inter pedes eius (qui posuit tenebras latibulum suum) idest inter extrema, & infima Dei consilia, & obtutum nostrum, nostramque, quamuis excultissimam, intelligentiam, caliginis molem ingentissimam intercipi; sine ratione uerò, idest sine intelligentia, & sine quadam nobis ineffabili consultatione, & rationabili causa, nihil à Deo effici, firmissimè teneamus. Græci quia prouidentiam esse ra- G
tionis & mentis, non autem uoluntatis intelligebant; eam πρόνοιαν nuncupauerunt; composita uoce à πρὸ, idest præ, siue ante, & νόω, idest intelligo, siue per intelligentiam discerno, & sentio, ut prouidentiam actum esse rationis, & nihil prouidè fieri, quod intelligentia, & ratione, non efficiatur; significarent. Ioannes Grammaticus uocem istam altius aliquantulum contemplatus, dictam fuisse (inquit) prouidentiam, siue πρόνοιαν, ὡς πρὸ τοῦ νοῦ ὤν. Ita enim In lib. tertium Arist. de Anima, super textu IX scriptum ille reliquit. Ὅθεν καὶ πρόνοια ὠνόμασται, ὡς πρὸ τοῦ νοῦ ὤν. id est. Vnde & pronea dicta est. Quòd ante nun sit, idest, quòd intellectum præcedat, hoc est dictu, quod in supremæ animæ parte, quæ mens à quibusdam dicitur, quæ intellectui præeminet; constituatur. Ad intellectum ergo, & mentem præcipuè, & rationem, non autem ad uoluntatem, nisi quatenus per diuinam uoluntatem creatæ res administrantur, aut antequàm creatæ sint ad creationem destinantur, spectare prouidentiam non est dubitandum. Ex hiis quæ dicta sunt, theorema tertium, quod est, Vnde diuina prouidentia emanat, patere profectò potest. A Deo est enim, per rationem, idest per intellectum & mentem: quam quidem rationem, pro modo nostræ debilis intelligentiæ, diuina uoluntas in determinando de rebus ipsis insequitur. Sed redeo H
ad diffinitionem. Addidimus nos, quo res facilior redderetur, uerbum illud [Ex alto] quod prouidere superioris (ut diximus) uirtutis sit. cum igitur Deus, omnium suprema uirtus, sine dubitatione sit: diuinam prouidentiam maximè ex alto procedere, existimandum erit. Adde, quòd non monastica (ita dixerim) & solitaria; sed (ut dicit B. doctor. Verit. Quæst. V. art. II.) Iconomica, uel politica, uel potius monarchica (liceat aliquando nomina fingere) & regia, diuina prouidentia est. Nihil enim sibi uel prouidet, uel prouidere potest Deus gloriosus; qui nulla re indiget. bonorum nanque meorum (inquit Propheta) non indiges. aliis propterea tantùm prouidere dicitur, non igitur nisi creaturæ. Quicquid enim Deus non est, Dei creatura est. At à quauis etiam excellentissima creatura, in immensum, atque per infinitum interstitium, Deum distare, certissimum est. Ex alto igitur, & etiam atque etiam ex alto, prouidentia, & diuina administratio procedit: non solùm quia ex Deo est: qui ab uniuersa creatura infinito (ut dictum est) interstitio distat: sed etiam quia à suprema inter omnes, quas humano more, in Deo consideramus facultates & potentias, idest ab intellectu, atque ab ipsa diuina mente, ad nos suo modo delabatur, & procedat.

DICITVR tertiò [ordinandorum in finem] quia non de præsentibus, non de præteritis, sed (quemadmodũ in tractatu nostro de Humano libero arbitrio, parte illa, quæ de prædestinatione agimus,

A agimus; diximus) de futuris tantùm est prouidentia. Quamuis enim in humana prouidentia, ut inquit B. Aug. lib. LXXXIII quæstionum, quæst. XXXI, concurrant & memoria præteritorum, & præsentium intelligentia: non est tamen de præteritis, uel præsentibus, sed tantùm de futuris, prouidentia. Et quia, ut loco citato dicimus, de omnibus tam malis, quàm bonis est; quanquam de bonis per se, de malis uerò per accidens: ideo ex uerbo [ordinandorum] intelligere possumus cuncta, quæ in Orbe uniuerso sunt, tam mala, quàm bona, ad ordinem aliquem redigi, & in ordine diuinæ prouidentiæ cuncta persistere: nec ab ordine, & à prouidentia diuina sceleratos etiam homines, uel eorum flagitiosa facinora recedere posse: quod uberius lib. de ordine,
» B. Aug. ostendit; in quo loco diffiniens ordinem, inquit: quòd ordo est, per quem aguntur om-
» nia; quæ Deus constituit. Et ideo lib. de Lib. Arb. cap. VI inquit idem Aug. Neque ulla uis, ul-
» lus casus, ulla rerum labes unquam effecerit, ut iustum non sit omnia esse ordinatissima.

DICITUR quartò [in finem] quia non de fine, sed de his, quæ ad finem sunt, prouidentia est, & prudentia & consilium, & electio. Ipsius nanque finis, non prudentia, aut, prouidentia, sed uoluntas esse dicitur. cum autem ab ordine prouidentiæ (ut paulò ante dicebamus) decidat nihil; consequens est ut finem in quem, per diuinam prouidentiam diriguntur, singula tandem consequantur. Sed hoc loco notatu dignissimum est, quòd uer. q. VI. art. III scriptum reliquit
B B. Thom. Ordo diuinæ prouidentiæ dupliciter certus inuenitur. Vno modo in particulari, quan-
» do res, quæ à diuina prouidentia in finem aliquem ordinantur absque defectu, ad finem illum par-
» ticularem deueniunt, sicut patet in omnibus quæ necessariò aguntur in natura. alio modo in uni-
» uersali, non autem in particulari; sicut uidemus in generabilibus & corruptibilibus: quorum uir-
» tutes quandoque deficiunt, à propriis effectibus ad quos sunt ordinatæ, ut ad proprios fines; si-
» cut uirtus formatiua quandoque deficit à perfecta formatione membrorum, sed tamen ipse de-
» fectus, diuinitus ordinatur ad aliquem finem. Et ita nihil potest deficere à generali fine prouiden-
» tiæ, quamuis quandoque deficiat ab aliquo fine particulari. Hæc illæ. Sed de diuinæ prouidentiæ diffinitione, & de ipsius diffinitionis explicatione hactenus.

Tanguntur duæ dubitationes, quæ in prius posita de diuina prouidentia diffinitione contingere poterant, & posterior dissoluitur. CAP. VII.

C ETSI nollem hoc loco, simpliciorem mihi quempiam obstrepere; atque disputationem nostram inquisitionibus illis turbare; an de ordine tantùm ipso, an etiam de rebus ipsis ordinatis: et an de iis solùm, quæ ordinata sunt ad finem; an etiam de ipso fine, & de ipsa acquisitione finis sit prouidentia. Ne tamen quidpiam, quod ad disputationem nostram necessarium uideatur, indiscussum prælabatur; ad utranque dubitationem breuibus respondebimus. Diximus enim, ut ad posteriorem dubitationem ueniamus, & explicatè satis: quòd non finis ipse, sed ordinata tantùm in finem, sub prouidentiam, cadant. ideo in diffinitione dicitur, quòd est ratio ordinandorum in finem; non autem ipsius ordinati, ac præstituti finis. Verùm est tamen: quòd finis, ad ea, quæ ad finem ordinata sunt, necessaria quadam, ut cuilibet notissimum esse potest, sequela consequitur, atque euenit.

SED clamabis illico; ex quo ea, quæ ad finem ordinata sunt sub diuinam prouidentiam cadunt: quæ labi & falli non potest; ad illa autem omnia (ut dictum fuit) de necessitate sequatur finis: omnia igitur idest & ea, quæ sunt ad finem, & finis ipse de necessitate ueniunt.

TIBI contrà dicturi sumus: quoniam cuncta, quæ in finem ordinata sunt, & contingentia
D in se sunt; & non solùm ab intellectu diuino, siue à uoluntate diuina, in finem illum contingenter ordinata semper sunt: sed etiam ab humanis, & his inferioribus causis, singula sæpe sunt contingenter, & aliquando fortuito, & temere effecta, & præstita, & in finem suum deducta. Ideo nihil euenit, quod ineuitabili necessitate simpliciter eueniat. Sed ista inferius sexto libro & octauo, in quibus de diuina præscientia nobis erit consideratio, & uberius disputanda erunt: & ut doctrinæ & catholicæ ueritatis ratio postulat, definienda; id autem hoc loco faciendum non est; in quo quid tantùm prouidentia sit, à principio exponere intendebamus.

Ad priorem dubitationem respondetur, & prouidentiam esse tum ordinis, tum rerum ordinatarum declaratur. CAP. VIII.

ERVMENIMVERÒ altera, quæ prior erat, superest nobis maior difficultas, aduersus allatam, de diuina prouidentia, definitionem. Diximus nanque, quòd in prima parte quæst. XXII, ex multis & sanctorum patrum, & diuinæ scripturæ locis edoctus, D. Thomas eam ita definiebat. Diuina prouidentia est ratio ordinandorum in finem. Definitioni Petrus Aureolus obiicit. Quoniam ratio ordinis rerum in finem, illud est, quod rebus, per Deum, prouidetur; at ipsa diuina prouidentia quid diuersum ab eo, quod prouidetur, est. prouidet enim illa, non prouidetur; non igitur fuit, illa rectè à B. Thoma definita; cùm eam dixit esse rationem ordinandorum in finem. prouidentia enim uerius appellari debet actus, & ratio in prouidente, quàm ratio ordinis in rebus prouisis. E

AD obiectionem respōdet Capreolus, acerrimus B. Thomæ defensor; duplicemq; rationem ordinis rerum in finem asseuerat, atque unam in intellectu ipso producente & prouidente, alteram uerò in ipsis rebus productis, & prouisis collocat; sed prima duntaxat ratione Deum prouidere asseruit; quam prouidentiam, esse ipsam diuinam essentiam, quæ sit ratio rei omnis, quæ à Deo intelligitur, affirmauit. Benè propterea, inquit ille, Beatus Thomas prouidentiam diffiniuit per rationem ordinandorum, in finem, quæ ratio idem sit, quod ipsa diuina essentia. Non enim est hæc in rebus, productis & prouisis ratio, sed in diuina tantùm intelligentia & natura, atque in ipso intellectu producente & prouidente. F

SED mihi uidetur, aut ego ob meam tarditatem Capreolum non intelligo, quòd hæc Capreoli responsio, sicut non satis explanatè diuinam prouidentiam declarat; ita nec admodum tutè B. Thomam defendat; & difficultatibus rem magis obruat, quàm eruat. Si enim diuina prouidentia est ratio ordinis rei; quæ ratio per propriam essentiam à Deo intelligitur; & in ipso Deo est; & est ipsa diuina essentia; cum illa ratio ordinis Dei, quæ est per intelligentiam, &, ita dixerim, per ideam in Deo, sit etiam in re realiter (res enim ipsa in finem realiter ordinatur, ordoq; ipse in re ordinata recipitur) in Deo rursus tanquam in ordinante illa met est. Poterit denuo quispiam dubitare; an hæc ipsa ordinis ratio, ùt in re ordinata est; uel potius ut in ordinante Deo est; diuina prouidentia dicatur.

AVGET dubitationem, quoniam utraque in Deo esse dici potest; quoniam Deus in omnibus est, & omnia in Deo sunt, immo Deus ideo in omnibus est, quia omnia in eo sunt; quæ nisi essent in eo essent nusquam, & omnino non essent. in priore ad Corinth. VIII, & ad Ephes. IIII. Deus unus & pater omnium; qui super omnes, & per omnia & in omnibus est. Et in Act. apostolorum cap. XVII, In Deo uiuimus, mouemur, & sumus. Et Hierem. XXIII. Non'ne cœlum & terram ego impleo. dicit dominus. Vnde Virgil. G

» *Iouis omnia plena.*

Et Lucanus.

» *Iupiter est quodcunque uides.*

Et Orpheus in hymno Saturni,

» Ὁ'ς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα, id est,

Qui omnes mundi partes habitas generationis pater. hæc ipsa igitur, quæ in rebus est, ordinis ratio, in Deo esse dici potest; & tum ordinantis, tum ordinati rationem subire eadem ualebit. Non tollit ergo Aureoli dubitationem responsio Capreoli.

ADDE tertiò, quoniam, quicquid sit de ipsa ratione ordinis, in rebus sine dubitatione aliqua, est diuina prouidentia; non ergo à B. doctore rectè definita fuisset; quòd non ea omnia, quæ ad diuinæ prouidentiæ rationem, & essentiam, quantum possumus, intelligendam faciunt, diffinitio complecteretur; si tantùm per rationem ordinis, quæ in diuina essentia est, illius diffinitionem explicauisset. quod asseruit Capreolus. Quamobrem dicimus nos, si non doctius, explanatius certè ad Aureolum; quòd & per actum siue per rationem ordinis in prouidente, & producente; & per id, quod eo actu prouideri, & produci dicitur; idest per rationem ordinis in rebus prouisis & productis, quo res facilior esset; & diuina ipsa prouidentia exactius intelligeretur; diuinam prouidentiam doctor definierit. Quoniam si rectè in multis & philosophiæ, & Theologiæ locis, docuit B. Thomas, definitionem dici terminum, quia rem terminet; & eam intra se totaliter includat. unde in cognitionem etiam propriorum rei definitæ accidentium adducit, etsi non præter rationem in lib. quarto Theologicarum sententiarum distinc. XII quæst. prima, admonuit Io. Scotus, non sufficere definitionem esse per essentialia; sed requiri præterea, quòd ipsius rei definitæ conceptum, quantum potest, perfectiorem, extricatiorem, atque absolutiorem exprimat. Vnde fit, ut in accidentium diffinitionibus subiecta sua, idest substantiæ, quæ extra eorum essentiam sunt, constituantur. Non potest autem diuina prouidentia modo aliquo à nobis concipi, nedum perfectè declarari, nisi per effectum ipsius prouisoris, & per ordinem ipsarum rerum, quæ subsunt diuinæ prouidentiæ, aliquatenus illa concipiatur. B. Thomas propterea H

A pterea non ea solùm, quæ de eiusdem essentia sunt; sed ea etiam, quæ ad eius essentiæ intelligen tiam faciunt; idest effectus ipsos in definitione diuinæ prouidentiæ collocauit; atque ex essentia libus, & non essentialibus, quo res nobis magis innotesceret, diffinitionem conflauit.

ADDE, quòd prouidentia est inter prouidentem, & rem prouisam relatio; cuius extremum unum sine altero intelligi rectè planeque non potest. cum enim inquit [ratio] essentiam dixit; quia prouidentia non est, ut bene dicit Aureolus, nisi actus quidam ipsius prouidentis. exprimi tur autem actus iste, per uerbum, ratio. at cum dicit [ordinandorum in finem] prouidentiæ ef fectum, & alterum relationis extremum ex illo actu, tanquam ex causa, procedentem denotauit; quoniam ex illa diuina ratione quæ in intellectu producente, & prouidente est, uniuersa in fi nem suum ordinantur; à qua ipsa etiam ordinis ratio, quæ in rebus reperitur, dependet. nec quia ita loquatur Thomas [est ratio ordinandorum] putandum est; (in quo non Aureolus solùm, sed alii multi decepti sunt) quòd illa ratio sit uel ordinis, qui in rebus reperitur, uel eius rei quæ ordinatur, forma intrinseca; sed est forma intrinseca tantùm ipsius ordinantis, cunctaque in finem suum dirigentis; quoniam essentia diuina est, ordinis uerò, qui in rebus est ordinatis, est effi ciens causa, non autem formalis, nisi extrinseca. Quamobrem dicere, quòd diuina prouiden-
B tia est ratio ordinandorum in finem, nihil aliud est, quàm si diceremus. Prouidentia diuina est ip sa essentia, quatenus per actum suum, & per actum diuini intellectus, tanquam per efficientem causam, cuncta in suum finem ordinantur. Rursus cum dicimus, est actus diuini intellectus, di uinam, quantum fas est, secludimus uoluntatem. at cum dicimus, per quem cuncta in finem suum ordinantur, diuinam tunc demum uolumus subintelligi uoluntatem; quod non solùm ordo rerum, sed etiam effectus omnes rerum in ordine positarum & creatarum, à diuina (ut inferius dicturi sumus) uoluntate dependeant: & per diuinam uoluntatem tanquam per exequutiuam potentiam administrentur.

POTERAMVS etiam ad Aureolum compendiosiorem dare responsionem; admittendo cum Capreolo, quòd prouidentia sit ratio tantùm, quæ in mente diuina est: & quòd per hanc tantùm rationem rectè illam diffiuierit. S. Thomas, ideo dixit, quòd est ratio ordinandorum, non autem ordinatorum: quoniam hæc ipsa ratio, quatenus est rerum ordinandarum, est tantùm in mente diuina, & dicitur prouidentia; at quatenus illa met in rebus explicatur, non amplius prouidentia; sed Fatum propriè secundum Boethium, à quo in hac causa, ut in quæst. XXIII. primæ partis
C art. II. uideri potest, B. Thomas non recedit, nuncupabitur. Fusius tamen sumendo prouidentiæ nomen, prouidentia Fatum modo quodam nuncupari poterit: & sub nomine prouidentiæ diffiniri; nullum propterea incommodum est: siue per rationem solùm illam ordinis rerum, quæ in mente tantùm diuina est; siue per illius rationis explicationem, quæ in rebus ordinandis uersatur & in ordinatis cōtinetur) quæ fatum dicitur. siue per utrunq; (quod propter rationes prius po sitas, magis rationi consonum mihi uidetur) B. Thomas diuinam prouidentiam deffinierit. sed de ista difficultate, & de ista diuinæ prouidentiæ diffinitione hactenus.

De diuina prouidentia Boethii diffinitio, & eiusdem diffinitionis breuis explicatio, in qua cuncta sub diuina prouidentia contineri declaratur. CAP. IX.

SEVERINVS Boethius ante Thomam lib. quarto de Consolatione, prosa VI. eodem ferè modo, quo B. Doctor, diuinam prouidentiam diffiniuit, dum inquit. Prouidentia est ipsa diuina ratio, in summo omnium principe, constituta: quæ ad finem suum, cuncta disponit. nec ab illa diui Thomæ distat hæc diffinitio: ni
D si quòd hæc explanatior esse uideatur. in qua primò dicitur [quod est diuina ra tio] non enim in uoluntate (ut dictum sæpius fuit) sed in intellectu, & ratione præcipuè collocanda est diuina prouidentia. Secundò dicitur, quòd hæc ratio est [in summo omnium principe constituta] Non enim in rebus est diuina prouidentia, nisi per quandam sui diffusionem, & sui ipsius (ut prius dicebamus) explicationem: quæ explicatio Fatum propriè à Boethio & à B. Thoma, & à cæteris Theologis nuncupatur, non autem prouidentia. Sed in Deo ipso est, constansque in eo ratio illa, quæ prouidentia dicitur, permanet: & ab hac tanquam ab efficiente causa, ordo ille, qui in ipsis ordinatis rebus est: perpetuò delabitur, & manat, & ad eandem tanquam ad finem denuo relabitur, & circulo quodam in principium suum reflectitur. Ideo dicitur tertiò, quòd ipsa [ad finem suum cuncta disponit] Non enim de fine ipso, sed de iis (ut dicebamus prius) quæ ad finem sunt, prouidentia est. & per hæc uerba, effectum diuinæ prouidentiæ, idest rerum ipsarum ordinem nobis expressit. nam cum inquit [dispo nit] ordinem sine dubio uult intelligi. an uerò præter ordinem aliud quidpiam intelligendum sit: inferius libro octauo capite decimoquarto declarabitur. Hæc autem dispositio ordinem dupli-

cem significare potest cum rerum in finem, tum partium in toto, totum autem est ueluti finis E
partium, de qua re postea uberius, cum inquit [cuncta] res uniuersas complexus est: nullumque
temeritati in regno prouidentiæ reliquit locum. Multa nanque penès intellectum diuinum, & di
uinam prouidentiam contingenter euenire possunt: sed quod temerè, si ad illam referatur, uel
inopinatò, absolutè & simpliciter eueniat, est nihil. Dicebat propterea loco citato Boethius, Or-
do quidam cuncta complectitur; ut quod ab assignata ordinis ratione discesserit; hoc idem in aliũ
ordinem relabatur: ne quid in regno prouidentiæ liceat temeritati. Ad finem primi libri de Theo
logia Plat. dicebat Proclus, Nullum malum in particularibus inordinatum omitti; sed hoc etiam
Deorum regimini subiici. expiatrix propterea prauitatis animarum pœna, & corporum labis
expurgatio, alius Deorum ordo est. Ab hoc diuinæ prouidentiæ ordine (dicebant alibi Ficinus &
Seneca) res nulla potest discedere. Quòd si quando res aliqua ab illo recedere uideatur, non
recedit: sed ad sibi destinatum ordinem, alia uia delabitur. Hoc idem B. Dionysius cap. IIII, de
diuinis nominibus sensit dum inquit. ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἡ θεία πρόνοια, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἀπρονόητον. id
est, Cuncta diuinæ prouidentiæ subsunt, nec quidquam est, quod illam effugiat. Et B. doctor Ve F
rit. quæst. V. art. VII, inquit, Mali dum ab uno ordine prouidentiæ exeunt; ut scilicet Dei uolun-
tatem non faciant, in alium ordinem dilabuntur. ut scilicet de eis diuina uoluntas fiat. Et B. Ful
gentius lib. primo de Prædest. in eo (inquit) qui in se ordinem perdit; diuini ordinis ratio non
perit. Et post medietatem eiusdem lib. Deus licet auctor non sit malarum cogitationum, ordina-
tor tamen est malarum uoluntatum; nec in ipsis iniustæ uoluntatis operibus deserit operum suorũ
iustum ordinem. Quamobrem ea etiam, quæ à nobis temeraria, & fortuita dicuntur; quamuis
ad nos relata casualia, & temeraria sint; casuque & temerè eueniant: si tamen ad diuinam proui
dentiam referantur; ante perspecta, intellecta, & prouisa fuerunt. Qualis autem sit dispositio
illa, per quam diuina prouidentia cuncta disponit: (ut est in diffinitione Boethii) fusius paulò in
sequentibus declarabitur. Sit nunc satis mentem horum doctissimorum uirorum de essentiæ di
uinæ prouidentia exposuisse. Alii aliàs attulerunt diffinitiones, ut est illa. Prouidentia est procura
tio circa ea, quæ facta sunt. & illa prouidentia est uoluntas Dei, propter quam omnia, quæ facta
sunt, conuenientem deductionem suscipiunt. Et aliæ præterea quas nõ opus est nunc recesere om
nes, quæ uel non quantum declarari potest declarant diuinam prouidentiam; uel si declarant,
cum eius, quas exposuimus, diffinitionibus incidunt. Sed de diuinæ prouidentiæ diffinitione, & de G
eiusdem diffinitionis explicatione, & unde emanat diuina prouidentia hactenus. Tempus est ut
ea, quæ aduersus diuinam prouidentiam, obiecta fuerunt, dissoluamus.

Ad eas, quæ in principio præsentis libri factæ fuerunt argumentiones, suo ordine respondetur; Et in responsione, ad priorem, in Deo prudentia admittitur. CAP X.

POSTQVAM igitur diuinam prouidentiam, ex sacris literis, & Sanctorum pa-
trum probatis monumentis, satis pro instituta breuitate demonstrauimus,
eidemque à doctis & catholicis uiris assignatam diffinitionem elucidauimus;
superest, ut ad ea, quæ prius obiecta fuerunt, prouidentiamque diuinam demo
liri uidebantur; quo eadem mortalium mentibus firmius stabiliatur, respon-
deamus. Ad primum, Quum sine prudentia, prouidentiam non posse stare, ar
guitur; prudentia autem à Deo, est procul abigenda; dicimus, quod pruden- H
tiam in Deo admittere, non est prorsus à sacris literis, & à catholicis dogmatibus alienum; im-
mò quàm maximè congruum; & necessarium, non illam quidem, quæ uirtus moralis sit; de qua
loco citato Arist. quæ scilicet de agendis, uel non agendis & de ambiguis mediis, ad finem aliquẽ
consequendum, consultat, atque deliberat. circa ea nanque uersatur prudentia (ut lib. sexto cap.
VIII, dixit Arist.) circa quæ uersatur consilium. Non enim anceps Deus est, sed eam quæ antece-
dentia, & consequentia, & quæ sunt inter utraque media aptissimè in finem suum ordinat; & or
dine quodam perpetuo eadem dirigit; & ad finem usque perducit. Prospicit nanque Deus;
quid ex quibus uis caussis, quid ex causarum proprietatibus, quid ex earum coniunctionibus uel
proueniat; uel uenturum sit. Hæc profectò cuncta, uno, ac simplicissimo intuitu, Deus Opt.
Max. contuetur; singulaque appositissimè disponit. siquidem ipse uidendo causas efficit; easque
donat proprietatibus; & in unum aliquo modo, hoc est saltem permittendo conectit; Et effe-
ctus denique tales in Orbe uniuerso facit; quales prudens homo, si posset, efficeret. Hanc enim
in Deo admittendam omnino prudentiam esse rite, & catholicè existimamus. Existimarunt idẽ
Ethnicorum plurimi ut Cicero, & Aristoteles, & Plato, prouidentiamque dixerunt partem esse
prudentiæ; ut prouidentiam omnino sine prudentia esse non posse crediderint. Quamobrem (ut
ad Theologos redeamus) in principio Ecclesiastici, sapientiam & prudentiam simul iunxit Salo-
mon

A » mon inquiens. Prior omnium creata est sapientia; & intellectus prudentiæ ab æuo. Et in Pro-
» uerb. cap. VIII. Nunquid non sapientia clamitat, & prudentia dat uocem suam? Nec prudentiam
» solùm, sed eo, quo exposuimus, modo, consilium etiam in Deo ultro Catholici Theologi admittunt. Paulus ad Ephes. cap. primo. Qui operatur, inquit, omnia, secundum consilium uoluntatis suæ. Et in Prouerb. cap. VIII. Ego sapientia habito in consilio. Nec prudentia solùm, quæ (ut loco citato tradidit Arist.) est uirtutum omnium ueluti nexus quidam, & summa, & consilium. Iustitia quinimmo, misericordia, clementia, liberalitas, & omnia denique uirtutum alioqui moralium genera, hoc eodem modo (qui modus diuinæ maiestati quàm maximè congruus est) Deo Maximo à nostris Theologis attribuuntur. Quamuis enim sensum ille non habeat; & illecebra tangi non possit, ad quam sedandam, morali uirtute, ille egear, quia tamen uirtus in eo, in quo est, perfectionem quandam dicit; à Deo proprerea simpliciter neganda non est; Sed deducto prius, quidquid, in ea, imperfectionis est; illi est attribuenda: quæ uirtus ita purè defæcata, à nescio quibus, uirtutis exemplar appellatur. quæ nullo magis, quàm silentio exprimitur. Deus nanque ad catholicam ueritatem, uirtutum & perfectionum omnium pelagus infinitum constituitur.

B

Ad secundam obiectionem respondetur; & in responsione diuinam prouidentiam non aduersari fortuitis euentibus declaratur.

CAP. XI.

AD SECVNDAM obiectionem, quòd fortuna (si rerum cunctarum esset apud Deum prouidentia) & casus, & omnis contingentiæ natura tolleretur, dicimus, quòd eorum multi (ut prius ad calcem libri tertii dictum fuit) qui etiam ex nostris erant, sicut Priscillianus Hispanus, Petrus Abailardus, Manichæus, & alii, argumentum admiserunt; Et ex ipsa diuina prouidentia, temeritatem ab Orbe uniuerso fortuitumq; euentum, & contingentiæ naturam ita abstuletunt; ut, diuinis, & fatalibus quibusdam legibus, & sideribus sine siderum influxionibus cogentibus, operari nos quicquid operamur; asserere, minimè ueriti sint. Non enim uidentur inter prouidentiam, & fatum, distinctionem posuisse; nisi eam fortasse; quòd pro
C uidentiam Deo, fatum uerò & diuinæ prouidentiæ, & stellarum uirtuti ascripserint. Priscillianus propterea homines fatalibus stellis alligatos, & unumquemque sub proprio sidere, tanquam sub proprio Fato, oriri, putauit. In cuius opinionis confirmationem, euangelistam adducebat; qui stellam, quæ magos ad presepe D. N. duxit, stellam & fatum Iesu pueri appellauit; quia dixerint Magi, Vidimus stellam eius in oriente &c. Sed huius dogmatis impietatem impugnant acerrimè Gregorius, Augustinus, Chrysostomus & alii ecclesiæ doctores. Vbique aduersus eandem sacræ literæ reclamare uidentur; quòd nostri arbitrii libertatem tollat. Quamobrem Concilium Braccarense primum, circa tempora Honorii primi cap. IX, suorum decretorum ita san-
» ciuit. Si quis animas, & corpora humana, fatali signo credit astringi; sicut Pagani, & Priscillianus
» dixerũt; anathema sit. Et cap. x. Si qui duodecim signa, idest signa quæ Mathem. obseruare solent,
» per singula animæ uel corporis mẽbra dissipata credũt; & nominibus Patriarcharũ ascripta dicũt; sicut Priscillianus dixit, anathema sit. Sed Mathematicorũ fatum iampridẽ euertimus, ut pluribus contra eorum opinionem agere, sit omnino superfluum. nunc uerò diuinam prouidentiam fortu-
D næ, & arbitrii libertati, non aduersari demonstrabimus, non quidem exactè pœnitus; quòd id nisi post librum septimum, & uniuersum fermè octauum à nobis commode fieri non possit; sed ut poterimus. Dicimus igitur quòd quàmuis omnia, quorum causæ nos lateant, à Deo per occultam quandam causarum complicationem ineuitabilem fieri negamus, ad quem modum Stoici (ut Alexander, lib. de Fato cap. V. recitauit) sunt arbitrati, quo fortunam una cum fato tuerentur; non negamus tamen, tum ex libello de Bona fortuna, cuius cuius sit, & ex libro secundo Magnorum moralium cap. VIII. tũ in primis ex Dino August. lib. V. de Ciuita. Dei: quin causarum aliquæ latentes, & occultæ, quæ à multis fortuitæ dicũtur, unde forte fortuna nomẽ accepit, uel unius ueri Dei Opt. gratiæ, uel bonorum quorundam angelorum beneficio, uel malorum etiam spirituum uoluntati & operationi aliquando attribui possint. Diximus malorum spirituum, quoniam tam à malis, aliquid fieri potest, quàm à bonis angelis, licet (ut idem B. Augustinus tradidit lib. undecimo super Genesim, & nos in superiorib. diximus) nõ omnia possint mali, quæ boni; nec idem utrisq; sit finis. certè antiquorum plurimi fortunæ occultas causas adeo tribuerunt, ut Anaxagoras Democritus, Diodorus, Chrysippus, Posidonius, & uniuersa Stoicorum secta fortunam esse causam quandam humanæ rationi minimè manifestam existimauerint: illud fortuitis euentis cunctis attribuentes: quod cum eorum nonnullis tantùm, & iis paucis, tum aliis euentis, quæ fortuita non sunt, attribuendũ erat. Ita nanq; fortunam diffinierunt: ut eam non aduersari fato, & in-

euitabili

euitabili euentuum necessitati defenderet. ab antiquioribus propterea euētus illi, quorum causę occultę essent, & si maximè fortuiti sunt, Deorum uoluntate quadam, & certo decreto euenire præcipuè putabantur. unde bene fortunatos dirigi putauit etiam Aristoteles à causa quadam, ratione, & intellectu humano præstantiore, hoc est (ni fallor) à Deo. Quamobrem inter Deos à multis fortuna est habita, de qua re Dominus Esaiæ LXV. contra Israeliticum populum conqueritur, dicens. Ponitis fortunæ mensam, & libatis super eam. In quo loco D. Hieronymus inquit: quòd est in cunctis urbibus, & maximè in Aegypto & in Alexandria idololatriæ uetus consuetudo: ut ultimo die anni, & mensis eius, qui extremus est; ponant mensam refertam uarii generis epulis, & poculum mulso mixtum, fortunæ, uel præteriti anni, uel futuri fertilitatem auspicantes. Hoc autem faciebant etiam Israelitæ omnium simulachrorum portenta uenerantes. Hæc Hieronyms. Legas Plutarchum lib. de Fortuna Romanorum, & uidebis quot, ac quāta delubra à primis etiam fere urbis fundamentis eidem dicata fuerint uariis titulis, quoddam nanque titulo fortunæ uirilis, aliud fortunæ prosperæ, & fortunæ masculinæ, aliud aliquod fortunæ bonæ, aliud primigeniæ, atque alio titulo aliud: quorum inter ruinas adhuc Romæ quædam extant uestigia, aliquot etiam sub diuorum titulo supersunt. Sed aduersus hanc de fortuna opinionem Plutarchus asserit, omnia consilio, prudentia, natura, arte uel fieri: nullam uerò fortunam esse, sed si quid forte nobis adueniat; non à fortuna, sed ex aliqua occulta causa, uel ex consilii indigentia, illud euenire. Proclus similiter in Timæo non multum ab Stoicorum dogmatibus recedens, fortunam dicebat esse dæmonicam quandam potestatem; qua causæ inter se diuulsæ in unum congregarentur. Ideo Plato (inquit Ficinus) ubi in Epistolis fortuitum quendam tractat euentum; post fortunæ nomen, subitò dæmonis nomen adiunxit. quod nos non semel, sed iterum atq; iterum in Platonis epistolis obseruauimus: in quibus uel nunquam, uel rarissimè fortunæ meminit: quin uel ante uel post immediatè Dei, uel Dæmonis mentionem faciat. Homerus nullam (quod me legisse meminerim) fortunæ mentionem fecit: sed Deorum decreto, quod μοῖραν nominauit rerum omnium causam attribuit. sed ut ad Theologos nostros, Philosophorum scholas egressi, redeamus multa ii casu, multa fortuitò, cuncta uerò contingenter euenire rectissimè iudicarunt, & ad quem modum lib. secundo declaratum fuit. uerum est quòd eorum nonnulla quæ nobis casu; & fortuitò contingunt, non itidem ad alias quasdam superiores causas, ut ad angelos bonos uel malos fortuita uel casualia sunt, ad diuinam autem uoluntatem relata, nulla sunt quæ fortuitò, temere, & casu contingere dici possunt. Vulgatissimum est exemplum de pluribus seruis, ab eodem Domino, seorsum missis; ut in quempiam locum conuenirent: ignari tamen domini uoluntatis concursus quorum ipsis quidem fortuitò factus est; Domino uerò fortuitus non fuit, sed præuisus, & præordinatus. Cuncta igitur, ut ad nim argumenti dicamus, eo concedimus euenite modo) quo, apud diuinam prouidentiam sunt prædisposita: nec propterea abigenda est prorsus temeritatis, & contingentiæ natura, quoniam et si ea, quæ à nobis fortuita, & temeraria dicuntur: non similiter ad diuinam prouidentiam comparata, temeraria: uel fortuita dici possint: sunt nihilominus fortuita, & temeraria: quod temeritas, & fortuna respectu secundarum tantùm causarum absolutè, & simpliciter sint, non autem respectu primæ, & Dei gloriosi hoc est dictu, effectus casualis dicitur ut in proximam causam refertur: in quam quidem, ut refertur, Deus etiam nouit quòd casualis est. à causis autem secundis & proximis eo modo fortuiti & temerarii effectus producuntur: quo & à nobis superius libro secundo, & ab Alexandro Aphrodis. lib. de Fato cap. v. declaratum fuit. Quando uidelicet causis illis, quæ ob iam aggressæ, aliud quid intendentibus, euentus quasi ἀναίτιος, & extra causarum illarum intentionem, obiter irrepserit.

Modus, quo aliqua ad Deum etiam gloriosum relata fortuitò, & temerè euenire cat holicè dici possunt, & quo agentia cuncta, sunt uel non sunt Dei instrumenta, declaratur, & dubitationis solutio, quæ capite præcedente cœpta fuit, perficitur.

CAP. XII.

VBITARET hic fortasse diligens lector; quòd ex his, quæ superiori capite dicta sunt, non satis clarum euasit; ad quem modum cum diuina prouidentia temeritatis & contingentiæ natura stare possit. cum enim cuncta sicut à diuina prouidentia disposita sunt, ita eueniant; quomodocunque illa à nobis nocitentur temeraria, uel non, cum in sua dispositione Deus falli non possit, necessitate ineuitabili uidentur ita euenire cuncta; ut eueniunt. tollitur igitur arbitrii libertas, & uniuersa contingentiæ natura. Ad quem dicimus, quòd ex iis, quæ sunt à nobis inferius declaranda, & præsertim libro octauo, in quo de diuina præscientia, ad Theologicam

A gicam ueritatem, considerabimus; poterit affatim ille suæ dubitationi facere satis. & ad quèm modum, cum diuina rerum cunctarum præordinatione, ineuitabilis illa à cunctis rebus necessitas abigatur, intelligat. Interea, ut huius dubitationis solutionem aliquam habeamus, notandũ est; diuinam prouidentiam rerum naturam seruare, non euertere. temerarii autem euentus natura est ab agente non intendi, ab agente inquam secundo & proximo. quod igitur præter huius intentionem euenit, temerarium est; nec facit diuina prouidentia, ut hoc ipsum temerarium non sit. quinimmo nonnulla sunt, quæ ad Deum etiam relata, temere aliquo modo euenire, dici possunt, ut sunt illa quæ præter, uel etiam contra diuinam uoluntatem eueniunt, cuiusmodi sunt prauæ hominum uoluntates, cogitationes peruersæ, & operationes illæ, quæ communiter peccata dicuntur, si tamen peccata inter operationes locum habere uoluerimus. iis igitur quæ de euentis fortuitis & temerariis dicta fuerunt, uerbum nunc adiici uoluimus; quo modum exhibeamus aliquem; penès quem, nonnulla etiam ad Deum relata fortuito uel temerè, utcumque euenire catholicè fateri possimus. Si enim in ea fortuiti euentus diffinitione persistamus: quam ex Philosophis petitam in libro secundo attulimus, ut Fortuitum sit illud; quod præter intentionem, agenti cum ratione contigerit; & nihil præterea addamus: cui dubium, quòd multa, &
B ferè infinita, & breuiter peccata nostra omnia, & nostræ omnes minus rectè uoluntates & operationes, quas contrà regulas diuinas, & aduersus Dei Opt. Max. præcepta operamur, ad Deum etiam, qui nos ad innocentiam, & beatitatem creauerat, relata, fortuita, uel etiam temeraria dici poterunt? cùm illa maximè Deus auersetur: & ea omnia contra Dei uoluntatem eueniant? & adeo contra eius uoluntatem contingant; ut propter obliquas & detestandas nostras operationes, legamus Deum suæ aliquando uoluntatis & operationis pœnituisse: ut Gen. cap. VI, pœnituit propter multam hominum malitiam, & eorum cogitationem ad malum intentam omni tempore, quòd hominem fecisset. Et primo libro Regum cap. XV. legimus, quòd factum sit uerbum Domini, ad Samuel, dicens. pœnitet me, quòd constituerim Saul regem: quia dereliquit me: & uerba mea opere non impleuit. Non dubium quidem est, Deum haud posse uerè, & propriè pœnitere. Nempe loco citato, hoc est primo Regum XV. legitur, Triumphator in Israel non parcet, & pœnitudine non flectetur; neque enim homo est, ut agat pœnitentiam; nihilominus tamen eo, qui maiestati diuinæ congruus est, modo, hoc est per operationes, operationibus illis similes, quas homo, quem patrati pœniteat, operatur, pœnitere, & ulcisci Deum admittunt Theologi. Non pœnitet autem quempiam, nisi earum rerum, quæ præter intentionem sibi con-
C tingunt: ut & illa humani generis malitia, & praua Saulis opera, præter & contra diuinam intentionem euenisse, dubitandum haudquaquam sit. absit, ut ita fatui simus, ut credamus, peccata nostra, in diuinam ita cadere uoluntatem, ut quidpiam ille agat, quo nos in peccata labamur. Verùm tum quia peccata nostra haud effectus dicuntur, sed defectus potius, ut inferius magis dicturi sumus, tum etiam quia in ratione fortuiti euentus, quam prius libro secundo posuimus, in causa agente & impotentia quædam, siue defectus quidam agendi, & ipsius euentus ignorantia includitur; quæ ambo per illud uerbũ [præter intentionem] significantur: quæ Deo nequaquam conuenire possunt; cùm & potentissimus sit (omnipotens enim) & antequàm eueniant, cuncta certissimè præcognoscat, & sint cuncta ante oculos suæ maiestatis nuda, & aperta. Vitia propterea, & peccata nostra etiam ad Deum relata absolutè & simpliciter fortuita, & præter eius uoluntatem, & intentionem, esse non possunt; & si contrà eiusdem intentionem & uoluntatem eueniunt. Vnde B. Augustinus in Enchiridio cap. C, sic inquit. propterea magna uoluntas eiusdem domini, exquisita in omnes uoluntates eius; ut & miro, & ineffabili modo non fiat præter uoluntatem eius: quod etiam contra eius uoluntatem fit: quod non fieret, si non sineret, nec utique nolens sinit, sed uolens. patuit hactenus quàm minimè Diuina Prouidentia temeritati & con
D tingentiæ naturæ sit aduersa, & quàm commodè simul hæc omnia permaneant. Res certè non potest, ut postulat, nunc declarari; Multa enim ante sunt à nobis intelligenda de Diuina tum Prouidentia, tum præscientia, quàm exactam pœnitus ad hanc dubitationem solutionem habeamus, de quibus in sequentibus à nobis opportunè dicẽdũ est. Sed redeo ad obiectionẽ principalẽ. Cùm infers, quòd cuncta naturalia agentia, & nos etiam ipsi, instrumenta essemus diuinæ Prouidentiæ. Admittimus. Dei enim (ut Esaiæ XLV legitur) est creaturis uti pro sua uoluntate; creaturæ autem eius uoluntati obedire. At cum ex hoc, nobis nec præmium, nec pœnam, ex nostris siue bonis, siue prauis operationibus demereri inferre conaris; argumentum negamus. Non enim expositis illatum sequitur. causa est, quòd instrumentum multis modis sumi potest; sed dicamus nunc bifariam sumi; illaque utamur instrumenti distinctione; qua in lib. quarto Theologicarum sententiarum, & distinct. prima, quæst. item prima, & distinct. XIII, quæst. prima Ioannes Scotus usus fuit. Instrumentum nanque sumi potest, uel ut distinguitur contra agens independens; uel ut distinguitur, contra agens per formam propriam. primo modo agentia quæcunque siue natura siue uoluntate & libere agant, sunt diuinæ prouidentiæ instrumenta; quòd omnia (neque hominem,

minem, neque angelum; & si liberrimè agant, excipio) in suis actionibus & operationibus à E Deo Opt. Max. dependeant: ita ut, nisi eis Deus influeret, & eisdem suppetias ferret, operari illa non possent. At secundo modo nullum est, de lege communi loquendo, inter agentia naturalia, quod Dei instrumentum dicatur: cum cuncta pro ratione formæ, & naturæ propriæ nisi impediantur, naturaliter agant: homo uerò unus liberè. Huic nanque naturale est liberè id agere, quod agit. Quoniam igitur unumquodque pro ratione proprietatis & uirtutis quam habet, & formæ agere nititur, hinc euenit; ut multa fortuitò & temerè contingant; ea uidelicet, quæ præter uniuscuiusque rei & formæ propriæ intentionem, siue liberè, siue naturaliter agentis eueniunt: & iis, qui liberè agunt, pro suarum operationum natura, & conditione, meritum uel demeritum, gloria uel pœna debeatur. Sed de hac re fusius libro octauo, ubi de Diuina Præscientia à nobis catholicè disputabitur. & ad quem modum cum ea; Fortuiti euentus stare posśint, aptisśimè declarabitur, Et ad secundam dubitationem hactenus.

Ad tertiam obiectionem respondetur: & in responsione cur mala Deus bonus permittat, declaratur. CAP. XIII.

AD TERTIAM obiectionem, quoniam uel prouisor Deus non est: uel non admodum bonus prouisor & sapiens est: cum multa mala, & incommoda, in iis, F quæ administrat, si tamen ea administrare; ut par est; fateamur subinde contingant; longo satis progressu, ad Zenobium scribens D. Augu. in lib. cui titulus de Ordine uniuersi, respōdet. Nos autem breuibus agentes dicamus; non esse dubitandum, sed (ut ex superioribus constat) firmisśimè tenendum, rerum cunctarum maximarum, & minimarum & Mundi uniuersi curam, Deum Opt. & procurationem habere; & præterea prudentisśimum, sapientisśimumque, omnium tam minimarum quàm maximarum rerum prouisorem esse. Sapientem autem prouisorem non semper malū omne, à re illa, cuius curam gerit, excludere debere; si ex malo præsertim quod permittit, & propulsare poterat, longè maius bonum, maiusq; commodum futurum præuideat. Deus nempe ex malis, & nocituris, quamuis multis, & propemodum infinitis quæ toto terrarum orbe grassari permittit, multa bona, & longè maiora quàm fuerint permissa mala: & multa profutura fecernit semper & colligit. Ex malis autem bona colligere, B. Clemens Alexandreus in primo, G Stromatum libro, proprium esse diuinæ sapientiæ, iis uerbis, ex interprere, testatum reliquit. Diuinæ sapientiæ, & uirtutis, & potentiæ est officium; non solùm bona facere (hæc est enim, ut « semel dicam, Dei natura; ut ignis calefacere; & lucis illuminare) sed illud quoque maximè, ut « id, quod per malos aliquos excogitatum est; ad bonum aliquem finem, & utilem deducat; & uti « liter iis, quæ uidentur mala, utatur. Hæc Clemens. B. etiam Dionysius cap. IIII de diuinis « nominibus; His quoque, ex interprete, inquit, qui mali fiunt, prouidentia bene utitur, ad ali- « quam uidelicet uel ipsorum, uel aliorum siue priuatam, siue communem utilitatem. Quamob- « rem Et B. Fulgentius lib. primo de Prædest. De malo inquit, opere cuiuslibet mali non desinit ip- « se bonum operari. Et D. Aug. in Enchir. Deus, inquit, omnipotens nullo modo sineret ma- « lum aliquod esse in operibus suis; nisi usque adeo omnipotens esset, & bonus; ut bene faceret e- « tiam de malo. & in tractatu super Psal. Nec putetis gratis esse malos, in hoc mundo; & nihil bo- « ni de illis agere Deum. Omnis enim malus ideo uiuit, aut ut corrigatur, aut ut per eum bonus « exerceatur. Hæc Aug. Huius rei, ut interea innumera prætereamus, unum uel duo ad summum « nobis exempla sufficiant. Ex uno nanque malo, & ex una nostri primi parentis præuaricatione, « quot, ac quanta ecclesiæ suæ singulis temporibus beneficia à Domino peruenerunt? ut non abs « re Rom. v, dixerit Apost. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, ut plusquam perdi- H derit Adam, nobis meruerit Christus. Sit nobis Ioseph ipse exemplum alterum, qui miserè, proh dolor, ab impiis fratribus accusatur, in cisternam demittitur; à fratribus Ismahelitis prius, deinde ab Ismahelitis, Phutiphari uenundatur; falsò apud Dominum suum de libidine ab hæra criminatur; in carcerem paulò post propter castitatem, & innocentiam suam, detruditur. Sed quid? mox è carcere educitur. Regi potentisśimo offertur. Sapiens iudicatur. Quid tum? in hūc, tanquam alterum regem uniuersi Aegyptii oculos suos coniiciunt; ab hoc pendent; & meritò quidem. Nam huius consilio grauisśima fame sunt omnes liberati. Fuit etiam huiusce beneficii particeps, eiusdem Iosephi pater, cum filiis suis omnibus, atque omni familia; ut posśimus illud uerisśimè affirmare, longè plura fuisse bona; quæ patri, quæ fratribus, quæ omni familiæ quæ ipsi denique Iosepho euenerunt; quàm mala, aut quæ fratres admisere, aut in quæ Iosephus inciderat, Nec uerò alios multos uniuersis temporibus defuisse, credendum est; qui longe plura, eademque grauiora mala, quàm quæ Iosepho acciderant, etiam proposita spe minoris utilitatis sustinuissent. Sileamus interea bona illa, quibus & tota Aegyptus, & Israeliticus popu-

lus

A Ins uniuersus potitus est. Vt rectißimè Philon Iudæus lib. de Ioseph, id dixerit accidisse; nõ tam
fratrũ perfidia, quã prouidentia Dei perspicientis futurum, & imminentia non minus cernentis
quàm præsentia. Quinimmo si rem altius inspexerimus; ab illa tam impia uenundatione, rem eò
perductam intelligemus; ut descendens Israel populus in Aegyptum; diuque ibidem ab Aegy-
ptiis afflictus, tam gloriosè in libertatem uendicaretur à Mose; & alia admiranda, diuina pote-
state, efficerentur; per quæ multa de Iesu Benedicto, de eius ecclesia, & de ecclesiæ sacramentis,
hoc est, bonorum ingens multitudo, diuinorumque futurorum beneficiorum sub figura nobis
cumulus maximus significaretur. usus est Deus Iuda Christum tradente, Et iudæis eundem cru
cifigentibus, sed quanta inde bona præstitit ille populis credituris? Vsus est secundo Reg. xvi Ge
mini improbitate, ad maledicendum Dauidi. Sed quorsum? Vt uideat inquit scriptura, Domi-
» nus humilitatem meam, & retribuat mihi bona, pro maledicto eius, in die isto. utitur diabolo
» pessimo, sed ad exercendam & probandam fidem, & pietatem bonorum, ut malis semper ad lau
B dem, atque adiumentum bonorum utatur Deus. Hanc catholicam responsionem ex omnium fe
rè Ethnicorum philosophantium consensu, etsi illorum auctoritate in re catholica minimè ege-
mus, facillimè confirmare possumus. qui, iis etiam non exceptis, qui malum suo modo non
à Deo, sed ab altero rerum summo principio, uel à prima materia deriuari asseruerunt,
Deum adeo bonum existimauerunt; ut malum non nisi propter bonum aliquod, in Or-
be uniuerso illum permittere firmißimè, & rectißimè fuerint opinati. Rem declarat in
» Timæo Plato cum dicit. non potuisse mundum melius fieri, quàm factus sit; nec me-
» lius regi, quàm regatur. & mala, quæ in ipso uidemus, à Deo inuenta esse, gratia bo-
» ni: quia ad perfectionem, decorem, & ornamentum mundi uniuersi ipsa etiam faciunt. Hæc
Plato. ex multis nanq; (ut in moralibus loquamur) malis, Temperantia, Iustitia, Misericordia, &
aliæ plures uirtutes ortum quasi deducere uidentur. Si enim malignitas, prauitasq; impiorum
ex integro tolleretur; tolleretur iustorum patientia; & illud cœleste præmium: quod ei iure me
ritoq; respondet: & uindicanti iustitiæ nullus esset locus. Quamobrem in lib. primo de Proui-
» dentia, Plotinus, Corruptiones, dicebat, quarundam rerum fiunt quidem; sed ut rerum aliarum ge
» nerationes succedant: prauitates, & malas aliquas actiones, & uitia Deus permittit, ad iuris exẽ-
» plum conseruandum: Paupertates, & morbos, ad malos reprimendos. Et lib. secundo de Pro-
C uidentia ad finem dicebat idem Plotinus. Quicunq; id, quod deterius est: è Mundo tollendum
» censent; tollunt ipsam etiam prouidentiam. Sed illa in primis cap. v. eiusdem libri, sanctißi-
ma ponderanda sunt Plotini uerba, auctoritatibus superius ex Augustino, & Clemente, & aliis
doctis, ac sanctis uiris citatis, penitus conformia, eorundemq; sententiæ clarißimè subscribentia,
» uidelicet. Neq; propter hæc facta sunt mala; sed dictum est, ipsam Mundi artificem rationem, ma
» lis (postquàm facta sunt) opportunè admodum uti solere: id autem maximè potestatis est; malis
» etiam benè uti ualere. Hæc Plotinus. In quo loco per potestatem maximam, diuinam potesta-
tem intelligere credendum est. Memoriæ est proditum, Hieronẽ Siciliæ Tyrannum agrestem, &
ferum, non nisi post longam ægritudinẽ resipuisse. Phrages quoq;, teste Platone, ad philosophiam
non nisi post longam similiter ægritudinem, profectus est. In eandem sententiam lib. quarto de
» Consolat. habet hæc uerba Boethius. Sola est diuina uis: cui mala quoq; bona sunt: cum eis com-
» petenter utendo, alicuius boni elicit effectum. Ex quo sæpe summa illa prouidentia protulit in-
» signe miraculum; ut malos mali bonos facerent. Nam dum iniqua sibi, à peßimis, quidam per-
» peti uidentur, noxiorum odio flagrantes, ad uirtutis frugem rediere: dum se eis dißimiles stu-
» dent esse, quos oderant. Hæc Boethius. Hoc est, quod Xenophon dicebat; ab inimicis utilitatem
» se capere. ad quem autem modum commodè ex inimico utilitas capienda sit: declarauit Chæ-
D roneus Plutarchus in tractatu proprio, de Vtilitate ex inimicis capienda, sed & B. Ansel. lib. de Si
militudinib. cap. c l x i. & Tyrius Maximus in sermone quodam, in quo ex infortuniis utilitatem
capiendam declarat. Synesius quoq; in libello de Prouidentia, in diuinam prouidentiam refert
aduersa: quæ præter merita contingunt: utpote quibus noxii, & ad res caducas putridi affectus
extirpentur. Compilator theologicarum sententiarũ libro quarto, dist. x v. inquirit, cur homo
uariis tentationibus torqueatur; & quinque maxima bona, ex cruciatibus, & tormentis, Deum
colligere, ostendit, uidelicet meriti maius præmium, humilitatis augmentum, peccati contem-
ptum, pœnæ debitæ solutionem, & diuinæ gloriæ manifestationem. Quæ omnia Gregorius Nys-
senus, in libello de Prouidentia, cap. ultimo, susius complexus est: & ad quem modum propter
maiora bona, nonnulla minus bona, aliqua etiam mala à Deo permittantur, ita ex interprete, o-
» stendit. Concedit sæpenumero Deus, iustum in calamitates incidere; ut aliis uirtutes ostendat:
» quæ in eo latent, ut Iob. Adde & Tobiam, de cuius cæcitate, in lib. Tobiæ cap. 11. sic legimus.
» Hanc autem tentationem, ideo permisit dominus euenire illi, ut posteris daretur exemplum pa-
» tientiæ eius. Sed redeo ad Nyssenum. Aliquando permittit inconueniẽtia aliqua geri: ut per actio
» nem, quæ indecens uidetur, magnum quid, & mirabile eliciat, uelut per crucem, salutem homi-

num. Sanctos etiam mala pati permittit, ut ex recta conscientia, & eisdem attributa uirtute, in E
elationem non incidant: ut in Paulo. destituitur aliquis, non ob propria, uel parentum pecca-
ta: sed in alterius gloriam, ut cæcus à natiuitate. Adde & Lazarus in infirmitate de quo. Ioan. x i.
Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Rur-
sus permittitur quispiam pati, in alterius imitationem, ut gloria eius, qui passus est, amplificata
alii propter spem futuræ gloriæ, impigri ad passionem reddantur: ueluti Christi Martyres. Si ue-
rò quispiam irrationale arbitratur: uirum iustum, ad alterius utilitatem, malè tractari, perpen-
dat, quòd hæc uita agon est, & uirtutis stadium; quanto igitur maiores sunt labores, tanto am-
pliores erunt coronæ. Hæc Gregorius idem, & sub eisdem fermè uerbis, habet in libro Nemesius,
cui titulus, de Natura hominis, ut libri inscriptionem esse corruptam, facilè indicari possit, &
pro Nysseno, Nemesium esse legendum. B. Gregorius in moralibus, Aures cordis tribulatio
aperit, quam sæpe claudit huius Mundi prosperitas. Victoria (inquit lib. de Opificio Dei Lactan-
tius) ut sine certamine, constare non potest; sic nec uirtus ipsa, sine hoste. Creuit pugna, cre-
uit & gloria. Isidorus semper (inquit) hos Deus hic uulnerat tribulationibus, quos ad salutem
perpetuam, præparat. Platonicus quidam, ut uictor (inquit) præconio declararis: opus est æmu- F
lo. Qui seminant (ait propheta) in lacrymis, in exultatione metent. Et B. Cyprianus sermone
de Mortalitate inquit. Nisi præcesserit pugna, non potest esse uictoria, cum in pugnæ congressu
uictoria fuerit: tunc datur uincentibus corona. Nam gubernator in tẽpestate dignoscitur, in acie
miles probatur. Delicata iactatio est, cùm periculum non est; conflictatio in aduersis, probatio
est ueritatis. Et B. Maximus Episcopus de Martyribus edisserens inquit. Quanta est circa nos
Dei nostri solicitudo: illos examinat, ut nos erudiat, illos conterit, ut nos acquirat, eorumq;
cruciatus, nostros uult esse profectus. B. quoq; Cyprianus ad Seagrium & Rogatianum. Futura-
rum (inquit) gaudio, præsentia supplicia calcate: scientes, ab initio Mundi, sic institutum, ut la-
boret isthic, in sæculari conflictatione, iustitia, quando in origine statim prima, Abel iustus occidi
tur, & exinde iusti quique, & prophetæ, & Apostoli, quibus Dominus quoque in seipso consti-
tuit exemplum, docens ad suum regnum, non nisi eos, qui se, per suam uiam sequuti sunt perue-
nire. Nullum denique (ut infinita breuibus perstringamus) in Orbe uniuerso, permittitur à Deo
malum fieri, quæ ineffabili sua prouidentia, ad bonum aliquod, & id non exiguum, non tendat,
atque dirigatur. Hoc est, quod ex nostris Theologis dixerunt quidam. quemadmodum inter G
alios B. Thomas, quæst. v. de Veritate, prouidentiam diuinam duplicem esse, approbationis sci-
licet, & concessionis; sub concessionis, mala aut etiam minus bona, & defectus: sub approbatio-
nis uerò bona, quæ uerè bona sunt, & effectus, cadere dicuntur. ad quam nihilominus, illa etiam
quæ sub prouidentia concessionis cadere dicebantur, mala uidelicet, meliori, quo fieri potest, mo
do, ab Omnipotente Deo ita tandem rediguntur; ut quidquid boni à diuina possessione mala de-
traxerint, totum Deo Maximo, etiam cum fænore, mala ipsa restituatur.

Ad obiectionem quartam respondetur; & in responsione, idem, quod prius, quorsum uidelicet à Deo mala admittantur, declaratur.

Cap. XIIII.

AD QVARTAM rationem, quæ fuerat Epicuri, loco citato, idest lib. de Ira Dei,
respondet idem doctissimus Firmianus, & inquit, quòd Deus nec impotens,
nec inuidus est. potest nanque quidquid uult; ut nulla in eum imbecillitas cade H
re possit. potest igitur sine dubio mala cuncta uel longius pellere, uel etiã peni-
tus tollere; sed non uult; nec ideò tamen inuidus est. Nam ut superiori capite
dicebamus mala uult (uoluntate intelligas permissionis si præsertim de malo
culpæ loquamur: unde malum pœnæ originem duxit) ex ipsis autem patratis
malis plura & maiora, cumulatioraque bona semper Deus colligit. si nanque (dicebat Lactantius)
malum nullum sit, & periculum nullum: nihilque quod lædere hominem possit: tollitur omnis
materia sapientiæ, pericula igitur, & mala idcirco non tollit, quia & sapientiam, qua mala uita-
re possumus, simul tribuit: & plus boni, ac iucunditatis in sapientia contulit; quàm in malis mo
lestiæ. Adde quòd ex sapientia, qua præditi sumus, Deum cognoscimus: cognitum ueneramur,
atque colimus; colendo mala uel uitamus, uel toleramus patientissimè; & per hos gradus tan-
dem immortalitatem, & beatitudinem, quod est summum bonum, assequimur. Vnde B. Grego
rius, Mala quæ nos hic premunt; ad Deum nos ire compellunt. Et Psal. LXXXIX, Lætati su-
mus pro diebus, quibus nos humiliasti; quibus uidimus mala. B. Iustinus Philosophus & Martyr
Libro Quæstionum ad gentiles, quæst. prima, ex interprete inquit. Concedit nos patrare, quæ
sponte proponimus mala, non per infirmitatem uirium, sed ut, & nostrum arbitrium appareat;
& Dei longanimitas: quòd alioqui hoc rerum statu, nec nostra incolumitas tuta foret; nec illius
boni-

A bonitas conspicua. Hæc ille. sed ad obiectas rationes hactenus. sequitur, ut ad obiectas confirmationes respondeamus.

Ad obiectas confirmationes, & primò ad secundam respondetur & in responsione, bona esse, mala autem non esse, ostenditur. CAP. XV.

AD PRIMAM confirmationem, quoniam bonis mala præstare multis modis uidentur, parebit responsio; cum ad secundam dixerimus, quæ est; quòd malis undique quasi obrui, uideamur; bono uerò aliquo improbis etiam adhibitis laboribus, uix patiamur. Ad hanc, & rectè Philosophantis, & Catholici Theologi responsio fermè eadem est: omnia uidelicet, quæ in Mundo sunt, naturali conditione, bona esse. dicebat Orpheus.

» Διὸς ἐκ πάντα τέτυκται ἄριστα. hoc est.

AB Ioue omnia optima. Idem libro Geneseos cap. primo legimus. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Et B. Aug. in libro tertio de Lib. arb. cap. XIII, inquit. Omnis natura,
B inquātum natura est, bona est; quæ si incorruptibilis est, melior est quàm corruptibilis; si autem corruptibilis est; quoniam dum corrumpitur, minus bona fit; sine dubitatione bona est. Omnis aūt natura, aut corruptibilis est, aut incorruptibilis: omnis ergo natura, bona est. Et lib. de fide ad
» Petrū cap. XXI, Nulla est mala natura; quia omnis natura, inquātum natura, est bona: sed quia in ea,
» bonum & minui, & augeri potest; in tātum mala dicitur, inquātum bonū eius minuitur. Hæc ille.
» Malum enim nihil aliud est, quàm boni priuatio. quod nihilominus ita absq; bono esse non potest; quemadmodum neque falsum absque uero. Non enim falsum quidquam esse dicitur nisi saltem uerum sit illud esse falsum. Adde quòd falsum dicatur, quia fallat; at non fallit nisi per imaginem ueritatis. In primis etiam uerbis lib. Eth. inquit Arist. omnia bonum appetunt. Si non essent omnia bona, num possent omnia bonum appetere? Et usque adeo sunt bona omnia, ut contrà quàm Homerus fecerit, urnas duas in Iouis uestibulo statuere ualeamus. Vnam bonorum plenam, quæ nullum habeant malum admixtum; alteram ex bonis, & malis temperatam. Tertia uerò, in qua mera mala sint; nullibi reperiatur. Ea nanque, quæ nobis tantùm mala esse uidentur; aut mala non sunt; quoniam non sunt, neque habent esse; sed non esse potius: sicut errores nostri, & ea, quæ à nostris Theologis peccata communiter nuncupātur, furtum, homicidium, fornicatio, auari
C tia, & id genus innumera. Hæc nanque quatenus errores & peccata sunt, nusquam sunt; quia esse non habent, cum priuationes sint. priuatio autem sit nihil, quod autem nihil est, uerè & formaliter loquendo, esse non potest. aut si mala aliqua esse re uera, & in rerum natura constare dixerimus; id, illis, quod eisdem conuenire non potest. attribuentes: ea non à natura, non à Deo, sed ab humano abusu, & contrà, uel præter cuiuspiam benè à Deo conditæ naturæ integritatem, & naturalem eiusdem usum & conditionem esse, censenda sunt. Omne quippe uitium (inquit Aug. lib. III de lib. arb. ca. XIII) eo ipso quo uitium est; cōtra naturam est. Exēplum, Pulchritudine mulieris ad malū, ut puta uel ad turpissimos quæstus, uel ad stupra, & ad incestus, & ad omnia de
» nique obscœnæ libidinis pudenda opera tu abuteris: quam Deus, ad mundi ornamentum, ad
» prolem legitimè suscipiendam, & propagandam sobolem, ad reparandam angelorum ruinam, ad honestissimum, atque sanctissimum hominis solatium, opus Dei mirabile, inexcogitabili ratione, prouisum, & bonam & pulchram procreauerat. Nec tu habes, si incontinens es: si tanquam alter Sardanapalus, inter scortorum gregem, & Venere, & cœnis, & plumis, explearis; unde diuinam prouidentiam incuses: sed benè habet ipse prouisor, unde de te conqueratur: qui optimis à se conditis rebus abuteris: & tua prauitate, re, & illas simul deturpas, æque constupras. ut iam nihil aliud ex honestissimis, ac sanctissimis rebus, petas, quàm inanem & sterilem uoluptatem &
D pudendæ libidinis abusum. Venenum item (ut altero exemplo rem declaremus) sicut opium, Mercurius, adamas & id genus alia; quæ sua frigiditate enecant; non ut enecent; sed ut aliis modis uitæ mortalium succurrant; à Deo creata sunt; quòd si minimè succurrant, & iuuent, sed noceant maximè; ex hominum abusu id accidit. Plato propterea in Epinòmide dicebat: si quid mali in his rebus accidit; non diuina culpanda natura est; sed humana; quæ iniustè uitam suam distribuit. Et bene dicebat ex Platone lib. de Philosophia Apuleius: quòd nihil eorum, possit nocere sapienti: quæ opinantur cæteri mala esse.

Ad confirmationem primam respondetur, & bona malis præstare asseritur. CAP. XVI.

X IIS, quæ dicta sunt, ad confirmationem primam, patere potest responsio. E
Non enim mala bonis; sed contrà bona malis præstare certum est. Diximus nan
que cuncta bona esse, si cuncta bona, qui bonis mala præstare & ea superare dice
mus? At temporis momento ægrotamus, non tam cito sanamur: contactu sæ-
pissimè inficimur, nunquam solo contactu conualescimus; & alia id genus mul
ta numerari & obiici poterant. ad quæ omnia unica est responsio; quod pruden
tiam, & sapientiam nobis contulit Dominus: quo cautè incederemus; & in pe
ricula præcipites non irrueremus. Quamobrem Prouerb. 11. Si intrauerit sapientia cor tuum; «
& animæ tuæ scientia placuerit: consilium custodiet te; & prudentia seruabit te, ut eruaris à uia «
mala, & ab homine, qui peruersa loquitur, ut eruaris à muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit «
sermones suos. Et Matth. x, admonet Dominus ut simus prudentes, ad serpentum similitudinē: «
qui in periculorum discriminibus, ad loca tutiora confugiunt. Quòd si prudentem etiam, & cau
tum mala aliquando capere uidentur: non capiunt, cum sapientis animus insuperabilis sit, se ha
beatque ex lib. primo Ethicorum, ut astragalus, & cubus taxillus, uel etiam ut pyramis solida,
quæ undecunque, aut quomodocunque decidat, erecta protinus insurgit; nec nisi stare nouit. Ha
ctenus ad secundam confirmationem. pro cuius pleniori solutione, in responsione ad confirma-
tionem quintam nonnulla habere poteris.

Ad confirmationem tertiam respondetur, & in responsione, cur ad uirtutes aditus sit difficilis, declaratur. CAP. XVII.

D TERTIAM, aditum ad uitia facilem, ad uirtutes difficilem posuisse Deum,
non negamus. Ratio ea est; quòd tribus cupiditatibus & iis quidem ingentibus
nascamur, quæ sunt, cibi, potus, & rerum uenerearum: quibus ut indulgere
omnium facillimum, ita ire obuiam difficillimum est. obuiamus autem huic
(ita dixerim) trifauci Cerbero, per uirtutem. factus est propterea ad uirtutem
difficilis aditus, eoque difficilior redditur, quo illis minus cupiditatibus resisti-
tur. augentur nanque, nisi in seminibus elidantur, in immensum, ut quandoq; G
nefariis concupiscentiis animum compleant: & eas moderari fit etiam atque etiam difficillimū.
Quamobrem nullum bonum sine certamine, nullum honorem sine labore consequi possumus. «
expugnandum est uitium, si uirtutis honorem & laudem concupiscis: uitium autem expugna- «
mus uigiliis atque laboribus. Inde Simonides arduum dicebat est, bonum esse. Et Lactantius. Bo «
na in arduo, mala in præcipiti posita sunt. (inquit Basilius) Quod'nā bonū facile est? Quis dormiēs «
trophæum statuit? Quis indulgens deliciis, & tibiarum concentui, cū tinentiæ coronis redimitus «
est? Nullus sine cursu meruit brauium: labores gignunt gloriam, & certamina coronas acquirunt. «
Hæc Basilius. non est uictoria (inquit Lactantius) sine certamine, nō est certamen sine hoste. dice «
bat Xenophon πάντα τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, ἀνευτὰ εἶναι, id est, nō sine labore sunt bona, quod clarius «
dixit Epicharmus. τ' ἀγαθὰ θεοὶ πόνοις πωλοῦνται. hoc est, Bona laboribus Dii uēdirāt. Quod iuxta uul
garissimum ex Solone prouerbium sint χαλεπὰ τὰ καλά, idest difficilia, quæ præclara. Non est (scri-
bit ad Virgines B. Cypr.) ad magna facilis ascensus. Et Baptista Mantuanus libro Syluarum
secundo.

» *Ocium clari fugiunt honores,*
» *Nobiles ducit labor ad triumphos,*
» *Sudor insignes iter ad coronas*
» *Monstrat apertum.* H

Ad confirmationem quartam respondetur: & in responsione hominem illecebris, nisi quantum ipse uoluerit, non rapi, declaratur. CAP. XVIII.

D CONFIRMATIONEM quartam dicimus, quòd illecebrarum multitudine
& graui sensuum satellicio non passus est hominē plusquam homo ipse uoluerit,
Deus opprimi. Rationem nanque illi, illi inquam uni intellectum & ratio-
nem inter omnia, quæ cœli ambitu complexa sunt, aduersus omnem uel sen-
suum, uel sensilium imperum, præsentissimum remedium Deus contulit, præ- «
sentissimum inquam iterum ad omnia nocitura remedium; modo eam curet, «
eam audiat, eam in consilium adhibeat. Aristoteles lib. VII, Politicorum cap. «
XIII, Tribus ex interprete, inquit, uiuitur, Natura, Moribus, & Ratione. & cū cætera animalia ma «

A ximè ſecundum naturam uiuant; parum uerò aliquid & ſecundum mores; Homo autem ſecundum rationem. Solus enim rationem habet. Ita oportet hæc ſimul concordare. Multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationem; ſi perſuadeatur melius eſſe aliter agere. Hæc ibi. Vigeat igitur in nobis ratio; uigeat mens, & intellectus; uigeat hic rex; habeatque iſte plenum in intima hac noſtra politia dominium; quod ut habeat, ut ſuperius aliquatenus declarauimus, idem inferius fuſius declaraturi, in nobis, in noſtræ uoluntaris arbitrio ſitum eſt. teneat integram, ut æquum eſt, ſummamq; in noſtris ſenſibus, atque in tota hac noſtra intima prouincia poteſtatem intellectus, & ratio; eidem, ut par eſt, obediatur; non in regem, ſatellites; non in rationem, illecebræ ſenſui inſultabunt; non lat emur; non errabimus; atque ut nihil mali patrabimus; ita nobis ad uerſi accidet nihil. pacata in hac noſtra, alioquin pluſquam ſatis tumultuaria, intima politia, erunt omnia. Vt quàm uera ſit Cyrenaicorum ſententia illa, nos ipſi iudicare poterimus. Hominem bona ſponte, mala uerò inuitè agere. Eſt enim mens in homine; ut Sol in Orbe uniuerſo. Quemadmodum igitur ſi careamus Sole, per reliqua (ut ait Heraclitus) aſtra, perpetuam agamus noctem neceſſarium eſt; ita, quod ad ſenſuum uirtutem attinet, niſi mens nobis adſit, & ratio; nihil in hac uita, à brutis, differamus oportet. ſed cæci abſque duce, in ſordes, & cœnoſas malorum morum latrinas prolabemur. Om-

B nem enim, ut ex Platone in lib. de Philoſophia, Apuleius hominis malitiam accidere, dicebat; cùm optima & rationabilis portio, & quæ imperare cæteris debet; ſeruit aliis. Hæc autem ut ſeruire cœperit; in latrones hominem iecit; hoc eſt in ſenſuum lænocinia, & dæmonum ſuggeſtiones, latrones mehercule rapaciſsimos, qui eum ſpoliatum, & uulneratum ſemiuiuum relinquunt. Nec nobis, noſtroque intellectui & rationi comitem Deus inconſtantem uoluntatem dedit. Turpe eſt enim illud; quod quidam non ſolùm dixerunt; ſed poſt ſe ſcriptum etiam reliquerunt: uoluntatem eſſe ueluti rotam; quam rerum omnium conditor humanæ menti, quæ alioqui iugi diuinarum humanarumque rerum contemplatione, erat fruitura, adhibuit: per quam humanum ingenium, & ab illa perpetua rerum, Deorumque conſideratione retraheretur, ac dimoneretur; & in miſeriarum barathrum homo turpiter, & miſerè pelleretur, atque conijceretur. Sed uoluntatem tibi potius liberam Dominus attulit; quòd te tui iuris eſſe uoluerit: ut ſi benè egeris, reciperes. nec ſolùm utcunque reciperes, ſed maximo etiam, incredibilique cum fænore. Verùm eſt, quòd inter multa, quæ nobis mala uidentur: & quæ ad peccati, & uoluptatis illece-

C bras allicere non deſinunt, hominem Deus coniecit: ſed non inermem; uerùm (ut diximus) ingenio & ratione munitum. Ita enim ex interprete lib. primo Politicorum cap. II Ariſt. inquit, Homo naſcitur habens arma prudentiam & uirtutem; quibus plurimùm ualet uti in contraria. Adde (quòd omnium eſt maximum) potentiſsima ſua gratia, quam, modò uolueris, copioſiſſimè tibi impartitur Deus, uallatum. ab illis igitur uoluptatibus non uinci, non opprimi hominum quempiam, niſi idem ipſe uoluerit; tantùm aliquatenus illum tentari, ac mediocriter experiri, ad maiorem etiam illius & honorem, & gloriam Deus permittit. ita enim priore ad Corinth. Epiſtola cap. x ſcripſit Apoſtolus. Fidelis Deus eſt; qui non patietur uos tentari ſupra id, quod poteſtis: ſed faciet etiam cum tentatione prouentum; ut poſsitis ſuſtinere. Et in priore epiſtola cap. I. B. Petrus. In quo exultabitis, modicum nunc ſi oportet contriſtari, in uariis tentationibus; ut probatio fidei ueſtræ, multo precioſior ſit auro, quod per ignem probatur. Vide quæſo quid ad Tobiam Tob. XII loquatur Angelus: Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, ut tentatio probaret te. Quia igitur gratum habet hominem Deus; inter multa (à quibus tentari ille poſſet) eum coniecit; cùm tentatio præſertim, Eccleſiaſtici XXVIII, non ſecus probet hominis iuſtitiam; quàm fornax uaſa figuli. Timenti autem Dominum (Eccleſiaſtici XXXIII) non occurrent mala, ſed in tentatione Deus illum conſeruabit, & liberabit à malis. Hoc idem ex

D communi hominum exiſtimatione protulit Ariſt. lib. ſecundo Rhetor. cap. V, ad finem inquiens τὸ δὲ θεῖον ὑπολαμβάνεται βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. hoc eſt. His qui iniuria afficiuntur Deum, opitulari exiſtimatur.

Ad obiectam quintam confirmationem, quoniam bonos malis affici, malos contrà bonis gaudere, conſpicimus, reſpondetur. Cap. XIX.

QVAMVIS ex his, quæ hactenus dicta fuere: ſequenti & quintæ confirmationi, quæ ab eo procedit, quod bonos malis urgeri, malos bonis potiri, ſæpiſsimè uideamus: propter quod ſibi nonnulli, Deos aut non eſſe, ut libro primo arguebatur, aut ſi ſunt, iſta noſtra minimè curare, & cuncta temerè euenire, perſuaſerant; putamus ſatis eſſe factum: ad exactiorē tamen dubitationis ſolutionē addimus paradoxum unum, & eſt. quòd ea, quæ uiri boni patiuntur, & ſi mala multis uideantur: re uera tamen mala non ſunt, ſed bona; longeque penitus meliora,

liora, quàm sint bona illa omnia. Diuitiæ, honores, imperia: quibus frui improbos, & potiri E
sæpe uidemus; sua specie duntaxat nos decipientia. quod non ex sacris literis solùm, aut Christi,
& Apostolorum sanctissimis admonitionibus, probare locupletissimè possumus; qui ubique pau
pertatem, patientiam, odia, contumelias, morbos, carcerem, inediam, exilium, tormenta, ignes,
cruces & id genus alia, quæ homines delicatiores abhorrent, tanquam uera, & non fucata bo-
na semper commendarunt; & ad eadem exemplis magis, quàm uerbis efficacissimè perpetuò hor
tati fuerunt. Nam per hæc ipsa ad id, quod nobis optimum est, hoc est ad æternam salutem, ad
patriam, & ad summam, optatissimamque fœlicitatem & beatitudinem, quæ est bonorum om-
nium aggregatione perfectus status, & gloriam, iter nobis facilè præparatur. Vnde dicebat La-
ctantius, quòd uirtus per mala & probatur & constat, uitia per uoluptatem. Sed ex Gentilium e-
tiam monumentis idem confirmari potest. Plotinus contra Gnosticos, multa ex iis, quæ uulgò
mala uidentur, bona esse locupletissimè demonstrauit. Seneca in lib. de Prouidentia. Nolite (in-
quit) obsecro uos expauescere ista, quæ Dii immortales, uelut stimulos, admouent animis. Ca-
lamitas uirtutis occasio est. Illos meritò quis dixerit miseros: qui nimia fœlicitate torpescunt;
quos uelut in mari lento, tranquillitas itineris detinet. Quicquid illis inciderit, nouum ueniet.
Et paucis interpositis. Hos itaque Deus quos probat, quos amat; indurat, recognoscit, exercet:
eos autem, quibus indulgere uidetur; quibus parcere; molles uenturis malis seruat. Erratis e- F
nim; si quem iudicatis exceptum; Sed ueniet, ad illum diu fœlicem, sua portio. quisquis uidetur
dimissus esse, dilatus est. Qua Deus optimum quemque, aut mala ualetudine: aut luctu, aut in-
commodis afficit. Et aliquot interpositis. Dicant quicunque iubentur pati, timidis, ignauis-
que, flebilia; digni uisi sumus Deo; in quibus experiretur: quantum humana natura posset pati.
Fugite delicias; fugite eneruatam fœlicitatem; qua animi marcescunt: nisi aliquid interuenit,
quod humanæ sortis admoneat; uelut perpetua ebrietate sopiti sunt. Hæc Seneca. Non pigebit
etiam hoc loco ea referre, quæ libro secundo, prosa VIII de Consolatione, ex Philosophia, sanctissi
ma uerba retulit Boethius. Mirum est, quod dicere gestio; eoque sententiam uerbis explicare uix
queo. Etenim plus reor hominibus aduersam, quàm prosperam, prodesse fortunam. Illa enim
semper specie fœlicitatis (cum uidetur blanda) mentitur; hæc semper uera est; cum se instabilẽ mu
tatione demonstrat. illa fallit; hæc instruit; illa mendacium specie bonorum mentes fruentium
ligat; hæc cognitione fragilis fœlicitatis absoluit. Itaque illam uideas uentosam, fluentem, sui-
que semper ignaram; hanc sobriam, succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione pruden-
tem. postremò fœlix à uero bono deuios blanditiis trahit; aduersa plerunque ad uera bona redu-
cens, uelut uno retrahit. An hoc inter minima æstimandum putas; quòd amicorum tibi fidelium
mentes hæc aspera hæc horribilis fortuna detexit? Hæc tibi certos sodalium uultus ambiguos- G
que secreuit; discedens suos abstulit, tuos reliquit. Quanti hoc integer, & (ut uidebaris tibi) for-
tunatus emisses. Hæc Boethius, non Theologum sed Philosophum agens. Quin Hesiodum (quod
Plutarchus etiam testatus est) ista quæ mala communiter nuncupantur persequutionem, pau-
pertatem & id genus alia tanquam Deorum dona ueneratum fuisse; diuitias uerò, Imperia, & hu-
iusmodi tanquam fortunæ ludibria, cum Platone, Anaxagora, Thalete, & multis aliis Philoso-
phis, contempsisse, notissimum est. Non essem ego (dicebat in patriam reuersus. Anaxa-
goras) saluus, nisi possessiones meæ periissent. Crates ille Thebanus, magnum auri pon-
dus in mare proiiciens, abite, inquit, malæ cupiditates. Ego uos mergam, ne ipse mergar
à uobis. Democritus Philosophiæ & contemplationi assiduus, agros suos publica pascua fie-
ri, passus est. Pythagoras cum uitam in primis optimam deligendam esse moneret; ei-
demque firmam aliquam anchoram perquirendam: diuitias, magistratus, honores, gloriam, an-
choras debiles, atq; imbecilles optimæ uitæ est opinatus. Socrates sculptoris & obstetricis filius
pauperrimus Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurilothum Larisseum asperna-
tus est alto animo; nec aut missas ab eis pecunias accepit, aut ad eos proficisci uoluit. Xenocra- H
tes missa ab Alexandro talenta quinquaginta recusauit. Theophrastus Phalerei munera alacri
animo est aspernatus. Diogenes Sinopensis in dolio, summum alioqui, maximumq; Imperato-
rem Alexandrum contempsit. Ieremias (ut ad nostros redeamus.) et si impiorum uias prospe-
rari quandoq; prospiceret: de iustitia tamen diuina, & de eiusdem prouidentia nullatenus dubi-
tabat. Eius uerba hæc sunt ex cap. XII. Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum, uerun-
tamen iusta loquar ad te, quare uia impiorum prosperatur? benè est omnibus, qui præuarican-
tur, & iniquè agunt? plantasti eos, & radicem miserunt: proficiunt, & faciunt fructum. sed illico
subdit. Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum. et quæ sequuntur. quàm ingens autem
malum sit, Deum à renibus: & à præcordiis abesse, Idem Deus per Oseam Prophetam cap. IX.
clamat, dicens. Vhæ illis cum recessero ab eis. Et per D. N. Iesum Christum eius filium Matth.
XII. Exclamans ostendit. Quid prodest homini diuitiis affluere, & uniuersum mundum lucra-
ri, animæ uerò suæ detrimentum pati? ut bene nos Psal. XXXVI. admoneat propheta inquiens.

Noli

A Noli æmulari in eo, qui prosperatur in uia sua, in homine faciente iniustitias: quoniam qui malignantur, exterminabuntur. Aggæi prophetæ hæc sunt in diuites uerba. Ponite corda uestra super uias uestras; seminastis multum, & intulistis parum, comedistis, & non estis satiati bibistis, & non estis inebriati; operuistis uos, & non estis calefacti, & qui mercedes congregauit; misit eas in sacculum pertusum. Lazarus ab angelis in sinu Abrahæ collocatur; qui prius mendicus iacebat ad ianuam diuitis, ulceribus plenus, cupiens saturari micis; quæ cadebant de mensa eiusdem, & nemo illi dabat. Contra diues ille induebatur purpura, & bysso; & epulabatur quotidiè splendide; sed paulò post (heu quàm paulò post, cùm totus uitæ nostræ cursus, ne puncti quidem, & instantis unius, si ad immensa temporum spacia, referatur, rationem habeat) mortuus est; sepultus est in inferno, inter tormenta; & qui splendidè quotidie prius epulabatur, mox guttam aquæ sibi à Lazaro dari exoptauit. Sic enim in Iob cap. XXI legitur de diuitibus. Ducunt in bonis dies suos; & in puncto ad inferna descendunt; Et sap. V, Quid nobis profuit superbia? quid diuitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa. Diuitiæ nanque (ut ex libro Prouerb. cap. XXX, colligitur) hominem ad negandum ne[l] contemnendum Deum alliciunt. Quamobrem Ezechielis XVI ostensurus Hierosolymis propheta suorum scelerum causam, in-

B quit. Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius; & manum egeno, & pauperi non porrigebant. Iacobi V, Agite nunc diuites plorate, ululantes in miseriis uestris; quæ aduenient, uobis, diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, & uestimenta uestra à tineis comesta sunt, aurum, & argentum uestrum æruginauit; & ærugo eorum in testimonium uobis erunt; & manducabit carnes uestras, sicut ignis; Et in priore ad Timoth. cap. VI, Apostolus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum, siue in muscipulam diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Quamobrem Psal. LXXII. Ecce peccatores ipsi, & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. Et Prouerb. III, in sinistra Dei diuitiæ & gloria collocantur. Et Apocal. III. Dicis, diues sum, & ditatus sum, & nullius rei indigeo; & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus es. Hinc Luc. VI exclamat Dominus, uæ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram; uæ uobis, qui saturati estis; quia esurietis, uæ uobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Contrà Matth. V, Beati pauperes spiritu;

C Beati qui lugent; Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ideo Prouerb. XXVII, sicut in camino ignis probatur aurum; sic in afflictione probatur uir iustus. Et Esaiæ XLVIII, Excoxi te, & elegi te in camino paupertatis. Et Apostolus a Timoth. Est autem quæstus magnus pietas, cum sufficientia, habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Vulgata sententia est, Diues aut iniquus, aut iniqui hæres. Hesiodus nemini exprobrandam paupertatem præcipit; quòd Dei hæc etiam donum sit. Athenienses putabant impossibile simul esse probum, & diuitem. Quamobrem uirtutis testimonium, & probitatis ornamentum, paupertatem Phocion existimauit. Non prætermittam hoc loco auream Platonis sententiam; cuius, aduersus Seleucum, Plutarchus etiam meminit. Ei, inquit, qui uelit esse diues; non cumulandam pecuniam, sed minuendam esse cupiditatem. Et lib. de Philosophia Apuleius, Egestatem non abstinentia pecuniæ, sed præsentia immoderatarum cupiditatum gignit. Et capite II, libri primi de ordine August. Eo quisque egestatem patitur magis, quo magis appetit plura complecti. Et ideo ad quosdam Dionis amicos scripsit Plato; quòd locupletes beatos appellare, sit tamen sermo, & infœlix: mulieribus puerisque conueniens. Nec

D propterea si Archelaus fœliciter regnauit tantorum malorum patrator; si Harpalus prædo, & Dionysius tyrannus prosperè deprædati sunt; credendum est illa non fuisse omnia, ex diuina prouidentia, facta. Reminiscere quæso illius, quod legitur in libro Prouerb. cap. VIII, Per me reges regnant, & principes imperant: Et in Esa. cap. XLII. Quis dedit in direptionem Iacob, & Israel eis, qui prædabantur eum; non'ne Deus, cui peccauerunt? Etiam quod in libro Iob cap. XII, legitur; Abundant tabernacula prædonum; & audacter prouocant Deum; cum ipse dederit omnia in manibus eorum. Sed quid si Deum prouocant. uide, quæso, quid libro primo Machab. cap. II, scriptum sit. A uerbis uiri peccatoris ne timueritis: quia gloria eius stercus, & uermis; hodie extollitur; & cras non inuenietur. Vnde & diuitem stultum sæculares copias cogitantem, & se exuberantiũ fructuum largitate iactantem, Luc. XII, arguit Dominus dicens Stulte hac nocte expostulatur anima tua; quæ ergo parasti cuius erunt? Vt rectè Isaias cap. XXXIII, clamauerit. Væ qui prædaris; non'ne & ipse prædaberis? & Ecclesiastici, XXI. Non effugiet in rapina prædator. Et Amos cap. V. Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem; & prædam electam tollebatis ab eo; domos quadro lapide ædificabitis; & non habitabitis in eis; uineas plantabitis amantissimas; & non bibetis uinum earum. Addi poterant, pro complemento responsionis, aliqua tum de animæ immortalitate, & de nouissimo iudicio; in quo mali cruciatibus iudicandi, & boni bonis, & honoribus euehendi erunt; tum de imminentibus humanæ uitæ periculis, & fortunæ in-

constantia

constantia ut impossibile sit, eum, qui peccat, sperare perpetuam impunitatem; quia nulla est in E
Orbe uniuerso perpetua hominis fœlicitas; sed scilicet,
» *Vltima semper.*
» *Expectanda dies homini est; dicique beatus,*
» *Ante obitum nemo, supremaq; funera, debet.*
Exitus (dicebat lib. de Ira Dei Lactantius) est, qui arguit fœlicitatem; & nemo indicium Dei « potest nec uiuus effugere, nec mortuus. Habet enim potestatem & uiuos præcipitare de summo: « & mortuos æternis afficere cruciatibus. Et ad finem eius libelli, inquit. Non faciunt beatum ui « tiosæ ac mortiferæ uoluptates; non opulentia libidinum incitatrix; non inanis ambitio; non ca- « duci honores; quibus illaqueatus animus humanus, & corpori mancipatus, æterna morte da- « mnatur. sed innocentia, sola iustitia, cuius legitima & digna merces est, immortalitas; quam sta- « tuit à principio Deus sanctis, & incorruptis mentibus; quæ se à uitiis, & ab omni labe terrena in « tegras inuiolatasque conseruant. Huius præmii cœlestis ac sempiterni participes esse non pos- « sunt; qui fraudibus, rapinis, circunscriptionibus conscientiam suam polluerunt; quique iniuriis « hominum, nefariis commissis, ineluibiles sibi maculas inusserunt. Proinde uniuersos oportet, « qui sapientes, qui homines meritò dici uolunt; fragilia contemnere; terrena calcare; humilia de « spicere; ut possint cum Deo beatissima necessitudine copulari. Hæc ille. Si igitur scelera in hac « uita Deus punit; suam nobis prouidentiam indicat; si non, aliam uitam superesse demonstrat. F
Philon Iudæus & Platonicus in lib. de prouidentia, Legem fuisse apud ueteres, ait, de sacrilegis cremandis, uel præcipitandis, uel suffocandis; cumque Philomelus & Onomarchus, & Phaylus templum quoddam spoliauissent; paucis post diebus, absque iudicum opera, diuina quadam sorte, in tria hæc supplicia eos incidisse scriptum reliquit. Quamobrem in Decimo de Repub. admonet Plato, ut scelera deuitemus, cùm diuinos oculos, & manus effugere nequeamus.

Ad eandem confirmationem quintam iterum respondetur; & bonos in hoc etiam sæculo tantùm bonis gaudere; quoniam soli potentes, fœlices, & beati sunt; malos contrà malis affici, quoniam impotentes, & miseri sunt. aliquot rationibus, & illis quidem clarissimis, ex Boethio demonstratur. CAP. XX.

RAETER eas, quas, superiori capite, tam ex prophanis, quàm ex sacris doctoribus, multas adduximus auctoritates; quibus non ea esse mala, quæ probi uiri patiuntur; nec ea esse bona, quibus improbi potiuntur, ostendimus. Nunc G sumus, rationibus aliquot, physicis & naturalibus, ex Boethio petitis, rursus demonstraturi, quòd bonis bona tantùm, malis contrà non nisi mala contingere possint. & quòd boni præterea tantùm sint in hoc etiam seculo beati, & fœlices; etsi multis miseri appareant; mali, & improbi contrà, miseri, & infœlicissimi sint; quamuis beati, & fœlices ignaræ plebi uideantur. Vt peruersa quædam à mentibus hominum, & confusa eruatur opinio; qua putant plerique, Deum uel negligere, uel præposterè satis hæc nostra procurare. Vt autem, quod intendimus, diligentius, euidentiusq; manifestum euadat; bonos ac probos uiros fœlices, & beatos, dum etiam à malis multa sustinere uidentur; prauos, atque improbos contrà, dum etiam, quod concupiscunt, perficiunt, miseros, atque infœlices esse, demonstrabimus. Duo autem in primis à nobis, ante demonstrationem, supponenda sunt; quæ cuilibet quàm notissima esse possunt. Vnum quòd omnis humanæ intentio uoluntatis, quamuis diuersis studiis deuiare uideatur, in beatitudinem tamen, & summum bonum, sua natura, inclinatur; atque contendit. Omnis enim (inquit Boethius libro tertio de Consolatione philosop. prosa secunda) mortalium cura, quàm multiplicium studiorum labor exercet; di H uerso quidem calle procedit; sed ad unum tamen beatitudinis finem, nititur peruenire. Id autem est bonum; quo adepto, nihil ulterius desiderari queat. quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se continens bona. Hoc est, quod in principio libri Ethicorum uoluit Aristoteles; cùm bonum diffiniendo illud esse dixerit, quod omnes & omnia appetunt. Hinc corollariè sequitur; quòd cuncti tam boni, quàm mali, improbi æque ac probi, ad finem unum, qui est beatitudo & summum bonum, peruenire conantur. Alterum, quòd duobus, quilibet humanorum actuum effectus, uoluntate scilicet, ac potestate, absoluitur; quorum si alterutrum desit, fieri, atque explicari non queat. Nempe si uoluntas deficiat; opus ne aggredimur quidem, si potestas, uoluntas frustratur. Hinc corollariè sequitur, ut si quis uelit quidpiam; non possit au « tem, quod cupiat; imbecillis, ac miser est, & infœlix; contrà, qui potest, quod cupit; ualidus, « potens, atque beatus meritò dici potest. His præmissis. Sic arguitur. «

A QVI indipiſcitur, quod appetit, potens, fœlix, & beatus eſt; ſoli boni, & probi uiri indipiſcuntur, quod appetunt, non mali, & improbi; ſoli igitur boni, & probi uiri beati ſunt, & fœlices. Prima propoſitio ut ex poſteriore ſuppoſito manifeſta derelinquitur; ita poſterior, & minor ex priore. cum enim omnis mortalium cura, quamuis diuerſo calle, in eundem tamen finem, qui eſt beatitudo, & ſummum bonum nitatur; bonum autem huiuſmodi, quod uerè bonum eſt, non adipiſcantur improbi, & mali. Non enim mali eſſent, ſi finem illum adipiſcerentur; ſed adeptione boni, bonos illos fieri, neceſſum eſſet; quemadmodum adeptione grammaticæ grammaticos, adeptione albedinis albos, fieri neceſſarium eſt; illud autem bonum, boni ſoli adipiſcantur; ſoli igitur boni, illud ſibi adipiſcuntur, quod optant; quod mali facere non poſſunt; ſequitur ergo concluſio; ut ſoli boni potentes, ac beati euadant; mali contrà, & improbi, impotentes, & miſeri relinquantur.

SI dixeris id ſummum bonum iudicatur; quod ſibi quiſque potisſimum expetierit. Vnde tot tamq; diuerſæ exortæ ſunt de fœlicitate opiniones. Ad hoc autem, quod maximè expetitur, ut boni per uirtutum merita, ita mali ſæpè per uitiorum, & flagitiorum ſemitas, peruenerunt. Reſpondebo (ut interea de fœlicitate iudicii obliquitatem dimittamus) quòd nihil minus ſunt mali impotentes, & miſeri; quoniam ad id, quod exoptarunt, impotenter, & miſerè peruenerunt. quod declaramus exemplo. Sit finis quiſpiam unus, in quem duo contendant; quorum unus me
B diis opportunis, & naturalibus utatur; alter uerò naturalibus uti non poſsit, ſed præternaturalibus, tantùm. qui naturalibus uſus fuerit, ſine dubio, ad finem benè, ualideque perueniet; atque ita dixerim fœliciter ac beatè; qui præternaturalibus contrà, infœliciter, impotenterque ac miſerè. Verbi cauſa. proponant duo forum accedere; quorum unus rectè diſpoſitus ſit, alter uerò pedibus obtruncatus, uel ſaltem inualidus exiſtat; ut ad inceſſum manibus fulciatur; quales multos paſsim nulli uidere non licet, ut & ſi in forum tandem peruenerit; ſero tamen, maximoque cum labore: & turpi quadam atque incompoſita totius corporis motione, aut, dixerim, potius traiectione, ut non beatus, & fœlix ex aſſequutione finis; ſed ex fatigatione, & præternaturalium inſtrumentorum abuſu, & ex multa laſsitudine, ex totius denique corporis incompoſita ac fœda diſpoſitione, infœlix ac miſer ab omnibus reputabitur; qui uerò pedum officio (quòd pedes ſint ad inceſſum opportuna, & naturalia inſtrumenta, & media, uſus fuerit; potens, ualidus, & beatus exiſtimabitur. Sed boni per opportuna & naturalia media, hoc eſt per uirtutes, mali per inualida, & præternaturalia, hoc eſt per uariarum cupiditatum expletionem, quæ præternaturalis diſpoſitio
C eſt, ad id, quod utrique expetunt, hoc eſt, ad id quod ſummum bonum iudicauere, contendunt. boni igitur tantùm potentes ac beati, mali contrà, imbecilles, & miſeri ſunt exiſtimandi. Quanta eſt ergo uitioſorum, improborumq; hominũ infirmitas, & miſeria; qui & ſi ad aliquod, quod expetunt, quandoque, & non niſi præternaturalibus inſtrumentis peruenerint; ad illud tamen peruenire nequeunt; ad quod eos naturalis ducit, ac penè compellit intentio. Quod eſt ſummum bonum, ſumma fœlicitas, ſumma beatitudo. Nequis autem leuia, aut ludicra præmia petere eos exiſtimet; quæ conſequi, atque obtinere non poſſunt; audias. circa nanque ipſam rerum ſummam, uerticemque deficiunt. in eo certè miſeris non contingit effectus; quod ſolùm, dies, noctesque moliuntur: In qua re bonorum uires eminere conſpicimus.

SECVNDA ratio, ad idem probandum, ſit iſta. Qui ſui naturam ſeruat; ac ita perficit; ut quaſi propriam naturæ ſuæ qualitatem tranſcendat; Potens eſt; & modo quodam fœlix, atque beatus: Contrà, ille, qui naturam ſuam non ſeruat; ſed ſuæ naturæ & præſtantiæ qualitates diminuit, ac deiicit; imbecillis, & miſer cenſendus eſt. Bonus naturam ſuam ſeruat; & naturæ ſuæ præſtantiam auget; malus contrà, in ſua natura non permanet, ſed ab eadem deiicitur: Longè igitur malo bonus potentior, ac fœlicior eſt. Propoſitio prior ex ſe ſatis manifeſta uidetur: poſterior uerò eo conſtare poteſt; quòd uirtute unaquæque natura ſeruatur, atque perficitur;
D humana quaſi in diuinam permutatur; uitio deiicitur atque corrumpitur. Mali igitur humanam naturam non ſeruant; & homines eſſe deſinunt; nec homines dicuntur niſi ſecundum quid; & cum additione diſtrahente; ad quem modum cadauer dicimus hominem non ſimpliciter, ſed cum additione, mortuum. In beluam nanque mali uertuntur; alienarum rerum raptorem, Lupum dixeris; linguoſum, canem; inſidiatorem, uulpeculam; iracundum, leonem; timidum, cuniculum; ſegnem ac ſtupidum, aſinum; inconſtantem, auem; libidinoſum, ſuem. Ita ſit, ut qui probitate deſerta, homo eſſe deficit; cum in diuinam conditionem tranſire non poſsit; in beluam conuertatur.

TERTIA ratio. Summo bono Deoque Opt. Max. nihil eſt potentius, cum omnia faciat; nihil beatius, cum eius participatione fiant cuncti beati; at is malum facere minimè omnium poteſt. Cum autem nullus hominum facere omnia ualeat; interea quilibet mala facere poſsit: ſequitur, ut aut Deo ſit aliquid potentius; id ſcilicet quod malum facere poteſt; quod non poteſt Deus (quod uel cogitare extrema dementia eſt) aut mala inter ea collocanda non ſint; quæ per

aliquam potentiam fieri possunt; sed tantùm inter ea, quæ per defectum, & diminutionem uirtutis, & potentiæ agentis fiant. Qui ergo mala possunt, & patrant; longè minus possunt, quàm boni; cum id, quod illi posse uidentur, non posśint, quoniam id per potentiam fieri non potest: sed tantùm per defectum potestatis, ut imbecilles illi, ac miseri meritò esse dicantur, qui aliena rapiunt; amicitiæ iura uiolant; innocentiæ insidiantur; rempublicam subuertunt; & alia id genus innumera committunt. E

QVARTA. Omnis potentia, quæ uerè potentia sit, inter ea, locum habet, quæ ritè expetenda sunt; omnia ritè expetenda, quoniam bona sunt, ad summum bonum, tanquàm ad quoddam naturæ suæ cacumen, referenda sunt: posśibilitas patrandi sceleris, ad summum bonum referri non potest; igitur posśibilitas illa, potentia non est. boni igitur tantum possunt. contrà improbi, qui mala possunt, & perpetrant, imbecilles, ac miseri perseuerant. Non enim eorum potentia, qua illi mala posse dicuntur, uerè potentia est; & quæ rite expetenda sit: cum inter bona, & inter ea, quæ ad summum bonum, ad quod bona omnia referuntur, referri non posśit, sed sit impotentia defectus infirmitas, & miseria.

SI dicas, mali possunt; cum probis tot incommoda inferant. Respondebo, quòd possunt mala, quæ non possent, si in bonorum efficientia manere uoluissent. Et cùm mala tantummodo posśint: malum autem sese, & sua natura nihil sit, cum sit tantùm boni priuatio, sequitur ut nihil improbi posśint; etiam si, quodlibet, exerceant. F

QVINTA ratio. Si miserum est, praua uoluisse; potuisse miserius est; perfecisse autem, miserrimum. ut quemadmodum triplici infortunio insanus gladiator laborat; uno cùm gladium cupit, altero, cum posśidet; tertiò, cùm eodem temere abutitur, ita praui, triplici infœlicitate urgeantur necessum est, una, cùm praua cupiant; altera, cùm cupita possunt; tertia, cùm quæ possunt, perficiunt. Et eo infœliciores sunt, quò pœnam debitam magis effugiunt. Cum enim ultione, praui mores corrigantur; & ad rectum, supplicii terrore reducantur, consequens est, ut haud mediocre bonum sit ultio, & supplicium; præsertim cum de iustitia proueniat. Quod si miseriæ cuiuspiam bonum aliquod adiiciantur, boni admistione, fit miseria minor. Improbi igitur, qui suæ improbitatis minimè pœnam luunt; longè infœliciores sunt, quàm qui supplicia subeunt, cum sceleribus impunitatem addant, quæ quidem impunitas malum est; sicut enim puniri improbos iustum est, ita eosdem impunitos elabi, iniquum erit.

SEXTA ad idem ratio. Si improbi supplicio digni sunt, & qui supplicia demerentur, infœlices, ac miseri censendi meritò sunt; iniuriam facientibus, non patientibus, inferēdum supplicium iudices, ac leges decernunt, consequens est, ut longè infœlicior sit ille, qui iniuriam facit; quàm qui patiatur. improbi iniuriam faciunt, probi patiuntur. sunt igitur longè miseriores ac infœliciores improbi, quamuis Reges, aut Imperatores extiterint, ut omnino ex iis omnibus, illud liquidò consequatur; quòd ea, quæ bonis adueniant, aut sunt re uera bona, aut si aliqua sunt, quæ mala uideantur, uel quia affligant, uel quia à malis & improbis uiris infligantur, longè meliora sunt illis; quæ improbis ac flagitiosis uiris contingunt, quoniam occasiones uirtutum sunt; ut patientiæ, martyrii, & id genus aliarum; quibus ad summum bonum, quod omnes siue mali, siue boni semper appettimus, potenter ac fœlicisśimè tenditur, & peruenitur; à quo improbi longè deiiciuntur, & quo nequam diuturnior est, eo longius ab eodem abiicitur, & in malorum profundam caliginem mente cæcus tandem demergitur. G

Nec bonis præmia in hoc sæculo deesse, ostenditur, nec malis supplicia, & ad quintam confirmationem Boethii responsio pulcherrima ponitur. & responsio finitur. CAP. XXI. H

IAM per duo præcedentia capita, bona bonis, mala malis euenire monstrauimus; in uno uidimus, quòd bona & mala, hoc est, illa quæ nobis bona, aut mala uidentur, sua specie nos decipiant, ut sæpe bona mala, & mala bona existimemus. Vnde fit, ut ea, quæ bonis adueniunt, mala, quæ malis, bona esse, sæpisśimè arbitremur, cum tamen illa bona sint, & hæc mala, sua, ut diximus, specie utraq; nos effascinantia. In posteriore, ostendimus, bonos esse potentes, & fœlices, & beatos; malos contrà, imbecilles, & infœlices, & miseros, & eo infœliciores, ac miseriores, quò impunes in sua improbitate, diuturniores sunt. In hoc capite, bonis ac probis uiris, sua in hac uita non deesse præmia, & malis similiter sua supplicia, ex Boethio demonstrabimus. Vnde consequens illud est, ut bonis bona tantùm, malis similiter solùm mala contingant. Et præterea ad dubitationem illam, cur bonis mala, malis bona contingant, præter ea multa, quæ dicta sunt, Boethii pulcherrimam, germanamq; responsionem afferemus. Sed tempus est, ut quod proposuimus, ostendamus. Finis certè, propter quem aliquid fit, præmium

li,

A est eius, quod dicitur fieri; Vt uerbi causa, præmium eius, qui in stadio currit, est corona. Nam propter eam, cursus est factus, sed beatitudo, ut superiori capite copiosè declaratum fuit, quæ est bonorum omnium excellentissima congregatio, est id, propter quod, ab homine præsertim in hac uita cuncta geruntur. Igitur eorum, quæ ab homine fiunt omnium, erit illa præmium, at illa (ut diximus) summum bonum est, & bonorum omnium aggregatio perfecta, igitur ipsum bonũ est humanis actibus omnibus ueluti præmium commune propositum. Sed bonum à bonis separari non potest, ergo uiros probos sua præmia hæc sunt, bonum ipsum, non derelinquunt, quantumlibet mali sæuiant. Non enim (inquit Boethius) probis animis proprium decus, aliena decerpit improbitas. Adde quòd cùm beatitudo sit ipsum bonum, sequitur, ut qui boni sunt, quà sunt boni, sint etiam beati; at Deus est beatitudo ipsa: boni igitur Dii sunt, quadam participatione. Est igitur bonorum præmium ipse Deus, quod nullus deterit dies, nullius minuit potestas, nullius fuscat improbitas. Cum autem bonum & malum, pœna & præmium, è regione, & aduersa fronte dissideant; sicut probis præmium deesse non potest, sua probitas; qua homo beatus, & Deus quodammodo efficitur; ita improbos supplicium non deserit, sua improbitas, & nequi-

B tia; qua homo infœlix, & Deo odiosus redditur; quæ quidem improbitas & nequitia, ita ut hominem in beluam conuertat, non afficit modò, uerùm etiam uehementer inficit. Vide inquit Boethius, quid æterna lex sanciat. Melioribus animum si confirmaueris, nihil opus est iudice præmium deferente; tu te ipse excellentioribus addidisti; si studium ad peiora deflexeris, extra ne quæsieris ultorem; tu te ipse in deteriora detrusisti. Bonus supra naturæ suæ præstantiam euectus est; Deo iam per quandam participationem similis effectus. Malus infrà naturam suam deiectus est, & in beluam per quandam morum affinitatem conuersus. Et de hac ratione pulcherrima hucusque.

AD dubitationem illam cur bona malis, mala bonis adueniant; satis superque dictum fuisse uidetur, ne tamen ad eiusdem plenam dissolutionem, quidpiam posit amplius desiderari; Boethii libet formalem responsionem doctissimam, ac sanctissimam afferre. Inquit igitur Boethius; quòd non ea homines mentis integritate degunt, ut bonos à malis, probos ab improbis facilè dignoscere ualeant, sed sæpe probi sunt; quos improbos, & contrà, sæpe improbi, quos probos existimamus. Adde, quòd neq; recta mentis acie (ut in superioribus dictum fuit) à malis bo-

C na, aut à bonis mala discernimus; ut sæpe mala sint; quæ bona, & bona sæpe numerò sint; quæ ma la esse iudicamus, quæ tamen omnia in primis diligenter perspecta esse oportebat; & tunc deniq; si bona, bonis, & mala malis non aduenirent; sed contrà bona malis, mala bonis contingerent; dubitare, cur à diuina prouidentia res præpostere disponantur. Cum autem animarum motus, unde actionum nostrarum probitas, & improbitas emanat, & inclinationes siue intẽtiones, & quid prætereacuiq;, & quando, & quo modo conueniat, Deus solus internoscat; omnium unus rector, & speculator. accommodat cuique, quod illi conueniens est; parcit ei, quem deteriorem facere posit aduersitas, bonis sæpe summa rerum potestas defertur; ut exuberans retundatur improbitas, quosdam remordet, ne longa fœlicitate luxurient, alios duris agitari sinit, ut uirtutes animi patientiæ usu, confirment. Vt rerum quidem, qui rectus est, ordo opinioni nostræ perturbatam, atque peruersam pariat confusionem; unde oriatur dubitatio, cur probis probra contingant; de qua iam copiosissimè diximus. Et ad quintam confirmationem hactenus.

Ad sextam confirmationem respondetur & auctoritates ex sacris literis adductæ exponuntur, & sermo de diuina prouidentia terminatur. CAP. XXII.

D

AD SEXTAM & ultimam confirmationem, quæ quibusdam sacræ scripturæ auctoritatibus procedit, superest ut respondeamus. Ad auctoritatem ex libro Iob, dicendum, quòd uerba illa non sunt sancti prophetæ Iob; sed amici eius Eliphaz Temanitis; qui multa alia obiecerat beato Iob erronea, & non consona ueritati. Ad Paulinam auctoritatem dicimus, nihil uelle ibi Paulum aliud; quàm innuere, Diuinam Prouidentiam, quamuis ad omnia etiam minima, se effundat; speciali tamen modo intellectualem creaturam atque hominem ipsum fouere, atque administrare, sibique eam peculiariter subiicere & eidem longè peculiarius, atque solertius quàm cæteris quibuscunque animantibus prouidere. Quamobrem in Abacuc cap. primo, B. Hieronymus, absurdum est, inquit, ad hoc Dei deducere maiestatam; ut sciat, per momenta singula, quot nascantur culices, quot'ue moriantur; quæ cimicum, & pulicum, & muscarum sit in terra multitudo; quanti pisces in aqua natent, & qui ex minoribus maiorum prædæ cedere debeant. Non simus tam fatui adulatores Dei; ut dum prouidentiam eius, etiam ad ima detrahimus; in nos ipsos iniuriosi simus; eandem rationabilium, quam irrationabilium prouidentiam esse dicentes. Hæc Hieronymus. Quemadmodum autem inter animantes cæ-

terashominem potisſimùm curat Deus: Ita inter homines, eos, qui boni, & probi ſunt, cu- E
rare illum maximè tenet Eccleſia. Quamobrem in collecta quadam, ita decantatur, Sancti no-
minis tui domine timorem, pariter & amorem, ſac nos habere, perpetuum, quia nunquam ſua
gubernatione deſtituis: quos in ſoliditate tuæ dilectionis inſtituis. Et ideo de bonis, & iuſtis
hominibus, apud prophetas ſæpè legimus; quòd ſunt Deo magnæ curæ. Pſal. IX & X, Oculi do-
mini in pauperem reſpiciunt. Pſal. XXXII, Oculi domini ſuper timentes eum. & XXXIII, Ocu-
li domini ſuper iuſtos. Quinimmo hoc ipſum indicauit nobis Ariſtoteles quando lib. Eth. X
cap. X. dicebat; Si qua cura eſt rerum humanarum apud Deos (ut uidetur) rationabile eſt, eos
re optima, & ſibi proxima gaudere. Adam parentem noſtrum Deus cognouit, dum in ea, (in
qua creatus fuerat) permanſit innocentia; & poſt peccatum & innocentia amiſſa uidetur Deus
illum ignoraſſe. illum nanque perquirebat dicendo; Adam ubi es? Altiori nempe modo (inquit
alibi ſanctus Doctor) Diuina Prouidentia bonos gubernat, quàm malos. mali enim dum ab uno
ordine prouidentiæ exeunt; ut ſcilicet Dei uoluntatem non faciant, in alium ordinem delabun-
tur; ut ſcilicet de eis diuina uoluntas fiat. Sed boni quantum ad utrunque ſunt in recto ordine
prouidentiæ. Locus ex Matth. XXII nulla indiget expoſitione. Idem enim eſt ſenſus; qui eſt
uerborum Petri Actorum X. Deus non eſt acceptor perſonarum. Curare nanque triſariam ſu-
mitur: uno modo ut eſt ad finem ordinare; Altero, ut eſt habere cordi; Tertiò ut eſt perſonam
acceptare. Primò modo curat omnia, boues, formicas, culices, & cætera quæcunque. Vnde F
Matth. X, Non'ne duo paſſeres aſſe ueneunt; & unus ex illis non cadet ſuper terram, ſine pa-
tre ueſtro. Secundo modo, humanam naturam tantùm, & probos uiros, ac ſanctos præcipuè.
Tertio autem modo curat nihil, cum non ſit apud Deum perſonarum acceptio.

HAEC ſunt quæ nobis de duabus in principio noſtræ diſputationis, præcipuis rerum cuncta-
rum propoſitis cauſis, uidelicet fato, & Diuina Prouidentia, cōpendii & breuitatis ſtudioſis occur
rere uidebantur; quarum una quidem, quæ temeritati & contingentiæ naturæ aduerſa eſt, euerſa à
nobis fuit; alteram uerò fortunæ & euentuum contingentiæ non repugnare, & ſi ſatis hactenus o-
ſtenſum eſt, ſi quidpiam tamen pro contingentiæ rurſus, ab ipſa Diuina Prouidentia, & temeri-
tatis defenſione, ac uendicatione, præter ea, quæ hactenus dicta ſunt, deſiderabitur, id & in
ſequenti libro, & in octauo, qui toti formè; circa Diuinam Præſcientiam uerſabuntur, inueniri
poterit. Nunc autem de Prouidentia quæ dicta ſunt, ſufficiant. Poſtquam igitur ea omnia (quæ
rerum, & operationum non noſtrarum ſolùmmodo, ſed cæterorum omnium qualitercunque o-
perantium principia ſunt exiſtimata, diligenter ſatis pro inſtituta breuitate, conſiderauimus;
tempus iam eſt, ut argumenta, pro Stoicorum fato, & pro ineuitabili euentuum cunctorum ne-
ceſſitate ſuadenda, in principio diſputationis adducta. diſſoluamus; contingentiamque, & for- G
tunam; & temeritatem, cum Diuina Prouidentia, & cum catholicorum fato (ut interea huma-
num arbitrium ſileamus) non ſolùm theologicè, ſed etiam phyſicè ſtare poſſe demonſtremus.

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber ſextus.

In quo ad tres Stoicorum rationes, in principio diſputationis, hoc eſt in libro primo adductas reſpondetur; & in reſponſione ad tertiam, de diuina præſcientia, ad philoſophorum opinionem exactè ſatis, & copioſè agitur; & quia totus fermè hic liber ſextus circa diuinam præſcientiam inſumitur. ab ea propterea, liber inſcribitur.

Ad primam Stoicorum rationem, quæ fuit Diodori, ex Epicuro reſpondetur; & Epicuri reſponſio, ex Plotino Cicerone, & Firmiano, repræhenditur.

Capitvlvm primvm.

C POSTQVAM ea omnia, quæ principio noſtræ diſpntationis conſideranda potiſsimùm nobis propoſueramus; & quæ cunctorum euentuum cauſas, eſſe & principia plerique omnes ſacile exiſtimarunt; ſatum uidelicet, & diuinam prouidentiam, pro inſtituta breuitate, diligenter ſatis hactenus & phyſicè & theologicè contemplati ſuimus; tempus eſt, ut ea, quæ dudum pro Stoicorum opinione, & pro ſuadenda cunctorum euentuum ineuitabili neceſsitate, adducta fuerunt argumenta omnia, & ad phyſicorum diſciplinam, & ad catholicam theologorum noſtrorũ ueritatem, dilucidè (quantum à nobis fieri poterit) ſincereque diſſoluamus. In his antem diſſoluendis, multa etiam, quæ & ad ſciolorum quorundam, pro ineuitabili rerum cunctarum euentu, argumenta tollenda, & ad completam, de diuina prouidentia, tractationem, & ad contingentiæ, & temeritatis naturam tuendam, mirificè faciünt, quæ à non nullis deſiderari ſacilè poterant, candidè elucidabimus.

AD Diodorum igitur, qui id ſolum, quod uel iam eſt; uel omnino ſuturum eſt; fieri poſſe putauit; ita ut uel ſit, uel futurum ſit nihil, quod non neceſſe ſit, uel eſſe, uel futurum eſſe; Epicurus diceret imaginatione illum decipi; cùm res contra ſe habeat; & ineuitabili neceſsitate efficia-
D tur, aut eneniat nihil. Diximus in ſuperiori, introduxiſſe Epicurum (ut Cicero in lib. de Fato poſuit) minutiſsimarum atomorum minimum quendam motum; quem ſine præcedente cauſa aliqua, fieri, exiſtimauit, per quem illa corpuſcula à catheto, & perpendiculari linea, declinarent per paulum, ad mutuam adhæſionem, & complexionem; quo rerum generationes, & complexiones extruerentur. Qnicquid antem ſine præcedente cauſa fit, inquit Epicurus, nulla neceſsitate fit; immo quicquid præterea ortum ducit ab eo, quod fit ſine cauſa; nulla ſimiliter neceſsitate gignitur. conſequens igitur ſecundum Epicurum erat; ut non ſolùm non omnia, ſed ne quidem unum, in tota rerum uniuerſitate, ineuitabili neceſsitate fieret. Cuncta nanqne inquit ille, ab hoc minimo motn ducunt originem, cauſa autem cur hunc motum ſine cauſa introdnxerit Epicurus, eſt; quoniam cauſa motus atomi, eſt ſua grauitas; grauitas autem non obliqui, ſed recti tantùm motus eſt cauſa, & perpendicularis; & obliquo ad adhæſionem, & complexionem atomorum opus erat, relinquitur ergo, ut ſine cauſa ſit iſta declinatio atomi, à rectitudine. Et quoniam quod ſine cauſa fit; aut ab eo etiam originem trahit; non ſolùm ex neceſsitate non fit; ſed fit contingenter, & temere, Ideo cuncta contingenter, hoc eſt ſortuitò, & temere, euenire tenuit Epicurus.

Epicurus. Quamobrem Lactantius, lib. de Opificio Dei, etsi alia ratione, atomorum, ut prius libro tertio dicebamus, mutuam adhæsionem, pro rerum generatione, & com plexionem fuerit ille, ex Epicuro, imaginatus; dicit nihilominus idem ferè de Epicuro; quod aliàs de Empedocle dicebat Arist. animalia uidelicet nullo diuinæ mentis artificio, sed fortuitò esse nata. Dixit in principio mundi, alias quasdam innumerabiles animantes, miranda specie, & magnitudine, fuisse natas; sed eas permanere non potuisse; quòd illis aut sumendi cibi facultas, aut exeundi, generandique ratio defecisset. Et paucis interpositis. Adiecit, inquit Lactantius, aliud deliramentum, superiori congruens. Dixit enim neque oculos ad uidendum esse natos; neque aures ad audiendum; neque pedes ad ambulandum; quoniam membra hæc prius nata sunt; quàm esset usus uidendi, & audiendi, & ambulandi; sed horum omnia officia ex natis, extitisse. Sed redeo nn de deciderat oratio. hoc igitur modo Diodori placitum repellere potest Epicurus; minimaque sine præcedente causa mutatione introducta, maximam se fati, immutabilemque necessitatem tollere potuit arbitrari. E

ALTERO præterea modo Diodori placitum, & rerum, euentuumque omnium ineuitabilem necessitatem Epicurus refellebat. Quoniam (ut ipse ait) in enunciationibus contradictoriis, de tempore futuro, ut in istis, relinquetur in Lemno insula Philoctetes. Non relinquetur, in Lemno insula Philoctetes. nec ueritas, nec falsitas inest. Et si nanque disiunctiones ex contrariis, ueras esse existimauit, sicuti est propositio ista, Aut sauciabitur, aut non sauciabitur Philoctetes. neutrũ tamen eorum, quæ in huiuscemodi enunciationibus enunciatum est, uerum, uel falsum esse idem Epicurus est arbitratus: ex quo rursus sequitur; non cuncta, quæ eueniant, de necessitate euenire. argumentum igitur illud Diodori ex contradicentibus propositionibus, facillimè tollebat Epicurus. Cum arguis, cras aut metes, aut non metes, necesse est alterum. Respondet, quod & si propositio illa, cras aut metes aut non metes uera sit: assumptum tamen uidelicet, necesse est alterum, falsum est: quoniam illorum enunciatorum (cùm futuro tempore constet utrunque) neq; uerum neque falsum est ullum. illud nanque cras metes, aut illud cras non metes, neque uerum, neque falsum est. F

Epicuri responsio ex Plotino, Cicerone, & Firmiano, repræhenditur. CAP. II. G

VERUMENIMVERÒ aduersus motum illum Epicuri minimum, quem sine causa fieri ille dicebat, Plotinus (ut in superioribus uidimus) insurrexit, quoniam si admittatur, animam libertate priuat, quam nihilominus liberam Epicurus statuerat. Cicero etiam in libro de Fato, aduersus eundem, Physici (inquit) omnes occlamant. Quoniam nec sibi, nec Physicorum scholæ Epicurum constare, certum est. Sequitur enim, si quidpiam sine causa fiat, de nihilo posse aliquid fieri: quod nec ipsimet, nec cuiquam Physico unquam placuisse, constat. Quomodo autem id sequatur, non declarauit Cicero. Fortassis ex eo, quoniam si ex nulla efficiente causa fit motus; in nulla etiam materia præexistente poterit recipi: cùm materia, & subiectum motum ab efficiente, ea ratione recipiat: qua ens in potentia est: efficiens uerò ea ratione efficiat; qua est ens actu: quod si id, quod actus est, ad motum non de necessitate requiratur: longè minus illud, quod potentia est, ad eundem requiri uidebitur. Ex nihilo igitur fieri nonnihil poterit. immo ex nihilo, ortum ducerent singula. H

ADVERSVS illud etiam, quod de cõtradicentib. de futuro propositionib. idem Epicurus asseruit: posse uidelicet utrasq; simul contradictorias nec ueras, nec falsas esse. obiicit, iis uerbis, Cic. ò admirabilem licentiã, & miserabilem inscitiam disserendi. si. n. aliquid, in eloquendo, nec uerum, nec falsum est, certè id uerùm non est: quod autem uerùm non est; qui potest, non falsum esse? aut quod falsum non est, qui potest non uerùm esse? Hæc ille. Hoc autem quod obiicit Cicero in contradicentibus sibiq; inuicem pugnantibus propositionibus intelligatur, certè si una propositionum earum, quæ sibi inuicem contradicant, uera non est; non potest esse, quin illa sit falsa. similiter si non est falsa; impossibile est, ut non sit uera. Cæteroqui esse potest; ut aliqua propositio neque uera sit, neque falsa; ut utinam essem eruditus. propositionem sumendo fusius, quàm in principio libri priorum sumat Arist. scilicet pro ipsa elocutione, ut Cicero ipse facere uidetur. Firmianus item lib. de Opificio Dei, Epicurum repræhendit. primò. quoniam oculi nihil possunt aliud, quàm uidere; uidendi ergo causa nati sunt. non igitur ex motu sine causa facto temerè fiunt omnia.

SECVNDÒ. si fortuitis atomorum concursionibus, eueniunt omnia, ut pote, quæ sine causa fiant, cur nunquam fortuitò accidit, sic coire illa principia: ut efficerent animal eiusmodi; quod naribus potius audiret; odoraretur oculis, auribus cerneret? Si enim primordia nullum genus positionis

A positionis in expertum relinquunt: oportuit eiusmodi quotidie monstra generari: in quibus membrorum ordo præpofterus, & usus longè diuersus existeret; cùm uerò uniuersa genera, & uniuersa membra leges suas, & ordines, & usus sibi attributos tueantur: manifestum est, nihil fortuitò esse factum. hactenus ille. Si nihil à natura temerè fiat, fit igitur quodlibet ratione quadam, & causa; ut Diodori rationem & placitum per introductionem motus facti sine causa euertere, Epicurus non possit, cùm dari motum huiusmodi sit impossibile.

Ad eandem Diodori rationem, ex Chrysippo, respondetur: Et Chrysippi responsio, ex Cicerone, & Aristotele reiicitur. CAP. III.

CHRYSIPPVS Stoicorum somniorum (dicebat Cicero) uaferrimus interpres (quem Zeno nunquam Chrysippum, sed Cesippum uocitabat) quamuis ineuitabilem necessitatem, in rebus cunctis, quantum poterat, tueretur: in rebus (inquam) cunctis, præterquàm in motibus uoluntatis, quos uoluntatis mo-
B tus, à fati necessitate, liberos existimabat: & si in uerbis parum sibi constans delabatur in eas difficultates, ut in motibus etiam uoluntatis, necessitatem Fati confirmet inuitus: argumentum tamen Diodori dissoluere conatus est. Sed longè alio modo dissoluit, quàm fecerit Epicurus: conatus quidem est illud soluere; quoniam in diffinitione, & quidditate τοῦ δυνατοῦ id est eius, quod possibile dicitur (ut cap. sequenti fusius declarabitur) cum Diodoro ille minimè sentit, secus autem ab Epicuro dissoluit; quoniam ab eo, in hoc quod ait, aliquid fieri posse, sine causa; uehementer dissentit. Nam si hoc, inquit Chrysippus, uerum esset; possetque quidpiam sine sua antegressa causa fieri; sequeretur, non omnem enunciationem aut ueram, aut falsam esse: quod prorsus, repugnante Epicuro, impossibile Chrysippus rectè diiudicat, quòd eius oppositum sit apud Dialecticos ἀξίωμα, & cunctis animi quidam communis conceptus. Respondit igitur ad argumentum Diodori Chrysippus, Cum arguis: si Fabius uerbi causa oriente canicula natus est: non morietur in mari Fabius. si igitur primum, quod in connexo est, necessarium est; sit, ut quod sequitur etiam, sit necessarium. negat simpliciter Chrysippus argumentum: & addit præterea modum
C istum arguendi non ualere, nisi in causis naturalibus. ideo si naturalis est causa; cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non potest. si autem causa naturalis non est: non sequitur, ut in mari Fabius mori non possit. Sed ut modus arguendi, in omnibus, simpliciter ualeat: pronunciandæ sunt; inquit ille, huiusmodi coniunctiones non illo quidem modo, Si quis natus est oriente canicula, is in mari non morietur, sed isto. Non & natus est quis oriente canicula; & is in mari morietur, ita ut negatio, non cadat semper super ipsa connexione. Et huic opinioni atque huic modo pronunciandi, firmiter ita Chrysippus inhæsit, ut doceret etiam Chaldæos, hoc modo sua præcepta pronunciare.

SED Chrysippum exclamans simul, atque irridens rectè repræhendit Cicero. O licentiam iocularem. Ne ipse incidat in Diodorum, docet Chaldæos; quo pacto eos, pronunciare sua præcepta, oporteat. Quæro enim si Chaldæi ita loquantur, cur Medici, cur Geometræ, cur idem reliqui facere non possunt? Medicus in primis, quod erit perspectum in arte, non ita proponet: si cui uenæ sic mouentur, is habet febrem: sed potius illo modo. Non & huic uenæ sic mouentur, & febrem is non habet. Itemq; Geometres non ita dicet, si in sphæra maximi orbes sunt, medii inter se diuiduntur: sed potius illo modo, Non & sunt in sphæra maximi orbes, & hi non medii inter se diuiduntur. Quid est, quod non possit isto modo ex connexo transferri ad coniunctionum negationem?

D ADDE quòd cùm multa sint easdem res enunciandi genera, nullum est, inquit Cicero isto Chrysippi distortius.

TERTIÒ aduersus Chrysippum est Aristoteles, quoniam lib. primo Priorum cap. XXIII. & aliquot sequentibus, dat modos syllogismi hippothetici, inter quos primus est conditionalis ab assertione antecedentis, ad assertionem consequentis. exemplum, si dixero Socrates est homo, ergo Socrates est animal, sed modus iste nullus erit, si Chrysippi enunciationem sequamur. Qui plura uidere cupiat, legat librum Ciceronis de Fato.

ARISTOTELES præterea aduersus Epicurum, sectione secunda de Interpretatione in enunciationibus contradictoriis alteram partem ueram semper esse, & alteram falsam, ostendit. Et hoc præsertim in iis, quæ tempore præsenti uel præterito constant. At in iis, quæ futuri temporis sunt; unam quidem contradictionis partem ueram esse, uel fore, alteram uerò similiter falsam, ultro concedit; neutram tamen, quod Diodori, & Stoicorum sententiæ (ut cum ex toto isto libello, tum ex lib. de Fato, & ex cap. III libri primi Naturalium quæst. Alexandri; intelligi potest) apertissimè refragatur. præterquàm in materia, ita loquuntur Logici, necessaria, uel impossibili,

li, certè & determinatè ueram, uel falsam esse, uel fore permittit. Quapropter contradictionis E
quæcunque pars euenerit; uel contingenter tantùm uel etiam temerè, & fortuito, non autem ineuitabili necessitate, illam euenisse, defendit. Quæ quidem Aristotelis dicta ita se habent, ut eorum aliqua Epicuri, qui cuncta temere euenire contendit; nonnulla Chrysippi, qui cuncta, præter motum uoluntatis ineuitabili necessitate euenire est arbitratus, & propositiones enunciandi distortum modum inuenit; omnia uerò Diodori, & Stoicorum communi sententiæ, repugnent. Quam rem ut aliquanto melius intelligamus; & ad argumentum Diodori, uberiorē responsionem habeamus, non ab re fuerit, si fusius paulò περὶ τοῦ δυνατοῦ, hoc est de eo, quod possibile dicitur, disseruerimus; opinionesque Philosophantium uarias, de possibili recitauerimus.

Recitantur plures opiniones περὶ τοῦ δυνατοῦ, hoc est de eo quod possibile dicitur. CAP. IIII.

SCIENDUM igitur est; quòd de ipso possibili, plures extiterunt, in scholis Philosophorum, opiniones. Quidam fuerunt; qui diffinientes ipsum possibile; non rei subiectæ, & quæ possibilis dicitur, temporis uel modi, uel naturæ; sed efficientis tantùm uirtutis, & potentiæ rationem habuerunt. Et ii possibile, illud F
esse dixerunt; quod in esse positum, nullam infert pugnantiā, siue contradictionem: hoc est dictu, quod ab aliqua potentia, ut ab illa saltem, quæ infinita est; fieri uel potest, uel potuit. Ita Ioan. Scottus in lib. Theologicarum sententiarum secundo, distinct. VII, ita in lib. tertio distinc. XIII, ita in libro quarto distinct. x, quæst. II, & sæpè alibi possibile diffiniuit; quin etiam ipse Aristoteles, & si infinitam uirtutem semper abhorruerit: non rarò tamen uisus est hoc modo diffiniuisse possibile. ut cum lib. primo priorum cap. XIIII, inquit, falso posito, & non impossibili, quod sequitur, propter positionem, falsum erit, & nō impossibile. & lib. VIII, Physi. auscul. parte sexta supra trigesimam, si ponamus possibile esse, nullum impossibile accidit. Multa etenim in Philosophia supposuit impossibilia in natura, possibilia autem ad intellectum, ex quibus, non solùm non impossibilia, sed necessaria collegit. Hoc autem possibile multi ex nostris Latinis possibile Logicum appellauerunt. Logicum inquā, non à Logica arte, quæ est de demonstratione, aut de ente rationis, & rem realem nō considerat: G
sed à facultate, & potentia logica, idest, rationali, siue mauis dicere ratiocinatiua: quoniam apud intellectum saltem, & rationem, cùm nullam contradictionem includat, illud potest habere esse. ut sunt mons aureus, linea infinita, circulus sine materia sensibili, Adam esse, & id genus alia.

ALII contrà non ad uirtutem agentis, sed ad subiecti tantùm, & rei possibilis naturam, uel aptitudinem & potentiam respicientes, possibile illud solùm esse affirmauerunt; ad quod subiectum ipsum, & illud, cui contingere dicitur id, quod possibile est, habet aptitudinem & potentiam: & si aptitudo siue potentia illa sit nunquam in actum, & in lucem profectura. Exemplum. Palea in centro terræ existens, & cui etiam propter impedimentum impossibile sit ignem applicari: & cui nunquam ueuera applicabitur, potest inquiunt isti, comburi. quòd aptitudinem, & potentiam, natura sua, habeat palea, ad incendium, etiam si accendetur nunquam. Et hæc opinio à Ioanne Gram. & ante Ioannem, ab Alexandro lib. primo Priorum, ubi de mistione ex una de contingenti, & altera de messe differit Aristoteles, Philoni ascribitur. B. Hieronymus lib. primò aduersus Pelagianos, & ante B. Hieronymum Cic. lib. de Fato. Chrysippo Stoico hanc opinionem utrique ascripserunt: ualde propterea in tractatione, περὶ δυνατῶν. hoc est de possibilibus, H
Diodoro (de qua re paulò post) aduersatus est Chrysippus. Visus quandoque fuit Alexander (ut lib. primo Quæst. naturalium cap. III, finem uersus) Stoicis uniuersis hanc opinionem ascribere: ut & si quæ eueniunt, uel non eueniunt ineuitabili necessitate, secundum Stoicos eueniant uel non eueniant: multa tamen, quæ non eueniunt, dicantur possibilia: quia quo ad eorum naturā, & innatam aptitudinem, euenire illa possunt. & si quo ad causas efficientes, & quæ hanc innatam aptitudinem, quantum ad se attinet, in actū uocare possunt ea, quæ non eueniunt, euentu sint impossibilia; quoniam prohibitæ sunt ne illam potentiam ad actum deducant.

ALII sunt tertiò, qui & ad efficientis uim atque potentiam, & ad subiectæ rei aptitudinem, & ad tempus præterea, in quo id, quod dicitur possibile, eueniat; respici uoluerunt. Et iis tribus uidelicet efficientis uirtute, subiecti aptitudine, & temporis quadam definitione unà collectis ipsius possibilis naturam integrari crediderunt. Hi autem sunt bipartiti. Quidam nanque tempore solùm præsenti ipsum possibile metiti sunt: dixeruntq;, illud tantùm esse possibile; non quod non est, & potest esse; aut quod est, & potest non esse, hoc est, ea ratione, qua non esse potest, sed id, quod tantùm est, atque actu tantùm existit. hoc est ea ratione, quæ actu est. Quod enim non est: quamuis uel futurum sit: uel etiam præterierit, possibile dici posse isti noluerunt. Protagoricis à Ioanne Gram. in commentationibus lib. secundi de Anima ad tex. c XXXVIII, ista opinio ascribi

A ascribi uidetur. Megarensibus ab Aristotele lib. nono Metaphysicæ tex. v. eadem imponitur. Hi
autem sunt, inquit ibidem Alex. (si tamen expositio illa sit Alexandri) qui Zenonem sectantur. cõ
tra quus, Arist. loco citato inuehitur. Sed cum Zeno Stoicæ familiæ princeps uideatur; mirum,
quod Stoicis (si Megarenses sunt, qui Zenonem sequuntur) uel in lib. quæst. naturalium, uel in
lib. de Fato, non fuerit hæc opinio, ab ipsomet Alexandro, imposita, & ascripta.

QVIDAM uerò & tempore præsenti, & tempore futuro, possibile ipsum metiuntur, & termi
nant. Et hi rursus bipartiti sunt. Quidam enim, ut Diodorus, tempore præsenti, uel futuro ne-
cessitatem etiam absolutam siue ineuitabilem, in ratione possibilis annecti uoluit; ita ut illud
tantùm, apud Diodorum, & eos, qui illum sectantur, possibile dicatur: quod uel nunc est, uel in
posterum saltem omnino futurum est. Dat exemplum Alex. me Corinthi esse, iuxta Diodori opi
nionem, possibile est: si uel Corinthi nunc sim; uel saltem Corinthi futurus aliquando prorsus
sim; quòd si Corinthi neque nunc sim; neq; sim aliquando futurus; nec me Corinthi esse erat pos
sibile. Vt omnino in ratione possibilis, necessitatis ratio absolutè & simpliciter sit annexa: si ta-
men quod reuera possibile est, & quòd absolutè & simplicitee est necessarium, annecti inuicem
possunt; & non potius uerum sit illud; quod in quæstionibus naturalibus probauit Alex. uideli-
cet, quòd illi, qui fatum idest seriem causarum ponunt unde cuncta de necessitate eueniant, &
possibilis, & contingentis naturam euertant. Hæc opinio ab Alexan. Stoicis ascribitur; & tum
B in lib. de fato, tum in quæst. naturalibus, ab eo, acerrimè, & doctissimè refutatur.

II. ARIST. & qui Aristotelem sequuntur, ex materiæ aptitudine, quæ ad opposita est, ea ratio-
ne, qua ad opposita est, possibilis naturam assumpserunt: cum quadam relatione ad efficientem
causam ob eam rem, possibile ipsum in plura genera partiti sunt, & aliquod possibile æqualiter,
aliquod possibile ut in pluribus, aliquod ut in paucioribus dixerunt; & huius aliquod dicitur for-
tuna, aliquod casus. Vniuersum autem possibilis genus præsenti, uel etiam futuro tempori alli-
gari permiserunt Peripatetici quidem: sed modis ab Stoicorum opinione longè diuersis: ut præ-
senti, cum quadam euentus certitudine, & determinatione: futuro uerò nulla prorsus cum cer-
titudine, & determinatione: de futuris nanque contingentibus nullam esse ueritatis certitudinẽ
affirmant. quin etiam Peripatetici modis quibusdam necessitati possibile aliquando coniunxe-
runt, quod libro octano cap. ultimo, diligenter declarabitur. nunc autem tantùm dictum sit,
quòd hæc necessitas quæ naturæ eius, quod possibile dicitur, coniuncta est; non absoluta aut ine-
uitabilis necessitas est, sed euitabilis & cum conditione. Nam possibile, quod cum tempore præ
senti coniunxerunt peripatetici, duplicem ex conditione, cum necessitate habere connexionem
ipsemet Arist. asseruit: longè tamen utranque ab ea (ut diximus) diuersam; quã posuerunt Diodo
rus, & Stoici. Vna (ut ipsemet Arist. secunda sectione libri Perihermeniæ scriptum reliquit) est;
C quatenus omne quod est, quando est, necessarium est esse. Altera est; quatenus omne, quod ne-
cessarium est esse, est etiam possibile esse; quia si quod necessarium est esse, non esset possibile esse,
esset igitur impossibile esse: quod absurdissimum esse constat. Et quamuis hæc posterior anne-
xio, magis dici posset annexio necessarii cum possibili; quàm possibilis cum necessario; Quia ta-
men annexio est relatio: relatio autem mutua est, quod relatiua ad conuertentiam dicantur, ideo
non solùm illam esse annexionem necessarii cum possibili, sed etiam possibilis cum necessario, di-
cere, nihil prohibet. Et huiusmodi possibilis cum necessitate annexionem, annexionem per con
sequentiam appellare possumus. omninò enim (ut quarta sectione lib. Perihermeniæ docuit A-
rist.) ad necesse esse, sequitur possibile esse. illam uerò necessitatis annexionem, qua id, quod pos
sibile est, dum est, necesse est esse, annexio ex suppositione communiter appellatur. utraque uerò
annexio, & ex conditione; & ex suppositione, & per consequentiam dici potest.

ILLVD possibile, quod cum futuro tempore coniungitur, ad doctrinam Aristotelis, bifa-
riam subdiuidi potest. Vno modo, quatenus quoddam quidem dicitur possibile, quia non est qui-
dem, potest autem esse: sed cum dicimus, potest esse, intelligimus, quòd sicut potest esse, ita po-
D test non esse; consideratur tamen ut potest esse, ut me currere. Et hoc proprie lib. primo Priorũ,
cap. XII. ab ipso Aristotele contingens appellatur. Quoddam uerò possibile dicitur; quia est
quidem: sed potest non esse: sed cum posse non esse dicimus, uolumus dicere, quòd sicut potest
non esse, ita põt esse; consideratur tamẽ ut potest non esse: ut me scribere; considerando sanè actũ
meum scribendi, quatenus non esse potest. Et hoc propriè appellatur ab eodem, possibile.

ALTERO modo rursus possibile illud, quod futuro tempore metitur, ita potest diuidi; ut di-
camus, quoddam esse possibile, quoniam non est quidem, potest autem in futurũ esse; quoddam
uerò quoniam est, potest autem in futurum non esse. Quod autem non est, & potest esse, & quod
est, & potest non esse, est duplex; quoddam quod sicut potest esse, ita potest non esse, & sicut non
esse, ita contrà esse potest: ut siue erit, siue non erit, contingenter erit, aut non erit; quoddam ue-
rò, quod ex necessitate (physicè loquendo) & inenitabiliter statutis temporibus ita potest esse
quòd non potest non esse, & contrà ita potest non esse, ut esse nequeat. Horum possibilium di-

uersitatis ratio illa est. Quoniam illa, quæ non sunt, & possunt esse, uel contrà quæ sunt, & possunt non esse, duplicia sunt. Nempe quædam sunt, quæ sui futuri esse, uel non esse, causam necessariam & ineuitabilem habent, sicut est Lunæ Eclipsis, Solis ortus crastinus, Veris & æstatis aduentus, uel recessus etiam post aduentum, & huiusmodi multa. Quædam uerò sunt, quæ sui futuri esse, uel non esse, causam nullam ineuitabilem, aut necessariam: sed contingentem tantùm, uel etiam temerariam habent; priora illa, & si inter possibilia connumerari possunt: quod omne (ut paulò ante dicebamus) quod necessarium est esse, uel non esse, fore, uel non fore, sit etiam possibile esse, uel non esse, fore, uel non fore. dicuntur tamen impropriè possibilia, propriè autem necessaria, siue potius ineuitabilia. Et à Græcis (ut lib. quinto de Partibus animalium cap. VI. & in commentariis de Generatione & Corruptione, & in tractatu de Diuinatione per somnium, & alibi notauit Aristoteles.) ἐσόμενα uocitantur, ista uerò tantùm posteriora, quæ sui futuri esse, nullam causam necessariam habent, inter possibilia & contingentia sunt propriè, secundum Aristotelem, censenda, & à Græcis appellantur μέλλοντα. Futura iterum, καὶ τὰ μέλλοντα, tum in duas tum in tres partes diuidi possunt. in tres quidem, ut eorum quæ possibilia appellitantur; quædam ut in pluribus, quædam ut in paucioribus, alia, ut ex æquo possibilia dicantur. In duas uerò quatenus possibilium quædam à materia, & ab agente per inclinationem, & propensionem suæ naturæ eueniunt: quædam uerò ab agente ex electione, & arbitrio, & utraque duplicia sunt: quoniã agens aliquando finem, quem intendit assequitur, aliquando non. si assequitur, fit possibile tantùm, si non assequitur, & sit agens per naturæ inclinationem, fit possibile, quod casus dicitur. si est agens per electionem, fit possibile quod fortuna appellatur. Sed de possibili hactenus. E F

Ad argumentum Diodori peripateticè respondetur. CAP. V.

POSVIMVS plures opiniones, & insuper plures modos eius, quod possibile dicitur, nunc Arist. summi sine controuersia Philosophi doctrinã sequuti, & modos singulos breuibus examinabimus & argumentum Diodori dissoluemus. Primus modus fusius sumpsit possibile; quàm ad disputationem nostram sit opus. amplectitur enim etiam ineuitabilis necessarii naturam. Non enim contradictionem includit, immo uero maximè consentaneum est, uti possibile sit illud ineuitabili necessitate esse.

MODVS secundus contrà arctius nomine possibilis utitur. nam et si ab aptitudine materiæ (ut libro secundo declaratum fuit) id quod possibile dicitur, reuera ortum ducit; sunt tamen inter possibilia nonnulla, quæ agentium impotentiæ ascribuntur magis, quàm materiæ aptitudini, ut sunt temeritates, & monstra. Cæterum satis ad ueritatem accederet modus, nisi auctores sui illum ipsum euertissent, ponentes, id quod non fit, esse prohibitum fieri; non posse item fieri, quod fieri prohibitum est. Vnde sequitur, ut id, quod minimè fit, sit impossibile fieri, impossibile igitur non autem possibile illud appellandum est, quod nunquam fiet. G

TERTIVS aut necessitatē magis, quàm possibilitatem significat: necessitatem, inquam, ex supposito, quoniam omne quod est, quando est, necesse est esse; aut imperfectè admodum possibilis naturam explicat.

QVARTVS necessitatem absolutam & ineuitabilem indicat, ut destruat, ac euertat id, quod possibile dicitur, non autem definiat aut declaret. Vniuersi igitur hii quatuor modi ineptè admodum id quod possibile dicitur declararunt; nonnulli etiam illud euerterunt. Superest modus quintus, ut id, quòd possibile dicimus, penès Aristotelis sententiam metiamur: & illa uerè, & propriè censeantur à nobis possibilia: quæ tum per aptitudinem materiæ, tum per relationem ad agentem causam, & esse possunt & non esse; ita ut ineuitabilem, aut necessariam causam non habeant: sed contingentem tantùm, uel etiam incertam, & temerariam; ut ἀναίτια potius & sine causa (ut uisus est aliquando dicere Alexander, de temerario euentu) esse dicantur, quàm ex causa necessaria, & ineuitabili. Cum igitur ea, quæ hoc modo possibilia sunt: & quæ μέλλοντα propriè nuncupantur, ante euentum, non habeant sui euentus necessariam, aliquando etiam certam, & determinatam causam, & talem, quæ ab intercurrentibus cæteris causis impediri non possit, sed contingentem, aut etiam temerariam, & fortuitam, & admodum inualidam; nulla propterea, secundum doctrinam Aristotelis, in huiuscemodi futuris possibilibus pars contradictionis est, quæ certè, & determinatè uera, uel falsa censeri possit. Sed quælibet uera indifferenter, uel falsa esse potest. H

CVM arguis Duarum contradicentium propositionũ una, de necessitate uera est, altera falsa.

DICENDVM, quòd in illis propositionibus, quæ futuri temporis sunt, & in materia necessaria, uel etiam impossibili, necesse est quidem alteram definitè ueram esse, & alteram falsam, ita ut pars illa, & illa propositio, quæ uera est, falsa esse non possit, & contrà, quæ falsa est, uera fieri

minimè

A minimè queat. A t in materia possibili, uel contingenti, & si necesse sit alteram similiter esse ueram, uel falsam, neutram tamen determinatè, sed cum disiunctione tantùm hoc est, unam, uel alteram. ita uidelicet ut ea, quæ uera sit, non ita sit uera: quin possit esse falsa; & contrà ea quæ falsa, non ita sit falsa, quin uera esse posit.

Cvm iterum arguis. Cras uel metes, uel non metes, necesse est enim alterum. Si metes non forsitam metes, forsitam non metes: sed omnino metes. Similiter si non metes, non forsitā non metes, forsitam metes: sed omnino non metes. tollitur igitur id, quod dicitur forsan: & ipsa contingentia. igitur &c.

Dicendvm ad argumentum, per ea quæ à nobis de ipso possibili, hactenus dicta fuere. Necesse est nempe alterum, sed (ut paulò ante dicebamus) cum disiunctione aut hoc, aut illud; cum determinatione uerò huius, uel illius; neutrum. Cum prosequeris, cras si metes non forsitan metes, forsitam non metes; sed prorsus & necessariò metes. Respondet egregiè Ammonius, secunda sectione libri cui titulus περὶ ἑρμηνείας, hoc est de Oratione; & inquit. Cum supponis, te cras messurum, & arguis; si metes &c. Ad quem modum te cras messurum supponis? contingēter'ne te messurum supponis; an ineuitabili necessitate? Si contingēter, habemus propositum. Nam si contingenter metes: poteris non metere: si ineuitabili necessitate: petis principium, uisq; tibi id ultro concedi; de quo est controuersia: & quod tibi erat probandum.

B Cvm rursus altero sumpto exemplo arguis. Morietur noctu in cubiculo suo Scipio, ui oppressus: propositio, est necessaria: quoniam id fore enunciat, quod uerum est fore; cuius ueritatem euentus rei probauit. ponas enim nunquam euenturum esse, & non euenisse: quod enunciat, propositio erit falsa, nedum necessaria.

Dicendvm quòd ab eo, quòd res est, uel non est, oratio dicitur uera, uel falsa, & pro ratione modi essendi ipsius rei, dici potest etiam necessaria, uel contingens, possibilis, uel impossibilis. Res autem etiam contingens, & possibilis, & si ea ratione sit necessaria (ut libro octauo cap. ultimo fusius declarabitur) qua in præteritum transiuerit; antequam tamen res, quæ futura enunciatur, euenerit, nisi causas necessarias & infallibiles, atq; ineuitabiles habeat; potest & euenirè, & non euenire, & tunc præpositio neq; uera determinatè, neq; falsa esse potest, quando rem contingenter futuram enunciat, sicut est illa, Morietur noctu, &c. falsum igitur omnino est, quod ante euentum fuerit uera. Nam ante rei euentum, neque uera, neque falsa erat. Si dixeris rei euentus probauit propositionem semper fuisse in præterito ueram. Respondebo, falsum est sed probauit tantùm: quòd in posterum semper erit uera. hoc est, illis temporibus, quibus uos Stoici, neq; necessariam, neq; ueram illam esse arbitramini. Euentus enim rei, qui euentus omnino contingens fuit, causas mortis Scipionis, noctu, & in suo cubiculo, & ui, præfuisse necessarias,
C & ineuitabiles non facit, aut demonstrat, quemadmodum oportebat: ad hoc, quod propositio illa ante euentum, esset determinatè, & absq; dubitatione uera.

Ad Astrologorum exemplum de Fabio. Si natus est oriente canicula, non morietur in mari; igitur priore posito, necesse est sequi posterius. Si igitur in mari non moritur Fabius; non contingenter in mari non moritur; sed de necessitate; & ita de cæteris omnibus rerum euentibus existimandum est, cum cuncta certis sideribus oriantur: Omnia igitur ineuitabili necessitate eueniunt.

Dvo dicerent Peripatetici, Vnum, nullam in Fabio esse necessitatem nec conditionis, nec relationis, cur in mari mori ille non posit; etsi oriente canicula ille sit natus. quod (ut superius à nobis abundè dictum, & ostensum fuit) cœlestia corpora (ad eorum opinionem) motu tantùm, & lumine, & nullo influxu, uel occulta qualitate agant. Et ideo etsi oriente canicula natus est Fabius; potest nihilominus in mari idem mori & potest non mori. Nihil enim ad mortem Fabii canicula. Irrident & rectè profectò hæc, & huiusmodi cætera Caldæorum præcepta; & astrologorum deliramenta illi; qui Aristotelis præcepta, & disciplinam sectantur; & candide (ut decet quē libet) philosophantur. Alterum, esto ut genethliacis darent, natum cum oriente canicula, in ma
D ri mori non posse; & simul Fabium ortum fuisse oriente canicula; & conclusionem admitterent, Non posse in mari mori Fabium. Hanc tamen non moriendi in mari necessitatem, quæ in Fabio dicitur, non ineuitabilem illi dicerent; sed ex conditione tantùm, & suppositione. Nam uno posito aliud sequitur: quod autem ponitur, Fabium uidelicet cum caniculæ ortu, natum fuisse; cōtingens est, potuit enim prius, uel posterius nasci; ut prius uel posterius in utero potuit concipi. Igitur id, quod inde sequitur, non posse in mari mori Fabium, ineuitabiliter necessarium esse non potest; sed tantùm ex suppositione.

Ad idem Diodori argumentum ex Theologo respondetur. Cap. vi.

D ILLVD Diodori argumentum, Theologus diceret, Alteram contradictionis E
partem determinatè quidem, ſed contingenter, ueram eſſe, alteram falſam, illam ſcilicet, quam ab æterno diuinus intellectus nouit, aut etiam fortaſſe ſtatuit, ueram eſſe, nel falſam. Determinatè, inquam, ſi diuini intellectus præſtantiam, quem latere nihil poteſt, non autem ſi cauſæ inferioris, à qua propoſitionis ueritas, uel falſitas emanat, infirmitatem & inconſtantiam conſideres; reſpectu cuius, ut in certus euentus eſt; ita nulla contradictionis pars uera determinatè, aut falſa, dici poteſt. Igitur ex coutingenti ſemper, aliquando etiam temere, & fortuitò, euenit id, quod illa euenire denunciat. Ad quem autem modum cum contingentia, & temeritate non pugnet certa, & infallibilis, de euentu, apud Deum, & determinata cognitio; & ſuperius aliqualiter diximus; & inferius in reſponſione ad tertiam rationē ubi de diuina præſcientia erit ſermo, & toto libro octauo ſumus exactius declaraturi. Ad argumentum ex meſſe craſtina, idem theologus diceret; quid philoſophus dixit. Influxus ſimiliter cœleſtes irridet theologus, & damnat illa Chaldæorum præcepta omnia. Vt quod natus oriente canicula in mari, mori non poſsit. Natus ſigno aquarii piſcator ſit futnrus, facundus, ſed mendax, & inſtabilis, in cuius natiuitate conueniat cum Venere Mercurius. Miles, qui ſub Marte ſit uatus, & aliàs huiuſ- F
modi uanas Chaldæorum præceptiones; quibus mendax oraculum Delphicum tunc ſubſcripſit; cum militi interroganti, cur rei tam periculoſæ operam ipſe daret; reſponderit; Mars te genethliacus impellit. Hæc autem ne à fidelibus quidem audiri; ſed contrà potius explodi, planeque reiici ſapienter docet theologus.

Ad ſecundam pro Stoicis rationem, quæ fuit Chryſippi; & ex philoſopho, & ex theologo reſpondetur. & argumentum Chryſippi nullum eſſe declaratur. CAP. VII.

D SECVNDAM rationem, quæ eſt Chryſippi, quoniam omnia, antecedentibus cauſis fiunt, hoc eſt, cerra cauſarum ſerie fiunt omnia; quæ antem ex antegreſſa cauſarum complicatione fiunt; ineuitabili neceſsitate fiunt, cuncta igitur ineuitabili neceſsirate eueniunt. De cauſarum connexione exemplum eſt, apud G
D. Thomam, lib. tertio Contra gentes cap. XCIII, quod ſumpſit ab Ariſtotele lib. ſexto Metaph. parte VII. ut ſi dixerimus fore quempiam ineuitabili neceſsitate à latronibus occidendnm; quoniam huius effectus præcedet cauſa, occurſus latronum; huius etiam effectus cauſa præcedit, domo exire; huius alia cauſa, aquam inquirere; huius cauſa erit ſitis; cuius cauſa erit ſalſorum comeſtio. Nam ſi poſita cauſa, neceſſe ſit effectum poni, qui effectus ſit alterius cauſa, neceſſum erit, ut qui comedint ſalſa, ſitiat; ſi ſitierit, quòd aqnam, uelit inquirere, quam ſi inquiſierit, quòd domo exeat; ſi domo exierit, quòd occurrant ei latrones; ſi latrones occurrerint, qnòd eum occidant.

AD hoc igitur argumentum reſpondemus; atque quodlibet, ex antecedente aliqua cauſa, uel etiam ex aliquo cauſarum ordine, fieri, cùm Philoſophis, & Theologis omnibus, ultro concedimus. Non enim probamus, in hoc loco, Alex. Aphrod. qui in lib. de Fato cap. VII, uiſus eſt hoc negaſſe, quod non Chryſippus tantùm, & Stoici, ſed omnes (ut diximus) ſentinnt Philoſophi, & Theologi: omnia uidelicet ex anteiactis cauſis proficiſci. Cicero lib. ſecundo de Diuinatione ſubſcripſit propoſitioni (inquiens) quicquid enim oritur qnalecunque eſt; canſam habeat à natura neceſſe eſt. Et paulò poſt. Illud exploratum habeto; nihil fieri potuiſſe ſine cauſa. H
Plotinus in principio lib. de Fato, admonet, ut fieri aliquid ſiue cauſa, nullo modo debeamus admittere. Plato in Timæo. Quicquid (ait) gignitur, ex aliqna cauſa neceſſariò gignitur, ſine cauſa uerò oriri quidquam, impoſsibile eſt. B. Auguſtinus libro primo de ordine cap. IIII. Neſcio (inquit) quomodo animum non latet; nihil fieri ſine cauſa. Iob cap. v. Nihil in terra ſine cauſa fit. Nec minus cum rerum naturæ ratione fieri quidpiam ſine cauſa pugnat (ut doctè, & copioſè proſa prima libri quinti de Conſol. Philoſ. demonſtrauit Boethius) quàm ex nihilo aliquid fieri, quod Phyſici omnes ſemper negauerunt. Galenus libro primo Methodi medendi cap. VII. nihil abſque cauſa fieri, axioma (inquit) eſt indemonſtrabile. Verùm & ſi cum philoſophis (ut diximus) & Theologis omnibus, prologuium iſtud admittamns, ex antegreſſisque cauſis, & cauſarum complicationibus, fieri unnmquodque aſſeramus; non tamen ineuitabili neceſsitate, unumquodque fieri, cum Phyſicis plurimis, & omnibus cordatis Theologis, rectè putamus. quoniam ex priore cauſa aut etiam connexione, ineuitabili neceſsitate, poſterius non ſequitur. Vnde neceſſum eſt, ut argumentum Diodori proſtratum iaceat. Vt enim libro tertio dictum, & fusè declaratum fuit; in his, quæ uel natura, uel arte fiunt, non colligitur effectus ex cauſa; ſed contrà, cauſa ex effectu. Si igitur connexus ille cauſarum, in eo ſenſu ſumatur, in quo, illum

ſumpſit

A sumpsit Chrysippus; ita ut ex causa inferre liceat effectum tanquam qui à sua causa, ineuitabili necessitate, producatur; nullo modo acquiescendum est Chrysippo dicenti; unumquodque ex antegressa causa fieri. Hinc enim sequitur, & ex causis effectus semper inferri licere; & ea, quæ procedunt, sequentia urgere, atque cogere. immo cum Cicerone sentiendum erit, qui in libro de Fato cum Carneade, Chrysippi argumentum, contra auctorem suum hoc modo retorquendum, iudicauit, Si omnia antecedentibus causis fiunt; omnia naturali colligatione conserta; contextaque fiunt; quod si ita est; omnia necessitas efficit; id si uerùm est nihil est in nostra potestate. Est autem iuxta Chrysippi, & Stoicorum opinionem, aliquid in nostra potestate; at si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt; non igitur fato fiunt, quæcunque fiunt. quoniam non antecedentibus semper causis fiunt; quæcunque fiunt. Quod argumentum præcedentes causas illo modo intelligendo, quo intellexit Chrysippus, ut quod prius est suo posterio, & sequentis necessaria causa quamuis optimum, atque efficax sine dubio sit; & aduersus Chrysippum concludat; atque demonstret. illumque omnino urgeat; non ita tamen fuit à Carneade contra auctorem suum productum & illatum; ut uel euentuum eorum, qui aliunde quàm ab animi uoluntate procedunt ineuitabilem necessitatem labefactaret; uel propositionem illam, quod ex antegressa causa fit, de necessitate fiat, euerteret. utrique enim id est, & illi proloquio, quod fit,

B ab antecedente causa fit; & ineuitabili euentuum necessitati, Carneades ultro subscripsit. Omnia inquam ex præcedentibus causis fieri dixit, præter animi, & uoluntatis motum. quoniam motus animi sine causa fieri, ille existimauit. Carneades nanque illa tantùm ex antecedentibus causis, fieri, putauit: quæ à causa extrinseca fierent; non ea, quæ ab intrinseca, ut pote à ratione, consilio & electione, ut est motus uoluntatis. motus propterea animi (ut dictum est) sine causa
» fieri, ipse est opinatus. Sed abstebatur re uera (inquit Cicero) Carneades, communi consue-
» tudine sermonis: quemadmodum abutimur, cum dicimus uas esse inane. Non enim loquimur
» propriè, ut Physici, quibus inane esse nihil placet: Sed ita, ut uerbi causa, sine aqua, sine uino, si-
» ne oleo uas esse dicamus. Sic cum sine causa, animum moueri dicebat Carneades: sine antecedente, & externa causa, non autem omnino sine causa moueri illum dicebat, quòd ab interna causa animum cieri sit ille etiam opinatus. Verùm (ut ad rationem Chrysippi redeamus) si propositionem illam. Quod fit, fit ex antecedente causa. in sensu, in quo eadem Chrysippus usus est, Alex. negauit: quatenus scilicet ex certis quibusdam, & determinatis, æternisque (ut opi-

C nati sunt Stoici) naturæ necessitate manantibus causis, quas certæ quædam aliæ, & determinatæ causæ, & istas aliæ, serie quadam, & connexione perpetua, atque ineuitabili, de necessitate consequerentur; fieri unumquodque Chrysippus putauit: ita ut cuilibet effectui certa, & determinata quædam ascriberetur causarum series: in qua posterior & subsequens certam & determinatam præcedentem causam necessariò insequeretur; quæ hanc sibi proximam, & sequentem propelleret, & hæc aliam sequentem, & ita deinceps, ita ut sicut illam præcedentem hæc non sequi; ita se insequentem eadem non propellere, non posset; & se haberent rerum causæ ad modum (ut lib. secundo Quæst. naturalium cap. xxxv, uidetur dixisse Seneca) rapidi torrentis, in quo pars prior, & quæ suo principio est proximior, subsequentem sibi proximam, ex necessitate propellit; & hæc aliam sibi sequentem proximam: atque ita deinceps ad rei euentum usque procederetur. quo producto, nec tum quidem in causis persistatur: Sed euentus iste causarum seriei insertus, aliam causam propellat; unde euentus alius procedat; & hoc in infinitum. Si inquam in hoc sensu Alex. illam Chrysippi propositionem negauit (quemadmodum credendum est illam negasse; quod satis manifestum esse illi poterit; qui locum illum perlegerit, & caput præterea quar-

D tum libri primi suarum quæst. naturalium) Alexandrum bene fecisse, optimeque sensisse affirmabimus. Non enim quippiam contingenter, uel temerè, & casu, fieri posset; si rerum euentus hoc modo in lucem ederentur; sed cuncta sine dubitatione aliqua, impermutabili necessitate procederent. Non tamen contingenter quidpiam, aut temerè fit: quia sine aliqua causa, & sine aliqua causarum complicatione fiat; cum sine sua causa; & sine aliqua causarum complicatione, (ut paulò ante dictum fuit) effectus possit esse nullus. Sed quia, antegressæ aliquæ causæ fortuitæ, & minimè necessariæ sunt. Hoc nempe (ut lib. sexto Metaph. parte VII constare potest) dicunt Peripatetici; causa nanque quæ præcessit; non erat ad hunc euentum, qui sequutus est, prærordinata. Socrates ad Cynosargos de ambulaturus exibat; Sed interea à Clinia, ad patrem Axiochum, de non timenda morte disputaturus uocatur. ad quem modum capitis fractio contingenter, uel etiam temere fieri dici potest: tum quia non solùm ex casu lapidis (ut nunc gratia exempli facta est) sed multis etiam aliis causis fieri poterat. tum quia aliud tam homo siue præteriens, siue sedens, quàm lapis descendens, intenderent. Quamobrem si testudinis descensu fracto capite perierit Aeschilus; uel si Icadio in spelunca existenti, casu lapidis crura sint fracta; sine dubio, temere, nedum contingenter, non tamen sine causa euenisse quod euenit censendum erit. temerè inquam, si ad humanum ingenium uel ad proximam causam illius interitus,

uel

uel huius cruris tractio (Physicè loquendo) referatur: quod non ideo demissa fuerit testudo, uel E
descenderit lapis, ut illius caput, huius uerò crura frangerentur. at si ad primam causam, & ad Deum ipsum relatio fiat; ad quem modum & temerè, & non temerè id euenisse, tam Physicè, quàm Theologicè, dici potest, in superioribus à nobis declaratum fuit. dictum est enim superius; quòd nunc iteratò meminimus; effectum nullum ad Catholicorum Theologorum, & multorum Philosophorum sententiam, (si ad primam causam fiat relatio) temerarium simpliciter, & casualem esse posse. ad Peripateticorum nanque disciplinam, aliqui aliquo modo ad Deum etiam relati effectus dici possunt casuales, & temerarii: nullus autem absolutè, & simpliciter fortuitus, uel temerarius dici potest. Sed de iis prius abundè dictum est.

Ad quem modum nitatur tueri arbitrium Chrysippus, & præterea quam ineptè illud tueatur, ostenditur. CAP. VIII.

CAETERVM Chrysippus, quoniam ex ratione sua, periclitari animæ nostræ libertatem uidebat; ut eam (quantum sibi fas erat) defenderet, causas bifariam partiebatur; ut alias perfectas ac principales; alias imperfectas & adiuuantes, & proximas nuncuparet. priores illas præpotentes existimauit; ita ut animi uoluntate excepta, cuncta cogerent, atque urgerent; posteriores uerò, fortè quòd imbecilliores essent, & infirmiores, allicerent tantùm & excitarent, non etiam cogerent. & ab istis solùm animus (inquit Chrysippus) noster mouetur quidem, sed nulla necessitate, nullaque ui cogitur, uel propellitur. Quum igitur multa animum irritent, uel alliciant; nihil est (inquit) quod illum cogat, necessitetque. quamuis enim appetitus animi ex antecedente causa fit, uiso enim nec'non obiecti specie mouetur, atque excitatur; & quasi signatur, uisum tamen proxima, & adiuuans causa est quæ (ut dicit) non cogit, & impellit, sed excitat tantùm animum atque expergiscit; Sed ad reliqua uero ipse per se mouetur excitatus, animus. Rem duplici exemplo Chrysippus declarabat. Cylindro & turbine siue troco, quæ Cylindrum (inquit) protrudit; dat illi quidem principium motionis, hoc est illum ad motum excitat, sed non dat illi uolubilitatem: at excitatus natura sua uoluitur. Idem euenit turbini si quis uel solo uerbere illum tangat, & ad motum excitet. excitatus sanè in girum uertitur per se. Ad hunc modum uisum & obiectum uel potius simulachrum obiecti imprimet quidem, & quasi significabit animo speciem suam: propter autem simulachri impressionem appetere quidpiam uel non appetere, assentire cuipiam uel dissentire, in nostra animi potestate situm est; eoque (quemadmodum in Cylindro dictum est) ab extrinseco pulsus atque excitatus, ad id, quod reliquum est, id est ad assentiendum uisis, uel dissentiendum, suapte ui & natura mouebitur. G

VERVM enimuerò neque hoc modo animi libertatem tueri Chrysippus ualet; negare nanque non potest; quin causæ adiuuantes & proximæ principantium & antecedentium causarum seriem, & nimi impulsúmque de necessitate sequantur, alioquin à cæteris causis seiunctæ essent atque diuulsæ, non ergo causarum ordo esset continuus atque perpetuus ab æternitate procedens. quod Stoicis maximum incommodum est.

SECVNDO quoniam secundum Chrysippum fit nihil, cuius non præcesserit legitima causa. aliqua ergo est causa motus animi, si uisum non est, alia igitur, sed quæcunque sit illa, non potest, ad Stoicorum decreta, modò mouere modò non mouere, aut nunc uno, nunc altero modo mouere. Hoc enim asserere inquiunt Stoici, est motum sine causa introducere, & Mundi administrationem euertere. illa ergo animam ad motum, & ad huiusmodi modum animum impellet atque urgebit.

TERTIO quoniam posita ab eo exempla arbitrio non fauent, immo contrà aduersantur maximè, qui nempe Cylindrum aut turbinem protrusit; fecit ut Cylindrus & turbo ineuitabili necessitate circumuolueretur: quòd motum alium illi non habeant, sed pro impulsus ratione non circumuolui non potuerunt. uisum ergo, si stamus in exemplo, quoniam animum excitat mouetque ineuitabili necessitate dabit ipsi animo uel assensum, aut dissensum; ut si à uisis modo alio moueri, uel excitari ille non possit. dabit inquam assensum animo, uel dissensum non cum disiunctione; sed alterum determinatè. unde nulla in animo relinquetur libertas. uel aliquid ingenerabit animo, quod utraque illud fuerit, quod assensus uel dissensus, mediata uel immediata causa erit ineuitabiliter. Aut igitur dicendum est animum non moueri uisis (quod Chrisippus negat) aut si mouetur, ad assensum denique uel dissensum, hoc est ad eorum alterum determinatè moueri, contra Chrysippum, necessarium erit. Quamobrem rectè Cicero ad finem lib: de Fato, contra Chrysippum collegit, uel non fieri omnia præcedentibus causis, uel si fiant, Fato fieri, aut assensiones animi uel dissensiones omnino aut sine causa, aut Fato & ineuitabili necessitate fiant. H

Adde

A ADDE quòd Platonici (ut libro quarto de Immortalitate animorum cap. 11. refert Ficinus) appetitum afferunt à cogitatione excitari; cogitationem uerò à fatali illius animæ lege. Vnde & appetitus erit à fatali lege; assensus autem, & dissensus species sunt quædam ipsius appetitus.

QVARTÒ Stoici (ut cap. XIII libri de Fato retulit Alexander) etsi causarum differentias cōstituant plurimas; ut quasdam appellent fatales, alias confatales, alias habituales, alias contentiuas, alias concausas, alias adiuuantes, alias alio modo; de omnibus tamen, circa unamquampiam causam, circunstantibus eisdem causis, dicunt, impossibile esse; ut id quod inde euenit; interdum sic, interdum uerò aliter eueniat; alioquin sequeretur inquiunt, ut esset aliqua causa: quæ motum aliquem non haberet. Visa autem inter causas numerantur; non igitur ad Stoicorum placita, interdum uno, interdum alio modo agere & operari possunt; igitur uel diuersis modis certè agere possunt si causæ solummodo adiuuantes sunt, aut si eodem semper modo agunt & operantur; certè Fato, & ineuitabiliter semper agunt, quod semel egerunt, ut à uisis, & ab eorum effectibus, & effectuum effectibus necesse sit idem & eodem modo generari, & effici; ut uel non satis aptè à Chrysippo causæ adiuuantes dictæ sint; quasi hæ nō urgeant animum, sed tantùm excitent,

B aut quomodocunque appellitentur; animum ad assensum tandem uel ad dissensum cogant. Suis igitur principiis malè cohærent dicta Chrysippi. Dicendum igitur ad rationem Chrysippi, quòd etsi fiunt singula ex progressu causarum, non tamen fato fiunt omnia; quoniam non fato & necessitate ineuitabili causæ præcesserunt. Et hæc ad Chrysippi argumentum, data responsio, non decretis Philosophorum tantùm eorum inquam, qui probè & rectè philosophati sunt, sed catholicæ etiam ueritati accommodata est, & consona. Sed ad rationem Chrysippi hactenus.

Ad tertiam pro Stoicis, & pro ineuitabili rerum cunctarum euentu rationem; quæ ex diuina præcognitione procedit; & ad primam assumpti confirmationem, ex Aristotele respondetur; & Deum ista non cognoscere, asseritur, & quare. CAP. XI.

C AD TERTIAM rationem Stoicorum, quæ ex diuina præcognitione procedit; quæ maximi semper apud Stoicos ponderis fuit, & momenti; in qua, tota ferè susceptæ disputationis difficultas collocata uidetur; ex cuius dissolutione, totius huius fermè nostræ inquisitionis absolutio plena dependet; iuxta Philosophorum dogmata prius, posterius uerò, hoc est libro octauo, iuxta theologicam ueritatem, respondebimus; atque de diuina ipsa præscientia, quantum & nostræ inquisitioni congruum & intellectus tenuitati tributum fuerit; diligenter considerabimus. In præsenti quidem libro, ad philosophantium, ut dictum est, opinionem, in octauo uerò, ad catholicorum Theologorum indubiam ueritatem. Philosophi igitur multi ut Stoici & Academici fuerunt (sicut superius tum in primo libro, tum in tertio, cum de fato disserebamus, prædiximus) qui ex diuina præcognitione (nam Deum cuncta ab æterno, præcognoscere, & præordinare sunt isti & quidem rectè arbitrati) omnia ineuitabili necessitate fieri, nec aliter quàm fiant, posse fieri; uel aliter quàm eueniant; posse euenire perperam existimauerunt. Qui non solùm assumptum, hoc est Deum cuncta exactissimè præcognoscere; unde rationem istam, & illam connexionem, & argumentum, intulerunt, Si deus cuncta infallibili cognitione præcognoscit, cuncta ineuitabili necessitate eueniunt, admiserunt; sed eodem etiam, tanquā ariete ualidissimo, contra secus opinantes obstinatissimè usi fuerunt. Aduersum quos, sicut prius tertio libro, multis, & his firmis rationibus, & quæ maximè urgent, dimicauimus; contingentiæque, atque temeritatis naturam acriter defendimus, resque multas, mul-

D tosque rerum euentus non solùm contingentes, sed fortuitos & temerarios esse demonstrauimus; ita nunc Aristotelis doctrinam insequuti, contingentesque & fortuitos euentus defendentes, & argumentum ipsum, & ea, quæ ad illius uel approbationem, uel probationis confirmationem, adducta fuerunt; omnia facillimè dissoluemus. Duobus autem modis in horum dissolutione è regione diuersis incedere possumus, tum admittendo, tum negando assumptum. Videtur enim, meo iudicio, problema dialecticum in doctrina Arist. An Deus hæc materiata, & singularia cognoscat; affirmarūt multi egregii Peripatetici, alii negarunt. & tā hi, quàm illi apparentib. probabilibusq; rationib. ex libris Arist. petitis usi fuerunt. Alex. Aphrod. nobilissimus alioquin Arist. interpres in lib. de Fato. cap. XVI, modum inter hos, quos diximus, extremos, medium & tertium uisus est inuenisse, cum asserere uideatur, Deum cuncta singularia etiam, & materiata cognoscere ea præter quæ contingenter futura sunt, ea uidelicet ratione, qua sunt contingenter futura. Quoniam ista de futuro contingenter præcognitio cum natura rei contingentis, ut contingens est, pugnare uidetur. Cæteroqui admisso etiam aliquando antecedente & Deum cun-

cta

ĉta tam contingentia, quàm non contingentia cognoſcere, conſequentiam ſiue connexionem E
idem Alexander negauit. Quinimmo ſi præcognitio, inquit ille, contingentiam tollit; præ-
cognitio ipſa eſt impoſsibilis. Quoniam contingentiam eſse eſt neceſsarium, quod quamuis in
ſe, & ad rei ueritatem, ſit optimè factum; an tamen ad Ariſtotelis opinionem bene factum ſit, iu-
dicent alii. Mihi profectò conſequentia, Phyſicè loquendo, neceſsaria ſemper admodum ui-
ſa fuit. Non enim Phyſicè, ut dictum eſt, loquendo ſecus euenire poterunt ſingula; quàm à Deo
præcognita ſunt; ſi ea Deus ad amusſim cognoſcat. de ipſo autem antecedente, à cunctis, quos
ego nouerim Peripateticis dubitatum ſemper fuit, quòd uel nihil extra ſe, uel ſaltem non hæc ſub-
cœleſtia intelligere Deum, crediderint ferè cuncti interpretes Ariſtotelis, quod libro duodecimo
primæ Philoſophiæ, parte prima ſupra quinquageſimam, et lib. ſeptimo Ethicorum ad Eude-
mum propè finem, ipſemet ſatis expreſſè affirmaſſe uidetur. quod ipſum libello de Mundo, ma-
ximorum quorundam regum ut Cambyſis, Xerſis, & Darii exemplo, quos (ut dicebat) opus
quodlibet dedeceret agnoſcere; copioſè ſatis iterum confirmauit. Et ideo Auerroes in De-
ſtruct. diſput. x dubio primo, Deum (inquit) cognoſcere ſingularia, ſunt uerba; quæ ſufficien-
tiora apparent ex improuiſo; quàm uerba Philoſophorum: Et diſput. xii, dubio iii. Veri in-
quit Philoſophi, non attribuerunt Deo ſcientiam, neque in particularibus, neque in uniuerſali-
bus: Et Alexandermet (ſi tamen illa expoſitio ſit Alexandri) libro duodecimo Metaphyſicæ, par
te xxxvi. primum intellectum extra ſe quidpiam intelligere negauit. Quamobrem Cicero li- F
bro ſecundo de Diuinatione magis fortaſsis quàm Alexander uiſus eſt cum Ariſtotele ſenſiſſe;
quando conſequentiam, atque deductionem admiſit quidem; ſed aſſumptum abiecit. Et eius
falſitatem, ex futuro quopiam contingenter euentu, oſtendere nitebatur. Ita nanque loco ci-
tato Cicero ſcriptum reliquit. Nihil enim eſt tam contrarium rationi, & conſtantiæ, quàm
fortuna; ut mihi ne in Deum quidem cadere uideatur; ut ſciat quid caſu, & fortuitò futurum ſit. Si
enim ſcit; certè illud eueniet; ſin certè eueniet; nulla fortuna eſt; eſt autem fortuna; rerum igitur
fortuitarum nulla eſt præſenſio. hactenus Cicero. Carneades quoque negauit Apollinem poſſe ali
qua præcognoſcere, niſi illa, quorum cauſæ uel præceſſerunt, uel ſaltem ita naturales, & effica-
ces ſunt; ut nec cauſæ impediri, nec euentus ab aliis cauſis proficiſci poſsint. Verùm etſi futuri
duntaxat contingenter euentus meminerit Cicero; diuinæque illud tantùm præcognitioni op-
poſuerit; cenſuit tamen ille; nullam eſſe, apud Deos, rerum cognitionem; nullamque itidem
procurationem; quòd rerum humanarum cognitionem diuinam, & procurationem contin-
gentiæ, & temeritati, nec non hominis arbitrio, aduerſari ſit ille arbitratus.

Hvnc igitur modum dicendi, quem Ariſtotelis doctrinæ magis accommodatum exiſtimo,
nunc ſequutus, quatenus uidelicet nullam rerum iſtarum, apud Deum, cognitionem extare af- G
firmat: & ad argumentum, & ad ſingulas argumenti confirmationes, Peripateticè dicemus.
Quid nanq; ad idem penès Ethnicorum quorundam Theologorum decreta, dicendum ſit, qui aſ-
ſumptum admittunt, & cuncta Deum præcognoſcere confitentur, paulò poſt tum ex Platone,
tum ex Iamblicho declarabimus.

Responderet igitur ad argumentum Ariſtoteles, & deductionem quidem cum Cicerone
admitteret: quoniam ſi rerum omnium Deus cognitionem habeat & hanc (ut par eſt) infallibi-
lem, omnia ineuitabili neceſsitate, citra dubium eueniunt: antecedens uerò negaret penitus,
quum illud primo loco probaretur: quoniã alioqui Deus negligens, & ignarus uideretur. Deum
ignarum, & deſidem eſſe, non concederet Ariſtoteles, etiam ſi harum rerum cognitionem non ha
beret. Rerum enim iſtarum notitiam Deum ideo non habere diceret, non quia uel ignarus, uel
negligens ſit; uel quia in earum cognitionem nitatur, & non ualeat, ex impotentia: ſed quia diui
uinæ præſtantiæ, ſummæq; illius perfectioni, huiuſmodi de rebus tam indignis, tamq; inconſtan-
tibus cognitio repugnare cenſeatur. Quemadmodum enim ex hominum quidem Principum
dignitate non eſſe dixeris, cuilibet operi incumbere: ut uerbi gratia exercitus Ducis, aut Vrbis
præfecti, atq; etiam domus primarii faſciculum ſarcinarium componere. Ita Deorum dignitati H
hæc materiata, elementaria uiliſsima opera intelligere, abſonum, & incongruum eſſe, cenſuit
Ariſt. Cognitioni autem diuinæ non ſolùm pluſquàm humanæ ille tribuit; ſed tantùm tribuiſſe
certum eſt, ut illam, cùm humana conferri non pateretur. Eſt enim illa perpetua, continuaq;
fœlicitas, circa nobiliſsimum, perfectiſsimumq; obiectum (quod propria eſsentia eſt) ſemper in
tenta, ſuprema rerum omnium cauſa, & aliis admirandis modis excellens adeò, ut cùm eadem,
ex huius Philoſophi ſententia, humanam cognitionem, qui ſit mentis compos, conſerre aliquo
modo uel poſsit, uel audeat nemo.

Ad ſecundam aſſumpti confirmationem reſpondetur; & hæc ſubcœleſtia Deum non cognoſcere, & ſi ſit rerum omnium cauſam, aſſeritur.

Cap. X.

Quum

A
Vum secundo loco assumptum probatur, quoniam Deus & prima rerum omnium causa est, & sapientissimus, ergo res omnes cognoscit. Si enim ea non eo gnosceret, quorum est causa, non posset esse sapientissimus: concedit Aristoteles, Deum esse primam rerum omnium causam; eundemq; sapientissimum; & quàm quæuis alia causa, in effectum quęlibet magis efficientem, effluentemq;, atque, si in scholis eius dicere liceat, illabentem magis, non tamen omnem effectum, omnemque rerum euentum cognoscere illum admittit. ratio est illa, quam diximus, quia hæc singulariũ, caducarumq; rerum, & euẽtuum cognitio imperfectionem, indignitatemq; quandam habere annexam ipse putauit: omnis autem imperfectio & indignitas ab illa præstantissima, & dignissima natura, ab illaq; summa perfectione abigenda est. esse uerò causam primam, & esse sapientissimum, & in effectus omnes magis quàm alias causas influere, nullam prorsus (quod in tractatu de Diuina Prouidentia ad opinionem Aristotelis, D. Ioannes Franciscus Picus minus aduertit) imperfectionẽ, uel indignitatem claudere, cõstantissimum est.

Si dixeris est rerum & effectuum omnium causa: & seipsum perfectè cognoscit: ergo & effectus cunctos, cum perfecta relatiui notitia, sine correlatiui cognitione haberi non possit.

Respondebo, Proclum super Parmenide cap. XXXII. hac ratione, aduersus Peripateticos usum fuisse; sed illam nos superius cap. XXVIII, quarti libri, ex Auerroe lib. duodecimo diuinæ Philosophiæ commentatione LI. dissoluimus; in quo loco, ita scriptum ille reliquit. Deus scit omnia, secundum quòd scit se tantùm, scientia in esse; quod est causa eorum esse, uerbi gratia, qui scit calorem ignis tantùm; non dicitur nescire naturam caloris existentis in reliquis calidis, sed iste est ille, qui scit naturam caloris, secundum quod est calor. Et similiter primus scit naturam entis, in eo quod est ens simpliciter. Hæc Auerr. quibus quid ad difficultatem Peripateticè dicendum sit, relinquitur manifestum.

Cum arguis, si ista Deum ignorare posuerimus; constituenda erit superior aliqua causa, quæ cuncta præcognoscat, & Deum dirigat, ne erret ignarus. Dicendum, argumentum nullum esse; quia omnis substantia, quo natura sua prior est; est etiam præstantior, & dignior, ideo à prima suprema, & perfectissima, & propter eius excellentiam, & propter rationem ex Auerroe, paulò ante redditam, negaret Aristoteles harum rerum cognitionem; nec propterea, ignarum Deum, aut errabundum existimare debemus, quum æternis, & inobliquabilibus legibus cœlum mouet; cuius motu, & lumine, immutabili ordine, mundum uniuersum administrat.

C Cum rursus idem ex opposito consequentis suadere conaris; quòd non possit Deus esse sapientissimus, & ea (quæ producit) ignorare: negamus iterum argumentum; quoniam sapientiam non in multarum rerum, sed in eminentissimarum causarum & potissimùm, in ipsius entis, quatenus ens est cognitione statuit Arist. at Deus ipse perfectissimum ens, & eminentissimam rerum omnium causam, id est seipsum cognoscit; seipsum igitur tantùm cognoscendo sapientissimus Peripateticè existimabitur.

Ad tertiam confirmationem assumpti respondetur; & Deum tametsi æuo aut etiam æternitate metiatur, ista tamen non cognoscere Peripateticè asseritur; & obiter non omnia, quæ abstracta esse dicuntur, intelligere, declaratur. Cap. XI.

D
D rationem tertiam pro confirmando assumpto deductam, quoniam tempus ad æuum reducitur: igitur, quæ tempore explicantur, omnia potest uirtus æuo mensurata cognoscere. Arist. ad æuum tempus reduci; & quæ diuersis temporibus complectuntur; eodem illa omnia æuo complecti, concederet; non tamen consequentiam admitteret; ut quæcunque, quæ uirtus tempore mensurata, tribus temporibus, nouerit, uno æuo uis illa cognoscat; quæ æuo ipso metitur. Cuius causa nulla alia est; nisi, quam diximus, summa illius uirtutis perfectio, & illius naturæ dignitas, atque præstantia incomparabilis. Hoc loco obiter amicè lector notabis (quod superius etiam admonuimus) æuum propriè ex sententia Aristotelis, in Commentariis de Natura cœlesti, lib. primo non Deum solùm, sed substantias omnes, omnes inquam, non abstractas solùm, sed generabiles etiam, & corruptibiles (non quidem qua generationi, uel corruptioni obnoxiæ sunt) sed qua duntaxat substantiæ sunt, & naturæ quædam quæ suo modo existunt semper, & permanent, metiri; quod ipsæ rerum substantiæ, ut substantiæ sunt (quas Metaphysicus quidditates appellat) à materia (ut in tractatu nostro, de Subiecto Metaphysicæ copiosè, & dilucidè demonstrauimus) abiunctæ, & per essentiam separatæ sint. Hoc autem prænotato, quàm futile sit argumentum, ab æuo, & tempore, ad ea, quæ æuo, & tempore mensurantur, facilè compræhendi potest; cùm multa æuo mensurari dicantur: quæ ne

cognoſcunt quidem. E

Si obiicias, quoniam abſtracta per eſſentiam omnia, ad Ariſtotelis opinionem, intelligunt; qui igitur audeo ego aliqua aſſerere abſtracta; quæ nihil intelligant aut cognoſcant?

Dicendvm falſum eſſe, quòd abſtracta per eſſentiam omnia intelligant: nec iſtud aliquando docuit Ariſtoteles; Sed hic eſt unus, ex maximis erroribus, commentatoris Auerrois in lib. duodecimo Metaphyſicæ XXXVI commento, & in lib. ſecundo de Cœlo commento LXI, & in lib. de Subſtantia Orbis cap. ultimo, & in lib. Deſtruct. paſſim, & in tota breuiter ſua Philoſophia diffuſus. Verum eſt tamen; quòd illa abſtracta per eſſentiam, quæ præter hoc, quòd per eſſentiam abſtracta ſunt; aliquid etiam per eſſentiam agunt, & operantur; intellectus ſunt. at illa, quæ agunt nihil; ſed eſſentiæ tantùm ſunt, & quidditates; nec intelligunt, nec aliquid aliquo modo cognoſcunt. Melius igitur feciſſet Auerroes ſi propoſitionem ſic enunciaſſet; omnis potentia per eſſentiam abſtracta, intellectus eſt; quoniam in ratione potentiæ actionem & operationem intelligimus. ad quem modum aduerſarius arguebat. Virtus cognoſcens tempore menſurata, tribus temporibus uniuerſa cognoſcit, præſentia, præterita, & futura; & igitur illa uirtus coſcet; quæ æuo metitur; quoniam cuncta temporum curricula æuum complectitur. Sed iam diximus non urgere argumentum; ex diuinæ & naturæ, & cognitionis præſtantia. F

Ad quartam aſſumpti confirmationem reſpondetur, & cur Deus iſta non cognoſcat, aliæ à prioribus cauſæ aſſignantur. Cap. XII.

D QVARTAM eiuſdem aſſumpti confirmationem, quoniam nihil obſtat diuino intellectui, quin omnia cognoſcat, igitur &c. Reſpondeo, non ideo non intelligit Deus omnia; quòd quippiam diuino obſtet intellectui; ſed aliis multis de cauſis. primo, quia, ut dictum ſuperius, & repetitum ſæpè fuit, diuinæ repugnat perfectioni, & dignitati, res omnes, materiatas præſertim, & tam uiles cognoſcere. quemadmodum enim humanæ imperfectioni, & intellectus noſtri tenuitati in lib. primo minore Primæ philoſophiæ perfectam, & abſolutam de diis cognitionem repugnare, aſſeruit Ariſt.; quòd ad diuinas mentes contemplendas, non ſecus quàm oculus ueſpertilionis, ad lumen Solis, hallucinetur, & hebeſcat intellectus noſtri natura; ita diuinæ præſtantiæ, ſupremæq; illi, atque perfectiſsimæ naturæ iſtam de rebus uiliſsimis cognitionem repugnare; tum lib. duodecimo Prioris philoſophiæ, tum alibi idem affirmauit, quòd uilis nimis, atque abiecta, & inconſtans prorſus ſit rerum harum cognitio. G

Secvndo, quoniam materia quo minus de caducis omnimodam cognitionem Deus haberet; ſi etiam habere ille poſſet & ſuæ auguſtiſsimæ naturæ ea non repugnaret, obſtaret. Non quidem quæ Dei, ſed quæ ipſius obiecti cogniti eſſet pars. cognitio etenim & ſcientia ab actu forma li eſt; materia autem prima quamuis ex ſe ens actu ſit; quia tamen omni forma prorſus, & illius naturam ſpectes, lib. primo Phyſicarum auſcultationum carere probatum eſt. propterea iuxta Ariſtotelis decreta, ex ſe, naturaque ſua prorſus cognoſci nō poteſt. Quod autem ex propria, & in trinſeca ſua natura cognoſci non poteſt, ab aliquo intellectu etiam diuino cognoſci non poterit. Quemadmodum enim Chimera, Centaurus, & id genus alia, quibus repugnat eſſe, niſi fortaſſe imaginarium, &, ita dixerim, Chimericum; per aliquam potentiam, etiam diuinam, ad aliud eſſe, quàm imaginarium, deduci non poſſunt. Ita quibus ex interna aliqua cauſa, & naturæ proprietate intelligi poſſe repugnat; ab aliquo intellectu, quicunque is ſit, percipi illa non queunt. Non enim diuinus intellectus (ut cap. XVI lib. de Fato admonuit Alexander) poteſt eſſe impoſſibilium. Ad quem modum Theologus fatetur; hominem non poſſe à Deo effici rudibilem, quòd iſtud humanæ omnino naturæ repugnet; ideſt quoniam res ipſa effici non poteſt. Quamobrem Angelus Luc. primo, beatiſsimam uirginem ſalutans, non dixit; apud Deum non eſſe aliquid impoſsibile; ſed ait, non eſſe impoſsibile apud Deum, omne uerbum; ideſt quodcunque quod contradictionem & pugnantiam (ita exponunt Theologi) non includat. Quicquid enim contra dictionem implicat, uerbi, dicunt illi rectiſsimè, rationem habere non poteſt. H

Diceret præterea Ariſt. (& hæc eſt tertia cauſa) eſto etiam quòd hæc à Deo ſublunaria cognoſci poſſe fateretur; & materia iſta non obſtaret diuinæ intelligentiæ, numeroſam tamen atque infinitam generabilium & corruptibilium quantitatem diuino intellectui obſtare; quo minus omnium, quæ in Orbe uniuerſo, & ſunt uel fiunt, & facta fuerunt, & fienda ſunt, cognitionē Deus habeat (ſunt nempe hæc uniuerſa infinita ad Ariſtotelis opinionem, qui Mundum æternum arbitratus fuit) quòd infinitum ad decreta eiuſdem ab intrinſeca, & propria ſua natura, ideſt qua infinitum eſt, ignotum ſit. Quod enim ut paulò ante de prima materia dicebamus, de ſe & ex propria ratione, & intrinſeca natura ſua ignotum eſt; ſicut per nullam potentiam fieri poteſt cognoſcibile; ita à nulla potentia etiam diuina cognoſci poteſt. Infinitæ autem ſucceſsiua quadam ſerie, &

per-

A perpetuâ generatione sunt, ad mentem Aristotelis res sublunares; quòd mundus æternus sit, nec generari uel creari, nec corrumpi, uel ad nihilum redigi aliquo modo posit.

Adde quòd futurum contingens, (quatenus contingens futurum est) est ignotum; ut ne Deus quidem præcognoscere illud, ante euentum ualeat.

Sed arguis; plura igitur Sol illuminaret, quàm Deus intelligeret. Absurdum enim uidetur, ut uis rei materialis uim immaterialem, nedum diuinam excedat.

Diceret Arist. in pluralitate potentiam, atque imperfectionem semper includi. omnis autem etiam minima, uel leuissima imperfectio, ab illo supremo perfectissimoq; diuino intellectu, penitus est abigenda.

Adderet. Quoniam Deus quid unum omnibus quibuscunque, quæ à Sole passim illuminantur, simul collectis, excellentius, præstantius, & augustius, quod propria essentia est, quæ rerum omnium prima, & præcipua causa est & cuncta eminentissimè continet; intelligit: hinc propterea sufficiens potest sumi argumentum, ad Dei potentiam ostendendam, maiorem eam esse, in cognoscendo, quàm sit in illuminando uirtus Solis. Hæc sunt, quæ & ad tertiam rationem Stoicorum, & ad omnes eas confirmationes, quibus eiusdem rationis antecedens, Deumque euentuum omnium præcognitionem habere, probari uidebatur, respon deret Arist.

B Si obiiciatur, quòd ista non stare uideantur cum multis, quæ à Simplicio, à Ioanne Gram. ab Ammonio, à Syriano, ab Alexandro, & à multis Græcis (ut nunc Latinos mittamus) Aristotelis interpretibus de diuina cognitione dicuntur; qui Deum omnia etiam materiata cognoscere, Arist. aliquando asseruisse, fateri uisi fuerunt.

Respondebimus, quòd quemadmodum de prouidentia diuina non idem senserunt omnes de Aristotele Aristotelis expositores, sed diuersi diuersa, Ita de diuina iidem cognitione ab inuicem dissenserunt. At quemadmodum in tractatu de Diuina prouidentia, eam selegimus opinionem, quæ magis ad Aristotelis doctrinam nobis accedere, & occurrentes difficultates facilius auerruncare uidebatur, ita nunc eam, de diuina cognitione, sequuti fuimus opinionem, quæ dogmatibus eiusdem Philosophi nobis uisa fuit accommodatior; ut mittamus interea, quòd multi eorum Arist. interpretum, qui omnia illum cognoscere asseruerunt; non ut in se esse habent singula, & distinctè, sed uel ut quadam specie diuino intellectui præsentia fiunt; uel ut eminenter in essentia diuina, siue tanquam in perfectissimo ente, siue tanquam in prima, & præcipua, & efficacissima causa cuncta continentur Deum cognoscere putauerunt; cum qua cognitione stat Deū

C singularia ista, ut sunt singularia, & ut in tempore sunt, nescire. Et de responsione ex Arist. ad tertiam Stoicorum rationem, & de diuina præscientia, ex eiusdem monumentis præclarissimis, hactenus.

Ad idem tertium Stoicorum argumentum, quod ex diuina rerum cunctarum præcognitione procedit, ex Platone respondetur: & in hoc cap. Platonis ad argumentum ipsum responsio tantùm ponitur.

Cap. XIII.

SUPERESSET, ut quid, ad hanc tertiam Stoicorum rationem, & ad omnes illas pro confirmatione assumpti, & Diuinæ rerum cunctarum præcognitionis asser tione, deductas rationes responderet Christianus & Catholicus Theologus, ui

D deremus. Assumptum nanque, & ad eius probationem, rationes omnes ductas ultro libensque ille admitteret: in deductione autem solùm, & connexione eidem difficultas esset, & labor aliquis. Nempe quemadmodum illationem, atque argumentum Aristoteles (ut uidimus) admittebat: negabat autem argumenti assumptum: ita cordatus Theologus contrà, antecedens toto pectore confitetur, negat autem deductionem, & consequentiam. Verùm quoniam naturali tantùm intelligentia duce, in eandem fermè cum Theologis nostris, Platonici quidam magni nominis Philosophi deuenerunt sententiam: modumque (quo fieri potest) ut cum certa, & infallibili rerum cunctarum, apud Deū, præcognitione, in rebus iis singularibus, & materiatis, contingentia, & temeritas; & in homine uoluntatis & arbitrii libertas seruaretur, doctissimè quidem, sed an ad mentem Platonis, nescio, atque quàm pulcherrimè exposuerunt, Ideo quod magno nobis erit usui, istorum præclarissimorum philosophorum, ad idem argumentum, responsionem prius exponemus; secundo deinde ab hoc libro, illam tandem, quam solam ueram, catholicamque esse tenemus, exhibebimus. Veruntamen si etiam, antequam præstantissimorum horum Philosophorum responsionem attingamus; quid Plato ipse, ad hoc idem argumentum, responderet, breuissimis prius uiderimus; rem utilē simul ac iocundam, non ab re, studiosis omnibus nos facturos confidimus. Eorū igitur, qui

qui Platonis Philosophiam sequuti fuerunt; quidam, admisso antecedente, consequentiam, ipsamque connexionem minimè receperunt. Quidam uerò admiserunt utrunque. Concordes nanque sunt Platonici omnes in assumpto. Sed de connexione, uarii uaria senserunt. Nobis, quod sine contentione, & cum omni eorum, qui secus sentiant, pace dictum uolumus, in hac grauissima difficultate, de sententia Platonis, dicendum uidetur; quòd non solùm assumptum, Deû scilicet omnia cognoscere; ultro & lubens ille concedit; sed tum propter diuinam de rebus omnibus præcognitionem, curam, prouidentiam, & præuidentiam, quæ falli non potest, tum propter illam secundarum (de qua prius fusè diximus) tum ad primam, tum ad se inuicem, causarum annexionem, quam Plato non aspernatus est, consequentiam etiam, cuncta uidelicet, ea præter, quæ ab humana uoluntate, ueniunt, & dependent, ineuitabili necessitate, euenire, Plato non abiiceret. Illa etiam, quæ ab humana uoluntate eueniunt, ex necessitate, ad Platonis dogmata, euenire, multis forsitan non sine ratione uideri potuit. Sed hanc disputationem Platonicis relinquamus. Et ad quem modum uniuersa Deus, ex Platone, cognosca ostendamus. E

Ad quem modum ex Platone cuncta Deus cognoscat, declaratur. Cap. XIIII.

De platone communiter traditum est; & in Parmenide, Pythagoreos imitatus, apertè se satis exposuit; per ideas, idest per quasdam rerum uniuersales cognitiones, cuncta Deum cognoscere. per uniuersales inquam cognitiones, idest per cognitiones, quæ rerum uniuersitatem quandam, ac multitudinem, & in se ipsis aptissimè, unitissimeque comprehendant; & eandem multitudinem diuino intellectui distinctissimè repræsentent; quæ quidem uniuersales cognitiones, indiuidua illa, quæ in Orbe uniuerso sunt, sui natura, præcedunt; nec in indiuiduis sunt; cum abiunctæ à materia prorsus sint; sed tantùm ipsarum participatione consiste re hæc indiuidua dicuntur. Vniuersales hæ cognitiones, & ideæ, ante ipsam etiam rerum productionem & Mundi constitutionem, si Mundi fabricam (ut nõnulli Platonici dicere uisi sunt) Deus aliquando incœperit in mente diuina (ita dixerim) insertæ sunt; & ab eadem, suo modo, idest modo à nobis prorsus inexplicabili, & si de modo etiam isto aliquid paulò post dicturi sumus, emanant; in eademque, dum emanant, permanent. Nec ideæ solùm ab ea, sed inferiores etiam mentes, & Dii secundi suo modo deriuant atque dependent. Ad has igitur ideas, Deus summus diique cæteri omnes, & natura ipsa, in harum rerum generatione, & productione tanquam ad exemplaria quædam collimant; & per eas cuncta Deum cognoscere Plato & platonici confitentur. Vnde in Parmenide Ficinus cap. 11, Platonem unà cum Pythagoricis, multitudinem in primo ente posuisse asseruit. Ideæ nanque rerum distinctæ inuicem sunt. nisi enim essent distinctæ, res distinctas præsentare non possent. per ideas igitur, eo, quo dictum est, modo, uniuersales, & distinctas, res uniuersas Deus cognoscit. Nisi enim inter se ideæ differrent, unica esset idea. differunt autem (ut Platonici quidam dixerunt) ex natura rei, & ratione formali. quamuis interea in Deo, uel (ut quidam opinati sunt) in anima Mundi, & in eodem impartibili, cunctæ simul sint; semelq; totæ. Neque se inuicem ullo pacto confundunt. Sunt enim mutua communione mirabili coniunctæ, & mirificè, sua quadam proprietate disiunctæ. Neque aliunde habent, ut distinctæ sint, quàm unde habent, ut sint. Non enim respectus illi, quales quales fuerint, quibus ideas multiplicari dicimus; ab ipsis rebus ortum ducunt; sed ab ipso intellectu diuino, suam ad res & propriam essentiam comparante. Et si idearum nobis ortum aliquo modo diuinare sit fas; à naturis rerum, & formis, non ut in materia, sed ut in mente diuina sunt, sunt autem ut res ipsæ singulæ Deum imitari possunt; hoc est dictu, ab ipsa mente, & ab ipsa essentia diuina, in quantum res ipsas, rerumq; rationes, & quidditates, intra se comprehendit (eatenus autem eas intra se comprehendit; quatenus ab eisdem se imitabilem cognoscit) producuntur. Et à prima, supremaque mente, ad mentes inferiores, emanant; in ipsaque nihilominus priore (ut diximus) ac diuina mente perpetuò remanent. per quas, ut in Deo permanere dicuntur, Deum omnia cognoscere, lubens Plato ipso confiteretur. Ita enim & de antecedente, & de consequentia, atque de uniuersa rat ne tertia Stoicorum mihi uidetur esse ad Platonis opinione existimandum.

F (right margin, beside line 1 of this chapter) · G (right margin, beside "Vnde in Parmenide") · H (right margin, beside "rationes, & quidditates")

Idearum productio, & rerum in Deo cognitio, ex Platone, declaratur. Cap. XV.

Verumenim-

A

Verumenimverò, quo res, quæ certè difficillima est, melius queat intelligi; altius paulò iterum repetamus; & idearum generationem, earumque in diuinis mentibus unitatem, uel multitudinem, & in eisdem mentibus, per ideas rerum præcognitionem declaremus. Vnde in euentibus, ineuitabilem necessitatem deriuare, nulla difficultate, deprehendere poterimus. Primùm igitur, Deum esse intelligamus, sine principio aliquo, & fine; à quo tanquam à prima omnium supremaque causa cætera & principium, & finem sumant; aliqua quidem & gradus, & uirtutis, & præterea temporis, ut ista nostratia, & subcœlestia; aliqua uerò sui gradus & uirtutis & præterea sempiternitatis, ut cœlestia cuncta & superiores ille mentes. Dependent enim secundum Platonem, & Aristotelem, omnia siue caduca, siue sempiterna, à primo.

Secundò, res cunctas Deum existimemus intelligere, per primam rerum omnium, & supremam causam, & per earum principium primum, quod est ipsemet Deus, intelligat inquam res omnes, in hoc signo secundo, non quidem ut res in se, & realiter sunt, nondum enim habent esse, in natura, sed tantùm in ipsa diuina mente: sed ut ab ipso Deo, & opifice primo produci & emanare possunt. possunt autem eo modo ab ipso produci; quo Deus ipse cernit; posse res singulas, certo aliquo gradu, imitari diuinam formam, & bonitatem. Et dum ita cernit; dumque uariam suæ bonitatis fieri posse participationem, & captum intelligit; ideas producit. quæ, ut diximus, B ita distinctæ sunt; ut diuinæ partipationis gradus distincti sunt. Per has autem ideas res (ita dixerim) ideatas intelligit. Vt ecce dum intelligit formam suam, per modum uitæ, non autem cognitionis (ut utar exemplo Ficini lib. secundo de Immortalitate animorum cap. XI.) imitabilem, concipit formam, ideamque plantarum, & simul plantam intelligit. dum uerò imitabilem per modum cognitionis quidem, sed non intelligentiæ, propriam animalis ideam concipit; per quam intelligit animal, atque res cæteras, earumque ideas eodem pacto concipit, & intelligit; ut diuerso gradu, possunt res illæ Deum ipsum imitari. Verum est, quòd res aliquas intelligit diuinam naturam posse per se imitari; aliquas uerò, siue quia re uera habeant non esse potius, quàm esse; siue quia esse imperfectissimum, & à diuina natura alienum ualde, non per se, sed per aliud tantùm eandem imitari posse comprehendit. ideo res quasdam per ideas proprias, idest eas, quarum ideæ propriæ sunt, & quas diximus diuinam per se naturam imitari; quasdam uerò, eas scilicet, quas diuinam per se naturam imitari non posse diximus, per aliarum rerum ideas, Deus intelligere dicitur.

Tertiò: post idearum generationem, siue creationem, & emanationem, & post rerum harum C per easdem ideas, intelligentiam, res extrinsecus Deum producere imaginemur; eo sanè modo, quo diuinam naturam posse eas imitari, per ideas, tanquam per quædam fiendarum rerum exemplaria, ille pridem intellexit.

Quartò demum res uniuersas, non solùm ut esse, ille & diuinam naturam imitari possunt; sed ut iam sunt, & ut iam, ut possunt, Deum imitantur; per ideas cognoscere illum dicamus; quarum (ut dictum est) exemplaria Ideæ sunt. Nam idea à Platonicis diffinitur, exemplar rei agendæ. De qua diffinitione paulò post nonnulla differemus. Sed (ut paulò ante dictum est) non eodem omnia modo per ideas Deus intelligit; quoniam non eodem modo omnia Deum imitantur, uel imitari possunt: sed quædam per se, quædam per aliud. Vnde bona quidem, & quæ natura constant, & absoluta sunt, per ideas proprias, mala uerò, per bonorum; singularia, per specierum; partes, per totius; accidentia, per substantiarum; artificialia, & præter naturalia, & quæ contra naturam accidunt, per naturalium; materiam, per formæ; priuationes, per habituum; relationes, per absolutorum; fœda, & turpia, per rerum pulchrarum; ut luti, per aquæ; & terræ ideas; non per discursum, & ratiocinium, sed simplici intuitu, & cognoscere Deum, & eorum causam esse, & ea efficere, uel per se, uel per deos æthereos, & per eorum instrumenta corpora cœ D lestia, uel per Dæmones, qui Deorũ pedissequi, ab Academicis, nuncupantur, Plato est arbitratus.

In mentibus diuinis omnibus, sunt rerum omnium ideæ; sed in alio, & alio numero. Idea præterea in diffinitur, & diffinitio breuissimis exponitur. Cap. XVI.

Verumenimverò non est hic silentio prætereundum; quòd Platonicorum non nulli, & inter recentiores Ficinus, libro decimo sexto de Immortalitate animorum, capite primo, in diuinis mentibus omnibus, ponunt ideas; tanquam radios quosdam diuinæ mentis; sed quo propinquior mens unitati diuinæ fuerit; eo magis una, & simplex mens est; quo remotior contrà, propinquior per pauciores ideas intelligit, remotior per plures; non tamen per pauciores ideas pauciora uident mentes superiores, quàm faciant inferiores, quæ per plures ideas intelligunt. medicus uempe peritissimus futuros in ægrotante casus unico præuidet signo; quos pluribus

pluribus ſignis uix imperitus diſcernit; & unico nutu intelligit ſagax miniſter; quid iubeat domi E
nus; tardiores multis indigent uerbis. Quamobrem tum propter recentis radii ſimplicitatem,
tum propter ſublimium mentium unitatem, mirabilemq́ue earum perſpicaciam, in angelis, &
Diis ſuperioribus paucisſimas ſed communisſimas ponunt, hoc eſt non communia, ſed pluri-
ma, & illa diſtincta præſentantes ideas. plures uerò magisq; ſpeciales per ordinem in ſequenti-
bus; in primo autem, & ſummo Deo unicam. Rem exemplo, non multum ab exemplo Ficini
diſtante, declarabimus Sit, uerbi cauſa, in Deo idea entis unica, in propinquiore ſibi mente,
duæ ſint ideæ entis, ideſt idea ſubſtantiæ, & idea accidentis. Et quoniam accidens duplex eſt;
abſolutum, & relatiuum, in tertia & proximè ſequenti mente ſint tres ideæ, ſubſtantiæ ſcilicet,
accidentis abſoluti, & accidentis relatiui. eo uidelicet modo, quo relatio habere poteſt, ideam.
Quoniam rurſus ſubſtantia duplex eſt, corporea & incorporea; ſint in mente quarta entis ideæ
quatuor, una ſubſtantiæ corporeæ, altera ſubſtantiæ in corporeæ, tertia accidentis abſoluti, &
quarta accidentis relatiui, & ita deinceps deſcendendo, idearum multitudinem proſequamur.
Deus per unam ipſius eſſe ideam, quæ ipſa Dei natura eſt, intelligit omnia. Vna nempe Dei eſ-
ſentia, una eſt idea idearum omnium uicem gerens, Vnde Orphicum illud
» Ζεὺς εἶδος πάντων, ideſt, F
Ivpiter ſpecies omnium ſiue (quod idem eſt) idea omnium perq́ue hanc unicam ideam, cũ
cta Deus circunſpicit, diſtinctisſimeq́ue contuetur, & tanquam Sagittarius ſingula, ad ſuos fi-
nes dirigit, ad unum denique cuncta. Quoniam uerò cunctæ ideæ, in primo, una forma ſunt,
in ſecundo multæ; ideo Plato contemplatus, & colores in lumine circa lucem; & lineas in circu-
lo, circa centrum; inquit in epiſtolis, multiformes ideas abſolutè diſtinctas circa primum rerum
principium eſſe potius, quàm in primo. Et in lib. de Repub. ſeptimo, ideam boni pulchrarum eſ-
ſe cauſam idearum, aſſeruit; hoc eſt, ipſum bonum, in cuius idea ideæ omnes ſunt, eſt illarum idea-
rum cauſa; quæ quidem ideæ in ſequentibus mentibus multæ, & abſolutæ, inuicem differentes
ſunt. Sed redeat unde diſceſsit oratio. Cuncta igitur ad eum, quem diximus, modum Deus in-
telligit, & cognoſcit. Eſt enim rerum cunctarum idea; & cauſa Deus; & diuina eſſentia; non cun
cta (ut dictum eſt) ſingularia iſta, & materiata; immo neque ſpecies cunctas, & genera, per
diſtinctas ideas, Deus ille ſummus, à quo Deos cæteros dependere Plato eſt opinatus, no-
uit. Quoniam diſtincta & materiata indiuidua, & ſpecies, & genera, unicam in Deo ha- G
bent ideam; unicam etiam habent cauſam primam, Deum ipſum. Adde quòd diſtincta indi-
uidua non habent, in mente aliqua ſuperiore, diſtinctas ideas; ſed quæ ſunt ſingularia eiuſ-
dem naturæ, unicam habent ideam. Eſt enim idea (ut teſte Proclo Xenocrates diffiniebat)
cauſa exemplaris eorum, quæ ſecundum naturam conſiſtunt. hanc diffinitionem Ficinus in Par-
menide cap. xi, ita exponebat. Dicitur [cauſa exemplaris] quoniam cauſa finalis eſt ſuperior
ſcilicet ipſum bonum; cauſa uerò propriè efficiens quodammodo eſt inferior (eſt nanque artifex
exemplar ideale ſuſpiciens, media eſt cauſa ipſa exemplaris. dicitur [eorum quæ ſecundum na-
turam conſiſtunt] quoniam non eſt idea ſingularium; non enim ſecundum naturam conſiſtere
ſingularia dicuntur à Platonicis, cum non ſemper illa conſiſtant; nec eorum quæ, uel per artem,
uel præter naturam ſunt; ſed harum ſingularium rerum diſtinctas, & inuicem differentes ideas
(ſi in his ideæ nomine uti liceat) habent inferiores dii; & quo inferiores, eo plures habent, &
magis differentes; ita ut ſuperiores diſtinctas (ita dixerim) ideas generum, inferiores ſpecierum,
dæmones uerò (ſicut ſuperius in tractatu de prouidentia dicebamus) ſingularum indiuidua-
rumq́ue rerum cognitionem, & curam, & (ſi dicere liceat) diſtinctas ideas habere dicuntur. H
Diximus autem [ſi dicere liceat] quoniam formæ indiuiduales, quæ ſunt in materia, non ſunt
ſecundum Platonicos ideæ, ſed idearum umbræ, & ueluti ueſtigia quædam. Quamobrem non
tantùm habet Deus ſummus, qui ueram habet rerum omnium, notitiam, & prouidentiam,
rerum harum ſingularium; ſed & Dii alii inferiores, & dæmones; quamuis non omnes omnium;
ſed quidam quidem omnium, & quo ad aliqua tantùm; ut Dii inferiores, & minores; quidam
uerò aliquorum tantùm, & quo ad aliqua tantùm, ut dæmones, qui, quoniam inter Deos à Pla
tone, & Platonicis habentur; dicere poſſumus; quòd ſicut ſupremus Deus hæc omnia per uni-
cam, & ſimplicisſimam ideam, diſtinctè cognoſcit; ita uniuerſum reliquum Deorum genus; Dii-
q́ue ſimul omnes cæteri, cuncta, qua in Orbe uniuerſo ſunt, eo modo, quo eſſe habent, etiam
materiata, & ſingularia, & minima quæque, & maxima, magis, & minus, pro intellectus per-
ſpicacia diſtinctè cognoſcunt. Sed quidam pro ratione dignitatis, & naturæ excellentiæ, per
pauciores, quidam uerò per plures ideas, nunquam tamen qui per pauciores, aut minora in-
telligunt, aut magis confusè; ſed contrà & plura, & diſtinctè magis.

A De diuina Præſcientia ex diuina Prouidentia de qua pridem dictum eſt, & nonnulla hoc loco declarantur, & Platonicè conſiderantur.

CAP. XVII.

E DEORVM cognitione ab eorum etiam prouidentia fieri poteſt aptiſsimè ex Platonicis argumentum, de qua quidem pronidentia diuina & Auguſtinus lib. VII de Ciuitate Dei, Et Gregorius Nyſſenus libello de Prouidentia, & Iamblichus lib. de Myſteriis, & Proclus in Timæo, & in lib. cui titulus de Theologia Platonis, & Marſilius Ficinus in argumento Apologiæ Socratis, & lib. de Immortalitate animorum, atque ſæpius alibi, & omnes ferè, qui ſunt de Schola Platonis, diſertè, ac copioſè ſatis dixerunt. Quin etiam D. Thomas quæſt. XXII primæ partis, non nulla de eadem, ex Nyſſeno, & Platonicis, diſſeruit. Nos & ſi ſuperius Platonis, de diuina Pronidentia, opinionem pluribus exactè ſatis & diligenter expoſuerimus; non granabimur tamen breuibus idem repetere; quo & menti res firmius inhæreat; & de
B diuina ſcientia copioſior, exactiorque habeatur cognitio. Triplicem nempe, ut prius dicebamus, ſecundum Platonis opinionem, Diuinam Prouidentiam eſſe, Platonici ferè omnes aſſeruerunt. Nos autem cùm ex multis aliis Platonicæ Philoſophiæ locis, tum ex Epinomide, in quatuor illam partes diuiſimus, & unam Deorum æthereorum eſſe diximus, id eſt duodecim Mundi principum; qui mentes ſunt animarum duodecim ſphærarum. qui quidem primò & principaliter rebus omnibus, & ex conſequenti, Orbi uniuerſo, quo ad aliqua, ut ſi, uerbi cauſa, dixerimus; quo ad ea, in quibus indiuidua, pro integritate, & perfectione uniuerſi, communicant; & quantum ad uniuerſales, & communiſsimas, ut pote ſubſtantiæ, uitæ, motus, generationis & huiuſmodi cauſas, prouident; atque eo, quo prouident, modo, res cunctas etiam cognoſcunt; in uniuerſali uidelicet; non quidem in potentia, & per ſpecies à ſingularibus abſtractas; ſed (ut paulò ante declarauimus) per rerum uniuerſales ideas, & communes; & quo Dii illi ſummo Deo propinquiores ſunt; eò, per magis uniuerſales & magis communes cognoſcunt. quæ in ipſis quidem inferioribus Diis, à mente diuina & prima pro ratione propriæ cuiusque naturæ & propriæ cuiusque perfectionis, inſertæ, & ante ab ipſamet eo, quo prius dictum eſt,
C modo, productæ ſunt. Hanc prouidentiam Diis illis præſertim attribuiſſe uidetur Plato; qui cœleſtibus corporibus, & Mundi duodecim maximis ſphæris præſident; potiſsimumque Animæ Mundi; quam in diuerſis Philoſophiæ locis, Plato diuerſis modis nominauit. In Philebo nanque Iouem ducem illam appellauit. In ſexto de Repub. ἀνάγκην, id eſt, Neceſsitatem. In lib. de Regno, Fatum. Plotinus Venerem illam quandoque uocauit, per quam (quoniam Mundi animam animam primæ materiæ eſse exiſtimauit,) cuncta, quæ mundana hac fabrica continentur; & quæ aliquo modo materia conſtant; etiam ſi nobis inanima & ſine uita uideantur ut aurum, argentum, æs, ſtannum, lapides, & huiuſmodi uiuere tamen Plato eſt opinatus. alludens forſitan Moiſi, qui dixit, in principio Gen. [& Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas] ut per aquam, materiam primam intelligamus; quòd omnem formam facillimè aqua recipiat; & per Spiritum, animam mundi. ferri autem ſuper aquam Spiritum, idem ſit, quod primæ materiæ uitam, ab anima Mundi, tribui. de qua Mundi anima in lib. de Dogmate Platonis ita ſcriptum reliquit Apuleius. Cœleſtem illam animam fontem animarum omnium optimam, & ſapientiſsimam uirtutem eſſe genitricem; ſubſeruire fabricatori Deo, & præſtò eſſe ad omnia, inuenta eius annunciat. hæc ibi. In hac ipſa propterea mundi anima, aliqui in dogmatibus Platonis non ignobiles, rerum ideas (ut dictum ſuperius fuit) non autem in ſummi, ac ſupremi Dei intellectu, ſed tantùm circa Deum ipſum collocauerunt. Quem ſupremum intellectum nihil extra ſe, nihil niſi
D ſeipſum, nihil niſi unum, quod eſt ſupra Ens & res, obiectiuè intelligere ſunt iſti rectè ſatis arbitrati; qui maximè unus eſt; à quo omnem multitudinem, & ipſam etiam dualitatem abigi iubent; ut nequaquam & ſeipſum, & res ut duo ſunt; & per duas ideas, ſed ſeipſum tantùm & unicam tantùm ideam formaliter intelligat, & cognoſcat. reliqua uerò ſeipſo, & unica, quæ ipſemet eſt, idea, ſiue per eminentiam, ſiue per extremam quandam ſuæ notitiæ contingentiam & terminum omnia. In primo nanque & ſupremo intellectu Ideas quidem poſuerunt; ſed (ut prius diximus) ſupra omnem intelligentiam, & ſub unica forma, omnes. In primo uerò poſt ſupremum illum, intellectu, & ut noſtri dicerent, in angelo primo, eas omnes rurſus poſuerunt, & in quodam numero, ſed pauciſsimo; intelligibiles quidem ſua natura, nobis autem uix. In aliis tertiò intellectibus, à corporum commercio, ſeparatis, ideas intellectuales poſuerunt. In ipſis animarum, uel diuinarum, uel etiam humanarum mentibus, inſitas ideas poſuerunt; quas animales ideas uocarunt; in uegetali natura, naturales ideas ſtatuerunt; formas denique in materia. Primus igitur intellectus, quoniam per unicam ideam quæ propria eſſentia eſt, intelligit, & ab ea ſola, tanquàm à proprio obiecto mouetur; ſeipſum propterea tantùm obie-

ctiuè

ctiuè dicitur, intelligere. quoniam autem se perfectè intelligit; ideo se principium, & causam re- E
rum cunctarum intelligit; at non potest se ut causam, & principium perfectè intelligere; nisi ea
etiam quorum principium, & causa est, intelligat. Est autem rerum cunctarum causa. Cuncta
ergo intelligit: non quia à quibuslibet moueatur ille intellectus (mouetur enim tantùm à pro-
pria essentia) sed quoniam ad ea illius cognitio tamquam ad imum & extremum suæ intelligen-
tiæ terminum, peruenire dicitur. Quamobrem optimè de Deo dicebat Orpheus πάντα ἐσορᾷς
καὶ πάντα ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις, id est, omnia intus inspicis, omnia intus audis, omnia di-
stribuis. Sed redeo ad prouidentiam, ex qua, ut diximus, de rerum, apud Deos, cognitione,
fieri potest aliquo modo sufficiens Platonicis argumentum. Cognitio (dicebat Ficinus in Par-
menidem) & prouidentia per cuncta equè procedunt. Hæc, quam Diis æthereis demandari di-
ximus, ita in uniuersum prouidentia, bipartiri potest; quatenus & corpora cœlestia, & Dii eis-
dem asistentes, præsidentesque propria quædam munera, ad rerum curam, & prouidentiam obi
re censeantur; etiam si Deorum æthereorum instrumenta, cœlestia ipsa corpora & sphæræ uniuer
sæ esse dicantur. habent enim singula animas proprias, sensibus etiam nonnullis præditas; Quin-
imò singulæ stellæ distincta esse animalcula, Platonicis pluribus uisum est. Vt à Diis illis supe-
rioribus, substantiam, & uitam, à cœlestibus corporibus, & animabus, motum, & generatio- F
nem hæc subcœlestia, à nonnullis Platonicis habere dicantur. Tertia prouidentia rerum singula-
rium est, & particularum, distinctarumque specierum; ut hominis, bouis, cupresi, abietis, auri, ar
genti, & id genus aliarum; quæ etiam partiri potest; quatenus, uerbi causa, homo bifariam conside
rari potest; & ut est natura quædam & species, à cæteris speciebus, uel rerum generibus, distin-
cta; & ut distincta sub se indiuidua ipsa contineat. Et quocunque modo consideretur, à duobus
generibus animalium eidem prouidetur; ab homine & à Dæmone, homo homini, equus equo:
hi parentes, istis, filiis, illi agricolæ illis plantis (ut rectè se habeant) prouident. Dæmones uerò
alii aliis rebus similiter prouident; ut quidam homini non capræ, alii capræ non homini, uel cu-
presso. Et inter eos, qui homini; alii alias hominum nationes curant: inter eos etiam qui na-
tionem eandem, alii alios homines curant. alius enim Socratem, Plotinum alius; ita namq; in Dia
logo, cui titulus de Regno, ubi loquitur de temporibus regni Saturni, scriptum ex interprete re-
liquit Plato. tunc sanè totius circuitus princeps, curatorque primùm Deus extitit, ut nunc per
uarias mundi plagas, singulæ ipsius partes à Diis principibus distributæ sunt. Animalium quo-
que genera gregatim distincta, dæmones quidam tanquam diuini pastores sortiti sunt; quorum
quisque ad munus suum obeundum, sufficiens cum esset; singuli singulis, sic ut ille uoluit, præ- G
ficiebantur; quibus præerat ipse. Hæc plato. Dæmones tum ab astris, tum ab elementis, deno-
minationem suscipere, Platonici uoluerunt; an etiam ab eisdem, ortum ducant, controuersia
est inter ipsos. Quamobrem dæmonum, inquiunt, alii dicuntur Saturnii, alii Iouii, alii Solares
&c. Rursum alii ignei, alii aerei, alii aquei. Quibus Deos æthereos, & in primis summum Deum
curam platonici istarum subcœlestium rerum in particulari, ac prouidentiam delegasse ferunt. A-
pud Platonem propterea sæpe legimus, Socratem à Dæmone proprio etsi non ad quodpiam pul-
sum, ab aliquopiam tamen repulsum, & uetitum. Non enim (inquit Apuleius) impulsore e-
gebat Socrates; quòd uir, apprimè perfectus esset per se ipse ad omnia congruentia sibi officia
promptus; sed prohibitore nonnunquam: si quibus fortè conatibus eius periculum suberat; ut
monitus præcaueret; ac omitteret cœpta in præsentiarum; quæ tutius uel postea capesceret; uel
alia uia adoriretur. hactenus Apuleius. Lib. primo de Diuinatione refert de Soctate Cicero; quòd
cum apud Delium malè pugnatum esset Lachete prætore; fugeretque cum ipso Lachete; ut uen-
tum est in triuium; eadem, qua cæteri, uia fugere Socrates noluit. Quibus quærentibus cur non H
eadem uia pergeret? detineri à Deo dixit; tum quidem ii, qui alia uia fugerent, in hostium equita
tum inciderunt. Hæc Cicero. Prohibebat Timarchum Socrates, ne discederet à cõuiuio; discesit,
& occisus est. Charmides in Nemea, uetante Socrate, certauit; & certasse, pœnituit. Critoni contrà
Socratis cõsilium, rusticanti, arboris ramulus percussit oculum. Prohibebat etenim semper Socra
tis dæmon. Inde exactiores Platonis expositores, Dæmonem illũ Socratis tũ igneũ, quia ad res al-
tissimas contemplandas Socratem euehebat: tum Saturnium fuisse, asseruerunt: quòd à rebus
sæpè illum euocaret, ac repelleret: propelleret autem nunquam. Quemadmodum enim inquit
super Alcibiade Proclus, apud Orpheum Apollo præest Baccho; reuocans eum à processu in Ti-
tanicam multitudinem: sic Socratem reuocat semper eius Dæmon, qui pedissequus est Apolli-
nis. Intellectus enim noster, est numinis Apollinei proles. Hactenus Proclus. tantam autem de
nobis huiuscemodi Dæmones curam suscipiunt (ut Porphyrius lib. secundo de Abstinentia ab esu
carnium, ex Platone, disseruit) ut nos nunquam deserant; nec circa nos officia sua quandoque
intermittant: sed indesinenter bona boni Dæmones nobis procurent: & imminentia pericula uel
propellant: uel pro facultate significent; tum per somnia, tum aliis modis: ita ut si possent nobis
significata discerni, omnes improborum machinas probus quisque deprehenderet, atque deuita-
ret.

A ret Hi nanque significant, inquit, omnibus: sed non quiuis significata cognoscit: neque quilibet scripta legere ualet: sed qui literas ante didicerit.

SUNT præterea dæmones quidam, qui humanarum rerum (quantum ad ea, quæ ad externam Deorum religionem pertinent, & ad ipsum cultũ, ac cærimonias) curam habere uidentur. qui à nobis etiã (inquit in Epinomide Plato) aliquando conspiciuntur: sed conspecti se citissimè occultant: admirationemque quandam, idest religionem (ita mihi uidetur Plato interpretandus) humanis mentibus inserunt. qui etiam (inquit) ueluti ad aures loqui nobis aliquando uidentur; obuiantque nobis, potissimùm cum è uita migramus. Vnde (subdit) multa multis sacris, & priuatim, & publicè his opinionibus instituta sunt; instituenturque in posterum. præter hæc tria Deorum genera, quibus diuinam prouidentiam partiri diximus, est summi Dei prouidentia: quem Deorum opificem, ac parentem appellauit Plato. qui Deorum omnium, rerumque cunctarum quas Dii cæteri & minores curant, prouidentiam, & curam longè maiorem, quàm illi habeant, longeque diligentiorem procurationem, atque circunspectiorem habere dicitur. Cunctis etenim rebus, tam caducis, quàm æternis, tam uisibilibus, & corporeis, quàm incorporeis, & inuisibilibus moderatur; cunctaque illis distribuit; quæ eisdem adueniunt; & (ut uno uerbo dicam) ita metitur, dirigit, temperat, ac ordinat uniuersa; ut ab eius ordine excidere quidquam sit impossi-

B bile. Sed de his exactè satis, & diffusè à nobis, in superioribus, dictum fuit. Si igitur cognitionem ex prouidentia, in Diis argumentari liceat, quum summus Deus omnibus omnia exhibeat, ac prouideat: Dii minores omnibus aliqua; dæmones quædam aliquibus: sine dubio consequens erit, summum Deum cuncta perfectè cognoscere: Deos minores cuncta quidem, ac non ita perfectè; singulos dæmones quædam tantùm, & modo quodam. Quum autem (ut ex Platone sæpe dictum fuit) Dei scientia rerum causa sit: & agat Deus liberè quidem, sed ex necessitate: & rerum euentus proueniat (Nam ideo inferior uirtus cupit, ut alibi dixit Ficinus, quia eam superior cupere decreuit) cui dubium, quin cuncta, ad Platonis opinionem, ineuitabili necessitate proueniãt? quod autem ideo inferior uirtus uelit; quia superior uelle eam decreuerit; uerbis Marsilii Ficini libro decimo tertio de Animorum immortalitate cap. v. lubens ostendam. Non (inquit ille) quando angelicus animus optat mirabile aliquod opus conficere: puta citare uentos: statim superiores causæ huic fauent uoto; & noua cupiunt; quando noua animus affectauit; sed contrà, quoniam cœlestes idipsum decreuerunt; iste cupit. Quo'nam pacto futurorum uentorum stat in supernis numinibus, præuidentia? Hæc ille. Sed de diuina præscientia, ad Platonis sententiam, &

C quàm sit illa, penès Platonicos, optima connexio: qua ex diuina rerum cunctarum præcognitione, ineuitabili cuncta necessitate euenire colligitur, hactenus.

Tollitur dubitatio, Si ex Platonis sententia eueniunt cuncta impermutabili necessitate (quod & in superioribus & nunc iteratò demonstratur) quid egemus dæmone custodiente, uel admonente? CAP. XVIII.

VERUM his, quæ de diuina tum præscientia, tum prouidentia Platonicè dicta fuerunt, quis obiiciet: quorsum à dæmone custode admonendus erat, uerbi causa, Socrates, pro uia uitanda, uel pro aliquo labore non suscipiendo; uel quorsum admonendi sunt à custodibus suis cæteri homines, siue pro religione, siue pro periculorum cautione, uel quorsum rerum nostrarum cura aliqua suscipienda, uel à nobis, uel à Diis inferioribus est; si cuncta, ad opinionem Platonis (quod superiori capite ostensum fuit) pro ineuitabili, impermutabilique summi Iouis sententia, & pro eiusdem æternæ legis imperio, ineuitabili, atque impermutabili necessitate

D nobis eueniant?

AD hanc dubitationem dicendum est. Non frustrà secundum Platonem, & eius sectatores, admonentur à dæmonibus homines: etiam si penès eos, fato cuncta & ineuitabili necessitate eueniant. duplici ex causa. prima, Quoniam & in decimo de Repub. & in Phædro, & in Timæo, & sæpe aliàs, humani arbitrii libertatem tueri Plato uidetur: quod in libro de Humano libero arbitrio à nobis fusius declaratum fuit. In libro decimo de Legibus admisit ille; fieri aliqua à natura, allia à fortuna, nonnulla ab arte; & alias fortunam, inter causas obiter incidentes, numerauit. ne igitur pro arbitrii libertate, ab æternis legibus errarent homines; admonendus erat quisque à suo dæmone, tunc potissimùm cum ad errorem se parabat.

SECUNDA. Quoniam & dæmones, & Dii inferiores cuncti, fati legibus, & summi Iouis imperio, in primis obnixè procurant; ut ea, quæ in fatis, idest in summi Dei decretis sunt; à nobis, sicut & à cæteris inferioribus causis, perficiantur. ne à fatis, & à diuina sententia, nos, qui mortales, & terreni sumus; & à Deo tantùm distamus; ut eius iussa capescere nisi per internuncios non ualemus, aliquo modo delabamur. Cunctarum etenim subcœlestium rerum curam, Diis

inferioribus, & dæmonibus, supremus Deus credidit; ut per eorum ministeria, ea, quæ sunt in fatis, & quæ diuina sunt prius lege sancita, ne quid à tegno diuinæ prouidentiæ delabatur, perpetuo tenore perficiantur. Ad huius autem rei fidem faciendam, operæ precium fuerit, ut ex Apulei libro de Dogmate Platonis, testimonium afferamus: is enim loco citato ita scriptum reliquit. E

" Prima quidem prouidentia est summi, exuperantissimique Deorum omnium: qui non solùm " Deos cœlicolas ordinauit: quos ad tutelam, & decus, per omnia mundi membra dispersit: sed na " tura etiam mortales Deos; qui præstarent sapientia cœteris terrenis animantibus, ad æuitatem " temporis ædidit: fundatisq; legibus reliquarum dispositionum ad tutelam rerum, quas quotidie " fieri necesse est, Diis cœteris tradidit; unde susceptam prouidentiam Dii secundæ prouidentiæ ita " grauiter retinent; ut omnia etiam, quæ à cœlestibus mortalibus exhibentur, immutabilem ordi " nationis paternæ statum teneant. Dæmones uerò, quos Genios & Lares possumus nuncupare; ministros Deorum arbitrantur, custodesque hominum, & interpretes, si quid à Diis uelint. Hæc ille. "

SED denuo replicabis, quomodo ex Platonis sententia, eueniunt fato omnia: si aliqua (ut paulò ante ex Platone diximus) à natura, aliqua à fortuna, aliqua ab arte proueniunt?

DICENDVM, quòd rerum causæ, iuxta doctrinam Platonis in Timæo (ut superius etiam ex Chrysippo Cilice dicebamus) multi generis sunt, principales, & secundariæ, quas forte Chrysippus, adiuuantes appellabat; nos similiter adiuuantes causas, illas dicere possumus, quas, Arist. proximas uocitat; & quia hæ multæ, & uarii generis sunt: ideo harum aliquæ naturales, aliquæ fortuitæ, aliquæ artificiales nobis uidentur: & penès has aliqua uidentur fœti à natura, aliqua ab arte, aliqua à fortuna. Sed hæ nihil possunt aduersus primas, & principales; quæ fatales sunt. Et inferiores istæ ac proximæ, & adiuuantes, ut à superioribus diriguntur, ita efficiunt, ut omnia tandem fato ineuitabilique necessitate fieri ex Platone ac Platonicis dicere possimus, quod in Epinomide explicare satis asseruit Plato, cum dixit, tres Parcas perfectum illud conseruare, quod singuli Deorum optimo consilio deliberarunt. Illud obiter hoc loco notatum uolumus, & lib. quarto & lib. decimo de legibus & alibi, pro fato usum fuisse sæpe Platonem fortunæ nomine. sed de responsione Platonis ad tertiam Stoicorum rationem & de diuina tum præscientia, tum prouidentia, secundum Platonicorum opinionem, hactenus. F

Ad idem tertium pro Stoicis argumentum, quod ex præcognitione diuina procedit, ex Iamblicho cognomento diuino, respondetur: sed in primis quinque pro responsione, prænotantur. G

CAP. XIX.

VIDIMVS quid ad illam, ex præcognitione, ualidam certè, & multum efficacem rationem, Platonici communiter responderent; qui ineuitabili euentuum necessitati magis, quàm temeritati aut contingentiæ fauere uidentur. Et prius quid ad eandem rationem Peripatetici dicerent; abundè uideramus: qui contrà ineuitabilem necessitatem, ab his præsertim subcœlestibus, & indiuiduis rebus, abigunt; contingentiæ autem, & temeritati & doctè, & sapienter plurimum patrocinantur: superest ut uideamus, quid ad eandem dicerent Philosophi illi, qui assumptũ recipiunt; connexionem aũt, & argumentum minimè omniũ admittunt: qui (ut superius diximus) cũ diuina rerũ cunctarũ præcognitione, & præuidẽtia, ac prouidentia, & cũ ea, quã de reb. his subcœlestib. Dii, & dæmones habere dicuntur, procuratione, fortunã, & casum, & uniuersam denique temeritatis, & contingentiæ naturam, bene & eleganter tutati sunt. Eximii quidem igitur sunt Philosophi, & Ethnici Theologi, & ipsi Platonici; qui assumptum quidem, hoc est Deum omnia præcognoscere, admittunt; sed deductionem, & consequentiam, hoc est, igitur cuncta eueniunt ineuitabili necessitate, non recipiunt; sed abiiciunt longissimè & ad hanc rationem Stoicorum, ita doctè (sed an idem senserit Plato, uiderint alii) ita sapienter respondent; ut catholicam nostrorum Theologorum responsionem exhibere, simul atque exactè satis declarare, uideantur. Iamblycho cognomento diuino, Porphyrii platonici discipulo, istam, quam modo laturi sumus pulcherrimam, doctissimamque responsionem, secunda sectione libri de Interpretatione, Ammonius Alexandreus, & alii plerique alibi ascripserunt. qui certè Iamblychus, in hac difficultate, & in ipsa de diuina præscientia tractatione, atque in modo exhibendo, quo cum diuina rerum cunctarum præcognitione, ac præuidentia, temeritatis, & contingentiæ natura commodè, stare possit; uel Platone superior, uel saltem exactior, ac diligentior & captu facilior extitisse uidetur. quod quiuis, ex his, quæ, & superius abundè diximus, & iamiam dicturi sumus, facilè iudicare poterit. Sed ad istam responsionem exponendam, & luculentissimè H

A mè declarandam, de eiuſdem diuini Iamblichi ſententia, nonnulla prius annotaſſe, neceſſarium eſt.

PRIMVM. Quòd in qualibet cognitione quatuor ſunt, Vis cognoſcens, Res cognita, Ipſa cognitio, & quartò modus cognoſcendi. Aug. lib. nono de Trinit. cap. ultimo. A cognoſcente, inquit, & cognito paritur notitia. ubi ex his quatuor tria tantùm expreſsit; uidelicet uim cognoſcentem, rem cognitam, & ipſam cognitionem. Eadem numerat Ioannes Grammaticus lib. primo Priorum cap. XIII dum inquit; quòd cognitio eſt actus cognoſcentis circa rem cognitam. Addidit autem diuinus Iamblichus quartum, ſcilicet cognoſcendi modum; quia cognitionem omnem, ſi præſertim de ea, quæ per intellectum fiat, loquamur, eam autem interea quæ per ſenſum uiſionis fit, de qua Ariſtoteli cum Græcis fuit ſemper contentio, ſecluſerimus, intus ſuſcipiẽdo fieri, exiſtimandum eſt. Res autem, quæ in aliquo recipitur, ut prius libro tertio fuſius declaratum fuit, per modum recipientis naturæ recipitur. Hanc quartam conditionem D. Thomas lib. ſecundo Metaph. in textus XIIII expoſitione, dum ad quamlibet cognitionem, determinatam aſſeruit, cognoſcentis ad cognoſcibile proportionem, requiri, expreſsiſſe uiſus eſt.

SECVNDVM, quod notare oportet, eſt. Quòd uis cognitrix, ſiue ipſe cognoſcens ad rem, quæ cognoſcitur, trifariam comparari poteſt. Vel enim res cognita præſtantior eſt ipſo cognoſcẽ-
B te; uel minus præſtans, uel æquè præſtans. Exemplum, Canis cognoſcit Dominum ſuum, res cognita cognoſcente præſtantior eſt. Idem cognoſcit carnem, offam, & alia, quibus ueſcitur; nunc contrà; res cognita cognoſcente eſt minus præſtans. cognoſcit item canem alium à ſe; nunc cognoſcens eſt æquè præſtans rei cognitæ. Exemplum aliud, ut rem propius attingamus, Intellectus humanus cognoſcit Deum; ſed cognoſcens eſt re cognita minus perfectus. cognoſcit etiam ſpeciem coloris, nunc contrà eſt magis perfectus, quàm ſit res cognita. Seipſum item cognoſcit, uel homo hominem, nunc ipſe cognoſcens eſt rei, quæ cognoſcitur, æquè præſtans.

TERTIVM præmittendum & adnotandum eſt, Quòd cognitio ad rem cognitam, ſiue, quod idem ſit, modus cognoſcendi ad illam cognitionem, quæ ipſi rei, ex ſua natura conuenit, trifariam ſimiliter euariari poteſt; quoniam & magis præſtans, & minus præſtans & æquè præſtans cognitioni cognoſcendi modus eſſe poteſt. Exemplum, Socrates mulam, quæ eſt in equili Platonis; quam nondum uidit; per illam uniuerſalem propoſitionem, Mula omnis eſt ſterilis, ſteri-
C lem eſſe cognoſcit. Modus iſte cognoſcendi per uniuerſalem propoſitionem, & per æternam quandam cognitionem (omnis enim uniuerſalis cognitio, æternis temporibus uera eſt) præſtantior eſt, quàm ſit res ipſa cognita; ſiue, quod idem nunc dictu putemus, quàm ſit cognitio illa; quæ ſua natura debetur ipſi rei cognitæ materiatæ, & corruptibili, & ſingulari; ut ſingularis eſt. Cum non niſi caducam de re illa, & fragilem, & ſingularem cognitionem, quatenus res ipſa, quæ cognoſcitur, ſingularis, & caduca, & fragilis eſt, habere Socrates non poſsit. Vnde ea ratione qua caducam, & cito perituram cognitionem, de huius mulæ ſterilitate, modo quodam æterno, per uniuerſalem ſcilicet propoſitionem, quæ perpetuæ ueritatis eſt habet Socrates; ille dicitur hanc cognitionem habere, modo præſtantiori, quàm ſit ipſa cognitio; quæ ipſi rei ſingulari ex natura ſua debeatur. Socrates rurſus Deum cognoſcit. Sed hic modus cognoſcendi longè imperfectior eſt, quàm res ipſa, quæ cognoſcitur ſit; atque quàm ſit cognitio illa, quæ rei illi cognitæ ex ſua natura reſpondet. Noſter ſanè intellectus modo ſuo potius, quàm pro rerum natura, & earum ratione, res ipſas intelligit. Vt quemadmodum corporum formas; quæ ſingulares ſunt, in materia merſæ, diuiſæ, confuſæ, infectæ, mobiles modo quodam uniuerſali; abſoluto, ſim-
D plici, diſtincto, puro, ac ſtabili intelligit, ita contrà, Deum, & angelos, qui ſtabiles ſunt, à materia abſoluti & ſuo modo ſimplices, & cum materia, & uario ac multiplici ratiocinio concipit & intelligit. Humanus tertiò intellectus ſuam eſſentiam contemplatur; Angelicus ſuam; diuinus propriam. Hic modus cognoſcendi adæquatur fortaſſe cognitioni ipſius rei. Diximus fortaſſe; quoniam intellectus quippe diuinus proculdubio, quantum cognoſcibilis eſt; omnique cognitionis modo, quo cognoſci poteſt, ſeipſum prorſus cognoſcit. in qua cognitione modus cognoſcendi penitus æquatur, & rei cuius eſt; & illi cognitioni, quæ rei reſpondet; quoniam diuinus intellectus eam de ſeipſo cognitionem habet; quæ haberi poteſt; & quam de ſe eſt natum obiectũ illud generare, quam cognitionem Theologi noſtri compræhenſionem appellauerunt. An uerò humanus intellectus, & angelicus, ſeipſos illo modo cognoſcant; & ſeſe compræhendant; atque modis omnibus, quibus cognoſci poſſunt, ſe intelligant, dubium eſt. De qua re & apud Fulgentium lib. ſecundo ad Traſimundum Vandalorum regem, & alibi fortaſſe opportunius uideri poterit. Satis ſit iſta nunc gratia exempli adduxiſſe; ut aliqualem modum haberemus; quo, cognitio de aliqua re, & modus cognoſcendi inuicem æque præſtantes ſunt, animo ſaltem, & intelligentia conſequeremur.

QVARTO loco ſciendum eſt, Quòd in diuina etiam cognitione, ſecundum Iamblichum ſuo modo ſunt iſta omnia. Nam in ea eſt uis cognitrix, diuinus intellectus, eſt res cognita homo, li-

gnum, lapis, diuina essentia, & breuiter diuini intellectus obiectum, nulla facta in præsentiarum de obiecto monente, uel terminante diuisione. est cognitio ipsa, qua hominem & res alias diuinus intellectus cognoscit; est tandem ipse modus cognoscendi, qui etsi à nobis sit inexplicabilis, est tamen diuinæ naturæ quàm decentissimus. & inter omnes, qui excogitari possunt præstantissimus atque augustissimus. E

QVINTO & ultimò loco notandum superest, quòd etsi sint quatuor illa omnia, ut dictum fuit, in diuina cognitione; quæ in humana sunt; ad ea tamen, quæ intellectus diuinus, diuinaque mens, ac diuinæ mentis præstantia cognoscit, non nisi duobus modis uis ista cognoscens comparari potest. Non enim aliqua re cognita minus præstans, & minus perfecta uis diuina cognoscens esse potest: sed est omnino uel æquè præstans, si ad naturam scilicet, & essentiam propriam fiat illius relatio, uel magis præstans, si ad aliud quoduis obiectum diuinus intellectus comparetur. Modus similiter cognoscendi diuinus ad ipsam rei cognitionem, bifariam rursus tantum comparari potest, uel enim est cognitioni, quæ rei congruit, æquè præstans; ad quem modum, propriam essentiam Deum cognoscere diximus; uel magis præstans; quomodo cætera omnia à se diuinus intellectus cognoscit. Diximus in superioribus, hominem nonnulla isto modo cognoscere; ut & cognitio & modus cognoscendi, re (de qua est) sit excellentior. Si igitur nonnulla, modo cognoscendi præstantiori, quàm rerum cognitioni congruat, homo cognoscere dicatur; existimare quoque debemus, Dæmonem siue angelum, hæc omnia modo, quàm faciat homo, adhuc præstantiori, compræhendere, atque intelligere posse; & quo superioris ordinis Dæmon fuerit, pro ratione suæ perfectionis, eadem rursus, quæ homo, & dæmon inferior modo fæliciori cognoscere potest. Supremam uerò uirtutem, diuinamque tandem mentem, modo prorsus reliquis cæterarum quarumcunque uirtutum cognoscentium modis omnibus longè adhuc augustiori, illustriori, fæliciorique id est modo quàm perfectissimo, eadem intelligere posse, penitus censendum erit. Semper enim quod cognoscitur, pro cognoscentium ratione, magis uel minus perfectè cognoscitur; quòd cognitio non rei cognitæ naturæ, sed uirtutis cognoscentis perfectioni, uel imperfectioni respondeat. quam rem in diuersis potentiis eiusdem subiecti libro quinto, prosa IIII de Consolat. Philosoph. his uerbis perbellè declarauit Boethius. Omne (inquit) quod cognoscitur; non secundum sui uim, sed secundum cognoscentium potius compræhenditur facultatem. Nam ut hoc breui liqueat exemplo, unam eandemque corporis rotunditatem, aliter uisus, aliter tactus agnoscit. ille eminus manens, totum simul iactis radiis intuetur; hic uerò cohærens Orbi, atque coniunctus, circa ipsum motus ambitum, rotunditatem partibus compræhendit; ipsum quoque hominem aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia intuetur. Sensus enim figuram in subiecta materia constitutam, imaginatio uerò solam sine materia iudicat figuram. Ratio uerò hanc quoque transcendit; speciemque ipsam, quæ singularibus inest, uniuersali consideratione perpendit. Intelligentiæ uerò celsior oculus extitit. Supergressa nanque uniuersitatis ambitum, ipsam illam simplicem formam, pura mentis acie, contuetur. Hæc ille. Sed de iis quæ prænotanda erant à nobis hactenus. F G

Nonnulla ex prænotatis colliguntur; & tacita suboriens dubitatio tollitur.

CAP. XX.

EX IIS, quæ superiori capite prænotata fuerunt colligunt multi præclarissimi, doctissimique Philosophi. & in primis Iamblichus Theologus Ethnicus, & Academicus; quem inter alios Alexander etiam Aphrodisieus libro de Fato cap. XVI, necnon Ammonius Alexandræus sectione secunda de interpretatione, præstantissimi Aristotelis interpretes, & maximi Peripatetici sequnti fuisse uidentur: Deum præsentia, præterita, futura, possibilia, impossibilia, necessaria, non necessaria, contingentia, temeraria, & (ut uno uerbo dicam) cuncta, quæ in Orbe uniuerso non solùm sunt; sed quæ etiam in præteritum fuerunt, uel in posterum erunt, uel esse poterunt, modo quodam nobis quidem ineffabili, atque incompræhensibili; diuinæ uerò suæ naturæ, ac tantæ maiestati, quàm congruo, ac quàm decenti, cognoscere, id est, & cognitione ualde perfectiori, augustiorique; & modo cognoscendi longè præstantiori, longeque excellentiori; quàm sit & modus essendi rerum, & ipsa cognitio, & modus cognoscendi, qui rebus ipsis, quantum ad res attinet, debeatur; & qui ipsarum rerum naturæ respondeat. Ratio est, quia & cognitio, & cognoscendi modus (quod etiam sensit Aristoteles ut prius, libro tertio, in responsione ad secundam rationem pro Fato, & inevitabili rerum cunctarum necessitate, deductam, à nobis notatum fuit) modo essendi respondet; non quem habet res cognita; sed quem habet uirtus rem ipsam cognoscens. Quamuis enim res multæ sint sua natura præstantes, atque illustres; quæ à nobis, quantum ad res attinet, cognitione similiter clara & illustri deberent intelligi; H

A ligi; quia tamen ſenſibus caliginoſis utimur, & mole corporea grauati hebetes ſumus; adde quo-
niam atris, nubiloſisq; phantaſmatibus, atque obſcuris tenuibusque ſpecierum, ac uiſorum ſi-
mulachris, colligatas, implicatasque habemus noſtri intellectus operationes, res propterea ſua
natura quamuis illuſtrisſimas, non niſi modo quodam ſuboſcuro, & caliginoſo; & qui germanæ
quidem rerum illarum cognitioni impar omnino, noſtræ autem infirmitati, & impotentiæ par,
& congruus ſit, cognoſcere poſſumus.

NEQVE hic mihi obiiciat quæſo Peripateticus quiſpiam; quod lib. primo minore Supremæ
philoſophiæ tex. IIII, rem unamquamq; ita ſe habere ad hoc, ut cognoſcatur; ſicut eadem ſe ha
bet ad eſſe, aſſeruerit Ariſt. quoniam, ut in diſputatione de Subiecto Metaph. alias diximus, Me
taphyſicus quatenus Metaphyſicus eſt, res, non penès noſtrum modum intelligendi, ſed penès
ſuam naturam, & ſuum modum eſſendi, ſingulas contemplatur. Eſt autem omnino confiten-
dum, rebus præſtantioribus, modum, ex natura ſua, cognoſcendi præſtantiorem, cognitio-
nemque, pro ratione præſtantiæ ſuæ, fœliciorem correſpondere. Sed ſi à noſtro intellectu res
iſtæ ſublimes, & abſtractæ percipiantur (quòd re cognita ipſe cognoſcens longè impræſtantior
ſit) modo longè imperfectiori, uel quàm rebus illis ex natura ſua conueniat; uel quàm uiliora
multa cognoſcantur, à nobis, illæ percipientur; quæ tamen ſi ab excellentisſimo, præſtantisſi-
B moque, atque diuino intellectu compræhendantur; contrà fieri, & præſtantiore cognitione, &
præſtantiori, quàm illis ſua natura conueniat, modo, cognoſci, ſine dubitatione, exiſtiman-
dum erit. Vt omnino uerùm ſit illud, quod dicebamus; cognitionem ſcilicet, & modum co-
gnoſcendi, uirtutis cognoſcentis excellentiæ, non rei cognitæ naturæ, & eſſentiæ correſpondere.
Et cùm modus omnis, quo mens diuina res cognoſcat, pro ratione præſtantiæ uirtutis cogno-
ſcentis, ſit auguſtisſimus, atque perfectisſimus: ſupra cuiuſque rei naturam, & eſſentiam, & co-
gnitionem, & modum cognoſcendi proprium, & qui rei cognitæ debeatur, modo ſcilicet, quo
poſſunt, illuſtriori omnino, auguſtiorique, ab intellectu diuino intelligi cuncta, ac compræhen-
di dicemus. Deum igitur, cùm uirtus ſit ſine dubio auguſtisſima, omniumque præſtantisſima,
tanto, tamque excellenti, fœlici, ac admirabili modo res omnes cognoſcere, modo cognoſcere
fateatur, quiſpiam dubitare non debet, quum rerum cunctarum naturam mirum in modum Deus
excellat; eiſdemque excellentisſimè ſupereminеat; ac eas poſt ſe infinito propemodum interſti-
tio derelinquat.

C

Modus diuinæ cognitionis ex prænotatis exponitur.
CAP. XXI.

IS itaque ſic ſe habentibus, diuinus Iamblichus Deum aſſeruit cognoſcere o-
mnia præterita, præſentia, & futura; Sed modo (ut dictum eſt) omnia excel-
lentisſimo & à nobis inexplicabili: ideſt, modo non ipſis rebus, ſed ſuæ maie-
ſtati congruo, atque decenti. quem, ut poſſumus, explicabimus. Cognoſcit
itaque præterita, ſed non tanquam præterita; & futura, ſed non tanquam fu-
tura; quoniam ut ſenſit Iamblichus, & ante Iamblichum Timæus, & ante Ti-
mæum Parmenides, non eſt apud Deum, fuit, uel erit; ſed tantùm, eſt. Illa igitur
omnia ita cognoſcit; tanquam præſentia, intueatur. præſentia quinetiam non tanquam præſen-
tia nouit; hoc eſt, non tanquam in inſtanti uolubilitatis, & temporis rapacisſimi præſentia, ſed
in inſtanti conſtantisſimæ permanentisſimæque æternitatis. Cuncta ergo modo illuſtrisſimo in-
telligit, atque auguſtisſimo. Item diuiſa omnia percipit quidem, ſed modo indiuiſibili; multifi-
da, ſed unitè; quanta, ſed ſine dimenſione; temporanea, ſed æuiternè; generabilia, ſed ingene-
D rabiliter; corruptibilia, ſed æternè; fluxibilia, ſed ſine fluxu, & modo quodam ſtabili; contin-
gentia, & indeterminata, ſed determinatè; fortuita, & temeraria, ſed definitè; & (ut ſemel fi-
niam) cuncta non per diſcurſum, & ratiocinium aliquod; & modo rebus ipſis cognitis conue-
nienti; ſed ueluti ex alto proſpectans, digniori, fœliciorique, quàm conditæ ſint; quamque eſ-
ſe in ſe habeant; atque quàm rebus ipſis ex ſua natura conueniat; in inſtanti æternitatis, quam
æternitatem ænum appellant ſæpe Philoſophi, unico actu, & ſimplicisſimo Deorum natura co-
gnoſcit, ac intuetur. Quinimmo non rerum eſſentias, atque naturas ſolùm & actiones: ſed uirtu-
tes etiam, momenta, & inclinationes, ſeu propenſiones, & aptitudines ad agendum, uel patien-
dum omnes, tam quæ ſecundum naturam, quàm quæ contra & præter naturam & effectus cun-
ctos, qui eueniunt, aut euenire poſſunt; tanquam ex arce, uel tanquam è ſpecula, modo quo-
dam excellentisſimo Dii ita proſpectant; ut ea etiam quæ præter naturam, & quæ monſtruoſa,
& quæ caſualia, & quæ temeraria nobis ſunt; à Diis & uiſa, & præuiſa eueniant; & neceſſitati ea-
tenus illa, quamuis temeraria ſint, coniuncta Dii uideant; quatenus & ſi non principaliter à Diis,
& à natura ſint huiuſmodi intenta, & procurata; quia tamen rerum naturis, quæ per ſe, quia ad
Mundi

Mundi uniuersi integritatem istæ necessariæ sunt; à Diis intenduntur, & procurantur, siue ad opportunitatem, siue ad ornatum superaddita ista uidentur; ad Orbis uniuersi propterea, quamuis per accidens, integritatem, & perfectionem facere etiam ista censentur. Vnde à Diis modo quodam illa procurari, & intendi, negare non possumus; quatenus uidelicet ad Orbis uniuersi (ut dictum fuit) integritatem, aliquo modo & incolumitatem uel ornatum faciunt. Immo quod admiratione dignum est; ipsa etiam impossibilia, & quæ esse nequaquam possunt, non solùm aliquo modo esse; sed quodammodo de necessitate esse Dii iubent; non in rerum quidem natura, & extra causas suas: quas neque habent; neque (cùm impossibilia sint) habere possunt; sed in ipsa Deorum cognitione; cum non solùm necessaria, & contingentia, & possibilia, sed modo uidelicet diuinæ naturæ congruo, impossibilia etiam Dii cognoscant. quam quidem Deorum cognitionem, quia Deorum essentiam suo modo illa consequitur, & comitatur, quamuis rei impossibilis sit, necessariam tamen esse, nullatenus dubitare debemus. Consimilem, de modo cognoscendi Deorum, habet de Platone sententiam Proclus; qui ad finem lib. primi de Theologia Platonis, Deorum perspicientiam cuicunque cognitioni supereminere asseruit; et Deos præterea, cognoscere totum simul & partes, entia & non entia, æterna & temporanea, communia & propria, absurdissima etiam & infinitudinem suscipientia; & denique ipsam primam materiam, F Post quæ omnia subdit; modum cognitionis Deorum, humano ingenio inexploratum, imperceptibilem que esse; & ipsis duntaxat Diis perspicuum. Hæc est aurea diuini Iamblichi de diuina præcognitione sententia; à nobis (quantum fieri potuit) & longè quàm ab aliis expositoribus (ni fallor) clarius, & explanatius recitata.

Nunc demum argumentum illud, quod ex diuina præcognitione procedit, ex Iamblicho dissoluitur. CAP. XXII.

VERVM enimuerò iis etiam, quæ ex Iamblicho, de diuina cognitione dicta fuerunt, non obstantibus, dubitaret hoc loco quispiam, Si futuros contingenter euentus; qui ancipitis naturæ sunt; immo & temeritates, & casus omnes Deorum natura, & diuinus intellectus, qui decipi & falli non potest, determinata (ut ex Iamblicho dictum fuit) & certa ac definita cognitione antequàm eueniant, præcognoscat, quomodo non firma permanebit illa superius ad principium nostræ disputationis tertio loco pro Stoicis illata deductio, & argumentum; in quo dissoluendo iamdudum sudamus; omnia scilicet ineuitabili necessitate euenire? quod per multa connexa ex Cicerone etiam confirmauimus. G

HVIC quidem dubitationi respondet doctissimè diuinus Iamblichus; à quo nonnulla fortè sumpsit Alexander lib. de Fato cap. XVI, Non esse ea, quæ iam sunt, aut etiam quæ præterierunt non fuisse, uel ea, quæ olim euentura sunt, non forè possibilia, uel impossibilia necessaria, uel contingentia, fortuita, uel temeraria, ex ipsa diuina cognitione. alioquin, cùm Deus omnia præterita, præsentia, & quæ futura etiam sunt, possibilia, impossibilia, necessaria, & contingentia, fortuita, & temeraria cognoscat, uel omnia necessaria, uel omnia contingentia, uel fortuita similiter & temeraria omnia, uel omnia possibilia, uel omnia etiam impossibilia essent. si res (inquam) ab ipsa diuina cognitione, aliquampiam huiuscemodi naturam, & denominationem sortirentur. At non ita profectò se res habet. Ea nanque, quæ possibilia, uel impossibilia sunt; similiter ea, quæ necessaria, uel contingentia sunt; non ideo (ut dictum fuit) necessaria, uel contingentia; possibilia, uel impossibilia dicuntur, aut sunt; quod à Deo sint, uel non sint, uno uel altero modo cognita, uel etiam præcognita; sed contrà, quoniam ex propria, & intrinseca natura sua, quam tamen naturam à Deo Opt. Max. sortita sunt, talia sunt, ideo ut talia, & non alio modo, à Deo intelliguntur, uel intelligi possunt; siue iam sint, siue fuerint, siue futura sint. ut homo, exempli causa, ex intrinseca natura sua; quam illi Deus contulit, quoniam rationalis est, à Deo ita rationalis esse intelligitur; quòd non tamquàm irrationalis, sed solùmmodo tamquàm rationalis ab eodem intelligi potest. H

QVAMOBREM possibilia solùmmodo tanquam possibilia; impossibilia, tanquam impossibilia; necessaria, tanquam necessaria; contingentia, tanquam contingentia; temeraria, & fortuita, tanquam temeraria & fortuita; & cuncta breuiter qualia qualia sunt, tanquam talia à Diis cognita; & cum futura sunt; præcognita ab eisdem, esse dicuntur; & si eueniunt, qualia sunt, euenire illa est existimandum. Non enim in euentu, speciem, & naturam transmutant. Et ideo contingentia, & quæ naturæ ancipitis sunt; quòd contingentia, & naturæ ancipitis sint; & quòd euenire, uel non euenire per se ipsa sua natura possint; immo etiam quando, & quibus modis euenient, uel non euenient, Deus intelligit. Nec si eueniunt, aliter quàm sunt, id est aliter quàm suæ naturæ congruum est; & aliter quàm quatenus uel contingentia, uel temeraria sunt, euenire

A nire possunt. Nec similiter si eadem Deus intelligit; aliter quàm sunt, id est aliter quàm ut contingentia, uel ut temeraria sunt, à Deo intelligi possunt. Nam si secus & contrà quàm sunt, res ipsas diuinus intellectus cognosceret; falleretur sine dubitatione. At falli nullo modo potest. Idem quoque censendum est de necessariis, & possibilibus: omnia nanque eo modo, quo uel sunt; uel esse possunt, & quo denique illis esse congruit; à Diuino intellectu pro diuinæ perfectionis ratione; etiam ante eorum euentum præcognoscuntur planeque intelliguntur, & in rerum natura suis temporibus producuntur, & eueniunt; id est possibilia, ut possibilia, & modo possibili; necessaria item, ut necessaria, & modo necessario; contingentia similiter, ut contingentia, & modo contingenti; temeraria eodem modo, & casualia, ut temeraria, & ut casualia, & modo temeritati, & casui conuenienti; in rerum natura secundis adhibitis causis & in lucem educuntur, & à Deo Opt. Max. intelliguntur. Et quamuis id, quod contingens, & temerarium est; modo rei contingenti, & temerariæ congruo, euenturum sit; cui nihil magis quàm præfixa, & determinata ratio aduersari, uidetur. Diuinus tamen intellectus ob ineffabilem excellentiam suam, certè, & distinctè ita præcognoscit; ut apud diuinum intellectum error, uel temeritas,
B uel casus locum nec habeat, nec habere possit. causas nanque antecedentes & consequentes omnes, ex quibus euentus contingens, uel temerarius tandem futurus est; & ipsarum causarum nexum, & complexionem contingentem, uel etiam temerariam, ab æterno diuinus intellectus determinatè, & liquido præuidit, & præcognouit. Alioquin si ex diuina præcognitione, dicerentur aliqua necessaria; illud statim aduersus Stoicos (dicebat Alexander) sequeretur absurdissimum quòd non solùm possibilia, & contingentia, sed quòd impossibilia etiam, necessaria essent. impossibilia enim Dii cognoscunt, & præcognoscunt. quo quid, quæso, cogitari, potest inscitius? & à ratione magis alienum?

Tangitur dubitatio in dictis Iamblichi quoniam ad huc uidentur cuncta ineuitabili necessitate euenire; & soluitur. CAP. XXIII.

SED dubitabis rursus aduersus Iamblichum, Quoniam Deus, rei contingentis est causa. Est enim (ut sæpius dictum fuit) rerum omnium causa; à qua res sin
C gulæ, & ipsæ rerum causæ suam naturam sortitæ sunt: & in serie antecedentium, consequentiumque causarum, siue necessaria sit, illa series, siue contingens, siue etiam fortuita, & temeraria; prima causa semper existit. sed quum secundum Stoicos, & ipsum etiam Platonem, ἀνάγκη, idest necessitas, Deus dicatur: se qui uidetur; ut non nisi necessaria causa sit eius; cuius est causa. contingentiæ enim natura, adeo, prorsus tollenda est; tum quòd non quandoque uelit, quandoque non uelit: sed uelit semper, quidquid uult: & liberè quidem, tametsi necessariò uelit, tum quòd nihil diuinæ naturæ contingat, & accidat. sed quidquid Deo conuenit, qualitercunque illud conueniat, de necessitate conuenit: & non conuenire non potest. ea igitur quæ contingentia, & quæ à nobis temeraria dicuntur, ineuitabili necessitate, & modo sibi non conuenienti cum Deus, qui (ut diximus) à nonnullis maxima necessitas nuncupatur, illorum causa sit, sed modo potius necessario, & rei necessariæ congruo, euenire dicendum erit.

RESPONDET ad hanc dubitationem, quam ipse præuiderat, Diuinus Iamblichus inquiens: Deum quarundam quidem rerum causam esse: quarundam uerò non causam, sed concausam. Aeternarum nempè duntaxat rerum, & earum tantùm, quæ necessariæ sunt, est causa: temporalium uerò, & contingentium, & casualium, & earum breuiter omnium, quæ aliter se habere possunt, causa non esse dicitur, sed concausa. Quorum autem Deus concausa est, quamuis ipsa diui-
D na natura in se necessaria sit; & nihil eidem conueniat, quod non de necessitate conuenire dicatur; ita ut ex necessitate, etiam sit rerum contingentium, & casualium concausa, non est tamen ipse causa necessaria. Dicere nanque Deum ex necessitate esse causam, longe diuersum est ab eo, quod dicimus Deum esse causam necessariam, si illud uerũ est, hoc falsum. quod si etiam necessaria causa esset: non sequeretur propterea, ut modo necessariò temeraria euenirent, & contingentia; sed uel propter aliquot subordinatarum, efficientiumque causarum imperfectionem, & contingentiam; uel propter eius, ex quo quid efficitur, imbecillem naturam, & inconstantiam; quòd ex informi materia, quæ formam omnem naturaliter appetat, efficiatur: contingentia, & temeraria contingenter euenirent, & temere, quoniam ad euentum necessarium, primam causam necessariam causam esse, non sufficit; quemadmodum ad conclusionem necessariam, priorem propositionem esse necessariam sat minimè est. Deus igitur, & prima contingentium rerum causa, aut contingens causa est; aut modo contingenti causat, non autem modo necessario; siue (ut dicebat Iamblichus) concausa est; non autem causa.

SI dicas, ad omnes istas causas cum quibus concausa Deus est, euentus rei (ut dictum olim

fuit)

fuit) ineuitabili necessitate sequitur (impossibile est enim omnibus alicuius effectus positis cau- E
sis, quæcunque sint illæ causæ, siue necessariæ, siue contingentes, & temerariæ, effectum non eue
nire) ergo quomodocunque dicatur Deus esse causa, uel concausa; idem semper sequetur, quod
prius, omnia uidelicet etiam secũdum Iamblichum ineuitabili necessitate euenire. Nullus enim
euentus in esse ponitur; cuius antea non præcesserint suæ causæ omnes.

RESPONDET ad istam dubitationem Ammonius. quòd quamuis euentus rei, ad suas omnes
causas relatus, sit necessarius; de necessitateque (ut libro octauo cap. ultimo à nobis uberius de-
clarabitur) ita eas consequatur; ut non sequi, & non euenire ille non possit. necessitas tamen ista,
conditionis necessitas est, & suppositionis; non autem naturæ rerum, uel causarum; quæ con-
tingentiæ & temeritatis naturæ repugnet; quatenus scilicet quibusdam positis causis, effectus de
necessitate sequitur; & non sequi non potest. at illæ causæ in ordine sæpe, & serie causarum, teme
rè, & casu, nedum contingenter, positæ sunt. Quod autem ex conditione necessarium est, ut in
commentariis de Generatione & Corruptione lib. secundi, ad tex. LXVII patere potest, absolutè,
& simpliciter, & per se, contingens est. Rem declarabat duplici exemplo Ammonius. Primum
ex medico, qui in principio ægritudinis, dubius est de sanitate ægroti, uel morte; quòd hæc uel ɑ
illa euenire indifferenter possit: procedente uerò tempore, de sanitate, uel morte idem certè, & F
determinatè prognosticat: huius scilicet, uel illius uitæ, uel mortis in ægroto positis causis: ad
quas uita, uel mors de necessitate sequatur. secundum ex sphæra, quæ in plano æqualiter consti-
tuto posita contingenter, indifferenterque, & moueri, & non moueri potest: sed paululum plano
eleuato, uel depresso, omnino non moueri illa non potest.

Tangitur alia pulcherrima dubitatio, aduersus ea, quæ ex Iamblicho dicta sunt; quæ ex oraculorum perplexitate procedit, & ad eam duæ ex Syriano responsiones afferuntur; & tertia ex Ioanne Grammatico & Luciano, quarta ex Porphyrio, quinta additur ex Carneade.

CAP. XXIIII.

SED adhuc aduersus diuinum Iamblichum, eruditissimè dubitabis. Si Dii futu)
ros contingentes, & temerarios euentus, certissima (ut dictum fuit) & deter
minatissima, infallibilique prorsus cognitione præcognoscunt: cur ab oracu- G
lis (sunt enim oracula Deorum responsa) ambiguas, & incertas sæpenumerò
antiquitas responsiones habebat. ut fuit illa, quam χρησμῷ κιβδήλῳ hoc est, ambi
guo uaticinio, habuit Asiæ Rex. Cræsus Halym penetrans magnam peruertet
opum uim. illa rursus, quam Pyrrhus habuit. Aio te Aeacida Romanos uin-
cere posse. & illa, quam Nero habuit de cauendo anno septuagesimo tertio, quæ amphibologicæ
sunt; & in duas partes facillimè ita deflecti possunt; ut & in perniciem Pyrrhum & Cræsum & Ne
ronem adduxerint; & à Diis de rei euentu dubitantibus, non autem certè illum præcognoscenti
bus, exhibitæ uideantur.

DVAS ad hanc dubitationem attulit Syrianus responsiones. Vna est quòd de simplici Dei co
gnitione longè aliter, atque de ipso oraculo, siue de ipso uate, & Propheta existimandum est.
(Oracula quippe per Prophetas homines, & uates, ut ex historiis facilè perspicitur, & sequenti
quidem libro fusius, plenius uerò libro nono & ultimo declarabitur, & responsionem Dii plerun
que per se dabant; plerunque Deorum responsa uates, siue Propheta excipiebat, & afferebat in-
terrogantibus, eademque nonnunquam interpretabatur. Dii enim ex se futuros quoscunque, H
(ut sæpe & dictum, & repetitum fuit) euentus certissimè, exactissimeque præuident, & præco-
gnoscunt; at eosdem Prophetæ, siue uates non ita, ut Dii ipsi, norunt exactè & clarè; sed eos ea-
tenus illi percipiunt; quatenus à Diis ipsis illustrari illos, irradiarique contingit. ea autem, quæ
à quopiam illustrari, irradiarique uidemus, ab ipsius illustrantis perfectione deficere necessum
est. Cum enim cuncta ferè, quæ in Orbe uniuerso sunt, à Sole (ut patet) illustrentur, atque irra-
dientur; quid illud, quæso, in tota rerum uniuersitate est; quod Solis claritati comparari, nedum
æquari potest? In Propheta igitur, uel in Pythia, & uate, non adeo, ut in Deo est, certa recipitur
de euentu contingenter, uel temerè futuro, præcognitio; quòd nonnisi à Diis aliquo modo irra
diatus, illuminatusque ista uates præcognoscat, atque prædicat. Quamobrem si cum aliqua
obscuritate, illud idem, quòd à Diis accipit, pronunciat; nulla debet esse admiratio: nec apud
nos propterea aliqua debet oriri suspicio, uel dubitatio. An Dii futuros quoscunque euentus cer
tè, & exquisitè præcognoscant. Circa finem primi libri de Theol. Platonica uatibus similiter, in
oraculorum responsionibus, falsi quidquid irrepserit, Proclus ascripsit. eius uerba Latinè profe-
ram, post multa, quæ de Deorum cognitione, & perspicientia ille disseruit, ista subiecit. Quam- «
obrem

A obrem si in Deorum responsis, aliqua intercesserit falsitas: non à Diis, sed à susceptoribus, aut instrumentis, seu locis, uel occasionibus fieri, existimanda est. Hæc enim omnia, ad diuinæ cognitionis communionem, opem conferunt. Diisque quàm proximè accommodata, putam ipsis innixæ ueritatis illuminationem suscipiunt. propter inhabilitatem autem, longe à Diis reiecta, iisdemque inconcinna, ueritatem ab eis prouenientem, denigrant; & offuscant. Hæc ille. & de prima responsione hucusque.

ALTERA Syriani responsio est. Responsiones ambiguas per Prophetas, & uates, à Diis aliquando dari: non quia Dii ambigant; & minus certè euentum rei præcognoscant: sed quia audientium utilitati, atque (quantum fas est) indemnitati præconsulunt; ne scilicet, uel cum malæ fuerint, & contra consulentium uota responsiones, in præceps illi ferantur; uel contrà, cum bonæ fuerint, nimis præ gaudio uani, & gloriabundi efferantur.

DANTVR etiam, ut nos tertiam, quam in Ioue Tragœdo Lucianus, & in lib. primo cui titulus Posteriorum, Ioannes Grammaticus attulerunt, responsionem addamus; ancipites aliquando, & obscuræ ab oraculis, & ab ipsis oraculorum Prophetis responsiones; ad hominum ingenia exercenda. sicut illa fuit à Delphico Oraculo, Deliis peste laborantibus, data, de duplicando altaris cubo. In qua re cum multorum fuissent prius exercitata ingenia; præceptore Platone, cu-
B bum tandem Delii duplicare nouerunt. Dii enim nobis natura mobilibus, ita utuntur; nosque; & nostra omnia ita gubernant, & administrant, ut nobis omnia pro nostra uel dignitate, uel utilitate, & tribuant, & prouideant.

SED Porphyrius (ut tribus responsionibus quartam addamus) lib. de Oraculis, candidissimè ad illud, quod dubitatum est, respondens, Sciendum, inquit, Deos quoque sæpè mentiri; nam explorata, certaque futurorum perspicientia, non hominibus tortuosa modò, sed & Diis ipsis incertissima, plurimisque referta ambagibus est. Quia si cui Deo uerum præscire cōtingit; non tamen omnibus contingit horis. hactenus ille. Hoc autem ideo dixit, Porphyrius; quia ex cœlestium motuum atque luminum obseruatione, & ex certa eorundem configuratione, oracula, & dæmones, & uates ipsos futura prædicere, opinabatur.

ADDAMVS ex Carneade Stoico responsionem quintam, quod Dii ambiguas responsiones attulerunt; quoniam ea, quorum causæ aut naturales non sunt, aut non præcesserunt, deos
C cognoscere non possunt. Duas, præter has quinque, quas hactenus attulimus, ad hanc eandem dubitationem solutiones, inferius daturi sumus; quarum unam ex nostris Catholicis Theologis, alteram uerò ex Aristotele desumemus: interea quæ ad dubitationem dicta fuerunt, sufficiant.

Peroratio solutionis diuini Iamblichi.
CAP. XXV.

ISTA est pulcherrima ad tertiam, pro Stoicis, rationem, & doctissima diuini Iamblichi, admirabilisque, & propemodum diuina responsio: à qua an Plato dissentiat; cum Platonicorum placitis ualde accomodata uideatur, qui aliquando contingentiam in rebus admittunt; aliquando auferunt, iudicabunt alii. Plato (ut de Platone dicā quod sentio) uerbis admittere, & in sententia eam tollere, mihi uidetur. certè paucis admodum immutatis, Peripateticorum illo-
D rum opinioni, qui rerum cunctarum distinctam in Deo cognitionem tueri conantur, deseruire affatim poterit. Quid nanque ab Ethnico Philosopho, quid à Gentili Theologo, de diuina præscientia præclarius ingeniosiusque dici, uel etiam excogitari poterat? à quo parum adeo nostrorum Theologorum euariat responsio, & sanum de scientia diuina iudicium; ut nisi certum indubitatumque Catholicæ responsionis, & ueritatis auctorem Spiritum sanctum haberemus; à fontibus Iamblichæ Philosophiæ illorum & responsionem, & iudicium emanauisse, propemodum affirmare, possemus. diuinam præscientiam explicat, oracula tuetur, contingentiam & temeritatem mirificè defendit, & quàm aptè coeant hæc omnia demonstrat, & quasi ob oculos proponit. Theologorum nostrorum responsionem opportunius tunc forsitan exponemus; cum de Prophetia postquam & ex Iamblicho, & ex Syriano, & ex Ioanne Grammatico, & Porphyrio facta fuit de illa, & de prophetis, et uatibus mentio aliqua, & de ea passim & Philosophi, & Theologi tam Ethnici, quàm Catholici, aliàs ita comminiscantur: ut si ea quæ prophetata sunt eueniant, ineuitabili necessitate ut potè ex Deorum decreto & diuina scientia, quæ falli non potest, euenire communiter, ut uideo, & uulgò existimetur, quatuor illa, Quis scilicet sit propheta; & à quo sit; & quid sit ipsa prophetia; & quartò, an quæ à Prophetis euentura prædicun-

tur, ineuitabili necessitate eueniant, & iuxta decreta Philosophorum, & iuxta nostrorum sententiam Theologorum prius compendio differuerimus. Nam an sit (quòd clarissimè pateat & à nemine sit dubitatum) consultò prætermittemus. Eo autem libentius hæc in præsentiarum, de Prophetia disputabimus: quòd diuinæ præscientiæ, de qua iam aliquem sermonem, ex Philosophis, habuimus, & ampliorem libro octauo ex Theologis catholicis, habituri sumus, pars aliqua, & quidem maxima, Prophetia esse uideatur; ut ita ex Prophetia, sicut ex diuina præscientia necessitatē aliquam de futuro contingenter euentu suspicari nemo non queat: magis & ratio quo magis prædici, ac Prophetari effectus aliquos non posse quis existimauerit; nisi iidem sint ineuitabili necessitate euenturi; ac ineuitabili aliqua causa in lucem euasuri. Iam igitur, quod faustum, fœlixque sit, de Prophetia sermonem aggrediamur.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber septimus.

In quo de Prophetia ad opinionem physicorum prius, deinde ad catholicam veritatem, agitur.

Quis Propheta dicatur secundum philosophorum placita.
CAPVT PRIMVM.

VONIAM prophetia, pars est (ut dictum fuit) diuinæ præscientiæ; de qua præcedenti libro ad Physicorum opinionem, abundè satis disseruimus; & ex prophetia siue ex oraculis ineuitabilem rerum cunctarum necessitatem multi, & in primis Stoici inferre conati sunt; ad nostram propterea disputationem, & ad plenam de Fato inquisitionem, & indagationem, de prophetia ipsa considerare (quantum ad uindicandam ab ea, tanquam à fatali necessitate, temeritatis, & contingentiæ naturam opus sit) operæprecium esse arbitramur. Nostro igitur more ad Physicorum prius decreta, posterius uerò ad catholicam Theologorum nostrorum ueritatem, de illa, in præsenti, libro, considerabimus.

C ACTVRI autem ad Philosophorum prius opinionem de prophetia, posterius uerò ad nostrorum Theologorum sanctißima decreta, nobis in primis lector admonendus uidetur, nos rem tractaturos esse, non multum in philosophantium, siue priscorum, siue etiam recentiorum scholis tractari solitam. Aristoteles namque in tanto ab se edito uoluminum numero, uerbum ferè de prophetia habuit nullum. Plato, & antiquiores philosophi, paucißima de ea dixerunt. Ex recentioribus Augustinus Nyphus Suessanus tractatulum quidem de Prophetia edidit; sed eiusmodi, ex quo, pauca admodum, & ferè nulla, quæ ad institutum nostrum faciant, seligere potueri mus. Est enim mancus, atque imperfectus, & qui mendis undique scateat, cuiusmodi ferè sunt alia multa, ab hoc homine, congesta potius, quam digesta. Aliorum igitur in re tam obscura, & difficili, auxilio penè destituti, ueniam nos à perito, discretoque lectore facilè impetraturos esse confidimus; si minus, quàm par sit, rem tantam exactè, ac doctè examinabimus. In magnis enim, dicebat Horatius, uoluisse sat est. doctiores fortasse, & eruditiores, nostris hisce uigiliis excitabimus, qui de hac ipsa aliquando diligentius, atque accuratius conscribent. Vt quemadmodum in multis aliis, ita in hac etiam materia, quod ab his qui deinceps erunt, & à peritioribus desiderari poterit, superesset tandem nihil.

DE prophetia igitur, pro uiribus, tractaturi, quatuor illa, quæ ad calcem præcedentis libri diximus, tam ad philosophantium opinionem, quàm ad illibatam catholicorum Theologorum ueritatem, considerabimus. primùm quis Propheta dicatur, deinde unde quispiam in prophe-

D tam euadat, mox tertiò quid sit prophetia ipsa. Et ultimò, An ea, quæ à prophetis futura prænunciantur, ita eueniant; ut non euenire non poßint; hoc est dictu, ex ineuitabili necessitate ne, an contingenter eueniant.

PRIMVM igitur, quis prophetæ dicatur, inquirendum occurrit. A' Philosophis ille propheta dicitur, qui futura, hoc est τὰ μέλλοντα. nō autē τὰ ἐσόμενα (uidimus nanq; inter ista superius differentiam) præcognoscit; ac præcognita, edicit, siue ab extis, siue ab auibus, siue per somnium, siue ab arte, & scientia, siue à loco, siue ex proprii corporis temperamento; siue aliquo numinis afflatu, siue alio quocunque modo, illa præcognoscat. Cic. eos, qui furore aliquo perciti futuros euentus aut dignoscunt, aut saltem prænunciant; uates appellari inquit; quòd quasi alios ui mentis excellant. est autem apud physicos uates idem, qui & propheta. Platoni, in Timæo, differentiam inter prophetam, & uatem, constituere placuit; prophetas eos appellauit; qui sub obscura diuina uaticinia interpretantur; uates uerò illos, qui uel furore, cientur; uel ex somnio diuinare dicuntur. Ita enim ibidem ex interprete scriptum reliquit. Lex iubet diuinis uaticiniis

iudices præesse, prophetas; quos uates quidam nominant; ignorantes prorsus eos oraculorum E
uisorumque, quæ obscuris uelaminibus inuoluuntur, interpretes esse; non uates. Quamobrem qui uaticinia iudicant, atque interpretantur; non uates illi quidem, sed prophetæ; idest uaticiniorum interpretes, pronunciatoresque uocandi. Hæc Plato. qui Platonis in hac causa distinctionem, ex philosophis, sequatur ferè est nemo. Græci nanque & historiarum scriptores ferè omnes, phanorum antistites tam furentes quàm non furentes, & oraculorum interpretes, quoniam res ante euentum prænnnciabant, siue prænunciarent tantùm, correpti & furentes; siue non furẽtes, sed mente uegeti uisa ab aliis ipsi interpretarentur; siue utrunq; facerent, à uerbo πρόφημι, uel, ut nonnulli aiunt, à uerbo προθέμεν, quod præmonstrare significat, & publicè edicere; sed in usu non est; prophetas, & uates promiscuè appellauerũt; quorum ministros etiã hypophetas uocaue runt. Hom. Διὸς ἀγγέλους, idest Iouis nuncios, huiusmodi prophetas siue uates, aliquãdo appellauit. Non hic silentio prætereundum censeo, quanti uates & prophetas antiquitas fecerit; quod Cicero libro priore de diuinatione, innuisse uidetur, in quo loco, Fuisse, inquit, apud Athenienses diuinos quosdam sacerdotes; qui Mantes uocabantur; quos etiam publicis semper consiliis ita adhibebant; quemadmodum augurem regibus suis assessorem tribuebant Lacedæmonii. Sed de primo theoremate hactenus. F

Vnde quispiam in prophetam euadat, secundum Philosophorum placita.

CAP. II.

POSTQVAM uidimus, quis ad Philosophorum opinionem, propheta dicatur: Secundo loco, quid prophetia sit: Tertio, unde quispiam in prophetam euadat, à nobis considerandum esset; si ordinem, quem in aliis pertractandis rebus, seruauimus, nunc persequeremur. Non possumus autem illum persequi; quoniam ex causarum prophetiæ cognitione, eiusdem facilè postmodum diffinitionem, siue descriptionem colligemus; quam alioquin non nisi prælongo, tædiique pleno processu, uenari, possemus. igitur secundo loco, ex Philosophorum dogmatibus, unde quispiam in prophetam euadere dicatur, inuestigabimus; deinde tertio, quid prophetia sit, commodè perquiremus. Iamblichus lib. de Mysteriis cap. XXI, uaticinium siue prophetiam (nullam enim nunc inter uatem & prophetam differentiam statuamus, quòd à gentilibus Philosophis, Platonem & aliquot paucos excipio, non fuerit inter hos G
distinctio posita; sed à Theologis nostris, de hac autem posterius dicendum erit) diuinitus tantùm demitti; non autem ab arte, nec à natura, non à ratione, non ab aliquo rei, quam malueris, motu, uel mutatione, non denique à causa subcælesti, & materiali emanare, & effici illam posse, putauit. Et ideo dicebat, Non decet uaticinium deducere sine causa; à quibusdam scilicet, nullam in se de futuro euentu, habentibus præscientiam; sed à Diis tantùm, continentibus in se terminos totius scientiæ rerum. Et cap. XXVI eiusdem libri. Sicut falluntur (inquit) illi, qui confidunt ex inanimatis animam; & ex amentibus facere mentem; ita falluntur illi; qui ex rebus non diuinis diuina facere confidnnt; & sine Diis propria Deorum opera; qualia sunt uaticinia, & miracula, & similia; ut apparitiones, & expiationes. capite nihilominus XXIX eiusdem libri, posse prænuntiari futurum, ex quatuor donis simul iunctis, ipse idem admisit. Ex certa uidelicet hominis natura; ex arte huic rei, & ipsi diuinationi, adhibita; ex rerum simpathia, uel etiam antipathia; atque ex ea externorum corporum dispositione; qua alia aliis H
rerum indicia subministrantur. quibus, liquidò constat, distantiam posuisse inter futuræ rei, ac occultæ prænunciationem, & prophetiam, siue uaticinium. prænunciationem quidem uaticinii ex causis quatuor admittit fieri; at uaticinium, & prophetiam diuinitus tantùm demitti existimauit, ac si dixisset; prophetiam donum cœleste esse, & à Deo tantùm demitti quidam, sed non illud suscipiunt, ita ut donum susceptum explicare ualeant, nisi qui conditiones illas quatuor connexas habuerint. communis autem tam apud antiquiores Physicos, quàm rectiores ferè omnes opinio fuit, ex tribus posse esse uaticinium & prophetiam; tum ab anima, redacta scilicet in mentem, & diuinum suum, quam rednctionem nostri Theologi extasim appellarunt; in qua dispositione, ab aliquo minimè illa illustrari, atque edoceri, putabatur, tum à corpore ratione complexionis, & temperamenti; tum tertiò ab utroque, ex certa inter utrumque proportione, & sympathia. Ideo cap. XXV inquit Iamblichus, quòd tres generatim opiniones erant de afflatu, uaticinioque diuino. primam causam eius referebant ad animam, secundam ad corpus, tertiam ad compositum. His causis quartam nos addere uoluimus: ab opinione, & sententia omnium ferè, recentiorum Philosophorum, quibus & Physicè magis loqui, & sensatioribus causis, rationes suas accommodare; nec non uulgi etiam consuetudinem (admonente in Topicis Aristotele) loquendum esse ut plures, in uocibus & denominationibus non contemnere; mos fuit.

A fuit. ita ut ex quatuor in uniuersum causis, ex tribus quidem propriè, ex quarta uerò aliquo modo, & minus propriè posse quempiam prophetam euadere, & uatem effici, affirmare, audeamus.

Vna est propria corporis natura, & proprium cuiusq; prophetæ & uatis temperamentum. Nam lib. tum de insoniis, tum de diuinatione per somnium, melancholicorum naturam garrulam, & multiuagam esse asseruit Aristoteles. Inter multa propterea, quæ somniant, & quæ cogitant, & quæ loquuntur melancholici, uerum aliquod & somnianr, & præconcipiunt, & præloquuntur. Quemadmodum enim illi, qui multas eiiciunt sagittas, scopum aliquando pertingunt; & qui astragalis quatuor sæpè ludunt, uenerem, siue, mauis dicere, uenerium aliquando colligunt; ita ii, qui multa siue somnienr, siue loquantur; ut aliquando ueritatem attingant; & ueri nonnihil prænuncient uero consentaneum est.

Accedit quòd Melaucholicus, quoniam ui quadam cogitatrice, atque Phantastica, mirum in modum pollet (Est enim Melancholia in magna quadam spirituum commotione, & æstu) Nam & si humor frigidus sit, & siccus, & arer, tauto tamen cæteris concitatior est; quanto corpora densa, si accendantur feruentius urunt, quàm corpora rara. habere propterea aliquid in animo præsagiens, atque diuinum, ab Aristotele censentur. proinde Marcus Tullius, Aristoteles (inquit) eos etiam, qui ualetudinis uitio furerent, & melancholici dicerentur, censebat habere aliquid in animis præsagiens, atque diuinum. Quamobrem trigesima sectione Probl. non

B solùm eos omnes, qui aliqua arte, siue speculatiua, ut Physica, uel etiam Poetica, & Rhetorica, uel huiuscemodi alia (quas omnes nunc inter speculatiuas numeramus) siue practica, ur bellica, qua Alexander, Vlysses, & alii multi excelluerunr; sed eos etiam, qui prædicendi arte claruerunt; sicut Sibyllæ, Bacchides, & omnes denique, qui diuino spiritu inflammari, & instigari crediti sunt; melancholicos fuisse asseruit Aristoteles. Diutius enim ii, in rerum considerationibus, detinentur; & multa (circa rem eandem) iugiter contemplantur; non solùm quæ instant, aut quæ præsuerunt; sed quæ in posterum etiam inesse poterunt. Et futura ista obiter, & ueluti aliud agentes, aliquando uaticinantes depromunr, atque præuunciant. Vna igitur prophetiæ causa est proprium (ut diximus) corporis uatis temperamentum.

Altera causa, qua propheta quispiam euadere potest, est loci in quo degit, natura; à qua uatis affectus animus, & in furorem uertitur, & nonnulla prædicere est solitus. Sed ad quem

C modum ex solo ipso, & ex loci natura, ita quispiam afficiatur; ut uel furat, uel prophetare ualeat; inferius libro nono & ultimo commodius atque accuratius exponemus; in eo scilicet loco, in quo, de oraculis copiosè disseremus. Hanc causam, quæ ex loci conditionibus oritur, ad expositam prius, id est ad ipsam uatis complexionem, & temperamentum, atque sympathiam aliquo modo reducere possumus; sed de hac re loco citato, in responsioue ad argumentum quoddam primo libro abs Stoicis adductum, quod ex oraculorum prædictioue procedit, fusius, explanatiusque dicturi sumus. Ad hanc enim potissimùm causam, prophetas illos reducemus; quos uel phanaticos, uel uumine repletos, & afflatos, diuinoque furore percitos, atque instigatos Philosophi crediderunr.

Tertio abarte, & à scientia, ueniunt prophetæ quidam nuncupandi. Et quamuis libro Priore de Diuinatione, Quintus Sroicus putauerit Aruspices tantùm, & augures, & eos, qui de portentis, & ominibus dicere norunt; dici prophetas; Solonem uerò, & Thaletem, & eos, qui per causæ cognitionem, multa ante prædixerunt, quàm euenerint, inter prophetas, & diuinos haberi ille negauerit; mihi tamen nulla naturalis causa occurrit; cur hos sapientes uiros à prophe

D tarum, & diuinantium numero secludamus; cùm solidiori, certiorique coniectura, quod uel ex legitimo effectu, de causa, uel ex legitima causa, de effectu coniiciant, iu uaticinium, id est iu rei futuræ præsensionem, & cognitionem, isti ducantur; quàm augures, & aruspices.

Adde quòd astrologos, iuter diuinantes, communiter numeramus. sed unde illi sua coniiciunt, nisi ex cœlesti corpore, quod & naturale est, & naturaliter mouetur, & naturaliter agit? Cur eos igitur Physicos omnes, qui ex quibuscunque causis, uel signis naturalibus, & certis, sed obscuris, de euentu occultiore futuro, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος prognosticant. iuxta Philosophantium dogmata, id est iuxta modum, quo Physicè quispiam denominari debet propheta, prophetas nou appellabimus?

Adde tertiò, Quòd quintus ipse sibi aduersatur, cum enim prius dixisset, Solonem Thaletem, Pherecidem, Anaximandrum medicos, & id genus prudentes uiros de futuris coniectores, non esse diuinos appellandos, sed physicos; post multa, laudat Possidonium; qui ex tribus Deo, Fato, & Natura diuinationem deduxit. Si enim ex Fato, & uel ex causarum complexione uel ex certo uirtutis syderum influxu, & similiter si à natura, diuinationem deduci permittis; quomodo uon diuinos, & prophetas, per te, appellabimus eos; qui siue ex causarum naturalium, siue ex signorum peritia, rectè de futuris contingentibus, & physicè prognosticant? Quid enim aliud est à natura diuinatiouem deducere; quam uel per naturales causas, uel per naturalia signa, physicè, &

cè, & naturaliter rem futuram præcognoſcere? Qui igitur uel ex ſpeculatione primarum, conſequentiumque ſed aliquomodo occultarum cauſarum, quod futurum eſt, prænorunt, & prænunciarunt; uel ex antegreſſorum, præteritorumque, & ſubſequentium ſignorum, & effectuum obſeruatione, futura ex arte, & quaſi per utrunque uel ſaltem per alterum demonſtrationis genus, quia ſcilicet, uel propter quid, præcognoſcunt, prædicuntque, prophetas ſine dubitatione, ſecundum eorum doctrinam, qui phyſicè, ut par eſt, philoſophantur, appellabimus. Solonem apud Athenas tum ex cauſarum, tum ex effectuum obſeruatione, multa prædixiſſe notiſsimum eſt. Thaletem olearum penuriam Athenienſibus prænunciauiſſe, & Ariſt. & Cic. teſtati ſunt. Pherecides Pythagoræ præceptor, ut Cic. & Theophr., & Plinius aſſeruerunt, cum aquam de puteo quodam hauſtam, conſpexiſſet; terræmotum proximum adeſſe, inſtareque Samiis nunciauit. Anaximander quoque Mileſius Phyſicus terræmotum, Lacedæmoniis, imminere annunciauit; atque eoſdem admonuit; ut tecta, & urbem relinquerent; cito enim fore illam perituram, quod, ut prædixerat, euenit. Hippocrates Theſſalis aduentantem peſtem; atque aliud alius prænunciauit. Iſti enim & id genus alii uiri, ſi phyſicè loquamur, prophetæ habendi ſunt; & ex arte re uera, & ex ſcientia ac cognitione effectus, uel cauſæ, futura prædixerunt, cum quibus etſi aruſpices, & augures, & diuinantes quoſdam aſtrologos, ſi aliorum diſciplinam inſequamur, annumerare F
poſsimus, quòd ex arte, & ſcientia iſti prædicere, communiter exiſtimentur. Nos tamen (quòd quicquid ab iſtis diuinatur, fortunæ & temeritati magis, quàm arti, & ſcientiæ, ut libro ultimo fuſius declarabitur, aſcribendum eſſe arbitramur. hos inter prophetas non haberemus, niſi communis, quam nunc ſequimur, exiſtimatio compelleret. Nobis enim illud, quod quidam ex Ariſtotele deprompſerunt, arridet. φρονίμων, καὶ σοφῶν ταχεῖαν εἶναι τὴν μαντικήν, καὶ μόνων. ideſt prudentum, ac ſapientum hominum, & horum tantùm, eſt celeriter diuinare.

Comparantur Prophetæ tertio modo dicti, ad Prophetas dictos primo modo: & adduntur præterea aliqui modi, quibus uel impropriè, uel etiam falsò, quoſdam in Prophetas euadere, exiſtimatur; & quid de fatuorum Prophetia cenſendum ſit, declaratur. CAP. III.

SI PROPHETAS eos, qui ſunt ex arte & ſcientia, cum illis, qui ex natura, & temperamento, Prophetæ dicti ſunt, comparare uoluerimus, hos poſteriores illis G
prioribus, Ptolemæo auctore præponemus; iſtosq; magis, quàm illos, futuri euentus ueritatem attingere, aſſeuerabimus. Ita enim ad principium libri, cui titulus Centiloquium, ſiue mauis, cum Pontano, centum ſententiarum dicere, ſcriptum reliquit. ἡ ἐπιτήδεια ψυχὴ πρὸς γνῶσιν, πλεῖον ἐπιτυγχάνει τοῦ ἀληθοῦς, ἢ ὁ ἄκρως ἀσκήσας τὴν ἐπιστήμην. ideſt, Animus ad cognitionem aptus ueritatem magis attingit, quàm ille, qui per ſcientiam ſtrenuè fuerit exercitatus. Et Galenũ, dicunt quidam, in medico φυσικὴν & naturalem magis quàm τεχνικὴν & artificialem coniecturam exquirere. uerum enim uerò (ſi quid ſentimus dicere liceat) mihi certè res contra uidetur; cum iſti furore, ac quadam animi perturbatione cieantur; illi uerò quieto, ac ſapienti, imperturbatoque prorſus animo, atque coniectura quadam fermè infallibili; ut pote quæ uel ex cauſa ad effectum, uel ex effectu ad cauſam, procedat, de futuris præſagiant; & præſagita denuncient, ſed ſit ſuus cuique ſenſus.

QVARTÒ mihi uidetur, quòd quidam Prophetæ dici poſsint, ſed (ut dicebamus) minus propriè, ex ſola experientia, nulla habita de rei futuræ cauſa, cognitione, quum uenari illam ab effectibus neſciant. Vt nautæ, & ruſtici ſæpenumerò Prophetæ, & prædiuinantes à nobis uulgò appellitantur. H
Nam ex caligine (quæ tenue nubium excrementum eſt) tum ſerenitatem, tum pluuiam prædicunt ruſtici: ex qua rurſus, ſi ſæpius fructuum temporibus acciderit, ſterilitatem prænunciant. Sed (ut diximus abſque cauſæ cognitione) ſola autem experientia, ii iſta prænoſcunt; atque prædicunt. ex nubibus ſimiliter, & uentis, & ex nubium, & uentorum permutationibus, imminentem ſæpè tempeſtatem nautæ experimento tantùm docti, & præſentiunt, & prænunciant, & euitant. Aſſerunt quidam Federicum III. Saxoniæ electorem, de numero hybernarum niuium coniectari ſolitum, ex dierum numero, qui à prima niue, ad proximum ſupereſſet nouilunium; idque ex uetuſtis, & ſæpè comprobatis attentorum uenatorum annotationibus. Nonnulli ex nubiloſis conſtitutionibus menſe Martii contingentibus & noctibus roridis, prognoſticant de tempeſtatibus menſis Aprilis, & Auguſti: ſed (ut dixi) non ex ſympathia, non ex melancholici humoris abundantia, ex commotione, non ex arte, & ſcientia, ſed ſola experientia, iſti Prophetant, atque diuinant. Hi ſunt modi omnes quibus phyſicè homines in Prophetas euadere poſſunt. ſed iis quatuor modis alii alios addiderunt. Mathematici, & qui Mathematicos ſequuntur, ut Auicenna, ex ſtellis & ſtellarum configurationibus Prophetiam emanare putauerũt.

A In tertio nanque apotelesmatum inquit Ptolemæus. Cùm Mercurius fœliciter affectus eius signi hospes fuerit, quod in alicuius genitura Sol tenuerit, ille Propheta erit. Almansor illum ait fore Prophetam, in cuius genitura Iupiter, Venus, & Sol coniuncti fuerint. Suessanus modum ex medicis apposuit; ut illi, iuxta quorundam medicorum opinionem, Prophetæ sint, aut in prophetas euadant; quorum complexio æqualis ad pondus fuerit; si præsertim Climate temperato sit oriundus. Sed hos modos ex industria omisimus, quoniam uel fallunt isti modi; uel si non ad unum aliquem eorum (quos diximus) sunt reducẽdi, ut aliquo quatuor prædictorum modorum futura illi præcognoscant; & cognita prænuncient; & ita prophetæ fiant; prorsus sit necessarium. Possunt nanque ex stellarum configuratione: ex qua pro maiori uel minori luminis aggregatione, uarius, in aere medio, caloris, uel frigoris gradus producatur, quo natus multis modis afficiatur, & præterea ex naturali complexione, in uiros sapientes uel melancholicos nati euadere: ex qua deinde melancholia, uel sapientia, nonnulla præcognoscere ualebunt; ex quorum præcognitione, & præuunciatione, in prophetarum numerum ascribi poterunt: ita ut ad unum aliquem dictorum quatuor modorum, sit tandem recurrendum: & ad dictos modos uniuersa denique pro phetia physicè sit prorsus reducenda.

IAM uerò de fatuis, quid dicemus? qui sæpenumero futura prænunciare uidentur? certè non B illud, quod putauit in Timæo Plato, quòd Deus diuinandi uim non prudentiæ, sed dementiæ humanæ tribuerit; quod illo etiam argumento probare conatus fuit; quoniam nemo dum sanæ mentis est, diuinum & uerum uaticinium assequitur: sed cum uel somno, prudentiæ uis præpedita, uel oppressa morbo, uel diuino aliquo raptu, è suo statu, dimota est, & breuiter cùm uacat animus à curis. Vacat autem ut lib. decimotertio. Cap. 11. tradidit Ficinus, iuxta Platonicorum placita, septem modis. Somno, syncope, humore melancholico, temperata complexione: solitudine, admiratione, & castitate. Neq; illud profectò dicendum est, quod cap. xxv. lib. de Mysteriis dixit, Iamblichus: quòd Deus sæpè, per fatuos homines, loquitur sapientiam; declarans non hominem ibi loqui, sed Deum, etiam si Christi euangelio istud consonum satis esse uidetur. Luc. x. & Marth. xi. Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: sed magis (physicè nanq; Philosophamur) quia melancholico, eo quo superius dictum est, modo humore agitantur fatui, & dementes: ideo ex temperamento, ipsi diuinant. nisi illud etiam uelimus addere, quòd quia curis penitus uacui sunt, brutorum quorundam instar, à circumfuso aere, atq; à cœlestibus qualitatibus facilius cientur. sed de duobus iis problematibus, quis. s. sit propheta, & unde quis pro- C pheta efficiatur ad mentem Phylosophorum, Aristotelis præsertim, satis. Sequitur, ut quid prophetia sit, ab eorundem dogmatibus non recedentes inuestigemus.

Quid sit prophetia ad mentem Philosophorum. CAP. IIII.

X IIS, quæ de prophetia, & de prophetis hactenus dicta fuerunt, theorema tertium, idest quid ipsa prophetia sit, ad mentem Philosophantium, Aristotelis præsertim, haud magna cum difficultate cognosci poterit. Quatuor nanq; modis physicè; & precipuè ad Aristotelis opinionem, prophetari dicebamus. Natura, loco, arte, uel scientia, & modo quodam & impropriè solo experimento. iis sanè quatuor modis, sed maximè tribus prioribus alterari, & ad futurum euentum præsagiendum, uel præcognoscendum ueluti excitari potest humanæ animæ uirtus. His profectò omnibus & singulis quatuor modis, nescio quid in anima generatur, unde ipsa ad præsagium commodè satis plus uel minus præparetur, àc disponatur. omnia autem, quæ in animo fiunt, (ut lib. secundo Moralium cap. v. declarauit Aristoteles) ad aliquod unum D ex tribus reducuntur, uidelicet, uel ad potentiam, uel ad habitum, uel ad affectum & passionem: ut omnino ad unum istorum trium sit ipsa etiam prophetia, & id quod in animu, ad prophetiam producitur reducendum. Si igitur loquamur de illis, qui ex natura prophetare dicuntur, & ex temperamento, prophetia erit potentia. Est enim in illis ad præsagium naturalis quædam potentia. Erit nanq; pro phetia naturalis potentia, per quam futura præsagire, & præsagita denunciare, quis poterit. Si uerò de illis loquamur, qui ex arte, uel ex scientia prophetare dicuntur, prophetia erit habitus, (sunt enim scientia, & ars habitus) quo futuros euentus, uel per causas, uel per signa aliqua præcognoscimus, & præcognitos denunciamus. siue causæ, & signa re uera illa sint, siue esse potius iudicentur: quod addimus, propter augures, aruspices, somniorum coniectores, & alios id genus, qui (ut superius etiam diximus) neq; causis ueris, neq; signis certis, sed sibimet potius confictis quibusdam notis ducuntur; quos tamen ex arte, & scientia prophetare, & asserunt Plato & Stoici, & libri rituales & augurales demonstrare creduntur. Non est autem, siue potentia, siue habitus prophetia dicatur, habitus & potentia ab actu secundo penitus & ab operatione seiunctus, & remotus; sed actui uel copulatus, uel saltem, quàm proximus: per quem futura

futura & præcognoſcimus,& prænunciamus. diximus quòd eſt potentia uel habitus actui quàm proximus; quòd ad prophetiam neceſſe ſit animum actu aliunde excitari, excitatum prænunciare; ſed excitatus, antequàm enunciet,eſt actui enunciationis (in quo plena eſt prophetiæ ratio) quàm proximus: ideo in illo etiam tẽpore, prophetam illum poſſe appellari non negamus. Si tertiò de illis, qui ex loco prophetæ appellantur, loquamur, dicemus, quòd aliquo modo affectus & paſsio prophetia eſt, ideſt eſt diſpoſitio quædã circunfuſa ex effumatione actu in corpore facta, ad quam interiorum ſpirituum eorum uidelicet, qui inferuire internis ſenſibus dicuntur, alteratio huiuſcemodi inſequitur, qua mediante homo futuros euentus aliquo modo præſagire, & præſagitos aliquo modo, hoc eſt uel clarè, uel obſcurè, & ſub inuolucro præuidere, & præuiſos, utcunq; prædicere, poteſt. Diximus aliquo modo, ne putares eos iſta, quæ præſagiunt, & quaſi præuidẽt, claro intuitu uidere, uel præſagire: immo ſæpè etiam ſub nube, ut diximus, & ſub inuolucro figurarum, & ut infra fuſius dicetur, extra ſe poſiti, & quaſi inſani, & delirantes illa uidere ſibi uidentur, quæ pronunciant: & ſæpiſsimè non intelligunt, quæ loquantur, nec ea norunt eſſe futura, quæ euentura præſagiunt; ut uberius ſingula ſumus inferius declaraturi. At ſi de illis, qui ex ſola experientia uulgò, & impropriè prophetæ appellantur, loquamur; dicemus, quòd ſicut prophetia illa impropriè prophetia eſt; ita non niſi impropriè definiri poteſt. Et ſicut experientia (ut ad principium libri primi Metaphyſicè tradidit Ariſtoteles,) ſcientiæ, & arti aſsimilatur, (ita nanque loco citato ſcriptum ille reliquit, δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ ὅμοιον εἶναι ἡ ἐμπειρία. hoc eſt. uidetur ſcientiæ & arti ferè ſimilis experientia) ita prophetiam illam, quæ ab experientia eſt; modo illi ſimili definiemus, quo propheriam, quæ eſt ex arte & ſcientia, definiuimus. Nam ad quẽ modum (quod in lib. Prædicamentorũ cap. de qualitate abundè declarauit Simpl.) ad habitum diſpoſitio reducitur; quoniam ſicuti habitus eſt diſpoſitio firma, & ſolida; ita diſpoſitio eſt tener quidam habitus, & ueluti ſemen quoddam & origo illius. Ad eundem modum dicere poſſumus, quòd ad artem experientia reduci poteſt. quoniam & ars eſt experientia ſolida, & conſtans; & experientia eſt ars rudis, & ueluti germen quoddam, & primordium artis. Quamobrem loco paulò ante citato commendabat Polum Ariſt. quòd ab experientia artem duxiſſe ortum aſſeruiſſet. Dicemus igitur, quòd prophetia quarto modo ſumpta, eſt imperfectus, &, dice re liceat, ſenſatus quidam habitus, quo per ſigna tantùm, & effectus, futuros euentus præcognoſcimus, & præcognitos denunciamus.

Intelligendvm autem, cum dicimus prophetiam eſſe uel habitum, uel potentiam, uel affectum, effectiuè magis hoc uerum eſſe, & per quandam originem, quàm formaliter. Eſt enim uel ex naturali (ut dictum fuit) potentia, uel ex affectu, uel etiam ex habitu. Si autem quid prophetia formaliter ſit, eſſet à nobis utcunque explicandum, diceremus quod prophetia formaliter & abſolutè ſit habitus quidam, undecunque illa ueniat; duce ſemper & comite quadam animi alteratione; propter quam alterationem, D.Thomas affectum illam tantùm & paſsionem eſſe putauit, per quem futura præcognoſcimus, & præcognita denunciamus. Qui habitus quamuis abſolutè & ſimpliciter ſit animæ; dicere tamen poſſumus; quòd poteſt eſſe tum animæ, tum corporis, hoc eſt dictu, tum magis animæ quàm corporis; tum contrà, corporis magis, quàm animæ. Animæ magis ſi ex arte, uel ex ſcientia, uel etiam ex experimento fuerit; corporis magis ſi uel ex temperamento, ut melancholici; uel ex loco; ut illi prophetæ; qui afflati numine à Philoſophis dicti ſunt; de quibus inferius dicemus copioſiſsimè. afficitur nanque ex circunfuſa loci qualitate, uatis corpus, & uitalis eiuſdem Spiritus, unde in anima ſpiritualis quædam alteratio deriuatur; ex qua denique præſagium excitari, creditum eſt.

Tollitur dubitatio, & nonnulla ex Platone de Prophetia, & ex quibuſdam aliis de Magia ſubiiciuntur. Cap. v.

Ed hoc loco mihi forſam quiſpiam obiicet; quòd potentia, habitu, & affectu ſecus, quàm loco citato ſaciat Ariſtoteles, uſi fuerimus. cum ibidem illa conſtituat tanquam principia non contemplationum, ſed moralium quarundam operationum, & ipſius denique uirtutis; prophetia autem magis ad contemplationem, quàm ad operationem, & praxim, ſpectare uideatur. Huic nos dicturi ſumus primò, nullum eſſe incommodum; ſi ad plures effectus, quàm Ariſtoteles ipſe poſuerit, & ad operationes etiam ſpeculatiuas, eorundem principiorum uim extendi expoſuerimus. Secundò, quòd non uirtutum moralium tantùm, ſed etiam contemplationum, & omnium denique actionum (Nam contemplatio actio eſt) & operationum noſtrarum, illa poſuit tanquàm principia Ariſtoteles. cum ad illa ea omnia ille reducat; quæ in anima noſtra conſiſtunt. conſiſtit autem maximè in anima contemplatio, cum ſit operatio immanens. Tertiò, eſto etiam quòd eſſent tantùm principia practica, dicere poſſumus, quòd

A quòd prophetia & si ad illam, secundum Theologos nostros, opus sit (ut dicebat Daniel) intelligentia; ad praxim tamen iuxta dogmata tam Theologorum, quàm Philosophorum, & ad operationem magis, quàm ad contemplationem declinare, & teduci uideatur. Adde quartò, quòd & si augures, & aruspices, & somniorum coniectores contemplatione quadam uti existimentur; prophetia tamen illa, de qua potissimùm est apud Philosophos sermo, & quæ maximè à gentilibus uniuersis prophetia censetur; quæ uidelicet per Enthusiasmum fit, & per extasim, siue per quandam animæ uacationem, & per numinis (ut ipsi aiunt) cuiuspiam afflatum, quæ fanaticus quidam furor est, feruorque lymphaticus, quæ quasi per antonomasiam, & excellentiam sola prophetia dicitur; uel nulla, uel prorsus quàm minima opus habeat intelligentia. Ab eisdem propterea furor magis, & enthusiasmus, & μανία id est insania, siue dementia, & rabies, quomodo illam & lib. quarto Strabo, & lib. sexto sæpè Virgilius appellarunt; quàm uel contemplatio, uel prophetia dicitur. furor autem, & insania, & rabies operationis magis, & τῆς πράξεως licet non moralis fortasse, quàm intelligentiæ & contemplationis est principium. Sed redeo unde digressus fueram.

PLATO præter ea, quæ diximus, quæ fortè confirmaret omnia; nisi uel distinctioni illi, quam prius inter uatem & prophetam dederat, tenacius inhæreret; uel furorem illum, quem nos tum ab humore interno, tum à loco & solo in quo degimus, esse diximus; quem etiam inde hauriri paulò post clarissimè demonstrabimus; è cœlo, & ab aliquo numine demitti obstinatius forsitan contenderet; adderet multa de Diis aereis, & dæmonibus; quibus potissimùm humanæ

B » prophetiæ summam, & magicæ artis reperta miracula ille ascripsisse uisus est. Quando nanque
» (inquit ex Platone Ficinus) per atram bilem, uel aliud simile totus in imaginationem conuer-
» titur animus; Inferiorum dæmonum facilè fit domicilium; quibus ita instruitur, quemadmodum
» à nobis sæpe quædam bestiolæ; quæ mira nonnunquam supra suam speciem operantur; ut admi-
» randa, & supra humanam naturam facilè animus depromat; quorum præsentia, & insaniat, & a-
» nimo simul uexetur & corpore. In quibus uerbis prophetiam illam, quam nos humori uel solo ascribimus, dæmonibus ascripsisse ille uidetur.

IDEM ferè quidam asseruerunt sensisse Auicennam; qui prophetas, angelorum etiam species cernere; & uoces eorum audire; nobis suadere conatus fuerit. Animam quippe prophetia imbutam, à diuina solùm prouidentia, mitti ille credidit. Corpus autem ad animam prophetæ suscipiendam disponi, non tantùm à Deo proximè, sed per animas cœlorum motrices; tanquam per ministras, & per cœlos ipsos, quasi per instrumenta, putauit. Illi etiam qui superstitiosæ

C magiæ operam nauant; plures modos adducerent; quibus dæmones ad aliquid prænuntiandum cogantur. à quibus aliqui edocti in prophetas euadere uideantur. Quamobrem à quodam Poeta ita canitur.

» *Victa hominum precibus cælestia numina terram*
» *Coguntur petere; & casus aperire futuros.*
& alibi post multa.
» *Atque pias adiunge preces, & soluito uota,*
» *Hæc peragens me atra per somnum nocte, uidebis.*
Item alio loco quomodo remitti queant admonet.
» *Cessa nunc tandem, & uerbis iam parce, uicæque*
» *Da requiem, soluens priscas, cædensque figuras,*
» *Et remoue à membris, ac lintea dura resolue.*
Et alibi.
» *Soluite serta, pedes liquidis & spargite lymphis.*
» *Eque manu ramum laurus auferte uirentis,*
D » *Linea sitque omnis deleta, omnisque character.* sed hæc quæso inania procul absint.

QVATVOR uaticinii genera asseruit Ficinus ex Platone, Diuina, Dæmonica, Humana, Naturalia. Diuina, quæ à Diis; Dæmonica, quæ à Dæmonibus. Hæc sunt, quæ nos tum ab humore, tum ex solo fieri diximus; quod principio libri noni uberrimè declarabimus. Humana, quæ Platonici forsan ab arte tantùm, ut sunt aruspicia, uel auguria, uel alia huiuscemodi, fieri dicerent; nos humana ea esse intelligamus; quæ ab arte prius, & scientia, & experimento fieri diximus. Naturalia quæ ex temperamento, & per sympathiam fiunt. de Diuinis & dæmonicis, & si multi cum Platone dicere tentauerint, nihil tamen ab antiquis Ethnicis plus habemus, quod nobis referendum sit, quàm quod à Deo, uel à Dæmonibus sint, tum uel in nobis cum præsertim ab extrinsecis uacamus uel circa nos aliquid operantibus, tum menti aspirantibus, & eam quasi instruentibus, tum uel ostenta oculis, uel uoces auribus suggerentibus. Nos rem hanc, atque hæc duo prophetiæ genera, & cum nostris Theologis paulò post, & cum philosophis libro prius citato, id est nono & ultimo, cum de oraculis tractabimus, exactissimè, quantum ad præ-

EE sentem

sentem considerationem & ad nostram disputationem attinet, declarabimus. De eo autem genere, quod ex arte & scientia, quod humanum appellamus, diximus prius, quo ad physicam ueritatem abundè, & de eodem (quo ad aliorum opinionem) inferius libro nono, ubi de augurio, aruspicio, omine & id genus aliis propheriæ generibus agendum erit, fusius à nobis dicetur. De illo, item prophetiæ genere, quod naturale est, & quod est ex corporis temperamento dictum est hactenus abundè. De illo autem, quod ex solo, & ex loco, & per corporis cum loco, sympathiam, fieri diximus, inferius ubi de oraculis, uberius dicemus; & tunc rem diligenter considerabimus, ad quod prophetiæ genus si & diuinum, & dæmonicum (de iis loquendo, ut de illis Philosophi physicè loqui possunt) reduci uoluerimus; ut reducenda existimamus; nullum in dogmatibus Philosophorum, quod sequi possit, incommodum intelligo; præter illud, quòd id quod leuibus admodum, & falsis rationibus, ne dicam nugis, eorum aliqui obstinatè defenderent, à causa supernaturali, hoc est à Deo, uel Dæmone fieri; à physica tandem, & à naturali ratione proficisci, & absolui intelligerent; & ab errore tandem fortasse resipiscerent; erroremque suum abiicerent.

An ea, quæ à prophetis illis, de quibus hactenus dictum fuit, prænunciantur: ineuitabili necessitate eueniant. Cap. VI.

Cvm uisum à nobis fuerit; qui'nam physicè loquendo, prophetæ dicantur; & unde nonnulli prophetæ euadant; & denique quid sit ipsa prophetia; idque secundum physica & naturalia principia; nunc superest, ut quarto loco uideamus, an ea, quæ ab iis, quos diximus, prophetis prænunciantur, si eueniant, Fato, & ineuitabili necessitate, uel contingenter potius, & casu etiam aliquando & temerè illa euenire existimandum sit. Diximus prius, quòd ea, quæ futura & euentura sunt, in duplici, à Græcis, differentia sunt constituta. Quædam enim μέλλοντα, quædam uerò ἐσόμενα nuncupantur, ἐσόμενα illa dicuntur, quæ sui futuri euêtus necessariã (uersamur enim in Philosophorum scholis) & ineuitabilem causam habere dicuntur. Sicut ortus crastinus Solis, Lunæ futura eclypsis, niuium in Apennino casus, & id genus multa alia; quæ tametsi futura sint; & ab aliquo uentura esse, prædicantur; non tamen ex huiusmodi euentuum prædictione & prænunciatione propheta quispiam iure nuncupabitur. Sed is tantùm propheta dicendus est; qui futura illa, quæ μέλλοντα nuncupantur, hoc est ea, quæ sui euentus futuri occultam quidem utcunque & latentem, non autem manifestam, & contingentem, non autem necessariam aut ineuitabilem causam habent, prænunciat, atque prædicit, ita ut etsi posita tota cuiusque effectus atque integra causa, non possit non sequi effectus ille; ipsa tamen causa huiusmodi sit; quæ poni pariter & non poni possit; idest sit causa contingens, & præterea sit etiam (ut dictum fuit) occultior, ut euentus sicut necessariam, & ineuitabilem naturalem causam non habet; ita diuinam, & supranaturalem habere uideatur; & quasi Fato, idest siderum; uel Deorum decreto res euenire credatur. Dictum est enim libro tertio cap. xxxv; ea quæ occultam causam habent, nescio cui diuinitati communiter ascribi. atque huius quidem tale est exemplum. Nulla est naturalis causa, immo aduersus omnem naturæ rationem uidetur; filium occidere patrem, quia tamen ab oraculo prædictum fuerat; filii manibus Laium periturum; Fato propterea; & occulto quodam Deorum decreto, & non temerè illud euenisse; existimatum fuit; & eum, qui huiuscemodi euentum futurum prædixerit, Apollinis Delphici afflatu prædixisse; & inter prophetas, & uates ab Ethnicis connumeratum fuisse, constat. Verumenimuerò quod facinus istud (physicè & naturali ratione loquendo) & alia id genus multa, etsi à prophetis, & uatibus prædicta sunt; nulla fatali necessitate; nulloque Deorum ineuitabili decreto, sed contingenter uel euenerint, uel forent, si rursus eo modo aliqua prædicerentur, euentura; tunc demum manifestum erit; cũ per singula prophetarum dicta genera discurrentes, eorum prophetandi modum considerauerimus. Quatuor nanque modis prophetari dicebamus, natura, loco, arte uel scientia, & experimento. Etiam si modus quartus satis impropriè prophetiæ conueniat. Naturæ prophetiam humori melancholico ascribi diximus: in quo ad prophetandum, & ad uerum aliquod futurum præsagiendum, prænunciandumq́; non maior, aut quæ magis urgeat causa est; quàm sit (ut dicebamus) in iis, qui talos iaciunt, ad choam, & Venerem iaciendam. Ita ut quemadmodum isti Venerem casu & fortuitò iaciunt: sic illi rem futuram temere effutiant magis, quàm pronuncient.

At dices, res Deorum consilio, & prouidentia, euenit, etiam si temerè prænunciata dicatur. Quamuis Deorum prouidentia secundum Aristotelis, Platonis, quinetiam catholicorum Theologorum dogmata; & mundus, & mundi partes uniuersæ sint administratæ; nihil tamen fato euenire aduersus Stoicos, & Platonicos, superius libro tertio demonstrauimus, Fatumque, quale nobis uel Mathematici attulerunt, siderum influxum, uel Stoici & Academici, Deorum ineuitabile

A ineuitabile decretum, siue necessariam, perpetuamque quandam complicatarum ab æterno causarum copulationem, plurimis, & illis firmißimis demonstrationibus satis copiosè à nobis explicatis penitus euertimus. Quod si esse etiam admitteremus; quæ'nam (inquit Cicero) potest esse ratio; cur melancholico, & insano consilia sua Dii deregant, non autem prudenti & cordato? Et quid potuit esse causæ, cur inter multa ac uaria humani corporis temperamenta, & inter humores omnes, bilem & μελαγχολίαν, melancholicamq; crasim, in qua sua fatum & Dii abderent decreta, selegerint? De iis, qui ex loco in prophetas euadunt, inferius dicemus: ostendemusq; quàm & ipsi (qui falsò à multis uisi sunt numine afflari) temerè prænuncient; si quid præterea ab his prænunciatum eueniat; quàm temerè illud eueniat: cuius temerarii euentus illud omnibus maximum indicium esse potest; quòd eorum, quæ ab his siue natura siue loco prophetis, prænunciata fuerunt, longè plura sint illa; quæ (ut libro nono fusius demonstrabimus, falsò prænunciata fuerunt quàm quæ euenerint.

PROPHETIS ex arte (augures aruspices, & id genus diuinatores excipio) qui & si arte diuinare crediti sunt, casu tamen & temere diuinare, semper ego existimaui. cuius rei signum maximum illud est; quod rarò euenerint, quæ illi prædixerunt, & ex scientia, adhibenda fides est; & ea, quæ ab his prænunciantur, si eueniunt, de necessitate (quantum physica ratio patitur) euenire existimanda sunt.
B At ista necessitas, non est ex syderum influxu, aut Deorum fatali aliquo decreto; sed tantùm ex naturalium & subordinatarum causarum complicatione; complicatione inquam, non illa, quam Stoici necessariam, & perpetuam existimarunt, & Deorum decretis, uel cœlestiũ corporum actionibus influxionibusque Stoici, & Mathematici ascripserunt; sed quam cordati Philosophi temporaneam, contingentem, & sæpè temerariam, uel fortuitam iudicarunt: ex qua nihilominus causarum connexione posita, euentus certi de necessitate consequuntur: quam necessitatem libro secundo necessitatem relationis aut conditionis, nõ absolutam autem & ineuitabilem appellabamus. posita nempe causa, effectus de necessitate sequitur; sed causa sæpenumerò per accidens posita est, & nonnunquam aliter, & temerè eodem modo de illis Prophetis dicendum est: quos experimento prophetare diximus. Isti enim facillimè rem futuram diuinare ualent, sed naturaliter & physicè, non autem superstitiosè: quòd rerum experientiam longo nobis usu adipiscamur. non autem quia syderum aspectu, uel Deorum: aliquo peculiari lumine, &
C consilio, prophetia ad nos illa delabatur. Sed cum de prophetia ad philosophantium disciplinam abundè satis dictum sit; ostensũmque non aliqua supernaturalis causæ necessitate, illud, quod per prophetam quempiam prædictum fuerit, si euenerit euenire, sed uel naturali causarum uirtute, uel temerè etiam, ac fortuitò: superest, ut de eadem causa, atque de prophetia ipsa, ad Catholicam ueritatem compendio differamus.

Eadem, quæ ex physicis de prophetia, declarata fuerunt Theoremata; ad Catholicam ueritatem nunc denuò examinantur; Et primò quis propheta dicatur. CAP. VII.

SINGVLA iam Theoremata illa, quæ de prophetia cum Physicis hactenus scrutati fuimus; nunc cum Theologis nostris denuo inuestigemus: & pro præsentis disputationis ratione, compendio contemplemur. Ac primùm quidem uidendum est, quis'nam propheta dicatur. In sacris literis duplicem habet significationem hæc uox propheta. Aliquando nanque interpretem significat. Paul.
D priore ad Corinth. XIIII. Qui prophetat, hominibus loquitur, ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem: qui loquitur lingua, semetipsum ædificat. Volo autem uos omnes loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est, qui prophetat; quàm qui loquitur linguis; nisi fortè interpretetur, ut ecclesia ædificationem accipiat. Hactenus Apostolus. Multi in hac significatione sunt perpetuis temporibus, in ecclesia Christi, prophetæ; declamatores præsertim; siue qui uulgò prædicatores appellantur: modo lingua tantùm (quod per paucis accidit) non loquantur; & seipsos solos non ædificent; aut non magis, quàm Christi ecclesiam; superfluis quibusdam ac uanis uerborum illecebris, & Rhetorum futilis uel inutilibus præceptis, ac pompis, audientium aures occupantes magis, quàm ad pias (ut par erat) operationes & charitatis officia, animum illorum uerbis quidem & exhortationibus sed potisimùm exemplo commouentes; ambulantes in astutia, & adulterantes uerbum Dei. Ego (inquit in priore ad Corinth. cap 11. Paulus) cum uenissem ad uos fratres: non ueni in sublimitate sermonis, aut sapientiæ: & sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. Sed ad rem nostram redeamus.

ALTERA est, significatio: quæ & magis in usu, & magis propria est; qua eos significamus; qui ea, quæ procul & à nobis distantia sunt, præuideut, & præuisa denunciant. deriuato nomine

à procul & fari. Sed à nobis procul distare nonnulla, quadrifariam intelligi potest, primò ex conditione rei cognoscendæ aliqua, quemadmodum diuina, à nobis ualde distare dicuntur. Et ideo qui de diuinis, & de abstrusioribus, præsertim diuinæ maiestatis consiliis, nobis piisime sanctissimeque (ut decet) loquuntur, prophetæ à nobis sunt nuncupati. ad quem modum, et D. N. Iesus Christus Matt. XXI, dictus est à populo propheta. & à Pharisæo Luc. VII. dicitur, hic si esset propheta; sciret utique &c. reuelando autem ei Dominus illa, quæ ipse animo, cogitationeque sua uoluebat, atque intra animi sui secretum conseruabat, quod diuina res est, se esse prophetam, & secreti diuini consilii non expertem, ostendit. de Christo illud etiam Deut. XVIII, intelligitur, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem sui. Eccle. XXIX, hoc modo sumitur propheta, cum dicitur, Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis uacabit. hoc est in sacris literis diuina mysteria contemplabitur. Est tamen hoc loco notandum: quòd & si ad legitimam prophetiam, uera, & infallibilis quarundam rerum (ut postea dicemus) cognitio requiratur; non tamen clara adeo, ut est in Deo, in propheta esse potest: alioquin etiam in patria esset prophetia; cuius oppositum in priore ad Corinth. cap. XIII. significauit nobis Apostolus, dum inquit. Charitas nunquam excidit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Corrolario sequitur, Christum, qui & Dei filius, & Deus erat, & rerum omnium exactißimam in essentia diuina cognitionem, clarißimamque uisionem, non autem ænigmaticam notitiam (ut prophetæ cæteri) habebat, non propriè prophetam esse dicendum, sed plusquàm prophetam; hoc est talem, ad quem exprimendum, nomina cuncta deficiunt. Sed de his hactenus.

SECVNDÒ alia procul à nobis distant ex conditione temporum. Hoc autem bifariam esse potest; uel ex conditione temporum longè præteritorum, aliqua procul distare dicuntur: quemadmodum Moses de creatione mundi prophetasse, super Ezech. B. Gregorius dixit. Dixi ex conditione temporum longè præteritorum; quòd non alio modo fortasse, respectu præteriti temporis, prophetiam esse diceremus; nisi longis temporibus res illa (quæ prophetari dicitur) præcessisset; & longis adeo, ut non nisi per diuinam reuelationem ad notitiam nostram peruenire potuerit.

VEL ex conditione temporum futurorum: ut est, ille qui futuros quidem contingenter euentus, hoc est τοὺς μέλλοντας, non autē τοὺς ἐσομένους, & occultiores præuidet: atque de eisdem certam, per diuinam reuelationem (nam secus habere non potest) notitiam habet; & eosdem prænunciat. ea nempe quæ contingenter euentura sunt; idest quorum non solum nulla est necessaria causa, sed nec ut in pluribus; siue illa longis post temporibus, siue etiam de proximo, euentura sint; à nobis, à atque à nostra cognitione, quòd certam & necessariam uel determinatam, & ut in pluribus sui euentus causam non habeant: uel si habent, eam, quam habent, nos lateat, procul ab humana cognitione distare, censenda sunt. Quæ ex se, & ex intrinseca natura sua cognoscere, diuinæ sapientiæ proprium est. Idcirco Esaiæ XLI, legitur Annunciate, quæ euentura sunt in futurum; & sciemus, quia Dii estis uos.

QVARTÒ. dicuntur aliqua à nobis procul distare, non ex conditione aliqua temporum, uel rei, sed ex parte tantùm modi cognoscendi; qui certus cognoscendi modus, quamuis in iis omnibus, quos diximus, prophetiæ modis requiratur; quiddam tamen præterea ex parte uel rei cognitæ, uel temporum, illi amplius exigunt; quàm faciat hic quartus prophetiæ modus. quod siue res diuina sit, siue humana, siue præterita, siue futura, siue etiam præsens sit illa, quam prophetæ quarto modo dicti cognoscunt, & dicunt, nihil faciat; quòd ea tantum ratione prophetæ isti dicantur; quoniam non nisi super naturali aliquo lumine, ad illius quod pronunciant, cognitionem illi, peruenerint propterea, qui isto modo, & per diuinam reuelationem; res siue futuras siue præteritas, præteritas inquam siue longißimis ante actis temporibus, siue de proximo elapsis, siue præsentes etiam cognoscunt; prophetas appellamus. Exemplum est de Heliseo libro Reg. quarto cap. V; qui discipulum Giezi prosequentem Naaman, ab eodem duo talenta argenti, & uestimenta duplicia, munera scilicet, quæ prius ipse renuerat, postulantem; postulataque recipientem, in cellula clauso etiam hostiolo, eidemq; forsan adhibito pessulo Spiritu sancto sic disponente, uiderat, nec id solùm, sed plura alia præterea nouerat; quæ Giezi occultare ei studebat. Petrus similiter Act. V. qui supernaturali lumine furtum Ananiæ, & Saphiræ nouerat, & detexerat; propheta, ut sic, dici potuit; quòd illud non nisi, ut diximus, per diuinam reuelationem cognouerat.

Tollitur dubitatio, an prophetia possit esse de præsenti, uel de præterito. CAP. VIII.

Verum-

A
VERVMENIMVERÒ hoc loco nobis fortaſsis obiiciet quiſpiam illud B. Gregorii ſuper Ezechiele. Cum ideo prophetia dicta ſit; quòd futura prædicat; quando de præſenti, uel de præterito loquitur; rationem ſui nominis amittit. non igitur prophetæ nuncupandi ſunt illi; qui uel præterita, uel præſentia, ut præterita,& ut præſentia ſunt, norunt,& dicunt; ſed tantùm qui futura prænũciant. CVI reſpondebimus uerum eſſe, quod dicit B. Gregorius, ſi uocabuli uel communem uſum, uel proprietatem conſiderare noluerimus; cum propriè ea, quæ ex temporum conditione procul à noſtra cognitione diſtare dicuntur, ſint futura contingentia, ut affirmat. S. Doctor. de Verit.q. XII,art. II. At ſi uel ipſius uocis etymon, uel rem ipſam; quam nomen ſignificat, inſpexerimus; hoc eſt cognitionem,& enunciationem eorum, quæ ab humanæ cognitionis ratione, procul diſtare dicuntur; & de præterito, & de præſenti,eo,quo dictum eſt, modo, prophetiam eſſe intelligemus. prophetia nanque cognitionem diuinitus habitam, ab humana, & naturali cognitione ſemotam, & ab aliquo pronunciatam ſignificat. Et ideo prophetiam ibidem de præterito idem B. Grego. aſſeruit; & id, quod in principio lib. Genes. dicit Moſes de creatione mundi, prophetatum eſſe per Moſem, rectiſsimè exiſtimauit. de præſenti etiam prophetiam eſſe, tantùm abeſt, ut neget,ut etiam ex priore ad Corint. cap.
B XIIII, illam confirmet; in quo loco inquit Paul. Si omnes prophetent, intret autem quis infidelis, uel idiota conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta enim cordis eius manifeſta ſunt. B. Chryſoſt. propterea in quodam ſuper Pſalmis proœmio, uniuerſum genus prophetiæ trifariam diuiſit; in futurum, præſens. & præteritum; de qua re qui plura uidere cupiat; legat B. Gregorium ſuper Ezechielem, ad principium.

Tollitur altera dubitatio, cur Prophetiam, quæ donum eſt Spiritus ſancti, prauis etiam hominibus contigiſſe legamus. CAP. IX.

OMISISSEM libenter diuiſionem illam prophetarum, qua quoſdam nomine tantùm; quoſdam uerò re etiam prophetas eſſe dicimus; & horum quoſdam probos, quoſdam improbos prophetas appellamus. Improbos quidem Caipham, Balaam, Saulem & huiuſce generis alios complures. Libenter inquam diuiſionem hanc omiſiſſem quòd diſtinctio inter bonum, & malum propheram nihil
C aut quàmminimùm propoſito noſtro deſeruiat;qui propoſita theoremata compendioſius, quàm fieri poteſt, & quatenus duntaxat inſtitutæ à nobis diſputationi deſeruiunt, conſiderare; per quam euentuum fatalem neceſsitatem profligare, fortunam uerò atque temeritatem, & uniuerſam denique contingentiæ naturam, pro rei contingentis ratione tueri, probare, ac confirmare tantùm ſtatuerimus. ſed ne quid à nobis diligens lector deſideret; nonnulla de improbis prophetis dicere cogimur; ut ea, quæ de his, qui uerè & propriè prophetæ appellantur, à nobis dicenda ſunt, facilius lector intelligat. quem in primis animaduertere inter dicendum uoluimus; ne nimio plus admiraretur; ſi prauis etiam hominibus prophetandi gratiam contigiſſe, dixerimus. Non enim (ut rectè dicunt noſtri Theologi) prophetia eſt donum,& gratia gratum faciens; ſed tantùm gratis data; quæ malis etiam & improbis uiris conferri poteſt; atque quòd prauis collata fuerit; non deſunt in ſcripturis exempla. Nam, ut eccleſiæ Doctores ſanctiſsimè docent, non aduerſatur iſta gratia peccato; Cæterequi non dixiſſet in priore ad Corinth. cap. XIII, Apoſtolus, Etſi habuero omnem prophetiam, charitatem autem non ha-
„ beam, nihil ſum. Et B. Aug. lib. ſecundo ad Simplicianum quæſt. prima, ſatis apparet, inquit,
„ inter dona ſpiritus ſancti eſſe prophetiam; quam tamen ſi quis habeat; & charitatem non ha-
D beat; nihil eſt. Matth. VII. Iis qui in die illa dicent, Domine Domiue, Non'ne in nomine tuo
„ prophetauimus &c.? dicturus eſt Chriſtus, Quia nunquam noui uos; diſcedite à me omnes, qui
„ operamini iniquitatem.

CAETERVM hic annotandum eſt; quòd qui futura ſine intelligentia, uel præuiderunt aut modo aliquo præſenſerunt; uel etiam prædixerunt; nequaquam ſunt, niſi ualde impropriè, inter pro-
„ phetas connumerandi. Ideo B. Auguſtinus XII, ſuper Geneſ. ad literam, inquit. Quibus ſigna,
„ per aliquas rerum corporalium ſimilitudines, demonſtrabantur in ſpiritu; niſi accepiſſent men-
„ tis officium; ut etiam intelligerentur, nondum erat prophetia. Et Daniel ad prophetiam (ait)
„ eſſe opus intelligentia. Quod dictum cum multis Theologis, ita intelligendum putamus; quòd opus ſit uel intelligentia iam diuinitus habita; uel ſaltem in poſterum habenda. Nam neque Daniel uiſionem illam magnam Dan. x. qua mente fuerat conſternatus, ſtatim intellexerat. Ideo miſſus fuit angelus, ut Danielem doceret; quæ ſcire deſiderabat. Et prius cap. VIII, dixerat Daniel. Stupebam ad uiſionem; & non erat qui interpretaretur. Neque Abraham cum dixit pueris ſuis Gen. XXII. Expectate hic cum aſino, ego & puer illhucuſque properantes, poſtquam

quàm adorauerimus, reuertemur ad uos, intellexit quid prophetaret. Prophetasse enim tunc E
Abraham affirmat Ambrosius lib. primo de Abraham Patriarcha. cap. VIII, qui ait. Nam ip- "
se solus disponebat redire, immolato filio: Sed dominus, per os eius, loquutus est, quod para- "
bat; captiose autem loquebatur cum seruulis, ne cognito negotio, aut impediret aliquis; aut ge- "
mitu obstreperet, aut fletu. Hæc Ambrosius. Prophetauit ergo cum dixit [reuertemur ad "
uos] at quod uaticinabatur, tunc temporis non intelligebat; sed redeundo nouit; quod prius ignorabat. opus est enim ad prophetiam, ut intellectus à Deo excitetur; eleueturque ad percipiendum, quod præsagit; non ut subitò id, quod prædicit, uenturum intelligat; sed satis est eum sanctis orationibus, lacrymis, & ieiuniis præparari ad prophetiæ intelligentiam diuinitus impetrandam: nisi expressam habeat reuelationem; quia tunc, certò intelligit quod prophetat. Pharao igitur, qui futuram septem annorum inopiam Genes. XLI in septem spicis, & septem macris bobus, somnio præuiderat, non est dictus propheta; quòd somnium & uisionem tunc non intellexerit; nec post aliquando, nisi humanitus, illud agnouerit planè, hoc est non nisi per interpretem Ioseph, & post quatuordecim annorum completa curricula. sed Ioseph, qui somnii uim, ac rei futuræ intellectum diuinitus uerè, & solidè perpenderat, propheta nuncupatus est.
Nabuchodonosor, similiter qui futura regna per somnium præsagierat; ac modo quodam præ- F
uiderat; ingentem scilicet statuam illam; cuius caput erat aureum; pectus & brachia de argento: uenter & fœmora ex ære: tibiæ autem ferreæ; pedum una pars ferrea, altera fictilis; & reliqua, ut in Daniele cap. II, uidere potes, non intellexerat autem; non est dicendus propheta. Aurum nanque (inquit Orig.) Assyriorum, argentum Persarum, æs Macedonum, Ferrum Romanorum imperium protendebat. Idem aliud rursus somnium somniauerat; ingentem scilicet arborem ad uidendum pulchram, edentem fructus multos, per cuius ramos aues uolitarent; Sub cuius frondibus bestiæ morarentur, et reliqua, quæ in Daniele cap. IIII, leguntur; non dictus est inquam propterea Nabuchdonosor propheta: sed Daniel, qui somnia ista apprimè est interpretatus, propheta dictus est. per somnium istud à rege uisum, multa diuinitus de rege ipso mala futura certè Daniel, & præuiderat, & prædixerat. Neque similiter filius eius, qui post eum regnauit, Balthasar, propheta dicendus est; qui licet & manum in pariete scribentem, & literas scripturamque, quæ sibi mortem & sui regni euersionem denunciabat, uiderit; ea tamen non nisi à Daniele monitus & instructus intellexit, atque hæc omnia fusius in Daniele cap. V. leguntur. G
Sed de primo, hoc est, qui'nam prophetæ dicantur hactenus.

Vnde quispiam siue probus & bonus, siue malus & improbus, in prophetam euadat, ad Theologicam ueritatem, declaratur. Cap. X.

SECVNDVM, quod de prophetia considerandum sequitur, est; Vnde iuxta catholicorum Theologorum sententiam, quis in prophetam euadat. Diximus, quòd prophetarum aliqui boni & probi sunt; aliqui mali & praui. si de malis prophetis loquamur; de quibus lib. tertio Reg. cap. XVIII dixit Elias, ad A-
chab. Mitte & congrega ad me uniuersum Israel in monte Carmeli; & pro- "
phetas Baal quadringentos quinquaginta; prophetas lucorum quadringen- "
tos; qui comedunt de mensa Iezabel &c. Dicere possumus; quòd prophe- "
tæ mali in duplici differentia sunt; quidam qui & si mali sunt, re uera tamen prophetæ sunt; & hi H
à Spiritu sancto duntaxat effici possunt. Quidam uerò, qui re uera prophetæ non sunt, dicuntur tamen prophetæ. Et horum quidam à malo dæmone de futuris euentibus edocentur; quidam ex propria arrogantia & temeritate (si tamen tanta temeritas absque dæmonis opera possit esse) elati, inflatique, prophetandi sibi munus assumunt. De his postremis duobus malorum prophetarum generibus legitur tum loco paulò ante citato III Reg. XVIII, tum Deuter. XVIII. Pro- "
pheta, qui arrogantia deprauatus uoluerit loqui in nomine meo; quæ ego non præcepi illi; ut "
diceret; aut ex nomine alienorum Deorum; interficietur. tum alibi ut paulò post dicetur à nobis. "
Ad istos dignoscẽdos loco citato. i. Deut. XVIII. traditur nobis regula. Ea autẽ est, si tacita cogitatione responderis; quõ possum intelligere uerbũ; quod dominus non est loquutus; hoc habebis signũ; quod in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit; hoc dominus non est loquutus; sed per tumorem animi sui. propheta confinxit. hæc ibi. Ananias (ut legitur Ieremiæ XXVIII) arroganter redemptionem populo Israel à captiuitate Babylonica, & à iugo Nabuchdonosor regis, prophetauerat. Ieremias propterea ad Ananiam inquit. Audi Anania; non misit te dominus; & tu confidere fecisti populum istum in mendacio, &c. de huiusmodi etiam arrogantibus prophetis, Ieremiæ XIIII, legitur. Falso prophetæ uaticinantur in nomine meo; non uisi eos,

A eos; & nou præcepi eis; neqne loquutus sum ad eos: uisionem mendacem, & diuinationem frau
» dulentam, & seductionem cordis sui prophetant uobis, & cap. xxiii. Nolite audire uerba pro-
» phetarum, qui prophetant uobis, & decipiunt nos. Visionem, cordis sui loquuntur, non autem
» de ore domini. Et Ezech. cap. xiii. Væ propheris insipientibus, qui sequuntur spiritum suum,
& nihil uident. ii reuera prophetæ nomen minimè omnium merentur: sed uocetenus ita ab im-
peritioribus, quorum loquendi consuetudini prophetarum & sapientum sermones accommoda
ri cernimus, appellantur: quòd ad diuinandos futuros euentus, ueros prophetas æmulari uidean
tur. prophetæ nempè re uera sunt illi tantùm; qui à Spiritu, sancto commoti prophetant: etiam
si improbi, & culparæ uitæ sunt. Hi prolectò cuncti, & si eorum nonnulli improbi sunt, bona ta-
men nonnulla, & quæ ad finem bonum, hoc est ad Dei ecclesiæ utilitatem, faciunt, prænunciant.
etiam si finem ipsum illi sæpissimè non intelligant. Apostolus nanque antequam in priore ad Co-
rinth. cap. xii. Spiritus sancti dona enumerasset, inter quæ, prophetiam statuit; præmiserat.
» Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, & cætera. Quemadmodum de Balaam in nu-
» meris legimus, de quo in posteriore Petri, cap. ii. Derelinquentes rectam uiam errauerunt; se-
B cuti uiam Balaam ex Bosor: qui mercedem iniquitatis amanit: correptionem uerò habuit suæ
» uesaniæ, subiugale mutum animal, in hominis uoce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam
» Hæc ibi. Hic enim quamuis scelestus esset: cap. nihilominus x ii, prohibitus est maledicere po-
pulo Israel. Et cap. xxiii, bona multa semini Israelis, ita disponente Spiritu sancto, propheta-
uit atque prænunciauit. Dicit enim ibi scriptura. Dominus autem posuit uerbum in ore eius, &
» ait &c. Chrysostomus propterea Homil. xxv, in Mat. inquit. Balaam à fide, ac probitate uitæ,
» erat prorsus alienus: sed tamen operata est in illo Dei gratia, in ædificationem proculdubio cœte
» rorum. Hæc ille. Quemadmodum de Caipha nefario homine, rursus apud Ioannem cap. xi, legi
» mus: qui cum esset pontifex anni illius, in concilio Pontificum, & Pharisæorum dixit. Vos nesci-
» tis quidquam: nec cogitatis; quia expedit uobis, ut unus moriatur homo, pro populo: & non
» tota gens pereat. Hoc autem (inquit Euangelista) à semetipso non dixit; sed cum esset pontifex
anni illius prophetauit: quòd Iesus moriturus erat pro gente; & non tantùm pro gente; sed ut fi-
lios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Quem locum B. Chrysost. Homil. lxiiii,
» edisserens ait. Vides quanta sit pontificalis uirtus. Cum enim pontfiex esset, licèt indignus, pro-
» phetauit: nescius tamen quid diceret: & os tantùm gratia, non autem scelestum cor attingit.
C Hæc ille. Vbi (ut uides) asserit, os Caiphæ ad prophetiam, à gratia (intellige) diuina, & à Spi-
» ritu sancto fuisse commotum. quod etiam paucis interpositis clarius replicat, inquiens. Vide
» quanta Spiritus potentia, à mala mente, uerba prophetica, & àdmirationis plena elicere potuit.
in quo loco per Spiritum, sanctum Spiritum intelligito. Illud placuit uberius declarasse; ne ali-
quibus, plus quàm par esset, religiosis, calumniandi ansam præbere uideremur; quòd malis e-
tiam hominibus Spiritum sanctum ad prophetandum illabi fateremur; illabitur sanè; sed (ut in-
quit Chrysostomus) os tantùm gratia, non autem scelestum cor attingit, quod ex Apostolo
priore Epistola ad Corinth. cap. xii liquidò constare potest; ubi cum dixerit aliis per Spiritum
dari sermonem sapientiæ; aliis sermonem scientiæ secundum eundem spiritum, aliis fidem in eo-
dem spiritu, aliis gratiam sanitatum in uno spiritu, aliis operationem uirtutum, aliis prophe-
tiam, aliis discretionem spirituum, aliis genera linguarum, aliis interpretationem sermonum;
subdit, omnia autem operatur unus, atque idem spiritus, diuidens singulis, prout uult. Sed
quis est iste unus, atque idem spiritus, qui hæc omnia operatur, diuidens singulis ista dona, in-
ter quæ prophetia est, prout uult, nisi Spiritus sanctus? A' dæmone etiam aliqui mali, & im-
probi uiri instructi, fieri uel potius uideri possunt, aliquo modo & impropriè prophetæ. cum e-
nim prophetia cognitionem quandam (ut prius dictum fuit) procul ab humana cognitione di-
stantem importet; possint autem intellectus superiores multa cognoscere, ab intellectibus in-
D ferioribus, remota; & cum supra humanum intellectum, non diuinus tantùm sit; sed omnis e-
tiam (secundum naturæ ordinem) intellectus angelicus (omnis inquam tam malorum, quàm
bonorum angelorum natura essentiam humanæ naturæ, & conditionem excedit) & illi intelle-
ctus omnes sua naturali intelligentia humanam cognitionem longè & præcedant, & excedant;
dæmones propterea suopte ingenio, multa, atque, quò natura præstantiores fuerint, eò plu-
ra ualent intelligere, & coniicere, & efficere insuper (ut permittuntur) aliqua, quæ ab homi-
num cognitione ualde remota sunt; eaque uni uel alteri hominum pro uoluntate, & uolunta-
ti eorum facta à Deo permissione; prædemonstrare possunt. Ad quem modum augures, aruspi-
ces, & id genus diuinatores, prophetæ appellantur; qui si quid diuinant; ex societate dæmonum
(ut lib. secundo de Doctrina Christiana tradidit Augustinus) diuinant. Origenes etiam libro
περὶ ἀρχῶν, Est inquit quædam operatio dæmonum, in ministerio præscientiæ, quæ artibus
» quibusdam ab his, qui se dæmonibus manciparunt, nunc per sortes, nunc per auguria, nunc
» per contemplationem umbrarum comprehendi uidetur. Hactenus Origenes. Si illi igitur qui-
» bus à

bus à Dæmonibus aliquot huiuſcemodi præoſtenſa fuerint, cæteris eadem hominibus innulgauerint; & prædicauerint; uulgò tanquam prophetæ, iſti habebuntur. Diximus tanquam prophetæ, quòd & ſi eorum, quos prius malos prophetas diximus, à Spiritu ſancto commoti nonnulli ſint; qui etiam impropriè prophetæ dicantur; quoniam intelligentiam eorum (ut patet de Caipha) quæ prædixerunt, non habuerunt, iſti tamen, qui à Dæmone inſtruuntur, non ſolùm impropriè, ſed iterum atque iterum impropriè, & non niſi æquiuocè prophetæ ſunt appellandi. Quòd prophetia illa, quæ uerè & propriè prophetia dicitur, ſecundum Theologos loquendo, diuinam quandam de re futura reuelationem, id eſt quandam ſupra humanum, & procreatum quodcunque ingenium cognitionem, & intelligentiam, eſſentialiter includat. Eſaiæ XLII ait Dominus, Quæ prima fuerunt, ecce uenerunt; noua quoque ego annuncio, antequam creentur, audita nobis faciam &c. ut Deus ſolus certè, & definitè futura cognoſcat, non dæmon. E

Quæ ſit diſtinctio inter bonum & malum prophetam declaratur. CAP. XI.

DICIMVS, ex prophetis aliquos bonos, aliquos malos eſſe; demonſtrauimus etiam ſuperiori capite, unde'nam quilibet eorum, illud conſequatur, ut in prophetis uel numeretur, uel numerari credatur. Nunc ex his quæ dicta fuerunt; inter bonos & malos prophetas ſtatuenda eſt quadruplex differentia. Vna eſt, quòd illi, qui prophetæ boni, & probi ſunt, ſunt re uera ſoli prophetæ; alii uero impropriè prophetæ uel ſunt, uel dicuntur. Altera, quoniam illi priores ideò boni & probi abſolutè & ſimpliciter prophetæ nuncupantur, non ita poſteriores & improbi; qui non niſi cum additione diſtrahente prophetæ dicuntur. Et ideo, ut in Secunda ſecundæ quæſt. CLXXII, art. V, rectiſsimè notauit D. Thom. non dicuntur prophetæ qui mali ſunt, ſiue propria arrogantia tumeſcant; ſiue à malo dæmone ſint inflati potius; quàm afflati, & docti; in ſacris codicibus ſimpliciter, & abſolutè prophetæ; ſed cum aliqua ſemper diminuente, ut dicunt Logici, & diſtrahente additione; ut prophetæ Baal, prophetæ lucorum, prophetæ ſtulti, & aliis huiuſcemodi uanis epithetis appellitantur. Sicut in lib. Oſeæ cap. IX ſcriptū eſt. Scitote Iſrael ſtultum prophetam & inſanum uirum ſpiritualem &c. De prophetis autem malis omnibus ueritatem habet, quod ſuperius citauimus, & in Euangelio Matth. cap. VII. legitur. His enim, qui dixerint, Domine in nomine tuo prophetauimus; reſpondebitur, Nunquam noui uos. nouit autem dominus, inquit Paul. ad Timoth., eos, qui ſunt eius. Tertia differentia eſt, quoniam etſi malorum prophetarum aliqui propria arrogantia tumeſcant; aliqui à malo dæmone ſint inſtructi; nonnulli etiam à bono, & à ſancto ſpiritu, & à Deo afflari dicantur; omnes tamen quicunque boni ſunt; & quorum non ora tantùm, ſed corda etiam, attingit diuina gratia; à ſolo ſpiritu ſancto inſtrui, firmiter eſt credendum. Hi enim ſunt, qui, ut diximus, & uerè, & propriè prophetæ appellandi ſunt; de quibus in ſecunda Petri cap. II dicitur. Non enim uoluntate humana allata eſt aliquando prophetia; ſed Spiritu ſancto inſpirante, loquuti ſunt ſancti Dei homines. Et Dauid Pſal. L, incerta, inquit, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Et Eſaiæ primo. Audite cœli, & auribus percipe terra; quoniam dominus loquutus eſt. Filios enutriui &c. & Zachar. primo Angelus qui loquebatur in me. Et Ierem. primo. Ad omnia, quæ mittam te, ibis, & quæ mandauero tibi, loqueris. Et ad Moſem dominus Exod. III. Ego ero tecum. Et Michęas propheta iis, qui, ut bona regi nunciaret, monebant, ait. Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi Dominus, hoc loquar. Sed quorſum in prophetis ſingulis moror? cùm omnes fermè prophetæ (quorum uolumina inter ſacros codices habemus, de quibus mendacium ſuſpicari ſacrilegium eſt) Verbum Domini ad ſe ſemel, atque iterum factum apertisſimè fateantur? A' Spiritu ſancto igitur commoti, & docti prophetæ boni omnes ſunt, ſed non ii tantùm: ſed prophetæ etiam illi mali. Quicunque uerè & non æquiuocè, quanquam impropriè, prophetæ ſunt appellandi. Hi nanque à Spiritu ſancto ſi non edocti, commoti ſaltem, & afflati fuerunt; diuerſo tamen modo à bonis & ſanctis; quòd iſtorum ora tantùm; illorum uerò & ora & corda (ut dictum fuit) Spiritus ſanctus attigerit. Diximus quicunque ueri prophetæ, & non æquiuocè dicti; quoniam mali, qui à Dæmone, de futuro euentu, inſtructi ſunt, prophetæ æquiuocè nuncupantur; quoniam & ſi negare minimè auderemus; Dæmones futuros aliquos poſſe aliquo modo euentus conicere, ac præſagire; atque prædicere; fateri tamen (ut quartam ſubinferamus differentiam) ſatis audacter poſſumus, & eos, qui à Dæmone inſtructi ſunt, non eſſe prophetas, niſi æquiuocè, & ipſos Dæmones huiuſmodi futuros euentus minimè præuidere; id eſt ad amusſim, & exactè minimè intelligere poſſe: ſed (ut cap. XXII lib. IX de Ciuitate Dei, & in lib. de Dæmone declarauit B. Auguſtinus) ſagaci potius ſua natura, & præteritorum experientia, & inſtantium obſeruatione, & nonnullis extrinſecus in homine; & in rebus aliis notatis permutationibus, de futuris dæmones, donum prophetiæ ad hominis perniciem & damnationem æmulati,

A æmulati, sæpenumero uera coniiciunt; & præloquuntur. Cæterùm angeli boni, à quibus illi, qui uerè & propriè prophetæ sunt, instrui dicuntur; temporalia ferè omnia antequam etiam eueniant in maiestate diuina & in speculo illo, in quo relucent omnia, exactè intelligunt; & si scientia angelorum (ut ad Orosium scribit B. Augustinus) in comparatione scientiæ Dei, quodam modo uespera est. Hinc sancta scriptura probos, & sanctos prophetas sæpè uidentes appellat: quòd à bonis angelis, qui euentura quasi cuncta probè cognoscunt, & in diuina essentia eadem intuentur, edocti, futura tanquam præsentia, uel præterita, æquè ac illa oculis conspexissent, enunciant. Prophetæ rursus tam boni quàm mali inter se etiam differunt. Nam malorum aliqui uerè licet minus propriè prophetæ nuncupantur; ut illi, quorum os tetigit gratia; aliqui uerò omnino impropriè, & æquiuocè prophetæ uocantur: ut illi, qui uel à dæmone sunt instructi, uel per propriam arrogantiam tumefacti, inter bonos similiter & sanctos prophetas inuicem aliqua constitui potest distinctio; quoniam fiunt multis modis ueri prophetæ; uisione quidam clara, alii insomniis, nonnulli aliquo signo, alii ex uoce cœlitus delapsa. Omnes uerò diuino numine aliquo modo plus uel minus afflati, futura contingentia præcognoscere, prædicere, & prophetare censendi sunt. Diximus plus uel minus afflati; quoniam in prophetia gradus sunt; sicut B. Augustinus XII super Gen. ad literam scribit. quod etiam in glos. primæ ad Corinth. cap. XIIII super illud [spiritus loquitur mysteria] habetur. Minus est propheta, qui rerum signatarum solo spiritu uidet imagines; & magis est propheta, qui solo earum intellectu

B est præditus; sed maximè propheta est, qui in utroque præcellit. B. Thomas secunda secundæ quæst. CLXXIIII art. II, & aliquot sequentibus, diffusè de re ista disserit. ad eum lectorem, qui plura cupiat, mittimus.

Differentia inter prophetiam physicam & theologicam, item inter prophetam & uatem, exponitur. CAP. XII.

POSUIMUS inter prophetas tam physicè, quàm theologicè distinctiones quàmplurimas; physicè quidem cum diximus; quosdam esse prophetas à temperamento, quosdam à solo, alios ab arte, uel à scientia, & causarum cognitione, quosdam denique ab experimento. theologicè uerò, cum quosdam à Deo, alios à malo dæmone, nonnullos etiam propria arrogantia, prophetas fieri, aut saltem appellari declarauimus; & inter hos, differentias aliquot exposuimus.

C Quum autem multa & de prophetis, & de ipsa prophetia, tam naturali, quàm theologica, à nobis hactenus exposita fuerint; nihil ab re fortè nunc erit; si inter prophetiam physicam, & theologicam, quid intersit; breuissimè exposuerimus. Est igitur inter eas differentia quadruplex; una ex parte subiecti, & materiæ eius, de qua prophetia esse dicitur. Nam theologica de re præsenti, & de præterita, & de futura (ut diximus) est; naturalis uerò, de futura tantùm. Altera ex parte (ita dixerim) formæ, siue modi, quoniam (ut paulò post declarabitur) theologica habitus impropriè dicitur; naturalis autem si non omnis, aliqua saltem (ut superius uidimus) habitus propriè utcunque dici potest. Tertia, ex parte efficientis; quoniam illa ex Deo est, & tantùm ex Deo si de ea, quæ uerè & propriè prophetia est, loquamur. si uerò de omni, aut à Deo est, aut à dæmone, aut à propria arrogantia, ut oïs illa prophetia à causa uoluntaria fit, ista uerò, à causa naturali, & non ab una tantùm, sed ex pluribus esse potest; ut puta ex corporis temperamento, ex solo in quo degimus, & ex aliis causis. Ex hac tertia differentia, duæ aliæ corollario colligi possunt. Vna quòd non est ita immobiliter uera physica prophetia, sicut theologica; quia naturalis causa permutabilis est; & uel ex se euanescere; uel ne in effectum, ad quem producendum est ordinata, progrediatur, impediri potest; at diuinæ uoluntati (est au-

D tem diuina uoluntas theologicæ prophetiæ causa) obsistere potest nihil; nec modo aliquo senio confici, aut euanescere illa potest. Altera quòd naturalis prophetia si non omnis, plurima saltem non est, nisi eorum, quæ habent causas certas, & determinatas in natura; uolo dicere, causas tantùm naturales, non supernaturales; at theologica est rerum omnium siue habeant, siue non habeant causas in natura; modo diuinas & supernaturales causa habere possint; quod dicimus propter ea, quæ fieri, impossibilia sunt. Ex parte finis quarta differentia sumitur; quia theologica est à Deo homini tributa, ad ecclesiæ utilitatem; at physica non ad utilitatem ecclesiæ; sed uel ad naturalem humani intellectus perfectionem facere uidetur; uel etiam ad nullam hominis perfectionem; sed ui quadam & temere nonnunquam, ita dispositis naturalibus causis, irrumpere illa conspicitur; ut in uatibus patet, & furentibus; de quibus nonnulla superius diximus; plura inferius ultimo libro dicturi. Facit tamen semper ad integritatem & perfectionem Mundi uniuersi. Sed de differentia inter physicam & theologicam prophetiam hactenus. Sequitur ut inter prophetam & uatem distantiam statuamus. Diximus pridem ex Timæo, inter

uatem & prophetam, distinctionem huiusmodi Platonē constituisse; ut propheta esset uatis interpreres; & id, quod uates ignoraret, intelligeret, atque interpretaretur propheta; ut somnia, obscura, & perplexa oracula, extorum uisa, & id genus alia. Vnde ad Platonis sententiam facilè colligitur, uatem, qui ab aliis fere omnibus propheta nuncupatur, temerè, quantum ad se attinet, uerba effutire; & ui quadam, sic urgentibus naturalibus causis, de quibus postea dicemus, pronunciare. Ab hac Platonis opinione nostri Theologi (physici nanque non multum hanc distinctionem amplexantur) parum abesse uidentur. Nam B. Chrysost. Homil. XXIX, in epistolam ad Corinth. & D. Iustinus Philosophus & Martyr, in lib. quæst. ad orthodoxos, quæst. II, inter uatem & prophetam, distinctionē ponunt huiusmodi; ut uates mente, necessitate quadam, commoueatur; & quasi rabie compellatur; & tanquam furiis percitus, ad dicendum, absque intelligentia, pertrahatur. Sed propheta contrà se habet (intelligendi sunt autem Chrysost. & Iustinus de uero & legitimo propheta, non de eo, qui uel à dæmone malo instruitur, uel corripitur, uel propria arrogantia tumescit, uel etiam de eo, cuius os tantùm attingit Spiritus sanctus) Nam sobria mente, modesta, & firma, quæ loquitur omnia (ut decet) loquitur; & intelligit; & præterea Dei ueri cultum retinet; nec mentitur; sed enenient cuncta, quæ ille prædicit; res autem longè secus se habet in uate. Quam rem, idem Chrysost. in Psal. XLIIII confirmat. Quamobrem lib. primo contrà Academicos, cap. VII rectè dixit B. Augustinus. uates meu te aliena esse proloquntos. Et B. Hieronymus in præfatione Esaiæ, Montanum, rectè reprehendit, qui prophetas in extasi loquutos temerè fuisse, dicebat; ut, quid loquerentur, nescirent; sed ignorarent, quid dicerent. D. etiam Iustinus philosophus & Martyr libello, cui titulus, Admonitorius Gentium, finem uersus, se Cumis fuisse dixit; ubi nonnulli inter alia, quæ de Sibylla Cumæa, à maioribus suis audierunt; retulerunt, eos, qui oracula excipiebant, plurimùm ineruditos, à metri ratione multis in locis exorbitasse; cuius rei hæc, inquit, inter alias erat causa; quòd non illa, ut Poetæ faciunt, castigandi, & poliendi, quæ scripsisset, potestatem haberet; sed afflationis tempore, quæ ad prædictionem spectabant, edebat; qua cessante, eorum pariter memoria cessabat. Sed de distantia inter uatem & prophetam, & inter Physicam prophetiam; & Theologicam hactenus.

E F

Dubitationi de perplexis oraculis, superiori libro, prætactæ responsio Theologica exhibetur. CAP. XIII.

EX HIS, quæ in superioribus dicta fuerunt, ad dubitationem illam, quam præcedente libro tetigimus, de perplexis oraculis, uera iam & catholica responsio haberi potest. Huiusmodi nanque ambiguæ responsiones, uel ex nimia uatis alteratione, ac perturbatione, uel ex ipsa malorum dæmonum improbitate, proueniunt. Diximus enim prius, non nullos à malo dæmone instructos, prophetas uideri. Cacodæmones autem propter duarum alteram causam, uel etiam propter utramque, obscuras & perplexas exhibent responsiones. Vna est, Quoniam quum (ut in libro de Diuinatione dæmonum scribit B. August.) solis ducantur con iecturis, & suspitionibus, sine cœlestibus oraculis, & causis euidentibus, certam de euentu futuro, & indubiam cognitionem habere nequeunt, sed cum dubitatione tantùm; explicatam propterea, & apertam afferre responsionem non possunt, sed uel opertam & obscuram, uel etiam falsam sæpisimè petentibus exhibent. Vt fuit illa, in actibus B. Simonis & Iudæ, Regi Babylonico aduersus Indianos bellum paranti, ab idolis exhibita; quam beati illi Apostoli derisere, & mendacissimam demonstrauere. Verùm (ut B. Augūst. loco citato dicebat) apud cultores suos ne pondus auctoritatis amittant, id agunt, ut uatibus, & interpretibus suis, signorumque suorum coniectoribus culpa tribuatur, quando uel decepti fuerint, uel mentiti. Altera causa est. Quoniam odio generis humani, & nocendi studio tegunt (si quam habent) atque occultant ueritatem. Quod si uerum aliquando proferunt; faciunt uel diuina uirtute coacti, uel ut eis interea credere assuescamus, quo nos tandem facilius decipiant. Vnde D. Athanasius illud Luc. IIII, edisserens, Increpauit illum dicens. Obmutesce (inquit) Quamuis uera fateretur dæmon; compescebat tamen Christus eius sermonem; ne simul cum ueritate, suam etiam iniquitatem promulgaret. Hæc ille. Delectantur ii humani generis hostes pernicie nostra; lætanturque calamitatibus nostris, inquit Synesius libro quinto De prouidentia συμφοραὶ γὰρ ἰδιῶν, εὐωχία φαύλων δαιμόνων, hoc est calamitates mortalium epulæ sunt malorum dæmonum. Ludunt propterea sæpisimè perplexis, ancipitibusque orationibus; ut uel iis miseros homines ludificent, uel circumuentos eosdem & suspensos ueluti freno regant, incitent, flectant, & contorqueant, quò uelint. D. N. Ioan. VIII. ita diabolum nobis depinxit Ἀνθρωποκτόνος γὰρ ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅτ' ἂν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Hoc est. Homicida enim est

G H

A est ab initio, & in ueritate non stetit quoniam non est ueritas in ipso. cum enim loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quoniam mendax ipse est, & pater ipsius. Qui plura in hac materia uidere cupiat, legat tractatum B. Augustini de Diuinatione dæmonum, et præsertim caput eiusdem sextum. Sed de ancipitum oraculorum Theologica ratione, & præterea de theoremate illo, unde quispiam in prophetam euadat, hactenus.

Quid prophetia sit secundum Theologos. CAP. XIIII.

Ad sententiam Catholicorum Theologorum, prophetia non satis facilè (quod secus accidit ad philosophantium opinionem) diffiniri potest; cum neque ad potentiam, neque ad habitum, neque ad effectum & passionem; ad quæ ea (quæ in anima sunt) reducuntur omnia, prophetiam posse à Theologis reduci, facilè uideatur, cum tria illa potentia, affectus & habitus, tanquam moralium actionum potius, quàm cognitionum, & intelligentiarum nostrarum principia, posita sint loco citato ab Aristotele. quòd si cognitionum etiam, contem-
B plationumque nostrarum ea, uel omnia, uel aliqua, tanquam principia statuamus; non nisi naturalium & acquisitarum à nobis cognitionum non infusarum, & super naturalium principia, & causas illa statuere poterimus. Prophetia autem, non praxim, & operationem, siue actionem, solùm dicit, sed etiam cognitionem (dicente Daniele cap. x, ad prophetiam, & uisionem, necessariam esse intelligentiam) & contemplationem quandam annexam, & copulatam, & eam non acquisitam, sed infusam habet. Ad quem igitur modum ad illa genera, uel ad illorum aliquod prophetia reduci possit, non ita facilè uidere possumus. Quamobrem D. Thom. in hac re non parum perplexus, non esse aliquid eorum trium nec ad aliquod unum illorum principiorum, prophetiã reducendam esse, putauit; sed eam esse potius lumen quoddam, animo nostro diuinitus immissum, se habens per modum formæ, non quidem permanentis, sed transeuntis; & ueluti per modum cuiusdam impressionis, sicuti lumen solis in aere se habet; existimauit. Et ideo sicuti lumen est passio quædam aeris; ita si ad aliquod eorum, quæ sunt in anima, principium reducenda illa sit; ad passionem potius & affectionem, non qualis est sensus passio, sed qualis illa est, de qua lib. tertiò de Animæ dicitur, intelligere esse quoddam pati, quàm ad unum aliquod aliorum duo-
C rum principiorum, hoc est ad potentiam uel habitum reducendam esse putauit.

Sed B. Doctori multa ipse obstare crediderim. Primùm, quòd prophetia non est tantùm pati, & intrinsecus recipere, & intelligere; sed etiam extrinsecus aliquid agere. Ad prophetiam nanque præter intelligentiam, requiritur prænunciatio; prænunciare autem, ad extra aliquid agere » est. Duobus enim (iuxta illud Esaiæ XXIX, Quæ audiui à Domino exercituum, Deo Israel, an» nunciare uobis) integrari prophetia uidetur; præintelligentia, siue præ instructione à Deo habita, & prænunciatione. Si quis enim futuros euentus præintelligeret; non prænunciaret autem; inter prophetas, is nunquam haberetur. Et quamuis quo ad rei essentiam, prænunciationis intelligentia præferenda sit; quo tamen ad modum nostrum intelligendi, quo communiter de prophetia loqui consueuimus, intelligentiæ prænunciatio est prorsus anteponenda. Cuius rei indicium maximum illud est: quòd multi, qui futuros euentus, sine intelligentia, siue sine diuina admonitione, prænunciarunt; nescientes (ut in priore ad Timot. cap. I. scribit Apostolus) quæ loquantur: ut Caiphas, & alii, prophetæ sunt habiti: at eorum, qui sine prænunciatione eosdem intellexerunt, nemo.

Secundum, quoniam illa luminis per modum præsertim formæ transeuntis receptio, fit sine dubio in animo, aptitudinem ad illud recipiendum, & procliuitatem maximam habente. Est
D enim unumquodque ad illud naturaliter procliue, quod suæ perfectionis est. Quid igitur prohibet, quin non solùm in philosophia Aristotelis, sed etiam in doctrina B. Thomæ, & aliorum, qui bene Theologiam tractant, potentia naturalis prophetia dicatur? non secus, quàm aptitudo illa, quam ad lumen solis recipiendum, continet aer, & procliuitas, naturalis potentia aeris dici potest; ita ut prophetia, ad illorum principiorum unum aliquod, præter affectum, idest ad potentiam reducatur? quod idem B. Doctor in quæst. de Verit. quæst. XII. art. primò uisus est etiam non penitus abiecisse.

Tertium. Quoniam illa etiam passio, quæ intelligere dicitur: ad habitum sæpe ab Aristotele reducta uidetur. Igitur uelit, nolit ad prædicta illa, eorum, quæ in anima nostra sunt, principia, & ad unum eorum, uel plura B. Thomas prophetiam non reducat, necesse est.

Quartum. quoniam & si ad prophetiam illa mentis illustratio, & supernaturalis, ac diuini luminis in mente receptio; quæ affectus etiam, & passio dici potest, requiratur; non tamen illu minatio ista uerè, & formaliter prophetia dici potest; sed tale, quippiam est; quod prophetiam uel præcedit, uel subsequitur, sed præcedit maximè. Non poterit igitur prophetia ritè passio

nuncupari, & ad paſsionem tantùm eo præſertim modo, quo facit D. Thomas legitimè reduci; B
cum prophetia ſit aliud quidpiam per ſe & natura ſua, quàm illud, quod eam præcedit, uel ſequi-
tur; ſicut eſt illuſtratio illa, & illa in anima luminis impreſsio. quod enim de diſſinitione & de eſ-
ſentia rei cuiuſpiam eſt, non illud præcedit aut ſequitur, ſed cum eo ſimul prorſus eſſe intelligitur
ut etiam peccatum originale non ſatis rectè à noſtris quamuis ſanctis & doctis Theologis, defini-
tum fuerit, per carentiam originalis iuſtitiæ: quoniam carentia iſta poſt peccatum ſequuta eſt, ſed
de hoc aliàs, redeo ad priorem orationem. Quapropter, meliori ſemper iudicio libentiſsimè, &
ſine contentione aliqua ceſſurus, dicerem, prophetiam & ſecundum noſtrorum Theologorum
doctrinam, & pro dignitate, ac (ita dixerim) maieſtate ipſius prophetiæ ad habitum ſuo modo,
& quantum prophetiæ natura patitur, intellectualem, reduci debere. Habitus nanque intelle-
ctualis, eſt ſua natura longè præſtantior; quàm ſit uel potentia naturalis, quæ ad habitum ipſum
naturaliter uidetur eſſe ordinata, uel paſsio, quæ quæ ad ſenſum magis quàm ad intellectũ decli-
nare uidetur. Sunt autem (ut lib. VI. Ethicorum cap. III. docuit Ariſt.) habitus intellectuales quin
que, ars, prudentia, ſcientia, intellectus, & ſapientia. Quorum etiam ſingulorum aliquam, eam ſci-
licet quam & propoſitum noſtrum requirit; & inſtituta breuitas patitur; afferre declarationem,
non grauabimur: Ars eſt habitus cum uera ratione effectiuus. Effici dicuntur illa; quæ poſtquam F
effecta ſunt; aliquandiu permanent; ut domus, lectica, & huiuſmodi. Prudentia eſt habitus cum
uera ratione actiuus. illa agi dicuntur, quæ poſtquam acta ſunt, non conſtant, aut permanent, ſed
abeunt; ut ſaltus, luſus, motus, actus morales omnes, & huiuſmodi alia. Vel dicamus, quòd facti-
bilia ſunt illa, quæ in extraneam materiam ab agente procedunt & in eadem recipiuntur, & per-
manent. agibilia uerò ſunt illa, quæ non in extrinſecam materiam progrediuntur, nec permanent,
ſed abeunt, dum fiunt. Scientia eſt habitus per demonſtrationem, ideſt per diſcurſum, ex neceſſa-
riis, & per ſe principiis procedentem, acquiſitus. Huius diſcurſus principia, ex quibus ſcien-
tiam adgenerari diximus, intellectus dicuntur; illa fortaſsis ratione, quòd ſolo intellectu,
ideſt, uel ſola illa animæ noſtræ ſuprema ferè parte, quæ intellectus dicitur; uel ſola ea-
rum, quibus ipſa coaleſcunt, uocum cognitione, & intelligentia, ſine doctore, illa percipian-
tur. Sapientia tandem eſt, & ſcientiæ & intellectus ueluti caput, principium, & fons; cui
proprium eſt, non ex quibuſcunque etiam neceſſariis; & per ſe; ſed ex ſupremis altiſsimiſque ſo-
lùm, ac diuiniſsimis cauſis, atque primis omnino principiis, rem unamquanque contemplari. G
His igitur quambreuiſsimè ita declaratis, dicimus; quòd non eſt prophetia habitus, qui ſimplici
ter dicatur ars, uel prudentia; cum neque circa ea, quæ effici; neque circa ea, quæ non effici,
ſed agi propriè dicuntur, tota uerſetur. Quamuis ad mores, & ad melioris uitæ inſtitutionem,
quoniam ad eccleſiæ utilitatem, à Deo inſpirata potiſsimùm prophetia cenſeatur; ita ut propter
hanc cauſam habitus, qui prudentia dicitur, utcunque nuncupari poſsit. Neque eſt habitus; qui
ſcientia propriè dicatur, cum non ſit cognitio cuiuſpiam concluſionis per demonſtrationem, &
per neceſſaria complexa principia, per proximam phyſicam cauſam habita, & acquiſita, ſicut
eſt ſcientia, Neque eſt habitus; qui dicitur intellectus, etſi ad eam intelligentia eſt opus; quòd
intellectus ille, qui habitus intellectus eſſe dicitur, ſit reſpectu eorum principiorum, quæ ex uo
cum, quibus coaleſcunt, ſimplici cognitione manifeſta ſunt. ex quibus, in demonſtrationibus,
concluſiones colliguntur. At prophetia non habet huius generis principia; quæ ex ſimplici ter-
minorum cognitione percipiantur. Adde quòd propheta ipſe ſuarum concluſionum principia ſæ
penumero, ideſt rationem, & conſilium Domini; quare hoc uel illud, uni uel alteri, homini uel
populo per ipſum reuelari, & prænunciari Deus uoluerit, neſciat. Hoc eſt enim quod dicitur in
gloſa Eſaiæ XXXVIII. Deus prophetis reuelat ſuam ſententiam, ſed non conſilium. Reſtat igi- H
tur, ut dicamus, quòd prophetia ſit habitus intellectus; qui ſapientia nuncupatur; nec ſanè im-
meritò. illud nempe quod propheta, quatenus ſcilicet propheta eſt, cognoſcit; per altiſsimas ſu
premaſque tantùm cauſas ideſt per diuinam reuelationem, non ſenſu, aut non tantùm ſenſu, ſed
uel intelligentia duntaxat uel non ſine intelligentia cognoſcit. Quæ profectò & diuina reuelatio
poteſt dici & paſsio; ad quem modum dicitur, [intelligere eſt pati] & lumen tranſiens; quoniã
per ſupernaturalis luminis impreſsionem ſit. Sed mihi uidetur magis, quòd à cauſa altiſsima, ſu
premaque, unde habitus ille, qui prophetia dicitur, emanat, ſit habitus ipſe nuncupandus, & ſa
pientiæ nomen, illi quam decentiſsimè, quamaptiſsimeque conueniat. ut dicamus, prophetiã
eſſe habitum ſapientiæ. Neque. B. Doctor obſtinatè adeo uult prophetiam dici paſsionem; quin
in quæſt. diſp. de Verit. quæſt. XII, art. primo, & habitum eam appellari permittat; quanquam
habitum non illo modo, quo nos, accipit; ſed ut habilitatem, & inclinationem ſignificat, ad quẽ
modum, inquit ipſe, Auicenna lib. ſexto naturalium, habitum ſcientiæ nil aliud eſſe aſſeruit;
quàm habilitatem quandam animæ noſtræ, ad hoc, ut recipiat illuminationem intelligentiæ agen
tis, & ſpecies intelligibiles, ab ea in ipſum effluentes. at iſte habitus qui habilitas & inclinatio
eſt, ſi diligentius illius naturam perſcrutabimur, potentiæ naturalis magis, quàm habitus deno

minationem

A minationem, sine dubio mereri uidebitur. Nos autem non potentiam naturalem, non passionem, sed habitum intellectualem, & sapientiam, prophetiam esse dicimus. Nec tamen habitus sapientia simpliciter, & absolutè censenda prophetia est; sed ad hunc sensum dicitur sapientia; quatenus illius quod prophetare sancti uates dicuntur, cognitionem, & intelligentiam non ab humano ingenio, uel uoluntate, non à physicis, & naturalibus causis, sed (ut abundè dictum fuit) à spiritu tantùm sancto, idest ab altissima, supremaque omnium causa habere prophetas, sine dubitatione, credimus, & tenemus. Dicemus igitur quòd prophetia est habitus sapientiæ, in quorundam hominum animis à Deo infusus, ad ecclesiæ utilitatem.

Tolluntur nonnulla, quæ aduersus id, quod diximus, prophetiam uidelicet esse habitum, obstare uidentur. CAP. XV.

ADVERSVS hanc sententiam, & istam, quam nos de prophetia habemus opinionem; quòd prophetia habitus sit, poterunt multi dubitare, præsertim propter diffinitionem habitus ab Auerroe libro tertio de Anima, commento XVIII positam. Habitus est, quo habens utitur, cum uoluerit, quoniam non habitu pro
B phetiæ cum uoluerint, utuntur prophetæ. manifestum est hoc in Helisæo; qui cum à Rege Israel, libro quarto Regum cap. III, interrogaretur; cur dominus congregasset tres reges, regem uidelicet Israel, regem Iuda, & regem Edon, ut traderet eos, in manu Moab; non habebat, quid responderet; ad se propterea psaltem
„ uocauit, ubi dicit scriptura, Cumque caneret psaltes, facta est, super eum, manus domini;
„ & ait &c.

SECVNDÒ etiam, quòd non omnium euentuum habitum teneat, & cognitionem habeat propheta: sicut eodem lib. quarto cap. item IIII, de muliere Sunamite, dicebat Helisæus. Anima eius in amaritudine est, & dominus celauit à me: & non indicauit mihi.

TERTIÒ, quia iste habitus non ducit in cognitionem principii prophetiæ, & diuinæ essentiæ uel diuinæ uoluntatis, cum alioquin habitus in suorum principiorũ cognitionem ducere uideantur; cum in ea denuo tendant habitus, ex quibus generantur, ut in moralibus patet, in quibus ha
C bitus inclinantur ad eos actus, ex quibus geniti sunt.

VERVNTAMEN propter hæc, & alia id genus, quæ aduersus diffinitionem, quam superiori capite imperfectam, perfectam autem inferius sumus laturi, de ipsa prophetia; in qua illam esse dicemus sapientiam, habitumq; intellectualem eminentissimum; deficiendum non erat ab hac (ut fecit D. Thomas) quam diximus, opinione, & sententia, ut prophetiam, non habitum, sed affectũ duntaxat & passionem, uel potentiam esse diceremus. PRIMÒ, quia non dicimus prophetiam esse habitum acquisitum, quo uti possimus, cum uolumus, qualis loco citato ab Auer. definitur.

SECVNDÒ, quoniã ad hoc, quòd aliquis habitũ prophetiæ habeat, non requiritur, ut omnia; quæ per huiusmodi habitũ cognosci possunt, cognoscat, aut huiuscemodi omnia, cum uoluerit, contẽpletur. Alioquin neq; habitum geometriæ habere quempiam, aut philosophiæ, dicere poterimus, nisi omnia, quæ à Geometra, aut Philosopho tradi possunt, & contemplari, cognoscat, & calleat, cunctarumq; huiuscemodi rationum habitum possideat; nec utcunq; possideat, sed ita, ut cuncta quæ ad habitum geometriæ, uel philosophiæ pertinent, teneat, & exactissimè dignoscat. Quod & esse falsum, & cõmuni, quam de geometris, & Philosophis, id est de geometriæ, & philosophiæ habitum habentibus, tenemus existimationi, aduersarii non est qui dubitet.

D TERTIÒ. Non requiritur, ut in claram diuinæ essentiæ, uel diuinæ uoluntatis quæ huius habitus principium esse dicitur, intelligentiam illum, qui hunc habitum habet, deducar, quoniam habitus iste à suis principiis non producitur naturaliter, sed uoluntariè & liberè, sed sufficit quòd ea quæ propheta, quatenus propheta est, cognoscit; per altissimas causas, idest per diuinam reuelationem, & per sancti spiritus operationem cognoscat; & quòd eorum, quæ per reuelationem diuinam nouit (cuius reuelationis intuitu propheta maximè nuncupatur) cognitionẽ teneat, istaq; cum opus sit, prænunciet: alioquin taceat, atq; cum uoluerit, eadem (ut poterit) contempletur. Hoc uoluit Apostolus, cum in priore ad Corinth. cap. XIIII. dixit; Spiritus prophetarum ipsis prophetis esse subiectos, quòd in potestate eorum sit id, quod in potestate uatum & furentium non est, uidelicet uel proloqui, uel silere, & reuelata diuinitus, cum libuerit contemplari.

QVARTÒ. Quoniam non propriè, & perfectè habitus prophetia dicitur, quamuis habitus magis dignitatem, quàm passionis nomenclaturam exposcat, sed eatenus prophetiam habitum diximus: quatenus si ad unum aliquod illorum trium principiorum reduci debeat, ut uidentur omnia quæ in omnia nostra sunt, reducenda, ad habitum non ad quæcunq; : sed intellectualem, non quemcunq;, sed ad sapientiam magis, quàm ad passionem contra multorum Theologorum iudicium: reducendam nos esse putamus; passio enim pro affectu & à Philosophis, & à Theolo

gis

gis communiter sumitur; affectus autem malè sonare uideatur, quòd uel ad sensum tantùm, uel ad sensum maximè referatur, iuxta illud, quod Psal. LXXII, legitur, Trāsierunt in affectum cordis. at habitus contrà id prorsus significare uidetur, quod uel tantùm, uel maximè ad intellectum, referri uolumus. B

PER ea, quæ dicta sunt, facilis est ad omnia obiecta responsio. Ad primum, Etsi habitui naturali non acquisito conuenit diffinitio illa, Habitus est, quo habens utitur, cum uoluerit. potest tamen in habitu prophetiæ, eo sanè quem diximus, modo uerificari. earum nanque rerum, quarum quis habet prophetiæ habitum, potest cum uoluerit contemplari rationem, quam & si plenè assequi non poterit, perscrutabitur tamen.

AD secundum dictum, est argumentum quid ponere, ut qui habitum alicuius scientiæ: ut, uerbi causa, geometriæ habeat: conclusiones omnes geometriæ teneat; quod falsum est, & communi, quem habemus de habentibus geometriæ habitum, existimationi aduersatur. quis est, qui conclusiones uniuersas cuiuspiam facultatis & habitus calleat?

AD tertium. Ducere in cognitionem suorum principiorum, non conuenit habitui supernaturali, & cuius principia libera sunt & uoluntaria; sed naturali & naturaliter acquisito.

Si obiicias, quoniam habitus uirtutum moralium principia habent libera, actus scilicet habituum generationem præcedentes, qui à nobis liberè & ex electione procedunt, & tamen habitus isti in sua principia ducunt: in eosdem enim actus ducunt habitus ipsi à quibus originem & generationem sumpsere. Respondebimus, quòd etsi actus illi, ex quibus habitus in nobis genitus est uirtutis, liberi & ex electione sunt; illi tamen liberè & ex electione habitum non generant; sed naturaliter, & ex necessitate. principia autem prophetiæ, hoc est diuina uoluntas, & libera est, & liberè & contingenter in eo, in quo uult, habitum prophetiæ ingenerat. F

Colliguntur ex dictis quatuor corollaria. CAP. XVI.

EX IIS, quæ hactenus dicta sunt, quatuor subinferimus corollaria. Primum, quoniam colligendum aduersus B. Thomam doctorem alioqui singulari doctrina, atque eruditione, quòd cum prophetia habitus, ut uidimus, sit, non est tantùm quid, ad modum luminis pertransiens; sed quid, ad modum habitus intellectualis permanens; qui nihilominus habitus non fit sine illustratione intellectus possibilis, ab intellectu agente, & utriusque ab intellectu diuino. Ideo nihil prohibet ut habitus prophetia dicatur esse permanens; etiam si non nisi à diuina illustratione fiat. Nam quemadmodum à præceptoribus discipuli, de superficie, de circulo, de solido, de sphæra, & de aliis id genus per modum illustrationis; erudiuntur; quorum deinde retinent habitum; ita à Deo per modum illuminationis & ab angelis sanctis prophetæ, de quibusdam, omnes instruuntur; quamuis diuersis modis, ut ad calcem cap. XI. prius, à nobis dictum fuit, & eorum, quorum instructionem suscipiunt, habitum prophetæ diu retinent. Similitudinem autem inter prophetam & auditorem in Secunda secundæ quæst. CLXXIIII, art. II, recepit B. Thomas. Negare igitur idem non poterit; quin sicut ex præceptore in auditorem fiunt habitus; ita à Deo in prophetam; & tanto firmiores, & permanentiores; quanto Deus, & angelus homini in instruendis rudibus, & in cæteris singulis suis operationibus, præstant. Cæterum non habitus solùm prophetiæ, sed nec aliorum donorum spiritus sancti unum aliquod, immo nec habitus uirtutum moralium, nec scientiarum, immo nec homo quidem ipse, nec creatura aliqua persistere potest, nisi Deo illam conseruante; cum cuncta ita pendeant à Deo; quemadmodum aeris illuminatio à Sole. G

SECVNDVM corollarium. quoniam sicut non absolutè, ut dictum est, & simpliciter est habitus prophetia, qui dicitur sapientia, sed ad huiusmodi habitum eam reduci existimamus; si ad unum illorum trium, quæ in anima sunt, reducenda est. ita nec solùm habitus, qui sapientia dicatur, prophetia censenda est, sed ex habitu potius, qui est sapientia, & ex eo, qui est prudentia, habitus quidam integratus, collectusque uidetur. Ex sapientia quidem, quòd & reuelatione diuina, & diuini reuelati intelligentia constet. Ex prudentia uerò quod ad formandos mores, ad peccatores terrendos, & ad uitam benè instituendam, & breuiter ad ecclesiæ ædificium, propheticæ prænunciationes maximè spectent. Ita quidem ex parte principii, & originis, & suæ efficientis causæ, sapientia est; ex parte uerò finis & conclusionis, prudentia dici potest. Nec est cur ad hoc suadendum fusius digrediamur. Si nanque prophetiam sumamus, quatenus cognitio quædam est, per diuinam reuelationem, habita; sic prophetiam sapientiam esse dicimus. Si uerò, quatenus ad uitam hominis in melius reformandam, ut in sacris codicibus, à Deo institutam, & aliquot hominibus, inspiratam esse, copiosissimè constat; illam consideremus, sic prophetiam prudentiam asserere, non dubitamus. Quanquam non satis propriè siue sapientia, siue pruden- H

tia,

A tia, siue quidpiam utraque constans dici possit. quoniam habitus est non naturalis uel acquisitus, sicut est prudentia, & sapientia acquisita, sed supernaturalis, & diuinæ gratiæ dono, nobis infusus. cuius naturam, dessinitionem, & quidditatem, non commodè per has nostrates uoces exprimere, & interpretari possumus.

TERTIVM corollarium. quoniam ex iis, quæ hactenus dicta sunt, prophetiam completè (ut nobis possibile est) & perfectè diffinire poterimus. dicemus nanque (ut prophetiæ tandem exactam, quam habere possumus, colligamus diffinitionem, siue descriptionem) quòd prophetia est habitus prudentiæ, & sapientiæ supernaturalis, homini, ad ecclesiæ utilitatem, infusus. prophetia sanè est habitus intellectualis quidem, sed supernaturalis, & infusus. Hoc est quod Cassiodorus in sua diffinitione ait [est inspiratio, uel diuina reuelatio] qui tum sapientia (quoniam per diuinam reuelationem habetur) tum prudentia dici potest, quoniam per eum, uel de præteritis, uel de præsentibus, uel de futuris euentibus, ad uitæ sanctitatem, & ad Ecclesiæ utilitatem, homo instruitur, tum ex sapientia, & prudentia integratus, quatenus ex illa oritur, & in istam tendit; per quem, ea, quæ Deo placita sunt, eodem reuelante, hominibus, quibus idem
B uoluerit, innotescunt.

QVARTVM corollarium est. quoniam illud, quod nonnulli nobilissimi alioquin & maximi Theologi dixerunt, ad prophetiam requiri miraculorum operationem, tanquam propheticè annunciationis confirmationem, non facit ad prophetiæ essentiam. Ioannem nempe Baptistam prophetam, ex ore Domini, & plusquàm prophetam habemus, quem, miraculum ullum edidisse, non legimus. Immo de eo Ioan. x, ita scribitur. Et multi uenerunt ad eum, & dicebant; quia Ioannes quidem nullum fecit signum. quem locum edisserens B. Augustinus inquit, Nullum, aiunt, miraculum ostendit Ioannes. Non dæmonia fugauit; non expulit febrem; non cæcos illuminauit. Dauidem etiam prophetam fuisse nobilissimum, & cui Theologi omnes nomen prophetæ per excellentiam tribuunt, nulli est dubium; de quo tamen, quod miracula ædiderit, non legimus.

Ea, quæ per prophetiam prædicuntur, si eueniunt; ita contingenter eueniunt; ut possint etiam non euenire. CAP. XVII.

C QVAM minimè autem rebus prophetia necessitatem imponat; etsi à Deo, qui fallere aut falli non potest, illa, quæ à sanctis prophetis annunciantur, sunt eisdē reuelata; & quamminimè ea, quæ per prophetas prædicuntur, ineuitabili necessitate euenire putanda sunt; ex iis, quæ in sacris codicibus leguntur, ostendere, non erit difficile. Nam libro quarto regum cap. xx, Et apud Esaiam cap. XXXVIII, legimus, Esaiam prophetam mortem Ezechiæ prophetasse in hac uerba, Hæc dicit dominus Deus, Dispone domui tuæ; quia morieris, & non uiues. & statim subditur in litera. Et conuertit faciem suam Ezechias ad parietem, & orauit dominum dicens. Obsecro domine. &c. atque paucis interpositis sequitur. Et antequàm egrederetur Esaias mediam partem atrii; factus est sermo domini ad eum dicens, reuertere, & dic Ezechiæ. Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui, audiui orationem tuam, & uidi lacrymas tuas. Ecce ego adiiciam super dies tuos, quindecim annos &c. Qui nanque, si ea, quæ à prophetis denunciantur, impermutabili necessitate uentura sunt, fieri potuisset, ut mors Ezechiæ impermutabili necessitate non subsequuta fuisset? aut quomodo quindenum annorum spatium uitæ ipsius adiici potuisset? Consimile legitur lib. tertio Reg. cap. xxi. Vbi propheta Elias ex iussu domini
D occurrit Achab descendenti ad uineam Naboth, & illi dixit. Hæc dicit Dominus, In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum, & aliquot interpositis, ista leguntur. Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit uestimenta sua; & operuit cilicio carnem suam; ieiunauitque, & dormiuit in sacco; & ambulauit demisso capite. Et factus est sermo domini ad Eliam Thesbitem dicens, Non'ne uidisti humiliatum Achab corām me? Quia igitur humiliatus est, mei causa; non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filii sui inferam malum domui eius. Hæc ibi. si nanque ea, quæ prophetæ denunciant; ex iussu præsertim domini ineuitabili necessitate euentura sunt: num potuisset Achab orationibus, & bonis aliis ac Deo gratis operibus, diuinam sententiam effugere; quam sibi denunciarat Elias? lib. secundo Reg. cap. XXIIII. legitur quòd Dominus misertus est super Hierusalem, & super afflictionem populi eius, & noluit illam disperdere, sicut per Gad prophetam denunciatum Dauidi prius fuerat; sed angelum suum prohibuit, qui iam manus in eiusdem excidium extenderat. Si illud quòd Gad propheta annunciauit, & præsertim ex præcepto Domini, non euenit; sed fuit ab excidio Hierosolymarum prohibitus Angelus, dicemus'ne ea ineuitabili necessitate esse euentura, quæ per prophetarū, quempiam sunt prænunciata? Quid de Iona propheta

pheta dicemus? qui diuinam misericordiam perpendens, intelligensq; quantum illam suæ iustitiæ summus omnium pater anteferat, nolebat Niniuitis suum excidium, quod sibi Dominus reuelauerat, prædicare. Verùm cùm eosdem, de futura, post quadraginta dies, Niniue subuersione, tandem admonuisset; illiq;, audito tam diro nuncio, in cinere, in cilicio, & in ieiunio, de commissis sceleribus, pœnitentiam egissent, atque immutabilem Dei sententiam permutauissent, excidiumq; quod illis minitatus fuerat Ionas, & per Ionam Dominus euitauissent: indignabundus Ionas, sub umbraculo, quod sibi fecerat, sedebat. Ita enim in Iona cap. IIII. legimus. Et afflictus est Ionas afflictione maxima, & iratus est, & orauit ad Dominum, & dixit. Obsecro Domine. Nunquid non hoc est uerbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc præoccupaui, ut fugerem in Tharsis. Scio enim quia tu Deus clemens, & misericors es, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens super malitia. Et nunc Domine tolle quæso animam meam à me, quia melior est mihi mors; quàm uita. Et dixit Dominus, putas'ne benè irasceris tu? & quæ sequuntur. Sed cur irascitur Ionas; nisi quia id, quod à Domino prophetare iussus fuerat, non euenerat? Sed quomodo non euenerat: si uel prophetia rebus necessitatem imponit, uel quæ per prophetiam enunciantur, non euenire non possunt? sed constat non euenisse. Igitur aut non fuit Ionas propheta, neque Gad, neque Elias, neque Esaias, aut tollenda est à prophetia necessitas illa impermutabilis, non primum, igitur propositum. E F

Aduersus ea, quæ superiori, capite dicta sunt, dubitatur; & dubitatio, ex D. Thoma, dissoluitur; & in solutione dubitatur.

Cap. XVIII.

Sed aduersus ea, quæ superiori cap. dicta fuerunt, illa obstare uidetur prophetiæ diffinitio, quam Cassiodorus in prologo psalmorum attulit, quæ etiam in glossa ordinaria super loco Esaiæ citato, idest super cap. XXXVIII. ponitur, & à catholicis Theologis nostris, communi consensu, recipitur. ea autem est. Prophetia est inspiratio, uel diuina reuelatio, rerum euentus immobili ueritate denuncians. Illis enim, quæ superiori cap. ex sacris codicibus adduximus exemplis, diffinitionẽ hanc, & contra huic diffinitioni illa exempla pugnare, atque contradicere, facilè quiuis suspicari potest, & non, immobili ueritate, fuisse Ezechiæ mortem, Achab interfectionẽ, Hierosolymarũ excidium, Niniuitarũ subuersionẽ à prophetis denũciatam.

Hanc apparentem contradictionem, Secunda secundæ, Quæst. CLXXI. articulo ultimo, per distinctionem quandam futuri euentus, D. Thomas auferre conatus est. Bifariam enim, inquit ille doctor sanctus, à Deo, futurus rei contingentis euentus cognosci potest; tum ut in se est, tum ut in suis causis esse intelligitur. Quatenus quidẽ ea, quæ contingenter futura sunt, ut in se, diuino intellectui sunt præsentia, eatenus ita ad unũ determinata illa esse credidit B. doctor, ut non posse uel non euenire, uel aliter, quàm eueniant, euenire putauerit. Quatenus uerò non ut in se, sed ut in naturalibus causis suis, ea quæ contingenter euentura sunt, eidem diuino intellectui præsentia sunt; illa eatenus ita indeterminata esse, existimauit; ut posse euenire, uel non euenire, & posse etiam si eueniunt, aliter quàm eueniant, euenire, idem B. Thomas asseruerit. Futura igitur contingentia, & quæ à prophetis prænunciata dicuntur, inquantum quidem primo modo, & in se, à Deo; cognoscuntur, eueniunt; nec secus quàm eueniant, euenire possunt. Quatenus uerò secundo modo, & in causis suis sunt cognita, & euenire, & non euenire, & secus etiam, quàm eueniant, euenire possunt. Et ideo illa, quæ isto secundo modo prophetice denunciata sunt: sæpè non euenerunt, cuius rei illa est ratio; quòd causæ huiuscemodi euentuum, quos secundo modo à Deo intelligi, & à prophetis denunciari diximus, naturales sunt, quæ etsi, quantum ad causas attinet, quadam necessitate sunt effectũ edituræ, à Deo tamen uel impediri possunt; uel ab actione suspendi; ne in effectum suum prorumpant. Huius secundi modi erat (inquit Beatus Thomas) mors Ezechiæ eidem ab Esaia, & Niniuitarum subuersio, eisdem ab Iona prænunciata. Iam enim in Ezechia naturales mortis causæ aderant, & in Niniuitis scelera, quibus subuersionem sibi demeriti fuerant; ut pro causarum natura, & scelerum ratione, & illi mors, & istis subuersio non poterat non euenire. G H

Sed aduersus hanc responsionem ego dubito. Primò, Quoniam distinctio ista B. Thomæ in se bona minimè uidetur. Secundò, Neque secundum eius, propriam doctrinam bene admodum à se ipso declarata. Tertiò, Neque etiam si bona esset, & aptè ad eius dogmata declarata, tolleret eam propterea, quam uos apparere dicebamus, inter sacras literas, & diffinitionem Cassiodori pugnantiam. Sed hæc tria breuissimè nos ostendemus. Neque enim hic locus longiorem desiderat disputationem.

Primum quidem, quoniam si futurus rei contingentis euentus, ut in se, diuino intellectui præsens,

A ſens, ad unum determinatus eſt: ſequitur omnino, ut ſecus quàm ſunt, & modo naturæ ſuæ op-
poſito, euentus contingentes (ſicut ex Iamblicho prius declarauimus) diuiæ menti præſentes ſint:
eoſdemque intellectus diuinus præpoſterè intelligat. Euentus quippe contingens: aut poſsibi-
lis, quatenus contingens aut poſsibilis eſt, ex ſe, & ex propria, & intrinſeca ſua natura habet, quod
& eſſe poſsit, & non eſſe: & ſit prorſus tam ad eſſe, quàm ad non eſſe indeterminatus; alioqui non
contingens aut poſsibilis, ſed neceſſarius, uel impoſsibilis eſſet. omnia autem diuino intellectui,
ut natura ſua conſtituta ſunt, & ut eſſe habere dicuntur, præſentia ſunt. cum indeterminatione
igitur (quantum ad ſe attinet) & (ſicut inquit B. Thomas) ut in ſe, contingens euentus diuino in-
tellectui præſens eſt; ita ſe habet, ut poſsit, etiam qua præſens eſt intellectui diuino, eſſe, aut non
eſſe & aliter euenire, quàm eueniat. Contra uerò contingens euentus, non ut in ſe, ſed ut in cau-
ſis ſuis conſideratur; & (ut ſic) diuino intellectui præſentatur, ideſt prout intellectus diuinus
non primam ſolùm quæ eſt diuina uoluntas & ratio, ſed ſecundam, & tertiam, & uſque ad proxi-
mam eiuſdem euentus cauſam, ex qua res tandem, & euentus contingens producendus eſt; ſi-
mul contuetur, & cognoſcit; ad unum determinatus eſt; & cum determinatione ad unum, diui-
B no intellectui præſens eſt. Nam ſi determinatus ad unum non eſſet; cum omnino ab aliqua proxi
ma cauſa, & ex aliquo, cauſarum ordine, effectus quilibet futurus producendus ſit: ſequeretur,
uel quòd non omnes contingentis futuri euentus cauſas diuinus intellectus intelligeret, ac præ-
cognoſceret: uel quòd omnibus contingentis euentus poſitis cauſis, poſſet idem non euenire.
Vtrunque autem abſurdiſsimum omnino, & impoſsibile eſſe, certum eſt.

Si obiicias, quoniam naturales cauſæ omnes poſsint impediri.

Dicemus primò, quòd illæ non ſunt omnes contingentis effectus cauſæ; ſed illis addenda
etiam eſt diuina uoluntas & ratio, quæ (ut paulò ante dicebamus, & prius libro ſecundò ſuſius
declarauimus) omnium euentuum qualitercunque euenientium eſt prima cauſa; quæ impediri
non poteſt.

Secundò, ſi illæ naturales cauſæ impediuntur ab aliqua cauſa: ita ut non ſequatur effectus
certum eſt, & quòd illæ non erant cauſæ illius effectus, & quòd effectus ipſe non erat producen-
dus. at loquimur de cauſis effectus producendi. ſi enim producendus eſt effectus; cui dubium,
quòd à ſuis cauſis, quæcunque ſint illæ, producendus eſt? quarum & ſi omnes, uel aliquæ in ſerie
cauſarum contingenter, uel etiam temerè ſunt complexæ; ab omnibus nihilominus ſimul ſum-
ptis, ita effectus producitur; ut non produci non poſsit. In quibus omnibus cauſis conſideratus
C ille effectus, ad unum omnino, determinatus eſt. Quamobrem. Non ſolùm id, quod dicit B. Tho
mas, uerum eſſe non uidetur: ſed res contrà quàm idem putauerit, ſe habere, exiſtimamus. Con
tingentes nanque futuri euentus in ſuis cauſis, ideſt cum omnibus ſuis cauſis ſumpti, & cum eiſ-
dem conſiderati, tanquàm determinati ad unum, in ſe uerò, & ut contingentes ſunt, tanquam in-
determinati, ſe offerunt diuino intellectui, quòd ut ſic (talis namque eſt eorum natura) & eſſe,
& non eſſe poſsint. Et hæc de primo.

Secundum, quòd uidelicet diſtinctio illa non fuerit ad doctrinam B. Thomæ ſatis rectè, ab
eodemmet declarata, oſtendamus. Vel enim iſtæ cauſæ, ex quibus, dicebat B. Thomas, quan-
tum eſt ex parte ipſarum cauſarum, niſi à diuina prouidentia præpediantur, euentus immobili-
ter, & de neceſsitate producitur, ſunt naturales, uel non; Declaro me ipſum. Mors Ezechiæ, per
prophetam prænunciata, quatenus ad cauſas ſuas naturales referebatur, erat, de ſententia B. Tho
» mæ, immobilis, & neceſſaria. ita enim ſcribit loco citato iſte ſanctus doctor. Nam ſenſus prophe
» tiæ eſt; quòd inferiorum cauſarum diſpoſitio ſiue naturalium, ſiue humanorum actuum, hoc ha-
» bet, ut talis effectus eueniat. in quo loco uerbum [cauſarum naturalium] ad mortem Ezechiæ,
D uerbum uerò [humanorum actuum] ad Niniue ſubuerſionem, referendum eſt. ſi naturales cau
ſæ illæ non ſunt (fuſius naturales cauſas ſumendo, ut humanos etiam actus inter eas nunc connu-
meremus) de illis non loquitur S. doctor; quoniam ad naturales cauſas tantùm comparatus e-
uentus, per prophetam, prænunciatus, immobili neceſsitate euenturus erat. Si uerò naturales
cauſæ ſunt; quemadmodum illas eſſe, ad quas prophetia, ſiue Ezechiæ mors relata, immobilita-
tem habebat, ipſemet confitetur; ita ut ad illas, ex earum natura, effectus ipſe ut mors Ezechiæ,
ſiue Niniue ſubuerſio, ineuitabili neceſsitate, niſi à Deo impeditæ fuiſſent, ſecuta eſſet. Tunc ad
uerſus B. Doctorem conformabimus argumentum. Quoniam mors iſta poterat à peritis medi-
cis comprehendi; naturales enim ægritudinis, & mortis cauſæ (ut naturales ſunt) cognoſci non
ſolùm poſſunt; ſed etiam debent à medicis, nullo adiutis præcipuo & ſupernaturali lumine; ſed ar
te ſola; quibus etiam illi (ut uero ſimile eſt) ire obuiam ex officio conari tenentur. cum ſine ali-
quo remedio, morbum medici affirment nullum; etſi ſæpe illud ab imperitioribus ignoretur.
Quo ſtante duorum alterum contra diuum Thomam, omnino ſequi neceſſum eſt; uel quòd illa
Eſaiæ prænunciatio & Ezechiæ mors non fuerit per naturales cauſas ineuitabilis, & neceſſaria
(cuius oppoſitum loco citato in reſponſione ad ſecundum, ille confeſſus eſt) uel eſto quòd per na-

GG turales

turales causas esset ineuitabilis, quoniam à perito medico poterant & mors illa, & mortis causæ naturales deprehendi; sequetur quòd prophetia, & prophetica cognitio, non sit ex sui natura reuelatio, & inspiratio diuina, idest non sit supra humanam cognitionem; cuius contrarium ubiq; cum Cassiodoro, sed præsertim quæstione citata, art. primo asseruit idem doctor. Non enim & naturales causas, & ea, quæ ex naturalibus causis, ordine aliquo, consequuntur, supra humanam cognitionem esse, idem B. Thomas confiteretur. Hactenus de secundo aduersus B. Thomam. Verùm quoniam irrepsit obiter difficultas de causis mortis Ezechiæ denunciatæ; quia si natura les erant, poterant à peritis medicis præcognosci: unde sequitur ut non fuerit supra humanam cognitionem illa prophetia; referam quid in hac re sentiat B. August. qui lib. sexto in Genesim cap. XVII, non ad naturales causas descendens; sed in inferioribus tantùm se continens causis, difficultatem dissoluebat inquiens. Nam secundum quasdam futurorum causas moriturus erat Ezechias. Et parum infra. Secundum aliquas igitur causas inferiores, uitam finierat: secundum illas autem, quæ sunt in uoluntate, & præscientia Dei, non finierat. Hæc Augustinus. Vbi notandum, quòd non idem sunt causa naturalis, & causa inferior. omnis enim causa naturalis, est causa inferior, sed non conuertitur propositio, quòd plures sint causæ inferiores, quàm naturales. Naturales enim dicuntur illæ causæ tantùm, quæ suorum effectuum quodammodo primordia intra se continent; à quibus propterea naturaliter produci dicuntur. Possunt autem aliqua in iis inferioribus aliquid causare; & illud non naturaliter; ut exempli causa, cùm homo capsam fabricat, aut domum, uel etiam cùm hominem iugulat, uel ueneno enecat; & huiusmodi. ueneno quidem naturale est enecare; at homini minimè naturale est, uenenum pharmacis adhibere; quod, si fiat, præcognoscere non est medici, sed diuini potius & prophetici spiritus. Simile quid forsam erat in Ezechia, uel in Ezechiæ ministris, siue iniquitate aliqua, siue socordia & negligentia futurum; quod medici ex arte cognoscere non poterant. ad quod deinde impermutabili necessitate erat mors Ezechiæ sequntura; de qua quidem, posita prius causa, ut epoto ueneno facilè fuisset medicis prognosticare; sed antequàm fuisset causa posita, erat impossibile, ante positionem propterea huius causæ, mors non poterat Ezechiæ, nisi diuinitus præcognosci. Sed quoniam per naturalem causam, potuit etiam inferiorem quancunque causam intellexisse B. Thomas. De hac re propterea, non est cur longius differamus; ne de nomine contendere uideamur.

TERTIVM satis ex se patere arbitror; quoniam quocunque modo dicatur, huiuscemodi prædictiones esse propheticas, cum euentus non successerint; sequi uidetur omnino, quòd non immobili ueritate, facta fuerit prophetica denunciatio.

Altera responsio B. Thomæ melior, exponitur; & sermo de prophetia terminatur. CAP. XIX.

VAMOBREM alibi idem sanctus doctor, in quæstionibus scilicet de Veritate, quæst. XII. art. XI. dubitationi prætactæ longè melius facere satis uidetur. inquit enim, quòd prophetia bifariam considerari potest; tum ex parte diuini consilii; quod consilium nihil aliud nunc est, quàm determinatio diuinæ uoluntatis ab æterna ratione & dispositione procedens; tum ex parte diuinæ sententiæ; quæ quidem sententia pro ratione meritorum, & pro ratione humanæ uoluntatis, quæ successiuis temporibus permutatur, & ferri adeo, & suspendi, & permutari potest. tantùm enim præsentia, uel præterita, ut libro sequente ex B. Hieronymo declarabimus, non autem futura iudicat Deus omnipotens. In ea igitur, quæ uel instant duntaxat, & sunt præsentia, uel præterita; non autem in ea, quæ futura sunt, fert Deus sententiam suam. Quamobrem ex parte diuinæ sententiæ, pro mutatione eius, in quem fertur ipsa sententia, mutabilitas aliqua potest prophetiæ accidere. At ex parte consilii nulla. quæ responsio longè mihi magis, quàm prior, arridet; quæ fuit prius Beati Gregorii lib. XVI, Moralium cap. VI: ubi immutabilitatem prophetiæ ita declarat; ut aliquando eandem mutabilitati aliquo modo subiici permittat: et eam, quam superius ostenderamus, contradictionem quàm commodissimè tollit. Non enim intelligas uelim, Deum mutare sententiam; ut homo sæpe facit; qui decidit à sententia. perstat enim eodem modo semper; & secundum præscientiam suam, qua cuncta prænouit, sententiam non mutat; sed ex permutatione, ut dictum fuit, & conuersione peccatoris; eius dicitur sententia permutari, cum tamen re uera sententia non permutetur, sed peccator. Quamobrem in libro quæst. ad Orthodoxos, quæst. XXXVI, B. Iustinus philosophus & martyr dissoluens quæst. Si numen mutari non potest; cur de unctione Sauli dicit se pœnitere; & de euersione Niniue, quòd sententiam, mutauerit, ita ex interprete inquit. Dominus Deus & quod est, & quod facit, quæ se deceant, immutabilis est. Sed cũ ii, quos curat, mutentur; mutat ipse res; prout eis expedit, quos curat. Ideoq; & ad ignoscendũ, &ad

A & ad non ignoſcendum immutabilis eſt. Ignoſcit enim immutabiliter iis, qui delicta, ſua corri-
» gunt; iis uerò, qui à malis reuocari non poſſunt, immutabiliter non ignoſcit. Quod ergo dicit de
» unctione Sauli pœnitet me; oſtendit eius immutabilitatem in non ignoſcendo. Quòd uerò de Ni
» niuæ excidio eum pœnituit; oſtendit eius immutabilitatem in ignoſcendo. Eſt enim immobilis
» Deus; ſemperq; perſeuerat in eis, quæ ipſum facere deceat, nec unquam mutationem admittit
» ad ea facienda, quæ eum deceant. Hactenus Iuſtinus. Hæc ipſa B. Thomæ diſtinctio ſub aliis uer-
bis ſolet à Theologis quibuſdam afferri. Dicunt enim duplicem eſſe prophetiam, Præſcientiæ ſci
licet, & comminationis; ſiue, ut inquit B. Chryſoſt. Homilia prima in Matth., prophetia duplex
eſt, Vna ex præſcientia, altera ex iudicio operum. prior immobilis, atque impermutabilis eſt;
poſterior pro actionum humanarum mutabilitate, mutabilis eſt; aut potius mutabiliter immu
tabilis eſt. Legitur Ierem. XVIII, Et factum eſt uerbum domini ad me dicens, Nunquid ſicut figu
lus iſte, non potero uobis facere, domus Iſrael? Repentè loquar aduerſus gentem, & aduerſus
regnum; ut eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. Et ſtatim ſubdit, Si pœnitentiam egerit
gens illa à malo ſuo, quod loquutus ſum aduerſus eam; agam & ego pœnitentiam ſuper malo;
quod cogitaui, ut facerem ei. Quibus uerbis immutabilem Dei mutationem propheta nobis ex-
» preſſit. eadem explicatur Ezechielis XVIII, Si impius egerit pœnitentiam, ab omnibus pecca-
B tis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea & fecerit iudicium, & iuſtitiam;
» uita uiuet, & non morietur; omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor; in
» inſtitia ſua, quam operatus eſt, uiuet. Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua; & fecerit iniqui-
» tatem, ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius; nunquid uiuet? Omnes iu
» ſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur, in præuaricatione, qua præuaricatus eſt, & in pec
» cato ſuo, quod peccauit, in ipſis morietur. Pro ratione nanque humanarum operationum, & di
uinam ſententiam permutari, & prophetiam, quæ diuinam huiuſcemodi ſententiam nobis præ
nunciat, euariari, abundè in his citatis locis, & in ſacris codicibus uniuerſis legere poſſumus.
Quamobrem diuinæ miſericordiæ ineffabile ſacramentum ſuſpiciamus; cum diuinam ſententiã,
quam immutabilem eſſe tantæ maieſtati congruum uideri poterat, noſtris operibus, & huma-
nis noſtris actionibus, in pœnis præſertim minitandis, uel infligendis reuocari; & diuinam uo
luntatem humanæ quaſi uoluntati ſubmitti; atque uel pro humanorum actuum permutatione,
uel pro cuiuſpiam ſancti pro nobis uiri deprecatione, permutari ſere Deus Opt. Max. patiatur.
Quemadmodum Exod. XXXII, legimus; quod præcibus Moſis placatus eſt Dominus; ne faceret
malum, quod loquutus fuerat aduerſus populum ſuum.

C Sed dixeris, ſi non prophetia comminationis, uel ſententiæ; prophetia ſaltem, quam præ-
ſcientiæ diximus, cum immobilis ſit; futuris contingenter euentis neceſſitatem imponere uide
bitur; ut quæ per huiuſmodi præſcientiæ prophetiam prænunciata fuerint; illa ineuitabili pror-
ſus neceſſitate uentura ſint.

Respondebimus, non maiorem poteſt prophetia, iſto etiam modo conſiderata, rebus
imponere neceſſitatem; quàm uel ipſa diuina præſcientia, de qua diximus, quòd falli non poteſt,
uel ipſa diuina prouidentia imponat. Sed quòd ad opinionem rectius philoſophantium, & ad ca
tholicam Theologorum ſententiam, rebus neceſſitatem prouidentia non inducat; ſuperius abun
dè ſatis uidimus. Similiter ad ſentẽtiam Iamblichi cognomento diuini, & multorum philoſophan
tium, diuinam præſcientiam uidimus non inferre rebus neceſſitatem ullam. Nunc idem, de noſtro
rum Theologorum catholica ſententia, iam ſumus declaraturi. Ex cuius rei declaratione, ad præ
tactam difficultatem, copioſiſſimè erit reſponſum. Cum igitur de prophetia, & de prophetis ſa
tis hucuſque diſſeruerimus; quid ad idem tertium pro Stoicorum fatali neceſſitate, ex diuina præ
cognitione deductum argumentum, catholicus Theologus diceret; & quàm nullam rebus neceſ-
ſitatem diuina præſcientia inducat, ſed quàm commodè, cum diuina præſcientia, fortuna, teme
D ritas, & omnis denique contingentiæ natura ſtare ualeat; nunc demum uideamus.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber octauus.

In quo de diuina præscientia ad catholicorum Theologorum sententiam.

Ad tertiam, pro Stoicorum opinione, rationem, quæ ex diuina præcognitione procedit, nunc ex catholicis Theologis respondetur: sed præsenti capite, de quo dicendum, & quomodo procedendum sit, prænotatur. CAP. PRIMVM.

N HOC octauo, & penultimo nostræ disputationis libro, responsuri tantùm sumus ad rationem tertiam Stoicorum, quæ erat, Quia Deus omnia antequam eueniant, præintelligit; qui nec fallere, nec falli potest: cuncta propterea ineuitabili necessitate eueniunt; de Diuina Præscientia, ad catholicorum Theologorum sententiam, cum de eadem prius libro sexto, ad Philosophantium opinionem fusè satis disputatum fuerit; nunc tandem dicturi sumus. Verùm enimuerò non eodem modo, quo, Fatum, prouidentiamque diuinam pridem contemplati fuimus, diuinam etiam Præscientiam considerabimus. Superfluum nanque penitus est. & quia notissima sint illa omnia; & quia tantos (ut dicit Tertullianus) habet diuina præscientia testes; quantos fecit prophetas, an sit, uel quid sit, uel unde sit diuina præscientia inuestigare. Et hoc præsertim inter Christianos, & cordatos Theologos; apud quos, quod iis notius sit; ferè est nihil. nisi in tertio fortasse theoremate difficultatem illam (de qua inferius dicturi sumus) habere locum dicamus; an res, & rerum euentus futuri sint; quia illos præsciat Deus; uel contrà illos magis Deus præsciat; quia iidem futuri sint. In qua difficultate, quemadmodum (ut paulò post dicemus) inter catholicos Theologos aliqua uidetur controuersia; ita in eam sententiam ueniunt omnes: quòd & Deus omnia etiam futura, contingenterque, & temerè euentura certè, & determinatè intelligat; & quòd Diuina Præscientia idem sit, quod diuina scientia; differat autem pro nostro modo intelligendi, ab illa, quadam sola ratione; quòd scientia dicatur quatenus est omnium; præscientia autem quatenus est futurorum tantùm in tempore euentuum. Et præterea quòd quicquid Deus scit; ab æterno sciat; & nihil ex tempore didicerit. Ex quo illud redditur quàm clarissimum; quòd scientia, & præscientia diuina (quoniam res in tempore conditæ sunt, & pro temporum successione, rerum euentus explicamus, ab ipso diuini intellectus obiecto, id est à diuina essentia, ut ortum ducant, necessum sit. Aeternæ nanque sunt, ideo non nisi ab obiecto æterno quod unum est; diuina scilicet essentia, produci queunt. His igitur omnibus præsuppositis, ad rem propius accedemus; respondebimusque tantùm (quod similiter prius physicè fecimus, cum de diuina præcognitione, ad Philosophantium opinionem differebamus) ad tertiam pro Stoicis, ex diuina præcognitione, procedentem rationem, catholicè; & aliquot inter respondendum, ex diuina Præscientia, graues admodum, & perdifficiles aduersus temeritatem, & " contingentiam, suborientes difficultates; ita (spero) dissoluemus; ut id cunctum (quod ex " parte diuinæ Præscientiæ, uel diuinæ Prouidentiæ, nobis in contingentibus, & temerariis euen- " tibus, facit dificultatem) radicitus fuisse euulsum, facillimè eruditi omnes intelligant. Videamus igitur, quid ad rationem illam, quæ ex diuina Præscientia procedit, omnium quæ pro certo rerum cunctarum euentu; & fatali earum necessitate adduci poterant, difficillimam, catholicus, & cordatus Theologus responderet; atque quomodo stante illa æterna, & infallibili, de rebus, & euentibus quibuscunque, & qualicunque modo futuris, Dei Opt. Max. prouidentia, & præcognitione; multa nihilominus contingenter, multa fortuitò, & temere, euenire, tueri idem possit, consideremus. Hoc enim diligenter, & accurate explicato, nostræ disputationis optatus finis,

A finis, & multis praeterea difficultatibus, quibus peritiores saepenumero urgentur, torquentur que multisque ambagum anfractibus, quibus imperitiores multi multis modis controuersantur, tandem terminus imponetur quàm foelicissimus.

Pro responsione ad tertiam Stoicorum rationem nonnulla praemittuntur. Cap. II.

Icimvs igitur, quòd in his, quae superius libro sexto ex Iamblicho, & aliquot aliis magni nominis Philosophis, praenotata fuerunt, Theologorum etiam nostrorum catholica ad illam tertiam Stoicorum difficultatem, utcunque, & ueluti à longè responsio praedemonstrata fuerit. Quamobrem ea, quae ex illis doctis, & sapientibus uiris, prius annotauimus, quantum catholicae ueritati, & Theologorum ad illam rationem responsioni conueniunt; iterum repetamus. Sunt igitur etiam secundum Theologos nostros, in cognitione quacun-
B que, quatuor illa, uirtus cognoscens, res cognita, ipsa cognitio, & modus cognoscendi. Sunt item illae tres comparationes ipsius cognoscentis ad rem cognitam; quatenus res cognita uel magis praestans, uel minus praestans, uel aequè praestans, potest esse ipsi cognoscenti. Priorem comparationem significauit nobis B. Augustinus quando libro secundo de Lib. Arb. cap. IIII dixit.
» Non cogimur dicere, omne intelligens melius esse, quàm id quod ab eo intelligitur; quoniam
» homo intelligit sapientiam; & non est melior, quàm ipsa sapientia. Trifariam quoque ad rem co-
» gnitam, cognitio, & ad ipsam cognitionem, modus cognoscendi comparari potest; inquantum magis; uel minus, uel aequè perfecta esse possunt haec omnia. Et cognitio rei cognitae, & modus cognoscendi illi cognitioni, quae ipsi rei cognitae, ex natura sua, debetur, aequari potest, uel excedere, uel excedi. Illud quoque quarto loco uolunt Theologi; rebus omnibus, praeter se, cognitis cognoscentem Deum praestantiorem esse; atque de illis cognitionem, & modum habere cognoscendi longè, sine comparatione excellentiorem; quàm sit uel modus cognoscendi, uel illa cognitio, quae rebus ipsis, natura sua debeatur. Quintò confitendum etiam illud prorsus Theologi nostri sanxerunt. Deum cognoscere omnia praesentia, praeterita, & futura, possibilia, impossibilia, necessaria, & contingentia, fortuita, & temeraria modo scilicet supremae, perfectissimae, & diuinae naturae suae magis, quàm rebus ipsis congruo. id est modo quàm excellen-
C tissimo, atque quàm augustissimo. qui quidem praestantissimus modus quamuis sit à nobis inexplicabilis; modis nihilominus pluribus (ut quilibet scire potest) ab expositoribus declarari uidetur. A Ioanne Baccone, & in primo libro Theologicarum sententiarum distinct. XXXV. quaest. prima, & in lib. quarto distinct. prima. quaest. IIII ita exponitur; ut ex perfectione actus intelligendi, quo omnia simul comprahendit, quia seipsum perfectè intelligit, qui est causa omnium, consecutiuè, & non, ut plerique putarunt, terminatiuè, est in ipso diuino intellectu rerum creatarum distincta cognitio. Eo enim, quòd se rerum omnium causam (inquit ipse) perfectionalem, quae quatuor alias continet, Deus comprahendit; consequutione quadam, Deum cognoscere caetera omnia putauit Bacconus; tanquam obiecta secundaria, & consequio cognita. Praestantia igitur, in rebus aliis à se cognoscendis, diuini intellectus, in eo secundum Bacconum est; quòd cuncta consequio quodam, quatenus uidelicet, se cunctorum esse causam, intelligit. Petrus ex Palude, cuncta Deum cognoscere, per rerum similitudines, & Ideas; quae in diuina essentia tanquam in mundissimo speculo continerentur, putauit. Alii ut Herueus; quoniam in excellentia, atque eminentia diuinae notitiae, omnis cognitionis perfectio contineretur.
D B. Thomas lib. tertio Theologicarum sententiarum distinct. XIIII, quem Durandus sequutus
» est, modum hunc excellentissimum ita explicauit. In essentia inquit diuina, quae est causa omnium
» effectiua, uirtute quadam excellenti, continentur omnia. Intellectus propterea essentiam il-
» lam, illiusque uirtutem plenè cognoscens, caetera omnia distinctè cognoscit. Alii aliter. Et quamuis in modo tam perfectae cognitionis declarando, non idem omnes sentire uideantur; in illo tamen cuncti conueniunt; quòd augustiori modo quàm rebus ipsis, sua natura conueniat; cognitioneque quàm praestantissima, ut pote per essentiam propriam rerum omnium speculum, perfectionumque omnium infinitum pelagus, & principium, & causa, res cunctas Deus gloriosius cognoscat. Hoc est, quod B. Dionysius lib. de Diuinis nominibus cap. VII, unde opinio-
» nem suam desumpsisse uidetur B. Thom. ex interprete dicebat. Itaque diuina mens omnia con-
» tinet, cunctis super eminente scientia; per ipsam omnium causam; omnium in se notionem an-
» ticipans, prius quàm angeli fierent. Et paulò post. Non enim ex iis, quae sunt, ea percepta,
» diuina mens nouit; sed ex se, & in se secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atque
» substantiam & habet, & ante excellenti ratione comprahendit; non tanquam ab exemplari, sin-
» gula ducens; sed iuxta unicam causae complexionem, omnia sciens, & continens. Nam si secundum

dum unam causam Deus essentiam omnibus impartit; per eandem quoque causam unicam, scit insuper omnia; quippe cum ex ipso sint, & in ipso ante subsistant. Hæc Dionysius. qui seipsum esse omnium causam intelligendo alia à se cuncta Deum intelligere, asseruit; relinquens scholasticis difficultatem, an consequutiuè, an terminatiuè à se cætera intelligat. Vltimò, illud etiam sine hæsitatione censendum catholici iubent, Deum cognoscere cuncta eo modo; quo singula habent esse; hoc est dictu necessaria, quòd sunt necessaria; & ad quem modum sint necessaria; & respectu quorum uel dicantur, uel posint dici necessaria. Similiter contingentia, quòd contingentia sunt & ad quem modum sunt contingentia, & respectu quorum, uel dicantur, uel dici possunt contingentia & eodem modo possibilia, quòd possibilia, impossibilia, quòd impossibilia, fortuita & temeraria, quòd talia sunt; præterita etiam quòd præterita; præsentia quòd præsentia; futura quòd futura sunt. Sed modo, ut dictum, & repetitum sæpè fuit, singula, excellentiori, quàm ipsis, sua natura, conueniat. Vt impossibilia, necessariò; contingentia, fortuita, & temeraria, certè & exquisitè; præterita, uel futura, tanquàm præsentia; præsentia, inquam non in instanti fluentis temporis, sed permanentis æternitatis. Adde quòd diuisa etiam modo indiuisibili intelligit; quanta, sine dimensione; multifida, unitè; temporanea, æternè; generabilia, modo ingenerabili; fluxibilia modo stabili; mobilia, sine motu; localia, sine loco; nascentia sine initio; decedentia, sine fine; fluctuantia, sine alteratione. Nam isto etiam ferè modo ob suam perfectionem quæ tamen à diuina perfectione, infinito interstitio, recedit, in primo lib. super primum Euclidis, nostrum intellectum res ipsas cognoscere, tradidit Proclus. quanto igitur magis diuinum, id est omnium perfectissimum intellectum, res isto modo cognoscere dicemus? Quapropter cap. VII, de Diuinis nominibus B. Dionysius hæc ad uerbum scripta reliquit. Ἑαυτὴν οὖν ἡ θεία σοφία γινώσκουσα, γνώσεται πάντα, ἀΰλως τὰ ὑλικὰ, καὶ ἀμερίστως τὰ μερικὰ, καὶ τὰ πολλὰ ἑνιαίως, αὐτῷ τῷ ἑνὶ τὰ πάντα, καὶ γινώσκουσα, καὶ παράγουσα. idest. Seipsam igitur diuina sapientia cognoscens, cuncta cognoscit; immaterialiter materialia, impartibiliter partibilia, unicè multa, uno & eodem intuitu, cuncta cognoscens, & producens. contingentes igitur euentus, temereque ac sortuitò futuros omnes (Hoc autem neque nostro, neque alicui creato intellectui conuenire potest) diuinus intellectus determinatè unico, & simplicissimo intuitu, de se & nūc cognoscit; & ante (si ita dicere liceat) æternis sæculis præcognouit. Vt quod casu, quod fortuitò si ad diuinum intellectum (cui cuncta præsentia sunt, uel ad diuinam uoluntatem, cui resistere potest nihil) fiat relatio absolutè & simpliciter euenire posit, est nihil. Quin tamen iis non obstantibus, multa respectu intellectus diuini; & longè plura, quàm respectu nostri intellectus naturæ, contingenter eueniant; & insuper quin nonnulla respectu nostræ uoluntatis impotentiæ ac naturalium agentium inefficaciæ temerè & casu, præterque intentionem, quin etiam aliqua, præter diuinæ uoluntatis intentionem, tametsi illâ nostris prauis uoluntatibus non resistat; sed nostris potius accommodetur operationibus, eueniant; negare non possumus. Quamuis enim rerum harum; atque istorum effectuum contingentiæ, & temeritati certa, infallibilisque, & doctis, & indoctis usque adeo officere diuina cognitio uidetur; ut quidam eorum, qui ex nostris errant, Theologi, ex certa ista, atque infallibili diuina præcognitione, cuncta (ut aliàs in lib. præsertim de Libero humano arbitrio abundè declarauimus) ineuitabili necessitate euenire putanerunt. Nos tamē contrà multa respectu nostri, longè plura respectu intellectus diuini cōtingenter euenire asseueramus; quod nulla difficultate, probare etiam possumus. Nobis profectò cœlū moueri, terrā quiescere, mare tumescere, & alia id genus innumera sunt necessaria; quòd necessariis causis, idest naturalibus, & natura sua operantibus, quæ nec nobis obediūt; nec à nobis impediri possunt, efficiantur; Deo autem prorsus sunt hæc contingentia omnia. contingentia enim Deo sunt, quæcunque præter ipsum sunt; quod ad ipsum relata, esse possunt, & non esse. Non igitur motus cœli tantùm, aut maris tumor; sed nostrum etiam esse, nostraque essentia, ac natura; quæ nobis, & philosophantibus omnibus tanquam æterna & necessaria uideri poterat; ad Deum relata, contingens est; quòd contingenter nos, humanamque uniuersam naturam esse, & talem, qualis est, contingenter esse existere uoluerit. Quanto igitur magis actiones nostras, contra eos, qui omnium fatalem necessitatem asserunt, curas, & studia nostra omnia, quæ nos ipsi contingenter euenire, si uolumus, experimur; siue ad humanam uoluntatem, siue ad diuinam intelligentiam illa referas; etiam si sint æternis ante sæculis à Deo præcognita; contingentia esse, & contingenter cuncta euenire, existimandum erit? Sed de iis, quæ pro difficultate tollenda, erant prænotanda, hucusque.

Ad argumentum ex diuina præcognitione procedens, nunc catholicè respondetur, & plures modi contingentem euentum considerandi, ponuntur, & obiter nonnullæ difficultates tolluntur. CAP. III.

Sed

A ED nos hoc loco acerrimus disputator urget. Nouit Deus me cras ægrotaturum quocunq; modo, siue ex necessitate, siue contingenter, illud cognoscat, esse eventurum; non fallitur Deus, non possum ergo cras ego non ægrotare; alioqui falleretur Deus: cras ergo omnino & ineuitabili necessitate ego ægrotabo. Stat igitur argumentum, quod ex præscientia procedebat, si Deus omnia præcognoscat, omnia impermutabili necessitate euenire. Admisimus superius, dum Iamblichi responsionem exponeremus assumptum, negauimus autem argumentum & consequentiam, & modum ex ipso Iamblicho demonstrauimus, quo diuina non obstante de rebus cunctis præcognitione, multa contingenter, & temerè euenire ualeant, sed paulò post, idest cap. IX. sexto libro, ex Ammonio; & libro de Humano arbitrio, dum de prædestinatione loqueremur, ex Theologo argumentum etiam, & consequentiam admisimus, diximusq; necessitatem hanc, esse necessitatem suppositionis, & consequentiæ. Est enim necessitas ista in connexione tantùm, non autem in connexis. Quamobrem non est hoc uerum tantùm in scientia diuina, sed in humana etiam. Profectò si quis de futuro quopiam euentu, certus est, consequens necessario est, ut illud futurum eueniat, necessitate uidelicet connexionis & consequentiæ. Si nanque non euenerit, non erat ille certus, neq; de futuro ille euentu scientiam, sed opinio-
B nem tantùm habebat. Illud autem quod ex connexione sola, & ex suppositione tantùm, necessarium est (quantum in se est) absolutè omnino, & simpliciter contingens est. Hanc ipsam responsionem nō in prædestinatione duntaxat, sed in rebus, & euentibus omnibus, confirmat nunc Christianus & cordatus Theologus. Supposita nanque diuina præcognitione de crastina mea ægritudine, non necessitate aliqua, nisi suppositionis, sed omni potius absolutè loquendo, contingentiæ genere, idest contingenter & fortuitò, & temerè cras poterit accidere; quòd ipse ægrotem. Ideo B. Augustinus cap. XV. libri de Prædest. & gratia, inquit Dei præscientiam non cogere hominem, ut talis sit, qualem præscinit Deus; sed præscire talem futurum qualis futurus est, quamuis eum non sic fecerit Deus. Nam (ut lib. tertio cap. IIII. de Lib. arb. idē Augustinus deducebat) si præscientia necessitatem imponeret, profectò neque ipsemet Deus relinqueretur liber. Et Alexander Aphrodisieus cap. XVI. libri de Fato, Si præcognitio, inquit, necessitatem inferre potest, cō sequens est, ut impossibilia necessaria dicantur, quòd Deus illa ignorare, non sit uerisimile.

C Addimus nunc præterea ex Boethio lib. quinto de Consolatione, à quo multi eam ex nostris doctissimis Theologis sunt mutuati, responsionem, quæ fuit prius Alexandri Aphrodisiensis, lib. de Fato cap. XVI, quòd res contingenter eueniens, bifariam considerari potest, nō dico (ut prius D. Thomas dicebat) ut in se, & ut in causis suis, sed tum quatenus intra suas causas latere, tum quatenus extra causas suas, iam in rerum natura existere, & patere intelligi illa potest. Primo modo à nullo intellectu (quod attentissimè notandum est, quòd à B. Thoma in Quæst. de Verit. quæst. II. art. XII. notatum fuit) à nullo inquam intellectu creato, uel increato & diuino, euentus contingens certè, & determinatè cognosci potest. quòd huiusmodi certa, & determinata cognitio cum rei cognitæ, idest cùm euentus contingentis natura; sine dubitatione, pugnet. super his autem, quæ pugnantiam includunt (cum impossibilia sint) nulla potentia naleat. Sed de re huiusmodi, atque de ipso contingente euentu, isto modo considerato, certi, & indubitati nihil plus diuinus intellectus habet, aut cognoscit, quàm faciat humanus; hoc est, cognoscit uterq; duntaxat, quòd res esse potest, & non esse; quod iis uel aliis temporibus, hoc uel alio modo, euenire possit, & non euenire, nil ultrà nisi fortasse dicere uelimus, ut quemadmodum uir quò prudentior fuerit: eò propius futuri euentus, ut belli exitus ueritatem coniectat; ita Deus qui sapientissimus est, euentum futurum, qua futurum est, exactius prospiciat, quàm faciat intellectus huma-
D nus, sed sit ut libet, satis est, quòd de futuro euentu, ea ratione qua futurum est, nō est diuinus intellectus certus. Quapropter non malè forsan dicebat Carneades, ne Appollinem quidē futura posse dicere, nisi ea quorum causas natura ita contineret; ut ea fieri, necesse esset. Nam si de euentu contingenti (quod de contingenti dicitur longè uerius de fortuito, & temerario dictum existimetur) ut latet in suis causis; posset Deus certam, & definitā habere notitiam, aliter quàm res ipsæ se haberent, & aliter quàm à natura, & ab ipsomet Deo. Opt. constitutæ fuissent, cognosci ab intellectu diuino res possent, aliter inquàm, hoc est modo essentiæ, & euentus rei, quæ cognoscitur, opposito; quod conferri omnino cum Iamblicho, Syriano, Alexandro, sed in primis cum nostris catholicis Theologis omnibus, absurdissimū existimamus. Cum enim ancipitem ad esse, & ad non esse, incertamq;, & indeterminatam isto modo futurus contingenter euentus naturam habeat, quomodo ab aliquo intellectu, quicunq; sit ille, certè & definitè cognosci poterit? Sed fingas cognosci à diuino intellectu, sequitur illico absurdum, quod prius intulimus absurdissimum, quoniam secus, & modo diuerso, & contrario, quàm res se habeant, intelligerentur à Deo: ad quod maximum illud incommodum consequens erit, uidelicet, quòd res Deus, aut non intelligeret, aut tantùm præposterè et quòd in maximo semper errore detineretur. Sed hæc à nobis blasphemia

blasphemia longè sit, ut debet. E

Si obiiciatur nobis, immo Boethio, Alexandro, B. Thomæ, & aliis doctissimis uiris; qui modum istum dicendi complectuntur, quoniam de euentu futuro, Deus uel aliquid statuit, & determinat, uel nihil. Si nihil, multis à nobis prius assertis aduersabimur. Si uerò quidpiam; quæritur, uel sese, idest sine secunda causa, ut uerbi gratia, sine Socrate, decernit de Socrate; quòd sit de animæ immortalitate cras disputaturus; uel cum secunda causa, & cum ipso Socrate. Si quidem sese, & sine causa secunda determinat; duo statim absurda sequi uidentur. Vnum, quòd Socrates ineuitabili necessitate, sit de animæ immortalitate, disputaturus (non enim potest aduersus diuinam determinationem) Alterum, quòd antequàm, è causis suis euentus exeat; immo dum intra eas adhuc latitat; certus erit Deus de futuro contingenter euentu. quod cum his, quæ prius à nobis declarata fuerunt, apertissimè pugnat. Si uerò non per se, sed cum secunda causa, & cum ipso Socrate, de euentu futuro, ut de crastina disputatione, decernit. Duo similiter absurda confestim sequi uidentur. Vnum, quòd secundæ causæ erit quædam actio; quæ à prima causa minimè dependebit; ea uidelicet, qua se ad effectum ipsa secunda causa determinat. Nam si ad effectum seipsam non determinaret; determinaretur à Deo. Deus igitur sese secundam causam determinaret, seseque contra positum de futuro euentu decerneret. Alterum, quòd à posteriore causa, ut puta à Socrate, de nouo quidpiam Deus reciperet; id scilicet, quod in causa est; sine quo, decernere Deus non ualet. F

Ad hanc dubitationem dicimus in præsenti; quòd futuri euentus determinatio, & à Deo, & à secunda causa dependet. sed res ad quem modum se habeat, inferius cap. XVII, præsentis libri, exactius declarabitur.

Poterit nobis rursus quispiam obiicere; si de contingenti futuro euentu, diuinus intellectus certus non est (est autem sine dubitatione, certus de præterito) non rectè libro decimo de Ciuit. Dei cap. XII dixisset, de Deo B. August. quòd temporalia mouens temporaliter, ipse non mouetur; nec aliter mouet facienda, quàm facta; nec aliter inuocantes exaudit; quàm inuocaturos uidet. ex his nanque, quæ ex tot præclarissimorum uirorum monumentis, de diuina paulò ante diximus præcognitione, apertè sequi uidetur; quòd facienda longè secus cognoscat Deus quam facta; quum de faciendis, ut facienda sunt, nequaquam sit certus, de factis autem certissimus sit.

Obiectionem istam facillimè diluimus; si uerba B. Augustini rectè intelligamus. Eadem nanque potentia, eodemque simplicissimo intuitu, & facta, & facienda Deus intelligit, & contuetur; diuersa tamen quadam intelligendi ratione; quam quidem rationis diuersitatem, per affirmationem certitudinis (ut possumus) & negationem, exprimimus. dicimusque facta, ut facta sunt, à Deo certissimè depræhendi; facienda uerò, ea ratione, qua facienda sunt, ab eodem ignorari; cuncta tamen dignosci ab eo; quem lateat nihil; & ante cuius conspectum nuda & aperta sunt omnia; uti ea, quæ nobis facienda sunt; dudum æternisque iam sæculis, & facta sunt, & fiunt. Sed redeamus, unde discesserat oratio; & alterum modum, quo contingentem euentum considerari dicimus, perspiciamus. G

Altero igitur modo, contingens, uel etiam temerarius euentus consideratur; ut extra iam causas suas existit; & hunc quidem humanus intellectus certè cognoscere potest; sed non nisi cũ succedentibus iam, & explicantibus se temporibus, in rerum natura, abs suis causis, erutus existit, ut futurus minimè dicatur; sed præsens, uel præteritus. At intellectus diuinus, & hic solus, ex propria natura, & ex immensa propriæ naturæ perfectione, antequàm huiusmodi contingentes res, uel etiam temerarii euentus producantur, & eueniant; sed dum intra causas suas adhuc latitant; & ante temporum suorum explicationem immo ab æterno, ut tamen non intra causas suas latentes sunt; sed tanquam extra causas suas, & iam ueluti explicati existentes, ab eodem considerantur; certè illos, & determinatè cognoscere potest. nec tantummodo potest; sed actu iam, & de facto certè, & exquisitè cognoscit. Quamobrem & rectè de Iuda, in Hypognosticis, dixit B. August.; quòd erat damnatus antequàm natus; & rectè hoc ipsum dictum Augustini, in ultimis uerbis libri secundi de Prædestinatione Dei, Ambrosius Catherinus repræhendit rectè sanè, & catholicè, & istud dictum est, & hoc factum, alio & alio modo contingentem euentum considerando. Nam si priore modo hoc est, ut intra causas suas latitat; contingens euentus & Iudæ damnatio sumatur; à Catharino rectè Augustinus repræhenditur. Si uerò modo posteriore, hoc est ut iã è causis suis egressus est euentus, uel in tempore, uel in æternitate, rectè August. loquitur; & ab Ambrosio inepte satis repræhenditur. Quod autem hoc posteriore modo intelligendus sit August., inde patere potest; quòd per illa uerba, præter claram rerum cunctarum, & exactam apud Deum cognitionem, & intelligentiam, significari nobis ille uoluit nihil. Omnia nanque quæcunque sunt, fuerunt, & erunt, diuino intellectui (qui æternitate, quæ omnium temporum curricula simul, atque unitè complectitur, suo modo metitur) diuinoque conspe- H

ctui

A ctuinuda sunt, ut Apostolus inquit ad Hebræos cap. 111, & aperta. Et Prouerb. xv infernus &
perditio corám eo Ioan. xxi, Tu domine nosti omnia. Et sap. ix, scit omnia, & intelligit ea. & Ec
cl. xxxix. Non est quicquam absconditum ab oculis eius à sæculo, & usque in sæculum respicit.
eodem nanque simplicissimo intuitu, ex immensa sua perfectione, cuncta, in essentia propria,
tanquam in mundissimo speculo, tam futura, quàm præterita, uerùm non ut futura, uel ut præ
terita, sed (quod fusius libro quarto de Consolatione, prosa vi, declarauit Boethius) ut præsentia
contuetur. Quamobrem Eccl. xxiii, legitur; quòd oculi domini multo plus lucidiores sunt so-
le; & circumspiciunt omnes uias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentur,
in absconditas partes; qui omnia, antequàm creantur, cognoscit; & postquàm abolita sunt, con
tuetur. Et in libro primo Paralip. cap. xxviii, Omnia corda scrutatur Dominus; & omnem co
gitationem mentium nouit. Et Io. ii, Ipse nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Nec
propterea rebus hæc apud Deum certa, & præsentanea, cunctarum rerum cognitio necessita-
tem aliquam imponit; Omnia enim, eo modo, quo uel fuerunt, uel erunt, uel sunt, uel esse pos
sunt; diuinus intellectus cognoscit; necessaria quidem, quòd necessaria sunt; & quod modo ne
cessariò ad esse deducuntur: contingentia uerò quod contingentia sunt; & modo contingenti eue
niunt. Quinimmo temeraria, & casualia, quòd talia sunt: & quòd modo temerario, & casuali eue
B niunt, intuetur, & nouit. Qui tamen modus, quia diuinæ intelligentiæ, diuinæque necessitati
aliquo modo, ut congruat, necessum est; necessitatem propterea quandam illa omnia, & con-
tingentia, & temeraria habere connexam (ut in intellectu diuino sunt) confitemur. Quæ quidem
necessitas non est ratione rei, quæ contingenter, uel etiam temerè euenire dicitur, sed ratione
illius summæ, ac infinitæ perfectionis; quæ intellectum diuinum, quem nihil latere potest, ne-
cessariò comitatur. Rem, ut euadat facilior, exemplo declarabimus. iubemus igitur quempiam
in forum uenire; atque intueri quosdam stantes; alios sedentes; nonnullos currentes; aliquos
decertantes; obsonia quosdam uendentes; alios eadem ementes. Non'ne hic de huiusmodi rebus
omnibus claram, & infallibilem, ut pote (sicut dicunt Theologi) intuitam, habebit notitiam?
Num tamen, quia de huiusmodi præclaram cognitionem iste habeat; putabimus hæc omnia,
quæ hic intuetur, de necessitate & esse, & fieri? & non potius contingenter, uel etiam fortuitò,
& temerè? profectò nullam aliam, quàm suppositionis, in iis omnibus necessitatem uideo: pro-
pterea quòd omne quod est, quando est, necesse est esse. Ita res cunctæ in Orbe uniuerso, tan-
quam in foro, & Dei Opt. Max. Theatro quodam, præ oculis suæ maiestatis sunt positæ. Deus
eas omnes contuetur: singulæ sua munera obeunt; aliquæ ex naturæ suæ necessitate, aliæ ex arbi
C trio operantur; aliquæ in suis operationibus tum una, tum altera ratione, plus uel minus à scopo
aberrant, uel etiam impediuntur. Vnde aliqua, quæ minus ab ipsis agentibus intendebantur, in
medium obrepunt, nonnulla propterea temerè, & fortuito eueniunt. omnibus nihilominus
species quædam necessitatis inest: quatenus sunt omnia, si non in tempore, certè in æternitate;
& singula suis temporibus uel euenerunt, uel sunt euentura; in quibus considerata ut sunt, ne-
cessaria sunt. quoniam omne quod est, dum est, necesse est esse. Hunc rerum omnium diuinum in
tuitum B. Ambros. lib. secundo de Vocatione gentium per bellè declarauit. ubi postquam de Dei
» præscientia, multa disseruit, tandem subintulit. Contra hanc inuictæ ueritatis splendidissimam lu
» cem, solent quidam non sobriè dicere: superfluò ad acquirenda bonorum operum merita labora
» ri. Frustrà etiam orationibus, quibus Deus exorandus speratur, insisti; si ex incommutabili pro
» posito, eius Christianæ gratiæ subsistit electio; nec aliter quidpiam procedere potest; quàm om-
» nipotentis uoluntate dispositum est. Sed qui se ingeniosè hoc arbitrantur opponere; non intelli-
» gunt scientiam Dei, quæ & præterita, & præsentia, & futura complectitur; tempore non teneri;
» & tam in conspectu eius astare ea, quæ gerenda sunt; quàm illa, quæ aut geruntur, aut gesta sunt.
» Quod cùm uerissimum sit: non indiget mora cernendi, & discernendi illa uirtus: quæ perpetuo
D ueroque contuitu, creata & creanda simul aspicit: & quidquid in uniuersitate rerum per sæcula
» præfinita euoluitur: ac multimodis uarietatibus explicatur; id totum in eo iam ordine compræ-
» hendit: quem ex ipsius summo illo perfectoque iudicio, mundi huius finis accipiet. Hactenus
» Ambrosius. Quibus uerbis res cunctas à Deo pendere, uniuersa ordinem retinere, humanam liber
tatem seruari, & ante oculos diuinæ maiestatis cuncta uersari B. Ambrosius demonstrauit.

Aduersus exemplum, quod superiori cap. adductum fuit, dubitatur. quo-
niam adhuc omnia ineuitabili necessitate euenire uidentur. & ad du-
bitationem responsio una exhibetur. CAP. IIII.

ERUMENIMUERÒ in exemplo proposito obiicitur statim nobis dissimilitu- E
do, uimirum nostram cognitionem, ab huiusmodi rebus, quas, ut in exem-
plo persistamus, intuemur, produci: contrà uerò res istas notitiam illam di-
uiuam producere. Turpe est enim, & innumera secum trahere uidetur in-
commoda; Deum, asserere, à rebus aliquid addiscere. Quamobrem B. Augu-
stinus lib. XV de Trinit. cap. XIII. Vniuersas (inquit) creaturas, & spiritua-
les, & corporales, non quia sunt; ideo nouit, sed ideo sunt; quia nouit. Non
enim nesciuit, quæ fuerat creaturus; quia ergo sciuit, creauit: non, quia creauit, sciuit. Et pau-
lò ante ex B. Dionysio dicebamus, Non ex his quæ sunt, ea percepta diuinam mentem cogno-
scere, sed ex se, & in se, secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atque substantiam,
& habere, & ante excellenti ratione compræhendere; non tanquam ab exemplari singula ducen-
tem, sed iuxta unicam causæ complexionem, omnia scientem, & continentem. A' rebus igitur
Deum suam desumere cognitionem, nequaquam censendum esse uidetur. Sed contrà potius
notitiam illam diuinam rerum omnium esse causam asserendum multis uidetur, non Theologis
catholicis solùm, sed etiam Ethnicis, & Philosophis; quod in mille locis, cum Algazele, in de-
struct: replicauit Auerr.; ita ut disputatione XII dub. II, & III, scientiam Dei, scientiam agen
tem appellauerit. Et lib. duodecimo diuinæ Philosophiæ commento LI ponens Auerr. diffe- F
rentiam inter diuinam scientiam, & nostram, inquit: quod diuina scientia est causa rerum; no-
stra autem est causata à rebus. Si ergo diuina Sapientia res, antequàm sint, prænouit: & eadem
est rerum causa; non autem (ut nostra cognitio, effectus est rerum; & quia nouit, creauit; non
autem quia creauit, nouit; diuina autem cognitio omnino necessaria est; quatenus nec fallere,
nec falli potest. Deus etiam est causa omnium efficacissima, qui quidem alias omnes impedire;
ab aliis autem omnibus etiam simul sumptis impediri non potest; quod nobis lib. Iliad. octauo
per funem illum aureum, per quem, à cunctis simul Diis, non posse Iouem ad terras protrahi;
contrà uerò à solo Ioue posse omnes à cœlis in terram trahi, significauit Homerus. Si igitur (in-
quàm) Deus est rerum omnium causa; & efficacissima causa; & non quia res sunt, ille nouit; sed
contrà quia nouit, illæ sunt. Quomodo non statim uidebitur sequi, omnia, ut diuinus intelle-
ctus nouit; & ut diuina uoluntas decreuit, & causarum series deposcit, & à Deo disposita, neces-
sariò euenire? iuxta illud quod legitur Gen. XXIIII. A' domino egressus est sermo; non pos-
sumus extra placitum eius, quicquam loqui. Hac autem ratione, non'ne exemplum de eo, qui G
homines multos diuersa in foro agentes contuetur; parum ad rem nostram facere uidebitur? Po
uas uirum illum; qui res istas quæ in foro geruntur, intuetur; non intueri solùm; sed etiam esse
causam eorum omnium; quæ conspicit; causam inquam huiusmodi, cui nihil resistere; & quàm
impedire posit nihil; non'ne statim (quantùm ad res illas attinet, quas intuetur) ineuitabili ne-
cessitate fieri singula (quæ uidet fieri) & euenire omnia, ut eueniunt, consequetur?

AD obiectionem hanc uel omnium difficillimam (Hæc est enim illa difficultas, quam in
principio huius libri, in tertio de Diuina præscientia theoremate, contingere posse dicebamus)
Res'ne ita sint, quia eas Deus ita nouerit; an contrà Deus ita nouerit, quia res ita sint. de qua &
inter scholasticos, & inter grauiores Theologos aliqua in uerbis saltem uideri potest controuer-
sia; & ex cuius dissolutione, & toti huic nostræ disputationi terminus; & tot, ac tantis, quæ
passim non in scholis tantùm, sed in tonstrinis etiam audiuntur sæpe, litibus, ac clamoribus fi-
nis imponi facilè poterit: ad hanc (inquam) dubitationem duas daturi sumus responsiones. u-
nam quidem nunc afferemus; alteram uerò in sequentibus. Dicimus igitur in præsentiarum ad
dubitationem. quoniam (ut prius sæpiusculè dictum fuit) & si Deus omnium causa est; est tamen
rerum extra se omnium prorsus contingens causa. non contingens, inquam, quia (ut solent sæ- H
pissimè loqui Philosophi) indeterminata causa sit, aut ita ut effectus omnes, qui à Deo contin-
genter uel producti, uel producendi dicuntur; ab aliis etiam produci causis possint, uel potue-
rint. Terram enim, Lunam, Solem, Cœlum, Animam, Angelos, mundum denique, & ea,
quæ in mundo sunt, omnia; quæ à Deo nulla necessitate, sed liberè, & contingenter producta
fuerunt; quemadmodum solus Deus creauit; ita solus Deus creare poterat. sed eatenus rerum
dicitur Deus contingens causa; quatenus hoc ipsum quod Deus produxit, & creauit; poterat
idem non producere; & ita id, quod euenit, poterat non euenire. Ab æterno tamen diuina uo-
luntas contingenter hoc uel illud, & producere, statuit; & euenire, uoluit. Est enim diuina uo-
luntas, ut in principio huius disputationis fuit à nobis superius dictum, omnis contingentiæ o-
rigo, fons, causa, & principium. quæ & si contingenter de omnibus statuit, aliqua tamen à cau-
sis secundis de necessitate, quorum nonnulla necessitate ineuitabili, nonnulla autem euitabili,
aliqua uerò prorsus contingenter fieri decernit: pro ratione, & natura, & modo operandi ipsa-
rum secundarum causarum: unde ea, quæ à secundis causis contingenter eueniunt, si ad Deum
referantur, ex necessitate contingenter eueniunt: quæ uerò à secundis causis necessariò fiunt;

non

A non ex necessitate, si ad Deum referantur, & si diuina præscientia, & prouidentia falli non possit, sed contingenter necessariò fiunt. Nam cùm causas illas omnes Deus contingenter produxerit; & esse illas decreuerit, ac operari, & eisdem ad operandum suppetias tulerit, quid prohibet dicere, immo cur non tenemur fateri, quòd illi secundarum causarum effectus necessarii; ut ad Deum referuntur contingenter tantùm necessarii sint; & effectus contingentes? ad Deum enim relati, & necessariò, & contingenter contingentes sint. necessariò nanque contingentes sunt. Quoniam extra, si operatur Deus, de necessitate contingenter operatur. Hæc est una responsio; quam ad hanc difficultatem nostri Theologi communiter exhibere solent: à nobis etiam quasi per Paraphrasim, explicata.

ALTERA, ad hanc eandem dubitationem, subtilior responsio est; & quæ facilè sciolorum ora perstringat, & claudat: Sed hanc non nisi dissolutis prius nonnullis suborientibus difficultatibus, commodè afferre possumus. inferius propterea principio cap. IX præsentis sectionis illam allaturi sumus.

In his, quæ dicta fuerunt, dubitationes duæ tanguntur; & earum prior tollitur; B Deumque tam & si contingenter, non tamen indeterminatè agere ostenditur. CAP. V.

DICTVM est, Deum contingentem rerum omnium causam esse; & ad extra, quidquid agit, contingenter agere. Huic illud uidetur posse obiici; quòd contingenter agere, sit indeterminatè agere; sed ad agendum, indeterminatio in agente imperfectio est. est autem à Deo abigenda omnis imperfectio. Igitur non agit Deus contingenter.

ADDE si contingenter agat; sicuti nunc istud agit; ita illud agere poterat. igitur sicut ad hoc agendum, se determinat; ita ad illud agendum, se poterat determinare. mutabilitas igitur in Deo. Sed absit nobis tanta blasphemia. cum in Deo, ne obumbratio quidem sit uicissitudinis.

EST altera dubitatio in eo, quòd contingentiæ principium, & originem diuinam uoluntatem esse diximus; & præterea Deum non huius mundani theatri spectatorem tantùm; sed causam etiam & effectorem eorum omnium; quæ in eodem contuetur. erit igitur causa illorum etiam omnium; quæ ab humana uoluntate procedunt. Ita ut quòd nostra uoluntas in hoc, uel alio tempore, hoc, uel illud uelit, uel nolit, uniuersa causa erit diuina uoluntas. cui, ad Rom. IX. resisti non potest. Quicquid igitur siue necessariò, siue contingenter diuina de nobis uoluntas statuerit; non uelle humana non poterit. Vnde sequitur, ut quicquid nos, uel uelimus, uel efficimus, ex diuinæ uoluntatis decreto, & necessitate quadam, hoc est non simpliciter, & absolutè, sed nobis ineuitabili, uelimus, & efficiamus. quoniam illud, quod diuina uoluntas decreuit, nos non uelle, aut non efficere, non possumus.

AD priorem dubitationem dicimus, Deum ad extra, quicquid agit, contingenter agere; non tamen mutabiliter, aut indeterminatè. cum arguitur, quoniam contingenter agere, idem est, quod indeterminatè agere; falsum est, immò maxima est, in illa distantia. Sed hoc probare conatur aduersarius. quoniam sicut nunc rem istam Deus agit, ita hanc omittere, & agere aliam poterat, alioquin non contingenter ageret. Hic duæ sunt accommodatæ responsiones. Vna, quòd hanc rem, quam agit, poterat Deus omittere, & aliam agere, potentia absoluta, non ordinaria. Bifariam nanque diuinam potentiam Theologi considerant. Vno modo quo ad ea, quæ facit; alio, quo ad ea, quæ non facit, sed, si uellet, facere posset. priorem ordinariam; posteriorem absolutam potentiam iidem appellant. Certè per priorem potentiam & ordinariam facere non potest; nisi quæ ab æterno facere statuit; per posteriorem uerò, & absolutam, ea omnia potest facere; quæ uerbi rationem suscipere possunt; hoc est ea, in quibus seruari potest ratio entis. ut sunt illa; quæ pugnantiam aliquam non includunt; siue illa facere Deus statuerit, siue non. Argumentum procedere uidetur de potentia Dei ordinaria, non de absoluta; per quam potest multa agere; quæ non agit, aut aget aliquando. Matth. XXVI. An non possum rogare patrem meum; & exhibebit mihi modò, plusquam duodecim legiones angelorum? De potentia igitur absoluta loquendo, aliud potest agere, quàm agat; non tamen inde sequitur, ut possit, indeterminatè agere, quia illud agere ab æterno determinasset. Si obiicias, quoniam Deus tunc ageret, ut determinasset agere; igitur non per absolutam potentiam ageret, sed per ordinariam. per ordinariam autem secus non potest agere, quàm agit, reuertitur igitur argumentum; ut non contingenter agat. Ideo est alia responsio. quòd tametsi posse, uelle, & intelligere unum in Deo, & idem sint; quadam tamen ratione, inuicem distinguuntur, & quodam signo originis, siue naturæ. u-

C (margin letter, beside "tiam omnium") D (margin letter, beside "rem absolutam")

num alterum præcedit. In p. p. quæst. xxv, art. v, inquit B. Doctor, quòd intelligitur potentia ut exequens, uoluntas, ut imperans, intellectus, ut dirigens: Ita ut in primo signo sit intellectus; qui uoluntatem dirigat; in secundo uoluntas, quæ potentiæ executiuæ præsit, & imperet; in tertio, de potentia, quæ iussa capescat, & exequatur. Et quanuis potentia non possit in oppositum uoluntatis diuinæ imperantis; potest tamen uoluntas in eo signo, quo potentiam præcedere diximus, ut hoc uult, ita uelle illud; ut uerbi causa, sicut uult Antichristum fore: ita potest uelle Antichristum non fore. Ex quo quamclarissimè sequitur, posse diuinam potentiam aliud facere, quàm faciat: nunquam tamen indeterminatè; quoniam potentiam præcedit uoluntas, & intellectus, à quib. potentia ipsa determinatur. Si quæratur, an possit uoluntas secus imperare, quàm imperet, dicerem (meliori semper iudicio sine contentione cessurus) quòd sicut potentia in exequendo uoluntatem imperantem sequitur; nec quicquam potest aduersus illam: ita uoluntas intellectum dirigentem sequitur: nec potest aduersus illum. potest autem uno, uel altero modo uoluntatem cum ratione intellectus dirigere; & uoluntas similiter unum uel alterũ uelle, & imperare potest; & potentia exequi. sed de ista difficultate hactenus. E

Ad posteriorem dubitationem respondetur; & tametsi pro diuina uoluntate cuncta fiunt; non tamen ineuitabili necessitate fieri, ostenditur. CAP. VI. F

AD posteriorem arduam omnino, atque iterum arduam dubitationem, propter quam libr. tertio de Libero arbitrio, contra Euodium, D. Augustinus certamen inierat, qui differendo quidem, non autem ex sententia definiendo, contendebat, non posse Deum esse præscium futurorum, & hominem nulla necessitate, sed uoluntate liberè, & contingenter peccare: respondebimus, duobus suppositis, unum de humana uoluntate, siue de ipso homine, duo ab æterno Deum statuisse. primum in rerum natura hominem existere, & eo tempore, quo æternis ante sæculis, apud se existere statuisset. Secundum pro ratione naturæ suæ, eundem & uelle, & agere Deus statuit, idest statuit, ut consultando deliberaret, & deliberando, atque eligendo operaretur. Voluit nempe Deus summus rerum omnium parens, humanam uoluntatem, & ipsum deniq; hominem esse, existereq; prius, quàm uoluerit illum uelle quidpiam, & operari. prius inquam fortè etiam tempore; sed si non tempore, certè saltem natura, uel origine. Quædam enim sic se habere dicuntur; ut tametsi quo ad existentiam, nullum sit inter illa temporis interstitium, quo tamen ad eorundem naturam, & originem, unum omnino alterum præcedat. Quamuis nanque & sol, & solis splendor, simul quantum ad tempus, à Deo glorioso producti fuerint, naturam tamen lucis solis natura, & substantia origine, sine dubitatione præcessit. Hanc præcedentiam appellant philosophi præcedentiam naturæ, theologi uerò non rarò præcedentiam originis. Hominem igitur prius esse Deus uoluit, quàm illum uoluerit aliquid uelle, & aliquid operari. Quòd ut in lib. quarto theologicarum sententiarum distinctione xii. quæst. iii. & distin. xliiii. quæst. prima, uberius Ioan. Scotus demonstrauit, ita rerum omnium exigat ordo, ut prius res ipsæ sint, postea operentur, operentur inquam non omnes idem, aut eodem modo, sed singulæ pro ratione illius esse, & illius naturæ, quam prius à Deo optimo Maximo consequutæ fuerunt. Quamobrem elementa uno modo, plantæ altero, & animalia diuerso ab utrisq; modo operantur. elementa rursus si inuicem comparentur, uariis modis plantæ similiter, & animalia pro ratione uidelicet illius naturæ, quam à Deo singula sortita sunt, operari conspiciuntur. Homo igitur per arbitrium, & uoluntatem suam, ita à Deo constitutus est, illumq; talis omnino naturæ esse Deus statuit, modumq; illiusmodi in operando illi indidit, ut liber, & suarum actionum Dominus esset. Et pro arbitrio hoc, uel illud uellet, uel nollet, uel saltem non uelle posset, & operaretur, uel non operaretur. Quæ quidem libertas, ut admonet Beatus doctor uerit. quæst. xxii. art. vi. in tribus conspicitur, in actu, quatenus potest uelle, & non uelle; in obiecto, quatenus potest uelle hoc, uel illud, uel suum oppositum; & in iis, quæ ad obiectum tanquam ad finem sunt, quatenus potest uelle uti hoc, uel illo medio, bono uel malo, ad illud assequendum, quod concupiscit. Non ergo actionum ab humana uoluntate procedentium, ita diuina uoluntas est causa, quasi illam impellat, & cogat. Non enim quemadmodum ego hunc calamum, per quem hanc de diuina præscientia disputationem conscribo, licet de contingenti moueam, eundem tamen ad motum ita compello, ut huius motus, & scriptionis nulla iam in ipso calamo, omnis autem in me causa constituenda sit. ita asserendum est, humanam uoluntatem meam contingenter à Deo moueri; ut etsi hanc uoluntatem meam, ad hanc disputationem scribendam Deus contingenter ab æterno statuerit, uel etiam eandem in præsentiarum commouerit, quod tamen ad me attinet, compellar ego ita in hanc scripturam, ut hanc ipsam disputationem non scribere non possim,

G

H

A sim,& nulla mihi,omnis autem sit Deo huius disputationis,huiusque scriptionis ascribenda causa:absit huiuscemodi;absit inquam iterum à fidelium mentibus huiuscemodi detestanda existimatio,peruersaq; , de operationibus humanis atque de ipsa humana uoluntate opinio. Res enim
» (lib.septimo de Ciuit.Dei cap.xxx.inquit B. August.) quas Deus condidit,ita sua pietas admini-
» strat,ut easdem actiones proprias agere sinat. Et ante Augustinum. B. Dionysius cap.VIII. de
» Diuinis nominibus inquit. Δεῖ εἰδέναι τὴν θείαν δικαιοσύνην ἐν τούτῳ ὄντως οὖσαν ἀληθῆ δικαιοσύνην, ὅτι
» πᾶσιν ἀπονέμει, τὰ οἰκεῖα κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν ὄντων ἀξίαν, καὶ τὴν ἑκάστου φύσιν, ἐπὶ τῆς οἰκείας διασῶζει τάξεως,
» καὶ δυνάμεως. Idest scire opus est, diuinam iustitiam ex hoc maximè ueram esse iustitiam,quòd sin
» gulis, pro dignitate cuiusque rei, propria quædam distribuat, singulorumq; naturam in ordine
» suo,& uirtute propria conseruet. Hæc ille. Est autem humanæ uoluntatis naturalis uirtutis, & eius uirtutis opus proprium,liberè agere,& non agere suarumq; actionum omnium apud se potestatem & imperium habere. uoluntas nempè nostra(ut fusè lib.tertio de Lib.arbit. ostendit Augustinus) uoluntas non esset, nisi in nostra esset potestate. Non enim nostræ aliquo pacto uoluntatis & nostræ actionis urgens Deus est & cogens causa,sed benè dirigens,consilians,& adiuuans.

B dirigit,quia propter peccatum primi hominis,genus humanum ad terram delapsum est.consulit, ne terrenarum rerum cupiditate terram semper proni spectemus, sed ad sidera, & ad Deum ipsum,qui nostra beatitudo est, tollamus uultus. adiuuat, sua nos præueniente, & subsequente ineffabili gratia, ut erigamur, & de lacu peccati in eternam gloriam facili gressu progrediamur euchamurq;. Ad quæ omnia sicut diuina gratia est necessaria,sine qua uolũtas nostra potest nihil; ita libertas nobis requiritur arbitrii,& uolũtatis sine qua nihil mereri,nihil consequi nobis possemus. Et adeò nõ est in operibus nostris nos necessitans Deus causa,ut contra etiã Dei uoluntatẽ (sicut diximus superius)humana quandoq;(quid dicã quandoq;)imo sæpissimè uoluntas ueniat. Christus in Euangelio præcipiebat sanato, ne cui diceret; ille autem multo magis prædicabat. Aug. de Spiritu & litera cap. XXXIII. Infideles, inquit, agunt contra Dei uoluntatem; cum eius
» Euangelio non credant. & libro quinto de Ciuit. cap.VIII. A Deo, inquit, sunt omnes pote-
» states; quamuis ab illo non sint omnium uoluntates. & breuiter mala & peccata nostra omnia, (quod semel atque iterum superius à nobis dictum fuit) præter uel etiam contra Dei uoluntatẽ accidere, sine dubio, censendum est; quamuis & mala non ageremus si ille non uellet, & malis nostris, ad nostram (ut dictum est superius) utilitatem, & salutem, summa Dei bonitas, sum-

C maque eiusdem prouidentia, non dicam sæpè, sed semper utatur. Desipit nanque, atque iterum desipit; qui malum diuinam uoluntatem, propter malum uelle & permittere existimat. cùm humana uoluntas, de qua in Genesi legimus, quod ad malum omni tempore prona est, non propter malum, sed propter bonum; immo malum ipsum bonum existimans, etsi sæpissimè, quod Deo accidere, non potest, decipiatur, quod malum est, eligere uideatur. Voluntas igitur nostra etsi diuinæ uoluntati subiecta sit; cum illam creare, ad nihilum redigere,& illius actionem suspendere, & immutare Deus ualeat; potest tamen contra diuinam uoluntatem, idest contra diuinæ uoluntatis præcepta (in præceptis nempe, præcipientis uoluntas manifestatur) multa uelle; ut à diuina uoluntate illam in suis actionibus cogi, uel modo aliquo necessitari nequaquam sentiendum, uel dicendum sit. Nam si uult illam Deus operari, uult in primis illam esse; sed esse non potest; nisi suarum operationum sit domina, & suæ potestatis sit, & arbitrii; quod hæc sit etiam ad opinionem multorum philosophorum, & inprimis Alexandri Aphrodisiensis, nedum ad theologorum nostrorum sententiam, natura & essentia uoluntatis & hominis. dicebat etiam Auer. in Destruct. dub. primo. si non esset libertas in uoluntate,remoueremus naturam uoluntatis. Ergo quomodocunque de nobis Deus statuat: nostrarum operationum arbitrium penès nos semper, ex

D his, quæ dicta sunt, relictum ita esse consequitur: ut non solùm nullo modo nostram uoluntatem Deum cogere existimandum sit, sed contrà eum, qui à Deo humanam uoluntatem in suis operationibus cogi existimat, damnandum esse: quòd & de Deo, & de humana uoluntate præposterè admodum, ac iniquissimè sentiat. Quinimmo ex his, quæ hactenus diximus, rem admirandam nunc fortasse tibi amice lector colligemus, nimirum quòd non solùm non necessitat, & non cogit Deus humanam uoluntatem; sed neque illam etiam, si uellet, cogere, potest: idest non potest effici, ut ab aliquo, uel etiam à Deo ipso Opt. Max. humana uoluntas ad uolendum & operandum aliquid, necessitetur, atque cogatur. nec minus repugnat dicere, uel facere uoluntatem ab aliquo (quodcunque illud sit) esse coactam: quàm dicere uel facere hominem esse elephantum, album esse nigrum, calidum esse frigidum,& demum facere opposita esse simul uera. Quemadmodum enim homo talis est naturæ; cum qua per potentiam aliquam, etiam diuinam, elephantis forma stare non potest; sed impossibile est simul quidpiam esse, & hominem & elephantum; ita uoluntas quæcunque (sed aliis omissis uoluntatibus, de humana nunc tantùm loquamur) talis essentiæ, & talis naturæ à Deo Opt. Max. rerum omnium opifice, constituta est; ut quamuis actionem eiusdem Deus suspendere, uel ipsam uoluntatem immutare, aut etiam in nihilum redi

gere

gere poteſt; cum ea tamen coactio, uiolentia, & neceſsitas ſtare non poſsit. Violentum enim ſpecies inuoluntarii eſt, non uoluntarii. Nempe qnemadmodum ignis actionem Deus poteſt ſuſpendere, nel immntare; Cæterum ſi agit, non niſi naturaliter, agere, & non niſi calefacere poteſt; ita uoluntatis actionem; & electionem poteſt Deus ſuſpendere nel etiam immutare. At ſi agit, non niſi liberè, & pro electione, agere poteſt, ideſt non poteſt eſſe; ut ſimul & uoluntas ſit, & quidpiam uelit, & ſimul ad oppoſitum uolendum, & eligendum neceſsitetur, atque cogatur. ut ſicut lapis cum inclinatione, quam ad deſcenſum habet, ſimul ui in altum proiectus mouetur & fertur ſurſum, ita uoluntas cnm inclinatione, ideſt electione, quam ad aliquid operandum habeat, ſimul ui in oppoſitum feratur, atqne moueatur. ſed pro arbitrio & uult quidquid nult; & operatur quidquid operatur. Quamobrem rectè & doctè Ioannes Scotus in primo lib. Theologicarum ſententiarum diſtinc. XXXIX. uoluntatem in primo etiam inſtanti ſuæ creationis, quidquid ipſa uelit, contingenter & liberè uelle oſtendebat. alioquin ſi uoluntas (ut in ultima quæſt. quodlibettorum idem intulit) naturaliter moneretur ab alio, ut uerbi cauſa ab intellectu; ſicut intellectus naturaliter mouetur ab obiecto; homo eſſet unum bonum brutum: quanto igitur magis ſi ab obiecto ita dicam, uolibili, uel ab alio quocunque, aliqua niolentia, moueretur? & in lib. ſecũdo diſtinct. VIII non cogi aiebat uoluntatem ad amandum ab ipſa bonitate obiecti: ſicut ex complexione primi principii, ad aſſentiendum, intellectum cogi uidemus. rectiſsimè propterea D. Bernardus humanum arbitrium diffiniens, aiebat eſſe liberum conſenſum ob uoluntatis inamiſſibilem libertatem. Si nanque ab aliqua ſiue inferiore, ſiue ſuperiore cauſa, cogi poſſet uoluntas, non dixiſſet D. Bernardus libertatem uolnntatis eſſe inamiſsibilem. Et lib. de Gratia & libero arbitrio idem Bernar. inquit: quod tam poſt peccatum, quàm ante, ſemper libertatem arbitrii tenuit homo inconcuſſam. Et ideo quæ ab humana uoluntate proneniunt: non niſi contingenter, & pro arbitrio & electione euenire poſſunt.

E

F

Tolluntur aliquot, quæ in iis, quæ de humanæ uoluntatis arbitrio dicta fuerunt, ſuboriri poterant dubitatiunculæ. CAP. VII.

VERVNTAMEN in hac maxima, atq; ampliſsima, quam expoſuimns, uoluntatis libertate, eius, quod ſuper Geneſi ſcripſit Origenes, quæſo lector memineris. Si quiſpiam, inquit ille, abſolutam ita noſtram uoluntatem eſſe putat, ut nulla re præcedente, uoluntas noſtra hoc, aut illud amplectatur: is mundi ſe particulam eſſe, contineneriq; ab uninerſo, oblitus eſt. Hæc Orig. Poteſt nanque Deus (ut ait B. Auguſtinus.) omnem ſecretiſsima, atque efficaciſsima gratia ſua, à corde obicem, & omne à uoluntate impedimentum auferre, quo homo id propria uoluntate uelit, quod illum uelle, Deus ipſe uoluerit. Et 10. lib. de Spiritu & litera cap. XXXIIII. Ex libero (inquit idem) arbitrio eſt, quod uiſorum ſuaſionibus agit Deus, ut uelimus, & ut credamus ſiue extrinſecus, per Euangelicas exortationes, uti & mandata legis aliquid agunt; ſi ad hoc admonent hominem infirmitatis ſuæ; ut ad gratiam iuſtificantem credendo confugiat, ſiue intrinſecus, ubi nemo habet in poteſtate; quid ei ueniat in mentem, ſed conſentire uel diſſentire propriæ uolnntatis eſt. Et Libro de lib. arb. cap. XX. idem aſſerit, hominum uolnntates ita eſſe in Dei poteſtate, ut eas, quo uoluerit, quando uoluerit faciat inclinari. Et cap. XXI. Agit omnipotens in cordib. hominum, etiam motum uoluntatis eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipſe uoluerit. Et ideò Iob XII. legitur, quòd Deus immutat cor principum terræ. Item in Prouerb. cap. XXI. Cor regis in manu domini, quocunq; uoluerit, inclinabit illud. Et per Ezechielem capit. XXXVI. dicitur, Ego faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini. Agit quippe (ut inquit B. Chryſoſtomus) in nobis Deus, ut qnod nult ipſe, & nos uelimus, & agamus. quod nõ Deus ſolùm, ſed malus etiam Dæmon facere, utcunq; cum permittitur, idem poſſe uidetur, ut in lib. duodecimo. Quolib. art. XI. & in quæſt. diſputatis de dæmonibus D. Thomas declarauit. Nam operatione dæmonis, poteſt alicuius idolum cuipiam ſub ratione rei abhominabilis, uel delectabilis, præſentari, unde maleficia ad amorem, uel odium fiunt, ſed iſtud non eſt uoluntatem cogere, ſed uel allicere, uel immutare. Verùm quòd uelimus id, quod nolumus, dum ſcilicet nolumus aut nolimus, quod uolumus, dum uolumus, quod eſt uoluntatem cogere; ſicut accidit petræ, quæ dum ad inferna nititur tendere, ad ſuperna, ui cogitur, agere Deus non poteſt, quem ad modum poteſt nihilominus quiſpiam (ut diximus) ſurſum lapidem proiicere, dum in eo inclinatio remanet ad deorſum, ſed inclinationem, quam ad aliquod peragendum habemus. Deus immutare quidem poteſt, quoniam in uoluntate ita operatur, ut in natura, & ſicut naturalis operatio à Deo eſt, ita omnis etiam actio uoluntatis.

G

H

NEQVE obiiciatur nobis, quod Ioan. ultimo, Chriſtus ad Petrum ait; Cùm ſenueris alius cinget te; & ducet quo non uis. Vel quod ad Roma. VII, ſcribit Apoſtolus, Non enim quod uolo bo

A num hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago: Et ad Gal. v. Caro coucupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunque uultis illa faciatis. quasi uim, ab exteria causa, humanam uoluntatem pati sensisse Apostolus uideatur. & ad hoc, uel illud perpetrandum cogatur. Non enim ui cogi illam uult D. N. Iesus Christus, uel Paulus, si nanque ad malum illa cogeretur: uullum in malo coactè perpetrando posset nobis imputari peccatum: quòd peccatum illud non sit; quod ultroneum & uoluntarium non est, sed dicimur catenus ex Paulo uelle, & operari, quod noluimus; quatenus, etsi Dei legem, mente, & uiuida ratione probamus; illecebris tamen carnis, & sensuum uoluptatibus allecti, contra diuinam legem sopita ratione, & Dei spiritum aliquid, non coactè quidem sed spontaneè uolumus, & operamur. Ducere uerò quempiam, ubi ille alioquin non uellet, non est uoluntatem eius etiam quo ad exteriores actus (ut quidam putarunt) aliquomodo cogere; cum cogi non patiatur. nisi nanque uirtuti motiuæ illa imperaret, & pedes moueret, duci Petrus non posset; sed bene super equo, uel plaustro uiolenter, & nullo uoluntatis consensu uehi poterit, quòd arbitrium non in passione, sed in actione consistat.

Dices, poterit saltem uoluntas cogi, ad non uelle aliquid; quia poterit Deus illam annihilare; uel etiam ad uelle quidpiam, si Deus in illam crearet quempiam actum, & illum conseruaret.

B Respondebimus, sunt istæ friuolæ obiectiones; & quæ non sunt relatu dignæ; tametsi utrique annuerint quidam Theologi, qui de libero arbitrio tractatum ædiderunt. dico ego ad primam, quòd id, quod non est, non potest cogi; sed, ut uoluntas, cogatur, necesse est, quòd supersit. Ad secundam dicendum, quod illud non esset uoluntatem siue uoluntatis arbitrium cogere; sed agere, ut uoluntas quid patiatur, quod Deus eam pati uellet per uoluntatis ipsius immutationem. At pridem diximus libertatem non in passione, sed in actione consistere.

Obiici etiam fortasse nobis possent humanorum animorum in alio statu, & angelorum uoluntates in bono, uel malo confirmatæ; in quibus non uidetur integrum, & incolume ipsum arbitrium; sed ad alteram potius bonam, uel malam partem, necessitatæ uoluntates illæ uidentur.

Verum obiectionem tollit compilator Theologicarum sententiarum in lib. secundo distinc. VII, in quo loco inquit: quòd boni angeli non aliqua cogente necessitate, sed propria, ac spontanea uoluntate, per gratiam quidem adiuti, bonum eligunt; & malum respiciunt. Et mali similiter angeli contrà, spontanea uoluntate, à gratia destituti, bonum uitant, & malum sequuntur: ut omnino uerum illud sit, quod diximus, à nulla externa causa, quæcunque illa sit, uoluntatem posse necessitari. Sed redeo unde discesseram. Cum igitur sit homo suarum operationum dominus, quòd humana uoluntas, ut ostendimus, à quoquam cogi, & uim pati non possit: multa autem homini præter intentionem, & uoluntatis suæ decretum, extrinsecus accidere uideamus: multa propterea ad humanam uoluntatem relata, casu, temerè, & fortuitò euenire dubitandum non erit; quæ tamen quoquo modo euentura sunt; Deus, ante cuius conspectum nuda & aperta omnia sunt, certè & determinatè cognouit & eorum curam & prouidentiam gerit. Ex iis igitur omnibus, constat primò illa simul stare posse; quæ pugnare putabat Euodius, Deum uidelicet cunctorum euentuum præscium esse: & hominem simul non necessitate, sed uoluntate peccare. Item secundò multa & contingenter, & temerè euenire, & si cuncta à Deo Opt. Max. adamussim præcognita uel etiam decreta sunt. Eius nanque præscientia, ut patere iam potest, quod etiam exactius declarabitur, contingentiæ temeritati euentuum obstat nihil.

Tangitur alia in iis, quæ in superioribus fuerunt dicta, exoriens dubitatio; quoniam ea saltem, quæ agentium naturalium opera eueniunt, ineuitabili necessitate euenire, dicentur. & huius solutio aliquantisper differtur; in

D præsenti autem capite dubitatio illa, an Deum frustrà precemur, obiter tangitur, & dissoluitur. Cap. VIII.

Satis iam multa, de hac quæstione, diximus; & tamen nondum quiescit animus, ingensque aduersus ea, quæ dicta sunt, & maxima nobis adhuc imminet difficultas. Quamuis enim quodcunque, quod uel contingenter, uel etiam fortuitò & temerè futurum est, infallibili, à diuino intellectu (ut diximus) cognitione cognoscatur; atque ista omnia, quæ contingentia sunt, nouerit intellectus diuinus esse contingentia: & diuina uoluntas eadem, quæ contingentia sunt, contingenter, & esse, & fieri decreuerit; quorum aliqua ad humanam uoluntatem, uel ad aliquas secundas causas relata, non solùm contingentia, sed fortuita etiam, & temeraria dicantur; nihil tamen obstat; quin ista eadem (quantum ad se attinet) qualitercunque à nobis appellitentur, ineuitabili necessitate eueniāt: cū illo modo cūcta infallibiliter eueniāt; quo prius

prius à diuina uoluntate statutum fuerit, eadem euenire; nec impediri eorum euētus possint. alio quin nec certa starent diuina decreta, nec certa de eisdem, apud Deū esset intelligentia, præcognitio, & prouidentia. Non enim in iis, quæ uel naturaliter eueniunt, uel naturaliter operantur, nec in cæteris breuiter quibuscunq;, præter illa, quæ ab humana uoluntate dependent; illud uidetur dici posse: quod in effectibus prius humanæ uolūtatis dicebamus. cùm nec in iis libertas sit aliqua; nec illa ab aliqua uoluntate, nisi diuina, à qua decreta cuncta uidentur, dependeant. Ex quo non solùm omnia, præter pauca illa, quæ homo facit, & operatur, fatali quadam (quod absurdum est) necessitate euenire: sed etiam quod eo, quod dictum est, non minus absurdum, in Christiana potissimùm religione uidetur; nos frustrà Deo pro serenitate, pro pluuia, pro uictoria, pro salute, & aliis id genus innumeris orationem effundere, omnino consequens esse uidebitur. Quoniam si ab æterno, quamuis contingenter, dare, uel non dare quippiam Deus decreuerit; cum mutari ille non possit; & deprecantibus, & non deprecantibus, sed torpentibus etiam, & stertentibus nobis, ut decreuerit, impendet, uel non impendet. quoniam id, quod semel decretum est, & à Deo præuisum, quocunque modo illud Deus decreuerit, & præuiderit, non euenire non poterit. E

AD hanc tam grauem, ac tam difficilem dubitationem in primis dicimus; quòd duas illa tangit graues admodum, & perdifficiles difficultates. Vna est, an quæ eueniunt omnia, iis exceptis, quæ ab humana procedunt uoluntate, quoniam nullo suo arbitrio, sed naturali quodam ordine, & naturalium causarum nexu, & actione, ex decreto tantùm diuinæ uoluntatis, euenire uideantur; ineuitabili necessitate eueniant. Altera an stante de re quacunque diuino æterno decreto, ad Deum sint à nobis preces effundendæ. Ad quas nobis quidem dicendum est, sed quàm breuissimè. Ad priorem illam dicemus in sequentibus. F

AD posteriorem tametsi fusè satis, & exactè, in libro de Humano Arbitrio, à nobis dictum fuerit; nonnulla tamen nunc etiam dicemus, quæ fortè locus ille desiderare poterat; ut cum ex hiis, cum ex illis plenior sit ad dubitationem solutio. Ex Theologis igitur nostris, uel ex illis potius, qui ex nostris erant, nonnulli & propter hoc argumentum, & quoniam certa & infallibilis sit rerum cunctarum apud Deum præcognitio, & diuinæ uoluntatis de eisdem, quòd eueniant, uel non eueniant, & quando, & quomodo sint euentura, determinatio (Non enim quemadmodum humana, ita diuina uoluntas in futuris euentibus anceps fluctuat, aut ab eo quod semel statuerit, flectitur) huiusmodi, proh dolor, deprecationes uanas, & futiles esse dixisse uidentur; quum tamen interea Iamblichus Ethnicus Theologus (ut in lib. de Humano arbitrio ubi de prædestinatione agitur, diximus) admirandæ uirtutis esse asseruerit orationem; etiam si Homerum Deos orationibus flexibiles affirmantem acerrimè, & tanquàm nefarium hominem reprehenderit. Sed hos hæreticos mittamus. G

ALII rectius respondent, quòd non uanæ, & superfluæ sunt humanæ deprecationes, etiam si Deus cuncta certè, & determinatè præcognoscit, & de rerum euentibus etiam præstituerit, & immutabilis ille sit, ita ut nostris obsecrationibus, ab eo, quod semel statuerit, non deflectatur; quoniam ab æterno ipse nouit; quid per tuas in tempore futuras orationes, sit ipse effecturus. illud sanè, quod mediis tuis præuisis precibus se ab æterno effecturum statuit: efficere, si nostrum modum intelligendi sequi liceat, non statuisset; aut etiam non statueret. Non enim ad modum temporis, æternitas labitur, quæ tota simul permanens est. Huius rei clarissimum exemplum habes ex Ierem. XXIX, in quo loco asserit Dominus, se aliquando liberaturum de captiuitate Babylonica Israeliticum populum; sed non sine præuisis eiusdem precibus, & orationibus. Ego enim scio, inquit, cogitationes, quas cogito super uos, ait Dominus. cogitationes pacis, & non « afflictionis. ut dem uobis finem, & patientiam; & inuocabitis me, & ibitis; & adorabitis me, & « exaudiam uos; quæretis me, & inuenietis; quum quæsieritis me in toto corde uestro; & inue- « niar à uobis dicit Dominus; & reducam captiuitatem nostram; & congregabo uos de uniuersis « gentibus, & de cunctis locis; ad quæ expuli uos, dicit dominus. In quo loco liberationem pol- « licetur; quoniam, inquit, inuocabitis me, & ibitis; & quoniam adorabitis, ego exaudiam uos. H & quoniam me quæretis; inuenietis. In lib. etiam Tobiæ cap. sexto, alterum habemus ex Angelo Raphaele pulcherrimum exemplum; qui Tobiam admonet; ut cum uoluerit esse cum Sara sponsa sua; primùm surgant ambo; & Dominum cœli deprecentur. Et ideo ad finem libri secundi de uocatione gentium dicebat Ambros. Quamuis quod statuar Deus; nulla possit ratione, non « fieri; studia tamen non tolluntur orandi; nec per electionis propositum, liberi arbitri deuotio re- « laxatur, cùm implendæ uoluntatis Dei ita sit præordinatus effectus; ut per laborem operum, « per instantiam supplicationum, per exercitia uirtutum, fiant incrementa meritorum. Et B. Au- « gustinus libro quinto de Ciuit. cap. x. Preces (inquit) ualent, ad ea impetranda; quæ se precantibus concessurum esse, Deus præsciuit. Item D. Greg. inquit, Obtineri nequaquam possunt; quæ prædestinata non sunt. Sed quæ sancti uiri orando efficiunt; ita sunt prædestinata; ut

eorum

eorum precibus impetrentur. Hoc ipsum, si ex profanis nonnulla adducere liceat, in libro sexto subindicauit nobis Virgilius; dum Sibylla Aeneam admonet frondis aureæ, ex illustri pulchræ Proserpinæ arbore decerpendæ.

» *Carpe manu, namque ipse uolens, facilisque sequetur,*
» *Si te fata uocant; aliter non uiribus ullis*
» *Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.*

VNDE rectissimè mihi B. Augustinus, & alii plerique catholici, ac sanctissimi uiri dicere uidentur. Vt de pace, aut de pluuia, uel de serenitate, & aliis huiuscemodi, nos minimè solicitari, debeamus. Sed magis deprecari; ut diuina uoluntas de nobis adimpleatur; secundum illud Apost. ad Philippen. IIII, Nihil soliciti sitis; sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones uestræ innotescant apud Deum. Et dominus Matth. VI. Orantes » nolite multum loqui; sicut Ethnici faciunt. Putant enim; quòd in multiloquio suo exaudiantur. » Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater uester; quid opus sit uobis; antequam petatis eum. B Quasi uelit dicere, breuibus ita oretis; ut petitiones uestræ, diuino iudicio, & uoluntati relinquantur. ad quem modum oramus. Fiat uoluntas tua; sicut in cœlo & in terra. Vnde lib. primo Reg. cap. primo, ad Annam coniugem, inquit Elcana. precor ut impleat Dominus uerbum suum. Et B. August. orabat, Domine da, quod iubes; & iube, quod uis. Hoc est, quod in Psal. CXVIII, orantes dicimus. Da mihi intellectum ut discam mandata tua.

Nobis quid ex oratione acquiramus, & quid est dictu, oratione Deum ad nos flecti, declaratur. CAP. IX.

IDIMVS, quàm minimè frustrà exoretur Deus à nobis; quum ab æterno, per merita orationum nostrarum, dare quidpiam, aut non dare, statuerit. Nunc quid dictu sit, Deum ad nos flecti, uel oculos suos conuertere Deum ad nos, declarare proposuimus. Non enim (ut paulò ante dicebamus, & lib. de Humano Libero arbitrio fusius dictum fuit) existimare debemus; nostris, quamnis Deo gratissimis precibus, ita Deum permutari, sicut putarunt Aegyptii quidam (si B. Thomæ lib. tertio contra gentes cap. XCIII, credamus) ut qua-C si deprecationibus nostris, nunc nonnulla uelle incipiat; quæ antea non uoluerit. permutatur certè nostris obsecrationibus (liceat nunc uerbo permutationis uti; quamuis nihil minus Deo conueniat, quàm mutari) sed diuino conspectui ab æterno præsentibus (adsunt enim omnia æternitati) propter quas nobis petentibus impendere disposuit, quod petimus. Ab eo autem, quod in æternitate statuit (si humano more, de Deo nobis loqui fas est) dimoueri non potest, uel melius dicamus, dimoueri non uult. quòd mutabilis ipse non sit. Num. XXIII. Dixit ergo & non faciet? locutus est, & non implebit? Non enim probamus illud quod Io. Antonius Delphinus, Franciscanæ familiæ præpositus scriptum reliquit, Deum posse nunc (de ordinaria potentia loquor, de qua, ille etiam loquebatur) uelle secus, quàm prius uoluerit; uel etiam uelle quidpiam; quod ab æternitate non uoluerit; & posse præterea actum suum, & suæ uoluntatis decretum suspendere, ac permutare. Putauit nempe ille (ita dicendo) euentuum necessitatem effugere. Sed non aduertit, in quantam incommodorum abyssum, ne dicam blasphemiarum, inciderat. Deum (ut infinita prætercam) euentus futuri ancipitem, & inscium facit; mutabilem ac uicissitudinarium, & prius & posterius in æternitate constituit. quæ omnia, nemo est; qui non inter absurdissima reponat. Sed hoc loco notatum cupio; cum dicimus Deum quidpiam D statuisse; eundem esse sensum, ac si Deum statuere; uel Deum statuturum esse, diceremus. omnia enim temporum curricula æternitas ipsa complectitur. Non tibi (quæso) cum dicimus Deum hoc, aut illud statuisse, subeant infinita sæcula præterita; ante quæ illud, quod statuit, statuisse dicatur; sed ita potius dictum intelligas; In ipsa æternitate, quæ ipsemet Deus est, Deum statuisse, statuere, & statuturum esse. Omnia enim tempora illi conueniunt; qui non solùm æternitate, ita dixerim, metitur; sed est ipsa æternitas; cui & præterita, & futura, præsentia sunt. Nobis autem, qui tempore metimur, sunt hæc tempora diuersa. Sed redeo unde discesseram. Est igitur etiam atque etiam utilis nobis oratio; quum per eam Deum, qui immutabilis est, permutemus. non quidem ad modum, quo homo mutatur; ut modò unum uelit, & modò priore illo spreto, alterum; & decidat de sententia. sed modò suæ maiestati, & suæ immutabilitati congruentissimo; quo etiam illum ad nos flectere, & conuertere dicimur. Quem modum si scire cupias pie lector; audi quæso, & diligenter aduerte, Deum ad nos per orationem flecti, nil aliud esse, ut in lib. de Humano arbitrio, parte illa, in qua de prædestinatione agitur, declaratum fuit, quàm nos ad Deum ipsum, per orationem, flecti, moueri, ferri, & (ita dixerim) pertrahi. Ad suscipienda nanque diuina consilia, & ad recipienda diuina nobis ab æterno decreta munera, nos

orationes paratiores,capacioresque efficimur: ut non Dei decretum in nostram concupiscen- E
tiam permutemus; sed contrà concupiscentiam nostram in diuinam mutemus uoluntatem; & in
eius decretum transformemus nos ipsos. Atque hoc est, quod oramus, cum dicimus, Fiat uo-
luntas tua. Quamobrem lib. secundo de Sermone domini in monte, inquit B. Augustinus.
Quid opus sit oratione, quæri potest. Si Deus iam nouit; quid nobis necessum sit; nisi quia ipsa
orationis intentio cor nostrum serenat, & purgat, capaciusque efficit, ad excipienda diuina mu-
nera; quæ nobis spiritualiter infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus;
quia paratus est suam lucem dare nobis, non uisibilem, sed intelligibilem, & spiritualem: Sed
nos non semper parati sumus accipere; cum inclinamur in alia; & rerum temporalium cupidita-
te, quasi tenebris quibusdam, inuoluimur; uel etiam tenebramur. Sit ergo in oratione, con-
uersio cordis ad Deum; quia semper dare paratus est; si nos accipimus; quod dederit. Hæc ille.
Non enim, ut ad Donatum scribit B. Cyprianus, in capescendo munere cœlesti, mensura ulla, uel
modus est. profluens largiter spiritus nullis finibus præmitur; nec coercentibus claustris, intrà
certa metarum spatia, refrenatur; manat iugiter; exuberat affluenter; nostrum tantùm sitiat
pectus, & pateat. Quantum illhuc fidei capacis afferimus; tantùm inde gratiæ inundantis hau-
rimus. Hæc Cyprianus. Nostra igitur oratione mutamur nos. non Deus mutatur. per eam cor-
dis desiderium in Deum accenditur; mentis radius illustratur: temporalium alioqui sordium, & F
peccatorum fece obtenebratus, atque pollutus. Ad diuinum nos donum capescendum disponit;
& quantùm accipere disponimur: tantùm, ut nihil minus, ille donare est paratus. abeant tantùm
creaturis terrenarum rerum cupiditates; alioquin audituri sunt id, quod Zebedei uxori, pro fi-
liis, nescio quid petenti dictum est à domino. Nescitis quid petatis. Nempe nec Dauid pro ui-
ta filii, nec Paulus pro remotione stimuli, fuerunt exauditi. quoniam rerum temporalium cupi-
ditate erant utcunque obtenebrati. Quinimmo Dominus noster Iesus Christus Dei filius, in
quo sibi semper diuinam uoluntatem complacuisse, scriptura testata est; obnixè, & ad sanguinis
sudorem usque, pro transitione calicis, deprecatus, minimè exauditur. iuxta illud quod in Psal.
XXI, scriptum est. Clamabo per diem & non exaudies. quoniam hæc petitio ad carnem, &
ad humanæ infirmitatis fragilitatem, aliquo modo uergere uidebatur. Sed in eo fuit exauditus:
in quo diuinæ uoluntatis se subiecit dicens: non tamen fiat sicut ego uolo, sed sicut tu. exemplo
suo nos instruens, quousque carni liceat Christiano indulgere: ad Domini inobedientiam usque,
exclusiuè tamen. Quàm primùm enim mandatis Domini & diuinæ uoluntati se caro subtrahere
nititur; tam cito eius comprimenda est audacia: & cum Christo exclamandum. Domine non
sicut ego uolo; sed sicut tu. Multis etiam modis in nostris deprecationibus erramus. Verumta- G
men spiritus, ut inquit Paulus ad Roma. VIII, adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid ore-
mus, sicut oportet, nescimus: Sed ipse spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus:
qui autem scrutatur corda, scit, quid desiderat spiritus; quia secundum Deum postulat. Cæte-
rùm ad quem modum uideamur ad nos Deum flectere, cum tamen nos contrà flectamur per o-
rationem, & moueamur ad Deum, B. Dionysius lib. de Diuinis nominibus cap. III duobus
accommodatissimis exemplis declarauit. In quo loco de supersubstantiali bonitate edisserens,
ex interprete inquit: Illa omnibus adest non tamen omnia illi adsunt. Quando uerò illam castis-
simis precibus, & intellectu tranquillo, affectuque ad diuinam unionem apto, precamur, tunc
nos etiam illi adsumus. Et paucis interpositis. Quamobrem nos ipsos, per orationem uideli-
cet, ad diuinorum salutariumque radiorum sublimiorem intuitum eleuamus. Veluti si cathena
quædam multis contexta luminibus à summo cœlo suspensa, usque ad infima protendatur, nos-
que hanc manibus semper alternis in anteriora porrectis appræhendamus, trahere quidem ipsam
ad nos uidebimur; re autem uera, non deducemus eam ad nos, supra uidelicet, infraque præ-
sentem; sed ipsi potius ad excelsiores radiorum uariè lucentium splendores fœliciter prouehe-
mur. Aut fortè quemadmodum si ingressi nauim, funes ex petra quadam usque ad nos extentos H
teneamus; quippe quorum nitamur auxiliu; non petram quidem ad nos, sed nos potius, na-
uimque reuera promouemus ad petram. Quemadmodum uicissim, si quis stans in naui, mari-
timum percutiat saxum, in illud quidem tanquam immobile permanens, nihil efficiet, sed seip-
sum potius arcebit à saxo, & quanto uehementius contendet impellere, tanto illhinc longius re-
pelletur. Hæc ille.

Quòd non frustrà Deum deprecamur, ut omnes etiam exaudiamur.

CAP. X.

ddimvs responsioni prius, ad difficultatem illam, an frustra deprecemur Deũ exhibitæ, responsionem aliam, ex B. Aug. tractatu vii, super Epistolam Diui Ioannis. Ea autem est. quod adeo non frustra deprecamur Deum: ut bonos omnes, quinimmo malos etiam, diuersis tamen modis, à Deo semper exaudiri dicamus. A Deo nempè exaudiri, bifariam contingit, tum ad salutem tum ad uoluntatem. Mali non ad salutem suam, sed ad uoluntatem quandoque exaudiri dicuntur, quemadmodum de diabolo legimus; qui, Iob primo, obtinuit à Domino uniuersam substantiam ipsius Iob. Et Matth. viii obtinuerunt dæmones, in gregem porcorum ire. Boni uerò contrà, non ad uoluntatem, sed ad salutem exaudiuntur. Quemadmodum D. N. cùm patrem pro transitione calicis, ad sanguinis sudorem usque deprecatus est, qui quidem uisus fuit, non exaudiri ad uoluntatem; ad salutem, exauditus fuit. non quidem suam,
» sed nostram. Ideo ad Hebræos cap. v, exauditus est pro sua reuerentia. Et Ioan. xi. pater gratias
» ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis. Et Paulus, & alii sancti ui-
» ri, ad salutem non ad uoluntatem cuncti exaudiri dicuntur. De Paulo ita inquit Aug., Rogasti,
B clamasti, terclamasti, ipsum semel quod clamasti audiui. non auerti aures meas à te. noui quid
» faciam; tu uis auferri medicamentum, quo ureris; ego noui infirmitatem, qua grauaris. Hæc
» August. prodest enim aliquando petitis nos frustrari, uel ad sanandum tumorem superbiæ, uel ad probandam, exercendamque patientiam, uel ad punienda, & abluenda peccata. Et ideo B.
» Chrysost. in sermone quodam de diuina prouidentia, ex interprete, inquit. Interdum Deus dat,
» interdum etiam non dat, utrunque utiliter; ut siue accipias, siue non accipias; aliquid tamen re
» ceperis, in nihil recipiendo. Vtque impetraris, siue impetres, siue non impetres, in non impe
» trando. Est enim interdum non accipere utilius. Nisi enim utile nobis esset aliquando non acci-
» pere; omnino dedisset; utiliter autem re aliqua excidi; assequi est. D. item August. in epistola ad Paulinum; & Therasiam, Bonus, inquit, est Dominus; qui non tribuit sæpe, quod uolumus;
» ut quod mallemus, attribuat. Et Magnus Basilius ad Eusthatium Philosophum. Melius omni-
» no quàm nos elegerimus; res nostras Deus gubernat. Nonnulli pii & sancti uiri alias quàmplurimas afferre solent causas; cur differat Deus, quod petimus. Vt pote quo donum Dei sit gratius, & quo orantis animus magis feruescat. Nam ut ait B. Gregorius, uera desideria dilata crescunt, uel etiam ut dono petito meritum accedat perseuerantiæ. Nemo (dicebat xxii, moralium Gre
C gor.) quia tardius auditur; arbitretur, quòd à suprema curia negligatur. Sæpe etenim nostra de sideria celeriter non exaudiuntur; & quod concitè petimus; ex ipsa melius tarditate prosperatur.

Avdeo ego (at non sine emendationis protestatione, si error fuerit) audeo, inquam diecere; tam malos, quàm bonos, & ad uoluntatem à domino, & ad salutem exaudiri. mali quidem aliquando ad suam uoluntatem: ad salutem uerò semper uel suam, uel aliorum; etiam si aliorum salus minus illis sit curæ, suam quidem, si affectu ad diuinam unionem apto orant, sin minus aliorum cum per prauorum opera, boni uirtutum suarum incrementa recipiant. Quoniam autem nec ad uoluntatem suam, nec ad suam salutem mali aliquando exaudiuntur, ideo nullo modo exaudiri creduntur. & eorum orationes in sacris codicibus nonnunquam nanæ leguntur. Vt Iacobi cap. iiii, Petitis, & non accipitis; eo quòd malè petatis. Et prouerb. xxviii. Qui declinat aurem suam, ne audiat legem; oratio eius erit execrabilis. Et Esaiæ cap. primo. Quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam; manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et Ierem. vii, tu ergo noli orare pro populo hoc; nec assumas pro eis laudem, & orationem; & non obsistas mihi. Ezech. cap. xiiii, implacabilem se facere Deus uidetur, super terra; quæ peccauerit; etiam si in medio eius, tres uiri Deo gratissimi Noe, Daniel, & Iob extiterint. Et Psal. lxv, Iniquita-
D tem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. boni contra & ad salutem suam, & ad suam uoluntatem semper exaudiuntur; quatenus uoluntati diuinæ propriam sui ipsorum uoluntatem obtemperare desiderant. sicut orant, Fiat Voluntas tua. His omnibus, quæ ex Theologis nostris adduximus, in Alcibiade ii, Plato Theologus Ethnicus subscripsisse uisus est; quum nos ad quem
» modum orare debeamus, docuit. Non enim (ex interprete inquit) dicendum est, Deus da nobis
» hoc: quoniam illud fortasse (quod petimus) minimè conuenit nobis. & sæpe ea petimus: quæ
» cum profutura putamus, maximè nocitura sunt. quod ex Phaetonte paterni currus ductum ex-
» postulante ostendi potest. Sed orandum est, ut Poeta quidam admonuit, Iupiter optima quidem
» nobis & uouentibus, & non uouentibus tribue: mala autem, poscentibus quoque abesse iube. Pythagoræ, & Orphei consilio, quod iustum est, & honestum, à Deo petendum est. Seneca bonam tantùm mentis, & corporis ualetudinem à Deo expostulandam censuit. Sed de oratione hucusque.

Altera, ad dubitationem prius in cap. IIII, prædictam, responsio: ex qua dubitatio illa, quæ cap. VI, dimissa fuit, dissoluitur. in præsenti autem capite pro dubitatione soluenda, res bifariam considerari declaratur. CAP. XI.

E

Iam tempus est: ut alteram, quam prius polliciti fuimus, luculentiorem certè, ad grauem illam superius cap. IIII, huius libri tactam difficultatem, exactioremque. & quæ omnem in hac ulterius dubitandi materia ansam, tam indoctis quàm doctis & peritis præcidat, responsionem afferamus: ex qua, dubitationem illam, quam prius cap. VIII, insolutam omisimus, mira facilitate dissoluemus. Arguebatur igitur, Scientia Dei non est à rebus causata & producta, quemadmodum nostra; sed contrà est rerum caussa, & origo. Omnis nanque cognitio ut fit rei cognitæ uel effectus, uel causa, necessarium sapientibus multis uidetur. Nescit autem de fortuitarum, & contingentium rerum euentibus intellectus diuiuus (ut abundè in primo libro Theologicarum sententiarum declarant Theologi) nisi ea, quæ prius à uoluntate diuina decreta fuerunt. scit nihilominus (ut prius sæpè dictum est) omnia: omnia igitur (ut non tantùm de iis, quæ ab humana uoluntate sunt, sicut superius, sed de euentibus omnibus, à quibuscunque, & qualitercunque agentibus causis, proueniant, modò argumentemur) quæ uel euenerunt, uel eueniunt, uel etiam euentura sunt, decreta prius à uoluntate diuina fuerunt; cuius decreto, cùm nihil possit esse impedimenti; qualitercunque siue necessariò, siue contingenter, à diuina uoluntate, illa decreta fuerunt (quantum ad res, & ad rerum euentus, & ad nos, & ad ea omnia, quæ decreta sunt, attinet) non euenire non poterunt. Omnia igitur (quantum ad res ipsas, uel ad nos, attinet) fatali quadam necessitate euenire uidebuntur. F

Ad hanc grauem certè, & arduam difficultatem, est altera, ab ea, quam prius dedimus, responsio: luculentior nempe, & eruditior, & quæ omnem (ut diximus) dubitandi in hac causa scrupulum auferre facillimè potest. Illa enim prius exhibita responsio, & si eam Theologorum plerique, ac si omnem ambiguitatem amputaret, charissimè complectuntur; difficultatem tamen penitus tollere, & euacuare (si rem diligentius considerabimus) non uidebitur. Quòd & si de rebus, contingenter Deus decernat: decretæ tamen (quantum ad res ipsas attinet) non euenire ipsæ non possunt. Vnde relinquitur, quòd non contingenter (si tantùm ad res ipsas intentionem habere uoluerimus) sed fatali quadam necessitate & diuino quodam, ac impermutabili decreto, illæ eueniant; nec euenire non possint. Et est, ac si diceremus, Fur ideo contingenter suspenditur: quia in eum sententiam iudex contingenter protulerit. Sed quis non uidet, quòd fur ipse, quomodocunque, siue ex necessitate, siue contingenter de eo tulerit iudex sententiam, quantum ad se attinet, stante iudicis sententia, ineuitabili necessitate (quoniam coactus, & necessitatus) suspenditur; cui dubium, quòd mortem, præsertim, ita turpem euitaret, si posset? Hæc igitur, quam nunc exhibituri sumus, solutio difficultatem, & modum omnem dissoluet, cuius tametsi prius cap. VI. huius libri ita typum & formam innuerimus, ut doctrinato uiro longè iam ante esse perspectam existimemus (Nam illud quod eo loco dictum est, eruditis sufficere poterat) clarius tamen, & fusius nunc eam explicare, & (ut aiunt) ad uiuum dubitationem ipsam resecare non grauabimur. Arguebatur nempè, Deus res cunctas, quæ in Orbe uniuerso sunt, fuerunt, & erunt, præsentes contuetur, & idem est rerum omnium causa, adde etiam si placet; & est impermutabilis causa. Malach. III, Ego Dominus & non mutor. Et Num. XXIII, Non est Deus ut filius hominis ut mutetur. & Iaco. primo, apud Deum non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio. & stant cuncta in uoluntate diuina decreta. eueniunt igitur ita omnia, ut aliter, quàm eueniant, euenire non possiut. Cuncta ergo ex diuino decreto, fatali & ineuitabili quadam necessitate proueniunt. G H Respondebimus tandem ad hoc argumentum, sine dubio difficillimum, & in responsione, omnem, spero, amplius dubitandi præscindemus occasionem. Dixerunt igitur quidam, ad hanc dubitationem, ut B. Thom. lib. tertio contra Gentiles, & alibi, quòd etsi Deus omnium est causa, & immutabilis, & præuisa atque decreta sunt apud illum omnia; nonnulla tamen contingenter eueniunt. Quia à Deo decretum est, illa contingenter euenire, & si stante diuino decreto, non euenire non possint. exemplum erat, Est Ferdinandus regnaturus; quia præuisum est à Deo, illum regnaturum: ita ut illum non regnare, stante diuino decreto, non sit possibile. contingenter tamen regnaturus est, tum quia effectus secundum se consideratus est contingens, tum quia à Deo præuisum est, quòd contingenter sit regnaturus.

Haec responsio quæ (ut prius cap. IIII. diximus) est communis theologis omnibus; & si pulchra certè, & subtilis sit, rudiorum tamen ingenia perturbat, quæ aliqua & ex necessitate, & contingenter euenire posse, nō capiunt. cū modi isti necessariò, & cōtingēter inuicē aduersentur.

Adde

ADDE, quòd cum contingentia sit ex parte causæ secundæ, necessitas uerò uideatur esse ex parte primæ: prima autem (ut millies prius dictum, & repetitum fuit) magis efficiat, uidebitur effectus quilibet plus habere necessitatis, quàm contingentiæ.

TERTIÒ, quoniam si à Deo præuisum, & decretum est; ut aliquid fit, etsi decretum est illud contingenter fore; non poterit tamen quantum ad rem attinet, non esse. ergo de necessitate erit.

AT dices non poterit non esse contingenter. sed qui hoc modo dicit; audientium mentes certè confundit; & regulas Aristotelis sectione IIII. libr. Perihermeniæ subuertere uidetur; in quo loco ista æquiualere tradidit. Non possibile est non esse; & necesse est esse?

NOS igitur dubitationem facilius dissoluentes dicimus, quòd res cunctæ, quæcunq; in Orbe uniuerso sunt, siue simul omnes, siue seorsum singulas sumpseris, bifariam considerari possunt. Vno modo quo ad propriã eorum naturam, & substantiam, quam singulæ (dicamus) à natura (ut artem excipiamus) atque ab ipso naturæ opifice Deo Opt. Max. habere dicuntur. quæ nanque ab arte sunt, ab humano arbitrio sunt, in quibus nulla maior necessitas esse potest, quàm sit in aliis humanæ uoluntatis operibus, de quibus cap. VII. prius à nobis abundè satis dictum fuit. Alio modo non quo ad eorum naturam, sed quo ad affectiones suas, & operationes; quas res singulæ,
B pro ratione naturæ suæ, quam à Deo Opt. sortitæ sunt, efficiunt, & operantur. Quo ad essentiam, & naturam rursus duobus modis considerari res posse uidentur. Vno modo in uniuersa specie: ut homo, inquantum homo, in uniuersum, alio modo in singulari, ut hic uel ille homo, & breuiter, ut in humana specie aliquis à natiuitate, & à natura singulari est surdus, alius cæcus, uel claudus, & huiusmodi. Verùm est tamen, quòd quoniam istæ & aliæ id genus dispositiones, & si præter naturam eueniunt: inter effectus tamen, & operationes naturalis causæ numerantur; quod duobus modis natura consideretur; in uniuersali, siue in specie, & in singulari: & aliqua naturalia sint secundum causam particularem, quæ præternaturalia sunt, secundum communem causam, ut morbi, monstra, ut huiusmodi. Duobus propterea tantum modis in uniuersum res considerari dicamus: quo ad naturam, & essentiam, & quo ad effectiones, & operationes suas. Si primo modo; atque quo ad earum essentias; in uniuersa sua specie, & quo ad naturas suas, res considerare uoluerimus; bifariam adhuc considerare illas poterimus. Vno modo quo ad principium productionis, & creationis earum; de quo in initio libri Genesis abundè: alio modo quo ad successiuam si
C ue unius ab altero, siue alio modo generationem. Et quocunque istorum duorum modorum illas consideremus; idem ferè erit dicendum: utrisque nanque modis rem, quo ad substantiam suã, sumimus. Verum est, quòd posterior modus dicit operationem quandam causæ naturalis, per quam actiua passiuis ad prolis generationem, & successionem applicantur. cæterùm res ipsa, à natura agente, produci dicitur; quam naturam Deus ipse creauit, & uim eidem agendi aliquam indidit. ut tandem in illa diuisione sit persistendum, in qua res uniuersas duobus modis considerari dicebamus; tum quo ad earum naturam & essentiam; quam Deus in principio creauit; tum quo ad earum actionem & operationem; quam singulæ, pro naturæ suæ ratione, operantur.

Ex posita distinctione, ad quem modum sit Deus rerum, & euentuum cunctorum, causa declaratur. CAP. XII.

IXIMVS superiori capite, res duobus modis considerari; & quibus. Si igitur priore modo, & quo ad earum substantiam, & naturam tantùm, res ipsas consideremus; nihil est. nihil iterum, inquam, est in Mundo, & in tanta rerum uniuersarum multitudine, quod à Deo effectum, ut est, & procreatum non sit.
D sed ita productum est in tempore; ut illud producere Deus pet se statuit in æternitate. omnis nempe productæ rei substantiæ diuina uoluntas, & Deus ipse Opt. Max. uniuersa, & integra causa est. cuilibet potest hoc esse manifestum ex primis uerbis libri Genesis. Dicebat in priore ad Corinth. cap. XII, Apostolus, Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut uoluit. Non enim est homo liber, rationis particeps, erectæ figuræ, & in partibus suis ita dispositus; quia liberum, rationis participem, erectum figura, & in partibus suis ita dispositum, ante Mundi, constitutionem, aut in ipsa etiam hominis creatione, homo ipse se ita disponi uoluerit. Sed homo potius ita constitutus est quia Deus, quia, diuina uoluntas, quia diuina clementia, eum liberum, rationis participem erectæ figuræ, talem denique, qualis est, ab æterno esse uoluit; & decreuit. Num Angelus immaterialis, intellectualis, tam excellens substantia est; quia talem angelus ipse, ante Mundi & ante suiipsius creationem se esse uoluerit? uel Asinus'ne materialis, rudibilis, quadrupes, ad ferendas sarcinas duntaxat aptus est; quia ad hunc modum ita rudem, tam ineptum & stupidum, asinus (antequam nel mundus, nel asinus ipse creatus esset) se constitui uoluerit? absit. cui enim dubiũ, esse potest; quòd si asino data fuisset optio; hominem uel angelum se, quàm asinum esse maluisset?

Verum-

Verumenimuerò res, rerumque naturæ illo modo (ut dictum fuit) cunctæ productæ sunt; quo E
ab æterno illas & diuinus intellectus sciuit, & diuina uolnutas prodncere decreuit. quæ quidem
producere ideo decreuit; quia prius suo modo intellectus sciuit. & istud est quod per Augustini «
uerba, quæ obiiciebantur, intelligendum est. Omnino, inquit ille, uerum est. Vniuersas creatu «
ras & spirituales, & corporales, non quia sunt; ideo à Deo cognosci; sed contra ideo esse, quia «
Deus nouit. quia ergo sciuit creauit; nõ quia creauit, scinit. Eo nanque modo res cũctas creauit; «
quo eas nouerat, & qno eas nouerat, easdẽ creare statuit. loquitur nãque de creaturis B. Augusti
nus; siue de rebus ea ratione qua à Deo creatæ sunt. creãtur etenim res rerũq; substantiæ ipsæ aut
etiã in substantiis accidentia nonnulla, non autẽ rerum operationes. At si secundo modo, idest uõ
quoad earũ naturam, & essentiã; sed tantũ quoad operationes, & quoad proprias cuiusq; naturæ
functiones res ipsas cõsideramus; tunc contra paucas, paucas inquam, & nullas fortasse, ab ipsa
diuina uoluntate, ita decretas res esse reperiemus; ut (de lege communi loquendo) suæ opera-
tionis, & suæ effectionis omnis, tota, & integra causa sit sola uoluntas diuina. Non dicimus, quin
multorum, immo etiam omnium quorumcunque siue naturaliter, siue liberè agentium operatio
nes Deus suspendere, uel immutare quæat; ut producendorum alioquin ab eisdem effectuum to-
ta causa Deus esse non posit (quod panlò post lucnlentins declarabitur) sed dicimus, nullius a- F
ctionis (fusius autem iamdiu actionis nomine utimur. non enim ignoramus πράττειν, & agere, esse
quid homini proprium) nulliusq; operationis rerum à Deo conditarum, (non de posibili, sed de
facto, & de lege communi, qua Mundum communiter administrare Deum dicimus, & quasi ex-
perimur) Deum esse totam prorsus, & integram causam. sunt enim res (ut non malè declararunt
Physici) propter suas operationes. cum enim non habuerint res (inquit Auerr. lib. nono Meta-
ph. commento. VII) actiones proprias; non habebunt essentias proprias. Et lib. quarto de cœlo
commento. XXII, Actio est finis formæ; forma uerò finis generationis. Aristoteles quoque lib.
secundo de cœlo, tex. XVII. Vnumquodque habens opus, est gratia suæ operationis. Nec abho-
rum dogmatibus in hac causa nostri Theologi discrepant; nisi quòd rerum (ut diximus) operatio
nes, sine earundem corruptione, Deum posse suspendere affirmant: quod Peripatetici non fa-
ciunt. Cæterùm Deum res creasses eisdem uim quandam agendi (ne corpore marcescerent, indi
disse, ut agerent; ultrò confitentur & docent. Nullius igitur (rursus inquam) rei agentis effectio
nis (de lege, ut diximus, communi loquendo) & operationis Deus, siue diuina uoluntas tota, &
integra causa est: sed modo quodam, quem modum inferius exponemus, concausa potins tan- G
tùm dicendus est. Ita nempe (ut prius ex Augustino lib. septimo de ciuit. Dei cap. XXX, dixi-
mus) res, quas condidit, Deus administrat: ut easdem proprias operationes agere sinat, qnod ex
principio lib. Gen. latè declaratur. ubi Deum uim herbis, & animantibus cunctis, indidisse legi-
tur. per quam singula facerent semen, pro generis cuiusque ratione, ut crescerent, & multiplica-
rentur; & replerent terram. Frustrà nempe fuisset rebus illa uirtus inserta; nisi etiam pro uirtutis
ratione, aliquid operaturæ fuissent. Nollem enim te ita religiosum, uel magis superstitiosum ne di
cam stupidum esse; ut si igne supposito, aqua, quæ in lebete est, ebulliat: à Deo tantùm, non au-
tem ab igne excalefactam feruescere aquam opinareris. Non'ne si ignes subduxeris: illam statim
deferuere conspicies? Quod si ebullitionis tota, & integra causa erat Deus: nulla relinquitur ra-
tio; quare aqua subtracto igne deseruiat. Non est ergo istius, ut dicebamus, operationis, & a-
quæ ebullitionis tota, & integra causa Deus; sed & Deus, & ipsius ignis natura. adde etiam, si pla
cet, tertiam causam, hominem scilicet: qui lebeti ignem supposnit; agentiaque patientibus ap-
plicauit. Verumtamen quia Deus est rerum omnium causa; est etiam rerum & operationum
earum causa; nec causa utcunque, sed essentialis, & prima. Quia rursus est effectionum, & opera-
tionum omnium quorumcunque agentium quouis modo, siue naturaliter agant, siue liberè, pri- H
ma causa: ideo in quamlibet cuiuscunque causæ operationem, plus ille influit, plus efficit, quàm
aliqua secunda causa: ut in ista etiam aquarum ebullitione, plus Deus efficiat, quàm ipse ignis.
Verùm etsi in huiusmodi operationibus magis, quàm faciant secundæ causæ, influat, & magis ef-
ficiat Deus Max. hoc tamen constantisimum esse debet; quòd non est, ut diximus (de com-
muni semper lege loquendo) earum operationum Deus tota causa; sed tantùm (ita nunc dixe-
rim) pars causæ: siue, ut in scholis dicitur, partialis causa, & (ut paulò ante dicebamus) con-
causa, concausa inquam, non ad illum modum, quo duo eandem nauim trahentes, aut etiam mas
& fœmina sunt partiales concausæ filii; sed ad eum potius, quo Sol, & homo (sed in multis exem-
plum etiam deficere eruditi cognoscunt) hominem generare dicuntur. Nanque, ut sine Sole, id
est sine motu, & lumine cœlesti; homo frustrà in hominis generationem nititur: ita agens quod-
cunque sine Deo, ad agendum, incasum properat; cum nisi à Deo seruaretur, ne eset quidem;
sed in nihilum statim redigeretur. Est igitur Deus causa, quæ aliis causis cunctis auxiliatur; & eis,
ut causæ sint, & ut aliquid operentur, est causa: quibus etiam suppetias perpetuò ferre non desi-
nit; quòd si desineret, nil ulterius illæ agere posent. Sed redeo ad prima. Si igitur operationis
ignis

A ignis (qui agens naturalis est, & ex natura sua ad unius generis operationes decretus, atque de-
terminatus est) non est Deus tota, ut diximus, causa; sed pars tantùm; eo modo partem expo-
nendo, quo exposuimus: quatenus agentem seruat; & eidem ut causa esse possit, cum imparti-
tur, auxiliaturque. quod idem de reliquis quorumcunque efficientium operationibus existi-
mandum est; actionum humanarum, quum inter subcœlestia omnia, homo unus sit uolunta-
tis, & arbitrii, particeps; & ad opposita operationum genera solus ualeat; & sui ipsius sit maxi-
mè compos, Deum ita, quod multi scioli faciunt, auctorem faciemus; ut nihil nobis, contra
non solùm humanæ naturæ sed rerum etiam uniuersarum constitutionem; & contra ipsius uo-
luntatis naturam, & essentiam; & contra agentium aliorum ordinem, sit relictum? Sed id tantùm
ineuitabili quadam necessitate, quod à diuina uoluntate de nobis, sine nobis, decretum fuerit;
nos uelle, uel nolle putabimus? & non aliter, quàm operamur, posse nos uelle, uel nolle opera-
ri, nos ipsi existimabimus? absit, à nobis procul hæc impia & sacrilega opinio. Nostrarum etenim
operationum, ut superius cap. VI, abundè uidimus, & alibi, quum de humana libertate, di-
sputaremus, fusè diximus, nos dominos esse Deus uoluit: uoluntatemque nostram, ut prius
loco citato huius libri dicebamus, ita à natura liberam esse, constituit; ut neque ab ipso suo con-
ditore, plusquam eadem uoluerit, cogi possit. nostrum est enim, nostraque in potestate collo-
B catum est uelle, nolle, appetere, non appetere, assentire, aut dissentire, eligere, aut reiicere, se-
qui, aut declinare, persequi quod inchuatum est, aut abiicere, uel iam abiectas actiones resu-
mere, & resumptas deponere, ac uertere, flectereque sese ad alia. Nec iam sunt, uel aliquando
futuræ sunt unius, uel alterius generis nostræ siue bonæ, siue malæ actiones, & operationes; quo-
niam tales ab æterno Deus illas cognouerit: sed contrà: quoniam tales à nobis, uel sunt, uel fu-
turæ sunt, pro arbitrio scilicet, ex nostræ uoluntatis electione, illas propterea huius, uel illius
generis esse, uel futuras esse, ab æterno, Deus cognouit. Hoc est quod ad Roma. cap. VIII,
dicebat Orig. Non propterea aliquid erit; quia id scit Deus futurum: sed qua futurum est; sci-
tur à Deo, antequam fiat. Hoc enim modo Origenem loco citato exponendum arbitramur: ut
de rerum operationibus cunctis, sed præsertim humanis, non de rerum naturis, ibidem ille lo-
quatur. cuius hæc sunt ex interprete uerba. Nam & si communi intellectu, de præscientia, sen-
tiamus: non propterea tamen erit aliquid; quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est; sci-
tur à Deo antequam fiat. Nam & si uerbi gratia fingimus Deum, non prænoscere aliquid; futu-
rum tamen sine dubio, ita erat; ut puta quod Iudas proditor factus est; & hoc ita futurum pro-
C phetæ prædixerunt. Non ergo quia prophetæ prædixerunt, idcirco prodidit Iudas: Sed quia fu-
turus esset proditor: ea, quæ ille ex propositi sui nequitia, gesturus erat, præduxerunt prophe-
tæ. cum utique Iudas in potestate habuisset: ut esset similis Petro, & Ioanni, si uoluisset: sed e-
legit pecuniæ cupiditatem magis; quàm Apostolici consortii gloriam. Et hanc eius uoluntatem,
futuram præuidentes prophetæ, librorum tradiderunt monumentis. Hæc ibi Orig. In com-
mentariis etiam super Genesi. Dicam, inquit idem Origenes, etiam si absurdum multis forsam ui-
deatur: id, quod futurum est, causa est; ut Deus euenturum illud præuideat. Hactenus ille, qui
(ut per exemplum, quod adduxit, de Iudæ proditione, clarissimè patet) de operationibus hu-
manis, non de humanæ naturæ constitutione, loquebatur; cum aiebat. Non propterea erit ali-
quid; quia id scit Deus futurum; sed contrà quia futurum est, scitur à Deo antequàm fiat. In lib.
quæst. ad Orthodoxos, quæst. LVIII, Origenianæ sententiæ subscripsit Iustinus Philosophus, &
Martyr ex interprete inquiens. Proditionis Iudas ipse fuit auctor; quam futuram sciens Deus;
prædixit, per literas; nec est prænotio causa eius, quod futurum erat, sed quod futurum erat;
causa est prænotionis. Non enim prænotionem sequitur res futura; sed rem futuram prænotio;
nec ullo pacto, qui prænoscit, causa est rei futuræ. Itaque non Christus causa est proditionis;
D sed proditio causa est prænotionis Domini. Hactenus Iustinus. Simili modo B. Chrysostomus
Homil. LX super Matth. edisserens illud Luc. XVII. Necesse est ut ueniant Scandala, inquit.
Non ipsius prædictio, scandala inducere, putanda est. Non enim quia futura scandala Dominus
prædixit; idcirco ueniunt; sed quoniam omnino uentura erant; idcirco prædixit. Eodem pror-
sus modo exponere possumus illud Apost. Priore ad Corinth. XI, oportet hæreses esse. Ad eun-
dem modum Atticus Hieronymianus aduersus Critobolum lib. tertio contrà Pelagianos inquit.
Neque enim ideo peccauit Adam; quia Deus hoc futurum nouerat: Sed præsciuit Deus, quasi
Deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Idem superius Ezechiele cap. II affirmat. B.
Hieronymus. Idem super illis uerbis Ieremiæ XXVI. Nolite subtrahere uerbum, si fortè au-
diant, inquit, Non enim ex eo quod Deus scit futurum aliquid; idcirco futurum est; sed quia fu-
turum est; Deus nouit; quasi præscius futurorum.

Ad concordiam sancti doctores reducuntur; qui in hac materia sentire contraria uidebantur; & dubitatio tandem dissoluitur. CAP. XIII.

D ARGVMENTVM igitur respondentes dicimus: hosce doctores ecclesiæ præstantissimos, in eandem uenire sententiam. Nam & Augustinum, & alios ecclesiæ proceres, & doctrina insignes Theologos, qui diuinam scientiam asserunt esse ipsarum rerum uniuersam, & integram causam, cum illis conuenire asserimus: qui illam affirmant esse earundem quasi effectum. Illi enim de rebus, quo ad earum naturas, & essentias, quibus à Deo solo, secundum diuinam, & à nobis ineffabilem sapientiam suam, res sunt conditæ; isti uerò de rebus non quo ad naturas earum, sed quo ad operationes, quæ ex earundem naturis prodeunt, loquuti fuerunt. Nisi enim de rebus, atque de rerum substantiis, loquutus fuisset D. Augustinus, non dixisset; quia ergo sciuit, creauit. Creantur enim (ut prius diximus) à Deo non rerum operationes, sed res ipsæ, atque rerum substantiæ, & naturæ; uel saltem aliquæ in ipsis rebus qualitates & accidentia: quæ sunt aliarum in operibus, qualitatum principia; iuxta illud Psal. L. Cor mundum crea in me Deus. Cæterùm de operationibus idem sentit Augustinus quod Orig., Hieronymus, Chrysostomus, Iustinus & alii multi. Qua propter libro quinto de Ciuit. Dei cap. IX, ita scribit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator, non uoluntatum. Malæ quippe uoluntates ab illo non sunt; quoniam contra naturam sunt; quæ ab illo est. per malas autem uoluntates, actiones obliquas intellexit. Item lib. III, de Libe. arb. cap. IIII, ait. contra Euodium, Sicut tu memoria tua, non cogis facta esse; quæ præterierunt: sic Deus præscientia sua, non cogit facienda; quæ futura sunt. Et sicut tu quædam quæ fecisti, meministi: nec tamen quæ meministi omnia fecisti: ita Deus omnia, quorum ipse auctor est, præscit. nec tamen omnium, quæ præscit, ipse auctor est. quorum autem non est malus auctor; iustus est ultor. ubi quarundam licet malarum actionum, non esse Deus causam asseruit. Et lib. de prædestinatione & gratia cap. XV. Si dicitur (inquit) iam Pharaonem non potuisset mutari; quia eum præsciuerit Deus, non esse mutandum. Respondetur. Dei præscientiam non cogere. hominem, ut talis fit; qualem præsciuit Deus. Sed præscire talem futurum, qualis futurus est. quamuis eum non fecerit Deus. Et lib. de Prædest. sanctorum cap. X. præscire potens est Deus; etiam quæ ipse non facit: sicut quæcunque peccata. & lib. VI. Hypognosticon. Ideo Deus (inquit) cui præscientia non accidens est; sed essentia, fuit semper, & est: quidquid, antequàm fit, sicut præscit, prædestinat; & propterea prædestinat; quia quale futurum sit, præscit. Hæc August. Dicimus igitur de rebus, & rerum substantiis non ideo res, atque rerum essentias, Deum cognoscere; quia eas produxerit: sed contrà ideo produxisse: quia illas nouerit. de operationibus autem rerum contrà se habet res. Non enim ideo eas produxisse dicimus; quia nouerit: sed potius ideo eas nouit: quia modo sibi, de communi lege, conuenienti easdem produxerit, asserueramus. Et tota ratio dissimilitudinis illa est; quam prius diximus: quoniam rerum essentiæ, non autem earundem operationis, Deus est tota & integra, & sola causa. Vt autem rerum non æternarum dicebat Iamblichus, ita nos ipsarum rerum operationum dicere utcunque possumus: quòd Deus sit concausa: concausam semper illo modo & nullo alio intelligendo; quo paulò ante exposuimus. Non me latet, quàm malè congruat diuinæ maiestati uox hæc concausa. sed cogimur illis uti nominibus, quæ habemus. Non est igitur, ut ad dubitationem illam perdifficilem, quam prius cap. IIII, tetigeramus, tandem dicamus; omnimoda dissimilitudo, inter eum, qui in foro uidet hunc, uel illum, hoc uel aliud agentem: & Deum, qui ex alto cuncta prospectat. utriusq; nempe tam Dei, quàm hominis cognitio à rebus, siue ab effectionibus, & ab operationibus rerum suo modo producta est. quòd si non contemnenda est similitudo: responsio quoque illa non erit abiicienda: ut etsi Deus cuncta præsciat; & simul uniuersa contueatur; nulla tamen hinc rebus emanet necessitatis ratio; ut ea, quæ eueniunt, de necessitate, & quodam quasi fatali decreto, euenire suspicandum sit; quòd non sit ipsorum euentuum Deus tota ipsorum euentuum atque integra & adæquata causa; sed (dicere liceat) pars, & concausa, quatenus agentia cuncta pro ratione naturæ suæ agere ille permittit; hoc est non impedit, sed adiuuat illa, eisdemque (ita dixerim) coagit, suppetias successiuè ferendo, & agentem ipsum in esse seruando.

Ad quem modum diuina uoluntas de euentibus contingentibus cunctis & temerariis decernere, ac determinare dicatur. CAP. XIIII.

A EX HIS, quæ, superiori capite, dicta fuerunt; euidenter satis colligere possu-
mus; agentium operationes, & futuros euentus, non ita à diuina uoluntate,
decretos esse, ut sunt rerum essentiæ, & naturæ. De his nanque solo suo consi-
lio, sine rebus ipsis seipsa decernit. At de illis (præter nonnullas, quas sibi ar-
chano consilio seruari uoluit) non sine ipsis rebus, sed unam cum ipsis, hoc est
pro rerum ipsarum natura, atque ui, & potentia, uel impotentia, nec non pro
ipsarum (ita dixerim) arbitrio, uel appetitu, siue propensione, & inclinatio-
ne, & modo quodam rebus ipsis accommodata, atque (dicere liceat) inclinata diuina uoluntas
tandem decernit. Nam in lib. Sap. cap. VIII, de diuina sapientia ita legimus. Attingit à fine usque
ad finem fortiter; & disponit omnia suauiter. Attingit quidem à fine usque ad finem fortiter; qua
tenus cuncta à suprema usque ad infimam creaturam, creat, conseruat, curat, atque administrat.
creare nanque minimam quamcunque rem; & uniuersa seruare, atque protegere; solius infinitæ
uirtutis est; & omnium efficacissimæ; quæ potens adeo, & efficax sit; ut solo nutu, uniuersa ef-
ficiat. Additum est propterea, à Spiritu sancto, aduerbium, [fortiter] idest potenter; ut illius
potentiæ atque uirtutis, quæ à fine usque ad finem attingere dicitur, immensitatem, quæ nullo
B fine concluditur, intelligeremus. Quamobrem ad Trasimundum regem lib. secundo B. Fulgen-
» tius inquit. Hic utique cum à fine usque ad finem sapientiam attingere audimus; intelligendum
» est; quia cum à fine usque ad finem attingit; utrunque finem immensitate suæ infinitatis excedit.
» ille enim omnem potest creaturam attingere; quem omnis non potest creatura concludere. Nā
» sicut implens cœlum perseuerat immensus; sic à fine usque ad finem attingens permanet infinitus.
» Hæc ille. Disponit uerò omnia suauiter. disponit sanè; in quantum res uniuersas certo quodam
ordine distribuit; mirisque dotibus exornat, atque uirtutibus; quibus aliquid agere, & operari,
illæ ualeant; & in primis rem sibi similem generare, quinetiam easdem, dum operantur, adiuuat
atque dirigit; non autem urget; aut cogit; aut aliò earum uim, & actionem inflectit; quàm quo
ipse sese tendere ipsa sapientia contuetur. Nempe si res ad operandum cogeret; aut alio, quàm ip
sæ uellent, aut earum formæ, & eisdem à Deo inditæ naturæ inclinarentur, & niterentur, infle-
cteret sua potentia; non res, & rerum uirtutes, & actiones suauiter, sed insuauiter, & rigidè,
quia uiolenter, & præter earum naturam, disponeret. at scriptura inquit [disponit omnia
suauiter] nec est contenta dicere [disponit omnia] sed adiici uoluit aduerbium [suauiter] ut
diuinæ dispositionis modum ostenderet suauissimum; & creatarum rerum naturis accommoda
C tissimum. Res igitur, pro earum ratione, & natura, operationes proprias Deus agere sinit. si
nit, inquam, non illas relinquendo & deserendo, qui ubique præsens est; sed adiuuando, & ad op
tatum ab eis finem singulas dirigendo. Hæc, puto, significare nobis uoluit. B. August.; quan-
do lib. secundo de lib. arb. cap. XI, ea potentia (dixit) qua à fine usque ad finem Deus attingit.
» numerus fortasse dicitur; ea uerò, qua disponit omnia suauiter, sapientia propriè iam uocatur;
» cum sit utrumque unius eiusdemque sapientiæ. Et prosequendo, quæ sunt in Orbe uniuerso sin-
» gula, etiam minima corpuscula, suis numeris, creata, & absoluta fuisse declarat. Non essent au
tem suis numeris absoluta cuncta; si eorum actiones aliò torquerentur, & flecterentur; quàm
quo natura sua, & suæ naturæ conditio naturaliter tendit; & inclinatur. Hæc potest esse illa dispo
sitio; & hic ille rerum ordo; cuius in diffinitione fati meminerat prius Boethius; quum fatum es-
se, dixerat, inhærentem rebus mobilibus dispositionem; per quam diuina prouidentia suis quæ
que nectit ordinibus. Non enim hoc loco B. Thomæ lib. tertio aduersus gentes cap. XCIII, pro-
bamus expositionem; qui per inhærentem dispositionem, rerum duntaxat ordinem, & nil præte
rea uoluit intelligi. nos quippe non ordinem tantùm; quo uel res una ab altera procedit, uel cun
ctæ à diuina sapientia, & prouidentia emanant & ad finem suum ordinata est una quæque, sed & ip
D sam rerum qualitatem, atque uirtutem, per quam, aliarum siue rerum, siue operationum, &
euentuum aliæ principia sunt; per inhærentem rebus dispositionem intelligimus; quæ uirtus &
suauiter in re disponitur; quatenus rei cuique, pro ratione naturæ suæ, certa distribuitur; & sua
uiter in aliam ordinatur; quatenus non suiipsius, sed alterius hoc est, efficiendæ rei gratia, à Deo
Opt. uirtus rebus impartiatur; & singulas pro uirtute sua agere, permittat. agunt autem hæc u-
num, illa aliud, & aliqua naturaliter, alia spontè, nonnulla liberè; & quocunque modo agant;
suauiter agunt; idest pro ratione naturæ suæ, & diuino semper assistente auxilio. Hoc est illud de
cretum, per quod superius dicebamus, euentus omnes, idest uniuersa cunctarum simul rerum
opera, diuina uoluntate; esse decreta; quòd ipsa diuina uoluntas, in omnibus rerum euentibus,
& ipsarum operationibus, ita decreuerit fieri ut nouit, agentia cuncta pro tempore, & eorum
natura & posse & uelle facere; in omnibus inquam præterquam in paucis, in quibus ostendere
uoluit; quantum ipsa possit, si uelit, præter, & contra etiam uim, & ordinem secundarum cau-
sarum & rerum omnium à se productarum. Verùm illud semper habendum præoculis est; quod
prius libro quinto dictum à nobis fuit; quod peculiari modo hominis Deus procurationem ha-

bere dicitur : ſpeciali propterea quadam ſuauitate res humanas ills diſponit. quod nobis ad Rom. E
VIII ſignificauit Apoſtolus, cum dixit, Nos quid oremus, ſicut oportet, neſcire, ſed ſpiritum ip
ſum poſtulare pro nobis, noſtræ infirmitatis adiutorem; cuius deſiderium nouit ille : qui ſcruta-
tur corda. Non enim decreuit diuina uoluntas : ut uelim, nolim, ego ſcribam : ſed ſua ineffabili ſa
pientia nouit ab æterno, iis me temporibus, hanc de diuina præſcientia diſputationem uelle &
poſſe ſcribere : & quia nouit, decreuit; hoc eſt dictu, inter ea, qu efficienda erant, iſtam meam
uoluntatem admiſit : nec admiſit ſolùm : ſed ſe etiam auxiliatricem exhibuit. admiſit autem, quia
cauſarum ordinem, quæcunque cauſæ illæ ſint, ad hanc ſcripturam uſque non impediri intellexit,
& mihi, ac ſpiritui meo, qui rectiſsimus eſt, ſuppetias ſe laturam decreuit. Nec decreuit simili-
ter uoluntas diuina, ut annuente, uel renuente ſacro Cardinalium collegio Pius IIII in ſum-
mum Pontificem eligatur; ſed quia ab æterno ſanctum huius collegii deſiderium nouit; ideo ei-
dem ſe auxiliatricem exhibere; & prudentiſsimum pariter ac ſapientiſsimum ſui ouilis paſtorem,
pro ſpiritus deprecatione PIVM IIII nobis concedere decreuit. Ita enim cuncta ſiue eueniant
ſiue non eueniant; ſtant apud diuinam uoluntatem decreta; ut ſunt eorum cauſæ, & principia in
natura, & in Orbe uniuerſo diſpoſita; quæ ſiue ex naturæ ratione, ſiue ex uoluntatis arbi-
trio, & electione agant; apud eandem nota, ideſt nuda prorſus, & aperta conſiſtunt. quæ nulla F
neceſsitate, & coactione, ſed pro cuiuſque naturæ ratione, liberè, uel naturaliter bene uel ma-
lè, ab eadem agere permittuntur, nec permittuntur ſolùm; ſed eiſdem etiam, ſi bene; &
rectè operatura ſunt; auxiliatur, nec auxiliari deſinit; quouſque optatum ab eis finem,
uel etiam optato fine quid melius denique conſequantur. In bene & rectè agendis, diui-
num decretum intelligere, non admodum difficilè eſt; & in iis, quæ malè, & non ſine crimi-
ne, & culpa aliqua eueniunt diuina uoluntas non ſatis manifeſta eſt. cùm mali auctor minimè om
nium Deus ſit. Veruntamen diuinam etiam uoluntatem in his, producto exemplo per bellè decla
rare poſſumus. Lib. II. Reg. cap. XVI. improbus Gemini filius, maledicebat Regi Dauidi; hunc
nonnulli percutere uolebant, quibus Rex, Quid mihi, & nobis filii Seruiæ? dimittite eum, ut
maledicat; quia Dominus dixit illi, maledicere Dauid. Hunc locum lib. de Gra. & lib. arb. cap. XX,
ediſſerens B. Aug. inquit. Non iubendo dixit (ſupple tu, Deus) ubi obediētia laudaretur; ſed quòd
eius uoluntatem, proprio uitio ſuo, malam, in hoc peccatum, iudicio ſuo iuſto, & occulto, inclina
uit (iterum ſupple, Deus) ad quem modum autem inclinauerit. paucis interpoſitis, idem Auguſt.
declarat inquiens. Nec cauſa tacita eſt; cur ei dominus iſto modo dixerat maledicere Dauidi; hoc G
eſt, cor eius malū miſerit, uel dimiſerit. Hæc ille. quibus dicitur primùm, [Deū dixiſſe, ut i lema
le diceret Dauidi] at quid eſt Deum dicere, niſi Deum decernete, & ſtatuere? poſtea qūo dixetit,
declarat, cum inquit [cor eius malum dimittendo, mala nanque Deus decernit, corda dimitten-
do; bona uerò, hominum uoluntates adiuuando. Quoniam autem de malis Deus decernit, non
eligendo, aut adiuuando, aut dirigendo; ſed tantùm dimittendo : à quibuſdam propterea doctis,
ac ſanctis uiris, ritè, piè, & catholicè mala à Deo non determinari, dicuntur. Vnde Damaſcenus
lib. de Fide orthodoxa. Oportet (inquit) intelligere : quòd omnia quidem præcognoſcit Deus;
non autem omnia prædeterminat. præcognoſcit enim omnia; quæ in nobis ſunt; ideſt à poteſta-
te noſtra dependent; non autem ea prædeterminat. Hæc ille. Ea minimè inter determinata à Deo
numerando; quæ Deus dimittendo decernit. Vt uerbis tantùm ab Auguſtino diſſentiat; qui &
bona, & mala determinari à Deo rectè exiſtimauit : modis tamen (ut dictum eſt) diuerſis. Si res
igitur ita ſe habet; ut ſe habere uериſsimum eſt; & tam ſua ui (ut dictum eſt) modo, res uniuerſas
diſponit; ut de rerum euentibus nihil plus (de communi lege loquendo) ſtatuat Deus & decer-
nat; quàm illud, quod à ſuis cauſis proximis, ſiue ſingulis ſeorſum, ſiue pluribus ſimul, ſiue omni H
bus unà collectis, fieri ab æterno, & produci perſpexerit. Si rem unamquanque pro natura ſua,
& naturæ ſuæ inclinatione, animalia cætera pro appetitu ſpontaneo, hominem pro arbitrio age-
re permittat; alioqui non ſuauiter omnia diſponeret, ſed in ſuauiter. Si & rebus cæteris, & ani-
malibus brutis, & homini inter agendum, multa ſæpenumero occurrant : quibus ne id, quod
agere inſtituerant, agant; ſed fine propoſito fruſtrentur. ſi in his, quæ uel ab homine, uel à bru-
to, uel ab aliis cauſis fieri uidentur, nulla eſt (quatenus fiunt) niſi (ut dictum fuit) ſuppoſitionis
neceſsitas; quoniam omne quod fit, dum fit, neceſſe eſt fieri. Et omne quod eſt, dum eſt, neceſſe
eſt eſſe; ſi in cunctis rerum à Deo certiſsimè etiam præcognitis euentibus, neceſsitas aliqua, etiā
ſi cuncti fato, ideſt ex inhærente ſuaui illa diuina diſpoſitione fiant : de qua paulò ante & per quam
diuina prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus, niſi ſuppoſitionis ſtatuenda non eſt; cum qua ni
hilominus ſuppoſitionis neceſsitate, contingentiam, fortunam, caſum, & temeritatem ſtare, ne-
mo eſt, qui non intelligat euidentiſsimè, cùm ipſa neceſsitas ſuppoſitionis, ſpecies ſit quædam con
tingentiæ, cui dubium eſſe poterit; nullam ex diuina prouidentia, nullam ex fato (ex fato inquam
quod uerè fatum eſt) hoc eſt ex diuina uoluntate, & ex Dei Opt. Max. decreto nullam ex diuina
præſcientia, poſſe ſimiliter eſſe in rebus neceſsitatem, niſi ſuppoſitionis. Sequitur igitur, ut il-
lud

A lud nunc tandem collectum ac demonstratum esse intelligamus; quod à principio probare ac demonstrare proposueramus; uidelicet & fatum nihil aliud esse quàm diuinã uoluntatẽ rerum ab se productarũ inclinationi ac propensioni apprimè, dixerim, inclinatam, atq; accommodatã: & cum rerum necessitate, nec non cum diuina prouidentia, & cum fato, & cum diuina præscientia fortunam, casum temeritatem & omnẽ breuiter contingentiæ naturã locum habere posse, immo habere quam amplissimmum. Et præterea argumenta illa atque illas connexiones, Hoc fato fit, igitur ineuitabili necessitate Deùs illud præscit, ergo non potest non esse per diuinam prouidentiam. Id factum est, non ergo poterat non fieri, & alias id genus uanissimas esse & falsissimas, & quæ rudiorem ac simpliciorem lectorem decipiant. Nulla est enim in iis & aliis id genus necessitas nisi illationis & consequentiæ, qualis in illis est, Socrates currit, igitur non moueri non potest.

Aduersus ea, quæ in superioribus dicta fuerunt, quinque dubitationes tanguntur. CAP. XV.

B NONDVM plenè quiescit animus; quoniam his, quæ in superioribus dicta fuerunt, multa uidentur posse obiici. Talis est (dicebat Boethius lib. quarto de Consol. prosa VI) ista materia: ut una dubitatione succisa, innumerabiles aliæ, uelut hydræ capita, succrescant. Vnum, Quoniã sequi uidetur prædestinationem, ex operib. præuisis, non autem ex mera diuina gratia, pendere. Cuius oppositũ lib. de Humano arbitrio, ex B. Aug. à nobis demõstratũ est. Probatur. Nã & si nõ sint merita nostra prædestinationis cã: pro ratione tamẽ nostrorum meritorum exhibetur nobis gloriæ præmiũ; cum autem merita sint operationes nostræ, operationum aũt nostrarũ, ex his, quæ piè & catholicè diximus, non sit Deus tota causa: cùm nos ẽt, sed diuino auxilio, bene operemur. neq; ergo prædestinati nobis præmii erit Deus totalis causa: immo nostra merita, ad causæ integritatem, concurrent. Sed non aliter possunt concurrere; quàm ut præuisa. erit igitur ex præuisis meritis prædestinatio. cuius oppositum loco citato, id est libro de Humano arbitrio diffiniuimus. Alterum cùm omnis scientia (ut prius arguebatur) rei, cuius est scientia, aut effectus, aut causa sit: cognitio, quam de rerum euentibus & de operationibus nostris habet Deus, non est (ut superiori capite demonstratum fuit) nostrarum operationum causa; alioquin ineuitabili necessitate euenirent omnia; erit igitur earundem effectus. Generabitur ergo à nobis, & ab humanis operationibus, scientiæ aliquid in Deo. quod asserere, cum diuina excellentia, ac maiestate pugnare uidetur. Scientia enim Dei (ut lib. decimoquinto de Trinitate cap. XIIII, admonet August.) sapientia eius est: eius uerò sapientia, eius dem essentia est. Non minus igitur absurdum est, dicere; scientiam qualemcunque, ab iis rebus, in intellectu diuino produci; quàm dicere, ab eisdem, diuinam essentiam generari; quod non mens sola, & ratio, sed aures etiam abhorrent. Confirmari potest argumentum, Quoniam (ut doctè lib. undecimo de Ciuit. cap. XXI declarauit Augustinus) ab æterno Deus nouit, quæcunque nouit. Res autem esse habent ex tempore; qui igitur, cum nondum res erant; in diuino intellectu scientiam efficere poterant?

C

TERTIO diuinæ præscientiæ, eo, quo fuit à nobis, modo declaratæ, ea obstant omnia, quæ libro quinto de Consol. prosa III, obiecit Boethius; ea autem uerbis suis referemus. Neque enim (inquit) illam probo rationem; qua se quidam credunt hunc quæstionis nodum posse dissoluere. aiunt enim, Non ideo quid esse uenturum: quoniam id prouidentia futurum esse prospexerit; sed è contrario potius; quoniam quod futurum est: diuinam prouidentiam latere non

D possit. eoque modo necessarium est, hoc in contrariam relabi partem. Neque enim necesse est contingere; quæ prouidentur; sed necesse esse, quæ futura sunt, prouideri. Quasi uerò quæ cuiusque rei causa sit, præscientia'ne futurorum necessitatis: an futurorum necessitas prouidentiæ; laboretur. Et aliquot interpositis. quatuor mediis, contra hunc modum dicendi quem nos in superioribus sequuti fuimus, & multorum sanctorum patrum testimonio roborauimus est, argumentatus. Quæ eiusdem similiter uerbis explicabimus.

PRIMVM. Nam etiamsi idcirco, quoniam futura sunt, prouidentur; non uerò ideo, quoniam prouidentur, eueniunt: nihilominus tamen à Deo, uel uentura prouideri, uel prouisa euenire, necesse est: quod solùm ad perimendam arbitrii libertatem (adde tu, & omnis contingentiæ naturam) satis est.

SECVNDVM. Iam uerò quàm præposterum est: ut æternæ præscientiæ temporalium rerum euentus, causa esse dicatur.

TERTIVM. Ad hæc sicuti cum quid esse scio: idipsum esse necesse est: ita cùm quid futurum noui: idipsum futurum esse necesse est. Sic fit igitur: ut euentus præscitæ rei nequeat euitari.

POSTREMVM. Si uti sunt, ita ea futura decernit prouidentia: ut æquè fieri ea, uel non fieri

posse cognoscat. Quæ est hæc præscientia: quæ nihil certum, nihil stabile comprehendit? Aut quid hoc refert uaticinio illo ridiculo Tiresiæ? Quicquid dicam, aut erit, aut non? Hæc obiecit Boethius. E

QVARTO. Quoniam aduersus multorum patrum definitionem, & sacræ scripturæ auctoritatē aliquam humani peccati causam Deum esse, sequeretur. Quia nanque humanæ (ut dictum fuit) operationis Deus causa est, licet non integra; liceat in sano sensu, hoc est in eo, quo ptius à nobis fuit expositum, concausæ nomine uti. Quamuis non me interea prætereat, apud peritos, & cordatos, Theologos, nomen concausæ Deo nudè tributum, minus rectè sonare; inter humanas autem operationes uidentur esse, occidere, furari, fornicari, & alia id genus innumera; quæ à Theologis uno uerbo, peccata dicuntur. igitur earundem operationum concausa erit Deus. Cuius (ut diximus) oppositum & sancti patres, & sacræ literæ proclamant, ut in tractatu de Prædestinatione abunde à nobis demonstratum fuit. absit nobis ut culparum nostrarum Deum auctorem faciamus.

QVINTO est argumentum illud certæ difficile, Quoniam ad opus, uel seipsam determinat humana uoluntas; uel determinatur à Deo si primum aliqua erit actio humanæ uolnntatis, ipsa scilicet sui ipsius determinatio, cuius uulla penitus causa erit Deus, unde consequens erit, non omnium nostrarum operationum Deum esse, primam causam, & operis adiutorem. Cuius contrarium semel prius, atque iterum asseruimus. Si secundum, Sequitur rursus quòd alicuius humanæ operationis, quoniam ipsius humanæ uoluntatis determinationis; erit Deus tota causa. quod nihil minus iis, quæ in superioribus, dicta fuerunt, aduersatur. Præterea quod magis urget, illud sequetur absurdissimum, quòd cùm uoluntatis humanæ determinationem humanæ operationes insequantur omnes: ab illaque, pro uarietate determinamanæ uoluntatis ad tionis, uariæ eueniant: humanarum actionum cunctarum Deus erit tota causa, quòd ab illo huagendum determinationes proficiscerentur; nec alia, aut alio modò poterit homo operari; quàm ea, & eo modo, quo eius uoluntàtem, ad agendum, Deus ipse determinauerit. Hæc omnia iis, quæ de sententia catholicorum Theologorum superius à nobis, fusè satis declarata & definita fuerunt; insuper & fortunæ, & temeritati, & humano arbitrio, & uniuersæ denique contingentiæ rationi, quæ in rebus ipsis esse demonstrauimus, repugnare uidentur. F

Ad primam dubitationem respondetur: & in responsione, quomodo ad prædestinationem præuisa merita faciant, breuiter declaratur. Cap. XVI. G

EX IIS, quæ lib. de Humano libero arbitrio, dum de prædestinatione disserebamus dicta fuere; ad dubitationem primam patere facilè potest responsio. Dictum est enim; duplicem esse prædestinationem, unam ad gloriam; ad gloriam inquam nudè & simpliciter intellectam. Alteram non ad ipsam gloriam undè sumptam, sed sumptā cum certo gradu. Hæc distinctio ex uerbis D.N.Io.XIIII. colligi potest, cum inquit, In domo patris mei mansiones multæ sunt. per domum gloriam intelligo quam exhibiturus nobis Deus est, per mansioues, diuersos pro meritorum ratione gloriæ gradus. Multæ nanque mansiones (inquit B.August.) diuersas meritorum in una uita æterna significant dignitates. Ad priorem quidem prædestinationem quæ ad gloriam tantùm & ad domum est, uihil humanas operationes ex D. Aug. conferre diximus: sed illius, sola diuina misericordia, & ineffabilis, qua delet culpas nostras, diuina bonitas est tota causa. Ad posteriorem uerò, quæ ad mansionem, & ad certum gloriæ gradum est, humanas operationes aliquid, tanquam medium conferre, easque esse aliquam prædestinationis causam, idest causam, sine qua non, concedimus; quamuis quod ad prædestinationem & ad gloriam nostræ operationes conferant; quòd medium sint; quod aliqualis causa sint; ex diuina etiam gratia, & diuina prædestinatione habeant: ex quibus præuisis operibus, ad alium, alium gloriæ gradum, pro meritorum ratione, nos prouehendos diuina pietas ita uoluit; sicut nouit. nouit certè prius meritorum pondus, quam ad hunc uel illum gloriæ terminum nos decernat. prius inquam natura, siue origine, non autem aliquo temporis interstitio, cum supra tempus, sit ipsa diuinæ maiestatis operatio Sed dubitabit hoc loco lector, Si ut ad domum, & ad gloriam prædestinemur, nihil ex nobis requiratur; sed hoc unius diuinæ misericordiæ sit, consequens est ut uel omnes ad gloriam prædestinemur, & salutem consequamur cuncti, uel acceptor personarum Deus sit. Vtrunque falsissimum & absurdissimum iudicatur. H

DICENDVM est, neutrum sequi. Verum quidem illud est, quod infertur, uidelicet quòd omnes ad gloriam prædestinamur, quatenus Deus omnium salutem exoptat, & neminem uult perire, sed pro omnibus CHRISTVS mortuus est, ut omnium peccata deleret, omnesque in beatitudinem (quantum in se est) destinat, ordinatque præceptis, & admonitionibus. Falsum tamen est

quo

A quod salutem consequamur omnes: sed qui non consequuntur, per eos stetit non autem per Deum, ut nullo modo acceptor personarum dominus dici posit. qui uerò consequuntur, atque diuinam domum ingrediuntur, ex mera quidem diuina gratia in domum permittuntur: quam cuicunque dominus gratanter obtulit; ex meritis uerò mansionem, & certum in domo gradum receperunt. Sed de his lib. de humano arbitrio parte ea, in qua de prædestinatione à nobis tractatum est, diffusius & exactius dictum fuit.

Ad secundam dubitationem respondetur, & pro responsione quatuor prænotantur. Cap. XVII.

AD SECVNDAM dubitationem, quæ difficilis est, respondebimus, per aliquot dicta. dicimus igitur primò, uerum esse omnem scientiam esse rei, cuius est scientia, uel causa, uel effectus: adde, uel utrunque; modis tamen diuersis. causa est sola diuina scientia, effectus uerò omnis alia, à diuina; quæ in quouis intellectu creato reperitur. utrunque diuina quidem, respectu rerum omnium, quæ à quacunque causa agente efficiuntur humana uerò respectu eorum, quæ
B potissimùm ab homine, ex arte fiunt. Architectus nempe quia sciuit, perbellè domum extruxit: & è contrà, quia aptè domum extruxit, sciuit. quoniam ab experimento, primordia sumpsit humana cognitio. Cæterùm ab ipsa re tanquam ab obiecto scientiam, quam de eadem habemus, omnem immediatè generari, falsum est. sed uel immediatè ab ipso scilicet obiecto, uel mediatè, hoc est à quopiam modo aliquo obiectum repræsentante. Exemplum si per diuinam uoluntatem, & reuelationem, animam patris mei Philosophi, & medici suis temporibus præstantissimi, ac clarissimi, Marciantonii Carrarii Sirenii, cum beatis, æterno gaudio perfrui, ego nouerim: habebo de eius beatitudine scientiam; quæ rei, de qua est, nec causa est, nec effectus immediatus, sed mediatus, quoniam diuina reuelatione mediante.

SECVNDO. dicimus, res istas uniuersas habere duplex esse; æternum unum, alterum temporaneum, esse quidem rerum temporalium, non tantùm in tempore est: sed in æternitate etiam & in diuina essentia, in qua, ut in speculo, relucent omnia; eo modo, quo in tempore, singula esse habent. extra nanque diuinam essentiam (si tamen extra illam aliquid esse potest) id est in rerum natura, & in reali existentia: esse temporaneum habent, in essentia uerò diuina spiritua-
C li quadam intelligentia, esse æternum res temporaneæ habent: quod æternum esse, non in tempore, sed in æternitate, & in diuina essenria tantùm consistit. quoniam præter Deum (ut in primo libro dictum fuit, & ad Marcellam Beatus Augustinus scribit) quod immortale, & æternum sit, est nihil. Si igitur aliud quidpiam à Deo uerè, & propriè, æternum esse dicitur: eatenus æternum esse dicetur; quatenus Deo & diuinæ essentiæ modo aliquo unitur, atque identificatur.

DICIMVS tertiò. quòd quidquid de creaturis, & de creaturarum in tempore existentium operationibus, nouit Deus; illud non in æuo, hoc est non in natura angelica; non in tempore, hoc est non in ipsis, aut ab ipsis creaturis, uel creaturarum operationibus, ut in tempore extra diuinam essentiam realiter consistunt; sed ab ipsis rebus, & rerũ operationibus, ut in æternitate sunt; idest ut in ipsa sua propria essentia; in qua æuiterna, & quæ in tempore sunt, eo modo quo sunt, relucent; cuncta cognouit. Hæc enim omnia, inquit B. Aug., stabili, ac sempiterna præscientia Deus nouit. quod uerum esse nequaquam posset; si à creaturis ipsis, ut in se sunt, & ut in tempore realiter, & cum fluxu, & mutabilitate existunt, suam cognitionem Deus assumeret; cum non stabiles & sempiternæ res istæ sint, sed temporaneæ, & irrequietæ; ac more labentis aquæ, ita
D præter fluentes, ut illorum philosophantium, qui ephectici appellati sunt, inde & nomen, & opinio sit desumpta; qui sermonem continentes, nutibus, de aliquo interrogati respondebant; quod interloquendum rem unamquamque raptim labi existimarent. Hoc omne lib. de Præ-dest. & Gra. cap. IIII declarauit B. Aug., cum inquit, Mundus quamuis pro tempore, ex quo factus est, cœperit; in illa tamen diuinæ præscientiæ luce faciendus, nullum potuit habere principium, & quanticunq; tamen uel ex Adam, usq; in hodiernum diem, homines nati sunt; uel post nostram ætatem, generationis sunt propagine nasciturí, apud Deum, nati sunt iam; & decurso totius uitæ tempore transierunt. in illo nihilominus diuini obtutus lumine permanentes. Deus enim, qui nec loco clauditur; nec tempore præuenitur; omnium rerum tam præteritarum memoria, quàm imminentium scientia, plenus est; nec reminiscens uoluitur in præteritum, nec sperans tendit in futurum. Et quæcunque omnino sunt; quæ temporum motibus agitantur; ab eo principio, in quo erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, usque in finem omnium sæculorum: de quo fine cum diceret B. Moses. Domine, inquit, qui regnas in sæculum & sæculum & adhuc; nec sperantur futura; nec præterita transierunt; sed in præsentia diuinitatis, præsente semper luce cernuntur. Hactenus August. Neque obiiciatur nobis quòd libro

Gen.

Gen. cap. XVIII legamus dixisse dominum, Descendam, & uidebo, an opere compleuerint &c. Et cap. XXII, ad Abraham. Nunc cognoui quoniam times Deum; quasi prius non illud Deus agnouerit; & à rebus de nouo quidpiam didicerit, ant quòd Christus Io. XI, interrogauerit de sepultura Lazari; ubi nam esset? & Marci VI de hmorrhoissa, inquiens, quis me tetigit. Non enim in illo sensu sunt uerba scripturæ sumenda; quasi de nouo quidpiam Deus addiscat; sed in eo, ut intelligamus suauiter, & humano more, cum homine Deum egisse; & data opera occultasse sæpe suam diuinitatem. Ex illa uerò Abrahæ obedientia, Deum tunc ita fecisse; ut Abraham se cognosceret Deum timere uel, ut alii fuerunt interpretari, Deum tunc fecisse; ut Abraham Deum timere, essent multi cognituri.

DICIMVS quartò, quòd quicquid in Deo & in diuina essentia continetur, Deus est, Diuina essentia est. Sed de iis quæ prænotanda erant, hactenus.

Ex prænotatis quatuor pro responsione ad secundum dubitationem, colliguntur. CAP. XVIII.

EX IIS quæ dicta sunt, corollaria aliquot colliguntur. Primum, quòd quinis homuncio, & quælibet eiusdem etiam uilis operatio, in quantum à Deo cognoscitur, qui omnia in propria, ut diximus, essentia, quocunque modo id fiat; & cognoscit, & intuetur; idem realiter est, quòd Deus ipse Opt. Max. quòd quicquid in Deo, & in diuina essentia est, Deus realiter sit. Hoc est quod cecinit Lucanus. *Iupiter est, quodcunque uides.* F

SECVNDVM. quòd etsi ad diuinam cognitionem, quam, de nostris habet Deus operationibus, ipsæ eædem operationes, ut prius uidimus, aliquid faciant; & sint suo modo diuinæ cognitionis causa; nostræ tamen operationes, ut nostræ sunt, idest quatenus à nobis in tempore realiter extra diuinam essentiam existentibus, cum fluxu, & permutatione fiunt; non sunt diuinæ cognitionis aliquo modo causa; nisi effectus æterni causam temporaneam repugnante utriusque natura assignare noluerimus. Optimè propterea dicebat Boethius, præposterum ad modum esse, ut æternæ præscientiæ temporalium rerum euentus, causa esse dicatur. A' nobis enim, ut in tempore realiter sumus; & ut cum fluxione quadam operamur, nihil discit summa illa æterna, & perfecta atque impermutabilis sapientia. Sed si ad diuinam cognitionem, nos, nostrasq; effectiones aliquid facere, affirmauerimus: eatenus illas facere dicemus; quatenus & nos, & nostræ non tantùm operationes omnes, sed & cuncti nostrarum operationum modi, in diuina essentia, ab æterno, consistunt. Et in eadem, tanquam in mundissimo speculo, cuncta ante sæcula distinctissimè relucent. Nec ideo relucent; quia iam in rerum natura, & in reali existentia sint; cum antequam Petrus realiter esset; eius actiones, & operationes omnes, in eadem, distinctissimè relucerent: sed ideo relucent; quia in essentia, quæ est rerum omnium summa, & suprema perfectio, & perfectionum omnium immensum pelagus, cunctæ res, & cuncti rerum euentus sunt. sunt autem in essentia, modo non qui rebus ipsis conueniat; sed qui tantæ, ac tam præstanti, in qua sunt, naturæ congruus esse censeatur. Talis nanque & tantæ perfectionis illa essentia est; ut quæcunque sunt, fuerunt, & erunt: cuncta simul, & singula distinctissimè, admirando, ineffabilique prorsus, atque incexcogitabili à nobis modo, ueluti immensum, ut dictum est, infinitumq; perfectionum omnium pelagus, in sese, expressa, ordinata, & distincta contineat: & complectatur. Hoc est quod Vulielmus nominalium Coryphæus alibi dicebat. Nos dum sumus in corpore mortis huius, ad quem modum intellectus diuinus certò omnia futura compræhendat, minimè scire possumus. G

TERTIVM. Quòd cum in Deo, ut tradunt rectissimè nostri Theologi, nihil sit, qnod, ad ipsummet Deum relatum, rationem causæ, uel effectus propriè habere dicatur: quanquam aliquid sit, quod uel producentis, & principii, uel producti, & principiati rationem subeat, sequitur, quòd cognitio, quam de rebus humanis Deus habere dicitur, quoniam eam per propriam (ut dictum est) essentiam habet, neque sit ipsarum rerum cognitarum, quatenus scilicet cognitæ sunt, si propriè loquamur, causa; neque sit rursus earundem effectus. Impropriè tamen loquendo dici potest; quòd rerum quidem cognitarum est causa, operationum uerò à rebus procedentium, effectus. Quamuis enim Deus ipse sit etiam operationum omnium, siue liberè, siue naturaliter procedentium causa; & plus influat, in quamlibet cuiuscunque causæ operationem, & effectum, quàm ipsa secunda, & effectui proxima causa: cognitio tamen illa, quam de effectionibus, & operationibus secundarum causarum idem habet, ipsarum operationum, non tantùm causa; sed etiam effectus dici potest; Quanquam, ut diximus, impropriè & causa, & effectus dicatur. H

QVARTVM. quod dicere cognitionem humanarum actionum, quam de illis habet Deus, ab eisdem

A eiſdem eſſe cauſatam, uel productam, impropria, & impertinens quidem locutio eſt; ad hunc ta-
men ſanum intellectum, dictum illud reduci debet; quod noſtræ operationes, ut in diuina eſſen-
tia ſunt, & in eadem relucent, cognitionem de ſe in intellectu diuino producunt: ita ut non ideo
in diuina eſsentia ſint; quia ab intellectu diuino cognoſcantur; ſed contrà ideo ab intellectu diui-
no cognoſcuntur; quia in diuina eſsentia ſunt; & relucent. relucent autem in eſsentia diuina;
quoniam à diuina uoluntate ad eſse decretæ ſunt; nec niſi prius decretæ & in diuina eſsentia relu-
cere, & ab intellectu diuino cognoſci poſsunt. ad quem modum autem à diuina uoluntate decre-
tæ ſint: ſuperius cap. XIIII, abundè ſatis, & exactè à nobis declaratum fuit. Contrà uerò de
rebus ipſis, id eſt de rerum naturis & eſsentiis dicendum eſt. ideo enim in diuina eſsentia ſunt, at-
que in ea relucent; quia ab intellectu diuino in ſigno ſcilicet quodam (ut dicunt Theologi) ori-
ginis priori, quàm uoluntas diuina uelit illa exiſtere, cognoſcuntur. Intelliguntur enim rerum
eſsentiæ prius, quàm per diuinam uoluntatem ad eſse, & ad exiſtentiam determinentur. non in-
telliguntur quidem exiſtere, ante diuinæ uoluntatis determinationem; ſed intelliguntur eſsen-
tialiter eſse. Poſito nanque (ut rem tam difficilem aliquo exemplo declaremus) quod homi-
B nem diuina uoluntas creare noluiſset; intellexiſset nihilominus diuinus intellectus hominem ip-
ſum; & ea omnia, quæ eſsentialiter inſunt homini. ut quod homo eſset, ſit dictum exempli cau-
ſa, animal rationale, mortale; liberum &c. quoniam & ſi contingenter à uoluntate diuina habet
homo exiſtentiam; non tamen ſi ab eſsentia exiſtentiam ſeparari uoluerimus, ab ea contingenter
habet eſsentiam. Vnde ſiue uelit, ſiue nolit Deus hominem eſse, homo eſt ſua eſsentia, & eſt ani-
mal rationale &c. at ſi Deus non intelligeret hominem eſse animal rationale &c. homo animal ra-
tionale non eſſet. Voluntas autem diuina, ideo uoluit hominem illius naturæ eſse, & creari;
quia intellectus diuinus eum illius naturæ, & eſsentiæ prius nouerat; ideo quia nouit, creauit;
non è contrà. De rerum autem operationibus, res contrà ſe habet. Prius enim decernitur à di-
uina uoluntate, quòd ſint; quàm à diuino intellectu eſse intelligantur. Et ideo illarum exiſten-
tia relucet prius in diuina eſsentia; deinde quia in ea illæ relucent, ab intellectu diuino eſse co-
gnoſcuntur. ut benè dixerint Orig., & alii, quod quia futurum aliquid eſt; ideo ſcitur à Deo, an-
tequàm fiat. Iſto igitur modo Orig. Hieronymus, Ambroſ. & multi alii, qui ab ipſis rebus diui-
nam ſcientiam aliquo modo pendere arbitrabantur, ſunt exponendi. Nec interea me præterit:
quòd B. Thomas quæſt. 11, de Verit. art. XIIII ſecus ſenſerit; & in reſponſione ad primum,
C Origenem aliter expoſuerit. Noluit enim diuinam ſcientiam modo aliquo à rebus cauſari, illa
ratione; quoniam res temporaneæ ſunt, diuina eſsentia æterna: nullam faciens diſtinctionem
tum inter eſsentias & operationes rerum, tum inter eſse rerum æternum, quod habent res in
mente diuina, & temporaneum, quod in tempore; ſed ſimpliciter exiſtimauit ille doctor ſan-
ctus, excellentisſimus alioquin Theologus, ſcientiam Dei eſse cauſam rerum, & euentuum o-
mnium & contingentiam putauit ſe tueri poſse: tum ex contingentia cauſarum ſecundarum tum
ex eo quòd prima cauſa contingenter efficiat, uel etiam decernat de efficiendis: ut effectus quiſ-
piam dicatur contingens; quia uel cauſa ſecunda eſt contingens, uel cauſa prima contingenter o-
peratur. Sed uehementisſimè urgent illum argumenta prius à nobis facta, in quibus ſoluendis
diu ac multum ſudauimus. Illud etiam Origenis, quia futurum eſt, ideo ſcitur à Deo: non eſ-
ſendi inquit B. Thom. ſed inferendi tantùm cauſam importat; quaſi, in re tam ſeria, ac tantæ mo-
lis, iocis logicalibus egeamus. Si illud non eſt cauſa eſsendi, ſed inferendi tantùm; quæro, quæ eſt
cauſa eſsendi conſequentis, & quæ eſt cauſa, quòd illud ſciatur à Deo ſi dicas, Deus ipſe (non e-
nim aliter dicere poteſt ille doctisſimus doctor, cum ſimpliciter aſserat diuinam ſcientiam eſse
cauſam rerum) quomodo non ſtatim ſequetur; quòd Deus fuerit cauſa proditionis Iudæ? quod di-
D cere quàm graue incommodum ſit, puto cunctos uidere. Sed de iis hactenus.
Ex iis igitur omnibus, quæ paulò longius dicta fuerunt, & ad ſecundam dubitationem, & ad
eiuſdem dubitationis confirmationem, clarisſimam habere poſſumus reſponſionem. Eſt quidem
Deus noſtrarum operationum cauſa, ſed non integra & adæquata cauſa; ſed concauſa: concau-
ſam ſemper eo modo intelligendo; quo à nobis prius rectè expoſitum fuit, nos ſcilicet ſeruando,
adiuuando & ſuppetias nobis ferendo. Cognitio autem, & præſcientia quam de rerum effectioni-
bus habet Deus, aliquo modo quamuis impropriè effectus ipſarum operationum dici poteſt,
quatenus quicquid uirtutis, & operationis ſecundæ cauſæ expreſſuræ ſunt; ab illis Deus (dicere
liceat) addiſcit: non quidem ut ſunt in tempore; ſed ut relucent in æternitate. ita ut impropriè ad
modum earum effectus cenſeatur & rebus Deum addiſcere credatur, neque iſtud ſi eo modo expo
natur, quo nos expoſuimus, diuinæ perfectioni & maieſtati aliquo modo repugnare; immo con-
tra eidem quàm maximè conuenire, exiſtimandum eſſe, nemo eſt, qui non uideat. Res igitur
ipſæ ab æterno habent eſſe; ſed non reale, id eſt ut ipſæ ex tempore in ſe ſunt; & realiter exiſtunt;
ſed ſpirituale, & intellectuale, & in diuina eſſentia. quamuis illud eſſe, quod in diuina eſſentia
habent, ſit uerius eſſe ſimpliciter, quàm eſſe illud, quod in ſe realiter habent, quod copioſius lib.
quarto

quarto Theologicarum sententiarum distinct. prima, quæst. item prima, declarauit Ioan. Scotus. E
Auerroes etiam in Destruct. disputa. III dub. XV inquit, quòd Deus apud Philosophos est omnia entia in gradu nobiliori; quàm ipsa sint in seipsis. Hæc Auerr. Et istud esse huiusmodi est; quod ipsarum operationum, à rebus, quouis tempore, procedentium cognitionem, in diuinum intellectum, media diuinæ uoluntatis determinatione, producere potest. Et non est aliud ab essentia; sed identificatur realiter penitus essentiæ diuinæ. Vt tandem sequatur, à rebus Deum nihil addiscere, sed tantùm à proprio obiecto, à quo & in quo, noui nihil addiscit, sed ab æterno nouit omnia.

Ad tertiam dubitationem respondetur. Cap. XIX.

Erea quæ hactenus dicta fuerunt, ad quatuor obiecta Boethii, facilis est responsio.

Ad primum. longè inter se differunt, dicere prouidentiam siue præscientiam esse causam rei; & dicere rem esse causam præscientiæ. primum nempe tollit arbitrium, & contingentiæ naturam; non autem secundum, cum arguit quocunque modo sit præscientia, res præscitur. igitur non poterit non euenire. F
Euenire ergo necessarium est, quod ad perimendam arbitrii libertatem satis est. Dicendum diuinam præscientiam bifariam considerari posse; uno modo ut est uera, alio modo ut est rei causa. Et utroque modo infert quidem necessitatem; sed priore, necessitatem tantùm consequentiæ, & illationis; quod non illa Dei solùm, sed nostra etiam facit. Si enim scio inclytum Venetiarum Principem Hieronymum Priolum prandere, aut in medio suorum ciuium in publicis comitiis sedere, sequitur ex necessitate, ut ille prandeat, & in comitiis sedeat. Si enim non prandeat, aut in comitiis non sedeat, possum quidem opinari, sed non scire illum prandere aut sedere in comitiis. Scientia nanque cum re, cuius est, quadrat; & impermista est falsitati, ac posteriore modo, præscientia non tantùm erit causa necessaria consequentiæ; sed etiam causa consequentis necessaria. id est erit causa eius, quod dico, principem prandere, siue sedere in comitiis: & cum illa diuina falli non possit; esse non poterit, quin prandeat princeps. aut quin sedeat in consilio suorum nobilium. priore modo, ueritas scientiæ pendet à ueritate rei; sicut ab eadem pendet ueritas orationis; posteriore uerò modo, res contrà se habet, scientia est causa rei; & ita pendet res à scientia; ut sine scientia præcedente esse non possit. Vt mirum sit, ad quem modum, G
Boethius tantus Philosophus, & Theologus, cum non admiserit, præsciri aliquid à Deo, quia futurū sit; sed contrà de euentu quocunque crediderit, futurum esse, quia præscitur: supposuerit aliàs euentus esse; quorum non sit præscientia. Si præscientia est rei causa: quo modo ablata præscientia rem statuere erit possibile? quod si possibile est; iam sequitur præscientiam non esse causam rei. cum rem esse absque eo, quòd sua causa præcesserit, sit impossibile.

Adde quòd prosa III, & ultima libri quinti, non aspernatus est Boethius exemplum illius; qui ea, quæ fiunt, in foro contuetur; quorum certam spectator habet scientiam; absque hoc quòd eorum sit causa. ut ab ipsa tandem ueritate coactus, in eam, quam paulò ante exactè satis explicauimus, sententiam deuenerit.

Ad secundum & tertium epicherema Boethii iam patet respōsio. Dictum est enim, res temporaneas non ut in tempore, sed ut in æternitate sunt, causas (ita dixerim) esse diuinæ scientiæ. Item dictum est quòd necessitas quæ ex præscientia infertur, est necessitas tantùm illationis, & suppositionis. At quod ex suppositione necessarium est; per se & absolutè & simpliciter contingens iudicatur. H

Postremum ex his, quæ tum ex Boethio, tum ex aliis superius cap. III, huius libri dicta fuerunt, facillimè diluitur. ut nullo pacto uaticinio Tiresiæ sit similis diuina præscientia: sed ab eo bis per omnia distet. Et ad dubitationem tertiam hactenus.

Ad dubitationem quartam respondetur; & in responsione peccatum efficientem causam non habere, sed deficientem tantùm, declaratur. Cap. XX.

Ad quartam dubitationem. Quoniam modo aliquo nostri peccati Deum esse causam, & autorem sequaretur: si cunctarum operationum nostrarum Deus esset prima causa, Dicimus. Quòd & si in libro de humano lib. arb. parte illa, in qua, de prædestinatione agitur; ad quem modum possit Deus dici peccati causa, sufficientissimè declarauisse uideamur; non grauabimur tamen his, quæ loco illo dicta fuerunt, addere. Duo catholicos Theologos in peccato considerare, tum operationem humanæ uoluntatis (nunc autem humanæ uoluntatis opera-

A operatione fuſius utimur)ut ſenſuum ſimul,& membrorū corporis uoluntati famulantiū motū, & illecebrā intelligamus: tum ſolius uoluntatis opus proprium: quale eſt, rē turpem honeſtæ præeligere; eidemq́; turpi rei aſſenſum præbere; atq; inhærere, in priori illa operatione, per ſe, & formaliter loquendo, labes eſt nulla: ſed tantùm in poſteriore, quæ adhunc bifariam conſiderari pōt: tū quo ad id, quod in ſe continet, poſitiui: tum quo ad id, quod ad poſitiuum illud conſequitur, priuatiui. declaro me ipſum. poteſt inquam conſiderari fornicatio, uel quo ad ipſum fornicationis actum; ſiue etiam quo ad aſſenſum, qui actus uoluntatis poſitiuus eſt, quem fornicationi uolutate præbemus; uel quo ad eam legis diuinæ difformitatem, quæ in ipſa fornicatione, & in ipſa etiam electione, & uoluntatis aſſenſu eſt; atque quo ad ipſius aſſenſus, & electionis, ab eo, ad quod illum ordinari oportebat, inordinationem ac obligationem: & breuiter quo ad auerſionem uoluntatis à Deo, & à mandatis diuinis. Priori modo re uera, & (ut in ſcholis dicitur) formaliter peccatum in uoluntate non eſt; ſed poſteriore modo duntaxat. Ille enim uoluntatis aſſenſus, ut aſſenſus eſt, peccatum eſſe non poteſt, quoniam ille aſſenſus actio poſitiua eſt: at peccatum priuatio eſt: ſed in illo aſſenſu eatenus peccatum eſſe dicendum eſt, quatenus in eo, conformitatis pri-

B uatio, id eſt difformitas ad præcepta diuina, quæ peccatum formaliter eſt, includitur. Ad illam enim ſiue uoluntatis, ſiue ſenſus, ſiue membri cuiuſpiam uoluntati deſeruientis, & eiuſdem proſequentis operationem, & ad ipſius uoluntatis aſſenſum, ut aſſenſus eſt, cooperatur, tanquam prima operationum cunctarum cauſa, Deus Benedictus. Ad inordinationem uerò, & diuinarum legum difformitatem illam quæ in ipſa eſt operatione, & electione, & aſſenſu uoluntatis, Deus nullo modo cooperatur. Etenim ſine ipſo factum eſt nihil. Sed ſi quiſpiam ad illam operari dicendus eſt; homo tantùm, & eo modo, quo ad umbram (ut libro de Humano arbitrio diximus) ipſum opacum operari dicitur. Quamobrem lib. Priore ad Monimum B. Fulgentius dicebat. Homines mundi huius dilectiores, non ideo pro dilectione mundi puniendi ſunt; quia aliquam ſubſtantiam malam diligunt; cum ſubſtantia naturaliter nulla ſit mala; ſed quia dilectionis ordinem non tenentes, dum plus iuſto diligunt mundum, minus Deum diligunt; quàm diligere debuerūt. Et paulò poſt. Peccati initium, ſi attendatur, puto, quòd nihil eſt aliud quàm inordinatarum rerum inordinata rationalis creaturæ dilectio, quæ ſponte perdendo dilectionis ordinem, perdidit & ſalutem, quibus uerbis, in priuatione ordinis amoris, non in amore peccatum conſtituit Fulgentius.

C VERVM obiici nobis illud facilè poterit; quod aliqua erit humana operatio; quæ nullatenus à Deo pendebit; & cuius non erit Deus aliqua cauſa: ſi ad iſtam difformitatem nullatenus Deus concurrat

DICENDVM, Ad huiuſmodi legum diuinarum difformitatem, & ad operationum noſtræ uoluntatis à diuinis regulis obliquitatem, & inordinationem; & breuiter ad peccatum; neq; Deus, neque homo propriè, & re uera operatur. fieri enim non poteſt; quod eſſe poſitiuum non habet: ſed habet tantùm priuatiuum. Quamobrem non ſolùm ipſum peccare, ſed ille etiam (ita dixerim) uoluntatis aſſenſus, quo fornicationi conſentitur, quin etiam ille ſenſuum, uel membrorum uoluntati deſeruientium motus, quo, uerbi cauſa, ad lupanar quiſpiam progreditur: & meretricu lam contrectat; & rerum breuiter omnium ſimul ſumptarum ad peccandum abuſus (quatenus ſcilicet ad peccatum patrandum illa omnia tendunt) ſi à fine (ut libr. ſecundo de Anima, parte XLIX, admonet Ariſt.) facienda denominatio eſt. & ſi (ut lib. tertio moralium cap. VII, ipſemet tradidit) ſingula ſuo fine definienda ſunt; non poteſt re uera opus & ratio dici ſed operationis defectus. qui defectus (ut lib. de Humano arbitrio, cum de reprobatione diſſerebatur declaratum fuit) totus humanæ imbecillitati, & ignorantiæ uel malitiæ, & nullo pacto Deo imputandus eſt.

D Abſit (inquit Fulgent.) hoc à nobis, atque ab omnibus Chriſtianis; ut cauſam cuiuſlibet peccati quiſquam deputare diuinæ audeat æquitati; cum nec malitiæ, nec impietatis cuiuſquam cauſa eſſet poſſit, niſi in eo qui malus, atque impius fuerit. Hæc Fulgentius. peccare nanque non eſt efficere ſed (ut ſanctiſsimè inquit B. Thomas prima ſecundæ. quæſt. CIX. art. II,) nihil aliud eſt quā à bono, quod alicui ſecundum naturam conuenit, deficere. Dionyſius proptérea lib. de Diuinis nominibus cap. IIII, inquit. Κακὸν δὲ ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ, ideſt, malum eſt boni defectus. Et paulò poſt. Τὸ κακὸν ᾗ κακὸν, οὐδεμίαν οὐσίαν, ἢ γένεσιν ποιεῖ: μόνον δὲ κακύνει, καὶ φθείρει τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν. hoc eſt Malum, qua malum eſt, nullam ſubſtantiam, aut generationem efficit: ſed tantùm uitiat, & corrumpit (quantum in ipſo eſt) rerum ſubſtantiam. Omne quippe uitium (inquit libr. tertio capitulo decimotertio, de libero. arbitrio. Auguſtin.) eo ipſo quo uitium eſt, contra naturam eſt.

ADDE quòd ſuperius dictum fuit, Peccatum eſſe priuationem; priuationis autem cauſa per ſe poſitiua eſſe non poteſt; ſed priuatiua tantùm, & defectus. Nam ſi priuationis poſitiua aliqua poſſet eſſe per ſe cauſa: ſequeretur, contrarium poſſe eſſe ſui contrarii per ſe cauſam: quod (ſine dubitatione) apud Philoſophantium cunctorum dogmata, inter abſurda omnia abſurdiſſimum

esse derelinquitur. Sicut igitur priuatiuus (ita dixerim) effectus: melius autem erat dicere, defe E
ctus non potest esse effectus causæ priuatiuæ: ita contrà priuatio, causa esse non potest, nisi effe-
ctus priuatiui. Vnde B. August. lib. de Lib. arb. cap. primo, quærens ad quem modum, ab homi
ne mala, & peccata fiant; eo (inquit) fortasse quòd se à disciplina, idest à discendo auertit, atque
abalienat. & paulò post subdit. malè facere nihil est; nisi à disciplina deuiare. Hæc ibi. Veruntamen quoniam priuatio nulla sese consistere potest; sed cuipiam semper, quod positiuum sit, innititur: peccata propterea sæpe actuum positiuorum nomine nuncupantur: eorum inquam, qui bus ipsa priuatio, quæ peccatum est, innititur. Quamobrem lib. primo de Lib. arb. cap. ultimo B. August. post multa, concludit, nihil aliud esse malefacere; quàm neglectis rebus æternis quibus per se ipsam mens fruitur; & per se ipsam percipit: & quas amans amittere non potest, temporalia, & quæ per corpus hominis, partem uilissimam sentiuntur, & nunquam esse certa possunt; quasi magna, & miranda sectari. Et paulò post, inquit, Assentior omnia peccata hoc uno genere contineri; cum quisque auertitur à diuinis, ueréque manentibus, & ad mutabilia, atq; incerta conuertitur. Et lib. tertiò eiusdem cap. XVI, inquit. Non iniustè aliquid pati, sed iniustè aliquid facere, peccatum est. facere autem iniustè quidpiam non est facere sed in actione deficere. Vnde Ierem. II. de peccatoribus legitur. Verterunt ad me tergum, & non faciem. Sed uertere tergum nil aliud est
quàm se ab eo auertere, ad quod conuerti debebat, hoc autem est defectus in actione, & priuatio F
quædam. Sed redeo ad difficultatem, quam lib. secundo de Lib. arb. cap. XX, tangit, & soluit B. Aug. inquiens, sed tu fortasse quæsiturus es: quoniam mouetur uoluntas, cum se auertit ab incommutabili bono, ad mutabile bonum: unde ei iste motus existat, qui profectò malus est? Si enim motus iste, idest auersio uoluntatis à domino Deo, sine dubitatione, peccatum est; num possumus auctorum peccati Deum dicere? Non erit ergo iste motus ex Deo. Vnde igitur erit? Ita quærenti tibi si respondeam: nescire me: fortasse eris tristior: sed tamen uera responderim, sciri enim non potest; quòd nihil est. Hactenus August. quum enim auersio ista conuersionis priuatio sit; priuatio autem si sit nihil; qui sciri potest, unde id sit: quod nihil est? Ioannes item in sua Epistola cap. III, peccatum dixit esse iniquitatem, inquit enim, Omnis qui facit peccatum & iniquitatem facit. est autem iniquitas æquitatis priuatio, & rectitudinis illius, quam in nostris à nobis operibus, Deus requirit, defectus. unde B. Aust. contra Faustum, peccatum est (inquit) dictum, uel factum, uel concupitum contra legum Dei. Peccare igitur non est aliquid agere; sed à conuersione, ab æquitate, à rectitudine dificere. Ideo in
lib. confessionum, dicebat August. quòd cum poma furaretur, non poma ipsa, sed defectum G
suum amabat. Et Io. primo, peccatum appellatur nihil. ait enim. Sine ipso factum est nihil. Et in lib. de casu Diaboli B. Anselmus iniustitia malum & nihil est. Et cap. XXVI. Malum, quod est inistitia, semper nihil est. quæ dicta omnia ideo uera sunt; quoniam priuatio (ut priuatio est) nihil est, est autem peccatum priuatio: est igitur nihil. quod quæso illi Theologi aduertant, qui peccato entitatem, & substantiam, & per se causam ineptè satis attribuunt: quæ omnia cum peccati natura & diametro pugnant. Sed ad quartam difficultatem actenus.

Ad quintam & ultimam dubitationem, respondetur: & quòd à Deo, & à seipsa, sit humanæ uoluntatis determinatio declaratur, & quo modo. CAP. XXI.

AD QVINTAM dubitationem, quæ est, quòd uoluntas ad opus, uel ex se, uel à
Deo determinatur, si primum, Deus, si secundum, uoluntas ipsa humana,
non erit omnium nostrarum operationum concausa (liceat nobis concausæ uo H
nomine sæpiusculè uti, & si alio, & longè sine aliqua comparatione excellentiori modo dicatur Deus concausa, quàm uel uoluntas humana, uel quæuis alia secunda causa concausa dicitur, quem modum prius semel atque iterum exposuimus) sed erit aliqua in nobis operatio: quæ uel solius Dei, uel solius erit humanæ uoluntatis: utrunq; iis, quæ prius catholico, determinata fuerũt repugnat. Dicimus (multa hoc loco prætermittentes, quæ multi scholastici Theologi ineptè satis aceruare solent; quorum aliqui à Deo tantùm, alii à seipsa dumtaxat determinari uoluntatem asseruerunt.) in multis locis libri de Fato, Petrum Pomponacium magni fecisse, adeo hoc argumentum; ut si à Deo determinari aliquo modo uoluntatem dixerimus, Fatum, ineuitabilemque in humanis operationibus necessitatem concludere, atque demonstrare ille existimauerit, nostramque à Deo uoluntatem, si ad actum suæ determinationis Deus agat (non enim dicendum est non agere) totam ita à Deo pendere, ut ad suiipsius determinationem, nihil facere uoluntatem consequi, & obstinatè ipse crediderit: & aliis pluribus persuadere conatus fuerit. Ex quo illud, deinde absurdissimum sequebatur

A batur: nostrarum non esse nos dominos operationum; sed uelle, uel nolle poteramus nihil, nisi
pro determinatione diuinæ uoluntatis: quæ nostram uoluntatem ad sic, uel aliter eligendum,
uel non eligendum, operandum, uel non operandum ageret, & determinaret. Abigenda propte-
rea ab humanæ uoluntatis determinatione, si arbitrii libertatem, & contingentiæ naturam tue
ri uolumus, est inquit ille, omnis diuina operatio, cum enim sit Deus prima causa: ubi concurrit,
ut causa principalis concurrit; cui effectus potissimùm debeatur.

VERVMTAMEN etsi argumentum certè difficile sit; ut quorundam etiam nostrorum Theolo
gorum ingenia sæpenumero plurimùm torserit; non tamen uideo, ad hanc quanuis magnam, &
ualidam demoliendam, tollendamque difficultatem, quid nouis egeamus machinamentis. Dici
mus nanque idipsum, de ipsa nostræ uoluntatis determinatione, quod de cæteris humanis ope-
rationibus, dictum fuit; uidelicet quòd est & à Deo, & à nostra uoluntate. Non enim nobis ar-
ridet; quod uel illi Theologi scripserunt; qui humanam uoluntatem seipsam per se sine Deo deter
minare putauerunt; quibus idem Pomponacius affatim subscripsisse uidetur; & assensum ad agen
dum per se, uel dissensum præbere; quasi his absque Deo fungi ualeat operationibus; uel illi, qui
contrà uoluntatem humanam Deum determinare crediderunt. Illi enim humanæ uoluntati plus
B tribuunt; quàm uel conueniat, uel conuenire possit. Hi uerò tollunt meo iudicio arbitrii liber-
tatem; & ineuitabilem in cunctis euentis necessitatem inducunt. Nos autem & prius diximus,
& nunc repetimus; quòd nostræ uoluntatis determinationis, sicut & aliarum non tam nostra-
rum operationum, quàm (ut antea dictum fuit) cæterorum agentium (de communi lege lo-
quendo) duplex est causa. Deus, & humana uoluntas, siue alterius cuiusuis agentis appetitus,
atque propensio. Deus, inquam, quatenus & humanæ uoluntatis arbitrio, & cæterorum agen-
tium appetitui, sese accommodat; eidemque ferre suppetias non desinit. Ita nempe & humanam
uoluntatem, & brutorum appetitum Deum determinare dicendum est; ut ad actum determina
tionis (undecunque determinatio sumat occasionem, siue ab obiecto, siue à fine) non secus
quàm ad cæteras tam uoluntatis quàm aliorum agentium actiones quascunque Deus ipse concur
rat. Humana nanque uoluntas à Deo, & à seipsa, ut tamen ab obiecto, uel à fine, cognitione
mediante, quæ uel in uoluntate est; uel si illa potentia cœca sit, in intellectu & cum discursu, qui
discursus intellectus practici esse dicitur, mouetur; brutorum similiter appetitus, & à Deo & ab
C appetibili, media sensus cognitione, determinatur. Hoc autem modo humanæ uoluntatis deter
minationem definientes; illud nequaquam sequitur quod Pomponacius existimauit, uolunta-
tem uidelicet uel à seipsa tantùm, uel à Deo duntaxat determinari; ut si ad eius determinationē
Deus concurrat; nullum apud se determinandi arbitrium, & causam retineat; ut inde necessita-
te ineuitabili efficere hominem, quicquid efficit, consequatur.

SI quæras, an utraque causa determinationis ipsius uoluntatis sit ex æquo causa, an una po-
tius ex altera dependeat?

DICIMVS quòd una ex altera dependet.

SI rursus quæras, quæ est illa; quæ ab altera dependere dicatur, uoluntas'ne diuina ab huma-
na, an contrà uoluntas humana à diuina?

RESPONDEBIMVS, meliori semper iudicio sine contentione cessuri, quòd ista dependentia
unius ab altera, est cum aliqua, ita dicam, subdependentia, siue contradependentia (libentissi-
me melioribus & accommodatioribus nominibus uterer, si haberem) qua & diuina ab humana,
& humana à diuina uoluntate, sicut in ista determinatione, ita in reliquis humanis operationibus
dependeat. Humana quippe à diuina absolutè dependet, quòd ab ipsa habeat & quòd sit, & quòd
uoluntas sit, & quòd sui actus determinationis causa sit; & quòd sit sui compos, & operari uel
D non operari queat. Diuina autem ab humana dependet κατάτι & secundum quid; quatenus in hāc,
ut ad exemplum descendam, meæ uoluntatis determinationem, qua de diuina præscientia scribe
re decreui, sine aliqua meæ uoluntatis operatione, & aliqua eiusdem pro ratione, & natura sua,
determinatione, ipsa, de lege communi, diuina uoluntas non potest. Nec istud amice lector mi-
reris, In omnibus enim agentium naturalium operationibus, ita se habet diuina uoluntas; ut
ab ipsis rebus (de communi lege semper loquendo) aliquo modo pendere dicatur, quanquam
non ita ab aliarum rerum, sicut ab humanæ uoluntatis operationibus, quod hæc natura sua ad o-
perandum liberior sit; & diuinitatis aliquo modo particeps uideatur, dependere communiter
censeatur. Aliæ nanque res, in suis operationibus, quoniam ad unum ferè determinatæ sua natu
ra sunt, uidentur totæ dependere à Deo. Homo uerò talis naturæ est; ut ad opposita ualeat. ideo
in sua operatione totus à Deo nequaquam pendere uidetur. Quanquam (ut dictum est) & ho-
mo, & alia agentia à Deo, & Deus utcunque ab homine, & ab aliis agentibus naturalibus, in hu
manis uidelicet operationibus, dependere dici possit. Neque hoc diuinæ maiestati dissonum,
immo quàm maximè congruum esse, exemplo regum, & principum eorum, qui apud nos sunt
(si paruis magna componere liceat) aliquatenus declarari potest. Nam magnos alioqui domi-

nos, amplissimosque principes atque Illustrissimos Reges, summosque Pontifices & Imperato E
res, à quibus non solùm quiuis ex eorum familia, sed cuncti etiam, qui in eorum prouinciis, &
ditionibus sunt, dependere maximè dicuntur; à suis nihilominus uel minimis seruis, immo à be
stiolis etiam quibusdam, in nonnullis modo aliquo dependere uidemus. ut (exempli gratia) in
suis cœnis à coquo, in equitatu ab equo, in uenatione à canibus, ab auibus quibusdam in aucu
pio, & pro effectuum illorum denique ratione, quos agere reges intendunt, ab aliis etiam lon
gè uilissimis seruis & rebus eosdem aliquo modo dependere conspicimus: quamuis ab eisdem re-
gibus, & principibus res istæ, & canes illi, & coqui, & omnis seruorum caterua, & totum de-
nique regnum absolutè dependeat, fallit certè exemplum; quod multo plus sine ulla comparatio
ne,, cunctæ res à Deo pendeant; quàm coqui quidam, & serui à principe; & minus atque etiam
minus à rebus, Deus pendeat; quàm à seruis, temporalis dominus; & alio longeque diuerso ge
nere dependentiæ. Sed satis sit, quòd huius dependentiæ, quam inquirimus, aliquam nobis si-
militudinem exemplum, quod proposuimus, referat. Deus enim qui nos sine nobis creauit &
fecit: nos (ut in lib. de Verb. apost. serm. x v, dicebat Augustinus) sine nobis, id est sine nostræ
uoluntatis determinatione, qua agimus, & operamur, iustificare & seruare non poterit. Sine
uoluntate tua (ait loco citato Augustinus) non erit in te iustitia Dei. Voluntas quidem non est F
nisi tua: iustitia non est nisi Dei. Esse potest iustitia Dei sine uoluntate tua, sed in te esse non po-
test, nisi per uoluntatem tuam. Et post aliquot concludit. Qui ergo fecit te sine te, non te iusti-
ficat sine te. hæc Augustinus, Qui ergo potuit te facere sine te, non te sine te seruare poterit. quo
niam in te seruando, à teipso modo aliquo dependet Deus. Et tractatu LXXIIII, super Ioan.
idem B. August. Qui nanque hominem creauit sine homine, non iustificabit hominem sine ho-
mine. non poterit rursus inquam, de potentia (ut dicunt Theologi ordinata, non absoluta lo-
quendo, Deus uoluntatem nostram determinare, sine actu proprio uoluntatis. quòd in iis, quæ
ab humana uoluntate eueniunt, ab eadem utcunque, & modo quo (si dicere liceat) à coquo rex,
diuina uoluntas, de lege semper communi loquendo, dependere dicatur. Nec à Deo solo, aut
à seipsa sola, determinatur humana uoluntas (ut putauit Pomponacius) esto quòd à Deo deter-
minetur; sed & à Deo, & à seipsa; ut omnino sit suæ uolitionis, & suæ electionis ipsa domina. a-
lioquin nulla posset illi culpa imputari. Memento nunc amice lector eius; quod superius cap. IIII,
huius libri dicebamus. Voluntatem non solùm non determinari, & cogi ab aliquo extrinseco:
sed neque posse ita à quoquam agente, aut etiam à Deo determinari: ut in aliquam electionem G
simpliciter & absolutè cogatur, nec minus implicat dicere uoluntatem coactam: quàm dicere ho
minem mortuum, aut nauem lapideam. Quemadmodum enim homo mortuus, homo non est;
& nauis lapidea, nauis non est, nisi fortassis æquiuocè: ita uoluntas coacta, uoluntas non est, nisi
æquiuocè. Si igitur uoluntas humana cogi, non potest si agentia naturalia, de lege semper commu
ni loquendo, suis actionibus pro ratione naturæ suæ, funguntur; non est dubium, quanquam ad
eorum effectiones, & operationes omnes Deus cooperetur, quoniam rerum naturæ, & agen-
tium uoluntati uel appetitui, & eorundem similiter efficaciæ uel inefficaciæ sese diuinam bonitas,
accommodat; & eisdem pro sua uoluntate, auxiliatur; ut cuncta non ui aliqua, sed suauiter di-
sponat; non est inquam dubium, quin tum ex ipsa rerum & causarum per Orbem uniuersum com
mistione; in qua, una alteram quandoque impedit, quandoque adiuuat: tum ex debilitata, uel
etiam plus quàm par est aliquando aucta agentium naturalium uirtute; tum ex hominis sæpè uel
inefficacia atque impotentia, uel ex maiori, quàm opus esset, uirtute, & potentia (ut in furen-
tibus patet) præter uel humanæ uoluntatis intentionem; uel naturale cæterorum agentium de-
siderium, multa contingere, & euenire possint; & quin multa etiam, quæ eueniunt, aliter quàm H
eueniant; euenire facillimè queant. Hæc autem sunt illa; quæ nos tum fortuita, tum casualia &
temeraria, cuncta autem contingentia uocitauimus. Ex omnibus igitur, quæ longissimè hacte-
nus dicta fuerunt, colligi nunc illud securissimè potest, Diuinam prouidentiam, de qua in supe-
rioribus, diuinamque præscientiam, de qua, quantum ad nostram disputationem pertinet, &
prius libro sexto ad Philosophorum dogmata, & hoc libro ad catholicam ueritatem disseruimus;
nihil obstare, uel aliquo modo impedire; quin multi euentus contingenter, & temerè, & fortui-
tò eueniant. Cùm igitur libro tertio demonstratum fuerit; non posse rebus, ac rerum euentibus
maiorem necessitatem Fatum imponere; quàm diuina prouidentia imponat, uel etiam diuina
præscientia; sit autem hactenus ostensum nec præscientiam, nec prouidentiam diuinam fortu-
næ, uel temeritati, uel toti denique contingentiæ rationi repugnare; sed cuncta simul quàm com
modè stare posse; nostræ iam disputationi summum imposuissemus fastigium; nisi aliqua in prin-
cipio disputationis, ad ineuitabilem rerum euentuumque cunctorum suadendam necessitatem,
adducta, soluenda superessent. Sequenti igitur libro, qui totius operis extremus erit, omnia,
quæ supersunt, extremam labori nostro manum imposituri dissoluemus; interea illa quæ de Fa-
to, & de diuina tum prouidentia, tum præscientia pluribus à nobis dicta fuerunt, quo memo-

A riæ & facilius mandari, & eidem tenacius inhærere posſint; quanta maxima fieri poterit breuitate, ſummatim colligemus.

Perſtringuntur ea, quæ de diuina præſcientia copiosè prius dicta fuerunt. Cap. XXII.

HAEC ſunt quæ pro inſtituta breuitate, atque pro defenſione contingentiæ, & temeritatis, necnon libertatis humanæ, quanuis pro ea tuenda copioſius ſeorſum diſſeruimus, pro his inquam omnibus & à fato, & à diuina prouidentia, & à diuina præſcientia, uendicandis quatenus ab eis exiſtimarunt nonnulli cuncta ineuitabili necesſitate proficiſci, Et præterea, quæ ad tertium Stoicorum argumentum, quod ex diuina præſcientia procedebat, difficillimum certè tam ex Philoſophorum monumentis, quàm ex probatis noſtris Theologis, dicenda habuimus. Quibus appendicia corollaria quatuor uniuerſam ferè hanc noſtram, de Fato,
B diſputationem breuisſimis colligentia, ac perſtringentia annecti uoluimus, quo lector facilius posſit memoriæ ea committere; quæ ad hanc noſtram diſputationem magis uidentur oportuna, & neceſſaria. Ac primùm quidem illud eſt, quòd duæ in genere, ſed diſtinctius loquendo, ſex, uel, ſeptem ſunt de diuina præſcientia opiniones.

VNA, quæ præter ſeipſum, & eſſentiam ſuam, Deum intelligere exiſtimauit nihil. aſcribitur opinio Ariſtoteli, & uniuerſæ communiter Peripateticorum ſcholæ.

ALTERA eſt, quæ Deum non ſeipſum ſolùm, ſed cætera cuncta intelligere exiſtimauit; ſed hæc opinio in multas partita eſt. Quidam in uniuerſitate quadam tantùm Deum omnia cognoſcere putauerunt, & horum aliqui per eſſentiam propriam, Algazelis, Auicennæ, & multorum Ariſtotelis interpretum hæc opinio fuit, alii per Ideas, Platoni iſtam opinionem attribuere niſi fuerunt.

QVIDAM uerò non in uniuerſali tantùm; ſed in particulari etiam, Deum cuncta cognoſcere, confesſi fuerunt, qui rurſus bipartiti ſunt. Quidam enim per unicam ideam, quæ propria eſſentia eſt. Et hæc eſt germana Platonis opinio & ex Peripateticis nonnulli, uoluerunt idem ſenſiſſe Ariſtotelem. quidam uerò per plures ideas. Et cum eorum, quam iſtorum quidam Deũ
C non ſolum cuncta cognoſcere; ſed ex ſua etiã præcognitione, quoniam ſcientia Dei (ut inquiunt) eſt cauſa rerum, cuncta ineuitabili necesſitate euenire dixerunt.

VERVM ii rurſus in duo partiti ſunt. Quidam nanque non ex præcognitione ſola, ſed ex certa præterea cauſarum ſerie, & complicatione, necesſitati res cunctas adiudicarunt, & hæc uidetur illa eſſe opinio; quæ Stoicis communiter attribuitur; quæ fuit etiam multorum Platonicorum opinio; unde Deum ipſum, qui prima cauſa eſt, ἀνάγκην, & necesſitatem dixerunt.

IAMBLICHVS cognomento diuinus, unus inter Philoſophos omnes, de diuina præſcientia egregiè ſenſiſſe uiſus eſt; qui ad rerum ſiue euentuum necesſitatem, uel contingentiam, diuinam præcognitionem nihil facere rectisſimè exiſtimauit; ſed ea, quæ neceſſaria ſunt, uel necesſariò euentura ſunt, ea ſimiliter quæ contingentia ſunt, uel contingenter euentura, quia ſui natura talia ſunt, & tali modo ſunt euentura, Deus propterea, ita ut ſunt, uel futura ſunt, antequam etiam eueniant, ex ſua perfectione diſtinctisſimè, exactisſimeque præcognoſcit: ut ex diuina præcognitione, in euentibus, necesſitatem inferre; ſit rerum naturas & euentuum qualitates, & præcognitionis ac præſcientiæ diuinæ conditiones ignorare.

NONNVLLI rurſus fuerunt, ex diuina præcognitione, & pro diuinæ cognitionis & uolunta-
D tis decreto liberè & contingenter ſi ad Deum euentum referas, & ſi ad nos, & ad res ipſas, & præterea pro ſiderum & cœleſtium corporum influxu, quibus agimur, & circunducimur, cuncta, de necesſitate, & modo à nobis ineuitabili, euenire crediderunt. Priſcillianiſtarum, & Manichæorum, & aliorum multorum fuit hæc hæreſis, cui recentium hæreticorum plurimi ſubſcripſerunt.

NOSTRI tandem catholici Theologi, ſtante etiam de rebus ſingulis, apud Deum certisſima, & diſtinctisſima præcognitione; & ineuitabili, ſic dixerim, diuinæ uoluntatis decreto, cuncta, ſi ad Deum referas, innumera: ſi ad hominem, & ad ſecundas cauſas, contingenter; multa præterea ad eaſdem relata, etiam fortuitò, & temerè, euenire rectisſimè, ut uberius à nobis hactenus declaratum fuit, atque ſanctisſimè confitendum ſanxerunt. Quoniam omnem, quæ in rebus aliis præter Deum reperitur, necesſitatem, in duo tantùm genera diſpoſuerunt; quorum, ut in ſecundo libro fuſius dictum eſt, unum, relationis alterum ſuppoſitionis appellauerunt. Relationis eſt, quo certos effectus in certas cauſas referunt. à quibus, & ſi, quantum eſt ex parte cauſarum illarum, ex necesſitate illi proueniant; quia tamen cauſæ illæ uel impediri poſſunt extrinſecus uel intrinſecus deficere; multa propterea præter quàm intenderant, aliis obrepentibus cauſis,

 E

euenire uidentur, quæ non solùm contingentia sunt, sed etiam fortuita, & temeraria appellantur. Alterum (ut diximus) suppositionis nominauerunt; quod uno supposito aliud quidpiam non esse non potest. Verùm etsi res ita se habet: ut non posito alterum non esse non possit; quia tamen id, quod supponitur, contingenter sæpè, & nonnunquam temerè reuera habet esse; nulla propterea est in huiuscemodi absoluta necessitas. Verùm quippe est, si aliquid est, siue contingenter tantùm, siue etiam temere illud sit; non potest illud, dum est, non esse; sed potest esse quòd sit contingenter & temerè. Et quoniam prior illa necessitas, quam relationis necessitatem appellauimus impediri potest: cùm Deus & causarum naturalium uirtutem suspendere, & causas ipsas destruere, & in nihilum redigere; & ipsæ se mutuo impedire, & intrinsecus deficere possint: relinquitur posterius tantùm in rebus necessitatis genus; cuius necessitas in ipsa tantùm illatione, & unius ab altero deductione est. Cæterùm cum id, quod supponitur, contingenter, uel etiam temerè sæpè esse habeat; manifestum relinquitur, nullam esse simpliciter in rebus necessariam, ita dixerim, necessitatem; sed cuncta contingenter euenire. quæ & si eueniunt contingenter aut temerè, cuncta nihilominus, ut sunt, ab æterno Deus gloriosus contuetur; & antequàm eueniant quando, & quomodo euentura sunt, præcognouit. ut ad euentus uel necessitatem, uel contingentiam: uel temeritatem, diuina præscientia faciat nihil. Hæc de primo. F

Summatim repetuntur ea; quæ de diuina prouidentia dicta fuerunt. Cap. XXIII.

SECVNDVM appendicium corollarium est, quòd quinque in uniuersum de diuina prouidentia, sunt opiniones. Epicurus, ut diximus, & qui Epicurum sequuti sunt, quamuis, uerbo saltem, Deos esse confiteantur: à Diis tamen prouidentiam omnem, ne aliquo incommodo, eorum fœlicitatem perturbarent, abegerunt. Cum istis Mathematicos annumeremus: qui Fatum quidem affirmauerunt, Prouidentiam uerò diuinam uel penitus ignorarunt, uel à Fato saltem, & à cœlestibus, quas sibi finxerunt, influxionibus, eam minimè distinxerunt. Cum iis illos constituamus, qui Deos esse uel negarunt uel dubitarunt; nempe isti omnes diuinam prouidentiam penitus abstulerunt.

STOICI (sed de Stoicorum opinione diuersi diuersimodè sentiunt) diuinam quidem prouidentiam confessi sunt: sed talem, ut à Fato differret nihil. eam propterea nec immeritò, anum fatidicam appellauerunt Epicurei; à qua ineuitabili cuncta necessitate, proficisci putauerunt. G Plato egregiè sensit; cum ad summum Deum, Deorum aliorum patrem, atque opificem uniuersa retulerit: rerumque cunctarum & maximarum, & minimarum curam, & prouidentiam ipsi, pro dignitate, & naturæ excellentia, tribuerit: atque ministros quosdam diuinæ prouidentiæ, alios quorum, Deos Ethereos, alios uerò appellauit Dæmones, quos etiam plurium generum esse putauit, adhibuerit. Cæterùm erroribus scatet opinio.

ARISTOTELES & Peripatetici humanis (ut illis perpetuus mos est) rationibus innixi Physicè, id est sensu duce tantùm, de diuina prouidentia dixerunt; sed certè ingeniosissimum, & (pro humano iudicio) subtilissimum modum tradiderunt; quo & diuina prouidentia rerum cunctarum tam in uniuersali, quàm in particulari, procurationem haberet; & cum illa, contingentiæ, & temeritatis natura affatim stare posset. Verùm cùm diuinam prouidentiam, ut superius uidimus, per motum, & mutationem diffinierunt; & nullam ferè in prouidente rerum prouisarum cognitionem statuerint; ualde à legitima prouidentiæ ratione recesserunt.

THEOLOGI catholici prouidentiam de rebus omnib. apud Deum affirmant, & illam in duas & quasi in tres partes dispescunt. Quod pios, & impios homines, si uel mala, & bona non æquè curet omnipotens pater: sed bona principali quadam intentione (ut modo nostro loquamur) mala uerò secundaria, & quasi per accidens: quatenus uidelicet illa etiam, quæ mala sunt, ad bonum aliquem finem diuina pietas tandem conuertat. Non item res alias, ut beluam, stirpes, & saxa tanta diligentia, quanta res humanas, hominemque ipsum administrat. Et cum diuina prouidentia res uniuersas (ut per Prophetam dictum est) suauiter disponat: non eas aliò torquet, & inflectit, quàm quò ipse propensione quadam, & suo modo contendunt: siue naturaliter, siue sponte, siue etiam liberè agant, & moueantur. ut omnis omnino temeritas, & omnis contingentiæ natura, cum diuina prouidentia, quàm commodè conueniat. Hæc de secundo. H

Breuiter repetuntur, & quæ de Fato, dicta fuerunt. Cap. XXIIII.

Tertium

A ERTIVM appendicium.corollarium eſt. Sex de fato in uniuerſum eſſe opinio-
nes. Epicurus, & ſequaces, & ſi, ut quidam dixiſſe uidentur, in rebus cunctis
fatum, & ineuitabilem neceſsitatem uerbo tenus poſuerint; reuera tamen (ut
libro tertio ſuperius demonſtrauimus) fatum negarunt; & res uniuerſas caſu
& temere, & ut ſors tulerit, euenire putauerunt. Cum his illos conſtitua-
mus; qui Deos eſſe uel negarunt, uel dubitarunt: & qui materiata tantùm re-
rum principia cognouerunt: qui omnes (ut in principio noſtræ diſputationis
diximus) cuncta temere euenire fateri coguntur: & ſi eorum nonnulli fatum etiam, & euentuum
ineuitabilem neceſsitatem uiſi ſunt ſomniaſſe potius, quàm aſſeruiſſe.

MATHEMATICI contrà quoſdam ſiderum influxus ſibi effinxerunt: quibus cuncta certa le-
ge, & ineuitabili quadam neceſsitate, euenire putauerunt. Quam neceſsitatem Fatum appella-
uerunt. Fatum inquam tum illud quod εἱμαρμένην, ideſt certam cauſarum ſeriem tum illud quod
πεπρωμένην quaſi præfixam quædam cœlitus uiuendi, & permanendi rationem dixerunt. Omnem
igitur temeritatis, arbitrii, Fortunæ, contingentiæq; naturam abſtulerunt; & in ſiderum ac cœle
ſtium corporum motu proportione, configuratione, atque (ut multa uno uerbo perſtringam)
uirtute, uitæ noſtræ rationem cunctam collocauerunt. opinio certè ſtulta, & temeraria nulla pro
B babili ratione ſuffulta & ab humanis mentibus, ut pote quæ inter cætera, ſenſui, & experientiæ la
tiſsimè aduerſetur, prorſus abiicienda.

CVM iis Philoſophi Aegyptii poſſunt utcunque numerari: qui aſtris fatalem uim tribuerunt:
& ſi eam quibuſdam imprecationibus, per ſuperiores uirtutes, mutari poſſe crediderunt. Quorũ
opinio non ſolùm uana eſt, & falſa; ſed etiam inuoluta adeo, ut Aegyptios illos crederem ſemet
minimè intellexiſſe & uocem propriam ignoraſſe.

STOICI fatum non diſtinxerunt à diuina prouidentia; de qua, (ut uberrimè à nobis dictum
eſt) peſsimè ſenſerunt. cuncta nanque à diuina prouidentia, per neceſſariam quandam, quam ſibi
æternam finxerunt, cauſarum ſeriem, & complicationem, & ſi nonnulla eorum, quæ fierent, in-
ter poſsibilia haberi putarant, fatali tamen neceſsitate fieri omnia exiſtimauerunt; præter quàm
quòd aliquid eſſe in nobis aſſeruerunt; quod tamen poſitis eorum principiis, quidquid illud ſit,
quod in nobis poſuerunt (ut oſtenſum eſt prius) defendi non poteſt. Cæterùm fatum Stoici mul
tis modis appellauerunt. εἱμαρμένην imarmenem ex cauſarum ſerie, & ordine, atque nexu. πε-
πρωμένην pepromenem eo quòd certo fine, & periodo unumquodque definiatur. αἶσαν Eſam quo-
niam ab æternitate, & perpetuo cauſarum ordine, fluant hæc omnia. μοῖραν miram quòd u-
C numquenque ſua fata comitentur. ἀδραςίαν adraſtiam quaſi impermutabile, & inexorabile fa-
tum, & aliis nominibus, proprietatem (ut eis uiſum eſt) quandam fati referentibus: quibus cum
alii, tum imprimis Plato, & Academici uſi fuerunt.

PLATONICI cuncta fato ſubieciſſe uidentur, præter animum & uoluntatem. de cuius arbi-
trio, uarii etiam uaria ſenſerunt. Humanam nempe libertatem eorum quidam integre, quidam
diminutè tueri, quidam etiam euertere conati ſunt. Eorum qui illam quidem, ſed diminutam de
fendunt; quidam ſunt; qui pro ratione electæ uitæ, fatis ſubiici animam, uel non ſubiici, ſed ab
eis abſolui crediderunt. Alii (qualis qualis uita ſit) illam eatenus liberam dixerunt: quatenus
hoc, uel illud eligere, uel non eligere, operari, uel non operari, hoc eſt operatione quidpiam ag-
gredi uel nõ aggredi poteſt. Cæterùm operationem ipſam, & operationis filum, & exitum, fatali ne
ceſsitati aſcripſerunt. Alii unicam tantùm animæ actionẽ liberam admiſerunt: per quam hoc, uel
illud uitæ genus primitus illa ſibi deligere potuit. Cæterùm poſt primã illam, electiones cunctæ, &
cunctæ operationes (fatis ita cogentibus) ex prima, quaſi quodam continuo tenore, & comple
xione quadam cauſarum perpetua & dæmone proprio cuſtode, ita dirigente de neceſsitate conſe
D quuntur. Inter prouidentiam & fatum, eorum aliqui ſecundum rationem, alii etiam ſecundum
rem, differentiam aliquo modo eſſe dixerunt. Cœterùm tribus fatum conſtare opinati ſunt Pla-
tonici. εἱμαρμένην, neceſsitate, & ordine: ſiue, quod idem eſt, Lacheſi, Atropo, & Clotho. Hæc eſt
eorum raptim recitata opinio; multis ambagibus inuolutè illud tantùm, omnia ex diuino quo-
dam nutu, & Deorum prouidentia pendere, rectiſsimè ſunt arbitrati.

ARIST. & Peripatetici ab hac ſe materia expeditiſsimè abſoluerunt, fatum & naturam idem
aſſeuerantes. Monſtra (ut monſtra ſunt) ſicut ſunt errores naturæ, ita non fato, ſed caſu fieri puta
uerunt. Si illud uerum eſt, quod in ſcholis Peripateticorum ſolet communiter circumferri; nuſ-
quam tamen (& ſi Deum aliquando, & naturam in actionibus ille coniunxerit, ut cum dicit Deũ.
& naturã fruſtrà egiſſe nihil, hominẽ generari ab homine & Sole, & id genus nonnulla alia, ab Ariſt
pronunciatũ. uidelicet opus naturæ eſt opus intelligentiæ; inter prouidentiã; & Fatũ uix erit diſcri
mẽ ſtatuendũ. At ſi, ut mihi non ſine ratione, quã nunc omitto, uidetur dicendũ, diſtincta ſunt rerũ
Deus, & natura principia: prouidentiam in in Deo, Fatum in natura, peripateticè ſtatuemus.
Hominis τὰς πράξεις uoluntarias, & natura liberas, & à Fato abſolutas dicemus; niſi fortè ueli-
mus

mus dicere, quod ſicut natura, ita Fato liberæ illæ ſint. ita ut ſicut non à natura, ita nec à Fato E
liberari poſsint, cum ſint naturaliter liberæ.

CATHOLICI Theologi in Fato, in Diuinatione in eo quod eſt concauſa, & in aliis quibuſdam
huiuſcemodi rebus, aſtute procedunt: & ſanctiſsima quadam frande utuntur. Voces etenim dam
nant; cæterùm rem arctiſsimè complectuntur. Cauſa uerò, cur huiuſmodi noces condemnent,
eſt quoniam illis in Dei Opt. Max. blaſphemiam, communis uſus abutitur. Huius generis inter
alias eſt uox iſta Fatum: per quam Deum creaturis eſſe ſubiectum, communiter, & uulgo ſigni
ficatur. Fatum igitur, & funditus tolli, & in cunctis iterum rebus idem adhiberi, Theologi ſen-
tiunt. Quam rem per Fati diſtinctionem, commodè declarare poſſumus. Eſt enim ad opinio-
nem Fatum triplex. Vnum quod in omnibus eſt; & omnia neceſsitat, quale putant Mathemati
ci, & Stoici: cum quibus, quid prohibet, ne Platonicos etiam ſtatuamus? Alterum, quod in
aliquibus ſolùm eſt, & in aliquibus minimè. ea autem tantùm in quibus eſt, ineuitabili nececeſsi
tatate fieri dicuntur. Hæc autem ſunt uniuerſa illa; quæ natura fiunt: & à cauſis naturalibus profi
ciſcuntur quæ impediri nó poſſunt: quod quidem Fatum ſicut Peripatetici ſatis doctè defendunt,
ita illud, quod cuncta neceſsitare aſſeritur, cùm omnem contingentiæ & temeritatis naturam
tueantur, acriter impugnant, ut lib. ſexto Metaphyſicæ, tex. VII. copioſè uideri poteſt. Vnde F
Auerr. lib. ſecundo Phyſicarum auſcultationum, commento VIII. ſupra quadrageſimum, inquit.
Sermo dicens omnia eſſe neceſſaria, nullus eſt: & ei in Metaphyſica contradicitur. Tertium eſt,
quod nullam ineuitabilitatem aſtruit; immo potius omnem euertit neceſsitatem. Fatum pri-
mum catholici Theologi penitus tollunt. Et quoniam uox iſta Fatum, in hac prima Fati ſi-
gnificatione, communiter ſumitur; ideo cum re ſignificata, uocèm etiam ſignificantem, piis au
ribus, exulare piè & ſanctè contendunt. ſecundum aliquatenus moderantur, quoniam actionem
naturæ Deum poſſe ſuſpendere, rectiſsimè arbitrantur: quod non faciunt Peripatetici. unde
ea, quæ ab hoc Fato eueniunt nullo pacto ineuitabili neceſsitate euenire, dicendum eſt. tertium
Fatum & ſanctiſsimè, & doctiſsimè, & arctiſsimè Theologi tuentur: quod nihil aliud eſt; quàm
quædam diuinæ prouidentiæ explicatio: quæ quidem diuinà prouidentia, ſicut res cunctas crea-
uit, ita rebus cunctis, quarundam operationum principia indidit; quibus ſingulæ, pro ratione
naturæ ſuæ, poſſent quidem, at non ſine diuino auxilio, aliquid operari, & ſi ex delicto, & me-
rito noſtro (ut ad Quirinum ſcribit B. Cypr.) non ſemper diuinam opem ſentiamus, aut etiam
cognoſcamus. Quidquid igitur res unaquæque operatur; & quidquid ex operatione euenit; di- G
uina prouidentia, ac Fato, & operatur, & euenit. Non Fato, aut prouidentia, quæ rem ipſam
ad operandum cogat, euentumque neceſsitet & impermutabilem reddat; ſed quæ rerum opera
tionibus & uirtutibus auxilium præbeat, & earum uirtutem fœcundet: ſuauiterque pro rei agen
tis naturali appetitu, & pro optato ab eadem fine, cuncta diſponat. Dicitur autem iſtud Theo-
logorum Fatum, non εἱμαρμένη, uel πεπρωμένη, ex certa cauſarum complicatione uel terminatio-
ne, ſed à For, faris, quod uſu caruit, à Theologis dictum eſt, quaſi effatum. Durandus propterea in
primo lib. Theologicarum ſententiarum inquit, Quemadmodum in nobis uerbum uocale inte-
rioris conceptus effatiuum eſt; ſic fatum diuinæ prouidentiæ eſt expreſsiuum; & quaſi quoddam
effatum, atque expreſſum. Idem habet B. Thomas in primo libro diſt. XXX, quæſt, II, art. pri-
mo ad V. Quoniam cuncta antequàm eueniant, ſunt effata; ideſt & à diuina uoluntate, quatenus
ſecundarum cauſarum uirtuti, & earundem, in ſuis operationibus, opportunitati ipſa ob ineffa-
bilem clementiam ſuam deſeruit; ac ſeſe ſuauiter inſinuat, & applicat; ſtatuta, atque decreta, &
ab intellectu diuino, ante quàm eueniant, præcognita & ueluti prænunciata, atque præeffata
ſunt, iuxta illud quod & in Pſal. LXI, legitur. Semel loquutus eſt Deus. Et in Iob. XXXIII. Semel lo- H
quitur Deus, & ſecundò idipſum non repetit. Et Pſal. LXXXVIII. Quæcunque procedunt de la
biis meis, non faciam irrita. Et Eſaias cap. primo poſtquàm diuinam quandam ſententiam pro-
nunciauerat, ſubiecit. Os enim domini loquutum eſt iſta. à fando igitur Fatum dictum eſt; ſicut ab
edicendo edictum; & à decernendo decretum; & à ſtatuendo ſtatutum dici poteſt. quoniam eo
(quo ſemel, atque iterum dictum eſt) modo, Deus cuncta effatur, edicit, decernit, & ſtatuit.

Tria notantur, & in tertio Boethii de Fato diffinitio exponitur, & ſuboriens in notatis dubitatio diſſoluitur. CAP. XXV.

ERVM hoc loco tria ſunt à nobis corollariò notanda. Primùm quòd res ullæ
per ſe, hoc eſt diuino auxilio deſtitutæ nec operantur, nec poſſunt operari: quo-
niam per ſe ſtare & ſubſiſtere non queunt. Sed quemadmodum aer ad hoc, ut ni-
ſui deſeruiat, iugi ſolis, uel alterius luminoſi corporis præſentia indiget; ita res
quælibet, ut ſit, & ut operetur, diuinæ prouidentiæ perpetua aſsiſtentia indi-
get, quæ cum illa ſit; & ei uires ſubminiſtret; & eidem cooperetur.

SECVNDVM, quod ex priore ſequitur; de quo ante copioſius dictum fuit,
eſt.

A est. quòd cuiuslibet operationis, ea tantùm excepta, quæ contra naturalium agentium uirtutes, & inclinationes, à solo Deo est, duo sunt agentia principia; Deus uidelicet, & res illa; quæ pro ratione naturæ, & uirtutis à Deo in ipsa re inditæ, operatur. Hinc accidit, quòd operationes aliquæ uidentur esse solius naturalis agentis; ut cum equus currit, ignis calefacit, homo hominem generat, & huiusmodi. Quædam uerò solius Dei, ut cùm ignis pepercerit tribus pueris; cùm sæui leones Danieli; cum duo panes intantum multiplicati sunt, ut eis quinque hominum millia sint satutata; & insuper fragmentorum tantum superfuerit; cùm aquæ maris ad Israelitici populi transitum, quasi parietes solidi, perstiterunt; & aliæ huiuscemodi multæ; quas operatur Deus, non dicam nulla adhibita naturali uirtute, sed suppressa magis quorundam agentium naturalium naturali propensione. Et hoc illius fortassis opinionis de Fato occasionem præbuit; quæ liberam electionem à nobis, euentum uerò à Fato tantùm, & Deorum decreto esse dicebat. Quoniam proiecisse in lacum leonum Danielem, & in candentissimam fornacem tres pueros, humani fuit arbitrii, at ex illis, incolumes euasisse, diuini fuit iudicii & potestatis. Quædam tertiò operationes sunt; in quibus dubitari ab imperitioribus potest; an Dei magis Opt. Max. quàm naturalis agentis uirtus uigeat; uel contrà agentis naturalis uirtus magis quàm prouidentiæ diuinæ. At hinc ne capiar quæso in uerbis; non enim dubitandum est; quin in cunctis effe-
B ctis, plus diuina uirtus ualeat, & operetur, quàm inferiorum agentium; sed intelligas, quòd aliqua eueniunt in quibus dubitari potest, an diuina prouidentia magis causis naturalibus accommodetur; quàm diuinæ prouidentiæ naturales causæ. Et sunt illa, in quibus obeundis naturalium causarum ministerio & naturali earundem motu, ac propensione Deus utitur; ut fuit tempestas illa; dum Ionas Tharsis fugeret, oborta. Sodomæ, & Gomorrhæ incendium; de quo Auicenna, & alii Auicennam sequuti naturalem causam conati sunt reddere, quod loca illa cauernosa, sulphurea, & bituminosa essent ruinæ admodum apta, & incendio. Nos tamen ex sacris literis Ionæ primo, & Gen. XIX, Dei Optimi Maximi, supremæque diuinæ prouidentiæ, peculiares hos fuisse effectus, constanter edocemur: naturalium nihilominus causarum opera adhibita. Cuncti uerò tam illi, in quibus uidetur magis uigere uirtus agentis naturalis quàm diuina; quàm illi, in quibus contrà, diuina magis quàm naturalis, & illi etiam in quibus utrius magis sint, dubitant imperitiores; effectus sunt diuinæ prouidentiæ; & à Deo cuncta moderante, pendere uniuersos, existimare debemus. ut illi etiam qui nobis casuales, & temerarii uideri poterant; à diui-
« na prouidentia ita dependeant, ut ea sic moderante proueniant. Quamobrem rectè B. Grego-
» rius enarrans illud Ioannis cap. XX. Thomas non erat cum eis quando uenit Iesus. inquit, Quid
C fratris charissimi; quid inter hæc animaduertitis? Nunquid casu gestum creditis; ut electus il-
» li discipulus tunc deesset; post autem ueniens audiret; audiens dubitaret; dubitans palparet;
» palpans crederet? Non hoc casu, sed diuina dispensatione, gestum est. Hæc ille. De ariete similiter cornibus inter uepres hærente, ab Abraham, pro Isaac filio, immolato, existimandum est. Cuncta nempe siue necessariò, siue contingenter, siue etiam casu, & temerè uobis eueniant; Deo præuisa sunt; & eo modo, quo prius à nobis declaratum fuit, singula suauiter, hoc est pro naturali causarum agentium ratione inclinatione, dispositione, motu, & ordine, Deo dispo nente proueniunt. illis exceptis, quæ præter, uel etiam supra naturalium causarum uim fienda sibi Deus omnipotens seruari uoluit; in quibus haud diuina prouidentia naturalibus causis se accommodat; sed contrà naturales causas diuinæ prouidentiæ uniuersæ naturæ opifex, & dominus, accommodari disposuit. Constat igitur locupletissimè ex iis omnibus, quæ hactenus affatim diximus, & paulò ante compendiosissimè perstrinximus, cum diuina præuidentia, & prouidentia, & cum diuina præscientia, & cum fato, arbitrii libertatem, fortunam, temeritatem, & uniuersam denique contingentiæ naturam conuenire, nec (ut multi crediderunt) pugnare ista inuicem. Meminerimus tamen, si ad diuinam prouidentiam euentum referamus, fortuitus, aut temerarius, aut etiam necessarius absolutè, & simpliciter dici potest nullus, cum quilibet pro di
D uinæ prouidentiæ dispensatione, liberè, & contingenter eueniat. fortuiti nempe, uel temerarii denominationem, à secundis causis, euentus sortiuntur; à quarum inefficacia, huiuscemodi esse ctus & esse, & nomenclaturam suscipiunt.

Tertium, Quòd etsi fati diffinitio, quam prosa sexta libri quarti de Consolatione philosophica nobis Boethius exhibuit, catholicè exponi possit; ipse tamen loco citato, ad Stoicorum magis opinionem, & Academicorum, quàm ad catholicorum Theologorum sententiam, illam exposuit; cum ibidem & fati necessitatem ineuitabilem, & causarum indissolubilem nexum, & diuinæ prouidentiæ immobilitatem, unde res immutabiliter dependeant, frequenter inculcet. Quod sentiunt quidem, & docent Stoici, nō autem catholici Theologi; qui fati ineuitabilitatē procul abigunt; indissolubilem causarum nexum non agnoscunt; & humanam libertatem, ciuilem iustitiam, Deorum cultum, & pietatem tuentur. Quæ omnia, quamprimùm ineuitabilem fati necessitatem, & perpetuam, atque indissolubilem causarum connexionem admiseris, abstulisti.

Sed excuſandus eſt Boethius. quoniam in uniuerſo opere & libro illo (ut ſuperius cap. VII I libri E
tertii diximus) non Theologum, ſed Philoſophum agit ; quod etiam loco prius citato luculenter
ſatis, & exactè demonſtrauimus. poteſt tamen (ut dictum eſt) ipſa diffinitio rectè & catholicè de
clarari ſi philoſophiam loquentem ſilere paululum, aut etiam abeſſe iuſſerimus. Diffinitio igi-
tur eſt, Fatum eſt inhærens rebus mobilibus diſpoſitio; per quam ſuis quæque prouidentia nectit
ordinibus. Id quod definitur fatum eſt, non aſtrologorum influxus; non Stoicorum certa, & in-
diſſolubilis cauſarum complexio; non effectus naturalis, à cauſa naturali de neceſsitate proue-
niens; non breuiter fatum eo modo ſumptum, quo plurimæ philoſophantiam ſectæ ſumpſere.
Sed nunc uolumus per fatum intelligi, ipſum diuinæ uoluntatis, de rebus uniuerſis, decretum,
ſtatutum, atque effatum. Hoc, inquam, dicimus id eſſe; quod diffinitur. Sequitur definitio.
[Eſt inhærens diſpoſitio] iam patuit, quid per inhærentem diſpoſitionem intelligere debeamus;
non ordinem tantùm rerum, ut B. doctor exiſtimauit, ſed præter ordinem, naturam etiam re-
rum, & quidditatem, accidentia prætera tam communia, quàm propria, tam aduentitia, quàm
naturalia, & cuncta breuiter, quæ ipſis rebus contingunt: aut etiam contingere poſſunt. A' diui-
na nanque (ut prius diximus) prouidentia, ſuauiſsimè cuncta diſpoſita fuerunt. Sequitur [rebus
mobilibus] ubi notandum eſt; quod inquit, quod ipſa diſpoſitio inhæret rebus mobilibus; non F
autem quod res mobiles diſpoſitioni; cui nihilominus inhærere debebant; ſi rebus ipſis, atque
rerum actionibus, & operationibus, diuina non ſe accommodaret, & (dixerim) non quaſi in-
hæreret & inſeruiret prouidentia. quum enim ipſa immobilis ſit; rerum mobilitati indulget; cui
interea immobili quadam (ut ex B. Iuſtino prius diximus) ratione ſe inſinuat. In diffinitione pro
pterea ſubditur [per quam ſuis quæque prouidentia nectit ordinibus] dicitur [per quam] ui-
delicet diſpoſitionem [prouidentia] intelligas diuina [quæque] ideſt ſingula corporea, incorpo
rea, uiuentia, non uiuentia, maxima, & minima, quæ in Mundo uniuerſo ſunt; ut neque ſupre
mos angelos, ſupernæ menti ſine motu ſemper inhærentes excipiamus. Quod enim fatum illud,
cuius nos in præſenti definitionem declaramus, excedat, & ſupergrediatur, eſt nihil. [ſuis ne-
ctit ordinib.] [ſuis] inquit, hoc eſt non diuinæ prouidentiæ (ut multi perperam intellexere)
ſed rerum mobilium; quoniam diuerſæ res diuerſum ordinem habent; quibus tamen ordinibus,
quamuis diuerſis, in unum tandem, & eundem finem tendunt omnia. qui eſt Deus benedictus.
à quo, per quem, & propter quē facta ſunt omnia. Prouerb. XVI. Vniuerſa propter ſeipſum crea-
uit dominus. Si nanque diuina prouidentia, pro ſuo (ita dixerim) arbitrio (capias quæſo lector, G
non quid dico, ſed quod uolo dicere) & non pro rerum momento, & propenſione, nexu, atque
ordine, rebus proſpiceret; longè melius fuiſſet dicere, ſuo ordini, quàm ſuis ordinibus; quòd
rei immobili, qualis eſt diuina prouidentia, unitas potius, quàm multitudo conueniat. Cum igi
tur in diffinitione [ſuis ordinibus] dicatur; ad res mobiles pronomen [ſuis] ſine dubio refe-
rendum eſt; quoniam naturalib. rerum proprietatibus, & propenſionibus accommodata diuina
prouidentia, in rebus ipſis, ordines plures admittit; qui quidem ordines cuncti, quoniam ab
una diuina prouidentia ſunt, in unum tandem ordinem, & ad unum finem denique rediguntur,
ita ut omnes ordines ſint unus ordo; quem quia nihil eſt, quod effugere poſsit; propterea dicitur
[nectit quæque] nectere nanque eſt in unum, ut fieri poteſt, diuerſa colligere. Quum igitur iſta
diffinitio fati, hoc modo expoſita, ut eam nos expoſuimus; rebus uniuerſis conueniat; ſequitur
ut res uniuerſæ mobiles eſſe dicantur (Eſt nanque rebus mobilibus inhærens diſpoſitio) at illud,
quod abſolutè, & ſimpliciter neceſſarium eſt; non mobile, ſed immobilè eſt. Relinquitur ergo
ut præter Deum ſit ſimpliciter neceſſarium nihil; ſed omnia mobilia & contingentia. res autem,
ut ſunt, ita eueniunt. neceſſaria, neceſſario; contingentia, contingenter; immobilia, immobiliter; H
mobilia, mobiliter. contingenter autem, & mobiliter euenire, idem ſunt. ſunt autem omnia
præter Deum mobilia, & contingentia; ſingula ergo, ſine dubitatione, mobiliter, & contin-
genter eueniunt. Sed de diffinitione Boethii, & eiuſdem, iuxta catholicam Theologorum doctri
nam, explicatione, hactenus.

Tollitur apparens contradictio, & ad quem modum nonnulla neceſſatiò eueniant, etſi omnia contingenter eueniunt, declaratur. CAP. XXVI.

VONIAM à nobis hactenus oſtenſum fuit, cuncta ſecundum catholicam noſtrorum Theologorum ueritatem, contingenter euenire, aduerſus nos hoc loco diligens lector dubitabit, Quomodo in primo huius noſtræ diſputationis libro, & cap. II, & cap. XXIIII & ultimo, eorum opinionem commendauerimus; qui cum quorundam euentuum contingentia, & temeritate, aliorum neceſsitatem poſuerunt; quum iam ſemel, atque iterum cuncta contingenter, nihil autem de neceſsitate ex Deo euenire dixerimus.

A DISSOLVITVR facillimè dubitatio, ad alias, & alias causas rerum euentus referendo. Habita nanque ad primam causam, & ad Deum Opt. Max. relatione, euentus cuncti liberè prorsus (ut sæpius dictum fuit) & contingenter eueniunt; ab eo nanque habent cuncta quòd sint, & quòd causa sint aliquorum, à quo ut habent esse, ita habere possunt non esse, & actiones omnium suspendi possunt, uel etiam immutari. Omnis creatura (inquit B. Gregorius in moralibus) eo ipso quo creatura est, in semetipsa uicissitudinem mutabilitatis habet. Mutari autem ex alio ad aliud ire est, & in semetipsa stabilem non esse. Vnaquæque enim res, quasi tot paßibus ad aliud tendit, quot mutabilitatis suæ motibus subiacet. Sola autē natura incompræhensibilis à statu suo nescit moueri, quæ ab eo quod idem semper est, nescit immutari. Hæc ille. Cum igitur nihil sit præter Deum, quod absolutè & simpliciter dici poßit necessarium; sequitur ut nulla sit causa, quæ imper mutabiliter sit necessaria. ad hoc autem sequitur, ut nulla sit in cunctis euentis ineuitabilis necesßitas. unde colligitur omnia contingenter euenire. quæ nihilominus ad secundas, & naturales, ac materiatas causas relata; multis modis, euenire poterunt. Quædam enim ineuitabili necesßitate, ubi causarum uirtus, quæ se se temperare nequeat, & naturaliter agat, & impedita non fuerit, & non potuerit à naturali causa impediri: quædam necesßitate euitabili, ubi causa proxima
B etsi impediri potuerit, non fuerit tamen impedita, sed naturalis, fit, & naturaliter operata fuerit: quædam contingenter, ubi uel agens causa aliud agere poterat; uel patiens & subiectum ita ad alios euentus sicut ad hos, qui euenerunt, æqualem habuerit potentiam: quædam fortuitò, ubi agens ex ratione, non illud perfecerit, quod intendebat; sed eius actio ab interrepente causa impedita fuerit; quædam etiam temere & casu, ut cum ea, quæ ex suæ naturæ inclinatione, aliquid intendunt, non id tamen perficiunt, quod intendunt, sed obiter inter agendum irrepunt alia, quæ impediunt; temere certè quæ hoc modo eueniunt euenire dicuntur. Manifestum igitur factum est; quod etsi cuncta secundum rei ueritatem contingenter eueniunt: quoniam singula pro diuinæ uoluntatis arbitrio liberè & contingenter eueniunt, multa nihilominus ex necesßitate eueni re dici poßunt. Sed de tertio appendicio corollario hactenus.

Quot modis contingens quilibet, uel temerarius etiam euentus, necessarius sit, exponitur; & huic octauo libro finis imponitur. CAP. XXVII.

C

VARTVM & ultimum appendicium corollarium illud est, quòd quamuis fortunæ, & temeritatis, & totius denique contingentiæ natura, necesßitati (ut dictum fuit) ita opponatur; ut necesßitas contingentiæ, & contrà necesßitati contingentia è regione, & formaliter sit opposita: & rursum quamuis contingentia cuncta sint, & præter Deum ipsum sit simpliciter necessarium nihil; multis tamen modis & contingentiam necesßitati, & necesßitatem contingentiæ Deus Opt. Max. annecti disposuit; ut litem (quæ alioquin inter duo hæc mutuò pugnantia, & tota, quod aiunt, diametro aduersantia, perpetua erat) Deus, & (ut ait Poeta) melior natura diremperit, & dissociata locis concordi pace ligauerit. Quemadmodum enim omne bonum primo excepto, quod Deus est, mali aliquid, hoc est maioris boni priuationem, uel negationem annexam habet; & malum omne, diuina sic moderante prouidentia in bonum quodpiam semper reducitur, & ad bonum refertur: quam rem nos ipsi, quasi oculis conspicere uidemur. Bono nempe cuipiam malum quodcunque adhærere semper, diuinæ pietatis leges præcipere, nisi cæci, uel nimium tardi simus, intelligimus. Quod etiam B. Dionysius cap. IIII de Diuinis nominibus, nobis exposuit: cuius hæc sunt uerba. οὐδὲ γὰρ ἔστι τὸ κακὸν ὂν ἄμιγες ὑπάρχον τοῦ
D ἀγαθοῦ, idest. Neque est malum quodpiam, quod bono non permistum existat. Et quemadmodum ea, quæ sibi inuicem pugnant, & aduersantur, sibi inuicem commisceri, summum naturæ opificem uoluisse, uidemus. Cinno .n. quodam (dicebat ex interprete lib. de Mun. Arist.) Principiorū summe contrariorum commode attemperato, coagmentationem natura ipsa digesßit, una eademque concinna cohærentia. quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue mistum, & rectum orbiculari. Hæc ibi. Ita quoque omnem necesßitatem, prima excepta, quæ Deus est, contingentiæ non nihil; hoc est maioris saltem necesßitatis priuationem, uel negationem annexam habere; & contrà contingentiam omnem, nulla excepta, necesßitatis aliquid permixtum retinere: quin etiam in necesßitatem modo aliquo illam reduci, & pertrahi, decreuit. Vt id, quod in principio libri tertii diximus. Diuinam uidelicet prouidentiam in hoc Mundo, tanquam pullos duos in eodem nido, contingentiam simul & necesßitatem fouere, uerißimum esse, omnes nisi hebetes & tardi admodum sint, nunc demum facillimè intelligent. quamuis enim sint ista ab inuicem distantia admodum, & opposita; commisceri tamen mutuò, unumque alteri connecti, æternæ legis imperio Deum præcepisse, non ratione tantùm appræhendimus: sed oculis, nisi cæci sumus quasi conspicimus. Fortuiti nanque, & temerarii, & breuiter contingentes euentus cuncti,

in necessitatem modo aliquo, ueluti in suum habitum & naturale principium reducuntur; contingentiamque (quantum fieri potuit) necessitati commisceri, adhærereque, Deus summus rerum omnium opifex, atque connecti, uoluit, quam quidem connexionem, ac complexionem aliàs ex Homero Plutarchus innuit: dum inquit ὅταν τὶς πράξας ὃ βούλεται εἰς ὃ μὴ βούλεται ἐμπέσῃ. hoc est. quum quis id, quod uult, fecerit; in id incidet, quod minimè uult. Huius autem mutuæ connexionis; & contingentiæ in necessitatem reductionis, multi sunt modi. E

Vnvs sit iste quem nuper diximus. quoniam cum aliqua temere, & inconsultò fecerimus: in multa sæpe ui quadam, & ineuitabili (quantum ad nos) necessitate, quæ alioqui noluissemus, incidimus.

Alter modus sit ille quem Simpl. in expositione super Epictetum posuit; & sumpsit ab Alexandro Aphrodisiensi, in libro de Fato; cuius etiam in libro, An homo bonus uel malus fiat, cap. xi, Simon Portius meminit; is autem est. quòd homo contingenter, & liberè, necessariò operatur. Homo enim, quia homo est, liberè, nec utcunque liberè, sed de necessitate liberè agit. uidimus enim superius, ab humana operatione libertatem diuelli non posse. Necessitate ergo ineuitabili homo si operatur, liberè, & ex arbitrio, ac contingenter operatur. Cum autem ab arbitraria operatione ortum ducāt sortuiti euentus, ut nos prius, & secūdo Physicarum auscultationum libro fusè declarauit Arist. ut necessum sit, sortuitos euentus esse, quasi consequens esse uidebitur. In hunc modum in Deo, qui necessitas est, contingentia poni potest. Nam & si maximè necessarius sit, quidquid tamen extra se uult, de necessitate liberè & contingenter uult. F

Tertivs modus est, quoniam quidquid dum futurum erat, erat contingens: & poterat esse: id ipsum dum est, necessarium est; quòd omne quod est (ut sæpius dictum fuit) dum est, necessarium sit esse.

Qvartvs modus est; quòd id ipsum, quod dum futurum erat, erat contingens: non solùm dum est, necessarium est esse, sed longè magis cum extiterit, & cum iam in præteritum transierit (quanquam Cleanthi, qui Chrysippi præceptor fuit hoc nou placeat) necessarium est extitisse; & usque adeo necessarium; ut neque per diuinam potentiam non possit non extitisse. Lib. etenim sexto Ethicorum cap. 11. Agathonem commendauit Arist. qui hoc solo Deum priuari affirmabat: infecta fieri posse, quæcunque facta sunt. Et ideo apud Græcos extat carmen illud, quod non nulli Pythagoræ ascribunt. quod lib. undecimo de legibus citatur à Platone.

» οὐκ ἔτι γὰρ δύναται, τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον. id est.

fieri nou potest, ut id, quod factum est; factum non sit. Consimile dicebat Antipater Tarsensis: cùm fortunam non posse non dedisse, aiebat, quod semel dederit. Ioannes. etiam Scotus lib. quarto Theologicarum sententiarum & distinct. vi. quæst. ix, & distinct. x. quæst. ii. Deum, asseruit, non posse (etiam de potentia absoluta) facere præteritum, non præteriisse. Vnde contra Faustum B. August. quæ uerba afferri possunt aduersus etiam Callimachum, de quo lib. primo cap. 3. quisquis ita dicit, Si Deus omnipotens est; faciat, ut quæ facta sunt, facta non fuerint: non uidet hoc se dicere: Si Deus optimus est, faciat, ut quæ uera sunt, eò ipso quòd uera suut, falsa sint. Et B. Hieronymus. dicebat, quòd etsi Deus omnia possit; nou potest tamen de corrupta, facere incorruptam. hoc fortassis uoluit ille uersiculus. G

» Δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγγύθι ναίει. idest.

Posse, propè necessitatem habitat. uix enim res est, quod iam preteriit; præteritam uerò fuisse, est necessarium: cum tamen paulò ante & esse & nou esse poterat. quanquam interea me non lateat carmen illud aliter explicari posse.

Qvintvs modus est, quoniam collectis per conditionem undique circuustantiis, ex contingentia in necessitatē cuncta uidentur euadere. collectis namque omnibus fortuiti euentus causis, & positis id quod alioquin & contingens, & temerarium erat; necessarium tunc demum esse cognoscetur; quod ex omnibus suis collectis causis, unumquodque non euenire, nou possit. Quæ res Stoicorum opinionini, omnia per successiuam causarum seriem ineuitabili necessitate euenire, asserentium, ansam nou modicam præbuisse forsan doctis uidebitur. Non enim casus est euentus ita temerarius; ut nulla prorsus causarum connexione sit productus; quum sine aliqua causarum complicatione, & ordine, euenisse potuerit nihil. Sed casus est euentus; qui, à nulla causarum complexione quæ necessaria sit, productus est. Veruntamen quamuis complicatio necessaria non fuerit, quicquid tamen inde euenerit (si cunctas simul in suo ordine, ac dispositio ne causas intelligamus) ineuitabili quadam necessitate, progressum fuisse, uemo est, qui non intelligat. H

Sextvs modus sit. Quoniam omne quod uerum contingenter est; exprimi per ueram orationem potest. quæ quidem oratio, & si contingenter uera sit, ipsa tamen rei, de qua est, & contra res ipsi orationi, necessitatis non nihil impartitur. Nempe si uera est oratio. Socrates sedet, necessarium est, sedere Socratem. Nisi eni m sederet Socrates; oratio illa, Socrates sedet, uera minimè

A nimè esse posset. Et contrà si uerum fuerit, sedere Socratem; ex necessitate uera est oratio, Socrates sedet, si orationem quispiam conficiat. Hinc proprerea non solùm Stoicis sed aliis multis uisa fuit maximi momenti ad ineuitabilem necessitarem suadendam ratio ex diuina præscientia deducta; cum tamen nullius ponderis esse, iam quilibet diiudicare potest. nullam enim necessitatem scientia, præscientia, ueritas orationis, & alia id genus important, præterquàm suppositionis, & illationis. quæ necessitas in connexione rantùm, non etiam in connexis existit.

SEPTIMVS sit. Quoniam innumera sunt: quæ si simpliciter intelligantur: hoc est si non aliqua ad aliud quidpiam, relatione, non tantùm contingentia, sed temeraria etiam esse perhibentur. At si aliqnid, quod uel esse, uel fuisse, uel fore supponatur, illa referantur: necessaria statim euadunt. Venam profectò secare contingens est; & supposito quòd sanari cupias, & uelis, secare uenam, necessarium erit. Item moneri equum contingens est; sed posito quòd currat: moueri equum ita necessarium est: ut non moueri illum, sit penitus impossibile.

ADDE, & est modus octauus. Quoniam necessitati contingentia opponitur. Et unum oppositorum (ut in superioribus copiosè dictum est) non potest in Orbe uniuerso esse, sine altero. Necessarium autem, quia necessarium est, non potest non esse. Contingens ergo, quia necessariò opponitur, non esse non poterit. Consimilem habet in Thæteto rationem Plato ubi ad Theodo-
B rum inquit Socrates. Mala ab Orbe uniuerso expelli non possunt. Quòd necessarium sit aliquid semper esse; quod bono, qnod non esse non potest, aduersetur. Hæc sunt ex interprete Platonis uerba. At impossibile est ò Theodore, mala penitus extirpari. Nam bono oppositum aliquid semper esse, necessarium est. Hæc ibi. Necessitati igitur ipsa etiam contingentia nedum, effectus ipse contingens, erit aliquo modo admista. immo quam intimè connexa.

ACCEDIT iis, qui dicti sunt, modus nouus, quoniam contingentes affectus æterni sunt, siue secundum Physicos, in rerum naturis, & in reali existentia, & extra suas causas, mundum æternum affirmantes; siue etiam secundum Theologos, in essentia diuina ab æterno, & intra hanc primam causam, tanquam in suæ essentiæ fonte, iampridem & æternis seculis occulti. æterna autem omnia (ut inquit lib. sexto Ethicorum cap. VII. Aristoteles) quatenus æterna sunt, necessaria sunt. Quamobrem ex omnibus, quæ diximus, omnino uerùm illud esse colligitur; quod Dionysius de diuinis Nominibus cap. IIII, scriptum reliquit, quòd diuina prouidentia inferiora, conuersione quadam, superioribus alligauit. terrena nanque cœlestibus, humana diuinis, mala bonis, adde contingentia necessitatibns alligari rerum cunctarum summns opifex, atque connecti uoluit. Atque hæc quidem dicta sint à nobis, de tertio Stoicorum argumento, & de diuina
C præscientia, atqne de diuina prouidentia, & de Fato, deque eo quòd contingentiæ, temeritati, humanæque libertati minimè hæc ipsa repugnent; neqne contingentiam, & temeritatem ex omni rerum natura expellant; de necessitate etiam, & contingentia, quomodo hæc inter se commiscèantur; seque inuicem prope compatiantur, satis multa diximus. Nunc reliquum est, ut ea omnia, quæ ab aduersariis, & ab iis, qui cunctarum rerum ineuitabilem necessitatem, & Fatum defendere conantur, pro suæ opinionis confirmatione libro primo adducta fuerant, dissoluamus.

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,
De Fato liber nonus.

In quo ad omnes in primo libro adductas confirmationes, quibus, ex diuinatione, & futuri euentus multiplici præsensione, contingentiæ, & temeritatis natura tolli, ineuitabi lis verò in cunctis rebus fati necessitas confirmari uidebatur; respondetur.

Ad primam Stoicorum confirmationem, ex sacrorum codicum auctoritate procedentem, & secundum Philosophum, & secundum Theologum respondetur.

Capvt primvm.

Tsi ad ea omnia, quæ ad ineuitabilem rerum, & euentuum omnium, fatalemq; necessitatẽ suadendam, in principio nostræ disputationis tum ex Stoicis, tum ex astrorum inspectoribus, & aliis ad-
ducta fuerunt, ex his, quæ hactenus à nobis dicta suut, possit quiuis G
nõ multa difficultate, immo mira quadam facilitate respondere; & eadem cuncta dissoluere ad; singula tamen, cum eorum aliqua sint, quæ non solùm non contemnendam, sed multis etiam modis diligentem, & accuratam considerationem desiderare uideantur, proprias responsiones afferre minimè grauabimur.

Ad primam igitur confirmationem, per quam ex sacrorum codicum auctoritate, Deum cuncta præcognoscere ac moderari, ut inde omnia (cum errare in sua cognitione, ac prouidentia & decipi ille non possit) ineuitabili quadam necessitate euenire, Stoici persuadere conantur, Dicimus, quòd sacros codices, & propter religionem, & propter miram uulgi de eisdem existimationem, Aristoteles si non mente, genibus saltem, & exteriori aliquo cultu fortasse ueneraretur; cæterùm flocci eos faceret, & mentiri in eo, quod asserunt, Deum omnia præcognoscere, illos sine dubio confiteretur. Romani contrà in tanta reuerentia libros Sibyllinos (ii erant sacri Romanorum codices) habuerunt; ut (quemadmodum lib. primo cap. x i i i, de magistratibus lo-
quens Fenestella testatus est) solis Duumuiris libros istos inspicere, liceret; sed cum Duumuiro H
rum sacerdotium, ad decem usque protractum fuisset; ab illis demum solis Decemuiris sibyllini libri legi permittebantur; sacros adeo codices Romana antiquitas est uenerata, tanquam qui mendum nullum continerent; sed Deorum mentem, & oracula certissimè continere, & ea nobis expouere crederentur.

Plato lib. octauo de legib. & ante Plat. Parmenides sacros codices recipit, suspicit, ac ueneratur; infallibilemque ueritatem, sicut in omnibus aliis, ita iu eo, quòd Deum omnia cognoscere, moderari, & temperare significant, illos continere est opinatus. qui etsi rerum (ut prius dictum fuit) aliquarum per se solus, & immediatè, aliarum uerò aliis uel spiritualibus, uel corporalibus quibusdam naturis mediantibus curam habeat, & parrocinium; cuncta tamen modo quodam nobis inexplicabili cognoscere; & ea ab ipso procedere, ipsumque ab omni procedentium communione, absolutum esse; in Timæo Plato uberrimè declarauit. quæ omnia, uel Platone teste, in sacris Græcorum codicibus, susius exponuntur. Diuinus Iamblichus, Syrianus, Plotinus, Porphyrius, & multi uel philosophantium, uel theologizantium Ethnicorum libros,

qui

A qui à ſuis myſtagogis, & antiſtitibus inter ſacros habebantur, & uenerati ſunt: & eorum aliquot
ſunt illi etiam interpretati.

Nostri Theologi non ſolùm ſacros codices ob religionem ſuſpiciunt: ſed etiam, quia ſoli in
dubitatiſsimam ueritatem contineant, reuerentur; & tanquam ueriſsima ſancti Spiritus oracu-
la, caſtiſsimis auribus eoſdem recipi iubent. Diſcrepant à Platone, Syriano, Iamblicho, & aliis
philoſophantibus; quod alios inter ſacros, & longè diuerſos noſtri theologi, ab illa ſiue Græco-
rum, ſiue Aegyptiorum, aut Bablyoniorum antiquitate codices habeant. Eos certè noſtri ha-
bent, qui Dei Optimi Maximi uera myſteria, ſanctiſsima ſacramenta & oracula indubitatiſsima
contineant. qui uerò à philoſophantibus, ſiue ab Ethnicis theologis, inter ſacros habentur: pro
phani re uera omnes ſunt; & multi, uel poeticis ſabulis pleni; uel ſtupris etiam, & inceſtibus,
& mille obſcoenis actibus prodigioſi. Sed tam eorum multi, quàm noſtri omnes (eſto quòd om
nia apud Deum præcognita ſtatuant) à rebus tamen contingentiam, uel etiam temeritatem pe-
nitus non abigunt; quòd diuina de rebus, & euentibus omnibus præcognitione admiſſa, multa
(ad eum modum, qui declaratus abundè in ſuperioribus fuit) & contingenter, & temere eueni
B re permittantur. cuius rei maximum, ex noſtris codicibus ſacris, habere poſſumus indicium:
quòd omnes præceptis, admonitionibus, increpationibus, exhortationibus, & huiuſmodi mul
tis aliis, pleni ſunt: quæ cuncta humanum arbitrium (à quo multa contingentium, & fortuito-
rum euentuum genera prodeunt) cumulatiſsimè declarant, atque conuincunt. Quos & ſi non
eo modo, quo olim Sibyllini reſeruari uelim, ut paucis ad eos pateret aditus: & tantum inter Pon
tifices uerſari poſſent, & ab alio nemine perlegi; optarem nihilominus, ne ita latè paterent; &
in cuiuſque eſſent poteſtate. ut etiam in uulgarem linguam translati, apud cerdones, & lanios,
& cetarios eſſent: à quibus peruersè intellecti, præpoſteræ doctrinæ, & his, & aliis anſam: un-
de hæreſis obrepet, præbere uiderētur. Multi nanque eos legendo malè intelligunt, & aliis etiā
» malè intelligendi occaſionem præbent. Nolite (inquit D. N. Matth. VII.) ſanctum dare cani-
» bus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis: & conuerſi
» diſrumpant uos. Deceret certè Chriſtianos multam ſacris literis exhibere reuerentiam, ut non
paſsim omnibus legendæ permitterentur, ſed uiris duntaxat, & in ſcientia probatis, & in fide
» conſtantibus. Niſi (Eſaiæ VII.) credideritis non intelligetis. Hebræorum nulli, ut in præfatio-
ne ſuper Ezechielem, inquit B. Hieronymus principia libri Geneſeos, & canticum cantico-
rum; & Ezechielem, legere permittebantur, niſi ætatem ſacerdotalis miniſterii, ideſt, annum
C trigeſimum impleuiſſet; ut ad perfectam ſcientiam, & ad myſticos intellectus, plenum humanæ
naturæ tempus accederet. ne uidelicet eos libros, eorundemque tropologiam, & ſpiritalem ſen
ſum minus percipientes, irreuerenter aliqui legerent, & contrectarent, ne dicam deſpicerent &
contemnerent. Sed de iis hactenus.

Ad ſecundam confirmationem, quæ ab ipſa diuinatione procedit, ſecundum Phyſicos, reſpondetur; & primùm ex Stoicis, diuinatio ipſa perſuadetur. Cap. II.

AD secundam confirmationem, quæ ex ipſa diuinatione in communi prius,
deinde in particulari, hoc eſt ex diuerſi generis oraculorum prædictione, & di-
uinatione procedit, eo ordine dicendum eſt, quo in primo libro adducta argu
menta fuerunt. primùm igitur ad illud, quod pro diuinatione, in uniuerſum ad
ductum fuit, deinde ſuo ordine, ad ſingula ea, quæ ex certis diuinationis gene-
ribus, deducta fuerunt.

D Ad illud igitur primum, quod ex diuinatione in communi arguebatur.

Dicendum, Diuinationem quidem Xenophontem, qui Deos eſſe diceret, penitus abſtuliſſe,
Stoicos uerò illam defendere. quorum aliqui, ut Chryſippus & alii plerique multis comproba-
re fuerunt conati. quam etiam (quemadmodum poſteriore libro de Diuinatione ad finem retu-
lit Cic.) ita diffinierunt, Diuinatio eſt uis cognoſcens, & uidens, & explicans ſigna; quæ à Diis
hominibus portendātur. Alii, Diuinatio eſt futurorum præſenſio, hominum uitæ maximè condu-
cens, & commoda. Alii uerò ex Stoicorum ſecta illam (ſi Ciceroni in pleriſque locis libri de di-
uinatione credendum eſt) ita diffinierunt, Diuinatio eſt earum rerum, quæ fortuitæ putantur,
prædictio, atque præſenſio. Dixerunt alii, Diuinatio eſt earum rerum, quæ in fortuna ſunt poſitæ,
præſenſio. quæ quidem diuinationis diffinitiones, prophetiæ etiam (de prophetia autem nunc
Phyſica loquimur quam ſuperius libro ſeptimo in partes quatuor ſecuimus) ſi communem
loquendi modum ſequamur; & differentiam, quam inter uatem, & Prophetam poſuit Plato abii
ciamus, aptari poſſunt. Etenim hoc modo diuinare, ideſt uel portenta explicare, uel futura præ-
ſentire, illa maximè quæ in fortuna ſunt poſita, prophetare eſt. Diuinationem autem à tribus o-
riginem

riginem ducere Posidonius existimauit. à Deo, à Fato, siue causarum connexionem, & compli E
cationem, sine magis cœlestem influxum per fatum intelligat (erat enim mathematicus egregius) & à natura diuinationem in duo genera Stoici distinxerunt; quorum unum ex arte, alterum ex natura esse affirmauerunt. Ex arte, inquiunt, sunt auspicia, auguria, & id genus alia.

Ex natura uerò sunt somnia & furores. his nonnulli sortes addiderunt. primùm illud coniectura iugique rerum obseruatione constare antiqui putauerunt, secundum concitatione, & furore. Multi fuerunt Physici, ut Dicæarchus Peripateticus, Cratippus Ciceronis familiaris, & alii, qui duo hæc tantùm, quæ ex natura esse dicuntur, diuinationis genera, furorem scilicet & somnium reliquerunt; cætera uerò cuncta tanquam uana, & nullius ueritatis indicia, respuerunt, & abiecerunt. Stoici ad diuinationem suadendam, illa usi fuerunt ratione, quam ex Cratippo, Chrysippo, Diogene, Antipatro, & aliis multis lib. secundo, de Diuinatione, retulit Cicero. Ea autem est. si sunt dii, neque ante declarant hominibus, quæ futura sunt, aut non diligunt homines, aut quid euenturum sit, ignorant; aut existimant, nihil interesse hominum scire, quid sit futurum, aut non censent esse suæ maiestatis, præsignificare hominibus, quæ sunt futura, aut ea, ne quidem dii ipsi significare possunt. sed consequens falsum est, neque enim non diligunt nos; sunt nanque benefici generiq; hominum amici. Neque ignorant ea; quæ ab ipsis constituta, designataq; sunt. Neq; nostra nihil interest scire illa; quæ futura sunt. Erimus enim in periculis cantiores, si scierimus, quæ mala futura sunt. Neq; Dii hoc alienum ducunt à maiestate sua. Neque non possunt futura F
prænoscere, & præsignificare. Non igitur Dii sunt, & nō significant nobis futura. sunt autem Dii, ergo significant nobis futura. Quòd si futura nobis significant; uiam etiam ad significationum intelligentiam nobis præbent. cæteroqui frustra significarent. ergo diuinatio, ut tota ratio sit, si Dii sunt, est diuinatio; sed Dii sunt, igitur diuinatio.

Alia etiam breuiori ratione, ad eandem probandam, usus est Cratippus: qui duo tantùm genera diuinationis admittebat, furorem, & somnium, ea autem est. Si unum aliquid ita sit prædictum: ut cum euenerit, ita cadat, ut prædictū fuit, est diuinatio. sed est primū, est igitur diuinatio. Rationem istam pluribus uerbis lib. primo & secundo de diuinatione ita, ad Cratippi opinionē, exposuit Cic. Si sine oculis non potest extare officium, & munus oculorum: possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere; qui uel semel ita est usus oculis; ut uera cerneret; is habet sensum oculorum uera cernentium. Item igitur si sine diuinatione, non potest officium, & munus diuinationis extare: potest autem quis, cum diuinationem habeat, errare aliquando, nec uera cernere, satis est ad confirmandam diuinationem semel ita esse aliquid diuinatum: ut nihil fortuitò cecidisse uideatur, sunt autem eius generis innumerabilia; esse igitur diuinationem confitendum est. Addebat Chrysippus rationē aliam, ut libro quarto de Præparatione euangelica cap. 11, G
retulit Eusebius, quæ est, fatum prædictiones ueræ & certæ sunt si fato fiunt uniuersa, sed est primum, igitur diuinatio.

Diuinatio, qualem asserunt Stoici, multis physicis rationibus improbatur. CAP. III.

VERVMENIMVERO aduersus diuinationem illam, quam Stoici defendunt, insurrexit Carneades, & cum Carneade Cicero hac ratione. Diuinatio non habet certum subiectum, & certam materiam, de qua sit, & circa quam uersetur. diuinatio igitur non est. argumentum illo constare uidetur, quòd omnia genus quodpiam subiecti, ut sint, requirere uideantur. aliud & aliud pro ratione naturæ eius, quod esse dicitur. assumptum, uiri illi sic probant. non est earum rerum, quæ subiectæ sensibus sunt; nec earum, quæ artibus continentur; nec earum, quæ in philosophia disseruntur; nec earum, quæ in republica uersantur; nec est rerum omnium, nec aliqua ei certa materia, in qua uersetur, potest ascribi. sequitur ergo ut nulla sit diuinatio. H

AT respondebunt Stoici, in illis rebus, uersari diuinationem, quæ in fortuna sunt positæ. Ita nanque illam definire eos dicebamus. Diuinatio est earum rerum præsensio, quæ in fortuna positæ sunt.

SED, aduersus hanc responsionem, & in uniuersum aduersus Stoicorum de diuinatione decreta, multis rationibus, tum Cicero tum alii plerique uenerunt: quarum aliquot potentiores uidelicet, breuibus percurremus. Primùm igitur Stoicæ diuinationi illud obstat: quòd quæ præsentiri aut arte; aut ratione, aut usu, aut coniectura possunt; ea non diuinis tribuenda Stoici putauerunt; sed peritis. at, subde tu, omnia, quæ præsentiri dicuntur; uno prædictorum modorum uidentur præsentiri. Nulla igitur est præsensio; quæ diuinatio dici possit. perperam ergo ex præsensione diuinationem Stoici diffinierunt.

Secundum

A SECVNDVM. quia earum rerum, quæ nihil habent rationis, sed temerè, cæco casu, & nolubilitate Fortunæ fiunt, nulla potest esse præsensio. At diuinatio, est, iuxta eorum dogmata, earum rerum præsensio; quæ in Fortuna sunt positæ. Nulla igitur diuinatio.

TERTIVM. si Deus scit; quod in Fortuna positum est; certè illud ueniet. si certè eueniet; nulla fortuna est. Est autem Fortuna. rerum igitur fortuitarum nulla est præsensio, quæ diuinatio dici possit. Fortunam enim cum diuinatione, & cum diuinæ scientiæ certitudine pugnare philosophantibus omnibus uisum semper fuit; & ipsis etiam fortassè Stoicis; licèt diuinationem rerum fortuitarum præsensione definierint. Fortunæ nanque nomine, non rem, quæ temerè, & cæco casu, sed quæ per certam quidem, sed occultam causam eueniat, ut superius libro tertio cap. XXII dictum fuit) intellexere. Aduersus quos, longè secus quàm communis sit huius nominis [fortuna] usus, uti illos fortunæ significatione, dicebamus, & alia præterea obiecimus quæ nunc iterum referenda minimè duximus.

QVARTVM. diffinitio aduersatur communi Stoicorum opinioni; qui omnia Fato, fatalique B necessitate euenire existimarunt; cum Fatum præsertim diffiniant, per æternam quandam causarum complicationem, ex qua, quicquid euenit (eueniunt autem ex ea omnia) ineuitabili necessitate eueniat. si enim nihil fieri potest; nihil accidere; nihil euenire; nisi quod ab omni æternitate, certum fuerit esse futurum; ratoque tempore, atque ex certis causis; quæ potest esse Fortuna? qua sublata, qui locus est diuinationi? quæ fortuitarum rerum præsensio dicta est? sed respondebunt (ut paulò ante dicebamus) quòd ea euenire fortuna dicantur; non quæ cæco casu, & nulla certa, & determinata causa: sed quæ ab occulta causa fiunt; quæ fato, & præfinita causarum connexione, ineuitabili necessitate, fieri illi dixerunt. Sed aduersus hanc responsionem, multa superius, hoc est tertio libro cap. XXII, obiecimus; ad quem locum lectorem in præsentiarum missum uolumus.

QVINTVM. si omnia fato fiunt, & ineuitabili necessitate proueniunt singula, quid prodest diuinatio? aut quid est, quod nos moueant, aut sortes, aut exta, aut ulla prædictio? Si enim (ut Ciceronis utamur exemplo) fatum fuit classes populi Romani bello Punico primo alteram naufragio, alteram à Pœnis depressam, interire; etiam si tripudium solistimum pulli fecissent, L. Iunio, & P. Clodio consulib. classes tamen interiissent. Sin cùm auspiciis obtemperatum esset; interituræ classes non fuerunt; non interierunt Fato: multis autem omnia Fato. nullius igitur est, C utilitatis diuinatio. cum ob diuinationem nil secus, quàm fiat, per nos fieri potuerit.

SEXTVM. quoniam si etiam ex futurorum diuinatione & præcognitione moueri incitarique possemus; non esset id nobis utile. si cuncta fatata esse dicamus. Quæ enim uita fuisset Priamo; si ab adolescentia, sciuisset; quos euentus senectutis esset habiturus? M. ne Crasso utile fuisset tum, cùm maximis opibus, fortunisque florebat; scire sibi interfecto Publio filio, exercituque deleto, trans Euphratem, cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An censebimus, Cn. Pompeium tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria lætaturum fuisse; si sciuisset; se in solitudine Aegyptiorum, amisso exercitu, iri trucidatum?

ADDE, quòd non solùm nullius esset nobis utilitatis diuinatio; sed magnæ etiam sollicitudinis, perturbationis, & doloris causa. quum non tam soleant homines, bonorum expectatione, gaudere; quàm timore impendentium malorum solicitari, perturbarique, atque angi.

PRAETEREA mala nobis imminere (nisi audiamus) nullo modo cogitamus; bona uerò, innata quadam propensione, humanum genus expectare solet. Habet enim mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit, ut bonorum annunciatione, non magnopere augeatur letitia; immo nonnunquam etiam minuatur; si maiora sponte sperauerimus; quàm ea sint: quæ uaticinio prædi- D cuntur. Malorum autem prænunciatione, quoniam præter spem omnem sæpenumero nunciantur, nehementer tangimur, ac perturbamur.

SEPTIMO, est argumentum Alexandri Aphrod. libro de Fato. Quoniam diuinatio, est rei futuræ prænunciatio; at Stoici non præmonitorem tantùm, sed auctorem etiam patricidii futuri, atque incestus, & causam, Apollinem faciunt. Laio nempe Apollinem consulenti dixerat Pythia. Filium ne tibi generes; alioquin ab eo obtruncaberis; incestibus domus tua fœdabitur; & sanguine tota inundabit. Interrogati autem Stoici, cur in consilii aliquando, atque in exortationis morem, ab Apolline reddantur responsa; sicut nuper de Laio diximus, Respondent, Deum idcircò ita Laio respondisse; ut ea implerentur; quæ erant Fato, & ineuitabili necessitate adimplenda. Nisi enim ita respondisset Apollo; non euenissent ea; quæ de Laio, & de Oedipo commemorantur. Quoniam Laius filium, quem ebrius genuerat, non exposuisset: non expositum pastores non educassent; non educatum Polybio Corinthio non tradidissent: non traditus ignotum patrem non interemisset; & domum sanguine, & incestu non repleuisset. Sed contrà domi educatus parentes ueneratus fuisset. Vt igitur uniuersa hæc fatalis fabula perageretur; Deum tradunt in consilii speciem, responsum, Laio præbuisse; non peragenda si siluisset; aut si

fecus responsura fuisset. Au&torem igitur tantorum scelerum, & non præmonitorem duntaxat E
Apollinem Stoici faciunt. Quo quid immanius, execrabiliusq́ue excogitari potest? Præstat cum
Epicuro diuinam prouidentiam, & cunctam diuinationem funditus euertere, ac tollere; quàm
improuidam adeo, & impiam prouidentiam, nec non tam nefariam diuinationem ponere; aut
etiam animo excogitare.

Vltimo, quoniam omnes rationes pro Stoicis adductæ, non aptè connexæ sunt; & grauiter peccant. Rationem priorem demolitur Cicero. Tum quia, quæ ab his, tanquam certa sumuntur; sunt uel dubia, uel doctißimorum hominum opinioni pugnantia. Vt quòd hæc nostratia sint à diis immortalibus constituta, & præordinata; aut quòd omnia Dii sciant. Aristoteles nanque lib. duodecimo Prioris Philosophiæ, & Dicæarchus Peripateticus Aristotelem sequutus, dixerunt, Nescire ista inferiora Deos, melius esse, quàm scire. sed & alia ab his multa sumuntur; quæ à multis facilè negarentur; præsertim ab Epicureis; qui prouidentiam, & præscientiam futurorum Diis denegant; diuinationemq́ue omnem ab eis, & omnem præsensionem abigunt. tum quòd etiam, si uera essent omnia, & certa; propositum ex illis non ex necessitate monstratur, & longè probabiliorem existimat Cicero rationem illam; quæ ex opposito
illati procedit; quàm illam, qua utuntur Stoici; quæ ex assertione assumpti deducitur. ut argua- F
tur, Si sunt Dii, est diuinatio; sed non est diuinatio, igitur Dii non sunt.

Rationem etiam posteriorem, quæ est Cratippi, tollit Cic. & argumentum in au&torem retorquet. cùm enim multa falsò prædicta sint; sequitur, ut si quid, quod prædictum fuit, euenerit casu, & fortuito, & non certa diuinatione, & destinatione euenisse necessarium sit.

Adde, quòd similitudo illa non currit de oculis, & de diuinatione; ad quam ita respondet Cic. Si, inquit, aliquando oculi peccent; tamen quia rectè aliquando uiderunt; inest in iis uis uidendi. Item si qui semel aliquid ex diuinatione dixerit, is etiam cum pecet, tamen existimandus est habere uim diuinandi. Vide, quæso, Cratippe noster, quàm sint ista similia. Nam mihi quidem non uidentur. Oculi enim uera cernentes utuntur natura, atque sensu animi, si quando uel uaticinando, uel somniandu uera uiderunt; usi sunt fortuna, atque casu.

Adde, quòd hac eadem ratione uti possunt, & aruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & sortilegi, & Chaldæi; quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, euaserit. Ergo aut hæc omnia & singula, diuinandi genus aliquod e-
runt; quæ Cratippus improbat; quod est sibi ipsi aduersari, & contradicere, aut tollenda est di- G
uinatio. Non enim plus de furore, & somnio urget Cratippi ratio, quàm de reliquis diuinandi generibus.

Tertia ratio ab Epicuro, & Peripateticis irridetur, quòd omnia fatis fieri ostendat Chrysippus; quia uaticinatio sit. Vaticinatione non esse, inde probet, quia omnia fatis fiant; quo probationis modo, nihil uanius excogitari potest. Cùm circulares demonstrationes inanes sint & ex necessitate colligant nihil.

Ad eandem confirmationem, ex Theologo respondetur. Et quid de diuinatione catholicè dicendum sit, declaratur. Cap. IIII.

Catholici Theologi nostri, etsi diuinationem, idest rei contingenter futuræ apud Deum præcognitionem, & factam de ea aliquando sanctis uiris reuelationem, præsensionemq́ue, & hanc modis diuersis, ut prius tunc dictum fuit;
cum de prophetia agereretur, ita admittant (quamuis super Michea in malam H
semper partem diuinationem accipi B. Hier. rectißime dixerit) & tuentur; ut eum, qui illam uel temneret, uel negaret, tanquam hæreticum, & codicibus sacris omnibus aduersantem, nisi resipisceret, cremandum esse censerent. Negarent tamen ex diuinatione, hoc est ex certa euentus futuri reuelatione, uel prædictione, sequi aliquid necessitate ineuitabili. quod prius cum de prophetia ageremus, fusè satis demonstrauimus, immo non nisi de re & contingenti, & contingenter futura, diuinationem esse, affirmarent, quæ & euenire, & non euenire contingenter, uel etiam temerè potest. quam tamen non solùm uenturam Deus nouit; sed & quando, & quomodo euentura est, Deus, cui futura omnia, præsentia sunt, longè ante euentum exactißimè præcognouit; & eius, cui uoluit, euentum reuelauit. Hanc reuelationem eius, cui fit reuelatio, diuinationem, idest futuri euentus non dico præsensionem, sed cognitionem diuinitus habitam, nobis appellare, quæso, liceat. Nec propterea putent aliqui nos uel sacro canoni, uel doctis & sanctis patribus uelle aliquo modo aduersari; qui diuinationis nomen (quòd peßimè ex communi usu sonare soleat) à piis fidelium auribus exulare iubent. Nam etsi nomen ipsum abiiciunt; rem tamen ipsam sanctißimè tuentur. Dictum est enim prius; in quibusdam uocibus, quibus loquendi consuetudo abutitur, quòd in

re

A re non uera illas intelligere consueuerit, Theologum cautissimum procedere; & eas quidem uo-
ces damnare; non autem ueram earum uocum & germanam significationem; quam & theolo-
gus catholicus amplectitur; & in eo sensu, uocis etiam usum non damnare illum, ipse credide-
rim. Multa enim sanctis patribus, ante illorum euentum, Deum reuelasse; multa similiter san-
ctos patres illis diuinitus tradita nobis exhibuisse; in sacris codicibus, copiosissimè legimus; at,
que edocemur. Hanc igitur euenturæ rei præcognitionem, & prænunciationem, diuinationem,
idest, ut paulò ante diximus, cognitionem diuinitus habitam appellari non posse, qui hactenus
dxerit, ni fallor, fuit nemo. Sed illam diuinationem, quæ Christianis auribus pessimè sonat;
& quæ ex nominis Ethymo, iuxta Isidorum rei diuinæ insimulationem dicit; & quandam uel di
uinitatis, uel diuinarum reuelationum simulatam plenitudinem significat; sancti doctores om-
nes damnauerunt omnino; tolliq́ue eam funditus iusserunt. Illi nanque, qui isto modo diuinare,
idest rem diuinam insimulare, reiq́ue contingentis euentum, cuius neque causam, neque certum
indicium quodpiam teneant, ex se, quòd Dei id proprium sit, & sine diuina reuelatione, certè,
& serlò prænunciare audent; non tantùm peccant mortaliter, quemadmodum affirmat D. Tho-
mas in 22. Quæst. x c v, sed (ut ex libro Deuter. cap. x v i i i, & Leuit. cap. x x, inferius in respon
B sione ad confirmationem ex auguribus, fusius dicturi sumus) igne, & ferro omnes tollendi sunt.
Non enim homo, uel creatura aliqua, ea, quæ contingenter futura sunt, certè ex se, & proprio
ingenio, & determinatè cognoscere potest. Sic enim in Eccl. cap. v i i i legimus, Multa hominis
afflictio; quia ignorat præterita; & futura nullo modo scire potest. Et Esai. x l i, Annunciate quæ
uentura sunt in futurum; & sciemus; quia Dii estis uos. Crederem tamen (quod sanctæ Romanæ
ecclesiæ iudicio submissum uolumus) hominem, si modo diuinæ sapientiæ radium, quem Deus
primis parentibus humani generis donarat, retinuisset, & multorum euentuum certas causas,
quas nunc coniecturis, & illis sæpe falsis, ille prosequitur, & signa multa, quæ in hunc finem con
dita, & ante oculos nostros posita sunt; ut significent aliquid; & de futuris nos moneant; certius,
& explicatius intellecturum fuisse. Sed postquam obscuratum est, lapsu parentum, insipiens cor
nostrum; hebetata mentis acie, ueluti per densas nubes, solis faciem contemplamur. rerum pau
carum causas noscimus, signa paucissima assequimur; & de euentibus, quos denotant, haud dex
trè sæpissimè interpretamur. Vnde fit, ut impostores isti, qui futurorum euentuum cognitionē
C profitentur, & uenditant; miris modis nobis imponant; ut deceptis nobis, & ueluti fascinatis,
& dæmonis cultum turpiter obiiciant; & auri nonnihil exhauriant. Quamobrem B. Aug. sicut
libro secundo de doctrina Christiana cap. x i x. & aliquot sequentibus, uniuersum superstitiosæ di
uinationis genus, tanquam lethiferum hominis, cum dæmone, commercium acriter damnat; ita
in sermone quodam libro de Cathechismo, pulcherrimo exemplo, & diuinantium imposturam,
etsi quid ab iis prædictum euenerit, casu, & fortuito euenisse; manifestare per bellè uidetur. Ad
» sortilegum, inquit, ueniunt duo, consulere illum; fur, & qui passus est furtum. Dicit ille, pu-
» tas, inueniam, quod perdidi? dat nummos, & audit, inuenies. Venit & qui abstulit; putas, nō
» inueniar? Dat & ipse nummos, & audit, non inuenieris. Quidquid horum euenerit, datur pal-
» ma diuino; perdenti dicit inuenies; furanti dicit non inuenieris, si inuentum fuerit, laudat il-
» le qui perdidit; si non inuentum fuerit, laudat ille, qui tulit; ab uno diuinus accipit laudem;
& ab ambobus pecuniam. Hæc Aug. Quid ab his habent illa oracula dissimilitudinis? Cræsus
Halym penetrans, magnam peruertet opum uim. Et, Aio te Aeacida, Romanos uincere posse;
& alia huiusmodi? Non'ne, quidquid eueniet, etiam si temere illud euenerit, dabitur palma diui-
no? & prophetatum fuisse diuinitus apparebit? certo certius illud est; quòd sicut multa ab hu-
iuscemodi diuinantibus, uel diuinationum potius impostoribus, prædicta, casu euenerunt; ita
D cuncta, quæ illi prædiuinarunt, casu ab ipsis sortilegis, & diuinantibus prædicta fuerunt: multi
propterea Philosophi, ut Xenophanes Colophonius, Epicurus, & alii, etsi Deos esse fateban-
tur, diuinationem tamen omnem penitus respuebant, proculq́ue abiiciebant.

Ad illud, quod pro diuinatione, ex oraculis deductum est, physicè respondetur, uel potius pro responsione nonnulla prænotantur, & præsenti hoc capite, unum, uidelicet quòd à cœlo tepor quidam rebus cunctis tribuatur, unde uiuere cuncta, multi sunt opinati.

Cap. V.

AD ILLVD, quod pro asserenda diuinatione, & ex ea rerum cunctarum ineuitabili necessitate, ex oraculis primo loco adductum est, dissoluendum: nonnulla ex Plutarcho, ex Cicerone, & ex aliis philosophantibus multis, sunt à nobis prius annotanda; difficultatis deinde solutio est exhibenda. E Missum interea (quæso) Asclepium faciamus, qui homines Deos posse facere, idest statuas, in quibus eductæ ab interis animæ, uel dæmones accommodarentur, putauit: cuius rei lib. octauo de Ciuit. Dei meminit B. August. Ad quam rem suadendam, dixerunt ex Mercurii Trismegisti, & Aegyptiorum monumentis nonnulli; quòd sicut naturale aliquando per artem trahitur; ut ad lignum quamuis densissimum, flamma trahitur, per oleum, uel per picem, uel per aliud huiuscemodi: ita diuinum trahitur per naturam; ut embrio certo modo affectus, & figuratus, per naturam à Deo humanam haurit animam; & ad hunc modum per magicam (aiunt) statua à mundo accipit dæmonem. Nam si ex certis materiis, certo cuipiam dæmoni congruentibus, composita rite fuerit statua; confestim (inquit Mercurius) per dæmonem congruum animatur. Non secus, quàm si disposito speculari parieti te obiicias; subito totus, ita dixerim, eris in illo, ibique uideberis: si paries idem uocem tuam per Echo reflectit; in eo statim audieris etiam, & intelligeris. F Vnde Aegyptii Naturam magam dixerunt, uim ipsam magicam, in attractu quodam similium per similia, uel conuenientium saltem per conuenientia, collocantes. Vnde Arist. etiam lib. de Diuinatione per somnium, Naturam dæmoniam esse dixit. Hoc itaque modo idola effici, quæ Deos esse existimauit, Asclepius est opinatus; à quibus diuinationes, & euentuum futurorum certæ prænunciationes nobis exhiberentur. Verumenimuerò animarum, uel dæmonum in statuas introductionem (quidquid Mercurius, & Aegyptii secus dicere uideantur (non ad magiàm illam physicam, & naturalem (ut isti putarunt) quæ occultarum & abditarum naturalium causarum usu, & cognitione, agentiumque patientibus legitima applicatione consistit; sed ad magiam illam (modo ad magiam spectet) quæ superstitiosa obseruatione, & ut non solùm Theologi nostri, sed etiam Plato ipse asseruit, pactionibus quibusdam, ac nefariis diaboli cum homine conuentionibus, constat; spectare credendum est. cum qua nullum uel habemus, uel habituri, Diis fauentibus, commercium aliquando sumus, unde de huiuscemodi rebus considerationem, non ad illam, quam instituimus, naturalem de oraculis tractationem pertinere, nobis catholicis, certissimum est. Dicturi igitur ad obiectionem, quæ ex oraculorum diuinatione procedit, physicè, tractaturique de oraculis naturaliter, & quasi per sensum & experientiam, non autem per uanas Hermetis, & Aegyptiorum ambages, & imposturas, tria in primis sunt à nobis notanda. G

PRIMVM illud est, quod lib. secundo de Natura Deorum fusè satis ex Physicorum scholis declarauit Cic. hoc est caliditatem uitæ accommodatam qualitatem quam plurimùm esse. Quamobrem cœlesti quodam, per Orbem uniuersum diffuso tepore, qui iuxta Physicorum dogmata cœlestium corporum lumine producitur, & motu, omnia non solùm quæ reuera animata sunt: sed quæ etiam uitæ sunt expertia, ut metalla, lapides; elementa ipsa, aer, aqua, terra, & uniuersa denique, quæ cœlesti globo continentur, gaudere, existimantur & frui adeo, ut cuncta modo quodam uiuere etiam uideantur. Hinc fortasse & uniuersum mundana quadam communi anima uiuere Academici, & Peripatetici sunt opinati. Vnde lib. secundo cui titulus de Cœlo & mundo, commentatione LXXI, inquit Auerroes, Orbis totus est quasi unum animal, ligatum potentia spirituali, in suo toto. & elementa singula proprias habere animas in Timæo opinatus est Plato. Qui esse duodecim principes mundi, animas sphærarum duodecim, cœlestium octo, subcœlestium quatuor affirmauit. Et animalem præterea quendam spiritum semper ab anima Mundi, quasi interioris uitæ propaginem pullulare, dixit. quem generationis omnium ubique fomitem, effectorem, & seruatorem, uiuificatoremq; existimauit. H Hanc opinionem cum multi aliàs, tum nuper inter recentiores Hieronymus Cardanus medicus, uir certè & perspicacis ingenii, & multæ experientiæ, lib. quinto suarum Subtilitatum ferè sequutus uidetur, qui non animalia solùm, & plantas, sed corpora etiam metallica, & mineralia omnia, ut aurum, argentum; sulphur, lapides, & id genus alia uiuere; aliqua etiam nutriri, & fatis suis exactis, uitam obire, existimauit. Herculeum idcirco lapidem se uita functum habuisse Cardanus fatetur; quoniam magnetis frustum quoddam habebat; quod cum prius ferrum alacriter traheret; iam trahere desierat. Putat enim uir ille (ut libro septimo earundem subtilitatum clarè idem expressit, quod etiam, ut in præfatione suorum problematum testatus est Alexander, antiquiorum nonnulli antea putauerunt) magnetem ferro nutriri; illudque propterea ad se trahere. Ad hanc forsitan sententiam, referri potest antiqua Stoicorum opinio, igne æthereo uiuere omnia asserentium, & quorundam Hebræorum, quæ ex intellectu & materia, componi omnia asseuerabat; qui intellectus (ut dicebat opinio) in aliquibus intellectus, ut in homine; in nonnullis uerò tantùm anima, ut in brutis: in aliis autem tantùm natura, appellabatur: ut in elementis, & mineralibus,

&

A & plantis. Videtur hæc antiquissima Mercurii Trismegisti in libello, cui titulus Pimander, opinio; qui non solùm diuina quadam Mundi anima, cuncta uiuere est opinatus, sed mentem etiam, & rationem esse in illis affirmauit; in quibus esset animæ uestigium aliquod. Idem fortasse & alia quædam opinio, quæ Almarianis, à Ficino ascribitur, huic satis proxima sentire uisa est; asserens ex materia & forma propria, & Deo omnia componi; ita ut ex Deo, & forma rei propria, ut uerbi gratia ex forma lapidis, una quædam integra forma fieret in materia lapidis; quæ ipsius lapidis forma diceretur. Pythagoræ libro primo de natura Deorum hanc opinionem ascripsisse uidetur Cicero, qui censuit (inquit) animum, per naturam rerum omnium, intendere, & commeare. Firmianus lib. de ira Dei, ita de Pythagora scriptum reliquit. Pythagoras quoque unum Deum confitetur dicens; incorporalem esse mentem; quæ per omnem rerum naturam diffusa, & intenta, uitalem sensum cunctis animantibus tribuat. Heraclitus similiter rationem per uniuersum euntem Deum, & Fati substantiam existimauit. Eadem libro decimo de Legib. uidetur opin. Plato. nisi quòd ibi plures animas, tanquam plures Deos constituit. Quibus nemo (inquit) negare poterit, quin omnia plena sint. Et in Epinomide omnia asseruit Diis esse repleta. Thaletis (ut libro secundo de Legibus refert Cicero) hæc fuit etiam sententia. Ab hac opi-
B nione, non multum Manichæi recedebant; qui (ut libro secundo cap. XV, de moribus Manichæorum asseruit Augustinus) putabant partem aliquam diuinam, in rebus omnibus esse; eamq; continuè à rebus ipsis, ad Deum ueluti per exhalationem reuerti; quæ & stirpes, & animalia fœcundaret. Ad istum opinandi modum nonnulli Parmenidem, & Melissum, omnia dicentes unum, interpretari conati sunt; quatenus uidelicet omnia eandem formam habeant; quæ Deus est. Trismegistus ait se ab uno Dæmone instructum fuisse: Vnum omnia esse; quod unum non nisi Deus esse potest. Idem fortasse cum Platone, Pythagora, Parmenide, Trismegisto & aliis sensit Lucanus, cùm illud Orphei repetit.

» *Iupiter est quodcunque uides, quodcunque mouetur.*

Et Virgilius in Dameta.

» *Iouis omnia plena. Ille colit terras &c.*

Et libro sexto Aeneidos.

» *Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,*
» *Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra,*
C » *Spiritus intus alit; totamq; infusa per artus*
» *Mens agitat molem; & magno se corpore miscet.*
» *Inde hominum, pecudumque genus, uitæque uolantum.*
» *Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.*

Et quæ sequuntur. Et alibi.

» *Deum nanque ire per omnes.*
» *Terrásque, tractusque maris, cœlumque profundum.*

QVAMOBREM idem qui prius Trismegistus Mercurius in Pimandro, Nihil (ex interprete inquit) in corporibus est; quod Deus non sit. Omnia enim ipse solus existit. Et post pauca. Ipse es profectò quicquid ego sum: ipse es quicquid agam; ipse es, quicquid denique dicam. ipse enim es omnia; neque aliud præter te quicquam. Quid sanè non es ipse? ipse omne quodcunque genitum. Es quidem intelligens pater, fabricans Deus; efficiens bonum; bona faciens omnia. Materiæ nanque es purissimus aer, aeris anima; animæ mens, mentis denique Deus. Et post multa. Aeternitatis anima Deus est, anima mundi æternitas; terræ anima cœlum: Deus in mente, mens in anima, anima autem in materia. Omnia uerò ista per æuum, totum hoc corpus,
D in quo corpora omnia, mente, Deoque plena, intima mundi replet; complectitur extima; uitam omnibus hæc suggerit; extrinsecus quidem ingenti huic, perfectoque animali mundi; intrinsecus autē cæteris, quæ sunt in mundo uiuentibus. Hæc Hermes. & de primo notando hactenus.

Ponuntur duo alia prænotanda. Vnum quòd tepor iste, de quo prius, uaria producat. Alterum, quòd non unam prorsus ex terra, sed uariam exhalationem ille educat. CAP. VI.

ECVNDO notandum est, quòd tepor iste, quem à cælestibus corporibus & ab eorum luminibus & transmutationibus per Orbem uniuersum, diffundi, & quasi uiuificare omnia, superiori capite, diximus; siue unus atque idem sit, siue uarius, & multiplex diuersa: pro diuersitate passi, eiusque subiecti in quod agit, & in quo uis eius recipitur, & breuiter ex quo natura, & forma aliqua educitur, producit. Quam diuersitatem pro ratione mutuæ huius agentis teporis cum eo, quod patitur, similitudinis, uel dissimilitudinis, quam Græci

συμπαθεῖαν καὶ ἀντιπάθειαν uocant; procedere potissimùm credendum est. Vt gratia exempli ex equino cadauere uespas; apes ex bouino; ex asinino scarabæos; ex alio aliud generat, educit, & producit. quòd inter illa cadauera, & solem hoc, est teporem per aera diffusum, sit talis sympathia; ut hoc, uel illud animalis genus, ex unius uel alterius putredine generari ualeat. Videmus etiam pro soli diuersitate, ex quo uapor educitur, non in eodem cuncta, sed alibi alia commodius, atque fæcundius enasci, & generari. quam rem Georgicorum lib. primo complexus est elegantiss. Virg. dum inquit E

» *At prius ignotum ferro quàm scindimus æquor*
» *Ventos, & uarium cæli prædiscere morem*
» *Cura sit, ac patrios cultusq́;, habitusq́; locorum:*
» *Et quid quæq́; ferat regio, & quid quæq́; recuset.*
» *Hic segetes, illic ueniunt fælicius uuæ.*
» *Arborei fætus alibi, atque iniussa uirescunt*
» *Gramina.* Et quæ sequuntur.

TERTIO prænotandum est, actione cælestis huius de qua loquimur, uirtutis, huiusque per aera apertum diffusi teporis è solo, & è terra exhalationem & effumationem, siue euaporationem eleuari uariam, pro uarietate scilicet soli, & eius subiectæ materiei, ex qua eleuatur, & educitur. Variam, inquam, non penès humiditatem, & siccitatem solùm; quod una infinitis prope modis, sit altera uel hnmidior, uel siccior; quatenus plus aquæ & uaporis, quàm terræ, & exhalationis, siue effumationis, uel contrà, exhalationis plus quàm uaporis contineat; sed penès etiam alias qualitates, pro ratione soli, regionis, temperamenti, & id genus rerum aliarum; quæ iis uel illis, ut contingit, rebus commista, & pro natura eius, cui commiscetur; & pro ratione mistionis, qua commiscetur, uarios effectus eius, quam prius diximus, συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας exhalatio ista, & uapor iste producit. In aeris etenim parte superiore, hipocaumata, Cometas, stellas cadentes, & alia id genus multa, hæc exhalatio efficit. In parte uerò paululum inferiore tonitrua, fulgetra, uentos, nubes, pluuias, irides, grandines, rores, pruinas, caligines & huiusmodi multa alia. In aqua saporum, & aliarum affectionum multa genera. Aliquando enim amarorem ingenerat, ut in mari patet, & in quibusdam fluminibus, quæ propè fontes amara sunt, deinde ad modicum procedentia, quòd hæc amara natura interea sursum tollatur, dulcescunt; alias item aquas sapore alio, & aliis qualitatibus, eadem aliter, & modis diuersis, & propemodum infinitis afficit. Quamobrem in Arcadia, circa Nonacrim, teste Seneca libro tertio Naturalium quæstionum cap. XXV. Sunt aquæ nec facie, nec odore suspectæ; quæ epotæ uiscera in gypsum indurant: nec remedio locus est. Albertus Alemanus libro primo Mineralium, tractatu item primo, cap. VII, refert, in Danico mari iuxta Lubicensem urbem, ramum arboris cum nido, & pullis inuentum sua ætate fuisse, omnibus in saxum conuersis. ibidem & refert Albertus, quod Conciliator sectione decima problemat. VII. confirmat. Conciliator in Anglia Albertus, in Gothia, fontem esse dicunt: cuius aquæ Federici cuiusdam Imperatoris chirotecam in ferrum conuerterunt. Strabo ad calcem lib. quinti suæ Geographiæ ait. In Italia inter Picentes & campaniam, in agro Samnitum, fluuium esse Sylaris nomine, cui proprium illud esse traditur; ut in eius aquas dimissa uirgulta rigescant in lapidem; forma tamen coloreq́; seruato. de quo Sillius. F G

» *Nunc Sylaris quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt*
» *Duritiem lapidum mersis inolescere ramis.*

LIGNVM quod asciæ cuiuspiam frustum fuisse uidebatur, in saxum conuersum, & in eodem nodos, & claui locum uidi ego Venetiis apud clarissimum, & in re literaria celeberrimum uirum Dominicum Venerium. Aristo. lib. tertio de Historia cap. XII, testis est, quòd in terra Assiride agri Chalcidici Thraciæ, amnis est; quem propter eius nimiam frigiditatem ψυχρὸν incolæ appellant; cuius aquæ, si oues illas biberint moxq́; à potu coierint; nigros agnos generant. Et (ut idem ibidem asseruit) in Antandria duo sunt fluuii, unius aquæ candorem, alterius nigrorem pecori inducunt. eodem loco recitat Arist. Scamandrum amnem oues flauas reddere. Idcirco ab Homero lib. uigesimoprimo Iliad. ξάνθος ille, id est flauus est appellatus. Et Strabo, lib. sexto de Crathide flumine, fines Italiæ, Tarentum uersus, præterlabente ait; quòd homines in eo lotos cæsarie candidos, & flauos efficiat. Cassinitius fluuius Thraciæ, equos (ut quidam tradiderunt) aqua sua potos efferat. Sed explicari non possunt quot, & quæ hic halitus in aquis efficiat. Ex Rufo Ephesio medico celeberrimo multa Nicolaus Leonicus lib. tertio de Varia historia cap. LXIX. commemorat. Et Ouid. lib. XV. Metam. cum inquit. H

medio tua corniger Ammon.
» *Vnda die galida est, ortuq́;, obituq́; calescit.*
» *Admotis Athamantis aquis accendere lignum*

Narra-

A » *Narratur; minimos cum Luna recessit in orbes.*
» *Flumen habent Cicones; quod potum saxea reddit*
» *Viscera; quod tactis inducit marmora rebus,*
» *Crathis, & hinc Sybaris, uestris conterminus oris,*
» *Electro similes faciunt, auroque capillos.*
» *Cui non audita est obscœne Salmacis unda,*
» *Aethiopesque lacus? quos si quis faucibus hausit;*
» *Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.*

Et alia multa ibidem ille prosequitur. Sed de eo, quod in aquis hæc exhalatio efficiat, hactenus.
In terra ferrum, stannum, argentum, aurũ, sulphur, & breuiter fossilia & metallica omnia; præterea
perpetua quædam incendia, terræ conquassationem, & tremorem & id genus alia innumera,
eandem exhalationem producere, quotidie experimur. In animantibus multa hanc effumatio-
nem efficere ea, quæ diebus singulis affatim conspicimus, locupletissimè testificantur. In homi-
B ne etiam ut uidebimus, affectum quendam, & hunc uarium pro illius hominis, qui ab halitu
afficitur, complexionis, & temperamenti diuersitate, hoc est, pro eiusdem cum halitu sympa-
thia uel antipathia producit. Lætales propterea alicubi & pestilentes sunt istæ exhalationes, ut de
Plutonia terra iuxta Hierapolim Phrigiæ, in Asia, refert Cice. ex qua (ut alii tradiderunt) pro
mens sese spiritus, eos, qui propius accesserint, pernecat omnes; parcit autem (quod mirabile
est) solis spadonibus. De Charonio antro, lib. decimoquarto Strabo recitat; & alii de Amp-
sancti in Agro Harpino, & est ni fallor, specus inter Neapolim & Puteolos; ubi uia ad paludem
Agnani inflectitur, in quo qui iniiciuntur, prius tremunt; inde sensum & motum amittunt; post
attoniti, & tumefacti expirant. Seneca lib. tertio Natural. quæst. cap. XXI. tradidit; ex quibus-
dam specubus, habitum ita mortiferum eleuari; ut eos, qui introspiciunt enecet, & transuolan-
tes etiam aues deiiciat. Vt de antro Auerni scribit Virg. lib. sexto Aeneid.

» *Quam super haud ullæ poterunt impune uolantes,*
» *Tendere iter pennis, talis sese halitus atris*
» *Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat.*

ANNEBERGI in Germania, referentibus in Dialogo quodam cui titulus, Bermannus, quibus
dam peritissimis uiris, in fodina argentea, cui nomen erat corona rosacea, duodecim homines
C exhalatione repentè sunt suffocati. Contrà eisdem etiam referentibus, Mariabergi in Saxonia,
ex argentaria quadam fodina, odor adeo fragrans erupit: ut Henricus Saxonum Princeps, qui a-
derat, clamauerit, Calecutum adesse. Nam ex Calecuto aromata ad nos peruenire diu existi-
matum fuit. alios alibi effectus hic uapor producit, ut in agro Brixiano, propè Salodium oppi-
dum, antrum erat; in quod (ut à multis ibidem habitantibus fide dignis, ipse audiui) descen-
dentes leprosi mundarentur. Quid mirum igitur, quum tot sint terrarum, & tam multiplices
anhelitus, & euaporationes, locaque tam diuersa, tamque inter se situ suo, ac cœli positura, di-
stantia; si alicubi terrarum tales emanent respirationes; quibus animi hominum, ad futurorum
præsagia suapte ui proni, & ad diuinum furorem procliues, concitentur; & ueluti diuinitus, in-
flammentur? Diuinandi quippe uires (ut multis placuit) secum adferunt ipsi animi; egent au-
tem excitante, & commouente. sed excitare potest hic (quem diximus) spiritus, & aeris quæ-
dam proportionata temperies. Quamobrem in multis hominibus hic habitus, si præsertim in
homine τὴν συμπάθειαν, idest sympathiam nactus fuerit; ut de Epimenide Cretensi, de Euclo Cy-
prio, de Musæo Atheniensi, & aliis multis memoriæ proditum est furorem quendam, quem isti
appellant diuinum, & ueluti propheticum gignit, atque producit. & hunc similiter pro ratione
D uel soli, hoc est disparilis terrarum respirationis; uel cœli uarietatis, uel hominis patientis, &
breuiter αὐτῆς τῆς συμπαθείας, ἢ ἀντιπαθείας hoc est sympathiæ, aut antipathiæ, uarium. unde in ip-
sis uatibus, ac Pythiis atque oraculorum antistitibus, ab antiquioribus mira diuersitas conspecta
fuit; de qua re in tribus quæ deinceps consequuntur capitibus, uberius dicturi sumus. Sed de ad-
mirandæ istius exhalationis, & uirtutis effectuum, & ab ea procedentium affectuum diuersitate,
ista sufficient, si illud unum addiderimus, quod primum ac immediatè non in animum iste spiri-
tus agat: sed in corpus, siue in hoc quod oculis cernitur siue in aliud tenuius, quod ex puris ele-
mentis constare opinati sunt Platonici, de quibus corporibus aliàs fusius.

VERV'M ne illud quod de ui, ac uirtute ista cælesti, & de halitu, uaporeque à terra, ab ista
cælesti uirtute, eleuato, dictum est, tam uaria uidelicet pro uarietate uel hominis patientis,
uel soli subiecti à quo educitur, efficere, mirum & incredibile cuipiam uideatur: exemplo ex
trigesima sectione Problematum Aristotelis, problemate primo, ex uino sumpto quiuis si-
bi rem persuadere, quàm commodissimè poterit. Vinum namque idem epotum libe-
rius, pro uarietate habitus, atque temperamenti corporis eius qui biberit, quis non uidet
effectus uarios efficere? Nam hunc quidem lætum efficit; illum tristiorem; hunc garrulum;

illum taciturnum; furentem alium; alium misericordem; alium peruigilem; alium somnolentum; saltantem alium; alium torpentem; alium canentem; alium plangentem etiam; & alios id genus innumeros effectus, quasi uarias ebrietatis species, idem in bibentibus uinum producere conspicimus. Plura rursus pro temperamento bibentis uel ebrietatis uel aliorum effectuum genera efficientur, si uino misceantur, uel sal, uel semina pastinacæ siluestris, uel aliud id genus. E

Vnde Horat.

» *Ennius ipse pater unquam nisi potus ad arma*
» *Prosiliit; scribenda nunquam nisi potus Homerus.*

Et Ouid.

» *Vina parant animos, faciuntque caloribus aptos,*
» *Cura fugit multo diluiturque mero.*
» *Tunc ueniunt risus, tunc pauper cornua sumit,*
» *Tunc dolor, & curæ, rugaque frontis abit.*
» *Tunc aperit mentes æuo rarissima nostro*
» *Simplicitas, artes excutiente Deo.*

Et tot tantaque uinum efficere uidemus, ut non absque causa Asclepiades dixerit, Deorum potentiam uix æquari uini uirtuti. Sed quorsum plura? hæc autem præuotasse, sufficiat. F

Nunc ex iis tribus, quæ prænotata fuerunt, tollitur confirmatio ab oraculis facta; & simul de Prophetis ex parte loci, de quibus superius libro septimo, dicendum fuerat, nunc demum agitur: sed præsenti capite, de oraculo Trophonii sermo potissimùm habetur. CAP. VII.

His igitur præmissis, ad rationem ex uatum, & oraculorum prædictionibus, procedentem, eam dare quidem poteramus responsionem; quam nonnulli ex Peripateticis &, ex Cynicis, atque ex Epicureis, nec sine causa, sed multiplici cum ratione, dederunt. qui hæc omnia oracula, & oraculorum responsiones, & pro habendis responsionibus, certas expiationes, ac superstitiosas obseruationes improborum hominum imposturam, ad quæstum, & lucrum excogitatam asseruerunt. De qua re, qui plura cupiat, Cælii Calcagnini uiri egregiè docti de Oraculis non contemnendum commentariolum diligenter inspiciat. Verùm etsi illorum responsioni ultro nos constantissimè subscribamus; & hac subscriptione contenti, multa omittere poteramus, decreuimus nihilominus rem accuratius perscrutari; & unde ortum ducant oracula ipsa diligentius indagare; ad cuius rei inquisitionem, iam nonnulla præmisimus: ex quibus, mox ad obiectionem responsuri, dicemus; quòd pro ratione tum cœlestis teporis agentis, tum terreni soli huius teporis impressionem patientis, ex antris, & concauis quibusdam locis, oracula eliciebantur. omnia enim ferè ex plus uel minus concauis locis, (si legas historias) collecta fuisse oracula intelliges. Ideo Virg. lib. sexto Aeneid. G

» *At Phœbi nondum patiens immanis in antro*
» *Bacchatur uates* &c.

Et in principio eiusdem libri.

» *At Pius Aeneas arces, quibus altus Apollo*
» *Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,* H
» *Antrum immane petit: magnam cui mentem animumque*
» *Delius inspirat uates, aperitque futura*

Et alibi sæpius ubi uatis responsiones exhibet; antri quoque mentionem facit. Ex concauis, inquam, locis illis, ex quibus oraculorum responsa colligebantur, halitus siue exhalationes & effumationes quædam à tepore illo (quem diximus) cœlesti excitabantur educebanturque; quibus uates ipsi, & illi, qui antrum illud huiuscemodi effumationibus repletum fuissent ingressi, pro ratione temperamenti, & eius, quam prius dicebamus, cũ halitu εὐμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας diuinatione, & præsagitione plus, uel minus afficiebantur; & ad rei futuræ euentum præsagiendum, prædiuinandum, prænunciandumque, commouebantur. Rem exemplo, productis aliquot oraculis distinctius, & exactius declarabimus. Ex cauerna nanque illa, in qua Trophonius in Lebadia Beotiæ consulebatur, halitus quidam prodibat huiusmodi; ut is, qui illo, modo debito, fuisset affectus, futura præsagire, & prædicere nosceret. Halitu autem consulturum affici, clarissimum signum est. quòd ii, qui Trophonium consulebant, ut multi scriptum reliquerunt; & inter recentiores, Nicolaus Leonicus, in dialogo, cui titulus Trophonius, uehementem quandam potius resupinati corporis commotionem, pedibus ad genua usque, quinimmo ipsis etiam (ut fieri

A fieri poterat) genibus, in intimiori quodam recessu, angustiorique (ut Pausanias & alii de oraculo Trophonii tradiderunt) excauata fouea, iniectis, necnon agitationem animi maximam percipiebant. in quo loci, & ex qua fouea exhalatio illa quasi scaturire, & pro angustiæ ratione uehementer cogi & arctari, uero simile uidetur, & tandem ad modum rapidi torrentis, celeriter illam moueri, agitari, ac cieri; signum non obscurum erat; quòd uniuersum consulentis corpus quasi distrahi, & totum hominem quasi rapidissimi amnis uorticibus (ut dictum est) rapi, mergiq; uideretur. & uehementi adeo celeriq; dictus uapor agitatione ciebatur: ut ex illa angustiori fouea, ui etiam, pedes consulentis eiicerentur, quæ res exhibiti iam oraculi signum erat certissimum. hoc modo habitu isto, consulens ipse correptus, manu à sacerdotibus, tanquam cæcus, & impotens ducebatur; in exedraque requieturus collocabatur; quem deinde amici, & cognati, in proximam quandam ædiculam semianimum, & stupidum asportabant; neque se tunc, neque alios planè dignoscentem; atque ita malè affectum, extra se positum, & insanum futuros aliquot euentus uidere, uel audire, siue alio quocunque modo præsagire, præsentireque, tradiderunt; quos postea ille met prædicebat; immo demens, & excors (ut erat) effutiebat potius. cuncta demum in picta tabella dæmoni offerebat. Sed de oraculo Trophonii, & ad quem modum consulentis animus ex habitu afficeretur, conuerteretur que in furorem, hactenus. Quoniam igitur ua
B tes non nisi furentes diuinabant; antiqui propterea (ut in Phædro admonuit Plato) diuinationem μανικὴν. non autem ut nunc, μαντικὴν interposita τ, à furore, & insania appellauerunt. quòd dementes tantùm (ut Timæus asseruit) & insani uaticinentur, quam rem ad principium lib. sexti Aeneid. significauit nobis Virg. dum inquit.

» *Ventum erat ad limen, cum uirgo poscere fata*
» *Tempus ait, Deus ecce Deus, cui talia fanti,*
» *Ante fores subito non uultus, non color unus*
» *Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum,*
» *Et rabie fera corda tument, maiorque uideri.*
» *Nec mortale sonans afflata est numine. quando &c.*

Et post pauca.

» *At Phœbi nondum patiens immanis in antro*
» *Bacchatur uates, magnum si pectore possit*
» *Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat*
» *Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo, &c.*

C Vatem ut uides, dementem, & insanam, & rabidam depingit. Sed redeo ad habitum. Isto igitur modo uapor iste atque ista, ex concauo loco illo teporis cælestis actione prodiens exhalatio, consulentem prædispositum furore quodam, & (sic dixerim) diuinio afficiebat. Dixi prædispositum; quòd multis prius consulturum disponere, & ad diuinium præparare oportebat, ut cum halitu (ita enim physicè interpretandum puto, quòd illi superstitiosè agebant) & ipso consulturo, proportio quædam, & συμπάθεια efficeretur. Nam quadam inedia, & aliarum rerum contrectationis abstinentia; quibusdam etiam ablutionibus unctionibusq; & aquarum quarundam epotarionibus istum præpurgari, atque expiari, & noua insuper uestimenta quædam hunc induere, necessum erat, ut nisi ita præparatus, atque expurgatus ad oraculum accessisset, læsus illo uapore διὰ τῆς ἀντιπαθείας (quod cuidam Demetrii Satelliti qui expilandi potius templi, quàm consulendi dæmonis causa accesserat, contigisse, testis est Pausanias) miserè peribat.

De Delphico oraculo sermo habetur & halitus illius oraculi ortus & euanescentia declaratur. CAP. VIII.

D PATERE iam arbitror Trophonii diuinitatem uniuersam subterraneo speluncæ halitu, & in quadam uatis cum halitu ipso proportione, consistere. De Delphico autem (ut altero item famosissimo exemplo, res exactissimè declaretur) idem, quod de Trophonio dictum est, censendum esse putamus. Narrant enim ex lib. decimosexto historiarum Diodori, quem Angeli Cospii patritii Bononiensis opera latinum habemus, illi qui τὸν Πλοῦτον, id est Plutum Aristophanis commentati sunt, quod libro decimo confirmare uidetur Pausanias, ubi Delphicum extructum erat oraculum, hiatum prius quendam extitisse, ad quem, si capra aliqua (ante scilicet templum conditum) peruenisset; atque uel casu (ut fit) ingressa illum fuisset; uel saltem cominus introspexisset, miris modis illa protinus saltabat, atque exultabat, uocemq; longè ab aliis capris omnibus, diuersam edebat, quam rem cum semel atque iterum caprarii animaduertissent, & ad eundem hiatum, tanquam rem, ut fit, diligentius exploraturi propius accessissent, idem, quod capræ, ipsi caprarii passi sunt, atque ea, quæ tunc recens prodibat, exhalatione,

illi correpti futuros euentus dementes, furentesque præsentiebant ac prædicebant, uel effutie- B
bant potius. Re autem subinde diuulgata, multi (ut in rebus insolitis accidit) ad locum ueniebant,
quibus omnibus (modò ad hiatum illum proximè accessissent) idem quod capris, ac caprariis
euenerat, contingebat. Strabo similiter libro Geographiæ nono, tripodem ita descripsit. Au-
ctores (inquit) certi memorant, diuinum ipsum domicilium profundam, & curuam esse spe-
luncam, non admodum lato patentem ore, atque hinc auram reddi sacro efflante numine. Ex-
celsum autem hostio imminere tripodem, quem simul atque Pythia uates inscenderit, hausto di-
uinitatis spiritu, responsa ædere partim metro, partim oratione libera. hactenus Strabo. Igitur
tam ex Delphico, quàm ex Trophonii oraculo ex terra, prodire uaticinium, & genus illud diui-
ni, quod oraculum proprius physici appellarunt, colligere, quinimmo quasi ad digitum demon-
strare facillimè possumus. Terræ uis (dicebat Quintus Ciceronianus lib. primo de Diuinat.) Py-
thiam Delphis incitabat. Quam rem lib. de Mundo circa medium affirmauit iis uerbis ex inter-
prete Aristoteles. Multis etiam in locis Orbis exitus spirituum pari ratione patefacti sunt, quo-
rum partim fanatico furore afficiunt homines propius accedentes; partim tabifica ui absumunt;
partim fatidicos efficiunt, ut Delphici & Lebadici; sunt, & qui prorsus enecent, ut in Phrygia,
hæc ille. Halitu enim huiusmodi, ex illa specu, circa quam postea templum Apollini sacrum Del- F
phi extruxerunt, atque ex illa interiori cortina Pythia affecta, quæ sæpè ne legere quidem no-
uerat, ad prædicenda futura carmine priscis temporibus exametro excitabatur. Scribit Cicero
lib. secundo de diuinatione, quòd Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. De ipsa
autem uate, & diuinante, siue Pythia non multum ab eo, quod diximus, quòd scilicet carmine
exametro diceret, cum ne legere quidem sciret, aliena & in Epinomide & in Memnone scribit
Plato; qui alioqui oraculorum diuinitatem plusquam tanto philosopho pareret, mordicus semper
defendit. in quo loco, Nam etsi, inquit, quæ dicuntur, cognoscit, Pythia scilicet, utrum tamen
uera sint, nec'ne non intelligit. quod idem longè expressius in Timæo fatetur. Quid mirum si
diuinans non intelligat, uera ne sint, an falsa, quæ dicit, aut quod carmine exametro illiterata
Pythia decantet, & uaticinetur? quando Patauii mulier illiteratissima (ut recitat in Problemati
bus sectione xxx. Petrus de Ebano) dum melancholica quadam detineretur ægritudine, latino
sermone quàm decentissimè loqueretur, atra bile postmodum expurgata, & sanitati restituta,
ne uerbum quidem latini sermonis eadem proferre nouerat. Scribit Psellus uir eruditus, fuisse in
Græcia honestissimam quandam mulierem senis cuiusdam uxorem, quæ aliquando lingua Arme G
nica expeditissimè loqueretur; cum tamen domum suam uix eadem fuisset egressa. Petrus Pom
ponacius in lib. de incantationibus cap. x. in Vrbe Mantua, sutoris cuiusdam uxorem fuisse asse-
ruit, quæ, cum uix urbe exiret aliquando, multa nihilominus, & diuersa idiomata callere uideba
tur. Noui ego iuuenculam illiteratissimam. quæ dum ægrotaret, per dies quindecim lingua
Hetrusca belle admodum locuta fuit. Quam rem etsi à Dæmonibus, superadditiisq; formis, cum
Theologis nostris, posse effici non negemus, huiusmodi tamen assistenti uirtuti, & ipsi denique
Dæmoni rem istam semper ascribere (quod plerique omnes faciunt) non multum à stoliditate ab
esse putamus. Vt sicut non planè probamus, ita non ualde improbamus Plutarchi sententiam;
qui libro de deficientibus oraculis, stultum, & puerile existimat; Deum ipsum Prophetarum in
gredi corpora; & illorum ore, ceu instrumento quodam, ad loquendum uti, uelut illos, quos
uentriuagos, Euricleas quondam, nunc uerò pythonas appellant. Hæc Plutarchus. Quamob-
rem admirati sæpenumero fuimus; quòd Marco cuidam ab Aleto Liuio, in operibus Dæmonum,
initiato, ita fidem adhibuerit Psellus, uir alioqui in re physica peritissimus; ut non hæc solùm,
quæ diximus & cætera huiuscemodi omnia, sed innumera alia, ut sunt morbi, & ægritudines, H
quæ sine dubio, physicè loquendo, à naturalibus, & apertissimis sæpè causis efficiuntur; à Dæ
monibus effici ille putauerit. Morbos propterea uniuersos quibusdam uerbis, & ritibus, quibus
dæmones eiiciantur, idem expelli posse credidit. Quam opinionem contra Gnosticos cap. XIII
Plotinus acerrimè confutauit. Etiam non solùm ex medicorum præceptis, sed ipsa etiam expe-
rientia constat; quòd purgata atrabile, & sanitati sunt illæ mulieres restitutæ, & multi eorum
per atræ bilis expurgationem quotidie saluti suæ restituuntur; qui tamen à Dæmonibus oppressi
creduntur. Sed ad halitum redeamus. Legimus aliquando non tantùm apud Ciceronem lib. se-
cundo de Diuinatione, sed etiam apud Plutarchum libello, cui titulus, de Deficientibus oraculis
nondum, quod ego uiderim, latinitate donato, à specu illa Delphica, odorem suauissimum per
totam domum aliquoties diffusum fuisse; qui interea paulatim ita euanesceret, ut odoris sæpis-
simè prorsus tandem sentiretur nihil. Quamobrem de uapore illo non secus quàm de fontibus,
cum Plutarcho non indoctè, iudicauit Cic., qui non continenter ex eodem loco fluunt, sed uel
alibi aliàs fluunt, uel exsiccantur. potest autem, inquit Cic., uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ,
diuino afflatu, concitabat, euanuisse uetustate; ut quosdam exaruisse amnes; aut in alium cur-
sum contortos, & deflexos uidemus. Hactenus Cicero. Neque hoc mirum est, inquit Plutar-
chus

A " chus, quando & multis locis metalla defecerint. Lapis Caryſtius, ex Caryſto Euboiæ oppido ſic " dictus, mirandæ fuit apud priores naturæ; quoniam netilis erat, atque ad modum lini, uel la- " uæ ductilis; ex quo mantilia, mappæ, retia, cæteraque id genus, conficiebantur; & ueſtes (ut " ex Hierocle tradiderunt nonnulli) quibus Brachmanæ, apud Indos, uti conſueuerant, quæ ubi " ſordes contraxiſſent, in ignem coniectæ candori ſuo, citra noxam, reſtituebanrur; uictrixque il " la omnium uis ignis; aliquid tandem nacta erat, in quod ius nullum haberet. at nunc, euanue- " runt hæc omnia: uixque iu metallis uiſuntur prætenues, qui intercurrant capilli. Eiuſmodi, inquit Plutarchus, in manticis ſpiritibus, & uaticis coniectanda ſunt. Quamobrem huiuſmodi oracula tanquam humana, utpote ex terræ uaporibus orīunda, & inconſtantia euaneſcere, atque abſumi uetuſtate (cum alioqui nulla uetuſtas ſit quæ uim diuinam conficere poſsit) ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, luculenter ſatis cuilibet demonſtratum eſſe exiſtimamus. Et de oraculo Delphico ſatis.

B De aliquot aliis oraculis, nonnulla his, quæ prius dicta fuerunt, non diſſimilia.

CAP. IX.

ROPHONICVM oraculum, & Delphicum, ex terreno halitu, originem duxiſſe; euidenter admodum demonſtrauimus. Sed quod de Delphico oraculo & & Trophonico dictum eſt: idem ferè de reliquis omnibus, in quibus uel ipſa Pythia, uel etiam ipſi conſuleutes, diuino quodam furore, affici credebantur: dictum putamus. In Colophonio nanque oraculo, cuius ex Porphyrio meminit Iamblichus, aqua epota, de futuris, uates reſpondere ſolebant. In Hyſia oppido Bœotiæ, Apolliuis ſacerdotes, de puteo quodam, aqua ebibita, futura prædicebant. Branchidicum Dindimæi Apollinis oraculum, de quo apud Strabonem ad principium lib. decimi quarti, & ad medietatem lib. decimi ſeptimi, nonnulla legere pores, cuius etiam Porphyrius meminit; quod fama, & opibus non ceſsit Delphico: cuius templum mole, & magnificentia operis, admirandum ita erat; ut ſine tecto imperfectum remanſerit; á Mileto metropoli Ioniæ decem & octo, ab Ionico littore uiginti ſtadiis aberat: in quo halitum, ex aqua, aſcendentem haurientes antiſtites uentura prædicebant. Argis erat oraculum; ubi ſtatis diebus, agni epoto ſanguine, uiri ueſcia mulier futuros præcinebat euentus. Nec ab iis, quæ dicta

C ſunt, multum abeſt, quod de Dodoneo oraculo, quod ita Ioui, ſicut Delphicum Apollini, dicatum erat, cuius Strabo lib. ſeptimo meminit, & antiquiſsimo, & Aetolis, & Acarnanibus, & omnibus, qui Epyrum incolebant, frequentatiſsimo ſcribitur. Nam iuxta Dodonam ampliſſimam, & uetuſtiſsimam urbem, Moloſsidis in Epyro, nemori cuidam quercino, proximum erat oraculum; in quo uocales quercus creuiſſe, proditum eſt; quæ ubi interrogaturi acceſsiſſent; commouerent ſeſe, atque inſonarent; expreſſo reſponſo quod dandum erat. Ibidem fertur ſtatuam fuiſſe; quæ uirga æneos præſentes lebetes pulſaret; ſicque reſponſa iuterrogantibus æderet. Iu iis enim, & aliis ferè omnibus oraculis, erat ſimilis diuinandi ratio; quámuis quo ad modum, quo reſponſa exhiberentur uaria & longè inter ſe diuerſa oracula uiderentur. In omnibus enim certi halitus, & exhalationes quædam, certis temporibus, excitabantur; á quibus, ſiue per epotam aquam, ſiue per epotum ſanguinem, ſiue per ingreſſum ſpeluncæ, ſiue per hauſtum, & abſorptum uaporem ipſum, ſiue alio modo affectus, & excitatus uatis animus futurum euentum præſagire uidebatur; quæ exhalatio alicubi ita uehemens erat; ut uel pedes conſulentis, ut de Trophonico prius, uel etiam nemoroſas quercus, & uirgas ad quaſdam, quæ ſtatuæ manu tenerentur (ut de Dodoneo nuper dictum eſt) commoneret. Quanquam de Dodoneo

D ſunt, qui dicant, non quercus ipſas, ſed ex quercina ſylua Peliades, ſiue illæ columbæ fuerint, ſiue Iouis antiſtites fœminæ, quod, & in Phædro Platoni magis placuit; & uero longè ſimilius eſſe uidetur reſponſa petentibus exhibuiſſe. Huiuſmodi autem terræ halitus (ut prius diximus) non erat continuus: ſed ſtatis temporibus pro uatura, & ratione ſoli, excitabatur. Ideo Seruius lib. ſeptimo Aeneid. dicebat, Deos aliquoties calendis, aliquoties uerò tantùm Idibus uaticinari; nonnunquam diei uel prima, uel poſtrema parte. Sed de oraculis, & quòd non ſolùm in ſe oracula ipſa diuinitatis habeant nihil: ſed quòd uel affectus quidam ſint, in nobis, ab exhalationibus è terra erumpentibus, ſacti; uel quod impoſturæ, & deceptiones quædam ſint, ut poſtea uberius declarabitur, ad quæſtum excogitatæ; hactenus puro Phyſicè demonſtrauimus. Ex iis autem omnibus, quæ diximus, corollariè, & quaſi qnodam conſequio, unum, quod ſuperius dum de prophetia ageretur, non fuit declaratum; nunc tanquam declaratum, exactiſsimeque pertractatum colligere poſſumus; illud autem eſt, Qui nam dicantur Prophetæ ex ſolo, & ex loco. Nec iſtud ſolùm; ſed quo etiam modo ex loco, in prophetas aliqui euadant: Et prærerea quàm uanum, ac futile argumentum ſit, ex oraculorum prædictionibus euentus futuri ineuitabilem neceſsitatem uelle colligere; clariſsimum iam effectum ſuiſſe, putamus.

Dubitatio ex perplexis oraculorum prænunciationibus procedens, physicè,& Peripateticè nunc soluitur. CAP. X.

EX HIS, quæ hactenus, de oraculis dicta fuerunt, ad dubitationem illam, cur oracula sæpè ambigua, & obscura fuerint; aliam ab iis, quæ prius tum ex Ethnicis, tum ex nostris Theologis tradita fuerunt, habere possumus solutionem. Dissoluimus enim ambiguitatem illam, & libro sexto cap. XXII, ex Iamblicho, & Academicis, & aliquot aliis, & libro septimo cap. XIII, ex catholicis: nunc eandem tertio & ex Aristotele & ex Cicerone diluemus. Aristoteles lib. tertio de Histor. cap. XX, & lib. septimo Politicorum cap. XVI, & lib. secundo Rethor. cap. V. rarissimè alibi (quod ego nouerim) oraculorum meminit; nec in iis locis nisi aliorum relata recitat. Cicero & Plutarchus, & alii nonnulli, de Oraculorum substantia & natura, satis rectè Philosophati sunt. Et his igitur, quæ ab his doctissimis uiris collegimus, dubitationem physicè soluere perbellè possumus. Dicimus nanque, certiora ex oraculis, & ueriora tunc prodiisse responsa, cum uel acrior ex terra, puriorque halitus ille prodiret, de quo satis multa diximus; uel maior, atque exactior fuerit inter uatem, & halitum συμπάθεια, siue consensus. Contrà obscuriora tunc habita fuerunt ex uatibus responsa, & magis implicata & ambigua: quando uel hebetior, atque impurior fuerit terræ uis, & natura spirituum sursum educta; uel minor, atque imbecillior inter uatem & halitum, συμπάθεια, atque proportio.

NON me interea preterit, Petrum Pomponacium in libro de Incantationibus, & alios Peripateticos quosdam, longè aliter, quàm nos fecerimus, ad Aristotelis sententiam, ad quam putant illi, opiniones suas, & opinionum suarum figmenta, aptissimè collimare, huius difficultatis causam nullam signatam, & certam potuisse reddere. quòd putauerint cœlestia corpora, & intelligentias, substantiasque illas à materia abiunctas, quæ cœlestia ipsa corpora circumuoluunt, causas scilicet amplissimas, uniuersalissimasque rerum omnium, Pythiam incitasse ad prædicenda futura. non quidem per eductionem anhelitus, & cuiuspiam è terra & solo, in quo Pythia insideat, exhalationis: sed per certam cœlestium corporum constitutionem, & stellarum configurationem, & breuiter per quandam cœlitus in pythiam defluxam uirtutem. & hanc suam responsionem non dubitationi tantùm illi, quæ ex oraculis, oraculorumque prædictionibus, & uatum furoribus procedit, sed illis etiam omnibus, quæ ex somniis, ex aruspicio, ex augurio, ex omine, & ex omni denique alio diuinandi genere, erant oriundæ; aptare isti conati fuerunt; immo per quam bellè se aptasse existimauerunt.

VERVM enimuerò ii uiri certè alioqui doctissimi ac præstantissimi; cum aliquid sibi dicere uideantur; nihil dicunt, ad doctrinam præsertim Aristotelis; qui influxus sidereos, & cœlestes illas occultas qualitates, quas sibi effinxerunt Genethliaci, & uani mathematici Aegyptii, quibus uniuersa hæc inferiora diuersimodè afficerentur, ne dicam inficerentur, & cogerentur, constantissimè, negauit; tantumque motu, & lumine suo, quæ patentes & manifestissimæ qualitates sunt, cœlestes orbes, & orbium intellectuales animas in hæc subcœlestia & inferiora corpora agere semper existimauit.

QVOD si hæc etiam occulta accidentia, qualitates & influxus istis daremus; quis ex cœlesti corpore, huiusmodi influxus est: uel etiam (physicè, Peripateticeque semper loquendo) excogitari potest; qui rei hinc ad centum, uel mille annos, sine necessaria aliqua causa, sed cæco casu, & temerè futuræ ueritatem, uel præsensionem nunc in Pythiæ animum infundere, atque ad illam prædicendam, eam commonere ualeat?

TERTIO. demus illis ad mille, & ad duo annorum millia, ante euentum, posse cœlestes influxus illius rei præsagitionem, & præsensionem in Pythiæ animum infundere. Si intelligentiæ illæ nunquam errant; & si corpora illa cœlestia nunquam, ne in minimo quidem, à præfixo sibi naturali itinere aberrant; ubi, sunt causæ illæ; quæ Pythiam ad mendacium incitant & errorem? unde (inquam) tot errores in Pythia, tot ambages, & perplexæ orationes, tot mendacissima responsa. De quibus aliqua dicemus capite sequenti. Quomodo nanque à causa non errante, possunt tot errores procedere?

QVARTO. admittamus illis quicquid de corporibus cœlestibus, & ab eis emanantibus influxibus, illimet sibi fingunt; nihil adhuc colligent, quod dubitationem dissoluat, quoniam ex libro secundo Physicarum auscultationum effectui particulari, & signato inquirenda est particularis, & signata causa: mentes illæ mouentes, & corpora illa cœlestia, & ab eisdem descendentes influxus, causæ erunt quidem eorum effectuum, qui hic fiunt: sed uniuersales, quatenus ad effectus omnes agentium quorumcunq; sublunarium, pro ratione, tum suæ, tum subiectæ, ac patientis rei naturæ, concurrunt. at præter has uniuersales causas, ad effectum particularem, & certum, aliqua requiritur particularis & signata causa, quæ nunc inquiritur, in ipsa Pythia: quæ illam ad

furorem

A furorem & uaticinium, & rei futuræ præsensionem, moueat. Hanc nos diximus esse terræ uim, & exhalationem quandam, qua pro ratione soli, ex quo educitur, & eius, quæ solo insidet, per sympathiam Pythiæ corpus, & ex corpore animus afficiatur: ii uerò nullam reddunt, aut reddere possunt; quæ sit certa, & signata: nisi forte ad ipsius uatis temperamentum, & complexionem recurrant; quod non faciunt. si nanq; id facerent; & ferri, & ad rectiorem intelligentiam illi facilè deduci poterant.

Qvinto. quoniam lib. de Somno & Vigilia, difficillimi cuiusdam problematis, huic proposito non modicum deseruientis naturalem rationem reddere fuit conatus Arist. illud autem est. Cur aliqui, qui uidentur expirasse, sibi restituti multa prædicere, & diuinare uideantur; & ut ex infinitis, unum ex lib. primo de Anima Plutarchi afferamus, Enarchus (ex interprete inquit) nu per ægrotans, tanquam iam mortuus, à medicis fuit relictus; sed postea in seipsum reductus, dicebat se mortuum fuisse; & corpori denuo restitutum. nec eo morbo moriturum; repræhensosq; aiebat uehementer à domino suo eos spiritus: qui animam eius duxerunt. Ad Nichandam enim missos, non ad ipsum fuisse. Nichandas autem Coriarius erat: & in palestris non ignobilis; qui eo tempore, quo Enarchus reuixit, in maximas incidit febres; & repente mortuus est. Hic au-
B tem uiuit, superstesq; est fœlicissimè nobiscum manens. Hæc Plutarchus. Plinius quoque (ut alterum afferamus exemplum admodum simile.) Romæ, inquit, Corfidios quosdam fratres ex equestri ordine fuisse: accidisse autem Corfidio maiori, ut uideretur expirasse; apertoque testamento, hæredem recitatum minorem Corfidium funeri instituisse: interim eum, qui uidebatur extinctus, plaudendo concinisse mysteria; & narrasse se à fratre uenisse, commendatam sibi filiam ab eo; demonstratum præterea quo in loco defodisset aurum nullo conscio; & rogasse; ut iis funeribus, quæ comparasset, efferretur. hoc eo narrante fratris domestici properè annunciauerunt exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum est. Hæc Plinius. Huius enim & aliarum huiuscemodi (ita dixerim) diuinationum, loco citato, causam attulit Aristoteles non siderum, corporumque cœlestium influxum aliquem, aut intelligentiarum ea mouentium incitamentum quodpiam; (quod tamen facere debuerat: si Pomponacii, & aliorum quorundam doctrinam, quam Peripateticam illi arbitrantur insequi uolumus.) sed magnum animi defectum, quem syncopem, & extasim appellare possumus; quam si homo patitur; tunc quasi ille dormiat, multa illi occurrunt in phantasia; & inter illa aliqua, quæ uera sunt: quemadmodum accidit in
C somnio. Ad calcem propterea libelli de Diuinatione per somnium, ecstaticos, non ex aliquo supernè demisso influxu, sed ex melancholico temperamento, multa præuidere asseuerebat; ut omnino uel ad tollendam difficultatem, de perplexis oraculis, uel ad reddendam de oraculis naturalem aliquam causam, nulla sit ad Peripateticorum dogmata, apta minus responsio; quàm ea, quæ ad cœlestes influxus confugiat; ad quos profectò qui confugit, fugere & dubitationem minimè dissoluere peritioribus notissimum est. Quamobrem eam, quam nos Peripateticis positionibus accommodatissimam, ad difficultatem illam dedimus responsionem, quo quis intimius perscrutabitur; eo solidiorem, καὶ φυσικωτέραν, idest & magis physicam, & rerum naturæ magis accommodatam fatebitur, cui etiam in lib. sexto Aeneidos subscripsisse uidetur Virgilius, cum post aliquot expeditè, & clarè per Sibyllam Aeneæ prænunciata; illam deinde facit obscurè, & per ambages loquentem: quòd uel ille acrior, puriorque halitus, uel illa inter halitum, & uatem sympathia, iam desinere inciebat. sic enim inquit Virgilius.

Talibus ex Adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages: antroque remugit:
Obscuris uera inuoluens. &c.

D Qvòd si inter uatem & halitum non fuerit sympathia, sed antipathia; ab halitu enecari Pythiam, & strangulari asseruit lib. de Deficientibus oraculis Plutarchus: quod cuidam Enanchæ accidisse refert: & nos superius cuidam Demetrii Satelliti euenisse, diximus. Non hoc loco prætereo silentio Aristotelem lib. tertio Rhetor. cap. v. fraude & astu oracula sæpè ferri asseruisse; de qua re in sequentibus fusè à nobis dicendum est. Nunc sat sit Aristotelis uerba referre. capite nanque citato, Latini sermonis conditiones quinque retulit. Tertia conditio est, ut oratio sit facilis & plana, non autem obscura aut ambigua. Idcirco ex interprete inquit. Tertiò non ambigue, nisi consultò, ita quispiam faciat: quod faciunt, qui cum nihil habent dicere, aliquid tamen se dicere simulant: ut in poesi fit, & Empedocles facit. Decipit enim circuitio cùm crebra fit, ac ita auditores afficiuntur, sicut multi cum ambigua oracula audiant, annuunt. Croesus cum Halyn traiecerit, magnum delebit principatum. & omnino quoniam minor committitur error, idcirco rem in genere, qui uaticinantur, dicunt. Dicet enim fortè aliquis uerùm magis in ludo paria, uel imparia dicens, quàm quot: & magis quod hoc erit, quàm quando. Quocirca aruspices non determinant quando.

 E

Ad eandem confirmationem, quæ ex oraculorum prædictione procedit, ex Theologo respondetur: sed primùm de Idolorum, ac dæmonum prænunciationibus nonnulla declarantur. CAP. XI.

ATHOLICVS Theologus præter ea, quæ ad physicam oraculorum causam uenandam, prius ex Philosophorum dogmatibus, supposuimus, & ea etiam quæ de oraculis ex Plutarchi, Ciceronis, Aristotelis, & aliorum non ineptè philosophantium disciplinis, adduximus, quæ forsanuel confirmaret omnia; eisdemq; ultro ac lubẽs, puto, subscriberet; uel ea saltem obstinatius haud quaquam negaret; adderet pleraq; tum de bonis angelis, multa sæpè nobis opportuna, per occultam rationem admonentibus. Tum de malis, qui ut simplicioribus facilius imponant; per occultam nobiscum uiam loquuntur; & diuinationem simulantes, euentura illa aliquando præsignificant; quæ uel quibusdam coniecturis futura utcunque uen dicant; uel sperant se posse facere aliquando; & si sæpe fallantur simul, & fallant, tum etiam de idolis, hoc est, de malis item angelis, & dæmonibus, sed per sculptilia, & simulachra loquentibus; aut aliquid quocunque modo significantibus. de quibus quid nonnulli antiquorum philosophantium senserint & ad quem modum intra statuas eosse ingerere existimauerint, prius diximus. sed quàm absint illi à ueritate, nostri Theologi manifestant, qui purum lapidem uel lignum idolum esse norunt. unde in priore ad Corinth. cap. VIII, dicebat Apostolus; quòd idola nihil sunt, ut Dii tamen ab aliquibus sunt culta, quoniam dæmonibus sunt aliquando plena idola; quibus (ut fusè lib. secundo de Doctrina Christiana cap. XIX. & aliquot sequentibus, declarauit Augustinus,) ad maiorem prauorum hominum deceptionem, & ueluti in suorum ipsorum scelerum pœnam, responsa siue uoce, siue nutibus, siue aliis modis dare; & futura, prauis hominibus (ut possunt) prædicere uel species quasdam hominis imaginatiuæ, phantasticæq; uirtuti dæmones præsentare, & ueluti ob oculos proponere & præsignificare permittuntur. Quemadmodum de Iouis Ammonis idolo legitur circa medium lib. decimiseptimi apud Strabonem. Illud nanque in extimo sinu Lybiæ, apud Garamantes, ultra Cyrenem, in uastis ac torridis solitudinibus positum erat, ad quod, imbribus fauentibus, & coruis duobus iter præmonstrantibus. Alexandrum tandem peruenisse legimus. In eo igitur loco sacerdotes responsa petituri, Idolum aurato nauigio impositum circum uectitabant; carmenq; patrium accinebant; atque his ritibus, ueluti delinitum, non uoce, sed nutus, & signis subobscuris, quæ uellet, proferebat. quæ signa, & quos nutus sacerdotes iis, qui consultum accesserant, declarabant. Lucianus in tract. cui titulus de Syria Dea. In Syria ciuitate Hierapoli, inquit, Apollo uaticinaturus primùm in sede sua, moue batur; sacerdotes illico in sublime illum attollebant; qui si non extulissent, exsudabat, sublatũ por tabant; ille uerò si quid nolebat fieri, retrocedebat; contrà si quid approbaret, impellabat gestan tes; aliquando etiam, quod Luciano præsente contigit, ipse solus per aera in sublime eleuabatur; cæteris omnibus humi relictis. Tradiderunt quidam fortunæ statuam (quod in uita Coriolani confirmat Plutarchus) extra Vrbem, uia Latina, ad quatuor milliaria, bis fuisse locutam. Dii penates ex Troia in Italiam ab Aenea delati, atque in Lauinium collocati; cum ab Ascanio in Albã, quam ipse ædificauerat, portati fuissent: illi per se ipsi in Lauinium rediere. Herculis simulachrum ex Tiro Phœniciæ, ad Erithreos sponte sua profectum tradidit Leonicus, lib. primo de uaria historia. Cum uellet in Asiam Alexander traiicere, in Pierio, Orphei statua diu sudauit. Ex qua re, Aristander significari dicebat Poetas sudaturos, in occinendis magnis magni Alexandri, præclarissimisq; facinoribus. In Herculis etiam Fano, apud Lacedæmonas, pauloante Leuctricã calamitatem, & arma sonuerunt, & Herculis simulachrũ multo sudore manauit. Cumis etiam Apollo sudauit, ut refert Cicer. primo lib. de Diuinat. Reddit rationem physicam haudquaquam contemnendam, cur aliqua simulachra sudarint, quandoque Cœlius Calcagninus uir omni litera rum genere politissimus ad finem commentarii sui de citrio cedro, & citro, inquiens, Quum cedri materies naturæ suæ sponte humorem emittat, ut fermè cæteræ, quibus est oleosus humor, nihil mirũ uideri debet; si quandoque deorum statuæ ex illa factæ sudasse inueniantur. Leonicus lib. I de uaria hist. cap. LXV. materiæ ex quib. Deorum simulachra antiquitas factitabat, præter metallorũ, & lapidum genera, quas diligenti, uariaq; lectione animaduertisse scribit Pausanias, erant, Ebenus, Cypressus, Cedrus, Quercus, Milax, Lotos, Buxum. Theophrastus oliuæ radicem, & Plinius uitis lignum addiderunt, quæ ligna humore quodam oleoso prædita humori parata & sudationi uidentur. Strabo, lib. sexto Geographiæ, retulit quosdam asseruisse, Palladis simulachrũ labra & palpebras agitasse. Suetonius asumat sub mortem Domitiani, in capitolio, cornicem esse locutam, ἔσται πάντα καλῶς, idest, Rectè omnia. idem Olympiæ Iouis simulachrũ, instante Caii Caligulæ cæde, maximum cachinnum repente edidisse notauit. Sed quorsum pluribus in re notissima

A tiſsima abundamus exemplis. quot enim & quanta, in ſtatuis operatus ſit Diabolus, nemo eſt, qui ignoret. Illud igitur ſit hactenus nobis manifeſtum; quod huiuſmodi effectus omnes, niſi illos forſan excipiamus, de quibus phyſica cauſa reddi poteſt, opera ſunt nequiſsimi hoſtis noſtri Diaboli, hominum uanitati tam miſerè, ac tam fœdè illudentis. Adderet item Chriſtianus Theologus aliqua de Necyomanticis ſiue mauis dicere necromanticis, & de iis, qui non ex mortuis (ut uulgo falsò putatur) ſed ex Dæmonibus, uariis modis apparentibus, reſponſa ſuſcipiunt. Fuerunt nanq; νεκυομαντεῖα non multo pauciora oraculis. Cimmericum Homerus lib. undecimo Odyſſeæ ad Auernum Campaniæ locum celebrat: quo Vlyſſes, aliquando cōceſsit, ut Tyreſiam uatem de reliquo itinere conſuleret. Cuius rei lib. quinto Strabo etiam meminit. cum inquit, In Auerno autem maiores noſtri, Homerica defunctorum uaticinia fuiſſe, fabulis edidere; ibique cùm oraculum extitiſſe, traditum ſit; Vlyſſem eò nauigaſſe. Hæc Strabo. Simile deinde ad locum cognominatum Tarentum, iuxta ripas Tiberis, Roma habuit. Theſprotium in Epyro Orphæus celebre fecit. in eo enim manibus cantu permulſis, Euridicæ coniugi ad ſuperos reditum impetraſſe,

B creditum fuit. Vnde Virgilius in ſexto.

» *Si potuit Manes accerſere coniungis Orpheus*

» *Threiicia fretus cythara, fidibusque canoris.*

Heracleum ex hiſtoria Pauſaniæ Spartiatæ innotuit: quòd in eo loco Cleonicæ uirginis manes ille placaturus acceſſerit. Apud Lucanum Erichtone uenefica Theſſala mortuum euocat; qui Sexto Pompeio exitum Pharſalicæ pugnæ denunciat. Phygalia Arcadiæ ciuitas habuit ψυχαγώγους: à quibus ſciſcitari occulta, & futura uſitatum fuit. Appius (ut ad calcem prioris de Diuinatione teſtatur Quintus) hac arte, atque ipſa ψυχομαντεία uti ſolebat. Nec tantùm Ethnicos, ſed eos etiam, quibus diuinitus data lex erat; iſto errore detentos fuiſſe legimus; ut de Saule primo lib. Regum cap. XXVIII, legitur. Quinimmo ſcriptum reliquerunt nonnulli; uſitatiſsimam fuiſſe non multis ante annis conſuetudinem accerſendorum, & interrogandorum manium; & de illa re peculiaria, & magna uolumina conſcripta, eademque in quibuſdam ſcholis publicè propoſita. Sed hæc, & alia huiuſmodi omnia Diaboli fraudes, & ad hominem uel capiendum, uel captum arctius detinendum, inimica retia ſunt; quæ omnia ex libro Deuter. cap. XVIII, abominatur dominus; & qui hæc facit; à mortuisque ueritatem inquirit; eſt, inquit ſcriptura, βδέλυγμα, ideſt talis res; quam odit, abominatur, & abiicit Deus in æternam damnationem.

C Mvlta præterea catholicus hic comminiſceretur Theologus, de obſeſsis; in quibus, Diabolus non modica operatur; & per eos aliquando interrogantibus reſpondet. Multa item diceret de ſubtilitate, & ſagacitate naturæ dæmonum, & de longa, quam de rebus habent, experientia. Ex quibus omnibus, multa ſiue illa ſint ipſi facturi, ſiue ita futura eſſe illi coniiciant; non falsò illi prædicere, & diuinare ſolent.

Oracula non ſolùm ambigua, ut ſuperius uidimus, ſed falſiſſima etiam ſæpè fuiſſe. Cap. XII.

ON arbitror, à diſputatione noſtra, alienum fore, cum de oraculis, quæ non ſolùm ex terra, ſed etiam ab idolis, & dæmonibus prodeunt ſermonem fecerimus, ſi de eiſdem iterum conſiderationem ſuſceperimus; atque oſtenderimus quàm fuerint ipſa mendaciſsima, & ab humani generis hoſte perpetuò, fraude, & aſtu, in eiuſdem perniciem excogitata. Nam ſicut uera aliquando diabolus uaticinatus eſt: quanquam in humani ſemper (ut dictum eſt) generis

D perniciem, & fraudem, illæ boni operis, & ueritatis perpetuus hoſtis machinetur, ita plerunque ab idolis (ſunt autem idola, ut paulò ante dicebamus, lapideæ, uel ligneæ, uel etiam argenteæ & aureæ, uel alterius generis ſtatuæ; per quas, uel loquuti fuerunt, uel miris aliis, prodigioſisque modis, operati ſunt quidpiam dæmones, & ab ipſis demum, oraculis, de quibus fusè ſatis antea diximus, falſiſsima & pernicioſiſsima ſæpenumerò prænunciata, exhibitaque nobis oracula, & reſponſa fuiſſe, certiſsimum, ita eſt; ut ſine dubitatione aliqua, etiam atq; etiam mentiatur Iamblichus, uaticinium aſſerens, & ſemper, & in omnibus eſſe ueridicum. Sed Porphyrius contrà, rectius eſt opinatus; uaticinia cum aſſeruerit, nobis à malis, & infimis dæmonibus infundi; quorum natura ſit ſubdola, omniformisque, atque uerſatilis; qui Deos, & ſublimes dæmones, & animas defunctorum ſimulent. Ab iis igitur, qui ſe & natura ſua ſubdoli, ac uerſatiles ſunt; quid nobis poteſt exhiberi ueritatis? Quamobrem ſi cuncta oraculorum reſponſa, ad æquitatis, & conſtantiæ, & ueritatis regulas examinare poſſemus, pauciſsima, & fortè nulla, uera eſſe, & ſolida reperiremus; ſed uel perplexa, & ambigua; uel inualida & expreſsè falſa; uel ſi etiam uera, aut temere effutita, aut dolo ſaltem, & fraude nobis à dæmonibus fuiſſe exhibita intelligeremus. At cùm ſingula ſit nobis impoſsibile perſequi; pauca tantùm breuiſsimis percurre-

curremus. Socrati à Delphico oraculo dictum fuerat; quod esset omnium sapientissimus. Sed E
mendacissimum fuisse oraculum Lactantius ille Firmianus doctissimus ostendit; qui libro tertio
de falsa sapientia multa in eo reprehendit, & in primis illud quod eidem erat celebre prouerbium;
Quæ supra nos, nihil ad nos. Quasi pecudum more, in terram proni uiuere homines teneantur,
& non magis ad sidera tollere uultus debeant.

» *Quid mentem traxisse polo? quid profuit altum*
» *Erexisse caput? pecudum si more pererrant?*

Homo enim (ut in Pimandro cap. IIII, tradidit Trismegistus) effectus est diuini operis contem-
plator. ut dum illud admiraretur; auctorem eius agnosceret. quinimmo Dei imaginem, quam-
uis non satis expressam, hominem esse idem asseruit. Dicebat enim Hermes, quòd imago Dei
est æuum, æui mundus, mundi sol, solis autem homo. Ex quibus, hominem Dei summi aliquam
esse imaginem uoluisse manifestum est. Non multùm à Mose ille diuersus: qui ad sui imaginem,
& similitudinem, Deum hominem fecisse, in principio lib. Genesis tradidit. Consimile uidetur in
Dialogo, cui titulus Ion, Plato dixisse. Dum Dei summi, ait, mentem esse Iouem; Iouis Apolli-
nem; Apollinis musas; musarum hominem. sed redeo ad oracula. Neque Phedias, de quo Plin.
lib. septimo cap. XLVI, erat (ut dictum ei ab oraculo fuerat) omnium fœlicissimus. Eusebius
lib. quinto de Præparationem Euangelica cap. X, Ex Tenemeo quodam, multas oraculorum fal
lacitates, & imposturas enarrat. inquit ille. Oenomaus, uir apud Græcos, & Philosophia, & elo "
quentia nobilis, se ab Apolline Delphico responsionibus fuisse delusum, ingenuè confitetur. Id F
ipsum asseruit etiam Virgil. libro sexto dum facit Aeneam de incolumitate Palinuri ab Apolline "
fuisse delusum. inquit enim.

» *Hoc uno responso, animum delusit Apollo.*
» *Qui fore te ponto incolumen, finesq; canebat*
» *Venturum ausonios. &c.*

NERONEM delusit cum (ut in uita Neronis Suetonius narrat) eidem dixerat, ut annum se-
ptuagesimum tertium caueret. putauerat nempè anno ætatis suæ LXXIII, sibi imminere peri-
culum; cum tamen metuendum esse Galbam annum tunc septuagesimum tertium agentem, ora
culum admoneret: quando idem Galba, exturbato Nerone, factus est Imperator.

SED ad prodigiosa magis ueniamus, Quæ quæso delusio, quæ impostura, quæ pernicies, quæ
crudelitas illa fuit, quum fame Atheniensibus, propter Androgei (ita illi putabant) cædem, agi-
tatis, & ad uates, responsaque oraculorum de more confugientibus, interrogantibusque, quid
ad Deos placandos facto opus erat: exhibita ab Apolline illa responsio fuit. oportere singulis an G
nis septem mares, totidemque fœmellas in Cretam sacrificandos mittere. immanissimæ cuius im
pietatis ad tempora Socratis usque, quingentis scilicet post annis, extabant quædam uestigia.
Quamobrem aliquandiu tardatam fuisse mortem Socratis, in principio illius Dialogi, cui titu-
lus Phædo, eius amicus, uel etiam discipulus Plato scriptum reliquit. Quòd neminem publicè
necare liceret, illis temporibus, quibus uel in Delum iret, uel ex Delo reuerteretur nauis illa:
in qua Theseus olim bis septem illos secum tulerat in Cretam; & illos seruauerat. Vouerat enim
tunc (ut fertur) Apollini Theseus, si illi seruarentur, quotannis in Delum spectaculum quod-
dam mittere. Sed quæ rursus immanitas, quod mendacissimum responsum, quale expiandi sce
leris genus? quæ impostura est ista tua ò Apollo, mortem morti, crudelitatem crudelitati ad-
dere? quod scelestissimum oraculum illud tuum Delphis fuit; cum Ionibus aduersus sæuissimam
luem, quæ in tota uicinia horribiliter grassabatur, abs te remedium petentibus, respondisti; non
desituram luem, nisi Melanippus cum Comethone (Leonicus nõ Comethonem, sed Comætham
legit) quam ipse in templo Dianæ Triclariæ stuprauerat (erat enim illa templi sacerdos) eidem
Dianæ Triclariæ litaretur? annuatimque eisdem temporibus, pro Menalippo iuuenis elegantis-
simus, pro Comethone puella uenustissima, ad aram Dianæ mactarentur? Quæ res fuit causa, H
ut fluuius, qui templum illud præterlabebatur ἀμείλιχος, idest immitis & implacabilis sit appel-
latus. Quomodo igitur non scelestissimi sunt, & turpissimi dæmones illi, qui cùm nihil nisi no-
cere studeant; tamen tanquam Saluatores inuocari procurant; & quomodo non stupidi, & de-
mentes illi sunt, qui salutem ab insidiatoribus, & humanæ salutis perpetuis hostibus petunt, li-
tareque putant Deis hominum iugulo, nec enim homicidii crimen effugiunt, si Ioui hominem
offerant. Messeniis in longo illo bello, quod cum Lacedæmoniis gerebant, de exitu sciscitanti-
bus, uictoria ab oraculo promittitur; ea conditione, ut uirginem ex Aepytidarum familia Deo
immolarent. Aristomenes Messenius trecentos simul homines Ioui sacrificauit. Carthagi-
nenses (ut Diodorus libro uigesimo historiarum scriptum reliquit) Saturno filios sacrifica-
bant. In Cypro insula ciuitate Salamina, quam aliàs Corroneam uocabant, Ioui Teucer hu-
mana sacrificia exhibuit, & Agraualæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Mos iste, ad Adriani
Imperatoris tempora usque, referente Firmiano, seruatus est. Tauri Scytarum populi Dia-
næ,

A næ, Galli Eso, & Teutanæ, omnes, ab oraculis, moniti, humano sanguine, sacrificabant. Romam usque ista immanitas peruenit. Siquidem, ut Plutarchus in uita Marcelli retulit, Sibyllinis monitis uiuos aliquot, & Græcos, & Gallos Romani, in foro Boario, defoderunt. Latini Iouis, inquit Eusebius, solennitate; quis ignorat in magna urbe hominem immolari? Hanc immanitatem, in libro, quo ad ueritatem gentes adhortatur, Clemens, his uerbis, ex interprete, deplorauit. Crudeles immanesque hominum hostes Dii uestri sunt; qui non solum amentia lætantur nostra; uerùm etiam modò per contentionem certaminis, modò per cupiditatem uictoriæ, animis uestris concitatis, ad uoluptatem suam, immolationes hominum postulant; qui multis nonnunquam ciuitatibus, atque gentibus, tanquam communes pestes, & fulmina incidentes, non cessarunt atrociter homines uexare: quousque sanguine hominum placati sunt. Hactenus Clemens. Hæc, & alia id genus emendacissima, & facinorosissima oracula, oraculorumque fœdissima responsa habuit antiquitas. de quibus libro quarto cap. VIII, de Præparatione euangelica, uideas fusius apud Eusebium. Nihil profectò minus uerùm est; quàm quod dicit Iamblichus, Oracula & uaticinia fuisse semper ueridica. longè antem uerius est; quod Epaminondas, & Pericles dicebant; Oracula esse formidinis & ignauiæ (adde imposturæ & im-
B manitatis) uelamenta. Ieremias hæc uniuersa, ex ore Domini reprehendens, cap. XIX inquit. Et ædificauerunt excelsa Baalim, ad comburendos filios suos igni, in holocaustum Baalim; quæ non præcepi, nec locutus sum, nec ascenderunt cor meum. Neque te moueat (quæso) quòd ad Hebræos scribens Apost., inter eos quos fide, & iustitia commendat, Iephte numerauerit; qnoniam iuxta uotum quod uouerat, suam Deo filiam immolauerit. Historia ex cap. XI, libri Iudicum nota est. Vouerat nanque Iephte ipse, si aduersus Ammonitas uictoria potitus fuisset, eum se immolaturum, qui de foribus domus suæ, obuiam sibi primus fuisset egressus. accurrit filia; filiam in holocaustum gemebundus obtulit. pluris faciens uoti solutionem (& si imprudens admodum uotum fuerit) quàm unicæ filiæ uitam. De qua re, in libro Quæst. ad Orthodoxos, quæst. XCIX, Iustinus Philosophus, & Martyr disserens inquit. Permisit Deus filiam immolari: non quia humano sanguine delectetur; sed quo documentum statueret posteris; ne unquam imprudenter Deo uota nuncuparent. Multa enim metuenda sunt absurda, in huiusmodi uotis imprudentibus; quæ, ne eueniant, prospiciens Deus, permisit filiam Iephte immolare. quod quidem non fuit antegressi consilii, uel Dei, uel ipsius Iephte, sed accidens imprudentis uoti. Hæc ille.

Reprehenduntur illi; qui oraculorum responsa uenerati sunt.

C CAP. XIII.

Sed redeundum est rursus aliquantisper ad uates, cum enim uaporibus, & terræ exhalationibus, affecti (ut uidimus) correptique oraculorum uates siue Pythiæ & prophetæ illi Ethnici furentes, de futuris diuinarent; dubitandum'ne est, istos ita temerè prophetasse; sicut faciunt illi; qui natura & temperamento sunt melancholici? Quid enim refert ad futuros euentus percipiendos, & diuinandos, fine magis ad eos somniandos, & effutiendos quòd uel natura, & intrinsecus, uel aliquo se insinuante halitu, ut Pythia (ita enim fiunt prophetæ illi; quos superius prophetas ex parte loci, appellari posse prædiximus) & extrinsecus accedente, ueluti melancholici efficiamur? & ad aliqua ex solo, in quo degimus, prædicenda, diuinandaque procliuiores reddamur? Quæ tamen, si ad ueritatis regulas eadem examinare uoluerimus, paucissima (ut dictum fuit) & fortè nulla uera esse reperiemus. Vt de illis, Pindari sententia uera omnino fit. ἀμφὶ τῶν μελλόντων τυφλῶνται φράδαι. idest. Quàm cæcæ sunt futurorum prædictio-
D nes. Et Cicero, Nec Apollinis, inquit, opertis credendum existimo: quorum partim ficta apertè, partim effutita temerè: nunquam, ne mediocri quidem cuiquam, non modò prudenti pro bata sunt. Non'ne fictum apertè fuit oraculum illud, cuius ex Demosthene lib. secundo de Diuinatione meminit idem Cicero, cum diceret ille, Pythiam aliquando φιλιππίζειν, id est, quasi cum Philippo facere. Hoc autem eò spectabat, ut eam à Philippo pecunia, & muneribus corruptam diceret. Quid? non'ne idem Apollo se futura ignorare (si Ciceroni credamus) apertè confessus est, inquiens.

Quid frustrà petitis? non nostrum est scire futura.

Quamobrem libro primo de Diuinatione inquit idem Cicero; quòd suis temporibus minùs oraculorum ueritas excellebat. Porphyrius autem ingenuè magis de eis locutus est, cum dixit, quòd ab infimis dæmoniibus oracula exhibeantur, qui subdoli, & uersatiles sunt. Vt omnino mirari non desinam. Platonem summum alioqui & sapientissimum Philosophum, Platonicosque omnes: qui oraculorum historias & Deorum, immo dæmonum, uel furentium responsa, non so-

lùm tanquam uera recipiunt: sed recepta etiam, tanquam à numine afflatis prolata, rationibus, E
ut possunt, ualidioribus confirmare contendunt, & ea omni honore, & suscipiunt, & suspicinut, ac uenerantur: humanamque sapientiam præ illa, quæ ab oraculis est, furoribusque (ut ipsi aiunt) diuinis, qui quatuor sunt, mysterialis, qui à Dionysio: amatorius, qui à Venere: uaticinalis, qui ab Apolline: & poeticus, qui à Musis, nihili faciundam esse, iidem existimant. In cuius rei confirmationem, in Dialogo, cui titulus Phedrus, maxima atque amplissima bona nobis, per furorem, diuino quodam numine concessum Plato fieri asseuerauit. ut futura, quæ in Delphis uates, & in Dodona sacerdotes, & alibi Sibyllæ prædixerunt, non nisi furentes, & percitæ dixerint. Quinimmo in Dialogo illo, cui titulus Io, Tynnichum quendam Chalcidensem in medium adduxit, qui multa quamuis aliàs scripsisset poemata: nullum tamen ederat memoria dignum; præter illud, quod furore isto aliquando raptus in Apollinis laudem ille composuerat. Omnium enim pulcherrimum, diuinumque propemodum illud fuisse affirmauit. ineptissimos enim quosdam homines, à musis idcirco corripi, ait Plato; quia uobis diuina uult declarare prouidentia; non hominum, inuenta esse præclara poemata, sed cœlestia munera. Aristoteles etiam XXX sectione Problem. Platonis quasi sententiæ subscripsisse uisus est; cum po fuerit, Maracum quendam Siracusanum, tunc præstantiorem fuisse Poetam; cum ab huiuscemodi furore excitaretur. Quamobrem Ouidius. F

» *Est Deus in illis, quo agitante calescant,*
» *Sedibus æthereis spiritus ille uenit.*

Et lib. Fastorum.

» *Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.*
» *Impetus hic sacræ semina mentis habet:*

NEGABAT, sine furore, Demetrius quenquam Poetam magnum esse posse. Iamblichus putauit animos ad præsagiendum, ita diuinitus afflari: ut cum dormire uideantur, non dormiãt; & cum uigilare, non uigilent: neque more hominum numine afflati sensibus utantur: quoniam subiecerunt (inquit) uitam suam penitus afflanti Deo. Ideo siue ut uehiculum, siue ut instrumentum se subiecerint; priorem uitæ modum deposuere; atque uel uitam propriam in uitam diuinam commutauere; uel uitam suam penitus ad Deum agũt. Quam rem quibusdam etiam, sed satis futilibus experientiis, probare ille contendit. ut quòd afflati ignem admotum non sentiant; ulla pungentia, uel radentia, uel tormenta percipiant: Deo id quod molestum est repellente: G
quod per inuia uadant: per ignem ferantur intacti; & flumina mirabiliter pertranseant: quod agit (inquit) Sacerdos ipsa in cataballis. Consimile Strabo lib. quinto Geographiæ tradidit de iis qui afflantur numine Feronio, in ciuitate eiusdem nominis Feronia dicta. ita enim loco citato, scriptum ille reliquit. Sub monte Soracte, urbs est Feronia; quo nomine, & Dea quædam nuncupatur: quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipsius templum est, mirificum sacri genus habens. Nam qui eius numine afflantur, undis pedibus prunas, & copiosum inambulant, sub hac dæmone nulla læsione cinerem. Hæc ille. De hac ipsa re libro quinto Geographiæ ita scriptum reliquit Raphael Volaterranus. Soracte uicinus urbi mons Siluestri Pontificis secessus; ubi olim Apollo colebatur; cuius sacerdos Virgilio & Strabone testibus, ex Irpinorum familia nudis plantis ardentes prunas perambulabat. Hactenus Volaterranus.

SED aduersus hanc impiam dementiam, & dementem impietatem id nobis sufficiat; quod lib. secundo de Diuinatione in hæc uerba scriptum reliquit Cicero. Quid habet auctoritatis furor iste, quem diuinum uocant, ut quæ sapiens non uideat, ea uideat insanus; & is, qui humanos sensus amiserat, diuinos assecutus sit?

Nunc tandem & ad obiectionem, ex oraculorum prædictionibus, factam, & ad ea, quæ præcedenti capite, oraculorum diuinitati quasi subscribere uisa fuerunt, ex Theolgo, respondetur. CAP. XIIII. H

AM tempus est, ut ad Theologos nostros reuertamur, & tam obiectionem ex oraculorum prædictionibns factam, quàm ea, quæ præcedenti capite, ex Platone, & aliquot aliis, quasi in eorundem diuinitatis, & diuini (ut illi aiunt) furoris confirmationẽ adducta fuerunt, plenius Theologicè dissoluamus. Nostri igitur sacri codices uix agnoscunt uocem hanc, oraculum, & uix quinquies, uel decies ad summum in illis ipsam reperies; & ea sacri codices aliquando utuntur, uel ut partẽ quandam templi, quæ etiam propitiatoriũ appellabatur, significent. Sicut cũ Exo. XXV, legitur. Duos quoq; Cherubin aureos, & productiles facies, ex utraq; parte oraculi. Et lib. tertio Regum cap. VIII, Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis domini, in locum suũ, in oraculum templi, in sanctum sanctorum, subter alas Cherubin. Vel pro aliquo ad hanc tem-

pli

A pli partem attinente, ſicut, ni fallor, ſumitur lib. ſecundo Paralipom. cap. IIII, cum dicitur. Porro capitella earum quinque cubitorum, necnon & quaſi catenulas in oraculo tei. dicebatur autem locus ille templi oraculum; quoniam inde audiebantur diuina reſponſa. B. Hier. ſuper uerbis illis Matth. cap. II. Et reſponſo accepto in ſomno &c. notauit uerbum Græcum, quod eſt χρηματισθέντες, ut magi (de magis enim ibi eſt ſermo) habito oraculo, & diuino reſponſo, per aliam uiam redierint in ſuam regionē. quo uerbo uſus eſt etiam paulò poſt Græcus interpres. Vbi nos legimus, quòd Ioſeph admonitus in ſomnis ſeceſsit, in partes Galileæ. Sed (ut prius dicebamus) uox in canonicis libris rarius uſurpata eſt. Cæterùm de ipſis uatibus, & furentibus diuinantibusque cum multa alibi, tum iſta in libro Leuit. cap. XX, leguntur. Vir, ſiue mulier, in quibus Pythonicus, uel diuinationis fuerit ſpiritus, morte moriantur; lapidibus obruent eos; ſanguis eorum ſit ſuper eos. De Necyomanticis autem; legimus Saulē Pythoniſſam, ψυχαγωγόντα conſuluiſſe; ſed non niſi derelictum prius à domino. Ita enim primo lib. Regum cap. XXVIII dicit ſcriptura. Dicit autem Samuel ad Saul; quare inquietaſti me, ut ſuſcitarer? & ait Saul crucior nimis. Siquidem Philiſthii impugnant aduerſum me; & Deus receſsit à me; & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per ſomnia. Vocaui ergo te; ut oſtenderes mihi
B quid faciam. Et ait Samuel, quid interrogas me, cùm dominus receſſerit à te? Et quæ ſequuntur. Deuter. XVIII, & illi, qui Pythones conſulunt; & illi, qui à mortuis ueritatem inquirunt, abominatio ſunt Domino. Ex quibus non ſolùm oracula, & diuinantes, & ψυχαγωγόντας, ſed ipſos etiam conſulentes, tanquam à domino derelictos, ueluti improbos & Satanæ in perditionem traditos, ab eccleſia rite, atque legitimè, ut per totam cauſam XXVI, patere poteſt, damnari colligendum eſt.

De Idolis autem, & Idolorum cultura, non eſt, cur multa dicamus; cum & Idola abiicienda, & idolorum cultum execrandum exclament ubique ſacræ literæ. Ex quibus duo, uel tria ad ſummum producemus loca. Lib. nanque Leuit. cap. XXVI, ita legitur, Non facietis uobis idolum, & ſculptile; nec titulos erigetis; nec inſignem lapidem ponetis in terra ueſtra, ut adoretis eum. Et lib. Deuter. cap. VII. Sculptilia eorum igne combures; non concupiſces argentum & aurum; de quibus facta ſunt; neque aſſumes ex eis tibi quidpiam; ne offendas; propterea quia abhominatio eſt Domini Dei tui. Nec inferes quidquam ex Idolo in domum tuam; ne fias anathema; ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis; & uelut inquinamentum ac ſordes abhominationi habebis; quia anathema eſt. Et in lib. Sap. cap. XIIII. Initium fornicationis eſt ex-
C quiſitio Idolorum, & adinuentio illorum corruptio uitæ eſt. Scire autem unde idolorum cultus ſumpſerit initium: ſiue ab Iſmahele in poſteriore Mundi ætate: qui primus ex luto ſimulachrum effinxit; ſiue à Nemroth, qui ad ignem adorandum cogebat homines; ſiue à Nilo, qui Beli filii ſui imaginem iuſsit adorari (Ideo Sap. XIIII, Acerbo luctu dolens pater ſibi rapti filii fecit imaginem, & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit; & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra, & ſacrificia) cùm nihil prorſus ad noſtram diſputationem pertineat omittimus. De his uerò, quæ idolis immolantur; tam clara in Epiſtola priore ad Cor. cap. VIII eſt Apoſtoli doctrina; ut de hac re fuſius diſſerere, ſit omnino ſuperfluum. Chriſtiano nanque ſolido & firmo, & qui idolum nihil eſſe intelligit, non autem infirmo, & qui adhuc aliquam habet de Idolo opinionem, idolotitis uti permittit; modo infirmioris animum aliquo modo non offendat. Sed de Idolis ſatis.

Svperest intelligamus quid de ſacerdote in Feronia nudis pedibus ardentes prunas in ambulante, & alia prodigioſa in cataballis exercente, diceret Theologus. is certè etſi res creatas omnes ſuo ita creatori eſſe ſubiectas affirmet; ut pro arbitrio, & ignis uirtutem comprimere, & eorum qui agunt omnium potentiam augere, uel infirmare, ut libet, uel etiam auferre & immuta-
D re poſsit, & ideo Eſaiæ XLIII, Cum tranſieris per aquas tecum ero; & flumina non operient te cum ambulaueris in igne non combureis; & flamma non ardebit in te; quia ego dominus Deus tuus ſanctus Iſrael ſaluator tuus. Dæmoni tamen multa Deum glorioſum permittere aſſereret. quæ nobis admirenda uidentur, noſtris ita promerentibus ſceleribus. quod patet Exodi VII, & VIII, ſiue illa dæmon per celerem paſsiuis actiuorum approximationem faciat; ſiue illa non faciat, ſed facere uideatur, Per oculorum, & aliorum ſenſuum effaſcinationem; quod præſtigiatores multos ad quæſtum nos ſæpius facere uidemus. Talia nanque & ſimilia fuiſſe illa, exiſtimandum eſt; quæ in cataballis, & in Feronia ſacerdos, uel Dæmon potius per ſacerdotem operabatur. Ad dæmonis ſimiliter illuſionem referendum, quod alii de Seleuco Pellæ rem ſacram faciente tradiderunt; à quo præparata ligna, & iam aræ impoſita, ſponte ſua ad ſimulachrum Iouis ſe conuerterunt, & exarſerunt. Et cum ab extructis iam lignis, in ara Egnatiæ Nimphæ in Appulis, flammæ repentè ſeſe exilierunt. Et cum apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta Petrenſium ſtagnum ſarmentorum faſces ſua ſponte ignem conceperunt. Et cum Galli Brenno duce, ad templum Delphicum diripiendum accederent; terra, ea parte, qua Gallorum exercitus conſiſtebat,

motibus ita uehementibus quateretur, ut intra profundas uoragiues dehiſcens plurimos abſor- E
beret; et tacta è cœlo flammis multitudo uſtulata periret reſponderat, nanque oraculum ſe tem
plum ſuum defenſurum. Et quod in uita Veſpaſiani retulit Suetonius, de arbore cupreſſo; quæ in
agro auito, ſine ulla ui tempeſtatis, radicitus euulſa, atque proſtrata, ſequenti die uiridior, ac fir-
mior reſurrexit. Hæc inquam & alia id genus innumera, quæ paſsim in libris gentilium admiran-
da leguntur; dæmonum ſunt illuſionibus aſcribenda; ut uel ab huiuſmodi portentis decepti, cul
tum eiſdem aliquem exhibeamus. Ad ea autem quæ à nobis, de oraculis per dæmones exhibitis,
dicta ſunt omnia confirmanda; B. Cypriani lib. de Idolorum uanitate, teſtimonium producemus.
Vbi poſtquam de auguriis nonnulla, & de auſpiciis dixerat; ſubiecit, Horum autem omnium ra
tio eſt illa; quæ fallit, & decipit; & præſtigiis cæcantibus ueritatem; ſtultum, & prodigum uulgus
inducit. Spiritus in ſinceri, & uagi, qui poſteaquàm terrenis uitiis immerſi ſunt; & à uigore cœ
leſti, terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere; & deprauati errorem prauita
tis infundere. Et aliquot interpoſitis. Hi ergo ſpiritus, ſub ſtatuis, atque imaginibus cõſecratis,
deliteſcunt. Hi afflatu ſuo, uatum pectora inſpirant; extorum fibras animant; auium uolatus gu
bernant; ſortes regunt; oracula efficiunt; falſa ueris ſemper inuoluunt. Nam & falluntur, & fal-
lunt; uitam turbant; ſomnos inquietant; irrepentes etiam ſpiritus corporibus occulta mentis
terrent; membra diſtorquent; ualetudinem frangunt; morbos laceſſunt; ut ad cultum ſui cogãt;
ut nidore altarium, & rogis pecorum ſaginati, remiſsis, quæ conſtrinxerant, curaſſe uideantur. F
Hæc eſt de illis medela; cum ipſorum ceſſat iniuria. Nec aliud his ſtudium eſt, quàm à Deo homi
nes auocare; & ad ſuperſtitionem ſui, ab intellectu ueræ religionis, auertere; & cum ſint ipſi pœ
nales; quærere ſibi ad pœnam comites; quos ad crimen ſuum ſecerunt errore participes. Hacte-
nus Cyprianus. Sed de oraculis, & de uno eorum diuinandi genere; quod ex natura antiqui du-
xere, hoc eſt de diuinatione ex ſurore, erit dictum ſatis; ſi tantùm illud, quod E ſaie cap. XLIIII.
legimus, addiderimus. Ego ſum dominus irrita faciens ſigna diuinorum, & ariolos in furorem uer
tens. Poſt furorem conſequens erat, ut de altero, quod item ex natura antiqui duxerunt, diui-
nandi genere, id eſt de diuinatione per ſomnium, mox diceremus. Verũtamen de aruſpicio prius,
& augurio, quæ, ex arte, diuinationes ab antiquioribus dictæ ſunt; mox de omnibus, & portentis
dicturi ſumus. quòd & iſta ſpeciem quandam oraculi, ideſt dæmonicæ illuſionis, & diuinationis
exiſtant. poſt hæc de ſorte, propter eandem cauſam, dicemus. Demum de præſagitione per ſom
nium ſermonem habebimus. ut inter duo naturalia (ita enim à Stoicis & priſcis ſunt furor & ſom
nium appellata) diuinandi genera, artificialia omnia, eorundemq; conſiderationem complectere
mur. De oraculis autem, atque de oraculorum uatibus, & furentibus, & inſuper de Necyoman- G
ticis, & quàm uanæ, & futiles ſint illæ, quæ inde habentur reſponſiones, & prædictiones, ita ut
ex eis nulla euentus neceſsitas, immo neque de euentu futuro certitudo aliqua haberi poſ-
ſit, hactenus.

Ad confirmationem per diuinationem ex Aruſpicio procedentem, ex philoſopho reſpondetur. Cap. XV.

D confirmationem, quæ ab Auruſpicio ſiue extiſpicio procedit, ex Philoſopho-
rum monumentis prius, deinde ex catholicis Theologorum decretis reſponde-
bimus. Philoſophos autem, in huius obiecti, & ſequentium ſolutione, eos intel
ligo, qui in rebus conſiderandis ſenſum, & naturæ rationem, quantum potue-
runt, ſunt imitati; non autem uana Stoicorum commenta; ut fecit aliquando
Democritus; qui aſſerere auſus fuit (quod ſortaſſe non dicerent ipſi Stoici, &
ſi plus quàm ſatis ſint ſuperſtitioſi) non ſolùm Deorum conſilia in extis indica-
ri; ſed ab extorum præterea habitu, & colore, ſalubritatis, uel peſtilentiæ imminentis ſigna per- H
cipi; nonnunquam etiam quæ ſit uel ſterilitas agrorum, uel fertilitas futura portendi. Sed Cice.
lib. ſecundo de Diuinatione phyſicè magis, quàm Democritus, uel Stoici faciant, ad obiectum
reſpondet; atque ipſam Auruſpicinam artem, & diſciplinam, ex ortu eiuſdem, quàm nullius ſit
auctoritatis, uel fidei & conſtantiæ, nedum ut à nobis ea, quæ ex Auriſpicina arte ab iſtis prædi-
cuntur, ineuitabili neceſsitate, quaſi Deorum fatali decreto, euenire, exiſtimandum ſit; præcla-
riſsimè demonſtrauit. Cùm Tages ille in agro Tarquinienſi, puerili ſpecie repente de terra pro-
ſiliens, artem huiuſmodi, ut fertur, tradiderit; cuius Lucanus meminit.

» *Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis*
» *Finxerit iſta Tages.*

Vel ergo, inquit Cicero, Tages ille Deus quiſpiam erat, uel homo; Si Deus, cur ſe contra
naturam, in terram abdiderat; ut bubulci patefactus aratro, è terra prodierit? Non'ne ex ſu-
periore loco diſciplinam Deus hominibus tradere potuit? ſi homo, quo'nam modo terra oppreſ

ſus

A ſus uiuere potuit? uel unde potuit illa, quæ alios doceat, didiciſſe? Hæc Cic. Sed ueniamus ad ea
quæ aruſpices obire dicuntur. Cato ſe mirari aiebat. Quòd non rideret Aruſpex; cum Aruſpicem
ſuo fungentem munere aliquando conſpexiſſet, quod de eis dicemus, quæ iſti prædiuinare, ſata-
gunt? quota enim quæque res, inquit Cicero, euenit prædicta ab his? aut ſi quippiam, quod ab iis
prædictum fuerat, euenit; quid afferri poteſt; cur non caſu id euenerit? Multa alia aduerſus aru-
ſpicium proſequitur ibidem Cic. ubi quorundam etiam comminiſcitur; quæ contra Aruſpicum
prædictiones euenerunt. Ariſto. natur.æ interpres diligentiſsimus, uiſus eſt extiſpicii meminiſſe,
lib. ſecundo de Hiſtoria. cap. XVII, cum ex interprete inquit. Si qua diſſecta quadrupede, lienem
latere contineri dextro, iecur ſiniſtro, uiſum eſt, prodigioſè id eueniſſe putandum. Cæterùm
quod temerè, aut fortuitò, aut etiam ex contingenti, futurum ſit, uel à diuino intellectu præin-
telligi, uel ab humano per extiſpicium præcognoſci poſſe, negat ille apertiſsimè; cum de iis, quæ
euentura contingenter ſunt, nullam apud intellectum aliquem extare ueritatem, & certitudinem
affirmet. At propius iterum artem ipſam amabo inſpiciamus; & quàm extra rationem omnem,
ac naturæ conſenſum, ipſa fuerit mortalibus inuecta, conſideremus; deceptionesq́; eſſe hominũ,
uel Dæmonum illuſiones, quicquid circa extiſpicia aliquando ueri contigerit demonſtremus. Sed
imprimis eorum aliquot, quæ in extiſpicio euenerunt, raptim percurramus, ut cum Catoni con
B ſuli immolanti exta emarcuerint, et cum iecinoris caput euanuerit, et cùm Caio principi, &
M. Marcello iecur ſubitò extabuiſſe, notatum fuit. Et Iulio Cæſari, quo die à coniuratis interfe
ctus eſt, cor bis in opimis bobus defecerit. Hæc inquam, & huiuſmodi alia omnia, nulla ratio-
ne, ſed præter, & contra omnem naturæ ordinem, & naturalium rerum mutuum conſenſum eue
niſſe, oſtendamus. Vnde nam quæſo, tam ſubira (ut interea repentinum aræ iam impoſitorum
lignorum excitatum aliquando incendium mittamus; quod fortè à ſolaribus radiis patiente di-
ſpoſito excitatum fuiſſe naturales effectuum ſpeculatores dicerent) exrorum mutatio euenit, in
ipſa immolatione; ut aut abeſſet aliquid in ſacrificiis, aut ſupereſſet? Vnde, ſi caput fuit in ieco-
re, cor in extis; mox ſimul ac molam, & uinum uates inſperſerat, euanuit? Qua nanq; ui, ad im
molantis fortunam, exta ſe accommodant; ut in alium ſe mox habitum coloremq́; conuertant;
& pecudis iecur nitidum & plenum, horridum mox, marcidum, & exile fiat? Etenim uiuis uicti
mis defuiſſe aliquid, cor præſertim, affirmari non poteſt. non enim uixiſſent uitæ ſonte ſubdu-
cto; nec labes inſignis occuluiſſet interiorum uiſcerum; nec immolationi (cum magno ſtudio
integerrimas exquirerent uates) fuiſſent illæ adhibitæ; ſi morbo aliquo præſertim inſigni conta-
ctæ fuiſſent. Aut ſi caruiſſe largiamur uiuas uictimas uiſceribus; cur excordes potius, aut ieci-
nora habentes ἀκέφαλα, & mutila, alius, quibus nihil fuit dirius, alius mox impollutas, & inte-
C gras, ex eodem delegit numero? niſi etiam (quod uolunt Stoici Chryſippus, Antipater, Poſsido-
nius) peculiaris inerat in hoſtiis deligendis uis, ſi quidem non raro primam infauſtè, proximam
pulcherrimè litatam fuiſſe, & apud Valerium lib. primo cap. VI, & apud Plutarchum in uita Mar
celli conſtat. ſed tum, ubi quæſo illæ minæ ſuperiorum extorum? aut quæ tã ſubita ſacta eſt deo-
rum tanta placatio? aut quæ deorum conſtantia eſt? ut primis mineutur extis; benè promittant
ſecundis? Ergo aut aliquis id abripuit; quod ſubitò interiit ex oculis; uel iniecit aliquid; quod
nuſquam antea uiſum fuerat; aut naturæ uis aliqua illud confecit, atque exedit; hoc uerò proge
nuit. Si naturæ hoc attribuatur ingenio; erit aliquid, quod, contra perpetuum naturæ curſum,
& omnium philoſophantium diſciplinam, aut ex nihilo oriatur; aut in nihilum ſubito occidat;
quod admittendum nequaquam eſt. Illud profectò (ſi hoc dixerimus) eueniet, quod lib. de
Diuinatione poſteriore dicebat, Cic. uerbem nempè Philoſophiæ prodemus, dum caſtella defen
dimus. Nam dum Aruſpicinam ueram eſſe uoluerimus; phyſiologiam totam peruertemus. Si
D uerò abripuit illud quiſpiam uel iniecit; quod uel interiiſſe uidetur, uel emerſiſſe; quis'nam ille
erit? quis à phyſicis poteſt illius effectus auctor aſsignari? Dæmonem dices fortaſſe, uel Deum.
Sed reſponſio non eſt phyſica; attamen uidendum eſt, quis horum ſit illius præſtigii auctor; quod
capite ſequenti declarabimus.

Ad confirmationem ex Aruſpicio, ex Theologo reſpondetur.

CAP. XVI.

THEOLOGVS Chriſtianus Aruſpicinæ damnat obſeruationem; quam reipubli-
cæ Chriſtianæ principes, Pontifices maximis ſub anathematis uinculo (ut 26.
q.v. fuſius continetur) de medio funditus tolli iubent. Euſebius lib. quarto
de Euangelica præparatione, cap. primo, Aruſpicum diſciplinam, ſeductorum,
atque improbornm hominium impoſturam eſſe, aſſeruit, ad turpes quæſtus
excogitatam; quorum etiam fraudem, per diuerſa tormẽtorum genera, à non-
nullis, qui aruſpicium profitebantur, iudices quandoque extorſiſſe affirmauit;
quos

A interpretatur, quid quibus'ue ostenditur monstris, atque portentis. Quocirca ben e apud maio-
res nostros senatus tum, cum florebat Imperium, decreuit, ut de principum filiis sex (dicebat Va
lerius decem) singulis Etruriæ populis in disciplinam traderentur; ue ars tanta propter tenuita-
tem hominum, à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, & quæstum. Romulum lib.
primo de Diuinatione, Vrbem auspicato condidisse; & Regem Deiotarum nihil nisi auspicato ges
sisse affirmat Cic. Cyro ad auum Astiageni profecturo, ut est apud Xenophontem, mandatum de-
dit pater Cambises; ut nihil publicis, priuatisue in rebus ageret; nisi sacris prius rite peractis;
Deorumq; uolũtate orationibus, auguriis, sacrificiisq;, ac supplicationibus explorata. Et quintus
primo lib. de Diuinat. aiebat, Nihil ferè quondam maioris rei, nisi auspicato, ne priuatim qui-
dem gerebatur. quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant; qui re amissa nomen tantùm te-
nent. Nam ut nunc extis, quanquam idipsum aliquanto minus, quàm olim, sic tum auibus ma-
gnæ res impartiri solebant. Tanta autem industria, & auguria & extispicia ab antiquioribus per-
ficiebantur; ut etiam Plato ipse & in Phædro, & in Timæo, artem & augurii, & extispicii, esse scien
tiam; & ueram scientiam existimauerit. & præterea censuerit, ut in repub. bene ordinata, essent hu
B iuscemodi artes, & scientiæ. Et Cic. lib. primo de Diuinat. inquit, quòd aliqua diuinandi genera
sunt posita in monumentis, & disciplina; quod Etruscorũ declarant & Aruspicini, & fulgurales, &
rituales libri. Verum enimuerò non Etruscorum solùm diligentiæ, & studio, sed & Platonis
auctoritati, & antiquæ consuetudini rectißimè se opponens idem Cic. auguralem artem uanam es
se, eo potißimùm ostendebat augumento, quòd in locis diuersis, diuersa, & contraria ex eisdem
auibus, auiumq; siue uolatu siue garritu, siue alio gestu, prædicebantur. Libro nanq; secundo de
Diuinat. ita scriptum reliquit Cic. Omnibus ferè auibus alii utuntur; nos admodum paucis: alia
illis sinistra sunt; alia nostris. Solebat ex me Deiotarus percunctari nostri augurii disciplinam,
& ego illius; Dii immortales, quantum differebat; ut quædam essent etiam contraria. Hæc Cic.
Legimus quòd Etrurii auguraturi faciem ad occidentem, Romani contrà ad orientem uertebant.
Apud Romanos (ut refert Cic.) serena tempestate tonuisse, aut uel homines, uel ædes sacras de cœ
lo tactas fuisse, infausti erat auspicii. apud Homerũ contrà, post effusas preces, cœlo sereno si toni
tru intonuisset, fœlicis ominis, & rati auspicii signũ erat. Illud, quod in Aesopi uita pueri legimus,
tũ ioci, tum repræhendendi augurii causa referemus. Iussus est aliquando Aesopus ab hero domo
egredi, ut attenderet, duas'ne columbas conspiceret. Nam bonum fore augurium putabat he-
C rus Xantus si duas; malum uerò si unicam uidisset. Duabus ille conspectis reuertitur, dominum
uocat, hortatur, ut properet duas uisurus, properat Xantus, se altera interea cũ euolasset, alteram
solam conspicatus, se ab Aesopo irrisum putauit; illum propterea teneri, & uerberari iusit. Dum
Aesopus cæditur, inuitatur Xantus epulatum; tunc è flagellis clamauit Aesopus, Heu me mise-
rum. Duas ego cũ cõspexerim columbas crudeliter uerberor; tu uerò, cum unicam uideris, epula
tum inuitaris. Papyrius cursor cum à Pullario admoneretur, ne cum Samnitibus prælio decerne
ret, contemptis auspiciis fœliciter dimicauit.

SI obiiciatur P. Clodium & L. Iunium, quòd contra auspicia nauigarint, pœna mulctatos
fuisse.

RESPONDET Cic. quòd multi etiam, qui auspiciis paruerunt, perierunt; ut Paulus, qui an
no post Flaminium, cecidit in Cannensi pugna, cum exercitu. Veruntamen cum retineatur & ad
opinionem uulgi, & ad magnas utilitates reipub. mos, religio, disciplina, ius augurum, colle-
gii auctoritas; parendum erat religioni; iuxta illud, quod Varro & Sceuola, ut lib. quarto de Ci
uit. Dei cap. XXVII, tradidit B. Aug. dicere solebant; expedire uidelicet in religione ciuitates
falli, nec patrius mos tam contumaciter erat repudiandus. Plato propterea in Epinomide, rectè
D admonet, legislatoribus cauendum esse; ne ad nouum minus certæ religionis cultum, ciuitatem
suam conuertant. Nec quæ patria lege, uel consuetudine, de sacrificando, firmata sunt, moue-
re audeant.

TOTA hæc augurum disciplina ab Aristotele, & ab omnibus rectius, Platone excepto, candi
diusq; philosophantibus improbatur. Plato nanque in eo dialogo, cui titulus Phædrus, in augu-
ralis artis commendationem, οἰονοϊστικὴν, idest mentem, atque historiam auguralem, antiquitus
illam fuisse appellatam asseruit; quòd per aues, & alia ostenta, ex humanæ intelligentiæ coniectu
ra, procederet, posteriores uerò, o, paruum, in magnum uertentes, οἰωνιστικὴν, & auguralem ἀπὸ τῶν
οἰωνῶν, idest ab auibus, honestiori uocabulo cognominasse. Sed Platonem quæso in præsentiarum
mittamus. Cic. sub persona Quinti, lib. primo de Diuinat. inquit; genera diuinandi artificiosa,
inter quæ Aruspices, Augures, coniectoresque, numerantur, improbantur à Peripateticis, à
Stoicis defenduntur. Libro nono de Historia animalium cap. XXXI uisus est augurium posuisse
Arist.; uisus est, inquam, cæterùm non augurium, idest uanam quandam uolatus, aut garritus
auium anxiamque obseruationem, sed præsensionem quandam, qua abs circumfusi aeris quali-
tatibus, brutorum quorundam ingenium longa experientia nonnunquam affici cognoscimus,
ibidem

ibidem ille asseruit. Vbi, uti, inquit, tempore, quo apud Pharsala, hospites Mediæ periere; E Corui loci Athenarum, Peloponnesique defuerunt; quasi sensum haberent; quo inter se rerum euenta significarent; & mouerentur. Lib. etiam sexto de Historia animalium cap. II, Oua colore lutheo tota, pro ostento, augures capere aiebat. & lib. octauo cap. XVIII, Hesiodum repræhendit, quòd in Augurio quodam aquilam bibentem faciat. Lib. etiam nono de historia animalium cap. primo. & lib. secundo de Cœlo tex. x, & aliquot aliis locis, augurii meminit; sed (ut diximus) in iis & huiuscemodi locis aliis, augurio idest uariæ cuidam uel uolatus, uel garritus auium obseruationi non; subscripsit; sed uel auium, brutorumq; quorundam præsensioni consensit, uel ea de auguriis, quæ ab aliis narrata, uel etiam usitata fuerunt, recensuit; quæ etiam aliquando repræhendit. Varro; Deos tum ociosos si sua consilia (ut fingunt augures) corniculæ crederent; tum sordidos censet existimandos; si in iecorum & uiscerum sterquilinio (ut Aruspices putant) sua illi occultassent consilia. ociosos igitur dicemus illos, Deos putasse i quos (ut libro quarto Geographiæ Strabo recitat) Artemidorus coruis duobus litium suarum, & controuersiarum fines, & terminus permittere, asseruit. Ita nanque loco citato inquit Strabo, Portum quendam in Oceani litoribus esse scribit Artemidorus; quem duorum coruorum uulgo nominant; in eo quidem duos apparere coruos dextris albicantes alis. Qui igitur ulla de re controuersantur; illhuc accedere, in sublimi loco posita tabella, utrique seorsum in ipsa, lagana collocare, ipsas de hinc ad uolantes alites partim commanducare, partim dissipare; cuius autem lagana dissipentur, illum uictorem euadere. hæc Strabo. Nonio optimam spem, ex septem aquilis in Castris Pompeii captis, auguranti, Cicero huiusmodi auguria deridendo dixit, Rectè moneres; si aduersus picas F nobis pugnandum foret. Carneades, & post Carneadem Panætius augurandi artem repræhendentes, ab auguribus petere solebant. Iupiter'ne cornicem à leua, coruum à dextra canere iussisset. Quamobrem rectissimè apud Homerum & libro duodecimo Iliad. Hector, & lib. secundo Odyss. Eurymachus auguria contempserunt. Verumenimuerò pro naturali signo tum primo de Historia, tum sectione trigesima tertia Problematum, non autem pro aliqua auium superstitiosa obseruatione, augurii nomen assumpsit Arist. Veneramur (inquit in his locis ex interprete) sternutamentum, quòd sanitatis optimi membri augurium sit. idest cerebri sanitatis sit indicium. Ex multis propterea rebus, & ex multis etiam animalibus, tam quadrupedibus, quàm auibus, & piscibus, quasi tempestates futuras, ex aeris circumfusi permutationibus, natura sua præsentientibus aliquidque pro aeris dispositione, & naturæ cuiusque ratione agentibus, ac molientibus, posse sumi augurium, idest rei futuræ signum, atque indicium naturale aliquod non negamus; de quibus copiosè & apud Theophrastum lib. de signis, & apud Virgilium in primo lib. Georgicorum uideas, ubi multa futuræ tempestatis indicia positurus Poeta sic incipit. G

» *Atque hæc ut certis possimus discere signis:*
» *Aestusque pluuiasque, & agentes frigora uentos;*
» *Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret;*
» *Quo signo caderent austri: quod sæpe uidentes*
» *Agricolæ propius stabulis armenta tenerent.*

ET quæ sequuntur. Lib. etiam primo de Diuinat. apud Ciceronem multa cuiusdam (Ennii puto.) Poetæ carmina; in quibus, ex aliquot animalibus futuræ similiter tempestatis præsensiones quædam ponuntur, uidere licet. ut cum inquit.

» *Cana fulix itidem fugiens è gurgite Ponti.*
» *Nunciat horribiles clamans instare procellas.*

A quo libro primo Georg. sumpsit forsan Virgilius inquiens.

» *Quum medio celeres reuolant ex æquore mergi,*
» *Clamoremque ferunt ad littora, quumque marina*
» *In sicco ludunt fulicæ, notasque paludes* H
» *Deserit, atque altam supra uolat ardea nubem.*

ET quæ sequuntur. multa profectò, & ad calcem usque ferè primi libri, auguria, id est, animalium quorundam præsensiones, & quædam futurorum euentuum indicia Mantuanus recenset. Ad quem similiter modum & alius Poeta augurium sumpsit, cum inquit.

» *sæpè exiguus mus*
» *Augurium tibi triste dabit tellure sub ima,*
» *Quem non ullus amor tenuit, sed in aera apertum*
» *Erupit scrobibus &c.*

NON præteribu silentio illud, quod Pindaro Poetæ, Platoni Philosopho, & ex nostris D. Ambrosio puerulis accidit, si quidem apes uel in horum labellis consederint, uel etiam intra os mel condiderint, futuræ eloquentiæ augurium. sed casu hæc accidisse diceret sine hæsitatione Arist., & cum Aristotele quisquis candidè Philosophatus fuerit.

Ad obiectum ex auguribus ex Theologo respondetur.
A CAP. XVIII.

HEOLOGI nostri augurium, id est uanam illam auium, uel aliarum etiam quarundam animantium & rerum, superstitiosamque uel cantus, uel uolatus, uel transitus, uel alterius gesticulationis & permutationis obseruationem, ex quibus ii, qui augures dicti sunt, euentum futurum diuinare, prænunciareque serio satagunt; penitus damnant; & summi Pontifices eos, qui augurum uanitates & præcepta obseruant, anathematis uulnere (ut in Causa XXVI, Quæst. V. fusius patet) feriendos esse rectissimè sanctissimeque senserunt. Superstitio hominum, ex Dei ignorantia, & diffidentia nata, augurandi procul dubio rationem initiò peperit; spes cum metu eandem aluit. Non fulgetra, non auium genera, non cæterarum rerum aliquæ in hoc sunt à Deo conditæ, ut motu suo, uel uolatu, uel cantu, de propitia, uel alienata B ipsius met Dei uoluntate testificentur. Blasphemia est sine dubitatione in Deum contumeliosa; quòd diuina mente impelli, & commoueri alites, ceu interpretes, & internuncios Deorum, creditum sit; quòd quasi diuina iussione, huc uel illhuc uolitent; quòd in hac uel illa parte se occultent; quòd à dextris, uel à sinistris occinant; quòd inclusi cauea pulli, ac fame enecti, diuino imperio, uel offam pultis inuadant, si emittantur; uel ex ore aliquid cadat; quod terram pauiendo tripudium nunciet solistimum; uel ne illam attingant, egressi detineantur, atque arceantur. Non igitur ex natura orta, nec à Deo tradita, sed ab hominibus, auctore diabolo, conficta superstitiosè sunt auspicia; cui usitatissimum est errorum, & superstitionum semina spargere; sparsis uerò clam irrepere; irreptas tandem stabilire, ac amplificare conatur. Quamobrem impium est, huic diuinandi generi fidere, uel modo aliquo eo uti, & cum eodem negotia comiscere: cui ne turpiter commisceamur à summis Pontificibus (ut superius diximus) non sine anathematis pœna, cantum est; à sanctis patribus ritè, & ex canonicis scripturis instructis. D. nempe Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana, cap. XXIIII, asseruit, ritus augurum, societatem dæmonum cum
» hominibus manifestissimè ostendere. Lib. Deuteron. cap. XVIII, Auguria, & alia huiusmodi
» diuinationum genera prohibentur. Quando (inquit Moses) ingressus fueris terram, quam
» dominus Deus tuus dabit tibi: caue, ne imitari uelis abominationes illarum gentium; nec in-
C ueniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem; aut qui ariolos sciscite-
» tur; & obseruet somnia, atque auguria; nec sit maleficus: nec incantator; neque qui Pythones
» consulat; nec diuinos; & quærat à mortuis ueritatem; omnia enim hæc abominabitur domi-
» nus. Et Leuit. XVIIII. Non augurabimini. & Ierem. cap. XXVII. Nolite audire prophe-
» tas uestros, & diuinos, & somniatores, & augures, & maleficos. Et Ecclesiastici XXXIIII.
» Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid uerum dicetur? Diuinatio erroris & auguria
» mendacia, & somnia, maleficentium uanitas est.

Ex his, quæ diximus, cuncta augurii genera, & non ea solùm, quæ ex auibus, sed & quæ ex terrestribus animantibus, ut cane, lepore, lupo, uulpe, ceruo & huiusmodi; & quæ ex aquatilibus, atque ex diuersi generis piscibus. Ex quibus (ut libro de Industria animalium inquit Plutarchus) iuxta Suram uillam Lyciæ inter Phelłum & Myronem sitam, sic auguria arte capiebantur, quemadmodum ex auibus alibi. quod item affirmat Plinius lib. trigesimo secundo cap. II,
D Ad quem modum autem auguria inde caperentur, ex Athenæo Polycarmus, & ex Polycarmo Leonicus, lib. tertio de Varia Historia cap. XIII, fusè retulit, & quæ ex ouis, herbis, lapidibus, aliisque rebus multis ab antiquitate recepta catholicum Theologum, ab animo, & ab auribus etiam fidelium omnium exulare manifestissimum est: non tantùm quia ea, quæ prædicuntur augurio, tanquam casualia, & temeraria, & inconstantia euenire omnia existimandum est, cum eueniunt: ita ut etiam non euenire, uel longè aliter quàm eueniant, euenire possint: Sed etiam quia & à maioribus nostris sanctis patribus, summisque Pontificibus, & in primis à Deo Opt. Max. in sacris literis interdicta sunt, ut satis superque cuncta damnata esse putamus. Ex aqua enim aspecta, ex terra, ex igne, ex fumo, ex cribro, ex securi, & ex aliis quàmplurimis diuinare, atque augurari antiquitas conabatur. Quæ omnia ut cordatus irridet Philosophus; ita catholicus damnat Theologus; & tolli funditus de medio iubet. quòd illa, quæ ab huiuscemodi diuinantibus prædicuntur, nulla ratione, nullo naturæ necessario & causarum consensu prædicta sunt: & si eueniunt, nulla necessitate, sed non nisi contingenter, uel etiam fortuitò & temere & cæco casu cuncta eueniant. Vnius enim communis hostis Diaboli ministerio, ad diuinandum, & præsagiendum, etiam inuita, illa aptari, & modo aliquo ad diuinium accommodari, censenda sunt. Assyrios enim legimus, & Chaldæos, & Aegyptios pelues aquis replere solitos; in quibus & argenteas laminas, lapidesque preciosos certis characteribus signatis ipsi ponebant; & quibusdam prounnciatis Dæmon aduocabatur: qui uocem instar sibili, ex aquis edebat. Ex nitidis

etiam, tersisque rebus aliis, in quibus quæsitarum rerum imagines à Diabolo confictæ uidebantur; antiquitus diuinabatur. Iulianum Maximum Imperatorem, hoc diuinandi genere sæpè usum fuisse, quidam tradiderunt. Consimile est, quod à quibusdam hodie uel in chrystallis, & uitreis uasis aqua repletis, uel in summis digitorum unguiculis exercetur; in quibus rerum inquisitarum à Diabolo confictæ species, à certis personis uidentur. Huius, puto, generis erat oraculum ex fonte Cereris, in Ciuitate Patras, in quo per iniectum speculum ægroto hilarior, uel tristior uultus, ostendebatur, unde de ægroti sanitate uel morte diuinabatur. Has enim omnes, & alias, quotquot sunt huius generis, diuinationes, & hæc cuncta augurii genera execratur dominus, & profligari, longeque piorum Christi fidelium auribus exulare iubet Christianus Theologus. E

Si obiiciatur quòd Gen. XLIIII, se augurem dixerit Ioseph.

Respondebitur ex glossa, quòd non seriò, sed ioco id fecerit. Aristoteles etiam è scholis suis, illa omnia diuinandi, & augurandi genera, exhibilari demandat. Quod si lib. cui titulus de Mirabilibus mundi (si tamen liber est Aristotelis) quædam dicat de fonte Paliscorum in Cecilia (Legit Leonicus libro secundo de Varia historia cap. VI, in Sicilia) in quo dolo iurata, & tabellæ inscripta absorbebantur: uera uerò aquis supernatabant; ea, quæ ab aliis audiuit, non quæ ipse sentiat, enarrauit. Et de Aruspiciis atque Auguribus hactenus. De quorum uno, quoniam sine altero consideratio uix fieri poterat, in unius propterea tractatione, alterius aliquando meminisse coacti fuimus. F

Ad illud, quod ex portentis obiiciebatur, ex Philosopho respondetur.
Cap. XIX.

Si quidquam, inquit egregiè Cicero, non fit; quod fieri non potest; nec, si id factum est, quod fieri potuit, portentum debet uideri, tollenda sunt igitur portenta. quòd si portentum putandum illud est, quod rarò fit: sapientem esse, portentum erit; quòd sæpius mula pepererit, quàm sapiens fuerit. Hæc Cic. Quamobrem non inscitè portentorum quidam coniector, & interpres, illi respondisse, dicitur, qui ad eum, quasi ostentum retulerat; quòd anguis domi uectem circumuectus fuisset, Esset, inquit, ostentum, si anguem uectis circumplicasset. Catonem cùm quidam aliquando consuluisset; qui sibi à soricibus erosas caligas diceret: fuisset (inquit Cato) magnum monstrum, atque ostentum, si sorices à caligis corrosæ fuissent. satis his, & huiusmodi aliis responsionibus uiri isti declararunt, nihil habendũ esse inter portenta, quod naturali ordine fieri potest. Duobus anguibus domi comprænsis Ti. Gracchus aruspices conuocauit. Sed cur magis, inquit Cic., anguibus, quàm lacertis? quàm muribus? quia sunt hæc quotidiana, angues non item; quasi ad portentum referat, quàm id sæpè fiat. Verùm si (ut arguebatur) emissio fœminæ T. Graccho, maris uerò Corneliæ mortem afferebat; cur alterutrum emisit? si neuter anguis fuisset emissus; quid erat futurum? At dices, mors Gracchũ est insequuta. quid tum? non emissio serpentis, sed morbus aliquis grauior irrepsit; qui, etiam si mas esset emissus, insequutus omnino fuisset; & is casu aliquo, non portenti necessitate. G

Portenta, lib. quarto de Generat. animalium cap. IIII. appellauit Arist. illa, quæ præter solitum naturæ cursum contingunt. quod item Labeo facit. hæc autem sunt ea; quæ aliàs à Græcis τέρατα, idest monstra, & ostenta, & naturæ peccata, & errores dicuntur. quod peccatum (ut in scholis Philosophantium celebre est) tum secundum qualitatem, tum secundum quantitatem esse potest. In quantitate peccatum duobus accidit modis; partim in excessu, ut mulierem gemi nos parere; hominem nasci bicipitem; & huiusmodi. partim in defectu, ut hominem nasci uni co pede; uel absque brachio. hæc enim & id genus alia, naturæ penès quantitatem peccata, & τέρατα, & portenta sunt. penès qualitatem uerò, ut mulierem sterilem esse, & uirum spadonem, aut mutum uel cœcum, & huiusmodi. In qualitate, & quantitate simul etiam naturam errare, contingit. Huius rei exemplum est; quod lib. sexto de Natura animalium cap. XXII, posuit Arist. mulam scilicet aliquando gemellos peperisse. mulam quidẽ parere apud nos, ostentum est in qualitate, diximus apud nos, quoniam non similiter portentum est in Cappadocia, ubi mulæ (ut loco citato tradidit idem Arist.) steriles natura non sunt; sed fœcundæ. gemellos uerò peperisse, in quantitate portentum est. Et illud, quod lib. tertio cap. XX, idem narrat, In Lemno Insula caprum fuisse; ex cuius mammis, quas geminas iuxta genitale gerebat, tantum lactis emulgebatur: ut colostra inde conficerent. Romæ (tradiderunt quidam) anno Salutis M. CCCCXCVI, In Tyberi inuentum fuisse monstruosissimum portentum, capite, & ceruice asinina, manibusq; & pedibus squamatis, dextra manu in elephantinum pedem, dextro pede in bouis ungulam, sini stro in aduncos gryphium ungues desinens, uentre muliebri, & mammis, facie senili, collo draconis H

A conis exerto è posterioribus. Et in uita Marcelli Plutarchus ait, infantem natum esse elephantis capite. Imperante Constantio editus est infans ore gemino, dentibus binis, & barba, & oculis quatuor. Anno salutis M. D. XIIII. Rodighio, natus est infans biceps. sed de portentis copiosè tum multi alii, tum nuper Conradus Lycosthenes. Hæc nanque, & id genus alia monstra, & naturæ portenta sunt; in quibus edendis, & penès quantitatem, & penès qualitatem peccasse naturam, manifestum est. Verùm iis, & huiuscemodi aliis naturæ erroribus, nihil portendi, nihilque præsignificari credidit Arist. sed tantùm uel ex abundantia, aut defectu, uel ex indispositione seminis, & materiæ, accidere ista putauit. quòd si aliqui sunt, qui omnino per huiuscemodi portenta, mali quidpiam præmonstrari contendant: quærendum ab illis est; An hæc portenta, ideo incidant; quoniam ea, quæ sequuntur, futura sint. An contrà potius ea futura sint, quoniam ista præcesserint? Et quum nihil respondere ualeant; quod facillima ratione non abiici posit; quum nec ostenta euentuum, nec euentus ostentorum, uel causæ, uel effectus rationem subire possint; uanam propterea hanc, ostentorum obseruationem, si naturæ rationem sequimur, & aliquantisper sapimus, ac abiiciendam esse iudicabimus.

B

Ad obiectum ex portentis, ex Theologo respondetur. CAP. XX.

PORTENTA apud Theologum non solùm sunt illa; quæ (ut Peripatetici dixerunt) præter solitum naturæ cursum per ipsius naturæ errorem; sed & quæ nô errore naturalis causæ, sed auxilio supernaturalis contingunt. Sicut Ezechielis XII. legitur, Ante oculos eorum perfode tibi parietem; & egredieris per eum; in conspectu eorum humeris portaberis; à caligine efferreris; faciē tuam uelabis; & non uidebis terram; quia portentum dedi te domui Israel. Aliqua etiam quæ præter morum consuetudinem eueniunt, ut Esaiæ XX. Et dixit Dominus sicut ambulauit seruus meus Esaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super Aegyptum &c. Nonnulla etiam, quæ nullo naturæ errore, & peccato, sed quæ humanis nullo modo uiribus fiunt; cælitus autem à Deo supra uires tam naturæ, quàm hominum demittuntur, portenta non tantùm ab ipsis uulgaribus, aut probatis Philosophis, sed etiam à Theologis nostris, & sacris codicibus nuncupantur, qualia multa, in Exodo, in Deuteron. & passim apud Prophetas, legimus, Deum in eductione Israelitici populi ostendisse Pharaoni, qualia etiam fuut illa Esa. XLIII, Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te, cum ambulaueris in igne, non combureis. Et qualia multa testatur Paulus ad Hebr. cap. II, cooperatum fuisse Christum, ut sermonem Apostolorum confirmaret. Confirmata sunt enim, dicebat Apostolus, quæ nobis, per discipulos Iesu Christi sunt tradita, contestante Deo signis, & portentis, & uariis uirtutibus, & Spiritus sancti distributionibus, secundum suam uoluntatem. Portentum etiam fuit, quod (ut periti quidam uiri tradiderunt) natalicio die D. N. Iesu Christi, in urbe Roma, trans Tyberim, in quadam priuata domo, oleum ex fonte per diem totum manauerit. Et quo die cruci affixus est, à sexta hora, ad nonam tenebræ factæ sint in Sole; nulla obtutui nostro Lunæ interpositione. & alia fuerunt portenta multa; quæ successiuis temporibus euenerunt; & piis uiris aliqua etiam præsignificarunt; quæ à doctis, & à probatis uiris nonnunquam referri intelligo. Cæterùm fortuitos quosdam, & temerarios euentus inter portenta putare; illosque, aut ea, quæ illi portendere existimantur tanquam secreto diuino consilio ineuitabili necessitate euenisse, opinari; atq; eos superstitiosè obseruare; sicut sunt corrosio caligarum à sorice, circa uectem anguis circumplicatio, & similia, catholici Theologi damnant; & diabolicis fraudibus, si quid illorum coniectores diuinant, ascribunt. quod patet ex B. August. lib. uigesimoprimo de ciuita. Dei cap. VIII, ad finem; in quo loco ita scriptum reliquit. Monstra sanè dicta perhibent à monstrando; quòd aliquid significando demonstrent; & ostenta, ab ostendendo; & potenta à portendendo; idest à præ ostendendo; & prodigia, quod porrò dicant; idest futura prædicant. sic etiam ante Augustinum interpretatus fuit ista nomina lib. primo de Diuinat. Cicero dum inquit. Quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt ostenta, portenta; monstra, prodigia dicuntur. deinde subdit August. Sed uiderint eorum coniectores; quomodo ex eis siue fallantur, siue instinctu spirituum, quibus cura est, tali pœna dignos animos hominum noxiæ curiositatis retibus implicare, etiam uera prædicant; siue multa dicendo aliquando in aliquid ueritatis incurrant. et quæ sequuntur. Vbi coniectorum diuinationes, & uaticinia ex portentis, siue ex prodigiis, & monstris, & ostentis, uel dæmonibus mentes hominum utcunque occupantibus; uel temeritati, & casui prorsus August. ascribi uoluit. Et de portentis hactenus.

C

D

Ad id quod ex ominibus obiectum fuit, ex Philosopho respondetur. CAP. XXI.

D illud, quod ex omnium obseruatione obiectum est, Cic. libro secundo de Diuinatione respondet; miserrimamque fore hominis uitam ostendit; si omina sint admittenda. ita enim loco citato scriptum reliquit, Aemilia Paulo Persam periisse; quod pater omen accepit; Cecilia sororis filiæ sedes suas tradere; iam illa fauete linguis, & prærogatiuam omen comitiorum; hoc est ipsum esse contrà se copiosum, & disertum. Quando enim illa obseruans, quieto & libero animo esse poteris; ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? ita ne? si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone; & eius uerbum aliquod aptè ceciderit; ad id, quod ages, aut cogitabis; ea res tibi, aut timorem afferet, aut alacritatem? Cum M. Crassus exercitum Brundusii imponeret; Quidam in portu caricas Cauno aduectas uēdens, Cauneas clamitabat; dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caueret, ne iret, non fuisse periturum, si omini paruisset. quæ si suscipiamus; pedis offensio uobis, & abruptio corrigiæ, & sternumenta erunt obseruanda. Hæc Cic. sed & alia aduersus huiusmodi ominum obseruatores multa ibidem ille prosequitur; quæ præterimus. Nam cum neque priuatim, neque publicè, sine oratione, quidquam perficiatur; cuicunque momentis omnibus occursuræ orationi præbere anxias aures, quemlibet oporteret: coniectoremq; præsto habere; de quo & rerum, & actionum, & orationum nostrarum fata metiremur. Vt melius profectò esset non nasci, quàm nasci tam infœlici conditione. Pausanias ominosum quendam Mercurium, in Pharis Achaiæ oppido fuisse commi uiscitur. In foro enim ex interprete inquit, extabat Mercurii simulachrū, ante cuius pedes lapidea astabat ara: ad aramque hinc inde plumbo alligatæ æneæ lucernæ uisebantur. Consulturus uespe ri, accensis lucernis, ad Deum accedebat: thus in aræ medio incendebat: in dexteram simulachri manum numisma quoddam loci illius patrium, ex ære, ponebat; inde ad simulachri aurem insusurrabat:, quicquid percunctatum uolebat: obturatis deinde auribus, à foro, rectà discedebat: forum egressus occlusas aures aperiebat: & uox, quamprimùm audisset, ueri ominis uice constanter obseruabatur. Hactenus Pausanias. Vide, quæso, quousq; humana dementia processerit: quam diuini speciem, quodq; diuinandi genus ipsi sibi fabricauerit: & illud quàm superstitiosè, in suiipsius perniciem, & quàm anxiè obseruauerit: ut uoculam, & eam sæpè temerè, & inconsultò prolatam tanquam diuinum quid, ueneratа fuerit, atq; coluerit: & Deorum consilio illam sibi demissam putauerit: quæ fortuita & temeraria nulla ratione, nulloq; consilio, sed (ut sors tulerat) cæco casu, & temerè edita etiam forsitan fuerat. E F

Sɪ cùm huiuscemodi ominum atq; editarum uocum obseruatoribus acrius nobis ratione pugnandum esset: iis ageremus: quibus in dialogo, cui titulus, Equitatio, hanc uanitatem doctissimus Calcagninus oppugnat, inquireremusq; ab illis, unde ominosæ orationis cùm illi colligant? An uocem putent esse causam: ut illo uel alio modo euentus subsequatur. An potius contrà euentus ille præsagam uocem ueridicam faciat? Primùm quis fatebitur? Quo nanq; modo potest uox fatum facere? rem surdam, & inexorabilem mouere; nullo præsertim affectu animi, nullo ingenii consilio subnixa? Secundum'ne dicemus, si nondum euentus adsit? fauebit fortasse orationi quum uenerit: sed antequam ueniat, & fit: quomodo eidem ille fauere poterit? G

Aᴅᴅᴇ secundò. quòd ii qui sine aliqua probabili coniectura, & apparenti saltem ratione dicere solent nihil, mentiuntur sæpè atque falluntur: quid æstimandum est de iis, qui ex meutis uocibus, & illis temerè prolatis, & fortuitis quibusdam appellationibus futura præsentire præsumunt?

Tᴇʀᴛɪò, si omina, Deorum nutu, & duce natura, aperta, & patefacta essent hominibus; non'ne essent eadem oīb. & sunt cætera, quæ non nostro, sed naturæ & Deorū instituto consistunt? At qui fieri potest; ut quæ Latinè dixero; Græco ominis uicem habeant? quæ Græcis fortasse nihil prorsus significabunt; aut si aliquid; longè prorsus ab eo, quod apud Græcos significabit, diuersum, proferat quispiam hanc uocem, onos, dicemus quod honorem latinè, Græco uerò laborem ominabitur? quod onos Græcis asinum significet? qui tantùm adferendas sarcinas aptus uidetur. H

Qᴠᴀʀᴛò, uox eadem potest à pluribus diuersa agere cogitantibus audiri. Quæro an omnibus aliquid illa ominatur, an uni soli, ut uerbi causa Demostheni? si Demostheni soli; unde Demostheni licet cunitcere; quòd ad ipsum solùm, aut etiam ad ipsum plus quàm ad quemuis aliū pertineat? si omnibus cum diuersa singuli, & sæpe contraria agere cogitent; quomodo idempo terit illa ominari? uel quomodo diuersa, & contraria, si una uox est.

Vʟᴛɪᴍò ominis uanitatem Platonis, Aristotelis, & aliorum, qui candidè Philosophati sunt, monumenta satis demonstrant; quæ ipsam etiam ferè ominis uocem à suis monimentis, prorsus abesse uoluerunt.

Ad

A

Ad obiectum ex ominibus, ex Theologo respondetur.
CAP. XXII.

ON deessent fortè Theologis Christianis omina; si uanam istam uerborum casu prolatorum, superstitiosámq; obseruationem iidem haberent. Ambrosius namq; cum sub primo Valentiniano Augusto, Mediolanum, ad Vrbem regendam, iudex mitteretur, eidemq; Probus Vrbis Romæ præfectus mandata de more traderet; multa in unum perstringens, ut ad munus demandatum, non tanquam iudex, sed nt Episcopns proficisceretur, iniunxit; quasi ominator eius dignitatis dici posit; quæ Ambrosium postea sequuta est. B. Augustinus Catechumenus (ut nonnulli peritisimi uiri scriptum reliquerunt) cum magnis ageretur, animi æstibus, cuperetq; magnopere sibi à Deo ostendi, quid facere eum uellet; ex propinqua domo
B decantari audiuit, idemq; sæpè iterari; Accipe, & lege. atque hoc uerbo arbitratus est se moneri,
» quid ageret; librum sibi proximum in manus sumpsit (erat autem liber Epistolarum D. Pauli)
» in quo mox aperto, illud ad Roma. XIII. Legit. Non in commessationibus, & ebrietatibus; non in cubilibus, & impudicitiis; non in contentione, & æmulatione; sed induimini dominnm Iesum Christum. Qua lectione, ueluti fœlici omine commotus, nihil ulra baptismum differre decreuit. Quis Ethnicorum non illud quoque inter omina recenseret; quod seniori illi, ac fideli Abraham seruo, lib. Gene. cap. XXIIII. contigisse legimus? qui cum ad accipiendam filio Domini sui uxorem, Mesopotamiam fuisset profectus; cumq; extra oppidum Nachor, inxta puteum aquæ nespere accubuisset; illam ex iis quæ ad aquam hauriendam uenturæ erant, in filii domini sui coniugem recipere disposuit; quæ non sibi solùm aquam, ad bibendnm, esset exhibitura; sed ad Camelos etiam aquandos se paratam responderet. Et illud quod cap. XIIII. libri primi Re-
» gum Ionatæ contigit; qui cum apparuerimus, (inquit) eis, si taliter locuti fuerint ad nos, ma-
» nete donec ueniamus ad uos; stemus in loco nostro nec ascendamus ad eos. Si autem dixerint
» ascendite ad nos, ascendamus ad eos; quia tradidit eos dominus in manibus nostris. hoc erit no-
» bis signum. Quin & alia id genus ex sacris codicibus recensere possumus multa; sed (ut diximus) omina non obseruant Christiani Theologi. tantumq; abest ut obseruent; ut ea prorsus irrideant; ac ita exulent; ut ne ipsnm quidem ominis nomen agnoscant. qno cum aliquando, contra Aca-
C demicos, usus fuisset Augustinus, se in lib. primo Retract. cap. primo repræhendit; quòd illnd nomen nunquam in sacris literis legisset; sed benè eius contrarium, abhominationem, neque in sermonibus cuiusquã ecclesiastici disputatoris illud idẽ reperiisset; illo propterea se usum esse aliquãdo, ipse noluisset. Illa autem quæ prænunciata ab Ethnicis, nerba ominosa existimantur, à nostris prophetica nuncupantur. Augustinus nanque lib. secundo in Genesim, cap. XVII. donum prophetiæ aliquando tribui asserit, per instinctum aliquem occultisimum; quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Hunc pasi sunt iuuenes illi, de qnibus idem B. Augusti. lib. duodecimo de Genesi ad literam, cap. XXII. qui finxerunt se esse mathematicos; ignorantes omnino utrum; duodecim signa dicerentur; qni reditum filii, suo hospiti prænunciarunt. Hnnc passus est ille; qui hominem à leone in sylua proxima nocte sequenti, interemptum iri iocosè prænunciauit; nam ut dixit, euenit, de quo, loco citato Augusti. Hunc passus est Probus ille Vrbis Romæ præfectus cum profecturo Ambrosio mandata imposuit. Hunc passus est Thomas ille; qui post modum Nicolaus V. Pont. Max. fuit; qui (ut apud peritos quosdam uiros legimus,) cum in minoribus legatus ab Eugenio IIII. Germaniam proficisceretur; dum alpes traiiceret; in Aeneam Picolomineum Senensem Federici III. Imperatoris oratorem incidit: atque ad communem hospi-
D tem cum eo diuertit. Aeneas autem parcè agebat; impensasq; uiatici extenuabat: Ad quem subridens Thomas, quid, inquit, tantopere uictui parcimus: cum nostrum uterq; ad summum pontificatum sit ascensurus? atque, nt Thomas prædixit, ita euenit. Thomas sub Nicolai V. Aeneas sub Pii, II. nomine Pontificiam dignitatem obtinuerunt. Præter hæc sunt honestæ quædam, & probo uiro dignæ precationes: quas, ut eis antiqui omnes utebantur, ita nostri Theologi recipiunt & sanctorum exemplis, posteris omnibus studiosè commendant; quibus occurrentes inuicem salutamus; surgentes mane diem amicis fœlicem precamur; amico magistratum suscipienti, uel nxorem ducenti gratulamur; eis, quibus scribimus, salutem optamus: quod non iu Ethnicorum duntaxat, sed in Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Ambrosii; Hieronymi, Augustini, & omnium breuiter sanctorum pattum Epistolis uidere nulli non licet. Has autem præcationes absit, ut pius, & Christianus animus esse omina suspicetur. Nisi ominis nomen aure puriore, quàm in usu sit, castioreq; suscipiatur, ad quem modum ad quosdam scribens Plato hac uoce usus fuisse uidetur, dum inquit. φήμην ἀγαθὴν μαντεύομαι, καὶ φημὶ δὴ ταῦθ᾽ ὑμᾶς παντ᾽ ἀγάθα ποιήσειν, ἂν θεὸς ἐθέλῃ, hoc est, Omen bonum uaticinor uobis, & aio, uniuersa hæc bona, uos esse facturos: si Deus uoluerit. sed de ominibus hactenus.

Ad

Ad obiectum ex fortibus, ex Philosopho respondetur. CAP. XXIII. E

AD ILLVD, quod ex fortibns, siue ex fortium (dixerim) missione, & ex oraculis quibusdam, uel talis & abaco, uel alio modo forte petitis, obiectum est; id respondebimus; quod lib. secundo de Diuinat. respondet Cic. temeritate, & casu, non ratione, aut consilio fortes ualere; remque totam fallaciis esse inuentam, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Huiusmodi propterea, inquit, diuinationis genus uita iam communis explosit. Et nullus magistratus, nullusque (uel ipso Cicer. teste) illustrior suis ea temporibus utebatur. Qualis autem, & quomodo facta fuerit quarundam, ut Prænestinarum, non longè à Roma, ad orientem distantium fortium inuentio; apud ipsum legere fusius potes, lib. nanque secundo de Diuinatione ex Prænestinorum monumentis declarari asseruit Cicero, Numerium quendam Suffucium honestum hominem, & nobilem, somniis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum iuberetur, certo in loco, silicem cedere; perterritum uisis, irridentibus suis ciuibus, id agere cœpisse; itaque perfracto saxo, fortes erupisse, in robore insculptas priscarum literarum notas; is est hodie locus septus religiosè, propter Iouis pueri, qui lactens cum Iunone in gremio Fortunæ sedens, mammam appetens castissimè colitur, à matribus. Eodem tempore illo in loco ubi nunc Fortunæ sita ædes est; mel ex olea fluxisse dicunt; aruspicesq; propterea dixisse; summa nobilitate illas fortes futuras; atque eorum iussu, ex illa olea arcam esse factam; eaque conditas fortes; quæ hodie fortunæ monitu tolluntur. Hæc Cicero. Consimilem aliarum fortium oracula, uel forte etiam temerariam magis originem habuisse; existimandum est. Quid igitur in his fortibus F potest esse certi, aut quid, quod impermutabili necessitate eueniat, portendere illæ possunt; quæ uel fortunæ monitu pueri manu miscentur, uel cæco casu ducuntur? Præterea quomodo fortes istæ positæ in illo Prænestæ loco fuerunt, quis robur illud cecidit? dolauit? inscripsit? nihil est (inquiunt Stoici) quod Deus efficere non possit. Vtinam (inquit Cic.) sapientes Stoicos effecisset; ne omnia superstitiosa solicitudine, & miseria crederent. Quid talorum temerarius casus, in fontibus Aponi, in Abaco Herculis, portendere necessarii potuit? Carneades, quum cæteris in locis, fortes suis temporibus penè refrixissent, dicere (ut scribit Clitomachus) erat solitus, nusquam se fortunatiorem, quàm Prænestæ uidisse fortunam, ut, etsi tanto cultu ibidem fortes uene rarentur, hoc tamen non aliqua necessitate, aut Deorum aliquo fatali decreto, sed temerè tantùm, & casu, ac forte fortuna illud accidere, istis uerbis significauerit. De fortuna ipsa, quid Peripatetici sentiant; illis notissimum esse potest; qui summis etiam (ut aiunt) labris Arist. philosophiam degustauerunt eamque uel à limine salutauerunt. lib. nanque secundo Physicarum auscultationum, fortunam speciem esse ait temeritatis; ut si quidpiam ex fortuna contigerit; illud idem G cæco prorsus casu, nullaque certa ratione, uel causa, sed temere tantùm contigisse, atque aliud agentibus obiter irrepsisse, ad Peripateticorum dogmata, omnes intelligant, sed de iis prius in secundo libro diligentius, & uberius diximus.

Ad obiectum ex fortibus ex Theologo respondetur. CAP. XXIIII.

NOSTRI Theologi, etsi Prænestianarum, Antiatinarum, Burensium, & aliarum id genus fortium inuentum, uel Diaboli, & eius sequacium opus, ad animarum perniciem; uel impostorum, ac improborum hominum ad quæstum excogitatum asserant; fortes tamen in uniuersum sicut non omnino approbant; ita neque penitus damnant, & abiiciunt; modò effectum accidentia, & circunstantiæ non deordinent, prohibeantque. Quasdam enim utcunque approbant, H quasdam ferunt, quasdam uerò penitus improbant & explodunt. Tria nanque fortium genera constituere possumus; ut dicamus, quòd quædam sunt diuinatoriæ; idest rem diuinam insimulantes; & hæ sunt illæ, quæ à Stoicis uenerantur, à Cicerone damnantur, à cordatis philosophis irridentur, à Theolo gis uerò Christianis penitus abiiciuntur, & exprobrantur, & eos, qui illas exercent (ut causa XXVI diffusè constat) anathematis pœna esse plectendos, Pótifices summi sanxerunt. Isidorus lib. octauo Etymologiarum, fortilegos damnat; fortilegi autem illi sunt, inquit, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas sanctorum, seu apostolorum uocant fortes, diuinationis scientiam profitentur; aut quaruncunque scripturarum inspectione, futura promittunt.

QVAEDAM secundo politicæ nuncupari possunt. Voco fortes politicas nunc illas, quib. & maiores nostri, & hodie in diuidendis sæpenumero hereditatibus, & in deligendis quibusdam magistratibus, in multis locis uti solitum est; quas tum consultorias, tum diuisorias, tum aliis modis

A dis appellare possumus. Athenienses sorte τοὺς τετταράκοντα eligebant; qui ciuiles controuersias co
gnoscerent atque definirent. Romæ præter ex decuriis Præsides iudiciorum publicorum sortes
adsciscebat. Sortiebantur Romani Prouincias. Liuius inquit Sulpitio Samnites, Apulia Aemilio
sorte uenerunt, inter Athletas, Pancratiastasque erat, referente Luciano, consimilium literarũ
sortitio. Vnde qui simul erant certaturi, homogrammi dicebantur. Sortiebautur milites prædã,
unde Virg. lib. IX Aeneid.

» *Si uero capere Italiam, sceptrisque potiri*
» *Contigerit uictori, & prædæ ducere sortem.*

IN Indis similiter sortiebantur; qui primi pugnaturi, qui secundi, qui deinceps, ut est apud Ho
merum lib. tertio Iliadis, & apud Virgilium libris quinto & sexto Aeneidos, & alibi apud alios.
Has, & id genus alias sortes, quod natura sua malæ non sint, sed ad lites multas tollendas, sedan-
dosq; tumultus & dirimendos anfractus plurimos, qui alioquin insurgerent, inuentæ sunt; non
damnat penitus, aut approbat, sed fert Theologus, nisi uitium quodpiam irrepserit; & fraude,
ac dolo sors administrata fuerit. Quemadmodum, à Temeno quodam (ut quidam retulerunt)
olim iniquè administratæ fuerunt. cum enim ad lites, & controuersias quasdam longas, quas in-
B ter se habuerant, Cresphontes, & Aristodemus, terminandas, inter Cresphontem, & Aristode-
mum ipsum, conuentum esset, ut aliquot ex luto glebæ in urnam aquis plenam, per Temenum
coniicerentur, & ille cuius glebas aqua colliquasset, aduersario cederet; Glebas Cresphontis igne
durabat; Aristodemi uerò ad solem exsiccabat Temenus. Die statuto, utrisq; in urnam immissis,
hæ mox liquefactæ dissoluebantur, illæ uerò extrahebantur integræ: qua fraude uoti compos fa-
ctus est Cresphontes.

TERTIVM sortis genus est; quod nos diuinum, uel etiam consultorium appellare possumus;
quoniam in eo consulitur & manifestatur nobis diuina uoluntas, quo si eo, quo conuenit, utamur
modo; diuinæ literæ non solùm non improbare, sed etiam modo quodam commendare nonnun-
quam facto, & experientia, uidentur. B. Augustinus, propterea in Epistolis ad Honoratum, in-
» quit. Si inter Dei ministros sit disceptatio; qui eorum, tempore persequutionis, maneant; ne fu
» ga omnium; & qui eorum fugiant; ne morte omnium deserature ecclesia. si hæc disceptatio aliter
» non poterit terminari (quantum mihi uidetur) qui maneant, & qui fugiant, sorte eligendi sunt.
» Hæc Augustinus, iuxta illud Prouerb. XVIII. Contradictionem comprimit sors. Et in lib. pri-
» mo de doctrina Christiana cap. XXVIII, ita scriptum idem Augustinus reliquit, Omnes æquè
C diligendi sunt; sed cùm omnibus prodesse non possis; his potissimùm consulendum est; qui pro
» locorum, & temporum, uel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi, quasi qua-
» dam sorte iunguntur. Sicut enim si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei, qui non habe
» ret; nec duobus dari posset; si tibi occurrerent duo; quorum neuter alium uel indigentia, uel er-
» ga te aliqua necessitudine superaret. nihil iustius faceres; quàm ut sorte eligeres; cui dandum es-
» set; quod dari utrique non posset. Hæc Augustinus. sors enim, ut in Psalmum XXX, inquit idem
» August. non aliquid mali est; sed res est, in dubitatione humana, diuinam indicans uoluntatem.
» eodem Psalmo Dauid inquit, Ego autem in te speraui domine, dixi Deus meus es tu, in manibus
» tuis sortes meæ. Prouerb. XVI, Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Illud for
» tasse quidam Philosophi, qui Deum μοῖραν, idest sortem (fatum nanque & sortem uerbum μοῖραν
interpretari possumus) appellabant, significare nobis uoluerunt. In actibus cap. primo, Sorte
pro Iuda Matthias constituitur. Gen. XXIIII. sorte uxor Isaac eligitur. Ionæ primo. sorte Io-
nas contra mandatum Domini facere depræhenditur. Leuit. XVI. sorte iubetur ex duobus arie-
tibus eligi, qui offeratur domino. Iosuæ XVIII. sorte terra distribuitur Israelitis. Vnde in Psal
mo LVXVII, Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram, in funiculo distributio-
D nis. Iosuæ VII, Peccatum anathematis, quo peccauerat Achan, sorte dignoscitur. primo Reg.
XIIII. sorte depræhendit Saul Ionathan mel comedisse. Luc. primo Zacharias sorte exiit, ut incen
sum poneret. primo lib. Paralip. cap. XXIIII. & XXV & XXVI. inter filios Leui uaria sorte mune
ra distribuuntur. sed de sortibus erit satis dictum, si tria tantùm addiderimus.

VNVM quòd sors aliquando ordinem, & diuinam dispensationem ordinatè singula distribuen
tem significare uidetur: unde in hymno quodam canit ecclesia, Vt cùm dies abscesserit, noctéq;
sors reduxerit. Et in Actibus apostolicis cap. XXVI. ut accipiant remissionem peccatorum, & sor
tem inter sanctos. Nam post peccatorum remissionem sequitur, quasi ordine naturali, sors inter
sanctos. Dico, quasi ordine naturali, quoniam non est in iis naturalis ordo, sed gratuitus et pro di
uinæ dispensationis ratione ordinatissimè procedentis. Ad eundem modum sumere sortem uide-
» tur Ambro. cum in exhortatione ad Virgines, sorti ueteris testamenti præferens sortem Euange
» licam, air, Sicut in ueteri testamento, terra sorte diuisa est; ita in Euangelio, sorte quadam deputa-
» mur. ad eundem modum apostolus pris ad Ephes. capite primo dixit, in Christo nos sorte uoca
» tos fuisse. quasi dixerit ordine & dispensatione diuina.

Alterum,

ALTERVM, quòd in mittendis diuinis sortibus nulla prorsus existat labes. Vt autem sine labe, & peccato sortes ducantur. quatuor (ut notarunt quidam peritissimi uiri, & ante illos B. Thom. in 22. quæst. XCV, art. VIII) conditiones requiruntur. Vna, quòd non sine necessitate, ad sortes recurratur. alioquin esset, Deum tentare. Altera quòd non sine debita reuerentia mittantur; & exemplo apostolorum, non nisi collecto (ut inquit Beda) fratrum cœtu, & oratione præmissa. Tertia, quòd non petantur sortes ex libris canonicis, in negotia sæcularia. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarii. His, qui de paginis euangelicis, sortes eligunt; & si optandum sit; ut hoc potius faciant; quàm ad dæmonia consulenda concurrant; tamen mihi displicet ista consuetudo: ad negotia sæcularia, & ad uitæ uanitatem, diuina oracula uelle conuertere. Vltima, quòd non eis utamur in electionibus ecclesiasticis; quæ ex spiritus sancti electione fieri debent. Vnde Beda super actibus apostolorum inquit, Matthias ante Pentecosten ordinandus sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo spiritus sancti in Ecclesiam effusa. Septem autem Diaconi postea, act. VI, non sorte. sed electione discipulorum sunt ordinati. E

TERTIVM, quod etiam ex B. Hieronymo, illud Ionæ primo edisserente [& dixit uir ad collegam suum. uenite, & mittamus sortes] colligitur est, quòd si aliquando uerum ex sortibus eligatur; non est hoc, ex ipsa, quod prauè putabat antiquitas, sortium natura; tanquam ad hoc diuinitus institutæ sint sortes, sed ex fide, & confidentia utentium; quòd eas secum in animo aliquando sancti uiri constituere: ueluti signum diuinæ uoluntatis: diuinique iudicii, de re aliqua; quæ sit occultior. Est enim sors (ut superius diximus) in humanis dubitationibus, quid diuinam indicans uoluntatem: non autem necessitatem aliquam. Sed de sortibus ipsis hactenus. F

Ad septimam confirmationem ex diuinatione & præsagitione per somnium procedentem, ex Philosopho respondetur. CAP. XXV.

AD SEPTIMAM opinionis Stoicorum aut etiam Mathematicorum & fatalis euentuum necessitatis confirmationem, quæ ex somniorum præsagitione procedit, altius repetendo, dicimus, quòd Philosophorum quidam fuerunt; ut Epicurus, Metrodorus, Xenophanes, & plerique alii, qui somniis penitus detraxerunt; iusseruntque somniis, nulla ratione, uel minimùm fidei esse adhibendum. Ex imaginibus nanque, simulachrisque rerum in uigilia factis, intra animum temerè per quietem ingressis, & quasi animum ipsum, siue ratione aliqua pulsantibus, somnia fieri opinabantur. cumque diuinationem ii, & futurorum præsensionem à uita hominum penitus abiecerint: neque pondus ullum habere somnia, neque ab illis præsignificari futurum quidpiam, aut permonstrari posse, crediderunt. Ab his forsan persuasus Sisenna, & somnium Cæciliæ.Q. filiæ, & Romanorum, propter illud somnium, studium in restituendo Iunoni sospitæ templo, Marsico bello, repræhendebat. Horum opinioni subscripsit Cicero, qui longa satis disputatione contendit, nihil in somniis euenire, quod casu & temerè non contingat. euenire nanque somniantibus inquit, quod talorum iaculatoribus accidit, qui cùm talos pluries iaciant: casu aliquando rectè, & ad scopum iaciunt & uenerem colligunt. Ita sanè lib. secundo de Diuinat. scriptum ille reliquit. Quis est enim; qui totum diem iaculans, non aliquando collimet: totas noctes somniamus: neque ulla ferè est; qua non dormiamus: & miramur aliquando, quod somniamus, euadere? Quid est tam incertum, quàm talorum iactus? tamen nemo est; quin sæpè iactaus uenereum aliquando iaciat: nonnunquam etiam iterum, ac tertiùm. num igitur ut inepti, Veneris id fieri impulsu malumus, quàm casu dicere? Quòd si cæteris temporibus, falsis uisis credendum non est: non uideo; quid præcipui somnus habeat: in quo ualeant falsa pro ueris. quòd si ita natura paratum esset: ut ea dormientes agerent, quæ somniarent, alligandi essent omnes, qui cubitum irent. maiores enim quàm ulli insani efficerent motus somniantes. Quòd si insanorum uisis fides non est adhibenda; quòd falsa sunt, cur credatur somniantium uisis, quæ multò etiam perturbatiora sunt, non uideo. & aliquot interpositis. Animorum (inquit) ea uis est, atque natura: ut uigeant uigilantes nullo aduentitio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt. cum autem hæc subtracta sunt, desertusque animus, languore corporis tum agitatur ipse per sese. itaque in eo & formæ uersantur, & actiones; & multa audiri, multaque dici uidentur: hæc scilicet imbecillo, remissoque animo, multa omnibus modis confusa, & uariata uersantur: maximeque reliquiæ earum rerum mouentur in animis. & agitanturque de quibus uigilantes aut cogitauimus, aut egimus. Hæc Cicero. G H

MVLTI contrà ut Orpheus, Pythagoras, Plato, Porphyrius, Iamblichus, & uniuersa Platonicorum, & Stoicorum Schola ab illis quorum paulò ante meminimus tota (ut aiunt) distantes diametro, multum somniis semper tribuisse uidentur: tanquam rerum futurarum certis indiciis;

A diciis, quæ Deorum benignitate, & prouidentia nobis exhiberentur. Quamobrem Chrysippus, Antipater, Dionysius Heracleotes, & alii Stoicorum plerique, præclaros de somniis commentarios posteris reliquerunt. post quos Artemidorus acutissimus somniorum interpres, de somniis & de somniorum interpretatione & uaticinio, copiosè disseruit. Verum est, quòd non sicut Stoici, ita & Academici uoluerunt, somnia cuncta aliquid præmonstrare: sed aliqua tantùm; aliqua uerò inania esse. Præmonstrantia autem ut haberemus certiora, cultu quodam, & uictu, præparatos, ac tenui cœna iri cubitum eorum aliqui iusserunt. Faba propterea Pythagoreos abstinuisse, uidetur dicere Cicero; quoniam is cibus uentrem inflare, & conturbare existimatur. Socrates in Politia asseritillos, qui moderato cultu, atque uictu quieti sese tradiderint; ea animi parte, quæ mentis, & consilii est, bonarum cogitationum epulis saturata, quietis uisa tranquilla, & ueracia cernere. Contrà cibus uberior, aliquando rationem in somno ita occupat; ut (sicut in nono libro de Repub. tradidit Plato) influxus superiores non liberè persentiat. Homerus ante Platonem aliqua haberi uera somnia, & aliqua non uera putauit. Lib. propterea XIX. Odyss. geminas
B somno portas ascripsit, Corneam unam, Eburneam alteram. Somnia quæ ex cornea porta demandarentur, uera: quæ uerò ex eburnea, falsa esse affirmauit. Cur autem ueris corneam, falsis eburneam portam adhibuerit Homerus, duæ causæ facilè reddi possunt: quarum super libello de Insomniis doctissimi Sinesii, Nicephorus comminiscitur. Vna est, quoniam cornua ad cœlum, Elephantorum dentes ad uentrem & ad terram uergunt. Altera, quoniam cornu ita per artem præparari potest, ut diaphanum, & transparens efficiatur; non sic ebur. Locum illum Homeri Raph. Volaterr. lib. trigesimo hoc modo Latinum reddidit.

» *Sunt geminæ somni portæ, quarum una uocatur*
» *Cornea, apud Stygios pariter; sed & altera eburnea.*
» *Hac penetrans somnus uerba imperfecta reportat.*
» *At quicunque uenit, portæ de limine primæ*
» *Vera refert, dulci correptus membra sopore.*

Homerum imitatus est Virg. lib. VI, Aeneid. ad finem, cum dixit.

» *Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur*
C » *Cornea, qua ueris facilis datur exitus umbris,*
» *Altera candenti perfecta nitens elephanto.*
» *Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.*

Ennius, referente Cicerone, eiusdem cum Homero fuit sententiæ; ut aliqua somnia uera essent, non autem omnia.

Redditur ex philosophantium quorundam disciplinis, ratio aliqua diuinationis, quæ fit per somnium; & Arist. ad idem opinio ponitur. CAP. XXVI.

FVERVNT igitur inter philosophantes multi, qui plus uel minus somniis tribuerunt; eaque obseruari iusserunt, tanquam in quibus ueri, & diuini aliquid contineretur. Illius autem præsagii, ac diuinationis, quam per somnium, aliquando fieri, isti asseruerunt, causam ii reddere conati sunt. Posidonius, & Cratip-
D pus Stoici, ut refert Cic., animum, dicunt, omnium ex sese futurarum rerum habere notitiam, quòd Deorum cognatione teneatur, sed mole corporis aggrauatum, diuersisque impressionibus in uigilia factis perturbatum, non posse ea hominē uigilantē intueri; quæ in somno ab his ueluti à compedibus absolutus, suique ipsius aliquo modo compos effectus contuetur. Et hæc ratio & Iamblicho, & multis Platonicis mirum in modum arrisit.

ADDVNT ii secundam causam; quæ est, quòd aer circunstans immortalium animorum plenus sit; ad quos tanquam ad sui generis similes, egressus in somnio animus noster, ab eisdem de futuris multis modis instruitur. Porphyrius, & Platonici multi, animos illos, quibus circumfusum aerem repletum esse diximus, Dæmones appellauerunt; qui rerum humanarum curatores etiam dicuntur, & duces humani animi. Ideo hanc etiam Platonici causam complectuntur.

ILLVD etiam tertiò isti adiiciunt, quòd Dii ipsi non solùm multis modis, & uisis & signis, aliis futura præmonstrant, sed cum dormientibus etiam colloquuntur. Quæ omnia multo fœlicius post mortem contingent, cum omnino ex corpore excesserit animus; qui etiam appropinquante morte, multò, quàm antea uegeto corpore in somnis fuerit, est diuinior, & rerum futurarum præsagiens maximè. quod illo exemplo confirmat Posidonius; quo refert Rhodium quendam extremas agentem, morientemque, sex æquales nominasse, & dixisse; qui primus eorum, qui se

cundus, & tertius, & qui deinceps moriturus esset. Et Hector lib. uigesimosecundo Iliad. morti proximus, Achilli mortem denunciauit. Platonici hanc etiam tertiam causam non contemnûr. E

Synesius Platonicus in lib. de Insomniis, quem Nicephorus Gregoras exposuit, finem uer sus, existimauit, à rebus omnibus, quæ Orbe uniuerso comprehenduntur, præsentibus, præteritis, & futuris (res nanque futuras etiam aliquo modo existere ille affirmabat; quoniam præcurrentes illæ haberent causas) existimauit inquam à cunctis rebus, idola quædam iugiter emanare; quorum omnium phantasticus spiritus (est autem iste spiritus iuxta Platonicorum placita, secundum animæ uehiculum, primum quidem est æthereum, secundum est ex elemêtis purioribus, tertium autem ostreaceum) clarissimum speculum est: in quod res uniuersæ speciem suam, suumq; simulachrum, ut possunt, imprimunt. Anima nanque, dicebat ibidem Nicephorus, est idolum mentis; animæ uerò idolum phantasticus spiritus; in quem tanquam in circuli centrum, cuius qui dem circuli circumferentia ipsæ res sunt, rerum idola circumfluunt. præsentes quidem & extantes res ualidissimè; præteritæ uerò non ita ualidè sed remissè, & quo longius à præsenti tempore absunt; eò remissius spectrum, atque remissius peragunt immittuntque; quousque temporis diuturnitate, imbecillia facta spectra ipsa euanescant. Interim perspicua satis mittunt idola. futura uerò res, futurique euentus, quoniam indiscreti admodum, & incerti sunt, subobscura propterea, & adumbrata idola faciunt; sed faciunt tamen, & quo præsenti tempori, propinquiora, eò insigniora & uiuaciora. huius rei accommodatum est exemplum si flores esse dicamus futurorum proximè fructuum simulachra quædam; sed incerta sine dubio, & ueluti adumbrata; quæ nihilominus cum phantasticum spiritum tangunt, futurorum euentuum aliqua licèt subobscura demonstrant indicia. Et hinc atque ex horum in phantastico spiritu simulachrorum receptione, ex Synesio, tota ratio diuinationis per somnium sumitur. quæ certè opinio etsi posset facilè refelli; ingeniosa tamen atque pulchra satis iudicari à peritioribus potest. F

Trismegisti Pimander Deum hominibus probis præsertim, & piis congredi asseruit; noctequidem per somnium, die crebrius per portenta; per quæ, omnia sibi futura, prænunciat; per aues, per intestina, per spiritum, perque Sibyllam. propter quam causam uerè dicitur homo scire ea, quæ aliàs Chalcantem nescire, primo Iliad. dicebat Homerus, uidelicet.

» *Quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur.*

Et uisus est Auerr. huic quasi subscripsisse opinioni; cùm lib. de Diuinat. per somnium dixerit; ab intelligentia separata, prouenire somnia. & post multa, inquit, propter quid uerò sunt somnia? dicamus ergo propter sollicitudinem circa hominem. Et ideo (inquit idem post pauca) dicitur quòd est una species prophetiæ; & hoc manifestum est, inquit, in somnio Pharaonis; de quo interrogauit Ioseph &c. G

Iamblichus lib. de Mysteriis, de Orphei sententia, hæc inquit. Mittitur autem à Diis somnium, pro eorum arbitrio; scilicet quando, & quomodo uolunt benignitate quadam demonstrare futurum. Hæc Iamblichus. Astyages Medorum rex somniauit, urinam filiæ suæ toti inundare Asiæ; & ex muliebribus eiusdem uites nasci; quæ patulis diffusæ ramis Asiam obumbrarent. paulò post natus est ex ea Cyrus; qui somnia perfecit. Filiæ Polycrastis Samii uisum est per quietem cernere patrem in aere sublimem, à Ioue ablui, à Sole inungi. Completum est, cum ab Orete, patrem cruci affixum, ardores solis ita percoxerunt, ut liquefacta extillaret pinguedo; quæ cadauer obliniebat; quod Iupiter idest celestes pluuiæ abluebant. Sed redeo iterum ad Iamblichum. Is igitur lib. de Mysteriis cap. XXII, uisus est has omnes simul causas fuisse complexus; cum dixit somnia fieri, non solùm à curis diurnis, sed etiam ab innata intelligentia, & à Deo. sicut à Dionysio Deo missum fuit somnium Alexandro, per quod exercitum à morbo liberauit. Et ab Ammone, Lisandro, per quod Aphutis urbis obsidionem soluit. H

Aristoteles nec adimit, nec admittit facilè somniis diuinationem. Ita enim in principio illius tractatus, quê de Diuinatione per somnium inscripsit, scriptum reliquit, Diuinationem, quæ per somnium fit, neq; facilè est spernere; neque illi rursus omnino fidem præstare. & ad calcem eiusdem libelli, & si prius ex inhærentibus earum rerum reliquiis, quas homo uigilans gesserit, aut cogitarit, in uisa uaria, & incerta dormientem incidere, quarum perturbatione, & commistione mirabiles interdum produci species somniorum, & præterea tum casu & temerè, tum ex uaria corporis dispositione, (unde medici magis insignes, inquit Arist. affirmant magnopere conuenire somnia obseruari) motus uarios in phantasia fieri, asseruerit; omnem tamen per somnium præsensionem humori melancholico uisus est ascripsisse. Est enim (ut dicunt medici) melancholia in multa, & uehementi spirituum commotione, & perturbatione; uerisimile propterea est, melancholicos nonnulla assequi, & præuidere posse, de futuris euentis. Quamobrem lib. de Diuinat. per somnium, ex interprete ita scriptum reliquit Arist. At qui nonnulla phantasmata esse cuique quarundam actionum principia, non est absque ratione. ut enim qui quidpiam facturi sunt, aut etiam qui faciunt, uel qui iam fecerunt, iis per somnia rectam ad rem ipsam tendentia

occurrunt

A occurrunt, causa autem, quoniam à diurnis inchoationibus motus præparatus est. Sic contrà necessarium est eos, qui in somno sunt motus, esse sæpè diurnarum operationum principium. quòd præparata sit item in nocturnis phantasmatibus eorum intelligentia, & ita somniorum quædam signa & causas esse contingit. Plurima autem symptomatibus assimilantur, maximè autem omnia, quæ excedunt; & quorum non est in nobis principium; ut quæ de nauali bello, & de iis, quæ procul à nobis distant, sunt. De iis eo modo se habere uero simile est, ut cum memoranti de aliquo, forte fortuna id accidat. Quid enim prohibet, ne & ita in somniis accidat, imò longè magis in somniis. Quemadmodum igitur huius memoria, non est, neque signum, neq; causa, quòd illud eueniat: sic neque euentus uidenti insomnium: sed ita accidit. Hinc est quòd multa insomnia non eueniunt. Quæ enim accidunt, neque semper, neque frequenter eueniunt. Et paucis interpositis. Ii, quorum natura quasi garrula est, & melancholica, uarias sanè cernunt uisiones. cum autem multiplicibus, uariisq; moueantur motionibus, plerunque assequuntur; ut nonnulli contendentes rapiunt. Quemadmodum enim uulgo dicitur, si multa iacias, aliàs aliud iacies; ita in iis istud accidit. Hæc ibi. quibus constat id quod à principio diximus, non multùm præsagii in somniis statuisse Aristotelem. quinimmo ex iis, quæ illo in loco edisseruit Aristoteles,
B colligunt, ad illius opinionem, peritiores, quòd etsi aliqua sint somnia præmonstrantia: tes tamen aliàs præmonstrare somnia non possunt, præter eas, quæ ad ipsiusmet somniantis corporis dispositionem pertineant. nec ista, necessitate aliqua, sed temere etiam, & cœco casu præmonstrant: & præmonstrata similiter temere, uel saltem contingenter eueniunt. ut sicut uno, uel altero modo eueniunt, ita uel non euenire, uel alio modo, quàm eueniant, euenire possunt. Lib. etiam septimo Moralium ad Eudemum, post aliquot de Enthusiasmis habet hæc uerba Arist. Itaque & melancholici recta ualde, subitaq; in somnia habent. Quamobrem demiror ego quosdam certè doctissimos, & præstantissimos uiros Auerroem, Nicolaum Leonicum, Petrum Pomponacium, & alios plerosque; qui de sententia Aristotelis, ab intelligentiis, & à Deo demitti hominibus somnia putauerunt. cum tamen præter ea, quæ dicta sunt, quæ eorum opinioni aduerfantur omnia, in principio libri de diuinatione per somnium habeat idem Arist. hæc uerba. Τότε γὰρ θεὸν εἶναι τὸν πέμποντα, πρὸς τῇ ἄλλῃ ἀλογίᾳ, καὶ τὸ μὴ τοῖς βελτίστοις καὶ φρονιμωτάτοις, ἀλλὰ τοῖς τυχοῦσι πέμπειν ἄτοπον. idest, Nam Deum somnia mittere, præter id, quod ratione caret: non optimis etiam & prudentissimis: sed cuiuis populari mittere, absurdum est. Et finem uersus eiusdem tractatus, idem confirmat. Sed de præsagio per somnium, ad Philosophorum opinionem, hactenus.

C Ad eandem ex somnio confirmationem, ex Theologo respondetur, & quinque somniorum genera declarantur. CAP. XXVII.

SOMNIORVM præsagitionibus, licèt non penitus catholicus & Christianus Theologus consentiat; non tamen prorsus ab eisdem obstinatè (ut longo satis processu facit Cic. & ante Ciceronem fecerunt Epicurei) dissentit, & aduersatur. Lactantius lib. de opificio Dei, non solùm ex Gentilium historiis, somniorum quorundam ueritatem affirmat; sed addit etiam, responsa uatum nostrorum ex parte somniis constitisse, ut sicut non semper uera, ita aliquando non falsa esse somnia, & nonnunquam à catholicis adhibendum eisdem animum, ipse crediderit. Augu st. lib. de Spiritu & anima (si tamen liber sit Augustini) cap. XXV, quinque illis somniorum generibus, quæ super somnio Scipionis à Macrobio declarãtur, astipulari uidetur. quæ & ita nuncupat, Oraculum, Visionem, Somnium, Insomnium, & Phantasma. declaramus ex eodem singula quambreuissimè.

D ORACVLVM est, cum grauis quæpiam persona, ceu pater, uel sacerdos, uel etiam Deus euenturum quippiam, uel non euenturum, faciendum, uel deuitandum in somnis denunciare uidetur. Ab antiquioribus Græcis (ut ex Nicephoro Gregora in expositione libri de insomniis Synesii patere potest.) Χρηματισμὸν est appellatum, quale illud fuit, quo Magi admoniti sunt, ne ad Herodem redirent; & illud quo Ioseph admonitus est, ut abiret in Aegyptum, uel reuerteretur in Iudæam cum uxore & nato. Homerus fortasse ad hoc genus somniorum respiciens, appellauit aliquando somnium, Διὸς ἄγγελον, idest Iouis nuncium. Et libro primo Iliad. inquit.

Καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

hoc est. Etenim somnium ab Ioue est.

VISIO est, cum id, quod uidet quis, eodem modo quo apparuerit, eueniat: sicut fuerunt somnia illa multa, ex quibus in principio disputationis nostræ argumentabamur; cuiusmodi multa possem ego si uellem recensere; quæ ipsi mihi contigerunt. & quale est somnium, quod de seipso narrat B. Hieron. cùm ante tribunal iudicis ductus, grauibus flagellis, cedi iussus est. Tantùm hoc loco notatum uolumus, quòd hæc somnii species, tum à Deo, & bonis angelis, tum à malo

dæmone, Deo ita permittente, fieri poteſt. differenter tamen; quoniam ſi de re futura eſt, ſicut E
certè non nouit diabolus, quod futurum eſt; ita ab illo uiſio nobis de re futura, clara admodum
exhiberi non poteſt. Adde quòd quæ à dæmone uiſiones nobis offeruntur, monſtruoſi, & hor
roris nonnihil habere uidentur; at quæ à Deo, iucundæ, & lucidæ. Adde tertiò, quòd quæ à
dæmone ſunt, aliquid habent annexi; quod Chriſtianæ religioni, & pietati, modo aliquo aduer-
ſatur; ut non multa difficultate, modo animum intendere uoluerimus, ab iis, quæ à Deo, & bo-
no dæmone nobis præſtantur, uiſiones ſecernere ualeamus, ut illuſiones magis, quàm uiſiones di
cendæ illæ ſint, quæ à dæmone malo nobis exhibentur.

SOMNIVM eſt figuris tectum; quod ſine interpretatione intelligi non pôt; ſicut fuit ſomnium
Pharaonis, Nabuchdonoſor, & aliorum quorundam, de quibus in ſacris libris. Somnium etiam
Arnaldi cuiuſdam Philoſohi huius generis fuit; qui cũ à nigro cane pedem ſibi morderi ſomniaſ-
ſet; ſequenti die in ea pedis parte cancer adnatus eſt, & ſomnum Aſtyagis regis Medorum, & fi-
liæ Polycratis Samii, de quibus capite ſuperiore. & ſomnium illius, cuius lib. ſecundo de Diuina
tione meminit Cicero, qui ex faſcia lecti ſui cubicularis, ouum pendere ſomniauerat. Sed huius F
generis ſomnia innumera in gentilium libris affatim uideri poſſunt.

INSOMNIVM eſt; quando id, quod fatigauerit uigilantem, ingeſſerit ſe dormienti. ſicut eſt
cibi, potus, artis, & id genus aliorum ſtudium, & cura. quemadmodum cecinit Claudianus.

» *Omnia, quæ ſenſu uoluuntur uota diurno:*
» *Pectore ſopito reddit amica quies.*
» *Venator defeſſa thoro cum membra reponit:*
» *Mens tamen ad ſyluas, & ſua luſtra redit.*
» *Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus,*
» *Vanaque nocturnis meta cauetur aquis.*

Et Theocritus in Idyllio xxv, ſub perſona piſcatoris inquit.

» *Καὶ γὰρ ἐν ὕπνοις.*
» *Πᾶσα κύων ἄρτους μαντεύεται, ἰχθύα, κ'ἀγώ.*

ideſt. Etenim in ſomniis omnis canis panes ſomniat, & ego piſces. Iuxta etiam infirmitatum
(ut tradunt Medici) & morum & humorum uarietates, inſomnia uariantur. Natura enim πικρόχο-
λοι, & cholerici incendia, uſtiones, rixas, contentiones ſomniant. Melãcholici caligines, tenebras, G
uagationes per loca ſolitaria, tetras ſpecies, triſtia omina. Phlegmatici aquas, balnea, nauigatio
nes, merſiones in aqua, onera grauantia, & impedientia inceſſum, & ſimilia. Sanguinei conuiuia,
choreas, complexus, rutilia, amicas, & blandas colloqutiones. Nonnulli inter priora illa in-
ſomnia, quæ ab animi paſsione ortum habere uidentur, & hæc poſteriora, quæ à temperamento
uel naturali, uel aduentitio oriri dicuntur, differentiam poſuerunt; & priora illa, animalia; iſta
poſteriora, naturalia appellari uoluerunt. Sed ſit ut libet, libellum, Gal. de Præſagiis ex ſomniis,
edidit; ubi quorundam etiam inſomniorum interpretationem expoſuit. Viderat, inquit, quidam
in ſomniis, crus ſibi alterum factum lapideum; quod iſti diuinantes ſic interpretabantur, tan-
quam ad ſeruos id ſolum ſpectaret; ſed ille, præter opinionem, iſto crure paralyticus fiebat. Qui-
dam criſi inſtante ſudaturi; lauare, calidarumq; aquarum lacus innatare, ſe ſomniabant.

PHANTASMA formis paſsim uagantibus; diſcrepantibusq;, & uariis, lætis, uel turbulentis ef-
ficitur. In quo genere inquit Auguſtinus, uel illius quiſquis fuerit, libelli auctor, eſt ſomnus E-
phialtes dictus; quem Latini incubum uocant. quòd inſultare, & pondere ſuo grauare uideatur.
aliqui illum πνιγάμωνα uocant, ἀπὸ τοῦ πνίγειν, quod eſt ſuffocare, quoniam ſuffocare ſomniantem ui- H
detur. Et eſt fumoſitas quædam ex indigeſtione, à ſtomacho, uel à corde ad cerebrum aſcendens,
ibidemq; uim animalem comprimẽs; quo ſomnio afficiuntur (inquiunt medici) quibus affecta,
uel humore uiſcido obſtructa ſunt poſteriora cerebri; quibus obſtructis impediuntur, puto, ner-
ui illi; qui ad pectus eleuandum ueniunt; ex quorũ impedimento pectoris dilatatio prohibetur.
Dicebat Nicephorus; phantaſma homini accidere neque planè euigilanti, neque exactè dormien
ti; ſed ferè inter ſomnum, & uigiliam medio modo ſe habenti. Hæc recenſuimus tum ex libro de
Spiritu & anima, tum ex Macrobio, tum ex non contemnẽdis aliorum monumentis; ut intellige-
remus, ſomnium eſſe de numero eorum, quæ multis modis dicuntur; & ſuorum ſignificatorum
aliquam haberemus intelligentiam, priuſquam ad tollendam ex Theologis difficultatem deſcen-
deremus. Ex iis igitur omnibus, quæ hactenus diximus, illud tantùm in præſentiarum colligere
intendimus, quòd ſomniis (de ſomnio in uniuerſum loquendo) non penitus ſacræ literæ detra-
hant, eiſdemq; aduerſentur, quod non ſolùm ex iſta, quam ex B. Auguſtino, uel ex alio catholico,
ni fallor, Theologo, diximus diuiſione, in qua aliquid ſomniis, multum autem uiſionibus, & ora-
culis illum tribuiſſe conſtat; ſed ex multis etiam ſacrorum codicum locis colligi poteſt. In libro
nanque Numer. cap. XII. ita legitur. Si quis fuerit inter nos Propheta domini, in uiſione appa-
rebo ei, uel per ſomnium loquar ad illum. ut omnino mentiatur lib. poſteriore de Diuin. Cic. cum
inquit.

A inquit. Illud perspicuum est; nulla uisa somniorum proficisci à numine Deorum. Ioseph sanctissimè interpraetatus est somnium Pincernae, & principis pistorum & Pharaonis. Et Daniel plura somnia Nabuchdonosor regis Babylonis explanatißimè exposuit. Admonitus est insuper, ut diximus, saepè in somniis Ioseph B. Mariae coniugus, ut cum cogitaret de uxore dimittenda, & cum iuberetur cum puero, & matre fugere in Aegyptum, uel ab Aegypto in Iudaeam redire. Magi etiam admonentur in somniis, ne ad Herodem redeant. Non est igitur somniis ita detrahendum; ut somnia omnia, & cunctam somniorum obseruationem penitus abiiciamus, tanquam ab ecclesia damnatam; per quae nihil praesciri, & de nullo homo instrui poßit. Legitur enim lib. Iob cap. XXXIII. per somnium, in uisione nocturna, quando irruit sopor super homines; & dormiunt in lectulo; tunc aperit (scilicet Deus) aures uirorum, & erudiens eos instruit disciplina. Et ideo Genes. XX. in somniis ab uxore prohibetur Abimelech. Gene. XXXI. admonetur in somnis Laban, ne noceat ipsi Iacob. Lib. Reg. III. cap. item III. Salomonem in somniis hortatur Deus ad petendum, quod maluerit. Gen. XXVIII. Iacob in somniis uidet scalam, cui innixus Deus illum consolatur.

B

Tollitur apparens in sacris literis, circa somniorum conseruationem, contradictio. CAP. XXVIII.

VERVM enim uerò hoc loco statim illud iam pridem, hoc est cap. XVIII. huius libri à nobis ex Deuter. cap. XVIII, citatum obiicietur. Non inueniatur in te, qui obseruet somnia. igitur à fidelibus abiicienda somnia omnia, & cunctorum somniorum obseruationes abigendae penitus esse uidentur.

AD obiectionem hanc tres dare possumus responsiones, quas omnes catholicas ita existimamus; ut catholicorum peritiorum iudicio easdem ultro libenterq; submittamus. Vna est, quòd somnium (ut superiori capite uisum fuit) multa significat, plures nanq; sunt somniorum species, & genera; non omnium uerò, sed aliquorum tantùm obseruationes in sacris codicibus damnatae sunt. Non enim oracula, si in diuisione C prius exposita persistamus, damnata sunt; nec uisiones, nec uisionum, uel oraculorum animaduersiones; quamuis aliò tendant uisiones, quae à Deo & bonis Angelis immittuntur; quam faciant illae, quae à malo daemone, perpetuo humani generis, atque immanißimo hoste, nobis exhibentur. Si tamen ille uisiones & non potius illusiones dicendae sunt.

ALTERA, quòd omnium cuiuscunq; generis somniorum obseruationes interdicuntur quidem; sed non omnibus; non enim prudentibus, & cordatis, ac piis uiris; sed imprudentibus, & imperitis. tum ne per quietem saltem, daemonibus assuescant. quando enim in somniis daemonibus obedire incipimus; tunc etiam uigilantes deinceps illudunt. tum etiam ne diuinationis uel sibi ipsis opinionem sibi sumant: uel aliis aliquam speciem ingerant, tum multis aliis de causis, quibus in errorem facillimè quilibet imperitior, atque imprudentior, diuinaeq; legis inscius labi posset. Abacta propterea in uniuersum somniorum obseruatio ab ecclesia Dei esse uidetur; quòd non errores tantùm; sed errorum etiam, & peccatorum occasiones semper damnauerit. In somniis nanque praesagientibus erramus facillimè; & decepti saepè ex somnio miserè perimus. Darius cum Alexandro congressurus Macedonicum exercitum ardentem somniarat per Asiam incedere; & Babylonem uenire; ibiq; ueste Persica uestitum Alexandrum templum ingredi. pu D tauit ex somnio Darius exitium imminere Macedonico exercitui; & Alexandrum in potestatem Persicam esse uenturum. sed res longè aliter cecidit; ut per flammam, uictoriae celeritatem; per uestem, Persico regno potiturũ Alexandrum significari, euentus demonstrauit. Ideo Ecclesiastici cap. V. legitur. ubi multa sunt somnia, ibi plurimae uanitates, & cap. XXXIIII. Vana spes, & mendacium uiro insensato, & somnia extollunt imprudentes: quasi qui apprehendit, & persequitur uentum; sic & qui attendit ad uisa mendacia. ad eundem modum alibi legitur. Qui obseruat insomnia similis est captanti umbram, & uentos persequenti. Et alibi. Qui obseruat insomnia similis est umbram suam persequenti.

TERTIA ad dubitationem responsio, quam ad rem potißimùm facere, arbitramur est, quòd somniorum omnium obseruatio permittitur omnibus; & nulli nullius somnii obseruatio interdicitur ab ecclesia; sed tantùm modus insomniorum obseruatione interdictus est; & ille in omni somniorum genere, & omnibus interdicitur. Qui modus in omnibus etiã illis scripturae locis innuitur; in quibus somniorum obseruatio prohibetur. Quamobrem in illis diuinae scripturae locis in quibus somnia, & somniorum obseruationes damnantur; non absolutae somnia, aut som niorũ obseruationes prohibentur; sed cum alicuius, semper uerbi appositione, ita damnantur; ut ad quem modum somniorum obseruatio, per sacros codices cunctis inhibeatur, uel non inhi beatur, euidentißimè demõstretur. Nam Deuter. XVIII. qui locus semel, atque iterum citatus fuit; som-

ſomniorum quidem obſeruatio Interdicitur;at non ſimpliciter, ſed ſimul cum obſeruatione Au- E
gurum, Ariolorum, & huiuſmodi aliorum, quæ uanè & ſuperfluè, ſuperſtitioſeq; ita ob ſeruan-
tur;ut ſine peccato graui nequeāt obſeruari. ita enim loco citato legitur. Quando ingreſſus fueris
terram; quam Dominus Deus tuus dabit tibi; caue, ne imitari uelis abominationes illarum gen
tium; nec inueniatur in te, qui luſtret filium ſuum, aut filiam, ducens per ignem; aut qui Ariolos
ſciſcitetur; & obſeruet ſomnia, atque auguria. nec ſit maleficus, nec incantator, & alia quæ ſequun
tur. Vbi ſomniorum obſeruatio, unà cum filiorum luſtratione, & auguriis, & Ariolis prohibetur.
Quibus uerbis patet; quòd non omnimoda ſomniorum obſeruatio interdicitur: ſed illa tantùm,
quæ uana eſt; & ut augurium, & ars ariolandi ſuperſtitioſa: Statim enim cum dixit [& obſeruet
ſomnia] ſubdit [atque auguria] & prius dixerat [aut qui Ariolos ſciſcitetur] quaſi innuat ſcriptura;
quòd ille reprobatur; qui ita ſuperſtitioſè ſomnia obſeruat; quemadmodum quidam auguria ob-
ſeruant & ariolos. Leuit. item XIX. ubi rurſus prohibentur ſomnia; de augurio fit mentio; ut ex
huius uerbi annexione, quales ab eccleſia damnentur ſomniorum obſeruationes, facillimè poſſit
intelligi. Ibi enim legitur. Ego Dominus Deus ueſter. Non comedetis carnem cũ ſanguine, Non
augurabimini, nec obſeruetis ſomnia. ubi, ut uides, non ait abſolutè dominus. [Non obſeruabitis F
ſomnia] ſed hoc uerbum annectit cum illo. [Non augurabimini] ita ut ex iis duobus dictis fiat
integra ſententia [non augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia] ut uelit ſcriptura dicere. Non erit
apud uos uana quædam & ſuperſtitioſa ut auium & aliarum rerum ita ſomniorum obſeruatio.
Ad eundem modum cap. XXXIIII. lib. Eccleſiaſtici legitur, Diuinatio erroris, & auguria men-
dacia, & ſomnia maleſacientium uanitas eſt. Vbi ut uides, non ſomnia damnat ſimpliciter; ſed
ſomnia maleficorum hominum: & hoc ſimul cum diuinatione augurali; propterea inquit. [Et au
guria, & ſomnia maleſacentium uanitas eſt.] In lib. Deuter. cap. XIII. iubetur ſomniantem occi-
di: etiam ſi euenerit, quod per ſomniorum uiſa ille prædixerit, non præcisè, quia per ſomnium ali-
quod præcognouerit uel præcognitum annunciauerit: ſed quia ex hoc ipſo, aliquid ſibi diuinita-
tis arrogauerit & à ueri & diuini cultus religiõe alios abduxerit. Ita enim loco citato legitur. Si ſur
rexerit in medio tui propheta: aut qui ſomnium uidiſſe ſe dicat: & prædixerit ſignum, atque
portentum, & euenerit, quod locutus eſt: & dixerit tibi; Eamus & ſequamur Deos alienos,
quos ignoras: & ſeruiamus eis: non audies uerba prophetæ illius, aut ſomniatoris, quia ten-
tat uos Dominus Deus ueſter: ut palam fiat; utrùm diligatis eum, an non, in toto cor-
de, & in tota anima ueſtra. Dominum Deum ueſtrum ſequimini; & ipſum timete; & manda- G
ta illius cuſtodite; & audite uocem eius; ipſi ſeruietis; & ipſi adhærebitis. Propheta autem ille,
aut fictor ſomniorum interficietur; quia (ecce cauſam) loquutus eſt; ut uos auerteret à Domi-
no Deo ueſtro: qui eduxit uos de terra Aegypti; & redemit uos de domo ſeruitutis; ut errare te
faceret de uia: quam tibi præcepit Dominus Deus tuus. Hæc ibi. Ex iis igitur, quæ ex ſacris co-
dicibus adduximus, & aliis multis, quæ adducere poteramus, auctoritatibus: mihi (ſaniori ſemper
iudicio, me ſubmittendo, & cũ proteſtatione ſemper emendationis, ſi error fuerit, nunquã enim à
Romana catholica Eccleſia, uel per unguem recedam) dicendum uidetur: quòd quemadmodum
cantus, aut uolatus auium, aut etiam aliarum rerum animaduerſio abſolutè, & ſimpliciter à ſa-
cris Theologis non inhibetur (Ait enim Propheta Ierem. VIII. Miluus in cœlo cognouit tem-
pus ſuum; turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui. Et D. Thom. exi-
miæ uenerationis Theologus, opuſculo XXV. Si quis, inquit, cornicula frequenter crocitan-
te, mox futuram prænunciet pluuiam; non eſt nugatoriæ ſuperſtitionis. ſimiliter etiam ſi quis,
ex ſubito uolatu auium, denunciet, ibi latere inſidias; unde aues uolando receſſerunt; non eſt
ſuperſtitio; ſed humana induſtria) Quemadmodum (inquam) cantus, & uolatus auium obſer-
uatio, ab Eccleſia abſolutè non interdicitur; ſed ſuperſtitioſa quædam (quæ proprio uocabulo H
augurium aut etiam auſpicium dicitur) & uana de garritu, uel uolatu auium conſideratio, & ob-
ſeruatio, eſt illa; quæ à probatis Theologis repræhenditur: & ſub anathematis uinculo à præla-
tis eccleſiæ inhibetur: ita non ſomniorum abſoluta, & qualiſcunque obſeruatio, ſed uana quædam,
& ſuperſtitioſa (quæ proprio caruit nomine) eſt illa; quæ à domino, quòd ea dæmones nos illu-
dant, in ſcripturis ſanctis prohibetur. quæ quia proprio (ut diximus) nomine caruit; in cauſa
fuit; quòd plus forſan, quàm opus erat; in ſoluenda ex ſomniorum orta obſeruatione difficul-
tate laborauerimus. Cæterùm per ſomnium loquebatur Deus Prophetis, Num. XII. Per ſom-
nium admonetur Gedeon, ut deſcendat, & aduerſus Madian ineat pugnam. Iud. VII. Per ſom-
nium uidit Ioſeph ſuorum fratrum ſe futurum dominum. Gen. XXXVII. Idem ſomnia interpre-
tatur. Idem cap. XL. inquit, quòd interpretatio ſomniorum à Deo eſt. A Philone notatum
eſt. Abraham primùm omnium ſomnia interpretatum fuiſſe. Iohel. item II, legitur, Effundam
de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & iuuenes uiſa uidebunt; & ſenes ſomnia ſomniabunt, di-
uinæ operationi utrunque & ſomnium, & ſomnii interpretationem ſacra ſcriptura tribuit. quod
confirmari poteſt ex Danielis primo cap. ubi Deũ dediſſe legimus Danieli intelligentiam uiſio-
num,

A num,& somniorum. Et ideo Iudi. vII, Miles militi somnium interpretatur. Act. xvI. Paulus ui so per somniũ uiro Macedone, eum, ut in Macedoniam Christũ prædicaturus trãsiret, deprecante profectus est Macedoniam, & Christum ibidem Euangelizauit. Sed de de somniis obseruandis uel non obseruãdis hactenus. Quod autem ex somnio, quodcunq; illud fuerit, nulla in rebus, & euen tibus inferri possit necessitas, manifestum ex iis quæ diximus, magis est; quàm ut multis uerbis longius probari oporteat. In eo quidem somnii genere, quod oraculum appellauimus, aliqua necessitatis species, ex diuino decreto inesse uidebitur; sed re uera nulla inest. tantùm enim rerum omnium, apud Deum præcognitionẽ, esse conuincit; quæ præcognitio ad quem modum cum contingentia, & temeritate, quàm commodè stare possit; prius ubertim declarauimus. ex illo nanque somnio, diuinæ uoluntatis admonemur tantùm, non autem ad illam implendam aliquo modo cogimur.

Ad eas rationes, quas superius cap. xxvII. pro diuinatione per somnium, ex Stoicis adduximus; sine difficultate responderet Theologus.

B Ad primam, & si animum Dei cognatione teneri fateretur; negaret tamen futurorum euentuum notitiam aliquam habere insitam, cum futura præcognoscere sit Dei proprium, rationalis autem creaturæ conijcere.

Ad secundam, & et si aerem hunc dæmonibus completum confiteretur, dicente Apostolo ad Ephes. vI, esse nobis luctationem & bellum aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, negaret tamen ad eas animum nostrum in somnio exire; & ab illis de futuris plus edoceri, quàm Deus opt. Max. permittat, ut quòd aliqui ab angelis edoceantur in somniis non sit propter naturalem cognationem. (ut illi putabant) animi nostri cum diis Diis, sed ex mera diuina gratia.

Tertiae aliquo modo consentiret, & inde illa somniorum genera hauriri non negaret; quæ uisiones, & oracula superius uocauimus; per Deos, bonos angelos intelligendo. Sed de somniis, & de diuinatione per somnium, atque de somniorum obseruatione hucusq;.

Ad octauam confirmationem, quæ ex Astrologorum de futuris euentibus prædictione, hoc est ex diuinatione per astra procedit, ex Philosopho respondetur, & ad quem modum ex sideribus nonnulla ritè prædicere possunt Astrologi, declaratur. Cap. xxIx.

C

D confirmationem octauam, quæ ex Astrologorum de futuris euentibus prædictione, procedit, responsuri; illud in primis notatum uoluimus; quod lib. secundo contra Astrologos cap. Ix, Dominus Ioannes Picus uir etiam atque etiam doctus notauit. Illud autem est, Quòd cùm tanta sit hominum, in futuris, iis præsertim, quæ ad se attinent, præcognoscendis curiositas; & de iis qui hoc præstare profitentur, tanta sit apud homines, opinio, & existimatio; cum que tum erectas statuas & Philosophis multis, & medicis, & Poetis, tum decretos eisdem aliquos publicos honores sæpè legamus; Astrologorum nemo, præter unum Zoroastem, nusquã uno uel altero honore potitus est: sed legimus illos eiectos potius, irrisosq;, & in fabulam populi tandem uersos. Quamobrem nonnulli, qui Poetarum figmenta allegoricè exposuerunt, per illam Ichari fabulam, qui factitiis pennis cœlo tenuiori se committens, in mare præceps decidit, Astrologos putarunt designari; qui pennis temerariæ professionis, ni cœlum se subtollentes, cum de cœlestibus suis decretis, quibus sublimari uidentur, edisserunt, aut cùm

D ex uanis suis præceptis aliquid sunt prædicturi; in immensum mendaciorum pelagus præcipites ruunt, atque ab illismet, apud quos erant prius in magno honore, in contemptum, & fabulam tandem habentur. sed ad difficultatem soluendam propius accedamus. Astrologorum igitur prædictiones, & diuinationes (diuinationis autem nomine in ea pridem utimur significatione; qua hodie utuntur plerique omnes, pro rei futuræ præsensione quadam, & præsagitione) in duas partes dissecare nos possumus. Sunt enim aliquæ earum uanæ, & commentitiæ; aliquæ uerò naturales, & φυσικαί. Quoniam nanque luna dum lumine augetur, in plantis, & animalibus humores augentur & exuberant: dum pleno orbe refulget, uigent; dum lumine diminuitur deficitque, minuuntur; interlunio arescere quasi uidentur. Sole item obliquo suo circuitu quatuor anni tempora distinguente; & eadem diuersissimis, & sæpè inuicem pugnantibus qualitatibus, maiore, uel minore, accessu, uel recessu suo afficiente; plantas, & animalia immensam pati alterationẽ, atque permutationem, nulli non clarissimum esse potest. dubium non est; quin per solem, per lunam, & propter eandem causam, qua per solem, & lunam per alia quædam insigniora sidera, ut per Caniculam, per Orionem, per Atlantides & huiusmodi, physicè, & sensata (ita dixerim) ratione,

ratione, Astrologi multa prædicere, & diuinare, certò ualeant. Nec Astrologi tantùm, sed agri- E
colæ etiam ex solis, lunæ, & aliorum quorundam astrorum uersione, tempora sationum, admis-
sionis pecudum ad coitum, incubationis auium, sectionis lignorum uel urendorum, uel ad stru
cturas adhibendorum, & alia id genus innumera diuinare aptissimè norunt. Libro dierum decre
toriorum tertiò, inquit Gal. Porrò illud denuo repetendũ, quod nos obseruantes uerissimum esse
comperimus, ab Aegyptiis astronomis inuentum; Lunam non modo ægris, sed etiam sanis, dies
quales tandem futuri sunt, posse demonstrare. Cei siue (ut nonnulli scribunt) Aetei populi (ut He
raclides Ponticus tradidit) ex ortu Caniculæ, coniecturam capiebant, salubris'ne, an pestilens
annus futurus esset. Nam si obscurior, & quasi caliginosa stella extiterit; pingue, & concretum
esse cœlum, ut eius aspiratio grauis, & pestilens futura sit; sin illustris, & perlucida stella appa-
ruerit; significari cœlum esse tenue, purumque, & propterea salubre. Quamobrem Gallicum uo
catum morbum Astrologi multi (ut refert Hieronymus Fracastorius; qui morbum illum siphi-
lidem appellauit; uir apprimè eruditus, lib. suo. de Contagione, cap. XII,) longè antequàm
nobis agnitus fuisset; prædixerunt. Siderum nanque uariæ constitutiones (neque est hoc loco à F
nobis multum curandum; si secus sensisse uisus est Dominus Ioan. Picus lib. v aduersus Astrolo-
gos cap. item v.) coniunctionesque, & elongationes uariæ, in aerem medium, circa nos un-
dique diffusum, multas, ac uarias caloris permutationes, & alterationes efficiunt. ex quibus,
diuersa in nobis morborum genera originem trahunt; quum ea naturaliter, & physicè produce-
re possunt; si non per se, per accidens saltem; quatenus plus (ut dictum est) uel minus caloris,
suo magis, uel minus unito, uel disperso lumine, in aere efficiunt; quem deinde, pro aeris in cor
pora nostra effectione, atque alteratione (nam de maximè, inquiunt medici, nos alterantibus
est aer) morbi ii, uel illi pro ratione alterati aeris, & in eo existentis caliditatis consequuntur,
quos peritus Astrologus longè ante quàm eueniant, physicè prænoscere poterat. Nec Astrolo-
gus solùm, sed peritus etiam medicus, in iis præsertim, quæ ad hominem pertinent, & uel ad sa-
nitatem tuendam, uel ad morbum depellendum faciunt, ex stellarum, solis præsertim, & lunæ
coniunctione, uel oppositione, mutuaq; proportione, multa prædicere, & diuinare potest. Vnde
Hippoc. initio libri de aere inquit ἴστεον ὅτι οὐκ ἐλάχιστον μέρος συμβάλλεται ἀστρονομίη ἐς ἰατρικήν. hoc est ad-
uerte, quòd ad medicinam multum confert astronomia. Admonitiones propterea & præceptio- G
nes de obseruandis momentis orientium quorundam; atque occidentium siderum, prætnetien-
disque in morbis curandis sequuturis tempestatibus, in suis idem sæpè repetiuit uoluminibus.
Quod ipsum non raro inculcat Gal.; & auctoritate Dioclis Carystii medici antiquissimi, qui pri-
mus de anathome scribere est aggressus, medicis obseruationes siderum usitatas fuisse, confir-
mat. Sed de physicis prædictionibus, ex astrorum peritia, hucusque.

SVNT rursus præter has physicas, nonnullæ astrologorum non audeo dicere diuinationes, uel
præsensiones; sed tenues solùm prædictiones, & uocum siue orationum præmissiones; ex uana
certè hominum, commentitiaque quadam Chaldæorum disciplina, & dæmonum illusione po-
tius, quàm uel ex motibus corporum cœlestium, uel ex aspectibus, mutuisque siderum configu
rationibus, & cœlestibus influxionibus petitæ; ex qua de futuris euentibus, scire aptè dicere illi
diuinantes Astrologi profitentur. Sed quàm aptè illud, quod profitentur, exhibeant; professio-
nemque suam, quàm fœliciter agnoscant, paucis inuestigemus. Verùm ut multam, eamque ina-
nem amputemus contentionem; mittamus nunc quæso Aristotelem, & candidiores illos Philo-
sophos; qui cœlestem omnem influxum procul à suis dogmatibus semper abegerunt; motu au-
tem tantùm, & lumine suo naturali, naturaliter agere corpora cœlestia; confessi doctissimè fue- H
runt. Quin potius his siue contentione cum aliqua forsan ratione, quòd in cæteris quoque phy-
sicis corporibus omnibus occultæ qualitatis plurimùm reperiatur, occultas qualitates, cœle-
stesque influxus ultrò, libenterq; condonemus; per quos, aliquid, quod ad mores, ad uitamque
nostram traducendam pertineat, agant in nobis ipsa sidera & cœlestia corpora; ita ut ex cœlesti-
bus corporibus, atque ex siderum uario in nostris natiuitatibus, siue in fœtuum animationibus,
siue fortè etiam conceptionibus, inter se, uel ad nos, habito respectu, & eorum configuratione,
& proportione, ad aliqua nos propensius commoueri, inclinarique, admittamus. quod nec D.
Ioannes Picus admittit, nec libro tertio nos superius admisimus, sed acerrimis, iisdemque fir-
missimis rationibus, & influxus & cætera Astrologorum deliramenta ille diffusissimè doctissimè-
que concutit, atque euertit, quod nos etiam in superioribus copiosè fecimus. Quinimmo illud
etiam (ut contentiones, quantum fieri potest, euitemus) eisdem donemus; quòd etsi appetitus
nostros, uoluntatesque, & actiones nostras corpora cœlestia, et siderum aspectus, & breuiter cœ
lestes influxus (cum non in animas, sed in corpora tantùm illi possint) cogere minimè queunt;
ualeant nihilominus aliqua de nobis, atque de nostris futuris moribus, uera, ex illis cœlestibus
luminibus, cœlestiumq; luminum configurationibus, & influxibus, coniicere, atque prædicere a-
strologi. cum tot igitur, tantaq; illis diuinantibus Astrologis sponte condonauerimus; unum
(quod

A (quod à doctissimis uiris semper probatum fuit) ab eis tantùm expostulamus. illud autem est quod de futuris contingenter euentibus, hoc est περὶ τῶν μελλόντων, ut τὰ ἐσόμενα secludamus ex sideribus, non nisi per coniecturam dicere, & diuinare astrologi possunt. quo autem modo, & qua ratione, id ualeant; sequenti capite declarabitur.

Ad quem modum de futuris nati moribus, coniicere possunt Astrologi. Cap. XXX.

SIMPLICIVS diligentissimus atque doctissimus Epicteti & Aristotelis interpres, modos duos, quibus de futuris nati moribus, nô multum aliena coniiciant astrologi, nobis tradidisse super Epictetum, uisus est, utrique quanuis in unum & eundem incidere uideantur, eo in primis importunitati diuinantium concesso, quòd stellæ pro mutui congressus, uel abscessus, configurationis, uel proportionis, loci, & situs, motusque, & mutationis ratione, uim aliam & aliam sortiantur.

B VNVS coniiciendi modus est, Vt quemadmodum ex mechanicarum artium instrumentis, & de arte, & de artifice, hoc est de ipsius artificis industria, & excellentia, non multum à ueritate alienam coniecturam nonnunquam facimus; ita ex motibus cœlestium corporum, & ex certis, qui in nostris horis nataliciis, uel etiam in conceptionibus esse contingunt, siderum aspectibus, & configurationibus, instrumenti animæ nostræ, idest corporis nostri (est enim corpus animi instrumentum animus, autem cùm immortalis, & spiritualis substantia, & intellectus sit: corporibus cœlestibus, ut & Simplicius in Epictetum, & Plotinus sequutus Platonem lib. tertio secundæ Enneadis cap. I X, fusius declararunt, non potest esse subiectus) instrumenti inquam, animæ nostræ, & ipsius animæ uehiculi naturam, atque uariam corporis nostri dispositionem, per quam ad aliquid demum in nobis futuram propensionem, ex arte ipsa, nullo dæmonis auxilio, astrologi periti dignoscere ualent. Ex cuius deinde rei atque propensionis cognitione, de futuris nati moribus, de uita traducenda, de tranquillitate, uel perturbatione animi, de eruditione, uel ineruditione, de promptitudine & tarditate ingenii, & de aliis huiusmodi multis, uera aliquando, per coniecturam iudicare pronunciareque illi queunt; si hi præsertim, qui nati sunt, de quibus prænunciant, corporibus suis (inquit Simplicius) non tanquam animæ instrumentis (sicut par erat) sed tanquam suimet partibus, eorundem uidelicet appetitibus, atque inclinationibus

C propensius indulgentes, abusi fuerint. Quapropter benè Euripides dicebat.

» *Qui benè coniiciet, is uates optimus erit.*

QVOD coniecturis tantùm non etiam certa scientia, pro siderum proportione, & configuratione, ac positura, iudicare diuinareque utcunque possit Astrologus.

ALTER diuinandi atque coniiciendi modus est, quòd sicut apud nos (inquit Simpl.) sunt loca aliqua, ut templa, in quibus boni ciues, & uiri pii in unum coeant; aliqua uerò prostituta, ut fornices, lupanaria, & huiusmodi, in quibus homines praui conueniant; & pro loci ratione, non uanam de iis, qui ad præfata loca frequenter accedunt & à ueritate multum alienam, coniecturam plerunque facere contendimus, ita certus aliquis orbium cœlestium, motus, & siderum aspectus, ac dispositio quædam, & configuratio est; sub qua illi, qui uel concipiuntur, uel in lucem eduntur, infantuli, ab astologis peritioribus, cui nam magis uitæ rationi sint futuri propensiores; sed non nisi per coniecturam, ut dictum est, diuinari, & iudicari possunt. Nam quem admodum ex corporum temperamento, & habitu, non multum à ueritate alienam de ægroti uita, & moribus coniecturam facere norunt excellentissimi medici, ita ex sideribus, siderumque permutationibus, & mutuis coniunctionibus, proportionibusque, tum de corporis temperamento, tum de moribus, & de futura nati uita, nonnulla coniicere aliquo modo possunt peritis-

D simi diuinantes astrologi; coniicere, inquam, duntaxat possunt, nullo autem modo ueraciter, & exactè, prænoscere ualent. Quòd à nulla cœlesti qualitate, à nulla siderum influxione, uel animus, uel ipsius animi appetitus, & concupiscentia, cui corporis administratio tota ferè deseruit, ad hæc uel illa cogi posit, sed liber ille semper perseueret.

Quòd cœlestia corpora si inclinant, in bonum tantùm nos inclinare ualeant, asseritur. Cap. XXXI.

ERUMENIMVERO hoc loco ex Simplicio, Plotino & aliis multis excellentissimis uiris, diligenter notandum est, quòd & si ad aliqua (ut dictum fuit) natum propensiorem, inclinatioremque reddere possint cœlestium corporum motus, atque cœlestium siderum configurationes quædam, & cœlestes siderum influxus: non tamen ad uitia, ad turpitudinem, aut ad prauas actiones, prauasque morum dispositiones, & uanas cupiditates & libidines; sed ad uirtutes tantùm, & ad honestas operationes, & ad egregia facinora, atque ad sanctissimos mores, honestissimasque cupiditates, ac sanctissima duntaxat desideria, nos propensos, inclinatosque faciunt (si faciunt) uirtutes cœlestes, & cœlestium luminum demandati nobis influxus; tantùm abest, ut ab eisdem, ad malum quodpiam (ut sæpè diuinantes isti & illiterati astrologi nobis prænunciant) & ad uitium aliquod, ad noxas, ad uanasque cupiditates, & ad aliquot damna cogamur: ac uel uti fune ad collum intorto, per uim quandam tirannicè protrahamur. Quid etenim mali ab istis præclarissimis, præstantissimisque corporibus, naturæ, & Dei Opt. Max. ad tot, tantaque, atque tam admiranda, quæ passim toto terrarum orbe cernuntur, struenda parandaque, instrumentis aptissimis, ac nobilissimis: quid, inquam, damni ab ipso tandem uniuersæ naturæ auctore, per hæc ipsa augustissima corpora, siue per suos tanto, tamque admirabili ordine digestissimos regulatissimosque motus, siue per sua fulgentissima, saluberrimaque, ac uitæ mortalium omnium accommodatissima lumina? quid (iterum) inquam damni, quid contumeliæ nobis per Solem, uel Lunam, per errantia, uel inerrantia fulgentissima sidera, contingere aliquando potest? Firmamentum, dicebat Aristoteles lib. octauo Physicarum auscultationum, est cor uniuersi Orbis. Lib. duodecimo Metaphysic. omnium, quæ cernuntur, firmamentum est maximè diuinum. Lib. primo de cœlo, cœlum est locus & habitatio Deorum. Si igitur firmamentum Orbis uniuersi præstantissima pars est, si cor est, si quid diuinum est, si Deorum domicilium est, quid timemus, ut inde mala etiam & nocitura nobis originem trahant? Non'ne quemadmodum cor in animali fons illius uirtutis est, qua seruatur animalis integritas & ordo, mixturæque nexus, & morborum inuadentium iniuria propulsatur; Ita ritè existimandum erit, firmamentum hoc, & cœlestia corpora, & stellas, quæ in ipsis cœlestibus corporibus sunt; eorum, quæ intra ipsius cœlestis corporis amplitudinem continentur, integritatem (quantum in se est) mixtionisque ordinem atque unitatem, rerumque mixtarum incolumitatem conseruare: propulsare autem ea, quæ Orbis totius integritati, & eius partium, hoc est rerum in ipso contentatum incolumitati aduersantur.

ADDE quòd lib. primo Meteororum hunc mundum inferiorem superiori dixerit Aristoteles esse continuum, ob illam causam, ut omnis uirtus eius inde gubernaretur. Gubernare est ordinare, dirigere, statuere, non autem inficere, uitiare & euertere. Origenes propterea Tract. quarto super Matthæum, mihi uidetur rectissimè facere, cum acriter satis damnet eos, qui maleficas stellas affirmant. immo nulla (inquit ille) stella à Deo facta est, ut malefaciat. Iamblichus lib. de Mysteriis cap. XIIII, Vires (ex interprete inquit) cœlestium omnes inde bonæ descendunt. Ideoque qualitas, quæ nocet in terris, alia iam est, præter illam, quæ cœlitus hucusque peruenerat. Plotinus lib. de Fato cap. VI. Iam uerò (inquit) prauitas morum quomodo à cœlestibus, qui Dii sunt, hominibus dari potest? Quasi dicat, nullo modo id potest contingere. Pierius nuperrimè lib. tertio Hieroglyphic. ubi de Tauro sermonem habet, Platonem commendat; quòd à cœlesti corpore nihil posse nobis demitti mali crediderit. & Iulium Maternum reprehendit, qui ex stellis maleficas nonnullas existimauerit. Idem multis, & firmis certè rationibus, longo processu lib. quarto aduersus Astrologos à Ioanne Pico probatum fuit, ostensumque à cœlestibus corporibus non morbos, non uitia, non bella, non mortem, non denique mali uel inordinati quidpiam posse euenire; sed hæc omnia uel à tumultuantibus elementis, uel à materiæ in motorem & opificem suum contumacia, uel à quapiam huiuscemodi alia inferiori causa, originem trahere rectissimè existimauit. Cœlestes uerò uirtutes in bonum tantùm, atque in ea, quæ ad tutelam & rerum integritatem faciunt, conferre rectè putauit: ut aduersus istos diuinatores Astrologos, qui secus existimant, his uerbis tandem rectè ille docteque proruperit. Compescant igitur os prophanum imperiti quidam Astrologi. Nec Venerem dicant Marti copulatam, ad adulteria nos uocare; aut eosdem in signis maribus collocatos, ad masculorum npharios concubitus nos excitare. Martem cœli nonam partem occupantem facere irreligiosos; atque alias omnino constellationes ad alia nos irritare flagitia. Imputent sibi non cœlo sua delicta: qui peccant. Nec fœculentæ materiæ, & iniqui animi sordes, à purissimis putent naturæ fontibus emanare.

Tollitur

A Tollitur dubitatio. Si cœlestia corpora in bonum tantùm non inclinant, quomodo uitia nostra possint ab Astrologis diuinari. CAP. XXXII.

VERVM etsi non nisi ad bona (ut dictum, & illustrium uirorum auctoritate confirmatum est) atque ad honestissimos tantùm mores prosequendos, ad innocentemque duntaxat uitam traducendam nos sidera, cœlestiaque corpora, & sidereæ influxiones inclinant, & pronos faciunt, si faciunt, nobisque Deorum munera, quæ non nisi castissima, sanctissimaque esse possint, illæ instillent; & influant, nec tetras, facinorosasque inclinationes, aut prauos morum habitus, siue uanas, propensiones, in nos illæ demittere, atque influere ualeant; prauitatem nihilominus nostram futuram, incompositosque mores nostros, atque malam uitæ educationem, malasque consuetudines, & reprehensibiles habitus, in quos prolapsuri sumus, diuinare, siue conijcere aliquando non ineptè possunt astrologi, quòd & cœlestibus bonis, atque (quantum ad se attinet) optimis siderum qualitatibus, influxionibusque sanctissimis, ac beatis-
B simis Deorum muneribus, nos ipsi plurimùm abutamur. Quoniam corporeis affectionibus, uanisque titillationibus, ac sensuum illecebris propensius indulgemus, & corpore, non tanquam (ut par erat) animæ instrumento utimur; sed eidem, ac si pars nostri esset, libenter obsequimur. Vt quasi, dum hæc ipsa cœlestia, diuinaque munera à nobis recipiuntur, à seipsis atque à natiua, germanaque quadam sua dignitate, deficiant. Cuius rei ex Plotino, & Iamblicho plures causæ reddi possunt.

VNA. quòd omne munus cœlitus attributum, ex ipso, quod à superiore causa exit, etiam deficit inde; & quasi à seipso degenerat.

ALTERA. quia dum illud in uiliore materia recipitur, pro uilitate recipientis materiæ capitur. Declaratum est enim in prioribus, recipi unumquodque, pro captu recipientis naturæ.

TERTIA. naturæ illud demandantis, & idem recipientis diuersitas; quæ facit, ut dum recipitur à se ipso, pro ratione, diuersum efficiatur.

QVARTA. quòd præter cœlestia munera, aliunde alia natus recipiat; tum inter se pugnantia, tum à cœlo diuersa; ideo cœleste donum confunditur; redditurque secum frequenter passionibus obnoxium.

QVINTA. inferioris naturæ debilitas: quæ sæpè bonum cœleste non sustinet; sed competenti
C ad illud proportione carens ægrè patitur, sub eo etiam, quod salubriter agit. Rem Iamblichus
» pluribus declarabat exemplis. Saturni (ex interprete, inquit) uis contentiua est. Martis uerò
» motrix. illa per accidens frequenter obest; quando materia frigidiore suscipitur. hæc autem,
» quando feruentiore. Item illa nocet, quando recipitur per modum congelationis. hæc, quan-
» do per æstum. quod quidem fit pro dispositione materiæ, idest quando uidelicet materia illa ne-
» que satis calida est; neque est interea densior: hæc autem per se est calidior, atque subtilior. Item
» lux, colorque solis, quamuis offendere languidum uideantur, necessariæ tamen sunt, ad uitam.
» Similiter omnes cœlestium influxus ueniunt salutares; quamuis subiecti, uel peruersitas per-
» uersè recipiat, uel debilitas facilè tolerare non possit superiorum efficaciam. Omnes motus
» conferunt uniuerso, & singulis partibus uniuersi; quamuis interim inter particulas minimas, sub
» hoc motu, uel alia lædatur ab alia, uel tales particulæ non facilè motum uniuersi sustineant. Sicut
» in chorea, dum singuli harmonicè saltant; congruuntq; gestibus inter se, & toti choro; digitus &
» premitur, & offenditur; & si quid debile inciderit, pessundatur. Hæc Iamblichus. In quibus ad rem propositam declarandam, tria produxit exempla. Vnum ex Saturno & Marte. Alterum ex lumine solis & oculo infirmiore. Tertium ex motu cœli, & chorea. Quæ omnia si diligentius attendantur, perspicuum cuiuis esse poterit; quidquid nobis euenit mali, non à cœlesti corpore
D euenire, sed à nobis metipsis, & ab aliqua inferiore causa. Nefas profectò & contra rationem omnem quibusdam dictum est, stellas nonnullas, reguli serpentis more, nobis aspectu nocere. Pium uerò, atque naturæ quàm congruum, rationiq; omni perquàm consentaneum est credere; stellas naturaliter omnes, struthii more, radiorum intuitu, cuncta souere, & uegetare. Rem eandem alio Simplicii maximi Philosophi super Epictetum notiori, magisq; familiari declaramus exemplo: quod fuit, ante Simplicium Plotini lib. Vtrum Stellæ aliquid agant. cap. XI. sit uerbi gratia ex cœlesti ista uirtute, & ex cœlesti isto influxu, in pueros quispiam propensior; ad rectum, sine dubitatione (nisi iis, quæ iam satis demonstrata fuerunt, sine causa aduersari uelimus) honestumq; amorem, & usum iuuentutis uis ista illum cœlestis inclinat. Quamobrem si cœlestis hoc munere, eo, quo debet, modo, atque ut eadem cœlestis uirtus exposcit, & inclinat, bene, ut par est, ac rectè ista, quam eidem cœlestes influxus tribuerunt, animi propensione ille idem usus fuerit; pueros instruet disciplinis: exornabit moribus: & plurimum deniq; de iuuentute bene meritus erit. Sed si propter dictas paulò ante causas, ab illo munere cœlitus attributo, declinauerit: & hac cœ-

lesti inclinatione prauè abusus fuerit: non illud, ad quod cœlestia illum corpora, & siderum castissimæ uirtutes inclinabant, efficiet, atque operabitur, sed aliud ab illo distantissimum, eidemq; pugnantissimum potius: quod sua sibi uel prauitas, uel naturæ infirmitas, corporisq; teterrimus pruritus suggesserit, perpetrabitur. sicq; cœlesti optima uirtute, & cœlestium Deorum sanctissimo munere, in puerorum, & iuuentutis pestem, & exitium pessimè ille abutetur. E

HINC Pontanus in quodam Dialogo, Marcum Catonē auaritia, Ptolemæum Regem Aegypti incestu taxauit. Illum quidem, quòd equum iam senio confectum, qui cum & Consul, & Prætor militauerat, optimus sui temporis Orator, optimus Senator, optimus Imperator uendiderit. Hunc uerò, quòd sororem suam sibi in uxorem duxerit. perpetrati sunt, inquit, ista quidem, quoniam uoluerunt; uoluerunt autem, quoniam sensuum titillationibus magis, & cupiditati, quàm rationi, & cœlesti legitimo influxui acquieuerunt. Quamobrem quum hominum illorum numerus oppido quàm exiguus sit, animum qui colant; animiq; arbitratu utantur, atque imperio; quū multitudo ferè uniuersa corpori sit omnino dedita, corporeisq; illecebris; fortasse mathematicis ipsis, & Astrologis permittendum est, laxissimis etiam habenis currere ad Apotelesmata pronuncianda.

SED dubitant nonnulli aduersus illud, quod diximus, uidelicet cœlestia corpora disponere nos tantùm, & inclinare, non etiam urgere, & cogere, tum quoniam ea, quæ disponunt, sunt illis posteriora: quæ disponuntur; at cœlestia subcœlestibus priora sunt cunctis. tum, quoniam ille, qui contrà cœlestem dispositionem ageret, in motu suo non haberet, unde penderet; si omnis motus (ut tradunt physici à cœlesti motu dependeat. F

VTRVNQVE obiectum facilè tollitur. Primum quidem, quoniam & si natura sua sint cœlestia corpora priora, non tamen priora sunt, ut hunc uel illum disponunt, sed posteriora potius.

POSTREMVM uerò, quoniam ponentes influxum non dicunt illum esse motum cœli; sed qualitatem eius nobis occultam quæ per motū fortassis demitti potest, Qui igitur aduersus illius qualitates inclinationem agit; dependet nihil minus in motu suo, à motu cœlesti; quàm se pro qualitatis inclinatione, ageret, & moueretur.

Quòd fidei quamminimum sit diuinantibus Astrologis tribuendum. CAP. XXXIII.

EX HIS, quæ hactenus copiosè satis à nobis dicta fuerunt; quàm anceps, quàmque dubius, & nullius certè fidei sit diuinans astrologus ille; qui non physicis coniecturis; sed commentitiis quibusdam, ut diximus, Chaldæorum ineptiis, uel dæmonum potius illusionibus (quas honestiori nomine cœlestes influxiones appellitant) usus fuerit; & quàm nulla certa cognitione euentus futuros uel præsentire uel prædicere ille ualeat; quàmque si, quæ à cœlestibus corporibus & eorum influxionibus pendere, prædixerit, bona, & honesta non fuerint; sed turpia, & praua, aut nociua, falsò ex sideribus eadem commentetur: puto hactenus manifestum esse. Præterea quum in animum (ut dictum fuit) cœlestis configuratio, fatalis influxus possit nihil, quàm minimè cœlestium corporum uirtute aliqua ad quidpiam agendum uel nitandum cogamur, necessitemurque (quidquid Lucianus in quærimonia de neglecta re cœlesti, mendacissimè blactiat, nos scilicet ita corpora cœlestia urgere; ut mutari quidquam earum rerum, quæ ad nos demanant, non possit. arbitratus interea nostra omnia inde emanare, atque demitti, sed tantùm fortasse ex corporis temperamento in quod cœlum agere, ad contentiones uitandas, iam diu concessimus, disponamur atque inclinemur) fatis, ut putamus, ex iis, quæ dicta sunt, constare potuit. Verumenimnerò etsi ex tot, tantorumque philosophorum doctrinis illud affatim certè demonstrauerimus; ex ipsis nihilominus etiam astrologis, & præcipuè ex astrologorum principe Ptolemæo (si minus iis, quæ ex philosophis prius à nobis dicta fuerunt, quispiā fidem adhibeat) confirmare idem cumulatissimè possumus. Ptolemæus igitur primo de Iudiciis, cap. 11, non cogere has uirtutes uel humanam libertatem, nel cuinspiam alterius rei euentum, ex interprete ostendebat, iis uerbis, Non existimandum est, omnia à supernis causis, in res rectà humanas deriuari; tāquam inuiolabili, & diuino quodam adiecto proposito singillatim, ut nulla alia uis obsistere, quin ita grassentur, ualeat. Hoc, quod dixit, aliquot etiam productis ibidem rationibus, ille confirmabat. Et ideo in mole hac nostra corporea, & in eisdem temperamento, futuræ tantùm uitæ principia quædam cœlestes motus insinuare dicebat; quæ quidem, si negligantur, obsunt; nihil nocitura, si eisdem eatur obuiam. Exemplum, Verum prædicturus est medicus; quòd ulcera uel serpent, uel putrescent; si non curentur. Qui etiam lapidem Herculeum, ferrum esse attracturum, prædixerit; uerum prædixerit; nisi lapis allio inungatur; sed si al-

lii

A lii humore illinitus lapis fuerit, & remedia ulceribus adhibeantur; illi proculdubiò mentientur. In tractatu etiam illo, cui titulus fructus, uel centiloquium, uel, ut dicit Pontanus, centum sententiarum, primum pronunciarum ita ex interprete se habet, Fieri nequit, ut qui sciens est, particulares rerum formas pronunciet. Et paucis interpositis. Soli numine afflati prædicunt particularia. Non igitur ex astrorum peritia, possunt illi diuinantes astrologi quidpiam prognosticare; de certis præsertim, & singularibus hominibus. quod si faciunt, impostores, non astronomi dicendi sunt. Nouit sanè per bellè Ptolemæus; cœlum tantùm in humores nostros posse agere; sed neque in eos, quòd multum à nobis absit, nisi prius egerit in elementa ista, quæ corpora nostra circumambiunt; animam autem non mouere, nisi humorib. agitatis: humorum autẽ agitationi, speculationis intentione, morum studio, exercitatione, & industria, animum reluctari, eosq; cohibere. Quintum in eodem tractatu proloquium est. Δύναται ὁ ἐπιστήμων πολλὰς ἀποστρέφειν ἐνεργείας τῶν ἀστέρων, ὅταν εἰδῇ τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ προπαρασκευάσῃ αὐτὸν πρὸ τῆς συμβάσεως τῶν ἐνεργειῶν. Idest. Potest is, qui sciens est, multos stellarum effectus auertere; quando naturam earum nouerit; ac se ipsum, ante illorum euentum præparauerit. Vnde Ptolemæi famosissimum illud (etsi uer-

B ba Græca aliter sonent) Sapiens dominabitur astris. Cui subscripserunt & Boethius metro III, libri primi de Consolatione philosophiæ, cum inquit

Quisquis composita serenus æuo Fatum sub pedibus dedit superbum &c.

Et Zoroastes, dum inquit μὴ σὺ γ' αὔξανε τὴν εἱμαρμένην: hoc est, Ne tu augeas fatum. quasi dicat, in nostra situm est potestate Fato cedere; aut non cedere, uel etiam ea plus uel minus agere; ad quæ influxiones cœlestes inclinant, alliciuntque. & Quintil. quarta declamatione, Vincitur, inquit, Fatum, si resistas; uincit si contempseris. Et Poeta noster lib. secundo Georg. dum inquit.

Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.
Atque metus omnes, & inexorabile Fatum.
Subiecit pedibus.

ALBVMASAR Ptolemæo longè posterior, ubi de iudiciis agit, de diuinatrice narrat, non omnes astrologos idem sentire; Sed alii, inquit, tantùm de uniuersalibus, alii tantùm de necessariis, alii tantùm de corporum mutationibus posse per stellas prædici, putarunt; ut iudiciorum causæ, regulæque nondum sint inuentæ.

ADDIT Albumasar, omnes posteriores astrologos sequi ueteres: nec ulla ueterum dicta, inten-

C tioni huic, scilicet indicandi, conducere; quoniam dicerent, impossibile fore sapientibus etiam astronomis, quicquam de iudiciorum scientia, inuenire. Cuius sententiam iis, quæ ex Ptolemæo producta sunt, adhiberi uoluimus: ut ex Albumasare etiam præstantissimo alioquin astrologo, quantam fidem istis diuinantibus astrologis adhibere possimus, intelligeremus. Eudoxus Platonis auditor, & maximus astrologus, cuius lib. duodecimo prioris Philosophiæ meminit Aristoteles, Chaldæis, dicebat, in prædictione, & in notatione, cuiusque uitæ, ex natali die, minimè esse credendum. Quamobrem dicebat Cic. quòd Diogenes Stoicus ex siderum obseruatione, quali quis natura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit duntaxat, & nihil amplius, prædici posse asseuerebat. Porphyrius in uita Plotini scribit: cum diligentem operam astrologiæ dedisset, depræhẽdisse, astrologorum iudiciis non esse credendum: eaque tum sermone, tum literis sæpè confutauisse: quod diligentius Plotinus facit in libris de Fato, de Prouidentia, & in eo, cui titulus, An stellæ aliquid agant. in quibus ostendit, neque stellarum influxus, tanquam nimis uniuersales, neque præsentes cælestium inter se habitudines, uelut mobilissimas, rursusque communes, singula hæc propriè facere, sed interdum forte significare, & id quidem ita, ut ex indiciis ualde communibus, atque confusis, coniectura sit fallax & iudicium contingat incertum. Auicenna in Metaphysicis, Astrologis credendum esse negat, quia neque cuncta cœlestia teneant, neque na-

D turas inferiorum ad iudicium necessarias, neque nitantur demonstratione, sed probationibus oratoriis & poeticis. Ex iis igitur omnibus, quæ de astrologicis prædictionibus, atque de cœlestibus influxionibus, ex Philosophorum, & peritiorum Astrologorum sententiis, dicta fuerunt, patere iam arbitror; cœlestia corpora humanæ uoluntatis ac libertatis arbitrii ne minimum quidem tollere; aut euentuum contingentiam, & temeritatem euertere, uel impedire; quòd non in moribus nati necessitatem, sed aptitudinẽ tãtùm cœlestes uirtutes faciant; & quod nec minimum præterea solidi, constantisq;, de iis, quæ euentura sunt, dicere ualent diuinantes Astrologi. Mitto quòd Porphyrius obnixè asseruerit, impossibile esse Astrologum scire figuram natiuitatis, & Dominum figuræ, & præterea regulas Astronomiæ, & Astrologiæ esse incompræhensibiles, & incertas, teste etiam Cheremone; Et quòd Bion ridiculos putauerit semper Astronomos; qui cum non uideant pisces iuxta se nantes in littoribus; illos, qui in cœlo sunt, uidere se dicant. Eosdem momordet Democritus, dum inquit. Quod est ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas.

ARISTOTELES omnem huiusmodi uim, quam isti fatalem appellant, atque omnes istos influxus, à cœlesti corpore penitus remouet, ac propellit. Quippe quòd nõ nisi motu, & lumine naturali

tali quodam ordine efficere, quidquid efficiunt, cœlestia corpora, existimauerit. Diuinationes E propterea ex astris petitas omnes irridet; & tanquam uigilantium somnia floccipendit. Eadem ui detur lib. secundo de Diuinat. Ciceronis, & multorum Astrologorum sententia. Propterea nec Eudoxus, inquit Cic. in Astrologia doctissimus, nec Panetius, quamuis Stoicus, nec Archelaus, nec Cassandrus, nec Scyllax Halicarnaseus maximi omnes Astrologi hoc prædicendi genere usi fuerunt. Sed Astrologorum prædictiones ex astrorum inspectione petitas probabamus tum ex Thalete, qui olearum ubertatem prænouerat, tum de eo qui Pierleonum Spoletanum necatum iri prædixerat. Ad hæc quid dicendum sit iam patere arbitror; quoniam potuerunt fortasse uiri illi ubertatem, & suffocationem coniicere ex cœlestibus corporibus, non autem exquisitè ita nouisse, ut res secus fieri non potuisset: potuit etiam temere prædictum fuisse Pierleoni, quod postea accidit: uel etiam hoc potuit illi esse dictum à uiro suffocationis conscio, quod nonnulli asserunt de Spuria uate, qui Cæsari diem mortis prædixit. Id autem quod de Thalete affertur, nihil influxum suadet: tum quia Aristoteles loco citato, aliorum dicta retulit, cum dixit, Thaletem olearum ubertatem per Astrologiam præuidisse; tum etiam quoniam hoc Thaleti fuit, inquit Aristoteles, attributum propter sapientiam, hoc est propter philosophiam & rerum naturalium cognitionem. Tum tertiò quoniam modum lucrandi Thaletis comparauit Arist. modo lucrandi illius, qui in Sicilia quicquid erat ferri emerat, ut solus mercatoribus illhuc accedentibus ueuderet, ita ut pro quinquaginta talentis, centum uenderent. quod sentiens Dionysius, Syracusis illum amplius morari uetuit. hic autē lucrādi modus quid habet cum cœlesti influxu. Emerat.n. Thales quidquid erat oliuarū in Mileto & in Chio, ita ut olei mercatores ab eo emere oleū, quātū ille uellet, cogerentur, ut absq; aliqua astrorū inspectione hoc ipsum qui uoluerit facere poterit, nisi à principibus prohibeatur. Sed ad obiecta Astrologorum prognostica ex physicis, & ex peritioribus Astrologis, dictum sit hactenus. F

Ad confirmationem ex Astrologorum prædictionibus, procedentem, ex Theologo respondetur; & quòd aliqua prognosticare Astrologos, Theologus permittat, & quomodo declaratur. CAP. XXXIII.

EX catholicis nostris Theologis, quidam hanc Astrologiæ partem, quæ diuinatrix communiter appellatur in uniuersum damnare penitus uidentur; inter quos ui sus fuit aliquando B. Augusti. qui lib. quinto de Ciuit. Dei, cap. VII. & lib. secundo super Gen. cap. XVII. & lib. secundo de doctrina Christiana, Astrologos uera prædicentes occultiori aliquo modo, à malis Dæmonibus edoceri, affirmauit. Firmianus etiā maximus Theologus Astrologiā, auspicia, oracula, & auguria, esse Dæmonū inuenta; quorū sit tenebras offundere, & caligine obducere ueritatem, affirmat. Idem Apuleius Ethnicus, & sacris Osiridis initiatus asseruit. Varro propterea rectè ex Astrologia oīm superstitionū uanitates emanasse sentiebat. Nonnulli uerò Theologi fuerūt; qui hāc ipsam diuinatricē Astrologiā in duas (ut nos superius fecimus) partes, diuiserūt; quarū una fictitia est, & cōmentitia, Chaldæorum uanitatibus, & ineptiis plena; per quam etiam de singulorum natorum futura uita, & de eorundem moribus siue bonis, siue malis, & de quorumlibet euentuum successione nō coniicere solùm, sed firmiter iudicare, Astrologorum nonnulli præsumunt. Partem hanc ipsi catholici, communi consensu, damnant; & ab humano studio, & commercio, quod non nisi Dæmonum illusionibus, aut etiam pactis, procedat, iuxta illud quod Esa. XXVIII. legitur, Dixistis percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum; sub anathematis uinculo Pontifices maximi explodi iusserunt. G

ALTERA est, quæ physicis quibusdam (ut dictum fuit prius) & naturalibus signis, & effectibus utitur, & per huiusmodi signa de futuro euentu coniiciunt, atque prognosticant. Hanc Theologi (ut constat ex D. Thoma 2. secundæ, quæst. XCV. art. V.) quàmplurimi uel melius dicam omnes amplectuntur; quam plerique, Astrologiæ, aut diuinatricis nomine, non appellant; non autem ut priorem illam, penitus improbant, dicente scriptura de Sole, & Luna, Sint uobis in signa, & tempora, & dies, & annos. Ad quem modum autem ex iis physicè diuinari aliqua possunt, exemplo superius XXIX cap. ex Solis & Lunæ uicissitudinibus declarauimus. Aliqui sunt etiam Theologi; qui plus quidpiam coniectutis Astrologicis tribuentes, ex temperamento corporis, de quo pro cœlestium corporum, & siderum tum inter se, tum ad nos relatione, & habitudine; ipsi Astrologi iudicant, aliqua de prauis etiam hominū moribus, uera posse Astrologos prædicere confitentur; quando sensus potius quàm mentis motum; & sensuum appetentiam magis, quàm rationis legem homines prosequuturi sint. Et corpore (ut dicebat Simpl.) non ut instrumento nimæ, sed ut parte sui, usuri fuerint, exemplis aliquot tum ex Iamblicho, tum ex Plotino, tum ex Simplicio, tem superius cap. XXXII. declarauimus. Nec ab iis recedit B. Augustinus qui lib. quinto H

de

A De Ciuit. Dei cap. v i, ita scriptum reliquit. Non usque absurdè dici po test; ad solas corporum dif
» ferentias afflatus quosdam sidereos peruenire; sicut in solaribus, accessibus, & decessibus uide-
» mus etiam ipsius anni tempora uariari; & lunaribus incrementis, atque decrementis augeri, &
» minui quædam genera rerum; sicut echinos, & conchas, & mirabiles æstus Oceani. Hæc ille. Et S. Thomas opusculo x x v, cap. i i i i, ex dispositione cœlestium corporum, aliquam in nobis ad hæc, uel illa facienda inclinationem fieri admittit. quam peritus Astrologus, intelligens; eo, quo sæpius dictum est, modo de futura nati uita, multa à ueritate non multum aliena prænoscere, uel saltem præconiicere potest. Cæterùm in illo Theologi omnes consentiunt; quòd à nullo siderum aspectu, uel configuratione, & à nulla cœlestium corporum influxione, & uirtute, uoluntas humana cogi, & necessitari aliquo modo queat, ut de futuris nati moribus certè, & exquisitè à quo quam definiri non possit. Alioquin ut rectè D. Basilius in sermone, Quòd mali non sit Deus auctor, & B. Aug. lib. secundo de Genesi ad literam cap. x v i i, arguunt. Naturæ architectum Deum peccati auctorē faceremus. Qui nostra non solùm probaret scelera; sed ad illa, nos etiam
B per cœlestium corporum actionem, & motum ac per siderum occultam uim, earundemq; configurationem, & certam rationem impelleret; cogeretque, præsertim cum scriptum sit in Psal. x x x i i, Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Possunt igitur aliquo modo, ad sententiam nostrorum Theologorum, ex cœlestibus corporibus, & per siderum disciplinam, de nostrorum corporum temperamento, aliqua cognosci; & ex eorum cognitione, de nato, futuri aliqui euentus hominibus, utcunque, & per coniecturam præmonstrari, per coniecturam inquam, ita ut omnis penitus longè abscedat ab humanis operationibus ineuitabilis necessitas; admittatur autem pronitas tantùm; & hæc uaria, pro temperamenti corporis nostri diuersitatis ratione.

Quòd euentuum cunctorum, ex sideribus (quantum sit ex parte ipsorum corporum cœlestium, & siderum) cognitionem aliquam habere possumus, Theologicè declaratur. CAP. XXXV.

C

DIXIMVS superiori capite in astronomorum coniectationibus Theologos nostros nonnihil admisisse, hoc est, non quod sibi impostores quidam petulanter arrogant; sed quod naturalia & physica indicia illis concedunt quæ peritiores astronomi agnoscunt. Est autem hoc tantùm; ut illi etiam, qui uerè, & modestè in astronomia sapiunt, plus sibi famant nihil. Nunc ex quorundam nostrorum Theologorum sententia (protestatione subitæ emendationis præmissa si error fuerit) ostensuri sumus, ea etiam omnia, quæ illi, quos impostores, & nebulones appellamus, ex sideribus pollicentur; ab ipsa siderum legitima disciplina, non admodū aliena esse, ut etsi illi ignari sint, & tantùm Stentorea uoce profiteantur se docere, quod nesciant; unde impostores, et nebulones meritò uocandi sunt; ipsa tamen siderum & configurationum cœlestium exacta peritia (quantum ad artem ipsam & astrologiæ disciplinam pertinet) eruditis, & artem ritè callentibus, euentus omnes præsignificare, & præmonstrare queat. Fuerunt igitur aliqui ex nostris, perspicacissimi ingenii Theologi; qui non solùm ex siderum in corpora nostra operatione, & ex nostri corporis temperamento, sed ex ipso etiam stellarum conspectu, & ex
D cœlestium corporum, & siderum non dicam influxu, sed motus & configurationis obseruatione, non tantùm corporis nati temperamentum, ex quo deinde multos (ut dictum est) nati euentus prognosticare astrologi contendunt; sed illa etiam, quæ nobis euentura sunt, omnia; immo cuncta, quæ in Orbe uniuerso, siue de præsenti contingant, & eueniant, siue in futurum euentura sint, ex cœlorum (ut diximus) motu, ex siderum structura, comparatione, & configuratione, tanquam ex signis, & indiciis quibusdam, præsciri posse asseruerunt. Origines maximus adeo Theologus, ut, uel B. Hieronymo teste, in quibus bene dixerit, nemo melius cuius scientiam optat idem Hieronymus, huius dicitur fuisse opinionis; ut ex cœlo & sideribus cuncta possint præconiici. Cui lib. sexto de Præparatione Euangelica. cap. ultimo subscripsit Eusebius. Ad hanc confirmandam sententiam, adduxit Eusebius loco citato uerba quædam; quæ Ioseph (ut ille asseruit) aliàs (fratribus suis, puto) protulit; ea autem sunt. [Legi in tabulis cœli quæcunque contingent uobis, & filiis uestris] quæ quidē uerba ita uiri isti Eusebius, & Origenes interpretati fuerunt; ut in sideribus ipsis, & in siderum structura, motu, configuratione, habitudine, & proportione, euentuum cunctorum indicia quædam, in cœlo, ueluti in tabula, contineantur; atque hoc modo in signa, secundum scripturæ uocem, stellas esse factas, Origenes exposuit. Huius opinionis fuit Philosophus ille maximus Plotinus, sub Ammonio Alexandreo Origenis condiscipulus, & perpetuus amicus. De hac re, qui plura apud ipsum, uidere cupiat; legat eiusdem libellum, cui Titulus, Vtrū

ſtellæ aliquid agant. Lib. præterea de Fato cap. VI, habet hæc uerba Plotinus. Præſtat uerò dice-
re cœleſtia, pro uniuerſi ſalute percurrere; ſed interim ad alium quendam uſum conducere, quo
ſcilicet, qui illa ſuſpiciant; quaſi literas, qui uidelicet literaturam eiuſmodi nouerint, futura legant;
ex ipſis figuris, comparatione quadam analogica indagantes ſignificatum. Quamobrem de ipſo,
Plotino inquit Porphyrius; qui mores hominum, errata, euentusque præſentiebat cum aliquan-
do Porphyrius ipſe ſe ipſum interficere cogitaret, illud cœlitus ille præuidit atque eum à tanto fa-
cinore prohibuit.

MARSILIVS Ficinus in argumento libri Hermetis, cui titulus, Pimander, Mercurium ait Triſ
megiſtum tam claré ruinam priſcæ religionis, ortum nouæ fidei, aduentum Chriſti; futurum iudi
cium, reſurrectionem mortuorum, beatorum gloriam, peccatorum ſupplicia prædixiſſe; ut in du-
bitationem uenerit B. Auguſtinus an iſta ex peritia ſiderum, Mercurius præcognouerit. Sed ſine
dubitatione Auguſtinus tantus Theologus non dubitaſſet; an ex ſideribus, ſiderumq; conſpecti-
bus, & comparationibus, configurationibusq; in tot tantarumq; rerum notitiam Hermes deue-
nerit; ſi ex ſiderum ipſorum intuitu, habitudine, ac comparatione nulla futuri euentus præco-
gnitio haberi potuiſſet; uel nulla eius, quod euenturum eſt, in cœlo extarent ſigna, & indicia. Illud
etiam quod Hieremiæ x. legitur. A' ſignis cœli nolite metuere; quæ timent gentes. rem iſtam ut- F
cumq; indicare uidetur. ſi quidem & propheta in cœlo ſigna eſſe aſſerit; & portendi, js, idem pro-
pheta aliquid innuit. quod manifeſtius expreſsit nobis Pſal. LIX. Dediſti metuentibus te ſignifica
tionem, ut fugiant à facie arcus; & liberentur dilecti tui. D. N. propterea Matthæi XXIIII, ex
cœleſtibus ſignis præſignificandum aduentum ſuum ſecundum, quando ſcilicet Mundum iudica
turus adueniet, præmonuit. Verùmenimuero illud in primis quod Eſaiæ XXXIIII legitur Ori
genis, Euſebii, Auguſtini; &, ſi qui ſunt, aliorum ita ſentientium Theologorum ſententiam ad
modum confirmare uidetur. illud autem eſt, Et complicabuntur ſicut liber cœli. Siquidem com-
plicabuntur ut liber, cœli; interea antequàm per finem ſæculi complicentur, ut tanquam aper-
tus liber permaneant explicati, neceſſarium eſt. Sed quorſum liber apertus permanet, niſi ut in
eo legant illi qui legere norunt. quin etiam D. Aug. in præfatione in Pſal. XCIIII, poſt multa hæc
ſubdit præcise uerba, Sed quid eſt in cœlo? In firmamento cœli eſt, cuius ergo cor in firmamen-
to libri Dei eſt, iſta non curat. Nam cœlum, ideſt firmamentum intelligitur per figuram libri legis.
Hæc Aug. quibus firmamentum per librum legis figurari uoluit. Ideo quodam loco, Pſal. uideli-
cet CIII, dicitur, Extendens cœlum ſicut pellem. quod dictum etſi aliqui exponant, quaſi pel-
lem, qua tegimur; ita ut cœlum Orbis uniuerſi tegumentum eſſe, indicare propheta uoluerit; G
quid tamen prohibet; quin ſicut pellem, in qua, ea, quæ diutius ſeruari uolumus, inſcribimus,
cœlum extenſum eſſe exponamus? quæ liber etiam appellari poterit. Si igitur extenditur cœlum
ſicut in ſcripta pellis, uidetur conſequens ut tanquam liber ſit extentus: ſed quorſum, niſi ut lega
tur? Quod ſi pelli extentæ, ſi aperto libro, ſi tabulis, ſi libro legis cœlum comparatur; cur nega
bimus in eo ſigna futurorum euentuum contineri? & ea tanquam literas quempiam, qui uideli-
cet lecturam eiuſmodi calluerit, poſſe legere? atque in eo, illi, qui legere poſſunt, & ualent, præ
ſentes, præteritos & futuros euentus omnes, quòd cunctos in ſe liber conſcriptos retineat, ali-
quo modo conſpicere? Quam rem pſalmi XXI, & in primis pſalmi, XVIII nobis uerba ſignifica
re fortè uidentur. in illo quidem legitur, Anunciabunt cœli iuſtitiam eius. in iſto uerò, Cœli e-
narrant gloriam Dei, opera manuum eius annunciat firmamentum, dies diei eructat uerbum, &
nox nocti indicat ſcientiam. Neſcio ſi literalem ſenſum non ſpernimus; quo uno ex ſacris codici-
bus ferè ſemper probamus aliquid, uel improbamus; quomodo non uenire poſſumus in ſenten-
tiam Origenis, Euſebii, Auguſtini, & illorum breuiter Theologorum, qui in cœlis, tanquam
in apertis libris omnia eſſe deſcripta, aſſeruerunt. Nouimus myſticos ſenſus, quibus expoſito-
res communiter hæc uerba interpretati fuerunt; nouimus etiam quoſdam; qui regulatiſsimo & H
nunquam ab ordine ſuo excidente motu, fulgentiſsimisq;, quibus præſtant, luminibus, uaſta de-
nique molis magnitudine, cœlos enarrare gloriam Dei, & annunciare opus manuum ſuarum di
cant; & hoc modo locum illum exponant, non moror, expoſitionem amplector, atque exoſcu
lor. aio tamen, quòd ſi illis annunciandi modis hunc etiam addamus; ut ſi cœlos gloriam Dei e-
narrare; & opera manuum eius firmamentum annunciare; & diem diei uerbum eructare; & ſcié
tiam nocti noctem indicare; eo modo, quo tabula, ſiue pellis, & liber ſcriptus, & apertus legen
ti annunciare dicitur, expoſuerimus; erit expoſitio nullo myſtico ſenſu, nulla anagogia, nulla fe
rè proſopœia adumbrata; nullo denique uerborum inuolucro obuoluta; ſed ſincera, & illuſtris,
atque illis literæ inprimis quàm aptiſsima. Et tunc demum ceſſabimus mirari aliqua; quæ à pe
ritiſsimis aſtrologis prædicta fuere. Et non tantùm ex dæmonum commercio, ſed ex arte e-
tiam præcognoſci ea potuiſſe, fatebimur. ut illud quod refert Suetonius in uita Iulii Cæſaris,
Quòd cum lege Iulia, in Colonia Capua deducti coloni ad extruendas uillas, ſepulchra uetu-
ſtiſsima diiicerent; idque eo ſtudioſius facerent; quòd aliquantum uaſculorum operis anti-

qui

A qui ſcrutantes reperiebant; tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ ſepultus, inuenta eſt, conſcripta literis, uerbiſque Græcis, hac ſententia, Quando oſſa Capys detecta eſſent; fore, ut Iulo prognatus manu conſanguineorum necaretur; magniſque mox Italiæ cladibus mors eiuſdem uindicaretur. Quam rem ne quis fabuloſam, aut commentitiam putet; auctor eſt Cornelius Balbus familiariſsimus Cæſaris. Hæc ille. potuit enim Capys ille, ex Aſtrorum peritia, iſta cognouiſſe; qui annos mille Cæſarem præceſſerat. Illud item quod Haly Abenragel (ut Conciliator in problemate XXVII Sectionis undecimæ refert) ex aſtrorum notitia prædixit, puerum nuper natum eſſe prophetaturum. ſi tamen illud prædixit, & non potius nuper nati uerborum teſtis fuerit; non per Planetarum quatuor in eius horoſcopo concurrentium coniunctionem formata, ſed à dæmone fortaſſe prolata. Et quòd tot tantaque (ut diximus) atque tam perſpicua de Chriſto Triſmegiſtus prædixerit, & alii alia, quæ longum eſſet referre. Quinimmo non tantùm futurorum euentuum, ſed, quod etiam atq; etiam admirandum eſt noſtrarum etiam cogitationum indicia quædam in cœlis extare. Et Porphyrius ui ſus eſt dicere; ſiquidem cogitationem, quam habuit de ſe interficiendo ex cœlo uidit Plotinus; & eum prohibuit. Et lib. ſecundo de Geneſi contra Manichæos cap. XXI, his uerbis uiſus eſt affirmare Auguſt. Nam poſtquam nonnulla de cordium mendacium ſub tunicis pelliceis occultatione dixerat (legimus nanque Deum primis parentibus noſtris tunicas pelliceas feciſſe) hæc ad uerbum ſubiecit, Neq; enim in illis corporibus cœleſtibus ſic latere poſſe cogitationes credendum eſt, quemadmodum in iis corporibus latent; ſed ſicut nonnulli motus animorum apparent in uultu, & maximè in oculis; ſic in illa perſpicuitate, ac ſimplicitate cœleſtium corporum, omnes omnino motus animi latere non arbitror. Verba ſunt Auguſtini, ſententia eſt tanti, atque tam magni, tamque catholici Theologi; ut illam ſine aliqua temeritatis nota, negare nemo ualeat. exponi fortaſsis de corporis glorificati luciditate poterat, ſe de glorioſo corpore eo in loco nullam mentionem ille facit. Si igitur noſtrarum etiam cogitationum extãt in cœlis aliqua ſigna; negabimus, in eiſdem aliarum rerum & euentuum omnium poſſe extare certa quædam indicia? & concuſſas quaſdam rerum præſignificationes?

Quòd & ſi ſidera ipſa euentus omnes demonſtrent: eos tamen per ſidera inueſtigare nemo hominum ualeat. CAP. XXXVI.

C

OSTENSUM eſt capite præcedenti, non ſolùm ex quorundam nobilium Philoſophorum monumentis; ſed ex aliquot Theologorum illuſtrium ſententia; ex ſideribus, & ſiderum configurationibus, proportionibuſq;, euentus omnes poſſe præmonſtrari. At ne ex iis, quæ dicta fuerunt, deceptus quiſpiam, nebulonibus iſtis diuinantibus plura, quàm iidem exhibere ualeant, pollicentibus, plus, quàm par ſit adhibeat fidei; admonitum hoc loco lectorem uolumus, ad hanc de euentuum omnium per cœleſtia corpora præſignificatione, quam exhibuimus, opinionem, & ad hanc Origenis, Euſebii, Auguſtini, & aliorum quorundam maximorum Theologorum ſententiam ſincerius, exactiuſq; percipiendam, duo occurrere notanda. Vnum quòd etſi cuncta ſiue in ſideribus, & ſiderum configurationibus, ſiue in cœleſtibus corporibus, & eorum uel motibus uel lympida & diaphana ſubſtantia, ſiue quod magis credendũ eſt in utriſq;, & in ſiderum comparationibus, & corporum mutationibus atq; lympiditatibus cuncta tanquam in aperto uolumine deſcripta, & aperta contineantur; non tamen ita ſunt in illis omnia explicata, ut quiuis, quod uoluerit, in eiſdem legere ultro, aut conſpicere ualeat; ſed pauciſsimi duntaxat uiri, uel ex uitæ ſanctitate, & diuino quodam priuilegio, uel ex maxima ueræ aſtrologiæ legitimaq; eruditione, in illis legere potuerunt. quòd hæc lectio difficillima ſit; & (ut dicebat prius Plotinus) multa egeat indagatione, atque mentis ſolertia.

D ALTERVM, quòd ſiue perſpicaciſsimi fuerit quis ingenii, & incomparabilis in re aſtronomica eruditionis; ſiue admirandæ extiterit uitæ ſanctitatis; nemo hominum unquam fuit; qui in his rerum, & euentuum omnium ſignis, & indiciis, quæ in ſtellis & cœleſtibus corporibus extant, cuncta aliquando proſpicere, legere, uel indagare potuerit. Sed proprium iſtud eſt Dei Opt. Max. atque ita proprium; ut nulli alteri conueniat intellectui; quidquid in Timæo dixerit Philoſophus qui dæmonibus, etiam hanc notitiam attribuerit; ſed rurſus in quam ſoli Deo ea conuenire poteſt, iuxta illud quod in Pſalmo CXLVI, legitur, Qui numerat multitudinem ſtellarum, & omnibus eis nomina uocat. de qua requidam egregius Poeta ita cecinit.

» *Qui ſtellas numeras, quarum tu nomina ſolus,*
» *Signa, poteſtates, curſus; loca, tempora noſti,* &c.

 E

Tolluntur duæ, quæ ex dictis, suboriri poterant dubitationes. Cap. XXXVII.

Verùm enimvero ex sacris literis nonnulla, quæ huic à nobis satis diffusè explicatæ sententiæ repugnare uidentur, obiici poterunt: & illud inter cætera Esaiæ XLVII, Stent, & saluent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, ut ex eis annunciarent uentura tibi. In quo loco Chaldæos Astrologos taxat, qui Cyrum regem Persarum, per ducentos etiam annos antequàm nasceretur, aduersus illos dimicaturum, uaticiniis tanquam tubis excitabant. Chaldæorum igitur ciuitatem desolandam Propheta alloquitur, cum ait. [stent & saluent te &c.] Et paulò ante de hac rerum cœlestium obseruatione, eos ita taxauerat, Sapientia & scientia tua decipiet te. ueniet super te malum, & nescies ortum eius; & irruet super te calamitas, quàm non poteris expiare. In quibus uerbis duplicem uidetur Propheta Astrologorum temeritatem incusasse. Vna est, putare se ex cœlo posse futura prænoscere: altera, mala præuisa posse semper depellere, mala inquam pœnæ, non culpæ. Ista quippe, donec in uia sumus, propellere semper possumus, at non illa semper. F

Ad hæc enim, & similia, si nobis obiiciantur, dicere possumus, Quòd inania quidem, & fictitia illa Chaldæorum Astrologorum commenta; & dæmonum deceptiones, illusionesque quarum superstitionem innuit simul atque reprehendit in uerbo [augures] cum inquit [stent & saluent te augures cœli] ex quibus multa uel superstitione, uel ambitione plena, ad nostros tandem peruenerunt; taxantur, & reprehenduntur. Condemnauit autem per ista uerba dominus, cum peruersitatem illorum, qui quæstus gratia, huius scientiæ nomen, & dignitatem aliis artibus prætexere, consueuerunt: tum impiam ac superstitiosam quorundam sollicitudinem, & miseriam; qui salutaribus præceptis, ac promissionibus firmis, atque illustribus uerbo Dei commendatis, in cuius nomine, præcepto apostoli ad Coloss. III, sunt à nobis omnia facienda, anteferunt prognostica ex astris petita: ea opinione, ut nihil inchoent, nisi perquisitis astris, & astrorum magistris; nec quæ inchoarunt, processura putent, nisi iisdem assentientibus. Scelerate profectò, (ut XXVI, q. V. cap. Non liceat Christianis &c. fusè patet) & in Deum contumeliosè ii, istud faciunt. G Commentitiæ præterea uanitatis figmentis, disciplinam de ueris astrorum indiciis, non solùm isti nebulones obscurant, sed etiam in contemptum apud uel peritiores, uel uitæ sanctitate insigniores perducunt. Sceleſtius adhuc iidem faciunt: quoniam imperitiores, cùm aliquid, ut contingit, ipsi diuinant, à ueri Dei cultu abducunt: abductos uerò à Deo, & uerbo eius, in quo seipsum patefecit, ad quærenda inaniter in astris consilia, atque auxilia, per inuia, & ab ipsis etiam ducibus ignorata itinera perducunt; quos illis carminibus nobis non admodum infœliciter depinxit Ennius.

» *Non uicanos aruspices, non de circo Astrologos,*
» *Non Isiacos coniectores, non interpretes somniorum.*
» *Non enim sunt ii, aut scientia, aut arte diuini,*
» *Sed superstitiosi uates, impudentesque arioli:*
» *Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat.*
» *Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant uiam.*
» *Quibus diuitias pollicentur: ab iis drachmam ipsi petunt.* H

Sed ad istam difficultatem hactenus.

Est quid aliud rursus, quod lectoris animum molestare potest: ex eo nanque, quod diximus, euentuum omnium aliqua in cœlis extare indicia; inferendum fortassis lector putabit, Cuncta igitur nobis à sideribus fatali necessitate deriuant, emanantque.

Cvi obuiandum est, quoniam indicia non sunt causæ; sed magis ex causis. Tumor enim uteri, uel lactis copia, non est causa, quòd mulier aliqua conceperit, uel pepererit: sed contrà, quia concepit, uel peperit, uterus intumescit; uel ad partum alendum, lacte mamma abundat. Nec rubor similiter est causa uerecundiæ; sed contrà uerecundia ruboris; ut potius dicendum esset, euentus ipsos Fatalem esse necessitatem earum notarum, quæ sunt in cœlo: quàm contrà notas illas, ipsorum euentuum.

Re uera tamen & euentus sunt indicia notarum cœlestium, & notæ cœlestes indicia euentuum; & neutrum est alterius causa. Exemplum ortus caniculæ indicium est maximi æstus, contrà etiam maximi æstus sunt indicium caniculæ ortus. Similiter aduentus hirundinis, est Veris signum. Ver etiam est signum aduentantis hirundinis; nec propriè unum esse alterius causam, uel effectum dici potest. multa enim ita se habent; quòd sunt sibi inuicem indicia, & neutrum est alterius uera causa, uel effectus. Ita mihi, saniori semper iudicio sine contentione cessuro, de iis, quæ

in

A in cœlo extare diximus, euentuum indiciis dicendum esse uidetur.

NON me interea præterit, Ioan. Picum libro quarto aduersus Astrologos, contendisse, in cœlis non posse futurarum rerum aliqua signa extare, nisi illa dicamus esse rerum earum causas, uel effectus: quarum signa esse dicuntur. Sed nihil ad hoc probandum uir ille alioqui eruditissimus ad duxit, quod momentum habere uideatur.

DICES fortasse quocunque res se habeat modo: si in cœlestibus corporibus, & siderum configurationibus, euentuum cunctorum indicia existunt; uel indicia mendacia sunt, uel uera: si primum, non erunt illa indicia: si secundum, igitur omnia eueniment de necessitate.

HOC argumento opinatus est dominus Picus, eorum opinionem euertere; qui in cœlis rerum indicia effulgere, asseruerunt; quasi Ethnicorum duntaxat, & Caldæorum quorundam Astrologorum, non etiam catholicorum quorundam Theologorum esset opinio. uidimus enim, & si B. Thomas 2.2. quæst. XCV, art. V, secus sensisse sit uisus, istam fuisse Eusebii, Augustini, & aliorum sententiam, ex sacris literis non ineptè collectam. Ad argumentum igitur dicimus, quòd indicia illa nequaquam mendacia sunt; sed uera; nec propterea res ex necessitate eueniunt, quòd
B ad contingentiam, uel necessitatem euentus, nihil prorsus illa indicia faciant. Nam & si tubæ clangor uerum indicium sit aduentantis exercitus: ad contingentiam tamen, uel necessitatem aduentus exercitus, nihil efficit tubæ clangor. quòd non ex clangore illo inferri aliquo modo potest, quòd contingenter, uel quòd de necessitate exercitus accedat. Sed tantùm illum accedere & aduentare significatur. Et de Astrologorum prædictionibus hactenus.

Ad illud, quod ex Geomanticis obiectum est, & ex Philosopho & ex Theologo, respondetur. CAP. XXXVIII.

DE Geomantia, & Geomantibus, apud candidiores Philosophos; præter quàm apud unum Albertum Alemannum (si tamen illum inter candidos Philosophos haberi uolumus) ne uerbum quidem me legisse memini: nec apud eum plura, quàm duas, uel ad summum tres lineas, in lib. secundo Mineralium tract. III. cap. item III. & eas satis ineptè ibidem positas; & ueri nihil penitus continentes, ut omnino tota ars illa impostura quædam facta sit, quæ antiqui-
C tus, ab Aegyptiis sacerdotibus, qui in otio ex publico uictitabant, in iocum habebatur: sciolorum quorundam ac nebulonum nihil rectè intelligentium, ad quæstum, uel ad deceptionem tantùm aptata. Qui quidem ut imperitoribus facilius imponerent, præmonitiones quasdam tanquam artis principia præmiserunt, & eas magno quodam, quo sibiipsis blandiuntur, imperitorum hominum plausu docuerunt. Illæ autem huiusmodi sunt, quòd spe certa cognoscendi futuri euentus, ad Geomantem, accedatur. quòd non omnibus temporibus accedendum sit; sed cum primùm tibi animus suberit accedendi. moueri enim tunc, aiunt, animum à cœlesti quadam sibi somniata uirtute; quæ & te ad præcognitionem disponit, & manum Geomantis ad figuras erigendas promouet, ac dirigit. Quod in punctis figendis, nulla sit uel leuis consideratio, sed cœco casu figantur singula. Tunc demum extremis linearum punctis figuras quasdam confingunt: figurarum autē quasdam terræ, quasdam aquæ alias, aeri alias, igni alias ascripserunt. & ut techna esset occultior; duodecim Zodiaci signis, & erronibus septem, nulla certè uel sub apparenti ratione, sed temere, ut agunt omnia, easdē alligarunt; assignaruntq́;. temeraria nanq; (ut cuiuis notissimum esse potest) sunt cuncta, quæ ad hanc artē pertinent. Nam temere inquirendæ rei desiderium animū subit; temere accedendū est ad Geomantē; temere & nulla prorsus consideratione adhibita, mouenda est à Geomante manus, ad imprimenda puncta. Hæc sunt artis præcepta, hæc
D sunt artis prolóquia & suppositiones. Verū ex iis, quæso, principiis, quis non uidet, illā colligi conclusionē; quòd figuræ temere sunt collectæ, quòd illæ errantibus, uel nō errantibus astris temerè sunt attributæ; quòd temerè elementis quatuor sunt ascriptæ? nō igitur nisi temerè rei euentum (si demonstrant) demonstrare poterunt. dicere autem figuram eiusmodi euentum temere demonstrare; est dicere figuram non demonstrare; ex qua tamen Geomantes diuinare conatur. Temerè igitur, & fortuitò diuinat, quidquid ex ea diuinat Geomantes. Est igitur tota ars temeraria, adeo, ut sit temeritas ipsa est ars, saltem temeritatis & imposturæ plena dici possit. Nemo propterea mediocriter uel doctus, uel nobilis, tū retroactis sæculis, tum nostris temporibus hac arte, & hoc prædicendi genere, uel usus fuit, uel utitur. Diogenes dicere solebat. Cùm huiusmodi genus hominum sorte futura prædicentium intueor, parum abesse homines à belluis existimo; cùm medicos, aut pictores, parum à Diis. Quòd si in aliquo diuinantium genere, Diogenis dictum uerum est (ut est in omnibus) in Geomantibus est penitus uerissimum.

CHRISTIANVS Theologus, & qui Christianæ reipub. præsunt, superstitiosa omnia, & callida diuinationis genera, sub anathematis uinculo damnant; & tanquam Diaboli cum homine

fraudulenta commercia procul abigunt. Quòd si astrologi impostores uera prædicentes, à Dæmo- E
ne, ut dicebat Augustinus, edocentur: quanto magis Geomantes? ars profectò publicis edictis
cum repullulare nostris temporibus uideatur; extirpanda, & Pontificiis censuris ab Orbe uniuer-
so euellenda, profligandaque penitus: de qua pudet me uerbum fecisse. Sed cùm nostræ dispu-
tationis ordo exigeret, ut de illa etiam à nobis sermo aliquis haberetur; ueniam facilè à legenti-
bus me impetraturum confido; si ubi de uariis diuinandi generibus differere cogebamur; illius
quoque mentio irrepserit quàm breuissima.

Ad ultimam confirmationem, quæ ex Physiognomorum prædictione procedit, & ex Philosopho, & ex Theologo, respondetur. CAP. XXXIX.

AD VLTIMAM confirmationem, quæ ex Chiromantum, & Physiognomo-
rum prædictione procedit, responsuri, illud dicimus; quod libro sexto Ethi-
corum cap. ultimo, & libro primo de Historia, & libro secundo de Partib. ani-
malium cap. IIII, tradidit Aristoteles; & ante Arist. Plato in Timæo; & post F
utrunque Galenus, & in lib. Artis paruæ, ubi, initia, & propensiones iræ, uel li-
bidinis, quas ortui à corporis temperatura, asseruit, non esse mores eos, de
quibus Philosophi differunt, affirmauit; & affatim in libello, cui titulus, de A-
nimi morum, & corporei temperamenti mutua consecutione, declarauit; quòd pro subtilioris,
uel crassioris sanguinis, & pro temperamenti eiusdem ratione, mores quidem animalium cun-
ctorum in uniuersum, sed hominum præsertim uariari contingit. Nobis propterea à natiuita-
te, uel etiam à conceptione, ex humorum complexione, & temperamento sanguinis præser-
tim, & ex totius corporis crasi & temperatura, uirtutum omnium, ac uitiorum inesse, ueluti se-
minarium quoddam, asseruit. Quapropter quibusdam exterioribus signis, si præsertim plura fue-
rint requisita, & inuicem collata, quæ consentiant (ex uno nanque signo non est quidquam te-
merè pronunciandum) mores hominum etiam futuros, quadam physica ratione, præcognosci,
& à peritioribus eadem prænunciari, ac prophetari, non negauit Arist.; nec negaret Theologus.
Quòd si signa omnia, uel plurima uni significato suffragentur; audentius etiam illud præsignifica-
ri, ac prænunciari poterit. non tamen ea sunt ab origine, in complexione & crasi uirtutum semi- G
naria, uel uitiorum; quæ uel naturæ quadam necessitate germinent; uel nos omnino perurgeant.
Sed quæ exculta tantùm emergant; neglecta uerò frigescant, & iaceant; atque quæ ad uirtutes,
uel uitia solùm alliciant, & inclinent, non autem cogant. Apuleius propterea libro de Philosophia
ex Platone, hominem, ait, ab stirpe ipsa, neque absolutè bonum, neque malum nasci; sed ad u-
trunque procliue ingenium esse; habere quidem semina quædam utrarumque rerum, cum na-
scendi origine copulata; quæ educationis disciplina in partem alteram debeant emicare. Rectè
igitur Pythagorei (ut super Alcibiade tradidit Proclus) per signa in corpore constituta, non de ui-
ta, sed de uitæ aptitudine iudicari posse dicebant. Proditum nanque memoriæ est, Pythagoram,
Mnesarchi filium, priusquam in disciplinam suam adolescentes susciperet, consueuisse illos φυσιο-
γνωμεῖν, hoc est, ex oris, manus, & singularum denique corporis partium habitu perscrutari, a-
num ad philosophiam essent apti. quoniam inuito genio neminem erudiendum esse dicebat: So-
crates (ut tradiderunt quidam) Platonem erudiendum quàm libentissimè suscepit; quòd inge-
nii eius excellentiam, ab exteriori facie conspicatus fuisset; eumque esse illum cygnum, qui in A-
cademia Cupidini consecratus, ad se noctu per somnium euolauerat; atque in suo gremio resede- H
rat; ac mox pennis cœlum petierat; hominum, Deorumque animum cantus suauitate ad se de-
mulcens. A Pythagora, & Socrate, nec Plato, nec Aristoteles dissenserunt. Cæterùm uitio-
sam prorsus & ineptam naturam superare nos posse; & turpem ac inhonestam, in honestissimam
permutare, arbitrii nostri potestate, & ratione, ac melioris uitæ consuetudine, Peripatetici ul-
tro confitentur. Nam & libro decimo Ethicorum cap. x, & lib. septimo Politicorum, & alibi plu-
ries asseruit Aristoteles, tribus modis bonos homines fieri, Natura, consuetudine, & doctrina
siue ratione. Nostrum est enim insitas nobis, connatasque, à prima origine, ad uirtutem pro-
pensiones, studio, diligentiaque excitare, fouere, ac confirmare; incitamenta ad uitia, affe-
ctusque uehementes, & inconsideratos, aut reprimere, ac ueluti suffocare doctrina, assuefa-
ctione, cultuque diligenti, priusquàm adolescant, & confirmentur, aut ita domare, & compe-
scere, ut imperio rectæ rationis subditi, intra suas se metas contineant; & rationi obtemperent.
Quàm autem ingens, in moribus nostris, habeat momentum studium, & consuetudo; & si ex mul-
tis quotidie experiri; & innumeris retroactis exemplis declarare ualeamus; omnibus nihilomi-
nus prætermissis, unico Lycurgi illius spartanorum legislatoris ab oraculo Delphico numen in-
certum appellati, exemplo declarabimus, & ueluti præ oculis demonstrabimus. Igitur Lycur-
gus ille geminos, ex iisdem parentibus, catulos suscipiens, haud similibus educauit moribus. Al-
terum

A terum enim helluonem, luxuriaque solutum; alterum indagine sagacem, & uenationibus idoneum reddidit. Postea cum aliquando Lacedæmonii unum in locum conuenissent; ad parandam (inquit) uirtutem, uiri Lacedæmonii, ingens est momentum consuetudo, disciplina, doctrina, & uitæ institutio; quam rem exemplo uobis manifestam uehementer faciam. Duos subinde catulos istos adduxit; adductosque dimisit: cumque ollam in medio, leporemque coram eis posuisset; alter quidem in leporem, alter uerò in ollam, magno impetu, irrupit. Quum autem Lacedæmonii nondum, quid'nam id sibi uellet, coniectarent; aut quamobrem catulos ostentasset, Hi ambo (dixit) iisdem orti parentibus, diuersam uitæ consuetudinem assecuti; alter gulosus, alter uenator euasit. Nulla nempe est tam uehementer ad uitia incitata natura; quam frenare non possit humana diligentia, seuerior disciplina, leges, pœnæ, præmia, exercitia, & consuetudo. Hæc enim ad rectè rationis obedientiam, hominem adducunt; & ad uitam sobriam, & honestam illum assuefaciunt. Quod non in animi tantùm, sed etiam in corporis uitio facilè intueri possumus. Multos nanque qui admodum fuerunt ualetudinarii, ut de Herodoto literato uiro refert
B Aristoteles, sola uictus diligentia, & consuetudine, annos centum impleuisse legamus. Quamobrem Zopyrus quidam in Physiognomicis peritissimus (ut libro de Fato tradidit Cicero, quod item lib. de Fato cap. IIII, Alex. Aphrod. confirmauit) cùm Socratem conspexisset; multa de ipso, ex arte, mala pronunciauit; ut quòd stupidus esset & bardus; quoniam iugula concaua non habebat. Insuper quòd esset mulierosus; in quo Alcibiades (inquit Cicero) cachinnum dicitur sustulisse; & alia id genus multa. Qui cum inter diuinandum à discipulis Socratis, quibus eiusdem mores innocentissimi, & uita probatissima comperta erat, irrideretur; dixisse eis Socratem, fertur, Ne hominem irriderent; talem enim à natura constitutum fuisse; qualem Zopyrus illis depinxerat: talem uerò ex Philosophiæ studio esse; qualis eisdem ex consuetudine uidebatur. Stylphonem rursus (inquit Cicero) Ficinus lib. IX, de Immortalit. animorum, cap. IIII, legit Alciphonem Megaricum quendam acutum Philosophum, & probatum hominem, eius familiares ebriosum, & mulierosum fuisse, scribunt; non ad uituperium, sed ad laudem potius; quòd naturam uitiosam suam sic edomitam, & compressam ab eodem doctrina fuisse dicant; ut uinolentum illum, aut in eo libidinis uestigium uiderit unquam nemo. Non'ne Xenocrates, Demosthe-
C nes & Cleantes naturæ impedimenta, labore, & diligentia repulerunt? Xenocrates ingenio tardissimus erat; sed studio maximus in Philosophia extitit. Demosthenes, literam pronunciare uix poterat; iugi exercitio uitium emendauit. Cleanthes obtusus erat ac bardus, sed labore & industria in uirum doctissimum euasit. sed ad hanc dubitationem hactenus.

Tanguntur duæ dubitationes, & in alterius solutione, cur libellus iste sit de Fato inscriptus, declaratur; & huic disputationi finis tandem imponitur. Cap. XL.

SOLVEMUS ea omnia; quæ in princ. nostræ disputationis, in euentibus cunctis ineuitabilem necessitatem persuadere uidebantur. Et iam labori nostro extremam manum imponere poteramus. At quoniam nonnulla supersunt; quæ adhuc lectoris animum mouere forsitan potuissent; ideo, ne quid in hac disputatione, à nobis desiderent studiosi, addidimus ueluti totius operis fastigium & culmen huius libri quadragesimum, & uniuersæ nostræ disputationis ultimum
D caput; in quo duas dubitationes, quæ lectoris animum subire potuissent, dissoluere proposuimus. Dubitari igitur ab aliquo poterat, primùm, cùm alias obiectiones omnes & physicè, & theologicè dissoluerimus; cur eas rationes, & confirmationes, quas pro Fato, & pro rerum, & euentuum omnium necessitate, libro tertio, in quo præcipuè de Fato egimus, adduximus: non etiam iuxta theologicam ueritatem, sed tantùm ad Physicorum opinionem, diluimus?

SECUNDÒ, cur tractatum istum de Fato inscripsimus? & huius quidem posterioris dubitationis rationes plurimæ adduci possunt.

UNA, quoniam uocem hanc Fatum (ut superius diximus) reprehendunt Theologi; & sancti patres ab auribus fidelium abigere illam conantur, unde B. Thom. lib. tertio Aduersus gentes cap. XCIII, Quoniam, inquit, cum infidelibus, nec nomina debemus habere communia; ne ex consortio nominum possit sumi erroris occasio, nomine fati; non est à fidelibus liberè utendum.

ALTERA, quoniam tractatus huius una tantùm, & illa satis breuis portio Fato dicata fuit; non debet autem idem titulus esse totius & partis.

TERTIA, quoniam si titulus, & libri inscriptio sumitur à parte; debet sumi uel à maiori, uel à præstantiori parte. At hæc inscriptio à neutra sumpta est. Non quidem à maiori, ut paulò ante dictum

dictum fuit, non à præstantiori, quum diuina prouidentia sit Fato longè præstantior; tum quia illa est causa, Fatum effectus ponitur; tum quia illa in Deo, Fatum in rebus ipsis constituitur. E

CONFIRMATVR, quoniam fatum non est nisi penès uanam quorundam hominum opinionem, at diuina prouidentia in rerum natura consistit, & quidem maximè: ab ea igitur, non autem à Fato, fieri debebat huius nostræ tractationis inscriptio.

AD priorem dubitationem, dicimus, quòd non difficultatibus omnibus in hac uel alia nostra disputatione contingentibus, & physicam seorsum & theologicam responsionem adhibuimus; sed uel theologicam tantùm; ubi physicam non habuimus, sicuti in libro nostro de Humano libero arbitrio; ea potissimum parte, in qua de Prædestinatione, & de reprobatione agimus, patere potest: uel physicam tantùm ubi Theologus à naturali Philosopho non dissentiret; si ad eas difficultates respondere cogeretur. quod fecimus tum in aliquot aliis, tum in dissoluendis illis ambiguitatibus; quæ in libro tertio, in quo de Fato peculiariter considerauimus, occurrerunt. Eas enim ad illas difficultates afferret Theologus responsiones, quas nos ex Philosophis, Peripateticis præsertim attulimus; præterquam ad eam, quæ ex necessaria prioris, supremæque mentis, & causæ operatione, procedebat. Ab ea nempe difficultate facillimè se dissolueret Theologus, qui Deum optimum nulla necessitate; sed liberè & contingenter ad extra operari, rectissimè affirmat. F

AD posteriorem dubitationem soluendam, notandum illud, quòd Aristotelis interpretes ferè omnes, Alexander, Ammonius, Ioan. Gramm. Simplicius, & alii in multis locis tradiderunt, libri cuiuslibet inscriptionem à scopo, & ab ipsa libri intentione esse petendam. ut libri titulus ipse, quid in illo libro consideretur, modo quodam, & Laconica quadam breuitate doceat, & præmonstret. Cùm igitur auctoris in uniuerso hoc opusculo animus esset inuestigandi, An res, rerumq; euentus ex causis suis ineuitabili necessitate, uel contingenter proficiscerentur: ostendendiq; res, & rerum euentus nulla ineuitabili necessitate, quæ ineuitabilis necessitas, uno nomine Fatum communiter appellatur, sed uel fortuitò, & temere, uel saltem contingenter uel etiã si necessariò, non necessitate absoluta, sed suppositionis et conditionis euenire. De fato propterea (quòd hæc quæstio & ista disputatio undiq; fatum concernat) illud inscribi auctor uolui. Hoc igitur præmisso facile erit singulas obiectiones tollere.

AD primam, & si uocem ipsam, in eo sensu, quo ea uulgo, & communiter sumitur, damnent Theologi, in eo tamen sensu, quem reuera uox ipsa fatum significat, & quo eadem uti deberent omnes, non illam damnant, sed recipiunt. Boethius nempe diffiniuit fatum. B. Thom. fecit quæstionem multis articulis distinctam in prima parte, & opusculum, quod inscripsit de Fato, quod non fecisset, si prorsus foret uox fatum abiicienda. Eiusdem tituli libellum edidit Gregorius Nyssenus uir doctus iuxta ac sanctus. Nos igitur, ut in suo deinde sensu, ea tandem uti assuescamus; ad declarandam uocis significationem, ad ostendendumq;, in quo uero, & legitimo sensu sumi possit, multum laborauimus; demonstrauimusq; ad quem modum catholici fatum recipiant; & quid per fatum intelligant; & quo modo uniuersa, quæ fiunt, Fato fiant: nulla tamen ineuitabili necessitate, ut illi statuerunt Ethnici, qui de fato aliquam existimationem habuerunt. G

AD alteram, & si in libro tertio, præcipua fiat de fato consideratio; totius tamen opusculi scopus (ut diximus) & intentio est inuestigare, utrum in iis, quæ eueniunt, sit ineuitabilis illa necessitas constituenda; quam Stoici, & quam uulgares fatum appellant. totum propterea tractatum de fato iure nuncupandum diximus.

AD tertiam, si de diuina prouidentia per se, idest quatenus diuina prouidentia est; in tractatu nostro consideratum fuisset; momentum certè haberet maximum dubitatio, sed quoniam de illa non per se, sed per accidens; quatenus uidelicet uidetur illa multis humanæ libertati, & euentuũ contingentiæ, & temeritati obstare, hoc est quatenus principali intentioni, & euentuum necessitatis, & uel contingentiæ inquisitioni deseruit, considerasse per quam opportunum fuit, ideo non ab illa, sed ab ipso fato; quòd illa indagatio fatum concernat iure libelli sumpta est inscriptio. H

AD confirmationem, dicendum, quòd etiam si fatum nullum esset; nec constaret nisi aliquorum opinione, cum tamen Scopus fuerit considerare, an euentus fato eueniant, & in eisdem ineuitabilem, quam Stoici, & aliquot alii somniant, necessitatem euertere: tractatus rectè propterea; de Fato fuit inscriptus. Alexander nanque, & Cicero tractatus suos, in quibus aduersus fatum disputarunt; illudque nullum esse doctissimè demonstrarunt; de Fato, ut patet, inscripserunt; Nos autem multo magis ita libellum hunc inscribere potuimus; qui non tantùm fatum Stoicorum, & Mathematicorum (ut illi fecerunt) euertimus; sed fatum etiam in rebus cunctis asseruimus: non quidem quale Stoici, & Mathematici; immo nec quale etiam Peripatetici (illi nanque in rebus uniuersis; isti uerò in aliquibus, quæ tantùm à natura fiunt, insuperabilem necessitatẽ asseruerunt) sed quale catholici posuerunt, qui Deum Opt. Max. res cunctas temperare; earum procurationem habere; de illis ab æterno statuere; à fine ad finem fortiter singula attingere; omnia

A nia denique suauiter disponere; euenireque singula Fato; hoc est pro diuinæ uoluntatis determinatione docuerunt. ad quem modum autem de rebus singulis illa decernat, & unumquodque Fato eueniat, superius longiore oratione iam ostendimus; demonstrauimusq; præterea; quomodo cum iis diuinis decretis, & cum isto catholicorum Fato, temeritas, contingentia, humani arbitrii libertas, & quidquid etiam in brutis est spontanei, stare, commodè queant; & quantum ab eisdem omnis ineuitabilis necessitas abscedat.

Peroratio.

HAEC sunt Illustrissimi ac Reuerendissimi S.R.E. Card. GONZAGÆ amplis. quæ nobis hoc tempore, de rerum euentu, de Fato, de diuina prouidentia, & de aliis quibusdam, quæ ad eorum considerationem necessaria erant, hoc est de diuina Præscientia, de Prophetia, de Oraculis, & de multis aliis, tum ex Physicorum, tum etiam catholicorum Theologorum sententia, dicenda putauimus. Est profectò res magna, atque præclara; & in qua multum nobis operæ, atque laboris & dispendii susceptum est. Meum enim fuit consilium, pro uiribus, in re tam ardua, tamque difficili, si non omnino, at aliqua saltem ex parte, doctis, & eruditis uiris satisfacere. quod ipsum si consequuti sumus; id immortali Deo, à quo totum hoc profectum est, tribuamus. sin minus, nobis ignoscetis, simulque memineritis, res multò difficiliores esse, quàm ut planè explicari possint.

LIBRI IX. ET VLTIMI DE FATO

FINIS.

RERUM, ET VERBORUM MEMORABILIUM,
QUAE HIS IX. LIBRIS DE FATO, CONTINENTUR
INDEX LOCUPLETISSIMUS.

Apost.

VV Bonitas

C

Index.

Dæ-

Index.

A Deo

Index.

F

De

G

H

In-

N

Ne-

O

Ora-

t. a.

Vates

F I N I S.

Typographorum erratis expunctis, sic emendabis.

Charta 2. litera c. linea 8. monogrammos. 6. g. 4. determinatè. 7. g. 1. decreta. 8. h. 10. in quiete 9 a. 8 ἐγείρειν 9. h 13 adducta. 10 b. 4. & de eo. 10 h 13 Aphrod) 11. d. 9 extremam. 13 h. 7. pertinacia. 13. e. 5. aut etiam. 13 g. 14. illum. 14. h. 14. habet Alio. 15. a. 13. eandem 16 c 7 Habent. 16 c 15 nonnulla 25 g. 4 ex nuil 28 c 14 caperte 29 h. 7 aut 29 h 1 at non. 30 h 3. corpus uel spiritum 31. b 1 electione) & ineuitabiliter uult. aut non uult, ut secus quàm uelit, & quàm statuat 31. h. 9 prætereà; 33. h 6. à causa. 36. c. 13. euentum necessarium euunc. 37. c 7. uolumus aut nol 38. a. 15 requireuotur 41 h 14 ad nec. 41. d. 9. cumulus ingentissimus 42 e. 11. potui. 42 g. 13. At id 43 a 3. operanti 47. h 11 & 12. frustra 51. g. 7 prima ca h. 10 quod. 51. e. 5 nudus 33. a 3 Nunc ad Th. 33. f. 12. & realem 55. d. 8. Natura Deorum 36 d 1. atqui. 57. c. 3 construxisse 58. h 6 prouidentiam. 58 g. 5 & spir. 59 a. 10 clauis. 60. a. 1. multo. 61. g 1 tranquillæ prouidentiæ 63. d 14. primi. f 1. denique 10 constitutorem. 63. h. 3. unitè. Et eiusdem li. cap. 8. 66 b. 16. cælo è h. 3. At non. 69. c. 9. qua. d 4. quo. 70. f. 2. a Deo. 71. a 13 qua seipsi. d. 13. sed est ea 72 e. 14. Nutu. 72 e. 5. etsi ex. 73 d 11. per accidens. e. 14. secundus prou. 74. c 14. distiodæ. 75. g. 2. At ex. h. 8. induunt 77. f. a. debilis est ueluti. 78 e. 3. lib 8. 79. g. 12. prælatus 81 h 9. perfectiorem absolutiorem 83 g. 13. quæ opus sunt aggr. 84. a. 2. necessitas abig. d 4. redeo ad 83. g. 1. quod mes 86 a. 10 precamur. 89. h 7 ostendimus. 90. e. 3 mu. 10 at post 94. g. 6. comederit. 95. a 11. est, sit posterioris. e. 1. fractio g. 12. motum h. 7. quodcúque illud. 97. c. 8 mensuretur. 97. e. 11. ea igitur cognoscet. 101. f. 5 fieri. 105. e. 7. & eò magis, quò 106. h. 7. recentiores. 107 h 12. & cõ. 108 b. 3. de immor animorum cap. 11. -- 113 a. 13. delapsa. 114 a 11. affectum. c. 5. annunciaui. 115. h. 15. aduersari. d. 13. in anima. 118. g. 14. explicantur 119. h. 2. etiam exist. 120. e. 9. sunt euen h. 2. & illud. 122. c. 10. inter illa. e 4. est pot. 123 a. 10. uirtus. 125. e. 1. oratione. f. 12. uoluntati. 127. creasse. -- corpore. 128. d. 9. super. g. 7. asseuerimus h. 5 sit Deus totà ipsorum. 129. a. 5. unà f 6. sed iu. 130. f. 9. determinationis h 4. & al. gl. 131. d 10. & à 1. 10 at pos. 133. a. 10. obliquationem c. 13 actio dici. e. 2. nisi prius 133. b. 15 Et tam. 136 a. 13. quandam. 139. a. 9. si ad al. 10. at sup. 139. g. 3. ad fin. 140 g. 3. est, præd. 141. c. 1. nos si. e responsum. g. 5. uaticinationem esse. 142. c. 9. inuenies. 143. e. 8. ignotum ferro. 144. h. 3 aperit. 16. totius resup. 145. a. 9. halitu. 16 halit c. 1 halitum. e. 9. diuinij. 146 e. 14. uirgae qu. 147. h. 3. uutu. 150. h. 3 ψυχαγωγόντας. f. 10. ominib. 151 e. 11. urbem. 152. c. 2. sed ali. 153. b 9. strepitus. 134. e. 1. ominum. g. 3. uim illi. 14. ut sunt. 156. a 2. Prætor. d. 1. Pl 77 & 14. Paul. ad. 137. h. 15. ita som. rectà. 138. g 2. omnia. 159 h. 3 obseruationem contrad. 160. b. 8. ipsis Diis. 162. a. nos inc. d. 2. omnē est quod à. 162. f. 9 si pro. g 8. ac fat. 163. b. 3. composito 164. e. 5. quod mores. f. 2 iis. 166. d. 7. sitemeritas ars ipsa non est. 165. b. 12. inconcussas. 115. d. 13. quemcunque - sed ad. 121. f. 12. deposcit à Deo. 140. e. 3. à natura. Diuin.

R E G E S T V M.

* ** ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY.

Omnes sunt duerniones, præter ** ternionem.

Venetijs, ex Officina Iordani Zileti. 1563.